СЛУЖБЕН ВЕСНИК НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Број 158 Год. LXVI | Четврток, 9 декември 2010 | Цена на овој број е 450 денари

www.slvesnik.com.mk | contact@slvesnik.com.mk

С О Д Р Ж И Н А

		Стр.
3304.	**Закон** за изменување и дополнување на Законот за катастар на недвижности	3
3305.	**Закон** за поштенските услуги	8
3306.	**Закон** за финансиските друштва	46
3307.	**Закон** за изменување и дополнување на Законот за фондот за осигурување на депозити	56
3308.	**Закон** за давање на финансиски услуги на далечина	59
3309.	**Закон** за ревизија	65
3310.	**Закон** за Народната банка на Република Македонија	83
3311.	**Закон** за изменување и дополнување на Царинскиот закон	116
3312.	**Закон** за изменување и дополнување на Законот за царинската управа	120
3313.	**Закон** за изменување и дополнување на Законот за контрола на извоз на стоки и технологии со двојна употреба	120
3314.	**Закон** за изменување и дополнување на Законот за трговија	127
3315.	**Закон** за изменување и дополнување на Законот за минералните суровини	129
3316.	**Закон** за Државниот инспекторат за локална самоуправа	137
3317.	**Среднорочна програма** за формирање, чување, обновување и користење на стоковните резерви за период 2011-2015 година	143
3318.	**Закон** за работните односи (Пречистен текст)	144
3319.	**Одлука** за дополнување на Одлуката за утврдување на коефициенти за пресметување на платата на функционерите кои ги именува Владата на Република Македонија	185
3320.	**Одлука** за давање на согласност за задолжување на Град Скопје со долгорочен кредит со девизна клаузула кај Тутунска Банка АД - Скопје	186
3321.	**Решение** за разрешување и именување член на Управниот одбор на Агенцијата за промоција и поддршка на туризмот	186
3322.	**Решение** за разрешување и именување членови на Одборот за контрола на материјално - финансиското работење на ЈП Службен весник на Република Македонија	186
3323.	**Решение** за разрешување и именување член на Надзорниот одбор за контрола на материјално - финансиското работење на Јавното претпријатие за извршување на водостопански дејности ХС „Злетовица“ - Пробиштип	186

		Стр.
3324.	**Решение** за разрешување и именување членови на Управниот одбор на ЈП за стопанисување со станбен и деловен простор на Република Македонија.....	**187**
3325.	**Решение** за разрешување и именување членови на Надзорниот одбор за контрола на материјално-финансиското работење на ЈП за стопанисување со станбен и деловен простор на Република Македонија.....	**187**
3326.	**Решение** за разрешување и именување членови на Управниот одбор на ЈП за извршување на водостопански дејности ХС „Злетовица“-Пробиштип	**187**
3327.	**Решение** за разрешување и именување членови на Управниот одбор на Јавното претпријатие „Стрежево“-Битола.....	**187**
3328.	**Решение** за разрешување и именување членови на Надзорниот одбор за контрола на материјално-финансиското работење на Јавното претпријатие „Стрежево“-Битола.....	**188**
3329.	**Решение** за разрешување и именување член на Управниот одбор на Фондот на пензиското и инвалидското осигурување на Македонија.....	**188**
3330.	**Решение** за именување член на Управниот одбор - претставник на основачот на ЈЗУ Здравствен дом – Виница	**188**
3331.	**Решение** за разрешување од должноста заменик на директорот на Управата за финансиска полиција.....	**188**
3332.	**Решение** за именување заменик на директорот на Управата за финансиска полиција.....	**188**
3333.	**Лиценца** за постојано приредување на посебни игри на среќа во играчница (казино).....	**189**
3334.	**Макроекономска политика** на Република Македонија за 2011 година....	**191**
3335.	**Упатство** за начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на третманот на биполарното растројство (манично-депресивно растројство).....	**201**
3336.	**Упатство** за начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на скринингот на колоректален карцином.....	**212**
3337.	**Упатство** за начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на третманот на вирусните хепатитиси.....	**225**
3338.	**Упатство** за начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на третманот на хроничната коронарна артериска болест.....	**244**
3339.	**Упатство** за начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на третманот на хроничната срцева слабост (ХСС).....	**288**
3340.	**Упатство** за начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на терапијата на хронична бубрежна болест.....	**349**
3341.	**Упатство** за начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на лекувањето на инфекциите на уринарниот тракт.....	**365**
3342.	**Упатство** за начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на третманот на церебралниот инфаркт (исхемичен мозочен удар).....	**381**
3343.	**Решение** за одбивање на барањето за давање одобрение за зголемување на основната главнина со емисија на обични акции по пат на приватна понуда.....	**403**
3344.	**Решение** од Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија....	**403**
3345.	**Решение** од Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија....	**403**
3346.	**Решение** од Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија....	**404**
3347.	**Решение** од Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија....	**404**
3348.	**Решение** од Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија....	**405**
3349.	**Решение** од Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија....	**405**
3350.	**Решение** од Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија....	**406**
3351.	**Решение** од Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија....	**406**
3352.	**Решение** за стапување во примена на востановен катастар на недвижности..	**407**
3353.	**Решение** за стапување во примена на востановен катастар на недвижности..	**407**
3354.	**Правилник** за минималните стандарди за пресметка на техничките резерви	**407**
3355.	**Правилник** за потребната документација за добивање лиценца за осигурителен брокер.....	**424**
3356.	**Правилник** за потребната документација за добивање лиценца за застапник во осигурувањето.....	**426**
3357.	**Статутарна одлука** за изменување на Статутот на Фондот за здравствено осигурување на Македонија.....	**428**
3358.	**Решение** за определување на денот за отпочнување со работа на извршителот.....	**428**
3359.	**Правилник** за формата и содржината на поканата за едукација, начинот на спроведување на едукацијата, како и начинот на водење на евиденција за спроведената едукација.....	**428**

		Стр.
3360.	**Правилник** за содржината и формата на актот за начинот на вршење на видео надзор.....	**433**
3361.	**Правилник** за изменување и дополнување на Правилникот за образецот, формата и содржината на легитимацијата и за начинот на нејзиното издавање и одземање.....	**437**
3362.	**Правилник** за изменување и дополнување на Правилникот за формата и содржината на образецот на известувањето за обработка на личните податоци и за начинот на известувањето во Централниот регистар на збирки на лични податоци.....	**439**
3363.	**Правилник** за формата и содржината на образецот за евиденцијата на извршениот пренос на лични податоци во други држави, како и за начинот на водење на евиденцијата.....	**443**
3364.	**Правилник** за начинот на вршење на инспекцискиот надзор.....	**446**
3365.	**Правилник** за изменување и дополнување на Правилникот за техничките и организациските мерки за обезбедување тајност и заштита на обработката на личните податоци.....	**449**
	Огласен дел.....	**1-48**

СОБРАНИЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

3304.

Врз основа на членот 75, ставови 1 и 2 од Уставот на Република Македонија, претседателот на Република Македонија и претседателот на Собранието на Република Македонија, издаваат

У К А З
ЗА ПРОГЛАСУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА КАТАСТАР НА НЕДВИЖНОСТИ

Се прогласува Законот за изменување и дополнување на Законот за катастар на недвижности,

што Собранието на Република Македонија го донесе на седницата одржана на 6 декември 2010 година.

Број 07-4949/1
6 декември 2010 година
Скопје

Претседател
на Република Македонија,
Ѓорге Иванов, с.р.

Претседател
на Собранието на Република
Македонија,
Трајко Вељаноски, с.р.

З А К О Н
ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА КАТАСТАР НА НЕДВИЖНОСТИ

Член 1

Во Законот за катастар на недвижности („Службен весник на Република Македонија“ број 40/2008), во членот 2 став (1) точка 24 зборовите: „како и“ се бришат, точката се заменува со запирка и се додаваат зборовите: „како и во други случаи предвидени со закон.“

Член 2

Во членот 11 став (1) алинејата 8 се менува и гласи:

„- донесува акти за плати, надоместоци на плати и други надоместоци, како и акти за оценување на помошните работници во Агенцијата,“.

Член 3

Во членот 15 став (1) алинејата 7 се менува и гласи:

„- донесува акти за организација и систематизација на работните места на Агенцијата согласно со закон,“.

По алинејата 7 се додава нова алинеја 8, која гласи:

„- предлага и ги извршува актите за плати, надоместоци на плати и други надоместоци и актите за оценување на помошните работници во Агенцијата,“.

Алинеите 8, 9, 10, 11 и 12 стануваат алинеи 9, 10, 11, 12 и 13.

Член 4

Членот 21 се менува и гласи:

„Стручната служба на Агенцијата ја сочинуваат државните службеници и помошните работници.“

Член 5

Членот 22 се менува и гласи:

„(1) За државните службеници, во однос на правата, обврските и одговорностите од работен однос, се применуваат одредбите од Законот за државните службеници.

(2) За вработените во Агенцијата кои вршат помошни работи, во однос на правата, обврските и одговорностите од работен однос, се применуваат одредбите од Законот за работните односи, прописите од областа на здравственото, пензиското и инвалидското осигурување и Општиот колективен договор за јавниот сектор на Република Македонија и Колективниот договор на Агенцијата.“

Член 6

Насловот пред членот 23 и членот 23 се менуваат и гласат:

„Државни службеници со специфична природа на работните задачи и посебност на извршувањето на посебните должности и овластувања“.

Член 23

(1) На државните службеници во Агенцијата кои вршат работи на организирање и раководење со центрите во Агенцијата, државните службеници кои вршат надзор на работењето над трговците поединци овластени геодети и трговските друштва за геодетски работи и државните службеници кои ги извршуваат работите од областа и во врска со геодетско-катастарските работи заради специфичната природа на работните задачи и посебностите на извршувањето на посебните должности и овластувања, основната плата и додатокот на плата за звање им се зголемува за 20%.

(2) Државните службеници кои ги извршуваат работите од областа на информатичко-комуникациската технологија во функција на ГКИС заради специфичната природа на работните задачи и посебностите на извршувањето на посебните должности и овластувања, основната плата и додатокот на плата за звање им се зголемува за 30%."

Член 7

Во членот 26 ставот (2) се менува и гласи:

„Против решението за престанок на работниот однос од ставот (1) на овој член, помошните работници имаат право на приговор до Управниот одбор на Агенцијата.“

Ставот (3) се брише.

Член 8

Насловот пред членот 27 и членот 27 се бришат.

Член 9

Во членот 35 став (1) зборот „овој“ се брише.

Член 10

Во членот 60 ставот (7) се брише.

Член 11

Во членот 62 став (4) зборовите: „под стаклености (оранжерии)“ се бришат.

Ставот (7) се менува и гласи:

„Неплодните земјишта се распоредуваат како природно неплодно земјиште (долови, камењари и друго) и како вештачко неплодно земјиште кое претставува земјиште за кое е донесен урбанистички план или урбанистичка планска документација (градежно неизградено земјиште и градежно изградено земјиште: земјиште под зграда, дворно место, улици, патишта, мостови и друго).”

Ставот (8) се брише.

Член 12

Во членот 65 по ставот (2) се додава нов став (3), кој гласи:

„(3) Агенцијата за катастар на недвижности врз основа на урбанистички планови или урбанистичка планска документација по пријава на странка врши промена на катастарската култура на земјиштето во градежно земјиште (градежно неизградено или градежно изградено земјиште).“

Ставот (3) станува став (4).

Член 13

Членот 76 се менува и гласи:

“(1) Геодетските работи од членот 73 ставови (1), (2) и (3) на овој закон можат да ги вршат и странски правни лица доколку странските правни лица регистрираат во Република Македонија правно лице за геодетски работи под услови пропишани во членот 75 од овој закон.

(2) Геодетските работи од членот 73 ставови (1), (2) и (3) на овој закон можат да ги вршат и странски правни лица со седиште и регистрирани за вршење на геодетски работи во држава членка на Европската унија, доколку ги исполнуваат условите од членот 75 алинеи 2, 3 и 4 на овој закон и ги познаваат законите и другите прописи на Република Македонија од областа на геодетските работи.

(3) Странски геодетски инженер со овластување од друга држава, може да врши геодетски работи на територијата на Република Македонија, под услови на реципроцитет, со овластување потврдено од Комората на овластени геодети (во натамошниот текст: Комората), доколку ги познава законите и другите прописи на Република Македонија од областа на геодетските работи.

(4) Странски геодетски инженер од држава членка на Европската унија со овластување од државата членка на Европската унија, може да врши геодетски работи на територијата на Република Македонија, со овластување потврдено од Комората, ако ги познава законите и другите прописи на Република Македонија од областа на геодетските работи."

Член 14

Во членот 78 став (1) алинеја 1 по зборот "Македонија" се додаваат зборовите: "или на држава членка на Европската унија".

Член 15

Во членот 79 став (2) по зборот „години" се става точка, а зборовите до крајот на реченицата се бришат.

Ставот (3) се менува и гласи:

„За продолжување на овластувањето за овластен геодет имателот на овластувањето шест месеци пред истекот на рокот за важење на издаденото овластување до Комората поднесува барање. Кон барањето имателот на овластувањето кој е регистриран како трговец поединец овластен геодет или е вработен во трговско друштво за геодетски работи приложува и сертификат издаден од Комората дека во текот на десетте години посетувал по 20 часа континуирана едукација од областа на геодетските работи."

Член 16

Во членот 91 ставот (4) се менува и гласи:

„Геодетските елаборати за извршени геодетски работи за посебни намени заедно со правниот основ се доставуваат на заверка и спроведување во Агенцијата. Со заверката Агенцијата тврди дека при изработката на геодетските елаборати се користени податоци од ГКИС и дека за истите е платен надоместок согласно со овој закон.“

Ставот (7) се брише.

Член 17

Во членот 96 став (1) по зборовите: “Овластените геодети“ се додаваат зборовите: “регистрирани како трговци поединци овластени геодети или вработени во трговски друштва за геодетски работи“, а зборовите: „на овластени геодети (во натамошниот текст: Комората)“ се бришат.

Член 18

Во членот 97 став (2) точката се брише и се додаваат зборовите: “и на постапката за потврдување на овластување на странски геодетски инженер“.

Член 19

Во членот 99 ставот (1) се менува и гласи:

„Собранието на Комората го сочинуваат сите овластени геодети регистрирани како трговци поединци овластени геодети или вработени во трговски друштва за геодетски работи.“

Во ставот (2) по зборовите: „овластени геодети“ се додаваат зборовите: „регистрирани како трговци поединци овластени геодети или овластени геодети вработени во трговски друштва за геодетски работи“.

Член 20

Во членот 101 став (2) алинеја 2 по запирката по зборот „геодет“ на крајот на алинејата се додаваат зборовите: „како и решение за потврдување на овластување на странски геодетски инженер“.

Член 21

Во членот 105 став (2) точката се заменува со запирка и се додаваат зборовите: “под услови определени со закон”.

Член 22

Во членот 115 зборовите: „катастарски службеник“ се заменуваат со зборовите: „државен службеник“.

Член 23

Во членот 126 по зборовите: „право на залог (хипотека)“ се додаваат зборовите: “концесии на недвижности и закуп на земјоделско земјиште”.

Член 24

Во членот 127 по ставот (9) се додаваат два нови става (10) и (11), кои гласат:

„(10) При запишувањето на концесијата на недвижност, особено се запишуваат податоци за концедентот, податоци за концесионерот, податоци за рокот на траење на концесијата и висината на надоместокот за концесијата, кои се запишуваат во делот на податоци каде што се означуваат товарите на недвижноста.

(11) При запишувањето на закуп на земјоделско земјиште, особено се запишуваат податоци за закуподавачот, податоци за закупецот, податоци за рокот на траење на закупот и висината на надоместокот за закупот, кои се запишуваат во делот на податоците каде што се означуваат товарите на недвижноста.“

Член 25

Во членот 166 став (2) зборовите: „катастарски службеник“ се заменуваат со зборовите: „државен службеник“.

Член 26

Членот 173 се менува и гласи:

„(1) За катастарските општини каде што е востановен катастар на недвижности врз основа на аналогни геодетски планови, со ставање во примена на базата на податоци од дигиталните катастарски планови, ќе се користат податоците добиени од дигиталните катастарски планови.

(2) Кога при дигитализацијата на катастарските планови се утврдат разлики во површината на катастарските парцели од дигиталните катастарски планови со површината од катастарскиот операт, а разликите се поголеми од (каде што R е површина на катастарската парцела, а М е размер на катастарскиот план), Агенцијата по службена должност донесува потврда за дигитална површина која се доставува до лицето запишано како носител на правото на катастарската парцела.

(3) Новата површина на катастарските парцели, која произлегува од ставовите (1) и (2) на овој член се запишува по службена должност во имотен лист.

(4) За ставање во примена на базата на податоци од дигиталните катастарски планови за секоја катастарска општина, директорот на Агенцијата донесува решение.

(5) Решението од ставот (4) на овој член се објавува во „Службен весник на Република Македонија.“

Член 27

Во членот 174 по ставот (3) се додава нов став (4), кој гласи:

„(4) За отстранување на грешките од ставовите (1) и (2) на овој член не се плаќаат надоместоци.“

Член 28

Членот 175 се менува и гласи:

„Формата и содржината на пријавата за запишување на промена и на пријавата за исправка на грешка, на потврдата за прием на пријавата за запишување на промена и за исправка на грешка, на потврдата за запишување на промената и за исправка на грешка и за одбивање на запишувањето на промената и за исправка на грешка на потврдата за дигитална површина, како и начинот на одржување на катастарот на недвижностите, го пропишува Управниот одбор на Агенцијата.“

Член 29

Во членот 176 ставот (1) се менува и гласи:

„Против потврдата за запишување или одбивање при востановување и одржување на катастар на недвижности и против потврдата за исправка на техничка грешка, подносителот на пријавата и носителот на правото имаат право да поднесат тужба пред Управниот суд."

Член 30

Членот 197 се брише.

Член 31

Членот 198 се брише.

Член 32

Одредбите од членовите 13 ставови (2) и (4) и 14 на овој закон ќе се применуваат од денот на приемот на Република Македонија во Европската унија.

Член 33

Решавањето на предметите за запишување на правата на недвижностите и за спроведување на промени во катастарот на недвижностите, започнато пред денот на влегувањето во сила на Законот за катастар на недвижности ("Службен весник на Република Македонија" број 40/2008), а по кои се постапува од страна на Агенцијата и второстепена комисија, односно Управниот суд, ќе продолжи во согласност со одредбите на овој закон и Законот за катастар на недвижности ("Службен весник на Република Македонија" број 40/2008).

Теренските геодетски податоци кои се неопходни за решавање на предметите од ставот 1 на овој член ги обезбедува Агенцијата.

Член 34

Со објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“ на решението за стапување во примена на востановениот катастар на недвижности на последната катастарска општина со катастар на земјиште на територијата на Република Македонија, престанува да важи Законот за премер и катастар на земјиштето („Службен весник на СРМ“ број 34/72 и 13/78).

Член 35

Актите за организација и систематизација на работните места, како и другите акти ќе се донесат во рок од три месеци од денот на влегувањето во сила на овој закон.

Член 36

Комората е должна во рок од 30 дена од денот на влегувањето во сила на овој закон, да го достави предлогот на тарифникот од членот 94 став (2) на овој закон до Управниот одбор на Агенцијата, а по евентуалните забелешки на Управниот одбор на Агенцијата да постапи во рок од десет дена.

Доколку Комората не постапи во роковите од ставот 1 на овој член Управниот одбор на Агенцијата ќе го донесе Тарифникот од членот 94 став (2) на овој закон на предлог на директорот на Агенцијата.

Член 37

Овој закон влегува во сила осмиот ден од денот на објавување во „Службен весник на Република Македонија“.

L I G J
PËR NDRYSHIMIN DHE PLOTESIMIN E LIGJIT PËR KADASTER TË PATUNDSHMERIVE

Neni 1

Në Ligjin për Kadaster të Patundshmerive ("Gazeta Zyrtare e Republikes së Maqedonise" numer 40/2008) në nenin 2 paragrafi (1) pika 24 fjalet: "si dhe" shlyhen, pika zevendesohet me presje dhe shtohen fjalet: "si dhe në raste tjera të parapara me ligj."

Neni 2

Në nenin 11 paragrafi (1) alineja 8 ndryshohet si vijon:

"- miraton akte për rroga, kompensime të rrogave dhe kompensime tjera si dhe akte për vleresimin e punetoreve ndihmes në Agjenci,".

Neni 3

Në nenin 15 paragrafi (1) alineja 7 ndryshohet si vijon:

"- miraton akte për organizimin dhe sistematizimin e vendeve të punes në Agjenci në pajtim me ligjin,".

Pas alinese 7 shtohet alineja e re 8, si vijon:

"- propozon dhe i zbaton aktet për rroga, kompensime të rrogave dhe kompensime tjera dhe aktet për vleresimin e punetoreve ndihmes në Agjenci,".

Alinete 8, 9, 10, 11 dhe 12 behen aline 9, 10, 11, 12 dhe 13.

Neni 4

Neni 21 ndryshohet si vijon:

"Sherbimin profesional të Agjencise e perbejne nepunesit shteterore dhe punetoret ndihmes."

Neni 5

Neni 22 ndryshohet si vijon:

"(1) Për nepunesit shteterore, lidhur me të drejtat, obligimet dhe pergjegjesite nga marredhenia e punes, zbatohen dispozitat nga Ligji për nepunes shteterore.

(2) Për të punesuarit në Agjenci të cilet kryejne pune ndihmese, lidhur me të drejtat, obligimet dhe pergjegjesite nga marredhenia e punes, zbatohen dispozitat e Ligjit për marredhenie pune dhe dispozitat nga sfera e shendetesise, sigurimit pensional dhe invalidor dhe Marreveshja e pergjithshme kolektive për sektorin publik të Republikes së Maqedonise dhe Marreveshja kolektive e Agjencise."

Neni 6

Titulli para nenit 23 dhe neni 23 ndryshohen si vijojne:

"Nepunesit shteterore me natyre specifike të detyrave të punes dhe ekskluzivitet të kryerjes së detyrave dhe autorizimeve të vecanta

Neni 23

(1) Nepunesve shteterore në Agjenci të cilet kryejne pune të organizimit dhe udheheqjes me Qendrat në Agjenci, nepunesve shteterore të cilet kryejne mbikeqyrje të punes mbi tregtaret individuale gjeodete të autorizuar dhe shoqerite tregtare për pune gjeodezike, nepunesve shteterore të cilet i kryejne punet nga sfera dhe lidhur me punet gjeodezike-kadastrale, për shkak të natyres specifike të detyrave të punes dhe vecantive në realizimin e detyrave dhe autorizimeve të vecanta, paga themelore dhe shtesa e pages për titull u rritet për 20%.

(2) Nepunesve shteterore të cilet kryejne pune nga sfera e teknologjise informatike-komunikative në funksion të SIGJK-së për shkak të natyres specifike të detyrave të punes dhe vecantive në realizimin e detyrave dhe autorizimeve të vecanta, paga themelore dhe shtesa e pages për titull u rritet për 30%."

Neni 7

Në nenin 26 paragrafi (2) ndryshohet si vijon:

"Kunder aktvendimit për pushim të marredhenies së punes nga paragrafi (1) i ketij neni, punetoret ndihmes kane të drejte të kundershtimit në Keshillin Drejtues të Agjencise."

Paragrafi (3) shlyhet.

Neni 8

Titulli para nenit 27 dhe neni 27 shlyhen.

Neni 9

Në nenin 35 në paragrafin (1) fjala "ky" shlyhet.

Neni 10

Në nenin 60 paragrafi (7) shlyhet.

Neni 11

Në nenin 62 në paragrafin (4) fjalet: "nën serra (serra qelqi)" shlyhen.

Paragrafi (7) ndryshohet si vijon:

"Tokat jopjellore sistemohen si toke natyrore jopjellore (lugina, gurishta etj.) dhe si toka artificiale jopjellore e cila paraqet toke për të cilen eshte miratuar plan urbanistik ose dokumentacion i planit urbanistik (toke ndertimore e pandertuar dhe toke ndertimore e ndertuar: toka nën ndertese, oborri, rrugica, rruge, ura etj)."

Paragrafi (8) shlyhet.

Neni 12

Në nenin 65 pas paragrafit (2) shtohet paragrafi i ri (3), si vijon:

"(3) Agjencia për Kadaster të Patundshmerive në baze të planeve urbanistike ose dokumentacionit të planit urabanistik pas fleteparaqitjes së pales kryen ndryshim të kulturës kadastrale të tokes në toke ndertimore (toke ndertimore e pandertuar ose toke ndertimore e ndertuar)."

Paragrafi (3) behet paragraf (4).

Neni 13

Neni 76 ndryshohet si vijon:

"(1) Punet gjeodezike nga neni 73 paragrafet (1), (2) dhe (3) të ketij ligji, mund t'i kryejne edhe personat e huaj juridike nese personat e huaj juridike regjistrojne në Republiken e Maqedonise person juridik për pune gjeodezike, nën kushtet e percaktuara në nenin 75 të ketij ligji.

(2) Punet gjeodezike nga neni 73 paragrafet (1), (2) dhe (3) të ketij ligji, mund t'i kryejne edhe personat e huaj juridike me seli dhe të regjistruar për kryerjen e puneve gjeodezike në shtetin anetar të Unionit Evropian, nese i plotesojne kushtet nga neni 75 alinete 2, 3 dhe 4 të ketij ligji dhe i njohin ligjet dhe dispozitat tjera të Republikes së Maqedonise nga sfera e puneve gjeodezike.

(3) Inxhinieri i huaj gjeodezik me autorizim nga shteti tjeter, mund të kryeje pune gjeodezike në territorin e Republikes së Maqedonise nën kushte të reciprocitetit, me autorizim të vertetuar nga Oda e Gjeodeteve të Autorizuar (në tekstin e metejme: Oda), nese i njeh ligjet dhe dispozitat tjera të Republikes së Maqedonise nga sfera e puneve gjeodezike.

(4) Inxhinieri i huaj gjeodezik nga shteti anetar i Unionit Evropian me autorizim nga shteti anetar i Unionit Evropian, mund të kryeje pune gjeodezike në territorin e Republikes së Maqedonise, me autorizim të vertetuar nga Oda, nese i njeh ligjet dhe dispozitat tjera të Republikes së Maqedonise nga sfera e puneve gjeodezike."

Neni 14

Në nenin 78 paragrafi (1) alineja 1 pas fjales "Maqedonise" shtohen fjalet: "ose shtetit anetar të Unionit Evropian."

Neni 15

Në nenin 79 paragrafi (2) pas fjales “vite” vihet pike, ndersa fjalet deri në fund të fjalise shlyhen.

Paragrafi (3) ndryshohet si vijon:

“Për vazhdimin e autorizimit për gjeodet të autorizuar, poseduesi i autorizimit gjashte muaj para kalimit të afatit për vlefshmerine e autorizimit i parashtron kerkese Odes. Kerkeses, poseduesi i autorizimit i cili eshte i regjistruar si tregtar individual gjeodet i autorizuar ose eshte i punesuar në shoqeri tregtare për pune gjeodezike, i bashkengjet edhe certifikate të leshuar nga Oda se gjate dhjete viteve ka mbajtur nga 20 orë edukim të vazhdueshem nga sfera e puneve gjeodezike."

Neni 16

Në nenin 91 paragrafi (4) ndryshohet si vijon:

“Elaboratet gjeodezike për realizimin e puneve gjeodezike për qellime të vecanta së bashku me bazen juridike dorezohen për verifikim dhe zbatim në Agjenci. Me verifikim Agjencia verteton se gjate perpilimit të elaborateve gjeodezike jane shfrytezuar të dhena nga SIGJK-ja dhe se për të njejtat eshte paguar kompensim në pajtim me kete ligj.”

Paragrafi (7) shlyhet.

Neni 17

Në nenin 96 paragrafi (1) pas fjaleve: “Gjeodetet e autorizuar" shtohen fjalet: "të regjistruar si tregtare individuale gjeodete të autorizuar ose të punesuar në shoqeri tregtare për pune gjeodezike", ndersa fjalet: “të gjeodeteve të autorizuar (në tekstin e metutjeshem: Oda)“ shlyhen.

Neni 18

Në nenin 97 paragrafi (2) pika shlyhet dhe shtohen fjalet: "dhe në proceduren për percaktimin e autorizimit të inxhinierit të huaj gjeodezik.”

Neni 19

Në nenin 99 paragrafi (1) ndryshohet si vijon:

“Kuvendin e Odes e perbejne të gjithe gjeodetet e autorizuar të regjistruar si tregtare individuale gjeodete të autorizuar ose të punesuarit në shoqeri tregtare për pune gjeodezike.”

Në paragrafin (2) pas fjaleve: “gjeodete të autorizuar” shtohen fjalet: “të regjistruar si tregtare individuale gjeodete të autorizuar ose gjeodete të autorizuar të punesuar në shoqeri tregtare për pune gjeodezike.”

Neni 20

Në nenin 101 paragrafi (2) alineja 2 pas presjes pas fjales “gjeodet” në fund të alinese, shtohen fjalet: “si dhe aktvendim për vertetimin e autorizimit të inxhinierit të huaj gjeodezik”.

Neni 21

Në nenin 105 paragrafi (2) pika zevendesohet me presje dhe shtohen fjalet: "në kushte të percaktuara me ligj."

Neni 22

Në nenin 115 fjalet: “nepunes kadastral” zevendesohen me fjalet: “nepunes shteteror”.

Neni 23

Në nenin 126 pas fjaleve: “e drejta e pengut (hipoteke)” shtohen fjalet: “koncesionet e patundshmerive dhe qiraja e tokes bujqesore,”.

Neni 24

Në nenin 127 pas paragrafit (9) shtohen dy paragrafe të rinj (10) dhe (11) si vijojne:

“(10) Gjate regjistrimit të koncesionit të patundshmerise, posacerisht regjistrohen të dhenat për koncedentin, të dhenat për koncesionerin, të dhenat për afatin e zgjatjes së koncesionit dhe lartesine e kompensimit për koncesionin, të cilat regjistrohen në pjesen e të dhenave ku shenohen ngarkesat e patundshmerise.

“(11) Gjate regjistrimit të qirase së tokes bujqesore, posacerisht regjistrohen të dhena për qiradhenesin, të dhena për qiramarresin, të dhena për afatin e zgjatjes së qirase dhe lartesine e kompensimit për qirane, të cilat regjistrohen në pjesen e të dhenave ku shenohen ngarkesat e patundshmerise.”

Neni 25

Në nenin 166 paragrafi (2) fjalet: “nepunes kadastral” zevendesohen me fjalet: “nepunes shteteror”.

Neni 26

Neni 173 ndryshohet si vijon:

“(1) Për komunat kadastrale ku eshte themeluar kadaster për patundshmeri në baze të planeve gjeodezike analoge, me aplikimin e bazes së të dhenave nga planet kadastrale, do të shfrytezohen të dhena të fmarra nga planet kadastrale digjitale.

(2) Kur gjate digjitalizimit të planeve kadastrale konstatohen dallime në siperfaqen e parcelave kadastrale nga planet kadastrale digjitale me siperfaqen nga operati kadastral, e dallimet jane më të medha se (ku R eshte siperfaqja e parceles kadastrale, ndersa M eshte perpjesetimi i planit kadastral), Agjencia me detyre zyrtare leshon vertetim për siperfaqen digjitale e cila i dorezohet personit të regjistruar si bartes i të drejtes së parceles kadastrale.

(3) Siperfaqja e re e parceles kadastrale, e cila del nga paragrafet (1) dhe (2) të ketij neni, regjistrohet me detyre zyrtare në aktzoterim.

(4) Për aplikimin e bazes së të dhenave nga planet kadastrale digjitale për secilen komune kadastrale, drejtori i Agjencise miraton aktvendim.

(5) Aktvendimi nga paragrafi (4) i ketij neni, botohet në “Gazeten Zyrtare të Republikes së Maqedonise.“

Neni 27

Në nenin 174 pas paragrafit (3) shtohet paragrafi i ri (4), si vijon:

“(4) Për menjanimin e gabimeve nga paragrafet (1) dhe (2) të ketij neni, nuk paguhen kompensime.”

Neni 28

Neni 175 ndryshohet si vijon:

“Formen dhe permbajtjen e fleteparaqitjes për regjistrim të ndryshimit dhe të fleteparaqitjes për korrigjim të gabimit, të vertetimit për pranim të fleteparaqitjes për regjistrim të ndryshimit dhe për korrigjim të gabimit, të vertetimit për regjistrimin e ndryshimit dhe për korrigjim të gabimit dhe për refuzim të regjistrimit të ndryshimit dhe për korrigjim të gabimit të vertetimit për siperfaqe digjitale, si dhe menyren e mbajtjes së kadastres së patundshmerive, i percakton Keshilli Drejtues i Agjencise.”

Neni 29

Në nenin 176 paragrafi (1) ndryshohet si vijon:

“Kunder vertetimit për regjistrim ose refuzim gjate themelimit dhe mbajtjes së kadastres së patundshmerive dhe kunder vertetimit për korrigjim të gabimit teknik, parashtruesi i fleteparaqitjes dhe bartesi i së drejtes kane të drejte të parashtrojne padi në Gjykaten Administrative."

Neni 30

Neni 197 shlyhet.

Neni 31

Neni 198 shlyhet.

Neni 32

Dispozitat nga nenet 13 paragrafet (2) dhe (4) dhe 14 të ketij ligji, do të zbatohen nga dita e pranimit të Republikes së Maqedonise në Unionin Evropian.

Neni 33

Zgjidhja e lendeve për regjistrimin e të drejtave të patundshmerive dhe për kryerjen e ndryshimeve në kadastren e patundshmerive, e filluar para dites së hyrjes në fuqi të Ligjit për Kadaster të Patundshmerive ("Gazeta Zyrtare e Republikes së Maqedonise" numer 40/2008), e për të cilat procedohet nga Agjencia dhe Komisioni i Shkalles së Dyte, perkatesisht Gjykata Administrative, do të vazhdoje në pajtim me dispozitat e ketij ligji dhe Ligjit për Kadaster të Patundshmerive ("Gazeta Zyrtare e Republikes së Maqedonise" numer 40/2008).

Të dhenat gjeodezike të terrenit të cilat jane të domosdoshme për zgjidhjen e lendeve nga paragrafi (1) i ketij neni, i siguron Agjencia.

Neni 34

Me shpalljen në "Gazeten Zyrtare të Republikes së Maqedonise" të aktvendimit për aplikimin e kadastres së themeluar të patundshmerive në komunen e fundit kadastrale me kadaster të tokes në territorin e Republikes së Maqedonise, shfuqizohet Ligji për matje dhe kadaster të tokes ("Gazeta Zyrtare e RSM-së" numer 34/72 dhe 13/78).

Neni 35

Aktet për organizimin dhe sistematizimin e vendeve të punes, si dhe aktet tjera do të miratohen në afat prej tre muajsh nga dita e hyrjes në fuqi të ketij ligji.

Neni 36

Oda detyrohet që në afat prej 30 ditesh nga dita e hyrjes në fuqi të ketij ligji, ta dorezoje propozim-listen tarifore nga neni 94 paragrafi (2) të ketij ligji, te Keshilli Drejtues i Agjencise, e pas verejtjeve eventuale të Keshillit Drejtues të Agjencise të procedoje në afat prej dhjete ditesh.

Nese Oda nuk procedon në afatet nga paragrafi 1 i ketij neni, Agjencia do ta miratoje Listen tarifore nga neni 94 paragrafi (2) të ketij ligji, me propozim të drejtorit të Agjencise.

Neni 37

Ky ligj hyn në fuqi në diten e tete nga dita e botimit në "Gazeten Zyrtare të Republikes së Maqedonise".

3305.

Врз основа на членот 75 ставови 1 и 2 од Уставот на Република Македонија, претседателот на Република Македонија и претседателот на Собранието на Република Македонија издаваат

У К А З
ЗА ПРОГЛАСУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ПОШТЕНСКИТЕ УСЛУГИ

Се прогласува Законот за поштенските услуги,

што Собранието на Република Македонија го донесе на седницата одржана на 6 декември 2010 година.

Бр. 07-4950/1
6 декември 2010 година
Скопје

Претседател
на Република Македонија,
Ѓорге Иванов, с.р.

Претседател
на Собранието на Република
Македонија,
Трајко Вељаноски, с.р.

З А К О Н
ЗА ПОШТЕНСКИТЕ УСЛУГИ

I. ОПШТИ ОДРЕДБИ

Член 1
Предмет на Законот

Со овој закон се уредуваат условите, начинот и постапките за обезбедување на поштенските услуги во внатрешниот и меѓународниот поштенски сообраќај, правата и обврските на давателите и корисниците на поштенските услуги, се утврдува правната положба, надлежностите, организацијата и работењето на Агенцијата за пошти и се уредуваат други прашања во врска со поштенската дејност.

Член 2
Примена и цели на Законот

(1) Одредбите на овој закон се применуваат на сите даватели на поштенски услуги во внатрешниот и меѓународниот поштенски сообраќај.

(2) На постапките што се утврдени со овој закон се применуваат одредбите од Законот за општата управна постапка, доколку со овој закон поинаку не е уредено.

(3) Целите на овој закон се:

- обезбедување на поштенски услуги,
- обезбедување на универзална услуга на целата територија на Република Македонија,
- утврдување на начин на финансирање на универзална услуга за нејзино постојано обезбедување,
- утврдување на стандарди за квалитет за обезбедување на универзална услуга и утврдување на систем за примена на овие стандарди,
- заштита на интересите на корисниците на поштенските услуги,
- овозможување конкуренција во областа на поштенските услуги според објективни, транспарентни и недискриминаторни услови, на постепен и контролиран начин со цел да се обезбеди обезбедувањето на универзалната услуга,
- развој на поштенската инфраструктура на целата територија на Република Македонија за поквалитетно обезбедување на поштенските услуги,
- формирање на цените за поштенските услуги на објективни, транспарентни и недискриминаторни принципи и
- функционирање на поштенските услуги во интерес на Република Македонија.

Член 3
Јавен интерес

Обезбедувањето на универзалната услуга и издавањето на поштенските марки и поштенските вредносници, како и изградбата, одржувањето, развојот и работата на поштенската мрежа и придружната инфраструктура се работи од јавен интерес.

Член 4
Дефиниции

Одделни поими употребени во овој закон го имаат следново значење:

- **поштенска пратка** е пратка адресирана со полна адреса која треба да се пренесе од страна на давател на поштенски услуги. Во поштенски пратки спаѓаат пратки за кореспонденција, пратки за слепи лица, директна пошта, книги, каталози, весници, периодични списанија и пакети кои содржат стока со или без означена вредност,

- **пратка за кореспонденција** е комуникација во писмена форма на каков било физички медиум која треба да се пренесе и достави на адресата означена од испраќачот на самата пратка или на нејзината обвивка, од страна на давател на поштенски услуги. Книги, каталози, весници, периодични списанија и пакети не се сметаат за пратки за кореспонденција,

- **директна пошта** е комуникација која се состои само од рекламен, маркетиншки или пропаганден материјал со идентична порака која се испраќа на поголем број лица и се доставува на адресата што ја означил испраќачот на самата пратка или на нејзината обвивка. Сметките, фактурите и финансиските извештаи не се сметаат за директна пошта. Комуникација која содржи комбинација од рекламен материјал и други пратки во иста обвивка не се смета како директна пошта,

- **пакет** е поштенска пратка со определена големина и тежина која содржи стока со или без означена вредност,

- **препорачана пратка** е услуга со која паушално се гарантира против ризици од губење, ограбување или оштетување на пратката со која на испраќачот, на негово барање, му се обезбедува доказ за достава на пратката на примачот,

- **пратка со означена вредност** е услуга со која се осигурува поштенската пратка до вредноста која ја означил испраќачот во случај на губење, ограбување или оштетување на пратката,

- **поштенски услуги** се услуги кои вклучуваат прием, пренос, сортирање и дистрибуција на поштенски пратки во внатрешен и меѓународен поштенски сообраќај,

- **универзална услуга** е пакет од определени поштенски услуги кои постојано се обезбедуваат на целата територија на Република Македонија, со определен квалитет и по пристапни цени за корисниците на услугата,

- **пристап до поштенска мрежа** е достапност до капацитети, средства, простории и/или услуги на кој било давател на поштенски услуги под определени услови, заради обезбедување на поштенски услуги,

- **резервирани поштенски услуги** се прием, сортирање, пренос и дистрибуција на пратки за кореспонденција во внатрешниот поштенски сообраќај и на пратки за кореспонденција кои пристигнуваат во Република Македонија од меѓународен поштенски сообраќај, со тежина до 50 гр. Во резервирани поштенски услуга спаѓа и директната пошта во рамките на истото ограничување за тежина,

- **независно регулаторно тело** е правно лице со јавни овластувања кое врши функции на регулирање на пазарот на поштенските услуги,

- **давател на поштенски услуги** е домашно или странско правно или физичко лице кое обезбедува поштенски услуги согласно со овој закон,

- **давател на универзална услуга** е давател на поштенски услуги кој обезбедува универзална услуга на територијата на Република Македонија во согласност со овој закон,

- **индивидуална дозвола** е акт кој го издава Агенцијата за пошти на давател на поштенски услуги со кој се утврдуваат права и обврски за обезбедување на универзалната услуга, дополнета со правата и обврските од општото овластување,

- **општо овластување** е акт со кој Агенцијата за пошти на давател на поштенски услуги му дава право за обезбедување на поштенски услуги согласно со поднесената нотификација,

- **поштенска мрежа** е систем на организација и средства кои се употребуваат од давателот на универзалната услуга за:

• прием на поштенски пратки од давателот на универзалната услуга од точките за пристап на целата територија,

• ракување и пренесување на поштенски пратки од точките за пристап до дистрибутивниот центар и

• дистрибуција до адресата назначена на пратката,

- **точки за пристап** се сите видови на физички објекти на давателот на универзална услуга, вклучувајќи ги и поштенските сандачиња поставени на јавни места или во просториите на давателот на универзалната услуга, каде што поштенските пратки можат да бидат предадени од корисниците,

- **корисник на поштенски услуги** е правно и физичко лице кое како испраќач или примач користи поштенски услуги,

- **испраќач** е правно или физичко лице кое испраќа поштенски пратки,

- **примач** е правно или физичко лице до кое се адресирани поштенските пратки,

- **прием на поштенски пратки** е постапка на преземање на поштенски пратки од страна на давател на поштенски услуги,

- **дистрибуција** е процес кој се состои од сортирање во дистрибутивниот центар до достава на поштенски пратки на примачот,

- **овластено лице за вршење надзор** е лице вработено во Агенцијата за пошти со посебни овластувања и одговорности утврдени со овој и друг закон кое врши надзор и

- **субјект на надзор** е правно или физичко лице кое врши поштенски услуги над кое се врши надзор.

II. НАДЛЕЖНОСТ ВО ОБЛАСТА НА ПОШТЕНСКИТЕ УСЛУГИ

Член 5
Надлежни органи

За вршење на работите од областа на поштенските услуги утврдени со овој закон, надлежни се:

- органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на поштенските услуги (во натамошниот текст: органот на државната управа) и

- Агенцијата за пошти (во натамошниот текст: Агенцијата).

Член 6
Надлежности на органот на државната управа

Органот на државната управа:

- ја реализира политиката на Владата на Република Македонија во областа на поштенските услуги,

- ја изготвува законската регулатива од областа на поштенската дејност во соработка со Агенцијата,

- ја подготвува Стратегијата за развој на поштенските услуги и ја доставува на усвојување до Собранието на Република Македонија,

- го промовира развојот на конкуренцијата и либерализацијата во областа на поштенските услуги,

- ги координира и усогласува работите од областа на поштенските услуги,

- ги спроведува уредбите со законска сила за вршење на дејноста од областа на поштенските услуги во услови на воена и вонредна состојба,

- соработува со органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на одбраната и органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на внатрешните работи во врска со прашања од областа на поштенските услуги што се однесуваат на одбраната и безбедноста,

- ја претставува Република Македонија во меѓународните организации во областа на поштенските услуги и поштенскиот сообраќај, преговара и потпишува билатерални и меѓународни договори во областа на поштенските услуги и поштенскиот сообраќај во име на Владата на Република Македонија и
- врши и други работи утврдени со овој закон.

Член 7
Независно регулаторно тело

(1) Независно регулаторно тело во областа на поштенските услуги е Агенцијата.
(2) Собранието на Република Македонија е основач на Агенцијата. Имотот и средствата за работа на Агенцијата се сопственост на Република Македонија, а ги користи и со нив управува Агенцијата.
(3) Агенцијата се основа како самостојно и непрофитно правно лице, кое врши јавни овластувања утврдени со овој закон.
(4) Агенцијата во својата работа и при донесување на одлуки во рамките на своите овластувања е независна од друг државен орган или друго јавно правно лице или трговско друштво што врши дејност од областа на поштенските услуги и е непристрасна кон нив.
(5) Работата на Агенцијата е јавна.
(6) Агенцијата стекнува статус на правно лице со запишување во Централниот регистар на Република Македонија.
(7) Седиштето на Агенцијата е во Скопје.
(8) Со цел за извршување на определени активности во рамките на своите надлежности, Агенцијата може да ангажира други домашни и странски правни и физички лица имајќи го предвид конфликтот на интереси.

Член 8
Делокруг на работа на Агенцијата

(1) Агенцијата извршува работи утврдени со овој закон и прописите донесени врз основа на овој закон, како и врз основа на Стратегијата за развој на поштенските услуги во Република Македонија, како и меѓународните договори од областа на поштенските услуги што ги склучила или на кои им пристапила Република Македонија.
(2) Агенцијата обезбедува почитување на обврските кои произлегуваат од Директивите на Европската унија и Актите на Светскиот поштенски сојуз.
(3) Агенцијата при извршување на работите од својот делокруг обезбедува:
- услови за постојано, редовно и непречено обезбедување на универзална услуга,
- овозможување еднаков пристап до универзалната услуга за корисниците во однос на избор, цена и квалитет,
- потикнување пристап до поштенската мрежа,
- промовирање и заштита на конкуренција во областа на поштенските услуги и
- отворање на пазарот со цел за создавање единствен пазар на поштенски услуги.

Член 9
Надлежности на Агенцијата

За остварување на работите од членот 8 на овој закон, Агенцијата е надлежна да:
- донесува и спроведува подзаконски акти врз основа на овој закон,
- го осигури обезбедувањето на универзална услуга,
- обезбедува услови за пристап на корисниците до универзалната услуга,
- спроведува постапка за определување на давател на универзална услуга,
- донесува одлука за определување на давател на универзална услуга,
- издава општо овластување за обезбедување на поштенски услуги по поднесена нотификација,
- овозможи и обезбеди услови за подеднаков пристап до поштенската мрежа,
- го следи обезбедувањето на универзалната услуга,
- формира компензациски фонд и да управува со средствата од компензацискиот фонд,
- ги одобрува и врши контрола на трошоците за обезбедување на универзална услуга,
- го следи работењето на давателите на поштенските услуги во согласност со овој закон и прописите донесени врз основа на него,
- го следи развојот на пазарот на поштенските услуги и ја промовира конкуренцијата на пазарот на поштенски услуги,
- врши надзор и контрола на работењето на давателите на поштенските услуги и презема мерки согласно со закон против давателите на поштенските услуги кои не ги спроведуваат одредбите од овој закон и прописите донесени врз основа на овој закон,
- води управни постапки и донесува одлуки во управна постапка согласно со одредбите од овој закон и Законот за општата управна постапка,
- води постапки за решавање на спор меѓу давателите на поштенски услуги и нивните корисници, меѓу давател на универзална услуга и другите даватели на поштенски услуги,
- бара податоци и информации од давателите на поштенски услуги,
- воспоставува, одржува и ажурира електронска база на податоци,
- дава мислење и учествува при подготвувањето на закони, прописи и други акти што се однесуваат на поштенските услуги, како и при склучувањето, односно пристапувањето на Република Македонија кон меѓународни договори од областа на поштенските услуги и да го обезбедува нивното спроведување,
- соработува со други државни органи и институции,
- ја врши својата работа транспарентно и на недискриминаторски начин, овозможувајќи им на заинтересираните страни да дадат забелешки и коментари во врска со иницијативите, мерките и одлуките на Агенцијата,
- обезбеди информации за корисниците и давателите на поштенски услуги и меѓународните организации и тела,
- спроведува примена на националните и меѓународните стандарди и технички прописи во областа на поштенските услуги,
- учествува во работата на меѓународни организации и здруженија на национални регулаторни тела во областа на поштенските услуги и
- врши и други работи во согласност со овој закон и прописите донесени врз основа на овој закон.

Член 10
Статут на Агенцијата

(1) Работењето на Агенцијата поблиску се уредува со Статутот на Агенцијата.
(2) Статутот на Агенцијата особено содржи одредби за:
- заштитен знак и седиште на Агенцијата,
- изработка и употреба на печати на Агенцијата,

- застапување на Агенцијата,
- постапка за именување и разрешување на директор на Агенцијата,
- постапка за донесување на подзаконски акти и општи акти на Агенцијата,
- постапка за вработување во Агенцијата,
- постапка за наградување и казнување на вработените во Агенцијата,
- постапка за стручно оспособување и усовршување на вработените во Агенцијата,
- обврската за вработените во однос на чување на доверливост на податоците и
- други одредби од значење за работењето на Агенцијата.

(3) Статутот на Агенцијата е јавно достапен и се објавува на веб страницата на Агенцијата.

Член 11
Влијание на јавноста

(1) Државните органи и Агенцијата имаат обврска при одредувањето на мерките кои се однесуваат на пазарот за поштенските услуги и пред донесување на одлуки од општа примена кои значително влијаат врз пазарот, како и при донесување на прописите да го земат предвид и мислењето на заинтересираните страни.

(2) Агенцијата ги објавува предлозите на прописите и ги повикува сите заинтересирани страни да дадат свои предлози на сугестии во период кој не смее да биде пократок од 15 дена од денот на објавувањето на предлозите на прописите.

(3) Агенцијата може да одржи јавна расправа за предложениот пропис, на која можат да бидат поканети претставници на сите заинтересирани страни за да ги презентираат своите гледишта и ставови за предложениот предмет на расправа.

(4) По истекот на рокот од ставот (2) на овој член, а пред донесувањето на прописот, Агенцијата има обврска јавно да ги објави доставените мислења и коментари, при што доверливите информации и податоци не се објавуваат.

Член 12
Одговорност за работата на Агенцијата

(1) Агенцијата за својата работа одговара пред Собранието на Република Македонија.

(2) Агенцијата за својата работа е должна до Собранието на Република Македонија да достави годишен извештај за работата за претходната година и годишна програма за работа за наредната година.

(3) Годишниот извештај за работата за претходната година се доставува до Собранието на Република Македонија до 31 март во тековната година и истиот особено содржи:
- извештај за извршени активности на Агенцијата во претходната година,
- извештај за состојбата на пазарот на поштенските услуги во Република Македонија во претходната година,
- извештај за состојбата на средствата во компензациски фонд за универзална услуга по неговото формирање,
- извештај за извршување на финансискиот план на Агенцијата за претходната година и финансиски извештај за претходната година (годишна сметка) и
- ревизорски извештај изработен од надворешен и независен ревизор.

(4) Годишната програма за работа на Агенцијата за наредната година се доставува до Собранието на Република Македонија до 30 ноември во тековната година, а Собранието на Република Македонија ја одобрува најдоцна до 31 декември истата година. Годишната програма за работа содржи:
- програма за работа за наредната година,
- финансиски план за наредната година и
- одлука за вредноста на поенот од членот 28 став (6) на овој закон.

(5) Годишниот извештај и годишната програма за работа на Агенцијата од ставовите (3) и (4) на овој член јавно се достапни и истите се објавуваат на веб страницата на Агенцијата.

Член 13
Органи на Агенцијата

Органи на Агенцијата се комисија и директор.

Член 14
Комисија

(1) Комисијата се состои од пет члена кои ги именува и разрешува Собранието на Република Макдонија на предлог на Комисијата за прашања за изборите и именувањата на Собранието на Република Македонија.

(2) Комисијата од редот на своите членови избира и разрешува претседател и заменик на претседателот на Комисијата на начин и по постапка утврдени во Деловникот за работа на Комисијата.

(3) За членови на Комисијата можат да бидат именувани лица кои се државјани на Република Македонија и имаат завршено високо образование од областа на техничките науки, поштенскиот сообраќај, правото или економијата, со работно искуство над пет години и со посебни знаења од областа на поштенскиот сообраќај.

(4) Членовите на Комисијата се именуваат со мандат од пет години.

(5) Членовите на Комисијата не можат да бидат именувани повеќе од два последователни мандати.

(6) Членовите на Комисијата се именуваат не подоцна од 30 дена пред истекот на мандатот на нивните претходници. Претседателот е должен да ја извести Комисијата за прашања на изборите и именувањата на Собранието на Република Македонија за истекот на мандатот на членовите на Комисијата не подоцна од 60 дена пред истекот на истиот.

(7) Ако постапката за именување не е завршена пред истекот на мандатот на Комисијата, членовите на Комисијата чии мандати се истечени, ќе продолжат да ја вршат својата функција, но не подолго од шест месеци.

(8) Во текот на времетрањето на својот мандат, членовите на Комисијата не можат да бидат пратеници во Собранието на Република Македонија, членови на Владата на Република Македонија, лица кои извршуваат должности во органите и телата на политички партии, членови на управни и надзорни органи на јавни претпријатија, како и членови на друг вид асоцијација на правни и физички лица кои би можеле да доведат до конфликт на интереси.

(9) Член на Комисијата, неговиот/нејзиниот брачен или вонбрачен другар, како и блиски роднини во права линија до второ колено, не можат да имаат удели или акции, директно или индиректно во правни лица што извршуваат активности што директно спаѓаат под надлежност на Агенцијата.

(10) Ако член на Комисијата има директен или индиректен приватен инетерес во врска со донесувањето на одлуки од надлежност на Комисијата, членот е должен за тоа да ја извести Комисијата. Комисијата одлучува за постоењето на таквиот интерес и учеството на тој член во одлучувањето по тоа прашања.

Член 15
Начин на работа и одлучување на Комисијата

(1) Комисијата работи и одлучува на состаноци.

(2) Одлуките на Комисијата се донесуваат со мнозинство гласови од вкупниот број членови на Комисијата.

(3) Претседателот на Комисијата ги свикува состаноците на Комисијата по писмен предлог на директорот на Агенцијата или по писмен предлог на тројца членови на Комисијата. Претседателот на Комисијата претседава на состаноците на Комисијата и ја претставува Комисијата, а во случај на негово отсуство или спреченост обврските ги извршува заменикот на претседателот на Комисијата.

(4) За членови на Комисијата можат да бидат именувани лица вработени во други правни лица, но не и во други правни лица кои можат да бидат во конфликт на интересите, согласно со овој закон.

(5) Членовите на Комисијата имаат право на:

- месечен надоместок во висина до две просечни месечни плати во Република Македонија според податоци објавени од Државниот завод за статистика согласно со Статутот на Агенцијата и

- надоместок за патни трошоци за оние членови на Комисијата кои живеат надвор од Скопје кога присуствуваат на состаноците на Комисијата и надоместок за патни трошоци, сместувања и дневници за службено патување согласно со закон.

(6) Месечниот надоместок од ставот (5) на овој член не се исплатува доколку во тековниот месец не се одржи состанок, како и за неприсуство на одржан состанок.

(7) Средствата за месечниот надоместок и на другите трошоци од ставот (5) на овој член на членовите на Комисијата се обезбедуваат од средствата на Агенцијата утврдени со финансискиот план.

(8) Одлуките кои ги донесува Комисијата се објавуваат на веб страницата на Агенцијата во рок од седум дена од денот на одржувањето на состанокот.

(9) Работата на Комисијата и начинот на донесување на одлуки поблиску се уредува со Деловникот за работа на Комисијата.

Член 16
Надлежности на Комисијата

Комисијата е надлежна да:

- донесува статут по претходно добиена согласност од Собранието на Република Македонија,

- донесува подзаконски и други акти за спроведување на овој закон,

- донесува општи акти за работењето на Агенцијата, утврдени во Статутот на Агенцијата, а по предлог на директорот на Агенцијата,

- донесува деловник за својата работа во согласност со овој закон и Статутот на Агенцијата,

- донесува одлука за вредноста на поенот,

- го одобрува годишниот извештај за работа за претходната година на Агенцијата и годишната сметка,

- ја усвојува годишната програма за работа за наредната година на Агенцијата,

- го именува и разрешува директорот на Агенцијата во согласност со овој закон и по постапка утврдена во Статутот на Агенцијата,

- го следи спроведувањето на годишната програма за работа на Агенцијата преку кварталните извештаи доставени од директорот на Агенцијата,

- соработува со други државни органи и институции, органи на единиците на локалната самоуправа и со невладини организации и здруженија на граѓани во Република Македонија,

- дава мислења, препораки и предлози до Собранието на Република Македонија и други државни органи и институции од областа на поштенскиот сообраќај и

- врши и други работи утврдени со овој закон и Статутот на Агенцијата.

Член 17
Разрешување на член на Комисијата

(1) Собранието на Република Македонија, по предлог на Комисијата за прашања на изборите и именувањата на Собранието на Република Македонија, може да разреши член на Комисијата пред истекот на мандатот:

- на негово барање,

- ако е осуден за кривично дело за кое му е изречена казна затвор во траење подолго од шест месеци или му е изречена прекршочна санкција забрана за вршење професија, дејност или должност, во траење подолго од шест месеци и

- ако неоправдано отсуствувал од три состаноци на Комисијата едноподруго или вкупно од пет состаноци за време од една година.

(2) Недоставување на годишниот извештај за работа или на годишната програма за работа на Агенцијата до Собранието на Република Македонија може да биде причина за колективното разрешување на Комисијата.

Член 18
Директор на Агенцијата

(1) Комисијата избира директор на Агенцијата по пат на јавен оглас. Кандидатот треба да биде со високо образование и работно искуство над пет години. При изборот ќе се земе предвид професионалното и менаџерското искуство во областа од надлежност на Агенцијата.

(2) Комисијата е должна да избере директор не подоцна од 30 дена пред истекот на мандатот на директорот.

(3) Директорот, неговиот брачен или вонбрачен другар, како и блиски роднини во права линија до второ колено, не можат да имаат удели или акции, директно или индиректно во правни лица што извршуваат активности што директно спаѓаат под надлежност на Агенцијата.

(4) Директорот е професионално ангажиран во Агенцијата со полно работно време.

Член 19
Права и обврски на директорот

(1) Директорот раководи со работата на Агенцијата, одговорен е за законитото работење на Агенцијата и ги врши следниве работи:

- ја застапува и претставува Агенцијата,

- потпишува договори во име на Агенцијата,

- донесува одлуки по прашања за кои не одлучува Комисијата,

- ги предлага Статутот, годишниот извештај за работа и годишната програма за работа на Агенцијата,

- дава овластувања во рамките на своите надлежности,

- донесува решенија по прашања од надлежност на Агенцијата,

- дава овластувања на раководни и стручни лица за вршење надзор,

- се грижи за спроведување на подзаконски и други акти кои ги донесува Комисијата и

- врши и други работи утврдени со овој закон и Статутот на Агенцијата.

(2) Директорот има право да присуствува и учествува на состаноците на Комисијата, без право на глас.

(3) Директорот е должен на Комисијата да и доставува квартални извештаи за спроведување на годишната програма за работа на Агенцијата.

(4) Мандатот на директорот е пет години со можност за уште еден последователен мандат.

(5) Директорот до Комисијата може да поднесе оставка на својата функција во писмена форма.

(6) Ако мандатот на директорот е завршен, а постапката за избирање на директор не е завршена, директорот продолжува да ја врши функцијата се додека не се избере директор, но не подолго од шест месеци.

Член 20

Разрешување на директорот

(1) Директорот може да биде разрешен од Комисијата во следниве случаи:

- на негово барање,
- во случај на спреченост за вршење на функцијата поради болест подолго од шест месеци,
- прифаќање на функција или работа што е неспојлива со неговата функција на директор,
- ако е осуден за кривично дело за кое му е изречена казна затвор во траење подолго од шест месеци или му е изречена прекршочна санкција забрана на вршење професија, дејност или должност, во траење подолго од шест месеци,
- повреда на одредбите на овој закон или на прописите донесени врз основа на него што може да се утврди од годишниот извештај за работа на Агенцијата или
- злоупотреба на функцијата според ревизорскиот извештај од членот 12 на овој закон.

(2) Директорот против кого е започната постапка за разрешување претходно се известува за можните сомневања и му се овозможува одбрана пред Комисијата.

(3) Одлуката за разрешување на директорот покрај другото треба да ги содржи причините за неговото разрешување, детално образложени и истата се објавува на веб страницата на Агенцијата во рок од седум дена од денот на нејзиното донесување.

(4) Ако директорот е разрешен, а постапката за именување на директор не е завршена, функцијата директор ќе ја врши лице вработено во стручната служба на Агенцијата кое за таа цел ќе биде овластено од Комисијата за период не подолг од три месеци.

Член 21

Организација и вработување во Агенцијата

(1) За вршење на работите на Агенцијата се формира стручна служба чија внатрешна организација, делокруг на работа и услови за вработување поблиску се уредуваат со актите за внатрешна организација и систематизација на работите и задачите, согласно со Законот за работните односи.

(2) Одредбите од Законот за државните службеници не се применуваат на вработените во Агенцијата.

Член 22

Транспарентност во работењето на Агенцијата

(1) Агенцијата организира јавни состаноци најмалку два пати годишно со сите заинтересирани лица, со цел за да им се овозможи да бидат запознати со работата на Агенцијата и да им се даде можност да ги изразат нивните ставови и мислења за унапредување на состојбите во областа на поштенските услуги во Република Македонија.

(2) Агенцијата со општ акт поблиску ги уредува:

- постапката за начинот на примање на предлози од заинтересираните страни,
- начинот и местото на објавување на своите одлуки и други акти,
- податоците и информациите што Агенцијата ќе ги објавува, како и начинот на пристап до истите и
- начинот на соработка со претставници на организации на корисниците на поштенските услуги.

Член 23

Финансирање, сметководство и ревизија на Агенцијата

(1) Работењето на Агенцијата се финансира од:

- средства остварени од приходите од надоместоците предвидени со овој закон и
- донации, заеми и друга финансиска и техничка помош.

(2) Финансискиот план на Агенцијата, што е составен дел на годишната програма за работа за наредната година на Агенцијата го усвојува Комисијата и го доставува до Финансискиот план на Агенцијата содржи податоци за предвидените приходи и трошоци за наредната година.

(3) Нереализираните средства од финансискиот план на Агенцијата од претходната година се пренесуваат во финансискиот план на Агенцијата за наредната година.

(4) Ревизијата на материјалното и финансиското работење на Агенцијата ја врши надворешен и независен ревизор избран согласно со Законот за јавните набавки.

(5) Агенцијата е должна да води посебно сметководство за средствата во компензацискиот фонд за универзалната услуга, по неговото формирање, како и за средствата од работењето на Агенцијата.

Член 24

Плаќање на парични обврски

(1) Плаќањето на паричните обврски, на име надоместоци и трошоци од овој закон, субјектите се должни да го извршат на начин и во рокови утврдени со поединечни акти донесени од страна на директорот на Агенцијата, согласно со Законот за општата управна постапка.

(2) Поединечните акти од ставот (1) на овој член имаат карактер на извршна исправа и претставуваат основ за спроведување постапка за присилна наплата согласно со Законот за извршување.

Член 25

Обезбедување на податоци и информации од даватели на поштенски услуги

(1) Давателите на поштенски услуги се должни на Агенцијата, заради извршување на нејзините надлежности, редовно да и доставуваат финансиски податоци и информации поврзани со обезбедувањето на поштенски услуги.

(2) Агенцијата ги пропишува видовите на финансиските податоци и информации поврзани со обезбедувањето на поштенските услуги од ставот (1) на овој член.

(3) По исклучок од ставот (1) на овој член давателите на поштенски услуги се должни и на барање на Агенцијата да достават информации и податоци, во обем и во рок утврдени во барањето. Во барањето Агенцијата ја наведува причината за бараните информации и податоци.

(4) Информациите и податоците од ставот (3) на овој член кои ги бара Агенцијата треба да бидат оправдани, засновани врз разумна основа и пропорционални на целта за којашто ќе бидат употребени.

(5) Агенцијата при извршувањето на своите надлежности соработува со други државни органи и тела за прашања кои се во врска со поштенските услуги.

(6) Агенцијата, другите регулаторни тела и другите државни органи и тела од ставот (5) на овој член се должни да разменуваат податоци и информации што им се потребни за вршење на нивните надлежности, чиј обем на размена е ограничен на податоци и информации што се соодветни и пропорционални на целите за коишто се разменуваат.

(7) Агенцијата може доверливите информации добиени од други регулаторни тела и другите државни органи и тела од ставот (5) на овој член да ги користи само за цели за коишто тие се побарани со почитување на тајноста на истите.

Член 26

Евиденција и чување на податоци од даватели на поштенски услуги

(1) Агенцијата води евиденција и чува документација која содржи податоци за:

- даватели на поштенски услуги,
- договорите за пристап до поштенска мрежа склучени меѓу давател на универзална услуга и даватели на поштенски услуги,
- пресметки за надоместоци и трошоци за обезбедување на универзална услуга,
- податоци за поштенската мрежа и поштенската инфраструктура и
- други податоци што ќе ги определи Агенцијата.

(2) Агенцијата води евиденцијата и чува податоци за давателите на поштенските услуги кои се однесуваат на:

- назив, седиште, лого, ЕДБ, ЕМБС, број и датум на регистрација во Централниот регистар на Република Македонија, име и адреса на правен застапник за правни лица,
- нотификација за поштенски услуги,
- податоци за издадената дозвола, или општо овластување, за видовите на поштенските услуги и други податоци што се содржани во дозволата или овластувањето, како и податоци за престанок на нивната важност,
- податоци за известувања и податоци за можни одлуки за забрана на обезбедувањето на поштенските услуги,
- податоци за исполнување на обврските на давателите на поштенски услуги што произлегуваат од овој закон,
- податоци за санкциите што се изречени за направен прекршок, согласно со овој закон и
- друга документација што ќе ја определи Агенцијата.

(3) Агенцијата води евиденција и ја чува документацијата од ставот (1) на овој член во својата електронска база на податоци.

Член 27

Пристап до документацијата на Агенцијата

(1) Документација за која Агенцијата води евиденција во електронската база на податоци согласно со членот 26 од овој закон е јавно достапна освен доверливите податоци.

(2) Документацијата од ставот (1) на овој член се однесува на:

- документи на Агенцијата од членот 26 на овој закон,
- документација за извршен надзор и контрола на поштенскиот пазар,
- податоци, информации и публикации за коишто Агенцијата смета дека придонесуваат за отворен и конкурентен поштенски пазар и
- друга документација за давателите на поштенски услуги што ќе ја определи Агенцијата.

(3) На јавноста нема да и биде достапна документацијата доколку поинаку не е уредено со овој закон, а се однесува на:

- акти за лицата вработени во Агенцијата и акти за внатрешната организација и систематизација на Агенцијата,
- лична и здравствена документација за вработените и друга документација чие откривање би значело нарушување на приватноста,
- документи што содржат информации за имотот на давателите на поштенски услуги,
- документи за деловни тајни, комерцијални, финансиски или технички информации, на давателите на поштенски услуги,
- документи доставени до надлежните судови до завршување на постапката,
- документи кои се однесуваат на спорови меѓу давателите на поштенски услуги и меѓу даватели на поштенски услуги и корисници на поштенски услуги до завршување на спорот и
- документи што не се достапни на јавноста по сила на закон.

(4) Агенцијата е должна да ги даде на увид документите од ставот (3) на овој член на барање на судот заради водење на судска постапка.

(5) Со статутот на Агенцијата се утврдува обврската на вработените за чување на тајноста на податоците кои не се јавно достапни.

Член 28

Обврска за плаќање на надоместок кон Агенцијата

(1) Давателите на поштенските услуги се должни на Агенцијата да и плаќаат надоместок врз годишна основа, однапред за тековната година и за трошоците за работа на Агенцијата за извршување на надлежностите пропишани со овој закон.

(2) Надоместокот од ставот (1) на овој член давателите на поштенските услуги се должни да го платат најдоцна до 31 јануари секоја година на сметка на Агенцијата.

(3) Висината на надоместокот од ставот (1) на овој член претставува производ од број на поени и вредноста на поенот.

(4) Бројот на поени од ставот (3) на овој член, за обезбедување на поштенски услуги во внатрешен поштенски сообраќај врз основа на општо овластување изнесува:

- од 20 до 50 поени за поштенски пратки до 2 кг,
- од 20 до 50 поени за пакети до 10 кг,
- дополнителни 10 поени за вредносни и препорачани услуги и
- 10 поени за поштенски пратки над 2 кг и пакети над 10 кг.

(5) Бројот на поени од ставот (3) на овој член, за обезбедување на поштенски услуги во меѓународен поштенски сообраќај врз основа на општо овластување изнесува:

- 25 поени за поштенски пратки до 2 кг,
- 25 поени за пакети до 10 кг и
- 5 поени за поштенски пратки над 2 кг и пакети над 10 кг.

(6) Бројот на поени од ставот (3) на овој член, за обезбедување на универзална услуга врз основа на индивидуална дозвола изнесува 50.000 поени, без разлика на бројот на даватели на универзална услуга на територијата на Република Македонија.

(7) Вредноста на поенот од ставот (3) на овој член Комисијата на Агенцијата, на годишно ниво, ја определува со одлука. Во пресметување на вредноста на поенот се земаат предвид ставките на трошоците од финансискиот план на Агенцијата за извршување на активности и задачи дадени во годишната програма за работа на Агенцијата. Одлуката за вредноста на поенот содржи образложение за причините за прифаќање или промена на вредноста на поенот и целите кои се планира да се постигнат на овој начин.

(8) Начинот на определување на бројот на поени за обезбедување на поштенски услуги во границите утврдени во ставот (4) алинеи 1 и 2 на овој член, го пропишува Комисијата на Агенцијата при што се земаат предвид видот и обемот на поштенските услуги кои ги обезбедува давателот на поштенските услуги.

(9) Обемот на поштенските пратки за слепи и делумно слепи лица не се зема предвид при определување на бројот на поени.

(10) Одлуката од ставот (7) на овој член е составен дел на годишната програма за работа на Агенцијата. Одлуката заедно со образложението се објавува во "Службен весник на Република Македонија".

(11) Директорот на Агенцијата донесува решение со кое се утврдува висината на надоместокот од ставот (1) на овој член.

(12) Решението од ставот (11) на овој член е конечно, а незадоволната страна има право да покрене постапка за управен спор пред надлежен суд.

III. УНИВЕРЗАЛНА УСЛУГА

Член 29
Опсег на универзална услуга

(1) Секој корисник има право на универзална услуга која се обезбедува со утврден квалитет по пристапни цени на целата територија на Република Македонија.

(2) Универзалната услуга опфаќа:

- прием, пренос, сортирање и дистрибуција на поштенски пратки со тежина до 2 кг,
- прием, пренос, сортирање и дистрибуција на пакети со тежина до 10 кг,
- препорачани поштенски пратки и пратки со означена вредност и
- прием, пренос, сортирање и дистрибуција на поштенски пратки за слепи лица и за лица со делумно оштетен вид.

(3) Агенцијата може да го зголеми опфатот на универзалната услуга со пакети до тежина која не е поголема од 20 кг и може да дефинира посебни услови за достава на вакви пакети во зависност од состојбата на пазарот на поштенските услуги во Република Македонија, како и во зависност од потребите на корисниците на поштенски услуги.

(4) За димензиите и другите карактеристики на поштенските пратки во меѓународен поштенски сообраќај се применуваат актите на Светскиот поштенски сојуз.

(5) Универзалната услуга дефинирана со овој закон ги опфаќа поштенските услуги од внатрешниот и меѓународниот поштенски сообраќај.

Член 30
Обезбедување на универзална услуга

(1) Универзалната услуга се обезбедува на целата територија на Република Македонија постојано, со утврден квалитет и по пристапни цени за сите корисници.

(2) Давателот на универзалната услуга е должен да ја обезбедува универзалната услуга секој работен ден, но не помалку од пет пати неделно, најмалку едно собирање и една достава на поштенските пратки во станот или во просториите на секое правно или физичко лице.

(3) Обезбедувањето на универзалната услуга може да се прекине само во случај на виша сила или во услови кои претставуваат опасност за давателот на универзална услуга.

(4) Податоците и информациите за универзалната услуга кои давателот на универзалната услуга е должен да ги објави се пропишани со овој закон и подзаконските акти донесени врз основа на него.

Член 31
Квалитет на обезбедување на универзалната услуга

(1) Агенцијата ги пропишува барањата за квалитетот на услугите опфатени со универзалната услуга, параметрите за квалитет и нивното мерење, согласно со утврдените CEN стандарди за мерење на квалитетот на универзалната услуга.

(2) Давателот на универзална услуга е должен да ја обезбедува универзалната услуга согласно со пропишаните барања за квалитет од ставот (1) на овој член.

(3) Агенцијата го следи квалитетот на универзалната услуга и по потреба презема соодветни мерки согласно со овој закон.

(4) Давателот на универзална услуга е должен да врши мерење на квалитетот на обезбедувањето на универзалната услуга во внатрешниот и меѓународниот поштенски сообраќај врз основа на методологија утврдена согласно со CEN стандарди.

(5) Давателот на универзална услуга е должен да ја достави методологијата од ставот (4) на овој член на одобрување во Агенцијата.

(6) Давателот на универзалната услуга е должен да го врши мерењето на квалитетот на обезбедувањето на универзалната услуга во внатрешниот и меѓународниот поштенски сообраќај, преку независна компанија определена од негова страна. Податоците од извршеното мерење еднаш годишно ги доставува до Агенцијата.

(7) Агенцијата ги проверува податоците од ставот (6) на овој член и може по службена должност да спроведе постапка на ревизија заради проверка на нивната вистинитост преку независна компанија на сметка на давателот на универзална услуга.

(8) Агенцијата ги обработува и проценува податоците добиени со мерењето на квалитетот на обезбедувањето на универзалната услуга и истите ги објавува на својата веб страница.

(9) Ако давателот на универзална услуга не ги постигне утврдените параметри за квалитет три пати последователно, Агенцијата може да започне постапка за негово отповикување и да определи нов давател на универзална услуга.

Член 32
Надоместок за обезбедување на универзална услуга

(1) Давателот на универзалната услуга има право на надоместок на нето трошоците што настанале со обезбедувањето на универзалната услуга доколку докаже дека трошоците се повисоки од приходот остварен од обезбедувањето на универзалната услуга во претходната година.

(2) Давателот на универзалната услуга има право на надоместок со кој ќе се покрие разликата меѓу приходот и трошоците од ставот (1) на овој член.

(3) Методологијата на утврдување на нето трошоците на давателот на универзалната услуга и нивното пресметување, како и начинот на пресметување на надоместокот од ставот (1) на овој член ги пропишува Агенцијата.

Член 33

Постапка за остварување на правото за надоместок на нето трошоци за обезбедување на универзална услуга

(1) За остварување на правото за надоместок од членот 32 став (1) на овој закон давателот на универзална услуга поднесува барање до Агенцијата. Со барањето е потребно да поднесе и пресметка за нето трошоци направени со исполнување на обврската за обезбедување на универзалната услуга, поткрепена со финансиски извештај и други сметководствени информации базирани на ревидиран годишен извештај за претходната година, не подоцна од 31 март во тековната година.

(2) Агенцијата ја проверува вистинитоста на податоците при што може да ангажира независен ревизор.

(3) Трошоците направени за ревизијата од ставот (2) на овој член ги плаќа давателот на универзалната услуга.

(4) На барање на Агенцијата давателот на универзалната услуга е должен да ги достави сите податоци и информации кои се однесуваат на нето трошоците за обезбедување на обврската од универзална услуга.

(5) Директорот на Агенцијата донесува решение со кое се утврдува висината на надоместокот, односно решение со кое врз основа на пресметките утврдува дека давателот на универзалната услуга нема право на надоместок или има право на помал надоместок на нето трошоците од оној што го предложил давателот.

(6) Решението од ставот (5) на овој член е конечно, а незадоволната страна има право да покрене постапка за управен спор пред надлежен суд.

Член 34

Компензациски фонд за финансирање на универзална услуга

(1) Агенцијата формира компензациски фонд со отворање на посебна жиро-сметка со кој управува и за него води посебно сметководство.

(2) Компензацискиот фонд се состои од средства од давателите на поштенски услуги и служи за исплата на надоместокот на нето трошоците на давателот на универзалната услуга од членот 32 став (1) на овој закон.

(3) Средствата за исплата на надоместокот од членот 32 став (1) на овој закон се обезбедуваат од даватели на поштенски услуги кои остваруваат минимум бруто приход во висина утврдена од Агенцијата (во натамошен текст: задолжени даватели).

(4) Агенцијата го утврдува износот на средствата од ставот (2) на овој член и истиот не смее да биде помалку од 2% и не повеќе од 4% од вкупниот приход што се остварува со обезбедување на поштенски услуги од страна на сите задолжени даватели што подлежат на обврска за плаќање на средства според ставот (3) на овој член.

(5) Давателот на универзалната услуга на кој пресметаниот придонес во компензацискиот фонд е помал од пресметаниот надоместок за обврската за обезбедување на универзалната услуга нема да плаќа во компензацискиот фонд. Како надоместок на давателот на универзалната услуга ќе се утврди само разликата меѓу пресметаниот надоместок и пресметаниот придонес.

Член 35

Приходи за компензациски фонд

(1) Со цел да се утврди вкупниот приход на давателите на поштенски услуги Агенцијата издава посебен образец што давателите на поштенски услуги се должни да го пополнат и да и го испратат на Агенцијата секоја година до 30 април. Доколку давателите на поштенски услуги и по истекот на овој рок не достават податоци, Агенцијата ги користи податоците за вкупните приходи на давателите на поштенски услуги од годишната сметка за претходната година.

(2) Агенцијата ја проверува вистинитоста на податоците при што може да ангажира независен ревизор.

(3) Трошоците направени за ревизијата од ставот (2) на овој член ги плаќа давателот на поштенска услуга.

(4) Задолжените даватели се должни да ги уплатат средствата од ставот (2) на овој член на посебна сметка на Агенцијата најдоцна до 31 мај во тековната година за претходната година врз основа на издадено решение од Агенцијата.

(5) Агенцијата од компензацискиот фонд врши исплата на средствата на давателот на универзална услуга врз годишна основа за надоместување на нето трошоците за обезбедување на универзалната услуга.

(6) Сметката од членот 34 став (1) на овој закон се ревидира на годишно ниво од независен ревизор ангажиран од и за сметка на Агенцијата.

Член 36

Пристап до универзална услуга

(1) Давателот на универзална услуга е должен да обезбеди точки за пристап до универзална услуга и тоа поштенски единици, како и поштенски сандачиња на улици.

(2) Агенцијата ги утврдува критериумите за пристап до универзалната услуга, со утврдување на подрачјата на единиците на мрежата, на растојание меѓу поштенските единици, број на поштенски сандачиња и слично.

(3) За секоја планирана измена на поштенската мрежа давателот на универзалната услуга е должен најмалку еден месец претходно да ја извести Агенцијата.

(4) За затворање на поштенска единица подолго од шест месеци давателот на универзална услуга треба да добие претходна согласност од Агенцијата, за што доставува барање до Агенцијата.

(5) Согласноста од ставот (4) на овој член Агенцијата ја издава во рок од 15 дена од денот на поднесувањето на барањето.

(6) Забрането е затворање на единица на поштенска единица од страна на давателот на универзална услуга без претходна согласност од Агенцијата.

Член 37

Определување на давател на универзална услуга

(1) Агенцијата може да определи еден или повеќе даватели на поштенски услуги за обезбедување на универзална услуга, со цел да осигури универзалната услуга да биде достапна на целата територија на Република Македонија. Давателот или давателите на универзална услуга може да обезбедуваат различни услуги и/или да покриваат различни делови од територијата на Република Македонија.

(2) За определување на даватели на универзална услуга, Агенцијата објавува јавен тендер за избор на еден или на повеќе даватели на универзална услуга. Пред да покрене постапка за објавување на јавен тендер, Агенцијата упатува јавен повик за изјавување интерес за обезбедување на една или на повеќе услуги опфатени со универзалната услуга. Рокот за изјавување интерес не може да биде пократок од 30 дена од денот на објавувањето на јавниот повик.

(3) При определувањето на давател или даватели на универзална услуга, Агенцијата е должна да ги примени принципите на објективност, транспарентност, ефикасност и недискриминација при што ниту едно правно или физичко лице кое врши дејност нема однапред да биде изземено од постапката за избор на давател на универзална услуга.

(4) Агенцијата ја пропишува тендерската постапка со преквалификација, преку објективни и транспарентни критериуми за избор на давател на универзална услуга кои особено се однесуваат на:

- подготвеноста на кандидатот да обезбеди универзална услуга во определената област и
- висината на потребните средства за обезбедување на услугата и соодветниот нето трошок за тоа обезбедување и соодветниот износ на надоместок од компензацискиот фонд за универзална услуга што го бара кандидатот за да ја обезбеди универзалната услуга.

(5) За определување на давател на универзална услуга Агенцијата донесува одлука. Одлуката за определување давател на универзална услуга, директорот на Агенцијата ја донесува во рок од 30 дена од денот на истекот на рокот за поднесување на понуди.

(6) Доколку при тендерската постапка не се изврши избор на давател на универзалната услуга, или нема ниту една понуда, Агенцијата донесува одлука со која ќе се определи еден или повеќе даватели на универзална услуга. При донесувањето на одлуката Агенцијата е должна да ги примени принципите на ефективност, објективност и транспарентност.

(7) Агенцијата континуирано го следи работењето на давателот на универзална услуга, а давателот е должен до Агенцијата да достави податоци за своето работење, најмалку еднаш во годината.

(8) Агенцијата организира јавна расправа најмалку на пет години со цел да утврди дали:

- универзалната услуга се обезбедува на пропишаниот и соодветниот начин и
- има даватели што се заинтересирани за обезбедување на една или повеќе услуги во рамките на универзалната услуга и за кој дел од територијата на Република Македонија.

(9) Доколку Агенцијата утврди дека универзалната услуга, односно услуги од опсегот на универзалната услуга не се обезбедуваат на пропишаниот и соодветниот начин, Агенцијата започнува постапка за определување на давател, односно даватели на универзална услуга и ќе донесе одлука со која ќе ги отповика обврските за обезбедување на универзална услуга, односно на услугите од опсегот на универзалната услуга на претходниот давател на универзална услуга.

(10) Агенцијата ја спроведува постапка за определување на давател на универзална услуга на начин пропишан од страна на Комисијата на Агенцијата.

(11) Во рок од 15 дена од конечноста на одлуката за определување на давателот на универзална услуга, директорот на Агенцијата му издава индивидуална дозвола.

IV. ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА ПОШТЕНСКИ УСЛУГИ

Член 38
Услови за обезбедување на поштенски услуги

(1) Пред започнување, промена или престанок со обезбедување на поштенски услуги, секое правно или физичко лице е должно да достави нотификација до Агенцијата.

(2) Агенцијата врз основа на податоците во нотификацијата од ставот (1) на овој член издава општо овластување за обезбедување на поштенски услуги (во натамошниот текст: општо овластување).

(3) За обезбедување на универзална услуга Агенцијата издава индивидуална дозвола на правното лице кое е определено за давател на универзална услуга согласно со членот 37 од овој закон.

Член 39
Нотификација

(1) Агенцијата ги пропишува содржината и формата на нотификацијата и потребната документација која се доставува со нотификацијата.

(2) Нотификацијата од членот 38 став (1) на овој закон треба да ги содржи особено следниве податоци:

- име, седиште, ЕДБ и ЕМБС на подносителот на нотификацијата, како и изјава од законски застапник со име, адреса, број за контакт и ЕМБГ,
- вид на дејност на правното или физичкото лице,
- датум на започнување, промена или престанок на работите од членот 38 став (1) на овој закон,
- подрачје каде што ќе се обезбедуваат поштенските услуги,
- видот на поштенските услуги кои ќе се обезбедуваат и
- сите други податоци што се бараат согласно со прописите донесени врз основа на овој закон.

(3) Агенцијата е должна во рок од 15 дена од денот на добивањето на нотификацијата од ставот (1) на овој член која не ги содржи сите потребни податоци и документација од ставот (2) на овој член, да го извести подносителот на нотификацијата да ја дополни нотификацијата со потребните податоци во рок кој не може да биде подолг од 30 дена.

(4) Агенцијата по поднесената нотификација од ставот (1) на овој член издава општо овластување во рок од 15 дена од денот на приемот на целосната документација.

(5) Давателот на поштенски услуги има обврска да ја извести Агенцијата за промена на податоците дадени во нотификацијата во рок од седум дена од денот на настанатата промена или за престанок на обезбедувањето на поштенските услуги.

Член 40
Содржина на индивидуалната дозвола

(1) Индивидуалната дозвола особено содржи:

- податоци за давателот на универзална услуга,
- права и обврска за обезбедување на универзална услуга на територијата на Република Македонија и
- права и обврски кои давателот на универзалната услуга ги има за време на обезбедувањето на универзалната услуга, како што се изградбата, одржувањето, развојот и работата на поштенската мрежа и придружната инфраструктура, квалитетот на обезбедување на поштенските услуги, како и други барања и обврски пропишани со овој закон и подзаконските акти донесени врз основа на него.

(2) Давателот на универзалната услуга е должен за сите статусни промени и промени во сопственичката структура да ја извести Агенцијата во рок од 30 дена од денот на нивното настанување.

Член 41
Содржина на општото овластување

(1) Општото овластување особено содржи:

- податоци за носителот на општото овластување,
- видот на поштенските услуги кои ќе се обезбедуваат и

- права и обврски за обезбедување на поштенски услуги согласно со овој закон и подзаконските акти донесени врз основа на него.

(2) Забрането е давателот на поштенски услуги да обезбедува поштенски услуги кои не се наведени во општото овластување.

(3) Резервираните поштенски услуги давателите се должни да ги обезбедуваат по цена најмалку два ипол пати повисока од цената по која давателот на универзална услуга ги обезбедува пратките за кореспонденција од стандардна категорија во првата тежинска стапка.

(4) Ограничувањата за тежина и цена од ставот (3) на овој член се однесуваат и на услугата на директната пошта.

(5) Забрането е давателите на поштенски услуги да обезбедуваат пратки за кореспонденција и услуги на директна пошта од ставовите (3) и (4) на овој член по цени пониски од пропишаното ограничување.

(6) Давателот на поштенски услуги е должен за сите статусни промени да ја извести Агенцијата во рок од 30 дена од денот на нивното настанување.

Член 42

Времетраење на важноста на индивидуална дозвола и општо овластување

Индивидуалната дозвола од членот 40 и општото овластување од членот 41 на овој закон се со неопределено време на важење.

Член 43

Пренесување на правата и обврските од индивидуална дозвола и општо овластување

(1) Давателот на универзална услуга не смее да ги пренесе правата и обврските дадени во индивидуалната дозвола на друго правно или физичко лице.

(2) Давателот на поштенски услуги не смее да ги пренесе правата и обврските дадени во општото овластување на друго правно или физичко лице.

Член 44

Измена на индивидуална дозвола и општо овластување по службена должност

(1) Индивидуалната дозвола и општото овластување може да се изменат во секое време по службена должност.

(2) Кога постапката за измена на индивидуалната дозвола или општото овластување е поведена по службена должност, Агенцијата е должна веднаш да ги извести давателите на поштенски услуги за измената и за причините за измената.

(3) Агенцијата има право да ја измени индивидуалната дозвола или општото овластување по службена должност, доколку:

- тоа е потребно со цел да се обезбеди ефикасно обезбедување на универзалната услуга,
- јавниот интерес бара промена на опсегот на универзалната услуга,
- тоа е потребно заради одбраната, заштитата и државната безбедност и
- тоа се бара заради усогласување со законите на Република Македонија и меѓународните акти.

(4) Агенцијата има право да го измени општото овластување доколку давателот на поштенски услуги повеќе не ги исполнува правата и обврските дадени во општото овластување.

(5) Агенцијата издава нова индивидуална дозвола или општо овластување со која издадената индивидуална дозвола или општо овластување се менува делумно или целосно.

(6) Индивидуалната дозвола или општото овластување од ставот (5) на овој член се конечни, а незадоволната страна има право да покрене постапка за управен спор пред надлежен суд.

Член 45

Укинување на индивидуална дозвола и општо овластување

(1) Индивидуалната дозвола и општото овластување можат да се укинат врз основа на решение што го донесува директорот на Агенцијата, согласно со Законот за општата управна постапка.

(2) Постапката за укинување на индивидуалната дозвола и општото овластување, Агенцијата ја поведува по службена должност.

(3) Доколку од објективни причини универзалната услуга не може да се обезбедува, Агенцијата може да ја укине индивидуалната дозвола само откако ќе определи друг давател на универзална услуга.

(4) Агенцијата ја укинува индивидуалната дозвола и општото овластување по службена должност, доколку:

- носителот на индивидуалната дозвола и општото овластување повеќе не ги исполнува правата и обврските од индивидуалната дозвола и општото овластување согласно со овој закон и прописите донесени врз основа на него и
- давателот на поштенски услуги три пати едноподруго не постапи по решение за отстранување на недостатоците донесено од Агенцијата.

(5) Укинувањето на индивидуалната дозвола и општото овластување е со денот на донесувањето на решението.

(6) Решението од ставот (1) на овој член е конечно, а незадоволната страна има право да покрене постапка за управен спор пред надлежен суд.

(7) Забрането е обезбедување на поштенски услуги по укинувањето на индивидуалната дозвола и општото овластување.

Член 46

Престанок на важност на индивидуалната дозвола и општото овластување

(1) Индивидуалната дозвола и општото овластување по сила на закон престануваат да важат, доколку:

- давателот на поштенски услуги престанал да постои и
- давателот на поштенски услуги не започнал да ги обезбедува поштенските услуги во рок од една година од издавањето на индивидуалната дозвола или општото овластување, освен ако поинаку не е предвидено со истите.

(2) За престанок на важноста на индивидуалната дозвола и општото овластување, Агенцијата донесува решение.

(3) Решението од ставот (2) на овој член е конечно, а незадоволната страна има право да покрене постапка за управен спор пред надлежен суд.

(4) Надоместоците што се платени за годината во која престанале да важат, односно се укината или изменети индивидуалната дозвола и општото овластување, не се враќаат.

(5) Забрането е обезбедување на поштенски услуги по престанок на важноста на индивидуалната дозвола и општото овластување.

V. ПОШТЕНСКА МРЕЖА И ОПШТИ УСЛОВИ ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА ПОШТЕНСКИ УСЛУГИ

Член 47
Пристап на даватели на поштенски услуги до поштенската мрежа

(1) Давателот на универзална услуга е должен да ја гради, одржува и развива поштенската мрежа и придружната инфраструктура.

(2) Давателот на универзална услуга е должен, согласно со условите утврдени со овој закон, да овозможи пристап до поштенската мрежа и до услуги кои се поврзани со обезбедувањето на поштенските услуги на даватели на поштенски услуги.

(3) Давателот на универзалната услуга е должен да ги утврди начинот и условите за пристап до поштенската мрежа, цената за пристап и други прашања поврзани со пристапот и во вид на понуда за пристап да ја достави до Агенцијата за одобрување. Давателот на универзалната услуга ја носи одговорноста од докажување во постапки покренати согласно со овој член. Агенцијата дава одобрување во рок од 30 дена.

(4) Доколку се потребни дополнителни информации и пресметки, Агенцијата може да го продолжи рокот за 15 дена откако претходно ќе го извести давателот на универзалната услуга.

(5) Агенцијата при одредување на цената за пристап на давателот на универзална услуга треба да му овозможи разумна стапка на поврат на инвестирани средства, земајќи ги предвид и ризиците што се составен дел од инвестициите.

(6) Сите механизми за поврат на трошоците или методологии за определување на цени што ги пропишува Агенцијата се определуваат така за да служат за промовирање на ефикасна и одржлива конкуренција и за зголемување на поволностите за корисниците, а Агенцијата може да ги земе предвид цените од споредливи конкурентни пазари.

(7) Предлог-цените за пристап до поштенската мрежа треба да бидат базирани врз основа на трошоци, утврдени врз недискриминаторска основа и за еднакви услуги еднакви за сите даватели на поштенски услуги. Давателот на универзалната услуга во врска со цените ориентирани според трошоците, има обврска да докаже дека цените се изведени од трошоци и дека во нив е вклучена и стапката за поврат на инвестицијата. При утврдувањето на усогласеноста на оваа обврска, Агенцијата може да користи сметководствени методи кои се независни од оние кои ги користат давателите на поштенски услуги, Агенцијата може, исто така, да одлучи да побара од давателот на универзалната услуга да ги оправда цените и каде што е соодветно да бара од истиот да ги промени цените.

(8) Давателот на универзална услуга е должен цените за пристап до поштенската мрежа да ги применува првиот ден од наредниот месец кој следи по месецот во кој е добиено одобрение од Агенција.

(9) Давателот на универзална услуга е должен да склучи договор за пристап до поштенската мрежа со други даватели на поштенски услуги на нивно барање.

(10) Доколку страните не го постигнат договорот од ставот (9) на овој член или постигнатиот договор е спротивен на одредбите од овој закон, Агенцијата по барање на едната страна одлучува согласно со одредбите од Главата XII на овој закон.

(11) Давателот на универзална услуга е должен да и испрати на Агенцијата копија од потпишаниот договор, како и изменувања и дополнувања, доколку ги има.

(12) Доколку договорот за пристап до поштенската мрежа не се склучи во рок од 60 дена од денот на приемот на барањето или постигнатиот договор е спротивен на одредбите од овој закон, на барање на една од страните Агенцијата постапува во согласност со одредбите од Главата XII на овој закон.

(13) Давателот на универзалната услуга може да одбие пристап до поштенската мрежа само во случаите кога давањето пристап до поштенската мрежа претставува закана за обезбедувањето на универзалната услуга и во таков случај давателот на универзалната услуга ја известува Агенцијата во рок од седум дена со приложување на докази зошто барателот е одбиен.

(14) При утврдувањето на цената и условите за пристап до поштенската мрежа, давателот на универзалната услуга не смее да прави разлика меѓу различните даватели на поштенски услуги.

(15) Агенцијата може, по сопствена иницијатива, да му наложи на давателот на универзалната услуга исполнување на обврските утврдени со овој член кога пречката за пристап до поштенската мрежа образложена од страна на давателот на универзална услуга е недоволна, односно необјективна.

(16) Давателот на универзална услуга е должен на давателите на поштенските услуги со пристапот до поштенската мрежа да ги даде и поштенските кодови поврзани со адресни податоци врз основа на комерцијален договор.

(17) Давателот на универзална услуга е должен да води посебно сметководство за активностите поврзани со пристапот до поштенската мрежа.

(18) Страните се должни да ја штитат тајност на сите податоци разменети при склучувањето на договорот за пристап. Податоците не смеат да се користат за ниедна друга намена или да се пренесуваат на трети лица, на кои таквите информации би им овозможиле конкурентна предност.

(19) Агенцијата со пропис подетално ќе ги пропише содржината и информациите од одобрената понуда за пристапот од ставот (3) на овој член кои давателот на универзална услуга треба да ги објави.

(20) Агенцијата може да побара од давателот на универзална услуга да изврши измена на одобрената понуда за пристап, односно да подготви и достави обновена и ажурирана понуда за пристап како што налагаат условите на пазарот, односно прописите согласно со овој закон, а давателот на универзална услуга може да го стори тоа и по негова иницијатива.

(21) Давателот на универзална услуга е должен да постапи по барањето на Агенцијата за измена на одобрената понуда за пристап во рок од 30 дена од денот на приемот на барањето, а Агенцијата ја одобрува измената на понуда за пристап во рок од 30 дена од денот на нејзиното доставување до Агенцијата. Кога давателот на универзална услуга доставува до Агенцијата измена на одобрената понуда за пристап по сопствена иницијатива, Агенцијата е должна да се произнесе по истата во рок од 30 дена од денот на нејзиното доставување до Агенцијата.

(22) Одредбите од ставовите (7) и (18) на овој член кои се однесуваат на примената и објавувањето на понуди за пристап се однесуваат и за измените на одобрените понуди за пристап.

Член 48
Општи услови за обезбедување на поштенски услуги

(1) Агенцијата ги пропишува Општите услови за обезбедување на универзална услуга во кои особено се содржани видовите на поштенски услуги, условите за прием, пренос, сортирање и дистрибуција на поштенски услуги, постапките за рекламации и други услови поврзани со обезбедувањето.

(2) Давателите на поштенски услуги се должни да донесат општи услови за обезбедување на поштенски услуги и да формираат цени за поштенските услуги кои ги обезбедуваат.

(3) Давателите на поштенските услуги се должни цените и општите услови од ставот (2) на овој член да ги достават до Агенцијата и да ги објават во просториите на давателот на поштенските услуги на видно место. Секоја измена на цените и општите услови од ставот (2) на овој член се доставува до Агенцијата во рок од три дена од извршените измени.

(4) Агенцијата со пропис ќе ги предвиди задолжителните елементи на општите услови од ставот (2) на овој член.

(5) Давателите на поштенски услуги се должни да водат евиденција за бројот на поднесените рекламации и начинот на нивното решавање, а податоците за бројот и начинот на решавањето да ги достават до Агенцијата. Добиените податоци од давателите на поштенски услуги, Агенцијата ќе ги објави на својата веб страница.

Член 49
Штрајк

(1) Давателите на поштенски услуги во случај на штрајк се должни да обезбедат прием, пренос, сортирање и дистрибуција на поштенските пратки што се користат во судски постапки, административни постапки и постапки во врска со прекршоци, како и пренос, сортирање и дистрибуција на препорачани поштенски пратки за потребите на одбраната и безбедноста.

(2) По исклучок од ставот (1) на овој член давателите на поштенски услуги се должни да обезбедат дистрибуција на препорачани пратки и на пратки со означена вредност што се собрани пред почетокот на штрајкот.

(3) Давателите на поштенски услуги се должни да обезбедат дистрибуција на сите пратки кои се примени пред стапување на штрајк, веднаш по завршување на штрајкот.

(4) Органот кој го организира штрајкот е должен да обезбеди поштенските пратки пристигнати за време на штрајкот да не бидат оштетени, изгубени или уништени и сите пратки пристигнати за време на штрајкот да бидат дистрибуирани во рок од два дена по завршување на штрајкот.

VI. ЦЕНИ ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ НА ПОШТЕНСКИ УСЛУГИ И ФИНАНСИСКИ ПРЕСМЕТКИ

Член 50
Цени на универзална услуга

(1) За секоја промена на цените за обезбедување на универзална услуга давателот на универзална услуга е должен да поднесе барање до Агенцијата. Барањето за промена на цените за обезбедување на универзална услуга, треба да биде образложено со анализа на трошоци, за да се утврди вистинската потреба од промената на цените.

(2) Давателот на универзалната услуга ја носи одговорноста од докажување во постапки покренати согласно со овој член.

(3) По повод барањето од ставот (1) на овој член Агенцијата одлучува со решение во рок од 30 дена од денот на приемот на целосната документација. Доколку се потребни дополнителни информации и пресметки, Агенцијата може да го продолжи рокот за одлучување за 15 дена откако претходно ќе го извести давателот на универзалната услуга.

(4) Решението од ставот (3) на овој член е конечно, а незадоволната страна има право да покрене постапка за управен спор пред надлежен суд.

(5) Цените за обезбедување на универзалната услуга, одобрени од Агенцијата, давателот на универзалната услуга е должен да го објави на својата веб страница и во деловните простории наменети за корисници на поштенски услуги, како и да го стави на корисниците на поштенските услуги на увид, по нивно барање.

(6) Давателот на универзална услуга е должен одобрените цени за обезбедување на универзалната услуга да ги применува првиот ден од наредниот месец кој следи по месецот во кој се одобрени од Агенцијата.

(7) Давателот на универзалната услуга е должен одобрените цени да ги објави во јавните гласила најмалку осум дена пред почетокот на нивната примена.

(8) Цените за обезбедување на универзалната услуга треба да бидат:

- пристапни за сите корисници до услугите независно од георгафското подрачје,
- базирани на трошоците за ефикасно обезбедување на универзална услуга,
- транспарентни и утврдени на недискриминаторска основа и
- еднакви за еднакви услуги на целата територија на Република Македонија.

(9) По исклучок од ставот (8) алинеја 4 на овој член давателот на универзална услуга може да утврди посебни цени за големите корисници. Цената за големите корисници треба да биде еднаква за сите големи корисници кои користат поштенски услуги под еднакви услови.

(10) Агенцијата може по службена должност да побара измена на цените врз основа на показатели добиени од анализа на пазарот.

(11) Агенцијата може да побара од давателот на универзална услуга да изврши измена на цените за обезбедување на универзална услуга, како што налагаат условите на пазарот, односно прописите согласно со овој закон.

(12) Давателот на универзална услуга е должен да постапи по барањето на Агенцијата за измена на цените за обезбедување на универзална услуга во рок од 30 дена од денот на приемот на барањето, а Агенцијата ја одобрува измената на цените за обезбедување на универзална услуга во рок од 30 дена од денот на нејзиното доставување во Агенцијата.

Член 51
Водење на сметководство

(1) Задолжени даватели на поштенски услуги кои се должни да придонесуваат во компензацискиот фонд се должни да водат посебно сметководство за функционирање на компензацискиот фонд.

(2) Давателот на универзалната услуга е должен да води посебно сметководство за универзалната услуга, за резервираните услуги, како и за другите поштенски услуги што ги обезбедува. Посебното сметководство ќе се користи за пресметување на нето трошоците за универзалната услуга.

(3) Агенцијата го пропишува начинот на водење на сметководството и други прашања кои произлегуваат од овој член.

(4) Давателот на универзалната услуга не смее да ги субвенционира другите услуги кои ги обезбедува со приходите остварени со обезбедување на универзалната услуга.

(5) Ревидираните сметководствени извештаи давателот на универзална услуга ги доставува еднаш годишно до Агенцијата.

(6) Задолжените даватели се должни на Агенцијата да и доставуваат информации за сметководствениот систем кој го користат, како и детални сметководствени информации кои произлегуваат од овој систем.

(7) Агенцијата го пропишува начинот на спроведувањето на обврската од ставот (6) на овој член.

VII. ПОШТЕНСКИ ВРЕДНОСНИЦИ

Член 52
Поштенски вредносници

(1) Поштенски вредносници се поштенски марки, стандардизирани поштенски пликови и поштенски картички со втиснати поштенски марки.

(2) Органот на државната управа ја одобрува годишната програма за издавање поштенски марки што ја доставува давателот на универзалната услуга.

(3) Давателот на универзална услуга има право да:

- издава редовни и пригодни поштенски марки,
- издава пликови со отпечатена поштенска марка и поштенски картички,
- издава пригодни поштенски жигови,
- издава филателистички пликови кои се издаваат на денот на издавањето на поштенската марка,
- издава каталози и други филателистички производи,
- ги известува странските поштенски оператори кои се членки на Светскиот поштенски сојуз за издавањето на поштенски марки и
- продава и разменува меѓународни купони за одговор.

(4) Поштенските марки треба да бидат во согласност со условите пропишани во актите на Светскиот поштенски сојуз.

Член 53
Неважечки марки

(1) Давателот на универзална услуга не смее да користи неважечки поштенски марки.

(2) За неважечки поштенски марки од ставот (1) на овој член се сметаат марките кои:

- се издадени спротивно на овој закон,
- се оштетени,
- веќе се користени за плаќање на поштенските услуги и
- не се издадени од страна на давателот на универзална услуга.

(3) Доколку неважечката поштенска марка е ставена на поштенска пратка се смета дека поштенската услуга не е платена.

VIII. ДОСТАВА

Член 54
Достава на поштенски пратки

(1) Давателот на поштенските услуги е должен поштенските пратки да ги достави во куќните или збирните поштенски сандачиња за достава или во поштенските прегадоци поставени во деловните простории на давателот на поштенските услуги, или е должен да ги достави во станот на примачот или во поштенските простории на давателот на поштенски услуги лично на примач или на лице овластено од него.

(2) Судски писма и писма од управна постапка се доставуваат од страна на даватели на поштенски услуги на начин и под услови утврдени со друг закон.

(3) Агенцијата ги пропишува условите и начинот за достава на поштенски пратки со општите услови од членот 48 ставови (1) и (2) на овој закон.

Член 55
Обврска за поставување на куќни поштенски сандачиња од страна на корисници на поштенски услуги

(1) Примачот на поштенските пратки е должен да обезбеди поставување и одржување на куќно поштенско сандаче на влез на семејна или индивидуална станбена зграда, односно на влез на деловен простор, во кое ќе му бидат доставувани поштенските пратки.

(2) Куќното поштенско сандаче треба да го носи бројот на семејната или индивидуалната станбена зграда или бројот на деловните простории.

(3) Куќните поштенски сандачиња од ставот (1) на овој член треба да се одржуваат од страна на примачот на начин кој ќе обезбеди сигурна достава на поштенските пратки.

(4) Давателите на поштенските услуги нема да вршат достава на поштенските пратки доколку не се обезбедени условите од ставовите (1) и (2) на овој член и за истото се должни да ја известат Агенцијата.

Член 56
Обврска за поставување на поштенски сандачиња од страна на давател на универзална услуга

(1) Давателот на универзалната услуга е должен на јавни места и улици да постави поштенски сандачиња за да обезбеди подобар пристап до неговата мрежа и поефикасна услуга на корисниците.

(2) Давателот на универзалната услуга е должен да ги одржува поштенските сандачиња на начин што ќе овозможи безбедност на поштенските пратки.

(3) Давателот на универзалната услуга е должен најмалку еднаш дневно, не помалку од пет работни дена во неделата, да собира поштенски пратки доставени во поштенските сандачиња од ставот (1) на овој член.

IX. ЗАШТИТА НА КОРИСНИЦИТЕ НА ПОШТЕНСКИ УСЛУГИ

Член 57
Право на користење на поштенски услуги и право на приговор

(1) Секој корисник има право да користи поштенски услуги согласно со општите услови од членот 48 ставови (1) и (2) на овој закон и согласно со цените од членот 50 на овој закон.

(2) Секој корисник на поштенски услуги има право на приговор на одлука или на постапка преземена од давателот на поштенски услуги во врска со пристапот до услугите и обезбедувањето на услуги. Корисникот може да даде приговор до давателот на поштенските услуги во рок од 30 дена од денот кога ќе дознае за одлуката или постапката на давателот на поштенските услуги.

(3) Доколку давателот на поштенските услуги го отфрли приговорот или не донесе одлука во рок од 30 дена од денот на приемот на приговорот, корисникот на поштенските услуги може со барање да поднесе барање за поведување постапка пред Агенцијата во рок од 15 дена по истекот на овој рок, согласно со одредбите од Главата XII на овој закон.

(4) Давателите на поштенските услуги се должни да ја објават постапката за поднесување приговор од страна на корисници на поштенски услуги во рамките на општите услови од членот 48 ставови (1) и (2) на овој закон.

(5) Агенцијата ќе ја уреди постапката за заштита на интересите на корисниците на поштенските услуги преку утврдување на постапки за решавање на спорови, согласно со овој закон.

X. ПРИВАТНОСТ НА ПОШТЕНСКИТЕ ПРАТКИ

Член 58
Тајност на поштенските пратки

(1) Давателите на поштенски услуги се должни да обезбедат неповредливост на тајноста на поштенските пратки.

(2) Правните или физичките лица кои обезбедуваат поштенски услуги се должни да обезбедат неповредливост на тајноста на поштенските пратки и по завршување на активноста во кое биле обврзани да ја обезбедат тајноста.

(3) Податоците што вработените кај давателот на поштенски услуги на овој член ќе ги дознаат при извршувањето на работните обврски се должни да ги чуваат и по престанокот на работниот однос кај давателот на поштенските услуги.

(4) Давателите на поштенски услуги се должни да воспостават систем кој ќе обезбедува неповредливост на тајност на поштенските услуги.

(5) Покрај одредбите утврдени во овој член постапката и начинот на обезбедување тајност на поштенските пратки ќе се врши во согласност со подзаконските акти донесени врз основа на овој закон.

Член 59

Податоци за корисниците на поштенски услуги

(1) Давателите на поштенските услуги можат да ги собираат и да ги обработуваат личните податоци на корисниците на поштенски услуги кои се составен дел на адресата на поштенската пратка, доколку тие податоци им се потребни за обезбедување на поштенските услуги.

(2) Давателите на поштенските услуги се должни да ги обработуваат податоците од ставот (1) на овој член согласно со прописите со кои се регулира заштитата на личните податоци.

XI. СОДРЖИНА НА ПОШТЕНСКИТЕ ПРАТКИ И ОДГОВОРНОСТ ЗА ПРЕДИЗВИКАНА ШТЕТА

Член 60

Забранета содржина на поштенските пратки

(1) Забрането е поштенските пратки да содржат:

- опојни дроги, освен ако испраќачот или примачот не е лице кое е законски овластено да тргува или да користи вакви материи,
- експлозивни, запаливи, радиоактивни или други опасни материи,
- живи животни,
- предмети чиј увоз и промет се забранети во одредишната земја,
- предмети кои се опасни за вработените кај давателот на поштенски услуги,
- предмети што се забранети со актите на Светскиот поштенски сојуз и
- други материи и предмети чие пренесување е забрането, согласно со овој и друг закон.

(2) По исклучок од ставот (1) алинеја 2 на овој член опасните материи што се разменуваат меѓу надлежните институции можат да се пренесуваат со поштенски пратки на начин и под услови утврдени со закон.

(3) По исклучок од ставот (1) алинеја 3 на овој член поштенските пратки, различни од пратките со означена вредност, е дозволено да содржат пчели, пијавици и свилени буби.

(4) Давателите на поштенски услуги се должни да ги достават поштенските пратки што содржат материи или предмети од ставот (1) алинеи 1 и 2 на овој член, со оглед на нивната природа и степен на ризик до надлежните државни органи и институции.

(5) Начинот на постапување со пратките за кои ќе се утврди дека содржат супстанции или предмети од ставот (1) на овој член се уредува со актите од членот 48 на овој закон.

Член 61

Одговорност на испраќачот за содржината на поштенските пратки

(1) Испраќачот е одговорен за внатрешното пакување на поштенската пратка.

(2) Испраќачот е одговорен за сите штети што неговата пратка заради несоодветно пакување ги предизвикала на другите поштенски пратки, на средствата и објектите кај давателите на поштенските услуги, како и за повреди или смрт на вработените и на други лица, доколку тие настанат поради тоа што пратката содржела предмети чиј пренос е забранет.

(3) Испраќачот е должен да ја означи стварната вредност на содржината на пратката со означена вредност.

Член 62

Одговорност на давател на поштенски услуги за настаната штета

(1) Давателите на поштенски услуги се одговорни за штета настаната на препорачана поштенска пратка, пратка со означена вредност и пакет во случај на:

- губење, ограбување или оштетување на пратката и
- пречекорување на рокот за достава.

(2) По исклучок од ставот (1) на овој член давателите на поштенски услуги нема да бидат одговорни ако докажат дека:

- истите се предизвикани од виша сила,
- се по вина на испраќачот,
- надлежен орган ја одзел или ја уништил поштенската пратка што содржи забранети материи или предмети,
- корисникот на поштенски услуги со измама ја осигурал содржината на поштенската пратка на износ кој ја надминува вистинската вредност на содржината,
- поштенската пратка не е доставена како последица на неточна адреса и
- корисникот на поштенските услуги не направил рекламација согласно со членот 63 од овој закон.

(3) Во меѓународниот поштенски сообраќај давателите на поштенски услуги одговараат во согласност со меѓународните акти што ги склучила, односно им пристапила Република Македонија.

Член 63

Рекламација

(1) Корисниците на поштенски услуги имаат право да поднесат рекламација.

(2) Испраќач има право да поднесе писмена рекламација до давателот на поштенските услуги во рок од три месеци од денот на испраќањето на пратката.

(3) Корисниците на поштенски услуги можат да поднесат рекламација за обични поштенски пратки без право за надоместок на штета.

(4) Примач на поштенски услуги има право да поднесе рекламација веднаш, ако оштетувањето е:

- видливо од надвор и
- во рок од 24 часа од приемот на поштенската пратка ако оштетувањето не е видливо однадвор, под услов примачот да докаже дека оштетувањето или намалувањето на содржината на поштенската пратка настанало пред нејзиното врачување.

(5) Доколку корисникот на поштенските услуги не поднел рекламација во предвидениот рок го губи правото за надоместок на штета.

(6) Давателот на поштенските услуги е должен да прими рекламација и да одговори на поднесена рекламација:

- во рок од 30 дена за поштенски пратки во внатрешниот поштенски сообраќај и
- во рок од два месеца за поштенски пратки во меѓународен поштенски сообраќај.

(7) Во случаи кога корисникот на поштенските услуги нема да добие одговор на рекламацијата од давателот на поштенските услуги, не му е дадена можост да поднесе рекламација или е незадоволен од одговорот по рекламацијата, има право да поднесе барање за поведување постапка согласно со одредбите од Главата XII на овој закон до Агенцијата, во рок од 15 дена по истекот на рокот од став (6) на овој член.

Член 64

Висина за надоместок за настаната штета

(1) Давателот на поштенските услуги е должен на корисникот на поштенските услуги да му исплати надоместок за настаната штета, и тоа:

а) за губење или целосно оштетување на:
- поштенска пратка со означена вредност во висина на нејзината означена вредност и
- препорачана поштенска пратка и пакет, 15 пати од износот платен за услугата;

б) за делумно оштетување на поштенска пратка или ограбување на пратка:
- за поштенска пратка со означена вредност во висина на нејзината стварна настаната штета, но не поголема од означената вредност и
- за препорачана поштенска пратка и пакети, десет пати од износот платен за услугата и

в) за пречекорување на рокот за достава на:
- приоритетни поштенски пратки, се плаќа десет пати од износот платен за услугата и
- неприоритетни поштенски пратки се плаќа пет пати од износот платен за услугата.

(2) Во случаите од ставот (1) точка а) на овој член, давателот на поштенските услуги покрај надоместокот е должен да го врати и износот платен за услугата, намален за износот платен за препорачано ракување или ракување за пратка со означена вредност.

(3) Ако покрај пречекорување на рокот за достава на препорачана поштенска пратка, пратка со означена вредност и пакет настане и делумно оштетување или ограбување на пратката, од давателот на поштенските услуги не може да се исплати надоместок поголем од означената вредност на поштенската пратка.

(4) Висината на надоместоците за поштенски пратки во меѓународниот поштенски сообраќај е утврдена во согласност со меѓународните акти што ги склучила, односно им пристапила Република Македонија.

(5) Давателот на поштенските услуги не е одговорен за индиректно настаната штета на поштенските пратки.

XII. РЕШАВАЊЕ НА СПОРОВИ

Член 65

Спогодбено решавање на спор

(1) Агенцијата води постапка за спогодбено решавање на спор во случаи пропишани со овој закон и прописите донесени врз основа на овој закон меѓу давателот на универзална услуга и давателите на поштенски услуги во врска со пристапот до поштенската мрежа, како и меѓу давателите на поштенски услуги и корисниците на поштенски услуги.

(2) Во случаите од ставот (1) на овој член, Агенцијата започнува постапка за спогодбено решавање на спор на барање на една од страните во спорот или во случаи кога страните писмено се договориле меѓусебниот спор да се решава спогодбено во постапка пред Агенцијата.

(3) Спогодбеното решавање на спорните односи меѓу странките од ставот (2) на овој член е доброволна, ефикасна, брза и евтина постапка која се води пред Агенцијата во која страните настојуваат спорниот однос да го решат на мирен начин со помош на Агенцијата која неутрално и непристрасно на страните им помага да постигнат заеднички прифатливо решение.

(4) Постапката за спогодбено решавање на спорот, странките доброволно ја поведуваат, учествуваат во истата и во секое време можат да се откажат од истата.

(5) Постапката за спогодбено решавање на спорот завршува во рок од 42 дена од денот на приемот на барањето за започнување на постапка за решавање на спорот, без оглед на нејзиниот исход.

(6) Крајниот рок за решавање на спорот од ставот (5) на овој член може да се продолжи доколку тоа е потребно заради обемот на постапката, но не смее да биде подолг од четири месеци. Согласноста за вакво продолжување странките ја изразуваат писмено.

(7) Агенцијата е должна во постапката за спогодбено решавање на спорот да ги има предвид и целите за обезбедување на ефикасна конкуренција и заштита на интересите на корисниците на пазарот, согласно со овој закон.

(8) Кога е тоа со закон утврдено, како и кога ќе утврди или дознае дека со оглед на постојната фактичка состојба треба заради заштита на јавниот интерес да се поведе управна постапка, Агенцијата ќе поведе постапка по службена должност при што ќе ги земе предвид и наводите од барањето од ставот (2) на овој член.

(9) Управната постапка по службена должност од ставот (8) на овој член се поведува и води согласно со Законот за општата управна постапка доколку со овој закон поинаку не е уредено.

(10) Агенцијата ги објавува на својата веб страница постигнатите спогодби меѓу страните, односно одлуките во постапката за спогодбено решавање на споровите при што води сметка за примена на прописите за заштита и пристап на лични податоци и класифицирани информации.

(11) Агенцијата го пропишува начинот на постапување при решавање на спорови.

Член 66

Арбитража

Давателот на универзалната услуга и давателите на поштенските услуги како корисници на поштенската мрежа, како и давателите на поштенските услуги и корисниците на поштенските услуги можат писмено да се договорат, спорот да се реши со арбитража на начин и по постапка утврдени со овој закон.

Член 67

Арбитражна постапка

(1) Арбитражната постапка ја спроведува Арбитражен совет кој се избира од список на арбитри.

(2) Арбитражната постапка започнува со доставување на писмен предлог до Агенцијата од една или двете страни во спорот која го проследува до Арбитражниот совет.

Член 68

Список на арбитри

(1) Списокот на арбитри е составен од најмалку десет компетентни и стручни лица од областа на поштенските услуги, техничките науки, правото, економијата и други области што се од значење за остварување на надлежностите на Агенцијата и истиот се води во Агенцијата.

(2) Арбитрите се именуваат од Комисијата, органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на поштенските услуги и други заинтересирани страни.

(3) Мандатот на арбитерот изнесува пет години со можност за повторно именување.

(4) Именуваните арбитри треба да бидат непристрасни и независни од страните во постапката.

Член 69

Основање на арбитражни совети

(1) Арбитражните совети се основаат на следниов начин:

- секоја страна од спорот, во рок од седум дена од денот на поднесувањето на предлогот за арбитражна постапка, избира по еден арбитер од списокот на арбитри и

- двата арбитри избрани од страните во спорот, во рок од седум дена од денот на нивниот избор треба договорно да изберат трет арбитер од списокот на арбитри, кој ќе биде претседавач на Арбитражниот совет.

(2) Ако изборот на претседавачот, или на кој било друг арбитер не е извршен во рокот утврден во ставот (1) на овој член, директорот на Агенцијата е должен да го изврши изборот на овие лица во рок од пет дена по истекот на утврдениот рок.

(3) Рокот за избор на арбитри може да се продолжи спогодбено меѓу страните во спорот и за тоа треба да ја извести Агенцијата.

Член 70

Правила на постапката

(1) Страните во спорот можат спогодбено да ги изберат правилата на постапката за Арбитражниот совет.

(2) Во отсуство на таква спогодба Арбитражниот совет самостојно решава за начинот на водење на постапката.

(3) Арбитражниот совет ги сослушува страните, ги разгледува жалбите и приговорите и на страните им дава предлози за спогодбено решавање на спорот.

(4) Ако не може да се постигне спогодбено решавање на спорот, Арбитражниот совет го решава спорот по сопствено убедување.

(5) Арбитражната одлука може да биде достапна за јавноста, но самото досие за арбитражната постапка останува доверливо.

Член 71

Место и трошоци на арбитражата

(1) Ако поинаку не е договорено со страните од спорот Арбитражниот совет го избира местото на арбитражната постапка.

(2) Трошоците за арбитражата ги сносат рамноправно страните во спорот, освен ако поинаку не се договорат.

Член 72

Арбитражна одлука

(1) Арбитражите завршуваат со донесување на одлука од страна на Арбитражниот совет.

(2) Арбитрите ги донесуваат одлуките со мнозинство гласови.

(3) Арбитражната одлука им се доставува на страните во спорот и се депонира кај Агенцијата.

(4) Арбитражната одлука, вклучително и заклучоците утврдени во однос на фактите или законските прашања, се обврзувачки за страните од спорот и се извршуваат преку судовите.

(5) Против одлуката на арбитражниот совет не е дозволена жалба.

XIII. НАДЗОР

Член 73

Надлежност за вршење надзор

(1) Надзор над спроведувањето на овој закон и прописите донесени врз основа на овој закон врши Агенцијата.

(2) Надзорот од ставот (1) на овој член го вршат раководни и стручни лица од Агенцијата, овластени за тоа со решение на директорот на Агенцијата (во натамошниот текст: овластеното лице).

(3) Директорот на Агенцијата донесува годишна програма за вршење надзор и поднесува годишен извештај за спроведен надзор како составен дел на годишниот извештај за работа за претходната година на Агенцијата за пошти.

Член 74

Надлежности на овластеното лице

Овластеното лице врши надзор над спроведувањето на одредбите на овој закон, прописите и другите општи акти донесени врз основа на него, а особено над:

- пристапот до универзална услуга,
- квалитетот на обезбедување на универзалната услуга,
- обезбедувањето пристап до поштенската мрежа,
- примена на цените на универзалната услуга,
- имплементацијата на сите акти издадени од Агенцијата и
- над други работи утврдени со овој закон и над прописите и другите општи акти донесени врз основа на него.

Член 75

Овластено лице

(1) За овластено лице може да биде назначено лице кое е вработено во Агенцијата и кое има високо образование во областа на поштенскиот сообраќај, правото, економијата и техничките науки, со најмалку три години работно искуство во струката.

(2) Директорот на Агенцијата на овластеното лице му издава службена легитимација која му служи за докажување на неговото службено својство и која е должен да ја покаже при вршењето на надзорот.

(3) Формата и содржината на службената легитимација од ставот (2) на овој член и начинот на издавање и одземање ги пропишува Агенцијата. Службената легитимација на овластеното лице му се одзема кога му е одземено овластувањето или му престанал работниот однос во Агенцијата.

(4) Овластеното лице има право и должност стручно да се оспособува за извршување на своите работи и задачи во согласност со програма за специјализирана обука донесена од директорот на Агенцијата.

(5) Овластеното лице има право на зголемен износ на плата во висина од 10% до 30%. Правото на зголемен износ на платата се утврдува со општите акти за работа на Агенцијата во зависност од одговорноста, видот и степенот на изложеност на ризици при извршување на работите на надзорот.

Член 76

Постапка за надзор

(1) Надзорот може да биде:

1) редовен надзор кој опфаќа надзор над спроведувањето на овој закон и прописите донесени врз основа на овој закон врз основа на годишната програма за вршење надзор;

2) вонреден надзор кој по правило се врши ненајавено, врз основа на поднесена иницијатива од корисници или даватели на поштенски услуги, како и во случај на сомневање на овластеното лице (по службена должност) и

3) контролен надзор кој се врши по истекот на рокот определен во решението донесено од страна на директорот на Агенцијата, при што овластеното лице при утврдување на фактичката состојба ќе констатира дека субјектот на надзорот:

- постапил по решението во целост,
- делумно постапил по решението или
- не постапил по решението.

(2) За извршениот надзор овластеното лице составува записник кој го дава на субјектот на надзорот на потпис.

(3) Записникот треба да содржи приказ на утврдената фактичка состојба при надзорот.

(4) Формата и задолжителните елементи од записникот за извршениот надзор ги пропишува Агенцијата.

(5) За резултатите од надзорот овластеното лице е должно веднаш, а најдоцна во рок од три дена од денот на извршувањето на надзорот да го извести директорот на Агенцијата и да му поднесе нацрт на решение заедно со сите списи од надзорот. Нацртот на решението го потпишува овластеното лице.

(6) Во случај на утврден прекршок при надзорот, овластеното лице е должно веднаш да го извести директорот на Агенцијата и да му ги достави сите списи од надзорот заради поведување прекршочна постапка.

(7) Постапката за надзор овластеното лице ја спроведува согласно со одредбите од овој и друг закон.

Член 77

Права и обврски на субјектот на надзорот

(1) Субјектот на надзорот е должен на овластеното лице при вршење надзор да му овозможи непречено вршење надзор.

(2) За непречено вршење надзор одговара субјектот на надзорот и одговорното лице во субјектот на надзорот.

(3) Субјектот на надзорот е должен на овластеното лице заради вршење надзор да му овозможи:

- влегување во просторија и превозно средство каде што се наоѓаат средствата и предметите за обезбедување на поштенските услуги и пратките и
- да стави на увид и на барање на овластеното лице да ги даде сите потребни информации, податоци и документација без оглед на медиумот на кој истите се чуваат.

(4) Доколку овластеното лице се сомнева дека некое правно или физичко лице кое нема поднесено нотификација до Агенцијата обезбедува поштенски услуги, правното или физичкото лице е должно на овластеното лице заради вршење надзор да му овозможи:

- влегување во просторија и превозно средство каде што се наоѓаат средствата и предметите за обезбедување на поштенските услуги и пратките и
- да стави на увид и на барање на овластеното лице да ги даде потребните податоци и документација без оглед на медиумот на кој истите се чуваат.

(5) Доколку на овластеното лице при вршење на надзорот не му се овозможи влегување во станбена просторија, овластеното лице може тоа да го стори со налог издаден од надлежен суд.

(6) Субјектот на надзорот има право да дава изјави на записник и забелешки поврзани со надзорот со образложение за причините за истите.

(7) Субјектот на надзорот има право да одбие да го потпише записникот ако не се согласува со фактите кои се наведени во записникот или му е оневозможено правото од ставот (6) на овој член. Одбивањето да се потпише записникот не го спречува натамошното вршење на надзорот.

(8) Агенцијата го пропишува начинот на вршењето на надзорот.

Член 78

Решение

(1) Во случај на повреда на одредбите од овој закон или друг пропис донесен врз основа на овој закон утврдена од страна на овластеното лице и констатирана со записник, директорот на Агенцијата донесува решение.

(2) Со решението од ставот (1) на овој член се утврдуваат услови и се наложуваат обврски, мерки и активности кои давателот на поштенски услуги е должен да ги исполни и изврши заради отстранување на утврдените неправилности, во рокови определени соодветно на природата и тежината на условите и обврските.

(3) Давателот на поштенски услуги е должен да постапи по решение од ставот (1) на овој член и да ги отстрани утврдените неправилности во утврдениот рок.

Член 79

Право на судска заштита

(1) Решение на директорот на Агенцијата донесено во управна постапка е конечно.

(2) Против решението од ставот (1) на овој член може да се поднесе тужба за поведување управен спор пред надлежен суд.

(3) Тужбата за поведување на управен спор се поднесува во рок од 30 дена од денот на приемот на решението и истата не го одлага извршувањето на решението.

XIV. ПРЕКРШОЧНИ ОДРЕДБИ

Член 80

(1) Глоба во износ од 3.500 до 5.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршок на правно лице - давател на поштенски услуги, ако:

- не обезбедува универзална услуга согласно со членот 30 став (2) од овој закон,
- доколку со обезбедувањето на универзалната услуга во девет месеци последователно или 12 месеци во текот на две години не го постигне пропишаниот квалитет од членот 31 став (2) на овој закон,
- еднаш годишно не достави податоци добиени со мерењето на квалитетот на обезбедување на универзалната услуга во внатрешниот и меѓународниот поштенски сообраќај (член 31 став (6)),
- обезбедува поштенски услуги без општо овластување спротивно на членот 38 став (2) од овој закон,
- обезбедува поштенски услуги кои не се наведени во општото овластување (член 41 став (2)),
- обезбедува пратки за кореспонденција и услуги на директна пошта по цени пониски од пропишаното ограничување (член 41 ставови (3), (4) и (5)),
- пренесува права и обврски на друго правно лице (член 43),
- обезбедува поштенски услуги и по престанок на важноста на индивидуалната дозвола и општото овластување (член 46 став (5)),
- обезбедува поштенски услуги и по укинување на индивидуалната дозвола или општото овластување (член 45 став (7)),
- не гради, не ја одржува и не ја развива поштенската мрежа (член 47 став (1)),

- не овозможи пристап до поштенска мрежа согласно со членот 47 став (2) од овој закон,
- не достави понуда за пристап на одобрување (член 47 став (3)),
- не постапува во услови на штрајк согласно со членот 49 од овој закон,
- применува цени кои не се одобрени од Агенцијата (член 50),
- не води посебно сметководство согласно со членот 51 ставови (1) и (2) од овој закон,
- врши субвенционирање на други услуги спротивно на членот 51 став (4) од овој закон,
- издава поштенски марки спротивно на членот 52 од овој закон,
- достави поштенска пратка спротивно на членот 54 став (1) од овој закон,
- не ја штити тајноста на поштенските пратки при обезбедувањето на поштенските услуги од членот 58 на овој закон,
- обезбедува поштенски пратки со забранета содржина (член 60),
- не овозможи влегување на овластеното лице согласно со членот 77 ставови (3) алинеја 1 и (4) алинеја 1 од овој закон,
- не стави на увид и на барање на овластеното лице да не ги даде сите потребни информации, податоци и документација согласно со членот 77 ставови (3) алинеја 2 и (4) алинеја 2 од овој закон и
- не постапи по решение и не ги отстрани утврдените неправилности во утврдениот рок (член 78 став (3)).

(2) Глоба во износ од 1.000 до 2.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече и на одговорното лице во правното лице за прекршокот од ставот (1) на овој член.

(3) За прекршоците од ставот (1) на овој член на правното лице, покрај глобата, може да му се изрече и привремена забрана на вршење одделна дејност во траење од шест месеци до три години.

(4) За прекршоците од ставот (2) на овој член на одговорното лице во правното лице, покрај глобата, може да му се изрече и забрана на вршење професија, дејност или должност во траење од една до три години.

Член 81

(1) Глоба во износ од 1.500 до 2.500 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршок на правно лице - давател на поштенски услуги, ако:
- не дава на располагање информации и финансиски податоци на Агенцијата заради извршување на нејзините надлежности (член 25 став (1)),
- не доставува податоци за вкупниот приход (член 35 став (1)),
- затвора поштенската единица без добиена согласност (член 36 став (6)),
- не склучува договор за пристап со даватели на поштенски услуги (член 47 став (9)),
- при утврдување на цена и условите за пристап до поштенската мрежа прави разлика меѓу различните даватели на поштенски услуги (член 47 став (14)),
- не предвиди цени и општи услови од членот 48 став (2) на овој закон,
- формира цени за големите корисници спротивни на членот 50 став (9) од овој закон,
- користи неважечки поштенски марки спротивно на членот 53 став (1) од овој закон и
- го попречува вршењето на надзорот на овластеното лице (член 77 став (1)).

(2) Глоба во износ од 300 до 500 евра во денарска противвредност ќе му се изрече и на одговорното лице во правното лице за прекршокот од ставот (1) на овој член.

Член 82

(1) Глоба во износ од 1.000 до 1.500 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршок на правно лице - давател на поштенски услуги, ако:
- не постави поштенски сандачиња (член 56 став (1)),
- не ги одржува поштенските сандачиња во согласност со членот 56 став (2) од овој закон и
- не прима или не одговори на рекламации од корисници на поштенски услуги согласно со членот 63 став (6) од овој закон.

(2) Глоба во износ од 100 до 300 евра во денарска противвредност ќе му се изрече и на одговорното лице во правното лице за прекршокот од ставот (1) на овој член.

Член 83

(1) Глоба во износ од 500 до 1.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршок на физичко лице - давател на поштенски услуги, ако:
- не дава на располагање информации и финансиски податоци на Агенцијата заради извршување на нејзините надлежности (член 25 став (1)),
- не доставува податоци за вкупниот приход (член 35 став (1)),
- обезбедува поштенски услуги без општо овластување (член 38 став (2)),
- обезбедува поштенски услуги кои не се наведени во општото овластување (член 41 став (2)),
- обезбедува пратки за кореспонденција и услуги на директна пошта по цени пониски од пропишаното ограничување (член 41 ставови (3), (4) и (5)),
- пренесува права и обврски на друго правно лице (член 43),
- обезбедува поштенски услуги и по укинување на општо овластување (член 45 став (7)),
- обезбедува поштенска услуга и по престанок на важноста на општото овластување (член 46 став (5)),
- не предвиди цени и општи услови од членот 48 став (2) на овој закон,
- не води посебно сметководство согласно со членот 51 став (1) од овој закон,
- достави поштенска пратка спротивно од членот 54 став (1) на овој закон,
- не ја штити тајноста на поштенските пратки при обезбедувањето на поштенските услуги од членот 58 на овој закон,
- врши пренос на поштенски пратки чиј пренос е забранет (член 60),
- не прима и не одговори на рекламации од корисници на поштенски услуги согласно со членот 63 став (6) од овој закон,
- го попречува вршењето на надзорот на овластеното лице согласно со членот 77 став (1) од овој закон,
- не овозможи влегување на овластеното лице согласно со членот 77 ставови (3) алинеја 1 и (4) алинеја 1 од овој закон,
- не стави на увид и на барање на овластеното лице не ги даде сите потребни информации, податоци и документација согласно со членот 77 ставови (3) алинеја 2 и (4) алинеја 2 од овој закон и
- не постапи по решение и не ги отстрани утврдените неправилности во утврдениот рок (член 78 став (3)).

(2) За прекршоците од ставот (1) на овој член на физичко лице, покрај глобата, може да му се изрече и забрана на вршење професија, дејност или должност во траење од една до три години.

Член 84

Глоба во износ од 300 до 500 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршок на физичко лице - давател на поштенски услуги, ако:
- не прима и не одговори на рекламации од корисници на поштенски услуги согласно со членот 63 став (6) од овој закон.

Член 85
Постапка за едукација

(1) Доколку при вршењето на надзорот овластеното лице утврди дека е сторена неправилност од членовите 56 ставови (1) и (2) и 63 став (6) на овој закон, е должно да состави записник во кој ќе ја утврди сторената неправилност со укажување за отстранување на утврдената неправилност во определен рок и со истовремено врачување на покана за спроведување на едукација на лицето или субјектот каде што е утврдена неправилноста при вршењето на надзорот.

(2) Формата и содржината на поканата за едукација, како и начинот на спроведување на едукацијата ги пропишува Комисијата на Агенцијата.

(3) Едукацијата ја организира и спроведува овластеното лице во рок не подолг од осум дена од денот на спроведувањето на надзорот.

(4) Едукацијата може да се спроведува за повеќе утврдени исти или истородни неправилности, за едно или повеќе лица.

(5) Доколку во закажаниот термин лицето над кое се спроведува едукација не се јави на едукацијата ќе се смета дека едукацијата е спроведена.

(6) Доколку лицето над кое се спроведува едукација се јави на закажаната едукација и истата ја заврши ќе се смета дека е едуциран по однос на утврдената неправилност.

(7) Доколку овластеното лице при спроведување на контролниот надзор утврди дека се отстранети утврдените неправилности од ставот (1) на овој член, со заклучок се запира постапката за надзор, а доколку утврди дека не се отстранети утврдените неправилности, овластеното лице е должно веднаш да го извести директорот на Агенцијата и да му ги достави сите списи од надзорот заради поведување прекршочна постапка.

(8) Агенцијата води евиденција за спроведената едукација на начин пропишан од Комисијата на Агенцијата.

Член 86
Постапка за порамнување

(1) За прекршоците утврени со овој закон пред поднесување барање за поведување на прекршочна постапка, овластеното лице е должно на сторителот на прекршокот да му предложи постапка за порамнување.

(2) Кога овластеното лице ќе го констатира прекршокот од ставот (1) на овој член составува записник во кој се забележуваат битните елементи на прекршокот, времето, местото и начинот на сторување на прекршокот, описот на дејствието на прекршокот и лицата затекнати на самото место. Записникот го потпишуваат овластеното лице и сторителот.

(3) Ако сторителот го признае прекршокот овластеното лице му издава платен налог заради наплата на глобата за прекршокот.

(4) Со потписот на платниот налог се смета дека сторителот на прекршокот се согласува да ја плати изречената глоба.

(5) Сторителот на прекршокот од ставот (1) на овој член е должен да ја плати глобата во рок од осум дена од денот на приемот на платниот налог на сметка на Буџетот на Република Македонија означена во платниот налог. Сторителот кој ќе ја плати глобата во рокот утврден во овој став ќе плати само половина од изречената глоба.

(6) Доколку сторителот на прекршокот одбие да се потпише на платниот налог овластеното лице евидентира дека лицето одбило да се потпише.

(7) Доколку сторителот на прекршокот не се согласи на постапка за порамнување или во утврдениот рок не ја плати глобата, овластеното лице е должно веднаш да го извести директорот на Агенцијата и да му ги достави сите списи од надзорот заради поведување прекршочна постапка.

(8) Агенцијата води евиденција за прекршочните постапки за порамнување.

XV. ПРЕОДНИ И ЗАВРШНИ ОДРЕДБИ

Член 87

Започнатите постапки до денот на влегувањето во сила на овој закон ќе продолжат пред Агенцијата согласно со Законот за поштенските услуги ("Службен весник на Република Македонија" број 9/2008).

Член 88

Претседателот и членовите на Комисијата како орган на Агенцијата и директорот на Агенцијата, именувани до денот на влегувањето во сила на овој закон, продолжуваат со работа до истекот на мандатот за кој се именувани.

Член 89

Статутот на Агенцијата ќе се усогласи со одредбите на овој закон во рок од шест месеци од денот на влегувањето во сила на овој закон.

Член 90

(1) Постојниот давател на универзална услуга по влегувањето во сила на овој закон ќе продолжи да ја обезбедува универзалната услуга заедно со резервираната услуга врз основа на индивидуална дозвола издадена од Агенцијата во согласност со Законот за поштенските услуги ("Службен весник на Република Македонија" број 9/2008) се до истекот на рокот на важење на дозволата.

(2) Правните и физичките лица кои имаат добиено индивидуална и стандардна дозвола или одобрение за обезбедување на поштенски услуги ќе продолжат со нивното обезбедување на начин и под услови пропишани со овој закон.

(3) Заради спроведување на овој закон Агенцијата може да побара од лицата од ставот (2) на овој член дополнителни податоци доколку смета дека е потребно.

Член 91

(1) Подзаконските прописи чие донесување е предвидено со овој закон ќе се донесат во рок од шест месеци од денот на влегувањето во сила на овој закон.

(2) До донесувањето на прописите од ставот (1) на овој член ќе се применуваат постојните прописи.

Член 92

(1) Давателот на универзалната услуга со денот на влегувањето во сила на овој закон има ексклузивно право да обезбедува резервирани поштенски услуги до 31 декември 2014 година.

(2) По истекот на рокот од ставот (1) на овој член престануваат да важат одредбите од членот 41 ставови (3), (4) и (5), членот 80 став (1) алинеја 6 и членот 83 став (1) алинеја 5 на овој закон.

Член 93

Со денот на влегувањето во сила на овој закон престанува да важи Законот за поштенските услуги ("Службен весник на Република Македонија" број 9/2008).

Член 94

Овој закон влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во "Службен весник на Република Македонија".

L I G J
PËR SHËRBIME POSTARE

I. DISPOZITA TË PËRGJITHSHME

Neni 1
Lënda e Ligjit

Me këtë ligj rregullohen kushtet, mënyra dhe procedurat për sigurimin e shërbimeve postare në komunikacionin e brendshëm postar dhe ndërkombëtar, të drejtat dhe detyrimet e dhënësve dhe shfrytëzuesve të shërbimeve postare, përcaktohen pozita juridike, kompetencat, organizimi dhe puna e Agjencisë për Posta dhe rregullohen çështje tjera lidhur me veprimtarinë postare.

Neni 2
Zbatimi dhe qëllimet e Ligjit

(1) Dispozitat e këtij ligji zbatohen për të gjithë dhënësit e shërbimeve postare në komunikacionin e brendshëm dhe ndërkombëtar postar.

(2) Për procedurat që përcaktohen me këtë ligj zbatohen dispozitat e Ligjit për procedurën e përgjithshme administrative, nëse me këtë ligj nuk është rregulluar ndryshe.

(3) Qëllimet e këtij ligji janë:

- sigurimi i shërbimeve postare,
- sigurimi i shërbimit universal në të gjithë territorin e Republikës së Maqedonisë,
- përcaktimi i mënyrës së financimit të shërbimit universal për sigurimin e tyre të përhershëm,
- përcaktimi i standardeve për kualitet të sigurimit të shërbimit universal dhe përcaktimi i sistemit për zbatimin e këtyre standardeve,
- mbrojtja e interesave të shfrytëzuesve të shërbimeve postare,
- mundësimi i konkurrencës në sferën e shërbimeve postare sipas kushteve objektive, transparente dhe jodiskriminuese, në mënyrë graduale dhe të kontrolluar me qëllim që të garantohet sigurimi i shërbimeve universale,
- zhvillimi i infrastrukturës postare në të gjithë territorin e Republikës së Maqedonisë për sigurim më kualitativ të shërbimeve postare,
- formimi i çmimeve për shërbime postare mbi parme objektive, transparente dhe jodiskriminuese dhe
- funksionimi i shërbimeve postare në interes të Republikës së Maqedonisë.

Neni 3
Interesi publik

Sigurimi i shërbimit universal dhe emetimi i pullave postare dhe letrave postare me vlerë, si dhe përpunimi, mirëmbajtja, zhvillimi dhe puna në rrjetin postar dhe infrastrukturën shoqëruese janë punë me interes publik.

Neni 4
Definicione

Nocione të caktuara të përdorura në këtë ligj e kanë kuptimin si vijojnë:

- shërbim postar është shërbim i adresuar me adresë të plotë që duhet të bartet nga ana e dhënësit të shërbimeve postare. Në dërgesën postare bëjnë pjesë dërgesa për korrespodencë, dërgesa për persona të verbër, posta direkte, libra, katalogë, gazeta, magazina periodike dhe pako që përmbajnë mall me ose pa vlerë të shënuar,
- dërgesa për korrespodencë është komunikimi në formë të shkruar të çfarëdo qoftë mediumi fizik që duhet të bartet dhe dorëzohet në adresën e shënuar nga dërguesi në vetë dërgesën ose në mbështjellësen e saj, nga ana e dhënësit të shërbimeve postare. Libra, katalogë, gazeta, magazina periodike dhe pako nuk llogariten për dërgesa për korrespodencë,
- postë direkte është komunikimi që përbëhet vetëm nga materiali reklamues, marketingu ose propagandistik me porosi identike e cila i dërgohet numrit më të madh të personave dhe dorëzohet në adresën që e ka shënuar dërguesi në vet porosinë ose në mbështjellësen e saj. Llogaritë, faturat dhe raportet financiare nuk llogariten për postë direkte. Komunikimi që përmban kombinim nga materiali reklamues dhe dërgesa tjera në të njëjtën mbështjellëse, nuk llogariten si postë direkte,
- pako është dërgesë postare me madhësi dhe peshë të caktuar e cila përmban mall me ose pa vlerë të shënuar,
- dërgesë me rekomandim është shërbimi me të cilin në mënyrë paushalle garantohet kundër rrezikut të humbjes, vjedhjes ose dëmtimit të pakos, me të cilën dërguesit me kërkesë të tij, i sigurohet dëshmi për dorëzimin e dërgesës pranuesit,
- dërgesa me vlerë të shënuar është shërbimi me të cilin sigurohet dërgesa postare deri në vlerën që e ka shënuar dërguesi në rast të humbjes, vjedhjes ose dëmtimit të dërgesës,
- shërbime postare janë shërbimet që përfshijnë pranim, bartje, klasifikim dhe distribuim të dërgesave postare në komunikacionin e brendshëm dhe ndërkombëtar postar,
- shërbim universal është pakoja me shërbime të caktuara postare të cilat vazhdimisht sigurohen në të gjithë territorin e Republikës së Maqedonisë, me kualitet të caktuar dhe çmime të arsyeshme për shfrytëzuesit e shërbimit,
- qasje në rrjetin postar është qasja në kapacitetet, mjetet, lokalet dhe/ose shërbimet të cilitdo dhënësi të shërbimeve postare në kushte të caktuara, për sigurimin e shërbimeve postare,
- shërbime postare të rezervuara janë pranimi, klasifikimi, bartja dhe distribuimi i dërgesave për korrespodencë në komunikacionin e brendshëm postar dhe për dërgesa që vijnë nga komunikacioni ndërkombëtar postar me peshë deri në 50 gramë. Në shërbim të rezervuar bën pjesë shërbimi i postës direkte, në kuadër të kufizimeve të njëjta për peshë,
- trup i pavarur rregullator është personi juridik me autorizime publike, që e kryen funksionin e rregullimit të tregut të shërbimeve postare,
- dhënës i shërbimeve postare është personi vendas, ose i huaj juridik ose fizik i cili siguron shërbime postare në pajtim me këtë ligj,
- dhënës i shërbimeve universale është dhënësi i shërbimeve postare i cili siguron shërbim universal në territorin e Republikës së Maqedonisë në pajtim me këtë ligj,
- leje individuale është akti të cilin ia lëshon Agjencia për Posta dhënësit të shërbimeve postare me të cilën përcaktohen të drejta dhe detyrime për sigurimin e shërbimit universal, e plotësuar me të drejtat dhe detyrimet nga autorizimi i përgjithshëm,
- autorizim i përgjithshëm është akti me të cilin Agjencia dhënësit të shërbimeve postare i jep të drejtë për sigurimin e shërbimeve postare në pajtim me notifikacionin e parashtruar,
- rrjet postar është organizim i sistemit dhe mjeteve që përdoren nga dhënësi i shërbimeve universale për:
  - pranim të dërgesave postare nga dhënësi i shërbimeve universale nga pikat e qasjes në të gjithë territorin,
  - manipulim dhe bartje të dërgesave postare nga pikat për qasje në qendrën distributive dhe
  - distribuim në adresën e shënuar në dërgesë,

- pika për qasje janë të gjitha llojet e objekteve fizike të dhënësit të shërbimit universal, duke përfshirë edhe arkat postare të vendosura në vendet publike ose në lokalet e dhënësit të shërbimit universal, ku dërgesat postare mund të jepen nga shfrytëzuesit,
- shfrytëzues i shërbimeve postare është personi juridik dhe fizik i cili si dërgues ose pranues shfrytëzon shërbime postare,
- dërgues është personi juridik ose fizik i cili dërgon dërgesa postare,
- pranues është personi juridik ose fizik ku janë adresuar dërgesat postare,
- pranim i dërgesave postare është procedura e marrjes së dërgesave postare nga ana e dhënësit të shërbimeve postare,
- shpërndarja është proces i cili përbëhet nga klasifikimi në qendrën e shpërndarjes për dërgesë të dërgesave postare pranuesit,
- person i autorizuar për kryerjen e mbikëqyrjes është personi i punësuar në Agjencinë për Posta me autorizime të veçanta dhe përgjegjësi të përcaktuara me këtë dhe ligj tjetër që kryen mbikëqyrje dhe
- subjekt i mbikëqyrjes është personi juridik ose fizik i cili kryen shërbime postare për të cilin kryhet mbikëqyrja.

II. KOMPETENCA NË SFERËN E SHËRBIMEVE POSTARE

Neni 5
Organe kompetente

Për kryerjen e punëve nga sfera e shërbimeve postare të miratuara me këtë ligj, kompetente janë:
- organi i administratës shtetërore kompetent për kryerjen e punëve nga sfera e shërbimeve postare (në tekstin e mëtutjeshëm: organi i administratës shtetërore) dhe
- Agjencia për Posta (në tekstin e mëtutjeshëm: Agjencia).

Neni 6
Kompetencat e organit të administratës shtetërore

Organi i administratës shtetërore:
- e zbaton politikën e Qeverisë së Republikës së Maqedonisë në sferën e shërbimeve postare,
- e përpilon rregullativën ligjore nga sfera e veprimtarisë postare në bashkëpunim me Agjencinë,
- e përpilon Strategjinë për zhvillim të shërbimeve postare dhe e dorëzon për miratim në Kuvendin e Republikës së Maqedonisë,
- e promovon zhvillimin e konkurrencës dhe liberalizimin në sferën e shërbimeve postare,
- i koordinon dhe harmonizon punët nga sfera e shërbimeve postare,
- i zbaton dispozitat me fuqi ligjore për kryerjen e veprimtarisë nga sfera e shërbimeve postare në gjendje lufte dhe të jashtëzakonshme,
- bashkëpunon me organin e administratës shtetërore kompetent për kryerjen e punëve nga sfera e mbrojtjes dhe organin e administratës shtetërore kompetent për kryerjen e punëve nga sfera e punëve të brendshme në lidhje me çështjen nga sfera e shërbimeve postare që i përket mbrojtjes dhe sigurisë,
- e përfaqëson Republikën e Maqedonisë në organizatat ndërkombëtare në sferën e shërbimeve postare dhe komunikacionit postar, negocion dhe nënshkruan marrëveshje bilaterale dhe ndërkombëtare në sferën e shërbimeve postare dhe komunikacionit postar në emër të Qeverisë së Republikës së Maqedonisë dhe
- kryen edhe punë tjera të përcaktuara me këtë ligj.

Neni 7
Trup i pavarur rregullator

(1) Trup i pavarur rregullator në sferën e shërbimeve postare është Agjencia.

(2) Kuvendi i Republikës së Maqedonisë është themelues i Agjencisë. Prona dhe mjetet për punë të Agjencisë janë në pronësi të Republikës së Maqedonisë, kurse i shfrytëzon dhe me to menaxhon Agjencia.

(3) Agjencia themelohet si e pavarur dhe si person joprofitabil juridik, që kryen autorizim publik të përcaktuara me këtë ligj.

(4) Agjencia në punën e saj dhe gjatë miratimit të vendimeve në kuadër të autorizimeve të saj është e pavarur nga organet tjera shtetërore ose nga personi tjetër publik juridik ose shoqëri tregtare që kryen veprimtari nga sfera e shërbimeve postare dhe është e paanshme ndaj tyre.

(5) Puna e Agjencisë është publike.

(6) Agjencia e merr statusin e personit juridik me regjistrim në Regjistrin Qendror të Republikës së Maqedonisë.

(7) Selia e Agjencisë është në Shkup.

(8) Me qëllim të realizimit të aktiviteteve të caktuara në kuadër të kompetencave të saj, Agjencia mund të angazhojë persona tjerë nga vendi dhe të huaj juridikë dhe fizikë, duke e pasur parasysh konfliktin e interesave.

Neni 8
Fushëveprimi i punës së Agjencisë

(1) Agjencia kryen punë të përcaktuara me këtë ligj dhe dispozitat e miratuara në bazë të këtij ligji, si dhe në bazë të Strategjisë për zhvillim të shërbimeve postare në Republikën e Maqedonisë, si dhe marrëveshjeve ndërkombëtare nga sfera e shërbimeve postare që i ka lidhur ose të cilat i ka pranuar Republika e Maqedonisë.

(2) Agjencia siguron respektim të obligimeve që dalin nga Direktivat e Unionit Evropian dhe Aktet e Lidhjes Postare Botërore.

(3) Agjencia gjatë kryerjes së punëve nga fushëveprimi i saj siguron:
- kushte për sigurim të vazhdueshëm, të rregullt dhe pandërprerë të shërbimit universal,
- mundësim të qasjes së barabartë në shërbimin universal për shfrytëzuesit në lidhje me kualitetin, çmimin dhe cilësinë,
- nxitje të qasjes në rrjetin postar,
- promovim dhe mbrojte të konkurrencës në sferën e shërbimeve postare dhe
- hapje të tregut me qëllim të krijimit të tregut unik të shërbimeve postare.

Neni 9
Kompetencat e Agjencisë

Për realizimin e punëve nga neni 8 i këtij ligji, Agjencia është kompetente që:
- të miratojë dhe të zbatojë akte nënligjore në bazë të këtij ligji,
- ta sigurojë mbrojtjen e shërbimeve universale,
- të sigurojë kushte për qasje të shfrytëzuesve në shërbimin universal,
- të zbatojë procedurë për përcaktimin e dhënësit të shërbimit universal,
- të miratojë vendim për përcaktimin e dhënësit të shërbimit universal,
- të japë autorizim të përgjithshëm për sigurimin e shërbimeve postare gjatë notifikacionit të parashtruar,
- të mundësojë dhe sigurojë kushte për qasje të njëjtë në rrjetin postar,
- ta ndjekë sigurimin e shërbimit universal,
- të formojë fond kompensues dhe të menaxhojë me mjetet nga fondi kompensues,

- t'i miratojë dhe kryejë kontroll të shpenzimeve për sigurim të shërbimit universal,
- ta ndjekë punën e dhënësve të shërbimeve postare në pajtim me këtë ligj dhe dispozitat e miratuara në bazë të tij,
- ta ndjekë zhvillimin e tregut të shërbimeve postare dhe ta promovojë konkurrencën e tregut të shërbimeve postare,
- të kryejë mbikëqyrje dhe kontroll të punës së dhënësve të shërbimeve postare dhe të ndërmarrë masa në pajtim me ligjin kundër dhënësve të shërbimeve postare të cilët nuk i zbatojnë dispozitat e këtij ligji dhe rregullat e miratuara në bazë të këtij ligji,
- të udhëheqë procedura administrative dhe të marrë vendime për procedurë administrative në pajtim me dispozitat e këtij ligji dhe të Ligjit për procedurë të përgjithshme administrative,
- të udhëheqë procedura për zgjidhjen e konflikteve ndërmjet dhënësve të shërbimeve postare dhe shfrytëzuesve të tyre, ndërmjet dhënësit të shërbimeve universale dhe dhënësve tjerë të shërbimeve postare,
- të kërkojë të dhëna dhe informata nga dhënësit e shërbimeve postare,
- të vendosë, mirëmbajë dhe azhurnojë bazë elektronike të të dhënave,
- të japë mendim dhe të marrë pjesë gjatë përpilimit të ligjeve, dispozitave dhe akteve tjera që u përkasin shërbimeve postare, si dhe gjatë lidhjes, përkatësisht qasjes së Republikës së Maqedonisë në marrëveshjet ndërkombëtare nga sfera e shërbimeve postare dhe ta sigurojë zbatimin e tyre,
- të bashkëpunojë me organe dhe institucione tjera shtetërore,
- ta kryejë punën e saj në mënyrë transparente dhe jodiskriminuese, duke u mundësuar palëve të interesuara të japin vërejtje dhe komente në lidhje me iniciativat, masat dhe vendimet e Agjencisë,
- të sigurojë informata për shfrytëzuesit dhe dhënësit e shërbimeve postare dhe organizatave dhe trupave ndërkombëtare,
- ta realizojë aplikimin e standardeve nacionale dhe ndërkombëtare dhe dispozitave teknike në sferën e shërbimeve postare,
- të marrë pjesë në punën e organizatave ndërkombëtare dhe shoqatave të trupave nacionalë rregullatorë në sferën e shërbimeve postare dhe
- të kryejë edhe punë tjera në pajtim me këtë ligj dhe rregullat e miratuara në bazë të këtij ligji.

Neni 10
Statuti i Agjencisë

(1) Puna e Agjencisë më afërsisht rregullohet me Statutin e Agjencisë.

(2) Statuti i Agjencisë posaçërisht përmban dispozita për:
- shenjën mbrojtëse dhe selinë e Agjencisë,
- përgatitjen dhe përdorimin e vulës së Agjencisë,
- përfaqësimin e Agjencisë,
- procedurën për emërimin dhe shkarkimin e drejtorit të Agjencisë,
- procedurën për miratimin e akteve nënligjore dhe akteve të përgjithshme të Agjencisë,
- procedurën për punësim në Agjenci,
- procedurën për shpërblim dhe dënim të të punësuarve në Agjenci,
- procedurën për aftësim profesional dhe profesionalizim të të punësuarve në Agjenci,
- obligimin për të punësuarit në lidhje me ruajtjen e besueshmërisë së të dhënave dhe
- dispozita tjera me rëndësia për punën e Agjencisë.

(3) Statuti i Agjencisë është i arritshëm publikisht dhe shpallet në ueb faqen e Agjencisë.

Neni 11
Ndikimi i publikut

(1) Organet shtetërore dhe Agjencia kanë obligime që gjatë përcaktimit të masave që i përkasin tregut për shërbimet postare edhe para marrjes së vendimeve me zbatim të përgjithshëm të cilat në mënyrë të rëndësishme ndikojnë në treg, si dhe gjatë miratimit të dispozitave ta marrin parasysh dhe mendimin e palëve të interesuara.

(2) Agjencia i shpall propozimet e dispozitave dhe i fton të gjitha palët e interesuara t'i japin propozimet e tyre sugjerime në periudhë që nuk duhet të jetë më e shkurtër se 15 ditë nga dita e shpalljes së propozimeve të rregullave.

(3) Agjencia mund të organizojë debat publik për dispozitat e propozuara, në të cilin mund të ftohen përfaqësuesit e të gjitha palëve të interesuara që t'i prezantojnë pikëpamjet dhe qëndrimet e veta për lëndën e propozuar të debatit.

(4) Pas skadimit të afatit nga paragrafi (2) të këtij neni, e para miratimit të rregullës, Agjencia ka për detyrë që publikisht t'i shpallë mendimet dhe komentet e parashtruara, me ç'rast informatat dhe të dhënat e fshehta nuk publikohen.

Neni 12
Përgjegjësia për punën e Agjencisë

(1) Agjencia për punën e saj përgjigjet para Kuvendit të Republikës së Maqedonisë.

(2) Agjencia për punën e saj obligohet që në Kuvendin e Republikës së Maqedonisë të dorëzojë raport vjetor për punën për vitin paraprak dhe program vjetor për punën për vitin e ardhshëm.

(3) Raporti vjetor për punën për vitin paraprak dorëzohet në Kuvendin e Republikës së Maqedonisë deri më 31 mars në vitin rrjedhës dhe i njëjti posaçërisht përmban:
- raport për aktivitetet e kryera të Agjencisë në vitin paraprak,
- raport për gjendjen e tregut të shërbimeve postare në Republikën e Maqedonisë në vitin paraprak,
- raport për gjendjen e mjeteve në fondin kompensues për shërbime universale gjatë formimit të tij,
- raport për zbatimin e planit financiar të Agjencisë për vitin paraprak dhe raport financiar për vitin paraprak (llogari vjetore) dhe
- raport revizor të përpunuar nga revizorë të jashtëm dhe të pavarur.

(4) Programi vjetor për punën e Agjencisë për vitin e ardhshëm dorëzohet në Kuvendin e Republikës së Maqedonisë deri më 30 nëntor në vitin vijues, kurse Kuvendi i Republikës së Maqedonisë e miraton më së voni deri më 31 dhjetor në vitin e njëjtë. Programi vjetor për punë, përmban:
- program për punën për vitin e ardhshëm,
- plan financiar për vitin e ardhshëm dhe
- vendim për vlerën e poenit nga neni 28 paragrafi (6) i këtij ligji ligj.

(5) Raporti vjetor dhe programi vjetor për punën e Agjencisë nga paragrafët (3) dhe (4) të këtij neni, publikisht janë të arritshëm dhe të njëjtët publikohen në ueb faqen e Agjencisë.

Neni 13
Organet e Agjencisë

Organet e Agjencisë janë komisioni dhe drejtori.

Neni 14
Komisioni

(1) Komisioni përbëhet nga pesë anëtarë që i emëron dhe shkarkon Kuvendi i Republikës së Maqedonisë me propozim të Komisionit për Çështje të Zgjedhjeve dhe Emërimeve të Kuvendit të Republikës së Maqedonisë.

(2) Komisioni nga radhët e anëtarëve të vet zgjedh dhe shkarkon kryetar dhe zëvendëskryetar të Komisionit në mënyrën dhe procedurën e përcaktuar në Rregulloren për punën e Komisionit.

(3) Si anëtarë të Komisionit mund të emërohen persona të cilët janë shtetas të Republikës së Maqedonisë dhe kanë kryer arsim të lartë nga sfera e shkencave teknike, komunikacioni postar, drejtësia ose ekonomia, me përvojë pune mbi pesë vjet dhe me njohuri të posaçme nga sfera e komunikacionit postar.

(4) Anëtarët e Komisionit emërohen me mandat prej pesë vitesh.

(5) Anëtarët e Komisionit nuk mund të emërohen më shumë se dy mandate të njëpasnjëshme.

(6) Anëtarët e Komisionit emërohen jo më vonë se 30 ditë para skadimit të mandatit të paraardhësve të tyre. Nënkryetari është i detyruar që ta njoftojë Komisionin për Çështje të Zgjedhjeve dhe Emërimeve të Kuvendit të Republikës së Maqedonisë, për skadimin e mandatit të anëtarëve të Komisionit jo më vonë se 60 ditë para skadimit të tij.

(7) Nëse procedura për emërim nuk ka përfunduar para skadimit të mandatit të Komisionit, anëtarët e Komisionit mandati i të cilëve ka skaduar, do të vazhdojnë ta kryejnë funksionin e tyre, por jo më shumë se gjashtë muaj.

(8) Gjatë kohës së mandatit të tij, anëtarët e Komisionit nuk mund të jenë deputetë të Kuvendit të Republikës së Maqedonisë, anëtarë të Qeverisë së Republikës së Maqedonisë, persona që kryejnë detyra në organet dhe trupat e partive politike, anëtarë të organeve administrative dhe mbikëqyrëse të ndërmarrjeve publike, si dhe anëtarë të llojit tjetër të asociacionit të personave fizikë dhe juridikë të cilët do të mund të shkaktojnë konflikt të interesave.

(9) Anëtari i Komisionit, bashkëshorti i tij martesor ose jashtëmartesor, si dhe farefisi i afërt në vijë të drejtë deri në brezin e dytë, nuk mund të kenë pjesëmarrje ose aksione, direkt ose indirekt në persona juridikë që kryejnë aktivitete që drejtpërdrejtë janë në kompetencë të Agjencisë.

(10) Nëse anëtari i Komisionit ka interes privat direkt ose indirekt në lidhje me marrjen e vendimeve në kompetencë të Komisionit, anëtari është i detyruar që për këtë ta njoftojë Komisionin. Komisioni vendos për ekzistimin e interesit të tillë dhe pjesëmarrjen e atij anëtari në vendimmarrje për atë çështje.

Neni 15
Mënyra e punës dhe vendimmarrjes së Komisionit

(1) Komisioni punon dhe vendos në mbledhje.

(2) Vendimet e Komisionit merren me shumicën e votave nga numri i përgjithshëm i anëtarëve të Komisionit.

(3) Kryetari i Komisionit i konvokon mbledhjet e Komisionit me propozim me shkrim të Drejtorit të Agjencisë ose me propozim me shkrim të tre anëtarëve të Komisionit. Kryetari i Komisionit i kryeson mbledhjet e Komisionit dhe e përfaqëson Komisionin, e në rast të mungesës ose pengesës së tij, obligimet i kryen zëvendëskryetari i Komisionit.

(4) Si anëtarë të Komisionit mund të emërohen persona të punësuar në persona tjerë juridikë, por jo edhe në persona tjerë juridikë të cilët mund të jenë në konflikt interesash, në pajtim me këtë ligj.

(5) Anëtarët e Komisionit kanë të drejtë në:

- kompensim mujor në lartësi deri në dy rroga mujore mesatare në Republikën e Maqedonisë sipas të dhënave të shpallura nga Enti Shtetëror i Statistikës në pajtim me Statutin e Agjencisë dhe
- kompensim për shpenzime të udhëtimit për ata anëtarë të Komisionit që jetojnë jashtë Shkupit kur janë të pranishëm në mbledhje të Komisionit dhe kompensim për shpenzime të udhëtimit, vendosje dhe mëditje për udhëtim zyrtar në pajtim me ligj.

(6) Kompensimi mujor nga paragrafi (5) i këtij neni nuk paguhet nëse në muajin vijues nuk mbahet mbledhje, si dhe për joprani në mbledhjen e mbajtur.

(7) Mjetet e kompensimit mujor dhe të shpenzimeve tjera nga paragrafi (5) i këtij neni të anëtarëve të Komisionit, sigurohen nga mjetet e Agjencisë të përcaktuara me planin financiar.

(8) Vendimet që i merr Komisioni publikohen në ueb faqen e Agjencisë, në afat prej shatë ditësh nga dita e mbajtjes së mbledhjes.

(9) Puna e Komisionit dhe mënyra e marrjes së vendimeve më afërsisht rregullohet me Rregulloren e punës së Komisionit.

Neni 16
Kompetencat e Komisionit

Komisioni është kompetent që:

- të miratojë statut pas marrjes të pëlqimit paraprakisht nga Kuvendi i Republikës së Maqedonisë,
- të miratojë akte nënligjore dhe akte tjera për zbatimin e këtij ligji,
- të miratojë akte të përgjithshme për punën e Agjencisë, të përcaktuara me Statutin e Agjencisë, e me propozim të drejtorit të Agjencisë,
- të miratojë rregullore për punën e saj në pajtim me këtë ligj dhe Statutin e Agjencisë,
- të miratojë vendime për vlerën e poenit,
- ta miratojë raportin vjetor për punën për vitin paraprak të Agjencisë dhe llogarinë vjetore,
- ta miratojë programin vjetor për punën për vitin e ardhshëm të Agjencisë,
- ta emërojë dhe shkarkojë drejtorin e Agjencisë në pajtim me këtë ligj dhe në procedurën e përcaktuar në Statutin e Agjencisë,
- ta ndjekë zbatimin e programit vjetor për punën e Agjencisë nëpërmjet raporteve tremujore të dorëzuara nga drejtori i Agjencisë,
- të bashkëpunojë me organe dhe institucione tjera shtetërore, organe të njësive të vetadministrimit lokal dhe me organizata joqeveritare dhe shoqata të qytetarëve në Republikën e Maqedonisë,
- të japë mendime, rekomandime dhe propozime në Kuvendin e Republikës së Maqedonisë dhe organe dhe institucione tjera shtetërore nga sfera e komunikacionit postar dhe
- të kryejë edhe punë të tjera të miratuara me këtë ligj dhe Statutin e Agjencisë.

Neni 17
Shkarkimi i anëtarit të Komisionit

(1) Kuvendi i Republikës së Maqedonisë, me propozim të Komisionit për Çështje të Zgjedhjeve dhe Emërimeve të Kuvendit të Republikës së Maqedonisë, mund të shkarkojë anëtar të Komisionit para kalimit të mandatit:

- me kërkesë të tij,
- nëse është gjykuar për vepër penale për të cilën i është kumtuar dënim me burg në kohëzgjatje më shumë se gjashtë muaj ose i është kumtuar masë kundërvajtëse për ndalimin e ushtrimit të profesionit, veprimtarisë ose detyrës, në kohëzgjatje më shumë se gjashtë muaj dhe
- nëse pa arsye ka munguar në tri mbledhje të njëpasnjëshme të Komisionit ose gjithsej në pesë mbledhje gjatë një viti.

(2) Mosdorëzimi i raportit vjetor për punën ose programit vjetor për punën e Agjencisë në Kuvendin e Republikës së Maqedonisë, mund të jetë shkak për shkarkim kolektiv të Komisionit.

Neni 18
Drejtori i Agjencisë

(1) Komisioni zgjedh drejtor të Agjencisë nëpërmjet shpalljes publike. Kandidati duhet të jetë me arsimim të lartë dhe përvojë pune mbi pesë vjet. Gjatë zgjedhjes do të merret parasysh përvoja profesionale dhe menaxhuese në sferën në kompetencë të Agjencisë.

(2) Komisioni obligohet që të zgjedhë drejtor jo më vonë se 30 ditë para skadimit të mandatit të drejtorit.

(3) Drejtori, bashkëshorti i tij martesor ose jashtëmartesor, si dhe farefisi i afërt ne vijë të drejtë deri në brezin e dytë, nuk mund të ketë pjesëmarrje ose aksione, direkt ose indirekt në persona juridikë që kryejnë aktivitete që drejtpërdrejt janë në kompetencë të Agjencisë.

(4) Drejtori është profesionalisht i angazhuar në Agjenci me orar pune të plotë.

Neni 19
Të drejtat dhe obligimet e drejtorit

(1) Drejtori udhëheq me punën e Agjencisë, është përgjegjës për punën ligjore të Agjencisë dhe i kryen punët vijuese:

- e përfaqëson dhe e paraqet Agjencinë,
- nënshkruan marrëveshje në emër të Agjencisë,
- merr vendime për çështje për të cilët nuk vendos Komisioni,
- e propozon Statutin, raportin vjetor të punës dhe programin vjetor për punën e Agjencisë,
- jep autorizime në kuadër të kompetencave të tij,
- merr vendime për çështje në kompetencë të Agjencisë,
- miraton aktvendime për persona udhëheqës dhe profesionistë për kryerjen e mbikëqyrjes,
- kujdeset për zbatimin e akteve nënligjore dhe akteve tjera të cilat i miraton Komisioni dhe
- kryen edhe punë tjera të miratuara me këtë ligj dhe Statutin e Agjencisë.

(2) Drejtori ka të drejtë të jetë i pranishëm dhe të marrë pjesë në mbledhjet e Komisionit pa të drejtë vote.

(3) Drejtori obligohet që Komisionit t'i dorëzojë raporte kuartale për realizimin e programit vjetor për punën e Agjencisë.

(4) Mandati i drejtorit është pesë vjet, me mundësi edhe për një mandat pasues.

(5) Drejtori në Komision mund të parashtrojë dorëheqje me shkrim, nga funksioni i tij.

(6) Nëse mandati i drejtorit ka përfunduar, kurse procedura për zgjedhjen e drejtorit nuk ka përfunduar, drejtori vazhdon ta ushtrojë funksionin derisa nuk zgjidhet drejtori, por jo më shumë se gjashtë muaj.

Neni 20
Shkarkimi i drejtorit

(1) Drejtori mund të shkarkohet nga Komisioni në rastet vijuese:

- me kërkesë të tij,
- në rast të pengimit për ushtrimin e funksionit për shkak të sëmundjes më gjatë se gjashtë muaj,
- pranimi i funksionit ose punës që janë në kundërshtim me funksionin e tij të drejtorit,
- nëse është i gjykuar për vepër penale për të cilën i është shqiptuar dënim me burg në kohëzgjatje më shumë se gjashtë muaj ose i është kumtuar sanksion kundërvajtës ndalim i ushtrimit të profesionit, veprimtarisë ose detyrës, në kohëzgjatje më shumë se gjashtë muaj,
- shkelja e dispozitave të këtij ligj ose të rregullave të miratuara në bazë të tij që mund të përcaktohet nga raporti vjetor për punën e Agjencisë ose
- keqpërdorimi i funksionit sipas raportit revizor nga neni 12 i këtij ligji.

(2) Drejtori kundër të cilit ka filluar procedura për shkarkim, paraprakisht njoftohet për dyshimet e mundshme dhe i mundësohet mbrojtje para Komisionit.

(3) Vendimi për shkarkimin e drejtorit mes tjerash duhet t'i përmbajë shkaqet për shkarkimin e tij, të arsyetuara hollësisht dhe i njëjti shpallet në ueb faqen e Agjencisë në afat prej shtatë ditësh nga dita e miratimit të tij.

(4) Nëse drejtori është shkarkuar, kurse procedura për emërimin e drejtorit nuk ka përfunduar, funksionin drejtor do ta ushtrojë personi i punësuar në shërbimin profesional të Agjencisë, i cili për atë qëllim do të autorizohet nga Komisioni për periudhë jo më të gjatë se tre muaj.

Neni 21
Organizimi dhe punësimi në Agjenci

(1) Për kryerjen e punëve të Agjencisë formohet shërbim profesional organizimi i të cilit, fushëveprimi i punës dhe kushtet për punësim më afërsisht rregullohen me aktet e organizimit të brendshëm dhe sistematizimin e punëve dhe detyrave, në pajtim me Ligjin për marrëdhënie pune.

(2) Dispozitat nga Ligji për nëpunës shtetërorë nuk zbatohen te të punësuarit në Agjenci.

Neni 22
Transparenca në punën e Agjencisë

(1) Agjencia organizon mbledhje publike dy herë në vit me të gjithë personat e interesuar, me qëllim që t'u mundësojë që të njoftohen me punën e Agjencisë dhe t'u jepet mundësi t'i shprehin qëndrimet dhe mendimet e veta për përparimin e gjendjeve në sferën e shërbimeve postare në Republikën e Maqedonisë.

(2) Agjencia me akt të përgjithshëm më afërsisht i rregullon:

- procedurat për mënyrën e pranimit të propozimeve nga palët e interesuara,
- mënyrën dhe vendin e shpalljes së vendimeve të veta dhe akteve të tjera,
- të dhënat dhe informatat që Agjencia do t'i shpallë, si dhe mënyrën e qasjes te të njëjtat dhe
- mënyrën e bashkëpunimit me përfaqësuesit e organizatave të shfrytëzuesve të shërbimeve postare.

Neni 23
Financimi, kontabiliteti dhe revizioni i Agjencisë

(1) Puna e Agjencisë financohet nga:

- mjetet e realizuara nga të hyrat nga kompensimet e parapara me këtë ligj dhe
- donacione, hua dhe ndihma tjera financiare dhe teknike.

(2) Plani financiar i Agjencisë, që është pjesë përbërëse e programit vjetor për punën për vitin e ardhshëm të Agjencisë, e përcakton Komisioni Plani financiar i Agjencisë përmban të dhëna për të ardhurat e parapara dhe shpenzimet për vitin e ardhshëm.

(3) Mjetet e parealizuara nga plani financiar i Agjencisë nga viti paraprak barten në planin financiar të Agjencisë për vitin e ardhshëm.

(4) Revizionin e punës materiale dhe financiare të Agjencisë e kryen revizori i jashtëm dhe i pavarur i zgjedhur në pajtim me Ligjin për furnizime publike.

(5) Agjencia obligohet që të udhëheqë kontabilitet të posaçëm për mjetet në fondin kompensues për shërbim universal, pas formimit të tij, si dhe për mjetet nga puna e Agjencisë.

Neni 24
Pagesa e detyrimeve me para

(1) Pagesën e detyrimeve me para, në emër të kompensimeve dhe shpenzimeve të këtij ligji, subjektet obligohen që ta kryejnë në mënyrë dhe në afate të caktuara me akte të veçanta të miratuara nga ana e drejtorit të Agjencisë, në pajtim me Ligjin për procedurë të përgjithshme administrative.

(2) Aktet e veçanta nga paragrafi (1) të këtij neni, kanë karakter të dokumentit përmbarues dhe përfaqësojnë bazë për zbatimin e procedurës për arkëtim të detyrueshëm në pajtim me Ligjin për përmbarim.

Neni 25
Sigurimi i të dhënave dhe informatave nga dhënësit e shërbimeve postare

(1) Dhënësit e shërbimeve postare obligohen që Agjencisë, për kryerjen e kompetencave të veta, rregullisht t'i dorëzojnë të dhëna dhe informata financiare të lidhura me sigurimin e shërbimeve postare.

(2) Agjencia i përcakton llojet e të dhënave dhe informatave financiare të lidhura me sigurimin e shërbimit postar nga paragrafi (1) të këtij neni.

(3) Me përjashtim nga paragrafi (1) të këtij neni, dhënësit e shërbimeve postare janë të obliguar dhe me kërkesë të Agjencisë të dorëzojnë informata dhe të dhëna, në sasi dhe në afatin e përcaktuar në kërkesë. Në kërkesë Agjencia e thekson shkakun për informatat dhe të dhënat e kërkuara.

(4) Informatat dhe të dhënat nga paragrafi (3) i këtij neni të cilat i kërkon Agjencia duhet të jenë të arsyetuara, të mbështetura në bazë të arsyeshme dhe proporcionale me qëllimin për të cilin do të përdoren.

(5) Agjencia gjatë kryerjes së kompetencave të veta bashkëpunon me organe dhe trupa tjerë shtetërorë, për çështje që janë në lidhje me shërbimet postare.

(6) Agjencia, trupat tjerë rregullatorë dhe organet dhe trupat tjerë nga paragrafi (5) të këtij neni, janë të obliguar që të shkëmbejnë të dhëna dhe informata që janë të nevojshme për kryerjen e kompetencave të veta, vëllimi i shkëmbimit i të cilave është i kufizuar në të dhëna dhe informata që janë adekuate dhe proporcionale për qëllimet për të cilat shkëmbehen.

(7) Agjencia mundet që informatat e fshehta të marra nga trupa tjerë rregullatorë dhe organet tjera shtetërore dhe trupa nga paragrafi (5) i këtij neni, t'i shfrytëzojë vetëm për qëllime për të cilat ato janë kërkuar me respektimin e fshehtësisë së të njëjtave.

Neni 26
Evidenca dhe ruajtja e të dhënave nga dhënësit e shërbimeve postare

(1) Agjencia mban evidencë dhe e ruan dokumentacion që përmban të dhëna për:

- dhënësit e shërbimeve postare,
- marrëveshjet për qasje në rrjetin postar të lidhur ndërmjet dhënësit të shërbimit universal dhe dhënësve të shërbimeve postare,
- llogaritë për kompensime dhe shpenzime për sigurimin e shërbimit universal,
- të dhëna për rrjetin postar dhe infrastrukturën postare dhe
- të dhëna tjera që i përcakton Agjencia.

(2) Agjencia mban evidencë dhe i ruan të dhënat për dhënësit e shërbimeve postare, që kanë të bëjnë me:

- emrin, selinë, logon, NUT, NUAS, numrin dhe datën e regjistrimit në Regjistrin Qendror të Republikës së Maqedonisë, emrin dhe adresën e përfaqësuesit juridik për personat juridikë;
- notifikacionin për shërbimet postare,
- të dhënat për lejen e dhënë, ose autorizimin e përgjithshëm, për llojet e shërbimeve postare dhe të dhënat tjera që janë pjesë përbërëse të lejes ose autorizimit, si dhe të dhëna për ndërprerjen e vlefshmërisë së tyre,
- të dhënat për informim dhe të dhënat për vendime të mundshme për ndalim të sigurimit të shërbimeve postare,
- të dhënat për përmbushjen e detyrimeve të dhënësve të shërbimeve postare që dalin nga ky ligj,
- të dhënat për sanksionet që janë kumtuar për kundërvajtje të kryer, në pajtim me këtë ligj dhe
- dokumentet e tjera që do t'i përcaktojë Agjencia.

(3) Agjencia mban evidencë dhe e ruan dokumentin nga paragrafi (1) të këtij neni në bazën e vet elektronike të të dhënave.

Neni 27
Qasja në dokumentacionin e Agjencisë

(1) Dokumentacioni për të cilin Agjencia mban evidencë në bazën elektronike të të dhënave në përputhje me nenin 26 të këtij ligji, është i kapshëm publikisht përveç të dhënave të fshehta.

(2) Dokumentacioni nga paragrafi (1) i këtij neni ka të bëjë me:

- dokumentet e Agjencisë nga neni 26 i këtij ligji,
- dokumentacionin për mbikëqyrje të kryer dhe kontroll të tregut postar,
- të dhënat, informatat dhe publikimet për të cilat Agjencia konsideron se kontribuojnë për treg të hapur dhe konkurrues postar dhe
- dokumentet e tjera për dhënësit e shërbimeve postare që do t'i përcaktojë Agjencia.

(3) Për publikun nuk do të jetë i arritshëm dokumentacioni, nëse nuk është rregulluar ndryshe me këtë ligj, ndërsa ka të bëjë me: - aktet për personat e punësuar në Agjenci dhe akte për organizimin dhe sistematizimin e brendshëm të Agjencisë,
- dokumentacionin personal dhe shëndetësor për të punësuarit dhe dokumentacionin tjetër zbulimi i të cilit do të nënkuptojë cenim të privatësisë,
- dokumentet që përmbajnë informata për pronën e ofruesve të shërbimeve postare,
- dokumentet për sekrete zyrtare, informata komerciale, financiare dhe teknike, për ofruesit e shërbimeve postare,
- dokumentet e dorëzuara te gjykatat kompetente deri në përfundimin e procedurës,
- dokumentet të cilat kanë të bëjnë me konteste ndërmjet ofruesve të shërbimeve postare dhe ndërmjet ofruesve të shërbimeve postare dhe shfrytëzuesve të shërbimeve postare deri në përfundimin e kontestit dhe
- dokumentet që nuk janë të arritshme për publikun me fuqi të ligjit.

(4) Agjencia obligohet që t'i japë për inspektim dokumentet nga paragrafi (3) të këtij neni, me kërkesë të gjykatës për udhëheqje të procedurës gjyqësore.

(5) Me statusin e Agjencisë përcaktohet obligimi i të punësuarve për ruajtjen e fshehtësisë së të dhënave të cilat nuk janë të arritshme publikisht.

Neni 28
Obligimi për pagesë të kompensimit ndaj Agjencisë

(1) Dhënësit e shërbimeve postare obligohen që Agjencisë t'i paguajnë kompensim në bazë vjetore, prej përpara, për vitin rrjedhës, për shpenzimet për punë të Agjencisë për kryerjen e kompetencave të përcaktuara me këtë ligj.

(2) Kompensimin nga paragrafi (1) të këtij neni, dhënësit e shërbimeve portare obligohen që ta paguajnë më së voni deri në 31 janar për çdo vit në llogari të Agjencisë.

(3) Lartësia e kompensimit nga paragrafi (1) të këtij neni, e paraqet prodhimin nga numri i poenëve dhe vlera e poenit.

(4) Numri i poenëve nga paragrafi (3) të këtij neni, për sigurimin e shërbimeve postare në komunikacionin e brendshëm postar në bazë të autorizimit të përgjithshëm, është:

- prej 20 deri në 50 poenë për dërgesa postare deri në 2 kg,
- prej 20 deri në 50 poenë për pako deri në 10 kg,
- 10 poenë plotësues për shërbime me vlerë dhe me rekomandim dhe
- 10 poenë për dërgesa postare mbi 2 kg dhe pako mbi 10 kg.

(5) Numri i poenëve nga paragrafi (3) të këtij neni, për sigurimin e shërbimeve postare në komunikacionin ndërkombëtar postar në bazë të autorizimit të përgjithshëm, është:

- 25 poenë për dërgesa deri në 2 kg,
- 25 poenë për pako deri në 10 kg dhe
- 5 poenë për dërgesa postare mbi 2 kg dhe pako mbi 10 kg.

(6) Numri i poenëve nga paragrafi (3) të këtij neni, për sigurimin e shërbimeve universale në bazë të lejes individuale është 50 000 poenë, pa dallim të numrit të dhënësve të shërbimit universal në territorin e Republikës së Maqedonisë.

(7) Vlerën e poenit nga paragrafi (3) të këtij neni, e përcakton Komisioni i Agjencisë në nivel vjetor, me vendim. Në llogaritjen e vlerës së poenit, merren parasysh zërat e shpenzimeve nga plani financiar i Agjencisë për kryerjen e aktiviteteve dhe detyrave të dhëna në programin vjetor për punën e Agjencisë. Vendimi për vlerën e poenit përmban arsyetim për shkaqet e pranimit apo ndryshimit të vlerës së poenit dhe qëllimet të cilat planifikohen të arrihen në këtë mënyrë.

(8) Mënyrën e përcaktimit të numrit të poenëve për sigurimin e shërbimeve postare në kufijtë e përcaktuar në paragrafi (4) alinetë 1 dhe 2 të këtij neni, e përcakton Komisioni i Agjencisë, me ç'rast merren parasysh lloji dhe sasia e shërbimeve postare që i siguron dhënësi i shërbimeve postare.

(9) Sasia e dërgesave postare për persona të verbër dhe pjesërisht të verbër, nuk merret parasysh gjatë përcaktimit të numrit të poenëve.

(10) Vendimi nga paragrafi (9) i këtij neni, është pjesë përbërëse e planit vjetor për punën e Agjencisë. Vendimi bashkë me arsyetimin shpallen në "Gazetën Zyrtare të Republikës së Maqedonisë".

(11) Drejtori i Agjencisë miraton aktvendim, me të cilin përcaktohet lartësia e kompensimit nga paragrafi (1) të këtij neni.

(12) Aktvendimi nga paragrafi (11) i këtij neni është përfundimtar, ndërsa pala e pakënaqur ka të drejtë të ngritë procedurë për kontest administrativ para gjykatës kompetente.

III. SHËRBIMI UNIVERSAL

Neni 29
Shtrirja e shërbimit universal

(1) Çdo shfrytëzues ka të drejtë shërbimi universal i cili sigurohet me kualitet të përcaktuar me çmime të kapshme në tërë territorin e Republikës së Maqedonisë.

(2) Shërbimi universal i përfshin:

- pranimin, bartjen, klasifikimin dhe shpërndarjen e dërgesave postare me peshë deri në 2 kg,
- pranimin, bartjen, klasifikimin dhe shpërndarjen e pakove me peshë deri në 10 kg,
- dërgesat e rekomanduara postare dhe dërgesat me vlerë të shënuar dhe
- pranimin, bartjen, klasifikimin dhe shpërndarjen e dërgesave postare për persona të verbër dhe për persona me shikim pjesërisht të dëmtuar.

(3) Agjencia mund ta rritë shtrirjen e shërbimit universal me pako deri në peshë e cila nuk është më e madhe se 20 kg dhe mund të përkufizojë kushte të posaçme për dërgimin e pakove të këtilla në varësi nga gjendja e tregut të shërbimeve postare në Republikën e Maqedonisë, si dhe në varësi nga nevojat e shfrytëzuesve të shërbimeve postare.

(4) Për dimensionet dhe karakteristikat e tjera të dërgesave postare në komunikacionin ndërkombëtar postar, zbatohen aktet e Lidhjes Postare Botërore.

(5) Shërbimi universal i përkufizuar me këtë ligj i përfshin shërbimet postare nga komunikacioni postar i brendshëm dhe ndërkombëtar .

Neni 30
Sigurimi i shërbimit universal

(1) Shërbimi universal sigurohet në tërë territorin e Republikës së Maqedonisë vazhdimisht, me kualitet të përcaktuar dhe me çmime të arritshme për të gjithë shfrytëzuesit.

(2) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që ta sigurojë shërbimin universal çdo ditë pune, mirëpo jo më pak se pesë herë në javë, së paku një grumbullim dhe një dërgim të dërgesave postare në banesën apo lokalet e secilit person juridik apo fizik.

(3) Sigurimi i shërbimit universal mund të ndërpritet vetëm në rast të fuqisë madhore apo në kushte të cilat paraqesin rrezik për dhënësin e shërbimit universal.

(4) Të dhënat dhe informatat për shërbimin universal të cilat dhënësi i shërbimit universal obligohet t'i shpallë, janë të përcaktuara me këtë ligj dhe aktet nënligjore të miratuara në bazë të tij.

Neni 31
Kualiteti i sigurimit të shërbimit universal

(1) Agjencia i përcakton kërkesat për kualitetin e shërbimeve të përfshira me shërbimin universal, parametrat për kualitetin dhe matjen e tyre, në pajtim me CEN standardet të përcaktuara për matjen e kualitetit të shërbimit universal.

(2) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që ta sigurojë shërbimin universal në pajtim me kërkesat e përcaktuara për kualitet nga paragrafi 1 i këtij neni.

(3) Agjencia e ndjek kualitetin e shërbimit universal dhe sipas nevojës ndërmerr masa adekuate në pajtim me këtë ligj.

(4) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që të kryejë matje të kualitetit të sigurimit të shërbimit universal në komunikacionin postar të brendshëm dhe ndërkombëtar, në bazë të metodologjisë së përcaktuar në pajtim me CEN standardet.

(5) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që ta dërgojë metodologjinë nga paragrafi (4) të këtij neni për miratim në Agjenci.

(6) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që ta kryejë matjen e kualitetit të sigurimit të shërbimit universal në komunikacionin postar të brendshëm dhe ndërkombëtar, nëpërmjet kompanisë së pavarur të caktuar nga ana e tij. Të dhënat nga matja e kryer një herë në vit i dërgon në Agjenci.

(7) Agjencia i kontrollon të dhënat nga paragrafi (6) të këtij neni dhe mundet me detyrë zyrtare të zbatojë procedurë të revizionit për kontrollin e vërtetësisë së tyre nëpërmjet kompanisë së pavarur, në llogari të dhënësit të shërbimit universal.

(8) Agjencia i përpunon dhe i vlerëson të dhënat e marra me matjen e kualitetit të sigurisë së shërbimit universal dhe të njëjtat i publikon në ueb faqen e vet.

(9) Nëse dhënësi i shërbimit universal nuk i arrin parametrat e përcaktuara për kualitetin tri herë të njëpasnjëshme, Agjencia mund të fillojë procedurë për revokimin e tij dhe të caktojë dhënës të ri të shërbimit universal.

Neni 32
Kompensimi për sigurimin e shërbimit universal

(1) Dhënësi i shërbimit universal ka të drejtë të kompensimit të shpenzimeve neto që janë bërë me sigurimin e shërbimit universal, nëse dëshmon se shpenzimet janë më të larta nga të hyrat e realizuara nga sigurimi i shërbimit universal në vitin paraprak.

(2) Dhënësi i shërbimit universal ka të drejtë të kompensimit me të cilin do të mbulohet dallimi ndërmjet të hyrave dhe shpenzimeve nga paragrafi (1) të këtij neni.

(3) Metodologjia e përcaktimit të shpenzimeve neto të dhënësit të shërbimit universal dhe llogaritjen e tyre, si dhe mënyrën e llogaritjes së kompensimit nga paragrafi (1) të këtij neni, i përcakton Agjencia.

Neni 33
Procedura për realizimin e të drejtës për kompensimin e shpenzimeve neto për sigurimin e shërbimit universal

(1) Për realizimin e të drejtës për kompensim nga neni 32 paragrafi (1) të këtij ligji, dhënësi i shërbimit universal në Agjenci parashtron kërkesë. Me kërkesë është e nevojshme që të parashtrojë edhe llogari për shpenzimet neto të bëra me përmbushjen e obligimit për sigurimin e shërbimit universal, të mbështetur me raportin financiar dhe informata tjera të kontabilitetit, të bazuara në raportin e reviduar vjetor për vitin paraprak, jo më vonë se 31 marsi i vitit rrjedhës.

(2) Agjencia e kontrollon vërtetësinë e të dhënave, me ç'rast mund të angazhojë revizor të pavarur.

(3) Të dhënat e bëra për revizionin nga paragrafi (2) të këtij neni i paguan dhënësi i shërbimit universal.

(4) Në kërkesë të Agjencisë dhënësi i shërbimit universal obligohet që t'i dërgojë të gjitha të dhënat dhe informatat të cilat kanë të bëjnë me shpenzimet neto për sigurimin e obligimit nga shërbimi universal.

(5) Drejtori i Agjencisë miraton aktvendim me të cilin përcaktohet lartësia e kompensimit, përkatësisht aktvendim me të cilin në bazë të llogaritjeve përcakton se dhënësi i shërbimit universal nuk ka të drejtë të kompensimit apo ka të drejtë të kompensimit më të vogël të shpenzimeve neto nga ai që e ka propozuar dhënësi.

(6) Aktvendimi nga paragrafi (5) i këtij neni është i plotfuqishëm, kurse pala e pakënaqur ka të drejtë të ngritë procedurë për kontest administrativ para gjykatës kompetente.

Neni 34
Fondi kompensues për financimin e shërbimit universal

(1) Agjencia formon fond kompensues me hapje të llogarisë rrjedhëse të posaçme me të cilin menaxhon dhe për atë mban kontabilitet të posaçëm.

(2) Fondi kompensues përbëhet nga mjetet nga dhënësit e shërbimeve postare dhe shërben për pagesën e kompensimit të shpenzimeve neto të dhënësit të shërbimit universal nga neni 32 paragrafi (1) të këtij ligji.

(3) Mjetet për pagesë të kompensimit nga neni 32 paragrafi (1) i këtij ligji sigurohen nga dhënësit e shërbimeve postare të cilët realizojnë minimum të hyra bruto në lartësi të përcaktuar nga Agjencia (në tekstin e mëtejshëm: dhënës të ngarkuar).

(4) Agjencia e përcakton shumën e mjeteve nga paragrafi (2) i këtij neni dhe ajo nuk guxon të jetë më pak se 2% dhe jo më tepër se 4% nga të hyrat e përgjithshme që realizohen me sigurimin e shërbimeve postare nga ana e të gjithë dhënësve të ngarkuar që i nënshtrohen obligimit për pagesën e mjeteve sipas paragrafit (3) të këtij neni.

(5) Dhënësi i shërbimit universal në të cilin kontributi i llogaritur në fondin kompensues është më i vogël se kompensimi i llogaritur për obligimin për sigurimin e shërbimit universal, nuk do të paguajë në fondin kompensues. Si kompensim i dhënësit të shërbimit universal do të përcaktohet vetëm dallimi ndërmjet kompensimit të llogaritur dhe kontributit të llogaritur.

Neni 35
Të hyrat për fondin kompensues

(1) Me qëllim që të përcaktohen të hyrat e përgjithshme të dhënësve të shërbimeve postare, Agjencia lëshon formular të posaçëm që dhënësit e shërbimeve postare janë të obliguar ta plotësojnë dhe t'ia dërgojnë Agjencisë çdo vit deri më 30 prill. Nëse dhënësit e shërbimeve postare edhe pas kalimit të këtij afati nuk dërgojnë të dhëna, Agjencia i shfrytëzon të dhënat për të hyrat e përgjithshme të dhënësve të shërbimeve postare nga llogaria vjetore për vitin paraprak.

(2) Agjencia e kontrollon vërtetësinë e të dhënave, me ç'rast mund të angazhojë revizor të pavarur.

(3) Shpenzimet e bëra për revizionin nga paragrafi (2) të këtij neni, i paguan dhënësi i shërbimit postar.

(4) Dhënësit e ngarkuar janë të obliguar që t'i paguajnë mjetet nga paragrafi (2) i këtij neni në llogarinë e posaçme të Agjencisë, më së voni deri më 31 maj në vitin rrjedhës për vitin paraprak në bazë të aktvendimit të lëshuar nga Agjencia.

(5) Agjencia nga fondi kompensues kryen pagesë të mjeteve të dhënësit të shërbimit universal në bazë vjetore për kompensimin e shpenzimeve neto për sigurimin e shërbimit universal.

(6) Llogaria nga neni 34 paragrafi (1) të këtij ligji revidohet në nivel vjetor nga revizori i pavarur i angazhuar nga dhe për llogari të Agjencisë.

Neni 36
Qasja në shërbimin universal

(1) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që të sigurojë pika për qasje në shërbimin universal, edhe atë njësi postare, si dhe sëndukë postarë nëpër rrugë.

(2) Agjencia i përcakton kriteret për qasje në shërbimin universal, me përcaktimin e rajonit të njësive të rrjetit, në distancën ndërmjet njësive postare, numrin e sëndukëve postarë dhe të ngjashme.

(3) Për çdo ndryshim të planifikuar të rrjetit postar dhënësi i shërbimit universal obligohet që së paku një muaj paraprakisht ta njoftojë Agjencinë.

(4) Për mbylljen e njësisë postare më gjatë se gjashtë muaj dhënësi i shërbimit universal duhet të marrë pëlqim paraprak nga Agjencia, për çka dërgon kërkesë në Agjenci.

(5) Pëlqimin nga paragrafi (4) të këtij neni, Agjencia e lëshon në afat prej 15 ditësh nga dita e parashtrimit të kërkesës.

(6) Ndalohet mbyllja e njësisë së njësisë postare nga ana e dhënësit të shërbimit universal pa pëlqim paraprak nga Agjencia.

Neni 37
Përcaktimi i dhënësit të shërbimit universal

(1) Agjencia mund të caktojë një nga më shumë dhënës të shërbimeve postare për sigurimin e shërbimit universal, me qëllim që të sigurojë që shërbimi universal të jetë prezent në tërë territorin e Republikës së Maqedonisë.

Dhënësi ose dhënësit e shërbimit universal mund të sigurojnë shërbime të ndryshme dhe/ose të përfshijnë pjesë të ndryshme të territorit të Republikës së Maqedonisë.

(2) Për përcaktimin e dhënësve të shërbimit universal, Agjencia shpall tender publik për zgjedhjen e një ose të më shumë dhënësve të shërbimit universal. Para se të ngritë procedurë për shpalljen e tenderit publik, Agjencia shpall thirrje publike për të deklaruar interes për sigurimin e një apo më shumë shërbimeve të përfshira me shërbim universal. Afati për deklarimin e interesit mund të jetë më i shkurtër se 30 ditë nga dita e shpalljes së ftesës publike.

(3) Gjatë përcaktimit të ofruesit ose ofruesve të shërbimit universal, Agjencia obligohet që t'i zbatojë principet e objektivitetit, transparencës, efikasitetit dhe mosdiskriminimit, me ç'rast asnjë person juridik dhe fizik i cili kryen veprimtari nuk do të përjashtohet para kohe nga procedura për zgjedhjen e ofruesit të shërbimit universal.

(4) Agjencia e përcakton procedurën e tenderit me parakualifikim, nëpërmjet kritereve objektive dhe transparente për zgjedhjen e ofruesit të shërbimit universal të cilat në veçanti kanë të bëjnë me:

- përgatitjen e kandidatit për të siguruar shërbimin universal në sferën e caktuar dhe
- lartësinë e mjeteve të nevojshme për sigurimin e shërbimit dhe shpenzimin adekuat neto për këtë sigurim dhe shumën adekuate të kompensimit nga fondi kompensues për shërbim universal që e kërkon kandidati që ta sigurojë shërbimin universal.

(5) Për caktimin e dhënësit të shërbimit universal Agjencia miraton vendim. Vendimin për caktimin e dhënësit të shërbimit universal drejtori i Agjencisë e miraton në afat prej 30 ditësh nga skadimi i afatit për paraqitjen e ofertave.

(6) Nëse gjatë procedurës së tenderit nuk kryhet zgjedhja e dhënësit të shërbimit universal, ose nuk ka asnjë ofertë Agjencia merr vendim me të cilin do të caktohen një ose më shumë dhënës të shërbimit universal. Gjatë miratimit të vendimit Agjencia detyrohet që t'i pranojë principet e efektivitetit, objektivitetit dhe transparencës.

(7) Agjencia në mënyrë të vazhdueshme e përcjell punën e ofruesit të shërbimit universal, ndërsa ofruesi është i obliguar që në Agjenci të dorëzojë të dhëna për punën e vet, së paku një herë në vit.

(8) Agjencia organizon debat publik së paku në çdo pesë vite me qëllim që të përcaktojë:

- nëse shërbimi universal sigurohet në mënyrën e përcaktuar dhe adekuate dhe
- nëse ka ofrues që janë të interesuar për sigurimin e një ose më shumë shërbimeve në kuadër të shërbimit universal dhe për cilën pjesë të territorit të Republikës së Maqedonisë.

(9) Nëse Agjencia përcakton se shërbimi universal, respektivisht shërbimet nga përfshirja e shërbimit universal nuk sigurohen në mënyrën e përcaktuar dhe adekuate, Agjencia fillon procedurë për përcaktimin e ofruesit, respektivisht ofruesve të shërbimit universal dhe do të miratojë vendim me të cilin do t'i revokojë obligimet për sigurim të shërbimit universal, respektivisht të shërbimeve nga përfshirja e shërbimit universal të ofruesit paraprak të shërbimit universal.

(10) Agjencia e zbaton procedurën për përcaktimin e ofruesit të shërbimit universal me mënyrën e përcaktuar nga ana e Komisionit të Agjencisë.

(11) Në afat prej 15 ditësh nga plotfuqishmëria e vendimit për përcaktimin e ofruesit të shërbimit universal, drejtori i Agjencisë i lëshon leje individuale.

IV. SIGURIMI I SHËRBIMEVE POSTARE

Neni 38
Kushtet për sigurimin e shërbimeve postare

(1) Para fillimit, ndryshimit ose pushimit të sigurimit të shërbimeve postare, çdo person fizik ose juridik obligohet që të dërgojë notifikacion në Agjenci.

(2) Agjencia në bazë të të dhënave të notifikacionit nga paragrafi (1) i këtij neni, lëshon autorizim të përgjithshëm për sigurimin e shërbimeve postare (në tekstin e mëtejshëm: autorizim i përgjithshëm).

(3) Për sigurimin e shërbimit universal, Agjencia i lëshon leje individuale personit juridik i cili është caktuar si ofrues i shërbimit universal në pajtim me nenin 37 të këtij ligji.

Neni 39
Notifikacioni

(1) Agjencia e përcakton përmbajtjen dhe formën e notifikacionit dhe dokumentacionin e nevojshëm që dorëzohet me notifikacion.

(2) Notifikacioni nga neni 38 paragrafi (1) i këtij ligji, duhet t'i përmbajë veçanërisht të dhënat si në vijim:

- emrin, selinë, NUT dhe NUAS të parashtruesit të notifikacionit, si dhe deklaratën nga përfaqësuesi ligjor me emër, adresë, numër kontakti dhe NUAQ,
- llojin e veprimtarisë së personit juridik ose fizik,
- datën e fillimit, ndryshimit ose ndërprerjes së punëve nga neni 38 paragrafi (1) i këtij ligji,
- rajonin ku do të sigurohen shërbimet postare,
- llojin e shërbimeve postare që do të sigurohen dhe
- të gjitha të dhënat tjera që kërkohen në pajtim me rregullat e miratuara në bazë të këtij ligji.

(3) Agjencia obligohet që në afat prej 15 ditësh nga marrja e notifikacionit nga paragrafi (1) i këtij neni, i cili nuk i përmban të gjitha të dhënat e nevojshme dhe dokumentacionit nga paragrafi (2) i këtij neni, ta njoftojë parashtruesin e notifikacionit që ta plotësojë notifikacionin me të dhënat e nevojshme në afat i cili nuk mund të jetë më i gjatë se 30 ditë.

(4) Agjencia pas notifikacionit të parashtruar nga paragrafi (1) i këtij neni, lëshon autorizim të përgjithshëm në afat prej 15 ditësh nga dita e pranimit të dokumentacionit të plotë.

(5) Ofruesi i shërbimeve postare obligohet që ta njoftojë Agjencinë për ndryshimin e të dhënave të lëshuara në notifikacion në afat prej shtatë ditëve nga dita e ndryshimit të shkaktuar ose për ndërprerjen e sigurimit të shërbimeve postare.

Neni 40
Përmbajtja e lejes individuale

(1) Leja individuale veçanërisht i përmban:

- të dhënat për ofruesin e shërbimit universal,
- të drejtat dhe obligimet për sigurimin e shërbimit universal në territorin e Republikës së Maqedonisë dhe
- të drejtat dhe obligimet të cilat ofruesi i shërbimeve universale i ka gjatë kohës së sigurimit të shërbimit universal, siç janë ndërtimi, mbajtja, zhvillimi dhe puna e rrjetit postar dhe infrastruktura përcjellëse, kualiteti i sigurimit me dërgesat postare, si dhe kërkesat tjera dhe obligimet e përcaktuara me këtë ligj dhe aktet nënligjore të miratuara në bazë të tij.

(2) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që për të gjitha ndryshimet statusore dhe ndryshimet e strukturës personale, ta njoftojë Agjencinë në afat prej 30 ditësh nga shkaktimi i tyre.

Neni 41
Përmbajtja e autorizimit të përgjithshëm

(1) Autorizimi i përgjithshëm veçanërisht i përmban:
- të dhënat për bartësin e autorizimit të përgjithshëm,
- llojin e shërbimeve postare që do të sigurohen dhe
- të drejtat dhe obligimet për sigurimin e shërbimeve postare në pajtim me këtë ligj dhe aktet nënligjore të miratuara në bazë të tij.

(2) Ndalohet që ofruesi i shërbimeve postare të sigurojë shërbime postare të cilat nuk janë të theksuara në autorizimin e përgjithshëm.

(3) Shërbimet postare të rezervuara ofruesit obligohen që t'i sigurojnë me çmim prej së paku dy herë e gjysmë më të lartë nga çmimi me të cilin ofruesi i shërbimeve universale i siguron dërgesat për korrespondencë nga kategoria standarde në shkallën e parë të peshës.

(4) Kufizimet për peshën dhe çmimin nga paragrafi (3) i këtij neni, kanë të bëjnë edhe me shërbimin e postës direkte.

(5) Ndalohet që ofruesit e shërbimeve postare të sigurojnë shërbime për korrespondencë dhe shërbime të postës direkte nga paragrafi (3) dhe (4), të këtij neni me çmime më të ulëta nga kufizimi i përcaktuar.

(6) Ofruesi i shërbimit universal obligohet që për të gjitha ndryshimet statusore ta njoftojë Agjencinë në afat prej 30 ditësh nga shkaktimi i tyre.

Neni 42
Kohëzgjatja e vlefshmërisë së lejes individuale dhe e autorizimit të përgjithshëm

Leja individuale nga neni 40 dhe autorizimi i përgjithshëm nga neni 41 të këtij ligji, janë me kohë të pacaktuar të vlefshmërisë.

Neni 43
Bartja e të drejtave dhe obligimeve të lejes individuale dhe autorizimit të përgjithshëm

(1) Ofruesi i shërbimit universal nuk guxon t'ia bartë të drejtat dhe obligimet e dhëna në leje individuale personit tjetër juridik ose fizik.

(2) Ofruesi i shërbimeve postare nuk guxon t'ia bartë të drejtat dhe obligimet e dhëna në autorizimin e përgjithshëm personit tjetër juridik ose fizik.

Neni 44
Ndryshimi i lejes individuale dhe i autorizimit të përgjithshëm me detyrë zyrtare

(1) Leja individuale dhe autorizimi i përgjithshëm mund të ndryshohen në çdo kohë me detyrë zyrtare.

(2) Nëse procedura për ndryshimin e lejes individuale ose autorizimit të përgjithshëm është ngritur me detyrë zyrtare, Agjencia obligohet që menjëherë t'i njoftojë ofruesit e shërbimeve postare për ndryshimin dhe për shkaqet e ndryshimit.

(3) Agjencia ka të drejtë ta ndryshojë lejen individuale ose autorizimin e përgjithshëm me detyrë zyrtare, nëse:
- kjo është e nevojshme me qëllim që të sigurohet sigurim efikas i shërbimit universal,
- interesi publik kërkon ndryshimin e përfshirjes së shërbimit universal,
- kjo është e nevojshme për mbrojtjen, sigurinë dhe sigurinë shtetërore dhe
- kjo kërkohet për harmonizimin e ligjeve të Republikës së Maqedonisë dhe akteve ndërkombëtare.

(4) Agjencia ka të drejtë ta ndryshojë autorizimin e përgjithshëm, nëse ofruesi i shërbimit postar nuk i plotëson më tej të drejtat dhe obligimet e dhëna në autorizimin e përgjithshëm.

(5) Agjencia lëshon leje të re individuale ose autorizim të përgjithshëm me të cilin leja e dhënë individuale ose autorizimi i përgjithshëm ndryshohet pjesërisht ose në tërësi.

(6) Leja individuale ose autorizimi i përgjithshëm nga paragrafi (5) i këtij neni janë të plotfuqishme, ndërsa pala e pakënaqur ka të drejtë të ngritë procedurë për kontest administrativ para gjykatës kompetente.

Neni 45
Heqja e lejes individuale dhe e autorizimit të përgjithshëm

(1) Leja individuale dhe autorizimi i përgjithshëm mund të hiqen në bazë të vendimit që e miraton drejtori i Agjencisë, në pajtim me Ligjin për procedurë të përgjithshme administrative.

(2) Procedurën për heqjen e lejes individuale dhe të autorizimit të përgjithshëm, Agjencia e ngrit me detyrë zyrtare.

(3) Nëse nga shkaqe objektive shërbimi universal nuk mund të sigurohet, Agjencia mund ta heqë lejen individuale vetëm pasi të përcaktojë tjetër ofrues të shërbimit universal.

(4) Agjencia e heq lejen individuale dhe autorizimin e përgjithshëm me detyrë zyrtare, nëse:
- bartësi i lejes individuale dhe autorizimit të përgjithshëm më tej nuk i plotëson të drejtat dhe obligimet e lejes individuale dhe autorizimit të përgjithshëm në pajtim me këtë ligj dhe rregullat e miratuara në bazë të tij dhe
- nëse ofruesi i shërbimeve postare tri herë të njëpasnjëshme nuk vepron sipas vendimit për mënjanimin e mangësive të miratuara nga Agjencia.

(5) Heqja e lejes individuale dhe autorizimit të përgjithshëm është me ditën e miratimit të aktvendimit.

(6) Aktvendimi nga paragrafi (1) i këtij neni është i plotfuqishëm, ndërsa pala e pakënaqur ka të drejtë të ngritë procedurë për kontest administrativ para gjykatës kompetente.

(7) Ndalohet sigurimi i shërbimeve postare pas tërheqjes së lejes individuale dhe autorizimit të përgjithshëm.

Neni 46
Ndërprerja e vlefshmërisë së lejes individuale dhe e autorizimit të përgjithshëm

(1) Leja individuale dhe autorizimi i përgjithshëm me fuqi të ligjit shfuqizohen, nëse:
- dhënësi i shërbimeve postare ka pushuar së ekzistuari dhe
- dhënësi i shërbimeve postare nuk ka filluar t'i sigurojë shërbimet postare në afat prej një viti nga lëshimi i lejes individuale ose autorizimit të përgjithshëm, përveç nëse ndryshe nuk është paraparë me të njëjtat.

(2) Për shfuqizim të lejes individuale dhe të autorizimit të përgjithshëm, Agjencia miraton aktvendim.

(3) Aktvendimi nga paragrafi (2) të këtij neni është i plotfuqishëm, kurse pala e pakënaqur ka të drejtë të ngritë procedurë për kontest administrativ para gjykatës kompetente.

(4) Kompensimet që janë paguar për vitin në të cilin janë shfuqizuar, përkatësisht janë hequr apo ndryshuar leja individuale dhe autorizimi i përgjithshëm, nuk kthehen.

(5) Ndalohet sigurimi i shërbimeve postare pas shfuqizimit të lejes individuale dhe autorizimit të përgjithshëm.

V. RRJETI POSTAR DHE KUSHTET E PËRGJITHSHME PËR SIGURIMIN E SHËRBIMEVE POSTARE

Neni 47
Qasja e dhënësve të shërbimeve postare në rrjetin postar

(1) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që ta ndërtojë, mirëmbajë dhe zhvillojë rrjetin postar dhe infrastrukturën shoqëruese.

(2) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që në pajtim me kushtet e përcaktuara me këtë ligj, të mundësojë qasje në rrjetin postar dhe në shërbimet të cilat janë të lidhura me sigurimin e shërbimeve postare të dhënësve të shërbimeve postare.

(3) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që t'i përcaktojë mënyrën dhe kushtet për qasje në rrjetin postar, çmimin për qasje dhe çështje tjera të lidhura me qasjen dhe në formë të ofertës për qasje ta dorëzojë në Agjenci për miratim. Dhënësi i shërbimit universal e mban përgjegjësinë për dëshmi në procedura të ngritura në pajtim me këtë nen. Agjencia jep leje në afat prej 30 ditësh.

(4) Nëse janë të nevojshme informata plotësuese dhe llogaritje, Agjencia mund ta vazhdojë afatin për 15 ditë, pasi paraprakisht do ta njoftojë dhënësin e shërbimit universal.

(5) Agjencia gjatë përcaktimit të çmimit për qasje, dhënësit të shërbimit universal duhet t'i mundësojë shkallë të arsyeshme për kthim të mjeteve investuese, duke i marrë parasysh edhe rreziqet që janë pjesë përbërëse e investimeve.

(6) Të gjitha mekanizmat për kthim të shpenzimeve ose metodologjitë për caktimin e çmimeve që i përcakton Agjencia, përcaktohen ashtu që të shërbejnë për promovimin e konkurrencës efikase dhe të qëndrueshme dhe për rritjen e privilegjeve për shfrytëzuesit, e Agjencia mund t'i marrë parasysh çmimet nga tregjet e krahasueshme konkurruese.

(7) Propozim-çmimet për qasje në rrjetin postar duhet të bazohen në shpenzimet e përcaktuara në bazë jodiskriminuese dhe për shërbime të barabarta të barabarta për të gjithë dhënësit e shërbimeve postare. Dhënësi i shërbimit universal në lidhje me çmimet e orientuara sipas shpenzimeve, obligohet të dëshmojë se çmimet janë nxjerrë nga shpenzimet dhe se në to është përfshirë edhe shkalla për kthim të investimit. Gjatë përcaktimit të harmonizimit të këtij obligimi, Agjencia mund të përdorë metoda të kontabilitetit të cilat janë të pavarura nga ato të cilat i shfrytëzojnë dhënësit e shërbimeve postare, Agjencia mundet, gjithashtu, të vendosë që të kërkojë nga dhënësi i shërbimit universal që t'i arsyetojë çmimet dhe ku është e përshtatshme të kërkojë nga ai t'i ndryshojë çmimet.

(8) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që çmimet për qasje në rrjetin postar, t'i zbatojë ditën e parë nga muaji i ardhshëm i cili vijon pas muajit në të cilin është marrë leja nga Agjencia.

(9) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që të lidhë marrëveshje për qasje në rrjetin postar me dhënës tjerë të shërbimeve postare me kërkesë të tyre.

(10) Nëse palët nuk arrijnë marrëveshje nga paragrafi (9) i këtij neni ose marrëveshja e arritur është në kundërshtim me dispozitat e këtij ligji, Agjencia me kërkesë të njërës palë vendos në pajtim me dispozitat nga kreu XII i këtij ligji.

(11) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që t'i dërgojë Agjencisë kopje nga marrëveshja e nënshkruar, si dhe ndryshime dhe plotësime nëse ka.

(12) Nëse marrëveshja për qasje në rrjetin postar nuk lidhet në afat prej 60 ditësh nga pranimi i kërkesës ose marrëveshja e arritur është në kundërshtim me dispozitat e këtij ligji, me kërkesë të njërës nga palët Agjencia vepron në pajtim me dispozitat nga kreu XII i këtij ligji.

(13) Dhënësi i shërbimit universal mund të refuzojë qasje në rrjetin postar vetëm në rastet kur dhënia e qasjes në rrjetin postar paraqet kërcënim për sigurimin e shërbimit universal dhe në rast të tillë dhënësi i shërbimit universal e njofton Agjencinë në afat prej shtatë ditësh me paraqitjen e provave pse kërkuesi është refuzuar.

(14) Gjatë përcaktimit të çmimit dhe kushteve për qasje në rrjetin postar, dhënësi i shërbimit universal nuk guxon të bëjë dallim ndërmjet dhënësve të ndryshëm të shërbimeve postare.

(15) Agjencia me iniciativë personale mund t'i urdhërojë dhënësit të shërbimit universal plotësimin e obligimeve të përcaktuara me këtë nen, kur pengesa për qasje në rrjetin postar e arsyetuar nga ana e dhënësit të shërbimit universal, është e pamjaftueshëm, përkatësisht joobjektive.

(16) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që dhënësve të shërbimeve postare me qasjen në rrjetin postar t'ua japë edhe kodet postare të lidhura me të dhëna të adresave në bazë të marrëveshjes komerciale.

(17) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që të mbajë kontabilitet të posaçëm për aktivitetet e lidhura me qasjen në rrjetin postar.

(18) Palët obligohen që ta mbrojnë fshehtësinë e të gjitha të dhënave të shkëmbyera gjatë lidhjes së marrëveshjes për qasje. Të dhënat nuk guxojnë të shfrytëzohen për asnjë tjetër dedikim ose t'u barten personave të tretë, të cilëve informatat e tilla do t'u mundësonin përparësi konkurruese.

(19) Agjencia me rregullë, në mënyrë më të hollësishme do ta përcaktojë përmbajtjen dhe informatat nga oferta e miratuar për qasje nga paragrafi (3) të këtij neni të cilat dhënësi i shërbimit universal duhet t'i shpallë.

(20) Agjencia mund të kërkojë nga dhënësi i shërbimit universal të kryejë ndryshim të ofertës së lejuar për qasje, përkatësisht të përgatitë dhe dorëzojë ofertë të ripërtëritur dhe të azhurnuar për qasje siç imponojnë kushtet e tregut, përkatësisht rregullat në pajtim me këtë ligj, kurse dhënësi i shërbimit universal mund ta bëjë atë edhe sipas iniciativës së tij.

(21) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që të veprojë sipas kërkesës së Agjencisë për ndryshimin e ofertës së miratuar për qasje në afat prej 30 ditësh nga dita e pranimit të kërkesës, e Agjencia e lejon ndryshimin e ofertës për qasje në afat prej 30 ditësh nga dita e dorëzimit të saj në Agjenci. Kur dhënësi i shërbimit universal dorëzon në Agjenci ndryshim të ofertës së lejuar për qasje me vetiniciativë, Agjencia obligohet që të prononcohet për të njëjtës në afat prej 30 ditësh nga dita e dorëzimit të saj në Agjenci.

(22) Dispozitat nga paragrafët (7) dhe (18) të këtij neni të cilat kanë të bëjnë me zbatimin dhe shpalljen e ofertave për qasje, kanë të bëjnë edhe me ndryshimet e ofertave të lejuara për qasje.

Neni 48
Kushte të përgjithshme për sigurimin e shërbimeve postare

(1) Agjencia i përcakton Kushtet e përgjithshme për sigurimin e shërbimit universal në të cilat veçanërisht janë përmbajtur llojet e shërbimeve postare, kushtet për pranim, bartje, klasifikim dhe shpërndarje të shërbimeve postare, procedurat për reklamacione dhe kushte tjera të lidhura me sigurimin.

(2) Dhënësit e shërbimeve postare obligohen që të miratojnë kushte të përgjithshme për sigurimin e shërbimeve postare dhe të formojnë çmime për shërbime postare të cilat i sigurojnë.

(3) Dhënësit e shërbimeve postare obligohen që çmimet dhe kushtet e përgjithshme nga paragrafi (2) të këtij neni, t'i dorëzojnë në Agjenci dhe t'i shpallin në lokalet e dhënësit të shërbimeve postare dhe në vend të dukshëm. Çdo ndryshim i çmimeve dhe Kushteve të përgjithshme nga paragrafi (2) të këtij neni, dorëzohet në Agjenci në afat prej tri ditësh nga ndryshimet e kryera.

(4) Agjencia me rregullë do t'i parashohë elementet e domosdoshme të kushteve të përgjithshme nga paragrafi (2) i këtij neni.

(5) Dhënësit e shërbimeve postare obligohen që të mbajnë evidencë për numrin e reklamacioneve të parashtruara dhe mënyrën e zgjidhjes së tyre, kurse të dhënat për numrin dhe mënyrën e zgjedhjes t'i dorëzojnë në Agjenci. Të dhënat e marra nga dhënësit e shërbimeve postare, Agjencia do t'i shpallë në ueb faqen e saj.

Neni 49
Greva

(1) Dhënësit e shërbimeve postare në rast të grevës obligohen që të sigurojnë pranim, bartje, klasifikim dhe shpërndarje të dërgesave postare që shfrytëzohen në procedurat gjyqësore, procedurat administrative dhe procedura në lidhje me kundërvajtjet, si dhe bartje, klasifikim dhe shpërndarje të dërgesave të rekomanduara postare për nevojat e mbrojtjes dhe sigurisë.

(2) Me përjashtim nga paragrafi (1) të këtij neni, dhënësit e shërbimeve postare obligohen që të sigurojnë shpërndarje të dërgesave të rekomanduara dhe të dërgesave me vlerë të shënuar që janë mbledhur para fillimit të grevës.

(3) Dhënësit e shërbimeve postare obligohen që të sigurojnë shpërndarje të të gjitha dërgesave të cilat janë të pranuara para hyrjes në grevë, menjëherë pas mbarimit të grevës.

(4) Organi i cili e organizon grevën obligohet që të sigurojë që dërgesat postare të arritura gjatë kohës së grevës të mos dëmtohen, humbin ose të shkatërrohen dhe të gjitha dërgesat e arritura gjatë kohës së grevës të shpërndahen në afat prej dy ditësh pas mbarimit të grevës.

VI. ÇMIMET PËR SIGURIMIN E SHËRBIMEVE POSTARE DHE LLOGARITJET FINANCIARE

Neni 50
Çmimet e shërbimit universal

(1) Për çdo ndryshim të çmimeve për sigurimin e shërbimit universal dhënësi i shërbimit universal obligohet që të parashtrojë kërkesë në Agjenci. Kërkesa për ndryshim të çmimeve për sigurimin e shërbimit universal, duhet të arsyetohet me analizë të shpenzimeve, që të vërtetohet nevoja e vërtetë për ndryshimin e çmimeve.

(2) Dhënësi i shërbimit universal e mban përgjegjësinë e dëshmimit në procedura të ngritura në pajtim me këtë nen.

(3) Me rastin e kërkesës nga paragrafi (1) të këtij neni, Agjencia vendos me aktvendim në afat prej 30 ditësh nga dita e pranimit të dokumentacionit të tërësishëm. Nëse janë të nevojshme informata dhe llogaritje plotësuese, Agjencia mund ta vazhdojë afatin për vendosje për 15 ditë, pasi paraprakisht do ta njoftojë dhënësin e shërbimit universal.

(4) Aktvendimi nga paragrafi (3) i këtij neni është i plotfuqishëm, kurse pala e pakënaqur ka të drejtë të ngritë procedure për kontest administrativ para gjykatës kompetente.

(5) Çmimet për sigurimin e shërbimit universal, të miratuara nga Agjencia, dhënësi i shërbimit universal obligohet që t'i shpallë në ueb faqen e vet dhe në lokalet afariste të dedikuara për shfrytëzues të shërbimeve postare, si dhe t'ua paraqesë shfrytëzuesve të shërbimeve postare për kontroll, me kërkesë të tyre.

(6) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që çmimet e miratuara për sigurimin e shërbimit universal t'i zbatojë ditën e parë nga muaji i ardhshëm i cili vijon pas muajit në të cilin janë miratuar nga Agjencia.

(7) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që çmimet e miratuara t'i paraqesë në shpalljet publike më së paku tetë ditë para fillimit të zbatimit të tyre.

(8) Çmimet për sigurimin e shërbimit universal duhet të jenë:

- të kapshme për të gjithë shfrytëzuesit te shërbimet pavarësisht nga rajoni gjeografik,
- të bazuara në shpenzimet për sigurimin efikas të shërbimit universal,
- transparente dhe të përcaktuara në bazë jodiskriminuese dhe
- të barabartë për shërbime të barabarta në tërë territorin e Republikës së Maqedonisë.

(9) Me përjashtim nga paragrafi (8) alineja 4 e këtij neni, dhënësi i shërbimit universal mund të përcaktojë çmime të posaçme për shfrytëzuesit e mëdhenj. Çmimi për shfrytëzuesit e mëdhenj duhet të jetë i barabartë për të gjithë shfrytëzuesit e mëdhenj të cilët shfrytëzojnë shërbime postare në kushte të barabarta.

(10) Agjencia me detyrë zyrtare mund të kërkojë ndryshim të çmimeve në bazë të treguesve të marrë nga analiza e tregut.

(11) Agjencia mund të kërkojë nga dhënësi i shërbimit universal të kryejë ndryshim të çmimeve për sigurimin e shërbimit universal, siç imponojnë kushtet e tregut, përkatësisht rregullat në pajtim me këtë ligj.

(12) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që të veprojë sipas kërkesës së Agjencisë për ndryshimin e çmimeve për sigurimin e shërbimit universal në afat prej 30 ditësh nga dita e pranimit të kërkesës, kurse Agjencia e miraton ndryshimin e çmimeve për sigurimin e shërbimit universal në afat prej 30 ditësh nga dita e dorëzimit të saj në Agjenci.

Neni 51
Mbajtja e kontabilitetit

(1) Dhënësit e ngarkuar të shërbimeve postare të cilët janë të detyruar të kontribuojnë në fondin kompensues, obligohen që të mbajnë kontabilitet të veçantë për funksionimin e fondit kompensues.

(2) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që të mbajë kontabilitet të veçantë për shërbimin universal, për shërbimet e rezervuara, si dhe për shërbimet tjera postare të cilat i siguron. Kontabiliteti i veçantë do të shfrytëzohet për llogaritjen e shpenzimeve neto për shërbimin universal.

(3) Agjencia i përcakton mënyrën e mbajtjes së kontabilitetit dhe çështje tjera të cilat dalin nga ky nen.

(4) Dhënësi i shërbimit universal nuk guxon t'i subvencionojë shërbimet tjera të cilat i siguron, me të hyrat e realizuara me sigurimin e shërbimit universal.

(5) Raportet e reviduara kontabiliste, dhënësi i shërbimit universal i dorëzon një herë në vit në Agjenci.

(6) Dhënësit e ngarkuar janë të detyruar që Agjencisë t'i dorëzojnë informata për sistemin e kontabilitetit të cilin e shfrytëzojnë, si dhe informata të hollësishme kontabiliste të cilat dalin nga ky sistem.

(7) Agjencia e përcakton mënyrën e zbatimit të detyrimit nga paragrafi (6) i këtij neni.

VII. LETRA POSTARE ME VLERË

Neni 52
Letra postare me vlerë

(1) Letrat postare me vlerë janë pulla postare, zarfe të standardizuara postare dhe karta postare me pulla të shtypura postare.

(2) Organi i administratës shtetërore e miraton programin vjetor për emetimin e pullave postare të cilin e dorëzon dhënësi i shërbimit universal.

(3) Dhënësi i shërbimit postar ka të drejtë që:

- të shtypë pulla postare të rregullta dhe jubilare,
- të shtypë zarfe me pullë të shtypur postare dhe kartela postare,
- të shtypë vula postare jubilare,
- të shtypë zarfe filateliste të cilat shtypen në ditën e shtypjes së pullës postare,
- të botojë katalogë dhe prodhime tjera filateliste,
- t'i njoftojë operatorët e huaj postarë të cilët janë anëtarë të Lidhjes Postare Botërore për botimin e pullave postare dhe
- të shet dhe shkëmben kuponë ndërkombëtarë për përgjigje.

(4) Pullat postare duhet të jenë në pajtim me kushtet e përcaktuara në aktet e Lidhjes Postare Botërore.

Neni 53
Pulla të pavlefshme

(1) Dhënësi i shërbimit universal nuk guxon të shfrytëzojë pulla të pavlefshme postare.

(2) Për pullat e pavlefshme postare nga paragrafi (1) i këtij neni, konsiderohen pullat të cilat:

- janë emetuar në kundërshtim me këtë ligj,
- janë dëmtuar,
- tanimë janë shfrytëzuar për pagimin e shërbimeve postare dhe
- nuk janë emetuar nga ana e dhënësit të shërbimit universal.

(3) Nëse pulla e pavlefshme postare është vënë në dërgesën postare, konsiderohet se shërbimi postar nuk është paguar.

VIII. DORËZIMI

Neni 54
Dorëzimi i dërgesave postare

(1) Dhënësi i shërbimeve postare obligohet që dërgesat postare t'i dorëzojnë në sëndukët postarë të shtëpive ose ato grumbullues ose në vendet e ndara postare të vendosura në lokalet afariste të dhënësit të shërbimeve postare, ose obligohet që t'i dorëzojë në banesën e pranuesit ose në lokalet postare të dhënësit të shërbimeve postare, personalisht pranuesit ose personit të autorizuar nga ai.

(2) Letrat gjyqësore dhe letrat e procedurave administrative dorëzohen nga ana e dhënësit të shërbimeve postare dhe në kushte të përcaktuara me ligj tjetër.

(3) Agjencia i përcakton kushtet dhe mënyrën për dorëzim të dërgesave postare me kushtet e përgjithshme nga neni 48 paragrafët (1) dhe (2) të këtij ligji.

Neni 55
Detyrimi për vendosjen e sëndukëve postarë të shtëpive nga shfrytëzuesit e shërbimeve postare

(1) Pranuesi i dërgesave postare obligohet që të sigurojë vendosjen dhe mirëmbajtjen e sëndukut postar të shtëpisë në hyrje të shtëpisë familjare ose ndërtesës individuale të banimit, përkatësisht në hyrje të lokalit afarist, në të cilin do t'i dërgohen dërgesat postare.

(2) Sënduku postar i shtëpisë duhet ta ketë numrin e ndërtesës familjare ose individuale të banimit të lokaleve afariste.

(3) Sëndukët postarë të shtëpive nga paragrafi (1) i këtij neni, duhet të mirëmbahen nga ana e pranuesit në mënyrë që do të sigurojë dorëzim të sigurt të dërgesave postare.

(4) Dhënësit e shërbimeve postare nuk do të kryejnë dorëzim të dërgesave postare nëse nuk janë të siguruara kushtet nga paragrafët (1) dhe (2) të këtij neni dhe për këtë janë të detyruar që ta njoftojnë Agjencinë.

Neni 56
Detyrimi për vendosjen e sëndukëve postarë nga dhënësi i shërbimit universal

(1) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që në vende publike dhe rrugë, të vendosë sëndukë postarë që të sigurohet qasje më e mirë në rrjetin e tij dhe shërbim më efikas të shfrytëzuesve.

(2) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që t'i mirëmbajë sëndukët postarë në mënyrë që do të mundësojë siguri të dërgesave postare.

(3) Dhënësi i shërbimit universal obligohet që së paku një herë në ditë, jo më pak se pesë ditë pune në javë, të grumbullojë dërgesa postare të dorëzuara në sëndukët postarë nga paragrafi (1) i këtij neni.

IX. MBROJTJA E SHFRYTËZUESVE TË SHËRBIMEVE POSTARE

Neni 57
E drejta për shfrytëzimin e shërbimeve postare dhe e drejta për kundërshtim

(1) Çdo shfrytëzues ka të drejtë që të shfrytëzojë shërbime postare në pajtim me kushtet e përgjithshme nga neni 48 paragrafët (1) dhe (2) të këtij ligji dhe në pajtim me çmimet nga neni 50 të këtij ligji.

(2) Çdo shfrytëzues i shërbimeve postare ka të drejtë kundërshtimi në vendimin ose në procedurën e ndërmarrë nga dhënësi i shërbimeve postare në lidhje me qasjen te shërbimet dhe sigurimin e shërbimeve. Shfrytëzuesi mund të lëshojë kundërshtim te dhënësi i shërbimeve postare në afat prej 30 ditësh nga dita kur do të njoftohet për vendimin ose procedurën e dhënësit të shërbimeve postare.

(3) Nëse dhënësi i shërbimeve postare e refuzon kundërshtimin ose nuk merr vendim në afat prej 30 ditësh nga pranimi i kundërshtimit, shfrytëzuesi i shërbimeve postare me kërkesë mund të parashtrojë kërkesë për ngritjen e procedurës në Agjenci në afat prej 15 ditësh pas kalimit të këtij afati, në pajtim me dispozitat nga Kreu XII i këtij ligji.

(4) Dhënësit e shërbimeve postare obligohen që ta shpallin procedurën për parashtrimin e kundërshtimit nga ana e shfrytëzuesve të shërbimeve postare në kuadër të kushteve të përgjithshme nga neni 48 paragrafët (1) dhe (2) të këtij ligji.

(5) Agjencia do ta rregullojë procedurën për mbrojtjen e interesave të shfrytëzuesve të shërbimeve postare nëpërmjet përcaktimit të procedurave për zgjidhjen e kontesteve, në pajtim me këtë ligj.

X. PRIVATËSIA E DËRGESAVE POSTARE

Neni 58
Fshehtësia e dërgesave postare

(1) Dhënësit e shërbimeve postare obligohen që të sigurojnë pacenueshmëri të fshehtësisë së dërgesave postare.

(2) Personat juridikë ose fizikë të cilët sigurojnë shërbime postare obligohen që të sigurojnë pacenueshmëri të fshehtësisë së dërgesave postare edhe pas mbarimit të aktivitetit në të cilin kanë qenë të detyruar ta sigurojnë fshehtësinë.

(3) Të dhënat të cilat të punësuarit te dhënësi i shërbimeve postare nga ky nen do t'i marrin vesh gjatë kryerjes të detyrave të punës, janë të detyruar t'i ruajnë edhe pas pushimit të marrëdhënies së punës te dhënësi i shërbimeve postare.

(4) Dhënësit e shërbimeve postare obligohen që të vendosin sistem i cili do të sigurojë pacenueshmëri të fshehtësisë së shërbimeve postare.

(5) Krahas dispozitave të përcaktuara në këtë nen procedura dhe mënyra e sigurimit të fshehtësie së dërgesave postare do të kryhet në pajtim me aktet nënligjore të miratuara në bazë të këtij ligji.

Neni 59
Të dhëna për shfrytëzuesit e shërbimeve postare

(1) Dhënësit e shërbimeve postare mund t'i grumbullojnë dhe t'i përpunojnë të dhënat personale të shfrytëzuesve të shërbimeve postare të cilat janë pjesë përbërëse të adresës së dërgesës postare, nëse ato të dhëna u janë të nevojshme për sigurimin e shërbimeve postare.

(2) Dhënësit e shërbimeve postare obligohen që t'i përpunojnë të dhënat nga paragrafin (1) të këtij neni në pajtim me rregullat me të cilat rregullohet mbrojtja e të dhënave personale.

XI. PËRMBAJTJA E DËRGESAVE POSTARE DHE PËRGJEGJËSIA PËR DËMIN E SHKAKTUAR

Neni 60
Përmbajtja e ndaluar e dërgesave postare

(1) Ndalohet që dërgesat postare të përmbajnë:

- droga dehëse, përveç nëse dërguesi ose pranuesi nuk është person i cili është i autorizuar me ligj të tregtojë ose të shfrytëzojë materie të tilla,
- materie eksplozive, ndezëse, radioaktive ose materia tjera të rrezikshme,
- kafshë të gjalla,
- sende importi dhe qarkullimi i të cilave është ndaluar në vendin e destinuar,
- sende që janë të rrezikshme për të punësuarit te dhënësi i shërbimeve postare,
- sende të cilët janë të ndaluara me aktet e Lidhjes Postare Botërore dhe
- materie dhe sende tjera bartja e të cilave është e ndaluar, në pajtim me këtë dhe ligj tjetër.

(2) Me përjashtim nga paragrafi (1) alineja 2 e këtij neni, materiet e rrezikshme të cilat shkëmbehen ndërmjet institucioneve kompetente mund të barten me dërgesa postare në mënyrë dhe me kushte të përcaktuara me ligj.

(3) Me përjashtim nga paragrafi (1) alineja 3 e këtij neni, dërgesat postare të ndryshme nga dërgesat me vlerë të shënuar, lejohet të përmbajnë bletë, shushunja dhe krimba mëndafshi.

(4) Dhënësit e shërbimeve postare obligohen që t'i dorëzojnë dërgesat postare të cilat përmbajnë materie dhe sende nga paragrafi (1) alinetë 1 dhe 2 të këtij neni, duke e pasur parasysh natyrën e tyre dhe shkallën e rrezikut, te organet dhe institucionet kompetente shtetërore.

(5) Mënyra për veprim me dërgesat për të cilat do të përcaktohet se përmbajnë substanca ose sende nga paragrafi (1) të këtij neni, rregullohen me aktet nga neni 48 të këtij ligji.

Neni 61
Përgjegjësia e dërguesit për përmbajtjen e dërgesave postare

(1) Dërguesi është përgjegjës për paketimin e brendshëm të dërgesës postare.

(2) Dërguesi është përgjegjës për të gjitha dëmet që dërgesa e tij për shkak të paketimit joadekuat i ka shkaktuar në dërgesat tjera postare, në mjetet dhe objektet te dhënësit e shërbimeve postare, si dhe për lëndime ose vdekje të të punësuarve dhe personave tjerë, nëse ato ndodhin për shkak të asaj se dërgesa ka përmbajtur sende bartja e të cilëve është e ndaluar.

(3) Dërguesi obligohet që ta shënojë vlerën reale të përmbajtjes së dërgesës me vlerë të shënuar.

Neni 62
Përgjegjësia e dhënësit të shërbimeve postare për dëmin e shkaktuar

(1) Dhënësit e shërbimeve postare janë përgjegjës për dëmin e shkaktuar në dërgesën postare me rekomandim, dërgesën me vlerë të shënuar dhe paketin në rast të:

- humbjes, vjedhjes ose dëmtimit të dërgesës dhe
- tejkalimit të afatit për dorëzim.

(2) Me përjashtim nga paragrafi (1) i këtij neni, dhënësit e shërbimeve postare nuk do të jenë përgjegjës nëse dëshmojnë se:

- të njëjtat janë të shkaktuara nga fuqia madhore,
- janë me faj të dërguesit,
- organi kompetent e ka marrë ose shkatërruar dërgesën postare e cila përmban materie ose sende të ndaluara,
- shfrytëzuesi i shërbimeve postare me mashtrim e ka siguruar përmbajtjen e dërgesës postare në shumë e cila e tejkalon vlerën e vërtetë të përmbajtjes,
- dërgesa postare nuk është dorëzuar si pasojë e adresës së pasaktë dhe
- shfrytëzuesi i shërbimeve postare nuk ka bërë reklamacion në pajtim me nenin 63 të këtij ligji.

(3) Në komunikacionin ndërkombëtar postar dhënësit e shërbimeve postare përgjigjen në pajtim me aktet ndërkombëtare të cilat i ka lidhur, përkatësisht i ka pranuar Republika e Maqedonisë.

Neni 63
Reklamacioni

(1) Shfrytëzuesit e shërbimeve postare kanë të drejtë të parashtrojnë reklamacion.

(2) Dërguesi ka të drejtë të parashtrojë reklamacion me shkrim te dhënësi i shërbimeve postare në afat prej tre muajsh nga dita e dërgimit të dërgesës.

(3) Shfrytëzuesit e shërbimeve postare mund të parashtrojnë reklamacion për dërgesa të thjeshta postare pa të drejtë për kompensim të dëmit.

(4) Pranuesi i shërbimeve postare ka të drejtë të parashtrojë reklamacion menjëherë, nëse dëmtimi është:

- i dukshëm nga jashtë dhe
- në afat prej 24 orëve nga pranimi i dërgesës postare, nëse dëmtimi nuk është i dukshëm nga jashtë, me kusht që pranuesi të dëshmojë se dëmtimi ose zvogëlimi i përmbajtjes së dërgesës postare është shkaktuar para dorëzimit të saj.

(5) Nëse shfrytëzuesi i shërbimeve postare nuk ka parashtruar reklamacion në afatin e paraparë, e humb të drejtën për kompensim të dëmit. (6) Dhënësi i shërbimeve postare obligohet që ta pranojë reklamacionin dhe t'i përgjigjet reklamacionit të parashtruar:

- në afat prej 30 ditësh për dërgesa postare në komunikacionin postar të brendshëm dhe
- në afat prej dy muajsh për dërgesa postare në komunikacionin postar ndërkombëtar.

(7) Në raste kur shfrytëzuesi i shërbimeve postare nuk do të marrë përgjigje për reklamacionin nga dhënësi i shërbimeve postare, nuk i është dhënë mundësi të parashtrojë reklamacion ose është i pakënaqur nga përgjigjja për reklamacionin, ka të drejtë të parashtrojë kërkesë për ngritjen e procedurës, në pajtim me dispozitat nga kreu XII i këtij ligji te Agjencia, në afat prej 15 ditësh pas kalimit të afatit nga paragrafi (6) i këtij neni.

Neni 64
Lartësia e kompensimit për dëmin e shkaktuar

(1) Dhënësi i shërbimeve postare obligohet që shfrytëzuesit të shërbimeve postare t'i paguajë kompensim për dëmin e shkaktuar, si vijon:

a) për humbjen ose dëmtimin e plotë të:
- dërgesës postare me vlerë të shënuar, në lartësi të vlerës të saj të shënuar dhe
- dërgesës postare dhe pakos me rekomandim, 15 herë nga shuma e paguar për shërbimin;
b) për dëmtim të pjesshëm të dërgesës postare ose vjedhjen e dërgesës:
- për dërgesën postare me vlerë të shënuar, në lartësi të dëmit të saj real të shkaktuar, por jo më të madh se vlera e shënuar dhe
- për dërgesë postare me rekomandim dhe pako, dhjetë herë nga shuma e paguar për shërbimin dhe
v) për tejkalimin e afatit për dorëzim të:
- dërgesave postare me prioritet, paguhet dhjetë herë nga shuma e paguar për shërbimin dhe
- dërgesave postare joprioritare paguhet pesë herë nga shuma e paguar për shërbimin.

(2) Në rastet nga paragrafi (1), pika a) të këtij neni, dhënësi i shërbimeve postare krahas kompensimit obligohet që ta kthejë edhe shumën e paguar për shërbimin, të zvogëluar për shumën e paguar për manipulim të rekomanduar ose manipulim për dërgesë me vlerë të shënuar.

(3) Nëse krahas tejkalimit të afatit për dorëzim të dërgese postare me rekomandim, dërgesës me vlerë të shënuar dhe pakos, ndodh edhe dëmtim i pjesshëm ose vjedhje e dërgesës, nga dhënësi i shërbimeve postare nuk mund të paguhet kompensim më i madh se vlera e shënuar në dërgesën postare.

(4) Lartësia e kompensimeve për dërgesa postare në komunikacionin ndërkombëtar postar, është e përcaktuar në pajtim me aktet ndërkombëtare të cilët i ka lidhur, përkatësisht i ka pranuar Republika e Maqedonisë.

(5) Dhënësi i shërbimeve postare nuk është përgjegjës për dëmin e shkaktuar tërthorazi të dërgesave postare.

XII. ZGJIDHJA E KONTESTEVE

Neni 65
Zgjidhja e kontesteve me marrëveshje

(1) Agjencia mban procedurë për zgjidhje me marrëveshje të kontestit në raste të pacaktuara me këtë ligj dhe rregullat e miratuara në bazë të këtij ligji ndërmjet dhënësit të shërbimit universal dhe dhënësve të shërbimeve postare, në lidhje me qasjen e rrjetit postar, si dhe ndërmjet dhënësve të shërbimeve postare dhe shfrytëzuesve të shërbimeve postare.

(2) Në rastet nga paragrafi (1) të këtij neni, Agjencia fillon procedurë për zgjidhje me marrëveshje të kontestit në kërkesë të njërës nga palët në kontest ose në raste kur palët me shkrim janë marrë vesh që kontestin ndërmjet veti të zgjidhet me marrëveshje me procedurë në Agjenci.

(3) Zgjidhja me marrëveshje e marrëdhënieve kontestimore ndërmjet palëve, nga paragrafi 2 të këtij neni është procedurë vullnetare, efikase dhe e lirë, e cila mbahet në Agjenci në të cilën palët insistojnë që marrëdhënien kontestuese ta zgjidhin në mënyrë të qetë me ndihmën e Agjencisë, e cila me neutralitet dhe paanshmëri palëve u ndihmon të arrijnë zgjidhje të përbashkët të pranueshme.

(4) Procedurën për zgjidhje me marrëveshje të kontestit, palët vullnetarisht e ngritin, marrin pjesë në të njëjtën dhe në çdo kohë mund të heqin dorë nga e njëjta.

(5) Procedura për zgjidhje me marrëveshje të kontestit mbaron në afat prej 42 ditëve nga dita e pranimit të kërkesës, për fillimin e procedurës për zgjidhjen e kontestit, pa marrë parasysh rezultatin e saj.

(6) Afati përfundimtar për zgjidhjen e kontestit nga paragrafi (5) të këtij neni mund të vazhdohet nëse kjo është e nevojshme për shkak të vëllimit të procedurës, por nuk guxon të jetë më i gjatë se katër muaj. Pajtimin për vazhdim të tillë, palët e shprehin me shkrim.

(7) Agjencia obligohet që në procedurën për zgjidhjen me marrëveshje të kontestit, t'i ketë parasysh edhe qëllimet për sigurimin e konkurrencës efikase dhe mbrojtjen e interesave të shfrytëzuesve të tregut, në pajtim me këtë ligj.

(8) Kur kjo është e përcaktuar me ligj dhe kur do të konstatojë ose kuptojë se në pikëpamje të gjendjes së përhershme faktike duhet për shkak të mbrojtjes së interesit publike të ngritet procedurë administrative, Agjencia do të ngritë procedurë me detyrë zyrtare, me ç'rast do t'i marrë parasysh edhe të dhënat nga kërkesa nga paragrafi (2) i këtij neni.

(9) Procedura administrative me detyrë zyrtare nga paragrafi (8) të këtij neni, ngritet dhe udhëhiqet në pajtim me Ligjin për procedurë të përgjithshme administrative, nëse me këtë ligj nuk është rregulluar ndryshe.

(10) Agjencia i shpall në ueb faqen e saj marrëveshjet e arritura ndërmjet palëve, përkatësisht vendimet në procedurën për zgjidhje me marrëveshje të kontesteve, me ç'rast mban llogari për zbatimin e rregullave për mbrojtje dhe qasje të të dhënave personale dhe informatave të klasifikuara.

(11) Agjencia e përcakton mënyrën e veprimit gjatë zgjidhjes së kontesteve.

Neni 66
Arbitrazhi

Dhënësi i shërbimit universal dhe dhënësit e shërbimeve postare si shfrytëzues të rrjetit postar, si dhe dhënësit e shërbimeve postare dhe shfrytëzuesit e shërbimeve postare mund të merren vesh me shkrim, që kontesti të zgjidhet me arbitrazh në mënyrë dhe procedurë të përcaktuar me këtë ligj.

Neni 67
Procedura e arbitrazhit

(1) Procedurën e arbitrazhit e zbaton Këshilli i Arbitrazhit i cili zgjidhet nga lista e arbitrave.

(2) Procedura e arbitrazhit fillon me dorëzimin e propozimit me shkrim në Agjenci nga njëra ose të dyja palët në kontest, e cila ia kalon Këshillit të Arbitrazhit.

Neni 68
Lista e arbitrave

(1) Lista e arbitrave përbëhet prej së paku dhjetë personash kompetentë dhe profesionalë nga sfera e shërbimeve postare, shkencave teknike, drejtësisë, ekonomisë dhe sfera tjera që janë me rëndësi për realizimin e kompetencave të Agjencisë dhe i njëjti mbahet në Agjenci.

(2) Arbitrat emërohen nga Komisioni, organi i administratës shtetërore kompetent për kryerjen e punëve nga sfera e shërbimeve postare dhe palët tjera të interesuara.

(3) Mandati i arbitrit, është pesë vjet me mundësi për emërim të sërishëm.

(4) Arbitrat e emëruar duhet të jenë të paanshëm dhe të pavarur nga palët në procedurë.

Neni 69
Themelimi i këshillave të arbitrazhit

(1) Këshillat e arbitrazhit themelohen në mënyrën në vijim:
- çdo palë në kontest, në afat prej shtatë ditësh nga dita e parashtrimit të propozimit për procedurë të arbitrazhit, zgjedh nga një arbitër nga lista e arbitrave dhe
- të dy arbitrat e zgjedhur nga palët në kontest, në afat prej shtatë ditësh nga zgjedhja e tyre duhet me përgjegjësi të zgjedhin arbitër të tretë nga lista e arbitrave, i cili do të jetë kryesues i Këshillit të Arbitrazhit.

(2) Nëse zgjedhja e kryesuesit, ose e cilitdo arbitër tjetër nuk është kryer në afatin e përcaktuar në paragrafin (1) të këtij neni, drejtori i Agjencisë obligohet që ta bëjë zgjedhjen e këtyre personave në afat prej pesë ditësh pas kalimit të afatit të përcaktuar.

(3) Afati për zgjedhjen e arbitrave mund të vazhdohet me marrëveshje ndërmjet palëve në kontest dhe për atë duhet ta njoftojë Agjencinë.

Neni 70
Rregulla të procedurës

(1) Palët në kontest me marrëveshje mund t'i zgjedhin rregullat e procedurës për Këshillin e Arbitrazhit.

(2) Në mungesë të marrëveshjes së tillë, Këshilli i Arbitrazhit në mënyrë të pavarur vendos për mënyrën e mbajtjes së procedurës.

(3) Këshilli i Arbitrazhit i dëgjon palët, i shqyrton ankesat dhe vërejtjet dhe palëve u jep propozime për zgjidhje me marrëveshje të kontestit.

(4) Nëse nuk mund të arrihet zgjidhje me marrëveshje e kontestit, Këshilli i Arbitrazhit e zgjedh kontestin sipas bindjes personale.

(5) Vendimi i arbitrazhit mund të jetë i kapshëm për publikun, por vetë dosja për procedurën e arbitrazhit mbetet e fshehtë.

Neni 71
Vendi dhe shpenzimet e arbitrazhit

(1) Nëse ndryshe nuk është marrë vesh me palët në kontest, Këshilli i Arbitrazhit e zgjedh vendin e procedurës së arbitrazhit.

(2) Shpenzimet për arbitrazhin i bartin në mënyrë të barabartë palët në kontest, përveç nëse nuk merren vesh ndryshe.

Neni 72
Vendimi i arbitrazhit

(1) Arbitrazhet mbarojnë me miratimin e vendimi nga ana e Këshillit të Arbitrazhit.

(2) Arbitrat i miratojnë vendimet me shumicë votash.

(3) Vendimi i arbitrazhit u dorëzohet palëve në kontest dhe deponohet te Agjencia.

(4) Vendimi i arbitrazhit, duke i përfshirë edhe konkluzionet e përcaktuara në lidhje me faktet ose çështjet ligjore, janë të detyrueshme për palët në kontest dhe zbatohen nëpërmjet të gjykatave.

(5) Kundër vendimit të Këshillit të Arbitrazhit, nuk lejohet ankesë.

XIII. MBIKËQYRJA

Neni 73
Kompetenca për kryerjen e mbikëqyrjes

(1) Mbikëqyrje mbi zbatimin e këtij ligji dhe rregullat e miratuara në bazë të këtij ligji, kryen Agjencia.

(2) Mbikëqyrjen nga paragrafi (1) të këtij neni, e kryejnë persona udhëheqës dhe profesionalë nga Agjencia, të autorizuar për këtë me aktvendim të drejtorit të Agjencisë (në tekstin e mëtejmë: personi i autorizuar).

(3) Drejtori i Agjencisë miraton program vjetor për kryerjen e mbikëqyrjes dhe parashtron raport vjetor për mbikëqyrje të kryer si pjesë përbërëse të raportit vjetor për punë për vitin paraprak të Agjencisë për Posta.

Neni 74
Obligimet e personit të autorizuar

Personi i autorizuar kryen mbikëqyrje mbi zbatimin e dispozitave të këtij ligji, rregullave dhe akteve tjera të përgjithshme të miratuara në bazë të tij, e veçanërisht mbi:

- qasjen në shërbimin universal,
- kualitetin e sigurimit të shërbimit universal,
- sigurimin e qasjes në rrjetin postar,
- zbatimin e çmimeve të shërbimit universal,
- implementimin e të gjitha akteve të lëshuara nga Agjencia dhe
- punë tjera të përcaktuara me këtë ligj dhe rregullat dhe aktet tjera të përgjithshme të miratuara në bazë të tij.

Neni 75
Personi i autorizuar

(1) Për person të autorizuar mund të emërohet personi i cili është i punësuar në Agjenci dhe i cili ka arsim të lartë në fushën e komunikacionit postar, drejtësisë, ekonomisë dhe shkencave teknike, me së paku tre vjet përvojë pune në profesion.

(2) Drejtori i Agjencisë personit të autorizuar i lëshon legjitimacion zyrtar që i shërben për vërtetimin e cilësisë së tij zyrtare dhe i cili obligohet që ta tregojë gjatë kryerjes së mbikëqyrjes.

(3) Formën dhe përmbajtjen e legjitimacionit zyrtar nga paragrafi (2) të këtij neni dhe mënyrën e lëshimit dhe heqjes, i përcakton Agjencia. Legjitimacioni zyrtar personit të autorizuar i hiqet kur i është hequr autorizimi ose i ka pushuar marrëdhënia e punës në Agjenci.

(4) Personi i autorizuar ka të drejtë dhe detyrë që në mënyrë profesionale të aftësohet për kryerjen e punëve dhe detyrave të veta në pajtim me programin për trajnim të specializuar, të miratuar nga drejtori i Agjencisë.

(5) Personi i autorizuar ka të drejtë për shumë të rritur të rrogës në lartësi prej 10% deri në 30%. E drejta për shumë të rritur të rrogës përcaktohet me aktet e përgjithshme për punën e Agjencisë në varësi nga marrëveshja, lloji dhe shkalla e ekspozimit në rreziqe gjatë kryerjes së punëve të mbikëqyrjes.

Neni 76
Procedura për mbikëqyrje

(1) Mbikëqyrja mund të jetë:

1) mbikëqyrje e rregullt e cila përfshin mbikëqyrje mbi zbatimin e këtij ligji dhe rregullat e miratuara në bazë të këtij ligji, në bazë të programit vjetor për kryerje të mbikëqyrjes,

2) mbikëqyrja e jashtëzakonshme e cila sipas rregullës bëhet pa paralajmërim, në bazë të iniciativës së parashtruar nga shfrytëzues ose dhënës të shërbimeve postare si dhe në rast dyshimi të personit të autorizuar (me detyrë zyrtare) dhe

3) mbikëqyrje kontrolluese e cila kryhet pas kalimit të afatit të përcaktuar në aktvendimin e miratuar nga ana e drejtorit të Agjencisë, me ç'rast personi i autorizuar gjatë përcaktimit të gjendjes faktike do të konstatojë se subjekti i mbikëqyrjes:

- ka vepruar sipas aktvendimit në tërësi,
- ka vepruar sipas aktvendimit në mënyrë të pjesshme ose
- nuk ka vepruar sipas aktvendimit.

(2) Për mbikëqyrjen e kryer personi i autorizuar përpilon procesverbal të cilin ia jep subjektit të mbikëqyrjes për nënshkrim.

(3) Procesverbali duhet të përmbajë pasqyrë të gjendjes së përcaktuar faktike mbi mbikëqyrjen.

(4) Formën dhe elementet e detyrueshme nga procesverbali për mbikëqyrjen e kryer, i përcakton Agjencia.

(5) Për rezultatet nga mbikëqyrja personi i autorizuar obligohet që menjëherë e më së voni në afat prej tri ditësh nga kryerja e mbikëqyrjes ta njoftojë drejtorin e Agjencisë dhe t'i parashtrojë draft të aktvendimit së bashku me të gjitha shkresat nga mbikëqyrja. Draftin e aktvendimit e përcakton personi i autorizuar.

(6) Në rast të kundërvajtjes së përcaktuar gjatë mbikëqyrjes, personi i autorizuar obligohet që menjëherë ta njoftojë drejtorin e Agjencisë dhe t'ia dorëzojë të gjitha shkresat nga mbikëqyrja për ngritje të procedurës kundërvajtëse.

(7) Procedurën për mbikëqyrje personi i autorizuar e zbaton në pajtim me dispozitat nga ky ligj dhe ligj tjetër.

Neni 77
Të drejtat dhe obligimet e subjektit të mbikëqyrjes

(1) Subjekti i mbikëqyrjes obligohet që personit të autorizuar gjatë kryerje së mbikëqyrjes t'i mundësojë kryerje të papenguar të mbikëqyrjes.

(2) Për kryerje të papenguar të mbikëqyrjes përgjigjet subjekti i mbikëqyrjes dhe personi përgjegjës në subjektin e mbikëqyrjes.

(3) Subjekti i mbikëqyrjes obligohet që personit të autorizuar për kryerje të mbikëqyrjes t'i mundësojë:

- hyrje në lokal dhe mjet transportues ku gjenden mjetet dhe lëndët për sigurimin e shërbimeve postare dhe dërgesave dhe
- t'i paraqesë për inspektim dhe me kërkesë të personit të autorizuar t'ia japë të gjitha informatat e nevojshme, të dhënat dhe dokumentacionin pa marrë parasysh mediumin në të cilin të njëjtat ruhen.

(4) Nëse personi i autorizuar dyshon se ndonjë person juridik ose fizik i cili nuk ka parashtruar notifikacion te Agjencia siguron shërbime postare, personi juridik ose fizik obligohet që personit të autorizuar për kryerje të mbikëqyrjes t'i sigurojë:

- hyrje në lokal dhe mjet transportues ku gjenden mjetet dhe lëndët për sigurimin e shërbimeve postare dhe dërgesave dhe
- t'i paraqesë për inspektim dhe me kërkesë të personit të autorizuar t'ia japë të dhënat dhe dokumentacionin e nevojshëm pa marrë parasysh mediumin në të cilin të njëjtat ruhen.

(5) Nëse personit të autorizuar gjatë kryerjes së mbikëqyrjes nuk i mundësohet hyrje në lokalin banesor, personi i autorizuar mundet këtë ta bëjë me urdhëresë të lëshuar nga gjykata kompetente.

(6) Subjekti i mbikëqyrjes ka të drejtë të japë deklarata në procesverbal dhe vërejtje lidhur me mbikëqyrjen me arsyetim për shkaqet e të njëjtave.

(7) Subjekti i mbikëqyrjes ka të drejtë që të refuzojë ta nënshkruajë procesverbalin, nëse nuk pajtohet me faktet të cilat janë theksuar në procesverbal ose i është pamundësuar e drejta nga paragrafi (6) i këtij neni. Refuzimi të nënshkruhet procesverbali nuk e pengon kryerjen e mëtejme të mbikëqyrjes.

(8) Agjencia e përcakton mënyrën e kryerjes së mbikëqyrjes.

Neni 78
Aktvendimi

(1) Në rast të shkeljes së dispozitave të këtij ligji ose rregullës tjetër të miratuar në bazë të këtij ligji të përcaktuar nga ana e personit të autorizuar dhe të konstatuar me procesverbal, drejtori i Agjencisë miraton aktvendim.

(2) Me aktvendimin nga paragrafi (1) të këtij neni, përcaktohen kushtet dhe urdhërohen detyrime, masa dhe aktivitete të cilat dhënësi i shërbimeve postare obligohet t'i plotësojë dhe kryejë, për mënjanimin e parregullsive të konstatuara, në afate të caktuar në mënyrë përkatëse me natyrën dhe rëndësinë e kushteve dhe detyrimeve.

(3) Dhënësi i shërbimeve postare obligohet që të veprojë sipas aktvendimit nga paragrafi (1) të këtij neni dhe t'i mënjanojë parregullsitë e konstatuara në afatin e caktuar.

Neni 79
E drejta për mbrojtje gjyqësore

(1) Aktvendimi i drejtorit të Agjencisë i miratuar në procedurë administrative është i plotfuqishëm.

(2) Kundër aktvendimit nga paragrafi (1) të këtij neni, mund të parashtrohet padi për ngritjen e kontestit administrativ para gjykatës kompetente.

(3) Padia për ngritjen e kontestit administrativ parashtrohet në afat prej 30 ditësh nga dita e pranimit të aktvendimit dhe e njëjta nuk e shtyn zbatimin e aktvendimit.

XIV. DISPOZITA KUNDËRVAJTËSE

Neni 80

(1) Gjobë në shumë prej 3 500 deri në 5 000 euro në kundërvlerë me denarë, do t'i shqiptohet për kundërvajtje personi juridik-dhënës i shërbimeve postare, nëse:

- nuk siguron shërbim universal në pajtim me nenin 30 paragrafi (2) të këtij ligji,
- me sigurimin e shërbimit universal në nëntë muaj të njëpasnjëshëm ose 12 muaj gjatë dy viteve nuk e arrin kualitetin e përcaktuar nga neni 31 paragrafi (2) të këtij ligji,
- një herë në vit nuk dorëzon të dhëna të marra nga matja e kualitetit të sigurimit të shërbimit universal në komunikacionin postar të brendshëm dhe ndërkombëtar (neni 31 paragrafi (6)),
- siguron shërbime postare pa autorizim të përgjithshëm në kundërshtim me nenin 38 paragrafi (2) të këtij ligji,
- siguron shërbime postare të cilat nuk janë të theksuara në autorizimin e përgjithshëm (neni 41 paragrafi (2)),
- siguron dërgesa për korrespodencë dhe shërbime të postës së drejtpërdrejtë me çmime më të ulëta nga kufizimi i përcaktuar (neni 41 paragrafët (3), (4) dhe (5)),
- bartë të drejta dhe detyrime te personi tjetër i autorizuar (neni 43),
- siguron shërbime postare edhe pas shfuqizimit të lejes individuale dhe autorizimit të përgjithshëm (neni 46 paragrafi (5)),
- siguron shërbime postare edhe pas heqjes së lejes individuale ose autorizimit të përgjithshëm (neni 45 paragrafi (7)),
- nuk ndërton, nuk e mirëmban dhe nuk e zhvillon rrjetin postar (neni 47 paragrafi (1)),
- nuk mundëson qasje te rrjeti postar në pajtim me nenin 47 paragrafi (2) të këtij ligji,
- nuk dorëzon ofertë për qasje për miratim (neni 47 paragrafi (3)),
- nuk vepron në kushte të grevës, në pajtim me nenin 49 të këtij ligji,
- aplikon çmime të cilët nuk janë të lejuara nga Agjencia (neni 50),
- nuk mban kontabilitet të veçantë në pajtim me nenin 51 paragrafët (1) dhe (2) të këtij ligji,
- bën subvencionim të shërbimeve tjera në kundërshtim me nenin 51 paragrafi (4) të këtij ligji,
- emeton pulla postare në kundërshtim me nenin 52 të këtij ligji,
- dorëzon dërgesë postare në kundërshtim me paragrafin (1) të nenit 54 të këtij ligji,
- nuk e ruan fshehtësinë e dërgesave postare gjatë sigurimit të shërbimeve postare nga neni 58 të këtij ligji,
- siguron dërgesa postare me përmbajtje të ndaluar (neni 60 të këtij ligji),
- nuk mundëson hyrje të personit të autorizuar në pajtim me nenin 77 paragrafët (3) alineja 1 dhe (4) alineja 1 të këtij ligji,

- nuk i paraqet për inspektim dhe me kërkesë të personit të autorizuar nuk i jep të gjitha informatat, të dhënat dhe dokumentacionin e nevojshëm në pajtim me nenin 77 paragrafët (3) alineja 2 dhe (4) alineja 2 të këtij ligji dhe
- nuk vepron sipas aktvendimit dhe nuk i mënjanon parregullsitë e konstatuara në afatin e përcaktuar (neni 78 paragrafi (3)).

(2) Gjobë në shumë prej 1 000 deri në 2 000 euro në kundërvlerë me denarë do t'i shqiptohet edhe personit përgjegjës në personin juridik për kundërvajtjen nga paragrafi (1) i këtij neni.

(3) Për kundërvajtjet nga paragrafi (1) i këtij neni, personit juridik, krahas gjobës mund t'i shqiptohet edhe ndalim i përkohshëm për kryerjen e veprimtarisë së caktuar në kohëzgjatje prej gjashtë muajsh deri në tre vjet.

(4) Për kundërvajtjet nga paragrafi (2) të këtij neni personit përgjegjës të personit juridik, krahas gjobës mund t'i shqiptohet edhe ndalim i ushtrimit të profesionit, veprimtarisë ose detyrës në kohëzgjatje prej një deri në tre vjet.

Neni 81

(1) Gjobë në shumë prej 1 500 deri në 2 500 euro në kundërvlerë me denarë, do t'i shqiptohet për kundërvajtje personit juridik-dhënës i shërbimeve postare, nëse:
- nuk ia jep në disponim informatat dhe të dhënat financiare Agjencisë për kryerjen e kompetencave të saj (neni 25 paragrafi (1)),
- nuk dorëzon të dhëna për të hyrat e përgjithshme (neni 35 paragrafi (1)),
- mbyll njësi postare pa pëlqim të marrë (neni 36 paragrafi (6)),
- nuk lidh marrëveshje për qasje me dhënës të shërbimeve postare (neni 47 paragrafi 9)),
- gjatë përcaktimit të çmimi dhe kushteve për qasje te rrjeti postar bën dallim ndërmjet dhënësve të ndryshëm të shërbimeve postare (neni 47 paragrafi (14)),
- nuk parashikon çmime dhe kushte të përgjithshme nga neni 48 paragrafi (2) i këtij ligji,
- formon çmime për shfrytëzuesit e mëdhenj në kundërshtim me nenin 50 paragrafi (9) të këtij ligji,
- shfrytëzon pulla të pavlefshme postare në kundërshtim me nenin 53 paragrafi (1) të këtij ligji dhe
- e pengon kryerjen e mbikëqyrjes së personit të autorizuar (neni 77 paragrafi (1)).

(2) Gjobë në shumë prej 300 deri në 500 euro në kundërvlerë me denarë, do t'i shqiptohet edhe personit përgjegjës në personin juridik, për kundërvajtjen nga paragrafi (1) i këtij neni.

Neni 82

(1) Gjobë në shumë prej 1 000 deri në 1 500 euro në kundërvlerë me denarë, do t'i shqiptohet për kundërvajtje personit juridik-dhënës i shërbimeve postare, nëse:
- nuk vendos sëndukë postarë (neni 56 paragrafi (1)),
- nuk i mirëmban sëndukët postarë në pajtim me nenin 56 paragrafi (2) të këtij ligji dhe
- nuk pranon ose nuk përgjigjet për reklamacionet e shfrytëzuesve të shërbimeve postare në pajtim me nenin 63 paragrafi (6) të këtij ligji.

(2) Gjobë në shumë prej 100 deri në 300 euro në kundërvlerë me denarë, do t'i shqiptohet edhe personit përgjegjës në personin juridik për kundërvajtjen nga paragrafi (1) i këtij neni.

Neni 83

(1) Gjobë në shumë prej 500 deri në 1 000 euro në kundërvlerë me denarë, do t'i shqiptohet për kundërvajtje personit fizik-dhënës i shërbimeve postare, nëse:
- nuk i jep në disponim informata dhe të dhëna financiare Agjencisë kryerje të kompetencave të saj (neni 25 paragrafi (1)),
- nuk dorëzon të dhëna për të hyrat e përgjithshme (neni 35 paragrafi (1)),
- siguron shërbime postare pa autorizim të përgjithshëm (neni 38 paragrafi (2)),
- siguron shërbime postare të cilat nuk janë të theksuara në autorizimin e përgjithshëm (neni 41 paragrafi (2)),
- siguron dërgesa për korrespodencë dhe shërbime të postës së drejtpërdrejtë me çmime më të ulëta nga kufizimi i përcaktuar (neni 41 paragrafët (3), (4) dhe (5)),
- bartë të drejta dhe detyrime të personi tjetër i autorizuar (neni 43),
- siguron shërbime postare edhe pas anulimit të autorizimit të përgjithshëm (neni 45 paragrafi (7)),
- siguron shërbime postare edhe pas pushimit të vlefshmërisë së autorizimit të përgjithshëm (neni 46 paragrafi (5)),
- nuk parashikon çmime dhe kushte të përgjithshme nga neni 48 nga paragrafi (2) të këtij ligji,
- nuk mban kontabilitet të veçantë në pajtim me nenin 51 paragrafi (1) të këtij ligji,
- dorëzon dërgesë postare në kundërshtim me nenin 54 paragrafi (1) të këtij ligji,
- nuk e mbron fshehtësinë e dërgesave postare gjatë sigurimit të shërbimeve postare nga neni 58 të këtij ligji,
- kryen bartje të dërgesave postare bartja e të cilave është e ndaluar (neni 60)),
- nuk pranon dhe nuk përgjigjet për reklamacionet e shfrytëzuesve të shërbimeve postare në pajtim me nenin 63 paragrafi (6) të këtij ligji,
- e pengon kryerjen e mbikëqyrjes së personit të autorizuar në pajtim me nenin 77 paragrafi (1) të këtij ligji,
- nuk mundëson hyrje të personit të autorizuar në pajtim me nenin 77 paragrafët (3) alineja 1 dhe (4) alineja 1 të këtij ligji,
- nuk paraqet për inspektim dhe me kërkesë të personit të autorizuar nuk i jep të gjitha informatat, të dhënat dhe dokumentacionin e nevojshëm në pajtim me nenin 77 paragrafët (3) alineja 2 dhe (4) alineja 2 të këtij ligji dhe
- nuk vepron sipas aktvendimit dhe nuk i mënjanon parregullsitë e konstatuara, në afatin e përcaktuar (neni 78 paragrafi (3)).

(2) Për kundërvajtjet nga paragrafi (1) të këtij neni, personit përgjegjës krahas gjobës mund t'i shqiptohet edhe ndalim i ushtrimit të profesionit, veprimtarisë ose detyrës në kohëzgjatje prej një deri në tre vjet.

Neni 84

Gjobë në shumë prej 300 deri në 500 euro në kundërvlerë me denarë, do t'i shqiptohet për kundërvajtje personit fizik-dhënës i shërbimeve postare, nëse:
- nuk pranon dhe nuk përgjigjet për reklamacionet nga shfrytëzuesit e shërbimeve postare në pajtim me nenin 63 paragrafi (6) të këtij ligji.

Neni 85

Procedura për edukim

(1) Nëse gjatë kryerjes së mbikëqyrjes personi i autorizuar konstaton se është kryer parregullsi nga nenet 82 dhe 84 të këtij ligji, është i detyruar që të përpilojë procesverbal në të cilin do ta përcaktojë parregullsinë e kryer me sugjerim për mënjanimin e parregullsisë së përcaktuar në afat të caktuar dhe me dorëzim të njëkohshëm të ftesës për realizimin e edukimit të personit ose subjektit ku është përcaktuar parregullsia gjatë kryerjes së mbikëqyrjes.

(2) Formën dhe përmbajtjen e ftesës për edukim si dhe mënyrën e realizimit të edukimit e përcakton Komisioni i Agjencisë.

(3) Edukimin e organizon dhe realizon personi i autorizuar, në afat jo më të gjatë se tetë ditë nga dita e kryerjes së mbikëqyrjes.

(4) Edukimi mund të realizohet për më shumë parregullsi të përcaktuara të njëjta ose të njëllojta, për një ose më shumë persona.

(5) Nëse në afatin e caktuar personi për të cilin realizohet edukimi nuk paraqitet në edukim, do të konsiderohet se edukimi është realizuar.

(6) Nëse personi për të cilin realizohet edukimi paraqitet në edukimin e caktuar dhe e kryen atë, do të konsiderohet se është edukuar në lidhje me parregullsinë e përcaktuar.

(7) Nëse personi i autorizuar gjatë kryerjes së mbikëqyrjes kontrolluese konstaton se janë mënjanuar parregullsitë e përcaktuara nga paragrafi 1 i këtij neni, me konkluzion ndërpritet procedura për mbikëqyrje, e nëse konstaton se nuk janë mënjanuar parregullsitë e përcaktuara, personi i autorizuar është i detyruar që menjëherë ta njoftojë drejtorin e Agjencisë dhe t'ia dorëzojë të gjitha shkresat nga mbikëqyrja për ngritjen e procedurës kundërvajtëse.

(8) Agjencia mban evidencë për edukimin e realizuar në mënyrë të përcaktuar nga Komisioni i Agjencisë.

Neni 86
Procedura për barazim

(1) Për kundërvajtjet e përcaktuara me këtë ligj para parashtrimit të kërkesës për ngritjen e procedurës kundërvajtëse, personi i autorizuar obligohet që kryerësit të kundërvajtjes t'i parashtrojë procedurë për barazim.

(2) Kur personi i autorizuar do të konstatojë kundërvajtje nga paragrafi (1) të këtij neni, përpilon procesverbal në të cilin shënohen elementet e rëndësishme të kundërvajtjes, koha, vendi dhe mënyra e kryerjes së kundërvajtjes, përshkrimi i veprimit të kundërvajtjes dhe personat e gjendur në vendin e ngjarjes. Procesverbalin e nënshkruajnë personi i autorizuar dhe kryerësi.

(3) Nëse kryerësi e pranon kundërvajtjen personi i autorizuar i jep urdhërpagesë për arkëtimin e gjobës për kundërvajtje.

(4) Me nënshkrimin e urdhërpagesës konsiderohet se kryerësi i kundërvajtjes pajtohet që ta paguajë gjobën e shqiptuar.

(5) Kryerësi i kundërvajtjes nga paragrafi (1) i këtij neni, obligohet që ta paguajë gjobën në afat prej tetë ditësh nga dita e pranimit të urdhërpagesës në llogari të Buxhetit të Republikës së Maqedonisë, të shënuar në urdhërpagesë. Kryerësi i cili do ta paguajë gjobën në afatin e përcaktuar në këtë paragraf, do ta paguajë vetëm gjysmën e gjobës së shqiptuar.

(6) Nëse kryerësi i kundërvajtjes refuzon që ta nënshkruajë urdhërpagesën personi i autorizuar evidenton se personi refuzon të nënshkruhet.

(7) Nëse kryerësi i kundërvajtjes nuk pajtohet për procedurë për barazim ose në afatin e përcaktuar nuk e paguan gjobën, personi i autorizuar obligohet që ta njoftojë drejtorin e Agjencisë dhe t'ia dorëzojë të gjitha shkresat nga mbikëqyrja për ngritje të procedurës kundërvajtëse.

(8) Agjencia mban evidencë për procedurat kundërvajtëse për barazim.

XV. DISPOZITA KALIMTARE DHE PËRFUNDIMTARE

Neni 87

Procedurat e filluara deri në ditën e hyrjes në fuqi të këtij ligji, do të vazhdojnë në Agjenci, në pajtim me Ligjin për shërbime postare ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" numër 9/2008).

Neni 88

Kryetari dhe anëtarët e Komisionit si organe të Agjencisë dhe drejtori i Agjencisë, të emëruar deri në ditën e hyrjes në fuqi të këtij ligji, e vazhdojnë punën deri në mbarim të mandatit për të cilin janë emëruar.

Neni 89

Statuti i Agjencisë do të harmonizohet me dispozitat e këtij ligji në afat prej gjashtë muajsh nga dita e hyrjes në fuqi të këtij ligji.

Neni 90

(1) Dhënësi ekzistues i shërbimit universal pas hyrjes në fuqi të këtij ligji do të vazhdojë ta sigurojë shërbimin universal së bashku me shërbimin e rezervuar në bazë të lejes individuale, të lëshuar nga Agjencia në pajtim me Ligjin për shërbime postare ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë", numër 9/2008) deri në skadimin e afatit të vlefshmërisë së lejes.

(2) Personat juridikë dhe fizikë të cilët kanë marrë leje individuale dhe standarde ose leje për sigurimin e shërbimeve postare, do të vazhdojnë me sigurimin e tyre në mënyrë dhe në kushte të përcaktuara në këtë ligj.

(3) Për zbatimin e këtij ligji, Agjencia mund të kërkojë nga personat nga paragrafi (2) i këtij neni të dhëna plotësuese, nëse konsideron se është e nevojshme.

Neni 91

(1) Aktet nënligjore miratimi i të cilave është paraparë me këtë ligj, do të miratohen në afat prej gjashtë muajsh nga dita e hyrjes në fuqi të këtij ligji. (2) Deri në miratimin e rregullave nga paragrafi (1) i këtij neni, do të zbatohen rregullat ekzistuese.

Neni 92

(1) Dhënësi i shërbimit universal me ditën e hyrjes në fuqi të këtij ligji, ka të drejtë ekskluzive që të sigurojë shërbime të rezervuara postare deri më 31 dhjetor 2014.

(2) Pas kalimit të afatit nga paragrafi (1) i këtij neni, shfuqizohen dispozitat nga neni 41 paragrafët (3), (4) dhe (5), neni 80 paragrafi (1) alineja 6 dhe neni 83 paragrafi (1) alineja 5 të këtij ligji.

Neni 93

Me ditën e hyrjes në fuqi të këtij ligji shfuqizohet Ligji për shërbime postare ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" numër 9/2008).

Neni 94

Ky ligj hyn në fuqi në ditën e ardhshme nga dita e botimit në "Gazetën Zyrtare të Republikës së Maqedonisë".

3306.

Врз основа на членот 75 ставови 1 и 2 од Уставот на Република Македонија, претседателот на Република Македонија и претседателот на Собранието на Република Македонија издаваат

У К А З
ЗА ПРОГЛАСУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ФИНАНСИСКИТЕ ДРУШТВА

Се прогласува Законот за финансиските друштва,

што Собранието на Република Македонија го донесе на седницата одржана на 6 декември 2010 година.

Бр. 07-4951/1
6 декември 2010 година
Скопје

Претседател
на Република Македонија,
Ѓорге Иванов, с.р.

Претседател
на Собранието на Република
Македонија,
Трајко Вељаноски, с.р.

З А К О Н
ЗА ФИНАНСИСКИТЕ ДРУШТВА

1. Општи одредби

Член 1

Со овој закон се уредува основањето, работењето и надзорот над финансиските друштва во Република Македонија.

Член 2

(1) Одредбите од овој закон не се однесуваат на банките, филијалите на странски банки и штедилниците основани во Република Македонија, на фондациите и здруженијата и на трговските друштва кои позајмуваат парични средства на други трговски друштва.

(2) На финансиските друштва се применуваат одредбите од Законот за трговските друштва, доколку со овој закон поинаку не е уредено.

(3) На договорите за кредит и факторинг се применуваат одредбите од Законот за облигациони односи, доколку со овој закон поинаку не е уредено.

Член 3

Одделни изрази употребени во овој закон го имаат следново значење:

1. "Финансиско друштво" е небанкарска финансиска институција која врши финансиски активности од членот 4 став (1) на овој закон;

2. "Факторинг" е финансиска активност во која, врз основа на договор склучен во писмена форма, финансиското друштво (фактор) ги презема купува побарувањата на друго домашно или странско правно лице (доверител), со или без право на регрес;

3. "Кредит" е пласирање на одреден износ на пари во замена за отплата на одобрениот и ненамирен износ, заедно со каматата и/или провизијата пресметани на тој износ;

4. „Гаранции" се деловни договори со кои финансиското друштво гарантира дека должникот ќе ги изврши паричните обврски кон доверителот во рок и под услови од договорот склучен меѓу должникот и доверителот, а во случај на неплаќање или неизвршување на обврските од договорот, истите ќе ги плати финансиското друштво и

5. „Кредитна картичка" е средство за кредитирање преку револвинг кредит дефиниран како кредит без датум на достасување при што истиот може да се обновува постојано до лимитираниот износ определен од страна на издавачот. Издавачот, имателот и прифаќачот на кредитната картичка задолжително се различни лица (трипартитен систем). "Кредитна картичка" не вклучува дебитни картички, парични картички или какви било други картички со кои средствата се задолжуваат од депозитната сметка на имателот на картичката.

2. Активности

Член 4

(1) Финансиско друштво може да врши една или повеќе од следниве финансиски активности:

1) одобрување кредити;

2) издавање и администрирање на кредитни картички;

3) факторинг и

4) издавање на гаранции.

(2) Покрај финансиските активности од ставот (1) на овој член, финансиското друштво може да ги врши и следниве активности:

1) советување поврзано со финансиските активности од ставот (1) на овој член и

2) изнајмување на подвижен и недвижен имот на трети лица, вклучувајќи и оперативен лизинг.

Член 5

(1) Финансиско друштво не смее да врши други активности, освен активностите од членот 4 на овој закон.

(2) Правни и физички лица кои немаат дозвола за основање и работа на финансиско друштво издадена согласно со овој закон, освен субјектите од членот 2 став (1) на овој закон, не смеат да ги вршат финансиските активности од членот 4 став (1) на овој закон.

3. Употреба на зборовите „финансиско друштво"

Член 6

(1) Финансиското друштво е должно во името да ги употреби зборовите "финансиско друштво" или кратенката "ФД".

(2) Зборовите "финансиско друштво" или од него изведени зборови не смеат да се употребуваат во името на трговско друштво или друго правно лице кое нема дозвола за основање и работа издадена согласно со овој закон.

4. Основање на финансиско друштво

Член 7

(1) Финансиско друштво се основа како друштво со ограничена одговорност, како акционерско друштво или како подружница на странско трговско друштво, во согласност со Законот за трговски друштва.

(2) Финансиско друштво се основа со основна главнина од најмалку 6.000.000 денари.

(3) Основната главнина од ставот (2) на овој член и сите натамошни зголемувања на основната главнина мора да бидат во паричен облик и да бидат уплатени во целост.

(4) Основната главнина на финансиското друштво во ниту еден момент не смее да се намали под износот од ставот (2) на овој член.

Член 8

(1) За основање и работа на финансиско друштво е потребна претходна дозвола за основање и работа од министерот за финансии (во натамошниот текст: дозвола).

(2) Лицата кои имаат намера да основаат финансиско друштво до Министерството за финансии поднесуваат барање за добивање дозвола.

(3) Кон барањето од ставот (2) на овој член се поднесува следнава документација и информации:

1) предлог-акт за основање;

2) предлог име и седиште на финансиското друштво;

3) доказ за уплата на парични средства на име основна главнина на привремена сметка кај носител на платен промет;

4) извори на средства за уплата на основната главнина;

5) идентитет на лицата кои имаат намера да основаат финансиско друштво;

6) документ дека против основачот не е изречена мерка на безбедност забрана за вршење на професија, дејност или должност;

7) листа на предложени членови на органот на управување на финансиското друштво со докази за исполнување на условите од членот 9 на овој закон;

8) финансиски активности што ќе ги врши друштвото;

9) програма за работа на финансиското друштво со проекција на финансиски извештаи за наредните три години;

10) интерни процедури за вршење на финансиските активности, вклучувајќи критериуми и услови за кредитирање и за процена на кредитната способност на кредитобарателите;

11) програма за спречување на перење пари, одобрена од Управата за спречување на перење пари и финансирање на тероризам и

12) доказ за уплатена административна такса согласно со Законот за административни такси.

(4) Доколку основач на финансиското друштво е правно лице, покрај доказите и информациите од ставот (3) на овој член, кон барањето ја доставуваат и следнава документација:

1) извод од регистарот во кој е регистрирано седиштето на правното лице;

2) информација за економско-финансиската состојба;

3) документ дека против правното лице не е изречена мерка забрана за вршење на дејност;

4) документ дека против одговорното лице на правното лице не е изречена мерка на безбедност забрана за вршење на професија, дејност или должност и

5) документ дека не е поведена стечајна или ликвидациона постапка над правното лице.

(5) Доколку основач на финансиското друштво односно подружницата е странско правно лице, покрај доказите и информациите од ставот (3) на овој член, кон барањето ја доставуваат и следнава документација:

1) извод од регистарот во кој е регистриран;

2) ревидирани финансиски извештаи од страна на овластен ревизор за последните три години и

3) потврда, уверение или друг вид на доказ издаден од соодветен орган во земјата во која е регистриран со кои ќе може да се потврди дека ги исполнува условите од ставот (3) точки 3, 4 и 5 на овој член.

(6) Документацијата од ставовите (3) точка 6, (4) и (5) на овој член не смее да биде постара од шест месеци, а се приложува во оригинал или во копија заверена на нотар. За документацијата која изворно е на странски јазик потребно е да се приложи и заверен превод.

(7) Содржината и формата на образецот на барањето за добивање дозвола ги пропишува министерот за финансии.

Член 9

(1) Член на орган на управување со финансиско друштво може да биде лице:

1) кое има завршено високо образование;

2) кое има три години успешно работно искуство во областа на финансиите или банкарството;

3) кое не било одговорно лице во трговско друштво над кое е поведена стечајна постапка;

4) против кое не е изречена мерка на безбедност забрана за вршење на професија, дејност или должност и

5) кое не е член на орган на управување со банка, филијала на странска банка или штедилница.

(2) Видот на документите за исполнување на условите од ставот (1) точки 2, 3 и 5 на овој член ги пропишува министерот за финансии.

Член 10

(1) По барањето од членот 8 на овој закон министерот за финансии одлучува во рок од 60 дена од денот на поднесувањето на барањето.

(2) Доколку барањето не е комплетно, Министерството за финансии го известува подносителот на барањето да ги достави потребните документи и информации најмногу во рок од 30 дена.

(3) Во рокот од ставот (1) на овој член не се пресметуваат роковите од ставот (2) на овој член.

Член 11

(1) Министерот за финансии со решение го отфрла барањето за издавање на дозвола ако барањето не ја содржи документацијата пропишана со членот 8 од овој закон.

(2) Против решението од ставот (1) на овој член може да се поднесе жалба до Комисијата на Владата на Република Македонија за решавање во управна постапка во втор степен од областа на економијата, во рок од 15 дена од приемот на решението.

Член 12

(1) Министерот за финансии со решение го одбива барањето за издавање дозвола, ако:

1) барањето содржи неточни или невистинити податоци;

2) во последните две години на подносителот на барањето му било одбиено барање за добивање дозвола или му била одземена издадена дозвола согласно со овој закон;

3) против основачот е изречена мерка на безбедност забрана за вршење на професија, дејност или должност;

4) над основачот правно лице е поведена стечајна или ликвидациона постапка и

5) предложен член на орган на управување не ги исполнува условите од членот 9 на овој закон.

(2) Против решението од ставот (1) на овој член може да се поднесе жалба до Комисијата на Владата на Република Македонија за решавање во управна постапка во втор степен од областа на економијата, во рок од 15 дена од приемот на решението.

Член 13

(1) Доколку се исполнети условите од членовите 8 и 9 на овој закон, министерот за финансии издава дозвола.

(2) Дозволата содржи:

1) име и седиште на финансиското друштво;

2) финансиски активности што ги врши финансиското друштво и

3) име на основачот на финансиското друштво.

(3) Финансиското друштво е должно да започне со вршење на финансиски активности во рок од шест месеци од денот на уписот во трговскиот регистар што се води кај Централниот регистар.

5. Статусни промени

Член 14

(1) Статусна промена на присоединување и спојување може да се изврши само меѓу две или повеќе финансиски друштва.

(2) Статусна промена на поделба на финансиско друштво може да се изврши само на две или повеќе финансиски друштва.

(3) За статусна промена на финансиско друштво е потребна дозвола од министерот за финансии.

(4) За издавање дозвола од ставот (3) на овој член соодветно се применуваат одредбите од членовите 7, 8, 9, 10, 11, 12 и 13 на овој закон.

6. Упис во трговски регистар

Член 15

(1) Финансиското друштво стекнува својство на правно лице со упис во трговскиот регистар што се води кај Централниот регистар.

(2) Финансиското друштво е должно да поднесе пријава за упис во трговскиот регистар во рок од 30 дена од денот на добивањето на дозволата за основање и работа.

(3) Кон пријавата за упис во трговскиот регистар се поднесуваат:

1) акт за основање на финансиското друштво;

2) дозволата за основање и работа;

3) доказ дека се уплатени паричните средства на име основна главнина на привремена сметка кај носител на платниот промет и

4) други документи согласно со прописите за упис во регистарот.

(4) Централниот регистар ја отфрла пријавата за упис во трговскиот регистар доколку не биде поднесена во рокот од ставот (2) на овој член и за тоа писмено го известува Министерството за финансии, во рок од пет дена од денот кога е отфрлена пријавата.

(5) Финансиското друштво е должно во рок од десет работни дена по уписот во трговскиот регистар писмено да го извести Министерството за финансии за извршениот упис.

Член 16

(1) Финансиското друштво е должно да достави пријава за упис на промена во трговскиот регистар што се води во Централниот регистар во рок од 15 дена од денот на добивањето на дозвола за статусни промени. Кон пријавата за упис во трговскиот регистар задолжително се поднесува дозволата од членот 14 став (3) на овој закон.

(2) Финансиското друштво е должно во рок од десет работни дена по уписот во трговскиот регистар на статусната промена писмено да го извести Министерството за финансии за извршениот упис.

7. Согласности

Член 17

(1) За вршење на активностите од членот 4 став (1) на овој закон кои не се наведени во дозволата министерот за финансии донесува решение за дополнување на дозволата.

(2) За промена на член на орган на управување на финансиското друштво, министерот за финансии дава согласност.

(3) За дополнување на дозволата од ставот (1) на овој член финансиското друштво доставува до Министерството за финансии барање кон кое приложува:

1) листа на активности од членот 4 став (1) на овој закон што планира да ги врши друштвото;

2) програма за работа за наредните три години за соодветните активности;

3) информација за економско финансиската состојба на финансиското друштво и

4) доказ за уплатена административна такса, согласно со Законот за административни такси.

(4) За добивање согласност за промена на член на орган на управување, финансиското друштво до Министерството за финансии доставува барање кон кое ги приложува доказите за исполнување на условите од членот 9 на овој закон.

(5) Министерот за финансии врз основа на поднесената документација од ставовите (3) и (4) на овој член донесува решение за дополнување на дозволата, односно за издавање на согласност, за одбивање или за отфрлање на барањето. При одлучување по барањето соодветно се применуваат одредбите од членовите 8, 9, 10, 11, 12 и 13 на овој закон.

8. Известувања

Член 18

(1) Финансиското друштво е должно да го извести Министерството за финансии за:

1) отворање или затворање на подружница или филијала во земјата или странство;

2) промена на седиштето на финансиското друштво;

3) промена на името на финансиското друштво;

4) постоење на основа за престанок на финансиското друштво или за одземање на дозволата;

5) промена на основната главнина и

6) промена на интерните процедури за вршење на финансиските активности, вклучувајќи критериуми и услови за кредитирање и за процена на кредитната способност на кредитобарателите.

(2) Финансиското друштво е должно да го извести Министерството за финансии за дејствијата од ставот (1) на овој член во рок од десет работни дена од денот на настанувањето на дејствието.

9. Креирање на кредити

Член 19

(1) Финансиското друштво може да креира кредити најмногу до десеткратниот износ на основната главнина и резервите.

(2) За потребите на овој член под кредити се подразбираат побарувањата по основ на одобрени кредити, издадени гаранции, издадени кредитни картички и преземени побарувања.

(3) Финансиското друштво не смее да одобрува кредити на основачите на финансиското друштво и на поврзани лица.

(4) Под поврзани лица во смисла на овој член се сметаат брачни другари на основачите на финансиското друштво или лица со кои живеат во вонбрачна заедница, нивните деца или посвоени деца, родителите и лица под нивно старателство, како и поврзаните друштва во смисла на Закон за трговски друштва.

10. Сметководство, финансиски извештаи и ревизија

Член 20

(1) Финансиското друштво го води сметководството и ги изготвува финансиските извештаи во согласност со Законот за трговските друштва и усвоените меѓународни стандарди за финансиско известување.

(2) Финансиските извештаи на финансиското друштво се предмет на ревизија од страна на овластено друштво за ревизија, во согласност со прописите за ревизија.

(3) Финансиското друштво е должно да ги објави годишниот финансиски извештај заедно со извештајот и мислењето на овластениот ревизор во најмалку еден дневен весник во Република Македонија, во рок од 15 календарски дена од денот на доставувањето на извештаите до Министерството за финансии.

(4) Финансиското друштво е должно до 31 мај во тековната година до министерството за финансии да достави примерок од финансискиот извештај за претходната година заедно со извештајот од извршената ревизија.

(5) Друштвото за ревизија веднаш го известува Министерството за финансии доколку при ревизијата утврди дека:

1) финансиското друштво направило сериозни прекршувања на одредбите од овој или друг закон и

2) финансиската состојба на финансиското друштво е влошена со што се доведува во прашање неговото нормално функционирање.

11. Извештаи

Член 21

(1) Финансиското друштво е должно до Министерството за финансии најмалку два пати годишно и тоа најдоцна до 28 февруари во тековната година за претходната година и најдоцна до 30 септември тековната година за периодот од 1 јануари до 31 август од тек-

ната година, како и по потреба, на барање на Министерството за финансии, да достави извештаи за финансиските активности и за состојбата и изворите на средствата.

(2) На барање на Министерството за финансии, финансиското друштво доставува информации потребни за статистички и аналитички цели.

(3) Формата и содржината на образецот на извештаите од ставот (1) на овој член, како и начинот на нивното доставување ги пропишува министерот за финансии.

12. Надзор и мерки

Член 22

(1) Министерството за финансии врши надзор над работењето на финансиските друштва.

(2) Надзорот од ставот (1) на овој член се врши преку вонтеренско следење на работењето на друштвата, со прибирање и анализи на извештаите и податоците што финансиските друштва ги доставуваат до Министерството за финансии или со непосредна контрола кај финансиското друштво.

(3) При вршење на непосредна контрола, Министерството за финансии може да ангажира надворешни експерти.

(4) При вршење на надзорот од ставот (1) на овој член друштвото е должно да ја стави на увид целокупната документација.

(5) Документацијата од ставот (4) на овој член за Министерството за финансии претставува класифицирана информација согласно со закон.

Член 23

Спрема финансиско друштво за кое ќе се утврди дека не работи согласно со одредбите од овој закон, министерот за финансии може да ги преземе следниве мерки:

1) да издаде писмена опомена или

2) да издаде писмена наредба со рок за усогласување со одредбите на овој закон и останатите прописи со кои се уредува работењето на финансиските друштва или

3) привремено да забрани вршење на дел или на сите финансиски активности или

4) да ја одземе дозволата.

Член 24

(1) Министерот за финансии со решение ја одзема дозволата ако:

1) Централниот регистар ја отфрли пријавата за упис во трговскиот регистар;

2) друштвото не започне со вршење на финансиски активности во рокот утврден во членот 13 став (3) од овој закон;

3) друштвото врши активности кои не се наведени во дозволата;

4) се утврди дека информациите што биле доставени во барањето за издавање дозвола или согласност се неточни, невистинити или повеќе не се исполнети;

5) друштвото прекине со вршење на финансиските активности за период подолг од шест месеци;

6) над друштвото е отворена стечајна или ликвидациона постапка;

7) друштвото не ги спроведува мерките од членот 24 точки 1, 2 и 3 на овој закон;

8) основната главнина на финансиското друштво се намали под законскиот минимум и

9) изврши статусна промена без согласност од министерот за финансии.

(2) По донесување на решението од ставот (1) на овој член финансиското друштво не смее да врши финансиски активности, освен оние кои се неопходни за зачувување на имотот на друштвото и наплата на побарувањата.

(3) Членовите на органот на управување на финансиското друштво се должни во рок од 15 дена од денот на одземањето на дозволата да започнат постапка за ликвидација или да поднесат предлог за отворање на стечајна постапка до надлежниот суд.

(4) Против решението од ставот (1) на овој член може да се поднесе жалба до Комисијата на Владата на Република Македонија за решавање во управна постапка во втор степен од областа на економијата, во рок од 15 дена од приемот на решението.

(5) Жалбата од ставот (4) на овој член не го одлага извршувањето на решението.

13. Регистар на финансиски друштва

Член 25

(1) Министерството за финансии води Регистар на финансиски друштва во електронска форма.

(2) Во Регистарот на финансиски друштва се внесуваат податоци за:

1) името и седиштето на финансиското друштво;

2) основната главнина на финансиското друштво;

3) членовите на органот на управување и

4) финансиските активности што ги врши друштвото.

14. Прекршочни санкции

Член 26

За прекршоците утврдени во овој закон прекршочна постапка води и прекршочна санкција изрекува надлежен суд во Република Македонија.

Член 27

(1) Глоба во износ од 5.000 до 10.000 евра во денарска противвредност ќе се изрече за прекршок на финансиско друштво ако врши финансиски активности за кои нема дозвола (членови 13 став (2) точка 2 и 17 став (1)), односно согласност (член 17 став (2)), или врши активности кои не смее да ги врши (член 5 став (1)).

(2) Глоба во износ од 1.000 до 2.000 евра во денарска противвредност ќе се изрече за прекршокот од ставот (1) на овој член на одговорното лице во финансиското друштво.

Член 28

(1) Глоба во износ од 2.000 до 5.000 евра во денарска противвредност ќе се изрече за прекршок на финансиско друштво, доколку:

1) не го извести Министерството за финансии за извршениот упис во трговски регистар во утврдениот рок (членови 15 став (5) и 16 став (2));

2) направи промена на член на орган на управување без согласност од министерот за финансии (член 17 став 2);

3) не го води сметководството и не ги изготвува финансиските извештаи во согласност со членот 20 од овој закон;

4) не поднесува извештаи до Министерството за финансии согласно со членот 21 од овој закон;

5) не ја стави на увид документацијата од членот 22 став (4) на овој закон и

6) не го извести Министерството за финансии во пропишаниот рок за дејствијата од членот 18 на овој закон и

7) одобрува кредити во обем и на лица спротивно на членот 19 од овој закон.

(2) Глоба во износ од 1.000 евра во денарска противвредност ќе се изрече за прекршокот од ставот (1) на овој член на одговорното лице во финансиското друштво.

Порамнување и платен налог

Член 29

(1) Пред поднесување на барање за поведување на прекршочна постапка пред надлежен суд, Министерството за финансии е должно на сторителот на прекршокот од членот 28 на овој закон, да му предложи постапка за порамнување согласно со Законот за прекршоците.

(2) Постапката за порамнување е задолжителна.

(3) Доколку овластеното лице констатира прекршок е должно да состави записник во кој ќе ги забележи сите битни елементи на дејствието од кое произлегува правното обележје на прекршокот, времето, местото и начинот на сторување на прекршокот, описот на дејствието и лицата затекнати на самото место, и да го понуди на сторителот на прекршокот/одговорното лице во правното лице или лице кое има писмено овластување дека има право да го потпише записникот, истиот да го потпише во знак на согласност.

(4) Во случај кога сторителот на прекршокот се согласува со констатираниот прекршок и го потпише записникот, овластеното лице е должно на сторителот на прекршокот да му издаде платен налог и тоа дополнително да го прибележи во записникот од ставот (3) на овој член.

(5) Во постапката која ќе заврши со издавање на платен налог не се плаќаат трошоци на постапката.

(6) По истекот на рокот од осум дена предвиден за плаќање на платниот налог, во случај да не е платен налогот, овластеното лице поднесува барање за поведување на прекршочна постапка.

(7) За поведените постапки за порамнување и исходот од нив, овластеното лице е должно да води посебна евиденција.

Преодни и завршни одредби

Член 30

(1) Правните лица кои на денот на влегувањето во сила на овој закон вршат финансиски активности од членот 4 став (1) на овој закон, освен банките, се должни да се усогласат со одредбите од овој закон во рок од шест месеци од денот на влегувањето во сила на овој закон.

(2) Субјектите од ставот (1) на овој член се должни во период од четири месеци од денот на влегувањето во сила на овој закон до Министерството за финансии да достават барање за издавање дозвола заедно со документацијата од членот 8 на овој закон.

(3) За субјектите од ставот (1) на овој член кои нема да поднесат барање во рокот од ставот (2) на овој член, Управа за јавни приходи ќе донесе решение за забрана на вршење дејност и ќе бара бришење од регистарот во кој се запишани.

Член 31

(1) Давателите на потрошувачки кредит кои не се исклучени од одредбите на овој закон и кои пред влегувањето во сила на овој закон добиле дозвола од министерот за економија за одобрување на потрошувачки кредити во смисла на членот 2 точка 3 потточка 1 од Законот за заштита на потрошувачите при договори за потрошувачки кредити се должни да се усогласат со одредбите од овој закон во рок од шест месеци од денот на влегувањето во сила на овој закон.

(2) Субјектите од ставот (1) на овој член се должни во период од четири месеци од денот на влегувањето во сила на овој закон до Министерството за финансии да достават барање за издавање дозвола заедно со документацијата од членот 8 на овој закон.

(3) По истекот на рокот за поднесување на барања од членот 30 став (1) на овој закон Министерството за економија ќе ја одземе дозволата и ќе ги избрише од Регистарот на даватели на потрошувачки кредити што се води во Министерството за економија давателите на потрошувачки кредити од ставот (1) на овој член.

Член 32

Подзаконските акти предвидени со овој закон ќе се донесат во рок од 60 дена од денот на влегувањето во сила на овој закон.

Член 33

Овој закон влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија", а ќе започне да се применува од 1 јануари 2011 година.

L I G J
PËR SHOQËRI FINANCIARE

1. Dispozita të përgjithshme

Neni 1

Me këtë ligj rregullohet themelimi, puna dhe mbikeqyrja e shoqërive financiare në Republikën e Maqedonisë.

Neni 2

(1) Dispozitat e këtij ligji nuk kanë të bëjnë me bankat, filialet e bankave të huaja dhe kursimoret e themeluara në Republiken e Maqedonisë, fondacionet dhe shoqatat dhe me shoqëritë tregtare të cilat u huazojnë mjete monetare shoqerive tjera tregtare.

(2) Për shoqëritë tregtare zbatohen dispozitat e Ligjit për shoqëri tregtare, nëse me këtë ligj nuk është rregulluar ndryshe.

(3) Për marrëveshjet e kredive dhe faktoringun, zbatohen dispozitat të Ligjit për marrëdhënie obliguese, nëse me kete ligj nuk është rregulluar ndryshe.

Neni 3

Shprehje të ndryshme të përdorura në këtë ligj e kanë domethenien si vijojnë:

1. "Shoqeri financiere „është institucioni financiar jobankar e cila kryen aktivitete financiare nga neni 4 paragrafi (1) të këtij ligji;

2. "Faktoring" është aktivitet financiar në të cilin, në baze të marrëveshjes së lidhur me shkrim, shoqëria tregtare (faktori) i merr blen kërkesat e subjektit tjetër vendas ose të huaj (kreditor), me ose pa të drejtë regresi;

3. "Kredi" është plasimi i një shume të caktuar të parave në zëvendësim për pagimin e shumave të miratuara dhe të papaguara, së bashku me kamatën dhe/ose provizionin e llogaritur për atë shumë;

4. "Garanci" janë marrëveshjet afariste me të cilat shoqeria tregtare garanton se debitori do t'i realizojë obligimet pagesore ndaj kreditorit në afat dhe me kushtet nga marreveshja e lidhur ndërmjet kreditorit dhe debitorit, e në rast të mospageses ose mosrealizimit të detyrimeve nga marreveshja, të njëjtat do t'i paguajë shoqëria financiare dhe

5. "Kartele kreditore" është mjeti për kreditim nëpërmjet kredisë revolving e përkufizuar si kredi pa datë të maturimit me çfarë e njëjta mund të ripërsëritet vazhdimisht deri në shumën e limituar të përcaktuar nga ana e dhënësit.

Dhenesi, poseduesi dhe pranuesi i kartelës kreditore detyrimisht janë persona të ndryshëm (sistem trepalësh). "Kartela kreditore" nuk përfshin kartela debitore, kartela pagesore ose çfarëdo lloj kartelash tjera me të cilat mjetet merren si borxh nga llogaria depozitare e poseduesit të kartelave.

2. Aktivitete

Neni 4

(1) Shoqeria tregtare mund të kryejë një ose më shumë nga aktivitetet financiare në vijim:

1) miratimin e kredive;

2) dhenien dhe administrimin e kartelave kreditore;

3) faktoringun dhe

4) dhenien e garancive.

(2) Perpos aktiviteteve financiare nga paragrafi (1) të ketij neni, shoqëria financiare mund t'i kryejë edhe aktivitetet në vijim:

1) keshillim lidhur me aktivitetet financiare nga paragrafi (1) të këtij neni dhe

2) dhenia me qira të pronës së tundshme dhe të patundshme personave të tretë, duke e përfshirë edhe lizingun operativ.

Neni 5

(1) Shoqeria tregtare nuk guxon të kryejë aktivitete tjera, përpos aktiviteteve nga neni 4 të këtij ligji.

(2) Personat juridikë dhe fizikë të cilët nuk kanë leje për themelimin dhe punën e shoqërisë financiare të dhënë në pajtim me këtë ligj, përveç subjekteve nga neni 2 paragrafi (1) të këtij ligji nuk guxojnë të kryejnë aktivitete financiare nga neni 4 paragrafi (1) të këtij ligji.

3. Perdorimi i fjalëve "shoqëri financiare"

Neni 6

(1) Shoqeri tregtare është e domosdoshme që në emër t'i përdorë fjalët "shoqëri financiare" ose shkurtesa "SHF".

(2) Fjalet "shoqëri financiare" ose fjalët të nxjerra prej tyre nuk guxojnë të përdoren në emër të shoqërisë tregtare ose personit tjetër juridik i cili nuk ka leje për themelim dhe punë të lëshuar në pajtim me këtë ligj.

4. Themelimi i shoqërisë financiare

Neni 7

(1) Shoqeria financiare themelohet me përgjegjësi të kufizuar, si shoqëri aksionare ose si filial e ndonjë shoqërie tregtare të huaj, në pajtim me Ligjin për shoqëri tregtare.

(2) Shoqeri financiare themelohet me kryegjë themelore prej së paku 6 000 000 denarësh.

(3) Kryegjeja themelore nga paragrafi (2) të këtij neni dhe të gjitha zmadhimet e mëtutjeshme të kryegjësë themelore duhet të jenë në formë të parave dhe të paguhen në teresi.

(4) Kryegjeja themelore e shoqërive financiare në asnjë moment nuk guxon të zvogëlohet nën shumën e paragrafit (2) të këtij neni.

Neni 8

(1) Për themelim dhe punë të shoqërisë financiare nevojitet leje paraprake për themelim dhe punë nga ministri i Financave (në tekstin në vijim: leje).

(2) Personat të cilët kanë për qëllim të themelojnë shoqei, te Ministria e Financave parashtrojnë kërkesë për marrjen e lejes.

(3) Me kërkesën nga paragrafi (2) të këtij neni parashtrohet dokumentacioni dhe informatat në vijim:

1) propozim-akti për themelim;

2) propozimemri dhe selia e shoqërisë financiare;

3) deshmi dëshmi për pagesë të mjeteve monetare në emer të kryegjësë themelore në llogari të përkohshme te bartesi i qarkullimit pagesor;

4) burimi i mjeteve për pagesë të kryegjësë themelore;

5) identiteti i personave të cilët kanë për qëllim të themelojne shoqëri financiare;

6) dokumenti se kundër themeluesve nuk është kumtuar mase e sigurisë ndalim për kryerjen e profesionit, veprimtarise ose detyrës;

7) lista e anëtarëve të organit për menaxhim të shoqerise financiare me prova për plotësimin e kushteve nga neni 9 të këtij ligji;

8) aktivitetet financiare të cilat do t'i kryejë shoqëria;

9) programi për punë të shoqërisë financiare me projektim të raporteve për financa për tre vitet e ardhshme;

10) procedurat interne për kryerjen e aktiviteteve financiare, duke i përfshirë kriteret dhe kushtet për kreditim dhe për vlerësim të aftësive kreditore të kredikërkuesve;

11) programi për parandalimin e larjes së parave, i miratuar nga Drejtoria për parandalimin e larjes së parave dhe financimit të terrorizmit dhe

12) prova për pagimin e taksës administrative në pajtim me Ligjin për taksa administrative.

(4) Nese themelues i shoqërisë financiare është subjekti juridik, përpos provave dhe informatave nga paragrafi (3) të këtij neni, me kërkesën e parashtrojnë edhe dokumentacionin në vijim:

1) ekstrakti nga regjistri në të cilin është regjistruar selia e subjektit juridik;

2) informata për gjendjen financiare ekonomike;

3) dokumenti se kundër personit juridik nuk është kumtuar masë për ndalim për kryerjen e veprimtarisë;

4) dokumenti se kundër personit përgjegjës në personin juridik nuk është kumtuar masë e sigurisë ndalim për kryerjen e profesionit, veprimtarisë ose obligimeve;

5) dokumenti se nuk është ngritur procedurë për falimentim ose për likuidim të personit juridik.

Nese themelues i shoqërisë financiare përkatësisht filialit është subjekt juridik i huaj, përpos provave dhe informatave nga paragrafi 2 të këtij neni, me kërkesën e parashtrojne edhe dokumentacionin në vijim:

1) certifikaten nga regjistri në të cilin është regjistruar;

2) raporte financiare të reviduara nga ana e revizorit të autorizuar për tre vitet e fundit dhe

3) vertetim, certifikatë ose lloj tjetër dëshmie të dhënë nga organi përkatës i shtetit në të cilin është regjistruar, me të cilat do të mund të vërtetohet se i plotëson kushtet nga paragrafi (3) pikat 3, 4 dhe 5 të këtij neni.

(6) Dokumentacioni nga paragrafët (3) pika 6, (4) dhe (5) të këtij neni nuk guxon të jetë më i vjetër se gjashtë muaj, ndërsa parashtrohet në origjinal ose në kopje të verifikuar te noteri. Për dokumentacionin i cili burimisht është në gjuhe të huaj nevojitet të parashtrohet edhe përkthimi i verifikuar.

(7) Permbajtjen dhe formën e formularit të kërkesës marrje të lejes, i përcakton ministri i Financave.

Neni 9

(1)Anetar i organit për menaxhim me shoqëri financiare mund të jetë person i cili:

1) ka të kryer arsimin e lartë;

2) ka tre vjet përvojë pune të suksesshme në sferën e financave ose bankave;

3) nuk ka qenë person përgjegjës në shoqërinë tregtare mbi të cilën është ngritur procedurë falimentuese;

4) kunder të cilit nuk është kumtuar masë e sigurisë ndalim për kryerjen e profesionit, veprimtarisë ose detyrës dhe

5) nuk është anëtar i organit të menaxhimit me bankë, filial të bankës së huaj apo kursimores.

(2) Llojin e dokumenteve për plotësimin e kushteve nga paragrafi 1 pikat 2, 3 dhe 5 të këtij neni, i përcakton ministri i Financave.

Neni 10

(1) Për kërkesën në lidhje me nenin 8 të këtij ligji, ministri i Financave vendos në afat prej 60 ditësh nga dita e parashtrimit të kërkesës.

(2) Nese kërkesa nuk është e kompletuar, Ministria e Financave e njofton parashtruesin e kërkesës t'i parashtrojë dokumentet dhe informatat e nevojshme më së shumti në afat prej 30 ditësh.

(3) Në afatin nga paragrafi 1 të këtij neni, nuk llogariten afatet nga paragrafi 2 të këtij neni.

Neni 11

(1) Ministri i Financave me aktvendim e refuzon kërkesen e dhënies së lejes nëse kërkesa nuk e përmban dokumentacionin e përcaktuar me nenin 8 të këtij ligji.

(2) Kunder aktvendimit nga paragrafit (1) të këtij neni, mund të parashtrohet ankesë te Komisioni në Qeverinë e Republike së Maqedonisë, për vendosje lidhur me proceduren administrative në shkallë të dytë në sferën e ekonomise, në afat prej 15 ditësh nga pranimi i aktvendimit.

Neni 12

(1) Ministri i Financave me aktvendim e refuzon kërkesen për dhënien e lejes, nëse:

1) kerkesa përmban të dhëna të pasakta ose të pavërteta;

2) në dy vitet e fundit parashtruesit të kërkesës i është refuzuar kërkesa për marrjen e lejes ose i është marrë, leja e dhënë në pajtim me ligjin;

3) kunder themeluesit është kumtuar masë e sigurisë ndalim për kryerjen e profesionit, veprimtarisë ose detyrës;

4) ndaj themeluesit të personit juridik është ngritur procedure falimentuese ose likuiduese dhe

5) anetari i propozuar për organin e menaxhimit nuk i ploteson kushtet nga neni 10 të këtij ligji.

(2) Kunder aktvendimit nga paragrafi (1) i këtij neni mund të parashtrohet ankesë te Komisioni në Qeverinë e Republike së Maqedonisë, për vendosje lidhur me proceduren administrative në shkallë të dytë në sferën e ekonomise, në afat prej 15 ditësh nga pranimi i aktvendimit.

Neni 13

(1) Nese janë të plotësuara kushtet nga nenet 8 dhe 9 të ketij ligji, ministri i Financave lëshon leje.

(2) Leja i përmban:

1) emrin dhe selinë e shoqërisë financiare;

2) aktivitetet financiare të cilat i kryen shoqëria financiare dhe

3) emrin e themeluesit të shoqërisë financiare.

(3) Shoqeria financiare është e detyruar të fillojë me kryerjen e aktiviteteve financiare në afat prej gjashtë muajsh nga dita e regjistrimit në regjistrin tregtar i cili mbahet në Regjistrin qendror.

5. Ndryshime të statusit

Neni 14

(1) Ndryshimi i statusit të bashkimit dhe bashkëngjitjes mund të realizohet vetëm ndërmjet dy ose më shumë shoqerive financiare.

(2) Ndryshimi i statusit të bashkimit dhe bashkëngjitjes mund të realizohet vetëm ndërmjet dy ose më shumë shoqerive financiare.

(3) Për ndryshimin e statusit të shoqërisë financiare nevojitet leja nga ministri i Financave.

(4) Për dhënien e lejes nga paragrafi (3) të këtij neni, në menyre përkatëse zbatohen dispozitat nga nenet 7, 8 , 9 , 10, 11, 12, dhe 13 të këtij ligji.

6. Regjistrimi në regjistrin tregtar

Neni 15

(1) Shoqeria financiare e merr cilësinë e subjektit juridik me regjistrimin në regjistrin tregtar, i cili udhëhiqet në Regjistrin qendror.

(2) Shoqeria financiare është e detyruar që të parashtroje fletëparaqitje për regjistrim në regjistrin tregtar në afat prej 30 ditësh nga dita e marrjes së lejes për themelim dhe pune.

(3) Me fletëparaqitjen për regjistrim në regjistrin tregtar parashtrohen, si vijon:

1) akti për themelimin e shoqërisë financiare;

2) leja për themelim dhe punë;

3) prova se janë paguar mjete pagesore në emër të kryegjese themelore në llogari të përkohshme te bartësi i qarkullimit pagesor dhe

4) dokumente tjera në pajtim me rregullat për regjistrim në regjistër.

(4) Regjistri qendror e refuzon fletëparaqitjen për regjistrim në regjistrin tregtar nëse nuk parashtrohet në afat nga paragrafi (2) të këtij neni dhe për atë në mënyrë të shkruar e njofton Ministrinë e Financave, në afat prej pesë ditësh nga dita kur është refuzuar fletëparaqitja.

(5) Shoqeria financiare është e detyruar që në afat prej dhjete ditësh pune pas regjistrimit në regjistrin tregtar, në menyre të shkruar të njoftojë Ministrinë e Financave për regjistrimin e kryer.

Neni 16

(1) Shoqeria financiare është e detyruar që të parashtroje fletëparaqitje për regjistrim në regjistrin tregtar i cili udhehiqet në Regjistrin qendror, në afat prej 15 ditësh nga marrja e lejes për ndryshime të statusit. Me fletëparaqitjen për regjistrim në regjistrin tregtar në mënyrë të obliguar parashtrohet leja nga neni 14 paragrafi (3) të këtij ligji.

(2) Shoqeria financiare është e detyruar që në afat prej dhjete ditësh pune pas regjistrimit në regjistrin tregtar për ndryshimet e statusit, në mënyrë të shkruar ta njoftojë Ministrine e Financave për regjistrimin e kryer.

7. Pelqime

Neni 17

(1) Për kryerjen e aktiviteteve nga neni 4 paragrafi (1) të këtij ligji të cilat nuk janë theksuar në leje, ministri i Financave miraton aktvendim për plotësimin e lejes.

(2) Për ndërrimin e anëtarit të organit të menaxhimit të shoqerise financiare, ministri i Financave jep pëlqim.

(3) Për plotësimin e lejes nga paragrafi (1) të këtij neni, shoqeria financiare parashtron te Ministria e Financave kerkese të cilës i bashkëngjit:

1) liste të aktiviteteve nga neni 4 paragrafi (1) të këtij ligji, të cilat planifikon t'i realizojë shoqëria;

2) program për punë për tre vitet e ardhshme për aktivitetet përkatëse;

3) informate për gjendjen financiare ekonomike të shoqerise financiare dhe

4) prove për pagimin e taksës administrative në pajtim me Ligjin për taksa administrative.

(4) Për marrjen e pëlqimit për ndërrimin e anëtarit të organit për menaxhim, shoqëria financiare te Ministria e Financave parashtron kërkesë të cilës ia bashkëngjit provat për plotësimin e kushteve nga neni 9 të këtij ligji.

(5) Ministri i Financave në bazë të dokumentacionit të parashtruar nga paragrafët (3) dhe (4) të këtij neni, merr aktvendim për plotësimin e lejes përkatësisht për dhënien e pelqimit, për refuzim ose hedhje poshtë të kërkesës. Gjatë vendosjes lidhur me kërkesën në mënyrë përkatëse zbatohen dispozitat e neneve 8, 9, 10, 11, 12 dhe 13 të këtij ligji.

8. Njoftime

Neni 18

(1) Shoqeria financiare është e obliguar që ta njoftojë Ministrine e Financave për:

1) hapjen ose mbylljen e filialit në vend ose në vend të huaj;

2) nderrimin e selisë së shoqërisë financiare;

3) nderrimin e emrit të shoqërisë financiare;

4) ekzistimin e bazës për shuarje të shoqërisë financiare ose për marrjen e lejes;

zmadhimin e kryegjësë kryesore dhe

6) ndryshimin e procedurave interne për kryerjen e aktiviteteve financiare, duke i përfshirë kriteret dhe kushtet për kreditim dhe për vlerësim të aftësive kreditore të kredikerkuesve.

(2) Shoqeria financiare është e obliguar që ta njoftojë Ministrine e Financave për veprimet nga paragrafi (1) të ketij neni, në afat prej dhjetë ditësh pune nga dita e ndodhjes së veprimit.

9. Krijimi i kredive

Neni 19

(1) Shoqeria financiare mund të krijojë kredi më shumë deri në shumën dhjetëfish të kryegjësë themelore dhe rezervave.

(2) Për nevojat e këtij neni me kredi nënkuptohen kerkesat në bazë të kredive të miratuara, garancive të dhëna, kartelave kreditore të dhëna dhe kërkesave të ndërmarra.

(3) Shoqeria financiare nuk guxon të miratojë kredi për themeluesit e shoqërisë financiare dhe personat e lidhur.

(4) Me persona të lidhur sipas këtij neni, konsiderohen bashkeshortet e themeluesit të shoqërisë financiare ose personat me të cilët jetojnë në bashkësi bashkëshortore, femijet e tyre ose fëmijët e adoptuar, prindërit dhe personat nën kujdestarine e tyre, si dhe shoqëritë e lidhura sipas Ligjit për shoqëri tregtare.

10. Kontabiliteti, raporte financiare dhe revizioni

Neni 20

(1) Shoqeria tregtare e mban kontabilitetin dhe i harton raportet financiare në pajtim me Ligjin për shoqëri, tregtare dhe standardet ndërkombëtare të miratuara për njoftim financiar.

(2) Raportet financiare të shoqërisë financiare janë lende e revizionit nga ana e shoqërisë së autorizuar për revizion, në pajtim me rregullat për revizion.

(3) Shoqeria financiare është e obliguar që t'i shpallë raportin financiar vjetor së bashku me raportin dhe mendimin e revizorit të autorizuar në së paku një gazetë ditore në Republiken e Maqedonisë, në afat prej 15 ditësh kalendarike nga dorëzimi i raporteve në Ministrinë e Financave.

(4) Shoqeria financiare është e obliguar që deri më 31 maj gjatë vitit rrjedhës, te Ministria e Financave të parashtroje ekzemplar nga raporti financiar i vitit të kaluar së bashku me raportin nga revizioni i kryer.

(5) Shoqeria për revizion menjëherë e njofton Ministrine e Financave nëse gjatë revidimit konstaton se:

1) shoqeria financiare ka kryer shkelje serioze të dispozitave të këtij ose ligji tjetër dhe

2) gjendja financiare e shoqërisë financiare është përkeqesuar me çka vihet në pikëpyetje funksionimi i saj normal.

11. Raporte

Neni 21

(1) Shoqeria financiare është e detyruar që te Ministria e Financave të paktën dy herë në vit edhe atë më së voni deri më 28 shkurt në vitin rrjedhës për vitin paraprak dhe më së voni deri më 30 shtator në vitin rrjedhës për periudhen prej 1 janari deri më 31 gusht nga viti rrjedhës, si dhe sipas nevojës, me kërkesë të Ministrisë së Financave, të parashtroje raporte për aktivitetet financiare dhe për gjendjen e burimit të mjeteve.

(2) Me kërkesë të Ministrisë së Financave, shoqëria financiare i parashtron informatat e nevojshme për qëllime statistikore dhe analitike.

(3) Formen dhe përmbajtjen e formularit të raporteve nga paragrafi (1) të këtij neni, si dhe mënyrën e parashtrimit të saj i përcakton ministri i Financave.

12. Mbikeqyrje dhe masa

Neni 22

(1) Ministria e Financave kryen mbikëqyrje mbi punën e shoqërive financiare.

(2) Mbikeqyrja nga paragrafi (1) të këtij neni kryhet nepermjet përcjelljes së punës jashtë terrenit të shoqërive, dhe grumbullimin dhe analiza të raporteve dhe të dhënave të cilat shoqëritë tregtare i parashtrojnë deri te Ministria e Financave ose me kontroll të drejtpërdrejt te shoqëria financiare.

(3) Gjate realizimit të kontrollit të ndërsjellë, Ministria e Financave mund të angazhojë ekspertë të jashtëm.

(4) Gjate kryerjes së mbikëqyrjes nga paragrafi (1) të ketij neni, shoqëria është e obliguar ta marrë në inspektim tere dokumentacionin.

(5) Dokumentacioni nga paragrafi (4) të këtij neni për Ministrine e Financave paraqet informatë të klasifikuar në pajtim me ligjin.

Neni 23

Ndaj shoqërisë financiare për të cilën do të konstatohet se nuk punon në pajtim me dispozitat e këtij ligji, ministri i Financave mund t'i ndërmarrë masat si vijojnë:

1) të japë vërejtje me shkrim ose

2) të japë urdhëresë me shkrim me afat për harmonizim me dispozitat e këtij ligji dhe rregullat tjera me të cilat rregullohet puna e shoqërive financiare ose

3) perkohesisht ta ndalojë kryerjen e një pjese ose të gjitha aktiviteteve financiare, ose

4) ta heqë lejen.

Neni 24

(1) Ministri i Financave me aktvendim e merr lejen, nese:

1) Regjistri qendror e refuzon fletëparaqitjen për regjistrim në regjistrin tregtar;

2) shoqeria nuk fillon me kryerjen e aktiviteteve financiare në afatin e përcaktuar në nenin 13 paragrafi (3) të ketij ligji;

3) shoqeria kryen aktivitete të cilat nuk janë të theksuara në leje;

4) konstatohet se informatat të cilat janë parashtruar në kerkesen për dhënien e lejes ose pëlqimit janë të paqarta, jo të vërteta ose më shumë nuk janë të plotësuara;

5) shoqeria pushon me kryerjen e aktiviteteve financiare për periudhën më të gjatë se gjashtë muaj;

6) ndaj shoqërisë është hapur procedurë për falimentim ose likuidim;

7) shoqeria nuk i zbaton masat nga neni 24 pikat 1, 2 dhe 3 të këtij ligji;

8) kryegjeja themelore e shoqërisë financiare zvogelohet nën minimumin ligjor dhe

9) kryen ndryshim të statusit pa pëlqim të ministrit të Financave.

(2) Pas miratimit të aktvendimit nga paragrafi (1) të ketij neni, shoqëria financiare nuk guxon të kryejë aktivitete financiare, përpos atyre të cilat janë të nevojshme për ruajtjen e pronës së shoqërisë dhe pagimin e kërkesave.

(3) Anetaret e organit të menaxhimit të shoqërisë financiare janë të obliguar që në afat prej 15 ditësh nga dita e marrjes së lejes, të fillojnë procedurë për likuidim ose të parashtrojne propozim për hapjen e procedurës falimentuese te gjykata kompetente.

(4) Kunder aktvendimit nga paragrafi (1) të këtij neni mund të parashtrohet ankesë te Komisioni në Qeverinë e Republike së Maqedonisë, për vendosje lidhur me procedurën administrative në shkallë të dytë në sferën e ekonomise, në afat prej 15 ditësh nga pranimi i aktvendimit.

(5) Ankesa nga paragrafi (4) i këtij neni nuk e prolongon zbatimin e aktvendimit.

13. Regjistri i shoqërive financiare

Neni 25

(1) Ministria e Financave mban Regjistër të shoqërive financiare në formë elektronike.

(2) Në Regjistrin e shoqërive financiare shënohen të dhena për:

1) emrin dhe selinë e shoqërisë financiare;
2) kryegjene themelore të shoqërive financiare;
3) anetaret e organit të menaxhimit dhe
4) aktivitetet financiare të cilat do t'i kryejë shoqëria.

14. Sanksione për kundërvajtje

Neni 26

Për kundërvajtjet e përcaktuara me këtë ligj, procedurë për kundërvajtje mban edhe sanksione për kundërvajtje kumton gjykata kompetente në Republikën e Maqedonisë.

Neni 27

(1) Gjobe në shumë prej 5 000 deri në 10 000 euro në kundervlere me denarë, do t'i kumtohet për kundërvajtje shoqerise financiare nëse kryen aktivitete financiare për të cilat nuk ka leje (nenet 13 paragrafi (2) pika 2 dhe 17 paragrafi (1)), përkatësisht leje (neni 17 paragrafi (2)), ose kryen aktivitete të cilat nuk guxon t'i kryejë (neni 5 paragrafi (1)).

(2) Gjobe në shumë prej 1 000 deri në 2 000 euro në kundervlere me denarë, do t'i kumtohet për kundërvajtje nga paragrafi (1) të këtij neni, personit përgjegjës në shoqerine financiare.

Neni 28

(1) Gjobe në shumë prej 2 000 deri në 5 000 euro në kundervlere me denarë do t'i kumtohet për kundërvajtje shoqerise financiare, nëse:

1) nuk e njofton Ministrinë e Financave për regjistrimin e kryer në regjistrin tregtar në afatin e përcaktuar (nenet 15 paragrafi (5) dhe 16 paragrafi (2));
2) kryen ndërrime të anëtarëve të organit të menaxhimit pa pëlqim nga ministri i Financave (neni 17 paragrafi (2));
3) nuk e mban kontabilitetin dhe nuk i harton raportet financiare në pajtim me nenin 20 të këtij ligji;
4) nuk parashtron raporte te Ministria e Financave në pajtim me nenin 21 të këtij ligji;
5) nuk e merr në inspektim dokumentacionin nga neni 22 paragrafi (4) të këtij ligji dhe
6) nuk e njofton Ministrinë e Financave në afatin e percaktuar për veprimet nga neni 18 të këtij ligji dhe
7) miraton kredi në vëllim dhe për persona, në kundershtim me nenin 19 të këtij ligji.

(2) Gjobe në shumë prej 1 000 eurosh në kundërvlerë me denarë do t'i kumtohet për kundërvajtje nga paragrafi (1) të këtij neni, personit përgjegjës në shoqërinë financiare.

Barazimi dhe urdhërpagesa

Neni 29

(1) Para parashtrimit të kërkesës për ngritjen e procedures për kundërvajtje para gjykatës kompetente, Ministria e Financave është e obliguar që kryerësit të kundërvajtjes nga neni 28 të këtij ligji, t'i propozojë procedurë për barazim në pajtim me Ligjin për kundërvajtje.

(2) Procedura për barazim është e detyrueshme.

(3) Nese personi i autorizuar konstaton kundërvajtje, detyrohet që të hartojë procesverbal në të cilin do t'i shënojë të gjitha elementet e rëndësishme të aktivitetit nga i cili do të rezultojë cilësia juridike e kundërvajtjes, koha, vendi dhe mënyra e kryerjes së kundërvajtjes, përshkrimi i aktivitetit dhe personave të kapur në vendin e ngjarjes, dhe t'i ofroje kryerësit të kundërvajtjes/personi përgjegjës në personin juridik i cili ka autorizim me shkrim, se ka të drejtë të nënshkruajë procesverbalin, të njëjtin ta nënshkruajë në shenje të pëlqimit.

(4) Në rast kur kryerësi i kundërvajtjes pajtohet me kundervajtjen e konstatuar dhe e nënshkruan procesverbalin, personi i autorizuar është i obliguar që kryerësit të kundervajtjes t'i japë urdhërpagesë dhe atë në mënyrë plotesuese ta shënojë në procesverbalin nga paragrafi (3) të ketij neni.

(5) Në procedurën e cila do të kryhet me dhënien e urdherpageses, nuk paguhen shpenzimet e procedurës.

(6) Pas skadimit të afatit prej tetë ditësh i paraparë për pagimin e urdhërpagesës, në rast të mospagesës së urdhërpageses, personi i autorizuar parashtron kërkesë për ngritjen e procedurës për kundërvajtje.

(7) Për procedurat e ngritura për barazim dhe rezultatin e tyre, personi i autorizuar është i detyruar të mbajë evidencë të posaçme.

Dispozita kalimtare dhe përfundimtare

Neni 30

(1) Personat juridikë të cilët në ditën e hyrjes në fuqi të ketij ligji kryejnë aktivitete financiare nga neni 4 paragrafi (1) të këtij ligji, përpos bankave, janë të obliguar që të harmonizohen me dispozitat e këtij ligji në afat prej gjashtë muajsh nga dita e hyrjes në fuqi të këtij ligji.

(2) Subjektet nga paragrafi (1) të këtij neni, janë të obliguar që në periudhë prej katër muajsh nga dita e hyrjes në fuqi të këtij ligji, te Ministria e Financave të parashtrojnë kerkese për dhënien e lejes së bashku me dokumentacionin nga neni 8 të këtij ligji.

(3) Për subjektet nga paragrafi (1) të këtij ligji të cilët nuk do të parashtrojnë kërkesë në afatin nga paragrafi (2) të këtij neni, Drejtoria e të Hyrave Publike do të miratojë aktvendim për ndalim për kryerjen e veprimtarisë dhe do të kerkoje shlyerjen nga regjistri në të cilin janë regjistruar.

Neni 31

(1) Dhenesit e kredive shpenzuese të cilët nuk janë të perjashtuar nga dispozitat e këtij ligji dhe të cilët para hyrjes në fuqi të këtij ligji kanë marrë leje nga ministri i Ekonomise për miratim të kredive shpenzuese sipas nenit 2 pika 3, nënpika 1 të Ligjit për mbrojtjen e konsumatorëve gjate marrëveshjeve për kredi shpenzuese janë të obliguar që të harmonizohen me dispozitat e këtij ligji në afat prej gjashte muajsh nga dita e hyrjes në fuqi të këtij ligji.

(2) Subjektet nga paragrafi (1) të këtij neni, janë të obliguar që në periudhën prej katër muajsh nga dita e hyrjes në fuqi të këtij ligji, te Ministria e Financave të parashtrojne kërkesë për dhënien e lejes së bashku me dokumentacionin nga neni 8 të këtij ligji.

(3) Pas skadimit të afatit për parashtrimin e kërkesës nga neni 30 paragrafi (1) të këtij ligji, Ministria e Ekonomise do ta heqë lejen dhe do t'i shlyejë nga Regjistri i dhenesve të kredive shpenzuese e cila udhëhiqet në Ministrinë e Ekonomisë, dhënësit e kredive shpenzuese nga paragrafi (1) të këtij neni.

Neni 32

Aktet nënligjore të parapara me këtë ligj do të miratohen në afat prej 60 ditësh nga dita e hyrjes në fuqi të këtij ligji.

Neni 33

Ky ligj hyn në fuqi në ditën e tetë nga dita e botimit në "Gazeten Zyrtare të Republikës së Maqedonisë" ndërsa do të fillojë të zbatohet nga 1 janari 2011.

3307.

Врз основа на членот 75 ставови 1 и 2 од Уставот на Република Македонија, претседателот на Република Македонија и претседателот на Собранието на Република Македонија издаваат

У К А З
ЗА ПРОГЛАСУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ФОНДОТ ЗА ОСИГУРУВАЊЕ НА ДЕПОЗИТИ

Се прогласува Законот за изменување и дополнување на Законот за Фондот за осигурување на депозити,

што Собранието на Република Македонија го донесе на седницата одржана на 6 декември 2010 година.

Бр. 07-4952/1
6 декември 2010 година
Скопје

Претседател
на Република Македонија,
Ѓорге Иванов, с.р.

Претседател
на Собранието на Република
Македонија,
Трајко Вељаноски, с.р.

З А К О Н
ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ФОНДОТ ЗА ОСИГУРУВАЊЕ НА ДЕПОЗИТИ

Член 1

Во Законот за Фондот за осигурување на депозити („Службен весник на Република Македонија“ број 63/2000, 29/2002, 43/2002 , 49/2003 и 81/2008), членот 4 се менува и гласи:

„Банките, филијалите на странските банки и штедилниците основани во Република Македонија се должни во Фондот да ги осигурат депозитите.

Под депозити во смисла на овој закон се подразбираат денарските и девизните депозити, трансакциските сметки, депозитите врзани за парични картички и девизни приливи на физичките лица (во натамошниот текст: депозит).

Во случај на обесштетување од страна на Фондот, поединечните депозити на едно лице во една банка, филијала на странска банка или штедилница се сметаат за единствен депозит."

Член 2

По членот 4 се додава нов член 4-а, кој гласи:

„Член 4-а

Гувернерот на Народната банка на Република Македонија ќе донесе решение за забрана за прибирање на депозити на банка, филијала на странска банка или штедилница која е исклучена од членство во Фондот поради неплаќање на премија.

Членството во Фондот престанува и во случај кога гувернерот на Народната банка на Република Македонија ќе донесе решение за укинување на дозволата за основање и работење на банка, филијала на странска банка или штедилница.

Фондот ги осигурува вкупните депозити во банките, филијалите на странските банки и штедилниците депонирани до денот на конечноста на решенијата од ставовите 1 и 2 на овој член."

Член 3

Во членот 5 ставот 1 се менува и гласи:

„Паричните средства на Фондот изнесуваат најмалку 4% од вкупните депозити во банките, филијалите на странските банки и штедилниците во Република Македонија.“

По ставот 1 се додава нов став 2, кој гласи:

„Под парични средства на Фондот се подразбираат средствата кои се наоѓаат на сметките на Фондот во Народната банка на Република Македонија, сметките на Фондот во деловните банки, паричните средства инвестирани во хартии од вредност и паричните средства инвестирани во деривативни финансиски инструменти.“

Ставовите 2 и 3 стануваат ставови 3 и 4.

Ставот 4 кој станува став 5 се менува и гласи:

„По исклучок од ставот 4 на овој член, банките, филијалите на странските банки и штедилниците плаќаат премија во периодот кога се под дополнителни мерки преземени од страна на гувернерот на Народната банка на Република Македонија согласно со членот 133 од Законот за банките или е воведена администрација согласно со членот 139 од Законот за банките. Премијата се плаќа по стапка утврдена од страна на Управниот одбор на Фондот.‘‘

Член 4

Во членот 7 по ставот 3 се додаваат два нова става 4 и 5, кои гласат:

„Во случај на неплаќање на премија од ставот 1 на овој член во период од шест месеци едноподруго, престанува членството во Фондот.

Фондот е должен веднаш да ја извести Народната банка на Република Македонија за случаите од ставовите 3 и 4 на овој член."

Ставовите 4 и 5 стануваат ставови 6 и 7.

Член 5

Во членот 8 став 1 точка 1 зборовите: „ја донел конечната одлука согласно со членот 9 став 1 од овој закон“ се заменуваат со зборовите: "го донел решението од членот 4-а став 2 на овој закон".

Член 6

Членот 9 се менува и гласи:

„Фондот започнува со обесштетувањето на осигурените депозити во рок од 20 дена од денот на конечноста на решението на гувернерот на Народната банка на Република Македонија од членот 4-а став 2 на овој закон.

Во исклучителни околности, Фондот може да го продолжи рокот од ставот 1 на овој член за најмногу десет дена.

Фондот ги обесштетува осигурените депозити, но не повеќе од денарска противвредност на 30.000 евра по депозит во една банка, филијала на странска банка или штедилница пресметани по средниот курс на Народната банка на Република Македонија на денот на конечноста на решението од членот 4-а став 2 на овој закон.

Во износот од ставот 3 на овој член се пресметува главнината на депозитот, договорената пресметана и припишана камата и непристигнатата камата до денот на конечноста на решението од членот 4-а став 2 на овој закон.

На денот на конечноста на решението од членот 4-а став 2 на овој закон депозитите вложени во девизи се конвертираат во денари по среден курс на Народната банка на Република Македонија.

Обесштетувањето на денарските и девизните депозити се исплатува во денари.

Во случај на сомневање дека побарувањата на депонентите на членките на Фондот произлегуваат од трансакции поврзани со перење пари или финансирање на тероризам, исплатата на побарувањата на депонентите нема да се изврши се до правосилноста на судската одлука за поврзаноста на трансакцијата со перење на пари или финансирање на тероризам."

Член 7

Во членот 10 став 1 зборовите: „не ги осигурува и" се бришат.

Во ставот 2 зборовите: „физичкото лице" и зборовите „лицето" се заменуваат со зборот „депонентот".

По ставот 3 се додава нов став 4, кој гласи:

„При утврдување на износот од членот 9 став 3 на овој закон се зема предвид учеството на секој депонент во заедничката сметка."

Член 8

Во членот 17 став 3 зборовите: „став 1" се заменуваат со зборовите: „став 2".

Ставовите 4, 5, 6 и 7 се менуваат и гласат:

‘‘На барање на Фондот, Народната банка на Република Македонија е должна да му достави извештај за банките, филијалите на странските банки и штедилниците членки на Фондот кои се под дополнителни мерки преземени од страна на гувернерот на Народната банка на Република Македонија согласно со членот 133 од Законот за банките или е воведена администрација согласно со членот 139 од Законот за банките. Извештајот се доставува најдоцна во рок од десет дена од денот на приемот на барањето.

На барање на Фондот, администраторите именувани од страна на гувернерот на Народната банка на Република Македонија се должни да му доставуваат на Фондот извештај за финансиската состојба и перспективите на банката, филијалата на банка и штедилницата. Извештајот се доставува најдоцна во рок од десет дена од денот на приемот на барањето доставено од страна на Фондот.

Банките, филијалите на странските банки и штедилниците членки на Фондот се должни да му доставуваат на Фондот извештај за тримесечната состојба на вкупниот број на депоненти со депозити во висина до 30.000 евра и на депоненти со депозити во висина над 30.000 евра. Извештајот се доставува најдоцна до 15-от ден во месецот за претходното тримесечје.

Податоците содржани во извештаите што се доставуваат до Фондот претставуваат класифицирани информации."

Член 9

Со денот на пристапување на Република Македонија во Европската унија престануваат да важат одредбите од членот 6 став 3 на овој закон со кои се менуваат одредбите од членот 9 став 3 на Законот за Фондот за осигурување на депозити ("Службен весник на Република Македонија" број 63/2000, 29/2002, 43/2002, 49/2003 и 81/2008), како и одредбите од членот 8 став 4 на овој закон со кои се менуваат одредбите од членот 17 став 6 на Законот за Фондот за осигурување на депозити ("Службен весник на Република Македонија" број 63/2000, 29/2002, 43/2002, 49/2003 и 81/2008).

Член 10

Со денот на пристапување на Република Македонија во Европската унија под депозити во смисла на овој закон ќе се подразбираат и денарските и девизните депозити, трансакциските сметки, депозитите врзани за парични картички и девизни приливи на правните лица кои согласно Законот за трговски друштва ("Службен весник на Република Македонија" број 28/2004, 84/2005, 25/2007, 87/2008, 42/10 и 48/10) се сметаат за мали трговци.

Член 11

Со денот на пристапување на Република Македонија во Европската унија, Фондот ги обесштетува осигурените депозити, но не повеќе од денарска противвредност на 100.000 евра по депозит во една банка, филијала на странска банка или штедилница пресметани по средниот курс на Народната банка на Република Македонија на денот на конечноста на решението од членот 4-а став 2 на овој закон.

Член 12

Со денот на пристапување на Република Македонија во Европската унија, банките, филијалите на странските банки и штедилниците членки на Фондот се должни да му доставуваат на Фондот извештај за тримесечната состојба на вкупниот број на депоненти со депозити во висина до 100.000 евра и на депоненти со депозити во висина над 100.000 евра. Извештајот се доставува најдоцна до 15-от ден во месецот за претходното тримесечје.

Член 13

Во целиот текст на Законот зборовите: ‘‘банки и штедилници‘‘ во различен член и број се заменуваат со зборовите: ‘‘банки, филијали на странски банки и штедилници‘‘, зборовите: ‘‘банки или штедилници‘‘ во различен член и број се заменуваат со зборовите: ‘‘банки, филијали на странски банки и штедилници‘‘, а зборовите: ‘‘депозити на физички лица‘‘ во различен член и број се заменуваат со зборот ‘‘депозити‘‘.

Член 14

Овој закон влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

L I G J
PËR NDRYSHIMIN DHE PLOTËSIMIN E LIGJIT PËR FONDIN PËR SIGURIMIN E DEPOZITAVE

Neni 1

Në Ligjin për fondin për sigurimin e depozitave ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" numër 63/2000, 29/2002, 43/2002, 49/2003 dhe 81/2008), neni 4 ndryshohet si vijon:

"Bankat, filialet e bankave të huaja dhe kursimoret e themeluara në Republikën e Maqedonisë janë të obliguara që në Fond t'i sigurojnë depozitat.

Si depozita sipas këtij ligji nënkuptohen depozitat në denarë dhe deviza, llogaritë e transaksionit, depozitat e lidhura me kartela të parave dhe të hyrat devizore të personave fizikë (në tekstin e mëtejmë: depozita).

Në rast të zhdëmtimit nga ana e Fondit, depozitat individuale të një personi në një bankë, filial të bankës së huaj apo kursimores, konsiderohen si depozitë e vetme."

Neni 2

Pas nenin 4 shtohet neni i ri 4-a, si vijon:

"Neni 4-a

Guvernatori i Bankës Popullore të Republikës së Maqedonisë do të marrë aktvendim për ndalim për grumbullimin e depozitave të bankës, filiali të bankës së huaj apo kursimores, që është përjashtuar nga anëtarësia në Fond për shkak të mospagesës së premisë.

Anëtarësia në Fond ndërpritet edhe në raste kur guvernatori i Bankës Popullore të Republikës së Maqedonisë do të marrë aktvendim për heqjen e lejes për themelim dhe punë të bankës, filialit të bankës së huaj apo kursimores.

Fondi i siguron depozitat e përgjithshme në banka, filiale të bankave të huaja dhe kursimoreve, të depozituara deri në ditën e fuqizimit të aktvendimeve nga paragrafët 1 dhe 2 të këtij neni."

Neni 3

Ne nenin 5 paragrafi 1 ndryshohet si vijon:

"Mjetet monetare të Fondit janë së paku 4% nga depozitat e përgjithshme në banka, filiale të bankave të huaja dhe kursimore në Republikën e Maqedonisë."

Pas paragrafit 1 shtohet paragraf i ri 2, si vijon:

"Si mjete monetare të fondit nënkuptohen mjetet të cilat gjenden në llogari të Fondit në Bankën Popullore të Republikës së Maqedonisë, llogaritë e Fondit në banka afariste, mjetet monetare të investuara në letra me vlerë dhe mjetet monetare të investuara në instrumente derivuese financiare."

Paragrafët 2 dhe 3 bëhen paragrafë 3 dhe 4.

Ne nenin 4 paragrafi 5, ndryshohet si vijon:

"Me përjashtim të paragrafit 4 të këtij neni, bankat, filialet e bankave të huaja dhe kursimoret, paguajnë premi në periudhën kur janë nën masa plotësuese, të marra nga ana e guvernatorit të Bankës Popullore të Republikës së Maqedonisë, në pajtim me nenin 133 nga Ligji për banka apo është vendosur administrim në pajtim me nenin 139 të Ligjit për banka. Premia paguhet sipas shkallës së përcaktuar nga ana e Këshillit Drejtues të Fondit."

Neni 4

Në nenin 7 pas paragrafit 3 shtohen dy paragrafë të rinj 4 dhe 5, si vijojnë:

"Në rast të mospagesës së premisë nga paragrafi 1 i këtij neni në periudhën prej gjashtë muajsh të njëpasnjëshëm, ndërpritet anëtarësia në Fond.

Fondi është i obliguar që menjëherë ta informojë Bankën Popullore të Republikës së Maqedonisë për rastet nga paragrafët 3 dhe 4 të këtij neni."

Paragrafët 4 dhe 5 bëhen paragrafë 6 dhe 7.

Neni 5

Në nenin 8 paragrafi 1 pika 1 fjalët: "e ka marrë vendimin përfundimtar në pajtim me nenin 9 paragrafi 1 të këtij ligji" ndryshohen me fjalët: "e ka marrë aktvendimin nga neni 4-a paragrafi 2 të këtij ligji."

Neni 6

Neni 9 ndryshohet si vijon:

"Fondi fillon me zhdëmtim të depozitave të siguruara në afat prej 20 ditësh nga dita e fuqizimit të aktvendimit të guvernatorit të Bankës Popullore të Republikës së Maqedonisë nga neni 4-a paragrafi 2 të këtij ligji.

Në rrethana të jashtëzakonshme, Fondi mund ta vazhdojë afatin nga paragrafi 1 i këtij neni, për më së shumti dhjetë ditë.

Fondi i zhdëmton depozitat e siguruara, por jo më shumë se kundërvlera në denarë e 30 000 eurove për depozitë në një bankë, filial së bankës të huaj apo kursimore, të vlerësuara sipas kursit të mesëm të Bankës Popullore të Republikës së Maqedonisë në ditën e fuqizimit të aktvendimit nga neni 4-a paragrafi 2 të këtij ligji.

Në shumën nga paragrafi 3 i këtij neni vlerësohet kryegjëja e depozitës, kamata e përcaktuar e llogaritur dhe e kontraktuar dhe kamata e paarritur nga dita e fuqizimit të aktvendimit nga neni 4-a paragrafi 2 të këtij ligji.

Në ditën e fuqizimit të aktvendimit nga neni 4-a paragrafi 2 të këtij ligji, depozitat e depozituara në deviza konvertohen në denarë, sipas kursit të mesëm të Bankës Popullore të Republikës së Maqedonisë.

Zhdëmtimi i depozitave në denarë dhe në deviza paguhet në denarë.

Në rast dyshimi se kërkesat e depozituesve të anëtarëve të Fondit dalin nga transaksionet lidhur me larjen e parave apo financimin e terrorizmit, pagesa e kërkesave të depozituesve nuk do të kryhet deri në plotfuqishmërinë e aktvendimit gjyqësor për lidhshmërinë e transaksioneve me larjen e parave apo financimin e terrorizmit."

Neni 7

Në nenin 10 paragrafi 1 fjalët: "nuk i siguron dhe" shlyhen.

Në paragrafin 2 fjalët: "personi fizik" dhe fjala "personi" zëvendësohen me fjalët "depozituesi".

Pas paragrafit 3 shtohet paragraf i ri 4, si vijon:

"Gjatë përcaktimit të shumës nga neni 9 paragrafi 3 të këtij ligji, merret parasysh pjesëmarrja e çdo depozituesi në llogarinë e përbashkët."

Neni 8

Në nenin 17 paragrafi 3 fjalët: "paragrafi 1" ndryshohen me fjalët: "paragrafi 2".

Paragrafët 4, 5, 6 dhe 7, ndryshohen si vijojnë:

"Me kërkesë të Fondit, Banka Popullore e Republikës së Maqedonisë është e obliguar që t'i dorëzojë raport për bankat, filialet e bankave të huaja dhe kursimoreve anëtare të Fondit, të cilat janë nën masa plotësuese të marra nga guvernatori i Bankës Popullore të Republikës së Maqedonisë në pajtim me nenin 133 të Ligjit për banka, apo është vendosur administrimi në pajtim me nenin 139 të Ligjit për banka. Raporti përpilohet më së voni në afat prej dhjetë ditësh nga dita e pranimit të kërkesës.

Me kërkesë të Fondit, administratorët e emëruar nga guvernatori i Bankës Popullore të Republikës së Maqedonisë, janë të detyruar që Fondit t'i dorëzojnë raport për gjendjen financiare dhe perspektivat e bankës, filialit të bankës dhe kursimores. Raporti dorëzohet më së voni në afat prej dhjetë ditësh nga dita e pranimit të kërkesës së dorëzuar nga Fondi.

Bankat, filialet e bankave të huaja dhe kursimoret anëtare të Fondit, janë të obliguara që t'i dorëzojnë Fondit raport për gjendjen tremujore të numrit të përgjithshëm të depozituesve me depozita në lartësi deri në 30 000 eurosh dhe të depozituesve me depozita në lartësi mbi 30 000 euro. Raporti dorëzohet më së voni deri në ditën e 15-të muajit për tremujorin paraprak.

Të dhënat e përmbajtura në raportet që dalin nga Fondi, paraqesin informata të klasifikuara."

Neni 9

Me ditën e aderimit të Republikës së Maqedonisë në Unionin Evropian shfuqizohen dispozitat e nenit 6 paragrafi 3 të këtij ligji, me të cilat ndryshohen dispozitat nga neni 9 paragrafi 3 të Ligjit për Fondin e Sigurimit të Depozitave ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" numër 63/2000, 29/2002, 43/2002, 49/2003 dhe 81/2008), si dhe dispozitat e nenit 8 paragrafi 4 të këtij ligji, me të cilat ndryshohen dispozitat e nenit 17 paragrafi 6 të Ligjit për Fondin e Sigurimit të Depozitave ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" numër 63/2000, 29/2002, 43/2002 , 49/2003 dhe 81/2008).

Neni 10

Në ditën e aderimit të Republikës së Maqedonisë në Unionin Evropian, depozita sipas këtij ligji do të nënkuptohen edhe depozitat në denarë dhe deviza, llogaritë e transaksionit, depozitat e lidhura me kartela të parave dhe të hyrat devizore të personave juridikë, të cilët në pajtim me Ligjin për shoqëri tregtare ("Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë" numër 28/2004, 84/2005, 25/2007, 87/2008, 42/10 dhe 48/10") konsiderohen tregtarë të vegjël.

Neni 11

Me ditën e aderimit të Republikës së Maqedonisë në Unionin Evropian, Fondi i zhdëmton depozitat e siguruara, por jo më shumë se kundërvlera në denarë e 100 000 eurove për depozitë në një bankë, filial të bankës se huaj apo kursimore, të llogaritura sipas kursit të mesëm të Bankës Popullore të Republikës së Maqedonisë, në ditën e fuqizimit të aktvendimit nga neni 4-a paragrafi 2 të këtij ligji.

Neni 12

Në ditën e aderimit të Republikës së Maqedonisë në Unionin Evropian, bankat, filialet e bankave të huaja dhe kursimoret anëtare të Fondit, janë të obliguara që t'i dorëzojnë Fondit raport për gjendjen tremujore të numrit të përgjithshëm të depozituesve me depozita në lartësi deri në 100 000 euro dhe të depozituesve në lartësi mbi 100 000 euro. Raporti dorëzohet më së voni deri në ditën e 15-të muajit për tremujorin paraprak.

Neni 13

Në tërë tekstin e plotë të Ligjit fjalët: "banka dhe kursimore", në nen dhe numër të ndryshëm, zëvendësohen me fjalët: "banka, filiale të bankave të huaja dhe kursimore", fjalët: "banka apo kursimore" në nen dhe numër të ndryshëm, zëvendësohen me fjalët: "banka, filiale të bankave të huaja dhe kursimore", fjalët: "depozita të personave fizikë" në nen dhe numër të ndryshëm, zëvendësohen me fjalën "depozita".

Neni 14

Ky ligj hyn në fuqi në ditën e tetë nga dita e botimit në "Gazetën Zyrtare të Republikës së Maqedonisë".

3308.

Врз основа на членот 75 ставови 1 и 2 од Уставот на Република Македонија, претседателот на Република Македонија и претседателот на Собранието на Република Македонија издаваат

У К А З
ЗА ПРОГЛАСУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ДАВАЊЕ НА ФИНАНСИСКИ УСЛУГИ НА ДАЛЕЧИНА

Се прогласува Законот за давање на финансиски услуги на далечина,

што Собранието на Република Македонија го донесе на седницата одржана на 6 декември 2010 година.

Бр. 07-4953/1
6 декември 2010 година
Скопје

Претседател
на Република Македонија,
Ѓорге Иванов, с.р.

Претседател
на Собранието на Република
Македонија,
Трајко Вељаноски, с.р.

З А К О Н
ЗА ДАВАЊЕ НА ФИНАНСИСКИ УСЛУГИ НА ДАЛЕЧИНА

I. ОПШТИ ОДРЕДБИ

Член 1

Со овој закон се уредуваат условите и начинот на давањето на финансиски услуги на далечина.

Член 2

(1) Одредбите од овој закон се применуваат на договорите за давање на финансиски услуги на потрошувачи на далечина (во натамошниот текст: договор на далечина).

(2) Во случај на договор на далечина што се состои од иницијален аранжман за услуга, по кој следуваат сукцесивни операции или серија на одделни операции од иста природа кои се реализираат во определени временски интервали, одредбите од овој закон се применуваат само за иницијалниот аранжман.

(3) Во случаите кога не постои иницијален аранжман, но во одреден период меѓу договорните страни, се вршат сукцесивни операции или серија на одделни операции од иста природа, одредбите на членовите 6, 7 и 8 од овој закон се применуваат само на првата операција.

(4) Доколку во период подолг од една година не се вршат операции од иста природа, следната операција ќе се смета за почетна во нова серија на операции и на неа ќе се применуваат одредбите од членовите 6, 7 и 8 на овој закон.

Член 3

На договорите на далечина се применуваат и одредбите од други закони со кои е пропишано задолжително доставување на информации и податоци различни од наведените во членот 6 став (1) од овој закон.

Член 4

(1) Потрошувачот не може да се откаже од правата што произлегуваат од овој закон.

(2) Ништовни се одредбите од договорот на далечина со кои се предвидува примена на правото на друга држава која не е земја членка на Европската унија со кои се исклучува примената на овој закон.

Член 5

Одделни поими употребени во овој закон го имаат следново значење:

1.„Договор на далечина” е секој договор за финансиска услуга склучен меѓу давател и потрошувач во рамките на организирана продажба на далечина или систем за давање услуги од страна на давателот кој, за потребите на тој договор, применува едно или повеќе средства за комуникација на далечина;

2. „Финансиска услуга” е секоја услуга од банкарска, кредитна, осигурителна, лична пензиска, инвестициска или платежна природа;

3. „Давател” е физичко или правно лице, кое во рамките на неговата трговска или професионална дејност, дава финансиска услуга на далечина;

4. „Потрошувач” е физичко лице кое, во договорите на далечина што се опфатени со овој закон, дејствува за цели кои не се поврзани со вршење на неговата трговска или професионална дејност;

5. „Средства за комуникација на далечина” се сите средства кои можат да се користат за продажба на услуга на далечина без истовремено физичко присуство на давателот и потрошувачот;

6. „Траен медиум” е секој инструмент што на потрошувачот му овозможува да ги складира информациите упатени лично до него на начин кој му овозможува користење (повикување) на тие информации во одреден временски период соодветен на целта на информациите и кој дозволува неизменета репродукција на складираните информации и

7. „Оператор или давател на средства за комуникација на далечина” е секое правно или физичко лице чија трговска или професионална дејност вклучува и ставање на располагање на едно или повеќе средства за комуникација на далечина.

II. ДОГОВОР НА ДАЛЕЧИНА

Член 6

(1) Пред потрошувачот да се обврзе со понуда и/или со договор на далечина, давателот е должен да му ги даде информациите кои се однесуваат на:

1) давателот:

а) идентитетот и основната дејност на давателот, адреса на седиштето и други адреси што се релевантни за комуникација на потрошувачот со давателот;

б) идентитетот на претставникот на давателот основан во земја членка на Европската унија каде што потрошувачот престојува или живее и адресата што е релевантна за комуникација на потрошувачот со претставникот, доколку постои таков претставник;

в) кога договорот на далечина подразбира односи на потрошувачот со субјект различен од давателот, идентитетот на тој субјект, капацитетот со кој тој дејствува во однос на потрошувачот и адресата што е релевантна за комуникација на потрошувачот со тој субјект;

г) доколку давателот е регистриран во трговски или друг соодветен регистар, регистарот во кој е запишан давателот и неговиот регистарски број или друга соодветна идентификација во тој регистар и

д) доколку активноста на давателот е предмет на лиценцирање, одобрување или сличен систем за авторизација, податоци за органот за надзор или супервизија;

2) финансиската услуга:

а) опис на главните карактеристики на финансиската услуга;

б) вкупната цена што потрошувачот ја плаќа на давателот за финансиската услуга, вклучувајќи ги и сите даноци, такси и трошоци во врска со неа што се плаќаат преку давателот, а кога не е можно да се утврди точната цена, се дава начинот за пресметка на цената што му овозможува на потрошувачот да ја потврди;

в) известување дека финансиската услуга е поврзана со инструменти што вклучуваат специјални ризици што произлегуваат од специфичните карактеристики или од операциите што треба да се извршат или чија цена зависи од флуктуациите на финансиските пазари надвор од контролата на давателот со укажување дека историските движења (податоци) не се индикатор за идните движења;

г) известување за постоење на други давачки и/или трошоци што не се плаќаат преку давателот или не се воведени од него;

д) ограничување на периодот за кој се валидни дадените информации, доколку има такво ограничување;

ѓ) начини на плаќање и

е) други дополнителни трошоци за потрошувачот поврзани со користење на средствата за комуникација на далечина, доколку се наплаќаат такви дополнителни трошоци;

3) договорот на далечина:

а) постоење или отсуство на правото за повлекување во согласност со членот 13 од овој закон, доколку постои правото на повлекување, информации за периодот во кој може да се користи тоа право и условите за користење на тоа право, вклучувајќи и информација за износот што може да се бара потрошувачот да го плати врз основа на членот 14 став (1) од овој закон, како и за последиците доколку тоа право не се реализира;

б) практични инструкции за остварување на правото на повлекување од договорот што, меѓу другото, подразбира назначување на адресата на која треба да се испрати известувањето за повлекување;

в) минималното траење на договорот на далечина во случај кога финансиската услуга се извршува перманентно или се повторува;

г) информација за правата што страните ги имаат за предвремено или едностарно прекинување на договорот согласно со условите од договорот на далечина, вклучувајќи ги казните предвидени со договорот во таков случај;

д) земјата членка или членки на Европската унија чии закони ги применува давателот како основа за воспоставување на односите со потрошувачот пред склучувањето на договорот на далечина;

ѓ) секоја договорна клаузула од законот што се однесува на договорот на далечина и/или надлежен суд и

е) јазик или јазици на кои се доставуваат условите од договорот на далечина и претходните информации од овој закон и јазик или јазици на кои давателот се обврзува во договор да комуницира со потрошувачот во текот на траењето на договорот на далечина и

4) други информации за:

а) постоење или непостоење на механизми за вонсудско решавање на спорови и за обесштетување на потрошувачот по договор на далечина и, ако постојат, начинот на пристапување до тие механизми и

б) постоењето на гарантни фондови или на други механизми за надоместување, кои не се опфатени со Законот за фондот за осигурување на депозити и Законот за хартии од вредност.

(2) Информациите од ставот (1) на овој член се даваат на јасен и сеопфатен начин, соодветен на употребените средства за комуникација на далечина, со почитување на принципите за совесност и чесност при комерцијални трансакции и принципите за заштита на оние што не се во можност, во согласност со домашното законодавство, да ја дадат нивната согласност (како што се малолетниците).

(3) Информациите од ставовите (1) и (2) на овој член се даваат на македонски јазик или на друг и на македонски јазик.

Член 7

(1) Информациите за договорните обврски што се доставуваат до потрошувачот пред склучување на договорот мора да се во согласност со договорните обврски што би произлегле од договорот на далечина, ако би бил склучен.

(2) Потрошувачот нема обврска да му плати на давателот трошоци кои не се содржани во договорот на далечина.

Член 8

(1) Во случајот на комуникација по телефон или на друго средство за гласовна комуникација на далечина, давателот е должен на почетокот на разговорот на јасен и експлицитен начин да му го соопшти на потрошувачот идентитетот на давателот и комерцијалната цел на повикот.

(2) По експлицитна согласност од потрошувачот, се даваат следниве информации:

1) идентитетот на лицето кое контактира со потрошувачот и неговата врска со давателот;

2) опис на главните карактеристики на финансиската услуга;

3) вкупната цена што потрошувачот ја плаќа на давателот за финансиската услуга, вклучувајќи ги и сите даноци, такси и трошоци во врска со неа што се плаќаат преку давателот, а кога не може да се утврди точната цена, начинот на пресметка на цената што му овозможува на потрошувачот да ја потврди;

4) известување за можноста од постоење на други давачки и/или трошоци што не се плаќаат преку давателот или не се воведени од него и

5) постоење или отсуство на правото за повлекување во согласност со членот 13 од овој закон, доколку постои правото на повлекување, се посочува рокот и условите за реализација на тоа право, вклучувајќи и информација за износот што може да се бара потрошувачот да го плати врз основа на членот 14 став (1) од овој закон, како и за последиците доколку тоа право не се реализира.

(3) Во случаите од ставот (2) на овој член, давателот го информира потрошувачот дека на негово барање, може да му се дадат и други информации и за тоа од каква природа се тие информации. Во секој случај, давателот ќе обезбеди целосна информација при исполнување на обврските од членот 10 на овој закон.

Член 9

(1) Давателот може да користи како средства за комуникација со потрошувачот автоматски системи за повикување без човечка интервенција (автоматска машина за повикување), факс-машини и други средства за комуникација на далечина кои овозможуваат индивидуална комуникација само по претходно добиена согласност од потрошувачот.

(2) Средствата за комуникација различни од средствата од ставот (1) на овој член може да се користат по претходна согласност на потрошувачот или ако потрошувачот јасно не приговори.

(3) Користењето на средствата за комуникација од ставот (1) на овој член не смее да биде на трошок на потрошувачите.

Член 10

(1) Пред потрошувачот да се обврзе со договор или понуда на далечина, давателот треба да му ги достави на потрошувачот сите услови од договорот и информациите од членот 6 став (1) на овој закон на хартија или на друг траен медиум што му е достапен на потрошувачот.

(2) Ако договорот бил склучен по барање на потрошувачот со користење средства за комуникација на далечина што не овозможуваат давање на договорните услови и информации во согласност со ставот (1) на овој член, давателот е должен да ја исполни обврската веднаш по склучувањето на договорот.

(3) Во кој било момент во текот на дејствијата поврзани со договорниот однос потрошувачот има право:

1) на негово барање да ги добие договорните услови на хартија и

2) да ги смени средствата за комуникација на далечина, освен ако ова е несоодветно со склучениот договор или со природата на дадената финансиска услуга.

Член 11

Договорот може да почне да се реализира само откако потрошувачот ја дал својата согласност.

Член 12

(1) Не смее да се дава услуга доколку не е барана од потрошувачот.

(2) Кога услугата не е на барање на потрошувачот, недавањето на одговор не се смета за согласност на потрошувачот за давање на таквата услуга.

Член 13

(1) Потрошувачот може во период од 14 календарски дена да се повлече од договорот без казна и без да даде причина за повлекувањето. Кај договорите на далечина за животно осигурување и дополнително доброволно пензиско осигурување периодот за повлекување е 30 календарски дена.

(2) Периодот на повлекување почнува:

1) од денот на склучувањето на договорот на далечина, односно кај животното осигурување и дополнителното доброволно пензиско осигурување, од моментот кога потрошувачот е информиран дека договорот на далечина бил склучен или

2) од денот на кој потрошувачот ги добил договорните услови и информациите во согласност со членот 10 ставови (1) и (2) од овој закон, ако тој ден е подоцна од денот од точката 1 на овој став.

(3) Правото за повлекување не се однесува за:

1) финансиските услуги чија цена зависи од флуктуациите на финансискиот пазар надвор од контролата на давателот, кои можат да се случат во текот на периодот на повлекување, како што се услугите во врска со:

а) девизниот пазар;

б) инструментите на пазарот на пари;

в) преносливите хартии од вредност;

г) уделите во инвестициските фондови;

д) договорите за финансиски фјучерси, вклучувајќи ги и инструментите за готовинско порамнување;

ѓ) терминските договори за каматни стапки;

е) свопови на каматни стапки, валута и акционерски влог и

ж) опции да се стекне или отстапи некој од инструментите наведени во оваа точка вклучувајќи и инструменти за готовинско порамнување, како и опции за валута и за каматните стапки;

2) полиси за патничко осигурување и осигурување на багаж или слични краткорочни полиси за осигурување во траење од помалку од еден месец и

3) договори кои се целосно реализирани од двете договорни страни по експлицитно барање на потрошувачот дадено пред да го примени правото за повлекување.

(4) Ако потрошувачот сака да го искористи правото на повлекување од договорот тој, пред истекот на рокот за повлекување од ставот (1) на овој член, треба да го извести давателот следејќи ги практичните инструкции што му се дадени во согласност со членот 6 став (1) точка 3 потточка г) од овој закон преку средства што може да бидат потврдени во согласност со закон. Рокот се смета за запазен, доколку известувањето е на хартија или на друг траен медиум што му е на располагање и му е достапен на примателот и ако е испратено пред истекот на крајниот рок.

(5) Ако во врска со договор на далечина за дадена финансиска услуга е склучен и друг договор за услуги што се овозможени од давателот или од трета страна врз основа на договор меѓу третата страна и давателот, овој дополнителен договор на далечина ќе биде раскинат, без никакви казни, ако потрошувачот го примени правото за повлекување од ставот (1) на овој член.

(6) Независно од условите за завршување и од правните ефекти од завршување на договорот, одредбите од овој член не ја ограничуваат примената на Законот за заштита на потрошувачите со кои се уредени откажувањето, прекинот или неспроведливоста на договорот на далечина или правото на потрошувачот да ги исполни своите договорни обврски пред времето утврдено во договорот на далечина.

(7) Одредбите од овој член не се применуваат на договорите за кредит што се откажани според условите од Законот за заштита на потрошувачите за раскинување на договори склучени на далечина и за временски ограничено право на користење на недвижен имот (тајмшеаринг).

Член 14

(1) Кога потрошувачот го користи правото на повлекување согласно со членот 13 став (1) од овој закон, од него може да се бара без непотребно одложување, да ја плати само услугата што реално била дадена од давателот во согласност со договорот. Износот што треба да се плати не смее:

1) да го надмине износот што е соодветен на веќе дадената услуга во споредба со целосната покриеност на договорот и

2) да биде таков што би можел да се протолкува како казна или надомест на штета.

(2) Давателот не може да бара од потрошувачот да изврши плаќање во согласност со ставот (1) од овој член, ако не може да докаже дека потрошувачот бил целосно информиран за износот кој треба да се плати во согласност со членот 6 став (1) точка 3 потточка а) од овој закон и ако без претходна согласност од потрошувачот започнал со реализацијата на договорот пред истекот на периодот за повлекување од членот 13 став (1) на овој закон.

(3) Давателот, без непотребно одложување и не подоцна од 30 календарски дена од денот кога го добил известувањето за повлекување, му ги враќа на потрошувачот сите суми што од него ги добил во согласност со договорот на далечина, освен износот што е платен согласно со ставот (1) од овој член.

(4) Потрошувачот, без непотребно одложување и не подоцна од 30 календарски дена од денот кога го доставил известувањето за повлекување, му ги враќа на давателот сите износи и/или имот што ги добил од давателот.

III. ДОКАЖУВАЊЕ

Член 15

(1) Докажувањето во поглед на обврските на давателот да го информира потрошувачот согласно со одредбите од овој закон, запазување на роковите од членот 13 став (1) на овој закон и добивање на согласност за склучување договор од страна на потрошувачот е на товар на давателот.

(2) Одредбите од договори на далечина со кои правото на докажување во случаите од ставот (1) на овој член се пренесени на потрошувачот, се нечесни одредби согласно со Законот за заштита на потрошувачите.

IV. ВОНСУДСКО РЕШАВАЊЕ НА СПОРОВИ

Член 16

Договорните страни ќе настојуваат настанатите спорови да ги решаваат со усогласување, порамнување, медијација или на друг мирен начин.

V. ФОРМА НА ЗАШТИТА НА ПОТРОШУВАЧИТЕ

Член 17

(1) Организациите за заштита на потрошувачите преземаат активности пред судовите или надлежните институции заради заштита на потрошувачите од неспроведување на овој закон.

(2) Организациите за заштита на потрошувачите соработуваат со соодветните тела во други земји во решавањето на пограничните спорови во поглед на финансиските услуги што се дадени на далечина.

VI. НАДЗОР

Член 18

Надзор над давателите кои вршат финансиски услуги запишани во трговскиот регистар кој се води во Централниот регистар на Република Македонија врз основа на посебна дозвола од надлежен орган, односно институција, врши органот, односно институцијата кои ја издале дозволата на начин и постапка пропишана со закон.

VII. ПРЕКРШОЧНИ ОДРЕДБИ

Член 19

(1) Глоба во износ од 3.000 до 5.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршок на давателот, ако:

1) не ги доставува информациите во согласност со членовите 6, 7, 8 и 10 ставови (1), (2) и (3) од овој закон;

2) постапува без да добие согласност според членовите 8 став (2), 9 став (1) и 11 од овој закон;

3) бара или прифаќа плаќање на трошоци од потрошувачот спротивно на членовите 9 став (2), 10 став (4) и 14 ставови (1) и (2) од овој закон и

4) не постапи во рокот определен во членот 14 став (3) од овој закон.

(2) Покрај глобата за дејствијата од ставот (1) на овој член на давателот ќе му се изрече и прекршочна санкција привремена забрана за вршење дејност. Траењето на забраната не може да биде пократко од шест месеци ниту подолго од пет години.

(3) За прекршоците од ставот (1) на овој член ќе се изрече глоба во износ од 1.500 до 3.000 евра во денарска противвредност и на одговорното лице кај давателот.

Член 20

Надлежен орган за изрекување на прекршочните санкции предвидени со овој закон е надлежниот суд.

VIII. ПРЕОДНИ И ЗАВРШНИ ОДРЕДБИ

Член 21

Овој закон ќе почне да се применува со денот на пристапување на Република Македонија во Европската унија.

Член 22

Овој закон влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

_____

L I G J
PËR DHËNIEN E SHËRBIMEVE FINANCIARE NË LARGËSI

I. DISPOZITA TË PËRGJITHSHME

Neni 1

Me këtë ligj rregullohen kushtet dhe mënyra e dhënies së shërbimeve financiare në largësi.

Neni 2

(1) Dispozitat e këtij ligji zbatohen në marrëveshjet për dhënien e shërbimeve financiare konsumatorëve në largësi (në tekstin e mëtejmë: marrëveshje në largësi).

(2) Në rast të marrëveshjes në largësi që përbëhet nga aranzhmani fillestar për shërbime, pas të cilit vijojnë operacione suksesive ose seri e operacioneve të veçanta nga natyra e njëjtë të cilat realizohen në intervale të caktuara kohore, dispozitat e këtij ligji zbatohen vetëm për arazhmanin fillestar.

(3) Në raste kur nuk ekziston aranzhman fillestar, por në periudhë të caktuar ndërmjet palëve kontraktuese kryhen operacione suksesive ose seri e operacioneve të veçanta nga natyra e njëjtë, dispozitat e neneve 6, 7 dhe 8 të këtij ligji zbatohen vetëm në operacionin e parë.

(4) Nëse në periudhë prej një viti nuk kryhen operacione të natyrës së njëjtë, operacioni vijues do të konsiderohet si fillestar në serinë e re të operacioneve dhe në të do të zbatohen dispozitat e neneve 6, 7 dhe 8 e këtij ligji.

Neni 3

Për marrëveshjet në largësi zbatohen edhe dispozitat e ligjeve tjera me të cilat përcaktohe dorëzimi i detyrueshëm i informacioneve dhe të dhënave të ndryshme nga të theksuarat në nenin 6 paragrafi (1) të këtij ligji.

Neni 4

(1) Konsumatori nuk mund të heq dorë nga të drejtat që dalin nga ky ligj.

(2) Janë të pavlefshme dispozitat e marrëveshjes në largësi me të cilat parashihet zbatimi i të drejtës së shtetit tjetër që nuk është vend-anëtar i Unionit Evropian, me të cilat përjashtohet zbatimi i këtij ligji.

Neni 5

Nocione të veçanta të përdoruara në këtë ligj e kanë këtë kuptim, si vijojnë:

1. "Marrëveshje në largësi" është çdo marrëveshje për shërbime financiare e lidhur ndërmjet dhënësit dhe konsumatorit në kuadër të shitjes së organizuar në largësi ose sistem për dhënien e shërbimeve nga ana e dhënësit, që për nevojat e asaj marrëveshje, aplikon një ose më shumë mjete për komunikim në largësi;

2. "Shërbim financiar" është çdo shërbim i natyrës bankare, kreditore, siguruese, pensionale personale, investuese ose pagesore;

3. "Dhënës" është personi fizik ose juridik i cili në kuadër të veprimtarisë së tij tregtare ose profesionale, jep shërbime financiare në largësi;

4. "Konsumator" është personi fizik i cili në marrëveshjet në largësi që janë të përfshira me këtë ligj, vepron për qëllime që nuk lidhen me kryerjen e veprimtarisë së tij tregtare ose profesonale;

5. "Mjete për komunikim në largësi" janë të gjitha mjetet që mund të shfrytëzohen për shitje në larëgsi, pa praninë fizike njëkohësisht të dhënësit dhe konsumuesit;

6. "Medium i përhershëm" është çdo instrument që konsumuesit i mundëson t'i grumbullojë informacionet e dërguara personalisht atij, në mënyrë që i mundëson shfrytëzim (thirrrje) të atyre informacioneve në periudhë të caktuar kohore, përkatëse me qëllimin e informacioneve dhe që lejon riprodhim të pandryshuar të informatave të grumbulluara dhe

7. "Operator ose dhënës i mjeteve për komunikim në largësi" është çdo person juridik ose fizik veprimtaria tregtare ose profesionale e të cilit e përfshinë edhe lëshimin në disponim të një ose më shumë mjeteve për komunikim në largësi.

II. MARRËVESHJE NË LARGËSI

Neni 6

(1) Para se konsumuesi të obligohet me ofertë dhe/ose me marrëveshje në largësi, dhënësi është i obliguar t'ia japë informatat për:

1) dhënësin:

a) identitetin dhe veprimtarinë themelore të dhënësit, adresën e selisë dhe adresat tjera që janë relevante për komunikim të konsumatorit me dhënësin;

b) identitetin e përfaqësuesit të dhënësit të themeluar në vendin-anëtar të Unionit Evropian ku konsumuesi qëndron ose jeton dhe adresën që është relevante për komunikim të konsumuesit me përfaqësuesin, në qoftë se ekziston përfaqësues i atillë;

v) kur marrëveshja në largësi nënkupton marrëdhënie të konsumatorit me subjekt të ndryshëm nga dhënësi, identitetin e atij subjekti, kapacitetin me të cilin ai vepron në lidhje me konsumuesin dhe adresën që është relevante për komunikim të konsumuesit me atë subjekt;

g) nëse dhënësi është regjistruar në shoqëri ose në regjistër tjetër përkatës, regjistrin në të cilin është regjistruar dhënësi dhe numrin e tij të regjistrimit, ose identifikimin tjetër adekuat në atë regjistër dhe

d) nëse aktiviteti i dhënësit është lëndë e licencimit, lejimit ose sistemit të ngjashëm për autorizim, të dhënat për organin e mbikëqyrjes ose supervizionit.

2) shërbimin financiar:

a) përshkrimin e karakteristikave kryesore të shërbimeve financiare;

b) çmimin e përgjithshëm që konsumatori ia paguan dhënësit të shërbimit financiar, duke i përfshirë edhe të gjitha tatimet, taksat dhe shpenzimet lidhur me të që paguhen nëpërmjet dhënësit, e kur nuk është e mundur që të përcaktohet çmimi i saktë, jepet mënyra e llogaritjes së çmimit që i mundëson konsumatorit ta përcaktojë;

v) njoftimin se shërbimi financiar është i lidhur me instrumente që përfshijnë rreziqe speciale që dalin nga karakteristikat specifike ose nga operacionet që duhet të kryhen, ose çmimi i të cilave varet nga fluktuacionet e tregjeve financiare jashtë kontrollit të dhënësit, duke bërë me dije se zhvillimet historike (të dhënat) nuk janë indikator për zhvillimet e ardhshme;

g) njoftimin për ekzistimin e të dhënave dhe/ose shpenzimeve që nuk paguhen nëpërmjet dhënësit ose nuk janë vendosur nga ai;

d) kufizimin e periudhës për të cilën vlejnë informatat e dhëna, nëse ka kufizim të atillë;

gj) mënyrat e pagesës dhe

e) shpenzimet tjera plotësuese për konsumuesin lidhur me shfrytëzimin e mjeteve për komunikim në largësi, nëse paguhen shpenzime të tilla plotësuese;

3) marrëveshjen në largësi:

a) ekzistimin ose mungesën e të drejtës për tërheqje në pajtim me nenin 13 të këtij ligji, nëse ekziston e drejta e tërheqjes, informatat për periudhën që mund të shfrytëzohet ajo e drejtë dhe kushtet për shfrytëzimin e asaj të drejte duke i përfshirë edhe informatë për shumën që mund të kërkohet konsumuesi ta paguajë në bazë të nenit 14 paragrafi (1) të këtij ligji, si dhe për pasojat nëse ajo e drejtë nuk realizohet;

b) instruksionet praktike për realizimin e të drejtës së tërheqjes nga marrëveshja, që mes tjerash nënkupton shënimin e adresës ku duhet të dërgohet njoftimi për tërheqje;

v) kohëzgjatjen minimale të marrëveshjes në largësi, në rastin kur shërbimi financiar kryhet në mënyrë permanente ose përsëritet;

g) informatën për të drejtat që palët i kanë për ndërprerje të përkohshme ose të njëanshme të marrëveshjes në pajtim me kushtet nga marrëveshja në largësi, duke i përfshirë edhe dënimet e parapara me marrëveshje në rast të tillë;

d) vendin anëtar ose anëtarë të Unionit Evropian ligjet e të cilit i zbaton dhënësi si bazë për vendosjen e marrëdhënieve me konsumuesin, para lidhjes së marrëveshjes në largësi;

gj) secilën klauzolë të kontraktuar të ligjit, që i përket marrëveshjes në largësi dhe/ose gjykatës kompetente dhe

e) gjuhën ose gjuhët në të cilat dorëzohen kushtet e marrëveshjes në largësi dhe informatat paraprake të këtij ligji, ose gjuhët në të cilat dhënësi obligohet në marrëveshje që të komunikojë me konsumatorin gjatë kohëzgjatjes së marrëveshjes në largësi dhe

4) informata tjera për:

a) ekzistimin ose mosekzistimin për zgjidhje jashtëgjyqësore të kontesteve dhe për kompensim të dëmit konsumatorit sipas marrëveshjes në largësi dhe nëse ekzistojnë, mënyrën e qasjes në ato mekanizma dhe

b) ekzistimin e fondeve garantuese ose të mekanizmave tjerë për kompensim, të cilat nuk janë përfshirë me Ligjin për fondin e sigurimit të depozitave dhe Ligjin për letrat me vlerë.

(2) Informatat nga paragrafi (1) i këtij neni jepen në mënyrë të qartë dhe gjithëpërfshirëse, adekuate për mjetet e përdorura për komunikim në largësi, me respektimin e principeve për mënyrën e ndërgjegjshërisë dhe ndershmërisë gjatë transaksioneve komerciale dhe principet për mbrojtje të atyre që nuk kanë mundësi, në pajtim me legjislacionin vendor ta japin pajtimin e tyre (siç janë të miturit).

(3) Informatat nga paragrafët (1) dhe (2) të këtij neni, jepen në gjuhën maqedonase ose në gjuhë tjetër dhe në gjuhën maqedonase.

Neni 7

(1) Informatat për obligimet e kontraktuara që dorëzohen te konsumatori para lidhjes së marrëveshjes, duhet të jenë në pajtim me obligimet e kontraktuara që do të dilnin nga marrëveshja në largësi, nëse do të ishte lidhur.

(2) Konsumatori nuk ka për obligim që t'i paguajë dhënësit shpenzime të cilat nuk janë të përmbajtura në marrëveshjen në largësi.

Neni 8

(1) Në rastin e komunikimit me telefon ose me mjet tjetër për komunikim me zë në largësi, dhënësi është i obliguar që në fillimin e bisedës në mënyrë të qartë dhe eksplicite t'ia kumtojë konsumatorit identitetin e dhënësit dhe qëllimin komercial të thirrjes.

(2) Pas pajtimit eksplicit nga konsumatori, jepen këto informata:

1) identiteti i personit që kontakton me konsumatorin dhe lidhja e tij me dhënësin;

2) përshkrimi i karakteristikave kryesore të shërbimit financiar;

3) çmimi i përgjithshëm që konsumatori ia paguan për shërbimin financiar duke i përfshirë edhe të gjitha tatimet, taksat dhe shpenzimet lidhur me të, që paguhet nëpërmjet dhënësit, e kur nuk është e mundur të përcaktohet çmimi i saktë, jepet mënyra për llogaritje të çmimit që i mundëson konsumatorit ta përcakttojë;

4) njoftimi për mundësinë e ekzistimit të të dhënave dhe/ose shpenzimeve që nuk paguhen nëpërmjet dhënësit ose nuk janë vendosur nga ai dhe

5) ekzistimi ose mungesa e të drejtës për tërheqje në pajtim me nenin 13 të këtij ligji, nëse ekziston e drejta e tërheqjes përmendet afati dhe kushtet për realizimin e asaj të drejte, duke e përfshirë edhe informatën për shumën që mund t'i kërkohet konsumatorit që ta paguajë në bazë të nenit 14 paragrafi (1) të këtij ligji, si dhe për pasojat nëse ajo e drejtë nuk realizohet.

(3) Në rastet nga paragrafi (2) të këtij neni, dhënësi e informon konsumatorin se me kërkesë të tij mund t'i jepen edhe informata tjera edhe të çfarë natyre janë ato informata. Në çdo rast, dhënësi do të sigurojë informatë të plotë gjatë përmbushjes së obligimeve nga neni 10 i këtij ligji.

Neni 9

(1) Dhënësi mund të shfrytëzojë si mjete komunikimi me konsumatorin sisteme automatike për thirrje pa intervenim të njeriut (makinë automatike për thirrje), faks-makina dhe mjete tjera për komunikim në largësi, të cilat mundësojnë komunikim individual vetëm me pajtim të marrë paraprakisht nga konsumatori.

(2) Mjetet për komunikim të ndryshme nga mjetet nga paragrafi (1) i këtij neni, mund të shfrytëzohen me pajtim paraprak të konsumatorit, ose nëse konsumatori nuk kundërshton qartësisht.

(3) Shfrytëzimi i mjeteve për komunikim nga paragrafi (1) i këtij neni, nuk guxon të jetë në shpenzim të konsumatorëve.

Neni 10

(1) Para se konsumatori të obligohet me marrëveshje ose ofertë në largësi, dhënësi duhet t'ia dorëzojë konsumatorit të gjitha kushtet e marrëveshjes dhe informatat nga neni 6 paragrafi (1) të këtij ligji në letër, ose në medium tjetër të përhershëm që është i kapshëm për konsumatorin.

(2) Nëse marrëveshja është lidhur me kërkesë të konsumatorit me shfrytëzimin e mjeteve për komunikim në largësi që nuk mundësojnë dhënie të kushteve kontraktuese dhe informatave në pajtim me paragrafin (1) të këtij neni, dhënësi është i detyruar që ta përbushë obligimin menjëherë pas lidhjes së marrëveshjes.

(3) Në çfarëdo momenti gjatë veprimeve lidhur me marrëdhënien kontraktuese konsumatori ka të drejtë, që:

1) me kërkesë të tij t'i marrë kushtet kontraktuese në letër dhe

2) t'i ndryshojë mjetet për komunikim në largësi, përveç nëse kjo është joadekuate me marrëveshjen e lidhur ose me natyrën e shërbimit të dhënë financiar.

Neni 11

Marrëveshja mund të fillojë të zbatohet vetëm pasi që konsumatori e ka dhënë pajtimin e vet.

Neni 12

(1) Nuk guxon të jepet shërbim nëse nuk është kërkuar nga konsumatori.

(2) Kur shërbimi nuk është me kërkesë të konsumatorit, mosdhënia e përgjigjes nuk konsiderohet për pajtim nga ana e konsumatorit për dhënien e shërbimit të atillë.

Neni 13

(1) Konsumatori mundet në periudhë prej 14 ditësh kalendarike të tërhiqet nga marrëveshja pa dënim dhe pa dhënë arsye për tërheqje. Te marrëveshjet në largësi për sigurim jetësor dhe sigurim plotësues vullnetar pensional, periudha për tërheqje është 30 ditë kalendarike.

(2) Periudha e tërheqjes fillon:

1) nga dita e lidhjes së marrëveshjes në largësi, përkatësisht te sigurimi jetësor dhe sigurimi vullnetar plotësues pensional, nga momenti kur konsumatori është informuar se marrëveshja në largësi është lidhur ose

2) nga dita në të cilën konsumatori i ka marrë kushtet kontraktuese dhe informatat në pajtim me nenin 10 paragrafët (1) dhe (2) të këtij ligji, nëse ajo ditë është më vonë nga dita nga pika 1 e këtij paragrafi.

(3) E drejta për tërheqje nuk i përket:

1) shërbimeve financiare çmimi i të cilave varet nga fluktuacionet e tregut financiar jashtë kontrollit të dhënësit, të cilat mund të lidhen gjatë periudhës së tërheqjes, siç janë shërbimet në lidhje me:

a) tregun devizor,

b) instrumentet e tregut monetar,

v) letrat e bartshme me vlerë,

g) pjesëmarrjet në fondet investuese,

d) marrëveshjet për fjuçersë financiarë duke i përfshirë edhe instrumentet për barazim të parave të gatshme,

gj) marrëveshjeve me termin për shkallë të kamatës,

e) shkallët e kamatës, valutës dhe depozitimit aksionar dhe

zh) opsionet për t'u fituar ose lëshuar ndonjë nga instrumentet e theksuara në këtë pikë, duke i përfshirë edhe instrumentet për barazim të parave të gatshme si dhe opsionet për valutë dhe për shkallët e kamatës;

2) policave për sigurimin e udhëtarëve dhe sigurimin e bagazhit ose policave të ngjashme afatshkurtra për sigurim, në kohëzgjatje prej më pak se një muaji;

3) marrëveshjeve të cilat janë realizuar në tërësi nga të dyja palët kontraktuese me kërkesë eksplicite të konsumatorit, të dhënë para se ta realizojë të drejtën për tërheqje.

(4) Nëse konsumatori do që ta shfrytëzojë të drejtën e tërheqjes nga marrëveshja, ai para kalimit të afatit për tërheqje nga paragrafi (1) i këtij neni, duhet ta njoftojë dhënësin duke i ndjekur instruksionet praktike që i janë dhënë në pajtim me nenin 6 paragrafi (1) pika 3 nënpika g) të këtij ligji, nëpërmjet mjeteve që mund të vërtetohen në pajtim me ligjin. Afati konsiderohet i ruajtur, nëse njoftimi është në letër ose në medium tjetër të përhershëm që është në disponim dhe është i kapshëm për pranuesin dhe nëse është dërguar para kalimit të afatit përfundimtar.

(5) Nëse në lidhje me marrëveshjen në largësi për shërbim të dhënë në largësi është lidhur edhe marrëveshje tjetër për shërbim që mundësohen nga dhënësi ose nga pala e tretë në bazë të marrëveshjes ndërmjet palës së tretë dhe dhënësit, kjo marrëveshje plotësuese në largësi do të ndërpritet pa asnjë dënim, nëse konsumatori e realizon të drejtën për tërheqje nga paragrafi (1) i këtij neni.

(6) Pavarësisht nga kushtet për mbarimin dhe nga efektet juridike nga mbarimi i marrëveshjes, dispozitat e këtij neni nuk e kufizojnë zbatimin e Ligjit për mbrojtje të konsumatorëve me të cilat janë rregulluar heqja dorë, ndërprerja ose moszbatimi i marrëveshjes në largësi, ose e drejta e konsumatorit që t'i përmbushë obligimet e veta kontraktuese para kohës së caktuar në marrëveshje në largësi.

(7) Dispozitat e këtij neni nuk zbatohen në marrëveshjet për kredi që janë prishur sipas kushteve të Ligjit për mbrojtjen e konsumatorëve, për ndërprerjen e marrëveshjeve të lidhura në largësi dhe për të drejta të kufizuara kohore për shfrytëzim të pasurisë të patundshme (tajmshearing).

Neni 14

(1) Kur konsumatori e shfrytëzon të drejtën e tërheqjes në pajtim me nenin 13 paragrafi (1) të këtij ligji, nga ai mund të kërkohet që pa prolongim të panevojshëm ta paguajë vetëm shërbimin që realisht është dhënë nga dhënësi, në pajtim me marrëveshjen. Shuma që duhet të paguhet nuk guxon:

1) ta tejkalojë shumën që është adekuate me shërbimin tanimë të dhënë në krahasim me mbulimin e plotë të marrëveshjes dhe

2) të jetë i atillë që të mund të interpretohet si dënim ose kompensim i dëmit.

(2) Dhënësi nuk mundet të kërkojë nga konsumatori që të kryejë pagesë në pajtim me paragrafin (1) të këtij neni, nëse nuk mund të dëshmojë se konsumatori ka qenë plotësisht i njoftuar për shumën e cila duhet të paguhet në pajtim me nenin 6 paragrafi (1) pika 3 nënpika a) të këtij ligji dhe nëse pa pajtim paraprak nga konsumatori, ka filluar me realizimin e marrëveshjes para skadimit të periudhës për tërheqje nga neni 13 paragrafi (1) të këtij ligji.

(3) Dhënësi, pa prolongim të panevojshëm dhe jo më vonë se 30 ditë nga dita kur e ka marrë njoftimin për tërheqje, ia kthen konsumatorit të gjitha shumat që nga ai i ka marrë në pajtim me marrëveshjen në largësi, përveç shumës që është paguar në pajtim me paragrafin (1) të këtij neni.

(4) Shpenzuesi, pa prolongim të panevojshëm dhe jo më vonë se 30 ditë kalendarike nga dita kur e ka dorëzuar njoftimin për tërheqje, ia kthen konsumatorit të gjitha shumat dhe/ose pronën që e ka fituar prej dhënësit.

III. DËSHMIMI

Neni 15

(1) Dëshmimi lidhur me obligimet e dhënësit që ta njoftojë konsumatorin në pajtim me dispozitat e këtij ligji, mbrojtjen e afateve nga neni 13 paragrafi (1) të këtij ligji dhe marrjen e pajtimit për lidhjen e marrëveshjes nga ana e konsumatorit, janë në llogari të dhënësit.

(2) Dispozitat e marrëveshjes në largësi me të cilët e drejta e dëshmimit në rastet nga paragrafi (1) të këtij neni janë bartur te konsumatori, janë dispozitat të pandershme sipas Ligjit për mbrojtjen e konsumatorëve.

IV. ZGJIDHJA JASHTËGJYQËSORE E KONTESTEVE

Neni 16

Palët kontraktuese do të përpiqen që kontestet e paraqitura t'i zgjidhin me harmonizim, barazim, ndërmjetësim ose në mënyrë tjetër paqësore.

V. FORMA E MBROJTJES SË KONSUMATORËVE

Neni 17

(1) Organizatat për mbrojtje të konsumatorëve ndërmarrin aktivitete para gjykatave ose institucioneve kompetente, për mbrojtje të konsumatorëve nga moszbatimi i këtij ligji.

(2) Organizatat për mbrojtjen e konsumatorëve bashkëpunojnë me trupa adekuatë në vende tjera, për zgjidhjen e kontesteve kufitare lidhur me shërbimet financiare që janë dhënë në largësi.

VI. MBIKËQYRJA

Neni 18

Mbikëqyrje të dhënësve të cilët kryejnë shërbime financiare të regjistruar në regjistrin tregtar që mbahet në Regjistrin Qendror të Republikës së Maqedonisë në bazë të lejes së veçantë nga organi përkatësisht institucioni kompetent, kryen organi përkatësisht institucioni që e kanë dhënë lejen në mënyrë dhe procedurë të përcaktuar me ligj.

VII. DISPOZITA PËR KUNDËRVAJTJE

Neni 19

(1) Gjobë në shumë prej 3 000 deri në 5 000 euro në kundërvlerë me denarë, do t'i shqiptohet për kundërvajtje dhënësit, nëse:

1) nuk i dorëzon informatat në pajtim me nenet 6, 7, 8 dhe 10 paragrafët (1), (2) dhe (3) të këtij ligj;

2) vepron pa marrë pajtim sipas neneve 8 paragrafi (2), 9 paragrafi (1) dhe 11 të këtij ligj;

3) kërkon ose pranon pagesë të shpenzimeve nga konsumatori në kundërshtim me nenet 9 paragrafi (2), 10 paragrafi (4) dhe 14 paragrafët (1) dhe (2) të këtij ligji dhe

4) nuk vepron në afatin e përcaktuar në nenin 14 paragrafi (3) të këtij ligji.

(2) Krahas gjobës për veprimet nga paragrafi (1) i këtij neni, dhënësit do t'i shqiptohet edhe sanksion për kundërvajtje ndalimi i përkohshëm për kryerjen e veprimtarisë. Kohëzgjatja e ndalimit nuk mund të jetë më e shkurtër se gjashtë muaj e as më e gjatë se pesë vjet.

(3) Për kundërvajtje nga paragrafi (1) i këtij neni, do t'i shqiptohet gjobë në shumë prej 1 500 deri në 3 000 euro në kundërvlerë me denarë edhe personit përgjegjës te dhënësi.

Neni 20

Organ kompetent për shqiptimin e sanksionit për kundërvajtje të paraparë me këtë ligj është gjykata kompetente.

VIII. DISPOZITA KALIMTARE DHE PËRFUNDIMTARE

Neni 21

Ky ligj do të fillojë të zbatohet me ditën e aderimit të Republikës së Maqedonisë në Unionin Evropian.

Neni 22

Ky ligj hyn në fuqi në ditën e tetë nga dita e botimit në "Gazetën Zyrtare të Republikës së Maqedonisë".

3309.

Врз основа на членот 75 ставови 1 и 2 од Уставот на Република Македонија, претседателот на Република Македонија и претседателот на Собранието на Република Македонија издаваат

У К А З
ЗА ПРОГЛАСУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА РЕВИЗИЈА

Се прогласува Законот за ревизија,

што Собранието на Република Македонија го донесе на седницата одржана на 6 декември 2010 година.

Бр. 07-4954/1
6 декември 2010 година
Скопје

Претседател
на Република Македонија,
Ѓорге Иванов, с.р.

Претседател
на Собранието на Република
Македонија,
Трајко Вељаноски, с.р.

З А К О Н
ЗА РЕВИЗИЈА

I. ОПШТИ ОДРЕДБИ

Член 1

Со овој закон се уредуваат условите за вршење на ревизија во правните лица кои вршат дејност во Република Македонија.

Член 2

Одредбите на овој закон се однесуваат на законски и договорни ревизорски ангажмани кои се вршат во Република Македонија.

Член 3

За се што не е утврдено со овој закон се применуваат одредбите од Законот за трговски друштва во врска со вршењето на работите на ревизијата.

Дефиниции

Член 4

Одделни поими и кратенки употребени во овој закон го имаат следново значење:

1. "Ревизија" е независно испитување на финансиските извештаи или консолидираните извештаи и на финансиските информации, со цел да се изрази мислење во врска со нивната вистинитост и непристрасност и нивната усогласеност со прифатената рамка за финансиско известување;

2. "Законска ревизија" е задолжително испитување на финансиските извештаи или консолидираните извештаи и други информации кое се врши врз основа на закон во согласност со Меѓународните стандарди за ревизија на IFAC, и тоа:

а) финансиските извештаи на трговските друштва определени со закон, со цел да се изрази мислење во врска со нивната вистинитост и непристрасност и нивната усогласеност со прифатената рамка за финансиско известување и

б) финансиските информации подготвени во согласност со соодветни критериуми, со цел за изразување на мислење за финансиските информации;

3. "Договорна ревизија" е незадолжително испитување на финансиските извештаи, која се врши врз основа на договор во согласност со Меѓународните стандарди за ревизија на IFAC, со цел да се изрази мислење во врска со нивната вистинитост и непристрасност и нивната усогласеност со прифатената рамка за финансиско известување, при што субјектите кои не се страни на договорот за ревизија се потпираат на финансиските извештаи и ревизорскиот извештај подготвен според овие стандарди;

4. "Субјект на ревизија" е правно лице чии финансиски извештаи се предмет на ревизија согласно со Законот за трговските друштва;

5 "Поврзани субјекти" се субјекти кои со субјектот на ревизија се поврзани со економски, финансиски или друг вид интерес;

6. " Ревизор" е физичко лице кое поседува уверение за ревизор;

7. "Друштво за ревизија" е трговско друштво кое е регистрирано и врши ревизија согласно со овој закон и Законот за трговските друштва;

8. "Овластен ревизор - трговец поединец" е физичко лице регистрирано согласно со овој закон и Законот за трговските друштва и кое поседува лиценца за овластен ревизор;

9. "Уверение за ревизор" е уверение кое го издава Институтот за овластени ревизори на Република Македонија на лица кои го положиле испитот за ревизори;

10. "Лиценца за овластен ревизор" е лиценца која ја издава Советот за унапредување и надзор на ревизијата;

11. "Овластен ревизор" е ревизор кој поседува лиценца за вршење на работи на ревизија;

12. "Советот за унапредување и надзор на ревизијата" е самостојно и независно регулаторно тело со јавни овластувања;

13. "Доверливи информации" се информации кои се класифицирани со степен на тајност согласно со Законот за класифицирани информации од Институтот за овластени ревизори на Република Македонија и министерот за финансии и како такви не и се достапни на јавноста;

14. " Дисциплинска постапка" е постапка за утврдување одговорност на ревизорот за повреда на овој закон, подзаконските акти кои произлегуваат од него и Кодексот на етика за професионални сметководители на IFAC усвоени од Институтот за овластени ревизори на Република Македонија;

15. "Институт за овластени ревизори на Република Македонија" е професионално коморско здружение на овластени ревизори;

16. "IFAC" е Меѓународна федерација на сметководители;

17. "МСР" се Меѓународни стандарди за ревизија;

18. "МСФИ" се Меѓународни стандарди за финансиско известување.

19. "Правно лице од јавен интерес" е акционерско друштво со посебни обврски за известување согласно со Законот за хартии од вредност;

20. "Групен ревизор" е овластен ревизор - трговец поединец или друштво за ревизија кои извршуваат законска ревизија на консолидирани сметки и

21. "Одбор за ревизија" е орган на управување во правно лице од јавен интерес.

Член 5

Ревизија можат да вршат друштва за ревизија или овластен ревизор - трговец поединец под услови и на начин утврдени со овој закон или Законот за трговските друштва.

II. СОВЕТ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ И НАДЗОР НА РЕВИЗИЈАТА

Статус на Советот за унапредување и надзор на ревизијата

Член 6

(1) Заради унапредување и надзор над вршењето на ревизијата, Владата на Република Македонија на предлог на министерот за финансии основа Совет за унапредување и надзор на ревизијата (во натамошниот текст: Советот) како самостојно и независно регулаторно тело, со јавни овластувања утврдени во овој закон.

(2) Советот стекнува својство на правно лице со упис во Регистарот на други правни лица што се води во Централниот регистар на Република Македонија.

(3) Седиштето на Советот е во Скопје.

(4) Советот за својата работа одговара пред Владата на Република Македонија.

Статут на Советот

Член 7

(1) Советот донесува Статут на кој согласност дава Владата на Република Македонија, со кој се уредува внатрешната организација, управувањето и раководењето, постапките за донесување на акти, начинот и условите за вработување во Советот, како и други прашања од значење за работењето на Советот.

(2) Подзаконските акти за чие донесување Советот е овластен со овој закон се објавуваат во "Службен весник на Република Македонија".

Работа на Советот

Член 8

(1) Предмет на надзор од страна на Советот се Институтот за овластени ревизори на Република Македонија, сите друштва за ревизија и овластен ревизор - трговец поединец.

(2) Советот ги врши следниве работи:

- дава насоки на Институтот за овластени ревизори на Република Македонија за прашања за кои е надлежен согласно со овој закон,
- дава согласност на Статутот и актите на Институтот за овластени ревизори на Република Македонија, во врска со контролни и дисциплински постапки,
- врши контрола над Институтот за овластени ревизори на Република Македонија во спроведувањето на контролните и дисциплинските постапки согласно со укажувањата и препораките на Советот,
- дава согласност на годишната програма и годишниот извештај за работа на Институтот на овластени ревизори,
- го следи спроведувањето на годишната програма за контрола на квалитет на ревизија на Институтот на овластени ревизори,
- ја проверува потребната документација за издавање ревизорски лиценци,
- го проверува извештајот за транспарентност согласно со членот 35 од овој закон,
- ја следи постапката што ја спроведува Институтот за овластени ревизори на Република Македонија за признавање на квалификација за ревизор стекната во странство,
- по барање на лицето кое ги исполнува условите од членот 25 на овој закон, Советот издава лиценца за овластен ревизор,
- по предлог на Институтот за овластени ревизори на Република Македонија, издава лиценца за работа за вршење на работи на ревизија на друштвата за ревизија и на овластен ревизор - трговец поединец кои ги исполнуваат условите од членот 25 на овој закон и
- воспоставува соработка со релевантни меѓународни институции.

Состав на Советот за унапредување и надзор на ревизијата

Член 9

(1) Советот го сочинуваат седум члена.

(2) Владата на Република Македонија ги именува претседателот и членовите на Советот. Претседателот на Советот го предлага министерот за финансии, а другите шест члена ги предлагаат следниве институции:

- еден претставник од Народната банка на Република Македонија, вработен во Секторот за супервизија,
- еден претставник од Агенцијата за супервизија на осигурувањето,
- еден претставник од Комисијата за хартии од вредност,
- еден претставник од редовите на големите трговски субјекти и
- двајца овластени ревизори предложени од Институтот.

(3) При именувањето на претседателот и членовите на Советот од ставот (2) на овој член да се почитува начелото на соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците.

(4) Претседателот раководи со Советот и го застапува во односите со трети лица.

(5) Мандатот на претседателот и членовите на Советот е пет години, со можност за повторен избор уште за еден мандат.

(6) Претседателот и членовите на Советот можат да бидат разрешени од страна на Владата на Република Македонија и пред истекот на мандатот од ставот (4) на овој член, само во случај на исполнување на најмалку еден од условите утврдени во членот 12 од овој закон.

(7) Во случај на престанување на должноста на претседателот и членовите на Советот согласно со овој закон, пред истекот на мандатот, на негово место се именува друго лице со мандат до истекот на мандатот на членот на кој му престанува вршењето на должноста.

Услови за избор на членови на Советот

Член 10

(1) За член на Советот може да се избере лице кое ги исполнува следниве услови:

- да е државјанин на Република Македонија,
- да има завршено високо образование од областа на економијата или правото,
- да не е вработен во Институтот за овластени ревизори на Република Македонија и да не е член на ниедно извршно тело на истиот,
- да има најмалку пет години работно искуство во областа на сметководството, правото, ревизијата и финансиите,
- да не е правосилно осуден за кривично дело против јавните финансии, платниот промет, стопанството и службената должност и
- да не му е изречена забрана за вршење професија, дејност или должност.

(2) За член на Советот не може да се именува лице:

- кое е функционер кој раководи со државен орган или орган на државната управа и
- да не е носител на функција во органите на политичка партија, член на управен одбор, надзорен одбор или кој било друг орган кај друг правен субјект.

(3) Претседателот и членовите на Советот се должни својата работа да ја вршат професионално и на начин на кој нема да ја доведат во прашање независноста и самостојноста на Советот.

(4) Каков било облик на влијание врз работата на Советот кој би можел да влијае врз независноста и самостојноста на Советот е забранет.

Права на претседателот, членовите на Советот и вработените

Член 11

(1) Претседателот на Советот е професионално ангажирано лице за што прима плата согласно со прописите за плати на именувани и избрани лица.

(2) Членовите на Советот имаат право на месечен надоместок кој се обезбедува од средствата на Советот утврдени со годишниот финансиски план.

(3) Административно-техничките работи поврзани со работењето на Советот ги врши стручна служба на Советот.

(4) Средствата за плата и додатоци на плата на претседателот и вработените во стручната служба на Советот, како и средствата за месечен надоместок на членовите на Советот се обезбедуваат од средствата на Советот утврдени во годишниот финансиски план.

Разрешување на членовите на Советот

Член 12

Владата на Република Македонија на предлог на министерот за финансии може пред истекот на мандатот за кој е именуван да го разреши претседателот или член на Советот, ако:

- тоа сам го побара,
- ја загуби работната способност,
- ја прекрши обврската за заштита на доверливите податоци од членот 37 на овој закон и
- неоправдано отсуствувал од три седници на Советот последователно или неоправдано отсуствувал вкупно од пет седници во текот на една година.

Надлежности на Советот

Член 13

Надлежности на Советот се:
- донесување Статут на Советот,
- донесување Деловник за својата работа, годишна програма, финансиски план и годишен извештај на кои согласност дава Владата на Република Македонија,
- донесува Тарифник за издавање лиценца за работа за вршење на работи на ревизија на друштва за ревизија, овластен ревизор - трговец поединец и на овластени ревизори на кој согласност дава Владата на Република Македонија,
- издава лиценца за работа за вршење на работи на ревизија на друштва за ревизија и овластен ревизор - трговец поединец,
- го поттикнува придржувањето кон високите професионални стандарди во ревизорската професија,
- ја следи примената на одредбите од овој закон и прописите донесени врз основа на него и врз таа основа му предлага на министерот за финансии изготвување на соодветни изменувања и дополнувања на истите,
- ја следи примената и дава согласност на актите на Институтот на овластени ревизори и му предлага на Институтот на овластени ревизори нивно изменување и дополнување,
- склучува меморандум за соработка со институции за јавен надзор од други земји и
- врши други работи утврдени со овој закон и Статутот.

Одлучување на Советот

Член 14

(1) Советот одлучува на седници.

(2) Советот може да донесува одлуки од негова надлежност доколку на седницата се присутни мнозинството од вкупниот број на членови.

(3) Одлуките на Советот се сметаат за донесени доколку за истите гласало мнозинство од присутните членови на седницата, со тоа што претседателот и членовите на Советот не можат да се воздржат од гласање.

Средства за работа на Советот

Член 15

Работењето на Советот се финансира од:
- Буџетот на Република Македонија,
- 25% од остварените приходи на Институтот уплатени од друштвата за ревизија и овластениот ревизор - трговец поединец во претходната година,
- надомест од издавање на лиценца за работа за вршење на работи на ревизија на друштва за ревизија, овластен ревизор - трговец поединец и на овластени ревизори и
- други приходи остварени во текот на работењето на Советот.

Овластување за изрекување на мерки на овластени ревизори

Член 16

(1) Врз основа на мерките изречени од Институтот за овластени ревизори на Република Македонија во членот 22 од овој закон, Советот може да ги изрече следниве мерки:
- опомена,
- времена забрана за вршење на работа на овластен ревизор, лиценцирано друштво за ревизија или лиценциран овластен ревизор трговец поединец и
- трајна забрана за вршење на работа на овластен ревизор, друштво за ревизија или овластен ревизор-трговец поединец.

(2) Начинот и постапката за утврдување на повредите и мерките од ставот (1) на овој член ги пропишува Советот.

(3) Сите мерки изречени од страна на Советот се објавуваат на веб страниците на Советот и на Институтот за овластени ревизори на Република Македонија.

(4) Советот е должен да го информира Институтот за овластени ревизори на Република Македонија за сите мерки кои ги има изречено.

(5) Против одлуката на Советот може да се поведе судска постапка само во однос на непочитување на процедурите на изречените мерки.

III. ПРОФЕСИОНАЛНО ЗДРУЖУВАЊЕ НА ОВЛАСТЕНИ РЕВИЗОРИ - ИНСТИТУТ ЗА ОВЛАСТЕНИ РЕВИЗОРИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Институт на овластени ревизори на Република Македонија

Член 17

(1) Заради промовирање на високи професионални стандарди и за подобрување на квалитетот на ревизорските услуги овластените ревизори се здружуваат во Институт за овластени ревизори на Република Македонија како професионално коморско здружување (во натамошниот текст: Институтот).

(2) Членови на Институтот се овластени ревизори, друштва за ревизија и овластен ревизор - трговец поединец.

(3) Институтот има својство на правно лице.

(4) Седиштето на Институтот е во Скопје.

(5) Институтот стекнува статус на правно лице со упис во Регистарот на други правни лица што се води во Централниот регистар на Република Македонија.

Органи на Институтот

Член 18

(1) Органи на Институтот се Собранието, Управниот одбор и претседателот.

(2) Собранието е највисок орган на Институтот и го сочинуваат сите членови.

(3) Организацијата, надлежноста, составот, начинот на избор, правата и должностите на органите на Институтот се уредуваат со Статутот.

(4) Административно-техничките работи поврзани со работењето на Институтот ги врши стручна служба на Институтот.

Надлежности на Институтот

Член 19

Институтот ги врши следниве работи:
- води регистар на овластени ревизори и регистар на друштва за ревизија и овластен ревизор - трговец поединец,
- донесува програма за полагање на испит за стекнување на звањето ревизор и спроведува испит за стекнување на звањето ревизор,
- издава уверение за ревизор,
- ги разгледува и дава мислење по барањата за одобрување на квалификации за ревизор стекнати во странство, врз основа на правила и постапки пропишани од Институтот на овластени ревизори,

- организира проверка на знаењето од областа на законската регулатива при одобрување на квалификации за ревизор стекнати во странство,
- организира и спроведува континуирано професионално усовршување,
- ја следи примената на МСР, Кодексот на етика за професионални сметководители на IFAC кај друштвата за ревизија и кај овластените ревизори - трговци поединци,
- ги спроведува Меѓународните стандарди за ревизија и Кодексот на етика на професионални сметководители на IFAC,
- ги преведува Меѓународните стандарди за финансиско известување, Меѓународните стандарди за финансиско известување за мали и средни претпријатија, Меѓународните стандарди за ревизија, Кодексот на етика за професионалните сметководители на IFAC и Меѓународните стандарди за контрола на квалитет,
- покренува дисциплинска постапка и изрекува мерки на членовите поради повреда на МСР, актите на Институтот и на Кодексот на етика за професионалните сметководители на IFAC,
- спроведува проверка за контрола на квалитетот на овластените ревизори, друштва за ревизија и овластен ревизор - трговец поединец за извршени законски ревизии најмалку еднаш на шест години, а проверката на овластените ревизори, друштва за ревизија и овластен ревизор - трговец поединец кои вршат ревизии на правни лица од јавен интерес најмалку еднаш на три години,
- го известува Советот за изречените мерки од спроведената контрола на друштвата за ревизија и/или овластените ревизори - трговци поединци,
- ја определува висината на членаринатa на овластените ревизори за членство во Институтот, која обезбедува непречено функционирање на Институтот, како и висината на членаринатa на друштвата за ревизија и овластениот ревизор - трговец поединец која се определува врз основа на приходите остварени од вршење на ревизија и услуги поврзани со ревизија,
- овластува лица или формира комисија за професионална оцена на практиката на друштвата за ревизија и на овластен ревизор - трговец поединец, кои се однесуваат на прегледување и правење на копии од која било книга, документ или предмет кој е во сопственост или под контрола на друштвата за ревизија, како и заради добивање на информации од кој било партнер или вработен на овластениот ревизор. Овластениот ревизор или лице од друштво за ревизија е должен на барање на Институтот или на лице овластено од него да презентира книга, документ или предмет, не смее согласно со овој закон да одбие да презентира таква книга, документ или предмет дури и ако ревизорот е на мислење дека таа книга, документ или предмет содржи доверливи информации за субјектот на ревизија,
- презема активности согласно со насоките дадени од Советот кои се неопходни и соодветни за промовирање на високите професионални стандарди меѓу друштвата за ревизија и овластените ревизори и за подобрување на квалитетот на ревизорските услуги што тие ги нудат,
- донесува годишна програма и годишен извештај за својата работа по добиена претходна согласност од Советот. Одобрениот годишен извештај се објавува на веб страницата на Институтот,
- издава билтен и ги ажурира информациите објавени на веб страницата на Институтот и
- врши други работи согласно со овој закон.

Контрола на квалитет

Член 20

(1) Овластените ревизори, друштвата за ревизија и овластените ревизори - трговци поединци, подлежат на систем за контрола на квалитетот заради усогласеност на работењето на ревизорите со процедурите за вршење на ревизија пропишани со Меѓународните стандарди за ревизија, Кодексот на етика за професионалните сметководители на IFAC и националното право.

(2) Системот за контрола на квалитетот треба да ги исполнува следниве критериуми:
- да е независен од овластените ревизори, друштвата за ревизија и овластените ревизори - трговци поединци кои се предмет на контрола на квалитетот,
- да подлежи на надзор од страна на Советот,
- да има обезбедено начин на финансирање и да е ослободен од какво било неповолно влијание од овластените ревизори, друштвата за ревизија и овластените ревизори - трговци поединци и
- да е овластен ревизор кој е независен од ревизорите кои се предмет на контрола.

(3) Институтот донесува интерни акти кои го вклучуваат системот за контрола на квалитетот во кој се наведени деталите за организациската и кадровската поддршка на контролата на квалитетот на ревизорите.

(4) Лицата одговорни за контрола на квалитетот во рамките на контролата на квалитетот вршат проверка на документацијата и ја оценуваат усогласеноста на извршената ревизија со пропишаните Меѓународни стандарди за ревизија, барањата за независност, износот на ревизорскиот надоместок и интерниот систем за управување со квалитетот на друштво за ревизија.

(5) Датумот на контрола на квалитетот го одредува Институтот и за истиот ревизорот се известува најмалку 30 дена пред почетокот на контролата. Од моментот на известувањето до завршувањето на контролата на квалитетот, овластените ревизори и друштвата за ревизија немаат забрана за вршење на работи на ревизија согласно со овој закон.

(6) Овластените ревизори и друштвата за ревизија на лицето одговорно за контрола на квалитетот му доставуваат листа на субјекти на ревизија чии финансиски извештаи биле предмет на ревизија од страна на овластениот ревизор или друштвата за ревизија и на барање ја стават на располагање целокупната документација побарана од страна на лицето одговорно за контрола на квалитетот.

(7) Лицето одговорно за контрола на квалитетот доставува извештај за извршената контрола на квалитетот до Комисијата за контрола на квалитетот во Институтот и Советот. Во извештајот за извршената контрола на квалитетот ги наведува сите идентификувани недостатоци и препораки за начинот и крајниот рок за нивно отстранување.

Известување за можни повреди

Член 21

Во случај кога постои сомневање кај вработен во Институтот за можна повреда на овој закон, МСР, Кодексот на етика за професионалните сметководители на IFAC и актите на Институтот, тоа лице е должно да го извести Советот за таквата можна повреда.

Дисциплински мерки

Член 22

(1) Институтот на овластени ревизори може да изрече мерки за повреда на МСР, Кодексот на етика за професионални сметководители на IFAC и актите на Институтот, и тоа:

а) опомена;

б) времено исклучување од членството во Институтот на друштвото за ревизија или овластениот ревизор - трговец поединец и

в) трајно исклучување на членството во Институтот на друштвото за ревизија или овластениот ревизор - трговец поединец .

(2) Начинот и постапката за утврдување на повредите и мерките од ставот (1) на овој член ги пропишува Институтот.

(3) Сите мерки изречени од Институтот се објавуваат во билтенот на Институтот.

(4) Институтот за изречените мерки задолжително го известува Советот.

(5) За изречените мерки од ставот (1) на овој член може да се изјави жалба до Советот во рок од 15 дена.

(6) Против одлуката на Советот може да се поведе судска постапка.

IV. УСЛОВИ ЗА ИЗДАВАЊЕ ЛИЦЕНЦА ЗА РАБОТА НА ДРУШТВА ЗА РЕВИЗИЈА И УВЕРЕНИЕ ЗА ОВЛАСТЕН РЕВИЗОР

Лиценца за овластени ревизори

Член 23

(1) Законски или договорни ревизии во Република Македонија може да врши само ревизор кој поседува лиценца за овластен ревизор и е член на Институтот.

(2) Лиценца за овластен ревизор му се издава на лице кое стекнало уверение за ревизор и има најмалку три години искуство на работи на ревизија од кои две години под надзор на овластен ревизор.

(3) Лице кое нема статус на овластен ревизор и кое не е член на Институтот не може да врши ревизија во Република Македонија, или да се претставува како овластен ревизор или да користи каква било ознака или опис кои ќе создадат впечаток дека лицето е овластен ревизор.

Лиценца за работа

Член 24

(1) Ревизија врши друштво за ревизија основано како трговско друштво и овластен ревизор основан како трговец поединец под услови и на начин утврден со овој закон и Законот за трговските друштва, доколку има лиценца за работа за вршење на работи на ревизија.

(2) Лиценца за работа за вршење на работи на ревизија на друштвото за ревизија му се издава ако ги исполнува следниве услови:

1) има вработено најмалку двајца овластени ревизори на неопределено работно време;

2) мнозинството со право на глас во друштвото за ревизија се во сопственост на овластени ревизори и

3) да има полиса за осигурување од општа одговорност во износ утврден од страна на Институтот.

(3) Лиценца за работа за вршење на работи на ревизија на овластен ревизор - трговец поединец му се издава под услов да поседува лиценца за овластен ревизор.

(4) Овластен ревизор може да основа само едно друштво за ревизија.

(5) На предлог на Институтот, Советот има право да ја одземе лиценцата за вршење работи на ревизија, и тоа:

- поради повреда на овој закон, Кодексот на етика за професионални сметководители и Меѓународните сметководствени стандарди,

- друштвото за ревизија, односно овластениот ревизор - трговец поединец не се осигури од одговорност за штета која може да биде предизвикана при вршење на ревизијата, во износ утврден од Институтот и

- доколку бројот на овластени ревизори се намали под бројот пропишан со овој закон, а друштвото за ревизија во рок од шест месеци од настанатата промена, бројот на овластени ревизори не го надополни до бројот пропишан со овој закон.

Барање за добивање на лиценца за работа

Член 25

(1) Барањето за добивање на лиценца за работа за вршење на работи на ревизија се доставува до Советот.

(2) Ревизорот за добивање лиценца за овластен ревизор поднесува барање до Советот доколку ги исполнува следниве критериуми:

1) да поседува уверение за ревизор;

2) да има полиса за осигурување од општа одговорност во износ утврден од страна на Институтот;

3) да не е вработен или на кој било друг начин поврзан со друг работодавец освен со друштвото за ревизија и

4) да се придржува кон стандардите за континуирано професионално усовршување на IFAC.

(3) Лиценцата за работа за вршење на работи на ревизијата и лиценцата за овластен ревизор се издаваат на неопределено време.

Постапка за стекнување на уверение за ревизор

Член 26

(1) Лицето кое сака да стане ревизор поднесува писмено барање до Институтот за полагање на испит за стекнување на звање ревизор.

(2) Барањето од ставот (1) на овој член мора да содржи докази дека лицето ги исполнува условите од членот 27 на овој закон.

(3) Полагањето на испитот за стекнување на звањето ревизор се спроведува според Програма која ја донесува Институтот, а за која Советот дава согласност.

Услови за полагање на испит за стекнување на звањето ревизор

Член 27

(1) За полагање на испитот за стекнување на звањето ревизор лицето треба да ги исполнува следниве услови:

1) да има високо образование од областа на економските, правните науки, или друго соодветно образование;

2) да го познава македонскиот јазик;

3) да не е осудуван со правосилна судска пресуда во врска со работењето, и тоа:

а) во периодот на правосилноста на пресудата до денот на издржувањето на казната и пет години од денот кога ја издржал казната во случај на осуденост со правосилна судска пресуда со казна затвор до три години и

б) во периодот на правосилноста на пресудата до денот на издржувањето на казната и пет години од денот кога ја издржал казната во случај на осуденост со правосилна судска пресуда со казна затвор над три години и

4) да не му е изречена мерка забрана за вршење на професија, дејност или должност.

(2) Испитот за стекнување на звањето ревизор се полага пред испитна комисија формирана од Институтот, која го утврдува начинот на спроведување на испитот.

(3) Испитната комисија се состои од четири члена кои се овластени ревизори и претседател на комисијата кој е претставник од Советот.

(4) На лицата кои го положиле испитот Институтот им издава уверение за ревизор во рок од 30 дена од денот на полагањето на испитот.

Континуирано професионално усовршување

Член 28

(1) Овластениот ревизор е должен да посетува обука од најмалку 120 часа за период од три години, односно да посетува обука од најмалку 30 часа годишно во рамките на континуирано професионално усовршување заради надградување на знаењето во областа на сметководството и ревизијата.

(2) Обуката може да биде организирана од Институтот или од друга акредитирана релевантна институција во странство.

(3) На овластениот ревизор кој нема да ги посетува обуките или нема да обезбеди доказ за завршени обуки од ставот (1) на овој член, Советот му ја одзема лиценцата за овластен ревизор, по предлог на Институтот.

(4) Против решението од ставот (3) на овој член може да се поведе судска постапка.

Одобрување на квалификација за ревизор стекната во странство

Член 29

(1) Барањата за одобрување на квалификација за ревизор стекната во странство се прифаќаат од Институтот ако се исполнети следниве услови:

1) квалификацијата на лицето да е со стандарди не пониски од стандардите што се бараат со овој закон, за едно лице да се квалификува како ревизор и

2) барателот успешно да ги положи испитите спроведени од Институтот со кои се обезбедува дека тоа лице има адекватно знаење од областа на законската регулатива во Република Македонија релевантна за вршење ревизија.

(2) Согласно правилата и постапката за одобрување на квалификација на ревизор стекната во странство, кандидатот барањето и придружната документација ги поднесува до Институтот кој одобрува полагање на определени испити утврдени со актите на Институтот.

(3) По положувањето на определените испити кандидатот добива уверение за ревизор и стекнува право да поднесе барање до Советот за добивање лиценца за овластен ревизор, доколку ги исполнува условите од членот 24 на овој закон.

Регистар на овластени ревизори и регистар на друштва за ревизија

Член 30

(1) Институтот води регистар на ревизори, регистар на овластени ревизори и регистар на друштва за ревизија и овластени ревизори - трговци поединци.

(2) Регистарот на овластени ревизори особено ги содржи следниве податоци:

1) име и презиме, адреса и регистарски број на овластениот ревизор;

2) статусот кој го има овластениот ревизор во друштвото за ревизија;

3) називот и седиштето на друштвото за ревизија во кое е вработен овластениот ревизор;

4) датум на издавање на лиценцата за овластен ревизор и

5) изречени дисциплински мерки.

(3) Регистарот на друштвата за ревизија и овластени ревизори - трговци поединци особено ги содржи следниве податоци:

1) име, седиште и регистарски број на друштвото за ревизија и трговецот поединец;

2) име и презиме и адреса на овластените ревизори кои се вработени во друштвото за ревизија, односно кај трговецот поединец;

3) име и презиме и адреса на основачите на друштвото за ревизија;

4) име и презиме и регистарски број на сите овластени ревизори кои се вработени или поврзани како партнери или на друг начин со друштвото за ревизија, односно со трговецот поединец;

5) правна форма на друштвото;

6) датум на издавање на лиценца за работи на вршење на ревизија на друштвата за ревизија и овластен ревизор - трговец поединец;

7) изречени дисциплински мерки и

8) веб страница.

(4) Институтот податоците од регистарот на друштвата за ревизија ги става на располагање на јавноста на веб страницата на Институтот и во билтенот на Институтот.

(5) Друштвото за ревизија и овластениот ревизор - трговец поединец се должни навремено да го известат Институтот за сите промени во врска со податоците содржани во регистарот.

Конфликт на интереси и повреда или нарушување на независноста

Член 31

(1) Овластениот ревизор е независен и самостоен во вршењето на работата на ревизијата во рамките на овластувањата утврдени со овој закон, а во согласност со Меѓународните стандарди за ревизија на IFAC и Кодексот на етика за професионалните сметководители на IFAC.

(2) Друштвото за ревизија кое е назначено за законски ревизор на субјектот на ревизија има обврска да изврши ревизија со професионален интегритет и независност. Во случај на повреда на која било одредба од ставот (3) на овој член, извршената ревизија на субјектот на ревизијата е неважечка.

(3) Ревизија не може да врши:

1) друштво за ревизија кое е акционер, вложувач на средства или основач на субјектот кај кој се врши ревизијата;

2) друштво за ревизија, кај правно лице кое е акционер, вложувач на средства или основач на тоа друштво за ревизија;

3) друштво за ревизија чиј основач истовремено е и основач на субјектот кај кој се врши ревизија;

4) овластен ревизор и/или друштво за ревизија кој/кое поседува 3% или повеќе од акционерската или сопственичката главнина на субјектот кај кој се врши ревизија;

5) овластен ревизор кој во субјектот кај кој се врши ревизијата и во годината чии финансиски извештаи се предмет на ревизија, бил законски застапник, член на Управниот, односно Надзорниот одбор на тој субјект или учествувал во водењето на неговите деловни книги и изготвувањето на финансиските и даночните извештаи;

6) овластен ревизор кој е во брачна врска, директно сродство или индиректно сродство до второ колено, или е поврзан со посвојување, старателство или туторство со овластениот застапник, членот на Управниот и Надзорниот одбор на субјектот кај кој се врши ревизијата;

7) овластен ревизор кој е партнер, вработен или службеник на субјектот кај кој се врши ревизијата;

8) овластениот ревизор или друштво за ревизија кое има директна или индиректна деловна врска или финансиски интерес кај субјектот кај кој се врши ревизијата или кој било од неговите службеници, членови на управата или акционери и

9) друштво за ревизија кое прифаќа процена за цели на финансиско известување од поврзана страна.

(4) Овластениот ревизор или друштвото за ревизија додека врши ревизија кај субјектот, во исто време не смее да му ги обезбедува следниве услуги:

1) сметководствени или други услуги поврзани со сметководствената евиденција, годишните сметки или годишните консолидирани сметки на субјектот кај кој се врши ревизија;

2) изготвување и имплементација на финансиски информациски системи;

3) услуги на внатрешна ревизија како надворешен изведувач;

4) учество во економски интерес, директно или индиректно, во субјект или каков било поврзан субјект за кој тој бил ангажиран да врши надворешна ревизија;

5) процена за цели на финансиско известување и

6) други активности пропишани со актите на Институтот.

V. СТАНДАРДИ ЗА РЕВИЗИЈА И РЕВИЗОРСКО ИЗВЕСТУВАЊЕ

Обврска за примена на ревизорските стандарди

Член 32

(1) Ревизијата се врши во согласност со Меѓународните стандарди за ревизија на IFAC објавени во "Службен весник на Република Македонија" што се ажурираат на годишна основа заради усогласување со тековните стандарди онака како што се дополнети, изменети или усвоени од страна на Меѓународната федерација на сметководители (IFAC).

(2) Овластениот ревизор е одговорен за добивање разумно уверување дека финансиските извештаи се ослободени од материјално погрешно прикажување.

(3) Извештајот на независниот ревизор го потпишува овластениот ревизор - трговец поединец кој ја извршил ревизијата. Во случај кога ревизијата е извршена од страна на друштво за ревизија, во име на друштвото за ревизија извештајот на независниот ревизор го потпишуваат еден овластен ревизор вработен во друштвото за ревизија и застапникот на друштвото за ревизија.

Законска ревизија на годишни или консолидирани сметки и финансиски извештаи

Член 33

(1) Друштвото за ревизија или овластениот ревизор - трговец поединец за извршената ревизија на годишните сметки и финансиските извештаи поднесува ревизорски извештај до акционерите или содружниците на субјектот на ревизија.

(2) Ревизорскиот извештај се разгледува на годишно собрание на субјектот и е достапен за контрола и прашања од кој било акционер или содружник.

(3) Овластениот ревизор на субјектот има право на пристап во секое разумно време до книгите, сметките и налозите на субјектот и има право да бара од членовите на управата на субјектот, службениците и менаџерите на субјектот и од вработените или субјектите кои се во договорни односи со субјектот, информации и објаснувања кои се во нивна контрола или знаење кое тие можат да ги стекнат, а коишто овластениот ревизор смета дека се неопходни за извршување на неговите задачи.

(4) Субјектот кај кој се врши ревизија не смее да го ограничи пристапот до потребната документација од ставот (3) на овој член, или да му обезбеди информации кои се невистинити или упатуваат на погрешни заклучоци.

(5) За законска ревизија на консолидираните сметки на субјектот на ревизија, групниот ревизор ја презема одговорноста за ревизорскиот извештај кој се однесува на консолидираните сметки.

(6) Целокупната документација од извршената ревизија, ревизорот е должен да ја чува во период од најмалку седум години од датумот на издавање на извештајот на ревизорот.

Содржина на извештајот на овластениот ревизор

Член 34

(1) Извештајот на овластените ревизори содржи:

а) вовед, кој ги идентификува годишната сметка и финансиски извештаи односно консолидираната годишна сметка и консолидираните финансиски извештаи и рамката за финансиско известување која се применува во нивната подготовка;

б) опис на делокругот на ревизијата, кој ги идентификува ревизорските стандарди во согласност со кои ревизијата е извршена;

в) ревизорско мислење, во кое јасно е наведено мислењето на овластениот ревизор за тоа дали годишната сметка и финансиските извештаи, односно консолидираната годишна сметка и консолидираните финансиски извештаи, даваат вистинска и објективна слика во согласност со рамката за финансиско известување и дали истите се во согласност со законските барања и прописи. Ревизорското мислење може да биде мислење без резерва, мислење со резерва, неповолно мислење, или воздржување од мислење доколку овластениот ревизор не е во состојба да го изрази своето ревизорско мислење;

г) упатување на кои било прашања на кои овластениот ревизор укажал без да го квалификува ревизорското мислење и

д) мислење во врска со конзистентноста на годишниот извештај со годишната сметка и финансиските извештаи, односно на консолидираниот годишен извештај со консолидираната годишна сметка и консолидираните финансиски извештаи за истата деловна година.

(2) Ревизорскиот извештај го потпишува овластениот ревизор кој што ја вршел ревизијата.

Извештај за транспарентност

Член 35

(1) Друштвото за ревизија или овластениот ревизор - трговец поединец е должен да го објави годишниот извештај за транспарентност најмалку во едно јавно гласило или на својата веб страница, во рок од три месеци од крајот на финансиската година и истиот содржи:

а) опис на правната структура и сопственост на друштвото за ревизија;

б) опис на професионалната мрежа и правните структурни аранжмани во мрежата каде што припаѓа;

в) опис на управувачката структура на друштвото за ревизија;

г) опис на внатрешниот систем на контрола на квалитет на друштвото за ревизија и изјава од овластениот надлежен орган на друштвото за ревизија за ефективноста на функционирањето на овој систем;

д) датумот кога е извршена последната проверка за уверување во квалитетот на ревизорот согласно со членот 20 од овој закон;

ѓ) список на субјекти на кои е извршена ревизија во текот на претходната година;

е) изјава за независното работење на друштвото за ревизија со која се потврдува дека постојат интерни процедури за проверка на усогласеноста на независноста и дека истите се спроведени;

ж) изјава за политиката што ја следи друштвото за ревизија во текот на претходната година;

з) финансиска информација за вкупниот приход остварен од ревизијата и други надоместоци, расчленет на четири категории: од услуги на ревизија на годишни и консолидирани сметки, дополнителни услуги на уверување во квалитет, даночни советодавни услуги и други неревизорски услуги и

ѕ) информација за основата по која се утврдува хонорарот на овластениот ревизор.

(2) Извештајот за транспарентност го потпишува застапникот на друштвото за ревизија.

Надоместок за ревизија

Член 36

(1) Надоместокот за законска ревизија не може да биде под влијание на/или заснован врз одредбите за обезбедување на дополнителни услуги на субјектот на ревизија.

(2) Надоместокот за законска ревизија треба да биде јасно определен во договорот за ревизија.

Доверливост и замена на ревизор

Член 37

(1) Овластениот ревизор, треба да ја почитува доверливоста на информациите добиени како резултат на професионални и деловни односи и не треба да ги разоткрива информациите за трети лица без соодветно и посебно одобрение, освен ако има законско или професионално право или обврска да ги обелодени.

(2) Кога друштвото за ревизија или овластениот ревизор - трговец поединец се заменува, претходното друштвото за ревизија или овластениот ревизор - трговец поединец треба да му обезбеди пристап до сите релевантни информации на новоназначеното друштво за ревизија или овластениот ревизор - трговец поединец во врска со субјектот на ревизијата.

(3) На претходното друштвото за ревизија или овластениот ревизор - трговец поединец на кои им престанал ревизорскиот ангажман, се применува одредбата на ставот (1) од овој член, во однос на тој ангажман.

(4) Сопствениците и извршните директори на субјектот на ревизија треба да имаат заемна обврска да обезбедат информации, по барање на овластените ревизори и на Институтот.

(5) Институтот и Советот треба да бидат уверени дека постојат оправдани причини за отповикување или повлекување на друштвата за ревизија или овластените ревизори - трговци поединци во текот на нивниот ангажман.

(6) Институтот треба да биде известен за секое отповикување или повлекување на овластените ревизори - трговци поединци за време на нивниот ангажман кој вклучува законска ревизија. Доколку субјектот на ревизија е правно лице од јавен интерес, вакво известување ревизорот мора да достави и до Советот.

Собранија на акционери или содружници

Член 38

Ревизорите на субјектот за ревизија, имаат право да присуствуваат на секое собрание на субјектот и да ги добиваат сите известувања или други дописи поврзани со него, кои имаат право да ги добиваат сите акционери или содружници, да се обратат на кое било собрание на кое присуствуваат во однос на кој било дел од дневниот ред на собранието кој нив ги засега како ревизори.

VI. ПОСЕБНИ ОДРЕДБИ ЗА ЗАКОНСКА РЕВИЗИЈА НА ПРАВНИ ЛИЦА ОД ЈАВЕН ИНТЕРЕС

Член 39

(1) Правните лица од јавен интерес се должни да формираат одбор за ревизија во согласност со одредбите од овој член, освен ако со друг закон не е поинаку уредено.

(2) Одборот за ревизија го сочинуваат најмалку пет члена.

(3) Мнозинството членови во одборот за ревизија се избираат од членовите на надзорниот одбор, а најмалку еден е независен и има познавање од областа на сметководството или ревизијата.

(4) Одборот за ревизија ги врши следниве работи:

- ја следи законската ревизија на финансиските извештаи,
- ја следи усогласеноста на работењето на правното лице од јавен интерес со прописите што се однесуваат на сметководствените стандарди и финансиските извештаи,
- го следи процесот на ревизија на правното лице од јавен интерес и ја оценува работата на друштвото за ревизија или на овластениот ревизор - трговец поединец,
- предлага друштвото за ревизија и
- ја следи работата и ја оценува ефикасноста на внатрешната ревизија и системите на управување со ризик.

(5) Друштвата за ревизија кои вршат законска ревизија на правни лица од јавен интерес се должни да достават писмена изјава до одборот за ревизија на субјектот за ревизија во која:

а) друштвото за ревизија ја потврдува својата независност од правното лице од јавен интерес кое е предмет на ревизија;

б) друштвото за ревизија ги обелоденува сите дополнителни неревизорски услуги кои ги обезбедува на правното лице од јавен интерес покрај законската ревизија и

в) друштвото за ревизија заедно со одборот за ревизија ги разгледуваат заканите за независност на законскиот ревизор, како и заштитните механизми од тие закани.

(6) Друштвата за ревизија наведени во ставот (5) од овој член го известуваат одборот за ревизија за клучните прашања кои произлегуваат од законската ревизија, со посебен акцент на прашањата поврзани со материјалната слабост на внатрешната контрола на правното лице од јавен интерес, во однос на финансиското известување.

Член 40

(1) Овластен ревизор може да врши законска ревизија на финансиски извештаи на правно лице од јавен интерес во период од најмногу седум последователни финансиски години. После овој период лиценцираниот овластен ревизор не може да врши ревизија на финансиските извештаи на истото правно лице од јавен интерес во времетраење од две години од датумот на престанување на неговиот мандат.

(2) Одредбите од ставот (1) на овој член се однесуваат на лиценциран овластен ревизор кој е индивидуално одговорен за извршување на законска ревизија на финансиски извештаи на правно лице од јавен интерес, доколку договорот за вршење на законски ревизии на предметното правно лице од јавен интерес е склучен од страна на друштво за ревизија.

(3) Овластениот ревизор од ставовите (1) и (2) на овој член не може да биде член на административен или управувачки орган на предметното правно лице од јавен интерес, во времетраење од две години од датумот на истекување на неговиот мандат.

Член 41

Во одредени закони и регулативи кои се однесуваат на правно лице од јавен интерес може да постојат построги одредби од одредбите пропишани со овој закон, во однос на овластените ревизори и друштвата за ревизија кои се ангажирани за вршење на законски ревизии на правно лице од јавен интерес.

VII. ПРЕКРШОЧНИ ОДРЕДБИ

Член 42

(1) Глоба во износ од 3.000 до 6.000 евра во денарска противвредност ќе се изрече за прекршок на друштвото за ревизија, ако:

1) врши законски или договорни ревизии, а не е лиценциран ревизор и не е член на Институтот (член 23);

2) не го објави годишниот извештај за транспарентност (член 35) и

3) не ги применува Меѓународните стандарди за ревизија на IFAC (член 32).

(2) Покрај глобата од ставот (1) на овој член на друштвото за ревизија ќе му се изрече прекршочна санкција, забрана за вршење дејност во траење од една до три години.

(3) Глоба во износ од 500 до 1.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршок од ставот (1) на овој член и на одговорното лице во друштвото за ревизија.

(4) Покрај глобата од ставот (3) на овој член на одговорното лице во друштвото за ревизија ќе му се изрече прекршочна санкција забрана за вршење професија, дејност или должност во траење од една до три години.

Член 43

(1) Глоба во износ од 2.000 до 4.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршок на овластениот ревизор - трговец поединец, ако:

1) врши законски или договорни ревизии, а не е лиценциран ревизор и не е член на Институтот (член 23);

2) не го објави годишниот извештај за транспарентност (член 35) и

3) не ги применува Меѓународните стандарди за ревизија на IFAC објавени во "Службен весник на Република Македонија" (член 32).

(2) Покрај глобата од ставот (1) на овој член на овластениот ревизор - трговец поединец ќе му се изрече прекршочна санкција забрана за вршење на професија, дејност или должност во траење од една до три години.

Член 44

Глоба во износ од 500 до 1.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршок на овластениот ревизор, ако:

1) врши законски или договорни ревизии, а не е овластениот ревизор и не е член на Институтот (член 23);

2) не ги применува Меѓународните стандарди за ревизија на IFAC (член 32) и

3) не обезбеди доверливост на податоците и сознанијата во вршењето на ревизијата (член 37).

Член 45

Прекршочните санкции предвидени со овој закон ги изрекува надлежен суд.

VIII. ПРЕОДНИ И ЗАВРШНИ ОДРЕДБИ

Член 46

(1) Советот започнува со работа со именување на претседателот и членовите на Советот од страна на Владата на Република Македонија, во рок од 60 дена од денот на влегувањето во сила на овој закон.

(2) До започнување со работа на Советот, Министерството за финансии ги врши работите од надлежност на Советот.

Член 47

Институтот за овластени ревизори продолжува да ги врши работите од својата надлежност согласно со овој закон.

Член 48

Друштвата за ревизија и овластениот ревизор - трговец поединец должни се да го усогласат своето работење со одредбите на овој закон во рок од шест месеци од денот на влегувањето во сила на овој закон.

Член 49

На барање на лицата кои стекнале уверение за овластен ревизор до влегувањето во сила на овој закон, Советот им издава лиценца за овластен ревизор.

Член 50

Постапките за полагање на испитот за стекнување на звањето овластен ревизор и за добивање дозвола за работа на друштва за ревизија и овластен ревизор - трговец поединец, ќе се вршат според прописите кои важеле до денот на влегувањето во сила на овој закон, но најдоцна во рок од една година од денот на влегувањето во сила на овој закон.

Член 51

Со денот на влегувањето во сила на овој закон, престанува да важи Законот за ревизија ("Службен весник на Република Македонија" број 79/2005 и 103/2008).

Член 52

Овој закон влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија".

L I G J
PËR REVIZION

I. DISPOZITA TË PERGJITHSHME

Neni 1

Me kete ligj rregullohen kushtet për realizimin e revizionit te personat juridike të cilet kryejne veprimtari në Republiken e Maqedonise.

Neni 2

Dispozitat e ketij ligji kane të bejne me angazhimet ligjore dhe të kontraktuara të revizionit të cilat kryhen në Republiken e Maqedonise.

Neni 3

Për gjithcka që nuk eshte percaktuar me kete ligj zbatohen dispozitat e Ligjit për shoqeri tregtare lidhur me kryerjen e puneve të revizionit.

Perkufizime

Neni 4

Nocione dhe shkurtesa të vecanta të perdorura në kete ligj e kane kete domethenie:

1. "Revizion" eshte kontrolli i pavarur i raporteve financiare ose raporteve të konsoliduara dhe të informatave financiare, me qellim që të shprehet mendim në lidhje me vertetesine dhe paanshmerine e tyre dhe harmonizimin e tyre me kornizen e pranuar për njoftim financiar;

2. "Revizion ligjor" eshte kontrolli i obligueshem i raporteve financiare ose raporteve të konsoliduara dhe informatave tjera që kryhet në baze të ligjit, në pajtim me Standardet evropiane për revizion të IFAC-it, si vijon:

a) raporteve financiare të shoqerive tregtare të percaktuara me ligj, me qellim që të shprehet mendimi në lidhje me vertetesine dhe paanshmerine dhe harmonizimin e tyre me kornizen e pranuar për njoftim financiar dhe

b) informatave financiare të pergatitura në pajtim me kriteret adekuate, me qellim të shprehjes së mendimit për informatat financiare;

3. "Revizion i kontraktuar" eshte kontroll padetyrueshem i raporteve financiare, që kryhet në baze të marreveshjes në pajtim me Standardet nderkombetare për revizion të IFAC-it, me qellim që të shprehet mendim në lidhje me vertetesine dhe paanshmerine e tyre dhe harmonizimin e tyre me kornizen e pranuar për njoftim financiar, me ç'rast subjektet që nuk jane pale të marreveshjes për revizion mbeshteten në raportet financiare dhe raportin revizor të pergatitur sipas ketyre standardeve;

4. "Subjekt i revizionit" eshte personi juridik raportet financiare të të cilit jane lende e revizionit në pajtim me Ligjin për shoqeri tregtare;

5. "Subjekte të lidhura" jane subjektet të cilat me subjektin e revizionit jane të lidhura me interes ekonomik, financiar dhe lloj tjeter të interesit;

6. "Revizor" eshte personi fizik i cili posedon certifikate për revizor;

7. "Shoqeri për revizion" eshte shoqeria tregtare që eshte e regjistruar dhe kryen revizion në pajtim me kete ligj dhe Ligjin për shoqeri tregtare;

8. "Revizor i autorizuar- tregtar individual" eshte personi fizik i regjistruar në pajtim me kete ligj dhe Ligjin për shoqeri tregtare dhe i cili posedon licence të revizorit të autorizuar;

9. "Certifikate e revizorit" eshte certifikata të cilen e leshon Instituti i Revizoreve të Autorizuar për personat të cilet e kane kaluar provimin për revizor;

10. "Licence për revizor të autorizuar" eshte licenca të cilen e leshon Keshilli për Avancimin dhe Mbikeqyrjen e Revizionit;

11. "Revizor i autorizuar" eshte revizori i cili posedon licence për kryerjen e puneve të revizionit;

12. "Keshilli Avancimin dhe Mbikeqyrjen e Revizionit" eshte trup i pavarur dhe rregullator me autorizime publike;

13. "Informata të fshehta" jane informatat të cilat jane të klasifikuara me shkalle të fshehtesise në pajtim me Ligjin për informatat e klasifikuara nga Instituti për revizore të autorizuar, dhe ministri i Financave dhe si të tilla nuk jane të arritshme për publikun;

14. "Procedure disiplinore" eshte procedura e percaktimit të pergjegjesise së revizorit për shkelje të ligjit, akteve nenligjore të cilat dalin prej tij dhe Kodeksit të etikes për kontabiliste profesional të IFAC-it të miratuara nga Instituti i Revizoreve të Autorizuar;

15. "Instituti i Revizoreve të Autorizuar të Republikes së Maqedonise" eshte shoqate profesionale e dhomave të revizoreve të autorizuar;

16. " IFAC" eshte Federata Nderkombetare e Kontabilisteve;

17. "SNR" jane Standardet nderkombetare për revizion;

18. "SNNJF" jane Standardet nderkombetare për njoftim financiar;

19. "Person juridik me interes publik" eshte shoqeri aksionare me obligime të vecanta për njoftim në pajtim me Ligjin për letra me vlere;

20. "Revizor grupor" eshte revizori i autorizuar, tregtari individual ose shoqeria e revizionit, të cilet kryejne revizion ligjor të llogarive të konsoliduara dhe

21. "Keshill i Revizionit" eshte organi udheheqes te personi juridik me interes publik.

Neni 5

Revizion mund të kryejne shoqerite e revizionit ose revizori i autorizuar - tregtar individual, në kushte dhe menyre të percaktuar me kete ligj ose me Ligjin për shoqeri tregtare.

II. KESHILLI PËR AVANCIMIN DHE MBIKEQYRJEN E REVIZIONIT

Statusi i Keshillit për Avancimin dhe Mbikeqyrjen e Revizionit

Neni 6

(1) Për avancimin dhe mbikeqyrjen e kryerjes së revizionit, Qeveria e Republikes së Maqedonise me propozim të ministrit të Financave themelon Keshill për Avancimin dhe Mbikeqyrjen e Revizionit, (në tekstin e metutjeshem: Keshill) si trup i mevetesishem dhe i pavarur rregullator, me autorizime publike të percaktuara me kete ligj.

(2) Keshilli e merr cilesine e personit juridik me regjistrim në regjistrin e personave tjere juridike, që mbahet në Regjistrin qendror të Republikes së Maqedonise.

(3) Selia e Keshillit eshte në Shkup.

(4) Keshilli për punen e vet pergjigjet para Qeverise së Republikes së Maqedonise.

Statuti i Keshillit

Neni 7

(1) Keshilli e miraton Statutin për të cilin pajtim jep Qeveria e Republikes së Maqedonise, me të cilin rregullohen organizimi i brendshem, menaxhimi dhe udheheqja, procedurat e miratimit të akteve, menyra dhe kushtet për punesim në Keshill, si dhe ceshtje tjera me rendesi për punen e Keshillit.

(2) Aktet nenligjore për miratimin e të cilave Keshilli eshte i autorizuar me kete ligj botohen në "Gazeten Zyrtare të Republikes së Maqedonise".

Puna e Keshillit

Neni 8

(1) Lende e mbikeqyrjes së Keshillit jane Instituti i revizoreve të autorizuar, të gjitha shoqerite e revizionit dhe revizori i autorizuar- tregtar individual.

(2) Keshilli i kryen punet në vijim:

- i jep udhezime Institutit të Revizoreve të Autorizuar për ceshtjet për të cilat eshte kompetent në pajtim me kete ligj,
- jep pelqim për Statutin edhe aktet e Institutit të Revizoreve të Autorizuar, në lidhje me procedurat kontrolluese dhe disiplinore,
- kryen kontroll të Institutit të Revizore të Autorizuar në zbatimin e procedurave kontrolluese dhe disiplinore, në pajtim me sugjerimet dhe rekomandimet e Keshillit,
- jep pelqim për Programin vjetor dhe Raportin vjetor për punen e Institutit të Revizoreve të Autorizuar,
- e percjell zbatimin e Programit vjetor për kontroll dhe cilesine e revizionit të Institutit të Revizoreve të Autorizuar,
- e kontrollon dokumentacionin e nevojshem për leshimin e licencave të revizorit,
- e kontrollon raportin për transparence në pajtim me nenin 35 të ketij ligji,
- e percjell proceduren që e zbaton Instituti i Revizoreve të Autorizuar për njohjen e kualifikimit për revizor, të fituar jashte vendit,

- me kerkese të personit i cili i ploteson kushtet nga neni 25 i ketij ligji, Keshilli leshon licence për revizor të autorizuar,
- me propozim të Institutit të Revizoreve të Autorizuar, leshon licence pune për kryerjen e puneve të revizionit të shoqerive për revizion dhe të revizorit të autorizuar- tregtar individual, të cilet i plotesojne kushtet nga neni 25 i ketij ligji dhe
- vendos bashkepunim me institucione relevante nderkombetare.

Perberja e Keshillit për Avancimin dhe Mbikeqyrjen e Revizionit

Neni 9

(1) Keshillin e perbejne shtate anetare.

(2) Qeveria e Republikes së Maqedonise i emeron kryetarin dhe anetaret e Keshillit. Kryetarin e Keshillit e propozon ministri i Financave, ndersa gjashte anetaret tjere propozohen nga keto institucione:
- një perfaqesues nga Banka Popullore e Republikes së Maqedonise, i punesuar në Sektorin e Supervizionit,
- një perfaqesues nga Agjencia për Supervizionin e Sigurimit,
- një perfaqesues nga Komisioni për Letra me Vlere,
- një perfaqesues nga radhet e subjekteve të medha tregtare dhe
- dy revizore të autorizuar të propozuar nga Instituti.

(3) Gjate emerimit të kryetarit dhe anetareve të Keshillit nga paragrafi (2) i ketij neni, të respektohet parimi i perfaqesimit të drejte dhe adekuat i pjesetareve të bashkesive.

(4) Kryetari udheheq me Keshillin dhe e perfaqeson në marredheniet me persona të trete.

(5) Mandati i kryetarit dhe anetareve të Keshillit eshte pese vjet, me mundesi për rizgjedhje edhe për një mandat.

(6) Kryetari dhe anetaret e Keshillit mund të shkarkohen nga Qeveria e Republikes së Maqedonise edhe para perfundimit të mandatit nga paragrafi (4) i ketij neni, vetem në rast të plotesimit të së paku njerit prej kushteve të percaktuara me nenin 12 të ketij ligji.

(7) Në rast të pushimit të detyres së kryetarit dhe anetareve të Keshillit në pajtim me kete ligj para perfundimit të mandatit, në vendin e tij emerohet person tjeter me mandat deri në perfundimin e mandatit të anetarit të cilit i pushon kryerja e detyres.

Kushtet për zgjedhjen e anetareve të Keshillit

Neni 10

(1) Për anetar të Keshillit mund të zgjidhet personi i cili i ploteson kushtet në vijim:
- të jete shtetas i Republikes së Maqedonise,
- ta kete kryer arsimin e larte nga sfera e ekonomise apo drejtesise,
- të mos jete i punesuar në Institutin e Revizoreve të Autorizuar dhe të mos jete anetar i asnje trupi ekzekutiv nga i njejti,
- të kete së paku pese vjet pervoje pune në sferen e kontabilitetit, drejtesise, revizionit dhe financave,
- të mos jete i gjykuar në menyre të plotfuqishme për veper penale kunder financave publike, qarkullimit pagesor, ekonomise dhe detyres zyrtare dhe
- të mos i jete shqiptuar ndalim për ushtrimin e profesionit, veprimtarise ose detyres.

(2) Për anetar të Keshillit nuk mund të emerohet personi:
- i cili eshte funksionar që udheheq me organ shteteror ose organ të administrates shteterore dhe
- të mos jete bartes i funksionit në parti politike, anetar i Keshillit Drejtues, Keshillit Mbikeqyres ose cfaredo lloj organi tjeter te subjekt tjeter juridik.

(3) Kryetari dhe anetaret e Keshillit jane të obliguar që punen e tyre ta kryejne në menyre profesionale dhe në menyre që nuk do ta vë në pikepyetje pavaresine dhe mevetesine e Keshillit.

(4) Cfaredo qofte forme e ndikimit mbi punen e Keshillit që do të mund të ndikonte mbi pavaresine dhe mevetesine e Keshillit, ndalohet.

Të drejtat e kryetrarit, anetareve të Keshillit dhe të punesuarve

Neni 11

(1) Kryetari i Keshillit eshte person profesional i angazhuar për cfare merr rroge, në pajtim me rregullat për rrogat e personave të zgjedhur dhe të emeruar.

(2) Anetaret e Keshillit kane të drejte të kompensimit mujor i cli sigurohet prej mjeteve të Keshillit, të percaktuara me planin vjetor financiar.

(3) Punet administrative teknike të lidhura me punen e Keshillit, i kryen sherbimi profesional i Keshillit.

(4) Mjetet për rroga dhe shtesat e rrogave të kryetarit dhe të punesuarve në sherbimin profesional të Keshillit, si dhe mjetet për kompensim mujor të anetareve të Keshillit sigurohen prej mjeteve të Keshillit, të percaktuara me planin vjetor financiar.

Shkarkimi i anetareve të Keshillit

Neni 12

Qeveria e Republikes së Maqedonise me propozim të ministrit të Financave, mundet para perfundimit të mandatit për të cilin eshte emeruar ta shkarkoje kryetarin ose anetarin e Keshillit, nese:
- vet e kerkon kete,
- e humb aftesine për pune,
- e shkel obligimin për mbrojtjen e të dhenave personale nga neni 37 i ketij ligji dhe
- pa arsye mungon në tri mbledhje të njepasnjeshme të Keshillit, ose pa arsye mungon në gjithsej pese mbledhje gjate një viti.

Kompetencat e Keshillit

Neni 13

Kompetencat e Keshillit jane:
- miratimi i Statutit të Keshillit,
- miratimi i Rregullores për punen e vet, programit vjetor, planit financiar dhe raportit vjetor për të cilat pelqim jep Qeveria e Republikes së Maqedonise,
- miraton Liste tarifore për leshimin e licencave të punes për kryerjen e puneve të revizionit të shoqerive për revizion, revizorit të autorizuar- tregtar individual dhe të revizoreve të autorizuar për të cilen pelqim jep Qeveria e Republikes së Maqedonise,
- leshon licenca pune për kryerjen e puneve të revizionit të shoqerive për revizion dhe revizorit të autorizuar - tregtar individual,
- e nxit të permbajturit e standardeve të larta profesionale në profesionin e revizorit,
- e percjell zbatimin e dispozitave të ketij ligji dhe rregullave të miratuara në baze të tij dhe mbi kete baze i propozon ministrit të Financave pergatitjen e ndryshimeve dhe plotesimeve adekuate për të njejtat,
- e percjell zbatimin dhe jep pelqim për aktet e Institutit të Revizoreve të Autorizuar dhe i propozon Institutit të Revizore të Autorizuar, ndryshimin dhe plotesimin e tyre,
- lidh memorandume për bashkepunim me institucionet për mbikeqyrje publike nga vende tjera dhe
- kryen pune tjera të percaktuara me kete ligj dhe Statutin.

Vendimmarrja e Keshillit

Neni 14

(1) Keshilli vendos në mbledhje.

(2) Keshilli mund të miratoje vendime në kompetence të tij, nese në mbledhje jane të pranishem shumica e numrit të pergjithshem të anetareve.

(3) Vendimet e Keshillit konsiderohen se jane miratuar nese për të njejtat ka votuar shumica e anetareve të pranishem në mbledhje, me atë që kryetari dhe anetaret e Keshillit nuk mund të permbahen gjate votimit.

Mjetet për pune të Keshillit

Neni 15

Puna e Keshillit financohet nga:

- Buxheti i Republikes së Maqedonise,
- 25% e të ardhurave të realizuara të Institutit, të paguara nga shoqerite për revizion dhe revizori i autorizuar- tregtar individual në vitin paraprak,
- kompensimi për leshimin e licencave të punes për kryerjen e puneve të revizionit të shoqerive për revizion dhe revizorit të autorizuar - tregtar individual dhe të revizoreve të autorizuar dhe
- të ardhura tjera të realizuara gjate punes së Keshillit.

Autorizimi për shqiptimin e masave revizoreve të autorizuar

Neni 16

(1) Në baze të masave të kumtuara nga Instituti i Revizoreve të Autorizuar të Republikes së Maqedonise në nenin 22 të ketij ligji, Keshilli mund t'i shqiptoje masat në vijim:

- verejtje,
- ndalim i perkohshme për kryerjen e punes së revizorit të autorizuar, shoqerise së licencuar për revizion ose revizorit të autorizuar me licence-tregtar individual dhe
- ndalim i perhershem për kryerjen e punes së revizorit të autorizuar, shoqerise për revizion ose revizorit të autorizuar - tregtar individual.

(2) Menyren dhe proceduren për konstatimin e shkeljeve dhe masave nga paragrafi (1) të ketij, neni i percakton Keshilli.

(3) Të gjitha masat e shqiptuara nga Keshilli, botohen në ueb faqet e Keshillit dhe të Institutit të Revizoreve të Autorizuar.

(4) Keshilli eshte i obliguar që ta informoje Institutin e Revizoreve të Autorizuar, për të gjitha masat të cilat i ka shqiptuar.

(5) Kunder vendimit të Keshillit mund të ngritet procedure gjyqesore, vetem lidhur me mosrespektimin e procedurave të masave të shqiptuara.

III. BASHKIMI PROFESIONAL I REVIZOREVE TË AUTORIZUAR-INSTITUTI I REVIZOREVE TË AUTORIZUAR

Instituti i Revizoreve të Autorizuar të Republikës së Maqedonisë

Neni 17

(1) Për promovimin e standardeve të larta profesionale dhe për permiresimin e cilesise së sherbimeve të revizionit, revizoret e autorizuar bashkohen në Institutin e Revizoreve të Autorizuar të Republikes së Maqedonise, si shoqate profesionale e dhomave (në tekstin e metejme: Instituti).

(2) Anetare të Institutit jane revizore të autorizuar, shoqerite e revizionit dhe revizori i autorizuar- tregtar individual.

(3) Instituti ka cilesi të personit juridik.

(4) Selia e Institutit eshte në Shkup.

(5) Instituti, statusin e personit juridik e fiton me regjistrim në Regjistrin Qendror të Republikes së Maqedonise.

Organet e Institutit

Neni 18

(1) Organet e Institutit jane Kuvendi, Keshilli Drejtues dhe kryetari.

(2) Kuvendi eshte organi më i larte i Institutit dhe e perbejne të gjithe anetaret.

(3) Organizimi, kompetencat, struktura, menyra e zgjedhjes, të drejtat dhe detyrat e organeve të Institutit rregullohen me Statut.

(4) Punet administrative teknike të lidhura me punen e Institutit, i kryen sherbimi profesional i Institutit.

Kompetencat e Institutit

Neni 19

Instituti i kryen punet në vijim:

- mban regjister të revizoreve të autorizuar dhe regjister të shoqerive për revizion dhe revizor të autorizuar- tregtar individual,
- miraton program për dhenien e provimit për marrjen e titullit të revizorit dhe mban provim për marrjen e titullit të revizorit,
- leshon certifikate për revizor,
- i shqyrton dhe jep mendim për kerkesat për njohjen e kualifikimeve për revizor të fituara jashte vendit, në baze të rregullave dhe procedurave të percaktuara nga Instituti i Revizoreve të Autorizuar,
- organizon kontroll të njohurive nga sfera e rregullatives ligjore gjate njohjes së kualifikimeve për revizor, të fituara jashte vendit,
- organizon dhe zbaton ngritje të vazhdueshme profesionale,
- e percjell zbatimin e SNR-së, Kodeksit të etikes për kontabiliste profesionale të IFAC-it te shoqerite për revizion dhe te revizoret e autorizuar- tregtare individuale,
- i zbaton Standardet nderkombetare për revizion dhe të Kodeksit për etike të kontabilisteve profesional të IFAC-it,
- i perkthen Standardet nderkombetare për njoftim financiar, Standardet nderkombetare për njoftim financiar për ndermarrje të vogla dhe të mesme, Standardet nderkombetare për revizion, Kodeksin e etikes për kontabilistet profesionale të IFAC-it dhe Standardet nderkombetare për kontroll dhe cilesi,
- ngrit procedure disiplinore dhe shqipton masa për anetaret për shkak të shkeljes së SNR-së, akteve të Institutit dhe të Kodeksit për etike të kontabilisteve profesional të IFAC-it,
- zbaton kontrollim për kontroll të cilesise së revizoreve të autorizuar, shoqerive për revizion dhe revizorit të autorizuar tregtar individual për revizionet e kryera ligjore së paku një here në gjashte vjet, ndersa kontrollin për revizoret e autorizuar, shoqerite për revizion dhe revizorin e autorizuar tregtar individual, të cilet kryejne revizione te personat juridike me interes publik, së paku në çdo tre vjet,
- e njofton Keshillin për masat e shqiptuara nga kontrolli i zbatuar te shoqerite për revizion dhe/ose revizoret e autorizuar- tregtare individuale,
- e percakton lartesine e anetaresise për revizoret e autorizuar për anetaresim në Institut, e cila e siguron funksionimin e Institutit, si dhe lartesine e anetaresise të shoqerive për revizion dhe revizorit të autorizuar - tregtar individual, e cila percaktohet në baze të të ardhurave të realizuara me kryerjen e revizionit dhe sherbimeve të lidhura me revizionin,

- autorizon persona ose formon komision për vleresim profesional të praktikes së shoqerive për revizion dhe të revizorit të autorizuar- tregtar individual, të cilet kane të bejne me kontrollin dhe berjen e kopjeve nga cilido liber, dokument ose lende që eshte në prone ose nën kontroll të shoqerise për revizion, si dhe për marrje të informatave nga cilido qofte partner ose i punesuar i revizorit të autorizuar. Revizori i autorizuar ose personi nga shoqeria për revizion eshte i obliguar që me kerkese të Institutit ose të personit të autorizuar prej tij të paraqese liber, dokument ose lende, nuk guxon në pajtim me kete ligj të refuzoje të paraqese liber, dokument ose lende të atille madje edhe nese revizori eshte i mendimit se ai liber, dokument ose lende permban informata të fshehta për subjektin e revizionit,
- ndermerr aktivitete në pajtim me udhezimet e dhena nga Keshilli, të cilat jane të domosdoshme dhe adekuate për promovimin e standardeve të larta profesionale ndermjet shoqerive për revizion dhe revizoreve të autorizuar dhe për permiresimin e cilesise së sherbimeve të revizionit të cilat ato i ofrojne,
- miraton program vjetor dhe raport vjetor për punen e vet pas pelqimit të marre paraprakisht nga Keshilli. Raporti i miratuar vjetor shpallet në ueb faqen e Institutit,
- boton buletin dhe i azhurnon informatat e shpallura në ueb faqen e Institutit dhe - kryen pune tjera në pajtim me kete ligj.

Kontrolli i cilesise

Neni 20

(1) Revizoret e autorizuar dhe shoqerite për revizion dhe revizoret e autorizuar tregtare individuale, i nenshtrohen sistemit për kontrollin e cilesise për harmonizimin e punes së revizoreve me procedurat për kryerjen e revizionit, të percaktuara me Standardet nderkombetare për revizion, Kodeksin etik për kontabiliste profesionale të IFAC-it dhe të drejten nacionale.

(2) Sistemi i kontrollit të cilesise duhet t'i plotesoje kriteret në vijim:
- të jete i pavarur nga revizoret e autorizuar, shoqerite për revizion dhe revizoret e autorizuar tregtare individuale të cilet jane lende e kontrollit të kualitetit,
- t'i nenshtrohet mbikeqyrjes nga ana e Keshillit,
- të kete siguruar menyre të financimit dhe të jete i liruar prej cfaredo qofte ndikimi të pavolitshem nga revizoret e autorizuar, shoqerite për revizion dhe revizoret e autorizuar tregtare individuale dhe
- të jete revizor i autorizuar që eshte i pavarur nga revizoret që jane lende e kontrollit.

(3) Instituti miraton akte të brendshme të cilat e perfshijne sistemin e kontrollit të cilesise, në të cilin jane theksuar detajet për mbeshtetjen organizative dhe kadrovike të kontrollit të cilesise së revizoreve.

(4) Personat pergjegjes për kontrollin e cilesise, në kuader të kontrollit të cilesise kryejne kontroll të dokumentacionit dhe e vleresojne harmonizimin e revizionit të kryer me Standardet e percaktuara nderkombetare të revizionit, kerkesat për pavaresi, shumen e kompensimit të revizorit dhe sistemin intern për menaxhim me cilesine e shoqerise për revizion.

(5) Daten e kontrollit të cilesise e percakton Instituti dhe për të njejten revizori njoftohet së paku 30 dite para fillimit të kontrollit. Nga momenti i njoftimit deri në kryerjen e kontrollit të cilesise, revizoret e autorizuar dhe shoqerite për revizion nuk kane ndalim për kryerjen e puneve për revizion në pajtim me kete ligj.

(6) Revizoret e autorizuar dhe shoqerite e revizionit, personit pergjegjes për kontrollin e cilesise i dorezojne liste të subjekteve për revizion, raportet financiare të të cilave kane qene lende e revizionit nga ana e revizorit të autorizuar ose shoqerite për revizion dhe me kerkese e paraqesin në disponim dokumentacionin e plote të kerkuar nga ana e personit pergjegjes për kontrollin e cilesise.

(7) Personi pergjegjes për kontrollin e cilesise dorezon raport për kontrollin e kryer të cilesise te Komisioni për Kontrollin e Cilesise në Institut dhe Keshill. Në raport për kontrollin e realizuar të cilesise i thekson të gjitha mangesite e identifikuara dhe rekomandimet për menyren dhe afatin perfundimtar për menjanimin e tyre.

Njoftime për shkeljet e mundshme

Neni 21

Në rastet kur ekziston dyshim te i punesuari në Institut për shkelje të mundshme të ketij ligji, SNR-së, Kodeksit etik të kontabilisteve profesionale të IFAC-it dhe akteve të Institutit, ai person eshte i obliguar që ta njoftoje Keshillin për shkeljen e tille të mundshme.

Masa disiplinore

Neni 22

(1) Instituti i Revizoreve të Autorizuar mund të shqiptoje masa për shkeljen e SNR-së, Kodeksit etik të kontabilisteve profesionale të IFAC-it dhe akteve të Institutit, si vijon:

a) verejtje;

b) largim i perkohshem nga anetaresia në Institut, i shoqerise për revizion ose revizorit të autorizuar - tregtar individual dhe

v) largim i perhershem nga anetaresia në Institut, i shoqerise për revizion ose revizorit të autorizuar - tregtar individual.

(2) Menyren dhe proceduren për percaktimin e shkeljeve dhe masave nga paragrafi (1) i ketij neni, i percakton Instituti.

(3) Të gjitha masat e kumtuara nga Instituti, shpallen në buletinin e Institutit.

(4) Instituti për masat e shqiptuara doemos e njofton Keshillin.

(5) Për masat e shqiptuara nga paragrafi (1) i ketij neni, mund të parashtrohet ankese te Keshilli në afat prej 15 ditesh.

(6) Kunder vendimit të Keshillit mund të ngritet procedure gjyqesore.

IV. KUSHTE PËR LESHIMIN E LICENCES SË PUNES PËR SHOQERITE E REVIZIONIT DHE CERTIFIKATES PËR REVIZOR TË AUTORIZUAR

Licenca për revizore të autorizuar

Neni 23

(1) Revizione ligjore ose të kontraktuara në Republiken e Maqedonise, mund të kryeje vetem revizori i cili posedon licence të revizorit të autorizuar dhe eshte anetar i Institutit.

(2) Licence për revizor të autorizuar i leshohet personit i cili ka fituar certifikate për revizor dhe ka së paku tre vjet pervoje në pune të revizionit, prej të cilave dy vjet nën mbikeqyrjen e revizorit të autorizuar.

(3) Personi i cili nuk ka status të revizorit të autorizuar dhe i cili nuk eshte anetar i Institutit, nuk mund të kryeje revizion në Republiken e Maqedonise ose të paraqitet si revizor i autorizuar apo të perdore cfaredo lloj shenje ose pershkrimi që do të krijojne pershtypje se personi eshte revizor i autorizuar.

Licenca e punes

Neni 24

(1) Revizion kryen shoqeria për revizion e themeluar si shoqeri tregtare dhe revizori i autorizuar i themeluar si tregtar individual, sipas kushteve dhe menyres të percaktuara me kete ligj dhe Ligjin për shoqeri tregtare, nese ka licence pune për kryerjen e puneve të revizionit.

(2) Licenca e punes për kryerjen e puneve të revizionit, shoqerise për revizion i leshohet nese i ploteson kushtet në vijim:

1) ka të punesuar së paku dy revizore të autorizuar në kohe të pacaktuar pune;

2) shumica me të drejte vote në shoqerine e revizionit, eshte në prone të revizoreve të autorizuar dhe

3) të kete police për sigurim nga pergjegjesia e pergjithshme në shume të percaktuar nga Instituti.

(3) Licenca e punes për kryerjen e puneve të revizionit, revizorit të autorizuar - tregtar individual, i leshohet me kusht që të posedoje licence për revizor të autorizuar.

(4) Revizori i autorizuar mund të themeloje vetem një shoqeri të revizionit.

(5) Me propozim të Institutit, Keshilli ka të drejte që ta heqe licencen për kryerjen e puneve të revizionit si vijon:

- për shkeljen e ketij ligji, Kodeksit të etikes për kontabiliste të autorizuar dhe Standardeve nderkombetare të kontabilitetit,

- shoqeria e revizionit, perkatesisht revizori i autorizuar - tregtar individual, nuk sigurohet nga pergjegjesia për demin që mund të shkaktohet gjate kryerjes së revizionit, në shumen e percaktuar nga Instituti dhe

- nese numri i revizoreve të autorizuar zvogelohet nën numrin e percaktuar me kete ligj, e shoqeria e revizionit në afat prej gjashte muajsh nga ndryshimi i shkaktuar, numrin e revizoreve të autorizuar nuk e ploteson deri në numrin e percaktuar me kete ligj.

Kerkesa për marrjen e licences së punes

Neni 25

(1) Kerkesa për marrjen e licences së punes për kryerjen e puneve të revizionit, dorezohet te Keshilli.

(2) Revizori për marrjen e licences për revizor të autorizuar parashtron kerkese te Keshilli, nese i ploteson kriteret në vijim:

1) të posedoje certifikate për revizor;

2) të kete police për sigurim nga pergjegjesia e pergjithshme në shume të percaktuar nga Instituti;

3) të mos jete i punesuar ose në cfaredo menyre tjeter i lidhur me punedhenes tjeter pervec me shoqerine e revizionit dhe

4) t'u permbahet standardeve për ngritje të vazhdueshme profesionale të IFAC-it.

(3) Licenca e punes për kryerjen e puneve të revizionit dhe licenca për revizor të autorizuar, leshohen për kohe të pacaktuar.

Procedura për marrjen e certifikates së revizorit

Neni 26

(1) Personi i cili do të behet revizor parashtron kerkese me shkrim për dhenien e provimit për marrjen e titullit të revizorit, në Institut.

(2) Kerkesa nga paragrafi (1) i ketij neni, doemos duhet të permbaje deshmi se personi i ploteson kushtet nga neni 27 i ketij ligji.

(3) Dhenia e provimit për marrjen e titullit revizor, realizohet sipas Programit që e miraton Instituti e për të cilin Keshilli jep pelqim.

Kushtet për dhenien e provimit për marrjen e titullit revizor

Neni 27

(1) Për dhenien e provimit për marrjen e titullit revizor, personi duhet t'i plotesoje kushtet në vijim:

1) të kete arsim të larte nga sfera e shkencave ekonomike, juridike, ose arsim tjeter adekuat;

2) ta njohe gjuhen maqedonase dhe

3) të mos jete i denuar me aktgjykim të plotfuqishem gjyqesor në lidhje me punen, si vijon:

a) në periudhen e plotfuqishmerise së aktgjykimit deri në diten e vuajtjes së denimit dhe pese vjet nga dita kur e ka vuajtur denimin, në rast gjykimi me aktgjykim të plotfuqishem me denim me burg deri në tre vjet dhe

b) në periudhen e plotfuqishmerise së aktgjykimit deri në diten e vuajtjes së denimit dhe pese vjet nga dita kur e ka vuajtur denimin, në rast gjykimi me aktgjykim të plotfuqishem me denim me burg mbi tre vjet dhe

4) të mos i jete shqiptuar ndalim për ushtrimin e profesionit, veprimtarise ose detyres.

(2) Provimi për marrjen e titullit revizor mbahet para komisionit kontrollues i formuar nga Instituti, i cili e percakton menyren e realizimit të provimit.

(3) Komisioni i Provimit perbehet prej kater anetareve të cilet jane revizore të autorizuar dhe kryetari i komisionit i cili eshte perfaqesues i Keshillit.

(4) Personave të cilet e kane dhene provimin, Instituti u leshon certifikate për revizor, në afat prej 30 ditesh nga dita e dhenies së provimit.

Ngritja e vazhdueshme profesionale

Neni 28

(1) Revizori i autorizuar eshte i obliguar që të ndjeke trajnim prej së paku 120 oresh për periudhe prej tre vitesh, perkatesisht të ndjeke trajnim prej së paku 30 oreve në vit, në kuader të ngritjes së vazhdueshme profesionale për perforcimin e diturise në sferen e kontabilitetit dhe revizionit.

(2) Trajnimi mund të organizohet nga Instituti ose institucion tjeter i akredituar relevant jashte vendit.

(3) Revizorit të autorizuar i cili nuk do t'i ndjeke trajnimet ose nuk do të siguroje deshmi për trajnimet e kryera nga paragrafi (1) i ketij neni, Instituti ia heq certifikaten për revizor të autorizuar, me propozim të Institutit.

(4) Kunder aktvendimit nga paragrafi (3) mund të ngritet procedure gjyqesore.

Njohja e kualifikimit për revizor të marre jashte vendit

Neni 29

(1) Kerkesat për njohjen e kualifikimeve për revizor të marra jashte vendit, pranohen nga Instituti nese jane plotesuar kushtet në vijim:

1) kualifikimi i personit të jete me standarde jo më të uleta se standardet që kerkohen me kete ligj, që një person të kualifikohet si revizor dhe

2) kerkuesi me sukses t'i jape provimet e realizuara nga Instituti me të cilat sigurohet se ai person ka njohuri adekuate nga sfera e rregullatives ligjore në Republiken e Maqedonise, relevante për kryerjen e revizionit.

(2) Në pajtim me rregullat dhe proceduren për njohjen e kualifikimit të revizorit të marre jashte vendit, kandidati kerkesen dhe dokumentacionin percjelles i parashtron te Instituti i cili e lejon dhenien e disa provimeve të percaktuara me aktet e Institutit.

(3) Pas dhenies së provimeve të caktuara, kandidati merr certifikate për revizor dhe e fiton të drejten që të parashtroje kerkese te Keshilli për marrjen e licences për revizor të autorizuar, nese i ploteson kushtet nga neni 24 i ketij ligji.

Regjistri i revizoreve të autorizuar dhe regjistri i shoqerive të revizionit

Neni 30

(1) Instituti mban regjister të revizoreve, regjister të revizoreve të autorizuar dhe regjister të shoqerive për revizion dhe revizoreve të autorizuar- tregtare individuale.

(2) Regjistri i revizoreve të autorizuar, vecanerisht i permban të dhenat në vijim:

1) emrin dhe mbiemrin dhe numrin e regjistrimit të revizorit të autorizuar;

2) statusin të cilin e ka revizori i autorizuar në shoqerine e revizionit dhe

3) emrin dhe seline e shoqerise së revizionit, në të cilen eshte i punesuar revizori i autorizuar;

4) daten e leshimit të licences për revizor të autorizuar dhe

5) masat e shqiptuara disiplinore.

(3) Regjistri i shoqerive të revizionit dhe revizoreve të autorizuar - tregtare individuale, i permban të dhenat në vijim:

1) emrin, seline dhe numrin regjistrues të shoqerise së revizionit dhe tregtarit individual;

2) emrin dhe mbiemrin dhe adresen e revizoreve të autorizuar të cilet jane të punesuar në shoqeri të revizionit, perkatesisht te tregtari individual;

3) emrin dhe mbiemrin dhe adresen e themeluesve të shoqerise së revizionit;

4) emrin dhe mbiemrin dhe numrin regjistrues të të gjithe revizoreve të autorizuar të cilet jane të punesuar ose të lidhur si partnere ose në menyre tjeter, me shoqerine e revizionit, perkatesisht me tregtarin individual;

5) formen juridike të shoqerise;

6) daten e leshimit të licences për kryerjen e puneve të revizionit të shoqerive për revizion dhe revizorit të autorizuar - tregtar individual;

7) masat e shqiptuara disiplinore dhe

8) ueb faqen.

(4) Instituti të dhenat e regjistrit të shoqerive për revizion ia paraqet në disponim publikut, në ueb faqen e Institutit dhe në buletinin e Institutit.

(5) Shoqeria e revizionit dhe revizori i autorizuar - tregtar individual, jane të obliguar që me kohe ta njoftojne Institutin për të gjitha ndryshimet lidhur me të dhenat e permbajtura në regjister.

Konflikti i interesave dhe cenimi ose prishja e pavaresise

Neni 31

(1) Revizori i autorizuar eshte i pavarur dhe i mevetesishem në kryerjen e puneve të revizionit në kuader të autorizimeve të percaktuara më kete ligj, e në pajtim me Standardet nderkombetare për revizion të IFAC-it dhe Kodeksin e etikes për kontabilistet profesionale të IFAC-it.

(2) Shoqeria e revizionit që eshte caktuar si revizor ligjor i subjektit të revizionit, ka për obligim që të kryeje revizion me integritet dhe pavaresi profesionale. Në rast të shkeljes së cilesdo dispozite nga paragrafi (3) i ketij neni, revizioni i kryer i subjektit të revizionit eshte i pavlefshem.

(3) Revizion nuk mundet të kryeje:

1) Shoqeria e Revizionit që eshte aksionar, depozitues i mjeteve ose themelues i subjektit tek i cili kryhet revizioni;

2) Shoqeria e Revizionit, te personi juridik i cili eshte aksionar, depozitues i mjeteve ose themelues i asaj Shoqerie të Revizionit;

3) Shoqeria e Revizionit themelues i së ciles njekohesisht eshte edhe themelues i subjektit tek i cili kryhet revizioni;

4) revizori i autorizuar dhe/ose shoqeria e revizionit që posedon 3 % ose më shume nga kryegjeja aksionare ose pronesore e subjektit tek i cili kryhet revizioni;

5) revizori i autorizuar i cili në subjektin tek i cili kryen revizion edhe në vitet raportet financiare të të cilave jane lende e revizionit, ka qene perfaqesues ligjor, anetar i Keshillit Drejtues perkatesisht Mbikeqyres i atij subjekti ose ka marre pjese në mbajtjen e librave të tij afariste dhe pergatitjen e raporteve financiare dhe tatimore;

6) revizori i autorizuar i cili eshte në lidhje martesore, në lidhje të drejtperdrejte familjare ose në lidhje indirekte familjare me perfaqesuesin e autorizuar, anetarin e Keshillit Drejtues dhe Mbikeqyres të subjektit tek i cili kryhet revizioni;

7) revizori i autorizuar i cili eshte partner, i punesuar ose nepunes i subjektit tek i cili kryhet revizioni;

8) revizori i autorizuar ose Shoqeria e Revizionit që ka lidhje të drejtperdrejte ose indirekte afariste ose interes financiar te subjekti tek i cili kryhet revizioni ose cilido qofte nepunes i tij, anetare të drejtorise ose aksionare dhe

9) Shoqeria e Revizionit që pranon vleresim për qellime të njoftimit financiar nga pala e lidhur.

(4) Revizori i autorizuar ose shoqeria e revizionit, perderisa kryen revizion te subjekti, në të njejten kohe nuk guxon t'ia siguroje sherbimet në vijim:

1) sherbime të kontabilitetit ose sherbime tjera të lidhura me evidencen e kontabilitetit, llogarite vjetore ose llogarite e konsoliduara vjetore të subjektit te i cili kryhet revizioni;

2) pergatitje dhe implementim të sistemeve informatike financiare;

3) sherbime të revizionit të brendshem si realizues i jashtem;

4) pjesemarrje në interesin ekonomik, në menyre të drejtperdrejte ose indirekte, te subjekti ose cfaredo subjekti tjeter të lidhur, për të cilin ai ka qene i angazhuar të kryeje revizion të jashtem;

5) vleresim për qellime të njoftimit financiar dhe

6) aktivitete tjera të percaktuara me aktet e Institutit.

V. STANDARDET E REVIZIONIT DHE NJOFTIMI I REVIZIONIT

Obligimi për zbatimin e standardeve të revizionit

Neni 32

(1) Revizioni kryhet në pajtim me Standardet nderkombetar të revizionit të IFAC-it të botuara në "Gazeten Zyrtare e Republikes së Maqedonise" që azhurnohen në baze vjetore, për harmonizim me standardet rrjedhese, ashtu siç jane të plotesuara, ndryshuara ose të miratuara nga Federata Nderkombetare e Kontabilisteve (IFAC).

(2) Revizori i autorizuar eshte pergjegjes për fitimin e bindjes racionale se raportet financiare jane liruar nga paraqitja materiale gabimisht.

(3) Raportin e revizorit të pavarur e nenshkruan revizori i autorizuar- tregtar individual i cili e ka kryer revizionin. Në rastin kur revizioni eshte kryer nga shoqeria e revizionit, në emer të shoqerise së revizionit, raportin e revizorit të pavarur e nenshkruajne një revizor i autorizuar i punesuar në shoqerine e revizionit dhe perfaqesuesi i shoqerise së revizionit.

Revizioni ligjor i llogarive vjetore ose të konsoliduara dhe raporteve financiare

Neni 33

(1) Shoqeria e revizionit ose revizori i autorizuar tregtar-individual, për revizionin e kryer të llogarive vjetore dhe raporteve financiare, parashtrojne raport të revizionit te aksionaret ose bashkepjesemarresit e subjektit të revizionit.

(2) Raporti i revizorit shqyrtohet në kuvend vjetor të subjektit dhe eshte i kapshem për kontroll dhe pyetje nga cilido aksionar ose bashkepjesemarres.

(3) Revizori i autorizuar i subjektit ka të drejte qasjeje në çdo kohe të arsyeshme te regjistrat, llogarite dhe urdheresat e subjektit dhe ka të drejte të kerkoje nga anetaret e drejtorise të subjektit, nepunesit dhe menaxheret e subjektit dhe nga të punesuarit ose subjektet që jane në raporte kontraktuese me subjektin, informata dhe sqarime që jane nën kontrollin e tyre ose njohuri të cilat ata mund t'i marrin, e të cilat revizori i autorizuar konsideron se jane të domosdoshme për kryerjen e detyrave të tij.

(4) Subjekti te i cili kryhet revizioni nuk guxon ta kufizoje qasjen te dokumentacioni i nevojshem nga paragrafi (3) i ketij neni, ose të siguroje informata të cilat jane të paverteta ose udhezojne në konkluzione të gabueshme.

(5) Për revizionin ligjor të llogarive të konsoliduara të subjektit të revizionit, revizori grupor e merr pergjegjesine për raportin e revizorit, që ka të beje me llogarite e konsoliduara.

(6) Dokumentacionin e plote nga revizioni i kryer, revizori ka për obligim ta ruaje në periudhe prej së paku shtate vitesh nga data e leshimit të raportit të revizorit.

Permbajtja e raportit të revizorit të autorizuar

Neni 34

(1) Raporti i revizorit të autorizuar permban:

a) hyrje, e cila i identifikon llogarine vjetore dhe raportet financiare perkatesisht llogarine vjetore të konsoliduar dhe raportet financiare të konsoliduara dhe kornizen për njoftim financiar që zbatohet në pergatitjen e tyre;

b) pershkrim të fusheveprimit të revizionit, i cili i identifikon standardet e revizionit në pajtim me të cilat eshte kryer revizioni;

v) mendim të revizorit, në të cilin qarte eshte theksuar mendimi i revizorit të autorizuar nese llogaria vjetore dhe raportet financiare, perkatesisht llogaria e konsoliduar vjetore dhe raportet financiare të konsoliduara, japin pasqyre të vertete objektive në pajtim me kornizen për njoftim financiar dhe nese të njejtat jane në pajtim me kerkesat dhe rregullat ligjore. Mendimi i revizorit mund të jete mendim pa rezerve, mendim me rezerve, mendim i pavolitshem ose permbajtje nga mendimi, nese revizori i autorizuar nuk eshte në gjendje ta shprehe mendimin e vet të revizorit;

g) udhezim për cfaredo qofte pyetjesh për të cilat revizori i autorizuar ka sugjeruar pa e kualifikuar mendimin e revizorit dhe

d) mendim në lidhje me konsistencen e raportit vjetor me llogarine vjetore dhe raportet financiare, perkatesisht të raportit të konsoliduar vjetor me llogarine e konsoliduar vjetore dhe raportet e konsoliduara financiare për të njejtin vit afarist.

(2) Raportin e revizorit e nenshkruan revizori i autorizuar i cili e ka kryer revizionin.

Raporti për transparence

Neni 35

(1) Shoqeria e revizionit ose revizori i autorizuar tregtar-individual eshte i obliguar që ta shpalle raportin vjetor për transparence, së paku në një gazete publike ose në ueb faqen e vet, në afat prej tre muajsh nga fundi i vitit financiar dhe i njejti i permban:

a) pershkrimin e struktures juridike dhe pronesore të shoqerise së revizionit;

b) pershkrimin e rrjetit profesional dhe aranzhmaneve strukturore juridike në rrjetin ku bën pjese;

v) pershkrimin e struktures menaxhuese të shoqerise së revizionit;

g) pershkrimin e sistemit të brendshem të kontrollit të kualitetit të shoqerise së revizionit dhe deklaraten nga organi i autorizuar kompetent i shoqerise së revizionit për efektivitetin e funksionimit të ketij sistemi;

d) daten kur eshte kryer kontrolli i fundit për percaktimin e kualitetit të revizorit, në pajtim me nenin 20 të ketij ligji;

gj) listen e subjekteve te të cilat eshte kryer revizion gjate vitit të kaluar;

e) deklaraten për pune të pavarur të shoqerise së revizionit, me të cilen vertetohet se ekzistojne procedura interne për kontroll të harmonizimit të pavaresise dhe se të njejtat jane zbatuar;

zh) deklaraten për politiken që e percjell shoqeria e revizionit gjate vitit të kaluar;

z) informaten financiare për të hyrat e pergjithshme të realizuara nga revizioni dhe kompensime tjera, të ndara në kater kategori: nga sherbime për revizion të llogarive vjetore dhe të konsoliduara, sherbime plotesuese të bindjes në kualitet, sherbime keshilluese për tatimet dhe sherbime tjera jorevizore dhe

x) informaten për bazen sipas së ciles percaktohet honorari i revizorit të autorizuar.

(2) Raportin për transparence e nenshkruan perfaqesuesi i shoqerise së revizionit.

Kompensimi për revizion

Neni 36

(1) Kompensimi për revizionin ligjor nuk mund të jete nën ndikim të/ose të bazuar në dispozitat për sigurimin e sherbimeve plotesuese të subjektit të revizionit.

(2) Kompensimi për revizion ligjor duhet të jete qartesisht i percaktuar në marreveshjen për revizion.

Fshehtesia dhe zevendesimi i revizorit

Neni 37

(1) Revizori i autorizuar, duhet ta respektoje fshehtesine e informatave të marra si rezultat i marredhenieve profesionale dhe afariste dhe nuk duhet t'i zbuloje informatat për persona të trete pa leje adekuate dhe të posacme, pervec nese ka të drejte ligjore dhe profesionale që t'i zbuloje.

(2) Kur shoqeria e revizionit ose revizori i autorizuar-tregtari individual zevendesohet, shoqeria paraprake e revizionit ose revizori i autorizuar-tregtari individual duhet t'i siguroje qasje te të gjitha informatat relevante shoqerise së sapoemeruar për revizion ose revizorit të autorizuar-tregtarit individual në lidhje me subjektin e revizionit.

(3) Për shoqerine paraprake të revizionit ose revizorin e autorizuar-tregtarin individual të cileve u eshte nderprere angazhimi për revizion, zbatohet dispozita e paragrafit (1) të ketij neni, lidhur me atë angazhim.

(4) Pronaret dhe drejtoret ekzekutues të subjektit të revizionit duhet të kene obligim të ndersjelle që të sigurojne informata, me kerkese të revizoreve të autorizuar dhe të Institutit.

(5) Instituti dhe Keshilli duhet të jene të bindur se ekzistojne shkaqe të arsyeshme për revokimin ose terheqjen e shoqerive të revizionit, ose revizoreve të autorizuar- tregtare individuale gjate angazhimit të tyre.

(6) Instituti duhet të njoftohet për çdo revokim ose terheqje të revizoreve të autorizuar - tregtare individuale, gjate kohes së angazhimit të tyre që perfshin revizion ligjor. Nese subjekti i revizionit eshte person juridik me interes publik, njoftim të ketille revizori duhet të dorezoje edhe te Keshilli.

Kuvendet e aksionareve ose bashkepjesemarresve

Neni 38

Revizoret e subjektit të revizionit, kane të drejte që të marrin pjese në secilin kuvend të subjektit dhe t'i marrin të gjitha njoftimet ose shkresat tjera të lidhura me të, të cilat kane të drejte t'i marrin të gjithe aksionaret ose bashkepjesemarresit, t'i drejtohen cilitdo kuvend në të cilin marrin pjese, lidhur me cilendo pjese nga rendi i dites të kuvendit që ata i preokupojne si revizore.

VI. DISPOZITA TË VECANTA PËR REVIZION LIGJOR TË PERSONAVE JURIDIKE ME INTERES PUBLIK

Neni 39

(1) Personat juridike me interes publik, jane të detyruar që të formojne Keshill të Revizionit.

(2) Keshillin e Revizionit e perbejne së paku pese anetare.

(3) Shumica e anetareve të Keshillit të Revizionit zgjidhen nga anetaret e Keshillit Mbikeqyres, ndersa anetaret tjere jane të pavarur.

(4) Keshilli i Revizionit i kryen punet si vijojne:

- e percjell revizionin e ligjshem të raporteve financiare,
- e percjell harmonizimin e punes së personit juridik me interes publik me dispozitat që kane të bejne me standardet e kontabilitetit dhe raporteve financiare,
- e percjell procesin e revizionit të personit juridik me interes publik dhe e vlereson punen e shoqerise së revizionit ose të revizorit të autorizuar-tregtar individual.
- propozon shoqeri të revizionit dhe
- e percjell punen dhe e vlereson efikasitetin e revizionit të brendshem dhe sistemeve për menaxhim me rrezikun.

(5) Shoqerite e Revizionit që kryejne revizion ligjor të personave juridike me interes publik, detyrohen që të dorezojne deklarate me shkrim te Keshilli i Revizionit të subjektit në të cilin:

a) Shoqeria e Revizionit e verteton pavaresine e vet nga personi juridik me interes publik që eshte lende e revizionit,

b) Shoqeria e Revizionit i publikon të gjitha sherbimet plotesuese jorevizore që ia siguron personit juridik me interes publik, krahas revizionit ligjor dhe

v) Shoqeria e Revizionit së bashku me Keshillin e Revizionit, i shqyrtojne kercenimet për pavaresi të revizorit ligjor, si dhe mekanizmat mbrojtese nga ato kercenime.

(6) Shoqerite Revizionit të theksuara në paragrafin (5) të ketij neni, e njoftojne Keshillin e Revizionit për ceshtjet kryesore të cilat dalin nga revizioni ligjor, me theks të vecante në ceshtjet lidhur me dobesine materiale të kontrollit të brendshem të personit juridik me interes publik, për njoftimin financiar.

Neni 40

(1) Revizori i autorizuar mund të kryeje revizion ligjor të raporteve financiare të personit juridik me interes publik, në periudhe prej më së shumti shtate vitesh të njepasnjeshme financiare. Pas kesaj periudhe revizori i autorizuar me licence, nuk mund të kryeje revizion për raportet financiare të personit të njejte juridik me interes publik, në kohezgjatje prej dy vitesh nga dita e perfundimit të mandatit të tij.

(2) Dispozitat e paragrafit (1) të ketij neni, kane të bejne me revizorin e autorizuar me licence i cili eshte individualisht pergjegjes për kryerjen e revizionit ligjor të raporteve financiare të personit juridik me interes publik, nese marreveshja për kryerjen e revizioneve ligjore të personit juridik lendor me interes publik, eshte lidhur nga ana e Shoqerise së Revizionit.

(3) Revizori i autorizuar nga paragrafet (1) dhe (2) të ketij neni, nuk mund të jete anetar i organit administrativ ose udheheqes të personit juridik lendor me interes publik, në kohezgjatje prej dy vitesh nga data e perfundimit të mandatit të tij.

Neni 41

Në ligje dhe rregullativa të caktuara që kane të bejne me personin juridik me interes publik, mund të ekzistojne dispozita më të rrepta nga dispozitat e percaktuara me kete ligj për revizoret e autorizuar dhe shoqerite e revizionit, që jane angazhuar për kryerjen e revizioneve ligjore të personit juridik me interes publik.

VII. DISPOZITA KUNDERVAJTESE

Neni 42

(1) Gjobe në shume prej 3 000 deri në 6 000 euro në kundervlere me denare, do t'i shqiptohet për kundervajtje Shoqerise së Revizionit, nese:

1) kryen revizione ligjore ose të kontraktuara, e nuk eshte revizor i licencuar dhe nuk eshte anetar i Institutit (neni 23);

2) nuk e publikon raportin vjetor për transparence (neni 35) dhe

3) nuk i zbaton Standardet nderkombetare për revizion të IFAC-it (neni 32).

(2) Krahas gjobes nga paragrafi (1) i ketij neni, Shoqerise së Revizionit do t'i shqiptohet sanksion kundervajtes, ndalim për kryerjen e veprimtarise në kohezgjatje prej një deri në tre vite.

(3) Gjobe në shume prej 500 deri në 1 000 euro në kundervlere me denare, do t'i shqiptohet personit pergjegjes në Shoqerine e Revizionit për kundervajtjen nga paragrafi (1) i ketij neni.

(4) Krahas gjobes nga paragrafi (3) të ketij neni, personit pergjegjes në Shoqerine e Revizionit do t'i shqiptohet sanksion kundervajtes, ndalim për kryerjen e profesionit, veprimtarise ose detyres në kohezgjatje prej një deri në tre vite.

Neni 43

(1) Gjobe në shume prej 2 000 deri në 4 000 euro në kundervlere me denare, do t'i shqiptohet për kundervajtje revizorit të autorizuar-tregtar individual, nese:

1) kryen revizione ligjore ose të kontraktuara, e nuk eshte revizor i licencuar dhe nuk eshte anetar i Institutit (neni 23);

2) nuk e publikon raportin vjetor për transparence (neni 35) dhe

3) nuk i zbaton Standardet nderkombetare për revizion të IFAC-it, të publikuara në "Gazeten Zyrtare të Republikes së Maqedonise" (neni 32).

(2) Krahas gjobes nga paragrafi (1) i ketij neni revizorit të autorizuar - tregtar individual, do t'i shqiptohet sanksion kundervajtes ndalim për kryerjen e profesionit, veprimtarise ose detyres në kohezgjatje prej një deri në tre vite.

Neni 44

Gjobe në shume prej 500 deri në 1 000 euro në kundervlere me denare, do t'i shqiptohet për kundervajtje revizorit të autorizuar, nese:

1) kryen revizione ligjore ose të kontraktuara, e nuk eshte revizor i licencuar dhe nuk eshte anetar i Institutit (neni 23);

2) nuk i zbaton Standardet nderkombetare për revizion të IFAC-it (neni 32) dhe

3) nuk siguron fshehtesi të të dhenave dhe njohurive në kryerjen e revizionit (neni 37).

Neni 45

Sanksionet për kundervajtje të parapara me kete ligj, i shqipton gjykata kompetente.

VIII. DISPOZITA KALIMTARE DHE PERFUNDIMTARE

Neni 46

(1) Keshilli fillon me pune me emerimin e kryetarit dhe anetareve të Keshillit nga Qeveria e Republikes së Maqedonise, në afat prej 60 ditesh nga dita e hyrjes në fuqi të ketij ligji.

(2) Deri në fillimin me pune të Keshillit, Ministria e Financave i kryen punet në kompetence të Keshillit.

Neni 47

Instituti i Revizoreve të Autorizuar vazhdon t'i kryeje punet nga kompetenca e vet në pajtim me ligjin.

Neni 48

Shoqerite e Revizionit dhe revizori i autorizuar - tregtar individual, jane të obliguar që ta harmonizojne punen e tyre me dispozitat e ketij ligji, në afat prej gjashte muajsh nga dita e hyrjes në fuqi të ketij ligji.

Neni 49

Me kerkese të personave që kane marre certifikate për revizore të autorizuar deri në hyrje në fuqi të ketij ligji, Keshilli u leshon licence për revizor të autorizuar.

Neni 50

Procedurat për dhenien e provimit për marrjen e titullit revizor i autorizuar dhe për marrjen e lejes për pune të shoqerive të revizionit dhe revizorit të autorizuar - tregtar individual, do të kryhen sipas rregullave që kane vlejtur deri në diten e hyrjes në fuqi të ketij ligji, por më së voni në afat prej një viti nga dita e hyrjes në fuqi të ketij ligji.

Neni 51

Me diten e hyrjes në fuqi të ketij ligji, shfuqizohet Ligji për revizion ("Gazeta Zyrtare e Republikes së Maqedonise" numer 79/2005 dhe 103/2008).

Neni 52

Ky ligj hyn në fuqi në diten e tete nga dita e botimit në "Gazeta Zyrtare e Republikes së Maqedonise".

3310.

Врз основа на членот 75 ставови 1 и 2 од Уставот на Република Македонија, претседателот на Република Македонија и претседателот на Собранието на Република Македонија издаваат

У К А З
ЗА ПРОГЛАСУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА НАРОДНАТА БАНКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Се прогласува Законот за Народната банка на Република Македонија,

што Собранието на Република Македонија го донесе на седницата одржана на 6 декември 2010 година.

Бр. 07-4955/1
6 декември 2010 година
Скопје

Претседател
на Република Македонија,
Ѓорге Иванов, с.р.

Претседател
на Собранието на Република
Македонија,
Трајко Вељаноски, с.р.

З А К О Н
ЗА НАРОДНАТА БАНКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

I. ОПШТИ ОДРЕДБИ

Предмет на уредување

Член 1

Со овој закон се уредуваат организацијата и работата на Народната банка на Република Македонија, задачите и овластувањата на Народната банка на Република Македонија од денот на пристапување на Република Македонија во Европската унија и задачите и овластувањата на Народната банка на Република Македонија по воведувањето на еврото како парична единица во Република Македонија.

Правно опкружување

Член 2

(1) Овој закон има предимство пред другите закони.

(2) При примената на овој закон, секој поим кој не е дефиниран со овој закон, го има значењето што е дефинирано со друг закон.

(3) Доколку со овој закон некое прашање во врска со организацијата и работата на Народната банка на Република Македонија (во натамошниот текст: Народната банка) не е уредено, во тој случај се применуваат одредбите на друг закон во кој е уредено тоа прашање.

(4) Одредбите од овој закон не можат да се изменат, дополнат или престанат во целост или делумно со одредби од друг закон.

Правен статус

Член 3

(1) Народната банка е централна банка на Република Македонија.

(2) Народната банка е правно лице со административна, финансиска и управувачка самостојност.

(3) Народната банка има овластувања за постигнување на целите и за извршување на задачите утврдени со овој закон.

Правна способност

Член 4

Народната банка како правно лице има правна способност да настапува во правниот промет, особено кога:

1) склучува договори;

2) покренува правни постапки и е предмет на истите и

3) стекнува, управува, чува и располага со својот подвижен и недвижен имот.

Независност

Член 5

(1) Народната банка е независна при постигнувањето на целите и задачите и е одговорна под услови и на начин утврден со овој закон.

(2) Народната банка, членовите на Советот на Народната банка и вработените во Народната банка не смеат да примаат и да бараат инструкции од органите на државната власт, органите на општините, органите на градот Скопје и од кои било други правни и/или физички лица.

(3) Одлуките на Советот на Народната банка не смеат да бидат одобрувани, престанати, поништени или изменети од органите и лицата од ставот (2) на овој член.

(4) Независноста на Народната банка се почитува во секое време и ниту еден од органите и/или лицата од ставот (2) на овој член не смее да влијае на членовите на Советот на Народната банка и вработените во Народната банка при извршувањето на нивните функции, односно работи, ниту на активностите на Народната банката.

Цели

Член 6

(1) Основна цел на Народната банка е постигнување и одржување на ценовната стабилност.

(2) Друга цел на Народната банка, која е подредена на основната цел, е да придонесува кон одржување на стабилен, конкурентен и пазарно ориентиран финансиски систем.

(3) Народната банка ја поддржува општата економска политика без да го загрози остварувањето на целта утврдена во ставот (1) од овој член и во согласност со принципот на отворена пазарна економија со слободна конкуренција.

Задачи

Член 7

За остварување на целите од членот 6 на овој закон Народната банка ги врши следниве задачи:

1) ја утврдува и спроведува монетарната политика;

2) учествува во определување на режимот на девизниот курс;

3) ја утврдува и спроведува политиката на девизниот курс;

4) ги чува и управува со девизните резерви;

5) ги издава и управува со книжните и кованите пари на Република Македонија;

6) ги евидентира и следи кредитните операции со странство и го изготвува платниот биланс на Република Македонија;

7) прибира и изготвува статистички податоци заради извршувањето на задачите согласно со закон;

8) воспоставува, развива, регистрира и врши надзор над сигурноста, стабилноста и ефикасноста на системите за плаќање, порамнување и клиринг;

9) регулира, издава дозволи и врши супервизија на банки, штедилници, друштва за издавање на електронски пари и други финансиски институции на начин утврден со овој или друг закон;

10) врши надзор над примената на прописите со кои се уредува девизното работење, менувачкото работење, вршењето услуги на брз трансфер на пари, системите за спречување на перење на пари и заштита на потрошувачите, во согласност со овој или друг закон;

11) врши работи на фискален агент на Владата на Република Македонија;

12) учествува во меѓународни институции и организации во врска со прашања коишто се во нејзина надлежност;

13) организира тргување и порамнување на хартии од вредност на пазарите преку шалтер и

14) врши други активности во врска со извршувањето на нејзините задачи во согласност со овој и друг закон.

Јавен интерес

Член 8

Стабилноста на банкарскиот систем и мерките што се преземаат заради постигнување и одржување на неговата стабилност се од јавен интерес.

Начела за добро управување

Член 9

(1) Народната банка ги применува овластувањата што ги има во согласност со начелата за добро управување. Народната банка не ги применува овластувањата за остварување на цели за кои не и е дадено овластување или повеќе од тоа што е потребно за да ја постигне целта за која и е дадено овластувањето.

(2) Одлуките на Народната банка се непристрасни и се базираат на објективни претпоставки и разумна основа и се извршуваат на праведен, недискриминаторски и одмерен начин.

Седиште и печат

Член 10

(1) Седиштето на Народната банка е во Скопје.

(2) Народната банка има печат во кој е содржан називот на Народната банка испишан на македонски јазик со кирилско писмо и грбот на Република Македонија.

Управна постапка

Член 11

(1) Во текот на постапката за донесување на поединечните управни акти за кои според овој и друг закон одлучува гувернерот, се применуваат одредбите на Законот за општата управна постапка, ако поинаку не е уредено со овој или со друг закон.

(2) Против одлуките на гувернерот донесени во управна постапка не е дозволена жалба, а може да се поведе управен спор, освен ако поинаку не е регулирано со овој или со друг закон.

(3) Одредбите од ставот (2) на овој член не се однесуваат на актите донесени од гувернерот на Народната банка во постапките за јавни набавки.

II. КАПИТАЛ, РЕЗЕРВИ И ДОБИВКА

Капитал

Член 12

(1) Капиталот на Народната банка на денот на влегувањето во сила на овој закон изнесува 1.289.789.232 денари.

(2) Капиталот на Народната банка е во сопственост на Република Македонија и истиот не може да се пренесува или да е предмет на какво било оптоварување.

(3) Капиталот на Народната банка може да се зголеми со одлука на Собранието на Република Македонија, на предлог на Народната банка.

(4) Капиталот на Народната банка не смее да се намалува.

Резерви

Член 13

(1) Народната банка отвора и води сметка за општа резерва и сметка за ревалоризационите резерви.

(2) Општата резерва се користи само за покривање на загубите на Народната банка.

(3) Ревалоризационите резерви се формираат од нереализирани приходи од позиции во странски валути, злато, финансиски инструменти и други средства.

(4) Народната банка може, по претходно добиена согласност од Владата на Република Македонија, да отвори сметка за специјални резерви за покривање на трошоци за однапред предвидени намени.

Добивка, загуба и финансиски резултат за распределба

Член 14

(1) Нето добивката или загубата на Народната банка се утврдува во согласност со Меѓународните стандарди за финансиско известување.

(2) Финансискиот резултат за распределба се распределува во согласност со членот 15 од овој закон, а се утврдува на следниот начин:

1) од нето добивката се одзема вкупниот износ на нереализирани ревалоризациони приходи и истиот износ во целост се пренесува на сметките на ревалоризациони резерви и

2) од сметките на ревалоризациони резерви се одзема износот на нереализираните приходи кои биле одбиени од нето добивката од претходните години, а кои се реализирани во тековната финансиска година и истиот се додава на финансискиот резултат за распределба утврден во точката 1 од овој став.

(3) Нереализираните ревалоризациони расходи се покриваат од соодветните сметки за ревалоризациони резерви се додека салдото на овие сметки не се сведе на нула, а потоа истите се покриваат по следниов редослед:

1) од добивката остварена во тековната година;
2) од сметката за општа резерва и
3) од капиталот.

Распределување на финансискиот резултат за распределба

Член 15

(1) Во рок од четири месеци по завршувањето на финансиската година, Советот на Народната банка го распределува финансискиот резултат за распределба на следниов начин:
1) 70% во општите резерви до постигнување на нивото на основниот капитал од членот 12 став (1) на овој закон, односно 15% по достигнување на нивото на основниот капитал од членот 12 став (1) на овој закон, а
2) остатокот во Буџетот на Република Македонија.

(2) Распределба на приходите на Народната банка може да се врши само на начин утврден во ставот (1) од овој член.

(3) Доколку на крајот на финансиската година Народната банка прикаже негативен резултат за распределба, истиот се покрива прво од сметката за општи резерви, а потоа од капиталот.

Покривање на кусок во капиталот

Член 16

(1) Кога според ревидираните годишни финансиски извештаи на Народната банка, вредноста на нејзината актива е пониска од збирот на нејзините обврски и капиталот, Народната банка, по препорака на друштвото за ревизија, ја оценува состојбата и изготвува извештај за причините и големината на кусокот на капиталот, во период не подолг од 30 календарски дена од добивањето на препораката.

(2) Откако Советот на Народната банка ќе го одобри извештајот од ставот (1) на овој член, Народната банка доставува барање до Владата на Република Македонија да го покрие утврдениот кусок на капитал.

(3) Владата на Република Македонија во период не подолг од 60 календарски дена од приемот на барањето, го пренесува на Народната банка потребниот износ на средства и тоа во пари или во преносливи должнички хартии од вредност со одреден рок на достасување кои се издадени по пазарни каматни стапки кои преовладуваат во Република Македонија.

Отворање сметки

Член 17

(1) Заради спроведување на активностите, Народната банка може да отвори и води сметки, вклучувајќи и сметки за хартии од вредност на:
1) банки, штедилници, брокерски куќи, органи на државната власт и јавни претпријатија основани од државата и
2) странски банки, странски централни банки, меѓународни финансиски институции, а каде што е соодветно за влади на други земји и меѓународни организации.

(2) Народната банка не смее да отвора сметки на физички и правни лица, освен за оние од ставот (1) на овој член.

(3) Народната банка може да отвора сметки кај депозитари и кај странски централни банки, странски банки и меѓународни финансиски институции.

(4) Советот на Народната банка ги пропишува општите услови за отворање на сметките од ставот (1) на овој член.

Услуги чувари на имот

Член 18

(1) Народната банка може да обезбедува услуги чувари на имот на финансиските институции вклучувајќи и пензиски фондови во согласност со закон и за тоа наплатува надоместок соодветен на трошоците утврдени со закон.

(2) Советот на Народната банка ги пропишува условите под кои ги обезбедува услугите чувари на имот.

III. МОНЕТАРНИ И ДРУГИ ОПЕРАЦИИ

Операции на отворен пазар и кредитни работи

Член 19

(1) За постигнување на целите и извршување на задачите со овој закон, Народната банка може да ги спроведе следниве операции:
1) да работи на финансиските пазари со издавање на хартии од вредност за монетарни цели, купување и продавање на дефинитивна основа (промтно и терминско) или со репо договори и со давање или земање во заем побарувања и пазарни инструменти, како и благородни метали и
2) да врши кредитни работи со банки кои работат во Република Македонија, преку давање на кредит врз основа на соодветно обезбедување.

(2) Советот на Народната банка ги пропишува општите услови и правила за спроведување на операциите и кредитните работи од ставот (1) на овој член.

Задолжителна резерва

Член 20

(1) Заради остварување на целите на монетарната политика, Народната банка може да утврди обврска на банките, филијалите на странски банки и штедилници да држат задолжителна резерва на сметки кај Народната банка. Задолжителната резерва е иста по категории на обврски на ниво на банки, штедилници и филијали на странски банки, поединечно. Народната банка може да плаќа надомест на задолжителна резерва.

(2) Советот на Народната банка ги пропишува условите, основата и процентот за пресметување на задолжителната резерва, како и начинот и роковите за издвојување и одржување на задолжителната резерва.

(3) Во случај на неисполнување на обврските утврдени во ставот (1) од овој член, Народната банка може да наплатува казнена камата и да презема други мерки предвидени со закон.

Други инструменти на монетарната политика

Член 21

Советот на Народната банка може со двотретинско мнозинство од вкупниот број членови да одлучи за употреба на други инструменти на монетарната политика за кои смета дека се соодветни за остварување на целите од членот 6 на овој закон.

Кредитор во крајна инстанца

Член 22

(1) Народната банка може, во исклучителни околности и под услови утврдени од Советот на Народната банка, да дејствува како кредитор во крајна инстанца за банките во Република Македонија. Народната банка одобрува кредит во крајна инстанца на банка или во корист на банка за период до 90 календарски денови кој, врз основа на програма на мерки подготвени од банката, може да се продолжи за уште најмногу 90 календарски дена.

(2) Народната банка може да одобри кредит во крајна инстанца само ако:

1) банката според мислење на Народната банка е солвентна;

2) кредитот се одобрува за подобрување на ликвидноста и

3) банката обезбеди соодветно обезбедување.

(3) Советот на Народната банка ги определува видовите и вредноста на обезбедувањето од ставот (2) точка 3 на овој член.

(4) Доколку Народната банка утврди дека банката не може да ја спроведе програмата од ставот (1) на овој член, презема мерки согласно со Законот за банките.

IV. РЕЖИМ НА ДЕВИЗЕН КУРС И ДЕВИЗНИ РЕЗЕРВИ

Режим на девизен курс

Член 23

Режимот на девизен курс се договара заеднички меѓу Владата на Република Македонија и Народната банката, без да се загрози основната цел за постигнување и одржување на ценовната стабилност.

Состав на портфолио на девизни резерви

Член 24

(1) Народната банка врши трансакции со странски средства и управува со девизните резерви во согласност со најдобрите меѓународни практики и основната цел - постигнување и одржување на ценовната стабилност, почитувајќи ги принципите на сигурност, ликвидност и профитабилност.

(2) Народната банка може во своето портфолио на странски средства да ги држи сите или некои од следниве видови на средства:

1) злато и други благородни метали кои ги држи Народната банка или кои се држат за сметка на Народната банка, вклучително салда на сметки кои ги претставуваат златото и другите благородни метали;

2) книжни и ковани пари деноминирани во слободно конвертибилни странски валути кои ги држи, или се држат за сметка на Народната банка;

3) побарувања и меѓубанкарски депозити платливи на барање или во краток рок деноминирани во слободно конвертибилна странска валута и кои се држат на сметките на Народната банка, кај странски централни банки, странски финансиски институции или меѓународни финансиски институции;

4) должнички хартии од вредност со кои може да се тргува на пазарот, деноминирани во слободно конвертибилни странски валути издадени од влади на други земји или зад кои стојат влади на други земји, странски централни банки, странски финансиски институции или меѓународни финансиски институции;

5) побарувања од меѓународни финансиски институции кои произлегуваат од реоткуп, продажба и повторно купување и договори за давање на заем на хартии од вредност за должничките хартии од вредност од точката 4 на овој став;

6) капитални учества во меѓународни финансиски институции;

7) специјални права на влечење кои се држат на сметка на Република Македонија во Меѓународниот монетарен фонд и

8) резервната позиција на Република Македонија во Меѓународниот монетарен фонд.

V. КНИЖНИ И КОВАНИ ПАРИ

Издавање на книжни и ковани пари

Член 25

(1) Народната банка има ексклузивно право да издава книжни и ковани пари.

(2) Само книжните и кованите пари издадени од Народната банка, кои не се повлечени од оптек, се законско средство за плаќање во Република Македонија.

(3) Народната банка ја определува номиналната вредност, големината, тежината, дизајнот, безбедносните и другите карактеристики на книжните и кованите пари издадени во Република Македонија.

(4) Народната банка е одговорна за снабдување со книжни ковани пари кои се законско средство за плаќање во Република Македонија.

(5) Вкупниот износ на книжни и ковани пари во оптек издадени од Народната банка во нејзините финансиски извештаи се евидентираат како обврска. Таквата обврска не ги вклучува книжните и кованите пари од залихата на резерви на книжни и ковани пари кои се чуваат од страна или за сметка на Народната банка.

(6) Народната банка го утврдува најнискиот апоен во прометот со кој се заокружува крајната пресметка во готовинскиот и безготовинскиот платен промет и во деловните книги.

Оштетени книжни и ковани пари

Член 26

(1) Народната банка ги повлекува, заменува и уништува оштетените книжни и ковани пари.

(2) Народната банка може да одбие да замени книжни и ковани пари доколку нивниот дизајн е оштетен, разобличен или перфориран, или доколку повеќе од 40% од нивната површина недостасува. Овие книжни и ковани пари се повлекуваат или уништуваат без надоместок за сопственикот, освен ако постои доказ дека деловите кои недостасуваат се целосно уништени, во кој случај Народната банка одобрува целосен или делумен надоместок.

(3) Народната банка не дава надоместок за книжни или ковани пари кои се изгубени, украдени или целосно уништени.

(4) Народната банка може да конфискува без надоместок книжни или ковани пари кои се сменети во нивниот надворешен изглед, особено книжни или ковани пари на кои е пишувано, кои се боени, на кои има печати или перфорации или кои се премачкани со леплива материја.

Повлекување и замена на книжни и ковани пари

Член 27

(1) Народната банка може да повлече книжни и ковани пари со бесплатно издавање на други книжни и ковани пари во еквивалентен износ.

(2) Советот на Народната банка донесува одлука за повлекување на книжни и ковани пари во која се наведува периодот во текот на кој ќе се врши замената, како и местото и времето во кое книжните и кованите пари ќе бидат заменети.

(3) Советот на Народната банка го определува датумот на кој повлечените книжни и ковани пари престануваат да бидат законско средство за плаќање.

Залиха на книжни и ковани пари и план за издавање

Член 28

Народната банка управува со залихата на резерви на книжни и ковани пари, прави планови за издавање и обезбедува редовно снабдување со книжни и ковани пари со цел да ги обезбеди потребите на Република Македонија за книжни и ковани пари.

Фалсификувани книжни и ковани пари

Член 29

(1) Книжни и ковани пари примени од финансиските институции, деноминирани во законско средство за плаќање во Република Македонија или во странство за кои постои сомневање дека се фалсификувани мора да бидат повлечени согласно со постапка пропишана од Советот на Народната банка.

(2) Само Народната банка е овластена да дава стручно мислење за автентичноста на книжните и кованите пари деноминирани во денари или во странска валута.

(3) Народната банка ги одзема книжните пари кои и се презентирани, а за кои постои сомневање дека се фалсификувани. За одземените книжни пари Народната банка доставува писмено известување до Министерството за внатрешни работи кое содржи идентификација на книжните пари, нивниот доносител и причината за сомневање од страна на Народната банка.

Репродукција на книжни или ковани пари

Член 30

(1) За секоја репродукција на книжни и ковани пари кои се законско средство за плаќање во Република Македонија и креирање на предмети кои по својот дизајн имитираат такви книжни и ковани пари потребна е претходна писмена дозвола од Народната банка.

(2) Советот на Народната банка ги пропишува начинот и постапката со кои се дозволува публикување на фотографии на паричната единица.

VI. ПЛАТНИ СИСТЕМИ, СУПЕРВИЗИЈА, СТАТИСТИКА И ДРУГИ ЗАДАЧИ ОД ОБЛАСТА НА ФИНАНСИСКИОТ СИСТЕМ

1. Системи на плаќање

Системи за плаќање, порамнување и клиринг

Член 31

(1) Народната банка создава услови за стабилно, сигурно и ефикасно работење на системите за плаќање, порамнување и клиринг.

(2) Народната банка е овластена да организира, учествува и да работи со системите за плаќање, порамнување и клиринг.

Регулирање, регистрирање и надзор

Член 32

Само Народната банка е одговорна за регулирање, регистрирање и надзор, вклучувајќи преземање мерки и санкции, на системите за плаќање, порамнување и клиринг, во согласност со Законот за платен промет.

Активности поврзани со платните системи

Член 33

Народната банка презема активности за:

1) интегрирање на системот за плаќање, системот за порамнување и други системи согласно Законот за платен промет;

2) развој на нови методи и технологии за плаќање и порамнување и

3) дизајнирање и периодично модифицирање на планот за развој на платниот систем на Република Македонија.

2. Супервизија

Супервизорски задачи

Член 34

(1) Народната банка е одговорна за супервизија на банки, штедилници, друштва за издавање на електронски пари и други финансиски институции, вклучувајќи преземање мерки и изрекување прекршочни санкции, согласно со овој и друг закон.

(2) При извршувањето на задачите од ставот (1) на овој член, Народната банка може да соработува со регулаторни и супервизорски органи и тела во Република Македонија и странство.

(3) Народната банка може да разменува доверливи информации со други домашни или странски супервизорски органи и тела, кои можат да се користат само за супервизорски цели и истите ќе се сметаат како доверливи за странката која ги прима.

(4) Народната банка може да дозволи вршење теренска супервизија на подружница на странска банка и филијала на странска банка во Република Македонија од страна на супервизорските органи на матичната земја на странската банка. Примерок од извештајот за извршената супервизија се доставува до Народната банка во рок од два месеца по завршувањето на супервизорската контрола.

(5) Извештајот за извршената супервизија од ставот (4) на овој член е класифицирана информација со соодветен степен на доверливост согласно со прописите за заштита на класифицирани информации.

3. Статистика

Статистички податоци и информации

Член 35

За извршување на целите и задачите Народната банка:

1) прибира, обработува, анализира, издвојува и објавува статистички податоци и информации релевантни за извршувањето на нејзините задачи;

2) ги определува физичките и правните лица кои се должни да доставуваат статистички податоци и информации;

3) ги утврдува статистичките податоци и информации кои се доставуваат до Народната банка, како и примената на правилата за доверливост;

4) соработува со органи на државната власт, јавни претпријатија, јавни установи и трговски друштва основани од државата или во кои државата е доминантен сопственик при прибирањето, обработката и објавувањето на статистичките и други релевантни информации и

5) соработува со меѓународни финансиски и други институции во врска со усвојувањето на меѓународните стандарди за дистрибуирање на податоци со цел за постигнување конзистентност и ефикасност во прибирањето, обработката и објавувањето на статистичките податоци и информации.

Доставување на статистички податоци и информации

Член 36

(1) Субјектите од членот 35 точка 2 на овој закон се должни да ги доставуваат до Народната банка статистичките податоци и информации.

(2) Начинот на доставување, формата и роковите за доставување на статистичките податоци и информации од ставот (1) на овој член ги пропишува Советот на Народната банка.

Достапност на статистички податоци и информации

Член 37

Народната банка обезбедува достапност преку објавување на нејзината интернет страница или на друг начин на:

1) статистичките податоци и информации во согласност со правилата за доверливост и

2) методологиите и концептите што се применети при прибирањето и обработката на статистичките податоци и информации кои ќе овозможат верификација на статистичките податоци изготвени од Народната банка.

4. Други задачи од областа на финансискиот систем

Финансиска стабилност

Член 38

(1) При остварување на нејзината цел да придонесува во одржувањето на стабилен, конкурентен и пазарно ориентиран финансиски систем, Народната банка на редовна основа прибира релевантни податоци од финансиски супервизорски органи, финансиски институции, органи на државната управа, јавни претпријатија, јавни установи и трговски друштва основани од државата или во кои државата е доминантен сопственик.

(2) Врз основа на прибраните податоци од ставот (1) на овој член, Народната банка изготвува периодични извештаи во врска со стабилноста на финансискиот систем.

Кредитен регистар

Член 39

(1) Народната банка воспоставува и води Кредитен регистар во електронска форма во кој се внесуваат податоци за кредитната изложеност на правните и физичките лица кон банките и штедилниците основани во Република Македонија.

(2) Банките и штедилниците се должни до Народната банка да ги доставуваат податоците и информациите потребни за целите на Кредитниот регистар.

(3) Видот, начинот и роковите за доставување на податоците и информациите од ставот (2) на овој член ги пропишува Советот на Народната банка.

(4) Податоците и информациите од Кредитниот регистар можат да ги користат банките и штедилниците на начин и под услови пропишани од Советот на Народната банка и истите претставуваат класифицирани информации.

(5) Информациите собрани за потребите на Кредитниот регистар се користат единствено со цел за подобрување на квалитетот на кредитите.

VII. ОДНОСИ СО СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА, ВЛАДАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И ДРУГИ СУБЈЕКТИ

Односи со Собранието на Република Македонија

Член 40

(1) Советот на Народната банка и секој негов член е одговорен пред Собранието на Република Македонија за постигнување и одржување на ценовната стабилност и за остварување на задачите на Народната банка пропишани со овој закон.

(2) По барање на Собранието на Република Македонија или по сопствена иницијатива, гувернерот на Народната банка периодично може да се обрати пред Собранието на Република Македонија или неговите комисии, во врска со прашања од монетарната политика и финансискиот систем и состојбата на економијата.

(3) Народната банка до Собранието на Република Македонија може да доставува мислења по предлог-законите кои се поврзани со целите и задачите на Народната банка.

Банкар, финансиски советник, фискален агент

Член 41

(1) Народната банка врши банкарски работи за потребите на Владата на Република Македонија.

(2) На барање на Владата на Република Македонија, Народната банка може да врши работи на финансиски советник на Владата на Република Македонија.

(3) Народната банка може во име на Владата на Република Македонија да прима странски заеми, да ги управува и администрира, како и да ги порамнува побарувањата и финансиските обврски на Република Македонија кон странство.

(4) Народната банка може под услови договорени со Владата на Република Македонија да врши работи на фискален агент за Владата на Република Македонија.

(5) Народната банка може да прима депозити од Владата на Република Македонија и други органи на државната управа. Како депозитар Народната банка прима и исплаќа пари од сметките и дава други финансиски услуги поврзани со оваа активност.

(6) Народната банка на депозитите од ставот (5) на овој член може да плаќа камата по стапки кои не можат да бидат повисоки од пазарните каматни стапки.

(7) Народната банка врши плаќања до висината на расположливите средства по налози за плаќање поврзани со тие сметки.

Издавање на пригодни ковани пари

Член 42

Народната банка издава пригодни ковани пари врз основа на одлука на Владата на Република Македонија во согласност со Законот за пригодни ковани пари.

Соработка со Владата на Република Македонија

Член 43

(1) Народната банка соработува со Владата на Република Македонија при остварувањето на нејзините цели утврдени со овој закон.

(2) Гувернерот и министерот за финансии одржуваат редовни состаноци за монетарната и фискалната политика и се информираат за други прашања од заеднички интерес.

(3) Народната банка може да даде мислење до Владата на Република Македонија за прашања кои се однесуваат на основната цел и задачите на Народната банка.

(4) Народната банка и Владата на Република Македонија можат да разменуваат информации поврзани со извршување на задачите на Народната банка, со исклучок на специфични информации кои се однесуваат на субјектите кои се предмет на супервизија.

(5) На барање на Владата на Република Македонија, а заради нејзино информирање, Народната банка обезбедува податоци за приемот на средства од страна на Народната банка од кои било извори.

(6) Владата на Република Македонија се консултира со Народната банка при подготовка на прописите кои се однесуваат на прашања поврзани со целите, задачите и надлежностите на Народната банка утврдени со овој или друг закон.

Забрана за кредитирање

Член 44

(1) Народната банка не одобрува, директно или индиректно, кредити на Владата на Република Македонија или кој било друг орган на државната власт, јавно претпријатие, јавни установи, трговски друштва основани од државата или во кои државата е доминантен сопственик, органите на општините, општините на градот Скопје и градот Скопје, освен кредити на Владата на Република Македонија за непречено функционирање на платниот систем кои достасуваат во текот на истиот ден. Кредитите се обезбедени со преносливи државни хартии од вредност и целосно се отплаќаат пред крајот на истиот ден.

(2) Одредбите од ставот (1) на овој член не се применуваат на банки во државна сопственост и други субјекти во државна сопственост кои се предмет на супервизија и кои имаат ист третман, како и приватните банки и другите приватни субјекти кои се предмет на супервизија.

(3) Народната банка може да купува државни хартии од вредност само на секундарниот пазар.

Забрана на привилегиран пристап

Член 45

(1) Секоја мерка која не е заснована на банкарски принципи за внимателност и сигурност и која на Владата на Република Македонија, на друг орган на државната власт, јавни претпријатија, јавни установи, трговски друштва основани од државата или во кои државата е доминантен сопственик, органите на општините, општините на градот Скопје и градот Скопје им овозможува привилегиран пристап до финансиски институции, е забранета.

(2) Владата на Република Македонија ги пропишува случаите на примена на забраната од ставот (1) на овој член.

VIII. УПРАВУВАЊЕ И ОРГАНИЗАЦИЈА

1. Управување

Орган на управување

Член 46

(1) Со Народната банка управува Советот на Народната банка.

(2) Советот на Народната банка се состои од девет члена од кои еден е гувернерот и три вицегувернери со статус на извршни членови и пет неизвршни членови.

(3) Советот на Народната банка е задолжен за дефинирање и формулирање на политиките и контрола на спроведувањето на политиките и надзор на работењето на Народната банка.

(4) Гувернерот на Народната банка претседава со Советот на Народната банка, има главна извршна функција во Народната банка и е задолжен за нејзиното секојдневно работење.

(5) Вицегувернерите му помагаат на гувернерот во извршувањето на секојдневните работи.

(6) Неизвршните членови учествуваат во одлучувањето на Советот на Народната банка.

Овластувања и задачи на Советот на Народната банка

Член 47

(1) Советот на Народната банка ги има следниве овластувања и задачи:

1) ги дефинира и ги усвојува монетарната политика и политиката на девизен курс на Народната банка;

2) го дефинира режимот на девизен курс во согласно со членот 23 од овој закон;

3) ги формулира и донесува политиките на Народната банка во врска со извршувањето на нејзините задачи и усвојува интерни правила за нивна примена;

4) го донесува Контниот план за банките во согласност со закон;

5) ја надгледува примената на политиките и извршувањето на задачите на Народната банка;

6) ги донесува подзаконските прописи од надлежност на Народната банка;

7) го донесува Статутот на Народната банка;

8) го донесува Етичкиот кодекс за членовите на Советот на Народната банка и за вработените;

9) ги утврдува општите политики и интерни правила поврзани со работењето на Народната банка;

10) ги пропишува интерните правила за примена на одредбите во врска со постоење судир на интереси;

11) ја утврдува организацијата на Народната банка, вклучувајќи отворање и локација на филијали, претставништва и други организациони делови;

12) го назначува главниот внатрешен ревизор на предлог на гувернерот на Народната банка;

13) ги утврдува условите за вработување, вклучувајќи ги платите и надоместоците на плата, на предлог на гувернерот, согласно со закон и колективен договор;

14) го донесува годишниот финансиски план на Народната банка;

15) ги утврдува сметководствените политики на Народната банка и ги одобрува извештаите од членот 62 на овој закон и финансиските извештаи на Народната банка;

16) го избира друштвото за ревизија на Народната банка;

17) одлучува за задолжување на Народната банка и ги определува условите на задолжувањето;

18) ги утврдува видовите на средства од членот 24 став (2) на овој закон кои ги сочинуваат девизните резерви на Република Македонија;

19) ги утврдува видовите на средства во кои Народната банка може да ги инвестира финансиските средства;

20) ги утврдува деноминациите и дизајнот на книжните и кованите пари, како и нивното издавање;

21) формира едно или повеќе работни тела и ги дефинира нивните задачи и активности;

22) ги оценува ризиците и донесува планови за непредвидени случаи за тековното работење и безбедноста на Народната банка;

23) го донесува деловникот за работа на Советот на Народната банка и

24) врши други задачи утврдени со овој закон.

(2) При извршувањето на овластувањата и задачите членовите на Советот на Народната банка постапуваат исклучиво во интерес на целите и задачите на Народната банка.

Овластувања и задачи на гувернерот

Член 48

(1) Гувернерот ги има следниве овластувања и задачи:

1) ја претставува Народната банка;

2) ги спроведува монетарната и политиката на девизен курс, како и другите политики во согласност со интерните правила и одлуки на Советот на Народната банка;

3) одговорен е за извршување на одлуките на Советот на Народната банката и за контролата на управувањето и работењето на Народната банка;

4) ги регистрира системите за плаќање, поramнување или клиринг во согласност со Законот за платен промет;

5) одлучува за издавање на дозволи и согласности за финансиски институции и ги одзема издадените дозволи и согласности, во согласност со закон;

6) презема мерки кон банки и други финансиски институции кои се предмет на супервизија на Народната банка или кон системите за плаќање, порамнување или клиринг, во согласност со овој или со друг закон и

7) врши други работи кои со овој закон не се утврдени во надлежност на Советот на Народната банка.

(2) Во рамките на неговите овластувања, гувернерот може да ги преземе сите потребни или соодветни активности при управување и работење на Народнатат банка, вклучувајќи набавка на стоки и услуги, договорни обврски во име на Народната банка и вработување, како и избор на агенти на Народната банка.

(3) Гувернерот може да формира едно или повеќе советодавни тела во врска со прашања од негова надлежност.

(4) Во рамките на правилата усвоени од страна на Советот на Народната банка, гувернерот може да пренесе некои од своите овластувања или задачи на други членови на Советот на Народната банка или на лицата со посебни овластувања и одговорности во Народната банка.

(5) Гувернерот редовно го известува Советот на Народната банка за работењето на Народната банка и спроведувањето на политиките, за прашањата поврзани со стабилноста на банкарскиот систем и за состојбата на пазарот на пари и девизните пазари, вклучувајќи ги сите настани и состојби што имале или се очекува да имаат значително влијание на работењето на Народната банка, на спроведувањето на нејзините политики, на финансискиот систем или на пазарот на пари и девизниот пазар.

(6) Гувернерот однапред го определува редоследот по кој вицегувернерите ќе го заменуваат во текот на периодот на негово отсуство или спреченост за извршување на обврските.

Именување

Член 49

(1) Членовите на Советот на Народната банка се именуваат со мандат од седум години со право на повторен избор.

(2) Гувернерот го именува Собранието на Република Македонија на предлог на претседателот на Република Македонија.

(3) Вицегувернерите ги именува Собранието на Република Македонија на предлог на гувернерот.

(4) Неизвршните членови на Советот на Народната банка ги именува Собранието на Република Македонија на предлог на Владата на Република Македонија.

Критериуми за избор за член на Советот на Народната банка

Член 50

(1) Член на Советот на Народната банка може да биде лице, државјанин на Република Македонија, кое има соодветна репутација, најмалку високо образование и соодветно професионално или академско искуство на полето на економијата, финансиите, банкарството или правото.

(2) Член на Советот на Народната банка не може да биде лице:

1) осудено за кривично дело со казна затвор или парична казна;

2) должник во стечајна или ликвидациона постапка;

3) на кое му е изречена прекршочна санкција, забрана за вршење професија, дејност или должност и

4) на кое му е изречена споредна казна забрана за добивање дозвола за основање и работа на банка или друга финансиска институција, одземање на дозвола за основање и работа на банка или друга финансиска институција, забрана за основање на нови правни лица и привремена или трајна забрана за вршење дејност од областа на финансиите и банкарството.

(3) Гувернерот и вицегувернерите на Народната банка се професионално ангажирани во Народната банка, не смеат да имаат друг работен ангажман без оглед дали за тоа добиваат надоместок или на, освен ангажман како универзитетски професор или ангажман во научно-истражувачка институција, или времен ангажман во меѓународна финансиска институција, не смеат да бидат сопственици на 5 или повеќе проценти од капиталот во финансиска институција во Република Македонија и за време на мандатот не смеат да бидат членови на политичка партија или синдикат.

(4) Неизвршен член на Советот на Народната банка не може да биде лице кое е пратеник во Собранието на Република Македонија, член на Владата на Република Македонија, вработен во органи на државната или локалната власт, агенции, фондови, јавни претпријатија, јавни установи, трговски друштва основани од државата или во кои државата е доминантен сопственик, вработен во финансиска институција во Република Македонија, сопственик на 5 повеќе проценти од капиталот во финансиска институција во Република Македонија, член на управен или надзорен орган на банка, штедилница или друго трговско друштво кое може да има судир на интерес со Народната банка, како и член на органи на политичка партија и органи на синдикат.

(5) По исклучок од ставот (4) на овој член неизвршен член на Советот на Народната банка може да биде универзитетски професор или вработен во научно-истражувачка институција.

(6) Членовите на Советот на Народната банка се должни веднаш по именувањето на функцијата да се усогласат со одредбите од ставот (4) на овој член.

Престанок на мандат

Член 51

Мандатот на член на Советот на Народната банка престанува:

1) со истекот на мандатот;

2) во случај на смрт;

3) во случај на оставка и

4) во случај на разрешување.

Оставка

Член 52

(1) Гувернерот и вицегувернерите можат да поднесат оставка од функцијата со претходно писмено известување до Собранието на Република Македонија во рок не пократок од три месеци од денот на поднесувањето на известувањето.

(2) Неизвршните членови на Советот на Народната банка можат да поднесат оставка од функцијата со претходно известување до Собранието на Република Македонија во рок не пократок од еден месец од денот на поднесувањето на известувањето.

Разрешување

Член 53

(1) Член на Советот на Народната банка се разрешува кога ќе:

1) престане да исполнува некои од критериумите за именување за член на Советот на Народната банка утврдени во членот 50 од овој закон или

2) изврши злоупотреба или сериозен пропуст во вршењето на службената должност или

3) не е во можност да ги извршува задачите поради телесна или ментална неспособност која трае повеќе од три месеци или

4) не ги извршува должностите во последователен период од најмалку три месеци, без да добие дозвола од Советот на Народната банка.

(2) Одлука за разрешување на член на Советот на Народната банка донесува Собранието на Република Македонија:

1) по препорака на Советот на Народната банка, или по препорака од претседателот на Република Македонија, а по консултирање на Советот на Народната банка, доколку одлуката се однесува на гувернерот или

2) по препорака на Советот на Народната банка, или по препорака на гувернерот, а по консултирање на Советот на Народната банка, доколку одлуката се однесува на вицегувернер или

3) по препорака на Советот на Народната банка, или по препорака на гувернерот, а по консултирање на Советот на Народната банка или по препорака на Владата на Република Македонија, а по консултирање на гувернерот, доколку одлуката се однесува на неизвршен член на Советот на Народната банка.

(3) Препораките од ставот (2) на овој член Советот на Народната банка ги донесува со мнозинство гласови од сите членови.

(4) Разрешениот член на Советот на Народната банка има право да поднесе тужба до надлежниот суд во рок од 15 календарски дена од денот на донесувањето на одлуката за разрешување.

Функции по завршувањето на мандатот

Член 54

(1) Членовите на Советот на Народната банка во период од една година од завршување на мандатот не смеат да бидат професионално ангажирани во банка или друга финансиска институција во Република Македонија.

(2) Членовите на Советот на Народната банка од ставот (1) на овој член имаат право на соодветен надоместок одреден од страна на Советот на Народната банка до нивно вработување, но најмногу за период од една година од завршувањето на мандатот.

(3) Одредбите од ставот (2) на овој член не се однесуваат на членовите на Советот на Народната банка кои биле разрешени согласно со членот 53 став (1) точки 1, 2 и 4 од овој закон.

Пополнување на испразнето место во Советот на Народната банка

Член 55

Испразнето место во Советот на Народната банка се пополнува најдоцна во рок од 60 календарски дена од испразнувањето со именување на нов член на Советот на Народната банка со мандат од седум години.

2. Седници и записници на Советот на Народната банка

Седници на Советот на Народната банка

Член 56

(1) Советот на Народната банка одржува седници по потреба, во зависност од активностите на Народната банка, но не помалку од десет пати во текот на една календарска година.

(2) На седниците на Советот на Народната банка, по покана може да присуствуваат и други лица кои не се членови на Советот на Народната банка.

(3) За работа и одлучување на Советот на Народната банка е потребен кворум од најмалку две третини од членовите на Советот на Народната банка, вклучувајќи го и гувернерот или, во негово отсуство, вицегувернерот кој претседава во согласност со одлуката од членот 48 став (6) на овој закон. Доколку кворумот не е исполнет, гувернерот може да свика вонредна седница на која може да се донесат одлуки без кворум, кои треба да бидат одобрени на следната редовна седница на Советот на Народната банка.

(4) Секој член на Советот на Народната банка има еден глас и во случај на ист број гласови претседавачот го има одлучувачкиот глас.

(5) Одлуките на Советот на Народната банка се донесуваат со просто мнозинство од членовите присутни на седницата, ако поинаку не е уредено со овој закон.

(6) Со Деловникот за работа на Советот на Народната банка се утврдува во кои случаи може да се дозволи седниците и гласањето на седниците да се реализираат со телеконференција или, во исклучителни околности, по пат на телекс или други тестирани електронски средства за телекомуникација.

(7) Документите или записниците на Советот на Народната банка не се сметаат за невалидни, кога не е исполнет кворумот од ставот (3) на овој член поради испразнето место во Советот на Народната банка.

Записници

Член 57

(1) Записниците од седниците на Советот на Народната банка се класифицирани информации со соодветен степен на доверливост согласно со прописите за заштита на класифицирани информации.

(2) Записниците од секоја седница на Советот на Народната банка ги потпишува лицето кое претседава со седницата и секретарот на Советот на Народната банка.

(3) Секретарот на Советот на Народната банка го назначува гувернерот од редот на лицата со посебни овластувања и одговорности во Народната банка.

4. Вработени во Народната банка

Работни односи

Член 58

(1) На вработените во Народната банка, на гувернерот, на вицегувернерите и на лицата со посебни овластувања се применуваат прописите од областа на работните односи, доколку со овој закон поинаку не е уредено.

(2) Вработените во Народната банка се професионално ангажирани во Народната банка и можат да имаат друг работен ангажман само со согласност од гувернерот, доколку тоа не е спротивно на интересите на Народната банка.

(3) Народната банка при вработување применува недискриминаторска кадровска политика, по етничка, верска и која било друга основа.

(4) Лицето со посебни овластувања кое раководи со супервизијата во Народната банка, во период од една година од завршување на должноста не може да биде професионално ангажиран во банка или друга финансиска институција во Република Македонија.

Засновање и престанок на работен однос

Член 59

Гувернерот одлучува за засновање и престанок на работен однос во Народната банка и за други прашања од работен однос што не се во надлежност на Советот на Народната банка.

IX. ФИНАНСИСКИ ИЗВЕШТАИ И РЕВИЗИЈА

Сметководствени практики и политики

Член 60

(1) Народната банка ја води сметководствената евиденција согласно со Меѓународните стандарди за финансиско известување до степен кој нема да го загрози остварувањето на целите пропишани во членот 6 ставови (1) и (2) од овој закон.

(2) Финансиската година за Народната банка започнува на 1 јануари и завршува на 31 декември истата година.

Финансиски извештаи

Член 61

(1) Народната банка изготвува финансиски извештаи за финансиската година.

(2) Во рок од четири месеци по завршувањето на финансиската година, финансиските извештаи одобрени од Советот на Народната банка потпишани од гувернерот и потврдени од друштвото за ревизија, Народната банка ги доставува до министерот за финансии, до Собранието на Република Македонија, до претседателот на Република Македонија и до претседателот на Владата на Република Македонија.

(3) Финансиските извештаи од ставот (2) на овој член Народната банка ги објавува во „Службен весник на Република Македонија“ и на нејзината интернет страница.

(4) Народната банка во рок од десет работни дена по завршувањето на секој календарски месец, изготвува и објавува биланс на состојба со состојба на крајот на тој месец и истиот го доставува до министерот за финансии.

Други извештаи

Член 62

(1) Народната банка, по потреба, но најмалку два пати годишно, го информира Собранието на Република Македонија и јавноста за монетарната политика, за остварувањето на нејзините цели и нејзините ставови за реалните варијабли во економијата.

(2) Народната банка во рок од четири месеци по завршување на фискалната година поднесува до Собранието на Република Македонија и до министерот за финансии и објавува еден или повеќе извештаи одобрени од Советот на Народната банка во врска со состојбите во економијата за време на финансиската година која завршила, како и за перспективите за економијата за следната година, со посебен осврт кон целите на политиките на Народната банка и состојбата на банкарскиот систем на Република Македонија. Извештајот содржи преглед и оцена на политиките на Народната банка кои биле спроведувани во последната финансиска година, како и објаснување на политиките што Народната банка треба да ги спроведе во следната финансиска година.

(3) Народната банка објавува квартални извештаи за монетарната политика на нејзината интернет страница и/или на друг начин утврден од страна на гувернерот на Народната банка.

(4) Народната банка објавува извештај за финансиската стабилност за претходната година на нејзината интернет страница и/или на друг начин утврден од страна на гувернерот на Народната банка.

Внатрешна ревизија

Член 63

(1) Народната банка е должна да воспостави посебна организациона единица за внатрешна ревизија која е директно одговорна на гувернерот.

(2) Внатрешната ревизија врши постојана ревизија на сите активности на Народната банка преку процена на адекватноста на системите за внатрешна контрола и ефикасноста на системите за управување со ризиците. Овие активности вклучуваат:

1) преглед и препораки до Советот на Народната банка за процедурите и практиките за соодветно управување со ризик и континуиран надзор на нивната примена;

2) вршење периодична ревизија на примената на прописите при вршење на активностите на Народната банка;

3) преглед на периодичните финансиски извештаи од членот 61 ставови (2) и (4) на овој закон;

4) изготвување и доставување извештаи и препораки до Советот на Народната банка најмалку два пати во годината и на барање на гувернерот или друг член на Советот на Народната банка, во врска со финансиските извештаи и евиденција, буџетските и сметководствените процедури управувањето со ризици, ефикасноста и трошоците во работењето на Народната банка и за други прашања од надлежност на внатрешната ревизија;

5) изготвување и доставување до Советот на Народната банка извештај за активностите на внатрешната ревизија, најмалку еднаш годишно и

6) други активности на барање на Советот на Народната банка.

(3) Извештаите на внатрешната ревизија со доставуваат до гувернерот. Наодите и препораките содржани во извештаите на внатрешната ревизија се основа за преземање на соодветни мерки од страна на гувернерот за надминување на утврдените неправилности и слабости.

(4) Организационата единица за внатрешна ревизија соработува со друштвото за ревизија кое врши ревизија на Народната банка.

Назначување на главен внатрешен ревизор

Член 64

(1) Главниот внатрешен ревизор на Народната банка го назначува Советот на Народната банка на предлог на гувернерот.

(2) Главниот внатрешен ревизор е лице кое ги исполнува критериумите за член на Советот на Народната банка од членот 50 на овој закон и има професионално искуство во областа на сметководството и/или ревизија од најмалку три години.

(3) Главниот внатрешен ревизор се назначува за период од пет години со право на повторен избор.

(4) Главниот внатрешен ревизор може да поднесе оставка и за тоа го известува гувернерот најмалку три месеци пред поднесувањето на оставката.

(5) Главниот внатрешен ревизор се разрешува во случаите од членот 53 став (1) на овој закон. Одлуката за разрешување ја донесува Советот на Народната банка.

Ревизија

Член 65

(1) Независно друштво за ревизија со добра репутација и признато меѓународно искуство во ревизија на финансиските институции, намалку еднаш годишно врши ревизија на финансиските извештаи на Народната банка во согласност со меѓународните стандарди за ревизија.

(2) Трошоците за ревизијата од ставот (1) на овој член ги плаќа Народната банка.

(3) Друштвото за ревизија го избира Советот на Народната банка по претходно спроведена постапка согласно со Законот за јавните набавки.

(4) Собранието на Република Македонија, на предлог на министерот за финансии, може во секое време, доколку постои разумна причина, да побара од друштвото за ревизија од ставот (1) на овој член да изврши ревизија на Народната банка. Извештајот за извршената ревизија се доставува до Собранието на Република Македонија за информирање.

(5) Трошоците за ревизијата од ставот (4) на овој член се надоместуваат од Буџетот на Република Македонија.

(6) Друштвото за ревизија доставува извештај до Советот на Народната банка за клучни прашања кои произлегуваат од ревизијата, а особено за слабостите во внатрешната ревизија кои произлегуваат од финансиско известување.

(7) Друштвото за ревизија има целосно овластување да ја прегледа целокупната сметководствена евиденција на Народната банка и да ги добие сите информации за нејзините трансакции.

(8) Исто друштво за ревизија може да врши ревизија во Народната банка најдолго во период од пет последователни години.

Финансиски план

Член 66

(1) Советот на Народната банка пред почетокот на финансиската година донесува годишен финансиски план. Финансискиот план се доставува до Собранието на Република Македонија за информирање.

(2) Вкупните планирани приходи од кој било извор заедно со планираните расходи, вклучувајќи амортизација и резервации се прикажуваат во годишниот финансиски план на Народната банка. Во годишниот финансиски план на Народната банка не се внесуваат нереализираните приходи и расходи од ценовни и курсни промени во билансот на Народната банка.

Државна ревизија

Член 67

(1) Без да ја загрози независноста на Народната банка и независно од активностите на друштвото за ревизија од членот 65 став (1) на овој закон, Државниот завод за ревизија врши ревизија на Народната банка во делот на трошоците за инвестиции и оперативни трошоци и подготвува извештај што го доставува до Собранието на Република Македонија.

(2) Копии од извештаите што се доставени до Собранието на Република Македонија Државниот завод за ревизија доставува до Народната банка.

X. ПОСЕБНИ ОДРЕДБИ

Подзаконски и други акти

Член 68

(1) Народната банка донесува подзаконски и други акти неопходни за извршување на целите и задачите што и се доверени со овој или друг закон.

(2) Актите на Народната банка кои имаат општа примена се донесуваат во форма на одлука.

(3) За примена на одлуките кои имаат општа примена, Народната банка може да донесува упатства.

(4) Народната банка може до банки и други субјекти да издава циркулари за општите правила и трендови поврзани со надлежностите и активностите на Народната банка и истите не се правно обврзувачки.

Објавување на подзаконски акти

Член 69

(1) Одлуките и упатствата од членот 68 на овој закон кои имаат општа примена задолжително се објавуваат во "Службен весник на Република Македонија".

(2) Правните акти од ставот (1) на овој член Народната банка може да ги објави на нејзината интернет страница.

(3) Народната банка може да ги објави на нејзината интернет страница и правните акти кои немаат општа примена.

Судир на интереси и фидуцијарна должност

Член 70

(1) Членовите на Советот на Народната банка и вработените се должни да избегнуваат ситуации кои можат да создадат судир на интереси. Судир на интереси постои кога членовите на Советот на Народната банка или вработените имаат приватни или лични интереси кои влијаат или можат да влијаат врз објективното извршување на нивните задачи. Под приватни или лични интереси на членовите на Советот на Народната банка или вработените се подразбира каква било корист што потенцијално може да ја имаат лично тие, нивните семејства и нивни роднини до второ колено.

(2) Членовите на Советот на Народната банка и вработените не смеат за нивните активности во Народната банка да примаат или да прифатат каква било корист, награди, надоместоци или подароци од кој било извор, без разлика дали се во финансиска или во нефинансиска форма.

(3) Прекршувањето на одредбите од ставот (2) на овој член од страна на вработените претставува сериозно кршење на правилата и воедно претставува основа гувернерот да одлучи за примена на дисциплински мерки, вклучувајќи отказ.

(4) Членовите на Советот на Народната банка и вработените не смеат да ги користат доверливите информации до кои имаат пристап заради извршување приватни финансиски трансакции, без оглед дали тоа го прават директно или индиректно преку трети лица, за своја сметка и на свој ризик или за сметка и на ризик на трето лице.

(5) Пред последниот ден од јануари секоја година, членовите на Советот на Народната банка целосно ќе ги обелоденат пред Советот на Народната банка значителните финансиски интереси кои тие или кое било лице со кое тие имаат семејни, деловни или финансиски врски може директно или индиректно да ги поседуваат и таквото обелоденување е во согласност со интерните правила усвоени од Советот на Народната банка.

(6) Член на Советот на Народната банка кој пред почетокот на расправата обелодени постоење судир на интереси не учествува во дискусијата и нема право на глас, меѓутоа неговото присуство се зема предвид при формирање на кворум.

(7) Членовите на Советот на Народната банка и вработените имаат обврска интересите на Народната банка и интересите на клиентите на Народната банка да ги стават пред нивниот личен и материјален интерес.

Провизии и надоместоци

Член 71

(1) Народната банка може да наплаќа провизии и надоместоци за услугите кои ги дава.

(2) Советот на Народната банка ги пропишува видот и висината на провизиите и надоместоците од ставот (1) на овој член во зависност од сложеноста и обемот на активностите.

Забранети активности

Член 72

(1) Освен ако поинаку не е утврдено со овој или друг закон, Народната банка не смее:

1) да дава кредит или монетарен или финансиски подарок;

2) да врши трговска дејност, да купува акции на трговски друштва, вклучувајќи и акции на финансиска институција, или пак на друг начин да има сопственички интерес во финансиско, комерцијално, земјоделско, индустриско или кое било друго трговско друштво и

3) да стекнува права врз недвижен имот или недвижен имот преку купување, изнајмување или на друг начин, освен ако тоа е потребно или неопходно за обезбедување на простории за работење или услови за извршување на нејзините задачи.

(2) По исклучок на одредбите на ставот (1) од овој член, Народната банка може:

1) да одобрува кредити кои се обезбедени со соодветно обезбедување;

2) да има сопственичко учество или на друг начин да учествува во субјектот кој врши активности кои се насочени кон реализација на задачите и одговорностите на Народнта банка и

3) да стекнува интерес или права од ставот (1) точки 2 и 3 на овој член по основ на наплата на побарувања, при што интересите или правата стекнати на овој начин мора да ги отуѓи во најкраток можен рок.

Ослободување од оданочување

Член 73

(1) Се ослободува од данок на додадена вредност прометот на:

1) златото и другите благородни метали кон и од Народната банка;

2) книжните и кованите пари кои се законско средство за плаќање во Република Македонија и

3) хартијата и бојата за печатење на банкноти и рондели припремени за ковање пари кои се законско средство за плаќање во Република Македонија, кон и од Народната банка.

(2) Се ослободува од данок на додадена вредност увозот на:

1) златото и другите благородни метали за Народната банка;

2) книжните и кованите пари кои се законско средство за плаќање во Република Македонија и

3) хартијата и бојата за печатење на банкноти и рондели припремени за ковање пари кои се законско средство за плаќање во Република Македонија.

(3) Народната банка е ослободена од плаќање на данок на добивка.

(4) Данок на имот не се плаќа на недвижен имот кој е во сопственост на Народната банка.

Доверливост

Член 74

(1) Лице кое било или е член на Советот на Народната банка или вработено, освен кога е неопходно заради извршувањето на функција или должност пропишана со овој или друг закон, не смее да дозволи пристап, да обелодени или да публикува информации кои не се јавни, а кои ги добиле при извршување на задачите и должностите и истите нема да ги употреби или да дозволи да бидат употребени за лична корист.

(2) По исклучок од ставот (1) на овој член, член на Советот на Народната банка или вработен може да обелодени информации кои не се јавни во согласност со процедурите воспоставени од страна на Народната банка, ако:

1) за тоа е добиена согласност од лицето на кое се однесува информацијата;

2) обелоденувањето е обврска која произлегува од закон, или ако за тоа постои судски налог;

3) се даваат на друштвото за ревизија на Народната банка;

4) се даваат на регулаторни или супервизорски органи при вршењето на нивните должности за кои се овластени или

5) обелоденувањето во постапка пред надлежен орган е во интерес на Народната банка.

(3) Советот на Народната банка го утврдува степенот на тајност на информациите кои имаат карактер на класифицирани информации и го утврдува пристапот до документите кои Народната банка ги изработува и чува согласно прописите за пристап и заштита на класифицирани информации.

Намирување на побарувања

Член 75

(1) Народната банка има првенствено и безусловно право да ги намири побарувањата што произлегуваат од извршување на нејзините задачи од кои било парични средства, хартии од вредност и други средства што во време на пристигнувањето на побарувањето ги држи за сметка на соодветниот должник по кој било основ.

(2) Не е допуштена судска постапка и не е дозволено конкурентно побарување, кои би го одложиле остварувањето на правата на Народната банка од ставот (1) на овој член.

Имунитет од запленување на средства

Член 76

Против Народната банка или нејзиниот имот не може да се изрече мерка за запленување на средства, вклучувајќи злато, специјални права на влечење, книжни и ковани пари, кредити, депозити или хартии од вредност и какви било приходи од тоа, пред донесувањето на конечна пресуда од надлежен суд.

Одговорност за штета

Член 77

(1) Народната банка не одговара за штетите спрема трети лица што може да настанат поради мерките и активностите за зачувување на стабилноста и сигурноста на одделна финансиска институција или банкарскиот систем, освен кога се пречекорени нејзините овластувања пропишани со овој закон.

(2) За штетите од ставот (1) на овој член не одговараат лицата кои се или биле супервизори, освен во случај кога тие со правосилна пресуда се осудени за кривично дело во врска со работењето.

(3) Вработените, гувернерот, вицегувернерите и неизвршите членови на Советот на Народната банка, за време и по престанокот на работниот однос, односно ангажманот во Народната банка, не одговараат за штетите спрема трети лица што ги предизвикале со извршување на работните задачи доколку истите ги извршувале во рамките на овластувањата утврдени со закон.

Надоместок на трошоци

Член 78

Народната банка ги надоместува трошоците од судски постапки против вработените, гувернерот, вицегувернерите и неизвршните членови на Советот на Народната банка во врска со нивниот работен однос, односно ангажман во Народната банка, освен во случај ако бидат правосилно осудени за кривично дело во врска со работењето.

XI. ОДНОСИ МЕЃУ НАРОДНАТА БАНКА И ЕВРОПСКАТА УНИЈА

Член 79

Народната банка соработува и разменува информации со Европската централна банка и други институции и тела на Европската унија.

XII. ЧЛЕНСТВО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА

Општи одредби

Член 80

(1) Народната банка е составен дел на Европскиот систем на централни банки (во натамошниот текст: ЕСЦБ).

(2) Народната банка ги извршува целите и задачите на ЕСЦБ во согласност со одредбите од Договорот за основање на Европската заедница, Статутот на ЕСЦБ и на Европската централна банка (во натамошниот текст: ЕЦБ), директно применливите прописи од Европската унија и одредбите од овој закон.

Независност на Народната банка

Член 81

Без да е во спротивност со членот 5 од овој закон, Народната банка и членовите на Советот на Народната банка не бараат ниту примаат инструкции од институции и органи на Европската унија, од која било влада на земја членка или од кој било друг орган. Институциите и органите на Европската унија и владите на земјите членки не можат да влијаат на независноста на Народната банка, на донесувањето и имплементацијата на одлуките на Народната банка и на нејзините органи, ниту пак можат да одобруваат, отповикуваат, одложуваат, поништуваат или на каков било начин да влијаат на одлуките на Народната банка и на нејзините органи.

Цели на Народната банка како дел од ЕСЦБ

Член 82

Народната банка ги поддржува општите економски политики на Европската унија со цел за исполнување на целите од членот 2 на Договорот за основање на Европската заедница, без да е во спротивност со целите од членот 6 на овој закон. Народната банка работи во согласност со принципот на отворена пазарна економија со слободна конкуренција и согласно со принципите од членот 4 на Договорот за основање на Европската заедница.

Запишување на капитал

Член 83

Народната банка запишува и уплатува капитал во ЕЦБ во согласност со членовите 28 и 29 од Статутот на ЕСЦБ и на ЕЦБ.

Надлежности и овластувања за имплементација на политиката на девизен курс

Член 84

(1) При донесување на мерки поврзани со девизниот курс на домашната валута, Народната банка ги зема предвид заедничките интереси на земјите членки на Европската унија.

(2) Советот на Европската унија во однос на политиката на девизен курс ги има сите овластувања од членот 111 на Договорот за основање на Европската заедница.

Советодавна улога на ЕЦБ

Член 85

(1) Предлог-законите и прописите кои се однесуваат на области во надлежност на ЕЦБ се доставуваат на мислење до ЕЦБ.

(2) Владата на Република Македонија ги доставува предлог-законите и прописите од ставот (1) на овој член до Народната банка за информирање.

(3) За областите надвор од надлежноста на ЕЦБ, Владата на Република Македонија се консултира со Народната банка при подготовка на прописи кои се однесуваат на прашања поврзани со целите, задачите и надлежностите на Народната банка.

Заштита на банкноти и ковани пари од фалсификување

Член 86

Со цел за ефикасно извршување на активностите поврзани со заштита на банкноти и монети од фалсификување, Народната банка пропишува мерки во согласност со прописите на Европската унија.

Забрана за кредитирање

Член 87

(1) Без да е во спротивност со членот 44 од овој закон Народната банка, во согласност со членот 101 од Договорот за основање на Европската заедница, не може да одобрува кредитни линии на институции и тела од Европската унија, централните, регионалните и локалните власти, други органи со јавни овластувања и јавни претпријатија кои се контролирани од земјите членки.

(2) Народната банка не може директно да се стекнува со должнички хартии од вредност издадени од лица и органи наведени во ставот (1) на овој член.

(3) По исклучок, забраната од ставот (1) на овој член не се однесува на банки во државна сопственост кога тие добиваат ист третман како приватните кредитни институции.

(4) По исклучок, забраната од ставот (1) на овој член не се однесува на еднодневни заеми одобрени на владите на земји членки. Заемите мора да бидат вратени до крајот на денот и исплатата не може да биде одложена за следниот ден.

Право на жалба при разрешување од функција

Член 88

Против одлуката за разрешување од функција, гувернерот на Народната банка има право на жалба пред Европскиот суд на правда. Сите други членови на Советот на Народната банка против одлуката на Собранието на Република Македонија за разрешување од функција имаат право да поведат управен спор пред надлежен суд во Република Македонија.

Членство во тела на ЕЦБ

Член 89

Гувернерот на Народната банка е член на Генералниот совет на ЕЦБ.

Доверливост на податоци

Член 90

(1) Доставувањето на податоци до ЕЦБ како обврска пропишана во Статутот на ЕСЦБ и на ЕЦБ не се смета за објавување на доверливи податоци.

(2) Доверливи податоци од Народната банка не се објавуваат на трети страни ни во случај кога се исполнети условите од членот 74 на овој закон, доколку таквото објавување е во спротивност со обврските и задачите на Народната банка утврдени со одредбите од Договорот за основање на Европската заедница и Статутот на ЕСЦБ и на ЕЦБ.

Прибирање на статистички податоци

Член 91

Со цел за извршување на задачите и постигнување на целите на ЕЦБ, Народната банка учествува во прибирањето, обработката и дистрибуцијата на статистички податоци во согласност со членот 5 од Статутот на ЕСЦБ и на ЕЦБ и овој закон.

Забрана за привилигиран пристап

Член 92

Во согласност со членот 102 од Договорот за основање на Европската заедница, забраната за привилигиран пристап до финансиски институции од членот 45 на овој закон се однесува и на институции и тела од Европската унија, централни, регионали, локални власти, други органи со јавни овластувања или јавни претпријатија на земји членки од Европската унија.

XIII. ВОВЕДУВАЊЕ НА ЕВРОТО КАКО ПАРИЧНА ЕДИНИЦА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Задачи на Народната банка како дел на ЕСЦБ

Член 93

Во согласност со Договорот за основање на Европската заедница и Статутот на ЕСЦБ и на ЕЦБ, Народната банка ги врши следниве задачи:

1) учествува во спроведувањето на монетарната политика на Европската унија;

2) ги извршува девизните операции во согласност со членот 111 од Договорот за основање на Европската заедница;

3) го чува и управува со делот од девизните резерви на Република Македонија кој не е пренесен на ЕЦБ и

4) осигурува непречено функционирање на системите на плаќање.

Задачи на Народната банка

Член 94

Не доведувајќи ги во прашање задачите од членот 93 на овој закон и својата независност, Народната банка ги врши и следниве задачи:

1) регулира, издава дозволи и врши супервизија на кредитни институции и други финансиски институции на начин утврден со овој или друг закон;

2) врши надзор над примената на прописите со кои се уредува девизното работење, менувачкото работење, вршењето услуги на брз трансфер на пари, системите за спречување на перење на пари и заштита на потрошувачите, во согласност со овој или друг закон;

3) отвора сметки и прима средства на кредитни институции, врши платен промет по тие сметки и одобрува кредити на кредитни институции;

4) собира и обработува статистички податоци;

5) воспоставува, развива, регистрира и врши надзор над сигурноста, стабилноста и ефикасноста на системите за плаќање, порамнување и клиринг;

6) врши работи на фискален агент за Република Македонија и врши и други со закон определени работи за Република Македонија;

7) донесува подзаконски прописи за работи од своја надлежност и

8) врши други работи утврдени со други прописи, доколку не се во спротивност со задачите утврдени во членот 3 од Статутот на ЕСЦБ и на ЕЦБ.

Учество во меѓународните монетарни институции

Член 95

Народната банка може да учествува во работата на меѓународните монетарни институции само со согласност на ЕЦБ.

Учество во спроведување на монетарната политика

Член 96

(1) Народната банка како составен дел на ЕСЦБ учествува во спроведувањето на монетарната политика и спроведува монетарна контрола.

(2) Во спроведувањето на монетарната политика Народната банка е должна да постапува во согласност со правните акти на ЕЦБ и прописите на другите надлежни тела на Европската унија.

(3) Заради обезбедување на непречена примена на правните акти правните акти од ставот (1) на овој член, Народната банка со претходно мислење на ЕЦБ може да донесе акти за спроведување.

(4) Актите од ставот (2) на овој член мора потполно да бидат во согласност со правните акти на ЕЦБ.

Мерки за спречување на прекумерната ликвидност на пазарот

Член 97

Со цел за спречување на неконтролираното зголемување на ликвидноста на пазарот кое би можело да настане на денот на усвојување на еврото како парична единица во Република Македонија, а заради обврските на банките и штедилниците да го прилагодат износот на задолжителни резерви пропишан од Народната банка со износот на задолжителни резерви пропишан од ЕЦБ, Народната банка може во подзаконски акти да пропише мерки.

Операции на отворен пазар и кредитни работи

Член 98

За остварување на целите и извршување на задачите на ЕСЦБ, а во согласност со членот 18 од Статутот на ЕЦБ, Народната банка може:

1) да учествува на финансиските пазари преку купување и продавање на дефинитивна основа (промптно и термински) или со репо договори или со давање и земање во заем на побарувања, пазарни инструменти (кои гласат на валутата на заедницата или некоја друга валута) и благородни метали и

2) да врши кредитни работи со банки и други учесници на пазарот, преку давање на кредити врз основа на соодветно обезбедување.

Минимална задолжителна резерва

Член 99

(1) ЕЦБ може да побара од кредитните институции да држат минимална задолжителна резерва на сметка кај ЕЦБ и Народната банка заради остварување на целите на монетарната политика и во согласност со членот 19 од Статутот на ЕСЦБ и на ЕЦБ.

(2) Советот на Европската унија ги пропишува условите, основата и процентот за пресметување на задолжителна резерва, како и начинот и роковите за издвојување и одржување на задолжителната резерва.

(3) Ако кредитната институција не се придржува кон барањето на ЕЦБ од ставот (1) на овој член, ЕЦБ може да и одреди на банката казнена камата и/или да и изрече друга санкција со сличен ефект.

Други инструменти на монетарна контрола

Член 100

Народната банка применува и други инструменти на монетарна контрола утврдени од Управниот совет на ЕЦБ во согласност со членот 20 од Статутот на ЕСЦБ и на ЕЦБ.

Девизни работи

Член 101

(1) Во согласност со одредбите од Договорот за основање на Европската заедница и членот 23 од Статутот на ЕСЦБ и на ЕЦБ, Народната банка може:

1) да воспостави односи со централните банки и финансиските институции со трети земји и, доколку е соодветно, со меѓународни организации;

2) да купува и продава (промптно и термински) и на друг начин да ги стекнува сите видови на имот во странска валута и благородни метали;

3) да го држи и да управува со имотот од точката 2 на овој став и

4) да ги врши сите други облици на банкарски трансакции во односите со трети земји и меѓународни организации, вклучувајќи и работи на давање и земање на заем.

(2) Имотот во странска валута од ставот (1) точка 2 на овој член ги вклучува и хартиите од вредност и сиот друг имот во која било странска валута или пресметковна единица независно од обликот во кој се држи.

Девизни резерви

Член 102

Имотот од членот 101 став (1) точка 2 на овој закон ги сочинува девизните резерви на Република Македонија.

Пренос на делот од девизните резерви на ЕЦБ

Член 103

(1) Народната банка е должна да пренесе дел од девизните резерви од членот 102 на овој закон на ЕЦБ во согласност со членот 30 од Статутот на ЕСЦБ и на ЕЦБ.

(2) Народната банка може, доколку тоа и го довери ЕЦБ, во име и за сметка на ЕЦБ да управува со пренесениот дел од девизните резерви од ставот (1) на овој член, во согласност со насоките на ЕЦБ.

Непреносливи девизни резерви на Република Македонија

Член 104

(1) Делот од девизните резерви од членот 102 на овој закон кој не е пренесен на ЕЦБ во согласност со членот 103 од овој закон ги сочинува девизните резерви на Република Македонија кои ги чува и со нив управува Народната банка.

(2) Девизните резерви на Република Македонија од ставот (1) на овој член се дел од билансот на Народната банка.

(3) Народната банка управува со девизните резерви од ставот (1) на овој член во согласност со сопствените политики, почитувајќи ги принципите на сигурност, ликвидност и профитабилност при вложување.

(4) За трансакции со непреносливите девизни резерви и трансакции со средствата од тековните девизни сметки на Република Македонија кои го надминуваат износот утврден со насоките на Управниот совет во согласност со членот 31 од Статутот на ЕСЦБ и на ЕЦБ, потребна е согласност од ЕЦБ.

(5) По исклучок на ставот (4) од овој член, согласност од ЕЦБ не е потребна во случај на извршување на трансакција која произлегува од исполнување на обврски кон меѓународни организации од членот 101 на овој закон.

Издавање на книжни и ковани пари

Член 105

(1) Народната банка може да издава книжни пари кои гласат на евра во рамките на лимитите поставени од ЕЦБ, а во согласност со одредбите од Статутот на ЕСЦБ и на ЕЦБ и одредбите од Договорот за основање на Европската заедница.

(2) Народната банка може да издава ковани пари кои гласат на евра со дозвола на ЕЦБ за количината на издавање. Народната банка ќе ги применува правилата за деноминација и техничка спецификација на кованите пари во согласност со релевантните прописи на Европската унија.

Пропишување на изгледот на кованите пари

Член 106

Народната банка учествува во утврдување на изгледот на кованите пари што ги издава, при што ги применува релевантните прописи на Европската унија.

Системи за порамнување на платните трансакции

Член 107

(1) Народната банка обезбедува услови за непречено и ефикасно функционирање на системот за порамнување на платните трансакции во рамките на Европската унија и надвор од неа, применувајќи ги притоа прописите на ЕЦБ и прописите на други надлежни тела на Европската унија.

(2) Заради обезбедување на непречена примена на прописите од ставот (1) на овој член Народната банка може, со согласност на ЕЦБ, да донесе акти за спроведување.

(3) Актите од ставот (2) на овој член мора во целост да бидат усогласени со прописите на ЕЦБ и прописите на други надлежни тела на Европската унија.

Задачи и овластувања на Советот на Народната банка

Член 108

Советот на Народната банка е надлежен за:

1) донесување на финансискиот план на Народната банка;
2) донесување на извештаите од членот 61 на овој закон;
3) издавање и одземање на дозвола за работа на платните системи и донесување на подзаконските прописи со кои се пропишува начинот на нивната работа, доколку е овластен за нивно донесување со овој закон и со Статутот на ЕСЦБ и на ЕЦБ;
4) донесување на подзаконските прописи со кои се уредува издавањето на ковани пари, доколку за нивното донесување е овластена со овој закон и Статутот на ЕСЦБ и на ЕЦБ, како и со релевантни прописи на Европската унија;
5) одредување на стратегија и политика за управување со непренесениот дел од девизните резерви;
6) одлучување за членство на Народната банка во меѓународни институции и организации и
7) одлучување за членство на Народната банка во меѓународните монетарни институции за кои е потребна согласност на ЕЦБ.

Членство во телата на ЕЦБ

Член 109

Гувернерот на Народната банка е член на Управниот совет на ЕЦБ.

Капитал на Народната банка

Член 110

На денот на воведувањето на еврото како парична единица во Република Македонија капиталот на Народната банка во износ од 1.289.789.232 денари се претвора во евра според утврдената стапка на конверзија (денар/евро).

Финансиски извештаи на Народната банка

Член 111

(1) Народната банка составува финансиски извештаи во согласност со сметководствените правила и упатства на ЕЦБ.
(2) Во годишиот финансиски извештај на Народната банка се прикажува и делот на монетарни приходи на ЕСЦБ и на ЕЦБ кој е определен од ЕЦБ согласно со Статутот на ЕСЦБ и на ЕЦБ, а настанува со спроведување на заедничка монетарна политика.

Избор на ревизор

Член 112

Одлуката за избор на независен надворешен ревизор на финансиските извештаи на Народната банка се донесува во согласност со Статутот на ЕСЦБ и на ЕЦБ.

Подзаконски прописи

Член 113

За применување на насоките на ЕЦБ кои се однесуваат на областите во надлежност на ЕЦБ Народната банка, со согласност на ЕЦБ, донесува подзаконски прописи.

Санкции на ЕЦБ

Член 114

(1) Народната банка го применува системот на санкции на ЕЦБ во областите кои ЕЦБ ги уредува со свои прописи, во согласност со Договорот за основање на Европската заедница.
(2) Народната банка учествува во постапката за изрекување на санкции од страна на ЕЦБ, во согласност со прописите на ЕЦБ и други прописи на телата на Европската унија.

XIV. ПРЕКРШОЧНИ ОДРЕДБИ

Прекршочен орган

Член 115

(1) За прекршоците од членовите 117, 118, 119 и 120 на овој закон Народната банка покренува прекршочна постапка и изрекува прекршочни санкции.
(2) За прекршоците предвидени во членовите 121 и 122 од овој закон прекршочна постапка води и прекршочна санкција изрекува надлежен суд.
(3) Прекршочната постапка од ставот (1) на овој член ја спроведува Комисијата за одлучување по прекршок (во натамошниот текст: Комисијата за прекршоци) која е составена од лица вработени во Народната банка и назначени од гувернерот.
(4) Гувернерот го определува бројот, квалификациите и работното искуство на членовите на Комисијата за прекршоци.
(5) Членовите на Комисијата за прекршоци се назначуваат за период од пет години со право на повторно назначување.
(6) Само дипломиран правник, со положен правосуден испит, може да биде назначен за претседател на Комисијата за прекршоци.
(7) Комисијата за прекршоци усвојува деловник за својата работа по претходно одобрение од гувернерот.

Член 116

Работа на Комисијата за прекршоци

(1) Член на Комисијата за прекршоци може да биде отповикан во следниве случаи:
1) по истек на времето за кое е назначен за член;
2) на негово барање;
3) со исполнување на условите за старосна пензија согласно со закон;
4) доколку се утврди дека е трајно неспособен за работа;
5) ако е осуден со правосилна судска пресуда за кривично дело;
6) ако се утврди прекршување на прописите за водење на прекршочната постапка со правосилна судска одлука;
7) доколку не ги исполни обврските кои произлегуваат од работењето во Комисијата за прекршоци или
8) доколку не извести за судир на интереси за случајот за кој Комисијата за прекршоци донесува одлука.
(2) Предлог за разрешување на член на Комисијата за прекршоци во случаите од ставот (1) точки од 3 до 8 на овој член поднесува претседателот на Комисијата за прекршоци до гувернерот на Народната банка.
(3) Членовите на Комисијата за прекршоци се независни во своето работење и донесуваат одлука врз основа на прописите, нивно експертско знаење и нивното лично уверување.
(4) Одлуката на Комисијата за прекршоци се смета за усвоена кога ќе биде изгласана од мнозинството на нејзините членови.

Член 117

(1) Глоба во износ од 15.000 до 20.000 евра во денарска противвредност ќе им се изрече на банка, филијала на странска банка и штедилница, доколку не е во согласност со обврската за задолжителна резерва или

ако не е во согласност со условите, основата и процентот за пресметување на задолжителна резерва, како и начинот и роковите за издвојување и одржување на задолжителната резерва (член 20).

(2) Глоба во износ од 4.000 до 6.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече на одговорното лице во банката, филијалата на странска банка и штедилница за прекршокот од ставот (1) на овој член.

Член 118

(1) Глоба во износ од 15.000 до 20.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече на правно лице кое без претходна писмена дозвола од Народната банка ќе изврши репродукција на книжни ковани пари кои се законско средство за плаќање во Република Македонија или ќе креира предмети кои по својот дизајн емитираат такви книжни и ковани пари (член 30).

(2) Глоба во износ од 4.000 до 6.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече на одговорното лице во правното лице за прекршокот од ставот (1) на овој член.

Член 119

Глоба во износ од 4.000 до 6.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршокот на физичко лице кое без претходна писмена дозвола од Народната банка ќе изврши репродукција на книжни и ковани пари кои се законско средство за плаќање во Република Македонија или ќе креира предмети кои по својот дизајн имитираат такви книжни и ковани пари (член 30).

Член 120

(1) Глоба во износ од 2.000 до 5.000 евра во денарска противвредност ќе им се изрече за сторен прекршок на банка, филијала на странска банка, штедилница и друго правно лице кое е должно да доставува статистички податоци и информации доколку:

1) не ги достави или ненавремено ги достави до Народната банка статистичките податоци и информации согласно со членот 36 од овој закон и

2) не доставува или ненавремено доставува податоци и информации до Народната банка за водење на Кредитниот регистар (член 39).

(2) Глоба во износ од 500 до 1.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече на одговорното лице во банка, филијала на странска банка, штедилница или правно лице кое е должно да доставува статистички податоци и информации за прекршокот од ставот (1) на овој член.

Член 121

Глоба во износ од 400 до 800 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршокот на физичко лице кое нема да ги достави или ненавремено ги достави до Народната банка статистичките податоци и информации согласно со членот 36 од овој закон.

Член 122

Глоба во износ од 6.000 до 10.000 евра во денарска противвредност ќе им се изрече за прекршок на гувернерот, вицегувернерите и неизвршните членови на Советот на Народната банка, доколку:

1) за време на мандатот вршат други професии (член 50 став (3));

2) не дадат писмена изјава за одредено прашање во случај нивната објективност да е загрозена поради судир на интереси во поглед на тоа прашање и не се изземат од донесувањето на одлуката (член 70) и

3) обелоденат класифицирана информација со соодветен степен на тајност, без оглед на начинот на кој ја дознале при извршувањето на нивната функција (член 74).

Член 123

Глоба во износ од 4.000 до 8.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршок на вработен во Народната банка доколку обелодени класифицирана информација со соодветен степен на тајност, без оглед на начинот на кој ја дознал при извршувањето на неговите должности (член 74).

Член 124

(1) Прекршочната постапка предвидена со овој закон не може да се поведе ниту да се води по истекот на две години од денот на сторувањето на прекршокот.

(2) Рокот за застарувањето се прекинува со секое процесно дејство преземено од надлежен орган заради гонење на сторителот на прекршокот.

(3) Со секое прекинување на рокот од ставот (2) на овој член застареноста почнува одново да тече, но прекршочната постапка не може да се поведе ниту понатаму да се води по истекот на четири години од денот кога прекршокот е сторен.

XV. ПРЕОДНИ И ЗАВРШНИ ОДРЕДБИ

Член 125

(1) Гувернерот и вицегувернерите на Советот на Народната банка избрани од Собранието на Република Македонија до денот на влегувањето во сила на овој закон, остануваат на должност се до истекот на нивниот мандат.

(2) Надворешните членови на Советот на Народната банка избрани од Собранието на Република Македонија до денот на влегувањето во сила на овој закон стануваат неизвршни членови на Советот на Народната банка и остануваат на должност се до истекот на нивниот мандат.

(3) Гувернерот, вицегувернерите и неизвршните членови на Советот на Народната банка се должни во рок од 90 дена од денот на влегувањето во сила на овој закон да се усогласат со одредбите од членот 50 од овој закон.

(4) Вицегувернерот избран од Собранието на Република Македонија до денот на влегувањето во сила на овој закон кој не е член на Советот на Народната банка, станува член на Советот на Народната банка на денот на истекување на мандатот на кој било неизвршен член на Советот на Народната банка.

Член 126

(1) Подзаконските прописи предвидени со овој закон ќе се донесат во рок од девет месеци од денот на влегувањето во сила на овој закон.

(2) До влегувањето во сила на прописот од ставот (1) на овој член ќе се применуваат постојните прописи.

Член 127

(1) Одредбите од Главата XII. Членство на Република Македонија во Европската унија со членовите 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93 и 94 на овој закон ќе се применуваат од денот на пристапувањето на Република Македонија во Европската унија.

(2) Одредбите од Главата XIII. Воведување на еврото како парична единица на Република Македонија со членовите 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105,106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114 и 115 на овој закон ќе се применуваат од денот на воведувањето на еврото како парична единица на Република Македонија.

Член 128

(1) На денот на пристапувањето на Република Македонија во Европската унија, престануваат да важат одредбите од членовите 6 став (2), 44 и одредбата на членот 79 на овој закон.

(2) Со денот на пристапувањето на Република Македонија во Европската унија, за прекршоците од членот 120 на овој закон прекршочна постапка ќе води надлежен суд.

Член 129

На денот на воведувањето на еврото како парична единица во Република Македонија престануваат да важат одредбите од членовите 7, 12 став (1), 14 став (1), 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 40 став (1), 47 точки 1, 2, 15, 16, 18 и 20, 48 став (1) точки 2, 4 и 6, 60 став (1), 65, 73 став (1) точки 2 и 3 и став (2) точки 2 и 3, 84, 115 ставови (1), (3), (4), (5), (6) и (7), 116, 117,118 и 119 на овој закон.

Член 130

Со денот на влегувањето во сила на овој закон престанува да важи Законот за Народната банка на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 3/2002,51/2003, 85/2003, 40/2004, 61/2005 и 129/2006).

Член 131

Овој закон влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

L I G J
PËR BANKEN POPULLORE TË REPUBLIKES SË MAQEDONISE

I. DISPOZITA TË PERGJITHSHME

Lenda e rregullimit

Neni 1

Me kete ligj rregullohen organizimi dhe puna e Bankes Popullore të Republikes së Maqedonise, detyrat dhe autorizimet e Bankes Popullore të Republikes së Maqedonise nga dita e aderimit të Republikes së Maqedonise në Unionin Evropian dhe detyrat dhe autorizimet e Bankes Popullore të Republikes së Maqedonise pas aplikimit të euros si njesi monetare në Republiken e Maqedonise.

Rethi juridik

Neni 2

(1) Ky ligj ka perparesi para ligjeve tjera.

(2) Gjate zbatimit të ketij ligji, çdo nocion i cili nuk eshte perkufizuar me kete ligj, e ka kuptimin që eshte perkufizuar me ligj tjeter.

(3) Nese me kete ligj ndonje ceshtje lidhur me organizimin dhe punen e Bankes Popullore të Republikes së Maqedonise (në tekstin e metejme: Banka Popullore) nuk eshte rregulluar, në atë rast zbatohen dispozitat e ligjit tjeter në të cilin eshte rregulluar ajo ceshtje.

(4) Dispozitat e ketij ligj nuk mund të ndryshohen, plotesohen ose shfuqizohen teresisht ose pjeserisht me dispozita nga ligji tjeter.

Statusi juridik

Neni 3

(1) Banka Popullore eshte banke qendrore e Republikes së Maqedonise.

(2) Banka Popullore eshte person juridik me pavaresi administrative, financiare dhe menaxhuese.

(3) Banka Popullore ka autorizime për arritjen e qellimeve dhe për kryerjen e detyrave të percaktuara me kete ligj.

Aftesia juridike

Neni 4

Banka Popullore si person juridik ka aftesi juridike që të veproje në qarkullimin juridik, kryesisht kur:

1) lidh marreveshje;

2) ngrit procedura juridike dhe eshte lende e të njejtave dhe

3) fiton, menaxhon, ruan dhe disponon me pronen e vet të tundshme dhe të patundshme.

Pavaresia

Neni 5

(1) Banka Popullore eshte e pavarur gjate arritjes së qellimeve dhe detyrave dhe eshte pergjegjese në kushte dhe në menyre të percaktuar me kete ligj.

(2) Banka Popullore, anetaret e Keshillit të Bankes Popullore dhe të punesuarit në Banken Popullore nuk guxojne të pranojne dhe të kerkojne instruksione nga organet e pushtetit shteteror, organet e komunave, organet e qytetit të Shkupit dhe nga ciletdo persona tjere fizike dhe/ose juridike.

(3) Vendimet e Keshillit të Bankes Popullore nuk guxojne të miratohen, shfuqizohen, abrogohen ose ndryshohen nga organet dhe personat nga paragrafi (2) i ketij neni.

(4) Pavaresia e Bankes Popullore respektohet në çdo kohe dhe asnjeri nga organet dhe/ose personat nga paragrafi (2) i ketij neni, nuk guxojne të ndikojne te anetaret e Keshillit të Bankes Popullore dhe te të punesuarit në Banken Popullore gjate kryerjes së funksioneve të tyre, perkatesisht puneve, e as në aktivitetet e Bankes Popullore.

Qellime

Neni 6

(1) Qellimi kryesor i Bankes Popullore eshte arritja dhe mbajtja e stabilitetit të cmimeve.

(2) Qellim tjeter i Bankes Popullore që lidhet me qellimin kryesor, eshte që të kontribuoje në mbajtjen e sistemit financiar stabil, konkurrues dhe të orientuar sipas tregut.

(3) Banka Popullore e perkrah politiken e pergjithshme ekonomike, pa u rrezikuar realizimi i qellimit të percaktuar në paragrafin (1) të ketij neni dhe në pajtim me parimin e ekonomise së hapur të tregut me konkurrence të lire.

Detyra

Neni 7

Për realizimin e qellimeve nga neni 6 i ketij ligji, Banka Popullore i kryen detyrat në vijim:

1) e percakton dhe e zbaton politiken monetare;

2) merr pjese në percaktimin e regjimit të kursit devizor;

3) e percakton dhe e zbaton politiken e kursit devizor;

4) i ruan dhe menaxhon me rezervat devizore;

5) leshon dhe menaxhon me kartemonedha dhe monedha të Republikes së Maqedonise;

6) i evidenton dhe ndjek operacionet kreditore me jashte dhe e perpilon bilancin pagesor të Republikes së Maqedonise;

7) grumbullon dhe perpilon të dhena statistikore për kryerjen e detyrave në pajtim me ligj;

8) vendos, zhvillon, regjistron dhe kryen mbikeqyrje mbi sigurine, stabilitetin dhe efikasitetin e sistemeve për pagese, barazim dhe kliring;

9) rregullon, leshon leje dhe kryen supervizion të bankave, kursimoreve, shoqerive për emetimin e parave elektronike dhe të institucioneve tjera financiare në menyre të percaktuar me kete ligj ose me ligj tjeter;

10) kryen mbikeqyrje mbi zbatimin e dispozitave me të cilat rregullohet puna devizore, puna shkembyese, kryerja e sherbimeve për transfert të shpejte të parave, sistemet për parandalimin e larjes së parave dhe mbrojtja e konsumatoreve, në pajtim me kete ligj ose ligj tjeter;

11) kryen pune të agjentit fiskal të Qeverise të Republikes së Maqedonise;

12) merr pjese në institucionet dhe organizatat nderkombetare lidhur me ceshtjet që jane në kompetence të saj;

13) organizon tregtim dhe barazim të letrave me vlere në tregje, nepermjet sportelit dhe

14) kryen aktivitete tjera lidhur me kryerjen e detyrave të saj në pajtim me kete ligj dhe ligj tjeter.

Interesi publik

Neni 8

Stabiliteti i sistemit bankar dhe masat që merren për arritjen dhe mbajtjen e stabilitetit të tij, jane me interes publik.

Parimet për menaxhim të mire

Neni 9

(1) Banka Popullore i aplikon autorizimet që i ka në pajtim me parimet për menaxhim të mire. Banka Popullore nuk i aplikon autorizimet për realizimin e qellimeve për të cilat nuk i eshte dhene autorizim, ose më teper nga ajo që eshte e nevojshme që ta arrije qellimin për të cilin i eshte dhene autorizimi.

(2) Vendimet e Bankes Popullore jane të paanshme dhe bazohen në parakushte objektive dhe baze të arsyeshme dhe zbatohen në menyre të drejte, jodiskriminuese dhe të matur.

Selia dhe vula

Neni 10

(1) Selia e Bankes Popullore eshte në Shkup.

(2) Banka Popullore ka vule në të cilen qendron emri i Bankes Popullore i shkruar në gjuhen maqedonase me alfabet cirilik dhe stema e Republikes së Maqedonise.

Procedura administrative

Neni 11

(1) Gjate procedures për miratimin e akteve të vecanta administrative për të cilat sipas ketij ligji dhe ligji tjeter vendos guvernatori, zbatohen dispozitat e Ligjit për procedure të pergjithshme administrative, nese nuk eshte e rregulluar ndryshe me kete ligj ose me ligj tjeter.

(2) Kunder vendimeve të guvernatorit të miratuara në procedure administrative nuk lejohet ankese, ndersa mund të ngritet kontest administrativ pervec nese nuk eshte rregulluar ndryshe me kete ligj ose me ligj tjeter.

(3) Dispozitat nga paragrafi (2) i ketij neni nuk kane të bejne me aktet e miratuara nga guvernatori i Bankes Popullore në procedurat për furnizime publike.

II. KAPITALI, REZERVA DHE FITIMI

Kapitali

Neni 12

(1) Kapitali i Bankes Popullore në diten e hyrjes në fuqi të ketij ligji eshte 1 289 789 232 denare.

(2) Kapitali i Bankes Popullore eshte në pronesi të Republikes së Maqedonise dhe i njejti nuk mund të bartet ose të jete lende e cfaredo ngarkese.

(3) Kapitali i Bankes Popullore mund të rritet me vendim të Kuvendit të Republikes së Maqedonise, me propozim të Bankes Popullore.

(4) Kapitali i Bankes Popullore nuk guxon të zvogelohet.

Rezervat

Neni 13

(1) Banka Popullore hap dhe mban llogari për rezerve të pergjithshme dhe llogari për rezerva të revalorizuara.

(2) Rezerva e pergjithshme shfrytezohet vetem për mbulimin e humbjeve të Bankes Popullore.

(3) Rezervat e revalorizuara formohen nga të hyrat e parealizuara nga pozicionet në valuta të huaja, ari, instrumente financiare dhe mjete tjera.

(4) Banka Popullore pas pelqimit të marre paraprakisht nga Qeveria e Republikes së Maqedonise, mund të hape llogari për rezerva speciale për mbulimin e shpenzimeve për dedikime të parapara paraprakisht.

Fitimi, humbja dhe rezultati financiar për shperndarje

Neni 14

(1) Fitimi neto ose humbja e Bankes Popullore, percaktohet në pajtim me Standardet nderkombetare për njoftim financiar.

(2) Rezultati financiar për shperndarje, shperndahet në pajtim me nenin 15 të ketij ligji, ndersa percaktohet në menyren në vijim:

1) nga fitimi neto merret shuma e pergjithshme e të hyrave të parealizuara të revalorizuara dhe shuma e njejte në teresi bartet në llogarite e rezervave të revalorizuara dhe

2) nga llogarite e rezervave të revalorizuara merret shuma e të hyrave të parealizuara të cilat jane hequr nga fitimi neto nga vitet paraprake, e të cilat jane realizuar në vitin financiar rrjedhes, dhe e njejta shtohet në rezultatin financiar për shperndarje të percaktuar në piken 1 të ketij paragrafi.

(3) Shpenzimet e parealizuara të revalorizuara mbulohen nga llogarite perkatese për rezervat e revalorizuara, deri sa saldoja e ketyre llogarive nuk reduktohet në zero, e pastaj të njejtat mbulohen sipas rendit në vijim:

1) nga fitimi i realizuar në vitin rrjedhes;

2) nga llogaria për rezerve të pergjithshme dhe

3) nga kapitali.

Sistemimi i rezultatit financiar për shperndarje

Neni 15

(1) Në afat prej kater muajsh pas mbarimit të vitit financiar, Keshilli i Bankes Popullore e sistemon rezultatin financiar për shperndarje në menyre në vijim:

1) 70% në rezervat e pergjithshme, deri në arritjen e nivelit të kapitalit themelor nga neni 12 paragrafi (1) i ketij ligji, perkatesisht 15% pas arritjes së nivelit të kapitalit themelor nga neni 12 paragrafi (1) i ketij ligji, ndersa

2) mbetjen në Buxhetin e Republikes së Maqedonise.

(2) Shperndarja e të hyrave të Bankes Popullore mund të kryhet vetem në menyren e percaktuar në paragrafin (1) të ketij neni.

(3) Nese në fund të vitit financiar, Banka Popullore tregon rezultat negativ për shperndarje, i njejti mbulohet së pari nga llogaria për rezervat e pergjithshme, e pastaj nga kapitali.

Mbulimi i deficitit në kapital

Neni 16

(1) Kur sipas raporteve financiare vjetore të reviduara të Bankes Popullore, vlera e aktives së saj eshte më e ulet nga shuma e detyrimeve të saj dhe kapitalit, Banka Popullore, me rekomandim të shoqerise për revizion, e vlereson gjendjen dhe perpilon raport për shkaqet dhe madhesine e deficitit të kapitalit, në periudhe jo më të gjate se 30 dite kalendarike nga marrja e rekomandimit.

(2) Pasi Keshilli i Bankes Popullore da ta miratoje raportin nga paragrafi (1) i ketij neni, Banka Popullore parashtron kerkese në Qeverine e Republikes së Maqedonise që ta mbuloje deficitin e percaktuar të kapitalit.

(3) Qeveria e Republikes së Maqedonise në periudhe jo më të gjate se 60 dite kalendarike nga pranimi i kerkeses, e bart në Banken Popullore shumen e nevojshme të mjeteve, edhe atë në para ose në letra debitore bartese me vlere me afat të caktuar të maturimit, të cilat jane emetuar sipas shkalles së kamates të tregut që dominojne në Republiken e Maqedonise.

Hapja e llogarive

Neni 17

(1) Për realizimin e aktiviteteve, Banka Popullore mund të hape dhe mbaje llogari, duke i perfshire edhe llogarite për letra me vlere:

1) të bankave, kursimoreve, shtepive brokere, organeve të pushtetit shteteror dhe ndermarrjeve publike të themeluara nga shteti dhe

2) të bankave të huaja, bankave të huaja qendrore, institucioneve nderkombetare financiare, e ku eshte e pershtatshme për qeverite e vendeve dhe organizatave tjera nderkombetare.

(2) Banka Popullore nuk guxon të hape llogari për persona fizike dhe juridike, pervec për ato nga paragrafi (1) i ketij neni.

(3) Banka Popullore mund të hape llogari te depozitaret dhe te bankat e huaja qendrore, bankat e huaja dhe institucionet financiare nderkombetare.

(4) Keshilli i Bankes Popullore i percakton kushtet e pergjithshme për hapjen e llogarive nga paragrafi (1) i ketij neni.

Sherbime rojtare të prones

Neni 18

(1) Banka Popullore mund të siguroje sherbime rojtare të prones të institucioneve financiare, duke i perfshire edhe fondet pensionale në pajtim me ligjin dhe për kete arketon kompensim që eshte perkates me shpenzimet e percaktuara me ligj.

(2) Keshilli i Bankes Popullore i percakton kushtet në të cilat i siguron sherbimet rojtare të prones.

III. OPERACIONET MONETARE DHE TË TJERA

Operacionet e tregut të hapur dhe punet kreditore

Neni 19

(1) Për arritjen e qellimeve dhe kryerjen e detyrave me kete ligj, Banka Popullore mund t'i realizoje operacionet në vijim:

1) të punoje në tregjet financiare me emetimin e letrave me vlere për qellime monetare, blerjen dhe shitjen e bazes definitive (momentale dhe me afat) ose me marreveshje repo dhe me dhenien ose marrjen hua të kerkesave dhe instrumenteve të tregut, si dhe metaleve fisnike dhe

2) të kryeje pune kreditore me banka të cilat punojne në Republiken e Maqedonise, nepermjet dhenies së kredise në baze të sigurimit perkates.

(2) Keshilli i Bankes Popullore i percakton kushtet e pergjithshme dhe rregullat për realizimin e operacioneve dhe puneve kreditore nga paragrafi (1) i ketij neni.

Rezerva e detyrueshme

Neni 20

(1) Për realizimin e qellimeve të politikes monetare, Banka Popullore mund t'u percaktoje detyrim bankave, filialeve të bankave të huaja dhe kursimoreve që të mbajne rezerva të detyrueshme në llogari në Banken Popullore. Rezerva e detyrueshme eshte e njejte sipas kategorive të detyrimeve në nivel të bankave, kursimoreve dhe filialeve të bankave të huaja, veç e veç. Banka Popullore mund të paguaje kompensim të rezerves së detyrueshme.

(2) Keshilli i Bankes Popullore i percakton kushtet, bazen dhe perqindjen për llogaritjen e rezerves së detyrueshme, si dhe menyren dhe afatet për ndarjen dhe mbajtjen e rezerves së detyrueshme.

(3) Në rast të mospermbushjes së detyrimeve të percaktuara në paragrafin (1) të ketij neni, Banka Popullore mund të arketoje kamate ndeshkuese dhe të ndermarre masa tjera të parapara me ligj.

Instrumente tjera të politikes monetare

Neni 21

Keshilli i Bankes Popullore me dy të treten e shumices nga numri i pergjithshem i anetareve, mund të vendose për perdorimin e instrumenteve tjera të politikes monetare për të cilat konsideron se jane të pershtatshme për realizimin e qellimeve nga neni 6 i ketij ligji.

Kreditor në instance të fundit

Neni 22

(1) Banka Popullore, në rrethana ekskluzive dhe në kushte të percaktuara nga Keshilli i Bankes Popullore, mund të veproje si kreditor në instance të fundit për bankat në Republiken e Maqedonise. Banka Popullore i miraton kredi në instance të fundit bankes ose në dobi të bankes për periudhe deri në 90 dite kalendarike, e cila në baze të programit të masave të pergatitura nga banka, mund të vazhdohet edhe për më së shumti 90 dite kalendarike.

(2) Banka Popullore mund të miratoje kredi në instance të fundit vetem, nese:

1) banka sipas mendimit të Bankes Popullore eshte solvente;

2) kredia miratohet për permiresimin e likuiditetit dhe

3) banka garanton sigurim perkates.

(3) Keshilli i Bankes Popullore i percakton llojet dhe vleren e sigurimit nga paragrafi (2) pika 3 e ketij neni.

(4) Nese Banka Popullore konstaton se banka nuk mund ta realizoje programin nga paragrafi (1) i ketij neni, ndermerr masa në pajtim me Ligjin për banka.

IV. REGJIMI I KURSIT DEVIZOR DHE REZERVAT DEVIZORE

Regjimi i kursit devizor

Neni 23

Regjimi i kursit devizor kontraktohet bashkerisht ndermjet Qeverise së Republikes së Maqedonise dhe Bankes Popullore, pa u rrezikuar qellimi themelor për arritjen dhe mbajtjen e stabilitetit të cmimeve.

Perberja e portofolit të rezervave devizore

Neni 24

(1) Banka Popullore kryen transaksione me mjete të huaja dhe menaxhon me rezervat devizore në pajtim me praktikat më të mira nderkombetare dhe qellimin kryesor-arritjen dhe mbajtjen e stabilitetit të cmimeve, duke i respektuar parimet e sigurise, likuiditetit dhe profitabilitetit.

(2) Banka Popullore në portofolin e vet të mjeteve të huaja mund t'i mbaje të gjitha ose disa nga llojet e mjeteve në vijim:

1) arin dhe metalet tjera fisnike të cilat i mban Banka Popullore ose të cilat mbahen për llogari të Bankes Popullore, duke i perfshire saldot e llogarive që i paraqesin ari dhe metalet tjera fisnike;

2) kartemonedhat dhe monedhat të denominuara në valuta të lira konvertibile të huaja të cilat i mban, ose mbahen për llogari të Bankes Popullore;

3) kerkesat dhe depozitat nderbankare të pagueshme me kerkese ose në afat të shkurter, të denominuara në valute të lire konvertibile të huaj dhe të cilat mbahen në llogari të Bankes Popullore, te bankat e huaja qendrore, institucionet e huaja financiare ose institucionet financiare nderkombetare;

4) letrat debitore me vlere me të cilat mund të tregtohet në treg, të denominuara në valuta të lira konvertibile të huaja, të emetuara nga qeverite e vendeve tjera ose pas të cilave qendrojne qeverite e vendeve tjera, bankat e huaja qendrore, institucionet e huaja financiare ose institucionet financiare nderkombetare;

5) kerkesat nga institucionet financiare nderkombetare të cilat dalin nga riblerja, shitja dhe blerja e serishme dhe marreveshjet për dhenien hua të letrave me vlere për letrat debitore me vlere nga pika 4 e ketij paragrafi;

6) pjesemarrjet kapitale në institucionet financiare nderkombetare,

7) të drejtat speciale të terheqjes të cilat mbahen në llogari të Republikes së Maqedonise në Fondin Monetar Nderkombetar dhe

8) pozicionin e rezervave të Republikes së Maqedonise në Fondin Monetar Nderkombetar.

V. KARTEMONEDHAT DHE MONEDHAT

Emetimi i kartemonedhave dhe monedhave

Neni 25

(1) Banka Popullore ka të drejte ekskluzive të emetoje kartemonedha dhe monedha.

(2) Vetem kartemonedhat dhe monedhat të emetuara nga Banka Popullore, të cilat nuk jane të terhequra nga qarkullimi, jane mjet ligjor për pagese në Republiken e Maqedonise.

(3) Banka Popullore e percakton vleren nominale, madhesine, peshen, dizajnin, karakteristikat e sigurise dhe të tjera të kartemonedhave dhe monedhave të emetuara në Republiken e Maqedonise.

(4) Banka Popullore eshte pergjegjese për furnizimin me kartemonedha dhe monedha të cilat jane mjet ligjor për pagese në Republiken e Maqedonise.

(5) Shuma e pergjithshme e kartemonedhave dhe monedhave në qarkullim të emetuara nga Banka Popullore në raportet e saj financiare evidentohen si obligim. Obligimi i tille nuk i perfshine kartemonedhat dhe monedhat nga teprica e rezervave të kartemonedhave dhe monedhave të cilat ruhen prej anash ose për llogari të Bankes Popullore.

(6) Banka Popullore e percakton apoenin më të ulet në qarkullim me të cilin rrumbullakohet llogaritja e fundit në qarkullimin pagesor me para në dore dhe pa para në dore edhe në librat afariste.

Kartemonedhat dhe monedhat e demtuara

Neni 26

(1) Banka Popullore i terheq, zevendeson dhe i shkaterron kartemonedhat dhe monedhat e demtuara.

(2) Banka Popullore mund të refuzoje të zevendesoje kartemonedha dhe monedha nese dizajni i tyre eshte i demtuar, me forme të ndryshuar ose i shpuar, ose nese më teper se 40% nga siperfaqja e tyre mungon. Keto kartemonedha dhe monedha terhiqen ose shkaterrohen pa kompensim për pronarin, pervec nese ekziston deshmi se pjeset që mungojne jane të shkaterruara teresisht, me ç'rast Banka Popullore lejon kompensim të plote ose të pjesshem.

(3) Banka Popullore nuk jep kompensim për kartemonedhat dhe monedhat të cilat jane të humbura, të vjedhura ose të shkaterruara teresisht.

(4) Banka Popullore mund të konfiskoje pa kompensim kartemonedha dhe monedha të cilat jane të ndryshuara në pamjen e tyre të jashtme, kryesisht kartemonedhat dhe monedhat në të cilat eshte shkruar, të cilat jane ngjyrosur, në të cilat ka vula ose vrima ose të cilat jane lyer me materie ngjitese.

Terheqja dhe zevendesimi i kartemonedhave dhe monedhave

Neni 27

(1) Banka Popullore mund të terheq kartemonedha dhe monedha me emetim falas të kartemonedhave dhe monedhave tjera në shume ekuivalente.

(2) Keshilli i Bankes Popullore miraton vendim për terheqjen e kartemonedhave dhe monedhave në të cilin theksohet periudha gjate së ciles do të kryhet zevendesimi, si dhe vendi dhe koha në të cilen kartemonedhat dhe monedhat do të zevendesohen.

(3) Keshilli i Bankes Popullore e cakton daten në të cilen kartemonedhat dhe monedhat pushojne të jene mjet ligjor për pagese.

Teprica e kartemonedhave dhe monedhave dhe plani për emetim

Neni 28

Banka Popullore menaxhon me tepricen e rezervave të kartemonedhave dhe monedhave, bën plane për emetim dhe siguron furnizim të rregullt me kartemonedha dhe monedha me qellim që t'i siguroje nevojat e Republikes së Maqedonise për kartemonedha dhe monedha.

Kartemonedhat dhe monedhat e falsifikuara

Neni 29

(1) Kartemonedhat dhe monedhat e pranuara nga institucionet financiare, të denominuara në mjet ligjor për pagese në Republiken e Maqedonise ose në vend të huaj për të cilat ekziston medyshje se jane të falsifikuara, duhet të terhiqen në pajtim me proceduren e percaktuar nga Keshilli i Bankes Popullore.

(2) Vetem Banka Popullore eshte e autorizuar që të jape mendim profesional për autenticitetin e kartemonedhave dhe monedhave të denominuara në denare ose në valute të huaj.

(3) Banka Popullore i konfiskon kartemonedhat të cilat i jane prezantuar, e për të cilat ekziston medyshje se jane të falsifikuara. Për kartemonedhat e konfiskuara Banka Popullore dergon njoftim me shkrim në Ministrine e Puneve të Brendshme, i cili permban identifikim të kartemonedhave, pruresin e tyre dhe shkakun për medyshjen nga ana e Bankes Popullore.

Reproduksioni i kartemonedhave dhe monedhave

Neni 30

(1) Për çdo reproduksion të kartemonedhave dhe monedhave të cilat jane mjet ligjor për pagese në Republiken e Maqedonise dhe krijim të lendeve të cilat sipas dizajnit të vet imitojne kartemonedha dhe monedha të tilla eshte e nevojshme leje paraprake me shkrim nga Banka Popullore.

(2) Keshilli i Bankes Popullore e percakton menyren dhe proceduren me të cilat lejohet publikimi i fotografive të njesise monetare.

VI. SISTEMET PAGESORE, SUPERVIZIONI, STATISTIKA DHE DETYRA TJERA NGA SFERA E SISTEMIT FINANICAR

1. Sistemet e pageses

Sistemet për pagese, barazim dhe kliring

Neni 31

(1) Banka Popullore krijon kushte për pune stabile, të sigurte dhe efikase të sistemeve për pagese, barazim dhe kliring.

(2) Banka Popullore eshte e autorizuar që të organizoje, të marre pjese dhe të punoje me sistemet për pagese, barazim dhe kliring.

Rregullimi, regjistrimi dhe mbikeqyrja

Neni 32

Vetem Banka Popullore eshte pergjegjese për rregullimin, regjistrimin dhe mbikeqyrjen, duke e perfshire ndermarrjen e masave dhe sanksioneve, të sistemeve për pagese, barazim dhe kliring, në pajtim me Ligjin për qarkullim pagesor.

Aktivitetet e lidhura me sistemet pagesore

Neni 33

Banka Popullore ndermerr aktivitete për:

1) integrimin e sistemit për pagese, sistemit për barazim dhe sistemeve tjera në pajtim me Ligjin për qarkullim pagesor;

2) zhvillimin e metodave dhe teknologjive të reja për pagese dhe barazim dhe

3) dizajnimin dhe modifikimin periodik të planit për zhvillimin e sistemit pagesor të Republikes së Maqedonise.

2. Supervizioni

Detyrat e supervizionit

Neni 34

(1) Banka Popullore eshte pergjegjese për supervizionin e bankave, kursimoreve, shoqerive për emetimin e parave elektronike dhe institucioneve tjera financiare, duke e perfshire ndermarrjen e masave dhe shqiptimin e sanksioneve për kundervajtje në pajtim me kete ligj dhe ligj tjeter.

(2) Gjate kryerjes së detyrave nga paragrafi (1) i ketij neni, Banka Popullore mund të bashkepunoje me organe dhe trupa rregullatore dhe të supervizionit në Republiken e Maqedonise dhe në vende të jashtme.

(3) Banka Popullore mund të shkembeje informata të fshehta me organe dhe trupa të tjere të supervizionit të vendit ose jashtme, të cilat mund të shfrytezohen vetem për qellime supervizore dhe të njejtat do të konsiderohen si të fshehta për palen që i pranon.

(4) Banka Popullore mund të lejoje kryerjen e supervizionit në terren në degen e bankes së huaj dhe filialin e bankes së huaj në Republiken e Maqedonise nga ana e organeve të supervizionit të vendit amë të bankes së huaj. Ekzemplari nga raporti për supervizionin e kryer dergohet në Banken Popullore në afat prej dy muajsh pas perfundimit të kontrollit të supervizionit.

(5) Raporti për supervizionin e kryer nga paragrafi (4) i ketij neni eshte informate e klasifikuar me shkalle perkatese të fshehtesise në pajtim me dispozitat për mbrojtje të informatave të klasifikuara.

3. Statistika

Të dhenat statistikore dhe informatat

Neni 35

Për kryerjen e qellimeve dhe detyrave, Banka Popullore:

1) grumbullon, perpunon, analizon, vecon dhe publikon të dhena statistikore dhe informata që jane relevante për kryerjen e detyrave të saj;

2) i cakton personat fizike dhe juridike të cilet jane të obliguar që të dorezojne të dhena statistikore dhe informata;

3) i percakton të dhenat statistikore dhe informatat të cilat dergohen në Banken Popullore, si dhe zbatimin e rregullave për fshehtesi;

4) bashkepunon me organet e pushtetit shteteror, ndermarrjet publike, institucionet publike dhe shoqerite tregtare të themeluara nga shteti ose në të cilat shteti eshte pronar dominues gjate grumbullimit, perpunimit dhe publikimit të informatave statistikore dhe informatave tjera relevante dhe

5) bashkepunon me institucione financiare nderkombetare dhe institucione tjera lidhur me miratimin e standardeve nderkombetare për distribuimin e të dhenave me qellim të arritjes së konsistences dhe efikasitetit në grumbullimin, perpunimin dhe publikimin e të dhenave statistikore dhe informatave.

Dorezimi i të dhenave statistikore dhe informatave

Neni 36

(1) Subjektet nga neni 35 pika 2 të ketij ligji jane të obliguar që t'i dorezojne në Banken Popullore të dhenat statistikore dhe informatat.

(2) Menyren e dergimit, formen dhe afatet për dergimin e të dhenave dhe informatave statistikore nga paragrafi (1) i ketij neni, i percakton Keshilli i Bankes Popullore.

Qasja në të dhenat statistikore dhe informatat

Neni 37

Banka Popullore siguron qasje nepermjet publikimit në faqen e saj të internetit ose në menyre tjeter të:

1) të dhenave statistikore dhe informatave në pajtim me rregullat për fshehtesi dhe

2) metodologjive dhe koncepteve të cilat zbatohen gjate grumbullimit dhe perpunimit të të dhenave statistikore dhe informatave, të cilat do të mundesojne verifikimin e të dhenave statistikore të perpiluara nga Banka Popullore.

4. Detyrat tjera nga sfera e sistemit financiar

Stabiliteti financiar

Neni 38

(1) Gjate realizimit të qellimit të saj që të kontribuoje në mbajtjen e sistemit financiar stabil, konkurrues dhe të orientuar sipas tregut, Banka Popullore në baze të rregullt grumbullon të dhena relevante nga organet financiare të supervizionit, institucionet financiare, organet e administrates shteterore, ndermarrjet publike, institucionet publike dhe shoqerite tregtare të themeluara nga shteti ose në të cilat shteti eshte pronar dominues.

(2) Në baze të të dhenave të grumbulluara nga paragrafi (1) i ketij neni, Banka Popullore perpilon raport periodik lidhur me stabilitetin e sistemit financiar.

Regjistri kreditor

Neni 39

(1) Banka Popullore themelon dhe mban Regjister kreditor në forme elektronike në të cilin futen të dhena për ekspozimin kreditor të personave fizike dhe juridike në bankat dhe kursimoret e themeluara në Republiken e Maqedonise.

(2) Bankat dhe kursimoret obligohen që në Banken Popullore t'i dergojne të dhenat dhe informatat që jane të nevojshme për qellimet e Regjistrit kreditor.

(3) Llojin, menyren dhe afatet për dergimin e të dhenave dhe informatave nga paragrafi (2) i ketij neni, i percakton Keshilli i Bankes Popullore.

(4) Të dhenat dhe informatat nga Regjistri kreditor mund t'i shfrytezojne bankat dhe kursimoret në menyre dhe në kushte të percaktuara nga Keshilli i Bankes Popullore dhe të njejtat paraqesin informata të klasifikuara.

(5) Informatat e grumbulluara për nevojat e Regjistrit kreditor shfrytezohen me qellim të vetem për permiresimin e kualitetit të kredive.

VII. MARREDHENIET ME KUVENDIN E REPUBLIKES SË MAQEDONISE, QEVERINE E REPUBLIKES SË MAQEDONISE DHE SUBJEKTET TJERA

Marredheniet me Kuvendin e Republikes së Maqedonise

Neni 40

(1) Keshilli i Bankes Popullore dhe çdo anetar i tij eshte pergjegjes para Kuvendit të Republikes së Maqedonise për arritjen dhe mbajtjen e stabilitetit të cmimit dhe për realizimin e detyrave të Bankes Popullore të percaktuara me kete ligj.

(2) Me kerkese të Kuvendit të Republikes së Maqedonise ose me vetiniciative, guvernatori i Bankes Popullore periodikisht mund t'i drejtohet Kuvendit të Republikes së Maqedonise ose komisioneve të tij, lidhur me ceshtjet nga politika monetare dhe sistemi financiar dhe gjendja e ekonomise.

(3) Banka Popullore në Kuvendin e Republikes së Maqedonise mund të dergoje mendime për propozim-ligjet që jane të lidhura me qellimet dhe detyrat e Bankes Popullore.

Bankari, keshilltari financiar, agjenti fiskal

Neni 41

(1) Banka Popullore kryen pune bankare për nevojat e Qeverise së Republikes së Maqedonise.

(2) Me kerkese të Qeverise së Republikes së Maqedonise, Banka Popullore mund të kryeje pune të keshilltarit financiar të Qeverise së Republikes së Maqedonise.

(3) Banka Popullore në emer të Qeverise së Republikes së Maqedonise mund të pranoje hua të huaja, t'i menaxhoje dhe administroje, si dhe t'i barazoje kerkesat dhe obligimet financiare të Republikes së Maqedonise ndaj vendit të huaj.

(4) Banka Popullore në kushte të kontraktuara me Qeverine e Republikes së Maqedonise mund të kryeje pune të agjentit fiskal për Qeverine e Republikes së Maqedonise.

(5) Banka Popullore mund të pranoje depozita nga Qeveria e Republikes së Maqedonise dhe organet tjera të administrates shteterore. Si depozitar Banka Popullore pranon dhe paguan para nga llogarite dhe jep sherbime tjera financiare lidhur me kete aktivitetet.

(6) Banka Popullore për depozitat nga paragrafi (5) i ketij neni, mund të paguaje kamate në shkalle të cilat nuk mund të jene më të larta se shkallet kamatore të tregut.

(7) Banka Popullore kryen pagesa deri në lartesine e mjeteve në disponim sipas urdherpagesave lidhur me ato llogari.

Emetimi i monedhave jubilare

Neni 42

Banka Popullore emeton monedha jubilare në baze të vendimit të Qeverise së Republikes së Maqedonise, në pajtim me Ligjin për monedha jubilare.

Bashkepunimi me Qeverine e Republikes së Maqedonise

Neni 43

(1) Banka Popullore bashkepunon me Qeverine e Republikes së Maqedonise gjate realizimit të qellimeve të saj të percaktuara me kete ligj.

(2) Guvernatori dhe ministri i Financave mbajne mbledhje të rregullta për politiken monetare dhe fiskale dhe informohen për ceshtje tjera me interes të perbashket.

(3) Banka Popullore mund të jape mendim në Qeverine e Republikes së Maqedonise për ceshtje të cilat kane të bejne me qellimin kryesor dhe detyrat e Bankes Popullore.

(4) Banka Popullore dhe Qeveria e Republikes së Maqedonise mund të shkembejne informata lidhur me kryerjen e detyrave të Bankes Popullore, me perjashtim të informatave specifike të cilat kane të bejne me subjektet të cilat jane lende e supervizionit.

(5) Me kerkese të Qeverise të Republikes së Maqedonise, e me qellim të informimit të saj, Banka Popullore siguron të dhena për pranimin e mjeteve nga ana e Bankes Popullore nga cilatdo qofshin burime.

(6) Qeveria e Republikes së Maqedonise konsultohet me Banken Popullore gjate perpilimit të rregullave të cilat kane të bejne me ceshtjet lidhur me qellimet, detyrat dhe kompetencat e Bankes Popullore të percaktuara me kete ligj ose ligj tjeter.

Ndalimi për kreditim

Neni 44

(1) Banka Popullore nuk i miraton drejtperdrejt ose terthorazi kredi Qeverise së Republikes së Maqedonise ose cilitdo organ tjeter të pushtetit shteteror, ndermarrjes publike, institucioneve publike, shoqerive tregtare të themeluara nga shteti ose në të cilat shteti eshte pronar dominues, organeve të komunave, komunave të qytetit të Shkupit dhe qytetit të Shkupit, pervec kredive të Qeverise të Republikes së Maqedonise për funksionimin e papenguar të sistemit pagesor të cilat maturohen gjate dites së njejte. Kredite jane të siguruara me letra me vlere bartese shteterore dhe teresisht paguhen para perfundimit të dites së njejte.

(2) Dispozitat nga paragrafi (1) i ketij neni nuk zbatohen në bankat në pronesi shteterore dhe subjektet tjera në pronesi shteterore, që jane lende e supervizionit dhe të cilat kane trajtim të njejte, si dhe bankat private dhe subjektet tjera private që jane lende e supervizionit.

(3) Banka Popullore mund të bleje letra shteterore me vlere vetem në tregun sekondar.

Ndalimi i qasjes së privilegjuar

Neni 45

(1) Çdo mase e cila nuk eshte e bazuar në parimet bankare për kujdes dhe siguri dhe e cila Qeverise së Republikes së Maqedonise, organit tjeter të pushtetit shteteror, ndermarrjeve publike, institucioneve publike, shoqerive tregtare të themeluara nga shteti ose në të cilat shteti eshte pronar dominues, organeve të komunave, komunave të qytetit të Shkupit dhe qytetit të Shkupit, u mundeson qasje të privilegjuar në institucionet financiare, eshte e ndaluar.

(2) Qeveria e Republikes së Maqedonise i percakton rastet në zbatimin e ndalimit nga paragrafi (1) i ketij neni.

VIII. MENAXHIMI DHE ORGANIZIMI

1. Menaxhimi

Organi menaxhues

Neni 46

(1) Me Banken Popullore menaxhon Keshilli i Bankes Popullore.

(2) Keshilli i Bankes Popullore perbehet nga nente anetare, prej të cileve një eshte guvernatori dhe tre zevendesguvernatore me status të anetareve ekzekutive dhe pese anetare joekzekutive.

(3) Keshilli i Bankes Popullore obligohet për definimin dhe formulimin e politikave dhe kontrollin e zbatimit të politikave dhe mbikeqyrjen e punes së Bankes Popullore.

(4) Guvernatori i Bankes Popullore kryeson me Keshillin e Bankes Popullore, ka funksion ekzekutiv kryesor në Banken Popullore dhe eshte i obliguar për punen e saj të perditshme.

(5) Zevendesguvernatoret i ndihmojne guvernatorit në kryerjen e puneve të perditshme.

(6) Anetaret joekzekutive marrin pjese në vendosjen e Keshillit të Bankes Popullore.

Autorizimet dhe detyrat e Keshillit të Bankes Popullore

Neni 47

(1) Keshilli i Bankes Popullore i ka autorizimet dhe detyrat në vijim:

1) i perkufizon dhe i miraton politikat monetare dhe politiken e kursit devizor të Bankes Popullore;

2) e perkufizon regjimin e kursit devizor në pajtim me nenin 23 të ketij ligji;

3) i formulon dhe miraton politikat e Bankes Popullore lidhur me kryerjen e detyrave të saj dhe miraton rregulla interne për zbatimin e tyre;

4) e miraton Planin e kontos për bankat në pajtim me ligjin;

5) e shqyrton zbatimin e politikave dhe kryerjen e detyrave të Bankes Popullore;

6) i miraton rregullat nenligjore në kompetence të Bankes Popullore;

7) e miraton Statutin e Bankes Popullore;

8) e miraton Kodeksin etik për anetaret e Keshillit të Bankes Popullore dhe për të punesuarit;

9) i percakton politikat e pergjithshme dhe rregullat interne lidhur me punen e Bankes Popullore;

10) i percakton rregullat interne për zbatimin e dispozitave lidhur me ekzistimin e konfliktit të interesave;

11) e percakton organizimin e Bankes Popullore, duke perfshire hapjen dhe lokacionin e filialeve, perfaqesive dhe pjeseve tjera organizative;

12) e emeron kryerevizorin e brendshem me propozim të guvernatorit të Bankes Popullore;

13) i percakton kushtet për të punesuarit, duke i perfshire rrogat dhe kompensimet e rrogave, me propozim të guvernatorit, në pajtim me ligj dhe marreveshje kolektive;

14) e miraton planin financiar vjetor të Bankes Popullore;

15) i percakton politikat e kontabilitetit të Bankes Popullore dhe i miraton raportet nga neni 62 i ketij ligji dhe raportet financiare të Bankes Popullore;

16) e zgjedh shoqerine për revizion të Bankes Popullore;

17) vendos për ngarkimin me borxh të Bankes Popullore dhe i percakton kushtet e ngarkimit me borxh;

18) i percakton llojet e mjeteve nga neni 24 paragrafi (2) i ketij ligji të cilat i perbejne rezervat devizore të Republikes së Maqedonise;

19) i percakton llojet e mjeteve në të cilat Banka Popullore mund t'i investoje mjetet financiare;

20) i percakton denominimet dhe dizajnin e kartemonedhave dhe monedhave, si dhe emetimin e tyre;

21) formon një ose më teper trupa punues dhe i definon detyrat dhe aktivitetet e tyre;

22) i vlereson rreziqet dhe miraton plane për raste të paparashikueshme për punen rrjedhese dhe sigurine e Bankes Popullore;

23) e miraton rregulloren për pune të Keshillit të Bankes Popullore dhe

24) kryen pune të tjera të percaktuara me kete ligj.

(2) Gjate kryerjes së autorizimeve dhe detyrave anetaret e Keshillit të Bankes Popullore veprojne vecanerisht në interes të qellimeve dhe detyrave të Bankes Popullore.

Autorizimet dhe detyrat e guvernatorit

Neni 48

(1) Guvernatori i ka autorizimet dhe detyrat si vijojne:

1) e perfaqeson Banken Popullore;

2) e zbaton politiken monetare dhe të kursit revizor, si dhe politikat tjera në pajtim me rregullat interne dhe vendimet e Keshillit të Bankes Popullore;

3) eshte pergjegjes për zbatimin e vendimeve të Keshillit të Bankes Popullore dhe për kontrollin e menaxhimit dhe punes në Banken Popullore;

4) i regjistron sistemet për pagim, barazim ose kliring në pajtim me Ligjin për qarkullim pagesor;

5) vendos për leshimin e lejeve dhe pelqimeve për institucionet financiare dhe i heq lejet dhe pelqimet e leshuara në pajtim me ligj;

6) ndermerr masa për bankat dhe institucionet tjera financiare të cilat jane lende e supervizionit të Bankes Popullore ose për sistemet për pagese, barazim ose kliring, në pajtim me kete ligj ose ligj tjeter dhe

7) kryen pune tjera të cilat me kete ligj nuk jane percaktuar në kompetence të Keshillit të Bankes Popullore.

(2) Në kuader të autorizimeve të tij, guvernatori mund t'i ndermarre të gjitha aktivitetet e nevojshme ose adekuate gjate menaxhimit dhe punes së Bankes Popullore, duke perfshire blerje të sherbimeve dhe mallrave, obligimet kontraktuese në emer të Bankes Popullore dhe punesimin, si dhe zgjedhjen e agjenteve të Bankes Popullore.

(3) Guvernatori mund të formoje një ose më shume trupa keshilledhenes lidhur me ceshtjet në kompetence të tij.

(4) Në kuader të rregullave të miratuara nga ana e Keshillit të Bankes Popullore, guvernatori mund t'ua barte disa nga autorizimet ose detyrat e tij anetareve tjere të Keshillit të Bankes Popullore ose personave me autorizime dhe pergjegjesi të vecanta në Banken Popullore.

(5) Guvernatori rregullisht e njofton Keshillin e Bankes Popullore për punen e Bankes Popullore dhe zbatimin e politikave, për ceshtje lidhur me stabilitetin e sistemit bankar dhe për gjendjen e tregut të parave dhe tregjeve devizore, duke perfshire të gjitha ngjarjet dhe gjendjet e tregut që kane pasur ose pritet të kene ndikim të rendesishem në punen e Bankes Popullore, në zbatimit të politikave të saj, në sistemin financiar ose në tregun e parave dhe tregun devizor.

(6) Guvernatori paraprakisht e percakton radhitjen sipas së ciles zevendesguvernatoret do ta zevendesojne gjate periudhes së mungeses së tij ose pengimit për realizimin e obligimeve.

Emerimi

Neni 49

(1) Anetaret e Keshillit të Bankes Popullore emerohen me mandat prej shtate vitesh me të drejte rizgjedhjeje.

(2) Guvernatorin e emeron Kuvendi i Republikes së Maqedonise me propozim të Kryetarit të Republikes së Maqedonise.

(3) Zevendesguvernatoret i emeron Kuvendi i Republikes së Maqedonise me propozim të guvernatorit.

(4) Anetaret joekzekutive të Keshillit të Bankes Popullore i emeron Kuvendi i Republikes së Maqedonise me propozim të Qeverise së Republikes së Maqedonise.

Kriteret për zgjedhjen e anetarit të Keshillit të Bankes Popullore

Neni 50

(1) Anetar i Keshillit të Bankes Popullore mund të jete personi, shtetas i Republikes së Maqedonise, i cili ka reputacion adekuat, së paku arsimim të larte dhe eksperience adekuate profesionale ose akademike në fushen e ekonomise, financave, veprimtarise bankare ose të drejtesise.

(2) Anetar i Keshillit të Bankes Popullore nuk mund të jete personi:

1) i denuar për veper penale me denim me burg ose denim me para;

2) debitor në procedure falimentuese ose likuiduese;

3) të cilit i eshte shqiptuar sanksion për kundervajtje, ndalim për kryerjen e profesionit, veprimtarise ose detyres dhe

4) të cilit i eshte shqiptuar denim dytesor ndalim për marrjen e lejes për themelim dhe pune të bankes ose institucionit tjeter financiar, marrje e lejes për pune në banke ose institucion tjeter, ndalim për themelimin e personave të rinj juridike dhe ndalim i perkohshem ose i perhershem për kryerjen e veprimtarise nga sfera e financave dhe veprimtarise bankare.

(3) Guvernatori dhe zevendesguvernatori i Bankes Popullore jane të angazhuar profesionalisht në Banken Popullore, nuk guxojne të kene angazhim tjeter të punes, pa marre parasysh nese për kete marrin kompensim apo jo, pervec angazhimit si profesor universitar ose angazhimit në institucion shkencor hulumtues, ose angazhimit të perkohshem në institucion financiar nderkombetar, nuk guxojne të jene pronare të 5 ose më shume perqind të kapitalit në institucionin financiar në Republiken e Maqedonise dhe gjate mandatit nuk guxojne të jene anetare të partise politike ose sindikates.

(4) Anetar joekzekutiv i Keshillit të Bankes Popullore nuk mund të jete personi i cili eshte deputet në Kuvendin e Republikes së Maqedonise, anetar i Qeverise së Republikes së Maqedonise, i punesuar në organe shteterore ose të pushtetit lokal, agjenci, fonde, ndermarrje publike, institucione publike, shoqeri tregtare të themeluara nga shteti ose në të cilat shteti eshte pronar dominues, i punesuar në institucion financiar në Republiken e Maqedonise, pronar i 5 ose më shume perqind të kapitalit në institucionin financiar në Republiken e Maqedonise, anetar i organit drejtues ose organit mbikeqyres në banke, kursimore ose në shoqeri tregtare tjeter e cila mund të kete konflikt interesash me Banken Popullore, si dhe anetar i organeve të partise politike dhe organeve të sindikates.

(5) Me perjashtim nga paragrafi (4) i ketij neni, anetar joekzekutiv i Keshillit të Bankes Popullore mund të jete profesor universitar ose i punesuar në institucionin hulumtues-shkencor.

(6) Anetaret e Keshillit të Bankes Popullore obligohen që menjehere pas emerimit në funksion të harmonizohen me dispozitat nga paragrafi (4) i ketij neni.

Pushimi i mandatit

Neni 51

Mandati i anetarit të Keshillit të Bankes Popullore pushon:

1) me skadimin e mandatit;

2) në rast të vdekjes;

3) në rast të doreheqjes dhe

4) në rast të shkarkimit.

Doreheqja

Neni 52

(1) Guvernatori dhe zevendesguvernatoret mund të japin doreheqje nga funksioni me njoftim paraprak me shkrim në Kuvendin e Republikes së Maqedonise në afat jo më të shkurter se tre muaj nga dita e parashtrimit të njoftimit.

(2) Anetaret joekzekutive të Keshillit të Bankes Popullore mund të japin doreheqje nga funksioni me njoftim paraprak me shkrim në Kuvendin e Republikes së Maqedonise në afat jo më të shkurter se një muaj nga dita e parashtrimit të njoftimit.

Shkarkimi

Neni 53

(1) Anetari i Keshillit të Bankes Popullore shkarkohet kur:

1) do të pushoje që t'i plotesoje disa nga kriteret për emerimin e anetarit të Keshillit të Bankes Popullore të percaktuara në nenin 50 të ketij ligji;

2) kryen keqperdorim ose leshim serioz në kryerjen e detyres zyrtare;

3) nuk ka mundesi që t'i realizoje detyrat për shkak të paaftesise trupore ose mentale e cila zgjat më shume se tre muaj ose

4) nuk i realizon obligimet në periudhe të vazhdueshme së paku prej tre muajsh, pa marre leje nga Keshilli i Bankes Popullore.

(2) Vendim për shkarkimin e anetarit të Keshillit të Bankes Popullore miraton Kuvendi i Republikes së Maqedonise:

1) me rekomandim të Keshillit të Bankes Popullore, ose me rekomandim të Kryetarit të Republikes së Maqedonise, e pas konsultimit të Keshillit të Bankes Popullore, nese vendimi ka të beje me guvernatorin;

2) me rekomandim të Keshillit të Bankes Popullore, ose me rekomandim të guvernatorit, e pas konsultimit të Keshillit të Bankes Popullore, nese vendimi ka të beje me zevendesguvernatorin ose

3) me rekomandim të Keshillit të Bankes Popullore, ose me rekomandim të guvernatorit, e pas konsultimit të Keshillit të Bankes Popullore ose me rekomandim të Qeverise së Republikes së Maqedonise, e pas konsultim të guvernatorit, nese vendimi ka të beje me anetaret joekzekutive të Keshillit të Bankes Popullore.

(3) Rekomandimet nga paragrafi (2) i ketij neni, Keshilli i Bankes Popullore i miraton me shumice votash të të gjithe anetareve.

(4) Anetari i shkarkuar i Keshillit të Bankes Popullore ka të drejte të parashtroje padi në gjykaten kompetente në afat prej 15 ditesh kalendarike nga dita e miratimit të vendimit për shkarkim.

Funksionet pas perfundimit të mandatit

Neni 54

(1) Anetaret e Keshillit të Bankes Popullore në periudhe prej një viti nga mbarimi i mandatit nuk mund angazhohen profesionalisht në banke ose në institucion tjeter financiar në Republiken e Maqedonise.

(2) Anetaret e Keshillit të Bankes Popullore nga paragrafi (1) i ketij neni, kane të drejte për kompensim adekuat të percaktuar nga ana e Keshillit të Bankes Popullore deri në punesimin e tyre, por më së shumti për periudhe prej një viti nga mbarimi i mandatit.

(3) Dispozitat nga paragrafi (2) i ketij neni, nuk kane të bejne me anetaret e Keshillit të Bankes Popullore të cilet jane shkarkuar në pajtim me nenin 53 paragrafi (1) pikat 1, 2 dhe 4 të ketij ligji.

Plotesimi i vendit të zbrazet në Keshillin e Bankes Popullore

Neni 55

Vendi i zbrazet në Keshillin e Bankes Popullore plotesohet më së voni në afat prej 60 ditesh kalendarike nga zbrazja, me emerimin e anetarit të ri të Keshillit të Bankes Popullore me mandat prej shtate vjetesh.

2. Mbledhjet dhe procesverbalet e Keshillit të Bankes Popullore

Mbledhjet e Keshillit të Bankes Popullore

Neni 56

(1) Keshilli i Bankes Popullore mban mbledhje sipas nevojes, varesisht nga aktivitetet e Bankes Popullore, por jo më pak se dhjete here gjate një viti kalendarik.

(2) Në mbledhjet e Keshillit të Bankes Popullore, me ftese mund të jene të pranishem edhe persona tjere të cilet nuk jane anetare të Keshillit të Bankes Popullore.

(3) Për punen dhe vendimmarrjen e Keshillit të Bankes Popullore nevojitet kuorum prej së paku nga dy të tretat e anetareve të Keshillit të Bankes Popullore, duke perfshire edhe guvernatorin, ose në mungese të tij, zevendesguvernatorin i cili kryeson në pajtim me vendimin nga neni 48 paragrafi (6) i ketij ligji. Nese kuorumi nuk eshte plotesuar, guvernatori mund të konvokoje mbledhje të jashtezakonshme në të cilen mund të miratohen vendime pa kuorum, të cilat duhen të miratohen në mbledhjen e ardhshme të rregullt të Keshillit të Bankes Popullore.

(4) Çdo anetar i Keshillit të Bankes Popullore ka një vote dhe në rast të numrit të njejte të votave kryesuesi e ka voten e vendimmarrjes.

(5) Vendimet e Keshillit të Bankes Popullore miratohen me shumice të thjeshte nga anetaret e pranishem në mbledhje, nese nuk eshte percaktuar ndryshe me kete ligj.

(6) Me Rregulloren për pune të Keshillit të Bankes Popullore percaktohet se në cilat raste mund të lejohet që mbledhjet dhe votimi në mbledhje të realizohen me telekonference, ose në rrethana të vecanta, nepermjet teleksit ose mjeteve tjera të testuara elektronike për telekomunikim.

(7) Dokumentet ose procesverbalet e Keshillit të Bankes Popullore nuk konsiderohen si jovalide, kur nuk eshte plotesuar kuorumi nga paragrafi (3) i ketij neni për vend të zbrazet në Keshillin e Bankes Popullore.

Procesverbalet

Neni 57

(1) Procesverbalet nga mbledhjet e Keshillit të Bankes Popullore jane informata të klasifikuara me shkalle adekuate të fshehtesise në pajtim me rregullat për mbrojtjen e informatave të klasifikuara.

(2) Procesverbalet nga çdo mbledhje e Keshillit të Bankes Popullore i nenshkruan personi i cili kryeson me mbledhjen dhe sekretari i Keshillit të Bankes Popullore.

(3) Sekretarin e Keshillit të Bankes Popullore e emeron guvernatori, nga radhet e personave me autorizime dhe pergjegjesi të posacme në Banken Popullore.

4. Të punesuarit në Banken Popullore

Marredheniet e punes

Neni 58

(1) Për të punesuarit në Banken Popullore, guvernatoret, zevendesguvernatoret dhe personat me autorizime të vecanta, aplikohen rregullat nga sfera e marredhenieve të punes, nese me kete ligj nuk eshte rregulluar ndryshe.

(2) Të punesuarit në Banken Popullore jane të angazhuar profesionalisht në Banken Popullore dhe mund të kene angazhim tjeter pune vetem me pelqim të guvernatorit, nese kjo nuk eshte në kundershtim me interesat e Bankes Popullore.

(3) Banka Popullore gjate punesimit zbaton politike kadrovike jodiskriminuese, në baze etnike, fetare apo cfaredo baze tjeter.

(4) Personi me autorizime të vecanta i cili udheheq me supervizionin e Bankes Popullore, në periudhe prej një viti nga mbarimi i detyres nuk mund të angazhohet profesionalisht në banke ose institucion tjeter financiar në Republiken e Maqedonise.

Themelimi dhe pushimi i marredhenies së punes

Neni 59

Guvernatori vendos për themelimin ose pushimin e marredhenies së punes në Banken Popullore dhe për ceshtje tjera nga marredheniet e punes që nuk jane në kompetence të Keshillit të Bankes Popullore

IX. RAPORTET FINANCIARE DHE REVIZIONI

Politika dhe praktika të kontabilitetit

Neni 60

(1) Banka Popullore mban evidence të kontabilitetit në pajtim me standardet nderkombetare për njoftim financiar deri në shkallen e cila nuk do ta rrezikoje realizimin e qellimeve të percaktuara në nenin 6 paragrafet (1) dhe (2) të ketij ligji.

(2) Viti financiar për Banken Popullore fillon më 1 janar dhe mbaron më 31 dhjetor në vitin e njejte.

Raporte financiare

Neni 61

(1) Banka Popullore perpilon plan financiar për vitin financiar.

(2) Në afat prej kater muajsh pas mbarimit të vitit financiar, raportet financiare të miratuara nga Keshilli i Bankes Popullore, të nenshkruara nga guvernatori dhe të vertetuara nga shoqeria për revizion, Banka Popullore ia dorezon ministrit të Financave, Kuvendit të Republikes së Maqedonise, Kryetarit të Republikes së Maqedonise dhe Kryetarit të Qeverise së Republikes së Maqedonise.

(3) Raportet financiare nga paragrafi (2) i ketij neni, Banka Popullore i publikon në "Gazeten Zyrtare të Republikes së Maqedonise" dhe faqen e saj të internetit.

(4) Banka Popullore në afat prej dhjete ditesh pune pas mbarimit të çdo muaji kalendarik, perpilon dhe shpall bilanc të gjendjes me gjendjen në fund të atij muaji dhe të njejtin ia dorezon ministrit të Financave.

Raporte tjera

Neni 62

(1) Banka popullore ,sipas nevojes, por së paku dy here në vit, e informon Kuvendin e Republikes së Maqedonise dhe publikun për politiken monetare, për realizimin e qellimeve të veta dhe qendrimet e veta për variablet reale në ekonomi.

(2) Banka Popullore në afat prej kater muajsh nga mbarimi i vitit fiskal i parashtron Kuvendit të Republikes së Maqedonise dhe ministrit të Financave dhe shpall një ose më shume raporte të miratuara nga Keshilli i Bankes Popullore lidhur me gjendjen në ekonomi gjate vitit financiar i cili ka mbaruar, si dhe për perspektivat për ekonomine në vitin e ardhshem me theks të posaem në qellimet e politikave të Bankes Popullore dhe gjendjen e sistemit bankar në Republiken e Maqedonise. Raporti permban pasqyre dhe vleresim të politikave të Bankes Popullore të cilat jane realizuar në vitin e fundit financiar, si dhe sqarim të politikave që Banka Popullore duhet t'i zbatoje në vitin e ardhshem financiar.

(3) Banka Popullore publikon raporte tremujore për politikat monetare në faqen e saj të internetit dhe/ose në menyre tjeter të percaktuar nga guvernatori i Bankes Popullore.

(4) Banka Popullore publikon raport për stabilitetin financiar për vitin paraprak në faqen e saj të internetit dhe/ose në menyre tjeter të percaktuar nga guvernatori i Bankes Popullore.

Revizioni i brendshem

Neni 63

(1) Banka Popullore obligohet që të themeloje njesi të vecante organizative për revizion të brendshem e cila eshte pergjegjese drejtperdrejt para guvernatorit.

(2) Revizioni i brendshem kryen revizion të vazhdueshem të të gjitha aktiviteteve të Bankes Popullore nepermjet vleresimit të pershtatshmerise së sistemeve për kontroll të brendshem dhe efikasitet të sistemeve për menaxhim me rreziqet. Keto aktivitete perfshijne:

1) shqyrtim dhe rekomandime në Keshillin e Bankes Popullore për procedurat dhe praktikat për menaxhim adekuat me rreziqet dhe mbikeqyrje të vazhdueshme të zbatimit të tyre;

2) kryerje të revizionit periodik të zbatimit të dispozitave gjate kryerjes së aktiviteteve të Bankes Popullore;

3) shqyrtim të raporteve periodike financiare nga neni 61 paragrafet (2) dhe (4) të ketij ligji;

4) perpilim dhe dorezim të raporteve dhe rekomandimeve në Keshillin e Bankes Popullore së paku dy here në vit dhe me kerkese të guvernatorit ose anetarit tjeter të Keshillit të Bankes Popullore, lidhur me raportet financiare dhe evidencen, procedurat buxhetore dhe të kontabilitetit, menaxhimin me rreziqe, efikasitetin dhe shpenzimet në punen e Bankes Popullore dhe për ceshtje tjera në kompetence të revizionit të brendshem;

5) perpilim dhe dorezim të raportit për aktivitetet e revizionit të brendshem në Keshillin e Bankes Popullore së paku një here në vit dhe

6) aktivitete tjera me kerkese të Keshillit të Bankes Popullore.

(3) Raportet e revizionit të brendshem i dorezohen guvernatorit. Konstatimet dhe rekomandimet e permbajtura në raportet e revizionit të brendshem jane baze për ndermarrjen e masave perkatese nga ana e guvernatorit për zgjidhjen e parregullsive dhe dobesive të percaktuara.

(4) Njesia organizative për revizion të brendshem bashkepunon me shoqerine për revizion e cila kryen revizion të Bankes Popullore.

Emerimi i kryerevizorit të brendshem

Neni 64

(1) Kryerevizorin e brendshem të Bankes Popullore, e emeron Keshilli i Bankes Popullore me propozim të guvernatorit.

(2) Kryerevizori i brendshem eshte person i cili i ploteson kriteret për anetar të Keshillit të Bankes Popullore nga neni 50 i ketij ligji dhe ka pervoje profesionale në sferen e kontabilitetit dhe/ose revizionit së paku prej tre vitesh.

(3) Kryerevizori i brendshem emerohet për periudhe prej pese vitesh me të drejte rizgjedhjeje.

(4) Kryerevizori i brendshem mund të jape doreheqje dhe për kete e njofton guvernatorin së paku tre muaj para dhenies së doreheqjes.

(5) Kryerevizori i brendshem shkarkohet në rastet nga neni 53 paragrafi (1) i ketij ligji. Vendimin për shkarkim e miraton Keshilli i Bankes Popullore.

Revizioni

Neni 65

(1) Shoqeri e pavarur për revizion me reputacion të mire dhe pervoje të pranuar nderkombetarisht në revizion të institucioneve financiare, së paku një here në vit kryen revizion të raporteve financiare të Bankes Popullore në pajtim me standardet nderkombetare për revizion.

(2) Shpenzimet për revizion nga paragrafi (1) i ketij neni, i paguan Banka Popullore.

(3) Shoqerine për revizion e zgjedh Keshilli i Bankes Popullore, pas procedures së zbatuar paraprakisht në pajtim me Ligjin për furnizime publike.

(4) Kuvendi i Republikes së Maqedonise, me propozim të ministrit të Financave në çdo kohe, nese ekziston shkak i arsyeshem, mund të kerkoje nga shoqeria për revizion nga paragrafi (1) i ketij neni, të kryeje revizion të Bankes Popullore. Raporti për revizionin e kryer i dorezohet Kuvendit të Republikes së Maqedonise për informim.

(5) Shpenzimet për revizion nga paragrafi (4) i ketij neni, kompensohen nga Buxheti i Republikes së Maqedonise.

(6) Shoqeria për revizion i dorezon raport Keshillit të Bankes Popullore për ceshtjet kryesore të cilat dalin nga revizioni, e vecanerisht për dobesite në revizionin e brendshem të cilat dalin nga njoftimi financiar.

(7) Shoqeria për revizion ka autorizim të plote që ta shqyrtoje evidencen e pergjithshme të kontabilitetit të Bankes Popullore dhe t'i marre të gjitha informatat për transaksionet e saj.

(8) Shoqeria e njejte për revizion mund të kryeje revizion të Bankes Popullore në periudhe prej pese vitesh të njepasnjeshme.

Plani financiar

Neni 66

(1) Keshilli i Bankes Popullore para fillimit të vitit financiar miraton plan financiar vjetor. Plani financiar i dorezohet Kuvendit të Republikes së Maqedonise për informim.

(2) Të hyrat e pergjithshme të planifikuara nga cilido qofte burim bashke me shpenzimet, duke perfshire amortizimin dhe rezervimet paraqiten në planin financiar vjetor të Bankes Popullore. Në planin financiar vjetor të Bankes Popullore nuk shenohen të hyrat dhe shpenzimet e parealizuara nga ndryshimet e cmimit dhe të kursit në bilancin e Bankes Popullore.

Revizioni shteteror

Neni 67

(1) Pa e rrezikuar pavaresine e Bankes Popullore dhe pavaresisht nga aktivitetet e shoqerise për revizion nga neni 65 paragrafi (1) i ketij ligji, Enti Shteteror për Revizion kryen revizion të Bankes Popullore në pjesen e shpenzimeve për investime dhe shpenzimeve operative, dhe perpilon raport që e dorezon në Kuvendin e Republikes së Maqedonise.

(2) Kopjet nga raportet që jane dorezuar në Kuvendin e Republikes së Maqedonise, Enti Shteteror për Revizion i dorezon edhe në Banken Popullore.

X. DISPOZITA TË VECANTA

Akte nenligjore dhe akte tjera

Neni 68

(1) Banka Popullore miraton akte nenligjore dhe akte tjera të domosdoshme për realizimin e qellimeve dhe detyrave që i jane ngarkuar me kete ligj ose me ligj tjeter.

(2) Aktet e Bankes Popullore të cilat kane zbatim të pergjithshem miratohen në forme të vendimit.

(3) Për zbatimin e vendimeve që kane zbatim të pergjithshem, Banka Popullore mund të miratoje udhezime.

(4) Banka Popullore mund që në banka dhe subjekte tjera të leshoje qarkore për rregullat e pergjithshme dhe trendet lidhur me kompetencat dhe aktivitetet e Bankes Popullore dhe ato nuk jane të obliguara juridikisht.

Shpallja e akteve nenligjore

Neni 69

(1) Vendimet dhe udhezimet nga neni 68 i ketij ligji të cilat kane zbatim të pergjithshem detyrimisht shpallen në "Gazeten Zyrtare të Republikes së Maqedonise".

(2) Aktet juridike nga paragrafi (1) i ketij neni, Banka Popullore mund t'i shpalle në ueb faqen e saj të internetit.

(3) Banka Popullore mund t'i shpalle në ueb faqen e saj të internetit dhe aktet juridike të cilat nuk kane zbatim të pergjithshem.

Konflikti i interesave dhe detyra fiduciare

Neni 70

(1) Anetaret e Keshillit të Bankes Popullore dhe të punesuarit jane obligohen që t'u ikin situatave të cilat mund të shkaktojne konflikt të interesave. Konflikt i interesave ekziston kur anetaret e Keshillit të Bankes Popullore ose të punesuarit të cilet kane interesa personale ose private që ndikojne ose mund të ndikojne mbi kryerjen objektive të detyrave të tyre. Me interesa private ose personale të anetareve të Keshillit të Bankes Popullore ose të të punesuarve nenkuptohet cfaredo lloj dobie që potencialisht mund ta kene vete ata, familjet e tyre dhe familjaret e tyre deri në brezin e dyte.

(2) Anetaret e Keshillit të Banka Popullore dhe të punesuarit nuk guxojne që për aktivitetet e tyre në Banken Popullore të pranojne cfaredo dobie, shperblime, kompensime ose dhurata nga cilido burim, pa marre parasysh nese jane në forme financiare ose jofinanciare.

(3) Shkelja e dispozitave nga paragrafi (2) i ketij neni nga ana e të punesuarve paraqet shkelje serioze të rregullave dhe njeherit paraqet baze që guvernatori të vendose për zbatimin e masave disiplinore, duke perfshire pushimin nga puna.

(4) Anetaret e Keshillit të Bankes Popullore dhe të punesuarit nuk guxojne t'i shfrytezojne informatat e fshehta tek të cilat kane qasje për realizimin e transaksioneve financiare private, pa marre parasysh nese kete e bejne drejtperdrejt ose terthorazi nepermjet personave të trete, për llogari dhe në rrezik të vet ose për llogari dhe në rrezik të personit të trete.

(5) Para dites së fundit nga janari çdo vit, anetaret e Keshillit të Bankes Popullore teresisht do t'i zbulojne para Keshillit të Bankes Popullore interesat e konsiderueshme financiare që ata ose cilido person tjeter me të cilet ato kane lidhje familjare, afariste ose financiare mund drejtperdrejt ose terthorazi t'i posedojne, dhe zbulimi i tille eshte në pajtim me rregullat interne të miratuara nga Keshilli i Bankes Popullore.

(6) Anetari i Keshillit të Bankes Popullore i cili para fillimit të debatit zbulon ekzistimin e konfliktit të interesave nuk merr pjese në diskutim dhe nuk kane të drejte vote, mirepo prania e tij merret parasysh gjate formimit të kuorumit.

(7) Anetaret e Keshillit të Bankes Popullore dhe të punesuarit obligohen që interesat e Bankes Popullore dhe interesat e klienteve të Bankes Popullore t'i vendosin para interesit të tyre personal dhe material.

Provizione dhe kompensime

Neni 71

(1) Banka Popullore mund të arketoje provizione dhe kompensime për sherbimet që i ofron.

(2) Keshilli i Bankes Popullore i percakton llojin dhe lartesine e provizioneve dhe kompensimeve nga paragrafi (1) i ketij neni, varesisht prej nderlikueshmerise dhe vellimit të aktiviteteve.

Aktivitete të ndaluara

Neni 72

(1) Pervec nese nuk eshte percaktuar ndryshe me kete ligj ose ligj tjeter, Banka Popullore nuk guxon:

1) të jape kredi ose dhurate monetare ose financiare;

2) të kryeje veprimtari tregtare, të bleje aksione të shoqerive tregtare, duke perfshire edhe aksione të institucionit financiar, ose në menyre tjeter të kete interes pronesor në shoqerine financiare, komerciale, bujqesore, industriale ose në cilendo shoqeri tjeter tregtare dhe

3) të fitoje të drejta mbi pronen e patundshme ose pronen e patundshme nepermjet blerjes, marrjes me qira ose në menyre tjeter, pervec nese kjo eshte e nevojshme ose e domosdoshme për sigurimin e lokaleve të punes ose kushteve për kryerjen e detyrave të saj.

(2) Me perjashtim të dispozitave nga paragrafi (1) i ketij neni, Banka Popullore mund:

1) të miratoje kredi të cilat sigurohen me sigurim perkates;

2) të kete pjesemarrje pronesore ose në menyre tjeter të marre pjese në subjektin i cili kryen aktivitete të orientuara kah realizimi i detyrave dhe pergjegjesive të Bankes Popullore dhe

3) të fitoje interes ose të drejta nga paragrafi (1) pikat 2) dhe 3) të ketij neni në baze të arketimit të kerkesave, me ç'rast interesat ose të drejtat e fituara në kete menyre doemos duhet t'i tjetersoje në afat më të shkurter të mundshem.

Lirimi nga tatimimi

Neni 73

(1) Lirohet nga tatimi mbi vleren e shtuar qarkullimi i:

1) arit dhe metaleve tjera fisnike kah dhe nga Banka Popullore;

2) kartemonedhave dhe monedhave që jane mjet ligjor për pagese në Republiken e Maqedonise dhe

3) letres dhe bojes për shtypjen e bankenotave dhe rondeleve të pajisura për farkimin e parave të cilat jane mjet ligjor për pagese në Republiken e Maqedonise, kah dhe nga Banka Popullore.

(2) Lirohet nga tatimi mbi vleren e shtuar importi i:

1) arit dhe metaleve tjera fisnike të Bankes Popullore;

2) kartemonedhave dhe monedhave që jane mjet ligjor për pagese në Republiken e Maqedonise dhe

3) letres dhe bojes për shtypjen e bankenotave dhe rondeleve të pajisura për farkimin e parave të cilat jane mjet ligjor për pagese në Republiken e Maqedonise.

(3) Banka Popullore eshte liruar nga pagesa e tatimit mbi fitim.

(4) Tatimi mbi pronen nuk paguhet për prone të patundshme e cila eshte në pronesi të Bankes Popullore.

Fshehtesia

Neni 74

(1) Personi i cili ka qene ose eshte anetar i Keshillit të Bankes Popullore ose i punesuar, pervec kur eshte e domosdoshme për kryerjen e funksionit ose detyres së percaktuar me kete ligj ose ligj tjeter, nuk guxon të lejoje qasje, të zbuloje ose të publikoje informata të cilat nuk jane publike, e të cilat i kane marre gjate kryerjes së detyrave dhe obligimeve, dhe ato nuk do t'i perdor ose të lejoje që të perdoren për perfitim personal.

(2) Me perjashtim nga paragrafi (1) i ketij neni, anetari i Keshillit të Bankes Popullore ose i punesuari, mund të zbuloje informata të cilat nuk jane publike në pajtim me procedurat e vendosura nga ana e Bankes Popullore, nese:

1) për kete eshte marre pelqim nga personi me të cilin ka të beje informata;

2) zbulimi eshte obligim i cili del nga ligji, ose nese për kete ekziston urdher gjyqesor;

3) i jepen shoqerise për revizion të Bankes Popullore;

4) i jepen organeve rregullatore ose të supervizionit gjate kryerjes së obligimeve të tyre për të cilat jane të autorizuara ose

5) zbulimi në procedure para organit kompetent eshte në interes të Bankes Popullore.

(3) Keshilli i Bankes Popullore e percakton shkallen e fshehtesise së informatave të cilat kane karakter të informatave të klasifikuara dhe e percakton qasjen në dokumentet të cilat Banka Popullore i perpilon dhe i ruan në pajtim me rregullat për qasje dhe mbrojtje të informatave të klasifikuara.

Permbushja e kerkesave

Neni 75

(1) Banka Popullore ka të drejte paresore dhe pa kusht t'i permbushe kerkesat që dalin nga kryerja e detyrave të tyre nga cilatdo mjete monetare, letra me vlere dhe mjete tjera që në kohen e arritjes së kerkeses i mban për llogari të debitorit perkates në cfaredo baze.

(2) Nuk lejohet procedure gjyqesore, dhe nuk lejohet kerkese konkurruese, të cilat do ta prolongonin realizimin e të drejtave të Bankes Popullore nga paragrafi (1) i ketij neni.

Imuniteti nga konfiskimi i mjeteve

Neni 76

Kunder Bankes Popullore ose prones së saj nuk të shqiptohet mase për konfiskimin e mjeteve, duke perfshire ari, të drejta speciale të terheqjes, kartemonedha dhe monedha, kredi, depozita ose letra me vlere, dhe cfaredo të hyrash tjera nga kjo, para miratimit të aktgjykimit të plotfuqishem nga gjykata kompetente.

Pergjegjesia për dëm

Neni 77

(1) Banka Popullore nuk pergjigjet për demet ndaj personave të trete që mund të ndodhin për shkak të masave dhe aktiviteteve për ruajtjen e stabilitetit dhe sigurise së institucionit financiar të vecante ose sistemit bankar, pervec kur jane tejkaluar autorizimet e saj të percaktuara me kete ligj.

(2) Për demet nga paragrafi (1) i ketij neni nuk pergjigjen personat që jane ose kane qene supervizore, pervec në rast kur ato me aktgjykim të plotfuqishem jane denuar për veper penale lidhur me punen.

(3) Të punesuarit, guvernatori, zevendesguvernatoret dhe anetaret joekzekutive të Keshillit të Bankes Popullore, gjate dhe pas nderprerjes së marredhenies së punes, perkatesisht angazhimit në Banken Popullore, nuk pergjigjen për demet ndaj personit të trete që i kane shkaktuar me kryerjen e detyrave të punes, nese ato i kane kryer në kuader të autorizimeve të percaktuara me ligj.

Kompensimi i shpenzimeve

Neni 78

Banka Popullore i kompenson shpenzimet e procedurave gjyqesore kunder të punesuarve, guvernatorit, zevendesguvernatoreve dhe anetareve joekzekutive të Keshillit të Bankes Popullore lidhur me marredhenien e tyre të punes, perkatesisht angazhimin në Banken Popullore, pervec në rast, nese gjykohen në menyre të plotfuqishme për veper penale lidhur me punen.

XI. MARREDHENIET NDERMJET BANKES POPULLORE DHE UNIONIT EVROPIAN

Neni 79

Banka Popullore bashkepunon dhe shkemben informata me Banken Qendrore Evropiane dhe institucionet dhe trupat tjere të Unionit Evropian.

XII. ANETARESIMI I REPUBLIKES SË MAQEDONISE NË UNIONIN EVROPIAN

Dispozita të pergjithshme

Neni 80

(1) Banka Popullore eshte pjese perberese e Sistemit Evropian të Bankave Qendrore (në tekstin e metejme: SEBQ).

(2) Banka Popullore i kryen qellimet dhe detyrat e SEBQ-së në pajtim me dispozitat e Marreveshjes për themelimin e Bashkesise Evropiane, Statutin e SEBQ-së dhe të Bankes Qendrove Evropiane (në tekstin e metejme: BQE), rregullat e zbatueshme drejtperdrejt nga Unioni Evropian dhe dispozitat e ketij ligji.

Pavaresia e Bankes Popullore

Neni 81

Pa qene në kundershtim me nenin 5 të ketij ligji, Banka Popullore dhe anetaret e Keshillit të Bankes Popullore nuk kerkojne, e as pranojne instruksione nga institucionet dhe organet e Unionit Evropian, nga cilado qofte qeveri e vendit anetar ose nga cilido organ tjeter. Institucionet dhe organet e Unionit Evropian dhe qeverite e vendeve anetare nuk mund të ndikojne në pavaresine e Bankes Popullore, në miratimin dhe implementimin e vendimeve të Bankes Popullore dhe të organeve të saj, e as nuk mund të miratojne, revokojne, prolongojne, anulojne ose në cfaredo menyre të ndikojne në vendimet e Bankes Popullore dhe të organeve të saj.

Qellimet e Bankes Popullore si pjese e SEBQ-së

Neni 82

Banka Popullore i perkrah politikat e pergjithshme ekonomike të Unionit Evropian me qellim të permbushjes së qellimeve nga neni 2 i Marreveshjes për themelimin e Bashkesise Evropiane, pa qene në kundershtim me qellimet nga neni 6 i ketij ligji. Banka Popullore punon në pajtim me parimin e ekonomise së hapur të tregut me konkurrence të lire dhe në pajtim me parimet nga neni 4 i Marreveshjes për themelimin e Bashkesise Evropiane.

Regjistrimi i kapitalit

Neni 83

Banka Popullore regjistron dhe paguan kapital në BQE në pajtim me nenet 28 dhe 29 nga Statuti i SEBQ-së edhe i BQE-së.

Kompetencat dhe autorizimet për implementimin e politikes së kursit devizor

Neni 84

(1) Gjate miratimit të masave lidhur me kursin devizor të valutes vendore, Banka Popullore i merr parasysh interesat e perbashketa të vendeve anetare të Unionit Evropian.

(2) Keshilli i Unionit Evropian lidhur me politiken e kursit devizor i ka të gjitha autorizimet nga neni 111 nga Marreveshja për themelim të Bashkesise Evropiane.

Roli keshilledhenes i BQE-së

Neni 85

(1) Propozim-ligjet dhe rregullat të cilat kane të bejne me sfera në kompetence të BQE-së dorezohen për mendim te BQE-ja.

(2) Qeveria e Republikes së Maqedonise i dorezon propozim-ligjet dhe rregullat nga paragrafi (1) i ketij neni te Banka Popullore për informim.

(3) Për sferat jashta kompetences së BQE-së, Qeveria e Republikes së Maqedonise konsultohet me Banken Popullore gjate perpilimit të rregullave që kane të bejne me ceshtjet lidhur me qellimet, detyrat dhe kompetencat e Bankes Popullore.

Mbrojtja e bankenotave dhe monedhave nga falsifikimi

Neni 86

Me qellim të realizimit efikas të aktiviteteve lidhur me mbrojtjen e bankenotave dhe monedhave nga falsifikimi, Banka Popullore percakton masa në pajtim me rregullat e Unionit Evropian.

Ndalimi për kreditim

Neni 87

(1) Pa qene në kundershtim me nenin 44 të ketij ligji, Banka Popullore, në pajtim me nenin 101 nga Marreveshja për themelim të Bashkesise Evropiane nuk mund t'u miratoje linja kreditore institucioneve dhe trupave të Unionit Evropian, autoriteteve qendrore rajonale dhe lokale, organeve tjera me autorizime publike dhe ndermarrjeve publike që jane të kontrolluara nga vendet anetare.

(2) Banka Popullore nuk mund drejtperdrejt të fitoje letra me vlere debitore të leshuara nga personat dhe organet e theksuara në paragrafin (1) të ketij neni.

(3) Me perjashtim, ndalimi nga paragrafi (1) i ketij neni nuk ka të beje me bankat në pronesi shteterore, kur ato fitojne trajtim të njejte si institucionet kreditore private.

(4) Me perjashtim, ndalimi nga paragrafi (1) i ketij neni nuk ka të beje me huat njeditore të miratuara për qeverite e vendeve anetare. Huat doemos duhet të kthehen deri në fund të dites dhe pagesa nuk mund të prolongohet për diten e ardhshme.

E drejta e ankeses gjate shkarkimit nga funksioni

Neni 88

Kunder vendimit për shkarkim nga funksioni, guvernatori i Bankes Popullore ka të drejte ankese para Gjykates Evropiane të Drejtesise. Të gjithe anetaret tjere të Keshillit të Bankes Popullore kunder vendimit të Kuvendit të Republikes së Maqedonise për shkarkim nga funksioni, kane të drejte të ngrejne kontest administrativ para gjykates kompetente në Republiken e Maqedonise.

Anetaresimi në trupat e BQE-së

Neni 89

Guvernatori i Bankes Popullore eshte anetar i Keshillit të Pergjithshem të BQE-së.

Fshehtesia e të dhenave

Neni 90

(1) Dorezimi i të dhenave te BQE-ja si obligim i percaktuar në Statutin e SEBQ-së dhe të BQE-së nuk konsiderohet si publikim i të dhenave të fshehta.

(2) Të dhenat e fshehta të Bankes Popullore nuk u publikohen paleve të treta, as në rast kur jane plotesuar kushtet nga neni 74 i ketij ligji, nese publikimi i tille eshte në kundershtim me obligimet dhe detyrat e Bankes Popullore të percaktuara me dispozitat e Marreveshjes për themelimin e Bashkesise Evropiane dhe Statutin e SEBQ-së dhe të BQE-së.

Grumbullimi i të dhenave statistikore

Neni 91

Me qellim të kryerjes së detyrave dhe arritjes së qellimeve të BQE-së, Banka Popullore merr pjese në grumbullimin, perpunimin dhe distribuimin e të dhenave statistikore në pajtim me nenin 5 të Statutit të SEBQ-së dhe të BQE-së dhe me kete ligj.

Ndalimi për qasje të privilegjuar

Neni 92

Në pajtim me nenin 102 të Marreveshjes për themelim të Bashkesise Evropiane, ndalimi për qasje të privilegjuar te institucionet financiare nga neni 45 i ketij ligji, ka të beje edhe me institucionet dhe trupat e Unionit Evropian, pushtetet qendrore, rajonale, lokale, organet tjera me autorizime publike ose ndermarrjet publike të vendeve anetare të Unionit Evropian.

XIII. APLIKIMI I EUROS SI NJESI MONETARE NË REPUBLIKEN E MAQEDONISE

Detyrat e Bankes Popullore si pjese e SEBQ-së

Neni 93

Në pajtim me Marreveshjen për themelimin e Bashkesise Evropiane dhe Statutin e SEBQ-së dhe të BQE-së, Banka Popullore i kryen detyrat në vijim:

1) merr pjese në zbatimin e politikes monetare të Unionit Evropian;

2) i kryen operacionet devizore në pajtim me nenin 111 nga Marreveshja për themelim të Bashkesise Evropiane;

3) e ruan dhe menaxhon me pjesen e rezervave devizore të Republikes së Maqedonise, e cila nuk eshte transferuar në BQE dhe

4) siguron funksionim të papenguar të sistemeve të pageses.

Detyrat e Bankes Popullore

Neni 94

Duke mos i vene në pikepyetje detyrat nga neni 93 i ketij ligji dhe pavaresine e saj, Banka Popullore i kryen edhe detyrat në vijim:

1) rregullon, leshon leje dhe kryen supervizion të institucioneve kreditore dhe institucioneve tjera financiare në menyren e percaktuar me kete ligj ose me ligj tjeter;

2) kryen mbikeqyrje mbi zbatimin e rregullave me të cilat rregullohet puna devizore, puna e kembimoreve, kryerja e sherbimeve transfert i shpejte i parave, sistemet për parandalimin e larjes së parave dhe mbrojtja e konsumatoreve, në pajtim me kete ligj ose ligj tjeter;

3) hap llogari dhe pranon mjete të institucioneve kreditore, kryen qarkullim pagesor për ato llogari dhe u miraton kredi institucioneve kreditore;

4) grumbullon dhe perpunon të dhena statistikore;

5) vendos, zhvillon, regjistron dhe kryen mbikeqyrje mbi sigurine, stabilitetin dhe efikasitetin e sistemeve për pagese, barazim dhe kliring;

6) kryen pune të agjentit fiskal për Republiken e Maqedonise dhe kryen edhe pune tjera të percaktuara me ligj për Republiken e Maqedonise;

7) miraton rregulla nenligjore për punet në kompetence të vet dhe

8) kryen pune tjera të percaktuara me rregulla tjera, nese nuk jane në kundershtim me detyrat e percaktuara në nenin 3 të Statutit të SEBQ-së edhe të BQE-së.

Pjesemarrja në institucionet monetare nderkombetare

Neni 95

Banka Popullore mund të marre pjese në punen e institucioneve monetare nderkombetare vetem me pelqim të BQE-së.

Pjesemarrja në zbatimin e politikes monetare

Neni 96

(1) Banka Popullore si pjese perberese e SEBQ-së merr pjese në zbatimin e politikes monetare dhe kryen kontroll monetar.

(2) Në zbatimin e politikes monetare, Banka Popullore obligohet që të veproje në pajtim me aktet juridike të BQE-së dhe rregullat e trupave tjere kompetente të Unionit Evropian.

(3) Për sigurimin e zbatimit të papenguar të akteve juridike nga paragrafi (1) i ketij neni, Banka Popullore me mendim paraprak të BQE-së mund të miratoje akte për zbatim.

(4) Aktet nga paragrafi (2) i ketij neni doemos duhet plotesisht të jene në pajtim me aktet juridike të BQE-së.

Masat për parandalimin e likuiditetit jashte mase të tregut

Neni 97

Me qellim të parandalimit të rritjes së pakontrolluar të likuiditetit të tregut i cili mund të ndodhe në diten e miratimit të euros si njesi monetare në Republiken e Maqedonise, e për shkak të obligimeve të bankave dhe kursimoreve që ta harmonizojne shumen e rezervave të detyrueshme nga Banka Popullore me shumen e rezervave të detyrueshme të percaktuara nga BQE-ja, Banka Popullore mund në aktet nenligjore të percaktoje masa.

Operacionet në treg të hapur dhe punet kreditore

Neni 98

Për realizimin e qellimeve për kryerjen e detyrave të SEBQ-së, e në pajtim me nenin 18 të Statutit të BQE-së, Banka Popullore mund:

1) të marre pjese në tregjet financiare nepermjet blerjes dhe shitjes së bazes definitive (momentale dhe me afat) ose me marreveshjet repo ose me dhenien dhe marrjen hua të kerkesave, instrumenteve të tregut (që jane në valuten e bashkesise ose të ndonje valute tjeter) dhe metaleve fisnike dhe

2) të kryeje pune kreditore me bankat dhe pjesemarresit tjere në treg, nepermjet dhenies së kredive në baze të sigurimit perkates.

Rezerva e detyrueshme minimale

Neni 99

(1) BQE-ja mund të kerkoje nga institucionet kreditore të mbajne rezerve të detyrueshme minimale në llogari te BQE-ja dhe te Banka Popullore për realizimin e qellimeve të politikes monetare dhe në pajtim me nenin 19 të Statutit të SEBQ-së edhe të BQE-së.

(2) Keshilli i Unionit Evropian i percakton kushtet, bazen dhe perqindjen e llogaritjes së rezerves së detyrueshme, si dhe menyren dhe afatet për ndarjen dhe mbajtjen e rezerves së detyrueshme.

(3) Nese institucioni kreditor nuk i permbahet kerkeses së BQE-së nga paragrafi (1) i ketij neni, BQE-ja mund t'i caktoje bankes kamate ndeshkuese dhe/ose t'i shqiptoje sanksion tjeter me efekt të ngjashem.

Instrumente tjera të kontrollit monetar

Neni 100

Banka Popullore aplikon edhe instrumente tjera në kontrollin monetar të percaktuara nga Keshilli Drejtues i BQE-së në pajtim me nenin 20 të Statutit të SEBQ-së dhe të BQE-së.

Punet devizore

Neni 101

(1) Në pajtim me dispozitat nga Marreveshja për themelimin e Bashkesise Evropiane dhe nenin 23 të Statutit të SEBQ-së dhe të BQE-së, Banka Popullore mund:

1) të vendose marredhenie me bankat qendrore dhe me institucionet financiare me vende të treta dhe, nese eshte e pershtatshme, me organizata nderkombetare;

2) të bleje dhe të shese (momentalisht dhe me afat) dhe në menyre tjere t'i fitoje të gjitha llojet e prones në valute të huaj dhe metale fisnike;

3) ta mbaje dhe menaxhoje me pronen nga pika 2 e ketij paragrafi dhe

4) t'i kryeje të gjitha format tjera të transaksioneve bankare në raportet me vendet e treta dhe me organizatat nderkombetare, duke i perfshire edhe punet e dhenies dhe marrjes së huas.

(2) Prona në valute të huaj nga paragrafi (1) pika 2) e ketij neni i perfshin edhe letrat me vlere dhe gjithe pronen tjeter në cilendo valute të huaj ose njesi llogaritese pavaresisht nga forma në të cilen mbahet.

Rezervat devizore

Neni 102

Prona nga neni 101 paragrafi (1) pika 2 e ketij ligji, i perben rezervat devizore të Republikes së Maqedonise.

Bartja e pjeses nga rezervat devizore të BQE-së

Neni 103

(1) Banka Popullore obligohet që të barte pjese nga rezervat devizore nga neni 102 i ketij ligji në BQE, në pajtim me nenin 30 të Statutit të SEBQ-së dhe të BQE-së.

(2) Banka Popullore, nese kete ia ngarkon BQE-ja, në emer dhe për llogari të BQE-së, mund të menaxhoje me pjesen e bartur nga rezervat deviozre nga paragrafi (1) i ketij neni, në pajtim me drejtimet e BQE-së.

Rezervat devizore të pabartshme të Republikes së Maqedonise

Neni 104

(1) Pjesa nga rezervat devizore nga neni 102 i ketij ligji, që nuk i eshte bartur BQE-së, në pajtim me nenin 103 të ketij ligji i perben rezervat devizore të Republikes së Maqedonise të cilat i ruan dhe me to menaxhon Banka Popullore.

(2) Rezervat devizore të Republikes së Maqedonise nga paragrafi (1) i ketij neni jane pjese e bilancit të Bankes Popullore.

(3) Banka Popullore menaxhon me rezervat devizore nga paragrafi (1) i ketij neni në pajtim me politikat personale, duke i respektuar parimet e sigurise, likuiditetit dhe profitit gjate depozitimit.

(4) Për transaksionet me rezerva devizore të pabartshme dhe transaksionet me mjetet nga llogarite devizore rrjedhese të Republikes së Maqedonise, që e tejkalojne shumen e percaktuar me drejtimet e Keshillit Drejtues në pajtim me nenin 31 të Statutit të SEBQ-së dhe të BQE-së, nevojitet pelqim nga BQE-ja.

(5) Me perjashtim të paragrafit (4) të ketij neni, pelqimi nga BQE-ja nuk nevojitet në rast të kryerjes së transaksionit që del nga plotesimi i obligimeve ndaj organizatave nderkombetare nga neni 101 i ketij ligji.

Emetimi i kartemonedhave dhe i monedhave

Neni 105

(1) Banka popullore mund të emetoje kartemonedha që jane në euro në kuader të limiteve të vendosura nga BQE-ja, e në pajtim me dispozitat e Statutit të SEBQ-së dhe BQE-së dhe dispozitat e Marreveshjes për themelimin e Bashkesise Evropiane.

(2) Banka popullore mund të emetoje monedha që jane në euro me leje të BQE-së për sasine e emetimit. Banka popullore do t'i zbatoje rregullat për denominacion dhe specifikim teknik të monedhave në pajtim me rregullat relevante të Unionit Evropian.

Percaktimi i pamjes së monedhave

Neni 106

Banka popullore merr pjese në percaktimin e pamjes së monedhave që i emeton, me ç'rast i zbaton rregullat relevante të Unionit Evropian.

Sistemet për barazimin e transaksioneve pagesore

Neni 107

(1) Banka Popullore siguron kushte për funksionimin e papenguar dhe efikas të sistemit për barazim të transaksioneve pagesore në kuader të Unionit Evropian dhe jashte tij, duke i zbatuar me kete rast edhe rregullat e BQE-së dhe rregullat e trupave tjere kompetente të Unionit Evropian.

(2) Për sigurimin e zbatimit të papenguar të rregullave nga paragrafi (1) i ketij neni, Banka Popullore në pajtim me BQE-në mund të miratoje akte për zbatim.

(3) Aktet nga paragrafi (2) i ketij neni doemos duhet që në teresi të harmonizohen me rregullat e BQE-së dhe rregullat e trupave tjere kompetente të Unionit Evropian.

Detyrat dhe autorizimet e Keshillit të Bankes Popullore

Neni 108

Keshilli i Bankes popullore eshte kompetent për:

1) miratimin e planit financiar të Bankes Popullore;

2) miratimin e raporteve nga neni 61 i ketij ligji;

3) dhenien dhe heqjen e lejes për pune të sistemeve pagesore dhe miratimin e rregullave nenligjore me të cilat percaktohet menyra e punes së tyre, nese eshte i autorizuar për miratimin e tyre me kete ligj dhe me Statutin e SEBQ-së dhe BQE-së;

4) miratimin e rregullave nenligjore me të cilat rregullohet emetimi i monedhave, nese për miratimin e tyre eshte i autorizuar me kete ligj dhe Statutin e SEBQ-së dhe BQE-së, si dhe me rregullat relevante të Unionit Evropian;

5) percaktimin e strategjise dhe politikes për menaxhim me pjesen e pabartshme nga rezervat devizore;

6) vendimmarrje për antaresim të Bankes Popullore në institucionet dhe organizatat nderkombetare dhe

7) vendimmarrje për anetaresim të Bankes Popullore në institucionet monetare nderkombetare për të cilat nevojitet pelqimi i BQE-së.

Anetaresimi në trupat e BQE-së

Neni 109

Guvernatori i Bankes Popullore eshte anetar i Keshillit Drejtues të BQE-së.

Kapitali i Bankes Popullore

Neni 110

Në diten e aplikimit të euros si njesi monetare në Republiken e Maqedonise kapitali i Bankes Popullore në shume prej 1 289 789 232 denare shnderrohet në euro sipas shkalles së percaktuar të konverzionit (denare/euro).

Raportet Financiare të Bankes Popullore

Neni 111

(1) Banka Popullore perpilon raporte financiare në pajtim me rregullat e kontabilitetit dhe udhezimet e BQE-së.

(2) Në raportin financiar vjetor të Bankes Popullore paraqitet edhe pjesa e të hyrave monetare të SEBQ-së dhe BQE-së, e cila eshte e percaktuar nga BQE-ja në pajtim me Statutin e SEBQ-së dhe të BQE-së, ndersa krijohet me zbatimin e politikes së perbashket monetare.

Zgjedhja e revizorit

Neni 112

Vendimi për zgjedhjen e revizorit të jashtem të pavarur të raporteve financiare të Bankes Popullore miratohet në pajtim me Statutin e SEBQ-së dhe të BQE-së.

Rregullat nenligjore

Neni 113

Për zbatimin e drejtimeve të BQE-së që kane të bejne me sferat në kompetence të BQE-së, Banka Popullore me pelqim të BQE-së, miraton rregulla nenligjore.

Sanksionet e BQE-së

Neni 114

(1) Banka Popullore e zbaton sistemin e sanksioneve të BQE-së në sferat të cilat BQE-ja i rregullon me rregullat e saj, në pajtim me Marreveshjen për themelimin e Bashkesise Evropiane.

(2) Banka Popullore merr pjese në proceduren për shqiptimin e sanksioneve nga ana e BQE-së, në pajtim me rregullat e BQE-së dhe rregullat tjera të trupave të Unionit Evropian.

XIV. DISPOZITA PËR KUNDERVAJTJE

Organi kundervajtes

Neni 115

(1) Për kundervajtjet nga nenet 117, 118, 119 dhe 120 të ketij ligji, Banka Popullore ngrit procedure për kundervajtje dhe shqipton sanksione për kundervajtje.

(2) Për kundervajtjet e parapara në nenet 121 dhe 122 të ketij ligji procedure për kundervajtje udheheq edhe sanksion për kundervajtje shqipton gjykata kompetente.

(3) Proceduren për kundervajtje nga paragrafi (1) i ketij neni, e zbaton Komisioni për Vendimmarrje për Kundervajtje (në tekstin e metutjeshem: Komisioni për Kundervajtje) i cili perbehet nga persona të punesuar në Banken Popullore dhe të emeruar nga guvernatori.

(4) Guvernatori e percakton numrin, kualifikimet dhe pervojen e punes të anetareve të Komisionit për Kundervajtje.

(5) Anetaret e Komisionit për Kundervajtje emerohen për periudhe prej pese vitesh me të drejte të emerimit të serishem.

(6) Vetem juristi i diplomuar, me provim të dhene të jurisprudences mund të emerohet si kryetar i Komisionit për Kundervajtje.

(7) Komisioni për Kundervajtje miraton rregullore për punen e tij pas lejes paraprake nga guvernatori.

Neni 116

Puna e Komisionit për Kundervajtje

(1) Anetari i Komisionit për Kundervajtje mund të shkarkohet në rastet në vijim:

1) pas kalimit të kohes për të cilen eshte emeruar si anetar;

2) me kerkese të tij;

3) me plotesimin e kushteve për pension sipas pleqerise në pajtim me ligj;

4) nese konstatohet se eshte i paafte pergjithmone për pune;

5) nese eshte i gjykuar me aktgjykim të plotfuqishem gjyqesor për veper penale;

6) nese konstatohet shkelje e rregullave për udheheqjen e procedures kundervajtese me vendim të plotfuqishem gjyqesor;

7) nese nuk i permbushe obligimet që dalin nga puna e Komisionit për Kundervajtje ose

8) nese nuk njofton për konflikt të interesave për rastin për të cilin Komisioni për Kundervajtje miraton vendim.

(2) Propozim për shkarkimin e anetarit të Komisionit për Kundervajtje në rastet nga paragrafi (1) pikat 3 deri në 8, parashtron kryetari i Komisionit për Kundervajtje te guvernatori i Bankes Popullore.

(3) Anetaret e Komisionit për Kundervajtje jane të pavarur në punen e tyre dhe miratojne vendim në baze të rregullave, njohurive të tyre eksperte dhe bindjes së tyre personale.

(4) Vendimi i Komisionit për Kundervajtje konsiderohet si i miratuar kur do të votohet nga shumica e anetareve të tij.

Neni 117

(1) Gjobe në shume prej 15 000 deri në 20 000 euro në kundervlere me denare do t'i shqiptohet bankes, filialit të bankes së huaj dhe kursimores, nese nuk eshte në pajtim me obligimin për rezerve të detyrueshme, ose nese nuk eshte në pajtim me kushtet, bazen dhe perqindjen e llogaritjes së rezerves së detyrueshme, si dhe menyren dhe afatet për ndarjen dhe mbajtjen e rezerves së detyrueshme (neni 20).

(2) Gjobe në shume prej 4 000 deri në 6 000 euro në kundervlere me denare do t'i shqiptohet personit pergjegjes në banke, filial të bankes së huaj dhe kursimore për kundervajtjen nga paragrafi (1) i ketij neni.

Neni 118

(1) Gjobe në shume prej 15 000 deri në 20 000 euro në kundervlere me denare do t'i shqiptohet personit juridik i cili pa leje paraprake me shkrim nga Banka Popullore do të kryeje reproduksion të kartemonedhave dhe monedhave të cilat jane mjet ligjor për pagese në Republiken e Maqedonise ose do të krijoje lende të cilat sipas dizajnit të vet imitojne kartemonedha ose monedha të tilla (neni 30).

(2) Gjobe në shume prej 4 000 deri në 6 000 euro në kundervlere me denare do t'i shqiptohet personit pergjegjes në personin juridik për kundervajtjen nga paragrafi (1) i ketij neni.

Neni 119

Gjobe në shume prej 4 000 deri në 6 000 euro në kundervlere me denare do t'i shqiptohet për kundervajtje personit fizik i cili pa leje paraprake me shkrim nga Banka Popullore do të kryeje reproduksion të kartemonedhave dhe monedhave të cilat jane mjet ligjor për pagese në Republiken e Maqedonise ose do të krijoje lende të cilat sipas dizajnit të vet imitojne kartemonedha ose monedha të tilla (neni 30).

Neni 120

(1) Gjobe në shume prej 2 000 deri në 5 000 euro në kundervlere me denare do t'u shqiptohet për kundervajtje të kryer bankes, filialit të bankes së huaj, kursimores ose personit tjeter juridik i cili eshte i obliguar që të dorezoje të dhena statistikore dhe informata, nese:

1) nuk i dorezon ose i dorezon jo me kohe te Banka Popullore të dhenat statistikore dhe informatat në pajtim me nenin 36 të ketij ligji dhe

2) nuk i dorezon ose i dorezon jo me kohe të dhenat dhe informatat te Banka Popullore për mbajtjen e Regjistrit kreditor (neni 39).

(2) Gjobe në shume prej 500 deri në 1 000 euro në kundervlere me denare do t'i shqiptohet personit pergjegjes në banke, filial të bankes së huaj, kursimore ose personit tjeter juridik i cili eshte i obliguar që të dorezoje të dhena statistikore dhe informata për kundervajtje nga paragrafi (1) i ketij neni.

Neni 121

Gjobe në shume prej 400 deri në 800 euro në kundervlere me denare do t'i shqiptohet për kundervajtje personit fizik i cili nuk i dorezon ose i dorezon jo me kohe te Banka Popullore të dhenat statistikore dhe informatat në pajtim me nenin 36 të ketij ligji.

Neni 122

Gjobe në shume prej 6 000 deri në 10 000 euro në kundervlere me denare do t'i shqiptohet për kundervajtje guvernatorit, zevendesguvernatoreve dhe anetareve joekzekutive të Keshillit të Bankes Popullore, nese:

1) gjate mandatit kryejne profesione tjera (neni 50 paragrafi (3));

2) nuk japin deklarate me shkrim për ceshtje të caktuar në rast kur objektiviteti i tyre eshte i cenuar për shkak të konfliktit të interesave në aspekt të asaj ceshtjeje, dhe nuk perjashtohen nga miratimi i vendimit (neni 70) dhe

3) zbulojne informate të klasifikuar me shkalle perkatese të fshehtesise, pa marre parasysh menyren me të cilen e kane kuptuar gjate kryerjes së funksionit të tyre (neni 74).

Neni 123

Gjobe në shume prej 4 000 deri në 8 000 euro në kundervlere me denare do t'i shqiptohet për kundervajtje të punesuarit në Banken Popullore, nese zbulon informate të klasifikuar me shkalle perkatese të fshehtesise, pa marre parasysh menyren me të cilen e ka kuptuar gjate kryerjes së detyrave të tij (neni 74).

Neni 124

(1) Procedura për kundervajtje e parapare me kete ligj nuk mund të ngritet as të udhehiqet pas kalimit të dy viteve nga dita e kryerjes së kundervajtjes.

(2) Afati për parashkrim nderpritet me çdo veprimtari të procesit, të ndermarre nga organi kompetent për ndjekjen e kryeresit të kundervajtjes.

(3) Me çdo nderprerje të afatit nga paragrafi (2) i ketij neni, parashkrimi fillon të rrjedh prej në fillim, por procedura kundervajtese nuk mund të ngritet, e as të udhehiqet më tej pas skadimit të kater viteve nga dita kur eshte kryer kundervajtja.

XV. DISPOZITA KALIMTARE DHE PERFUNDIMTARE

Neni 125

(1) Guvernatori dhe zevendesguvernatoret e Keshillit të Bankes Popullore të zgjedhur nga Kuvendi i Republikes së Maqedonise deri në diten e hyrjes në fuqi të ketij ligji, mbeten në detyre deri në perfundimin e mandatit të tyre.

(2) Anetaret e jashtem të Keshillit të Bankes Popullore të zgjedhur nga Kuvendi i Republikes së Maqedonise deri në diten e hyrjes në fuqi të ketij ligji mbeten anetare joekzekutive të Keshillit të Bankes Popullore dhe mbesin në detyre deri në skadimin e mandatit të tyre.

(3) Guvernatori, zevendesguvernatoret dhe anetaret joekzekutive të Keshillit të Bankes Popullore obligohen që në afat prej 30 ditesh nga dita e hyrjes në fuqi të ketij ligji të harmonizohen me dispozitat nga neni 50 i ketij ligji.

(4) Zevendesguvernatori i zgjedhur nga Kuvendi i Republikes së Maqedonise deri në diten e hyrjes në fuqi të ketij ligji, i cili nuk eshte anetar i Keshillit të Bankes Popullore, behet anetar i Keshillit të Bankes Popullore në diten e perfundimit të mandatit të cilitdo anetari joekzekutiv të Keshillit të Bankes Popullore.

Neni 126

(1) Aktet nenligjore të parapara me kete ligj do të miratohen në afat prej nente muajsh nga dita e hyrjes në fuqi të ketij ligji.

(2) Deri në hyrjen në fuqi të rregulles nga paragrafi (1) i ketij neni do të zbatohen rregullat ekzistuese.

Neni 127

(1) Dispozitat nga Kapitulli XII. Anetaresimi i Republikes së Maqedonise në Unionin Evropian me nenet 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93 dhe 94 të ketij ligji do të zbatohen nga dita e aderimit të Republikes së Maqedonise në Unionin Evropian.

(2) Dispozitat nga Kapitulli XIII. Aplikimi i euros si njesi monetare në Republiken e Maqedonise me nenet 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114 dhe 115 të ketij ligji do të zbatohen nga dita e aplikimit të euros si njesi monetare në Republiken e Maqedonise.

Neni 128

(1) Në diten e aderimit të Republikes së Maqedonise në Unionin Evropian, shfuqizohen dispozitat nga nenet 6 paragrafi (2), 44 dhe dispozita nga neni 79 i ketij ligji.

(2) Me diten e aderimit të Republikes së Maqedonise në Unionin Evropian, për kundervajtjet nga neni 120 i ketij ligji, procedure kundervajtese do të udheheqe gjykata kompetente.

Neni 129

Në diten e aplikimit të euros si njesi monetare në Republiken e Maqedonise shfuqizohen dispozitat nga nenet 7, 12 paragrafi (1), 14 paragrafi (1), 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 40 paragrafi (1), 47 pikat 1, 2, 15, 16, 18 dhe 20, 48 paragrafi (1) pikat 2, 4 dhe 6, 60 paragrafi (1), 65, 73 paragrafi (1) pikat 2 dhe 3 dhe paragrafi (2) pikat 2 dhe 3, 84, 115 paragrafet (1), (3), (4), (5), (6) dhe (7), 116, 117,118 dhe 119 të ketij ligji.

Neni 130

Me diten e hyrjes në fuqi të ketij ligji shfuqizohet Ligji për Banken Popullore të Republikes së Maqedonise ("Gazeta Zyrtare e Republikes së Maqedonise" numer 3/2002, 51/2003, 85/2003, 40/2004, 61/2005 dhe 129/2006).

Neni 131

Ky ligj hyn në fuqi në diten e tete nga dita e botimit në "Gazeten Zyrtare të Republikes së Maqedonise".

3311.

Врз основа на членот 75 ставови 1 и 2 од Уставот на Република Македонија, претседателот на Република Македонија и претседателот на Собранието на Република Македонија издаваат

У К А З
ЗА ПРОГЛАСУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЦАРИНСКИОТ ЗАКОН

Се прогласува Законот за изменување и дополнување на Царинскиот закон,

што Собранието на Република Македонија го донесе на седницата одржана на 6 декември 2010 година.

Бр. 07-4956/1
6 декември 2010 година
Скопје

Претседател
на Република Македонија,
Ѓорге Иванов, с.р.

Претседател
на Собранието на Република
Македонија,
Трајко Вељаноски, с.р.

З А К О Н
ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЦАРИНСКИОТ ЗАКОН

Член 1

Во Царинскиот закон („Службен весник на Република Македонија" број 39/2005, 4/2008 и 48/10), членот 6 се менува и гласи:

„(1) Со овој член се уредуваат условите и постапката за давање одобрение за вршење на работи на застапување во царински постапки и лиценца за вршење на застапување.

(2) 1. Работи на застапување во царински постапки може да се вршат од страна на трговски друштва или трговци поединци, кои ги исполнуваат условите пропишани со овој закон и имаат одобрение за вршење на работи на застапување во царински постапки издадено од страна на Царинската управа (во натамошниот текст: овластен царински застапник).

2. Во случај кога лицето од точката 1 на овој став поднесува царинска декларација во име и за сметка на друго лице или во свое име, а за сметка на друго лице, царинската декларација во име на овластениот царински застапник може да ја потпише само лице кое има лиценца за вршење на застапување (во натамошниот текст: лиценциран застапник).

3. Одобренијата и лиценците од точките 1 и 2 на овој став не се преносиви.

(3) Одобрение за вршење на работи на застапување во царински постапки може да се даде на трговско друштво или трговец поединец кое ги исполнува следниве услови:

а) да е регистрирано во Република Македонија;

б) да е регистрирано за вршење дејност, која вклучува и застапување во царински постапки;

в) да има вработено на неопределено време најмалку еден лиценциран застапник;

г) во последните две години кои непосредно претходат на датумот на поднесување на барањето за одобрение за вршење на работи на застапување во царински постапки, не направил потежок царински прекршок согласно со членот 264-г став (3) од овој закон и/или со правосилна судска одлука е огласен за виновен за сторено кривично дело криумчарење, царинска измама или прикривање на стоки кои се предмет на криумчарење и царинска измама и

д) да нема ненамирени обврски кон државата во последните три години, кои непосредно претходат на датумот на поднесување на барањето за одобрение за вршење на работи на застапување во царински постапки.

(4) 1. Одобрение за вршење на работи на застапување во царински постапки издава Царинската управа, по писмено барање на трговското друштво или трговецот поединец.

2. Одобрението од точката 1 на овој став се донесува во рок од 30 дена од денот на приемот на уредно поднесеното барање.

(5) Овластениот царински застапник и лиценцираниот застапник се должни во рок од осум дена писмено да ја известат Царинската управа за секоја промена која се однесува на исполнување на условите од ставовите (3) и (7) на овој член кои се релевантни за издавање или одземање на одобрението за вршење на работи на застапување во царинските постапки или лиценцата за вршење на застапување.

(6) Ако по давањето на одобрение за вршење на работи на застапување во царински постапки настапат околности поради кои овластениот царински застапник повеќе не ги исполнува условите од ставот (3) на овој член, директорот на Царинската управа ќе го укине одобрението за вршење на работи на застапување во царински постапки.

(7) 1. Лиценца за вршење на застапување издава Царинската управа.

2. Лиценцата од точката 1 на овој став може да се даде на лице кое:

а) има најмалку средно образование, најмалку две години работно искуство во областа на царинското работење и положен посебен стручен испит за вршење на застапување во царинските постапки или

б) има високо образование од специјализиран факултет од областа на царинското работење и најмалку две години работно искуство од областа на царинското работење или

в) има најмалку средно образование и најмалку три години работно искуство на работни места во Царинската управа од областа на царинското работење.

3. Покрај условите од точката 2 на овој став лицето треба да ги исполнува и следните услови:

а) во последните две години кои непосредно претходат на датумот на поднесување на барањето за лиценца за вршење на застапување во царински постапки, не направил потежок царински прекршок согласно со членот 264-г став (3) од овој закон и/или со правосилна судска одлука е огласен за виновен за сторено кривично дело криумчарење, царинска измама или прикривање на стоки кои се предмет на криумчарење и царинска измама и

б) има уверение од овластена образовна институција за познавање на еден од светските јазици.

4. Лиценцата од точката 1 на овој став се дава во рок од 30 дена од денот на приемот на уредно поднесеното барање.

5. Евиденција за издадените лиценци за вршење на работи на застапување води Царинската управа.

(8) Царинската управа самостојно или во соработка со здружението на застапници или друга институција организира и учествува во спроведувањето на програмата за обука на лиценцираните застапници.

(9) 1. Со лиценцата од ставот (7) точка 1 на овој член, на лиценцираниот застапник му се издава и идентификациска картичка.

2. При вршењето на работите во службените простории или простории на Царинската управа или додека се вклучени во спроведувањето на службени работи надвор од работниот простор, лиценцираните застапници мора на видливо место да ја носат идентификациската картичка.

(10) 1. Стручен испит за лиценциран застапник се полага во Царинската управа.

2. Стручен испит за лиценциран застапник се состои од следниве области:

- царински дозволено постапување или употреба на стока,
- царинска тарифа,
- потекло на стока,
- вредност на стока за царински потреби,
- даноци и даночна политика,
- нетарифни мерки и мерки на трговска политика,
- транспорт и транспортно осигурување,
- шпедитерско работење и
- изготвување и употреба на царинска декларација.

3. Стручниот испит се спроведува од страна на Комисија за спроведување на стручниот испит за лиценциран застапник.

(11) 1. Стручен испит за лиценциран застапник може да полага лице кое:

а) има најмалку средна стручна подготовка;

б) има најмалку една година работно искуство во областа на царинското работење и

в) има уверение од овластена образовна институција за познавање на еден од светските јазици.

2. За положен стручен испит се издава уверение, потпишано од страна на претседателот на Комисијата за спроведување на стручниот испит за лиценциран застапник.

3. Царинската управа води евиденција за полагање на стручен испит за лиценциран застапник и лицата кои го положиле испитот.

(12) 1. Надзор над спроведувањето на прописите со кои се уредуваат работењето и активностите на овластените царински застапници спроведува Државниот управен инспекторат.

2. По исклучок, во делот на спроведување на царинските прописи и одредбите на овој закон, надзор врши Царинската управа.

(13) Министерот за финансии донесува поблиски критериуми за спроведување на одредбите од овој член."

Член 2

По членот 264 се додаваат четири нови члена 264-а, 264-б, 264-в и 264-г, кои гласат:

"Член 264-а

(1) Глоба во износ од 5.000 до 10.500 евра во денарска противвредност ќе му се изрече на трговско друштво или трговец поединец, ако без одобрение врши работи на застапување во царински постапки (член 6 став (3)).

(2) Глоба во износ од 500 до 2.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече и на одговорното лице во трговското друштво за дејствијата од ставот (1) на овој член.

Член 264-б

(1) Глоба во износ од 500 до 2.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече на трговско друштво или трговец поединец, ако:

а) вршењето на работи на застапување во царински постапки го довери на лице кое не ги исполнува пропишаните услови за вршење на тие работи или

б) во утврдениот рок не ја извести Царинската управа за секоја промена која се однесува на исполнување на условите од членот 6 ставови (3) и (7) на овој закон кои се релевантни за издавање или одземање на одобрението за вршење на работи на застапување или лиценцата за вршење на застапување.

(2) Глоба во износ од 150 до 250 евра во денарска противвредност ќе му се изрече на одговорното лице во трговското друштво за дејствијата од ставот (1) на овој член.

Член 264-в

Глоба во износ од 500 до 1.500 евра во денарска противвредност ќе му се изрече на лицето кое:

а) без лиценца од Царинската управа работи како лиценциран застапник и

б) работејќи како лиценциран застапник, на барање на царинскиот службеник не достави на увид документи потребни за утврдување на неговиот статус или со своето однесување на друг начин го оневозможува или отежнува уредното или ефикасното дејствување на царинските службеници.

Член 264-г

(1) Овластениот царински застапник од членот 6 став (2) точка 1 на овој закон, кој ќе стори потежок царински прекршок, ако во претходните две години кои непосредно претходат на сторувањето на тој прекршок, два или повеќе пати правосилно е казнет за сторување на потежок царински прекршок или прекршок од членот 264-б на овој закон, може да му се изрече мерка суспендирање на одобрение за вршење на работи на застапување во царински постапки во период од шест месеци до две години.

(2) Одговорното лице на овластениот царински застапник или на друго трговско друштво од членот 6 став (2) на овој закон, ако во претходните две години кои непосредно претходат на сторувањето на тој прекршок, два или повеќе пати правосилно е казнето за сторување на потежок царински прекршок или прекршок од членот 264-в на овој закон, може да му се изрече мерка суспендирање за работење како лиценциран застапник во период од шест месеци до две години.

(3) За потежок царински прекршок од ставовите (1) и (2) на овој член ќе се смета царински прекршок утврден со правосилна одлука на надлежен орган во кој вредноста на стоката, предмет на прекршок, надминува 30.000 евра, ако:

а) во транзитна постапка на одредишниот царински орган не ги стави на увид стоката и документите за стоката или стоката се стави на увид во изменета состојба,

б) во царинската декларација неточно ја наведе количината, видот, квалитетот, вредноста или потеклото на стоката или не ја наведе целата стока, вклучувајќи и поттикнување и помагање во сторувањето на таквите прекршоци и

в) со поттикнување или помагање на сторителот на таквите прекршоци со лажно претставување на фактите овозможи остварување или обид за остварување на ослободување од плаќање на увозни давачки или намалени давачки."

Член 3

Издадените одобренија и лиценци до влегувањето во сила на овој закон остануваат во важност, а над истите во иднина ќе се применуваат одредбите од овој закон.

Започнатите а не довршени постапки за издавање на одобренија и лиценци треба да се усогласат и довршат според одредбите на овој закон.

Подзаконските прописи кои се донесуваат врз основа на овој закон, ќе се донесат во рок од шест месеци од влегувањето на сила на овој закон.

Член 4

Овој закон влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во "Службен весник на Република Македонија".

L I G J
PËR NDRYSHIMIN DHE PLOTËSIMIN E LIGJIT DOGANOR

Neni 1

Në Ligjin doganor („Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonise" numër 39/2005, 4/2008 и 48/10), neni 6 ndryshohet si vijon:

"(1) Me këtë nen rregullohen kushtet dhe procedura për dhenien e lejes për kryerjen e punëve të përfaqësimit në procedura doganore dhe licencës për kryerjen e përfaqësimit.

(2) 1. Punet e përfaqësimit në procedura doganore mund të kryhen nga ana e shoqërive tregtare ose tregtarëve individuale, që i plotësojnë kushtet e përcaktuara me këtë ligj dhe kanë leje për kryerjen e punëve të përfaqësimit në prodedura doganore, të lëshuar nga Drejtoria Doganore (në tekstin e mëtejmë: përfaqësues i autorizuar doganor).

2. Në rast kur personi nga pika 1 e këtij paragrafi parashtron deklaratë doganore në emër dhe për llogari të personit tjetër ose në emër të vet e për llogari të personit tjetër, deklaraten në emër të përfaqësuesit të autorizuar doganor mund ta nënshkruajë vetëm personi i cili ka licencë për kryerjen e përfaqësimit (në tekstin e mëtejmë: përfaqësuesi i licencuar).

3. Lejet dhe licencat nga pikat 1 dhe 2 të këtij paragrafi, nuk janë të bartshme.

(3) Leja për kryerjen e punëve të përfaqësimit në procedura doganore mund t'i jepet shoqërisë tregtare ose tregtarit individual i cili i plotëson kushtet në vijim:

a) të jetë i regjistruar në Republikën e Maqedonisë;

b) të jetë i regjistruar për kryerjen e veprimtarisë, e cila perfshine edhe përfaqësim në procedura doganore;

v) të ketë të punësuar në kohë të pacaktuar së paku një perfaqesues të licencuar;

g) në dy vitet e fundit të cilat drejtpërdrejt i paraprijnë dates së parashtrimit të kërkesës për leje për kryerjen e puneve të përfaqësimit në procedura doganore, nuk ka kryer shkelje më të rëndë doganore sipas nenit 264-g paragrafi (3) të këtij ligji dhe/ose me vendim të plotfuqishëm gjyqesor është shpallur fajtor për veprën e kryer kontrabandë, mashtrim doganor ose fshehje të mallrave që janë lëndë e kontrabandes dhe mashtrimit doganor dhe

d) të mos ketë detyrime të papërmbushura ndaj shtetit në tre vitet e fundit, që drejtpërdrejt i paraprijnë datës së parashtrimit të kërkesës për leje për kryerjen e punëve të perfaqesimit në procedura doganore.

(4) 1. Leje për kryerjen e punëve të përfaqësimit në procedura doganore lëshon Drejtoria Doganore, me kerkese me shkrim nga shoqëria tregtare ose tregtari individual.

2. Leja nga pika 1 e këtij paragrafi, miratohet në afat prej 30 ditësh prej ditës së pranimit të kërkesës së parashtruar me rregull.

(5) Perfaqesuesi i autorizuar doganor dhe përfaqësuesi i licencuar janë të detyruar që në afat prej tetë ditësh, me shkrim ta njoftojnë Drejtorinë Doganore për çdo ndryshim që ka të bëjë me plotësimin e kushteve nga paragrafët (3) dhe (7) të këtij neni, që janë relevante për lëshimin ose heqjen e lejes për kryerjen e punëve të përfaqësisimit në procedura doganore ose licencës për kryerjen e përfaqësimit.

(6) Nese pas dhënies së lejes për kryerjen e punëve të perfaqesimit në procedura doganore krijohen rrethana për shkak të së cilave përfaqësuesi i autorizuar doganor tanimë nuk i plotëson kushtet nga paragrafi (3) i këtij neni, drejtori i Drejtorisë Doganore do ta anulojë lejen për kryerjen e puneve të përfaqësimit në procedura doganore.

(7) 1. Licence për kryerjen e përfaqësimit lëshon Drejtoria Doganore.

2. Licenca nga pika 1 e këtij paragrafi mund t'i jepet personit i cili:

a) ka së paku arsimim të mesëm, së paku dy vjet pervoje pune në sferën e punës doganore dhe ka të dhënë provim profesional të veçantë për kryerjen e përfaqësimit në procedura doganore ose

b) ka arsimim të lartë nga fakulteti i specializuar nga sfera e punës doganore dhe ka së paku dy vjet përvojë pune në sferën e punës doganore ose

v) ka së paku arsimim të mesëm dhe së paku tre vjet pervoje pune në vende të punës në Drejtorinë Doganore nga sfera e punës doganore.

3. Krahas kushteve nga pika 2 e këtij paragrafi, personi duhet t'i plotësojë edhe kushtet në vijim:

a) në dy vitet e fundit të cilat drejtpërdrejt i paraprijnë dates së parashtrimit të kërkesës për licencë për kryerjen e puneve të përfaqësimit në procedura doganore, nuk ka kryer shkelje më të rëndë doganore sipas nenit 264-g paragrafi (3) të këtij ligji dhe/ose me vendim të plotfuqishëm gjyqesor është shpallur fajtor për veprën e kryer kontrabandë, mashtrim doganor ose fshehje të mallrave që janë lende e kontrabandës dhe mashtrimit doganor dhe

b) ka certifikatë nga institucioni i autorizuar doganor për njohjen e njërës prej gjuhëve botërore.

4. Licenca nga pika 1 e këtij paragrafi, jepet në afat prej 30 ditesh nga dita e pranimit të kërkesës së parashtruar me rregull.

5. Evidence për licencat e lëshuara për kryerjen e puneve të përfaqësimit mban Drejtoria Doganore.

(8) Drejtoria Doganore në mënyrë të pavaruar ose në bashkepunim me shoqërinë e përfaqësuesve ose institucion tjeter, organizon dhe merr pjesë në realizimin e programit për trajnimin e përfaqësuesve të licencuar.

(9) 1. Me licencë nga paragfafi (7) pika 1 e këtij neni perfaqesuesit të licencuar i lëshohet edhe kartelë identifikimi.

2. Gjate kryerjes së punëve në lokalet zyrtare ose në lokalet e Drejtorisë Doganore ose deri sa janë të përfshirë në kryerjen e punëve zyrtare jashtë lokalit të punës, përfaqesuesit e licencuar doemos duhet në vend të dukshëm ta mbajne kartelën e identifikimit.

(10) 1. Provimi profesional për përfaqësues të licencuar jepet në Drejtorinë Doganore.

2. Provimi profesional për përfaqësues të licencuar, perbehet prej sferave në vijim:

- veprimi i lejuar doganore ose përdorimi i mallit,
- tarifa doganore,
- prejardhja e mallit,
- vlera e mallit për nevoja doganore,
- tatimet dhe politika tatimore,
- masat jotarifore dhe masat e politikës së tregut,
- transporti dhe sigurimi i transportit,
- puna e shpedicionit dhe
- perpilimi dhe përdorimi i deklaratës doganore.

3. Provimi profesional realizohet nga ana e Komisionit për Realizimin e Provimit Profesional për përfaqësues të licencuar.

(11) 1. Provimin profesional për përfaqësues të licencuar, mund ta japë personi i cili:

a) ka së paku përgatitje të mesme profesionale,

b) ka së paku një vit përvojë pune në sferën e punës doganore dhe

v) ka certifikatë nga institucioni arsimor i autorizuar për njohjen e njërës nga gjuhët botërore.

2. Për provim të dhënë jepet certtifikatë e nënshkruar nga ana e kryetarit të Komisionit për Realizimin e Provimit Profesional për përfaqësues të licencuar.

3. Drejtoria Doganore mban evidencë për dhënien e provimit profesional për përfaqësues të licencuar dhe personat që e kanë dhënë provimin.

(12) 1. Mbikeqyrje të zbatimit të rregullave me të cilat rregullohen puna dhe aktivitetet e përfaqësuesve të autorizuar doganorë, kryen Inspektorati Administrativ Shtetëror.

2. Me përjashtim, në pjesën e zbatimit të rregullave doganore dhe dispozitave të këtij ligji, mbikëqyrje kryen Drejtoria Doganore.

(13) Ministri i Financave miraton kritere më të përafërta për zbatimin e dispozitave të këtij neni."

Neni 2

Pas nenit 264 shtohen katër nene të reja 264-a, 264-b, 264-v dhe 264-g, si vijojnë:

"Neni 264-a

(1) Gjobe në shumë prej 5 000 deri në 10 500 euro me kundervlere në denarë, do t'i shqiptohet shoqërisë tregtare ose tregtarit individual, nëse pa leje kryen punë të perfaqesimit në procedura doganore (neni 6 paragrafi (3)).

(2) Gjobe në shumë prej 500 deri në 2 000 euro me kundervlere në denarë, do t'i shqiptohet edhe personit pergjegjes në shoqërinë tregtare, për veprimet nga paragrafi (1) i këtij neni.

Neni 264-b

(1) Gjobe në shumë prej 500 deri në 2 000 euro me kundervlere në denarë, do t'i shqiptohet shoqërisë tregtare ose tregtarit individual, nëse:

a) kryerjen e punëve të përfaqësimit në procedura doganore ia ngarkon personit i cili nuk i plotëson kushtet e percaktuara për kryerjen e atyre punëve ose

b) në afatin e përcaktuar nuk e njofton Drejtorinë Doganore për çdo ndryshim lidhur me plotësimin e kushteve nga neni 6 paragrafët (3) dhe (7) të këtij ligji, që janë relevante për lëshimin dhe heqjen e lejes për kryerjen e punëve të përfaqësimit, ose licencës për kryerjen e përfaqësimit.

(2) Gjobe në shumë prej 150 deri në 250 euro me kundervlere në denarë do t'i shqiptohet edhe personit përgjegjës në shoqërinë tregtare, për veprimet nga paragrafi (1) i këtij neni.

Neni 264-v

Gjobe në shumë prej 500 deri në 1 500 euro me kundervlere në denarë do t'i shqiptohet personit, nëse

a) pa licencë nga Drejtoria Doganore punon si përfaqësues i licencuar dhe

b) duke punuar si përfaqësues i licencuar, me kërkesë të nëpunësit doganor nuk i dorëzon në shikim dokumentet e nevojshme për përcaktimin e statusit të tij, ose me sjelljen e tij në mënyrë tjetër e pamundëson ose e rëndon veprimin e rregullt ose efikas të nëpunësve doganorë.

Neni 264-g

(1) Perfaqesuesit të autorizuar doganor nga neni 6 paragrafi (2) pika 1 të këtij ligji i cili kryen kundërvajtje më të rëndë doganore, nëse në dy vitet e kaluara të cilat drejtperdrejt i paraprijnë kryerjes së asaj kundërvajtjeje, dy ose më shumë herë në mënyrë të plotfuqishme është dënuar për kryerjen e kundërvajtjes doganore më të rëndë ose kundervajtes nga neni 264-b i këtij ligji, mund t'i shqiptohet mase suspendimi i lejes për kryerjen e punëve të përfaqësimit në procedura doganore, në periudhë prej gjashtë muaj deri në dy vjet.

(2) Personit përgjegjës të përfaqësuesit të autorizuar doganor ose shoqërisë tjetër tregtare nga neni 6 paragrafi (2) të këtij ligji, nëse në dy vitet paraprake të cilat drejtpërdrejt i paraprijnë kryerjes së asaj kundërvajtjeje, dy ose më shume herë në mënyrë të plotfuqishme është dënuar për kryerjen e kundërvajtjes më të rëndë doganore ose kundërvajtjes nga neni 264 -v i këtij ligji, mund t'i shqiptohet mase suspendimi për punë si përfaqësues i licencuar në periudhe prej gjashtë muajsh deri në dy vjet.

(3) Kundervajtje më e rëndë doganore nga paragrafët (1) dhe (2) të këtij neni, do të konsiderohet kundërvajtja doganore e përcaktuar me vendim të plotfuqishëm të organit kompetent në të cilën vlera e mallit i tejkalon 30 000 euro, nëse:

a) në procedurë transiti, organit doganor të destinacionit nuk ia paraqet për inspektim mallin dhe dokumentet për mallin, ose malli paraqitet për inspektim në gjendje të ndryshuar,

b) në deklaratën doganore e shënon josaktësisht sasinë, llojin, kualitetin, vlerën ose prejardhjen e mallit ose nuk e shenon mallin e plotë, duke e përfshirë edhe nxitjen dhe ndihmen në kryerjen e kundërvajtjeve të tilla dhe

v) me nxitjen ose ndihmën e kryerësit të kundërvajtjeve të atilla me prezantim të rrejshëm të fakteve, mundëson realizim ose tentim për realizimin e lirimit nga pagesa e detyrimeve importuese ose detyrimeve të zvogëluara."

Neni 3

Lejet dhe licencat e lëshuara deri në hyrjen në fuqi të ketij ligji mbesin në fuqi, e ndaj të njëjtave në të ardhmen do të zbatohen dispozitat e këtij ligji.

Procedurat e filluara e të pambaruara për lëshimin e lejeve dhe licencave, duhet të harmonizohen dhe përfundohen sipas dispozitave të këtij ligji.

Dispozitat nënligjore që miratohen në bazë të këtij ligji, do të miratohen në afat prej gjashtë muajsh nga hyrja në fuqi e këtij ligji.

Neni 4

Ky ligj hyn në fuqi në ditën e tetë nga dita e botimit në "Gazeten Zyrtare të Republikës së Maqedonisë".

3312.

Врз основа на членот 75, ставови 1 и 2 од Уставот на Република Македонија, претседателот на Република Македонија и претседателот на Собранието на Република Македонија, издаваат

У К А З
ЗА ПРОГЛАСУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ЦАРИНСКАТА УПРАВА

Се прогласува Законот за изменување и дополнување на Законот за Царинската управа,

што Собранието на Република Македонија го донесе на седницата одржана на 6 декември 2010 година.

Број 07-4957/1
6 декември 2010 година
Скопје

Претседател
на Република Македонија,
Ѓорге Иванов, с.р.

Претседател
на Собранието на Република
Македонија,
Трајко Вељаноски, с.р.

З А К О Н
ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ЦАРИНСКАТА УПРАВА

Член 1

Во Законот за Царинската управа („Службен весник на Република Македонија” бр. 46/2004, 81/2005, 107/2007, 103/2008, 64/2009, 105/2009 и 48/10), во членот 10-а по ставот (6) се додава нов став (7), кој гласи:

"(7) Комисијата од ставот (2) на овој член води единствена евиденција на прекршоците, изречените санкции и донесените одлуки на начин пропишан од министерот за финансии во согласност со министерот за правда."

Член 2

Во членот 50 ставот (2) се менува и гласи:

"Вработените во Царинската управа што вршат работи од областа на финансиско, општо-административно, материјално работење и јавните набавки, во кои не се опфатени работите и задачите во врска со царинските постапки се државни службеници.“

Во ставот (3) зборовите: "административно-технички" се заменува со зборот "технички ".

Член 3

Актот за систематизација на работните места во Царинската управа ќе се усогласи со одредбите од овој закон во рок од 60 дена од влегувањето во сила на овој закон .

Член 4

Овој закон влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

L I G J
PËR NDRYSHIMIN DHE PLOTESIMIN E LIGJIT PËR DREJTORI DOGANORE

Neni 1

Në Ligjin për Drejtori Doganore ("Gazeta Zyrtare e Republikes së Maqedonise" numer 46/2004, 81/2005, 107/2007, 103/2008, 64/2009, 105/2009 dhe 48/10), në nenin 10-a pas paragrafit (6) shtohet paragrafi i ri (7), si vijon:

"(7) Komisioni nga paragrafi (2) i ketij neni mban evidence unike të kundervajtjeve, sanksioneve të kumtuara dhe vendimeve të miratuara në menyre të percaktuar nga ministri i Financave në pajtim me ministrin e Drejtesise."

Neni 2

Në nenin 50 paragrafi (2) ndryshohet si vijon:

"Të punesuarit në Drejtorine Doganore që kryejne pune nga sfera e punes financiare, të pergjithshme administrative, materiale dhe furnizimeve publike, në të cilat nuk perfshihen punet dhe detyrat lidhur me procedurat doganore jane nepunes shteterore."

Në paragrafin (3) fjalet: "administrative teknike", zevendesohen me fjalen "teknike".

Neni 3

Akti për sistematizimin e vendeve të punes në Drejtorine Doganore do të harmonizohet me dispozitat e ketij ligji, në afat prej 60 ditesh nga hyja në fuqi e ketij ligji.

Neni 4

Ky ligj hyn në fuqi në diten e tete nga dita e botimit në "Gazeten Zyrtare të Republikes së Maqedonise".

3313.

Врз основа на членот 75 ставови 1 и 2 од Уставот на Република Македонија, претседателот на Република Македонија и претседателот на Собранието на Република Македонија издаваат

У К А З
ЗА ПРОГЛАСУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА КОНТРОЛА НА ИЗВОЗ НА СТОКИ И ТЕХНОЛОГИИ СО ДВОЈНА УПОТРЕБА

Се прогласува Законот за изменување и дополнување на Законот за контрола на извоз на стоки и технологии со двојна употреба,

што Собранието на Република Македонија го донесе на седницата одржана на 6 декември 2010 година.

Бр. 07-4959/1
6 декември 2010 година
Скопје

Претседател
на Република Македонија,
Ѓорге Иванов, с.р.

Претседател
на Собранието на Република
Македонија,
Трајко Вељаноски, с.р.

З А К О Н
ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА КОНТРОЛА НА ИЗВОЗ НА СТОКИ И ТЕХНОЛОГИИ СО ДВОЈНА УПОТРЕБА

Член 1

Во Законот за контрола на извозот на стоки и технологии со двојна употреба (“Службен весник на Република Македонија” број 82/2005 и 84/2007), членот 1 се менува и гласи:

„Со овој закон се уредуваат условите под кои може да се врши извоз, брокеринг и транзит на стоки и технологии со двојна употреба, надлежноста на државните органи во контролата над извозот, брокерингот и транзитот на стоки и технологии со двојна употреба и правата и обврските на правните и физичките лица кои вршат извоз, трансфер, брокеринг и транзит на стоки и технологии со двојна употреба.“

Член 2

Во членот 2 точките 2 и 3 се менуваат и гласат:

"2. „Извоз на стоки и технологии со двојна употреба" е извоз и повторен извоз на стоки и технологии со двојна употреба, како и трансфер на софтвер или технологија преку електронски медиум, факс, телефон, електронска пошта или друго електронско средство надвор од подрачјето на Република Македонија, а се однесува на пристапот во електронска форма на софтвер и технологија на правно и физичко лице надвор од подрачјето на Република Македонија и на усниот пренос на технологија по телефон доколку технологијата е содржана во документ чиј битен дел е прочитан или опишан по пат на телефон;

3. „Извозник" е правно или физичко лице кое е регистрирано за вршење на извоз со седиште на територијата на Република Македонија и кое има сопственост и право на располагање со стоките и технологиите со двојна употреба, како и секое физичко или правно лице што решава да пренесе софтвер или технологија преку електронски медиум, факс, телефон, електронска пошта или друго електронско средство надвор од подрачјето на Република Македонија;".

По точката 4 се додаваат три нови точки 5, 6 и 7, кои гласат:

"5. "Брокерски услуги" се преговарање или договарање на трансакции за купување, продавање или набавка на стоки и технологии со двојна употреба од една земја во која било друга земја, како и продавање или купување на стоки и технологии со двојна употреба кои се наоѓаат во една земја за нивен пренос во која било друга земја. За целите на овој закон помошните услуги не се сметаат за брокерски услуги. Помошни услуги се транспортот, финансиските услуги, осигурување или реосигурување, рекламирање и промоција;

6. "Брокер" е секое физичко или правно лице со седиште во Република Македонија кое врши брокерски услуги дефинирани во точката 5 на овој член и

7. "Транзит на стоки со двојна употреба" е транспорт или превоз на стоки и технологии со двојна употреба од една земја во друга земја при што стоките минуваат низ царинската територија на Република Македонија."

Член 3

Во насловот на Главата III по зборот "ИЗВОЗ" се става запирка и се додаваат зборовите: "БРОКЕРИНГ И ТРАНЗИТ".

Член 4

По членот 6 се додаваат два нови члена 6-а и 6-б, кои гласат:

„Член 6-а

(1) Брокерот може да врши брокерски услуги на стоки и технологии со двојна употреба врз основа на дозвола за брокерски услуги на стоки и технологии со двојна употреба (во натамошниот текст: дозвола за брокерски услуги).

(2) Дозволата за брокерски услуги од ставот (1) на овој член ја издава Министерството.

(3) Дозвола за брокерски услуги е потребна за стоките и технологиите со двојна употреба од Листата од членот 5 точка 1 на овој закон, доколку брокерот е известен од страна на Министерството, Министерството за одбрана, Министерствотото за внатрешни работи, Министерството за надворешни работи, Царинската управа на Република Македонија или друг надлежен орган, дека таа стока или технологија во целина или нејзини делови се или можат да се наменат за развој, производство, управување, ракување, одржување, ускладиштување, откривање, препознавање или ширење на хемиско, биолошко или нуклеарно оружје или за развој, производство, одржување и складирање на ракети способни за пренос на такво оружје.

(4) Дозвола за брокерски услуги е потребна и во случаите кога стоките и технологиите не се опфатени со Листата од членот 5 точка 1 на овој закон доколку брокерската услуга се однесува на земја купувач или земјата со крајна дестинација кон која Советот за безбедност на ООН со обврзувачка резолуција има воведено ембарго за извоз на оружје или со одлука на ОБСЕ или со ембарго за извоз на оружје на Европската унија кон кое Република Македонија се има придружено, ако брокерот е информиран од органот од ставот (3) на овој член дека стоката може да биде наменета делумно или во целост за воени крајни употреби.

(5) Дозвола за брокерски услуги се издава и за стоки со двојна употреба што не се опфатени со Листата од членот 5 точка 1 на овој закон, ако брокерот е информиран од страна на органот од ставот (3) на овој член дека стоките се или можат да бидат наменети во целост или делумно, за употреба како делови или компоненти од воени стоки.

(6) Брокерот на кого му е познато, или има основа да се сомнева дека стоката или технологијата со двојна употреба ќе биде употребена за намените од ставовите (3), (4) и (5) на овој член, е должен за тоа да ги извести Комисијата и Министерството. Комисијата, во рок кој не може да биде подолг од 30 дена од известувањето одлучува дали за таа стока или технологија е потребна дозвола за брокерски услуги.

Член 6-б

(1) Царинската управа на Република Македонија може привремено да задржи или забрани транзит на стоки и технологии со двојна употреба опфатени со Листата од членот 5 точка 1 на овој закон, ако стоката или технологијата во целина или нејзини делови се или можат да се наменат за развој, производство, управување, ракување, одржување, ускладиштување, откривање, препознавање или ширење на хемиско, биолошко или нуклеарно оружје или за развој, производство, одржување и складирање на ракети способни за пренос на такво оружје.

(2) Во случај на привремено задржување или забрана на транзит на стока со двојна употреба Царинската управа на Република Македонија е должна во период од 48 часа да го извести писмено Министерството за задржувањето или забраната на транзитот.

(3) Согласно со ставот (4) на овој член, Министерството ќе издаде дозвола за транзит во рок од 60 дена, доколку се исполнети бараните услови за транзит на стока со двојна употреба низ територијата на Република Македонија.

(4) При одлучувањето за забрана на транзит од ставот (1) на овој член Министерството ќе ги има предвид обврските и одговорностите кои Република Македонија ги презела како членка на меѓународни договори или како членка на меѓународни режими за не ширење на оружје за масовно уништување, како и критериумите од членот 8 на овој закон.

(5) Министерот за економија ја пропишува постапката за издавање на дозвола за одреден транзит на стоки и технологии со двојна употреба од Листата од членот 5 точка 1 на овој закон ако стоката или технологијата во целина или нејзини делови се или можат да се наменат за целите од ставот (1) на овој член, како и формата и содржината на барањето и дозволата за транзит на стоката со двојна употреба."

Член 5

Членот 7 се менува и гласи:

„(1) Извозникот и брокерот се должни до Министерството да поднесат барање за издавање на дозвола за извоз, односно дозвола за брокерски услуги на обрасци чија форма и содржина ја пропишува министерот за економија .

(2) Врз основа на барањето од ставот (1) на овој член министерот за економија издава дозвола за извоз, односно дозвола за брокерски услуги.

(3) Дозволата за извоз и дозволата за брокерски услуги од ставот (2) на овој член се издаваат на обрасци чија форма и содржина ги пропишува министерот за економија.

(4) Обрасците од ставовите (1) и (3) на овој член треба да бидат усогласени со меѓународните стандардизирани обрасци.

(5) Со барањето од ставот (1) на овој член треба да се достави јасен опис на стоките и приложат сите докази кои се потребни за потврдување на податоците наведени во барањето како технички карактеристики, скици, планови, фотографии и друга документација за идентификација на стоките и технологиите со двојна употреба.

(6) Во прилог на барањето извозникот и брокерот мора да достават "Сертификат за краен корисник".

(7) Брокерот треба да достави и податоци за локацијата на потеклото на стоките и технологиите со двојна употреба."

Член 6

Во членот 8 став (1) по зборот "извоз" се става запирка и се додаваат зборовите: "односно дозвола за брокерски услуги".

Во ставот (2) по зборовите: "Министерството за здравство" се става запирка и се додаваат зборовите: "Дирекција за радијациона сигурност".

Во ставот (3) по зборот „Министерствата" се додаваат зборовите: „и органите".

Во ставот (4) зборот "барањето" се заменува со зборот "барањата", а зборовите: "за извоз" се бришат.

Член 7

Членот 9 се менува и гласи:

„(1) Министерството, по предходно прибавено позитивно мислење од членот 8 ставови (1) и (2) на овој закон, издава дозвола за извоз или дозвола за брокерски услуги најмногу за период од една година од денот на издавањето на дозволата .

(2) Дозволата од ставот (1) на овој член се издава во четири примероци: два се доставуваат до барателот, од кои еден примерок барателот го доставува до царинскиот орган при постапката на извоз, а еден задржува за себе, еден примерок се доставува до Царинската управа на Република Македонија и еден примерок се чува во архивата на Министерството.

(3) Министерството е должно еднаш на шест месеци да достави список на издадени дозволи за извоз, дозволи за брокерски услуги и одбиени барања за добивање дозволи за извоз и дозволи за брокерски услуги, до Комисијата."

Член 8

Во членот 11 по зборот "извоз" се додаваат зборовите: "односно барањето за издавање на дозвола за брокерски услуги", а по зборот "извозот" се става запирка и се додаваат зборовите: "односно брокерската услуга".

Во алинејата 1 по зборовите: "Република Македонија" се додаваат зборовите: "вклучувајќи ги и оние кои се опфатени од Заедничкиот став на Советот 2008/944 ЗНБП од 8 декември 2008".

Член 9

Членот 12 се менува и гласи:

„(1) Министерот со решение може по барање на извозникот, по барање на брокерот или по службена должност, да ја укине дозволата за извоз, односно дозволата за брокерски услуги кога:

- ќе утврди дека еден или повеќе услови врз основа на кои била издадена дозволата за извоз, односно дозволата за брокерски услуги не се веќе важечки и

- кога извозникот не ги извршува утврдените обврски во дозволата за извоз, односно кога брокерот не ги извршува утврдените обврски во дозволата за брокерски услуги.

(2) Министерот со решение ја поништува дозволата за извоз, односно дозволата за брокерски услуги кога:

- дозволата за извоз, односно дозволата за брокерски услуги била издадена врз основа на неточни или непотполни податоци, а подносителот на барањето знаел или би морал да знае дека податоците биле неточни или непотполни,

- извозникот, односно брокерот не го известил Министерството за промените поврзани со стоките и технологиите со двојна употреба и

- извозникот ја пренел дозволата за извоз на друг извозник."

Член 10

Членот 13 се менува и гласи:

„(1) Против решението од членовите 11 и 12 на овој закон извозникот, односно брокерот има право на жалба до Комисијата на Владата на Република Македонија за решавање во втор степен во управни работи во областа на извозот на стоки и технологии со двојна употреба, во рок од осум дена од приемот на решението.

(2) Жалбата од ставот (1) на овој член не го одлага извршувањето на решението."

Член 11

Во насловот на Главата IV по зборот "ИЗВОЗНИКОТ" се додаваат зборовите: "И БРОКЕРОТ".

Член 12

Во членот 14 по ставот (2) се додава нов став (3), кој гласи:

" (3) Брокерот кој врши брокерски услуги на стоки и технологии со двојна употреба е должен:

- да води посебна евиденција за извршените брокерски услуги на стоки и технологии со двојна употреба,

- да ја извршува дејноста во согласност со условите и барањата утврдени во дозволата за брокерски услуги и

- за секоја промена во условите на вршење на брокерски услуги на стоки и технологии со двојна употреба веднаш во писмена форма да го извести Министерството."

Член 13

Во членот 17 став (1) по зборот "извозникот" се додаваат зборовите: "и брокерот", а по зборот "трансакција" се додаваат зборовите: "односно брокерска услуга".

Член 14

Во членот 18 став (5) по зборот "извоз" се додаваат зборовите: "и брокерски услуги".

Член 15

Членот 20 се менува и гласи:

„(1) Надзор над спроведувањето на одредбите од овој закон врши Министерството.

(2) Надзор над активностите на извоз на стоки и технологии со двојна употреба и брокерски услуги на стоки и технологии со двојна употреба врши Царинската управа на Република Македонија.

(3) При вршење на надзорот од ставот (2) на овој член царинските службеници имаат право:

- да бараат од лицата вклучени во активностите со стоки и технологии со двојна употреба информации и податоци потребни за вршење на контролата,
- мислења од други соодветни органи и институции,
- да вршат контрола на секој поединечен извоз на стоки и технологии со двојна употреба, како и проверка на податоците за стоките и технологиите со двојна употреба со податоците од издадената дозвола за извоз во согласност со царинските прописи,
- да вршат увид на стоки и технологии со двојна употреба на царинските терминали и во складиштата во согласност со царинските прописи,
- да влегуваат во деловните простории на лицата вклучени во извозните или брокеринг трансакции со стоки и технологии со двојна употреба,
- да доставуваат барања до соодветните надлежни институции на други земји за обезбедување на информации потребни за контролата и
- да даваат информации по барања на истражни органи од други земји во согласност со меѓународните обврски на Република Македонија.“

Член 16

По членот 20 се додаваат два нови члена 20-а и 20-б, кои гласат:

“Член 20-а

(1) По откривање на прекршок по овој закон царинскиот службеник е должен да состави записник во кој ги забележува битните елементи на дејствието од кое произлегува правното обележје на прекршокот, времето, местото и начинот на сторувањето, описот на дејствието и лицата затекнати на самото место. Записникот го потпишува царинскиот службеник и сторителот.

(2) Царинскиот службеник веднаш по составување на записникот од ставот (1) на овој член на сторителот ќе му врачи покана за плаќање на глоба, а на сторителот кој ќе го признае прекршокот што му се става на товар ќе му издаде платен налог, согласно со закон. Приемот на поканата или платниот налог сторителот го констатира со свој потпис.

(3) Ако сторителот не ја плати глобата од поканата и налогот од ставот (2) на овој член во рок од осум дена од денот на приемот царинскиот службеник е должен веднаш да поднесе барање за поведување на прекршочна постапка до надлежниот суд.

Член 20-б

Надлежен орган за изрекување на прекршоци од овој закон е надлежниот суд.“

Член 17

Членот 22 се менува и гласи:

„(1) Глоба во износ од 10.000 до 15.000 евра во денарска противвредност за прекршок ќе му се изрече на извозникот- правно лице кој врши извоз на стоки и технологии со двојна употреба без издадена дозвола за извоз, спротивно од членот 6 ставови (1), (3), (4) и (5) на овој закон.

(2) Глоба во износ од 2.000 до 3.000 евра во денарска противвредност за прекршок од ставот (1) на овој член ќе му се изрече и на одговорното лице во правното лице.

(3) За дејствијата од ставот (1) на овој член на правното или физичкото лице ќе му се изрече и посебна прекршочна санкција одземање на предмети - стоки.

(4) За дејствијата од ставот (1) на овој член, покрај глобата на одговорното лице во правното лице ќе му се изрече и прекршочна санкција забрана за вршење на должност во траење од три до пет години.

(5) За дејствијата од ставот (1) на овој член, покрај глобата на правното лице ќе му се изрече и прекршочна санкција забрана за вршење на дејноста во траење од три до пет години, а на физичкото лице ќе му се изрече прекршочна санкција забрана за вршење на дејност или должност во траење од три до пет години.“

Член 18

По членот 22 се додаваат седум нови члена 22-а, 22-б, 22-в, 22-г, 22-д, 22-ѓ и 22-е, кои гласат:

„Член 22-а

(1) Глоба во износ од 10.000 до 15.000 евра во денарска противвредност за прекршок ќе му се изрече на брокерот кој врши брокерски услуги на стоки и технологии со двојна употреба (член 6-а ставови (1), (3), (4) и (5)).

(2) Глоба во износ од 2.000 до 3.000 евра во денарска противвредност за прекршок од ставот (1) на овој член ќе му се изрече и на одговорното лице во правното лице.

(3) За дејствијата од ставот (1) на овој член, покрај глобата на одговорното лице во правното лице ќе му се изрече и прекршочна санкција забрана за вршење на должност во траење од три до пет години.

(4) За дејствијата од ставот (1) на овој член, покрај глобата на правното лице ќе му се изрече и прекршочна санкција привремена забрана за вршење на дејноста во траење од три до пет години, а на физичкото лице ќе му се изрече прекршочна санкција забрана за вршење на дејност или должност во траење од три до пет години.

Член 22-б

(1) Глоба во износ од 4.000 до 6.000 евра во денарска противвредност за прекршок ќе му се изрече на извозникот - правно лице, ако:
- извозникот ја пренесе дозволата за извоз на друг извозник (член 14 став (2)) и
- извозникот не се придржува кон утврдените обврски во дозволата за извоз (член 14 став (1) алинеја 2).

(2) Глоба во износ од 800 до 1.200 евра во денарска противвредност за прекршок од ставот (1) на овој член ќе му се изрече и на одговорното лице во правното лице.

Член 22-в

(1) Глоба во износ од 4.000 до 6.000 евра во денарска противвредност за прекршок ќе му се изрече на брокерот, ако не се придржува кон утврдените обврски во дозволата за брокерски услуги (член 14 став (3) алинеја 2).

(2) Глоба во износ од 800 до 1.200 евра во денарска противвредност за прекршок од ставот (1) на овој член ќе му се изрече и на одговорното лице во правното лице.

Член 22-г

(1) Глоба во износ од 2.000 до 3.000 евра во денарска противвредност за прекршок ќе му се изрече на извозникот - правно лице, ако:
- не води посебна евиденција за извршениот извоз на стоки и технологии со двојна употреба (член 14 став (2) алинеја 1),
- не го извести Министерството за секоја промена во условите за вршење на нивните активности (член 14 став (2) алинеја 3) и
- не ги чува фактурите, испратниците, приемниците, товарните листови за сите видови превоз и секаква друга документација која е поврзана со стоките и технологиите со двојна употреба, најмалку пет години од завршувањето на календарската година во која била извршена секоја поединечна извозна трансакција на стоки и технологии со двојна употреба (член 17 став (1)).

(2) Глоба во износ од 400 до 600 евра во денарска противвредност за прекршок од ставот (1) на овој член ќе му се изрече и на одговорното лице во правното лице.

Член 22-д

(1) Глоба во износ од 2.000 до 3.000 евра во денарска противвредност за прекршок ќе му се изрече на брокерот, ако:

- не води посебна евиденција за извршените брокерски услуги со стоки и технологии со двојна употреба (член 14 став (3) алинеја 1),
- не го извести Министерството за секоја промена во условите за вршење на нивните активности (член 14 став (3) алинеја 3) и
- не ги чува фактурите, испратниците, приемниците, товарните листови за сите видови превоз и секаква друга документација која е поврзана со стоките и технологиите со двојна употреба, најмалку пет години од завршувањето на календарската година во која била извршена секоја поединечна извозна трансакција на стоки и технологии со двојна употреба (член 17 став (1)).

(2) Глоба во износ од 400 до 600 евра во денарска противвредност за прекршок од ставот (1) на овој член ќе му се изрече и на одговорното лице во правното лице.

Член 22-ѓ

Кога прекршокот од членовите 22 и 22-а на овој закон е сторен со цел сторителот за себе или за друго лице да прибави имотна корист или прекршокот е сторен од организирана група на лица составена од најмалку три лица. Надлежниот суд може да изрече глоба во износ од 20.000 до 30.000 евра во денарска противвредност на правното лице.

Член 22-е

Глоба во износ од 4.000 до 6.000 евра во денарска противвредност за прекршокот од членовите 22 и 22-а на овој закон ќе се изрече и на одговорното лице во правното лице, ако прекршокот го сторил со цел да прибави имотна корист за себе или за друго лице.“

Член 19

Овој закон влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија”.

L I G J
PËR NDRYSHIMIN DHE PLOTESIMIN E LIGJIT PËR KONTROLL TË EKSPORTIT TË MALLRAVE DHE TEKNOLOGJIVE ME PERDORIM TË DYFISHTE

Neni 1

Në Ligjin për kontroll të eksportit të mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte (“Gazeta Zyrtare e Republikes së Maqedonise” numer 82/2005 dhe 84/2007), neni 1 ndryshohet si vijon:

“Me kete ligj rregullohen kushtet në të cilat mund të kryhet eksporti, brokerimi dhe transiti i mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte, kompetenca e organeve shteterore në kontrollin mbi eksportin, brokerimin dhe transitin e mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte dhe të drejtat dhe detyrat e personave juridike dhe fizike të cilet kryejne eksport, transfer, brokerim dhe transit të mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte.”

Neni 2

Në nenin 2 pikat 2 dhe 3 ndryshohen si vijojne:

“2. “Eksport i mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte” eshte eksporti dhe eksporti i serishem i mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte, si dhe transferi i softuerit ose teknologjise nepermjet medieve elektronike, faksit, telefonit, postes elektronike ose mjeti tjeter elektronik jashe rajonit të Republikes së Maqedonise, e që ka të beje me qasjen në forme elektronike të softuerit dhe teknologjise personit fizik dhe juridik jashte rajonit të Republikes së Maqedonise dhe me transmetimin gojor të teknologjise nepermjet telefonit, nese teknologjia permbahet në dokument pjesa e rendesishme e të cilit eshte lexuar ose pershkruar nepermjet telefonit;

3. “eksportues” eshte personi juridik ose fizik i cili eshte regjistruar për kryerjen e eksportit me seli në territorin e Republikes së Maqedonise dhe i cili e ka pronesine dhe të drejten e disponimit me mallrat dhe teknologjite me perdorim të dyfishte, si dhe çdo person fizik ose juridik i cili vendos të transferoje softuer ose teknologji nepermjet medieve elektronike, faksit, telefonit, postes elektronike ose mjeti tjeter elektronik jashte rajonit të Republikes së Maqedonise;“.

Pas pikes 4 shtohen tri pika të reja 5, 6 dhe 7, si vijojne:

“5. “Sherbime brokere” jane negociate ose marreveshje të transaksioneve për blerje, shitje ose porosi të mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishe nga një vend në cilindo vend tjeter, si dhe shitje dhe blerje e mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte që gjenden në një vend, për transferin e tyre në cilindo vend tjeter. Për qellimet e ketij ligji sherbimet ndihmese nuk konsiderohen për sherbime brokere. Sherbimet ndihmese jane transporti, sherbimet financiare, sigurimi ose risigurimi, reklamimi dhe promovimi;

6. “Broker” eshte secili person fizik ose juridik me seli në Republiken e Maqedonise, i cili kryen sherbime brokeri të definuara në piken 5 të ketij neni dhe

7. “Transit i mallrave me perdorim të dyfishte” eshte transporti ose bartja e mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte nga një vend në vend tjeter, me ç’rast mallrat kalojne nepermjet teritorrit doganor të Republikes së Maqedonise.”

Neni 3

Në titullin e Kapitullit III pas fjales “EKSPORT” vihet presje dhe shtohen fjalet: “BROKERIMI DHE TRANSITI”.

Neni 4

Pas nenit 6 shtohen dy nene të reja 6 – a dhe 6 – b, si vijojne:

“Neni 6 – a

(1) Brokeri mund të kryeje sherbime brokeri të mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte, në baze të lejes për sherbime brokeri të mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte (në tekstin e metutjeshem: Leje për sherbime brokeri).

(2) Leje për sherbime brokeri nga paragrafi (1) i ketij neni, leshon Ministria.

(3) Leja për sherbime brokeri nevojitet për mallra dhe teknologji me perdorim të dyfishte të Listes nga neni 5 pika 1 të ketij ligji, nese brokeri eshte i njoftuar nga Ministrisa, Ministria e Mbrojtjes, Ministria e Puneve të Brendshme, Ministria e Puneve të Jashtme, Drejtoria Doganore e Republikes së Maqedonise ose organi tjeter kompetent, se ai mall ose teknologji në teresi ose pjese të saj jane dedikuar ose mund të dedikohen për zhvillim, prodhim, menaxhim, perdorim, mirembajtje, pershtatje, zbulim, identifikim ose perhapje të armeve kimike, biologjike ose nukleare ose për zhvillim, pordhim, mirembajtje dhe magazinim të raketave të afta për për barjten e armeve të atilla.

(4) Leja për sherbime brokeri nevojitet edhe në raste kur mallrat dhe teknologjite nuk jane perfshire me Listen nga neni 5 pika 1 të ketij ligji, nese sherbimi i brokerit ka të beje me vendin bleres ose vendin me destinacion të fundit ndaj të cilit Keshilli i Sigurimit i OKB-së me rezolute obliguese ka vendosur embargo për eksport të armeve ose

me vendim të OSBE-së ose me embargo për eksport të armeve, të UE-së të cilen Republika e Maqedonise e ka pranuar, nese brokeri eshte informuar prej organit nga paragrafi (3) të ketij neni se malli mund të dedikohet pjeserisht apo teresisht për perdorim të fundit ushtarak.

(5) Leja për sherbime brokeri leshohet edhe për mallra me perdorim të dyfishte që nuk jane perfshire me Listen nga neni 5 pika 1 të ketij ligji, nese brokeri eshte informuar prej organit nga paragrafi (3) i ketij neni, se mallrat jane dedikuar ose mund të dedikohen në teresi ose pjeserisht, për perdorim si pjese ose komponenta të mallrave ushtarake.

(6) Brokeri të cilit i eshte e njohur, ose ka baze për dyshim se malli ose teknologjia me perdorim të dyfishte do të perdoret për qellime nga paragrafet (3), (4) dhe (5) të ketij neni, detyrohet që për kete ta njoftoje Komisionin dhe Ministrine. Komisioni në afat që nuk mund të jete më i gjate se 30 dite nga njoftimi, vendos nese për atë mall ose teknologji eshte e nevojshme leje për sherbime brokeri.

Neni 6 – b

(1) Drejtoria Doganore e Republikes së Maqedonise mundet perkohesisht ta pengoje ose ndaloje transitin e mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte të perfshira me Listen nga neni 5 pika 1 të ketij ligji, nese malli ose teknologjia në teresi ose pjese të saj jane ose mund të dedikohen për zhvillim, prodhim, menaxhim, perdorim, mirembajtje, pershtatje, zbulim, identifikim ose zgjerim të armes kimike, biologjike ose nukleare ose për zhvillim, prodhim, mirembajtje dhe magazinim të raketave të afta për bartjen e armes së atille.

(2) Në rast të mbajtjes ose ndalimit të perkohshem të transitit të mallit me perdorim të dyfishte, Drejtoria Doganore e Republikes së Maqedonise detyrohet që në periudhe prej 48 oresh ta njoftoje me shkrim Ministrine për mbajtjen ose ndalimin e transitit.

(3) Në perputhje me paragrafin (4) të ketij neni, Ministria do të leshoje leje për transit në afat prej 60 ditesh, nese jane plotesuar kushtet e kerkuara për transit të mallit me perdorim të dyfishte neper territorin e Republikes së Maqedonise.

(4) Gjate vendimmarrjes për ndalim të transitit nga paragrafi (1) i ketij neni, Ministria do t'i kete parasysh detyrat dhe pergjegjesite që Republika e Maqedonise i ka ndermarre si anetare e marreveshjeve nderkombetare ose si anetare e regjmit për mosperhapjen e armeve për shkaterrim masiv, si dhe kriteret nga neni 8 i ketij Ligji.

(5) Ministria e Ekonomise e percakton proceduren për leshimin e lejes për transit të caktuar të mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte nga Lista nga neni 5 pika 1 të ketij ligji, nese malli ose teknologjia në teresi ose pjese të saj jane dedikuar ose mund të dedikohen për qellimet nga paragrafi (1) i ketij neni, si dhe formen dhe permbajtjen e kerkeses dhe lejes për transit të mallit me perdorim të dyfishte."

Neni 5

Neni 7 ndryshohet si vijon:

"(1) Eksportuesi dhe brokeri detyrohen që të parashtrojne kerkese në Ministri për leshimin e lejes për eksport, perkatesisht lejes për sherbime brokeri me formular, formen dhe permbajtjen e të cilit e percakton ministri i Ekonomise.

(2) Në baze të kerkeses nga paragrafi (1) i ketij neni, ministri i Ekonomise leshon leje për eksport, perkatesisht për sherbime brokeri.

(3) Leja për ekpsort dhe leja për sherbime brokeri nga paragrafi (2) i ketij neni leshohen me formular, formen dhe permbajtjen e të cilit e percakton ministri i Ekonomise.

(4) Formularet nga paragrafet (1) dhe (3) të ketij neni, duhet të jene të harmonizuar me formularet e standardizuar nderkombetare.

(5) Me kerkesen nga paragrafi (1) i ketij neni, duhet të dorezohet pershkrim i qarte i mallrave dhe të paraqiten prova që nevojiten për konfirmimin e të dhenave të theksuara në kerkese si karakteristika teknike, skica, plane, fotografi dhe dokumentacion tjeter për identifikimin e mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte.

(6) Në shtojce të kerkeses eksportuesi dhe brokeri doemos duhet të dorezojne "Certifikate për shfrytezuesin perfundimtar".

(7) Brokeri duhet të dorezoje edhe të dhena për vendin e prejardhjes së mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte."

Neni 6

Në nenin 8 paragrafi (1) pas fjales "eksport" vihet presje dhe shtohen fjalet: "perkatesisht leje për sherbime brokeri".

Në paragrafin (2) pas fjaleve: "Ministria e Shendetesise" vihet presje dhe shtohen fjalet: "Drejtoria për Siguri nga Rrezatimi".

Në paragrafin (3) pas fjales "Ministrite" shtohen fjalet: "dhe organet".

Në paragrafin (4) fjala "kerkesa" zevendesohet me fjalen "kerkesat", ndersa fjalet: "për eksport" shlyhen.

Neni 7

Neni 9 ndryshohet si vijon:

"(1) Ministria, pas marrjes paraprake të mendimit pozitiv nga neni 8 paragrafet (1) dhe (2) të ketij ligji, leshon leje për eksport ose leje për sherbime brokeri, më së shumti për periudhe njevjecare nga dita e leshimit të lejes.

(2) Leja nga paragrafi (1) i ketij neni leshohet në kater ekzemplare: dy dorezohen për kerkuesin, nga të cilet një ekzemplar kerkuesi e dorezon te organi doganor gjate procedures së eksportit, nderkaq një e mban për vete, një ekzemplar dorezohet në Drejtorine Doganore të Republikes së Maqedonise dhe një ekzemplar ruhet në arkivin e Ministrise.

(3) Ministria detyrohet që një here në gjashte muaj të dorezoje liste të lejeve të leshuara për eksport, lejeve për sherbime brokeri dhe kerkesave të refuzuara për marrjen e lejeve për eksport dhe lejeve për sherbime brokeri, te Komisioni.

Neni 8

Në nenin 11 pas fjales "eksport" shtohen fjalet: "perkatesisht kerkesa për leshimin e lejes për sherbime brokeri", e pas fjales "eksporti" vihet presje dhe shtohen fjalet: "perkatesisht sherbimi i brokerit".

Në alinene 1 pas fjaleve: "Republika e Maqedonise" shtohen fjalet: "duke i perfshire edhe ato që jane perfshire nga Qendrimi i perbashket i Keshillit 2008/944 ZNBP nga 8 dhjetori 2008".

Neni 9

Neni 12 ndryshohet dhe vijon:

"(1) Ministri me vendim mundet, që me kerkese të eksportuesit, me kerkese të brokerit ose me detyre zyrtare, ta shfuqizoje lejen për eksport, perkatesisht lejen për sherbime brokeri, kur:

- konstaton se një ose më shume kushte në baze të të cilave eshte leshuar leja për eksport, perkatesisht leja për sherbime brokeri, tanime nuk vlejne dhe

- eksportuesi nuk i kryen detyrat e percaktuara në lejen për eksport, perkatesisht kur brokeri nuk i kryen detyrat e percaktuara në lejen për sherbime brokeri.

(2) Ministri me vendim e shfuqizon lejen për eksport, perkatesisht lejen për sherbime brokeri, nese:

- leja për eksport, perkatesisht leja për sherbime brokeri eshte leshuar në baze të të dhenave të pasakta dhe jo të plota, e parashtruesi i kerkeses e ka ditur ose doemos duhej ta dinte se të dhenat kane qene të pasakta ose jo të plota,

- eksportuesi, perkatesisht brokeri nuk e njofton Ministrine, për ndryshimet lidhur me mallrat dhe teknologjite me perdorim të dyfishte dhe
- eksportuesi ia ka bartur lejen për eksport eksportuesit tjeter."

Neni 10

Neni 13 ndryshohet dhe vijon:

"(1) Kunder aktvendimit nga nenet 11 dhe 12 të ketij ligji eksportuesi, perkatesisht brokeri ka të drejte ankese në Komisionin e Qeverise së Republikes së Maqedonise për vendimmarrje në shkalle të dyte në punet administrative në sferen e eksportit të mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte, në afat prej tete ditesh nga pranimi i aktvendimit.

(2) Ankesa nga paragrafi (1) i ketij neni, nuk e prolongon zbatimin e aktvendimit."

Neni 11

Në titullin e Kapitullit IV pas fjales: "EKSPORTUESI" shtohen fjalet: "DHE BROKERI".

Neni 12

Në nenin 14 pas paragrafit (2) shtohet paragraf i ri (3), si vijon:

"(3) Brokeri i cili kryen sherbime brokeri të mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte, eshte i obliguar:

- të mbaje evidence të vecante për sherbimet e kryera të brokerit të mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte,
- ta ushtroje veprimtarine në perputhje me kushtet dhe kerkesat e percaktuara në lejen për sherbime brokeri dhe
- për çdo ndryshim në kushtet e kryerjes së sherbimeve të brokerit të mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte, menjehere me shkrim ta njoftoje Ministrine."

Neni 13

Në nenin 17 paragrafi (1) pas fjales "eksportuesi" shtohen fjalet: "dhe brokeri", ndersa pas fjales "transaksioni" shtohen fjalet: "perkatesisht sherbimi i brokerit".

Neni 14

Në nenin 18, në paragrafin (5) pas fjales "eksporti" shtohen fjalet: "edhe sherbime të brokerit".

Neni 15

Neni 20 ndryshohet si vijon:

"(1) Mbikeqyrje mbi zbatimin e dispozitave të ketij ligji kryen Ministria.

(2) Mbikeqyrje mbi aktivitetet e eksportit të mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte dhe sherbimeve të brokerit të mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte, kryen Drejtoria Doganore e Republikes së Maqedonise.

(3) Gjate kryerjes së mbikeqyrjes nga paragrafi (2) i ketij neni, nepunesit doganore kane të drejte:

- të kerkojne nga personat e perfshire në aktivitetet me mallra dhe teknologji me perdorim të dyfishte, informata dhe të dhena të nevojshme për kryerjen e kontrollit,
- mendime nga organe dhe institucione tjera adekuate,
- të kryejne kontroll të çdo eksporti të vecante të mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte, si dhe kontroll të të dhenave për mallra dhe teknologji me perdorim të dyfishte me të dhenat nga leja e leshuar për eksport në perputhje me rregullat doganore,
- të kryejne kontroll të mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte në terminalet doganore dhe në magazina, në perputhje me rregullat doganore,
- të hyjne në pjeset e lokaleve afariste të personave të perfshire në transaksione eksportuese ose brokere me mallra dhe teknologji me perdorim të dyfishte,
- të parashtrojne kerkesa në institucionet adekuate kompetente të vendeve tjera, për sigurimin e informatave të nevojshme për kontroll dhe
- të japin informata me kerkesa të organeve hetuese nga vendet tjera, në perputhje me obligimet nderkombetare të Republikes së Maqedonise."

Neni 16

Pas nenit 20 shtohen dy nene të reja, neni 20 – a dhe neni 20 – b, si vijojne:

"Neni 20 – a

(1) Pas zbulimit të kundervajtjes sipas ketij ligji, nepunesi doganor eshte i obliguar që të hartoje procesverbal në të cilin i shenon elementet e rendesishme të veprimit nga i cili rezulton karakteristika juridike e kundervajtjes, kohen, vendin dhe menyren e kryerjes, pershkrimin e veprimit dhe personat e hasur në vendin e ngjarjes. Procesverbalin e nenshkruan nepunesi doganor dhe kryeresi.

(2) Nepunesi doganor menjehere pas hartimit të procesverbalit nga paragrafi (1) i ketij neni, kryeresit do t'i dorezoje ftese për pagese të gjobes, ndersa kryeresit i cili do ta pranoje kundervajtjen që i ngarkohet do t'i jape urdherpagese në perputhje me ligjin. Pranimin e fteses ose urdherpageses kryeresi e verteton me nenshkrimin e vet.

(3) Nese kryeresi nuk e paguan gjoben dhe urdherpagesen nga paragrafi (2) i ketij neni në afat prej tete ditesh nga dita e pranimit, nepunesi doganor eshte i obliguar që menjehere të parashtroje kerkese për ngritjen e procedures kundervajtese në gjykaten kompetente.

Neni 20 – b

Organ kompetent për kumtimin e kundervajtjeve nga ky ligj, eshte gjykata kompetente."

Neni 17

Neni 22 ndryshohet si vijon:

"(1) Gjobe në shume prej 10 000 deri në 15 000 euro në kundervlere me denare, për kundervajtje do t'i kumtohet eksportuesit – personit juridik i cili kryen eksport të mallrave dhe teknologjive për perdorim të dyfishte pa leshimin e lejes për eksport, në kundershtim me nenin 6 paragrafet (1), (3), (4) dhe (5) të ketij ligji.

(2) Gjobe në shume prej 2 000 deri në 3 000 euro në kundervlere me denare për kundervajtje nga paragrafi (1) i ketij neni, do 'i kumtohet edhe personit pergjegjes në personin juridik.

(3) Për veprimet nga paragrafi (1) i ketij neni, personit juridik ose fizik do t'i kumtohet edhe sanksion i vecante për kundervajtje, sekuestrim i sendeve - mallrave.

(4) Për veprimet nga paragrafi (1) i ketij neni, krahas gjobes personit pergjegjes në personin juridik do t'i kumtohet edhe sanksion kundervajtes, ndalim për ushtrimin e detyres në kohezgjatje prej tri deri në pese vite.

(5) Për veprimet nga paragrafi (1) i ketij neni, krahas gjobes personit juridik do t'i kumtohet edhe sanksion kundervajtes, ndalim i ushtrimit të veprimtarise në kohezgjatje prej tri deri në pese vite, ndersa personit fizik do t'i kumtohet sanksion kundervajtes ndalim për ushtrimin e veprimtarise ose detyres në kohezgjatje prej tri deri në pese vite."

Neni 18

Pas nenit 22 shtohen shtate nene të reja 22 – a, 22 – b, 22 - v, 22 – g, 22 – d, 22 – gj dhe 22 – e, si vijojne:

"Neni 22 – a

(1) Gjobe në shume prej 10 000 deri në 15 000 euro në kundervlere me denare do t'i kumtohet për kundervajtje brokerit i cili kryen sherbime brokeri të mallrave dhe teknologjive për perdorim të dyfishte (neni 6 - a paragrafet (1), (3), (4) dhe (5)).

(2) Gjobe në shume prej 2 000 deri në 3 000 euro në kundervlere me denare për kundervajtjen nga paragrafi (1) i ketij neni, do t'i kumtohet edhe personit pergjegjes në personin juridik.

(3) Për veprimet nga paragrafi (1) i ketij neni, krahas gjobes personit pergjegjes në personin juridik do t'i kumtohet edhe sanksion kundervajtes, ndalim për ushtrimin e detyres në kohezgjatje prej tri deri në pese vite.

(4) Për veprimet nga paragrafi (1) i ketij neni, krahas gjobes personit juridik do t'i kumtohet edhe sanksion kundervajtes, ndalim i ushtrimit të veprimtarise në kohezgjatje prej trë deri në pese vite, ndersa personit fizik do t'i kumtohet sanksion kundervajtes ndalim për ushtrimin e veprimtarise ose detyres në kohezgjatje prej tri deri në pese vite.

Neni 22 – b

(1) Gjobe në shume prej 4 000 deri në 6 000 euro në kundervlere me denare, do t'i kumtohet për kundervajtje eksportuesit – persont juridik, nese:

- eksportuesi ia bart lejen për eksport eksportuesit tjeter (neni 14 paragarfi 2) dhe
- eksportuesi nuk u permbahet obligimeve të percaktuara në lejen për eksport (neni 14 paragarfi 1 alineja 2).

(2) Gjobe në shume prej 800 deri në 1 200 euro në kundervlere me denare për kundervajtjen nga paragrafi (1) i ketij neni, do t'i kumtohet edhe personit pergjegjes në personin juridik.

Neni 22 – v

(1) Gjobe në shume prej 4 000 deri në 6 000 euro në kundervlere me denare do t'i kumtohet për kundervajtje brokerit, nese nuk u permbahet detyrave të percaktuara në leje për sherbime brokeri (neni 14 paragrafi (3) alineja 2).

(2) Gjobe në shume prej 800 deri në 1 200 euro në kundervlere me denare për kundervajtje nga paragrafi (1) i ketij neni, do t'i kumtohet edhe personit pergjegjes në personin juridik.

Neni 22 – g

(1) Gjobe në shume prej 2 000 deri në 3 000 euro në kundervlere me denare, do t'i kumtohet për kundervajtje eksportuesit – personit juridik, nese:

- nuk mban evidence të vecante për eksportin e kryer të mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte (neni 14 paragarfi (2) alineja 1),
- nuk e njofton Ministrine për çdo ndryshim në kushtet për kryerjen e aktiviteteve të tyre (neni 14 paragarfi (2) alineja 3) dhe
- nuk i ruan faturat, fletedergesat, fletepranimet, fletengarkimet për të gjitha llojet e transportit dhe çdo dokumentacion tjeter që lidhet me mallrat dhe teknologjite me perdorim të dyfishte, së paku pese vjet nga perfundimi i vitit kalendarik në të cilin eshte kryer çdo transaksion i vecante eksportues i mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte (neni 17 paragarfi (1)).

(2) Gjobe në shume prej 400 deri në 600 euro në kundervlere me denare për kundervajtje nga paragrafi (1) i ketij neni, do t'i kumtohet edhe personit pergjegjes në personin juridik.

Neni 22 – d

(1) Gjobe në shume prej 2 000 deri në 3 000 euro në kundervlere me denare, do t'i kumtohet për kundervajtje brokerit nese:

- nuk mban evidence të vecante për sherbimet e kryera të brokerit me mallra dhe teknologji me perdorim të dyfishte (neni 14 paragarfi (3) alineja 1),
- nuk e njofton Ministrine për çdo ndryshim në kushtet për kryerjen e aktiviteteve të tyre (neni 14 paragarfi (3) alineja 3) dhe
- nuk i ruan faturat, fletedergesat, fletepranimet, fletengarkimet për të gjitha llojet e transportit dhe çdo dokumentacion tjeter që lidhet me mallrat dhe teknologjite me perdorim të dyfishte, së paku pese vjet nga perfundimi i vitit kalendarik në të cilin eshte kryer çdo transaksion i vecante eksportues i mallrave dhe teknologjive me perdorim të dyfishte (neni 17 paragarfi (1)).

(2) Gjobe në shume prej 400 deri në 600 euro në kundervlere me denare për kundervajtje nga paragrafi (1) i ketij neni, do t'i kumtohet edhe personit pergjegjes në personin juridik.

Neni 22 – gj

Kur kundervajtja nga nenet 22 dhe 22-a eshte kryer me qellim që kryeresi për vete ose për personin tjeter të perfitoje dobi pronesore, ose kundervajtja eshte kryer nga grupi i organizuar i personave i perbere nga më së paku tre persona, Gjykata kompetente mund t'i kumtoje gjobe në shume prej 20 000 deri në 30 000 euro në kundervlere me denare, personit juridik.

Neni 22 – e

Gjobe në shume prej 4 000 deri në 6 000 euro në kundervlere me denare për kundervajtje nga nenet 22 dhe 22-a, do t'i kumtohet edhe personit pergjegjes në personin juridik, nese kundervajtjen e ka kryer me qellim që të perfitoje dobi pronesore për vete ose për personin tjeter."

Neni 19

Ky ligj hyn në fuqi në diten e tete nga dita e botimit në „Gazeten Zyrtare të Republikes së Maqedonise".

3314.

Врз основа на членот 75 ставови 1 и 2 од Уставот на Република Македонија, претседателот на Република Македонија и претседателот на Собранието на Република Македонија издаваат

У К А З
ЗА ПРОГЛАСУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ТРГОВИЈА

Се прогласува Законот за изменување и дополнување на Законот за трговија,

што Собранието на Република Македонија го донесе на седницата одржана на 6 декември 2010 година.

Бр. 07-4960/1
6 декември 2010 година
Скопје

Претседател
на Република Македонија,
Ѓорге Иванов, с.р.

Претседател
на Собранието на Република
Македонија,
Трајко Вељаноски, с.р.

З А К О Н
ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ТРГОВИЈА

Член 1

Во Законот за трговија („Службен весник на Република Македонија" бр. 16/2004, 128/2006, 63/2007, 88/2008, 159/2008, 20/2009, 99/2009 и 105/2009), во членот 23-а по ставот 6 се додаваат три нови става 7, 8 и 9, кои гласат:

„Лиценцата по истекот на рокот за кој е издадена може да се продолжи, на барање на трговецот на мало кој врши промет на алкохолни пијалаци, доколку ги исполнува условите од членот 23-а ставови 4 и 5 на овој закон.

За продолжување на лиценцата трговецот е должен да плати надоместок во износ од:

- 5.000 денари за секој продажен објект ако има до три продажни објекти и

- 15.000 денари за секој продажен објект, ако има над три продажни објекти и 0,05% од вкупниот промет остварен во претходната година.

Барањето од ставот 1 на овој член се доставува во рок од 30 дена пред истекот на рокот на важноста на лиценцата.”

Ставот 7 станува став 10.

Член 2

Во членот 23-б став 2 точката 1 се менува и гласи:

„1) документ за тековната состојба на трговецот на мало, издаден од Централниот регистар на Република Македонија;”.

По ставот 2 се додава нов став 3, кој гласи:

„Кон барањето за продолжување на лиценца, трговецот на мало е должен да достави:

1) скратен исказ од годишна сметка издаден од Централен регистар на Република Македонија и

2) доказ за уплатен надоместок за продолжување на лиценцата.”

Ставовите 3, 4, 5, 6 и 7 стануваат ставови 4, 5, 6, 7 и 8.

Член 3

Во членот 24-а став 1 зборовите: “во продавниците во состав на зелените пазари” се бришат.

Член 4

Во членот 29 по ставот 2 се додава нов став 3, кој гласи:

„Одредбите од ставовите 1 и 2 на овој член не се однесуваат за земјите членки на Европската унија.”

Член 5

Во членот 30 по ставот 2 се додава нов став 3, кој гласи:

„Одредбите од ставовите 1 и 2 на овој член не се однесуваат за земјите членки на Европската унија”.

Член 6

Членот 32 се менува и гласи:

„Трговецот е должен при увозот на стоки на надлежните инспекциски органи, пред постапката за царинење да им достави доказ дека се исполнети пропишаните услови за квалитетот на стоките, физичко-хемиските и органолептичките својства, бактериолошките својства, количеството, пакувањето, како и условите за превоз на стоката во однос на превозното средство и начинот на транспортирањето согласно со закон. “

Член 7

Членот 33 се брише.

Член 8

Во членот 34 став 1 алинејата 1 се менува и гласи:

„- заштита на животот и здравјето на луѓето, животните и растенијата,“.

Алинеите 3, 5, 6 и 7 се бришат.

Член 9

Одредбите од членот 1 став 2, а кои се однесуваат на членот 23-а став 8 и членот 2 став 3, а кој се однесува на членот 23-б став 3 од овој закон ќе престанат да се применуваат по пристапувањето на Република Македонија во Европската унија.

Одредбите од членот 6, а кои се однесуваат на членот 32 од овој закон ќе престанат да се применуваат по пристапувањето на Република Македонија во Европската унија.

Член 10

Одредбите на членовите 4, 5 и 7 на овој закон ќе се применуваат по пристапување на Република Македонија во Европската унија.

Член 11

Овој закон влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија”.

L I G J
PËR NDRYSHIMIN DHE PLOTESIMIN E LIGJIT PËR TREGTI

Neni 1

Në Ligjin për tregti (“Gazeta Zyrtare e Republikes së Maqedonise” numer 16/2004, 128/2006, 63/2007, 88/2008, 159/2008, 20/2009, 99/2009 dhe 105/2009), në nenin 23-a pas paragrafit 6 shtohen tre paragrafe të rinj 7, 8 dhe 9, si vijojne:

“Licenca pas skadimit të afatit për të cilin eshte leshuar mund të vazhdohet me kerkese të tregtarit me pakice i cili kryen qarkullim të pijeve alkoolike, nese i ploteson kushtet nga neni 23-a paragrafet 4 dhe 5 të ketij ligji.

Për vazhdimin e licences tregtari eshte i obliguar që të paguaje kompensim në shume prej:

- 5 000 denaresh për çdo objekt të shitjes nese posedon deri në tri objekte të shitjes,

- 15 000 denaresh për çdo objekt të shitjes, nese posedon mbi tre objekte të shitjes dhe 0,05% nga qarkullimi i pergjithshem i realizuar në vitin paraprak.

Kerkesa nga paragrafi 1 i ketij neni, dergohet në afat prej 30 ditesh para kalimit të afatit të vlefshmerise së licences.”

Paragrafi 7 behet paragraf 10.

Neni 2

Në nenin 23-b paragrafi 2 pika 1 ndryshohet si vijon:

“1) dokument për gjendjen rrjedhese të tregtarit me pakice, të leshuar nga Regjistri Qendror i Republikes së Maqedonise;”.

Pas paragrafit 2 shtohet paragraf i ri 3, si vijon:

“Me kerkese për vazhdim të licences, tregtari me pakice eshte i obliguar që të dorezoje:

1) deshmi të shkurter nga llogaria vjetore e leshuar nga Regjistri Qendror i Republikes së Maqedonise dhe

2) deshmi për kompensim të paguar për vazhdimin e licences.”

Paragrafet 3, 4, 5, 6 dhe 7 behen paragrafet 4, 5, 6, 7 dhe 8.

Neni 3

Në nenin 24-a paragrafi 1 fjalet: “në dyqanet në perberje të tregjeve të gjelbra” shlyhen.

Neni 4

Në nenin 29 pas paragrafit 2 shtohet paragraf i ri 3, si vijon:

“Dispozitat nga paragrafet 1 dhe 2 të ketij neni nuk kane të bejne me shtetet anetare të Unionit Evropian”.

Neni 5

Në nenin 30 pas paragrafit 2 shtohet paragraf i ri 3, si vijon:

“Dispozitat nga paragrafet 1 dhe 2 të ketij neni nuk kane të bejne me shtetet anetare të Bashkimit Evropian”.

Neni 6

Neni 32 ndryshohet si vijon:

„Tregtari eshte i obliguar që gjate importit të mallrave, organeve kompetente për inspektim, para procedures për doganim t'u dorezoje deshmi se jane plotesuar kushtet e percaktuara për cilesine e mallrave, cilesite fiziko-kimike dhe organoleptike, cilesite bakteriologjike, sasine, paketimin, si dhe kushtet për transport të mallit lidhur me mjetin transportues dhe menyren e transportimit në pajtim me ligjin."

Neni 7

Neni 33 shlyhet.

Neni 8

Në nenin 34 paragrafi 1 alineja 1 ndryshohet si vijon:

"- mbrojtja e jetes dhe shendetit të njerezve, kafsheve dhe bimeve,".

Alinete 3, 5, 6 dhe 7 shlyhen.

Neni 9

Dispozitat e nenit 1 paragrafi 2, që kane të bejne me nenin 23-a paragrafi 8 dhe nenit 2 paragrafi 3, që ka të beje me nenin 23-b paragrafi 3 të ketij ligji, do të shfuqizohen pas aderimit të Republikes së Maqedonise në Unionin Evropian.

Dispozitat e nenit 6, që kane të bejne me nenin 32 të ketij ligji, do të shfuqizohen pas aderimit të Republikes së Maqedonise në Unionin Evropian.

Neni 10

Dispozitat e neneve 4, 5 dhe 7 të ketij ligji do të zbatohen pas aderimit të Republikes së Maqedonise në Unionin Evropian.

Neni 11

Ky ligj hyn në fuqi në diten e tete nga dita e botimit në "Gazeten Zyrtare të Republikes së Maqedonise".

3315.

Врз основа на членот 75 ставови 1 и 2 од Уставот на Република Македонија, претседателот на Република Македонија и претседателот на Собранието на Република Македонија издаваат

У К А З
ЗА ПРОГЛАСУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА МИНЕРАЛНИТЕ СУРОВИНИ

Се прогласува Законот за изменување и дополнување на Законот за минералните суровини,

што Собранието на Република Македонија го донесе на седницата одржана на 6 декември 2010 година.

Бр. 07-4961/1
6 декември 2010 година
Скопје

Претседател
на Република Македонија,
Ѓорге Иванов, с.р.

Претседател
на Собранието на Република
Македонија,
Трајко Вељаноски, с.р.

З А К О Н
ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА МИНЕРАЛНИТЕ СУРОВИНИ

Член 1

Во Законот за минералните суровини („Службен весник на Република Македонија" бр. 24/2007, 88/2008, 52/2009 и 6/10), во членот 3 став (2) точка 1 по зборот: "мастни" се додаваат зборовите: "шкрилци и".

Точката 6 се менува и гласи:

„6) геотермални води од кои се искористува водата за пакување, се искористува акумулираната топлина за енергетски потреби, како и за лековити, балнеолошки или рекреативни цели".

Во точката 7 зборовите: "(изворски води, врела и издански води)" се заменуваат со зборовите: "(минерални води и гас јаглероден диоксид, издански и изворски води и врела)".

Ставот (3) се брише.

Член 2

Во членот 12 став (6) точка 1 зборовите: "членот 9 став (2) на овој закон" се заменуваат со зборовите: "став (2) од овој член".

Член 3

Во членот 19 став (2) точка 7 зборот "дозволата" се заменува со зборот "концесијата".

Член 4

Членот 25 се менува и гласи:

„Член 25
Простор за експлоатација на минерални суровини и исклучоци во примената

(1) Концесија за експлоатација на минерални суровини се доделува на определен простор дефиниран со координати нанесени на топографската карта, а врз основа на елаборатот за извршените детални геолошки истражувања.

(2) По исклучок од ставот (1) на овој член ископ на минерални суровини кои се употребуваат во занаетчиството за производство на вар и неградежни производи од глина за потребите на грнчарството може да се врши врз основа на Дозвола за ископ на минерални суровини кои се употребуваат во занаетчиството.

(3) Концесијата од ставот (1) на овој член се доделува на земјиште кое е во сопственост на Република Македонија, како и на земјиште кое е во сопственост на други лица.

(4) Експлоатација на минерални суровини се врши на определен простор (во натамошниот текст: експлоатационо поле), дефиниран со главниот или дополнителниот рударски проект за експлоатација на минерални суровини.

(5) Доколку низ концесискиот простор или експлоатационото поле поминуваат инфраструктурни објекти (пат, далновод и друго), концесионерот не смее да ги уништува и загрозува истите и е должен да го овозможи нивното користење од страна на други лица.

(6) Доколку се работи за изведување на инфраструктурни објекти од јавен интерес (пат, далновод, железнички пруги, водостопански објекти и други објекти од јавен интерес) во концесискиот простор, тие можат да се градат доколку имателот на дозвола за градба во текот на градбата обезбеди услови за непречена и безбедна експлоатација на минералните суровини.

(7) Ископ на минерални суровини, кои се употребуваат во занаетчиството за производство на вар и неградежни производи од глина за потребите на грнчарството, може да се врши врз основа на Дозвола за ископ на минерални суровини кои се употребуваат во занаетчиството.

(8) Дозволата од ставот (7) на овој член се издава на физички лица кои се запишани во регистарот на занаетчии (занаетчија).

(9) Времетраењето на периодот, за кој се издава дозволата за ископ, не може да биде подолго од две години.

(10) Површината на која се издава дозволата за ископ се однесува на земјиште кое е во сопственост на барателот и на земјиште во сопственост на Република Македонија и истата не може да биде поголема од 2.000 м².

(11) Количината на ископани минерални суровини кои се употребуваат во занаетчиството за производство на вар и неградежни производи од глина за потребите на грнчарството за периодот на важење на дозволата не може да биде поголема од 200 тони, за што барателот на дозволата е должен да плати надоместок во износ од 10.000 денари и истите се приход на Буџетот на Република Македонија.

(12) Дозволата за ископ на минерални суровини кои се употребуваат во занаетчиството ја издава министерот кој раководи со органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на минералните суровини.

(13) Барањето за издавање на дозвола содржи:

1) податоци за барателот и

2) геодетски елаборат со вцртани граници на површината за која се бара издавање на дозвола заедно со имотен лист.

(14) Примерок од дозволата за ископ се доставува до Државниот инспекторат за техничка инспекција, до Министерството за внатрешни работи, до Управата за јавни приходи и до Државниот пазарен инспекторат."

Член 5

Во членот 26 став (1) зборовите: "до исцрпување на минералните суровини за која и е доделена концесијата" се бришат.

По ставот (2) се додава нов став (3), кој гласи:

„(3) Постапката за продолжување на концесијата за експлоатација се спроведува согласно со членот 29 од Законот за минералните суровини ("Службен весник на Република Македонија" број 24/2007, 88/2008, 52/2009 и 6/10)."

Ставот (3) станува став (4).

Член 6

Во членот 28 ставот (4) се брише.

Член 7

Во членот 29 став (5) точката 5 се брише.

Ставот (7) се менува и гласи:

„По доставување на барањето органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на минералните суровини врши увид на самото место и по службена должност бара мислења од единицата на локалната самоуправа и од органите на државната управа надлежни за вршење на работите од областа на заштитата на животната средина и просторното планирање, заштитата на културното наследство, транспортот и врските, земјоделството, шумарството, водостопанството, како и од други органи на државната управа надлежни за вршење на работите од соодветната област."

По ставот (7) се додава нов став (8), кој гласи:

„(8) Органите на државната управа и единиците на локалната самоуправа од ставот (7) на овој член се должни своето мислење да го дадат во рок од 30 дена сметано од денот на приемот на барањето за давање на мислење. Во спротивно ќе се смета дека имаат дадено позитивно мислење во врска со барањето за доделување на концесија за експлоатација на минерални суровини."

Ставот (8) станува став (9).

Член 8

Во членот 34 по ставот (5) се додаваат два нови става (6) и (7), кои гласат:

„(6) За преносот на концесијата концедентот и концесионерот склучуваат договор за пренос на концесијата.

(7) Преносот на удели или акции кај концесионерот на кој му е доделена концесија за експлоатација на минерални суровини кои поединечно или во збир би довеле до промена на управувачкиот пакет во друштвото, не може да се изврши без претходна писмена согласност на концедентот."

Член 9

Во членот 35 по ставот (1) се додава нов став (2), кој гласи:

„(2) Во случаите на престанок на важење на концесијата од ставот (1) на овој член престануваат да важат сите дозволи, решенија и одобренија".

Член 10

Во членот 39 ставот (5) се брише.

Ставовите (6) и (7) стануваат ставови (5) и (6).

Член 11

Во членот 46 по ставот (2) се додава нов став (3), кој гласи:

„(3) Жалбата од став (2) на овој член не го одлага извршувањето на решението."

Член 12

Во членот 48 по ставот (2) се додава нов став (3), кој гласи:

„(3) Во случај на престанок на важење или одземање на дозволата за експлоатација од членот 41 на овој закон, престанува да важи и дозволата за изведување на рударски работи според дополнителен рударски проект."

Член 13

Во членот 50 по ставот (2) се додава нов став (3), кој гласи:

„(3) За издавање на овластувањето од ставот (2) на овој член се плаќа надоместок во износ од 3.000 денари, кој е приход на Буџетот на Република Македонија."

Член 14

Во членот 53 по ставот (3) се додаваат пет нови става (4), (5), (6), (7) и (8), кои гласат:

„(4) За добивање на лиценцата од ставот (2) на овој член се полага стручен испит пред испитна комисија која ја формира министерот кој раководи со органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на минералните суровини.

(5) На членовите на комисијата од ставот (4) на овој член кои не се државни службеници им следува надоместок, чија висина ја определува министерот кој раководи со органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на минералните суровини во зависност од реално потребните трошоци за работа на членовите на комисијата.

(6) За издавањето на лиценцата од ставот (2) на овој член се плаќа надоместок во износ од 3.000 денари, кој е приход на Буџетот на Република Македонија.

(7) Лицата кои вршат одделни работи на геолошки истражувања и на изведување на рударски работи, односно експлоатација на минерални суровини од членот 57 ставови (2) точки 1, 2 и (3) точка 1 на овој закон и кои имаат работно искуство од најмалку десет години се ослободени од полагање стручни испити за добивање на лиценца за техничко водење и надзор.

(8) Лицата од ставот (7) на овој член ќе се здобијат со лиценци за техничко водење и надзор со приложување на соодветен доказ за поседување на соодветно работно искуство."

Член 15

Во членот 55 по ставот (4) се додава нов став (5), кој гласи:

„(5) На членовите на комисијата од ставот (2) на овој член на надворешните членови - експерти кои не се вработени во органите на државната управа им следува надоместок, чија висина ја определува министерот кој раководи со органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на минералните суровини во зависност од реално потребните трошоци за работа на членовите на комисијата.“

Ставовите (5), (6) и (7) стануваат ставови (6), (7) и (8).

Член 16

Во насловот на Делот IV по зборот “ДОКУМЕНТАЦИЈА“ се става запирка и се додаваат зборовите: “И РУДАРСКИ ПРОЕКТИ“.

Член 17

Во членот 56 ставот (2) се брише.

Ставот (3) станува став (2).

Член 18

Во членот 58 по ставот (3) се додаваат три нови става (4), (5) и (6), кои гласат:

„(4) За добивање на лиценцата од ставот (2) на овој член се полага стручен испит пред испитна комисија која ја формира министерот кој раководи со органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на минералните суровини.

(5) На членовите на комисијата од ставот (4) на овој член на надворешните членови - експерти кои не се вработени во органите на државната управа им следува надоместок, чија висина ја определува министерот кој раководи со органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на минералните суровини во зависност од реално потребните трошоци за работа на членовите на комисијата.

(6) За издавањето на лиценцата од ставот (2) на овој член се плаќа надоместок во износ од 5.000 денари, кој е приход на Буџетот на Република Македонија.“

Член 19

Во членот 59 ставот (2) се менува и гласи:

„Лицето кое изработува рударски проекти од ставот (1) на овој член, мора да поседува лиценца за изработка на рударски проекти.“

По ставот (3) се додаваат три нови става (4), (5) и (6), кои гласат:

„(4) За добивање на лиценцата од ставот (2) на овој член се полага стручен испит пред испитна комисија која ја формира министерот кој раководи со органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на минералните суровини.

(5) На членовите на комисијата од ставот (4) на овој член на надворешните членови - експерти кои не се вработени во органите на државната управа им следува надоместок, чија висина ја определува министерот кој раководи со органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на минералните суровини во зависност од реално потребните трошоци за работа на членовите на комисијата.

(6) За издавањето на лиценцата од ставот (2) на овој член се плаќа надоместок во износ од 5.000 денари, кој е приход на Буџетот на Република Македонија.“

Член 20

Во членот 60 став (2) зборовите: “точка 1 и 3“ се заменуваат со зборовите: “точка 3“.

Ставовите (4), (5) и (6) се менуваат и гласат:

„(4) Стручната оцена (ревизија) на геолошката документација од ставот (1) на овој член ја врши Комисијата за ревизија на геолошка документација која ја формира министерот кој раководи со органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на минералните суровини. За членови на оваа комисија може да бидат именувани лица од редот на стручни и научни работници од областа на геологијата.

(5) Стручната оцена (ревизија) на рударските проекти од ставот (1) на овој член ја врши Комисијата за ревизија на рударските проекти која ја формира министерот кој раководи со органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на минералните суровини. За членови на оваа комисија може да бидат именувани лица од редот на стручни и научни работници од областа на рударството.

(6) Комисиите од ставовите (4) и (5) на овој член се состојат од претседател, најмалку двајца членови и секретар. На претседателот, членовите и секретарот за секоја извршена стручна оцена (ревизија) им следува надоместок, кој е на товар на подносителот на барањето за вршење на стручната оцена (ревизија).“

По ставот (6) се додаваат два нови става (7) и (8), кои гласат:

„(7) Владата на Република Македонија на предлог на министерот кој раководи со органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на минералните суровини, донесува Тарифник со кој се утврдува висината на надоместоците за вршење на стручна оцена (ревизија) на геолошка документација и рударските проекти.

(8) Барање за вршење на стручната оцена (ревизија) поднесува имателот на концесијата за детални геолошки истражувања или експлоатација на минерални суровини.“

Член 21

Во член 61 ставовите (1), (2) и (3) се менуваат и гласат:

„(1) За извршената стручна оцена (ревизија), комисиите од членот 60 ставови (4) и (5) на овој закон издаваат ревизиска клаузула и изготвуваат ревизиски извештај, со кој потврдуваат дека геолошката документација и рударските проекти се изработени согласно со овој и друг закон.

(2) Ревизиската клаузула и ревизискиот извештај го потпишуваат претседателот и членовите на комисиите.

(3) Начинот на вршење на стручната оцена (ревизија) на геолошката документација и рударските проекти ги пропишува министерот кој раководи со органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на минералните суровини.“

Член 22

Во членот 70 по ставот (2) се додаваат два нови става (3) и (4), кои гласат:

„(3) Концесионерот што врши експлоатација на минерални суровини е одговорен за управувањето, одржувањето и заштитата на одлагалиштата и хидројаловиштата кои што се создаваат при минералната технологија на експлоатација на минералните суровини без оглед на просторот и површината на која се наоѓаат.

(4) Експлоатацијата на минералните суровини кои се наоѓаат во одлагалиштата и хидројаловиштата од ставот (3) на овој член може да се врши на начин и под услови утврдени со закон.“

Член 23

Членот 74-е се менува и гласи:

„(1) Доколку при вршењето на инспекцискиот надзор државниот геолошки инспектор, државниот рударски инспектор или државниот инспектор за електрика во рударството утврди дека е сторена неправилност од членот 77 став (1) на овој закон државниот геолошки инспектор, државниот рударски инспектор или државниот инспектор за електрика во рударството е должен да состави записник во кој ќе ја утврди сторената неправилност со укажување за отстранување на утврдената неправилност во рок од осум дена и со истовремено врачување на покана за спроведување на едукација на лицето или субјектот каде што е утврдена неправилноста при вршењето на инспекцискиот надзор.

(2) Формата и содржината на поканата за едукација, како и начинот на спроведување на едукацијата ги пропишува министерот кој раководи со органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на минералните суровини.

(3) Едукацијата ја организира и спроведува Државниот инспекторат за техничка инспекција, односно органот којшто го извршил инспекцискиот надзор, во рок не подолг од осум дена од денот на спроведувањето на инспекцискиот надзор.

(4) Едукацијата може да се спроведе за повеќе утврдени исти или исродни неправилности за еден или за повеќе субјекти.

(5) Доколку во закажаниот термин лицето или субјектот над кој се спроведува едукација не се јави на едукацијата, ќе се смета дека едукацијата е спроведена.

(6) Доколку лицето или субјектот над кој се спроведува едукација се јави на закажаната едукација и истата ја заврши, ќе се смета дека е едуциран по однос на утврдената неправилност.

(7) Доколку државниот геолошки инспектор, државниот рударски инспектор или државниот инспектор за електрика во рударството при спроведувањето на инспекцискиот надзор утврди дека се отстранети утврдените неправилности од ставот (1) на овој член, донесува заклучок со кој ја запира постапката на инспекциски надзор.

(8) Доколку државниот геолошки инспектор, државниот рударски инспектор или државниот инспектор за електрика во рударството при спроведувањето на инспекцискиот надзор утврди дека не се отстранети утврдените неправилности од ставот (1) на овој член, поднесува барање за поведување на прекршочна постапка пред надлежниот суд.

(9) Државниот инспекторат за техничка инспекција, односно органот којшто го извршил инспекцискиот надзор и којшто ја организирал и спровел едукацијата, води евиденција за спроведената едукација на начин пропишан од министерот кој раководи со органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на минералните суровини.

(10) Министерството за економија - Државниот инспекторат за техничка инспекција за извршените контроли изготвува квартални извештаи и ги објавува на интернет страницата на министерството на унифициран квартален преглед.“

Член 24

Во членот 75 став (1) точката 11 се менува и гласи:

„11) врши експлоатација на минералните суровини кои се наоѓаат во одлагалиштата и хидројаловиштата (член 70 став (4));“.

По точката 21 се додава нова точка 22, која гласи:

„22) не ги одржува, управува и заштитува одлагалиштата и хидројаловиштата кои што се создаваат при минералната технологија на експлоатација на минералните суровини (член 70 став (3)).“

Член 25

Во членот 77 став (1) зборовите: “до 4.000“ се бришат.

Ставот (2) се брише.

Во ставот (3) кој станува став (2) зборовите: “и за тоа ќе му се изрече прекршочна санкција забрана на вршење професија, дејност или должност во траење од една до пет години“ се бришат.

Ставот (4) станува став (3).

Член 26

Концесионерите на кои им е издадено одобрение за експлоатација и одобрение за експлоатација по дополнителен рударски проект до денот на влегувањето во сила на Законот за минералните суровини („Службен весник на Република Македонија“ број 18/99) или не поднеле барање за издавање на дозвола за експлоатација се должни да поднесат барање за издавање на дозвола за експлоатација во рок од две години од денот на влегувањето во сила на овој закон.

Доколку концесионерите во рокот од ставот (1) на овој член не поднесат барање за издавање на дозвола за експлоатација, договорите за концесија престануваат да важат.

Член 27

Издадените одобренија за експлоатација согласно со Законот за минералните суровини („Службен весник на Република Македонија“ број 18/99 и 29/2002) ќе се сметаат како дозволи за експлоатација и важат до истекот на рокот до којшто и се издадени.

Член 28

Договорите за концесија кои се склучени согласно со Законот за минералните суровини („Службен весник на Република Македонија“ број 18/99 и 29/2002) ќе се усогласат со одредбите од Законот за минералните суровини („Службен весник на Република Македонија“ број 24/2007, 88/2008, 52/2009 и 6/10) до 31 март 2011 година.

Доколку концесионерите не ги усогласат договорите за концесија согласно со ставот (1) од овој член, концедентот ќе донесе одлука за престанок на важење на концесиите врз основа на која ќе се раскинат договорите за концесија.

Член 29

Започнатите постапки за издавање на лиценца и овластување за техничко водење и надзор над изведувањето на рударските работи и лиценци и овластувања за изработка на геолошка документација и рударски проекти до денот на влегувањето во сила на овој закон ќе се завршат согласно со одредбите од овој закон.

Член 30

Субјектите кои управуваат со бањите и производителите на пакувана вода, газирани и негазирани пијалаци кои вршат експлоатација на термоминерални и подземни води се должни согласно со одредбите од овој закон да започнат постапка за добивање на концесија за експлоатација до 31 март 2011 година.

Концесијата за експлоатација на субјектите од ставот (1) на овој член се доделува врз основа на барање согласно со членот 29 од Законот за минералните суровини („Службен весник на Република Македонија“ број 24/2007, 88/2008, 52/2009 и 6/10).

Член 31

Лицата кои имаат положено стручен испит за самостојно вршење на работите од областа на геологијата и рударството до денот на влегување во сила на Законот за минералните суровини („Службен весник на Република Македонија“ број 18/99), ќе се заменат со лиценци и овластувања во согласност со овој закон, најдоцна до 30 јуни 2011 година.

Член 32

Концесионерите на кои им е издадено одобрение за експлоатација врз основа на Законот за минералните суровини („Службен весник на Република Македонија“ број 18/99 и 29/2002) се должни да ги решат имотноправните односи во делот на земјиштето каде што вршат експлоатација на минералните суровини на начин и под услови утврдени со закон во рок од две години од денот на влегувањето во сила на овој закон.

Доколку концесионерите не ги решат имотноправните односи во рокот од ставот (1) на овој член, министерот кој раководи со органот на државната управа надлежен за вршење на работите од областа на минералните суровини ќе ја укине дозволата за експлоатација.

Член 33

Подзаконските акти од овој закон ќе се донесат во рок од 15 дена од денот на влегувањето во сила на овој закон.

Член 34

Овој закон влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија”.

L I G J
PËR NDRYSHIMIN DHE PLOTESIMIN E LIGJIT PËR LENDE TË PARA MINERALE

Neni 1

Në Ligjin për lende të para minerale ("Gazeta Zyrtare e Republikes së Maqedonise" numer 24/2007, 88/2008, 52/2009 dhe 6/10), në nenin 3 paragrafi (2) pika 1 para fjaleve: "të yndyrshme" shtohen fjalet: "rrasa dhe".

Pika 6 ndryshohet si vijon:

"6) ujera gjeotermale prej të cilave shfrytezohet uji për paketim, shfrytezohet nxehtesia e akumuluar për nevoja energjetike, si dhe për qellime mjekuese, balneologjike ose rekreative".

Në piken 7 fjalet: "(ujera të burimeve, gurrave dhe krojeve)" zevendesohen me fjalet: "(ujera minerale dhe gazi dioksidi i karbonit, ujera të krojeve, burimeve dhe gurrave)".

Paragrafi (3) shlyhet.

Neni 2

Në nenin 12 paragrafi (6) pika 1 fjalet: "neni 9 paragrafi (2) të ketij ligji" zevendesohen me fjalet: "paragrafi (2) i ketij neni".

Neni 3

Në nenin 19 paragrafi (2) pika 7 fjala "leje" zevendesohet me fjalen "koncesion".

Neni 4

Neni 25 ndryshohet si vijon:

"Neni 25

Hapesira për eksploatimin e lendeve të para minerale dhe perjashtime në zbatim

(1) Koncesioni për eksploatimin e lendeve të para minerale ndahet për hapesire të percaktuar me koordinata të shenuara në harten topografike, në baze të elaboratit për hulumtimet e kryera të detajuara gjeologjike.

(2) Me perjashtim nga paragrafi (1) i ketij neni, germimi i lendeve të para minerale që perdoren në zejtari për prodhimin e gelqeres dhe prodhimeve jondertimore të argjilit për nevojat e pocarise, mund të kryhet në baze të Lejes për germimin e lendeve të para minerale që perdoren në zejtari.

(3) Koncesioni nga paragrafi (1) i ketij neni ndahet për toke e cila eshte në pronesi të Republikes së Maqedonise, si dhe për toke e cila eshte në pronesi të personave tjere.

(4) Eksploatimi i lendeve të para minerale kryhet në hapesire të percaktuar (në tekstin e metejme: fusha e eksploatimit), i definuar me projektin xehetar kryesor ose plotesues për eksploatimin e lendeve të para minerale.

(5) Nese neper hapesiren e koncesionit apo fushen e eksploatimit kalojne objekte infrastrukturore (rruge, largpercues etj.), koncesionari nuk guxon t'i shkaterroje dhe rrezikoje ato dhe eshte i obliguar që ta mundesoje shfrytezimin e tyre nga ana e personave tjere.

(6) Nese behet fjale për ndertim të objekteve infrastrukturore me interes publik (rruge, largpercues, hekurudha, objekte ujesjellesi dhe objekte tjera me interes publik) në hapesiren e koncesionit, ato mund të ndertohen nese poseduesi i lejes për ndertim gjate ndertimit siguron kushte për eksploatim të papenguar dhe të sigurt të lendeve të para minerale.

(7) Germimi i lendeve të para minerale që perdoren në zejtari për prodhimin e gelqeres dhe prodhimeve jondertimore të argjilit për nevojat e pocarise, mund të kryhet në baze të Lejes për germim të lendeve të para minerale që perdoren në zejtari.

(8) Leja nga paragrafi (7) i ketij neni u leshohet personave fizike që jane të regjistruar në regjistrin e zejtareve (zejtar).

(9) Kohezgjatja e periudhes për të cilen leshohet leja për germim nuk mund më të jete më shume se dy vjet.

(10) Hapesira për të cilen leshohet leja për germim ka të beje për toke e cila eshte në pronesi të kerkuesit dhe për toke në pronesi të Republikes së Maqedonise dhe e njejta nuk mund të jete më e madhe se 2000 m².

(11) Sasia e lendeve të para minerale që perdoren në zejtari për prodhimin e gelqeres dhe prodhimeve jondertimore të argjilit për nevojat e pocarise për periudhen e vlefshmerise së lejes nuk mund të jete më e madhe se 200 tone, për cfare kerkuesi i lejes eshte i obliguar që të paguaje kompensim në shume prej 10 000 denaresh dhe të njejtat jane të hyra në Buxhetin e Republikes së Maqedonise.

(12) Lejen për germim të lendeve të para minerale që perdoren në zejtari, e leshon ministri i cili udheheq me organin e administrates shteterore kompetent për kryerjen e puneve nga sfera e lendeve të para minerale.

(13) Kerkesa për leshimin e lejes permban:

1) të dhena për kerkuesin dhe

2) elaborat gjeodezik me kufij të percaktuar të hapesires për të cilen kerkohet leshim i lejes bashke me aktzoterimin.

(14) Ekzemplari i lejes për germim dorezohet në Inspektoratin Shteteror për Inspektim Teknik, Ministrine e Puneve të Brendshme, Drejtorine e të Hyrave Publike dhe Inpektoratin Shteteror të Tregut."

Neni 5

Në nenin 26 paragrafi (1) fjalet: "deri në shterjen e lendeve të para minerale për të cilat i eshte ndare koncesioni" shlyhen.

Pas paragrafit (2) shtohet paragraf i ri (3), si vijon:

"(3) Procedura për vazhdimin e koncesionit për eksploatim, zbatohet në pajtim me nenin 29 të Ligjit për lende të para minerale ("Gazeta Zyrtare e Republikes së Maqedonise", numer 24/2007, 88/2008, 52/2009 dhe 6/10)."

Paragrafi (3) behet paragraf (4).

Neni 6

Në nenin 28 paragrafi (4) shlyhet.

Neni 7

Në nenin 29 paragrafi (5) pika 5 shlyhet.

Paragrafi (7) ndryshohet si vijon:

"Pas dorezimit të kerkeses, organi i administrates shteterore kompetent për kryerjen e puneve nga sfera e lendeve të para minerale kryen kontroll aty për aty dhe me detyre zyrtare kerkon mendime nga njesia e vetadministrimit lokal dhe nga organet e administrates shteterore kompetente për kryerjen e puneve nga sfera e mbrojtjes së mjedisit jetesor dhe planifikimit hapesinor, mbrojtjes së trashegimise kulturore, transportit dhe lidhjeve, bujqesise, pylltarise, ekonomise së ujerave, si dhe nga organe tjera të administrates shteterore për kryerjen e puneve nga sfera perkatese."

Pas paragrafit (7) shtohet paragraf i ri (8), si vijon:

"(8) Organet e administrates shteterore dhe njesite e vetadministrimit lokal nga paragrafi (7) i ketij neni, jane të obliguar që mendimin e tyre ta japin në afat prej 30 ditesh duke llogaritur nga dita e pranimit të kerkeses për dhenie të mendimit. Në të kunderten do të konsiderohet se kane dhene mendim pozitiv lidhur me kerkesen për ndarjen e koncesionit për eksploatim të lendeve të para minerale."

Paragrafi (8) behet paragraf (9).

Neni 8

Në nenin 34 pas paragrafit (5) shtohen dy paragrafe të rinj (6) dhe (7), si vijojne:

"(6) Për bartjen e koncesionit koncedenti dhe koncesionari lidhin marreveshje për bartje të koncesionit.

(7) Bartja e pjesemarrjeve apo aksioneve te koncesionari të cilit i eshte ndare koncesioni për eksploatim të lendeve të para minerale të cilat veç e veç ose bashkerisht do të conin në ndryshimin e pakos udheheqese në shoqeri, nuk mund të kryhet pa pelqim me shkrim paraprakisht të koncedentit."

Neni 9

Në nenin 35 pas paragrafit (1) shtohet paragraf i ri (2), si vijon:

"(2) Në raste të shfuqizimit të koncesionit nga paragrafi (1) i ketij neni, shfuqizohen të gjitha lejet, aktvendimet dhe pelqimet."

Neni 10

Në nenin 39 paragrafi (5) shlyhet.

Paragrafet (6) dhe (7) behen paragrafe (5) dhe (6).

Neni 11

Në nenin 46 pas paragrafit (2) shtohet paragraf i ri (3), si vijon:

"(3) Ankesa nga paragrafi (2) i ketij neni nuk e prolongon zbatimin e aktvendimit."

Neni 12

Në nenin 48 pas paragrafit (2) shtohet paragraf i ri (3), si vijon:

"(3) Në rast të shfuqizimit ose heqjes së lejes për eksploatim nga neni 41 i ketij ligji, shfuqizohet edhe leja për kryerjen e puneve të xehetarise sipas projektit plotesues të xehetarise."

Neni 13

Në nenin 50 pas paragrafit (2) shtohet paragraf i ri (3), si vijon:

"(3) Për leshimin e autorizimit nga paragrafi (2) i ketij neni, paguhet kompensim në shume prej 3 000 denaresh, që jane të hyra në Buxhetin e Republikes së Maqedonise."

Neni 14

Në nenin 53 pas paragrafit (3) shtohen pese paragrafe të rinj (4), (5), (6), (7) dhe (8), si vijojne:

"(4) Për marrjen e licences nga paragrafi (2) i ketij neni, jepet provim profesional para komisionit të provimeve të cilin e formon ministri i cili udheheq me organin e administrates shteterore kompetent për kryerjen e puneve nga sfera e lendeve të para minerale.

(5) Anetareve të Komisionit nga paragrafi (4) i ketij neni, të cilet nuk jane nepunes shteterore u takon kompensim, lartesine e të cilit e percakton ministri i cili udheheq me organin e administrates shteterore kompetent për kryerjen e puneve nga sfera e lendeve të para minerale, varesisht nga shpenzimet e nevojshme reale për punen e anetareve të Komisionit.

(6) Për leshimin e licences nga paragrafi (2) i ketij neni, paguhet kompensim në shume prej 3 000 denaresh, që jane të hyra në Buxhetin e Republikes së Maqedonise.

(7) Personat që kryejne pune të vecanta të hulumtimeve gjeologjike dhe kryerjne pune të xehetarise, perkatesisht eksploatimit të lendeve të para minerale nga neni 57 paragrafet (2) pikat 1 dhe 2 dhe (3) pika 1 të ketij ligji dhe që kane pervoje pune prej së paku dhjete vjet, lirohen nga dhenia e provimeve profesionale për marrjen e licences për udheheqje teknike dhe mbikeqyrje.

(8) Personat nga paragrafi (7) i ketij neni do të marrin licenca për udheheqje teknike dhe mbikeqyrje, me paraqitjen e deshmise perkatese për posedimin e pervojes perkatese të punes."

Neni 15

Në nenin 55 pas paragrafit (4) shtohet paragraf i ri (5), si vijon:

"(5) Anetareve të Komisionit nga paragrafi (2) i ketij neni, anetareve të jashtem-eksperte të cilet nuk jane të punesuar në organet e administrates shteterore u takon kompensim, lartesine e të cilit e percakton ministri i cili udheheq me organin e administrates shteterore kompetent për kryerjen e puneve nga sfera e lendeve të para minerale, varesisht nga shpenzimet e nevojshme reale për punen e anetareve të Komisionit."

Paragrafet (5), (6) dhe (7) behen paragrafe (6), (7) dhe (8).

Neni 16

Në titullin e Pjeses IV pas fjales "DOKUMENTACIONI", vihet presje dhe shtohen fjalet: "DHE PROJEKTET E XEHETARISE".

Neni 17

Në nenin 56 paragrafi (2) shlyhet.

Paragrafi (3) behet paragraf (2).

Neni 18

Në nenin 58 pas paragrafit (3) shtohen tre paragrafe të rinj (4), (5) dhe (6) si vijojne:

"(4) Për marrjen e licences nga paragrafi (2) i ketij neni, jepet provim profesional para Komisionit të Provimeve të cilin e formon ministri i cili udheheq me organin e administrates shteterore, kompetent për kryerjen e puneve nga sfera e lendeve të para minerale.

(5) Anetareve të Komisionit nga paragrafi (4) i ketij neni, anetareve të jashtem-eksperte të cilet nuk jane të punesuar në organet e administrates shteterore u takon kompensim, lartesine e të cilit e percakton ministri i cili udheheq me organin e administrates shteterore kompetent për kryerjen e puneve nga sfera e lendeve të para minerale, varesisht nga shpenzimet e nevojshme reale për punen e anetareve të Komisionit.

(6) Për leshimin e licences nga paragrafi (2) i ketij neni, paguhet kompensim në shume prej 5 000 denaresh, që jane të hyra në Buxhetin e Republikes së Maqedonise."

Neni 19

Në nenin 59 paragrafi (2) ndryshohet si vijon:

"Personi i cili perpilon projekte të xehetarise nga paragrafi (1) i ketij neni, doemos duhet të posedoje licence për perpilimin e projekteve të xehetarise."

Pas paragrafit (3) shtohen tre paragrafe të rinj (4), (5) dhe (6), si vijojne:

"(4) Për marrjen e licences nga paragrafi (2) i ketij neni, jepet provim profesional para Komisionit të Provimeve të cilin e formon ministri i cili udheheq me organin e administrates shteterore, kompetent për kryerjen e puneve nga sfera e lendeve të para minerale.

(5) Anetareve të Komisionit nga paragrafi (4) i ketij neni, anetareve të jashtem-eksperte të cilet nuk jane të punesuar në organet e administrates shteterore u takon kompensim, lartesine e të cilit e percakton ministri i cili udheheq me organin e administrates shteterore kompetent për kryerjen e puneve nga sfera e lendeve të para minerale, varesisht nga shpenzimet e nevojshme reale për punen e anetareve të Komisionit.

(6) Për leshimin e licences nga paragrafi (2) i ketij neni, paguhet kompensim në shume prej 5 000 denaresh, që jane të hyra në Buxhetin e Republikes së Maqedonise."

Neni 20

Në nenin 60 paragrafi (2) fjalet: "pika 1 dhe 3" zevendesohen me fjalet "pika 3".

Paragrafet (4), (5) dhe (6), ndryshohen si vijojne:

"(4) Vleresimin (revizionin) profesional të dokumentacionit gjeologjik nga paragrafi (1) i ketij neni, e kryen Komisioni për Revizion të Dokumentacionit Gjeologjik të cilin e formon ministri i cili udheheq me organin e administrates shteterore, kompetent për kryerjen e puneve nga sfera e lendeve të para minerale. Si anetare të ketij Komisioni mund të emerohen persona nga radhet e punetoreve profesionale dhe shkencore nga sfera e gjeologjise.

(5) Vleresimin (revizionin) profesional të projekteve të xehetarise nga paragrafi (1) i ketij neni, e kryen Komisioni për Revizion të Projekteve të Xehetarise të cilin e formon ministri i cili udheheq me organin e administrates shteterore, kompetent për kryerjen e puneve nga sfera e lendeve të para minerale. Si anetare të ketij komisioni mund të emerohen persona nga radhet e punetoreve profesionale dhe shkencore nga sfera e xehetarise.

(6) Komisionet nga nenet (4) dhe (5) të ketij neni, perbehen nga kryetari, së paku dy anetare dhe sekretari. Kryetarit, anetareve dhe sekretarit për çdo vleresim (revizion) të kryer profesional u takon kompensim, i cili eshte në llogari të parashtruesit të kerkeses për kryerjen e vleresimit (revizionit) profesional."

Pas paragrafit (6) shtohen dy paragrafe të rinj (7) dhe (8), si vijojne:

"(7) Qeveria e Republikes së Maqedonise me propozim të ministrit i cili udheheq me organin e administrates shteterore kompetent për kryerjen e puneve nga sfera e lendeve të para minerale, miraton Liste tarifore me të cilen percaktohet lartesia e kompensimeve për kryerjen e vleresimit (revizionit) profesional të dokumentacionit gjeologjik dhe projekteve të xehetarise.

(8) Kerkese për kryerjen e vleresimit (revizionit) profesional, parashtron pronari i koncesionit për hulumtime të hollesishme gjeologjike ose eksploatim të lendeve të para minerale."

Neni 21

Në nenin 61 paragrafet (1), (2) dhe (3) ndryshohen si vijojne:

"(1) Për vleresimin (revizionin) e kryer profesional, Komisionet nga neni 60 paragrafet (4) dhe (5) të ketij neni, leshojne klauzole të revizionit dhe perpilojne raport të revizionit, me të cilin vertetojne se dokumentacioni gjeologjik dhe projektet e xehetarise jane perpiluar në pajtim me kete ligj dhe ligj tjeter.

(2) Klauzolen e revizionit dhe raportin e revizionit e nenshkruajne kryetari dhe anetaret e komisioneve.

(3) Menyren e kryerjes së vleresimit (revizionit) profesional të dokumentacionit gjeologjik dhe projekteve të xehetarise, i percakton ministri i cili udheheq me organin e administrates shteterore kompetent për kryerjen e puneve në sferen e lendeve të para minerale."

Neni 22

Në nenin 70 pas paragrafit (2) shtohen dy paragrafe të rinj (3) dhe (4), si vijojne:

"(3) Koncesionari që kryen eksploatim të lendeve të para minerale eshte pergjegjes për menaxhimin, mirembajtjen dhe mbrojtjen e depozitimeve dhe zgjyrave të cilat krijohen gjate teknologjise minerale të eksploatimit të lendeve të para minerale, pa marre parasysh hapesiren dhe siperfaqen në të cilen gjenden.

(4) Eksploatimi i lendeve të para minerale të cilat gjenden në depozitimet dhe zgjyrat nga paragrafi (3) i ketij neni, mund të kryhet në menyre dhe në kushte të percaktuara me ligj."

Neni 23

Neni 74-e ndryshohet si vijon:

"(1) Nese gjate kryerjes së mbikeqyrjes inspektuese inspektori shteteror gjeologjik, inspektori shteteror i xehetarise ose inspektori shteteror për energji elektrike në xehetari, konstaton se eshte kryer parregullsi nga neni 77 paragrafi (1) të ketij ligji, inspektori gjeologjik shteteror, inspektori shteteror i xehetarise ose inspektori shteteror për energji elektrike në xehetari, obligohet që të perpiloje procesverbal në të cilin do ta percaktoje parregullsine e kryer me sugjerim për menjanimin e parregullsise së percaktuar në afat prej tete ditesh dhe me dorezimin e njekohesishem të fteses për realizimin e edukimit, personit ose subjektit ku eshte percaktuar parregullsia gjate kryerjes së mbikeqyrjes inspektuese.

(2) Formen dhe permbajtjen e fteses për edukim si dhe menyren e realizimit të edukimit, i percakton ministri i cili udheheq me organin e administares shteterore kompetent për kryerjen e puneve nga sfera e lendeve të para minerale.

(3) Edukimin e organizon dhe realizon Inspektorati Shteteror për Inspektim Teknik, perkatesisht organi i cili e ka kryer mbikeqyrjen inspektuese, në afat jo më të gjate se tete dite nga dita e kryerjes së mbikeqyrjes inspektuese.

(4) Edukimi mund të realizohet për më shume parregullsi të percaktuara të njejta ose të një lloji, për një ose më shume subjekte.

(5) Nese në terminin e percaktuar personi ose subjekti për të cilin realizohet edukimi nuk paraqitet në edukim, do të konsiderohet se edukimi eshte realizuar.

(6) Nese personi ose subjekti për të cilin realizohet edukimi paraqitet në edukimin e percaktuar dhe e kryen, do të konsiderohet se eshte edukuar në lidhje me parregullsine e percaktuar.

(7) Nese inspektori shteteror gjeologjik, inspektori shteteror i xehetarise ose inspektori shteteror për energji elektrike në xehetari, gjate kryerjes së mbikeqyrjes inspektuese konstaton se jane menjanuar parregullsite e percaktuara nga paragrafi (1) i ketij neni, miraton konkluzion me të cilin e nderpret proceduren e mbikeqyrjes inspektuese.

(8) Nese inspektori shteteror gjeologjik, inspektori shteteror i xehetarise ose inspektori shteteror për energji elektrike në xehetari, gjate kryerjes së mbikeqyrjes inspektuese konstaton se nuk jane menjanuar parregullsite e percaktuara nga paragrafi (1) i ketij neni, parashtron kerkese për ngritjen e procedures kundervajtese para gjykates kompetente.

(9) Inspektorati Shteteror për Inspektim Teknik, perkatesisht organi i cili e ka kryer mbikeqyrjen inspektuese dhe i cili e ka organizuar dhe realizuar edukimin, mban evidence për edukimin e realizuar, në menyre të percaktuar nga ministri i cili udheheq me organin e administrates shteterore kompetent për kryerjen e puneve nga sfera e lendeve të para minerale.

(10) Ministria e Ekonomise-Inspektorati Shteteror për Inspektim Teknik, për kontrollet e kryera perpilon raporte tremujore dhe i publikon në faqen e internetit të ministrise për kontroll të unifikuar tremujor."

Neni 24

Në nenin 75 paragrafi (1) pika 11 ndryshohet si vijon:

"11) kryen eksploatim të lendeve të para minerale të cilat gjenden në depozitime dhe zgjyra, neni 70 paragrafi (4);".

Pas pikes 21 shtohet pike e re 22, si vijon:

"22) nuk i miremban, menaxhon dhe mbron depozitimet dhe zgjyrat të cilat krijohen gjate teknologjise minerale të eksploatimit të lendeve të para minerale, (neni 70 paragrafi (3))."

Neni 25

Në nenin 77 paragrafi (1) fjalet: "deri në 4 000" shlyhen.

Paragrafi (2) shlyhet.

Në paragrafin (3) i cili behet paragraf (2) fjalet: "dhe për kete do t'i shqiptohet sanksion kundervajtes ndalim i ushtimit të profesionit, veprimtarise ose detyres në kohezgjatje prej një deri në pese vjet" shlyhen.

Paragrafi (4) behet paragraf (3).

Neni 26

Koncesionaret të cileve u eshte leshuar leje për eksploatim dhe leje për eksploatim për projektin plotesues të xehetarise deri në diten e hyrjes në fuqi të Ligjit për lende të para minerale ("Gazeta Zyrtare e Republikes së Maqedonise" numer 18/99), ose nuk kane parashtruar kerkese për leshimin e lejes për eksploatim, jane të obliguar që të parashtrojne kerkese për leshim të lejes për eksploatim në afat prej dy vitesh nga dita e hyrjes në fuqi të ketij ligji.

Nese koncesionaret në afatin nga paragrafi (1) i ketij neni nuk parashtrojne kerkese për leshimin e lejes për eksploatim, marreveshjet për koncesion shfuqizohen.

Neni 27

Lejet e leshuara për eksploatim në pajtim me Ligjin për lende të para minerale ("Gazeta Zyrtare e Republikes së Maqedonise" numer 18/99 dhe 29/2002), do të konsiderohen si leje për eksploatim dhe vlejne deri në kalimin e afatit për të cilin jane leshuar.

Neni 28

Marreveshjet për koncesion të cilat jane lidhur në pajtim me Ligjin për lende të para minerale ("Gazeta Zyrtare e Republikes së Maqedonise" numer 18/99 dhe 29/2002), do të harmonizohen me dispozitat e Ligjit për lende të para minerale ("Gazeta Zyrtare e Republikes së Maqedonise" numer 24/2007, 88/2008, 52/2009 dhe 6/10) deri më 31 mars 2011.

Nese koncesionaret nuk i harmonizojne marreveshjet për koncesion në pajtim me paragrafin (1) të ketij neni, koncedenti do të miratoje vendim për shfuqizim të koncesioneve në baze të të cilit do të prishen marreveshjet për koncesion.

Neni 29

Procedurat e filluara për leshimin e licences dhe autorizimit për udheheqje teknike dhe mbikeqyrje të kryerjes së puneve të xehetarise dhe licencave dhe autorizimeve për perpilimin e dokumentacionit gjeologjik dhe projekteve të xehetarise deri në diten e hyrjes në fuqi të ketij ligji, do të kryhen në pajtim me dispozitat e ketij ligji.

Neni 30

Subjektet që menaxhojne me banjat dhe prodhuesit e ujit të paketuar, pijeve të gazuara dhe pagazuara që kryejne eksploatim të ujerave termominerale dhe nentokesore, jane të obliguar që në pajtim me dispozitat e ketij ligji ta fillojne proceduren për marrjen e koncesionit për eksploatim deri më 31 mars 2011.

Koncesioni për eksploatim i subjekteve nga paragrafi (1) i ketij neni, ndahet në baze të kerkeses në pajtim me nenin 29 të Ligjit për lende të para minerale ("Gazeta Zyrtare e Republikes së Maqedonise" numer 24/2007, 88/2008, 52/2009 dhe 6/10).

Neni 31

Personat që e kane dhene provimin profesional për kryerjen e puneve në menyre të pavarur nga sfera e gjeologjise dhe xehetarise deri në diten e hyrjes në fuqi të Ligjit për lende të para minerale ("Gazeta Zyrtare e Republikes së Maqedonise" numer 18/1999), do të zevendesohen me licenca dhe autorizime në pajtim me kete ligj, më së voni deri më 30 qershor 2011.

Neni 32

Koncesionaret të cileve u eshte leshuar leje për eksploatim në baze të Ligjit për lende të para minerale ("Gazeta Zyrtare e Republikes së Maqedonise" numer 18/99 dhe 29/2002), jane të obliguar që t'i zgjidhin marredheniet juridiko-pronesore në pjesen e tokes ku kryejne eksploatim të lendeve të para minerale, në menyre dhe në kushte të percaktuara me ligj në afat prej dy vitesh nga dita e hyrjes në fuqi të ketij ligji.

Nese koncesionaret nuk i zgjidhin marredheniet juridiko-pronesore në afatin nga paragrafi (1) i ketij neni, ministri i cili udheheq me organin e administrates shteterore kompetent për kryerjen e puneve nga sfera e lendeve të para minerale, do ta shfuqizoje lejen për eksploatim.

Neni 33

Aktet nenligjore të ketij ligji do të miratohen në afat prej 15 ditesh nga dita e hyrjes në fuqi të ketij ligji.

Neni 34

Ky ligj hyn në fuqi në diten e tete nga dita e botimit në "Gazeten Zyrtare të Republikes së Maqedonise".

3316.

Врз основа на членот 75 ставови 1 и 2 од Уставот на Република Македонија, претседателот на Република Македонија и претседателот на Собранието на Република Македонија издаваат

У К А З
ЗА ПРОГЛАСУВАЊЕ НА ЗАКОНОТ ЗА ДРЖАВНИОТ ИНСПЕКТОРАТ ЗА ЛОКАЛНА САМОУПРАВА

Се прогласува Законот за Државниот инспекторат за локална самоуправа,

што Собранието на Република Македонија го донесе на седницата одржана на 6 декември 2010 година.

Бр. 07-4962/1
6 декември 2010 година
Скопје

Претседател
на Република Македонија,
Ѓорге Иванов, с.р.

Претседател
на Собранието на Република
Македонија,
Трајко Вељаноски, с.р.

З А К О Н
ЗА ДРЖАВНИОТ ИНСПЕКТОРАТ ЗА ЛОКАЛНА САМОУПРАВА

I. ОПШТИ ОДРЕДБИ

Предмет на уредување

Член 1

Со овој закон се уредуваат надлежноста и организацијата на Државниот инспекторат за локална самоуправа, видовите и постапката за вршењето инспекциски надзор, овластувањата на инспекторите, соработката со органите на државната управа, граѓаните и други физички и правни лица.

Цел на Законот

Член 2

Целта на овој закон е да се обезбеди поефективен, поефикасен и правно регулиран систем на надзор над законитоста на прописите на општините, градот Скопје и општините во градот Скопје (во натамошниот текст: општини) и за унапредување на нивната законитост.

Значење на изрази употребени во овој закон

Член 3

Одделни изрази употребени во овој закон го имаат следново значење:

1. „Прописи на општината„ се статут на општината, програми, планови, одлуки, решенија, заклучоци и други општи акти што ги донесува советот на општината и актите со кои се воспоставува меѓуопштинска соработка, како и конкретните акти што ги донесува градоначалникот на општината за извршување на актите на советот на општината;

2. „Надзор“ е надзор над законитоста на прописите на општините кој го врши Инспекторатот во смисла на Законот за локалната самоуправа и по иницијативи на физички и правни лица;

3. „Инспекциски надзор“ е надзор над постапката за донесување на прописите на општината, кој Инспекторатот го врши надвор од неговото седиште;

4. „Редовен инспекциски надзор“ е инспекциски надзор кој се врши во согласност со годишната програма за работа и месечните планови на Инспекторатот;

5. „Вонреден инспекциски надзор“ е ненајавен инспекциски надзор кој се врши врз основа на иницијативи, известувања, предлози и претставки од физички и правни лица, како и во случаи на основано сомнение на Инспекторатот и

6. „Контролен инспекциски надзор“ е инспекциски надзор кој Инспекторатот го врши по истекот на рокот утврден во записникот за извршен инспекциски надзор, со кој советот на општината, градоначалникот на општината или овластеното лице се задолжени да отстранат определени неправилности утврдени со инспекцискиот надзор.

Надлежност

Член 4

Инспекцискиот надзор од членот 3 на овој закон, го врши Државниот инспекторат за локална самоуправа (во натамошниот текст: Инспекторатот), како орган во состав на Министерството за локална самоуправа.

Предмет на надзор

Член 5

(1) Предмет на надзор е надзор над законитоста на прописите на општините.

(2) Надзорот над законитоста на прописите на општините го опфаќа и надзорот над постапката за нивно донесување.

II. НАЧЕЛА

Начело на законитост и супсидијарност

Член 6

(1) Во вршењето на работите од својата надлежност, Инспекторатот обезбедува правна сигурност и извесност со:

- почитување на обврската сите прописи кои се донесуваат од страна на Советот на општините да бидат во согласност со Уставот и законите и
- постапување и одлучување во согласност со закон, меѓународни договори ратификувани согласно со Уставот на Република Македонија и со други прописи донесени врз основа на закон.

(2) За прашањата кои не се уредени со овој закон, се применуваат одредбите од Законот за локалната самоуправа и Законот за инспекциски надзор.

Начело на транспарентност, јавност и отчетност

Член 7

(1) На барање на правни и физички лица Инспекторатот е должен да им обезбеди пристап до информациите кои се однесуваат на работењето на Инспекторатот, како и до други информации за кои тие ќе покажат интерес, освен за оние за кои со закон не е дозволен пристап.

(2) Инспекторатот редовно ја информира јавноста за својата работа.

Начело на еднаквост, непристрасност и објективност

Член 8

Во вршењето на работите од својата надлежност Инспекторатот е должен да обезбеди еднаква, непристрасна и објективна примена на законите и другите прописи.

Начело на самостојност и независност

Член 9

Инспекторот потполно самостојно и независно врши инспекциски надзор над законитоста на прописите и постапката за нивно донесување и врз основа на правно релевантни факти утврдени во доказната постапка, подготвува акти со кои предлага конкретни решенија.

Начело на превенција

Член 10

За превенција од појава на материјална штета и правна несигурност како последица од примената на прописи на општината кои не се во согласност со Уставот и законите на Република Македонија, Инспекторатот презема мерки и активности согласно со правилникот за инспекциски надзор.

III. ОРГАНИЗАЦИЈА НА ИНСПЕКТОРАТОТ

Внатрешна организација

Член 11

(1) Инспекторатот работите од својата надлежност ги врши преку:

- директор на Инспекторатот (во натамошниот текст: директорот) и
- инспектори за локална самоуправа (во натамошниот текст: инспектори).

(2) Внатрешната организација на Инспекторатот, на предлог на директорот во согласност со закон, поблиску ја утврдува министерот за локална самоуправа, со актите за внатрешна организација на Инспекторатот.

Директор

Член 12

(1) Со работата на Инспекторатот раководи директор, кој го именува и разрешува Владата на Република Македонија.

(2) Директорот презема мерки и се грижи за стручно оспособување и усовршување на инспекторите.

(3) За директор на Инспекторатот може да се именува лице кое има високо образование од областа на правото, економијата и администрацијата и најмалку пет години работно искуство во струката.

Инспектори

Член 13

(1) Инспектор може да биде лице кое има високо образование, три години работно искуство во струката и ги исполнува општите услови утврдени со Законот за државните службеници и посебните услови утврдени со актот за систематизација на работните места во Инспекторатот.

(2) Статусот на инспекторот се утврдува согласно со одредбите на Законот за инспекциски надзор.

Службена легитимација

Член 14

(1) Овластувањето за вршење на инспекциски надзор, инспекторот го докажува со службена легитимација, со која го докажува своето својство, идентитет и овластувања.

(2) Формата и содржината на образецот на службената легитимацијата, изгледот на знакот, како и начинот на издавање и одземање на службената легитимација ги пропишува министерот за локална самоуправа на предлог на директорот.

Програма за работа

Член 15

За вршење на редовен инспекциски надзор, директорот донесува годишна програма за работа, подготвува месечни планови за работа на инспекторатот и го организира нивното спроведување.

Извештај за работа

Член 16

(1) Директорот подготвува полугодишен и годишен извештај за работата на Инспекторатот за претходната година и го доставува до Владата на Република Македонија, најдоцна до 31 март во тековната година.

(2) Извештајот од ставот (1) на овој член особено содржи:

- оцена на состојбите од аспект на законитоста на прописите на советите на општините,
- податоци за бројот на извршените надзори по општини и утврдените повреди,
- податоци за донесените решенија за запирање на примената на прописите на советите на општините и за непочитување на обврските на градоначалниците за спроведување и примена на одредбите на Законот за локалната самоуправа и на овој закон,
- податоци за бројот на поднесените иницијативи пред Уставниот суд на Република Македонија за оцена на уставноста и законитоста на прописите на општината и за решенијата односно одлуките на Уставниот суд по поднесените иницијативи,
- препораки за подобрување на утврдените состојби и
- други податоци од значење за работата на Инспекторатот.

(3) Годишниот извештај се објавува на веб страницата на Министерството за локална самоуправа.

IV. ВИДОВИ И ПОСТАПКА ЗА ВРШЕЊЕ НА ИНСПЕКЦИСКИ НАДЗОР

Видови инспекциски надзор

Член 17

Инспекцискиот надзор може да биде:

1) редовен инспекциски надзор;
2) вонреден инспекциски надзор и
3) контролен инспекциски надзор.

Вршење на инспекцискиот надзор

Член 18

(1) Инспекторот самостојно ги врши работите од инспекцискиот надзор и презема мерки за кои е овластен со овој закон.

(2) Инспекцискиот надзор се врши во работно време.

(3) За денот, содржината и обемот на инспекцискиот надзор, инспекторот го известува градоначалникот и претседателот на советот на општината во која ќе се врши надзор, најдоцна седум дена пред денот кој е определен за вршење на надзорот.

Обврска за легитимирање

Член 19

Инспекторот е должен при вршењето на инспекцискиот надзор да ја покаже службената легитимација.

Обезбедување услови за вршење инспекциски надзор и достапност на документацијата

Член 20

(1) Градоначалникот, претседателот на советот на општината или овластеното лице, во случај на инспекциски надзор над законитоста на прописите на општината, должни се на инспекторот да му овозможат непречено вршење на надзорот, да му ги обезбедат и создадат потребните услови за вршење на надзорот и да му ги стават на увид и располагање потребните прописи, записниците од седниците на советот на општината, евиденцијата за присуство на седниците на членовите на советот или други исправи што тој ќе ги побара.

(2) Градоначалникот е должен да ги достави на увид и поднесените иницијативи за поведување постапка за оценување на уставноста и законитоста на прописи на општината и одлуките на Уставниот суд на Република Македонија, донесени по повод иницијативите на градоначалникот.

(3) При вршењето на инспекцискиот надзор, инспекторот има право да побара копија од прописите и актите верна на оригиналот, заверена од овластено лице на општината.

(4) Доколку општината во која треба да се врши инспекцискиот надзор од објективни причини не може да обезбеди и создаде потребни услови за негово вршење во закажаниот термин, градоначалникот може да побара одлагање на инспекцискиот надзор не подолго од седум дена.

(5) Доколку при вршењето на инспекцискиот надзор градоначалникот, претседателот на советот на општината или овластеното лице, не се во можност да ги стават на увид и располагање бараните прописи, записниците од седниците на советот на општината, евиденцијата за присуство на седниците на членовите на советот на општината или други исправи, инспекторот може да ги задолжи да ги достават во определен рок до Инспекторатот.

(6) Ако градоначалникот, претседателот на советот на општината или овластеното лице не обезбедат услови за вршење инспекциски надзор и по истекот на рокот од ставот (4) на овој член, или не ги достават бараните прописи, записници од седници на советот на општината, евиденцијата за присуство на членовите на советот или други исправи во рокот определен од инспекторот, престанува да тече рокот за донесување решение за запирање на примената на пропис утврден во Законот за локалната самоуправа и тој продолжува да тече од денот на извршениот надзор односно од денот на доставувањето на бараните прописи и записници.

(7) Доколку при вршење на инспекцискиот надзор овластениот инспектор утврди дека е сторена неправилност од ставот (6) на овој член, е должен утврдената неправилност да ја забележи во записникот подготвен во смисла на членот 21 од овој закон и истовремено да му врачи покана за едукација на одговорното лице во општината.

(8) Формата и содржината на поканата за едукација, како и начинот на спроведување на едукацијата ги пропишува министерот за локална самоуправа.

(9) Доколку во закажаниот термин лицето од ставот (7) на овој член, не се јави на едукацијата, односно повтори некоја од неправилностите утврдени во ставот (7) на овој член, директорот на Инспекторатот пред надлежниот суд или комисија за прекршоци, поднесува барање за поведување на прекршочна постапка против одговорното лице на контролираната општина.

Записник

Член 21

(1) За извршениот инспекциски надзор, инспекторот составува записник во два примерока.

(2) Записникот го потпишуваат лицата што учествувале во постапката на надзорот.

(3) Кога лицето кое учествувало во постапката на надзорот ќе одбие да го потпише записникот, инспекторот тоа ќе го забележи и ќе ги наведе причините за одбивањето.

(4) Еден примерок од записникот се доставува до општината веднаш по извршениот надзор.

Приговор

Член 22

(1) Градоначалникот и претседателот на советот на општината или овластеното лице, имаат право да дадат приговор на записникот од членот 21 став (1) од овој закон, во рок од осум дена од денот на неговиот прием.

(2) Приговорот од ставот (1) на овој член се поднесува до Инспекторатот.

(3) Инспекторатот е должен да одговори на приговорот без одлагање, а најкасно осум дена од денот на приемот на приговорот со тоа што може да ги уважи примедбите и истите да бидат составен дел на записникот или да ги отфрли како неосновани.

Запирање на примена на пропис

Член 23

(1) За пропис за кој инспекторот смета дека постојат услови за запирање на неговата примена поради неусогласеност со Уставот или закон, подготвува решение за запирање на примената на прописот.

(2) За пропис за кој е донесено решение за запирање на неговата примена поради неусогласеност со Уставот или закон, инспекторот подготвува иницијатива за поведување постапка за оцена на уставноста и законитоста на прописот пред Уставниот суд на Република Македонија.

(3) Актите од ставовите (1) и (2) на овој член ги донесува директорот на инспекторатот и истите во рок од три дена ги објавува на веб страната на Министерството за локална самоуправа.

(4) За донесувањето на решението од ставот (1) на овој член, неговото објавување и поднесувањето на иницијативата од ставот (2) на овој член, се применуваат одредбите од Законот за локалната самоуправа.

(5) Против решението од ставот (3) на овој член дозволена е жалба до министерот за локална самоуправа во рок од три дена од денот на приемот на решението. Жалбата не го одлага извршувањето на решението.

Предлог за поведување постапка

Член 24

(1) Ако инспекторот во вршењето на инспекцискиот надзор утврди дека има основано сомневање за постоење прекршок или кривично дело, односно дека постои основа за преземање управни или други мерки за чие преземање е надлежен друг орган, должен е да поднесе пријава за поведување прекршочна или кривична постапка, односно без одлагање да го извести надлежниот орган за преземање на управни или други мерки.

(2) Ако инспекторот не постапи согласно со ставот (1) на овој член се смета дека сторил дисциплински престап.

Судир на интереси

Член 25

(1) Инспекторот не смее да врши или да присуствува при инспекцискиот надзор, доколку член на неговото семејство е градоначалник или претседател на советот на општината во која се врши надзорот.

(2) Како член на семејство од ставот (1) на овој член се смета лице кое е во крвно сродство во права линија со инспекторот кој врши или присуствува при надзорот.

V. СОРАБОТКА И ЕВИДЕНЦИЈА

Унапредување на законитоста

Член 26

Инспекторатот соработува со органите на државната управа, заинтересираните физички и правни лица и нивните асоцијации, во обезбедувањето и унапредувањето на законитоста на прописите на општината.

Иницијатива

Член 27

(1) Органите на државната управа, здруженијата на граѓани и други правни и физички лица можат да поднесуваат иницијативи во форма на известувања, предлози и претставки до Инспекторатот, за вршење инспекциски надзор.

(2) За преземените мерки по поднесената иницијатива, Инспекторатот ќе ги извести субјектите од ставот (1) на овој член во рок од 30 дена од денот на поднесувањето на иницијативата.

Евиденција

Член 28

(1) Инспекторатот води евиденција за донесените одлуки и решенија на Уставниот суд на Република Македонија за оцена на уставноста и законитоста на прописите на општините, по поднесените иницијативи од Инспекторатот и овозможува нејзина достапност до јавноста преку веб страницата на Министерството за локална самоуправа.

(2) Одлуките и решенијата на Уставниот суд на Република Македонија задолжително се објавуваат во службен гласник на општината на која се однесува.

VI. ПРЕКРШОЧНИ ОДРЕДБИ

Член 29

Глоба во износ од 1.000 до 1.500 евра, во денарска противвредност, ќе му се изрече за прекршок на одговорното лице во општината, ако и по истекот на рокот од членот 20 став (6) на овој закон, не обезбеди услови за вршење инспекциски надзор или не ги достави бараните прописи и записници во рокот определен од инспекторот.

VII. ПРЕОДНИ И ЗАВРШНИ ОДРЕДБИ

Член 30

Подзаконските акти предвидени со овој закон, ќе се донесат во рок од 30 дена од денот на влегувањето во сила на овој закон.

Член 31

Постапките започнати пред денот на влегувањето во сила на овој закон ќе се завршат согласно со одредбите на Законот за локалната самоуправа.

Член 32

Овој закон влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

L I G J
PËR INSPEKTORATIN SHTETEROR TË VETADMINISTRIMIT LOKAL

I. DISPOZITA TË PERGJITHSHME

Lenda e rregullimit

Neni 1

Me kete ligj rregullohen kompetenca dhe organizimi i Inspektoratit Shteterore të Vetadministrimit Lokal, llojet dhe procedura e kryerjes së mbikeqyrjes inspektuese, autorizimet e inspektoreve, bashkepunimi me organet e administrates shteterore, qytetaret dhe personat tjere fizike dhe juridike.

Qellimi i Ligjit

Neni 2

Qellimi i ketij ligji eshte të sigurohet sistem më efektiv, më efikas dhe sistem juridikisht i rregulluar për mbikeqyrje të ligjshmerise dhe rregullave të komunave, qytetit të Shkupit dhe komunave në qytetin e Shkupit (në tekstin e metejshem: komuna) dhe për perparimin e ligjshmerise së tyre.

Kuptimi i shprehjeve të perdorura në kete ligj

Neni 3

Shprehjet e caktuara të perdorura në kete ligj e kane kete kuptim:

1. "Rregulla të komunes" jane statuti i komunes, programi, planet, vendimet, aktvendimet, konkluzionet dhe akte tjera të pergjithshme që i miraton Keshilli i Komunes dhe aktet me të cilat nderlidhet bashkepunimi nderkomunal, si dhe aktet konkrete që i miraton kryetari i komunes për zbatimin e akteve të Keshillit Komunal;

2. "Mbikeqyrje" eshte mbikeqyrja e ligjshmerine së rregullave të komunave që e kryen Inspektorati sipas Ligjit për vetadministrim lokal dhe me iniciativa të personave fizike dhe juridike;

3. "Mbikeqyrje inspektuese" eshte mbikeqyrja e procedures për miratimin e rregullave të komunes, që Inspektorati e kryen jashte selise së tij;

4. "Mbikeqyrje e rregullt inspektuese" eshte mbikeqyrja inspektuese që kryhet në pajtim me programin vjetor për pune dhe planet mujore të Inspektoratit.

5. "Mbikeqyrje e jashtezakonshme inspektuese" eshte mbikeqyrja e paparalajmeruar inspektuese që kryhet në baze të kerkesave, njoftimeve, sugjerimeve dhe ankesave nga ana e personave fizike dhe juridike, si dhe në raste të dyshimit të bazuar të Inspektoratit dhe

6. "Mbikeqyrje kontrolluese inspektuese" eshte mbikeqyrja inspektuese që Inspektorati e kryen pas kalimit të afatit të percaktuar në procesverbal për mbikeqyrjen e kryer inspektuese, me të cilen Keshilli Komunal, kryetari i komunes ose personi i autorizuar, jane të obliguar që t'i evitojne parregullsite e konstatuara të percaktuara me mbikeqyrjen inspektuese.

Kompetenca

Neni 4

Mbikeqyrjen inspektuese nga neni 3 i ketij ligji, e kryen Inspektorati Shteteror i Vetadministrimit Lokal (në tekstin e metejshem: Inspektorati), si organ në perberje të Ministrise së Vetadministrimit Lokal.

Lenda e mbikeqyrjes

Neni 5

(1) Lende e mbikeqyrjes eshte mbikeqyrja e ligjshmerise së rregullave të komunave.

(2) Mbikeqyrja për ligjshmerine e rregullave të komunave e perfshin edhe mbikeqyrjen mbi proceduren për miratimin e tyre.

II. PARIME

Parimi për ligjshmeri dhe subsidiaritet

Neni 6

(1) Në kryerjen e detyrave brenda kompetencave të tij, Inspektorati ofron siguri ligjore dhe siguri me:

- respektimin e obligimit që të gjitha rregullat që miratohen nga ana e Keshillit të Komunave të jene në harmonizim me Kushtetuten dhe ligjet dhe
- veprim dhe vendimmarrje në perputhje me ligjin, marreveshjet nderkombetare të ratifikuara në pajtim me Kushtetuten e Republikes së Maqedonise dhe rregulla tjera të miratuara në baze ligjit.

(2) Për ceshtje që nuk rregullohen me kete ligj, zbatohen dispozitat e Ligjit për vetadministrim lokal dhe të Ligjit për mbikeqyrje inspektuese.

Parimi i transparences, publicitetit dhe raportimit

Neni 7

(1) Me kerkese të personave juridike dhe fizike, Inspektorati eshte i obliguar që të siguroje qasje te informatat lidhur me punen e Inspektoratit, si dhe informata tjera për të cilat ata do të tregojne interesim, pervec atyre për të cilat qasja nuk lejohen me ligj.

(2) Inspektorati rregullisht e informon publikun për punen e vet.

Parimi i barazise, paanshmerise dhe objektivitetit

Neni 8

Në kryerjen e detyrave nga kompetenca e vet, Inspektorati eshte i obliguar që të siguroje zbatim të barabarte, të paanshem dhe objektiv të ligjeve dhe rregullave tjera.

Parimi i mevetesise dhe pavaresise

Neni 9

Inspektori plotesisht mevetesishem dhe në menyre të pavarur kryen mbikeqyrje inspektuese mbi ligjshmerine e rregullave dhe procedures së miratimit të tyre dhe në baze të fakteve relevante juridike të percaktuara në proceduren argumentuese, pergatit akte me të cilat propozon zgjidhje konkrete.

Parimi i parandalimit

Neni 10

Për parandalimin e paraqitjes së demit material dhe pasigurise juridike si pasoje e zbatimit të rregullave të komunes që nuk jane në pajtim me Kushtetuten dhe ligjet e Republikes së Maqedonise, Inspektori ndermerr masa dhe aktivitete në pajtim me rregulloren për pune inspektuese.

III. ORGANIZIMI I INSPEKTORATIT

Organizimi i brendshem

Neni 11

(1) Inspektorati punet e kompetences së vet i kryen nepermjet:

- Drejtorit të Inspektoratit (në tekstin e metutjeshem: drejtori) dhe
- Inspektoreve të vetadministrimit lokal (në tekstin e metutjeshem: inspektoret).

(2) Organizimin e brendshem të Inspektoratit, me propozim të drejtorit në pajtim me ligjin, drejtperdrejt e percakton ministri i Vetadministrimit Lokal, me aktet për organizimin e brendshem të Inspektoratit.

Drejtori

Neni 12

(1) Me punen e Inspektoratit udheheq drejtori, të cilin e emeron dhe e shkarkon Qeveria e Republikes së Maqedonise.

(2) Drejtori ndermerr masa dhe kujdeset për aftesimin dhe ngritjen profesionale të inspektoreve.

(3) Për drejtor të Inspektoratit mund të emerohet personi i cili ka arsim të larte nga sfera e drejtesise, ekonomise dhe administrates dhe së paku pese vite pervoje pune në profesionin.

Inspektoret

Neni 13

(1) Inspektor mund të jete personi i cili ka arsim të larte, tre vite pervoje pune në profesion dhe i ploteson kushtet e pergjithshme të percaktuara me Ligjin për nepunes shteterore dhe kushtet e vecanta të percaktuara me aktin e sistematizimit të vendeve të punes në Inspektorat.

(2) Statusi i inspektorit, percaktohet në pajtim me dispozitat e Ligjit për mbikeqyrje inspektuese.

Legjitimacioni zyrtar

Neni 14

(1) Autorizimin për kryerjen e mbikeqyrjes inspektuese, inspektori e deshmon me legjitimacion zyrtar, me të cilen i deshmon cilesine, identitetin dhe autorizimet e tij.

(2) Formen dhe permbajtjen e formularit të legjitimacionit zyrtar, pamjen e shenjes, si dhe menyren e dhenies dhe heqjes së legjitimacionit zyrtar, i percakton ministri i Vetadministrimit Lokal me propozim të drejtorit.

Programi i punes

Neni 15

Për kryerjen e mbikeqyrjes së rregullt inspektuese, drejtori miraton program të punes, pergatit plane mujore të punes së Inspektoratit dhe e organizon realizimin e tyre.

Raporti i punes

Neni 16

(1) Drejtori pergatit raport gjashtemujor dhe vjetor për punen e Inspektoratit për vitin paraprak dhe e dorezon në Qeverine e Republikes së Maqedonise, më së voni deri më 31 mars në vitin rrjedhes.

(2) Raporti nga paragrafi (1) i ketij ligji, në vecanti i permban:

- vleresimin e gjendjeve nga aspekti i ligjshmerise së rregullave të keshillave komunale,
- të dhenat për numrin e mbikeqyrjeve të kryera në komuna dhe shkeljet e percaktuara,
- të dhenat për aktvendime të miratuara për nderprerjen e zbatimit të rregullave të keshillave komunale dhe për mosrespektimin e obligimeve të kryetareve të komunave për zbatimin dhe aplikimin e dispozitave të Ligjit për vetadministrim lokal dhe të ketij ligji,
- të dhenat për numrin e iniciativave të parashtruara para Gjykates Kushtetuese të Republikes së Maqedonise për vleresimin e kushtetutshmerise dhe ligjshmerise së rregullave të komunes dhe për aktvendimet, respektivisht vendimet e Gjykates Kushtetuese për iniciativat e parashtruara,

- rekomandimet për permiresimin e gjendjeve të percaktuara dhe
- të dhena tjera me rendesi për punen e Inspektoratit.

(3) Raporti vjetor publikohet në ueb-faqen e Ministrise së Vetadministrimit Lokal.

IV. LLOJET DHE PROCEDURA E KRYERJES SË MBIKEQYRJES INSPEKTUESE

Llojet e mbikeqyrjes inspektuese

Neni 17

Mbikeqyrja inspektuese mund të jete:
1) Mbikeqyrje e rregullt inspektuese;
2) Mbikeqyrje e jashtezakonshme inspektuese dhe
3) Mbikeqyrje kontrolluese inspektuese.

Kryerja e mbikeqyrjes inspektuese

Neni 18

(1) Inspektori në menyre të pavarur i kryen punet e mbikeqyrjes inspektuese dhe ndermerr masa për të cilat eshte i autorizuar me kete ligj.

(2) Mbikeqyrja inspektuese kryhet në orarin e punes.

(3) Për diten, permbajtjen dhe vellimin e mbikeqyrjes inspektuese, inspektori e njofton kryetarin e komunes dhe kryetarin e keshillit komunal në të cilen do të kryhet mbikeqyrja, më së voni shtate dite para dites që eshte percaktuar për kryerjen e mbikeqyrjes.

Obligimi i legjitimimit

Neni 19

Inspektori eshte i obliguar që gjate kryerjes së mbikeqyrjes inspektuese ta tregoje legjitimacionin zyrtar.

Sigurimi i kushteve për kryerjen e mbikeqyrjes inspektuese dhe qasja në dokumentacion

Neni 20

(1) Kryetari i Komunes, kryetari i keshillit komunal ose personi i autorizuar, në rast të mbikeqyrjes inspektuese mbi ligjshmerine e rregullave të komunes, jane të obliguar që inspektorit t'i mundesojne kryerje pa pengese të mbikeqyrjes dhe t'ia sigurojne dhe krijojne kushtet e nevojshme për kryerjen e mbikeqyrjes dhe t'ia japin në shikim dhe disponim rregullat e nevojshme, procesverbalet nga seancat e Keshillit të Komunes, evidencen për prezence në seanca të anetareve të Keshillit ose dokumente tjera që ai do t'i kerkojne.

(2) Kryetari i komunes eshte i obliguar që t'i paraqese për shikim edhe iniciativat e parashtruara për ngritjen e procedures për vleresim të kushtetutshmerise dhe ligjshmerise së rregullave të komunes dhe vendimet e Gjykates Kushtetuese të Republikes së Maqedonise, të miratuara me rastin e iniciativave të kryetarit të komunes.

(3) Gjate kryerjes së mbikeqyrjes inspektuese, inspektori ka të drejte që të kerkoje kopje nga rregullat dhe aktet e ngjashme me origjinalin, të vertetuara nga personi i autorizuar i komunes.

(4) Nese komuna në të cilen duhet të kryhet mbikeqyrja inspektuese për arsye objektive nuk mund të siguroje dhe krijoje kushte të nevojshme për kryerjen e saj në terminin e caktuar, kryetari i komunes mund të kerkoje prolongimin e mbikeqyrjes inspektuese jo më gjate se shtate dite.

(5) Nese gjate kryerjes së mbikeqyrjes inspektuese kryetari i komunes, kryetari i keshillit komunal ose personi i autorizuar, nuk kane mundesi t'i japin në shikim dhe disponim rregullat e kerkuara, procesverbalet e seancave të Keshillit Komunal, evidencen për pjesemarrje në seanca të anetareve të Keshillit komunal ose dokumente tjera, inspektori mund t'i obligoje që t'i dorezojne në afat të caktuar në Inspektorat.

(6) Nese kryetari i komunes, kryetari i keshillit komunal ose personi i autorizuar nuk sigurojne kushte për kryerjen e mbikeqyrjes inspektuese edhe pas perfundimit të afatit nga paragrafi (4) i ketij neni, ose nuk i dorezojne rregullat e kerkuara, procesverbalet e seancave të Keshillit Komunal, evidencen për pjesemarrjen e anetareve të Keshillit ose dokumentet tjera në afatin e percaktuar nga inspektori, perfundon të rrjedhe afati për marrjen e aktvendimit për ndalimin e zbatimit të rregulles së percaktuar në Ligjin për vetadministrim lokal dhe ai vazhdon të rrjedhe nga dita e mbikeqyrjes së kryer, respektivisht nga dita e dorezimit të rregullave dhe procesverbaleve të kerkuara.

(7) Nese gjate kryerjes së mbikeqyrjes inspektuese, inspektori i autorizuar percakton se eshte kryer parregullsi nga paragrafi (6) i ketij neni, eshte i obliguar që parregullsine e percaktuar ta shenoje në procesverbalin e pergatitur sipas nenit 21 të ketij ligji dhe njekohesisht t'i dorezoje ftese për edukim, personit pergjegjes në komune.

(8) Formen dhe permbajtjen e fteses për edukim, si dhe menyren e realizimit të edukimit e percakton ministri i Vetadministrimit Lokal.

(9) Nese në terminin e caktuar nga paragrafi (7) i ketij neni, nuk paraqitet në edukim, respektivisht perserite ndonje nga parregullsite e percaktuara në paragrafin (7) të ketij neni, drejtori i Inspektoratit para gjykates kompetente ose Komisionit për Kundervajtje, parashtron kerkese për ngritjen e procedures kundervajtes kunder personit pergjegjes në komunen e kontrolluar.

Procesverbali

Neni 21

(1) Për mbikeqyrjen e kryer inspektuese, inspektori perpilon procesverbal në dy ekzemplare.

(2) Procesverbalin e nenshkruajne personat që kane marre pjese në proceduren e mbikeqyrjes.

(3) Kur personi i cili ka marre pjese në proceduren e mbikeqyrjes refuzon ta nenshkruaje procesverbalin, inspektori kete do ta shenoje dhe do t'i theksoje arsyet e refuzimit.

(4) Një ekzemplar nga procesverbali dorezohet në komune, menjehere pas mbikeqyrjes së kryer.

Kundershtimi

Neni 22

(1) Kryetari i komunes dhe kryetari i Keshillit Komunal ose personi pergjegjes, kane të drejte kundershtimi ndaj procesverbalit nga neni 21 paragrafi (1) të ketij ligji, në afat prej tete ditesh nga dita e pranimit të tij.

(2) Kundershtimi nga paragrafi (1) i ketij neni, parashtrohet në Inspektorat.

(3) Inspektorati eshte i obliguar që të pergjigjet ndaj kundershtimit pa prolongim, e më së voni tete dite nga pranimi i kundershtimit, me atë që mund t'i pranoje verejtjet dhe të njejtat të behen pjese perberese të procesverbalit, ose t'i hedh poshte si të pabaza.

Nderprerja e zbatimit të rregulles

Neni 23

(1) Për rregull për të cilen inspektori konsideron se ekzistojne kushte për ndalimin e zbatimit të saj për shkak të mosharmonizimit me Kushtetuten ose ligjin, pergatit aktvendim për ndalimin e zbatimit të rregulles.

(2) Për rregullen për të cilen eshte miratuar aktvendimi për ndalimin e zbatimit të saj për shkak të mosharmonizimit me Kushtetuten ose ligjin, inspektori pergatit iniciative për ngritjen e procedures për vleresimin e kushtetutshmerise ose ligjshmerise së rregulles në Gjykaten Kushtetuese.

(3) Aktet nga paragrafet (1) dhe (2) të ketij neni, i miraton drejtori i Inspektoratit dhe të njejtat në afat prej tri ditesh i publikon në ueb faqen e Ministrise së Vetadministrimit Lokal.

(4) Për miratimin e aktvendimit nga paragrafi (1) i ketij neni, publikimin e tij dhe parashtrimin e iniciatives nga paragrafi (2) i ketij neni, zbatohen dispozitat e Ligjit për vetadministrim lokal.

(5) Kunder aktvendimit nga paragrafi (3) i ketij neni, lejohet ankese në Ministrine e Vetadministrimit Lokal, në afat prej tri ditesh nga pranimi i aktvendimit. Ankesa nuk e prolongon zbatimin e aktvendimit.

Propozim për ngritjen e procedures

Neni 24

(1) Nese inspektori gjate kryerjes së mbikeqyrjes inspektuese veren se ka dyshim të bazuar për ekzistimin e kundervajtjes ose vepres penale, respektivisht se ekziston baze për ndermarrjen e masave administruese ose masave tjera për ndermarrjen e të cilave eshte kompetent organi tjeter, eshte i obliguar që të parashtroje kallezim për ngritjen e procedures kundervajtese ose penale, respektivisht pa prolongim ta njoftoje organin kompetent për ndermarrjen e masave administrative ose masave tjera.

(2) Nese inspektori nuk vepron në pajtim me paragrafin (1) të ketij neni, konsiderohet se ka kryer shkelje disiplinore.

Konflikti i interesave

Neni 25

(1) Inspektori nuk guxon që të kryeje ose të marre pjese në mbikeqyrje inspektuese, nese anetari i familjes së tij eshte kryetar komune ose kryetar i Keshillit të Komunes ku kryhet mbikeqyrja.

(2) Si anetar i familjes nga paragrafi (1) i ketij neni, konsiderohet personi i cili eshte në lidhje gjaku në vije të drejte me inspektorin i cili kryen ose merr pjese në mbikeqyrje.

V. BASHKEPUNIMI DHE EVIDENCA

Avancimi i ligjshmerise

Neni 26

Inspektorati bashkepunon me organet e administrates shteterore, personat e interesuar fizike dhe juridike dhe asociacionet e tyre, në sigurimin dhe avancimin e ligjshmerise së rregullave të komunes.

Iniciativa

Neni 27

(1) Organet e administrates shteterore, shoqatat e qytetareve dhe personat tjere juridike dhe fizike mund të parashtrojne iniciativa në forme të njoftimeve, propozimeve dhe parashtresave në Inspektorat, për kryerjen e mbikeqyrjes inspektuese.

(2) Për masat e ndermarra ndaj iniciatives së parashtruar, Inspektorati do t'i njoftoje subjektet nga paragrafi (1) i ketij neni, në afat prej 30 ditesh nga dita e parashtrimit të iniciatives.

Evidentimi

Neni 28

(1) Inspektorati mban evidence për vendimet dhe aktvendimet e miratuara të Gjykates Kushtetuese të Republikes së Maqedonise për vleresimin e kushtetutshmerise dhe ligjshmerise së rregullave të komunave, pas iniciativave të parashtruara nga Inspektorati dhe mundeson qasje të saj te publiku, nepermjet ueb-faqes së Ministrise së Vetadministrimit Lokal.

(2) Vendimet dhe aktvendimet e Gjykates Kushtetuese, detyrimisht shpallen në Fleten zyrtare të komunes për të cilen kane të bejne

VI. DISPOZITA KUNDERVAJTESE

Neni 29

Gjobe në vlere prej 1 000 deri në 1 500 euro në kundervlere me denare, do t'i shqiptohet për kundervajtje personit pergjegjes në komune, nese edhe pas kalimit të afatit nga neni 20 paragrafi (6) të ketij ligji, nuk siguron kushte për kryerjen e mbikeqyrjes inspektuese, ose nuk i dorezon rregullat dhe procesverbalet e kerkuara në afatin e percaktuar nga inspektori.

VII. DISPOZITA KALIMTARE DHE PERFUNDIMTARE

Neni 30

Aktet nenligjore të parapara me kete ligj do të miratohen në afat prej 30 ditesh nga dita e hyrjes në fuqi të ketij ligji.

Neni 31

Procedurat e filluara para dites së hyrjes në fuqi të ketij ligji, do të kryhen në pajtim me dispozitat e Ligjit për vetadministrim lokal.

Neni 32

Ky ligj hyn në fuqi në diten e tete nga dita e botimit në "Gazeten Zyrtare e Republikes së Maqedonise".

3317.

Врз основа на членот 68 став 1 алинеја 11 од Уставот на Република Македонија и членот 4 од Законот за стоковните резерви („Службен весник на Република Македонија” бр. 84/2008 и 77/2009), Собранието на Република Македонија, на седницата одржана на 6 декември 2010 година, донесе

С Р Е Д Н О Р О Ч Н А П Р О Г Р А М А ЗА ФОРМИРАЊЕ, ЧУВАЊЕ, ОБНОВУВАЊЕ И КОРИСТЕЊЕ НА СТОКОВНИТЕ РЕЗЕРВИ ЗА ПЕРИОД 2011-2015 ГОДИНА

I.

1. Со оваа среднорочна програма за формирање, чување, обновување и користење на стоковните резерви за период 2011-2015 година, согласно со Законот за стоковните резерви, се утврдува видот и количината на стоковните резерви.

2. Стоковните резерви се формираат од производи кои се од исклучително значење за животот на населението во Република Македонија.

3. Стоковните резерви ги сочинуваат пченица, пченка, јачмен, готварска сол, масло за јадење, нафтени деривати, лекови и медицински помагала.

4. Количините на одделни стоки во стоковните резерви се димензионираат така што ќе обезбедат покриеност на потрошувачка за:

- пченица (меркантилна) за мин. 120 дена,
- пченка (добиточна) за мин. 60 дена,
- јачмен (добиточен) за мин. 60 дена,
- готварска сол за мин. 45 дена,
- масло за јадење за мин. 45 дена,

пресметано според податоците на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство за потребни и расположливи количини на одделни земјоделско-прехранбени производи во Република Македонија и

- нафтени деривати, и тоа:
  * еуросупер 95 БС за мин. 5 дена,
  * еуродизел БС (Д-Е V) за мин. 7 дена,
  * екстра лесно ЕЛ-1 за мин. 4 дена,
  * мазут М-1 НС за мин. 5 дена.

пресметано според податоците од Енергетскиот биланс на Република Македонија за 2010 година, за реализирана потрошувачка на нафтени деривати во Република Македонија во 2009 година.

5. Заради полесно чување и одржување, маслото за јадење ќе се чува во вид на сурово сончогледово масло.

6. Под нафтени деривати се подразбира моторен бензин, дизел гориво, екстра лесно гориво и мазут.

7. Структурата и количините на лекови и медицински потрошен материјал во стоковните резерви ги предлага Министерството за здравство и се димензионираат така што ќе обезбедат опфаќање на сите неопходни лекови по фармакодинамски групи кои ги покриваат потребите на населението во воена, вонредна состојба и елементарни непогоди, сметајќи ги тука и серумите, дијагностиците и вакцините кои ќе се набават со пресметан ризик дека не ќе можат да бидат потрошени во рок на траење.

II.

1. Постојната состојба на количините на стоки во стоковните резерви е следната:

- пченица за 87 дена,
- пченка за 62 дена,
- јачмен за 72 дена,
- готварска сол за 45 дена,
- масло за јадење за 40 дена,
- Моторен бензин Еуросупер 95 БС за 4 дена,
- Дизел гориво Еуродизел БС за 2 дена,
- Екстра лесно гориво ЕЛ-1 за 4 дена,
- Мазут М-1 НС за 9 дена.

2. До крајот на 2015 година ќе се изврши дополнување на стоковните резерви и тоа со:

- пченица до мин. 120 дена,
- пченка до мин. 60 дена,
- јачмен до мин. 60 дена,
- готварска сол до мин. 45 дена,
- масло за јадење до мин. 45 дена,
- Моторен бензин Еуросупер 95 БС за мин. 5 дена,
- Дизел гориво Еуродизел БС за мин. 7 дена,
- Екстра лесно гориво ЕЛ-1 за мин. 5 дена,
- Мазут М-1 НС за мин. 5 дена.

III.

Оваа програма влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија".

СОБРАНИЕ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Бр. 07-4958/1
6 декември 2010 година
Скопје

Претседател
на Собранието на Република Македонија,
Трајко Вељаноски, с.р.

ЗАКОНОДАВНО-ПРАВНА КОМИСИЈА НА СОБРАНИЕТО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

3318.

Врз основа на член 45 од Законот за изменување и дополнување на Законот за работните односи („Службен весник на Република Македонија" број 124/2010) Законодавно - правната комисија на седницата одржана на 2 декември 2010 година, го утврди Пречистениот текст на Законот за работните односи.

Пречистениот текст на Законот за работните односи ги опфаќа: Законот за работните односи („Службен весник на Република Македонија" број 62/2005); Законот за изменување и дополнување на Законот за работните односи („Службен весник на Република Македонија" број 106/2008); Законот за изменување и дополнување на Законот за работните односи („Службен весник на Република Македонија" број 161/2008); Законот за дополнување на Законот за работните односи („Службен весник на Република Македонија" број 114/2009); Законот за изменување и дополнување на Законот за работните односи („Службен весник на Република Македонија" број 130/2009); Законот за изменување на Законот за работните односи („Службен весник на Република Македонија" број 50/2010); Законот за дополнување на Законот за работните односи („Службен весник на Република Македонија" број 52/2010); Законот за изменување и дополнување на Законот за работните односи („Службен весник на Република Македонија" број 124/2010) во кои е означено времето на нивното влегување во сила и примена, Исправката на Законот за изменување и дополнување на Законот за работните односи („Службен весник на Република Македонија" број 149/2009); Одлука на Уставниот суд на Република Македонија У.бр.161/2005 („Службен весник на Република Македонија" број 3/2006); Одлука на Уставниот суд на Република Македонија У.бр.139/2005 („Службен весник на Република Македонија" број 3/2006); Одлука на Уставниот суд на Република Македонија У.бр.134/2005 („Службен весник на Република Македонија" број 44/2006); Одлука на Уставниот суд на Република Македонија У.бр. 187/2005 („Службен весник на Република Македонија" број 66/2006); Одлука на Уставниот суд на Република Македонија У.бр.111/2006 („Службен весник на Република Македонија" број 16/2007); Одлука на Уставниот суд на Република Македонија У.бр.188/2006 („Службен весник на Република Македонија" број 57/2007); Одлука на Уставниот суд на Република Македонија У.бр.170/2006 („Службен весник на Република Македонија" број 77/2007); Одлука на Уставниот суд на Република Македонија У.бр.200/2008 („Службен весник на Република Македонија" број 63/2009); Одлука на Уставниот суд на Република Македонија У.бр. 20/2009 („Службен весник на Република Македонија" број 10/2010); Одлука на Уставниот суд на Република Македонија У.бр.176/2009 („Службен весник на Република Македонија" број 58/2010); Одлука на Уставниот суд на Република Македонија У.бр.263/2009 („Службен весник на Република Македонија" број 132/2010).

Бр. 10-4846/7
6 декември 2010 година
Скопје

Претседател
на Законодавно-правната комисија
на Собрание на Република Македонија,
Благородна Дулиќ, с.р.

З А К О Н
ЗА РАБОТНИТЕ ОДНОСИ
(Пречистен текст)

I. ОПШТИ ОДРЕДБИ

Предмет на Законот

Член 1

(1) Со овој закон се уредуваат работните односи меѓу работниците и работодавачите кои се воспоставуваат со склучување на договор за вработување.

(2) Работниот однос се уредува со овој и со друг закон, колективен договор и договорот за вработување.

Цел на Законот

Член 2

Цел на законот е вклучување на работници во работниот процес, како и обезбедување на усогласено одвивање на тој процес, при што се почитува правото на работниците на слобода на трудот, достоинство и заштита на интересите на работниците во работниот однос.

Уредување на работните односи

Член 3

(1) Овој закон ги уредува и работните односи на работниците вработени во органите на државната власт, органите на единиците на локалната самоуправа, установите, јавните претпријатија, заводите, фондовите, организациите и други правни и физички лица кои вработуваат работници, доколку со друг закон поинаку не е определено.

(2) Работниот однос може да престане само на начин и под услови утврдени со закон и колективен договор.

(3) Во работниот однос секоја од страните е должна да ги исполнува пропишаните и договорените права, обврски и одговорности.

Примена на Законот

Член 4

(1) Овој закон се применува врз работните односи меѓу работодавачите кои имаат седиште или престојувалиште во Република Македонија и кај нив вработените работници, кога работата постојано се врши на територијата на Република Македонија, како и во случаите кога работодавачот привремено ќе го упати работникот на работа во странство.

(2) Овој закон се применува, исто така, за работните односи меѓу работодавач и од територијата на земја членка на Европската унија и работодавач од територијата на земја која не е членка на Европската унија и кај нив вработените работници, коишто се воспоставуваат врз основа на договорот за вработување заради вршење на работа на територијата на Република Македонија.

(3) За работниците кои работодавач и од територијата на земја членка на Европската унија и работодавач од територијата на земја која не е членка на Европската унија ќе ги упати на привремена работа во Република Македонија врз основа на договор за вработување според странското право, се применуваат одредбите на овој и друг закон, кои го уредуваат работното време, дневниот и годишните одмори, ноќната работа, минималниот годишен одмор, минималната плата, заштитата при работа и посебната заштита на работниците.

(4) Овој закон се применува и на работните односи на работниците кои се испратени од нивниот работодавач за давање на услуги на друг работодавач од територијата на земја членка на Европската унија во територијата на Република Македонија и работодавач од територијата на земја која не е членка на Европската унија.

(5) Овој закон не се применува на поморскиот персонал на трговско- поморски претпријатија, на членови на екипаж на авиони и на странци вработени во компаниите за патничкиот и железничкиот сообраќај кои имаат регистрирано седиште во странство.

Дефиниции

Член 5

(1) Одделни изрази употребени во овој закон го имаат следново значење:

1. „Работниот однос“ е договорен однос меѓу работникот и работодавачот во кој работникот доброволно се вклучува во организираниот процес на работа кај работодавачот, за плата и други примања, лично непрекинато ја извршува работата според упатствата и под надзор на работодавачот;

2. „Работник“ е секое физичко лице кое е во работен однос врз основа на склучен договор за вработување;

3. „Работник на определено работно време” значи лице со договор за вработување склучен непосредно помеѓу работодавачот и работникот, каде што истекот на договорот за вработување е определен од објективни услови и тоа доаѓањето на одреден датум, завршување на одредена задача или појавата на одреден настан;

4. „Работник на неопределено работно време” значи лице со договор за вработување на неопределено време;

5. „Работодавач“ е правно и физичко лице, како и друг субјект (орган на државна власт, орган на единица на локалната самоуправа, подружница на странско друштво, дипломатско и конзуларно претставништво), кои вработуваат работници врз основа на договор за вработување;

6. „Помал работодавач“ е работодавач кој вработува до 50 работници;

7. „Работно време“ е секој период во кој работникот работи и е на располагање на работодавачот за извршување на работите и работните задачи согласно со закон;

8. „Време за одмор“ е секој период кој не е работно време;

9. „Работа во смени“ значи секоја метода на организирање на работата во смени во која работниците се сменуваат едни по други на исто работно место во согласност со одреден план и кое може да биде континуирано или со прекини, вклучувајќи ја потребата за работниците да работат во различно време во даден период на денови или недели;

10. „Сменски работник“ е секој работник чиј што распоред на неговата работа е дел од работа во смени;

11. „Претпријатие” значи јавно претпријатие,трговско друштво или трговец поединец, што врши трговска дејност, без разлика дали работи за профит или не, кое се наоѓа на територијата на земјите членки;

12. „Установа” значи деловна единица дефинирана во согласност со закон, која се наоѓа на територијата на една земја членка, каде што економската дејност се спроведува на тековна основа со човечки и материјални ресурси;

13. „Колективни договори или одлуки на арбитража што се прогласени за општо важечки“ се подразбираат колективни договори или одлуки на арбитража што мораат да ги почитуваат сите претпријатија во таа географска област и од одделна струка или економската гранка и

14. „Претставници на работниците“ се претставниците на работниците предвидени со закон и со законите на земјите членки на Европската унија.

(2) Во овој закон употребените изрази работник и работодавач во машки род имаат неутрално значење и се однесуваат и за жени и за мажи.

Забрана на дискриминацијата

Член 6

(1) Работодавачот не смее барателот на вработување (во натамошниот текст: кандидат за вработување) или работникот, да го става во нееднаква положба заради расно или етничко потекло, бојата на кожата, полот, возраста, здравствената состојба, односно инвалидност, религиозното, политичко или друго убедување, членување во синдикатите, националното или социјалното потекло, статус на семејството, имотната состојба, половата насоченост или заради други лични околности.

(2) На жените и мажите мораат да им бидат обезбедени еднакви можности и еднаков третман во врска со:

1) пристап до вработување, вклучувајќи унапредување и стручна и професионална обука во работата;

2) условите за работа;

3) еднаква исплата за еднаква работа;

4) професионални шеми за социјалното осигурување;

5) отсуство од работа;

6) работно време и

7) откажување на договорот за вработување.

(3) Принципот на еднаков третман подразбира забрана за директна и/или индиректна дискриминација, во смисла на ставовите (1) и (2) од овој член.

Директна и индиректна дискриминација

Член 7

(1) Забраната на директна или индиректна дискриминација во случаите од членот 6 на овој закон се однесува на дискриминација на кандидатот за вработување и на работникот.

(2) Директна дискриминација, во смисла на ставот (1) од овој член, е секое постапување условувано со некои од основите од членот 6 на овој закон со кое лицето било ставено, се става, или би можело да биде ставено во понеповолна положба од други лица во споредбени случаи.

(3) Индиректна дискриминација, во смисла на овој закон, постои кога определена навидум неутрална одредба, критериум или пракса, го става или би го ставила во понеповолна положба во однос на другите лица, кандидатот за вработување или работникот поради определено својство, статус, определување или уверување од членот 6 на овој закон.

(4) Дискриминацијата, во смисла на членот 6 од овој закон кај работодавачот, е забранета во однос на:

1) условите за вработување, вклучувајќи ги и критериумите и условите за избор на кандидати за вршење на определена работа, во која било гранка, односно одел, согласно со Националната класификација на дејности и на сите нивоа на професионална хиерархија;

2) напредувањето во работата;

3) пристапот до сите видови и степени на стручно оспособување, преквалификација и доквалификација;

4) условите за работење и работа и сите права од работен однос и во врска со работниот однос, вклучувајќи и еднаквост на плати;

5) откажувањето на договорот за работа и

6) правата на членовите и дејствувањето во здруженијата на работниците и работодавачите или во која било друга професионална организација, вклучувајќи ги и повластиците кои произлегуваат од тоа членство.

(5) Одредбите на колективните договори и договорите за вработување со кои се утврдува дискриминација на некој од основите од членот 6 на овој закон се ништовни.

Исклучоци од забрана на дискриминација

Член 8

(1) Не се смета за дискриминација правење разлика, исклучување или давање предимство во однос на определена работа, кога природата на работата е таква или работата се врши во такви услови што карактеристиките поврзани со некои од случаите од членот 6 на овој закон претставуваат вистински и одлучувачки услов за вршење на работата, под услов целта што со тоа се сака да се постигне да е оправдана и условот да е одмерен.

(2) Сите мерки предвидени со овој закон или друг закон и одредбите на овој или на другите закони, колективните договори и договорите за работа кои се однесуваат на посебната заштита и помош на определена категорија на работници, а посебно на оние за заштита на инвалидите, постарите работници, бремените жени и жените кои користат некое од правата од заштита на мајчинството, како и одредбите кои се однесуваат на посебните права на родителите, посвоителите и штитениците не се сметаат за дискриминација ниту смеат да бидат основа за дискриминација.

(3) Во однос на условите на вработување, работниците на определено време не се третираат на понеповолен начин од работниците на неопределено време само затоа што имаат договор за вработување на определено време, освен ако различниот третман е оправдан од објективни причини.

(4) Периодот на стекнување на квалификации во однос на одредени услови е ист при вработување за работниците на неопределено време, како и за работниците на определено време, освен ако периодот на стекнување на квалификации не е подолг од времетраењето на договорот за вработување на определено време.

Вознемирување и полово вознемирување

Член 9

(1) Забрането е вознемирување и полово вознемирување.

(2) Вознемирувањето и половото вознемирување претставува дискриминација во смисла на членот 6 од овој закон.

(3) Вознемирување, во смисла на овој закон, е секое несакано однесување предизвикано од некој од случаите од членот 6 на овој закон кое има за цел или претставува повреда на достоинството на кандидатот за вработување или на работникот, а кое предизвикува страв или создава непријателско, понижувачко или навредливо однесување.

(4) Полово вознемирување, во смисла на овој закон, е секое вербално, невербално или физичко однесување од полов карактер кое има за цел или претставува повреда на достоинството на кандидатот за вработување или на работникот, а кое предизвикува страв или создава непријателско, понижувачко или навредливо однесување.

Психичко вознемирување на работно место (мобинг)

Член 9-а

(1) Забранет е секаков вид психичко вознемирување на работно место (мобинг).

(2) Психичко воземирување на работно место (мобинг) преставува дискриминација во смисла на членот 6 од овој закон.

(3) Психичко вознемирување на работно место (мобинг), во смисла на овој закон, е секое негативно однесување од поединец или група кое често се повторува (најмалку во период од шест месеца), а претставува повреда на достоинството, интегритетот, угледот и честа на вработените лица и предизвикува страв или создава непријателско, понижувачко или навредливо однесување, чија крајна цел може да биде престанок на работниот однос или напуштање на работното место.

(4) Извршител на психичко вознемирување на работното место (мобинг) може да биде едно или повеќе лица со негативно однесување во смисла на ставот (3) од овој член, без оглед на нивното својство „работодавачот како физичко лице, одговорно лице или работник".

Надомест на штета за дискриминација

Член 10

Во случаите на дискриминација од членот 6 на овој закон кандидатот за вработување или работникот има право да бара надомест на штета согласно со Законот за облигационите односи.

Товар на докажување во случај на спор

Член 11

(1) Ако кандидатот за вработување, односно работникот, во случај на спор изнесе факти дека работодавачот постапил спротивно на членовите 6 и 9 од овој закон, на работодавачот е товарот на докажувањето дека немало каква било дискриминација, односно дека постапил во согласност со членовите 6 и 9 на овој закон, освен ако докаже дека различниот третман е направен поради исклучоците од членот 8 на овој закон.

(2) Во случај на спор, кога е постапено спротивно на членот 9-а од овој закон, товарот на докажувањето паѓа на поединец или група против кој е поведен спор за вршење на психичко вознемирување (мобинг) на работно место, освен ако докажат дека различниот третман е направен поради исклучоците од членот 8 на овој закон.

(3) Поради поведување постапка за правна заштита од психичко вознемирување на работното место (мобинг), како и сведочење во текот на постапката, на вработеното лице не може на посреден или непосреден начин да му се влошат условите за работа, односно не може да биде ставен во неповолна положба, посебно со намалување на заработувачката, преместување на друго работно место или спречување на напредување или стручно усовршување.

Ограничување на автономијата на договорните страни

Член 12

(1) При склучувањето и престанувањето на договорот за вработување и во времетраењето на работниот однос работодавачот и работникот се должни да ги почитуваат одредбите на овој и други закони, меѓународните договори што ја обврзуваат Република Македонија и другите прописи, колективните договори и актите на работодавачот.

(2) Со договорот за вработување, односно со колективен договор не може да се определат помали права од правата утврдени со закон, а ако содржат такви одредби, се сметаат за ништовни и се применуваат соодветни одредби од закон.

(3) Со договорот за вработување, односно со колективен договор може да се одредат правата, кои за работниците се поповолни, отколку што ги определува овој закон.

(4) Правата од работен однос утврдени со Уставот, закон и колективен договор не можат да се одземаат или ограничат со акти и дејствија на работодавачот.

II. ДОГОВОР ЗА ВРАБОТУВАЊЕ

Договор за вработување

Член 13

(1) Со потпишување на договорот за вработување се заснова работен однос меѓу работникот и работодавачот.

(2) Правата, обврските и одговорностите врз основа на вршењето на работата од работниот однос и вклучување во задолжителното социјално осигурување врз основа на работниот однос, започнуваат да се остваруваат со денот на стапувањето на работникот на работа, договорени во договорот за вработување.

(3) Работодавачот е должен да поднесе пријава/одјава (образец М1/М2) за работникот во задолжително социјално осигурување (пензиско и инвалидско, здравствено и осигурување во случај на невработеност), во согласност со посебните прописи, во Агенцијата за вработување на Република Македонија, по електронски пат или непосредно во Агенцијата, пред работникот да стапи на работа. Заверена фотокопија од пријавата или извод од компјутерски запис од информацискиот систем на Агенцијата му се врачува на работникот во рок од три дена од денот на стапувањето на работа.

(4) Агенцијата за вработување на Република Македонија, Фондот на пензиското и инвалидското осигурување на Македонија и Фондот за здравствено осигурување на Република Македонија, се должни да водат и трајно да ја чуваат евиденцијата на пријавите и одјавите во социјално осигурување и на барање на лицето да му издадат податоци за состојбата и промените во врска со социјалното осигурување на работникот.

(5) Агенцијата за вработување на Република Македонија, Фондот на пензиското и инвалидското осигурување на Македонија и Фондот за здравствено осигурување на Република Македонија, вршат размена на податоците во врска со социјалното осигурување.

(6) Ако датумот на стапување на работа не е определен во договорот за вработување, како датум на стапување на работа се смета датумот на потпишувањето на договорот за вработување.

(7) Работникот не може да стапи на работа пред да се склучи договор за вработување и пред работодавачот да го пријави во задолжително социјално осигурување.

(8) Правата, обврските и одговорностите врз основа на вршењето на работата од работниот однос и вклучување во задолжителното социјално осигурување врз основа на работниот однос, започнуваат да се остваруваат со денот на стапувањето на работа, исто така, и во случај ако на тој ден работникот од оправдани причини нема да започне да работи.

(9) Оправдани причини според овој закон, заради кои работникот не отпочнува со работа на денот определен со договорот за вработување, се случаите кога работникот е отсутен од оправдани причини утврдени со закон, колективниот договор и договорот за вработување.

Договор за вработување на неопределено и определено време

Член 14

(1) Договор за вработување се склучува за време чие траење однапред не е определено (работен однос на неопределено време).

(2) Договор за вработување може да се склучи и за време чие траење однапред е определено (работен однос на определено време).

(3) Договор за вработување, во кој не е утврдено времето за кое е склучен договорот, се смета за договор за вработување на неопределено време.

Форма на договорот за вработување

Член 15

(1) Договорот за вработување се склучува во писмена форма.

(2) Договорот за вработување се чува во работните простории на работодавачот каде што работи работникот.

(3) Примерок од склучениот договор за вработување му се врачува на работникот на денот на потпишувањето на договорот за вработување.

Страни на договорот за вработување

Член 16

Страни на договорот за вработување се работодавачот и работникот.

Работодавач - правно лице или друг субјект

Член 17

(1) Ако работодавачот е правно лице, единица на локалната самоуправа, подружница на странско друштво или друга организација, во име на работодавачот настапува негов застапник, определен со закон, актот за основање или статутот или од него писмено овластено лице.

(2) Ако работодавачот е орган на државната власт, во име на работодавачот настапува функционерот или од него писмено овластено лице, ако со законот поинаку не е определено.

(3) Кога се склучува договор за вработување со лица со посебни овластувања и одговорности, во име на работодавачот настапува органот, определен со законот, актот за основање или статутот.

(4) Кога се склучува договор за вработување со раководно лице во време на постапка за основање на работодавачот, во име на работодавачот настапува основачот.

Способност за склучување на договор за вработување со младо лице под 18 години возраст

Член 18

(1) Договор за вработување може да склучи младо лице под 18 години возраст и кое има општа здравствена способност.

(2) Се забранува работа за дете под 15 години возраст или дете кое не завршило задолжително образование, освен за учество во активности кои со закон е утврдено дека може да ги извршува, но не подолго од четири часа дневно.

(3) Работодавачот е должен да обезбеди заштита на младите лица од економска експлоатација и од каква било работа која може да има штетно влијание врз нивната безбедност, здравјето, физичкиот, менталниот, моралниот или социјалниот развој или истата може да го загрози нивното образование.

(4) Дете кое е помладо од 15 години може, со плаќање на надоместок, по исклучок да учествува во активности кои по својот обем и карактер не влијаат штетно врз здравјето, безбедноста, развојот и образованието, и тоа: учество во културни и артистички активности, спортски настани и рекламни активности.

(5) Одобрение за вршење на работите од ставот (3) на овој член издава органот на државната управа надлежен за инспекција на трудот, врз основа на барање на организаторот на активностите од ставот (4) на овој член, по претходна согласност на законскиот застапник на детето и по претходно извршен увид на местото на кое ќе се извршуваат активностите од страна на инспекцијата на трудот.

(6) Како младо лице се смета секое лице кое може да склучи договор за вработување, кое има најмалку 15 години возраст, а под 18 години возраст и кое не е опфатено во задолжително образование, за извршување на работи кои не се штетни по неговото здравје и безбедност.

(7) Максималниот број на часови на работно време на младо лице на возраст под 16 години е 30 часа неделно и во случај кога младото лице работи кај повеќе работодавачи истовремено.

(8) Максималниот број на часови на работно време на младо лице на возраст над 16 години е 37 часа и 45 минути неделно и во случај кога младо лице работи кај повеќе работодавачи.

(9) Работното време на младо лице не смее да надмине осум часа во период од 24 часа.

(10) Како работа ќе се смета времето кое младото лице го поминува во стручна подготовка во рамките на теоретската и практична настава.

(11) Како учество во обука ќе се смета работа која ја врши младото лице кај работодавачот за која истиот добива платен надоместок.

(12) Работодавачот не смее да го користи методот на награда со цел за зголемување на обемот на работа при што би се загрозила безбедноста и здравјето на младото лице.

Услови за склучување на договор за вработување

Член 19

(1) Работникот кој склучува договор за вработување, мора да ги исполнува условите за вршење на работата, определени со закон, актот на работодавачот, односно условите барани од страна на работодавачот.

(2) Работодавачот е должен со акт да ги определи посебните услови за вршење на работата на секое поединечно работно место. Оваа обврска не се однесува на помалите работодавачи.

(3) Инвалидот кој е оспособен за одделни работи, се смета дека има здравствена способност за склучување на договор за вработување за тие работи.

Странски државјани и лица без државјанство

Член 20

(1) Странски државјани или лица без државјанство можат да склучат договор за вработување, ако ги исполнуваат условите определени со овој и со друг посебен закон, со кој се уредува вработување на странци.

(2) Ако се склучи договор за вработување во спротивност со ставот (1) на овој член се смета дека договорот е ништовен.

Договорна слобода

Член 21

Работодавачот има право на слободно одлучување, со кој кандидат кој ги исполнува пропишаните договорени, односно од работодавачот барани услови за вршење на работата (во натамошниот текст: услови за вршење на работата), почитувајќи ги законските забрани, ќе склучи договор за вработување.

III. ПРАВА И ОБВРСКИ НА СТРАНИТЕ ПРИ СКЛУЧУВАЊЕ НА ДОГОВОР ЗА ВРАБОТУВАЊЕ

Начин на обезбедување на потребата од работници

Член 22

(1) Работодавачот потребата од работници ја обезбедува преку:

1) огласување на јавен оглас во дневниот печат на товар на работодавачот;

2) објавување во службата надлежна за посредување при вработување, без наплата, во согласност со закон;

3) посредување на службата надлежна за посредување при вработување преку упатување на лица за вработување од евиденцијата на невработените лица и

4) агенција за посредување при вработување со наплата од работодавачот, во согласност со закон.

(2) Во јавна установа, јавно претпријатие и друго правно лице што врши дејност на јавна служба, орган на државната власт и орган на единицата на локалната самоуправа, при вработувањето се применува начелото на соодветна и правична застапеност на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници во Република Македонија, односно во единиците на локалната самоуправа, без да се нарушат критериумите на стручност и компетентност.

(3) Во јавна установа, јавно претпријатие и друго правно лице што врши дејност на јавна служба, орган на државната управа и орган на единицата на локалната самоуправа, потреба од работник се обезбедува со објавување на јавен оглас во најмалку два дневни весника од кои најмалку во по еден од весниците што се издаваат на македонски јазик и во весниците што се издаваат на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик.

(4) По исклучок, работодавачот од ставот (2) на овој член, за итни и неодложни работи, работен однос може да се заснова и без јавно огласување, но најмногу до 30 дена, со посредување на службата надлежна за посредување при вработување.

Објавување на слободни работни места

Член 23

(1) Кога работодавачот вработува работници по пат на јавен оглас, е должен во јавниот оглас да ги наведе условите што се бараат за вршење на работата , рокот за пријавување, кој не смее да биде пократок од пет работни дена и рокот во кој работодавачот по истекот на рокот за пријавување ќе изврши избор, доколку со друг закон поинаку не е определено.

(2) За објавување се смета, исто така, и објавувањето во просториите на службата надлежна за посредување при вработување.

(3) Ако работодавачот го објавува слободното работно место и во средствата за јавно информирање, рокот за пријавување започнува да тече од денот на последното објавување.

Полова еднаквост при објавување на слободни работни места

Член 24

(1) Работодавачот не смее слободното работно место да го објави само за мажи или само за жени, освен ако определениот пол е неопходен услов за вршење на работата.

(2) Објавувањето на слободното работно место не смее да сугерира дека работодавачот дава кај вработувањето предност на определен пол, освен во исклучокот од ставот (1) на овој член.

Права и обврски на работодавачот

Член 25

(1) Работодавачот смее да бара од кандидатот само приложување на докази за исполнување на бараните услови за вршење на работите.

(2) Работодавачот при склучувањето на договорот за вработување не смее да бара податоци за семејниот односно брачниот статус и планирање на семејството, односно доставување на други исправи и докази коишто не се во непосредна врска со работниот однос.

(3) Работодавачот не смее да го условува склучувањето на договорот за вработување со податоци од ставот (2) на овој член или со потпишување на спогодба во врска со престанок на работниот однос.

(4) При склучувањето на договорот за вработување работодавачот може да го провери знаењето, односно способноста на кандидатот за вршење на работата за којашто се склучува договорот за вработување.

(5) При склучување на договор за вработување кандидатот не е должен да достави доказ за здравствената способност, освен ако работодавачот на своја сметка го испрати на здравствен преглед.

(6) Проверката на знаењето, односно способноста на кандидатот или утврдување на здравствените способности на кандидатот не смеат да се однесуваат на околностите коишто не се во непосредна врска со работата на работното место за коешто се склучува договорот за вработување.

(7) Работодавачот мора пред склучувањето на договорот за вработувањето да го запознае кандидатот со работата, условите на работа, како и правата на работниците кои се поврзани со вршењето на работата на работното место за коешто се склучува договорот за вработување.

(8) Работодавачот е должен да ги информира работниците на определено време за слободните работни места преку објава на видно место кај работодавачот, за да ги осигури дека ја имаат истата можност за добивање вработување на неопределено време како и другите работници.

(9) Работодавачот треба колку што е можно повеќе да го олесни пристапот на работниците на определено работно време до соодветни можности за обука за подобрување на нивните способности, развојот во кариерата и професионалната мобилност.

Права и обврски на кандидатот

Член 26

(1) При склучувањето на договорот за вработување кандидатот е должен да му достави на работодавачот докази за исполнување на условите за вршење на работата и да го извести за сите нему познати факти, значајни за работниот однос, како и за болестите или други околности кои можат како било да го оневозможат или суштествено да го ограничат при извршувањето на обврските на договорот, или можат да го загрозат животот или здравјето на лицата со кои при извршувањето на своите обврски доаѓа во контакт.

(2) Кандидатот не е должен да одговара на прашањата кои не се во непосредна врска со работниот однос.

Права на неизбраните кандидати

Член 27

(1) Работодавачот мора во рок од осум дена од денот на склучувањето на договорот за вработување писмено да го извести кандидатот кој не е избран дека не е избран и кој кандидат е избран.

(2) Работодавачот е должен на кандидатот кој не е избран во рок од три дена да му ги врати сите документи што му ги доставил како доказ за исполнување на бараните услови за вршење на работата.

Содржина на договорот за вработување

Член 28

(1) Договорот за вработување особено содржи:

1) податоци за договорните страни, нивното живеалиште, односно седиште;

2) датум на стапување на работа;

3) назив на работното место, односно податоци за видот на работата за којашто работникот склучува договор за вработување, со краток опис на работата што ќе ја врши според договорот за вработување;

4) одредби за обврската на работодавачот да го информира работникот за ризичните работни места и посебни стручни квалификации или познавања или неопходен посебен медицински надзор, во согласност со закон, со наведување на посебните ризици кои според законските прописи можат да бидат последица од работата;

5) место на вршење на работата. Ако не е наведено точното место, се смета дека работникот ја врши работата во седиштето на работодавачот;

6) време на траење на работниот однос, кога е склучен договор за определено време;

7) одредба за тоа дали се работи за работен однос со полно или пократко работно време;

8) одредба за дневно или неделно редовно работно време и распоредување на работното време;

9) одредба за висината на основната плата, која му припаѓа на работникот за вршење на работата според закон, колективен договор и договорот за вработување;

10) одредба за другите надоместоци кои му припаѓаат на работникот за вршење на работата според закон и колективен договор;

11) одредба за годишниот одмор, односно начинот за определување на годишниот одмор и

12) наведување на општите акти на работодавачот во кои се определени условите на работа на работникот.

(2) Договорот за вработување може да содржи и други права и обврски определени со овој и друг закон и колективен договор.

(3) Во договорот за вработување во однос на одделни прашања, страните треба, каде што е соодветно да се повикаат на закони, колективни договори и акти на работодавачот.

Измена на договорот за вработување

Член 28-а

(1)Измени на договорот за вработување можат да бидат предложени од страна на работодавачот или од страна на работникот.

(2)Измените на договорот за вработување се вршат со анекс на договорот за вработување.

(3)Анексот на договорот за вработување се склучува во иста форма како и договорот за вработување, согласно законот.

(4)Измените на договорот за вработување можат да бидат извршени ако и двете страни се договорат за истото.

Невалидни одредби на договорот за вработување

Член 29

(1) Одредбата во договорот за вработувањето којашто е во спротивност со општите одредби за правата, обврските и одговорностите на договорните страни, определени со закон, колективен договор, односно акт на работодавачот е ништовна од моментот на склучувањето на договорот.

(2) Одредбите на закон, колективните договори, односно општите акти на работодавачот, со коишто била делумно одредена содржината на договорот за вработување, се составен дел на овој договор и го дополнуваат или непосредно се применуваат.

IV. ОБВРСКИ НА РАБОТНИКОТ

Обврски на работникот во врска со вршење на работа

Член 30

(1) Работникот е должен совесно да ја извршува работата на работното место за коешто склучил договор за вработување, во време и на место, коишто се определени за извршување на работата, почитувајќи ја организацијата на работа и деловната активност на работодавачот.

(2) Во случаите определени со закон и колективен договор, работникот е должен да врши и друга работа која не е предвидена со договорот за вработување, ако е во рамките на степенот на неговата стручна подготовка.

Почитување на упатствата на работодавачот член 31 (Укинат со Одлуката на Уставниот суд на Република Македонија У.бр. 176/2009 Службен весник на Република Македонија бр. 58/2010)

Почитување на прописите за заштитата при работата

Член 32

(1) Работникот е должен да ги почитува и спроведува прописите за заштита при работа, да го заштити својот живот и здравје, како и здравјето и животот на другите лица. Право и обврска на секој работник е да се грижи за сопствената безбедност и безбедноста на другите лица кои работат со него, во согласност со обуките и инструкциите кои му се дадени од страна на работодавачот, да биде запознаен со мерките за безбедност на здравје при работа и да биде обучен за нивната примена, согласно со прописите за безбедност и здравје при работа.

(2) Работникот има право да одбие извршување на работата доколку е изложен на непосредна опасност по здравјето или по животот, кога не се спроведени безбедносните мерки и да побара нивно отстранување.

Обврска на известување

Член 33

(1) Работникот е должен да го известува работодавачот за суштинските околности кои влијаат, односно би можеле да влијаат на исполнувањето на неговите договорни обврски.

(2)Работникот мора веднаш да го извести својот работодавач преку непосредно претпоставениот раководен работник или друго овластено лице кај работодавачот (во натамошниот текст: претставници на работниците), усно или во писмена форма за настанување на материјална штета и за секој недостаток, опасност по

безбедноста и здравјето или за друг инцидент со кој може да се загрози неговата безбедност и здравје и безбедноста и здравјето на другите работници, согласно со прописите за безбедност и здравје при работа.

Забрана на штетно однесување

Член 34

Работникот е должен да се воздржува од сите постапки кои со оглед на природата на работата што ја врши кај работодавачот, се штетни или би ги повредиле интересите на работодавачот.

Обврска на чување на деловна тајна

Член 35

(1) Работникот не смее да ги искористи за своја сопствена употреба или да ги предаде на трето лице податоците што се сметаат за деловна тајна на работодавачот, кои како такви со посебен акт ќе ги определи работодавачот и кои му биле доверени на работникот или со кои бил запознат на друг начин.

(2) Работникот е одговорен за издавање на деловна тајна, ако знаел или би морал да знае за таквото својство на податоците.

(3) Секој работник кој доаѓа во контакт со материјали, информации и податоци кои се класифицирани е должен да ја чува тајната на истите.

(4) Претставниците на работниците и сите експерти што им помагаат, не смеат на работниците или на трети страни да им откриваат какви било информации кои се од деловен интерес на работодавачот, а кои јасно им биле кажани во доверба. Оваа обврска продолжува да важи и по завршувањето на нивниот мандат.

(5) Во одредени случаи и според условите и ограничувањата утврдени со закон, може да се утврди дека работодавачот не е обврзан да пренесе информации или да се консултира кога природата на тие информации или консултации е таква што според објективни критериуми сериозно би го нарушила или би го довела во прашање функционирањето на работодавачот.

Конкурентска забрана - законска забрана на конкурентското дејствување

Член 36

(1) За времетраењето на работниот однос работникот не смее без согласност на работодавачот за своја или на туѓа сметка да врши или склучува работи кои спаѓаат во дејноста на работодавачот и значат или би можеле да значат конкуренција на работодавачот.

(2) Работодавачот може да бара обештетување на штетата, настаната со постапувањето на работникот спротивно од ставот (1) на овој член, во рок од три месеца од денот кога дознал за вршењето на работата или склучувањето на зделката, односно во рок од две години од довршувањето на работата или склучувањето на зделката.

Конкурентска клаузула - договорна забрана на конкурентското дејствување

Член 37

(1) Ако работникот при своето работење или во врска со работата се здобива со технички, производни или деловни знаења и деловни врски, може во договорот за вработување, работникот и работодавачот, да договорат забрана за вршење на конкурентско дејствување по престанувањето на работниот однос (конкурентска клаузула).

(2) Конкурентската клаузула може да се договори најдолго за период од две години по престанувањето на договорот за вработување и тоа само во случаите кога на работникот му престанува договорот за вработување по негова волја или вина.

(3) Конкурентската клаузула не смее да ја исклучи можноста за вработување на работникот.

(4) Ако конкурентската клаузула не е изразена во писмена форма, се смета дека не е договорена.

Надоместок за почитување на конкурентската клаузула

Член 38

(1) Ако почитувањето на конкурентската клаузула од членот 37 став (1) на овој закон, му оневозможи соодветна заработка на работникот, работодавачот е должен за сето време на почитувањето на забраната да му исплатува паричен надоместок на работникот.

(2) Паричниот надоместок за почитување на конкурентската забрана мора да се определи со договорот за вработување и месечно може да изнесува најмалку половина од просечната плата на работникот во последните три месеца пред престанувањето на договорот за вработување.

Престанување на конкурентската клаузула

Член 39

(1) Работодавачот и работникот можат да се договорат за престанување на важноста на конкурентската клаузула.

(2) Ако работникот го откаже договорот за вработување, бидејќи работодавачот ги крши одредбите на договорот за вработување, конкурентската клаузула престанува да важи, ако работникот во рок од еден месец од денот на престанувањето на договорот за вработување, на работодавачот му предаде писмена изјава дека не го обврзува договорот.

V. ОБВРСКИ НА РАБОТОДАВАЧОТ

Обезбедување на работа

Член 40

(1) Работодавачот е должен на работникот да му обезбеди работа, за којашто страните се договориле во договорот за вработување.

(2) Ако поинаку не е договорено, работодавачот на работникот е должен да му ги обезбеди сите потребни средства и работен материјал, за да може непречено да ги исполнува своите обврски и да му овозможи слободен пристап до деловните простории.

Обврска на плаќање за вршење на работата

Член 41

Работодавачот е должен на работникот да му обезбеди соодветно плаќање за вршењето на работата во согласност со одредбите од членовите 105 до 114 на овој закон.

Обврска на обезбедување на безбедни работни услови

Член 42

(1)Работодавачот мора да обезбеди услови за безбедност на животот и здравјето на работниците во согласност со посебните прописи за здравје и безбедност при работа и да ги преземе неопходните мерки со кои

се гарантира дека на секој работник му е дадена доволна обука соодветна на посебните карактеристики на работата, водејќи сметка за неговата стручна подготовка и искуство.

(2)Работодавачот треба да направи проценка на ризикот во смисла на систематски преглед на сите аспекти на работата, со цел да се идентификуваат можните причини за повреди или оштетување на здравјето на работниците или безбедните работни услови.

(3) По добивањето известување дека некоја работничка е бремена, во текот на различните фази на бременоста, работодавачот е должен да воведе повеќекратно оценување на ризиците кои можат да влијаат на бремената жена, нејзиното неродено или новородено дете. Дополнително оценување на ризикот се применува и при промена на условите за работа, опремата или машините.

(4) По соодветни консултации и согласност на жената, а во зависност од природата, интензитетот и времетраењето на ризикот, работодавачот треба да воведе мерки за подобрување на здравјето и безбедноста при работа на бремената работничка, работничка која неодамна родила или дои, како и отстранување или намалување на опасноста на ризикот од

- неповратни ефекти,
- предизвикување рак,
- наследни генетски оштетувања,
- предизвикување штети на неродената дете и
- предизвикување штети на исхраната на детето.

(5) Ако при оценката на ризикот не е откриен ризик, работодавачот треба да ги информира сите вработени за потенцијалните ризици. Исто така, работодавачот треба да објасни што ќе се направи за да се осигури дека новите бремени работнички нема да бидат изложени на ризици кои можат да предизвикаат оштетување на нивното здравје и безбедност.

Обврска за штитење на личноста на работникот

Член 43

(1) Работодавачот е должен да ја штити и почитува личноста и достоинството на работникот, како и да води сметка и да ја штити приватноста на работникот.

(2) Работодавачот е должен да обезбеди ниеден работник да не биде жртва на вознемирување и полово вознемирување.

Заштита на личните податоци на работникот

Член 44

(1) Личните податоци на работниците можат да се собираат, обработуваат, употребуваат и доставуваат на трети лица само ако е тоа определено со овој или друг закон или ако е тоа потребно заради остварување на правата и обврските од работниот однос или во врска со работниот однос.

(2) Личните податоци на работниците може да ги собира, обработува, употребува и доставува на трети лица само работодавачот или работникот, кого работодавачот за тоа посебно го овластил.

(3) Личните податоци на работниците, за чие собирање не постои повеќе законска основа, мораат веднаш да се избришат и да престанат да се употребуваат.

(4) Одредбите од ставовите (1) и (2) на овој член се однесуваат и за личните податоци на кандидатите за вработување.

Мирување на правата и обврските од договорот за вработување

Член 45

(1) Во случај кога работникот заради издржување на казна или изречена воспитна, или заштитна мерка, не може да ја врши работата за период пократок од шест месеца или заради отслужување воен рок или вршење на цивилна служба со надомест, притвор и во други случаи определени со закон, времено престане да ја врши работата, договорот за вработување не престанува да важи и работодавачот не смее да го откаже освен ако е поведена постапка за престанување на работодавачот, за кој период договорот мирува.

(2) За време на мирување на договорот за вработување, мируваат договорните и другите права, како и обврските од работниот однос коишто се непосредно поврзани со вршењето на работата.

(3) Работникот има право и должност да се врати на работа најдоцна во рок од пет дена од денот на престанувањето на причината за мирување на договорот. Со тој ден престанува мирувањето на договорот.

Договор за вработување на определено време

Член 46

(1) Договор за вработување може да се склучи на определено време за вршење на исти работи, со прекин или без прекин до пет години.

(2) Договор за вработување на определено време за замена на привремено отсутен работник може да се склучи до враќање на привремено отсутниот работник.

(3) Работниот однос заснован со договор за вработување на определено време, освен договорот за вработување за вршење на сезонска работа, се трансформира во работен однос на неопределено време, ако работникот продолжи да работи по истекот на рокот од ставот (1) на овој член, под услови и на начин утврдени со закон.

Сезонска работа

Член 47

(1) Работникот кој по договор за вработување на определено време врши сезонски работи, односно работа во нееднакво распоредено работно време без прекин најмалку три месеца во годината и притоа одработи повеќе часови отколку што е одредено за работа со полно работно време, може да бара часовите да му се пресметаат во работни денови со полно работно време.

(2) Според ставот (1) на овој член пресметаните работни денови се внесуваат во работниот стаж на работникот, како да ги поминал на работа. При што вкупниот работен стаж во календарската година не смее да надмине 12 месеца.

Договор за вработување со скратено работно време

Член 48

(1) Договор за вработување може да се склучи, исто така, и за работно време пократко од полното работно време (скратено работно време).

(2) За скратено работно време се смета времето кое е пократко од полното работно време кај работодавачот.

(3) Работникот кој склучил договор за вработување со скратено работно време, има договорни и други права и обврски од работниот однос како работникот кој работи полно работно време и ги остварува пропорционално на времето, за кое што склучил договор за вработување, освен тие за кои со закон поинаку е определено.

(4) Работникот има право на годишен одмор со минимално времетраење од десет работни дена.

(5) Ако во договорот за вработување поинаку не е определено, работодавачот на работникот кој работи со скратено работно време, не смее да му наложи на работникот да работи подолго од договореното работно време, освен во случаите од членот 119 на овој закон.

Договор за вработување со скратено работно време со повеќе работодавачи

Член 49

(1) Работникот може да склучи договор за вработување со скратено работно време со повеќе работодавачи и така да го постигне полното работно време определено со законот.

(2) Работникот е должен да се договори со работодавачите за работното време, начинот на користењето на годишниот одмор и другите отсуства од работа.

(3) Работодавачите, кај кои е вработен работникот со скратено работно време, се должни на работникот да му обезбедат истовремено користење на годишниот одмор и други отсуства од работа, освен ако тоа не би им предизвикало штетни последици.

(4) Обврските на работодавачот и работникот од ставот (2) на овој член се составен дел на договорот за вработување со скратено работно време.

Договор за вработување со вршење на работа дома

Член 50

(1) Како вршење на работа дома се смета работа која работникот ја врши во својот дом или во простории по свој избор што се надвор од деловните простории на работодавачот.

(2) Со договорот за вработување со вршење на работа дома работодавачот и работникот можат да се договорат, работникот да ја врши работата којашто спаѓа во дејноста на работодавачот или која е потребна за извршување на дејноста на работодавачот дома.

(3) Работодавачот е должен договорот за вработување за вршење на работа дома да му го достави на инспекторот на трудот, во рок од три дена од денот на склучувањето на договорот.

(4) Правата, обврските и условите кои зависат од природата на работата дома, се уредуваат меѓу работодавачот и работникот со договорот за вработување.

(5) Работникот има право на надомест за употребата на своите средства за работата дома. Висината на надоместокот ја определуваат работодавачот и работникот во договорот за вработување.

(6) Работодавачот е должен да обезбеди безбедни услови за заштита при работа дома.

Забрана на работа дома

Член 51

Инспекторот на трудот може на работодавачот да му го забрани организирањето на работа дома, ако работата дома е штетна за работниците кои работат дома, или за животната и работната средина каде што се врши работата.

Работи коишто не смеат да се вршат дома

Член 52

Со закон или друг пропис може да се определат работи кои не смеат да се вршат како работа дома.

Договор за вработување на куќни помошници

Член 53

(1) Договор за вработување може да се склучи за вршење работи на куќни помошници.

(2) Со договорот за вработување од ставот (1) на овој член може да се договори обезбедувањето сместување и исхрана на работникот кај работодавачот да претставува дел од платата на работникот, кој дел во договорот мора да е изразен во пари.

(3) Договорот од ставот (1) на овој член се заверува во службата надлежна за посредување за вработување.

(4) Најмалиот износ на заработувачка кој задолжително се пресметува и исплатува во пари се утврдува во договорот за вработување и не може да биде помал од 50% од заработувачката на работникот.

Договор за вработување на деловни лица (менаџерски договор)

Член 54

Ако договор за вработување склучуваат деловните лица (менаџери), во договорот за вработување страните можат поинаку да ги уредат правата, обврските и одговорностите од работниот однос особено за:

1) условите и ограничувањата на работниот однос на определено време;

2) работното време;

3) обезбедувањето на дневен и годишен одмор;

4) плаќањето на работата и

5) престанувањето на важноста на договорот за вработување.

Остварување на правата и обврските од работен однос на работоводниот орган (менаџер)

Член 55

Работоводниот орган (менаџер), правата и обврските од работен однос, за времето додека е именуван, односно избран на таа должност, ги остварува кај работодавачот кај кого е именуван, односно избран според одредбите на овој закон и друг закон, колективен договор и договорот за вработување.

VI. ПРИПРАВНИЧКИ СТАЖ, ВОЛОНТЕРСКИ СТАЖ И ПРОБНА РАБОТА

Вршење на приправнички стаж

Член 56

(1) Со закон, друг пропис или колективен договор на ниво на дејноста може да се одреди, да се склучува договор за вработување како приправник, кој за првпат започнува да врши работа соодветна на видот и степенот на своето стручно образование, заради оспособување за самостојно вршење на работата во работниот однос.

(2) Чиракот кој успешно ја завршил програмата на професионалното оспособување е оспособен за самостојно вршење на работата во работниот однос, соодветно на неговото професионално оспособување.

Траење на приправничкиот стаж

Член 57

(1) Приправничкиот стаж може да трае најмногу една година, ако со закон поинаку не е определено.

(2) Приправничкиот стаж може сразмерно да се продолжи, ако приправникот работи со пократко работно време од полното работно време, но најмногу за шест месеца.

(3) Траењето на приправничкиот стаж се продолжува за времето на оправданото отсуство од работа, кое трае подолго од 20 работни дена, освен за времето на годишниот одмор.

(4) Траењето на приправничкиот стаж може да се скрати на предлог на одговорното лице, но најмногу до една третина од првобитно одреденото траење.

Изведување на приправничкиот стаж

Член 58

(1) За времетраење на приправничкиот стаж работодавачот е должен на приправникот според програмата да му обезбеди оспособување за самостојно вршење на работата.

(2) Со закон, друг пропис или колективен договор на ниво на дејноста се одредува траењето и текот на вршењето на приправничкиот стаж, како и програма и начин на следење и оценување на приправничкиот стаж.

(3) На крајот на приправничкиот стаж, приправникот мора да полага испит, којшто е составен дел на приправничкиот стаж и се полага пред истекувањето на приправничкиот стаж.

Ограничување на отказ на приправникот од страна на работодавачот

Член 59

За времетраење на приправничкиот стаж работодавачот не смее на приправникот да му го откаже договорот за вработување, освен во случај на спроведување постапка за престанување на работодавачот.

Пробна работа

Член 60

(1) При склучување на договорот за вработување работникот и работодавачот можат да се договорат за пробна работа.

(2) Во договорот за вработување покрај сите права и обврски од работен однос се утврдува висината на платата и времетраењето на пробната работа, кое не може да биде подолго од шест месеца. Пробната работа може да се продолжи во случај на оправдано отсуство од работа (болест и слично).

(3) Во времетраењето на пробната работа работникот може да го откаже договорот за вработување со отказен рок од три работни дена.

(4) Врз основа на оцената за неуспешно завршената пробна работа работодавачот може по изминувањето на пробната работа да го откаже договорот за вработување.

Волонтерски стаж

Член 61

(1) Ако волонтерскиот стаж е услов за полагање на стручен испит или за самостојно вршење на дејност, во согласност со посебен закон, треба да се врши со склучување на договор за волонтерски стаж, меѓу работодавачот и волонтерот. За волонтерот се применуваат одредбите на овој закон за траење и изведување на приправничкиот стаж, за ограничување на работното време, дневната пауза и одморите, одговорноста за обештетување, како и обезбедување на заштитата при работа, во согласност со закон.

(2) Договорот за изведувањето волонтерски стаж мора да биде склучен во писмена форма, а копија од истиот во рок од три дена од потпишувањето, мора да се достави до инспекцијата на трудот.

Начини на престанување на важноста на договорот за вработување

Член 62

Договорот за вработување престанува да важи:

1) со изминување на времето за коешто бил склучен;

2) со смрт на работникот или работодавачот (физичко лице);

3) поради престанување на работодавачот согласно со закон;

4) со спогодбено раскинување;

5) со отказ;

6) со судска пресуда и

7) во други случаи утврдени со закон.

Враќање на документи и издавање потврда

Член 63

(1) При престанување на работниот однос работодавачот е должен, најдоцна во рок од три дена, да му ги врати на работникот сите негови документи и да му издаде потврда за видот на работата што ја вршел.

(2) Работодавачот не смее во потврдата да наведе ништо што би му го отежнало на работникот склучувањето на нов договор за вработување.

Престанување на важноста на договорот за вработување на определено работно време

Член 64

Договорот за вработување на определено работно време престанува да важи со изминувањето на рокот за којшто бил склучен, односно кога договорената работа е завршена или со престанувањето на причината, заради којашто бил склучен.

Престанување на важноста на договорот за вработување поради смрт на работникот, односно работодавачот (физичко лице)

Член 65

(1) Договорот за вработување престанува да важи со смртта на работникот.

(2) Договорот за вработување престанува да важи со смртта на работодавачот (физичко лице).

Престанување на важноста на договорот за вработување поради поведување постапка за престанок на работодавачот

Член 66

Во случаи на отворање на постапка за престанок на работодавачот, престанува да важи договорот за вработување на работникот, во согласност со закон.

Права на работниците

Член 67

(1) Работниците на кои работодавачот не им исплатил плата и не им уплатил придонеси од плата три месеца последователно, имаат право да покренат иницијатива пред надлежен суд за престанок на работодавачот.

(2) На работниците на кои, заради отворање на постапка за престанок на работодавачот, им престанува работниот однос во согласност со закон, им се обезбедува и право на исплата на:

1) нето плати, придонеси од плата за пензиско и инвалидско осигурување и надоместоци за периодот од последните три месеца пред отворањето на постапката за престанок на работодавачот;

2) обештетување за повредите при работа, коишто работникот ги претрпел кај работодавачот, како и за професионални заболувања и

3) неисплатен надоместок на плата за времетраењето на неискористениот годишен одмор за тековната календарска година.

Промена на работодавачот

Член 68

(1) Сите права, обврски и одговорности од договорот за вработување и работен однос преминуваат на новиот работодавач во случаите кога ќе настанат статусни измени.

(2) Сите права, обврски и одговорности на вработените работници од ставот (1) на овој член новиот работодавач е должен да ги обезбеди најмалку за една година, односно до истекот на договорот за вработување, односно колективниот договор којшто го обврзувал претходниот работодавач.

(3) Ако поради промена на работодавачот од објективни причини се влошат правата од договорот за вработување и работникот затоа се откаже од договорот за вработување, работникот има еднакви права, како да го откажал договорот за вработување од деловни причини. При одредувањето на отказниот рок и правото на отпремнина се зема предвид работниот стаж кај двајцата работодавачи.

(4) Претходниот и новиот работодавач на работникот солидарно му се одговорни во обештетувањето за сите побарувања, настанати заради отказот од ставот (3) на овој член.

(5) Ако работодавачот времено ја пренесе врз основа на правна зделка (закуп, наем) целосната или дел од дејноста на друг работодавач, преминуваат работниците по престанувањето на важноста на правната зделка назад кон првиот работодавач или кон новиот работодавач - преземач на дејноста.

Заштита на правата на работниците во случај на пренесување на трговско друштво или делови на трговско друштво

Член 68-а

(1) Пренесување на права и обврски кои произлегуваат од работен однос може да се изврши само во случаите утврдени со овој закон или со други прописи , кај сите пренесување на трговско друштво или делови на трговското друштво на друг работодавач како резултат на законски пренос или спојување.

(2) Под пренесување во смисла на ставот (1) од овој член, се подразбира пренесување на економски ентитет кој го задржува својот идентитет т.е. организирано групирање на ресурсите со цел за извршување на стопанска дејност, без разлика на тоа дали таа активност е основна или споредна. Пренесувањето се однесува на трговските друштва кои се занимаваат со економски активности без разлика дали работат за добивка или не.

(3) Не се смета за пренесување, во смисла на ставот (1) од овој член, административната реорганизација на државните органи и институциите на јавна служба или пренесување на административните функции меѓу државните органи и институциите на јавна служба.

(4) Во случај на пренесување на активности на трговско друштво или делови на трговското друштво или во случај на пренесување на задачи или дел од нив од работодавачот - преносител на друг работодавач - стекнувач, правата и обрвските кои произлегуваат од работен однос во целост преминуваат на работодавачот - стекнувач на кого се врши пренесувањето. Како задачи или активности на работодавачот се сметаат задачи и активности поврзани со производство или давање на услуги или слични активности поврзани според други статутарни одредби од страна на правно или физичко лице во сопствено име и во сопствена одговорност во објекти или простории одредени за нивно извршување. Независно од правната причина за таквото пренесување и независно од фактот дали правата за сопственост се пренесени, стекнувачот се смета за правно или физичко лице надлежен да продолжи како работодавач во извршувањето на задачите или активностите на претходниот работодавач или во слични задачи или активности, за период не пократок од една година.

(5) Правата и обврските на работодавачот - преносител за неговите работници на кои работниот однос им престанал, до денот на пренесувањето остануваат непроменети, освен ако со други статутарни одредби поинаку не е определено.

(6) Преносител значи секое физичко или правно лице, кое поради пренесување, во смисла на ставот (1) од овој член престанува да биде работодавач на трговско друштво или делови на трговското друштво.

(7) Стекнувач значи секое физичко или правно лице кое поради пренесување, во смисла на ставот (1) од овој член, станува работодавач што се однесува на трговско друштво или делови на трговското друштво.

Член 68-б

(1) Пред пренесувањето на правата и обврските кои произлегуваат од работниот однос на работниците кај работодавачот - преносител на работодавачот - стекнувач, преносителот и стекнувачот се должни претходно да ги информираат синдикалните организации за овој факт и да ги консултираат истите, со цел да се постигне договор за:

1) утврдениот или предложениот датум на пренесување;

2) причините за таквото пренесување;

3) правните, економските и социјалните импликации за работниците и

4) предвидените мерки во врска со работниците.

(2) Преносителот е должен во врска со пренесувањето навреме да ги информира претставниците на синдикалните организации на неговите вработени пред извршување на пренесувањето.

(3) Стекнувачот е должен во врска со пренесувањето да ги информира претставниците на синдикалните организации на неговите работници во секој случај пред неговите работници директно да се засегнати, што се однесува на нивните услови за работа и вработување.

(4) Кога преносителот или стекнувачот предвидуваат мерки во врска со нивните работници, преносителот или стекнувачот се должни навремено да се консултираат со претставниците на синдикалните организации на неговите работници во врска со таквите мерки за да се постигне договор.

(5) Кога со закон е предвидена достапност на претставниците на работниците до одбор за арбитража за донесување на одлука за мерките кои што треба да се преземат во врска со работниците, можат да се ограничат обврските утврдени со ставовите (1) и (2) на овој член, во случај кога извршувањето предизвикува промена во работењето за кое постои можност да предизвика сериозни потешкотии за одреден број на работници.

(6) Информирањето и консултирањето ги опфаќаат мерките предвидени во врска со пренесувањето на работниците и мораат да се спроведат пред да настане промената во работењето како што е наведено во ставот (1) на овој член, без оглед на тоа дали одлуката за пренесување е преземена од работодавачот или од лицето кое го контролира работодавачот.

(7) Обврската за информирање од ставот (1) на овој член се однесува и за работниците кај работодавач кај кого работниците немаат синдикална организација.

Член 68-в

Одредбите од членовите 68-а и 68-б на овој закон се однесуваат и за случаи кога е надлежно повисоко тело кое одлучува за пренесувањето на активностите или задачите или дел од нив, од работодавачот - преностител на работодавачот - стекнувач.

Член 68- г

(1) Кога трговското друштво престанува да постои поради поделба на трговското друштво, телото кое одлучува за поделбата на трговското друштво утвдува кое од новите основани трговски друштва ги презема правата и обврските од работните односи на претходниот работодавач.

(2) Кога трговското друштво престанува да постои, телото кое одлучува за престанок на трговското друштво утврдува кое трговското друштво е должно за исполнување на правата на вработените на таквото трговското друштво или кое трговското друштво ги побарува правата во име на трговското друштво кое престанало да постои. Кога престанокот на трговското друштво е поврзан со неговата ликвидација, постапката на ликвидација се спроведува според законските прописи и статутарните одредби.

(3) Кога пренесувањето на трговското друштво се случува за време на истекување на периодот за кој е основано или за извршување на задачите за кои е основано и кога извршувањето на задачите на ова трговското друштво е контролирано од повисоко тело од членот 68-в на овој закон, повисокото тело определува друго трговското друштво на кое се пренесуваат правата и обврските кои произлегуваат од работните односи.

(4) Пренесувањето на трговско друштво или делови на трговско друштво само по себе не дава основа за отпуштање на работници, освен отпуштањата од економски, технолошки или организациони причини коишто налагаат кадровски промени.

(5) Ако трговско друштво или делови на трговско друштво ја задржува својата самостојност, статусот и функцијата на синдикалните претставници или претставниците на работниците засегнати од пренесувањето, се задржува под истите услови кои постоеле пред денот на пренесувањето, врз основа на закон, регулатива, административна одредба или спогодба, до колку се исполнети условите потребни за формирање на синдикати на вработените работници.

Член 68-д

Работниците и претставниците на синдикатите на работниците кои сметаат дека се оштетени поради неисполнување на обврските што произлегуваат од пренесувањето, можат да побараат судска заштита.

Раскинување на договорот за вработување со спогодба

Член 69

(1) Договорот за вработување страните можат кога било да го раскинат со писмена спогодба која мора да содржи одредба за последиците, коишто настануваат за работникот поради договорното раскинување при остварувањето на правата врз основа на осигурување за случај на невработеност.

(2) Спогодбата од ставот (1) на овој член која не е склучена во писмена форма е ништовна.

VII. ОТКАЖУВАЊЕ НА ДОГОВОРОТ ЗА ВРАБОТУВАЊЕ СО ОТКАЗ ОД СТРАНА НА РАБОТНИКОТ И РАБОТОДАВАЧОТ

Откажување на договорот за вработување со и без отказен рок

Член 70

(1) Договорните страни можат да го откажат договорот за вработување со отказен рок.

(2) Во случаите определени со закон, договорните страни можат да го откажат договорот за вработување без отказен рок.

(3) Секоја од страните може да го откаже договорот за вработување само во целост.

Дозволеност на отказ

Член 71

(1) Работникот може да го откаже договорот за вработување ако писмено изјави дека сака да го откаже договорот за вработување.

(2) Работодавачот може да го откаже договорот за вработување, само ако постои основана причина за отказ поврзана за однесувањето на работникот (лична причина на страна на работникот) или ако причината е заснована на потребите на функционирањето на работодавачот (деловна причина).

(3) Работникот и работодавачот можат да го откажат договорот за вработување во случаи, односно од причини определени со закон, колективен договор, правилата за работниот ред и дисциплина и договорот за вработување.

(4) Отказот на договорот за вработување, кој работникот директно или индиректно го стават во понеповолна положба по кој било од основите на членот 6 од овој закон, е ништовен од моментот на врачувањето на отказот.

Причина и обврска за докажување

Член 72

Ако работодавачот го откажува договорот за вработување, е должен да го наведе основот за отказот, утврден со закон, колективен договор и акт на работодавачот, да ја докаже основаноста на причината која го го оправдува отказот и истите да ги наведе во образложението.

Постапка пред отказот поради вина на страната на работникот

Член 73

Пред откажување на договорот за вработување од причина поради вина на работникот, работодавачот мора писмено да го предупреди работникот за неисполнувањето на обврските и можноста на отказ во случај на натамошни кршења на истите.

Форма и содржина на отказот

Член 74

(1) Отказот на договорот за вработување задолжително се изрекува во писмена форма.

(2) Работодавачот е должен писмено да го образложи откажувањето на договорот, како и да му укаже на работникот на правната заштита и да го запознае со неговите права од осигурување во случај на невработеност, согласно со закон.

Врачување на отказот

Член 75

(1) Отказот на договорот за вработување мора да и биде врачен на договорната страна, на која и се откажува договорот за вработување.

(2) Отказот на договорот за вработување работодавачот е должен да му го врачи лично на работникот по правило во просториите на работодавачот, односно на адресата на живеалиштето, односно престојувалиштето од кое работникот дневно доаѓа на работа.

(3) Ако работникот не може да се пронајде на адресата на престојувалиштето од кое дневно доаѓа на работа (освен во случаите на оправдано отсуство од работа) или нема трајно или времено престојувалиште во Република Македонија или одбие врачување, откажувањето на договорот за вработување се објавува на огласната табла во седиштето на работодавачот. По изминувањето на осум работни дена од објавувањето на огласната табла се смета дека врачувањето е извршено.

Основани причини за отказ

Член 76

(1) Работодавачот може на работникот да му го откаже договорот за вработување, кога не е можно продолжување на работниот однос, ако:

1) работникот заради своето однесување, недостаток на знаења или можности или заради неисполнување на посебните услови определени со закон, не е способен да ги извршува договорните или други обврски од работниот однос (лична причина)

2) работникот ги крши договорните обврски или други обврски од работниот однос (причина на вина) и

3) престане потребата од вршење на одредена работа под условите наведени во договорот за вработување заради економски, организациони, технолошки, структурни или слични причини на страна на работодавачот (деловни причини).

Неосновани причини за отказ

Член 77

Неосновани причини за откажување на договорот за вработување се:

1) членство на работникот во синдикат или учество во синдикални активности во согласност со закон и колективен договор;

2) поднесување на тужба или учество во постапка против работодавачот заради потврдување на кршење на договорните и други обврски од работниот однос пред арбитражни, судски и управни органи;

3) одобрено отсуство заради болест или повреди, бременост, раѓање и родителство и нега на член на семејството;

4) користење на одобрено отсуство од работа и годишен одмор;

5) отслужување или дослужување на воен рок или воена вежба и

6) други случаи на мирување на договорот за вработување утврдени со овој закон.

Понуда на нов променет договор пред отказ

Член 78

(1) Одредбите на овој закон што се однесуваат на договорот за вработување, се применуваат и во случајот кога работодавачот го откажува договорот за вработување и на работникот истовремено му предлага склучување на нов променет договор за вработување.

(2) Работникот мора да се изјасни за новиот променет договор за вработување во рок од 15 дена од денот на приемот на понудата.

(3) Ако работникот во случајот од ставот (1) на овој член ја прифати понудата на работодавачот, нема право на отпремнина поради престанување на претходниот договор за вработување, а го задржува правото да ја оспорува пред надлежниот суд одлуката за промена на договорот за вработување.

Откажување на договорот за вработување од лични причини на страна на работникот

Член 79

Работодавачот може да му го откаже договорот за вработување од лични причини на страна на работникот, ако работникот не ги извршува работните обврски утврдени со закон, колективен договор, акт на работодавачот и договорот за вработување, или ако ги крши работниот ред и дисциплина.

Услови за откажување на договорот за вработување од лични причини на страна на работникот

Член 80

Работодавачот може да му го откаже договорот за вработување на работникот од лични причини на страна на работникот, ако на работникот му се обезбедени потребните услови за работа и му се дадени соодветни упатства, насоки или писмено предупредување од работодавачот во врска со работата дека работодавачот не е задоволен од начинот на извршување на работните обврски и ако по даденото предупредување во рокот утврден од работодавачот, работникот не го подобри своето работење.

Откажување на договорот за вработување поради кршење на работниот ред и дисциплина или работните обврски со отказен рок

Член 81

(1) Работодавачот може да му го откаже договорот за вработување на работникот поради кршење на работниот ред и дисциплина или неисполнување на обврските утврдени со закон, колективен договор, акт на работодавачот и договорот за вработување со отказен рок, особено ако:

1) не ги почитува работниот ред и дисциплина според правилата пропишани од страна на работодавачот;

2) не ги извршува или несовесно и ненавремено ги извршува работните обврски;

3) не се придржува кон прописите што важат за вршење на работите на работното место;

4) не се придржува на работното време, распоредот и користењето на работното време;

5) не побара отсуство или навремено писмено не го извести работодавачот за отсуството од работа;

6) поради болест или оправдани причини отсуствува од работа, а за тоа во рок од 48 часа, писмено не го извести работодавачот;

7) со средствата за работа не постапува совесно или во согласност со техничките упатства за работа;

8) настане штета, грешка во работењето или загуба, а за тоа веднаш не го извести работодавачот;

9) не ги почитува прописите за заштита при работа или не ги одржува средствата и опремата за заштита при работа;

10) предизвикува неред и насилнички се однесува за време на работата и

11) незаконски или неовластено ги користи средствата на работодавачот.

(2) Со закон, колективен договор и со правилата на работодавачот за работниот ред и дисциплина може да се утврдат и други случаи на кршење на работниот ред и дисциплина.

(3) Правилата за работниот ред и дисциплина, работодавачот е должен да ги истакне на видно место во работните простории на работодавачот и да ги достави до синдикатот.

Откажување на договорот за вработување поради кршење на работниот ред и дисциплина или работните обврски без отказен рок

Член 82

(1) Работодавачот може на работникот да му го откаже договорот за вработување без отказен рок во случаите на кршење на работниот ред и дисциплина или неисполнување на работните обврски утврдени со овој или друг закон, колективен договор, правилата за работниот ред и дисциплина и договорот за вработување, а особено ако работникот:

1) неоправдано изостане од работа три последователни работни дена или пет работни дена во текот на една година;

2) го злоупотреби боледувањето;

3) не се придржува кон прописите за здравствена заштита, заштита при работа, пожар, експлозија, штетно дејствување на отрови и други опасни материи и ги повредува прописите за заштита на животната средина;

4) внесува, употребува или е под дејство на алкохол и наркотични средства;

5) стори кражба или во врска со работата намерно или од крајно невнимание предизвика штета на работодавачот и

6) оддаде деловна, службена или државна тајна.

(2) Со закон и колективен договор може да се утврдат и други случаи на кршење на работниот ред и дисциплина и на работните обврски за кои работодавачот го откажува договорот за вработување без отказен рок.

Отстранување од работа од кај работодавачот до донесување на одлука за отказ на договорот за вработување

Член 83

По оцена на работодавачот, со писмен налог на овластеното лице кај работодавачот, работникот се отстранува од кај работодавачот со надоместок во висина од 50% на платата на работникот кој ја примил претходниот месец до донесувањето на одлуката за отказ на договорот за вработување, ако:

1) работникот со своето присуство кај работодавачот го загрозува животот или здравјето на работниците или други лица или се оштетуваат средства од поголема вредност;

2) присуството на работникот кај работодавачот штетно ќе се одразува врз работењето кај работодавачот;

3) присуството на работникот оневозможува утврдување на одговорноста за повреда на работните обврски и

4) кога против работникот е покренатa кривична постапка од надлежен орган за кривично дело сторено на работа или во врска со работата.

Парична казна

Член 84

Во зависност од степенот на одговорноста на работникот, условите под кои е направена повредата на работните обврски и на работниот ред и дисциплина, поранешната работа и однесување на работникот, тежината на повредата и нејзините последици, работодавачот може на работникот да му изрече парична казна, која не може да биде поголема од 15% од последната исплатена месечна нето плата на работникот, во траење од еден до шест месеца.

Форма на одлуката за откажување на договорот за вработување, односно на одлуката за паричната казна

Член 85

Одлуката за откажување на договорот за вработување, односно одлуката за изрекување на парична казна задолжително се дава во писмена форма, со образложение на основот и причината за откажување на договорот за вработување, односно причината за изрекување на паричната казна со правна поука.

Надлежен орган за изрекување на отказ на договорот за вработување и на парична казна

Член 86

Одлуката за откажување на договорот за вработување и за изрекување на парична казна ја донесува работодавачот или од него овластениот работник.

Отказни рокови

Член 87

Работникот и работодавачот можат да го откажат договорот за вработување во законскиот или договорно определениот отказен рок. При одлучувањето страните мораат да го почитуваат минималниот рок на траење на отказниот рок, одреден со овој закон, колективниот договор на ниво на дејноста, односно на ниво на работодавач.

Минимални отказни рокови

Член 88

(1) Ако работникот го откажува договорот за вработување, отказниот рок е еден месец. Со договорот за вработување или со колективниот договор може да биде договорен подолг отказен рок, меѓутоа не подолг од три месеца.

(2) Ако работодавачот го откажува договорот за вработување на поединечен работник или на помал број работници отказниот рок е еден месец, а два месеца во случај на престанок на работен однос на повеќе од 150 работници или 5% од вкупниот број работници кај работодавачот пред престанокот на работниот однос.

Течење на отказниот рок

Член 89

Отказниот рок започнува да тече наредниот ден од денот по врачувањето на одлуката за отказ на договорот за вработување.

Паричен надоместок наместо отказен рок

Член 90

(1) Работодавачот и работникот можат да се договорат за паричен надоместок наместо отказен рок.

(2) Ако е постигнат договор за паричен надоместок наместо отказен рок работодавачот е должен паричниот надоместок на работникот за целиот отказен рок да му го исплати со доставувањето на отказот, со денот на престанокот на работниот однос.

Приговор против одлуката за откажување на одлуката за откажување на договорот за вработување без отказен рок или за отстранување од кај работодавачот

Член 91

(1) Против одлуката за отказ на договорот за вработување без отказен рок или одлуката за отстранување од кај работодавачот, работникот има право на приговор до органот на управување или работодавачот.

(2) Приговорот се поднесува во рок од осум дена од денот на добивање на одлуката за откажување на договорот за вработување без отказен рок или одлуката за отстранување од кај работодавачот.

(3) Одлуката по приговорот се донесува во рок од осум дена од денот на поднесувањето на приговорот.

(4) Приговорот против одлуката за откажување на договорот за вработување без отказен рок или одлуката за отстранување од кај работодавачот, во смисла на членовите 82 и 83 од овој закон, не ја задржува од извршување одлуката за отказ, односно писмениот налог.

(5) Кога не е донесена одлука по приговорот од ставот (3) на овој член или кога работникот не е задоволен со одлуката донесена по приговорот, има право да поведе спор пред надлежниот суд во рок од 15 дена.

(6) По барање на работникот синдикатот може да го застапува работникот во постапката по приговор.

Права и обврски на страните за време на отказниот рок

Член 92

(1) За време на отказниот рок, работодавачот е должен да му овозможи на работникот отсуство од четири часа во текот на работната недела заради барање на ново вработување.

(2) За време на отсуството од работа од ставот (1) на овој член работникот има право на надоместок на плата, согласно со колективен договор.

Приговор против одлука за откажување на договорот за вработување со отказен рок

Член 93

(1) Против одлуката за отказ на договорот за вработување со отказен рок работникот има право на приговор до органот на управување, односно работодавачот.

(2) Приговорот се поднесува во рок од осум дена од денот на добивањето на одлуката за отказ на договорот за вработување.

(3) Приговорот го одлага извршувањето на одлуката за отказ до донесувањето на конечната одлука по приговорот, која се донесува во рок од осум дена од денот на поднесувањето на приговорот.

(4) Кога не е донесена одлука по приговорот во рокот од ставот (3) на овој член или кога работникот не е задоволен со одлуката донесена по приговорот, има право да поведе спор пред надлежниот суд.

(5) По барање на работникот синдикатот може да го застапува работникот во постапка по приговор.

Застареност

Член 94

(1) Отказ на договорот за вработување од лични причини на страна на работникот, работодавачот може да му даде на работникот во рок од три месеца од денот на дознавањето за фактите кои се основа за давање на отказот, односно во рок од шест месеца од денот на настапувањето на фактите кои се основа за давање на отказот.

(2) Отказ на договорот за вработување, работодавачот може да му даде на работникот поради сторено кривично дело на работа или во врска со работата, најдоцна до истекот на рокот за застареност утврден во закон за стореното кривично дело.

Информирање и консултирање на работниците

Член 94-а

(1) Информирање на работниците значи пренос на податоци од страна на работодавачот до претставниците на работниците за да можат тие да се запознаат со истите и да ги истражат.

(2) Консултирање значи размена на мислења и воспоставување дијалог меѓу претставниците на работниците и работодавачот.

(3) Обврската за информирање и консултирање се однесува на трговско друштво, јавно претпријатие и друго правно лице што имаат над 50 работници и на установи што имаат над 20 работници.

(4) Информирањето и консултирањето опфаќа информирање за блиските и веројатните трендови на активностите на трговско друштво, јавно претпријатие и друго правно лице или установа и нивната економска состојба, за состојбата, структурата и веројатниот тек на вработување во трговско друштво, јавно претпријатие и друго правно лице или установата и за секоја предвидена мерка, особено кога постои закана за вработувањата, за одлуките кои можат да доведат до суштински промени во организација на работата или во договорните обврски.

(5) Информациите се даваат во време, на начин и со содржина што се соодветни за да им се овозможи на претставниците на работниците да спроведат соодветна анализа на истите и таму каде што е потребно да се подготват за консултирање.

(6) Консултации ќе се спроведат:

1) кога времето, методот и нивната содржина се соодветни;

2) на релевантното ниво на раководство и претставување, во зависност од прашањата за кои се консултира;

3) врз основа на информациите што ги обезбедува работодавачот во врска со информирањето и на мислењето на претставниците на работниците;

4) на начин што ќе им овозможи на претставниците на работниците да се сретнат со работодавачот и да добијат одговор за секое мислење што можат да го подготват и

5) во поглед на можноста за постигнување договор за одлуките во рамките на овластувањата на работодавачот.

(7) Одредбите од членот 94-а на овој закон не се однесуваат на персоналот на бродови што пловат на отворено море.

Информирање и консултирање при колективни отпуштања од деловни причини

Член 95

(1) Доколку работодавачот има намера да донесе одлука за престанок на работен однос на поголем број работници од деловни причини, односно на најмалку 20 работници за период од 90 дена при секој престанок на работен однос без оглед на вкупниот бројот на работниците кај работодавачот, се смета за колективно отпуштање од деловни причини.

(2) Кога работодавачот има намера да спроведе колективни отпуштања тој е должен да започне постапка на консултации со претставниците на работниците, најмалку еден месец пред почетокот на колективното отпуштање и да ги обезбеди со сите релевантни информации пред започнување на консултациите, заради постигнување договор.

(3) Консултациите на ставот (2) од овој член најмалку ги опфаќаат начините и средствата за избегнување на колективни отпуштања, намалување на бројот на отпуштени работници или за ублажување на последиците преку прибегнување кон придружни социјални мерки со цел да помогнат на отпуштените работници повторно да се вработат или обучат.

(4) За да им овозможат на претставниците на работниците да подготват конструктивни предлози, работодавачите во текот на консултациите навреме ги обезбедуваат со сите релевантни информации, и тоа за:

1) причините за планираните отпуштања;

2) бројот и категориите на работници кои се отпуштаат;

3) вкупниот број и категории на работници кои се вработени и

4) периодот за кој планираните отпуштања треба да се случат.

(5) Обврските за информирање и консултирање се применуваат без разлика дали одлуката за колективни отпуштања се донесува од работодавачот или од лице кое врши контрола на работодавачот. При разгледување на наводно прекршување на обврските од информирање, консултирање и известување нема да се земе предвид секое оправдување на работодавачот кое се базира врз фактот дека трговско друштво, јавно претпријатие и друго правно лице кое ја донело одлуката за колективни отпуштања не ги обезбедило бараните информации до работодавачот.

(6) Работодавачот е должен по завршување на консултациите од ставот (2) на овој член писмено да ја извести службата надлежна за посредување при вработување, заради помош и услуги од посредување при вработувањето, согласно со закон. Ова известување ги содржи сите релевантни информации во врска со планираните колективни отпуштања и за консултациите со претставниците на работниците предвидени во ставот (3) на овој член, особено за причините за отпуштањата, бројот на работниците кои се отпуштаат, вкупниот број работници кај работодавачот и периодот за кој отпуштањата треба да се случат.

(7) Работодавачите доставуваат до претставниците на работниците копија од известувањето доставено до службата надлежна за посредување при вработување, по кое претставниците на работниците можат да достават свои предлози до службата надлежна за посредување при вработување.

(8) Известувањето за планираните колективни отпуштања работодавачот е должен да го достави до службата надлежна за посредување при вработување, најдоцна до 30 дена пред донесувањето на одлуката за престанок на работниот однос на работниците.

(9) Доколку рокот од ставот (7) на овој член е пократок од 60 дена, службата за посредување при вработување може да побара продолжување на рокот до 60 дена по известувањето, ако проблемите кои произлегуваат од планираните колективни отпуштања не можат да се решат во рамките на почетниот период.

(10) Одредбите на овој член не се применуваат кај колективни отпуштања кои произлегуваат од прекинување на дејностите на установата поради судска одлука, договорите за вработување на определено време и во тела на јавната администрација.

Права и обврски во случај на отказ од деловни причини

Член 96

(1) Работодавачот, пред да го откаже договорот за вработување од деловни причини (технолошки, економски, организациони и слични промени), поради кои престанува потребата од вршење на определена работа, може на работникот да му понуди:

1) вработување кај друг работодавач без огласување, со преземање и склучување договор за вработување за вршење на работи кои одговараат на неговата стручна подготовка, односно квалификација;

2) стручно оспособување (обука, преквалификација или доквалификација за работа кај истиот или кај друг работодавач) или

3) нов договор за вработување.

(2) Одредбата од ставот (1) точки 1, 2 и 3 на овој член не се однесува за вработување од трговско друштво, односно трговец поединец во државен орган, јавно претпријатие, јавна установа, единица на локалната самоуправа и градот Скопје, фондови, агенции, заводи и други правни лица основани со закон.

Испратнина

Член 97

(1) Во случај на откажување на договорот за вработување од деловни причини, работодавачот е должен на работникот да му исплати испратнина, и тоа :

1) до пет години поминати во работен однос - во висина од една нето плата;

2) од пет до десет години поминати во работен однос - во висина од две нето плати;

3) од десет до 15 години поминати во работен однос - во висина од три нето плати;

4) од 15 до 20 години поминати во работен однос - во висина од четири нето плати;

5) од 20 до 25 години поминати во работен однос - во висина од пет нето плати и

6) над 25 години поминати во работен однос - во висина од шест нето плати.

(2) Основица за пресметка на испратнината е просечната нето плата на работникот во последните шест месеца пред отказот, но истата да не биде помала од 50 % од просечната нето плата исплатена по работник во Републиката во последниот месец пред отказот.

(3) Под работен однос, во смисла на ставот (1) од овој член, се смета времето поминато во работен однос кај ист работодавач и работниот однос кај претходниот работодавач, на кој поради настаната статусна промена, правен следбеник е последниот работодавач.

(4) Испратнината се исплатува со денот на престанокот на работниот однос.

(5) Барањето, односно давањето на согласност за откажување од правото на испратнина од страна на работодавачот, односно работникот се ништовни.

Членот 98 е избришан.

Отказ од страна на работодавачот

Член 99

Работодавачот може на работникот да му го откаже договорот за вработување, ако:

1) на работникот со правосилна одлука му е забрането да врши определени работи од работниот однос или ако му е изречена воспитна, заштитна или безбедносна мерка, поради која не може да врши работи подолго од шест месеца или ќе мора поради издржување на затворска казна да биде отсутен од работа повеќе од шест месеца и

2) работникот не ја изврши успешно пробната работа.

Отказ од страна на работникот

Член 100

(1) Работникот може по истекот на три дена откако претходно писмено го предупредил работодавачот на исполнувањето на обврските, да му го откаже договорот за вработување, ако:

1) работодавачот повеќе од три месеца не му обезбедува работа и така не му ја исплаќа определената плата;

2) не му е овозможено вршење на работата заради одлука на надлежната инспекција за забрана на вршење на работниот процес или забрана на примена на средствата за работа подолго од 30 дена и работодавачот не му ја исплаќа законски определената плата;

3) работодавачот најмалку три месеца исплаќа намалена плата за работата;

4) работодавачот три пати последователно или во период од шест месеца не исплаќа плата за работата во законски, односно договорно определениот рок;

5) работодавачот не ја обезбедува заштитата на работникот при работа, а работникот претходно побарал отстранување на закануваčката непосредна и неизбежна опасност за животот и здравјето;

6) работодавачот го навредува и насилнички се однесува кон него или наспроти неговите предупредувања не го спречува таквото однесување од страна на другите работници;

7) работодавачот не му обезбедува еднаков третман со оглед на полот и

8) работодавачот ништо не презел работникот да не стане жртва на полово вознемирување.

(2) Работникот во случај на отказ заради однесувањата од ставот (1) на овој член има право на испратнина и на обештетување најмалку во висина на изгубената плата за времето на отказниот рок.

Забрана на отказ поради бременост, раѓање и родителство

Член 101

(1) Работодавачот не смее да го откаже договорот за вработување на работник за време на бременоста, раѓање и родителство и отсуство поради нега и чување на деца.

(2) Одредбата на ставот (1) од овој член се однесува и на случаите утврдени во членот 167 на овој закон.

Престанување на важноста на договорот за вработување врз основа на судска пресуда

Член 102

(1) Ако судот донесе правосилна одлука со која е утврдено дека на работникот незаконски му престанал работниот однос, работникот има право да се врати на работа, ако тоа го бара.

(2) Покрај враќањето на работа, работодавачот е должен на работникот да му исплати надомест на штета, согласно со закон, колективен договор и договорот за вработување и да му уплати придонеси за задолжително социјално осигурување.

(3) Надоместокот на штетата се намалува за износот на приходот кој работникот го остварил врз основа на работа, по престанокот на работниот однос.

(4) Работникот кој го оспорува отказот може да бара судот, привремено, до завршувањето на спорот, да нареди негово враќање на работа.

(5) Ако судот со правосилна одлука утврди дека на работникот незаконски му престанал работниот однос, а за работникот не е прифатливо да остане во работен однос, судот на барање на работникот ќе го определи денот на престанокот на работниот однос и ќе му досуди надомест на штета, зависно од траењето на работниот однос, возраста, социјалната состојба и обврските за издржување кои ги има работникот.

(6) Одлуката од ставот (1) на овој член судот може да ја донесе и на барање на работодавачот ако постојат околности кои оправдано укажуваат дека продолжувањето на работниот однос, со уважување на интересите на двете договорни страни, не е можен.

(7) Работодавачот и работникот можат барањето за престанок на договорот за вработување да го поднесат до окончувањето на главната расправа пред првостепениот суд.

Престанување на важноста на договорот за вработување поради утврдената трајна неспособност за работа

Член 103

Договорот за вработување престанува да важи ако под условите и на начин пропишани со закон е утврдено дека кај работникот дошло до губење на работната способност, со денот на доставувањето на правосилно решение за утврдување на изгубената работна способност.

Прекин на договорот за работа поради возраст на работникот

Член 104

(1) Работодавачот го прекинува договорот за вработување на работникот кога работникот ќе наполни 64 години возраст и 15 години пензиски стаж.

(2) Работодавачот, на барање на работникот од ставот (1) може да му го продолжи договорот за вработување најмногу до 65 години возраст, доколку со закон поинаку не е утврдено.

VIII. ПЛАЌАЊЕ НА РАБОТАТА

Вид на плаќање

Член 105

(1) Работникот има право на заработувачка - плата, согласно со закон, колективен договор и договорот за вработување.

(2) Плаќањето на работата по договорот за вработување мора да биде секогаш во парична форма. При исплатата, работодавачот мора да го почитува најниското износ определен со колективен договор, во согласност со закон, кој непосредно го обврзува работодавачот.

(3) Платата е составена од основната плата, дел од платата за работната успешност и додатоците, ако со друг закон поинаку не е определено.

(4) Работодавачот може на работникот да му исплати 13-та плата, доколку работодавачот има можност да ја исплати.

Основна плата, работна успешност и додатоци

Член 106

(1) Основната плата се определува земајќи ги предвид барањата на работното место, за кое работникот го склучил договорот за вработување.

(2) Работната успешност на работникот се определува земајќи ги предвид домаќинскиот однос, квалитетот и обемот на вршењето на работата, за којашто работникот го склучил договорот за вработување.

(3) Додатоците се определуваат за посебните услови при работа, кои произлегуваат од распоредот на работното време и тоа за работа во смени, работа во по-

делено работно време, ноќна работа, работа на дежурство, согласно закон продолжена работа, работа во ден на неделен одмор, работа во празници определени со закон и додаток за работен стаж.

Минимална плата

Член 107

Платата на работникот за работа со полно работно време не може да биде пониска од минималната плата утврдена според закон и колективен договор.

Еднакво плаќање на мажи и на жени

Член 108

(1) Работодавачот е должен за еднаква работа со еднакви барања на работното место да исплаќа еднаква плата на работниците без оглед на полот.

(2) Одредбите на договорот за вработување, колективниот договор, односно општиот акт на работодавачот, кои се во спротивност со ставот (1) на овој член, се ништовни.

Ден на исплаќањето

Член 109

(1) Платата се исплатува за периоди кои не смеат да бидат подолги од еден месец.

(2) Платата се исплаќа најдоцна 15 дена по изминувањето на исплатниот период.

(3) Ако денот на исплаќањето е слободен ден, платата се исплаќа најдоцна идниот прв работен ден.

(4) Работодавачот е должен претходно писмено да ги извести работниците за денот на исплаќањето и за секоја промена на денот на исплаќањето.

Место и начин на исплаќањето на платата

Член 110

(1) Работодавачот е должен на работникот да му ја исплати платата до крајот на денот на исплаќање на вообичаеното место за исплата.

(2) Ако платата се исплаќа преку банка на сметката на работникот или на друг безготовински начин, платата мора да му биде на располагање на работникот на определениот ден за исплаќање, освен ако страните поинаку не се договориле.

(3) Работодавачот е должен да му издаде на работникот при секое исплаќање на платата како и до 31 јануари на новата календарска година писмена пресметка на платата, придонесите од плата и надоместоците на платата за платниот период, односно за изминатата година од кои, исто така, се гледаат и пресметката и плаќањето на даноците и придонесите.

(4) Трошоците во врска со исплатата на платата се на товар на работодавачот.

Задржување и порамнување на исплаќањето на платата

Член 111

(1) Работодавачот може да го задржи исплаќањето на платата само во законски определените случаи. Сите одредби на договорот за вработување, кои определуваат други начини на задржување на исплатата, се ништовни.

(2) Работодавачот не смее своите побарувања кон работникот без негова писмена согласност да ги порамни со својата обврска за исплата на платата.

(3) Работникот не смее да даде согласност од ставот (2) на овој член пред настанувањето на побарувањето на работодавачот.

Надоместок на плата

Член 112

(1) Работникот има право на надоместок на платата за целото време на отсуство во случаите и во траење определени со закон, како и во случаите кога не работи од причини на страната на работодавачот.

(2) Работодавачот е должен да му исплати надоместок на платата во случаите на отсутност од работа поради користење на годишниот одмор, платениот вонреден одмор, дообразување, со закон определени празници и од работа слободните денови и во случаите кога работникот не работи од причини на страна на работодавачот.

(3) Работодавачот исплаќа надоместок на платата и во случаите на неспособност на работникот за работа поради негова болест или повреди до 21 ден, а над 21 ден се исплаќа на товар на здравственото осигурување. Во случај на отворање на ново боледување во рок од три дена од престанокот на претходното боледување, работодавачот има право да побара од првостепената лекарска комисија да го потврди новото боледување или да го продолжи прекратеното старо боледување.

(4) Работодавачот може да исплати на товар на другиот обврзник надоместок за платата, исто така, и во случај ако така е одредено со закон или друг пропис.

(5) Ако работникот не може да ја врши работата поради виша сила, има право на половина од платата, на која инаку би имал право, ако би работел.

(6) Ако со овој закон или друг закон поинаку не е одредено, на работникот му припаѓа надоместок на платата во висина од неговата просечна плата од последните 12 месеца. Доколку работникот во тој период не примал плата, му припаѓа надомест во висина на најниската плата.

(7) Работодавачот е должен да му исплати на работникот надоместок на плата за денови и часови, колку што изнесува работната обврска на работникот на денот кога заради оправдани причини не работи.

(8) Во случај на прекин на работниот процес од деловни причини, работодавачот е должен на работникот да му издаде решение и да му плати 70% од платата за период до три месеца во тековната година.

Надоместување на трошоците поврзани со работата

Член 113

(1) Работникот има право на надомест на трошоци поврзани со работата за:

1) службено патување;

2) теренски додаток;

3) користење на приватен автомобил за службени патувања;

4) одвоен живот од семејството и

5) смрт на работникот или член на неговото семејство.

(2) Работникот има право на отпремнина при одење во пензија, како и јубилејни награди.

(3) Висината, основицата и рокот за пресметување и исплата на надоместокот на овие трошоци се утврдува со закон и колективен договор.

(4) Работодавачот на свој трошок на работниците може да им организира превоз до и од работното место, како и исхрана за време на работа.

(5) Трошоците за исхрана од ставот 4 на овој член можат да изнесуваат најмногу до 20% од просечната нето плата по работник исплатена во претходната година, а трошоците за превоз во висина на стварните трошоци во јавниот собраќај.

Исплата на приправниците

Член 114

Работникот - приправник има право на плата определена според закон и колективен договор, но не помалку од 40% од основната на работното место за кое се оспособува.

Застарување на побарувањата од работен однос

Член 115

Паричните побарувања од работен однос застаруваат во рок од три години од денот на настанувањето на обврската.

IX. РАБОТНО ВРЕМЕ

Полно работно време

Член 116

(1) Полното работно време не смее да биде подолго од 40 часа неделно.

(2) Работната недела по правило трае пет работни дена.

(3) Со закон, односно со колективен договор може да се одреди како полно работно време, работното време кое е пократко од 40 часа неделно, меѓутоа не помалку од 36 часа неделно.

(4) Со закон или други прописи во согласност со закон, или со колективен договор може да се определи за работните места, кај кои постојат поголеми опасности од повреди или здравствени оштетувања, полното работно време да трае помалку од 36 часа неделно.

(5) Ако полното работно време не е определено со закон или колективен договор, се смета како полно работно време, работното време од 40 часа неделно.

(6) Работодавачот е должен да води евиденција за полното работно време.

(7) Работодавач кој има над 25 вработени и кај кого процесот на работата се врши на една локација е должен да води електронско евидентирање на полното работно време и на прекувремената работа.

Прекувремена работа

Член 117

(1) Работникот е должен на барање на работодавачот да врши работа преку полното работно време (прекувремена работа):

1) во случаи на исклучително зголемување на обемот на работата;

2) ако е потребно продолжување на деловниот или производниот процес;

3) ако е нужно да се отстрани оштетување на средствата за работа, што би предизвикало прекинување на работата;

4) ако е потребно да се обезбеди безбедност на луѓето и имотот, како и безбедноста на прометот и

5) во други случаи определени со закон или колективен договор.

(2) Прекувремената работа може да трае најмногу осум часа во текот на една недела и најмногу 190 часа годишно, освен за работите кои поради специфичниот процес на работа не можат да се прекинат или за кои нема услови и можности да се организира работата во смени.

(3) За работниците од Министерството за внатрешни работи, кои вршат посебни должности и овластувања согласно со посебен закон, прекувремената работа може да трае подолго од 190 часа годишно, поради извршување на итни и неодложни работи, по претходно дадена писмена согласност на работникот.

(4) На работникот кој работел над 150 часа подолго од полното работно време, а не отсуствувал од работа повеќе од 21 ден во текот на годината, кај истиот работодавач, работодавачот е должен да му исплати покрај додатокот на плата и бонус во висина од една просечна плата во Републиката.

(5) Работодавачот е должен да води посебна евиденција за прекувремената работа и часовите за прекувремената работа посебно да ги наведе во месечната пресметка на платата на работникот.

(6) Работодавачот е должен за секое воведување на прекувремената работа писмено да го извести подрачниот државен инспектор на трудот.

(7) Ако работодавачот воведува прекувремена работа подолго од ставот (2) на овој член е должен да изврши прераспоредување на работното време или воведување на нови смени.

Дежурство во здравството

Член 118

Дежурството во здравствените установи се уредува со прописите од областа на здравството.

Дополнително работење во случаи на природна или друга несреќа

Член 119

Работникот е должен да ја врши работата преку полното или договорното пократко работно време на своето работно место или други работи во врска со отстранување или спречувањето на последиците, во случаите на природна или друга несреќа, ако таа несреќа непосредно се очекува. Таквата работа може да трае додека е неопходно да се спасат човечките животи, да се заштити здравјето на луѓето или да се спречи непоправливата материјална штета.

Забрана на вршење работа подолго од полното работно време

Член 120

Работодавачот не смее да наложи работа подолго од полното работно време:

1) ако работата може да се изврши со соодветна организација или распределба на работата, распоредување на работното време или воведување на нови смени;

2) на работникот жена, во согласност со одредбите на овој закон поради заштита на бременоста, раѓање и родителството;

3) на мајка со дете до три години старост и самохран родител со дете до шест години старост, освен ако работникот даде писмена изјава дека доброволно се согласува со прекувремена работа;

4) на повозрасен работник;

5) на работник кој не наполнил 18 години возраст;

6) на работникот на кој врз основа на мислење на лекарската комисија поради таквото работење ќе му се влоши здравствената состојба;

7) на работникот кој има полно работно време пократко од 36 часа неделно поради работа на работното место, каде што опстојуваат поголеми опасности од повреди или здравствени оштетувања и

8) на работникот кој работи помалку од полното работно време (скратено работно време) во согласност со прописите за пензиско и инвалидско осигурување (инвалидност), прописите за здравствено осигурување (медицинска рехабилитација) или други прописи (родителски обврски).

Дополнително работење

Член 121

(1) Работникот, кој работи полно работно време, може по исклучок да склучи договор за вработување со скратено работно време со друг работодавач, меѓутоа најмногу за десет часа неделно, со претходна согласност на работодавачите, каде што е вработен со полно работно време.

(2) Обврзен составен дел на договорот за вработување според ставот (1) на овој член е договорот за начинот на остварувањето на правата и обврските од овој работен однос со оглед на правата и обврските на работникот кај работодавачот, каде што е вработен со полно работно време.

(3) На работникот, кој склучува договор за вработување според ставот (1) на овој член, престанува да му важи договорот за вработување во согласност со овој закон, по изминувањето на договореното време, или ако е повлечена согласноста на работодавачот, каде што работникот е во работен однос со полно работно време.

Скратено работно време во посебни случаи

Член 122

(1) Работникот кој работи помалку од полното работно време (скратено работно време) во согласност со прописите за пензиско и инвалидско осигурување (инвалидност), прописите за здравствено осигурување (медицинска рехабилитација) и остварува права од задолжителното социјално осигурување кога би работел со полно работно време.

(2) Работникот од ставот (1) на овој член, кој работи помалку од полното работно време, има право на плаќање за работата според стварните работни обврски, како и други права и обврски од работниот однос како работникот кој работи полно работно време, ако со овој закон поинаку не е определено.

Скратено работно време во посебни услови

Член 122-а

(1) На работникот кој работи на особено тешки, напорни и штетни по здравјето работи, а чие штетно влијание врз неговото здравје, односно работна способност не може во целост да се отстрани со заштитни мерки, работното време му се скратува сразмерно на штетното влијание врз неговото здравје, односно работна способност, во согласност со закон и колективен договор.

(2) При остварување право на плата и другите права од работен однос, скратеното работно време од ставот (1) на овој член се изедначува со полното работно време.

(3) Како особено тешки, напорни и штетни по здравјето работи се сметаат: особено тешка физичка работа; работа под зголемен атмосферски притисок; работа под зголемена бучавост; работа во вода или влага; работа изложена на јонизирачки зрачења; работа со болни од заразни болести и со заразни материјали; работа на хируршки интервенции во операциони сали; работа во областа на психијатријата; работа со лица со најтешки пречки во психичкиот развиток; работа во судска медицина и патолошка анатомија; работа со нагризувачки материјали; работа на летачки персонал; балетски изведби; музичари на дувачки инструменти; играорци и оперски солисти; работа во близина на напон или под напон и работа на височина или длабочина.

(4) Одобрение за работа со скратено работно време од ставот (3) на овој член дава министерот надлежен за работите од областа на трудот, врз основа на претходно прибавено мислење од здравствена установа која врши дејност медицина на трудот и мислење од инспекција на трудот.

(5) Барање за покренување на постапка за добивање на одобрение за работа со скратено работно време може да поднесе работникот или синдикалната организација до работодавачот.

(6) Здравствената установа која врши дејност медицина на трудот и инспекцијата на трудот мислењето од ставот (4) на овој член го доставуваат врз основа на претходно изготвен и доставен елаборат од работодавачот.

(7) Барање за добивање одобрение за работа со скратено работно време поднесува работодавачот до министерството надлежно за работите од областа на трудот.

(8) Кон барањето за добивање одобрение од ставот (4) на овој член работодавачот доставува мислење од здравствена установа која врши дејност медицина на трудот и мислење од инспекција на трудот.

(9) Доколку инспекцијата на трудот утврди дека постојат условите од ставот (1) на овој член, со решение ќе му нареди на работодавачот да покрене постапка за утврдување на скратено работно време.

(10) Работникот кој работи на работи од ставот (1) на овој член не смее да работи на тие работи прекувремено, ниту може да се вработи кај друг работодавач на истите работи, за времето за кое работи со скратено работно време.

Распоредување на работното време

Член 123

(1) Распоредувањето и условите за времено прераспоредување на работното време се одредуваат со закон, колективниот договор или договорот за вработување.

(2) Работодавачот мора во писмена форма да го извести работникот за времената прераспоредување на работното време најмалку еден ден пред тоа.

(3) При распоредување на полното работно време работникот не смее да биде распореден на помалку од четири работни дена во неделата.

(4) Распоредувањето на работното време се врши според природата или организацијата на работата или потребите на корисниците. При распоредување, како и времената прераспоредување на полното работно време, работното време не смее да трае повеќе од 40 часа неделно и не помалку од четири часа дневно.

(5) При распоредување, како и времената прераспоредување на работното време се зема предвид работното време како просечна работна обврска во периодот, кој не смее да биде подолг од шест месеца.

(6) Одредбата од членот 120 на овој закон за забрана на работа преку полното работно време важи, исто така, и во случај на нееднакво распоредување или прераспоредување на работното време.

Прераспределба на работното време

Член 124

(1) Прераспределбата на работното време може да се изврши кога тоа го бара природата на дејноста, односно работите и задачите.

(2) Во случаите од ставот (1) на овој член, прераспределбата на работното време се врши така што вкупното работно време на работникот во просек да не биде подолго од 40 часа во работната недела во текот на годината.

Работа во смени

Член 124-а

(1) Работодавачот може да ја организира работата и во смени.

(2) Работа во смени значи секоја метода на организирање на работата во смени во која работниците се сменуваат едноподруго на исто работно место во согласност со одреден план и кое може да биде континуирано или со прекини, вклучувајќи ја потребата за работниците да работат во различно време во даден период на денови или недели.

(3) Планот од ставот (2) на овој член се доставува и до синдикалната организација кај работодавачот, најмалку 10 работни дена пред примената на планот.

Распоред на работното време

Член 125

(1) Распоредот на работното време го утврдува работодавачот.

(2) Распоредот на работното време во областа на сообраќајот и врските, прометот на стоки, здравството, социјалната и детската заштита, образованието и во другите јавни установи, комуналните дејности, угостителството, туризмот и занаетчиството се утврдува со одлука на органот на државната управа од соодветната област.

Пресметување на работното време

Член 126

(1) Работникот кој поради прераспоредување на работното време и кој во времето пред престанувањето на работниот однос во календарската година поминал повеќе работни часа на работа, отколку што е тоа одредено за работата со полно работно време, може да бара, веќе одработените работни часови да му се пресметаат во работни денови со полно работно време.

(2) Според ставот (1) на овој член пресметаните денови се сметаат во работен стаж на работникот, како кога би ги поминал на работа. Вкупниот работен стаж во календарската година не смее да надминува 12 месеца.

Ноќна работа

Член 127

(1) Ноќна работа се смета работењето во ноќно време.

(2) Ноќно време е периодот меѓу 22,00 часот и 6,00 часот наредниот ден.

(3) Работодавачот, кој користи редовно работници за ноќна работа е должен да ја извести инспекцијата на трудот.

Права на работниците кои работат ноќно време

Член 128

(1) Работникот кој работи ноќе барем три часа од својата редовна дневна работна обврска, односно работникот кој одработува ноќе третина од полното работно време од својата годишна работна обврска, има право на посебна заштита за ноќна работа.

(2) Ако на работник заради ноќна работа според мислење на лекарската комисија заради таквото работење би можела да му се влоши здравствената состојба, работодавачот е должен да го ангажира на соодветна работа дење.

(3) Работодавачот, на негов трошок е должен на работниците кои работат ноќно време да им обезбеди:

1) подолг одмор;

2) соодветна храна;

3) стручно раководство на работниот, односно производниот процес и

4) лекарски прегледи, пред нивно ангажирање во ноќна работа и во редовни временски периоди утврдени со закон.

(4) Ако работата се врши во смени, работодавачот е должен да обезбеди периодично менување на работниците.

(5) Работодавачот не смее да го распореди на ноќна работа работникот на кој нема да му обезбеди услови за превоз до и од работа.

Ограничувања на работата ноќно време

Член 129

Работното време на работникот кој работи ноќе на работно место, каде што постојат поголеми опасности од повреди или здравствени оштетувања, не смее да трае повеќе од осум часа дневно.

Консултирање со синдикатот

Член 130

Работодавачот е должен пред воведувањето на ноќната работа, ако ноќната работа редовно се врши со работници кои работат ноќе најмалку еднаш годишно, да се консултира со репрезентативниот синдикат кај работодавачот, а ако таков нема, со работничкиот претставник за одредување на времето, коешто се смета како време на ноќното работење, за облиците на организирање на ноќното работење, за мерките за заштита при работа, како и мерки од социјалната заштита.

Ноќна работа на жените во индустријата и градежништвото

Член 131

(1) Работничка од областа на индустријата и градежништвото не може да се распореди на работа ноќе ако работата во тоа време би оневозможила да оствари одмор од најмалку седум часа во времето меѓу 22,00 часот и 5,00 часот наредниот ден.

(2) Забраната од ставот (1) на овој член не се однесува на работничка која има посебни овластувања и одговорности или која врши работи на здравствена, социјална и друга заштита на работници.

(3) По исклучок од одредбата на ставот (1) од овој член, на работничка може да и се определи да работи ноќе кога е неопходно да се продолжи работата прекината од виша сила и кога е потребно да се спречи штетата на суровини или на друг материјал.

(4) Работничката може да биде распоредена на работа ноќе и кога тоа го бараат особено сериозни економски, социјални и слични околности под услов работодавачот за воведување на таква работа да добие согласност од органот на државната управа надлежен за работите на трудот.

X. ПАУЗИ И ОДМОРИ

Пауза за време на работното време

Член 132

(1) За време на дневното работно време работникот кој работи шест часа и подолго од шест часа има право на пауза во траење од 30 минути.

(2) Работникот кој работи со пократко работно време, меѓутоа најмалку четири часа дневно, има право на пауза во траење од 15 минути .

(3) Должината на паузата во случај на нееднакво распоредување или времено прераспоредување на работното време се одредува пропорционално на должината на дневното работно време.

(4) Паузата може да се одреди дури по два часа работа и најдоцна три часа пред крајот на работното време.

(5) Времето на паузата во текот на работниот ден се засметува во работното време и за истото се исплатува плата.

Дневен одмор

Член 133

Работникот има право на дневен одмор од најмалку 12 часа непрекинато во текот на 24 часа.

Неделен одмор

Член 134

(1) Работникот има право на неделен одмор во траење од најмалку 24 часа непрекинато, плус 12 часа дневен одмор од членот 133 на овој закон.

(2) Ден на неделен одмор по правило е недела или друг ден во неделата.

Посебности на начинот на вршење на работата

Член 135

Во случаите кога работното време не е можно однапред да се распореди, односно кога работникот сам си го распоредува работното време самостојно (деловодни лица, работници кои водат работни единици и имаат овластувања за самостојни одлучувања и работници кои вршат работа дома), работодавачот не е должен да ги земе предвид одредбите на овој закон во однос на ограничувањата на работното време, ноќната работа, одморот, дневниот и неделен одмор, под услов, на работниците да им е обезбедена заштита при работата.

Можности на поинакво уредување со колективните договори

Член 136

(1) Со колективните договори може да се определи временското ограничување на работните обврски на работникот кој работи ноќе, определени со членот 129 на овој закон, да се земат во обѕир како просечно ограничување во периодот подолг од четири месеца, меѓутоа не подолг од шест месеца.

(2) Со колективните договори може да се одреди дневниот и неделниот одмор во просечно минимално траење, како што го определува закон, во случаите на сменското работење да го обезбедува во подолг временски период, меѓутоа не подолг од шест месеца.

(3) Во дејностите, односно за работните места или професиите во случаите од ставот (4) на овој член, може да се определи дневниот или неделниот одмор во просечно минимално траење, како што го одредува закон, да го обезбедува во подолг временски период, кој не смее да биде подолг од шест месеца.

(4) Според ставот (3) на овој член може да се обезбеди правото на дневниот или неделен одмор во дејностите, односно за работните места или професии во случаите:

1) каде што природата на работата бара постојано присуство

2) каде што природата на дејноста бара континуирано обезбедување на работа или услуги или

3) на предвидениот нееднаков или зголемен обем на работа.

Годишен одмор

Член 137

(1) Работникот има право на платен годишен одмор од најмалку 20 работни дена.

(2) Годишниот одмор од ставот 1 на овој член со колективен договор или договор за вработување може да се продолжи до 26 работни дена.

(3) Повозрасен работник од член 179 на овој закон, инвалид, работник со најмалку 60% телесно оштетување и работник кој негува и чува дете со телесен или душевен недостаток има право на уште три работни дена годишен одмор.

(4) Работодавачот е должен на работникот да му издаде решение за правото на користење на годишен одмор.

Определување на траењето на годишниот одмор

Член 138

(1) Траењето на годишниот одмор определен со членот 137 на овој закон се определува според времето поминато во работен однос, условите за работа и други критериуми утврдени со колективниот договор.

(2) Празниците, саботите и неделите и слободните денови, отсуствата поради боледување, како и другите случаи на оправдано отсуство од работа не се пресметуваат во деновите на годишниот одмор.

(3) Како ден на годишен одмор се смета секој работен ден кој е според распоредот на работното време кај работодавачот за конкретниот работник одреден како работен ден.

Стекнување право на годишен одмор

Член 139

Работникот кој за првпат заснова работен однос, се стекнува со правото на цел годишен одмор, кога ќе оствари непрекината работа од најмалку шест месеца, без оглед на тоа дали работникот работи полно работно време или пократко работно време од полното.

Право на пропорционален дел од годишниот одмор

Член 140

Работникот има право на користење на пропорционален дел на годишниот одмор во вкупен износ од по два дена за секој месец работа, ако:

1) во календарската година во која склучил работен однос не се стекнал со правото на целосен годишен одмор и

2) му престанал работниот однос пред изминувањето на рокот, по истекувањето на кој би добил право на целосен годишен одмор.

Користење на годишниот одмор

Член 141

(1) Годишниот одмор по правило се користи во текот на календарската година.

(2) Годишниот одмор може да се користи и во два дела, со тоа што првиот дел мора да трае најмалку 12 работни дена.

(3) Работодавачот е должен на работникот да му обезбеди искористување на 12 работни дена годишен одмор до крајот на тековната календарска година, а остатокот до 30 јуни идната година.

(4) Годишниот одмор којшто не бил искористен во тековната календарска година заради отсутност поради боледување или повреда, породилен одмор или одмор за нега и чување на дете, работникот има право да го искористи до 30 јуни идната календарска година.

(5) Работникот кој работи во странство може во целост да го искористи годишниот одмор до крајот на идната календарска година, ако е така определено со колективниот договор на работодавачот.

Определување и користење на годишен одмор во областа на образованието и науката

Член 142

Должината и начинот на користењето на годишниот одмор во установите од областа на образованието и науката се уредуваат со прописите од областа на образованието и науката.

Користење на годишен одмор во случај на склучување на договор за вработување со друг работодавач

Член 143

(1) Работникот го користи годишниот одмор кај работодавачот кај кого стекнал право на негово користење, освен ако со работодавачот поинаку не се договорил.

(2) По престанувањето на работниот однос работодавачот е должен да му даде на работникот потврда за искористен годишен одмор.

Начин на користење на годишниот одмор

Член 144

(1) Годишниот одмор се користи земајќи ги предвид потребите на работниот процес, како и можностите за одмор и рекреација на работникот водејќи сметка за неговите семејни обврски.

(2) Работникот има право еден ден од годишниот одмор да го искористи на ден којшто самиот ќе го определи, ако тоа посериозно не го загрозува работниот процес, за што мора да го извести работодавачот најдоцна три дена пред користењето.

Член 145

(1) Работникот по престанувањето на работниот однос по кој било основ има право на обештетување за неискористениот годишен одмор.

(2) Ништовна е каква било спогодба со која работникот би се откажал од правото на годишен одмор.

Платен одмор

Член 146

(1) Работникот има право на платен одмор заради лични и семејни околности (за склучување на брак, раѓање на дете (само за таткото) и/или смрт на близок роднина), до седум работни дена.

(2) Деновите на платениот одмор од ставот (1) на овој член се утврдуваат со колективен договор и по сите основи од ставот (1) на овој член не може да изнесуваат повеќе од седум работни дена.

Неплатено отсуство

Член 147

(1) Работникот може да отсуствува од работа без надомест на плата и придонеси од плата во случаите и под условите утврдени со колективен договор, но најдолго три месеца во текот на календарската година.

(2) За време на неплатеното отсуство на работникот му мируваат правата и обврските од работниот однос.

Отсуство од работа поради празнување

Член 148

(1) Работникот има право на отсуство од работа со надоместок на плата за празниците на Република Македонија, коишто се определени како слободни денови од работа и за другите со закон определени слободни денови.

(2) Правото од ставот (1) на овој член на работникот може да му се ограничи, ако работниот, односно производниот процес се одвива непрекинато или природата на работата бара вршење на работата и на празничен ден.

Отсуство од работа поради неспособност за работа поради заболување или повреда

Член 149

Работникот има право на отсуство од работа со надоместок на плата во случаи на времена неспособност за работа поради заболување или повреда и во други случаи во согласност со прописите на здравственото осигурување.

Отсуство од работа заради вршење на функции или обврски од посебни закони

Член 150

(1) Право на отсуство од работа со надоместок на плата има работникот заради вршење на непрофесионална функција, на која бил избран на непосредни државни избори, функции, односно должности на кои е именуван од страна на судот, како и работникот кој е повикан на должноста воен обврзник, како и на изведување на одбранбени должности и должностите на заштита и спасување, освен служење на воениот рок, или е без вина повикуван од управни или судски органи (државни советници, членови на општински совети, советници на општини, судии-поротници, судски вештаци, проценители, преведувачи, воени обврзници и друго), на товар на органот или установата каде што ја врши функцијата, односно каде што ја извршува обврската од посебен закон.

(2) Работникот кој доброволно дава крв има право на отсуство од работа на два последователни работни дена за секое давање крв.

Мирување на работниот однос на работник избран или именуван на државна или јавна функција

Член 151

На работник кој е избран или именуван на државна или јавна функција, утврдена со закон, а чие вршење бара привремено да престане да работи кај работодавачот, му мирува работниот однос за време на вршење на функцијата и има право, во рок од 15 дена по престанувањето на функцијата што ја вршел, да се врати на работа кај работодавачот за вршење на работи кои одговараат на неговиот степен на стручна подготовка.

Мирување на работен однос на работник упатен на работа во странство

Член 152

(1) На работник кој е упатен на работа во странство во рамките на меѓународно-техничка соработка, просветно-културна и научна соработка, во дипломатски и конзуларни претставништва, на стручно усовршување

или образование со согласност и за потребите на работодавачот, му мирува работниот однос и има право во рок од 15 дена од денот на престанувањето на работата во странство да се врати на работа кај работодавачот за вршење на работи кои одговараат на неговиот степен на стручна подготовка.

(2) На здравствените работници и здравствените соработници вработени во здравствени установи, упатени во хуманитарни или мировни операции во медицински тимови надвор од територијата на Република Македонија и на воените обврзници од резервниот состав на Армијата на Република Македонија - активен резервен персонал, ангажирани во единиците на Армијата на Република Македонија заради учество во мировни операции надвор од територијата на Република Македонија согласно со закон, а чие упатување, односно ангажирање бара привремено да престанат да работат кај работодавачот во траење до осум месеци, им мирува работниот однос за време додека трае нивното упатување, односно ангажирање и имаат право во рок од 15 дена по престанокот на упатување, односно ангажирање да се вратат кај работодавачот за вршење на работи кои одговараат на нивниот степен на стручна подготовка.

(3) На работник чиј брачен другар е упатен на работа во странство во случаите од ставот (1) на овој член, на негово барање, му мирува работниот однос и има право во рок од 15 дена од денот на престанувањето на работата на неговиот брачен другар во странство да се врати на работа кај работодавачот за вршење работи кои одговараат на неговиот степен на стручна подготовка.

Обврска за вршење на друга работа поради исклучителни околности (природни и други несреќи)

Член 153

Во случаите на природни или други несреќи, ако таква несреќа се очекува или во други исклучителни околности, кога е загрозен животот и здравјето на луѓето или имотот на работодавачот, може видот или местото на вршење на работата, определени со договорот за вработување, времено да се променат, исто така, и без согласност на работникот, меѓутоа само додека траат таквите околности.

Образование на работниците

Член 154

(1) Работникот има право и должност на постојано образование, дошколување и оспособување во согласност со потребите на работниот процес, со цел на одржување, односно унапредување на способноста за работа на работното место, како и зачувување на работното место.

(2) Работодавачот е должен да им обезбеди образование, дошколување и оспособување на работниците, ако тоа го бараат потребите на работниот процес или, ако со образованието, дошколувањето или оспособувањето може да се избегне откажувањето на договорот за вработување од лична или деловна причина. Во согласност со потребите на образованието, дошколувањето или оспособувањето на работниците работодавачот има право работникот да го упати на образование, дошколување или оспособување, а работникот има право и сам да се пријави.

(3) Траењето на образованието, дошколувањето и оспособувањето на работниците, како и правата и обврските на договорните страни пред и по завршувањето на образованието, дошколувањето и оспособувањето на работниците се уредуваат со посебен договор или со колективен договор.

(4) Работникот и работничкиот претставник имаат право на синдикално образование, согласно со колективен договор.

Право на платено отсуство од работа заради образование

Член 155

(1) Работникот кој се образува, дошколува или оспособува во согласност со членот 154 на овој закон, како и работникот кој се образува, дошколува или оспособува од сопствен интерес, има право на платено отсуство од работа заради полагање на испити.

(2) Ако со колективниот договор, договорот за вработување или посебен договор за образование правото од ставот (1) на овој член не е конкретно определено, работникот има право на платено отсуство од работа за деновите, кога првпат полага испити.

XI. НАДОМЕСТ НА ШТЕТА

Одговорност на работниците за штетата

Член 156

(1) Работникот кој на работа или во врска со работата намерно или од тешка небрежност му предизвика штета на работодавачот е должен да ја надомести.

(2) Ако повеќе работници предизвикаат штета секој меѓу нив е одговорен за оној дел на штетата што го предизвикал.

(3) Ако за секој работник не е можно да се утврди колкав дел од штетата предизвикал, сите работници се еднакво одговорни и ја надоместуваат штетата во еднакви делови.

(4) Ако повеќе работници предизвикале штета со намерно казниво дејствие, за штетата се солидарно одговорни.

(5) Ако работникот на работа или во врска со работата намерно или од крајно невнимание му предизвика штета на трето лице, работодавачот е должен на тоа лице да му ја надомести штетата, а работникот е должен да ја надомести штетата на работодавачот.

Паушално обештетување

Член 157

Ако утврдувањето на висината на штетата би предизвикало несразмерни трошоци, обештетувањето може да се определи во паушален износ, ако случаите на штетните дејствија на работникот и висината на паушалното обештетување се определени со колективен договор.

Намалување на обештетувањето и простување на плаќањето на обештетувањето

Член 158

Со колективен договор за работникот можат да се определат начинот и условите за намалување или простување од плаќањето на обештетувањето.

Одговорност на работодавачот за обештетување

Член 159

(1) Ако на работникот му е предизвикана штета при работа или во врска со работата, работодавачот е должен да му ја надомести штетата, според општите правила на одговорност за надоместок на штетата.

(2) Одговорноста за обештетување на работодавачот се однесува, исто така, и на штетата која работодавачот ја предизвикал со кршењето на правата на работникот од работниот однос.

XII. ПОСЕБНА ЗАШТИТА

Забрана за вршење на подземни работи

Член 160

(1) Работничките не смеат да вршат подземни работи во рудниците.

(2) Забраната од ставот (1) на овој член не се однесува на работничките:

1) кои се раководни лица, односно водат работни единици и имаат овластувања за самостојни полноважни одлуки;

2) кои мораат поради стручно образување да поминат одредено време на пракса на подземни работи во рудниците и

3) кога се вработени во здравствените или социјалните служби и други случаи, кога мораат да одат на подземни работи во рудник заради вршење на работи кои не се физички.

Заштита на работниците поради бременост и родителство

Член 161

(1) Работниците поради бременост и родителство имаат право на посебна заштита во работниот однос.

(2) Работодавачот е должен на работниците да им овозможи полесно усогласување на семејните и професионалните обврски.

Забрана за вршење работа за време на бременост, по породување и на работници од специфични ризични групи

Член 162

(1) За време на бременост и уште една година по породувањето, работничката не смее да врши работи, ако тие со зголемена опасност влијаат на нејзиното здравје или здравјето на детето.

(2) Работите од ставот (1) на овој член ги пропишува министерот надлежен за работите од областа на трудот, во согласност со министерот надлежен за работите од областа на здравството.

(3) Бремените работнички кои работат со опасни хемиски материи треба да бидат запознаени со дополнителните ризици од овие супстанции за нив и неродените деца.

(4) Покрај работниците од ставот (1) на овој член како специфични и ризични групи се сметаат и младите лица, повозрасните работници и инвалидните лица.

(5) Работодавачот е должен кај сите работи и на работните места поврзани со специфичен ризик од изложување на работниците од специфичните ризични групи на штетното дејство на физичките, хемиските, биолошките фактори, влијанија и процеси да ги процени сите ризици за нивната безбедност и здравје и врз основа на стручна процена на соодветниот лекар за здравствената состојба, за подготвеноста на работниците од специфичните ризични групи и да одлучи за усвојување на соодветни мерки.

(6) Работодавачот е должен да ги изврши обврските од ставот (1) на овој член, пред доделување на работните задачи на работниците од специфичните ризични групи и при суштинска промена на работните услови при што особено ќе ги земе предвид опременоста и распоредот на работното место, природата, степенот и времетраењето на изложување на физичките, биолошките и хемиските фактори и влијанија, видот, опсегот и начинот на користење на работните средства, постапки и организација на работата, нивото на стручната подготовка и обука на работникот.

(7) Доколку се утврди некој ризик од ставот (5) на овој член кој не може да се елиминира на друг начин, работодавачот е должен да изврши промена на условите за работа или работните часови, или да понуди соодветна алтернативна работа. Доколку и тоа не е можно потребно е работникот да биде изземен од нормалниот тек на работата за времето кое е неопходно да се заштити здравјето и безбедноста на бремената работничка и нејзиното дете.

Посебна заштита за време на бременоста

Член 163

(1) Работодавачот не смее да бара какви било податоци за бременоста на работничката, освен ако таа самата не ги достави заради остварувањето на правата за време на бременоста.

(2) Ако работничката врши работа која за време на нејзината бременост може штетно да влијае на нејзиното здравје или здравјето на детето, определени согласно со членот 162 на овој закон, работодавачот е должен да и обезбеди вршење на друга соодветна работа и плата, како да ја вршела својата работа, ако тоа за неа е поповолно.

(3) Во спорот меѓу работодавачот и работничката одлучувачко е мислењето на избраниот лекар, односно лекарската комисија.

Заштита за време на бременост и родителство во врска со ноќната и прекувремената работа

Член 164

(1) За време на бременост или со дете до една година возраст, работничката не смее да врши прекувремена работа или да работи ноќе.

(2) На работничката која има дете од една до три години возраст, може да и се наложи да врши прекувремена работа или работа ноќе, само по нејзина претходна писмена согласност.

(3) Правото од ставовите (1) и (2) на овој член го има работникот - татко на детето, односно работникот кој го негува детето, доколку мајката умре, го напушти детето, односно врз основа на мислењето на надлежната лекарска комисија според прописите на здравственото осигурување е неспособна за самостојно живеење и работа.

(4) На еден од работниците - родители кој има дете помладо од седум години или тешко болно дете или дете со телесен или душевен недостаток и кој живее сам со детето и се грижи за неговото воспитување и заштита, може да му се наложи да врши прекувремена работа или работа ноќе, само по негова претходна писмена согласност.

Отсуство од работа поради бременост, раѓање и родителство

Член 165

(1) Работничка за време на бременост, раѓање и родителство има право на платено отсуство од работа во траење од девет месеца непрекинато, а доколку роди повеќе деца одеднаш (близнаци, тројка и повеќе) една година.

(2) Врз основа на наод од надлежниот здравствен орган, работничката може да го започне отсуството за бременост, раѓање и родителство 45 дена пред раѓањето, а задолжително 28 дена пред раѓање.

(3)Доколку работничката се породи порано од рокот утврден во ставот (2) на овој член, отсуството за бременост и раѓање започнува да го користи од денот на раѓање на детето до истекот на рокот од ставот (1) на овој член.

(4)Доколку од здравствени причини детето е задржано за нега или лекување во здравствена установа и доколку во меѓувреме мајката или таткото се вратат на работа, отсуство поради раѓање и родителство се прекинува и истото имаат право да го искористат неискористениот дел од отсуството од ставот (1) на овој член.

(5) Работникот е должен на работодавачот да му го најави времето на започнувањето на користењето и времето на завршување на родителското отсуство 30 дена пред започнувањето, односно пред завршувањето на користењето на правото на родителско отсуство.

(6) Работничка која посвојува дете има право на отсуство до наполнување на деветмесечна возраст на детето, а доколку посвоила повеќе деца (две или повеќе) една година.

(7) Работничка која посвојува дете има право на платено отсуство за времетраењето на периодот на адаптацијата на детето, согласно со прописите за семејството.

Повторно враќање на работа од отсуство од работа поради бременост, раѓање и родителство

Член 166

(1) Работничка која користи отсуство поради бременост, раѓање и родителство, ако сака може да се врати на работа и пред истекот на отсуството, но не и пред 45 дена од денот на раѓање на детето.

(2) Работничката од ставот (1) на овој член, покрај правото на плата, има право и на надомест на плата за отсуство поради бременост и родителство, во висина од 50% од утврдениот износ на надоместокот за отсуството од ставот (1) на овој член според прописите за здравствена заштита.

(3) На крајот на родителското отсуство работникот има право да се врати на истото работно место или, доколку тоа не е возможно, на соодветно работно место според условите од договорот за вработување.

Користење на отсуство од работа за родителство од страна на татко или посвоител на дете

Член 167

Доколку отсуството од работа за родителство од членот 165 на овој закон не го користи работничката, правото на отсуство од работа за родителство го користи таткото или посвоителот на детето.

Продолжување на отсуството поради бременост, раѓање и родителство

Член 168

(1) Ако работничка роди мртво дете или ако детето умре пред истекот на отсуството поради бременост, раѓање и родителство, има право да го продолжи отсуството за време колку што според наодот на лекар е потребно да закрепне од раѓањето и од психичката состојба предизвикана со губењето на детето, а најмалку 45 дена, за кое време и припаѓаат сите права врз основа на отсуството за бременост, раѓање и родителство.

(2) За време на отсуството од ставот (1) на овој член и членот 165 став (2) на овој закон, работничката има право на надомест на плата според прописите за здравствена заштита.

Скратено работно време на родител на дете со развојни проблеми и посебни образовни потреби

Член 169

(1) Еден од родителите на дете со развојни проблеми и посебни образовни потреби има право да работи со половина од полното работно време ако двајцата родители се во работен однос или ако родителот е самохран, врз основа на наод од надлежна лекарска комисија, ако детето не е сместено во установа за социјално-здравствено згрижување.

(2) Скратеното работно време од ставот (1) на овој член се смета како полно работно време, а правото на надомест на плата се исплатува според прописите за социјална заштита.

Надоместок на плата

Член 170

Работникот кој користи отсуство поради бременост, раѓање и родителство, отсуство за нега и заштита на дете има право на надоместок на плата согласно со овој и друг закон и колективен договор.

Право на мајката доилка

Член 171

Работничката која го дои детето и по изминувањето на отсуството поради бременост, раѓање и родителство, ќе започне да работи со полно работно време, има право на платена пауза во текот на работното време, во траење од еден ипол час дневно, во кое време се засметува и дневната пауза. Тоа право го има работничката до наполнета една година возраст на детето.

XIII. ЗАШТИТА НА РАБОТНИЦИТЕ КОИ СЕ УШТЕ НЕ НАПОЛНИЛЕ 18 ГОДИНИ ВОЗРАСТ

Посебна заштита на работниците кои сé уште не наполниле 18 години возраст

Член 172

Работниците кои сé уште не наполниле 18 години возраст во работниот однос имаат посебна заштита.

Забрана за вршење на работи

Член 173

(1) На работниците кои сé уште не наполниле 18 години возраст работодавачот не смее да им наложи да вршат тешки физички работи, работи кои се вршат под земја или под вода, работи со извори на јонизирачки зрачења и други работи кои можат штетно и со зголемена опасност да влијаат на здравјето, односно здравствениот развој со оглед на нивните психофизички специфичности.

(2) Работите од ставот (1) на овој член ги пропишува министерот надлежен за работите од областа на трудот, во согласност со министерот надлежен за работите од областа на здравство.

Работно време, одмор и пауза

Член 174

(1) Работното време на работникот кој сé уште не наполнил 18 години возраст не смее да биде подолго од осум часа дневно и 40 часа неделно.

(2) Работникот кој сé уште не наполнил 18 години возраст и работи најмалку четири ипол часа дневно, има право на пауза за време на работното време во траење од најмалку 30 минути.

(3) Работникот на возраст под 18 години има право на одмор од 16 последователни часови во текот на периодот од 24 часа.

Забрана за ноќна работа

Член 175

(1) Работникот кој сé уште не наполнил 18 години возраст не смее да работи ноќе меѓу 22,00 часот и 6,00 часот наредниот ден.

(2) По исклучок може да се одреди работникот кој сé уште не наполнил 18 години возраст да работи ноќе во случај на виша сила, кога таквата работа трае определено време и мора веднаш да биде извршена, а полнолетните работници не се на располагање. Во тој случај мора на работниците кои сé уште не наполниле 18 години возраст, да им биде обезбеден одмор во наредните три дена.

(3) Во случаите од ставот (2) на овој член работодавачот мора да обезбеди надзор од страна на полнолетен работник.

Зголемен годишен одмор

Член 176

Работникот кој сé уште не наполнил 18 години возраст има право на годишен одмор зголемен за седум работни дена.

XIV. ЗАШТИТА НА ИНВАЛИДИ СО ПРАВО НА ПРОФЕСИОНАЛНА РЕХАБИЛИТАЦИЈА

Вработување, оспособување или преоспособување на инвалидите

Член 177

Работодавачот обезбедува заштита на инвалидите при вработувањето, оспособувањето или преоспособувањето во согласност со закон.

Права на инвалидите на трудот

Член 178

(1) На работникот инвалид на трудот со право на професионална рехабилитација по основ на професионална неспособност за работа, работодавачот е должен да му обезбеди услови за вршење на професионалната рехабилитација и да го распореди на друга работа со полно работно време во согласност со прописите од пензиското и инвалидското осигурување.

(2) На работникот кај кој постои непосредна опасност од настапување на инвалидност , работодавачот е должен да му обезбеди распоредување на друга соодветна работа и надоместок на плата во висина на разликата меѓу платата на која работел работникот пред распоредувањето и платата на новото работно место.

(3) Опасност од настапување на инвалидност во смисла на став 2 од овој член постои кога кај работникот поради вршење на одредени работни задачи, условите за работа без оглед на мерките што се применуваат или може да се применуваат, влијаат врз здравствената состојба и работната способност на работникот во таа мера што е забележано нарушување на неговата здравствена состојба, поради што е потребно распоредување на друго работно место соодветно на неговото образование и способност заради спречување од настанување на инвалидност.

(4) Постоењето на опасноста од настанување на инвалидност со наод, оцена и мислење ја утврдува Комисијата за оцена на работната способност во Фондот на пензиското и инвалидското осигурување на Македонија.

XV. ПОСЕБНА ЗАШТИТА НА ПОВОЗРАСНИ РАБОТНИЦИ

Член 179

Работниците повозрасни од 57 години жени и 59 години мажи, уживаат посебна заштита, согласно со овој и друг закон.

Ограничување на прекувремената и ноќната работа

Член 180

На повозрасниот работник работодавачот без согласност на работникот не смее да му одреди прекувремена или ноќна работа.

XVI. ОСТВАРУВАЊЕ И ЗАШТИТА НА ПРАВАТА, ОБВРСКИТЕ И ОДГОВОРНОСТИТЕ ОД РАБОТНИОТ ОДНОС

Остварување на правата кај работодавачот и судска заштита

Член 181

(1) Ако работникот смета дека работодавачот не му ги обезбедува правата од работниот однос или крши кое било од неговите права од работниот однос има право да поднесе писмено барање до работодавачот кршењето да го отстрани, односно да ја исполни својата обврска.

(2) Ако работникот смета дека со писмена одлука на работодавачот е прекршено неговото право, има право во рок од осум дена од врачувањето на одлуката со која било прекршено правото, да бара од работодавачот истото да го отстрани.

(3) Ако работодавачот во натамошниот рок од осум дена по врачувањето на писменото барање на работникот не ги исполни своите обврски од работниот однос, односно не го отстрани кршењето на правото, работникот може во рок од 15 дена да бара судска заштита пред надлежниот суд.

(4) Против одлуката за отказ на договорот за вработување, работникот може да поднесе тужба во рок од 15 дена од врачувањето од страна на работодавачот, пред надлежниот суд.

(5) Без оглед на роковите од ставовите (2) и (3) на овој член работникот може паричните побарувања од работниот однос да ги остварува непосредно пред надлежниот суд.

(6) Неизбраниот кандидат за вработување кој смета дека при изборот била прекршена забраната на дискриминација, во рок од 15 дена од приемот на известувањето од страна на работодавачот може да бара надомест на штета пред надлежниот суд.

XVII. МИРНО РЕШАВАЊЕ НА ИНДИВИДУАЛНИТЕ И КОЛЕКТИВНИТЕ РАБОТНИ СПОРОВИ

Мирно решавање на индивидуални и колективните работни спорови

Член 182

Во случај на индивидуален или колективен работен спор, работодавачот и работникот можат да се договорат решавањето на спорот да го доверат на посебен орган утврден со закон.

Мирно решавање на колективните спорови по пат на арбитража

Член 183

(1) Со колективен договор може да се определи арбитража за решавање на колективни работни спорови.

(2) Со колективниот договор се одредува составот, постапката и други прашања значајни за работата на арбитражата.

(3) Ако работодавачот и работникот се согласат со арбитражно решавање на работниот спор, одлуката на арбитражата е конечна и задолжителна за двете страни.

(4) Против одлуката на арбитражата не е допуштен спор пред надлежниот суд.

XVIII. СИНДИКАТИ И ЗДРУЖЕНИЈА НА РАБОТОДАВАЧИ

Асоцијации на работници и работодавачи

Член 184

(1) Работниците имаат право, по свој слободен избор, да основаат синдикат и во него да се зачленуваат, под условите пропишани со статутот или правилата на тој синдикат.

(2) Синдикатот е самостојна, демократска и независна организација на работниците во која доброволно се здружуваат заради застапување, претставување, унапредување и заштита на своите економски, социјални и други поединечни и колективни интереси.

(3) Работодавачите имаат право, по свој слободен избор, да основаат здружение и во него да се зачленуваат, под условите пропишани со статутот или правилата на тоа здружение.

(4) Здружението на работодавачите е самостојна, демократска и независна организација во која работодавачите доброволно стапуваат заради претставување, унапредување и заштита на своите економски, социјални и други интереси.

(5) Синдикатите и здруженијата од ставовите (1) и (3) на овој член можат да се основаат без какво било претходно одобрување.

Доброволност на членство во синдикатот и здружението на работодавачите

Член 185

(1) Работникот, односно работодавачот слободно одлучува за своето стапување и истапување од синдикатот, односно здружението на работодавачите.

(2) Никој не смее да биде ставен во понеповолна положба поради членство или нечленство во синдикатот, односно здружението на работодавачите, односно учество или неучество во дејноста на синдикатот, односно здружението на работодавачите.

Заштита на синдикатот и здружението на работодавачите

Член 186

(1) Синдикатот, односно здружението на работодавачите не можат да бидат распуштени или нивната дејност запрена по административен пат, ако се основани и дејноста ја вршат во согласност со закон.

(2) Активноста на синдикатот и на нивниот претставник не може да се ограничува со акт на работодавачот, ако таа е во согласност со закон и колективен договор.

Здружување на повисоки нивоа

Член 187

(1) Синдикатите, односно здруженијата на работодавачите можат да основаат свои сојузи или други облици на здружување во кои нивните интереси се поврзуваат на повисоко ниво (синдикати и здруженија на работодавачи на повисоко ниво).

(2) Синдикатите и здруженијата на работодавачите на повисоко ниво ги уживаат сите права и слободи загарантирани за синдикатот, односно здружението на работодавачите.

(3) Синдикатите и здруженијата на работодавачите имаат право слободно да се здружуваат и соработуваат со меѓународните организации основани поради остварување на нивните права и интереси.

Статут на синдикатите, односно здруженијата на работодавачите

Член 188

(1) Синдикатот, здружението на работодавачите, односно синдикатите и здруженијата на работодавачите на повисоко ниво, мора да имаат статут заснован и донесен на начелата на демократското застапување и демократско почитување на волјата на членовите.

(2) Со статутот се утврдуваат: целта на здружувањето во синдикатот, односно здружението на работодавачите, внатрешната организација на синдикатот, односно здружението, називот, седиштето, подрачјето на дејствување, симболот, органите на синдикатот, односно здружението, начинот на избор и разрешување на тие органи, нивниот мандат, овластувањата на органите, постапката за зачленување и престанок на членството, начинот на определување на членарината, начинот на донесување и измени на статутот, правилата и другите општи акти, начинот на стекнување, располагање , начинот, условите и органите кои одлучуваат за поделба на имотот на синдикатот, односно здружението на работодавачи во случај на престанок на дејствување и надзор над имотот и престанокот на работата на синдикатот, односно здружението на работодавачите.

(3) Статутот мора да содржи одредби за телата овластени за склучување на колективните договори.

(4) Називот на синдикатот, односно здружението на работодавачите на повисоко ниво мора јасно да се разликува од називот на веќе регистрираните синдикати, здруженија на работодавачи, односно регистрирани синдикати, односно здруженија на повисоко ниво.

Правна способност на синдикатите, односно здруженијата на работодавачите

Член 189

(1) Синдикална организација на ниво на работодавач стекнува својство на правно лице со денот на упис во Централниот регистар на Република Македонија.

(2) Синдикат на повисоко ниво, односно здружение на работодавачите на повисоко ниво стекнува својство на правно лице со денот на упис во Централниот регистар на Република Македонија, по претходен упис во регистарот на синдикати, односно регистарот на здруженија на работодавачи.

Регистар на синдикатите и здруженијата на работодавачите

Член 190

(1) Синдикатите и здруженијата на работодавачите на повисоко ниво, се запишуваат во регистарот на синдикати, односно регистарот на здруженија на работодавачи кој се води во министерството надлежно за работите од областа на трудот.

(2) Во регистарот се запишува: денот на основањето, називот, седиштето, подрачјето на дејствување, називот на извршното тело, името на лицето овластено за застапување и престанокот на дејствување, престанокот на овластувањето на подружницата, односно другиот облик на внатрешното организирање во правниот промет.

Барање за упис во регистарот

Член 191

(1) Запишувањето во регистарот од член 190 став (1) од овој закон се врши врз основа на барање на синдикат на повисоко ниво, односно на здружение на работодавачи на повисоко ниво.

(2) Со барањето за упис мора да се приложи: одлуката за основање, записникот од основачкото собрание, статутот, називот на основачот и членовите на извршното тело, името и презимето на лицето или лицата овластени за застапување и податоците за бројот на членовите на синдикатот врз основа на платена членарина.

Решение за барањето за упис во регистарот

Член 192

(1) По барањето за упис на синдикатот на повисоко ниво, односно здружението на работодавачите во регистарот се донесува решение ,од кое еден примерок се доставува до Централниот регистар на Република Македонија.

(2) Решението од ставот (1) на овој член содржи: дата и упис и број под кој синдикатот, односно здружението на работодавачите е запишан во регистарот, назив на синдикатот, односно здружението на работодавачите седиште и име и презиме на лицето, односно лицата овластени за застапување.

Пријава на промени на податоците

Член 193

(1) Во регистарот мора да се пријави секоја промена на називот на синдикатот, односно здружението на работодавачите, односно подружницата или друг облик на внатрешно организирање, седиштето, подрачјето на дејствување, називот на извршното тело, лицето овластено за застапување престанокот на дејствувањето, односно овластувањата во правниот промет.

(2) Лицето овластено за застапување на синдикатот, односно здружението на работодавачите е должно промените од ставот (1) на овој член да ги пријави на органот кој го води регистарот, во рок од 30 дена од денот на настанувањето на промените.

Имот на синдикатот и здружението на работодавачите

Член 194

(1) Синдикатот, односно здружението на работодавачите може да прибира уписнина и членарина и со купување, подарок или на друг законски начин да стекнува имот без какво било претходно одобрение.

(2) Присилно извршување не може да се спроведе на недвижниот и подвижниот имот на синдикатот, односно здружението на работодавачите неопходен за одржување состаноци.

(3) Ако синдикатот, односно здружението престане да дејствува со имотот на синдикатот, односно здружението се постапува под условите и на начин пропишан со статутот на синдикатот, односно здружението.

Дејствување на синдикатот, односно здружението на работодавачите и забрана на надзор над другата страна

Член 195

Работодавачите и нивните здруженија не смеат да имаат надзор над основањето и дејствувањето на синдикатите, односно нивните здруженија на повисоко ниво, ниту со цел на таков надзор смеат да ги финансираат или на друг начин потпомагаат синдикатите, односно нивните здруженија на повисоко ниво.

Судска заштита на членските права

Член 196

Член на синдикатот, односно здружението на работодавачите може да бара судска заштита во случај на повреда на неговите права утврдени со статутот или другите правила на синдикатот, односно здружението.

Судска заштита на правото на здружување

Член 197

(1) Синдикатот, односно здружението на работодавачите и нивните здруженија на повисоко ниво можат да бараат од судот да ја забрани дејноста која е спротивна на правото на слободно здружување на работниците, односно работодавачите.

(2) Синдикатот, односно здружението и нивно здружение на повисоко ниво може да бара надомест на штета која ја претрпеле поради дејности од ставот (1) на овој член.

Забрана на нееднакво постапување поради синдикално членство или активности

Член 198

(1) Работникот не смее да биде ставен во понеповолна положба од другите работници поради членство во синдикатот, а особено не е допуштено:

1) договор за вработување со определен работник да се склучи под услови за тој да не стапи во синдикат, односно под услов да истапи од синдикатот и

2) да му се раскине договорот за вработување или на друг начин го стави работникот во понеповолна положба од другите работници поради негово членство во синдикатот или учество во синдикални активности надвор од работното време, а со согласност на работодавачот и за време на работното време.

(2) Членството во синдикатот и учество во активностите на синдикатот не смее да биде околност на која работодавачот ќе ја заснова одлуката за склучување на договор за вработување, за промена на работата која работникот ја работи, односно местото на работа, стручното образование, напредувањето, плаќањата, социјалните надоместоци и престанок на договор за вработување.

(3) Работодавачот, директорот или некој друг орган и застапникот на работодавачот, не смеат да користат присила против кој било синдикат.

Синдикален претставник

Член 199

(1) Синдикатите самостојно одлучуваат за начинот на нивното застапување кај работодавачот.

(2) Синдикатите кои имаат членови вработени кај одреден работодавач можат да именуваат или изберат еден или повеќе синдикални претставници кои ќе ги застапуваат кај тој работодавач.

(3) Синдикалните претставници имаат право кај работодавачот да ги штитат и промовираат правата и интересите на членовите на синдикатот.

(4) Работодавачот е должен на најбројниот репрезентативен синдикат да му обезбеди просторни услови за вршење на дејноста.

(5) Работодавачот е должен на синдикатите и нивните претставници да им овозможи навремено и успешно остварување на правата од ставот (3) на овој член и пристап до податоците важни за остварување на тоа право.

(6) Синдикалниот претставник е должен правото од ставот (3) на овој член да го остварува во време и на начин согласно со колективен договор.

(7) Синдикатот е должен да го извести работодавачот за именувањето на синдикалниот претставник.

Заштита на синдикалните претставници

Член 200

(1) Синдикалниот претставник е заштитен од отказ согласно со овој закон.

(2) На синдикалниот претставник заради синдикална активност не може да му се намали платата или да му се откаже договорот за вработување.

(3) На синдикалниот претставник за времето на вршење на должноста, работодавачот може да му го откаже договорот за вработување само со претходна согласност на синдикатот.

(4) Ако синдикатот во рок од осум дена не се изјасни за давање или ускратување на согласноста, се смета дека е согласен со одлуката на работодавачот.

(5) Ако синдикатот не даде согласност, согласноста може да се надомести со судска одлука.

(6) Заштитата пред отказ за лицата од ставот (1) на овој член трае цело време за времето на траењето на мандатот и најмалку две години по престанување на мандатот.

(7) На работник кој е избран или именуван на синдикална функција утврдена со статут, а чие вршење бара привремено да престане да работи кај работодавачот, му мирува работниот однос и има право во рок од пет дена по престанувањето на функцијата што ја вршел, да се врати на работа за вршење на работи кои одговараат на неговиот степен на стручна подготовка.

Престанок на дејствување на синдикатите, односно здруженијата на работодавачите

Член 201

Синдикатот, односно здружението на работодавачите престанува да дејствува ако така одлучи надлежното тело на синдикатот, односно здружението на работодавачите кое со статутот е овластено да одлучува за престанок на дејствување на синдикатот, односно здружението.

Забрана на дејствување на синдикатот, односно здружението на работодавачите

Член 202

(1) Дејствувањето на синдикатот, односно здружението на работодавачите ќе се забрани со одлука на редовниот суд, надлежен според седиштето на синдикатот, односно седиштето на здружението на работодавачите, доколку неговата дејност е спротивна на Уставот и закон.

(2) Постапката за забрана на дејствувањето на синдикатот, односно здружението се покренува на барање на органот овластен за регистрација или надлежен суд.

(3) Во образложението на пресудата за забрана на дејствувањето на синдикатот, односно здружението на работодавачи мора да се назначат дејностите поради кои дејствувањето на синдикатот, односно здружението е забранета.

(4) Со пресудата со која се забранува дејствувањето на синдикатот, односно здружението судот мора да одлучи за имотот на синдикатот, односно здружението во согласност со статутот на синдикатот, односно здружението.

(5) Изреката на правосилната пресуда за забрана на дејствувањето на синдикатот, односно здружението се објавува во „Службен весник на Република Македонија".

(6) Врз основа на правосилна пресуда, органот надлежен за водење на регистар, ги брише организациите од регистарот.

(7) Примерок од правосилна пресуда од ставот (5) на овој член се доставува и до Централниот регистар на Република Македонија.

XIX. КОЛЕКТИВНИ ДОГОВОРИ

Видови на колективни договори

Член 203

Колективен договор се склучува како општ на ниво на Република, посебен на ниво на гранка,односно оддел, согласно со Националната класификација на дејности и поединечен на ниво на работодавач.

Општ колективен договор

Член 204

(1)На ниво на Република Македонија се склучува:

1) општ колективен договор за приватниот сектор од областа на стопанството и

2) општ колективен договор за јавниот сектор.

(2) Општиот колективен договор за јавниот сектор се однесува на органите на државната власт и други државни органи, органите на единиците на локалната самоуправа, установите, јавните претпријатија, заводите, агенциите, фондовите и други правни лица кои вршат дејност од јавен интерес.

Примена и важност на колективните договори

Член 205

(1) Општиот колективен договор за приватниот сектор од областа на стопанството се применува непосредно и е задолжителен за работодавачите и вработените во приватниот сектор.

(2) Општиот колективен договор за јавниот сектор се применува непосредно и е задолжителен за работодавачите и вработените во јавниот сектор .

(3) Колективниот договор на ниво на гранка, односно оддел, согласно со Националната класификација на дејности се применува непосредно и е задолжителен за работодавачите кои се членови на здружението на работодавачите потписници на колективниот договор или кои дополнително му пристапиле на здружението.

Предмет на колективното договарање

Член 206

(1) Со колективните договори се уредуваат правата и обврските на договорните страни кои го склучиле тој договор, а може да содржи и правни правила со кои се уредува склучувањето, содржината и престанокот на работните односи и други прашања од работните, односи или во врска со работните односи.

(2) Правните норми содржани во колективниот договор се применуваат непосредно и се задолжителни за сите лица на кои, во согласност со одредбите на овој закон, се применува колективниот договор.

Обврска за колективно договарање

Член 207

Лицата кои според овој закон можат да бидат страна на колективниот договор, се должни со добра волја да преговараат за склучување на колективен договор во врска со прашањата кои според овој закон можат да бидат предмет на колективниот договор.

Лица кои ги обврзува колективниот договор

Член 208

(1) Колективниот договор ги обврзува сите лица кои го склучиле и сите лица кои во времето на склучувањето на колективниот договор биле или дополнително станале членови на здруженијата кои го склучиле колективниот договор.

(2) Колективниот договор ги обврзува и сите лица кои му пристапиле на колективниот договор и сите лица кои дополнително станале членови на здруженијата кои пристапиле на колективниот договор.

(3) Поединечниот колективен договор ги обврзува - важи и за работниците кај работодавачот кои не се членови на синдикат или на синдикатот - потписник на колективниот договор.

Облик на колективниот договор

Член 209

Колективниот договор задолжително се склучува во писмена форма.

Учесници во склучувањето на колективен договор

Член 210

(1) Колективен договор склучуваат работодавачот или репрезентативното здружение на работодавачите и репрезентативниот синдикат.

(2) Учесниците во склучувањето на колективниот договор се должни да преговараат.

(3) Ако во текот на преговорите од ставот (2) на овој член не е постигната согласност за склучување на колективен договор, учесниците можат да образуваат арбитража за решавање на спорните прашања.

Репрезентативност на синдикатот и на здружението на работодавачи

Член 211

(1) Репрезентативност на синдикат за територијата на Република Македонија, односно на здружение на работодавачи за територијата на Република Македонија се определува заради учество во трипартитни тела за социјално партнерство и трипартитни делегации на социјалните партнери.

(2) Репрезентативност на синдикат на ниво на јавен сектор се определува заради учество во колективно договарање на ниво на јавен сектор.

(3) Репрезентативност на синдикат, односно на здружение на работодавачи на ниво на приватен сектор од областа на стопанството, се определува заради учество во колективно договарање на ниво на приватен сектор од областа на стопанството.

(4) Репрезентативност на синдикат, односно здружение на работодавачи на ниво на гранка, односно одел, согласно со Националната класификација на дејности се определува заради учество во колективно договарање на ниво на гранка, односно оддел согласно со Националната класификација на дејности.

(5) Репрезентативност на синдикат на ниво на работодавач се определува заради учество во колективно договарање на ниво на работодавач.

Услови за определување на репрезентативност на синдикатот

Член 212

(1) Репрезентативен синдикат за територијата на Република Македонија е синдикат кој ги исполнува следните услови:

1) да е запишан во регистарот на синдикати кој го води министерството надлежно за работите од областа на трудот;

2) во него да членуваат најмалку 10% од вкупниот број на вработени во Република Македонија кои плаќаат членарина на синдикатот;

3) да здружува најмалку три синдикати на национално ниво од различни гранки, односно оддели, согласно со Националната класификација на дејности кои се запишани во регистарот на синдикати кој се води во министерството надлежно за работите од областа на трудот;

4) да дејствува на национално ниво и да имаат регистрирани членки во најмалку 1/5 од општините во Република Македонија;

5) да дејствува во согласност со својот статут и демократските принципи и

6) во него да членуваат синдикати кои потпишале или пристапиле на најмалку три колективни договори на ниво на гранка, односно оддел, согласно со Националната класификација на дејности.

(2) Репрезентативен синдикат на ниво на јавен сектор е синдикатот кој е запишан во регистарот на синдикати кој го води министерството надлежно за работите од областа на трудот и во кој се зачленети најмалку 20 % од бројот на вработени во јавниот сектор и кои плаќаат членарина.

(3) Репрезентативен синдикат на ниво на приватен сектор од областа на стопанството е синдикатот кој е запишан во регистарот кој го води министерството надлежно за работите од областа на трудот и во кој се зачленети најмалку 20 % од бројот на вработени во приватниот сектор од областа на стопанството и кои плаќаат членарина.

(4) Репрезентативен синдикат на ниво на гранка, односно оддел, согласно со Националната класификација на дејности е синдикат кој е запишан во регистарот кој го води министерството надлежно за работите од областа на трудот и во кој се зачленети најмалку 20% од бројот на вработени во гранката, односно одделот, согласно со Националната класификација на дејности и кои плаќаат членарина.

(5) Репрезентативен синдикат на ниво на работодавач е синдикат во кој се зачленети најмалку 20% од бројот на вработени кај работодавачот и кои плаќаат членарина.

Услови за определување на репрезентативност на работодавачите

Член 213

(1) Репрезентативно здружение на работодавачите за територијата на Република Македонија е здружение кое ги исполнува следните услови:

1) да е запишано во регистарот на здруженија на работодавачи кој го води министерството надлежно за работите од областа на трудот;

2) во здружението да се зачленети најмалку 5% од вкупниот број работодавачи во приватниот сектор од областа на стопанството во Република Македонија или

работодавачите членки на здружението да вработуваат најмалку 5% од вкупниот број вработени во приватниот сектор во Република Македонија;

3) членки на здружението да бидат работодавачи од најмалку три гранки, односно оддели согласно со Националната класификација на дејности;

4) да има свои членки во најмалку 1/5 од општините во Република Македонија;

5) да склучило или пристапило на најмалку три колективни договори на ниво на гранка, односно оддел, согласно со Националната класификација на дејности и

6) да дејствува во согласност со својот статут и демократските принципи.

(2) Репрезентативно здружение на работодавачи на ниво на приватен сектор од областа на стопанството е здружение кое е запишано во регистарот кој го води министерството надлежно за работите од областа на трудот и во кое се зачленети најмалку 10% од вкупниот број работодавачи во приватниот сектор или работодавачите членки на здружението да вработуваат најмалку 10% од вкупниот број вработени во приватниот сектор.

(3) Репрезентативно здружение на работодавачи на ниво на гранка, односно оддел, согласно со Националната класификација на дејности е здружение кое е запишано во регистарот кој го води министерството надлежно за работите од областа на трудот и во кое се зачленети најмалку 10% од вкупниот број работодавачи во гранката, односно одделот, согласно со Националната класификација на дејности или работодавачите членки на здружението да вработуваат најмалку 10% од вкупниот број вработени во гранката, односно одделот, согласно со Националната класификација на дејности.

Орган надлежен за утврдување на репрезентативноста

Член 213-а

Репрезентативноста на синдикат, односно на здружение на работодавачи на ниво на Република Македонија, на ниво на јавен сектор, на ниво на приватен сектор од областа на стопанството и на ниво на гранка, односно оддел согласно Националната класификација на дејности, ја утврдува министерот надлежен за работите од областа на трудот, на предлог од Комисија за утврдување на репрезентативноста (во понатамошниот текст: Комисија), во согласност со овој закон.

Состав и начин на работа на Комисијата член 213-б (Укинат со Одлуката на Уставниот суд на Република Македонија У.бр. 263/2009 Службен весник на Република Македонија бр. 132/2010)

Барање за утврдување на репрезентативност

Член 213-в

(1) Барање за утврдување на репрезентативност до Комисијата доставува синдикат, односно здружение на работодавачи на повисоко ниво.

(2) Со барањето се поднесуваат и докази за исполнување на условите за репрезентативност и тоа:

1) решение од уписот во регистарот на синдикати, односно решение од уписот во регистарот на здруженија на работодавачите;

2) список на членовите на синдикатот кои плаќаат членарина заверен од страна на овластен претставник на синдикатот и работодавачот и пристапници на членовите, односно доказ за членство на работодавачите во здружението на работодавачите;

3) список на склучени колективни договори или колективни договори на кои им пристапил синдикатот, односно здружението на работодавачи;

4) список на синдикати - членки на синдикатот по гранки, односно оддели, согласно со Националната класификација на дејности односно список на работодавачи членки по гранки, односно оддели, согласно со Националната класификација на дејности и

5) список на локалните синдикати - членки, односно работодавачи по општини со седиште и адреса.

(3) По завршувањето на постапката за утврдување на репрезентативноста, пристапниците од ставот 2 на овој член се враќаат на синдикатите.

(4) Работодавачот е должен, на барање на синдикатот да издаде потврда со списокот на членовите на синдикатот кои се вработени кај него и плаќаат членарина.

Постапка по барањето

Член 213-г

(1) Комисијата утврдува дали барањето и поднесените докази се во согласност со овој закон.

(2) Министерот надлежен за работите од областа за трудот, на предлог на Комисијата, донесува решение за репрезентативност.

(3) На решението за репрезентативност од ставот (2) на овој член може да се поднесе жалба до Владата на Република Македонија.

(4) Против решението од ставот (3) на овој член може да се заведе управен спор пред надлежен суд.

Преиспитување на репрезентативноста

Член 213-д

(1) Репрезентативноста се определува за временски период од три години, од денот на донесување на решението.

(2) Синдикат и здружение на работодавачи може да поднесат барање за преиспитување на репрезентативност, по истекот на период од една година од денот на донесувањето на решението за утврдување на репрезентативност.

(3) Барањето за преиспитување на репрезентативноста кое се поднесува до Комисијата содржи: име на синдикатот или здружението на работодавачи, нивото на основање, бројот на решението за регистрација, причините за барање за преиспитување на репрезентативноста и наведување на докази по истото.

(4) Комисијата поведува постапка за утврдување на репрезентативноста, согласно член 213-г од овој закон.

Објавување на решение

Член 213-ѓ

Решението за репрезентативноста се објавува во „Службен весник на Република Македонија“.

Спогодба за здружување заради учество во склучување на колективен договор

Член 214

Ако ниеден од синдикатите, односно здружението на работодавачите не ги исполнува условите за репрезентативност, во смисла на овој закон, синдикатите, односно здружението на работодавачите, можат да склучат спогодба за здружување заради учество во склучувањето на колективниот договор.

Надлежност за решавање на споровите за репрезентативност на синдикатот, односно на здружението на работодавачите

Член 215

Во случај на спор за репрезентативноста на синдикатот, односно на здружението на работодавачите, одлучува надлежниот суд во согласност со закон, во рок од осум дена.

Страни за склучување на општ колективен договор

Член 216

(1) Општиот колективен договор за приватниот сектор го склучуваат репрезентативното здружение на работодавачите и репрезентативниот синдикат за приватниот сектор од областа на стопанството.

(2) Општиот колективен договор за јавниот сектор, го склучува репрезентативниот синдикат во јавниот сектор и министерот надлежен за работите од областа на трудот, по претходно овластување од Владата на Република Македонија .

Страни за склучување на посебен колективен договор за гранка, односно оддел согласно со Националната класификација на дејности

Член 217

Посебниот колективен договор за гранката, односно одделот, согласно со Националната класификација на дејности го склучуваат репрезентативниот синдикат и репрезентативното здружение на работодавачите на ниво на гранка, односно одделот, согласно со Националната класификација на дејности.

Страни за склучување на посебен колективен договор за јавни претпријатија и јавни установи

Член 218

(1) Посебниот колективен договор за јавните претпријатија и јавните установи го склучуваат основачот или органот кого тој ќе го овласти и репрезентативниот синдикат.

(2) Посебниот колективен договор за лицата кои самостојно вршат дејност во областа на уметноста или културата (самостојни уметници) го склучуваат репрезентативниот синдикат и репрезентативното здружение на работодавачите.

Страни за склучување на поединечен колективен договор

Член 219

(1) Поединечен колективен договор склучуваат репрезентативниот синдикат кај работодавачот и овластено лице од работодавачот.

(2) Ако во склучувањето на колективниот договор од ставот (1) на овој член учествуваат повеќе репрезентативни синдикати се образува одбор за преговори.

(3) Членовите на одборот од ставот (2) на овој член ги определуваат репрезентативните синдикати.

Страни за склучување на поединечен колективен договор за јавни претпријатија и јавни установи

Член 220

Поединечен колективен договор за јавните претпријатија и јавните установи склучуваат основачот или органот кој тој ќе го овласти и репрезентативниот синдикат кај работодавачот.

Одбор за преговори

Член 221

Ако во склучувањето на колективен договор за територијата на Републиката, односно на ниво на гранка,односно оддел, согласно со Националната класификација на дејности учествуваат повеќе репрезентативни синдикати, односно повеќе репрезентативни здруженија на работодавачи, се образува одбор за преговори чиј состав го определуваат репрезентативните синдикати, односно репрезентативните здруженија на работодавачи.

Овластување за склучување на колективен договор

Член 222

Претставниците на синдикатите и на здруженијата на работодавачите кои учествуваат во преговорите за склучување на колективен договор и кои склучуваат колективен договор, мора да имаат овластување од своите органи.

Должност за исполнување на обврските од колективниот договор

Член 223

(1) Странките на колективниот договор и лицата на кои тој се применува, се должни да ги извршуваат неговите одредби.

(2) Поради повреда на обврските од колективниот договор, оштетената страна или лице на кое тој се применува може да бара надомест за претрпената штета.

Назнака на лицата, односно подрачјето на примена

Член 224

Во колективниот договор задолжително се назначуваат лицата и подрачјето на кои тој се применува.

Полномошно за преговарање и склучување на колективен договор

Член 225

(1) Лицата кои ги застапуваат страните на колективниот договор, мора да имаат полномошно за колективно преговарање и склучување на колективен договор.

(2) Ако страна на колективниот договор е правно лице, полномошното од ставот (1) на овој член мора да биде издадено во согласност со статутот на правното лице.

Време на склучување на колективниот договор

Член 226

Колективен договор може да се склучи на определено време за период од две години, со можност за продолжување, со писмена согласност на страните на договорот.

Престанок на важење на колективен договор

Член 227

(1) Колективен договор склучен на определено време престанува да важи со истекот на времето за кое е склучен.

(2) Важењето на колективниот договор може да престане и со спогодба на сите учесници или со откажување, на начинот утврден со колективниот договор.

Продолжување на важење на колективниот договор

Член 228

(1) Кога важењето на колективниот договор се продолжува со спогодбата на страните на договорот, спогодба се склучува најдоцна 30 дена пред истекот на важењето на колективниот договор.

(2) Ако со колективниот договор поинаку не е определено, по истекот на рокот на кој е склучен колективниот договор, неговите одредби и понатаму се применуваат до склучувањето на нов колективен договор.

Отказ на колективниот договор

Член 229

(1) Колективниот договор мора да содржи одредби за отказниот рок и постапката за откажување, изменување и дополнување на колективниот договор.

(2) Колективен договор склучен на определено време може да се откаже само ако е предвидена можност за откажување на договорот.

(3) Отказот на договорот мора да се достави до другите страни на договорот.

(4) Во случај на отказ колективниот договор се применува најдолго шест месеца од денот на поднесувањето на отказот, ако со закон поинаку не е определено, со тоа што учесниците се должни постапката за преговарање да ја започнат најдоцна во рок од 15 дена од денот на поднесувањето на отказот.

(5) По истекот на рокот од ставот (4) на овој член, колективниот договор престанува да важи ако договорните страни поинаку не се договорат.

Влијание на статусните измени на примената на колективниот договор

Член 230

При статусна измена на работодавачот, на работниците се до склучувањето на нов колективен договор, а најдолго една година, продолжува да се применува колективниот договор кој на нив се применувал во времето на статусната измена.

Доставување и регистрација на колективните договори

Член 231

(1) Секој општ и грански колективен договор и секоја измена (изменување, дополнување, откажување или пристапување) на колективниот договор пред нивното објавување мора да се достави за регистрација до министерството надлежно за работите од областа на трудот.

(2) Колективниот договор или измената на колективниот договор ја доставува до надлежниот орган страната која е прва наведена во тој договор, односно страната која го откажува колективниот договор.

(3) Известување за склучување на колективен договор на ниво на работодавач и времето за кое е склучен се доставува до министерството надлежно за работите од областа на трудот, во рок од 8 дена од неговото склучување.

(4) Министерот надлежен за работите од областа на трудот, ја пропишува постапката за доставување и регистрирање на колективните договори и нивните измени до надлежниот државен орган и начинот на водење на евиденцијата на доставените колективни договори и нивните измени.

Објавување на колективните договори

Член 232

(1) Колективните договори мора јавно да се објават.

(2) Општите и гранските колективни договори и нивните измени и дополнувања се објавуваат во „Службен весник на Република Македонија".

(3) Поединечниот колективен договор се објавува на начинот утврден со договорот.

Пристапување кон колективен договор

Член 233

(1) На колективниот договор можат дополнително да му пристапат лица кои според одредбите на овој закон можат да бидат страна на колективниот договор.

(2) Изјавата за пристапување кон колективниот договор мора да се достави до сите страни кои го склучиле колективниот договор и до лицата кои дополнително му пристапиле на колективниот договор.

(3) Лицата кои дополнително му пристапиле на колективниот договор имаат исти права и обврски како и страните кои го склучиле.

Судска заштита на правата од колективен договор

Член 234

Страна на колективен договор може со тужба пред надлежниот суд да бара заштита на правата од колективниот договор.

Решавање на колективните работни спорови

Член 235

(1) Ако настане спор во постапката на склучување, изменување и дополнување на колективен договор, спорот се решава по мирен пат.

(2) Страните во спорот можат решавањето на колективниот работен спор спогодбено да го доверат на арбитража.

XX. ШТРАЈК

Права и обврски за времето на штрајк

Член 236

(1) Синдикатот и неговите здруженија на повисоко ниво имаат право да повикаат на штрајк и да го поведат со цел за заштита на економските и социјалните права на своите членови од работниот однос, во согласност со закон.

(2) Штрајкот мора писмено да се најави на работодавачот, односно здружението на работодавачите против кои е насочен, а штрајкот на солидарност на работодавачот кај кого тој штрајк се организира.

(3) Штрајкот не смее да започне пред завршување на постапката за помирување, согласно со овој закон. Обврската за помирување не смее да го ограничи правото на штрајкот, кога таква постапка е предвидена со овој закон, односно пред спроведувањето на друга постапка за мирно решавање на спорот за која страните се договориле.

(4) Штрајкот на солидарност може да започне без спроведување на постапка за помирување, но не пред истекот на два дена од денот на почетокот на штрајкот за чија поддршка се организира.

(5) Во писмото со кое се најавува штрајкот мора да се наведат причините за штрајкот, местото на одржувањето на штрајкот и денот и времето на почетокот на штрајкот.

(6) Штрајкот мора да биде организиран на начин со кој нема да се оневозможува или попречува организирањето и одвивањето на работниот процес за работниците кои не учествуваат во штрајкот, забрана на влез на работниците и на одговорните лица во деловните простории на работодавачот.

Отстранување од процесот на работа

Член 237

(1) Работодавачот може да отстрани работници од процесот на работа само во одговор на веќе започнат штрајк.

(2) Бројот на работници отстранети од работа не смее да биде поголем од 2% од бројот на работниците учесници во штрајкот.

(3) Работодавачот може да ги отстрани од процесот на работа само оние работници кои со своето однесување поттикнуваат насилничко и недемократско однесување, со што се оневозможуваат преговорите меѓу работниците и работодавачот.

(4) За работниците отстранети од работа, за времето додека се отстранети од работа, работодавачот е должен да ги уплатува придонесите утврдени со посебните прописи за најниската основица за плаќање на придонесите.

Правила за работите кои не смеат да се прекинат за време на штрајк

Член 238

(1) На предлог на работодавачот, синдикатот и работодавачот спогодбено подготвува и донесува правила за производно одржувачки и нужни работи кои не смеат да се прекинуваат за време на штрајк.

(2) Правилата од ставот (1) на овој член содржат особено одредби за работите и бројот на работниците кои на нив мора да работат за време на штрајк, а со цел за овозможување обновување на работата по завршување на штрајкот (производно одржувачки работи), односно со цел за вршење на работите кои се неопходно потребни заради спречување на загрозување на животот, личната сигурност или здравјето на граѓаните (нужни работи).

(3) Со определување на работите од ставот (1) на овој член не смее да се оневозможува или битно ограничува правото на штрајк.

(4) Ако синдикатот и работодавачот не се спогодат, во рок од 15 дена од денот на доставувањето на предлогот на работодавачот до синдикатот за определувањето на работите од ставот (1) на овој член, работодавачот или синдикатот може во рок од наредните 15 дена да бара за тие работи да одлучи арбитража.

Последици од организирањето и учеството во штрајк

Член 239

(1) Организирањето или учеството во штрајк организиран во согласност со одредбите на овој закон и колективен договор, не претставува повреда на договорот за вработување.

(2) Работникот не смее да биде ставен во понеповолна положба од другите работници поради организирање или учество во штрајк, организиран во согласност со одредбите на закон и колективен договор.

(3) На работникот може да му се даде отказ само ако организирал или учествувал во штрајк кој не е организиран во согласност со закон и колективен договор или ако за време на штрајкот направил некоја друга тешка повреда на договорот за вработување.

(4) Работникот не смее на кој било начин да биде присилен да учествува во штрајкот.

Придонеси од плата

Член 240

На работниците учесници во штрајк, за време на учество во штрајкот, работодавачот е должен да им уплатува придонеси од плата утврдени со посебните прописи на најниската основица за плаќање на придонесите.

Надоместок на нето плата за време на штрајк од организаторот на штрајкот

Член 241

Организаторот на штрајкот може од свои средства да им обезбеди надоместок на нето плата за времето на штрајк на работниците кои учествувале во штрајкот.

Судска забрана на незаконски штрајк и надомест на штета

Член 242

(1) Работодавачот, односно здружението на работодавачите може да бара од надлежниот суд да забрани организирање и спроведување на штрајк спротивно од одредбите на закон.

(2) Работодавачот може да бара надомест на штета која ја претрпел поради штрајкот кој не е организиран и спроведен во согласност со овој закон.

Судска забрана за незаконско исклучување од работа и надомест на штета

Член 243

(1) Синдикатот може да бара од надлежниот суд да забрани исклучување од работа за време на штрајк, спротивно од одредбите на закон.

(2) Синдикатот може да бара надомест на штета која тој или работниците ја претрпеле поради исклучувањето од работа за време на штрајк кое не е извршено во согласност со закон.

Судска надлежност за забрана на штрајк и отстранување од работа

Член 244

(1) Одлука за забрана на штрајк донесува надлежниот суд за работни спорови во прв степен.

(2) По жалба против одлуката од ставот (1) на овој член, одлучува надлежниот суд.

(3) Постапката по барањето за забрана на штрајк, односно отстранување од работа е итна.

Штрајк во вооружените сили, полицијата, органите на државната управа и јавните служби

Член 245

Штрајкот во вооружените сили, полицијата, органите на државната управа, јавните претпријатија и јавните установи се уредува со посебен закон.

XXI. ЕКОНОМСКО-СОЦИЈАЛЕН СОВЕТ

Овластувања на Економско-социјалниот совет

Член 246

(1) Заради утврдување и остварување на усогласени дејности со цел за заштита и промоција на економските и социјалните права, односно интереси на работниците и работодавачите, водење на усогласена економска, развојна и социјална политика, поттикнување на социјален дијалог и склучување и примена на колективни договори и нивно усогласување со мерките на економската, социјалната и развојната политика, се основа Економско- социјален совет.

(2) Дејноста на Економско-социјалниот совет се темели на потребата за тристрана соработка меѓу Владата на Република Македонија (во натамошниот текст: Владата), синдикатите и здруженијата на работодавачите, во решавањето на економските и социјалните прашања и проблеми.

(3) Економско-социјалниот совет:

1) ги следи, проучува и оценува влијанието на економската политика и мерките на економската политика на социјалната стабилност и развој;

2) ги следи, проучува и оценува влијанието на социјалната политика и мерките на социјалната политика на економската стабилност и развој;

3) ги следи, проучува и оценува влијанието на промените на цените и платите на економската стабилност и развој;

4) му дава образложено мислење на министерот за труд за прашања и проблеми поврзани со склучувањето и примената на колективните договори;

5) им предлага на Владата, работодавачите и синдикатите, односно на нивните здруженија на повисоко ниво, водење на усогласена политика на цени и плати;

6) дава мислења по предлози на закони од областа на трудот и социјалната сигурност;

7) ја промовира и поттикнува потребата на тристрана соработка (трипартитен социјален дијалог) меѓу социјалните партнери за решавање на економските и социјалните прашања и проблеми;

8) го поттикнува мирното решавање на колективните работни спорови и

9) дава мислења и предлози на министерот за труд во врска со другите прашања утврдени со овој закон.

(4) Економско-социјалниот совет се основа со спогодба меѓу Владата, репрезентативните синдикати на територијата на Република Македонија и репрезентативните здруженија на работодавачи на територијата на Република Македонија.

(5) Со спогодбата за основање на Економско-социјалниот совет поблиску се определуваат неговите овластувања.

(6) Економско-социјалниот совет може да основа одбори и комисии за одделни прашања од својот делокруг.

(7) Економско-социјалниот совет донесува деловник со кој се уредува начинот на работата на Советот.

Состав на Економско-социјалниот совет

Член 247

(1) Со спогодбата за основање на Економско-социјалниот совет се определува неговиот состав.

(2) При утврдување на составот мора да се води сметка за соодветна застапеност на социјалните партнери.

XXII. ВРШЕЊЕ НА РАБОТИ ВО СТРАНСТВО

Испраќање работник на работа во странство

Член 248

(1) Во согласност со договорот за вработување работодавачот може да го испрати работникот на работа во странство. Должината на испраќањето ќе се пресметува врз основа на референтен период од една година од денот на испраќањето.

(2) Работникот може да го одбие испраќањето на работа во странство од оправдани причини, како што се:

1) бременост;

2) инвалидност;

3) здравствени причини;

4) грижа за дете кое не наполнило седум годишна возраст;

5) грижа за дете кое не наполнило 15 години возраст, ако работникот живее сам со детето и се грижи за неговото воспитување и заштита и

6) други причини определени со договорот за вработување, односно со колективниот договор којшто непосредно го обврзува работодавачот.

(3) Ако договорот за вработување не предвидува можност за работа во странство, работодавачот и работникот се должни да склучат нов изменет договор за вработување. Договорот може да се склучи за време на довршување на проектот, односно за време на довршување на работите кои испратениот работник ги врши во странство.

Договор за вработување за вршење на работи во странство

Член 249

(1) Ако работникот склучува договор за вработување за вршење на работа во странство и за тоа време за правата и обврските од деловниот однос се применуваат, исто така, и странските прописи според меѓународното приватно право, договорот за вработување покрај обврзувачките норми според овој закон мора да содржи и одредби за:

1) траењето на работата во странство;

2) празниците и слободните работни денови;

3) минималниот годишен одмор;

4) висина на платата и валутата, во којашто таа се исплаќа;

5) другите примања во пари, на кои работникот има право за време работата во странство и

6) условите за враќање во татковината.

(2) Наместо одредбите од ставот (1) точки 4 и 5 на овој член, договорот за вработување може да се повикува на друг закон, друг пропис или на колективен договор којшто го уредува тоа прашање.

Испраќање на работници во рамки на давање услуги

Член 249-а

(1) Работно правните односи на работниците кои се испратени од нивниот работодавач за извршување на работи за давање на услуги за друг работодавач од територијата на земја членка на Европската унија во територијата на Република Македонија се утврдени со овој закон, посебни правила или релевантен колективен договор со кој се регулира:

1) траењето на работното време и периодите за одмор;

2) минималната плата, минималните побарувања на плата и стапка на прекувремена заработувачка;

3) здравје и безбедност при работа;

4) условите за работа на жените, младите лица и работничките кои се грижат за дете помало од три години и

5) еднаков третман на мажите и на жените и забрана на дискриминација.

(2) Додатоците поврзани со работното место се сметаат за дел од минималната плата, освен ако не се плаќа надоместок за трошоците што реално произлегуваат од работното место, како што се патните трошоци, трошоците за сместување и исхрана.

(3) Кога се работи за првично склопување и/или почетно инсталирање на стока, а тоа претставува интегрален дел од некој договор за снабдување со стока и е неопходно да се употреби стоката со која се снабдува и кога тоа го извршуваат квалификувани и/или стручни работници на претпријатието кое снабдува. Точките 1 и 2 од став (1) на овој член не се применуваат, доколку работникот се испраќа на не повеќе од осум дена.

(4) Државниот инспекторат за труд ќе обезбеди информации за условите за работа согласно со посебните правила, главно во врска со водењето на градежните работи вклучувајќи ги и склопувањата, регулирање на терен, склопување и расклопување на градби, поправање на технички, технолошки и производство на градежни опреми, рушење и одржување, соработка со овластени тела од Европската унија и земјите членки на Европската унија за идентификација, контрола и проценка на условите за работа од овој став и обезбедување на релевантни информации за условите при работа.

(5) Одредбите од ставот (1) на овој член не го спречува спроведувањето на принципите и условите за вработување да бидат поповолни за вработените.

XXIII. РАБОТА НА ДЕЦА ПОМЛАДИ ОД 15 ГОДИНИ, УЧЕНИЦИ И СТУДЕНТИ

Член 250

(1) Кај работодавачот може учениците кои наполниле 14 години возраст и студентите да вршат практична работа во рамките на образовната програма.

(2) Во случаите од став (1) на овој член соодветно се применуваат одредбите на овој закон за работното време, одморите и паузите, за посебната заштита на работниците кои сé уште не наполниле 18 години возраст, како и за одговорноста за надомест на штета.

Чираци

Член 251

За чиракот за време на професионалното оспособување кај работодавачот се применуваат одредбите на овој и на друг закон со кои се уредува посебна заштита на работниците кои сé уште не наполниле 18 години возраст, распоредувањето на работното време, одморот за време на работното време, неделниот одмор, за платениот одмор, отсутност од работа поради празнување, отсутност од работа поради неспособност за работа поради болест, отсутност од работа поради вршење на функција или обврски според посебни закони и одговорност за надомест на штета.

Посебни договори

Член 252

(1) Работодавачот може со определено лице да склучи договор поради вршење работи кои се надвор од дејноста на работодавачот, а кои имаат за предмет самостојна изработка или поправка на определени предмети, самостојно извршување на определена физичка или интелектуална работа.

(2) Договорот од ставот (1) на овој член може да се склучи и за културно-уметнички работи со лице кое врши културно-уметничка дејност.

(главата XXIV РАБОТНА КНИШКА и членовите 253, 254 и 255 се избришани)

XXV. ИНСПЕКЦИСКИ НАДЗОР ВО ОБЛАСТА НА РАБОТНИТЕ ОДНОСИ

Надзор од страна на инспекцијата на трудот

Член 256

(1) Надзор над примената на овој закон, другите закони и вработување прописи за работните односи, колективните договори и договорите за работа со кои се уредуваат правата и обврските на работникот и работодавачот од работниот однос, врши органот на државната управа надлежен за работите на инспекцијата на трудот.

(2) Работите на инспекцискиот надзор од ставот (1) на овој член ги врши инспекторот на трудот.

Овластувања на инспекцијата на трудот

Член 257

(1) Во спроведувањето на надзорот инспекторот на трудот ги има овластувањата утврдени со закон и врз основа на закон донесените прописи.

(2) Работникот, синдикатот и работодавачот можат да бараат од инспекторот на трудот да изврши инспекциски надзор.

Укажување за отстранување на повреди на закон и други прописи

Член 258

(1) Ако инспекторот на трудот утврди повреда на закон, друг пропис, колективен договор, договор за вработување и други акти, над чија примена врши инспекциски надзор, со решение ќе му нареди на работодавачот да донесе или поништи акт со кој ќе ги отстрани утврдените неправилности и недостатоци.

(2) За постапувањето по донесеното решение, работодавачот е должен да го извести инспекторот на трудот.

Член 258-а

(1) Доколку при вршењето на инспекцискиот надзор инспекторот на трудот утврди дека е сторена неправилност од членовите 19, 23, 24, 50, 70, 71, 182, 183, 195, 219-в и 252 на овој закон, должен е да состави записник во кој ќе ја утврди сторената неправилност со укажување за отстранување на утврдената неправилност во рок од осум дена и со истовремено врачување на покана за спроведување на едукација на лицето или работодавачот каде што е утврдена неправилноста при вршењето на инспекцискиот надзор.

(2) Формата и содржината на поканата за едукација, како и начинот на спроведување на едукацијата ги пропишува министерот надлежен за работите од областа на трудот.

(3) Едукацијата ја организира и спроведува Државниот инспекторат за труд во рок не подолг од осум дена од денот на спроведувањето на инспекцискиот надзор.

(4) Едукацијата може да се спроведе за повеќе утврдени исти или истородни неправилности за еден или за повеќе работодавачи.

(5) Доколку во закажаниот термин лицето или работодавачот на кој се спроведува едукацијата не се јави на едукацијата ќе се смета дека едукацијата е спроведена.

(6) Доколку лицето или работодавачот над кој се спроведува едукација се јави на закажаната едукација и истата ја заврши, ќе се смета дека е едуциран по однос на утврдената неправилност.

(7) Доколку инспекторот за труд при спроведување на контролниот надзор утврди дека се отстранети утврдените неправилности од ставот (1) на овој член, донесува заклучок со кој ја запира постапката на испекциски надзор.

(8) Доколку инспекторот за труд при спроведување на контролниот надзор утврди дека не се отстранети утврдените неправилности од ставот (1) на овој член, поднесува барање за поведување на прекршочна постапка пред прекршочната комисија.

(9) Државниот инспекторат за труд кој што го извршил инспекцискиот надзор, води евиденција за спроведената едукација на начин пропишан од министерот надлежен за работите од областа на трудот.

Член 258-б

Министерството за труд и социјална политика – Државниот инспекторат за труд за извршените контроли изготвува кварталнии извештаи и ги објавува на веб страниците на Министерството за труд и социјална политика и на Државниот инспекторат за труд, на унифициран кваратален преглед.

Забрана за вршење на работи на работодавачот

Член 259

(1) Ако инспекторот за труд затекне на работа кај работодавачот лице со кое не е заснован работен однос согласно со законот и лицето не е пријавено во задолжително социјално осигурување, со решение ќе му нареди на работодавачот, во рок од 15 дена да заснова работен однос со затеченото или друго лице на неопределено време и да му исплати надомест во висина од три просечни исплатени бруто плати во Републиката, објавена во тековниот месец.

(2) Ако работодавачот не постапи по решението од ставот (1) на овој член, инспекторот за труд ќе донесе решение за забрана на работа во работната просторија на работодавачот, до постапувањето по наредбата од ставот (1) на овој член.

(3) Извршувањето на наплатата на надоместокот од ставот (1) на овој член го остварува затеченото лице, согласно со Законот за извршување.

(4) Ако во рок од две години кај работодавачот од ставот (1) на овој член на работа се затекне лице со кое не е заснован работен однос, согласно закон, инспекторот за труд ќе донесе решение за забрана на работа во работната просторија на работодавачот во траење од 30 дена.

(5) За прекршокот од ставовите (1) и (4) на овој член инспекторот за труд поднесува барање за поведување прекршочна постапка.

Овластување на институцијата за јавни приходи

Член 260

(1) Организацијата надлежна за работите на јавните приходи е должна да го известува надлежниот инспектор на трудот за работодавачите кои не извршиле пресметка и исплата на плати, односно најниска плата за претходниот месец.

(2) Известувањето од ставот (1) на овој член се доставува до инспекторот на трудот според седиштето на работодавачот.

Покренување на прекршочна постапка

Член 261

Инспекторот на трудот ќе поднесе барање за покренување на прекршочна постапка, ако констатира дека работодавачот, односно одговорното лице со повреда на закон или други прописи, колективни договори и договор за вработување со кои се уредуваат работните односи, извршил прекршок.

Одлагање на извршување на одлука

Член 262

(1) Ако инспекторот на трудот утврди дека со конечна одлука на работодавачот е повредено право на работникот, на барање на работникот, со решение ќе го одложи извршувањето на таа одлука, ако работникот завел работен спор до донесувањето на правосилна одлука на судот.

(2) Работникот од ставот (1) на овој член, барањето до инспекторот на трудот може да го достави во рок од 30 дена од денот на поведувањето на работниот спор пред надлежниот суд.

(3) Против конечното решение на инспекцијата на трудот од ставот (1) на овој член не може да се покрене управен спор.

Право на жалба

Член 263

(1) Против решението на инспекторот на трудот од членовите 258, 259 и 262 на овој закон може да се изјави жалба до министерот надлежен за работите од областа на трудот, во рок од осум дена од денот на приемот на решението.

(2) Жалбата против решението од членот 259 не го одложува извршувањето на решението.

XXVI. ПРЕКРШОЧНИ ОДРЕДБИ

Член 264

(1) Глоба во износ од 7.000 евра, во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршок на работодавач - правно лице ако:

1) не е склучен договор за вработување меѓу работникот и работодавачот и работодавачот не го пријавил работникот во задолжително пензиско и инвалидско осигурување, здравствено осигурување и осигурување во случај на невработеност пред стапување на работникот на работа (член 13 ставови (1),(2),(3) и (7));

2) не обезбеди услови за безбедност на животот и здравјето на работниците во согласност со прописите за безбедност и здравје при работа (член 42);

3) не ги штити и почитува личноста, достоинството, приватноста на работникот и не се грижи за заштита на личните податоци на работникот (членовите 43 ставови (1) и (2) и член 44 ставови (1),(2),(3) и (4)) и

4) го оневозможува или ќе се обиде да го оневозможи инспекторот на трудот во спроведувањето на надзорот.

(2) Глоба во износ од 4.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршокот од ставот (1) на овој член на директорот, односно друго одговорно лице кај работодавачот.

(3) Глоба во износ од 5.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршокот од ставот (1) на овој член на работодавач - физичко лице.

Член 265

(1) Глоба во износ од 3.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршок на работодавач - правно лице ако:

1) договорот за вработување не се чува во работните простории на работодавачот каде што работи работникот и не му е врачен примерок од договорот за вработување на работникот (член 15 ставови (2) и (3));

2) склучи договор за вработување со лице кое не наполнило 15 години возраст и кое нема општа здравствена способност (член 18);

3) склучи договор за вработување или овозможи работа на млади лица спротивно на членот 18 од овој закон или ако склучи договор за вработување спротивно на овој закон (член 19 ставови (1) , (2) и (3));

4) склучи договор за вработување со странец кој не ги исполнува условите определени со овој или со друг закон (член 20);

5) работодавачот направи измени на договор за вработување спротивно на овој закон (член 28-а ставови (2), (3) и (4));

6) не го запознае работникот со мерките за безбедност и здравје при работа и не го обучи за нивната примена, согласно прописите за безбедност и здравје при работа (член 32);

7) на работникот кој работи со скратено работно време му наложи да работи преку договореното работно време (член 48 и 60);

8) не обезбеди заштита на правата во случај на пренесување на трговско друштво или делови на трговско друштво (член 68-а, 68-б, 68-в, 68-г, 68-д);

9) не обезбеди информирање и консултирање на работникот во смисла на членовите 94-а и 95 од овој закон;

10) не исплатил плата, и не уплатил придонеси од плата (членови од 105 до 114);

11) на работникот му нареди да работи со подолго работно време од работното време определено со закон, не води или неправилно води евиденција на работното време и на прекувремената работа и не го извести инспекторот за воведување на прекувремена работа (членови 116, 117, 119 и 120);

12) не ги почитува прописите за прераспределбата и распоредот на работното време (членови 124 и 125);

13) ноќната работа ја организира спротивно на членовите од 127 до 131 од овој закон, односно не го извести инспекторот за воведување на ноќна работа;

14) на работникот не му обезбеди пауза за време на работното време, одмор меѓу два последователни дена, неделен и годишен одмор во согласност со овој закон и не издаде решение за годишен одмор (членови од 132 до 156);

15) на работничка , татко и посвоител на дете со потешки пречки во развојот не им обезбеди право на посебна заштита во согласност со овој закон (членови од 160 до 171);

16) на работници кои се уште не наполниле 18 години возраст не им обезбеди заштита во согласност со овој закон (членови од 172 до 176);

17) на инвалидите и на повозрасните работници не им обезбеди заштита во согласност со овој закон (членови од 177 до 180);

18) вршењето на работа во странство го организира спротивно на овој закон (членови 248 и 249);

19) организира работа на деца, ученици и студенти спротивно на овој закон (член 250) и

20) не постапи по решението на инспекторот за отстранување на повреда на закон или друг пропис или по налог на инспекторот за труд за забрана на работа (членови 256 до 263).

(2) Глоба во износ од 1.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршокот од ставот (1) на овој член на директорот, односно друго одговорно лице кај работодавачот.

(3) Глоба во износ од 2.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршокот од ставот (1) на овој член на работодавач - физичко лице.

Член 265-а

(1) Глоба во износ од 1.000 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршок на работодавач - правно лице ако:

1) не ги исполнува пропишаните и договорените услови за вршење на работата определени со закон, колективен договор, акт на работодавачот, односно барани од страна на работодавачот (член19);

2) објави слободно работно место во спротивност на овој закон (членови 23 и 24);

3) на инспекторот за труд не му достави примерок од договорот за вработување за вршење на работа дома (член 50);

4) работодавачот се обиде да оствари или остварува забранет надзор над синдикатот (член 195);

5) не издаде потврда со список или издаде потврда со список со нецелосни податоци за работниците членови на синдикатот кои плаќаат членарина (член 213-в);

6) работник кој организирал или учествувал во штрајк, организиран во согласност со закон, го стави во понеповолна положба со другите работници (член 239);

7) откажувањето на договорот за вработување не биде изречено во писмена форма и содржина, согласно со закон и не биде врачен (членови 70 и 71);

8) тогаш кога е должен да учествува во постапка за мирно решавање на работните спорови (членови 182 и 183) и

9) склучи договор спротивно на членот 252 од овој закон.

(2) Глоба во износ од 500 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршокот од ставот (1) на овој член на директорот, односно одговорното лице кај работодавачот.

(3) Глоба во износ од 800 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за прекршокот од ставот (1) на овој член на работодавач - физичко лице.

Член 266

(1) Глоба во износ од 1.200 евра во денарска противвредност ќе му се изрече за сторен прекршок на синдикатот, односно здружението на синдикатите и работодавачите, ако:

1) синдикатот, односно здруженијата на синдикатите и работодавачите во рок од 30 дена од денот на настанувањето на промената не ја пријави промената на називот на синдикатот и неговите здруженија на повисоко ниво, седиштето, подрачјето на дејствување, називот на органите и телата, лицата овластени за застапување, престанокот на дејствувањето, односно овластувањата во правниот промет (член 193);

2) синдикатот, односно здруженијата на синдикатите и работодавачите, колективниот договор не го објават на пропишаниот начин (член 232);

3) синдикатот, односно здруженијата на синдикатите и работодавачите, тогаш кога за тоа се должни, одбијат да учествуваат во постапката за мирење предвидена со овој закон (членови 182 и 183);

4) синдикатот, односно здруженијата на синдикатите не најават штрајк (член 236 став (2));

5) синдикатот, односно здруженијата на синдикатите започнат штрајк пред спроведување на постапка за мирење, предвидена со овој закон, односно пред спроведување на друга постапка за мирно решавање на спорот (член 236 став (3)) и

6) синдикатот, односно здруженијата на синдикатите во писмото за најава на штрајк не ги наведат причините за штрајк, местото, денот и времето на почетокот на штрајкот (член 236 став (5)).

(2) Надлежен орган за изрекување на прекршочните санкции по ставот (1) од овој член е надлежниот суд.

Прекршочен орган

Член 266-а

(1) За прекршоците утврдени во членовите 264 и 265 од овој закон, прекршочна постапка води и прекршочна санкција изрекува органот на државната управа надлежен за работите од областа на трудот (во натамошниот текст: Прекршочниот орган).

(2) Прекршочната постапка од ставот (1) на овој член пред прекршочниот орган ја води Комисија за одлучување по прекршок (во натамошниот текст: Прекршочната комисија).

(3) Прекршочната комисија одлучува по прекршоците утврдени во овој или друг закон и изрекува прекршочни санкции утврдени во овој закон или друг закон.

(4) Против одлуката за прекршок што ја донел Прекршочниот орган може да се поднесе тужба за поведување управен спор.

Формирање и работа на Прекршочна комисија

Член 266-б

(1) Прекршочна комисија формира министерот надлежен за работите од областа на трудот. Министерот може да формира повеќе прекршочни комисии кои ќе бидат надлежни за водење на прекршочна постапка за одделни области или за одделни подрачја на Република Македонија.

(2) Прекршочната комисија е составена од претседател и два члена од редот на државните службеници вработени во органот на државната управа надлежен за работите од областа на трудот. Претседателот на комисијата е дипломиран правник со положен правосуден испит.

(3) Прекршочната комисија се избира за време траење од три години со право на реизбор на членовите.

(4) Претседателот и член на Прекршочната комисија може да се разреши:

1) со истекот на времето за кое е именуван за член;

2) по негово барање;

3) со исполнување на условите за старосна пензија согласно со закон;

4) ако му се утврди трајна неспособност;

5) ако се утврди прекршување на прописите за водење на прекршочна постапка со правосилна одлука;

6) ако не ги исполнува обврските кои произлегуваат од работењето во Прекршочната комисија и

7) ако не пријавил постоење конфликт на интерси за случај за кој решава Прекршочната комисија.

(5) Прекршочната комисија има право да изведува докази и собира податоци кои се неопходни за утврдување на прекршокот, како и да врши други работи и презема дејствија утврдени со овој закон, Закон за прекршоците или друг закон.

(6) Членовите на Прекршочната комисија се самостојни и независни во работата на Прекршочната комисија и одлучуваат врз основа на своето стручно знаење и самостојно убедување.

(7) Прекршочната комисија работи на седница, а одлучува со мнозинство гласови од вкупниот број членови.

(8) Министерот надлежен за работите од областа на трудот донесува деловник и трошковник за работа на Комисијата за прекршоци.

(9) Прекршочната комисија води единствена евиденција на прекршоците, изречените санкции и донесените одлуки на начин пропишан од министерот надлежен за работите од областа на трудот.

Порамнување

Член 266-в

(1) За прекршоците утврдени во членовите 264 и 265 од овој закон, државниот инспектор за труд е должен на сторителот на прекршокот, пред да поднесе барање за прекршочна постапка да му предложи постапка за порамнување, согласно со овој или друг закон и Законот за прекршоците.

(2) Кога сторителот на прекршокот е согласен за поведување на постапка за порамнување, државниот инспектор за труд составува записник во кој се забележуваат битните елементи на прекршокот, времето, местото и начинот на сторување на прекршокот, описот на дејствието на прекршокот, лицата затекнати на самото место и издавањето на платен налог за плаќање на изречената глоба.

(3) Записникот и платниот налог ги потпишуваат државниот инспектор за труд и сторителот на прекршокот.Со потписот на приемот на платниот налог се смета дека сторителот се согласува да ја плати глобата, во рок од осум дена од денот на приемот на платниот налог, на сметка на органот назначен во платниот налог.

(4) Кога како сторител на прекршок се јавува правно лице, записникот и платниот налог го потпишува одговорното лице, односно лицето кое се нашло на лице место при инспекцискиот надзор или друго службено или одговорно лице кое изјавило дека има право да го потпише записникот и да го прими платниот налог.

(5) Сторителот кој ќе ја плати глобата во рокот од ставот (3) на овој член, ќе плати само половина од изречената глоба.

(6) Ако сторителот не ја плати глобата во рокот од ставот (3) на овој член, државниот инспектор на труд ќе поднесе барање за поведување прекршочна постапка до прекршочниот орган.

Насловот на членот 266-г и членот 266-г се избришани

XXVII. ПРЕОДНИ И ЗАВРШНИ ОДРЕДБИ

Примена на одредбите на овој закон на започнатите постапки за заштита на права

Член 267

(член 267 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија" бр. 62/05)

Постапките за остварување и заштита на правата започнати пред денот на влегувањето во сила на овој закон, ќе се довршат според одредбите на законот кој важел во време на започнување на постапката освен ако одредбите од овој закон не се поповолни за работникот.

Донесување на подзаконските акти

Член 268

(член 268 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија" бр. 62/05)

(1) Министерот надлежен за работите од областа на трудот ќе ги донесе подзаконските прописи за спроведување на овој закон во рок од шест месеца од денот на влегувањето во сила на овој закон.

(2) До денот на влегувањето во сила на подзаконските прописи од ставот (1) на овој член ќе се применуваат постојните прописи.

Усогласување на прописите

Член 269

(член 269 од Законот објавен во "Службен весник на Република Македонија" бр. 62/05)

(1) Постојните колективни договори и акти на работодавачот ќе се усогласат со овој закон најдоцна во рокот од шест месеца од денот на влегувањето во сила на овој закон.

(2) Колективните договори кои нема да се усогласат во рокот определен во ставот (1) на овој член престануваат да важат.

(3) До склучувањето на колективните договори и донесувањето на акти на работодавачот согласно со овој закон, непосредно се применуваат одредбите на овој закон.

(4) Постојните договори за работа склучени до влегувањето во сила на овој закон се сметаат за договори за вработување.

Рок за електронско евидентирање на работното време

Член 270

(член 270 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија "бр. 62/05)

Обврската на работодавачот за електронско евидентирање на полното работно време и на прекувремената работа од членот 116 став (7) на овој закон, започнува да важи од 1 јануари 2006 година.

Престанување на важност на законите

Член 271
(член 271 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија ”бр. 62/05)

Со денот на влегувањето во сила на овој закон престанува да важи Законот за работните односи („Службен весник на Република Македонија“ бр. 80/93, 14/95, 53/97, 21/98, 25/2000, 3/2001, 50/2001, 25/2003 и 40/2003) и исправките на Законот објавени во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 3/94, 59/97 и 34/2000 и Законот за штрајк („Службен лист на СФРЈ" број 23/91).

Член 272
(член 272 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија” бр. 62/05)

Постојните младински задруги ќе се трансформираат и ќе го усогласат своето работење во согласност со закон до 31 декември 2005 година.

Член 273
(член 30 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија” бр. 106/08)

Работодавачот е должен во рок од два месеца од влегувањето во сила на овој закон на работникот да му ја врати работничката книшка.

Член 274
(член 31 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија” бр. 106/08)

Рокот од членот 46 се смета кај договори склучени по влегувањето во сила на овој закон.

Член 275
(член 45 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија” бр. 130/09)

Синдикатите и здруженијата на работодавачи на повисоко ниво регистрирани пред денот на влегување во сила на овој закон се должни да се пререгистрираат во министерството надлежно за работите од областа на трудот, во согласност со овој закон, во рок од три месеци од денот на влегувањето во сила на овој закон.

Член 276
(член 46 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија ”бр. 130/09)

(1) Комисијата се формира во рок од 15 дена од денот на влегувањето во сила на овој закон.
(2) Барање за утврдување на репрезентативност, согласно овој закон, синдикатите и здруженијата на работодавачи доставуваат во рок од 30 дена од денот на формирањето на Комисијата.

Член 277
(член 47 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија” бр. 130/09)

(1) Општите колективни договори се усогласуваат со одредбите од овој закон во рок од шест месеци од денот на влегувањето во сила на овој закон.
(2) Колективните договори на ниво на гранка, односно оддел, согласно со Националната класификација на дејности и колективните договори на ниво на работодавач се усогласуваат во рок од шест месеци од потпишувањето на општите колективни договори.

Член 278
(член 48 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија” бр. 130/09)

Одредбите од колективните договори кои нема да се усогласат во рокот од член 47 од овој закон престануваат да важат.

Член 279
(член 49 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија” бр. 130/09)

Во целиот текст на Законот за работните односи по зборот „ гранка“, односно „гранки“ во било кој род и број се додаваат зборовите: „односно оддел, согласно со Националната класификација на дејности“.

Член 280
(член 44 од Законот објавен во „Службен весник на Република Македонија” бр. 124/10)

Подзаконските акти предвидени со овој закон ќе се донесат во рок од 15 дена од денот на влегувањето во сила на овој закон.

ВЛАДА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

3319.

Врз основа на член 2, став 3 и член 18 од Законот за плата и другите надоместоци на пратениците во Собранието на Република Македонија и другите избрани и именува лица во Републиката („Службен весник на СРМ“ бр. 36/90 и „Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/91, 23/97, 37/2005, 84/2005, 121/2007, 161/2008, 92/2009, 42/2010 и 97/2010), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 1 декември 2010 година, донесе

О Д Л У К А
ЗА ДОПОЛНУВАЊЕ НА ОДЛУКАТА ЗА УТВРДУВАЊЕ НА КОЕФИЦИЕНТИ ЗА ПРЕСМЕТУВАЊЕ НА ПЛАТАТА НА ФУНКЦИОНЕРИТЕ КОИ ГИ ИМЕНУВА ВЛАДАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Член 1

Во Одлуката за утврдување на коефициенти за пресметување на платата на функционерите кои ги именува Владата на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 53/2005, 71/2005, 2/2006, 8/2006, 46/2006, 18/2007, 94/2007, 103/2007, 126/2007, 138/2007, 39/2008, 137/2008, 154/2008, 63/2009, 76/2009, 144/2009, 39/2010 и 63/2010), во член 1 во табелата по алинејата „директор на Државниот комунален инспекторат – 2,8“ се додава нова алинеја која гласи: - „директор на Управата за сигурност во железничкиот систем – 2,9“.

Член 2

Одлуката влегува во сила со денот на донесувањето, а ќе се применува од 17 ноември 2010 година.

Член 3

Оваа одлука ќе се објави во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 22-2224/7
1 декември 2010 година
Скопје

Претседател на Владата
на Република Македонија,
м-р **Никола Груевски**, с.р.

3320.

Врз основа на член 18 став 2 од Законот за финансирање на единиците на локалната самоуправа („Службен весник на Република Македонија“ бр. 61/2004, 96/2004, 67/2007 и 156/2009), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 7.12.2010 година, донесе

О Д Л У К А
ЗА ДАВАЊЕ НА СОГЛАСНОСТ ЗА ЗАДОЛЖУВАЊЕ НА ГРАД СКОПЈЕ СО ДОЛГОРОЧЕН КРЕДИТ СО ДЕВИЗНА КЛАУЗУЛА КАЈ ТУТУНСКА БАНКА АД - СКОПЈЕ

Член 1

Со оваа одлука се дава согласност Градот Скопје да се задолжи кај Тутунска банка АД-Скопје, со долгорочен кредит со девизна клаузула во износ од 8.500.000 евра (осум милиони и петстотини илјади евра).

Член 2

Средствата од долгорочниот кредит со девизна клаузула од член 1 на оваа одлука Град Скопје ќе ги користи за финансирање на Проектот "Изградба на катни гаражи Даме Груев и Цветен Пазар" под следните услови:

- рок за враќање: 10 (десет) години со вклучени 2 (две) години грејс период;
- каматна стапка: 3 месечен ЕУРИБОР плус 5,1% процентни поени годишно;
- провизија за обработка: 1,25 % еднократно, пред првото влечење на кредитот;
- без провизија за предвремено враќање.

Член 3

Условите и начинот на користење на заемот, како и сервисирањето на обврските кои произлегуваат од истиот, се утврдуваат со Договорот за долгорочен кредит со девизна клаузула кој ќе се склучи помеѓу Град Скопје и Тутунска банка АД-Скопје.

Член4

Оваа одлука влегува во сила со денот на донесувањето, а ќе се објави во „Службен весник на Република Македонија".

Бр. 51-7486/1
7 декември 2010 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрески**, с.р.

3321.

Врз основа на член 9 од Законот за основање на Агенција за промоција и поддршка на туризмот во Република Македонија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 103/2008), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 1 декември 2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е
ЗА РАЗРЕШУВАЊЕ И ИМЕНУВАЊЕ ЧЛЕН НА УПРАВНИОТ ОДБОР НА АГЕНЦИЈАТА ЗА ПРОМОЦИЈА И ПОДДРШКА НА ТУРИЗМОТ

1. Сабре Незироски се разрешува од должноста член на Управниот одбор на Агенцијата за промоција и поддршка на туризмот, на негово барање.

2. За член на Управниот одбор на Агенцијата за промоција и поддршка на туризмот се именува Надица Николовска.

3. Ова решение влегува во сила со денот на донесувањето, а ќе се објави во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 22-4921/2
1 декември 2010 година
Скопје

Претседател на Владата
на Република Македонија,
м-р **Никола Груевски**, с.р.

3322.

Врз основа на член 17 од Законот за објавување на законите и другите прописи и акти во „Службен весник на Република Македонија“ („Службен весник на Република Македонија“ бр. 56/99 и 43/2002), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 1 декември 2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е
ЗА РАЗРЕШУВАЊЕ И ИМЕНУВАЊЕ ЧЛЕНОВИ НА ОДБОРОТ ЗА КОНТРОЛА НА МАТЕРИЈАЛНО - ФИНАНСИСКОТО РАБОТЕЊЕ НА ЈП СЛУЖБЕН ВЕСНИК НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. Од должноста членови на Одборот за контрола на материјално-финансиското работење на Јавното претпријатие Службен весник на Република Македонија – Скопје, поради истек на мандатот, се разрешуваат:

- Васко Апостоловски,
- Гоце Кузмановски,
- Нелко Нелковски,
- Ромео Јосифовски.

2. За членови на Одборот за контрола на материјално-финансиското работење на Јавното претпријатие Службен весник на Република Македонија – Скопје, се именуваат:

- Васко Апостоловски,
- Гоце Кузмановски,
- Нелко Нелковски,
- Ромео Јосифовски.

3. Ова решение влегува во сила со денот на донесувањето, а ќе се објави во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 22-5214/2
1 декември 2010 година
Скопје

Претседател на Владата
на Република Македонија,
м-р **Никола Груевски**, с.р.

3323.

Врз основа на член 26 од Законот за јавните претпријатија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/96, 6/2002, 40/2003, 49/2006, 22/2007, 83/2009 и 97/2010), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 1 декември 2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е
ЗА РАЗРЕШУВАЊЕ И ИМЕНУВАЊЕ ЧЛЕН НА НАДЗОРНИОТ ОДБОР ЗА КОНТРОЛА НА МАТЕРИЈАЛНО - ФИНАНСИСКОТО РАБОТЕЊЕ НА ЈАВНОТО ПРЕТПРИЈАТИЕ ЗА ИЗВРШУВАЊЕ НА ВОДОСТОПАНСКИ ДЕЈНОСТИ ХС „ЗЛЕТОВИЦА“ - ПРОБИШТИП

1. Седат Јакуповски се разрешува од должноста член на Надзорниот одбор за контрола на материјално-финансиското работење на Јавното претпријатие за извршување на водостопански дејности ХС „Злетовица“ – Пробиштип, поради истек на мандатот за кој е именуван.

2. За член на Надзорниот одбор за контрола на материјално-финансиското работење на Јавното претпријатие за извршување на водостопански дејности ХС „Злетовица“ – Пробиштип, се именува Димчо Лазов.

3. Ова решение влегува во сила со денот на донесувањето, а ќе се објави во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 22-5894/2 Претседател на Владата
1 декември 2010 година на Република Македонија,
Скопје м-р **Никола Груевски**, с.р.

3324.

Врз основа на член 17 од Законот за јавните претпријатија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/96, 6/2002, 40/2003, 49/2006, 22/2007, 83/2009 и 97/2010), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 1 декември 2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е
ЗА РАЗРЕШУВАЊЕ И ИМЕНУВАЊЕ ЧЛЕНОВИ НА УПРАВНИОТ ОДБОР НА ЈП ЗА СТОПАНИСУВАЊЕ СО СТАНБЕН И ДЕЛОВЕН ПРОСТОР НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. Од должноста членови на Управниот одбор на Јавното претпријатие за стопанисување со станбен и деловен простор на Република Македонија, поради истек на мандатот за кој се именувани се разрешуваат:
- Тони Димитриоски,
- Ристе Новачевски,
- Киро Тодоровски.

2. За членови на Управниот одбор на Јавното претпријатие за стопанисување со станбен и деловен простор на Република Македонија се именуваат:
- Тони Димитриоски,
- Ристе Новачевски,
- Киро Тодоровски.

3. Ова решение влегува во сила со денот на донесувањето, а ќе се објави во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 22-6016/2 Претседател на Владата
1 декември 2010 година на Република Македонија,
Скопје м-р **Никола Груевски**, с.р.

3325.

Врз основа на член 26 од Законот за јавните претпријатија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/96, 6/2002, 40/2003, 49/2006, 22/2007, 83/2009 и 97/2010), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 1 декември 2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е
ЗА РАЗРЕШУВАЊЕ И ИМЕНУВАЊЕ ЧЛЕНОВИ НА НАДЗОРНИОТ ОДБОР ЗА КОНТРОЛА НА МАТЕРИЈАЛНО-ФИНАНСИСКОТО РАБОТЕЊЕ НА ЈП ЗА СТОПАНИСУВАЊЕ СО СТАНБЕН И ДЕЛОВЕН ПРОСТОР НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

1. Од должноста членови на Надзорниот одбор за контрола на материјално-финансиското работење на Јавното претпријатие за стопанисување со станбен и деловен простор на Република Македонија, поради истек на мандатот за кој се именувани се разрешуваат:
- Златко Јанкоски
- Соња Туниева и
- Кирил Пецаков, на негово барање.

2. За членови на Надзорниот одбор за контрола на материјално-финансиското работење на Јавното претпријатие за стопанисување со станбен и деловен простор на Република Македонија се именуваат:
- Златко Јанкоски
- Соња Туниева.

3. Оваа решение влегува во сила со денот на донесувањето, а ќе се објави во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 22-6127/2 Претседател на Владата
1 декември 2010 година на Република Македонија,
Скопје м-р **Никола Груевски**, с.р.

3326.

Врз основа на член 17 од Законот за јавните претпријатија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/96, 6/2002, 40/2003, 49/2006, 22/2007, 83/2009 и 97/2010), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 1 декември 2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е
ЗА РАЗРЕШУВАЊЕ И ИМЕНУВАЊЕ ЧЛЕНОВИ НА УПРАВНИОТ ОДБОР НА ЈП ЗА ИЗВРШУВАЊЕ НА ВОДОСТОПАНСКИ ДЕЈНОСТИ ХС „ЗЛЕТОВИЦА“-ПРОБИШТИП

1. Од должноста членови на Управниот одбор на Јавното претпријатие за извршување на водостопански дејности ХС „Злетовица“-Пробиштип, поради истек на мандатот за кој се именувани се разрешуваат:
- Ванчо Костадиновски
- Васко Арсов.

2. За членови на Управниот одбор на Јавното претпријатие за извршување на водостопански дејности ХС „Злетовица“-Пробиштип, се именуваат:
- Зоран Минов
- Власте Савовски.

3. Оваа решение влегува во сила со денот на донесувањето, а ќе се објави во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 22-6154/6 Претседател на Владата
1 декември 2010 година на Република Македонија,
Скопје м-р **Никола Груевски**, с.р.

3327.

Врз основа на член 17 од Законот за јавните претпријатија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/96, 6/2002, 40/2003, 49/2006, 22/2007, 83/2009 и 97/2010), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 1 декември 2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е
ЗА РАЗРЕШУВАЊЕ И ИМЕНУВАЊЕ ЧЛЕНОВИ НА УПРАВНИОТ ОДБОР НА ЈАВНОТО ПРЕТПРИЈАТИЕ „СТРЕЖЕВО“-БИТОЛА

1. Од должноста членови на Управниот одбор на Јавното претпријатие „Стрежево“-Битола, поради истек на мандатот за кој се именувани се разрешуваат:
- Мирјана Веловска
- Томе Ристевски
- Александар Крстевски.

2. За членови на Управниот одбор на Јавното претпријатие „Стрежево“-Битола се именуваат:
- Горан Гурчиновски
- Гоце Талевски
- Марија Ивановска.

3. Оваа решение влегува во сила со денот на донесувањето, а ќе се објави во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 22-6237/4 Претседател на Владата
1 декември 2010 година на Република Македонија,
Скопје м-р **Никола Груевски**, с.р.

3328.

Врз основа на член 26 од Законот за јавните претпријатија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/96, 6/2002, 40/2003, 49/2006, 22/2007, 83/2009 и 97/2010), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 1 декември 2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е
ЗА РАЗРЕШУВАЊЕ И ИМЕНУВАЊЕ ЧЛЕНОВИ НА НАДЗОРНИОТ ОДБОР ЗА КОНТРОЛА НА МАТЕРИЈАЛНО-ФИНАНСИСКОТО РАБОТЕЊЕ НА ЈАВНОТО ПРЕТПРИЈАТИЕ „СТРЕЖЕВО“-БИТОЛА

1. Од должноста членови на Надзорниот одбор за контрола на материјално-финансиското работење на Јавното претпријатие „Стрежево“-Битола, се разрешуваат:

- Никола Наумовски
- Кире Крстески.

2. За членови на Надзорниот одбор за контрола на материјално-финансиското работење на Јавното претпријатие „Стрежево“-Битола се именуваат:

- Илија Филиповски
- Костадин Тасковски.

3. Оваа решение влегува во сила со денот на донесувањето, а ќе се објави во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 22-7392/1
1 декември 2010 година
Скопје

Претседател на Владата
на Република Македонија,
м-р **Никола Груевски**, с.р.

3329.

Врз основа на член 162 од Законот за пензиското и инвалидското осигурување („Службен весник на Република Македонија“ бр. 80/93, 3/94, 14/95, 71/96, 32/97, 24/2000, 96/2000, 50/2001, 85/2003, 50/2004, 4/2005, 84/2005, 101/2005, 70/2006, 153/2007, 152/2008, 161/-2008, 81/2009, 156/2009 и 83/2010), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 1 декември 2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е
ЗА РАЗРЕШУВАЊЕ И ИМЕНУВАЊЕ ЧЛЕН НА УПРАВНИОТ ОДБОР НА ФОНДОТ НА ПЕНЗИСКОТО И ИНВАЛИДСКОТО ОСИГУРУВАЊЕ НА МАКЕДОНИЈА

1. Ангел Максимовски се разрешува од должноста член на Управниот одбор на Фондот на пензиското и инвалидското осигурување на Македонија.

2. За член на Управниот одбор на Фондот на пензиското и инвалидското осигурување на Македонија се именува Ацо Стојанов, дипл. правник.

3. Оваа решение влегува во сила со денот на донесувањето, а ќе се објави во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 22-7393/1
1 декември 2010 година
Скопје

Претседател на Владата
на Република Македонија,
м-р **Никола Груевски**, с.р.

3330.

Врз основа на член 135 од Законот за здравствената заштита („Службен весник на Република Македонија“ бр. 38/91, 46/93, 55/95, 10/2004, 84/2005, 111/2005, 65/2006, 5/2007, 77/2008, 67/2009 и 88/2010), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 1 декември 2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е
ЗА ИМЕНУВАЊЕ ЧЛЕН НА УПРАВНИОТ ОДБОР - ПРЕТСТАВНИК НА ОСНОВАЧОТ НА ЈЗУ ЗДРАВСТВЕН ДОМ - ВИНИЦА

1. За член на Управниот одбор - претставник на основачот на ЈЗУ Здравствен дом - Виница се именува Гоце Василев.

2. Оваа решение влегува во сила со денот на донесувањето, а ќе се објави во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 22-7394/1
1 декември 2010 година
Скопје

Претседател на Владата
на Република Македонија,
м-р **Никола Груевски**, с.р.

3331.

Врз основа на член 9 став 3 од Законот за финансиската полиција („Службен весник на Република Македонија“ бр. 55/2007), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 1 декември 2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е
ЗА РАЗРЕШУВАЊЕ ОД ДОЛЖНОСТА ЗАМЕНИК НА ДИРЕКТОРОТ НА УПРАВАТА ЗА ФИНАНСИСКА ПОЛИЦИЈА

1. Газменд Сејфули се разрешува од должноста заменик на директорот на Управата за Финансиска полиција, орган во состав на Министерството за финансии.

2. Оваа решение влегува во сила со денот на донесувањето, а ќе се објави во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 22-7395/1
1 декември 2010 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрески**, с.р.

3332.

Врз основа на член 9 став 3 од Законот за финансиската полиција („Службен весник на Република Македонија“ бр. 55/2007), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 1 декември 2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е
ЗА ИМЕНУВАЊЕ ЗАМЕНИК НА ДИРЕКТОРОТ НА УПРАВАТА ЗА ФИНАНСИСКА ПОЛИЦИЈА

1. За заменик на директорот на Управата за Финансиска полиција, орган во состав на Министерството за финансии, се именува Бесим Билали.

2. Оваа решение влегува во сила со денот на донесувањето, а ќе се објави во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 22-7396/1
1 декември 2010 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрески**, с.р.

3333.

Врз основа на член 16 од Законот за игрите на среќа и за забавните игри („Службен весник на Република Македонија“ бр.10/97, 54/97, 13/01, 2/02 и 54/07), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 7.12.2010 година, издаде

Л И Ц Е Н Ц А
ЗА ПОСТОЈАНО ПРИРЕДУВАЊЕ НА ПОСЕБНИ ИГРИ НА СРЕЌА ВО ИГРАЧНИЦА (КАЗИНО)

1. Лиценца за постојано приредување на посебни игри на среќа во играчница (казино) се издава на Друштвото за угостителство и игри на среќа „ПРИНЦЕС ХОТЕЛ И КАЗИНО„ ДОО Богородица Гевгелија.

2. Приредувањето на посебните игри на среќа во играчница (казино) ќе се врши во играчницата (казино) што се наоѓа во хотел “Принцес“ во Гевгелија на ул.“Граничен Премин Богородица“.

3. Во играчницата (казино), корисникот на Лиценцата за приредување на посебните игри на среќа, ќе постави 627 автомати за игри на среќа на кои може да учествува само еден играч, 3 автомати за игри на среќа (електронски рулет) на кои може да учествуваат повеќе играчи, 15 маси за рулет, 8 маси за блек џек , 7 маси за покер и 8 маси за тексас холдем покер.

4. Корисникот на Лиценцата е должен да плати надоместок за Лиценцата кој изнесува 520.000 евра, во денарска противвредност по среден курс на Народна банка на Република Македонија што се применува на денот на уплатата и тоа:

- 50% од износот, 260.000 евра, во денарска противвредност по среден курс на Народна банка на Република Македонија да уплати на денот на доделувањето на Лиценцата и
- остатокот од 50% во еднакви годишни рати, најдоцна до 30 јануари во тековната година за секоја година додека трае Лиценцата, во денарска противвредност по среден курс на Народна банка на Република Македонија што се применува на денот на уплатата.

Уплатата на средствата од алинеите 1 и 2 на оваа точка се вршат во Буџетот на Република Македонија на Трезорска сметка 100000000063095, уплатна сметка број 840-62207, приходно конто 718113, програма 00 и банка на примачот: Народна банка на Република Македонија.

Потврдата за уплатениот износ од алинеја 1 на оваа точка корисникот на Лиценцата ја доставува до Министерството за финансии.

Корисникот на Лиценцата ги доставува до Министерството за финансии и потврдите за уплатените годишни рати, од алинеја 2 на оваа точка.

5. Лиценцата корисникот не може да ја пренесе.

6. Доколку од страна на корисникот на Лиценцата не биде платен надоместокот за плаќање на Лиценцата од точка 4 алинеите 1 и 2, Лиценцата се одзема.

7. Корисникот на Лиценцата е должен претходно да побара одобрение од Министерството за финансии за секоја промена на основната главнина поголема од 20% и за идентитетот на лицата кои се сопственици на трговското друштво.

8. Корисникот на Лиценцата со право на приредување на играта на среќа за која е издадена Лиценцата, се стекнува по уплатата на првиот дел од надоместокот за плаќање на Лиценцата утврден во точка 4, алинеја 1.

9. Оваа лиценца се објавува во "Службен весник на Република Македонија".

Бр. 51-7497/1
7 декември 2010 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
Абдилаќим Адеми, с.р.

3334.

Врз основа на член 8 од Законот за Владата на Република Македонија („Службен весник на Република Македонија“ бр. 59/2000, 12/2003, 55/2005, 37/2006, 115/2007, 19/2008, 82/2008, 88/2008, 115/2008 и 10/2010), Владата на Република Македонија, на седницата одржана на 7.12.2010 година, донесе

МАКРОЕКОНОМСКА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА 2011 ГОДИНА

I. ВОВЕД

Одржувањето на макроекономската стабилност и постепено зголемување на економскиот раст, е основниот макроекономски приоритет во 2011година.

Владата во следната година ќе продожи со политиките насочени кон заздравување на економијата преку реализација на неколку активности за подобрување на потенцијалот за економски раст. Капиталните инвестиции предвидени со Буџетот за 2011 година се на историски највисоко ниво, со што ќе влијаат во насока на зголемување на економската активност и ревитализација на индустријата и градежништвото, како ми со нив пповрзаните индустриски гранки. Во областа на инфраструктурата, се предвидува реализација на неколку прокети во делот на патната и железничката инфраструктура која не поврзува со главните трговски партнери, како и инвестиции во делот на енергетиката во насока на зголемување на домашното производство на енергија и подобра конекција за околните земји. Предвидени се и инвестиции во образованието, здравството, како и силна поддршка на земјоделството.

Во насока на подобрување на условите за економски раст, ќе продолжат реформите во катастарот, како и имотно-правните односи. Во финансискиот сектор ќе продолжат реформите за отварање на пазарот за нови финансиски институции и зајакнување на конкуренцијата и ефикасноста, како предулсов за поефтини и поквалитетни услуги за фирмите и граѓаните.

II. ЕКОНОМСКИ ДВИЖЕЊА ВО СВЕТОТ[1]

Светската економија во 2010 година постепено закрепнува од последиците од најголемата економска криза во последните 80 години, иако голем дел од земјите сеуште се соочуваат со предизвици. Финансиската нестабилност, како и должничката криза и потребата од фискална консолидација, останууваат врвни прииоритети за најголемиот број земји во ЕУ и Југоисточна Европа.

[1] Анализата и проекциите се засновани на Светски економски преглед за 2010 година(World Economic Outlook –WEO 2010) публикуван од Меѓународниот монетарен фонд.

Економското закрепнување во ЕУ и Еврозоната, иако сеуште кревко, напредува со побрзо темпо од предвиденото. Засилениот раст, особено во вториот квартал (2,4% во споредба 1,0% во првиот квартал)[2], е воден пред сé од зголемениот извоз на индустриското производство, што се должи на континуираната динамика на растот на глобалната економија и трговија во првата половина од годината. Охрабрувачки сигнали доаѓаат и поради заживувањето на домашната побарувачка, вклучувајќи ја и приватната потрошувачка, особено во Германија. Растот на БДП е особено изразен во Германија која во вториот квартал забележа раст од 4,1% на годишно ниво. Силниот раст на германската економија се очекува да биде генератор на растот и во останатите земји членки и да придонесе за негово натамошно стабилизирање. За 2010 година растот во Еврозоната е проектиран на 1,7%, додека за 2011 година на 1,5%. На ниво на ЕУ за 2011 година се предвидува раст на БДП од 1,7%.

Во рамки на земјите од Југоисточна Европа-ЈИЕ[3] по падот на економската активност (со исклучок на Албанија) во 2009, во 2010 година се забележуваат првите знаци на постепено закрепнување. Со исклучок на Турција (која забележа висок просечен годишен раст од 11% во првото полугодие од 2010 година) кај останатите економии се забележува умерен раст (Србија и Албанија) или забавување на падот на БДП. Подобрувањето на состојбата се должи на зголемување на странската побарувачка како резултат на подобрување на состојбите во светската економија. Но, во оваа група на земји и понатаму се присутни проблемите со слабата домашна побарувачка и невработеноста. Во 2010 се очекува просечната стапка на раст на БДП на земјите од ЈИЕ да достигне околу 1,3%, додека во 2011 година се очекува засилен раст од околу 3% како резултат на натамошното динамизирање на светската, а особено европската економија.

Во услови на пораст на невработеноста во развиените земји (за Евро-зоната стапката на невработеност е проектирана на 10% во 2011 година, додека во САД на ниво од 9,6%) се очекува ниско ниво на инфлација од 1,3% во 2011 година, додека во брзорастечките и во економиите во развој таа е повисока и е проектирана на 5,2%. Според проекциите се очекува Евро-зоната 2011 година да ја заврши со стапка на инфлација од 1,5%.

По падот на светската трговија од 11% во 2009 година што се случи под влијание на економската криза, како резултат на економското заздравување во 2010 година, се очекува обемот на светската трговија да се зголеми за 11,4% во 2010 година, додека за 2011 се очекува забавена стапка на раст на светската трговија од 7%

Во 2010 година се очекува светскиот БДП да порасне за 4,8%, додека за 2011 година се очекува раст од 4,2%. Во 2011 година порастот на производството во брзорастечките економии и во економиите на земјите во развој е проценет на 6,4%, додека за напредните економии проектираниот раст изнесува 2,2%.

Проектираниот раст на светската економија е подложен на нагорни и надолни ризици. Нагорните ризици произлегуваат од можноста преносниот ефект од силниот раст на Кина и Индија позначително да влијае врз глобалниот економски раст, како и од можноста фискалните стимули кои ги преземаат економиите позначително да влијаат врз растот. Надолните ризици произлегуваат од одржливоста на јавниот долг (особено во земјите од јужна Европа) и можноста за пошироко прелевање на овие проблеми, како и од можноста за прекумерно силен раст на азиските економии, кој може да создаде нагорен притисок врз цените на примарните производи што би предизвикало затегнување на макроекономските политики, со негативни ефекти врз економскиот раст.

[2]Извор: EUROSTAT

[3]Групата земјите во Југоисточна Европа ги вклучува: Република Македонија, Албанија, Босна и Херцеговина, Бугарија, Косово, Романија, Србија, Турција, Хрватска и Црна Гора.

III. ЕКОНОМСКИ ДВИЖЕЊА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

3.1. Бруто домашен производ

По регистрираниот пад на економската активност во Република Македонија во 2009 година од 0,9%, што значеше дисконтинуитет во релативно високите стапки на економски раст остварени во претходните години и по регистрираниот пад од 1,1% во првиот квартал од 2010 година, во вториот квартал[4] македонската економија забележа реален раст на БДП од 0,4%, што претставува пондериран полугодишен раст од -0,3%.

Во вториот квартал од 2010 година **растот на БДП анализиран според расходен метод** беше воден од домашната побарувачка. Инвестициската побарувачка оствари реален раст од 11,5% на годишна основа и истата имаше најголем придонес врз економскиот раст (3 процентни поени). Минимален раст од 0,1% регистрираше и финалната лична потрошувачка, што претставува прв позитивен резултат по пет квартали и истото се очекува да биде пресвртна точка во однос на идните движења на оваа компонента на БДП. Финалната јавна потрошувачка забележа пад од 9,3%. Екстерната побарувачка во вториот квартал, за разлика од претходниот квартал, имаше незначителен негативен придонес врз економскиот раст. Реалниот раст на извозот на стоки и услуги изнесуваше 16,5%, додека увозот забележа реална стапка на раст од 12,5%.

Анализата на **БДП според производен метод** укажува дека во вториот квартал економскиот раст е воден од услугите придонесувајќи со 0,8 процентни поени во растот, во чии рамки секторот Сообраќај, складирање и врски регистрираше највисока стапка на раст од 3,9%, што е соодветно со позитивните перформанси во секторот Индустриско производство, каде беше забележан реална стапка на раст од 0,8%. Секторот Финансиски услуги продолжува со стабилните стапки на раст, во вториот квартал регистрирајќи раст од 3,2%. Земјоделското производсво забележа минимален раст од 0,1%, додека во секторот Градежништво по период од шест квартали беше забележан пад од 12%,.

Позначителни нагорни движења се очекуваат во втората половина од годината. **Водечкиот композитен индекс**[5] во вториот квартал 2010 година споредено со претходниот квартал бележи зголемување од 2,8 индексни поени. Споредено со истиот квартал претходната година, индексот е повисок за 4,2 индексни поени, што укажува дека растот на економската активност ќе продолжи во втората половина од годината со тенденција за остварување на повисоки стапки на раст и приближување до проектираната стапка на раст за 2010 година.

3.2. Инфлација

Инфлацијата мерена преку трошоците на живот во периодот јануари – септември регистрираше раст од 1,1%. Ваквото движење се должи на растот на цените за домување, како последица на растот на цената за електрична енергија. Исто така, нагорниот тренд на цената на нафтата на светските берзи имплицираше раст на цените за течни горива и нафта во земјата. Цените за исхрана во анализираниот период забележежаа намалување од 0,8%. Во последните месеци се забележува нагорна тенденција на цените за исхрана, која придружено со очекуваниот раст на базичната инфлација ќе придонесе за приближување до проектираната стапка на инфлација од 2% за 2010 година. Притоа, дополнителен притисок врз инфлацијата во последниот квартал од годината се очекува од проектираниот позитивен БДП јаз.

---

[4] Последен расположлив податок

[5] Агрегатен показател кој му претходи на економскиот циклус и истиот го сочинуваат осум водечки индикатори за економскиот циклус.

3.3. Пазар на труд

Бројот **на невработени лица** во вториот квартал од 2010 година според Анкета на работна сила се намали за 4,3% во однос на претходниот квартал, кој пад во најголем дел беше апсорбиран со зголемување на бројот на вработени (раст од 1,8%) и во помал дел со зголемување на неактивното население (раст од 0,8%). Работоспособното население во истиот квартал се зголеми за 0,2%.

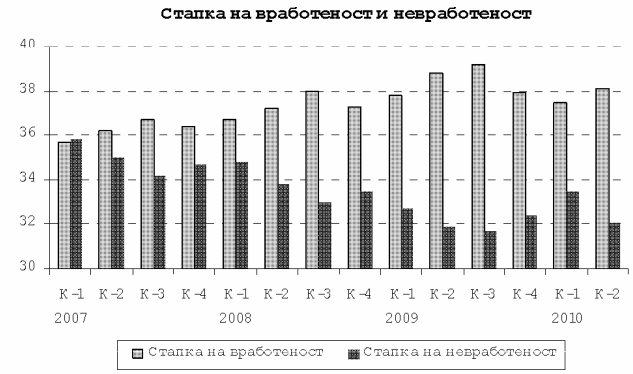

Извор:ДЗС

Ваквите движења на пазарот на труд предизвикаа стапката на невработеност да се намали за 1,4 процентни поени споредено со претходниот квартал, изнесувајќи 32,1% во вториот квартал од 2010 година. Стапката на активност на населението се намали на 56%, што претставува намалување од 0,3 процентни поени во однос на претходниот квартал, додека стапката на вработеност порасна на 38,1% од 37,5% во првиот квартал од 2010 година. На нето основа во вториот квартал од 2010 споредено со претходниот квартал е регистрирано зголемување на работните места во приватниот сектор, каде бројот на вработени порасна за 1%, додека во останатиот дел од економијата пораст на вработеноста од 3,9%.

Во изминатиот период од 2010 остварен е номинален раст на просечната **нето плата** од 2,8% и реален раст од 1,8%. Номиналниот раст на просечната **бруто плата** е понизок (0,7%) и истото е резултат на дополнителното намалување на стапките за задолжително социјално осигурување од кумулативни 28,4% на 27% од почетокот на 2010 година. Ваквата тенденција на раст на платите се очекува да се задржи до крајот на годината и истото треба да придонесе за остварување на проекциите за просечен номинален раст на нето и бруто платите од 2,8% и 0,8%, соодветно. Во август 2010 година, 2,7% од работниците не примиле плата, што е за 1 процентен поен помалку во споредба со истиот период од претходната година.

3.4. Надворешен сектор

Подобреното меѓународно макроекономско окружување резултираше со позитивни тенденции во **надворешниот сектор** во првите девет месеци од 2010 година. Трговската размена (во евра) се зголеми за 15,9% споредено со истиот период претходната година. Притоа, во овој период извозот забележа значителен раст од 24,8%, додека увозот бележи раст од 9,6%, придонесувајќи на тој начин трговскиот дефицит да се намали за 5,6%. Ваквата појава е резултат на комбиниран ефект од проширеното позитивно салдо во размената со железо и челик и нивни производи и метална руда и метални отпадоци, како и намаленото негативно салдо на размената на останата транспортна опрема, на индустриски машини и делови, погонски машини и уреди и производи за храна.

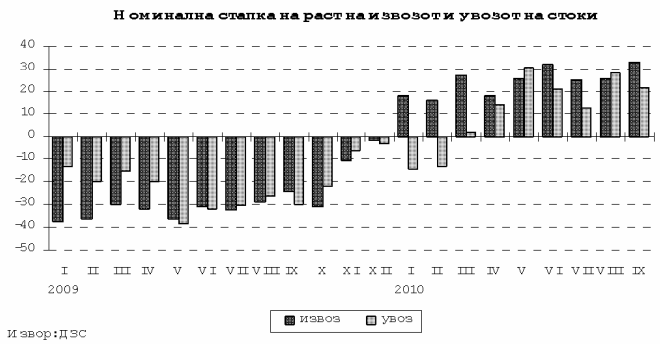

Извор:ДЗС

Значителнот пораст од 36% на приватните трансфери во периодот јануари – август 2010 година, придонесе за дефицитот на тековната сметка да се сведе на исклучително ниско ниво од 1,3% од проектираниот БДП, што претставува намалување од 5,1 процентни поени во однос на истиот период од минатата годи-

на. Позитивните движења во надворешниот сектор се очекува да продолжат и во наредниот период имајќи ги предвид ревидираните нагорни проекции за економијата на ЕУ во 2010 година од 1% на 1,8%.

3.5. Монетарен сектор

Примарните пари[6] во септември 2010 година на годишна основа забележаа раст од 9,5%, во услови на пораст на вкупните ликвидни средства на банките од 9,2% и раст на готовите пари во оптек[7] од 10%.

На годишна основа, **вкупните депозити** се зголемија за 14,5% при што од секторски аспект зголемувањето главно се должи на порастот на депозитите на домаќинствата кои остварија пораст од 17,6%, додека депозитите на претпријатијата се повисоки за 6,8%. Анализирано според валутата на годишна основа денарските депозити забележаа висок раст од 21%, додека девизните депозити продолжија да го забавуваат растот до 9,1%.

На годишна основа, продолжува забрзаниот **раст на вкупните кредити,** при што годишната стапка на раст изнесува 7,7%. Доминантен придонес во растот, од секторски аспект, има кредитирањето на секторот на приватните претпријатија кое е зголемено за 10,3%, а забрзан раст се забележа и кај кредитирањето на домаќинствата од 4,3%. Од валутен аспект, денарските кредити бележат годишен раст од 5,5%, додека девизните кредити продолжуваат да остваруваат висок раст, од 15,8%.

Просечната пондерирана каматна стапка на денарските кредити изнесува 9,3%, односно истата во однос на септември 2009 година забележа намалување од 1 п.п. Просечната каматна стапка на девизните кредити изнесува 7,4%, при што на годишна основа забележа намалување од 0,9 п.п.

Бруто девизните резерви во септември 2010 година изнесуваат 1.689,32 милиони евра и во однос на декември 2009 година се повисоки за 91,6 милиони евра.

3.6. Фискален сектор

3.6.1. Буџетски приходи

Вкупните приходи на општиот буџет (Буџетот на Република Македонија и буџетите на единиците на локална самоуправа) заклучно со 30.09.2010 изнесуваат 104.865 милиони денари, додека вкупните расходи достигнаа 110.420 милиони денари. Притоа остварен е дефицит од 1,3% од БДП. Вкупните приходи на Буџетот на Република Македонија се реализираа во износ од 97.969 милиони денари, од кои 82.527 милиони денари се остварени по основ на даночни приходи и социјални придонеси, односно 84% од вкупните изворни приходи. Даночните приходи во овој период се реализираа во износ од 54.279 милиони денари. Во тие рамки најголемо учество имаат приходите наплатени по основ на данокот на додадена вредност со 51%. Социјалните придонеси изнесуваа 28.248 милиони денари. Неданочните приходи се реализираа во износ од 10.592 милиони денари, вклучувајќи уплата на профит од Народна банка во износ од 408 милиони денари, административни и судски такси во износ од 1.303 милиони денари и наплатени патарини во износ од 1.378 милиони денари. Капиталните приходи изнесуваа 3.336 милиони денари, главно од дивиденда, приватизација и закуп на градежно земјиште, како и продажба на станови. Приходите по основ на донации се реализираа во износ од 1.129 милиони денари, и тоа донација од Холандија во износ од 431 милиони денари и 698 милиони денари кои буџетските корисници ги остварија по основ на мултилатерална и билатерална соработка.

---

6 Примарните пари се пресметани како збир од готовите пари во оптек (вкучително и готовината во благајна), задолжителната резерва во денари и во девизи и вишокот ликвидни средства над обврската за задолжителна резерва (во денари).

7 Вклучува и готовина во благајна на банките.

3.6.2. Буџетски расходи

Вкупните расходи на Буџетот на Република Македонија во истиот период изнесуваа 104.567 милони денари. Во овој период исплатени се вкупно 16.975 милиони денари за плати и надоместоци. Расходите за стоки и услуги изнесуваа 10.620 милиони денари, а социјалните трансфери 47.831 милиони денари. Во овие рамки редовно се сервисираа обврските на државата за социјална заштита на најранливите категории на населението, детски додаток итн. За редовна исплата на пензиите се наменија 25.664 милиони денари, додека трансферите до приватните пензиски фондови се реализираа во износ од 2.329 милиони денари. За исплата на паричен надоместок на невработените лица преку Агенцијата за вработување се наменија 1.427 милиони денари. Средствата за финансирање на здравствените услуги и надоместоци се реализираа во износ од 14.261 милиони денари. Во рамки на другите трансфери, од буџетот редовно се трансферираа дотациите до единиците на локална самоуправа, при што 904 милиони денари од приходот од данок на додадена вредност се трансферираше на локално ниво. Дополнително 8.923 милиони денари се трансферираа кон локалната власт преку блок дотации наменети за финансирање на пренесените надлежности, како и наменски дотации за финансирање на материјалните трошоци во локалните јавни установи.

За редовно сервисирање на обврските по основ на камати се наменија 2.262 милиони денари, од кои 1.514 милиони денари се однесува на камати по надворешно задолжување. Капиталните расходи се реализираа со подобра динамика отколку во претходните години, при што заклучно со септември за оваа намена се реализирани 10.973 милиони денари.

3.6.3. Јавен долг

Вкупниот јавен долг[8] на Република Македонија заклучно со септември 2010 година изнесува 2.393,1 милиони евра што претставува 34,2% во однос на БДП. Ова ниво на јавен долг го содржи долгот на Народна банка на Република Македонија по основ на издадени благајнички записи.

Јавниот долг на Република Македонија не вклучувајќи го долгот на НБРМ заклучно со септември 2010 година изнесува 1.885,1 милиони евра, односно 27% во однос на БДП.

Истовремено, државниот долг[9] на Република Македонија заклучно со септември 2010 година изнесува 1.651,0 милиони евра. Во однос на БДП државниот долг во септември 2010 година изнесува 23,6% од БДП, што е на значително пониско ниво од Мастришкиот критериум според кој државниот долг односно долгот на општа влада не смее да надминува 60% од БДП.

---

[8] Јавен долг претставува збир на сите финансиски обврски создадени со задолжување на Република Македонија, вклучувајќи го долгот на општините,општините во градот Скопје и градот Скопје, долгот на јавните претпријатија и трговските друштва кои се во целосна или во доминантна сопственост на државата општините, општините во градот Скопје и градот Скопје и долгот на Народна банка на Република Македонија

[9] Државен долг претставува збир на финансиски обврски создадени со задолжување на Република Македонија, вклучувајќи го долгот на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје.

IV. ОЧЕКУВАНИ МАКРОЕКОНОМСКИ ДВИЖЕЊА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ВО 2011 ГОДИНА

4.1. Бруто домашен производ

Макроекономските проекции за 2011 година се базираат врз две клучни претпоставки: очекуваното стабилизирање на екстерната побарувачка како резултат на постепеното подобрување на состојбите во европската и светската економија, и заздравувањето на домашната агрегатна побарувачка, преку балансиран умерен раст на инвестициите и потрошувачката.

Врз тие основи, растот на економијата во Република Македонија во 2011 е проектиран на ниво од околу 3,5% на реална основа.

Анализирано според **производната страна на БДП**, главен двигател на растот во 2011 година се очекува да биде индустриското производство со проектирана реална стапка на раст од 5,2%. Позитивните тенденции во меѓународното окружување се очекува да влијаат врз поголемо искористување на производните капацитети и раст на индустријата на пошироко основа. Како резултат на амбициозната програма за капитални инвестиции, во 2011 година се очекува раст на градежништвото од 4,8%. Во насока на реализација на предвидениот раст се и зголемениот обем на издадените одобренија за градба во изминатите месеци, како и врз основа на зголемената предвидена вредност на договорените градежни работи во однос на претходната година, што се очекува да се ефектуира во 2011 година.

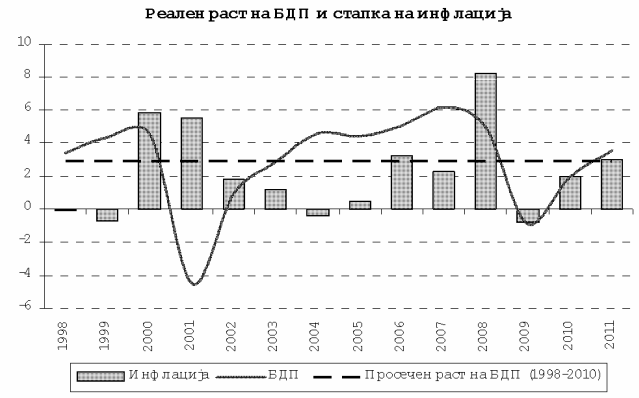

Извор: ДЗС, пресметки и проекции на МФ

Со оглед на тоа што растот во земјоделството е поврзан со нови инпути и адекватни инвестиции и во 2011 година, Владата на Република Македонија ќе продолжи со зголемување на субвенциите во земјоделството во насока на поддршка на овој сектор. Како резултат на очекуваните ефекти од субвенциите од претходни години, како и поради очекуваната зголемена екстерна побарувачка за земјоделски производи и отпочнувањето со работа на првиот откупен центар, во 2011 година се очекува земјоделството да оствари реален раст од 3%.

Како резултат на очекувањата за раст на индустријата, земјоделството и градежништвото, адекватен раст се очекува и во секторот Услуги. Во рамки на услугите, стапката на раст во секторот Финансиски услуги се очекува да биде највисока и да изнесува 3,7%, додека растот во секторот Сообраќај, складирање и врски е проектиран на 3,6%.

Од аспект на **расходната страна на БДП**, двигател на економскиот раст во 2011 година се очекува да биде приватната и инвестицискатa потрошувачка. Реалниот раст на бруто инвестициите се очекува да изнесува 10%. Ваквиот раст се базира на претпоставките за пораст на кредитирањето на претпријатијата и постепеното враќање на довербата на економските субјекти во посткризниот период. Имено, намалената базична каматна стапка се очекува да придонесе за постепено намалување и на активните каматни стапки, додека ориентираноста на финансирањето на буџетскиот дефицит кон странски извори ќе овозможи комерцијалните банки поголем дел од средствата да пласираат во приватниот сектор. Фискалната политика се очекува да има и директен ефект врз нивото на бруто инвестициите преку умерената експанзивна политика, односно преку зголемени капитални расходи.

Дополнителен импулс се очекува да имаат странските директни инвестиции, кои се проектирани на ниво од 3,4% од планираниот БДП. Имено, ревидираните нагорни проекции за економијата на ЕУ во 2010 и 2011 година обезбедуваат добра основа за ревитализација на инвестициите и привлекување на инвеститори кои во посткризниот период бараат дестинации дестинации со ниски трошоци.

Финалната лична потрошувачка во 2011 година се очекува да се зголеми за околу 2,5%. Ваквата проекција се базира на претпоставките за раст на платите од 4,0%, усогласувањето на пензиите согласно закон, одржливиот раст на приватните трансфери, како и раст на кредитирањето на населението за околу 9,0%. Растот на финалната јавна потрошувчка се очекува да биде умерен и истиот е проектиран на ниво од 1,0%.

Повисокиот раст на бруто инвестициите подразбира и поголем увоз на производи за инвестиции. Очекувањата за повисоко искористување на производните капацитети, освен што ќе влијае позитивно врз извозот ќе услови и позабрзан увоз на електрична енергија. Според тоа, реалната стапка на раст на извозот на стоки и услуги е проектиран на 5,5%, додека увозот се очекува да расте со 5,7%.

4.2. Инфлација

Инфлацијата мерена според трошоците на живот во 2011 година се очекува да биде ниска и стабилна. Се предвидува истата да биде пониска од 3,0%. Ваквата проценка се заснова на порастот на цените за исхрана во земјата и очекувањата за раст на цените за исхрана во странство. Проектираниот раст на глобалната економија ќе имплицира и одредено зголемување на светските цени на нафтата, кои ќе имаат влијание и врз домашната економија.Притисокот на домашната побарувачка врз инфлацијата се очекува да биде минимален.

4.3. Пазар на труд

Како резултат на зголемената економска активност во 2011 година на **пазарот на труд**, се очекува раст на бројот на вработени од околу 3%, додека бројот на невработени се очекува да се намали за околу 3,4%. Неактивното население се очекува да се зголеми за 0,5%, додека растот на работоспособното население е проектиран на 0,8%. Ваквите движења во пазарот на труд имплицираат стапка на невработеност во 2011 година од околу 30,6% и стапка на вработеност од 39,2%.

Во 2011 година, номиналниот пораст на просечната **нето и бруто плата** се очекува да изнесува 4,0%. Реалниот раст на просечната нето/бруто плата се очекува да биде понизок (1,0%) како резултат на очекуваниот раст на потрошувачките цени во 2011 година.

4.4. Монетарен сектор

Стабилниот номинален **девизен курс** на денарот во однос на еврото ќе се задржи и во 2011 година, во функција на одржување на ценовната стабилност како крајна цел на монетарната политика[10]. Постепеното закрепнување на македонската економија, умереният раст на приватните трансфери и одржливиот дефицит на тековната сметка се фактори кои ќе резултираат во постабилна екстерна позиција. Според тоа, девизните резерви ќе се задржат на адекватно ниво за одржување на стабилен девизен курс на денарот, како интермедијарен таргет на монетарната политика.

[10] Види Одлука за целите на монетарната политика за 2011 година („Службен весник на Република Македонија“ бр.146 од 08.11.2010 година

4.5. Фискален сектор

Гавен принцип врз кој се предвидува да почива фискалната политика во 2011 година е почитувањето на буџетска дисциплина, што ќе овозможи одржување на ниското ниво на дефицит и јавен долг. Истовремено, фискалната политика за 2011 година е во насока на подобрување на буџетската структура-намалување на недискрециските трошоци и обезбедување на поголем простор за капитални инвестиции во функција на развојот.

4.5.1. Буџетски приходи

Планираните приходи на консолидираниот буџет за 2011 година изнесуваат 148.408 милиони денари или околу 32,5% од планираниот БДП, односно во споредба со 2010 година се очекува да се зголемат за 7,0%. Соодветно на очекувањата за зголемување на домашната побарувачка и раст на извозот и увозот, најголеми приходи се очекува да се остварат по основ на данокот на додадена вредност. Останатите даноци ќе остварат пораст од околу 7%, со исклучок на приходите по основ на царини, кои во согласност со прифатената политика за постепено намалување на цариниte за увозот од ЕУ, се очекува да останат на непроменето ниво. Согласно очекуваниот пораст на вработените и платите, во 2011 година се очекува пораст на приходите од придонеси од задолжително социјално осигурување од околу 6%.

4.5.2. Буџетски расходи

Во 2011 година ќе продолжи спроведувањето на умерена експанзивна фискална политика во насока на поддршка на инвестициите во економијата, со нагласен акцент на рестриктивност и ригорозна контрола на непродуктивните трошоци, со што јавната потрошувачка ќе даде соодветен придонес во заживувањето на економската активност. Буџетските расходи за 2011 година се проектирани во износ од 159.992 милиони денари или на ниво од 35,0% од проектираниот БДП.

Капиталните расходи во 2011 година се проектирани на ниво од 5,1% од планираниот БДП. Учеството на капитални расходи во вкупниот буџет изнесува 14,6%, односно за капитални расходи се наменети 23.345 милиони денари или 5.649 милиони денари повеќе во однос на 2010 година, што претставува раст од 31,9%. Капиталните расходи ќе бидат наменети за изградба и реконструкција на регионални и локални патни правци и отпочнување на изградбата на автопат на Коридор X, како и за одржување на постојаната железничка инфраструктура од Коридор X. Во рамки на капиталните расходи планирани се инвестиции во областа на транспортот, здравството, образованието, социјалната и детската заштита, културата и спортот. Исто така, предвидени се средства за доуредување на технолошко индустриските развојни зони. Капиталните расходи на кус рок ќе придонесат за зголемување на економскиот раст, додека на среден и долг рок ќе предизвикаат зголемување на конкурентноста на економијата.

Во рамки на тековните расходи социјалните трасфери имаат најголемо учество, односно планирано е нивно зголемување за 4,6%. Расходите за исплата на плати се планирани на незначително повисоко ниво од 1,0% во споредба со 2010 година, додека кај расходите за стоки и услуги планирано е зголемување од 7,0%, што главно се должи на предвидените средства за спроведувањето на пописот на населението во 2011 година. Со цел осигурување на правилната распределба на доходот во 2011 година предвидено е зголемување на трансферите, односно предвидени се средства за редовна и навремена исплата на пензии, надоместоци за невработени лица, здравствени услуги како и исплата на социјални надоместоци согласно законските права на корисниците на социјална и детска заштита, како и средства за функционирање на постојните дневни центри и народни кујни за најзагрозените категории на граѓани. Расходите за субвенции и трансфери вклучуваат зголемен износ на субвенции во земјоделството за 15 милиони евра, на ниво од 115 милиони евра, како и средства за исплата на ученичките и студентските стипендии, поддршка на мали и средни претпријатија, итн.

Планираните вкупни буџетски приходи и буџетски расходи имплицираат **буџетски дефицит од 2,5% во 2011 година**. Во истиот е вклучен дефицитот на основниот буџет од 2%, дефицитот на Агенцијата за државни патишта од 0,2% и дефицитот на проектите финансирани од странски кредити од 0,3%.

4.5.2. Јавен долг и финансирање на буџетскиот дефицит

Имајќи го предвид ниското ниво на јавен и државен долг во Република Македонија постои простор во 2011 година да се проектира умерен пораст на инвестициската активност преку користење на кредитна поддршка од странство, без притоа да се загрози долгорочната одржливост на нивото на задолженост на земјата.

Финансиските средства за проектираниот дефицит од 2,5% во 2011 година и отплатата на долговите кон странство главно ќе се обезбедат од надворешни извори: кредити од меѓународните финансиски институции, кредитни линии наменети за финансирање на посебни проекти и со друго задолжување од странство.

Во оваа насока, во периодот 2011 година се проектира пораст на државниот долг за 1,7 процентни поени односно од проектираното 24,2% во однос на БДП во 2010 година на 25,9% во 2011 година. Ваквото зголемување на државниот долг е резултат на новите инвестиции од областа на патната и железничката инфраструктура, водоводот и канализацијата, спортските објекти, изградба на социјални станови како и инвестиции во областа на образованието, кои ќе бидат имплементирани од страна на органите на државната управа.

V. РИЗИЦИ ВРЗ ОСТВАРУВАЊЕТО НА ПРОЕКЦИИТЕ

Остварувањето на макроекономските проекции го карактеризира одреден степен на неизвесност кој соодветствува на посткризниот период.

Проекциите на екстерните движења се базираат главно на очекувањата за забрзување на економскиот раст во Европската унија, како најзначаен трговски партнер, односно одржувањето на позитивните стапки на раст во светот. Оттаму, главниот ризик произлегува од состојбата и случувањата поврзани со економиите на земјите кои се најголеми трговски партнери на Република Македонија. Имено, имајќи ја во вид состојбата во дел од економиите, како и проблемите со јавните финансии на поодделни економии (пред се во Јужна Европа), неизвесноста е сеуште присутна. Негативните движења во окружувањето секако би се одразило врз економијата на Македонија преку намалување на надворешната побарувачка и индустриското производство.

VI. МАКРОЕКОНОМСКАТА ПОЛИТИКА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ЗА 2011 ГОДИНА СЕ ОБЈАВУВА ВО „СЛУЖБЕН ВЕСНИК НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“.

Бр. 51-7443/1
7 декември 2010 година
Скопје

Заменик на претседателот
на Владата на Република
Македонија,
м-р **Зоран Ставрески,** с.р.

МИНИСТЕРСТВО ЗА ЗДРАВСТВО

3335.

Врз основа на член 114-а од Законот за здравствената заштита ("Службен весник на Република Македонија", бр. 38/91, 46/93, 55/95, 10/04, 84/05, 111/05, 65/06, 5/07, 77/08, 67/09 и 88/10), министерот за здравство донесе

У П А Т С Т В О
ЗА НАЧИНОТ НА ВРШЕЊЕ НА ЗДРАВСТВЕНАТА ДЕЈНОСТ КОЈА СЕ ОДНЕСУВА НА ТРЕТМАНОТ НА БИПОЛАРНОТО РАСТРОЈСТВО (МАНИЧНО-ДЕПРЕСИВНО РАСТРОЈСТВО)

Член 1

Со ова упатство се пропишува начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на третманот на биполарното растројство (манично-депресивно растројство).

Член 2

Начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на Третманот на биполарното растројство (манично-депресивно растројство) е даден во Прилог 1, кој е составен дел на ова упатство.

Член 3

За секој поединечен случај, по сопствена оценка, докторот може да отстапи од одредбите на ова упатство во секоја фаза од третманот на пациентот, со соодветно образложение за потребата за отстапување и со проценка за натамошниот тек на третманот.

Потребата за отстапување и оценката од став 1 на овој член од страна на докторот соодветно се документира во медицинското досие на пациентот.

Член 4

Ова упатство влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“, а ќе се применува една година од денот на неговото влегување во сила.

Бр. 10-10297/2
6 декември 2010 година
Скопје

Министер,
д-р **Бујар Османи,** с.р.

Третман на биполарно растројство (манично-депресивно растројство)

ОСНОВНИ ПРАВИЛА

- Основна цел на лекувањето е третман на акутните состојби и спречување на повторната појава на маничните и депресивните епизоди.
- Секогаш мора да се направи проценка дали депресивниот пациент порано имал периоди на манија или хипоманија и дали има биполарно растројство.
- Акутните фази на биполарните растројства вообичаено треба да се третираат во психијатриски болници.
- Да се спроведе хоспитализација на маничен пациент.

ОПШТА РАСПРОСТРАНЕТОСТ И КЛАСИФИКАЦИЈА

- Зачестеноста, во текот на животот, на биполарното растројство е приближно 1.0-1,6%.
- Биполарните растројства се поврзани со висок ризик на самоубиство стандарден однос на морталитет СМР=20), најмалку една половина од пациентите имаат барем еден обид за самоубиство за време на нивната болест.
- Растројството е класифицирано во две категории:
  - Тип 1: вклучува и манични и депресивни епизоди.
  - Тип 2: можни се епизодите на хипоманија и депресија.

СИМПТОМИ И ДИЈАГНОЗА

- Пациентот, вообичаено, има епизоди на тешка депресија и маничност или хипоманија, додека ретки се само маничните епизоди.

Хипоманија

- Умерено но јасно забележливо зголемување на расположението, кое се разликува од вообичаеното функционирање на пациентот.
- Времетраењето варира од денови до недели.
- Присутни се најмалку три од наведените симптоми:
  - Зголемување на активност и на физичкиот немир
  - Зголемување на зборливоста
  - Тешкотии во концентрацијата и расеаност
  - Намалување на потребата за спиење
  - Зголемување на сексуалниот интерес и еротизирано однесување
  - Неконтролирано трошење на пари или друго непромислено однесување
  - Зголемување на дружељубивоста или зближувањето со луѓето.

Манија

- Симптомите се исти како за хипоманија, но се поизразени и поради тоа има губиток на работната способност има одраз врз социјалното функционирање. Поради недостаток на способност за расудување и хиперактивност, маничните пациенти често се причина за нарушување на семејните односи, професионалната кариера и често се изложуваат себеси на други опасни ситуации.
- Често на манијата претходи умерена пресимптоматска фаза, пациентот чувствува зголемена енергија, намалена потреба за сон, зголемена возбуденост.
- Пациентот може за време на консултацијата со лекарот да се однесува нормално и да дава добри објаснувања за неговото однесување. Затоа анамнезата, покрај од пациентот, треба да се земе и од други луѓе блиски до пациентот.
- За дијагностицирање, три од следниве симптоми треба да се присутни најмалку една недела (четири ако е присутна иритабилност):
  - Зголемување на активноста и физичкиот немир.
  - Зголемување на зборливоста или наплив на зборови.
  - Проток на мисли или чувства поради забрзаното размислување.
  - Недостаток на потиснување.
  - Смалена потреба од спиење (пациентот спие само неколку часа во ноќта).
  - Зголемена самодоверба или делузија на грандиозност.
  - Расеаност или постојана промена во активноста или плановите.
  - Непромислено и неодговорно однесување, кое пациентот не го препознава
  - Зголемена сексуална активност и промискуитет.
- При психотичните мании пациентот има или делузии или халуцинации.
- Понекогаш може да се развие и делирантна состојба, состојба на конфузност, која бара веднаш да се спроведе адекватен хоспитален третман.

Епизоди на депресија

- Фазите на депресија кај биполарното растројство не се разликуваат од тешките состојби на депресија, но фармакотерапијата е различна.

Мешани епизоди

- Епизодите на манија и депресија ги има истовремено или бргу се менуваат наизменично (брзо менување на циклуси).
- Расположението може да е депресивно, но активноста може да е забрзана.
- Типично состојбата на пациентите бргу се менува и се менуваат симптомите на двете екстремни расположенија, но има и период на истовремено постоење на спротивставените симптоми.

ДИФЕРЕНЦИЈАЛНА ДИЈАГНОЗА

- Некои медикаменти (амфетамини, кортикостероиди, леводопа, изониазид) и хипертироидизам, како и некои интракранијални процеси, можат да предизвикаат манија, иако многу ретко.
- Алкохолот и злоупотреба на супстанци.
- Најчеста причина за недијагностицирање е тоа што раните фази на еуфорија не се регистрираат, а во време на депресивна фаза се мисли дека имаат депресија.

ТРЕТМАН

- Како правило, акутните фази на биполарното растројство треба да бидат третирани од страна на психијатар.
- Фармакотерапијата се разликува во различните фази на болеста.
- Протоколот на третман кај тип II главно е сличен со тип I, разликата е во третманот со антидепресивните медикаменти (поголем ризик кај тип II) и соодветноста на ламотригин како терапија за поддршка (не како монотерапија во тип I).
- По акутната фаза, неопходна е превенцијата од појава на следни епизоди. Да се следи психијатрискиот статус на пациентот, да се спроведе едукација на пациентот и неговите најблиски за биполарното растројство за да се идентификуваат следните епизоди во рана фаза и да се избегнат факторите на ризик, како што се стресот и недостатокот на спиење.
- Опциите за третман во различните фази се дадени во Табела 1.

Табела 1: Рекапитулар на опции за третман на тип 1 на биполарно растројство во разните фази од растројството

Фаза на болест	Третман
Акутна манија	
	Литиум (концентрации од 0.80-1.20 mmol/L)
	Валпроат
	Карбамазепин
	Атипични антипсихотици
	Клоназепам како адјувант
	Горните лекови во комбинација
	Електроконвулзивна терапија (во случаи резистентни на терапија)
Епизоди на депресија	
	Литиум (концентрации од 0.80-1.20 mmol/L)
	Ламотригин
	Валпроат
	Карбамазепин
	Горните лекови во комбинација
	Антидепресиви (само во комбинација со еден од горните лекови; се престанува постепено по 6-12 недели од подобрувањето)
	Електроконвулзивна терапија
Мешани епизоди	
	Валпроат
	Литиум (0.80-1.20 mmol/L)
	Карбамазепине
	Атипични антипсихотици
	Горните лекови во комбинација
Брзо изменувачки фази	
	Валпроат
	Карбамазепин
	Литиум
	Ламотригин (при тип II)
	Горните лекови во комбинација
Терапија за одржување	
	Литиум (концентрации од 0.60-1.00 mmol/L)
	Карбамазепин
	Валпроат
	Ламотригин (не како монотерапија кај тип I)
	Оланзапин
	Горните лекови во комбинација

Третман на манија и хипоманија

- Маничните пациенти обично треба да бидат хоспитализирани. Може да е потребен и присилен третман (без согласност од страна на пациентот). Умерените манични фази кај кооперабилни пациенти може да се третираат екстрахоспитално со интензивен надзор и грижа од страна на психијатар.
- Фармаколошкиот третман на манија вообичаено треба да се состои од комбинација на најмалку два вида лекови (ннд-**А**), како на пример, додавање литиум или валпроат (ннд-**А**) во комбинација со еден атипичен антипсихотик (ннд-**А**).
- Хипоманијата е умерена состојба со кратко траење. Може да биде третирана екстрахоспитално со додавање психостабилизатор како поддршка на терапијата и/или со атипичен антипсихотик.

Третман на биполарна депресија

- Неправилната употреба на антидепресив без психостабилизатор во терапијата може да провоцира хипоманија или манија, и/или да забрза повторна појава на епизода на болеста.
- Овој третман се состои од стабилизатор самостојно или во комбинација со антидепресив.
- Од психостабилизаторите литиум и ламотригин (ннд-**С**) имаат најдобар антидепресивен ефект, а од атипичните антипсихотици кветиапин (300-600 mg/ден).

Третман на мешани епизоди

- Обично се употребуваат истите лекарства што се употребуваат и кај третманот на манија.
- Препорачани се валпроат и оланзапин.
- Употребувањето на антидепресиви во време на мешани епизоди може да ги влоши симптомите со провоцирање на маничната симптоматологија и промени во расположението, поради што тие не треба да бидат употребувани.

ТЕРАПИЈА НА ОДРЖУВАЊЕ

- Во фазата на ремисијата, терапијата треба да биде континуирана со цел да се превенираат нови епизоди на болеста.
- Лекарствата што можат да провоцираат манија или хипоманија (антидепресивите) или депресија (конвенционални невролептици) треба да се избегнуваат.
- Ако има рекурентни епизоди на болеста, терапијата на одржување треба да биде доживотна. Дури и по многу долги ремисии (10 години) со терапија на одржување, при прекин на терапијата на одржување може повторно да се јават епизоди на болеста.

- Матичниот лекар може да ја преземе одговорноста за терапијата на одржување, откако состојбата на пациентот е стабилизирана и откако одговорот на терапијата е добар.
- Ако се употребува литиум, концентрацијата на лекот мора да биде контролирана најмалку 2 пати во годината (оптималното ниво на терапија на одржување е 0,6-1.00 mmol/L), и најмалку еднаш во годината да се исконтролираат серумскиот ТСН, креатининот и електролитниот статус.
  - Серумската концентрација на литиумот е во тесен терапевтски опсег: концентрација 1,5 mmol/L може да биде токсична. Клиренсот на литиумот се редуцира со дехидратација, хипонатремија, употреба на антиинфламаторни лекарства, бубрежна инсуфициенција.
  - Ако постои сомнение за предозираност, серумската концентрација на литиумот треба бргу да се измери, дозата да се намали или медикаментот да се исклучи на одредено време. Во случај на интоксикација, потребна е итна хоспитализација.
  - Препаратите на литиум вообичаено се намалуваат постепено во период од неколку недели. Нагол прекин на третманот може да провоцира манија или депресија.
  - Психосоцијалната интервенција во фазата на ремисија (инструкции за пациентот, когнитивна психотерапија, семејни интервенции) (ннд-**D**) се многу корисни за адаптација кон болеста и превенција од нови епизоди.

Циклотимија

- Циклотимија (F34.0) е ментално растројство каде што наизменично се изменуваат хипоманични и благи депресивни епизоди. Не се случуваат тешки депресивни или манични состојби.
- Проценка за преваленца во текот на животот е 0.4-1%.
- До половина од пациентите подоцна развиваат биполарно растројство.
- Литиумот, валпроатот и карбамазепинот се опциите за фармакотерапија. Сепак, повеќето пациенти не бараат третман поради благост на симптомите.
- Пациентите треба да се информирани за ризикот од биполарно растројство, особено ако фамилијарната анамнеза сугерира постоење на висок ризик.

ПОВРЗАНИ ДОКАЗИ

- Валпроатите се ефикасни во третманот на манија. Ефикасноста е компарабилна со ефикасноста на литиум и карбамазепин (ннд-**A**).
- Рисперидон како монотерапија и како адјувантен третман е ефикасен во намалување на симптомите на манија и ефикасноста е компарабилна со халоперидол (ннд-**A**).
- Ламотригин може да биде ефикасен во третман на биполарна депресија (ннд-**C**).

А Н Е К С 1

ТРЕТМАН СО ЛИТИУМ

Воведување

- Со литиумот може да се започне веднаш кога дијагнозата на манија е потврдена.
- Почетната доза е 600-1200 мг/ден во две дози (ннд-**A**).
- 80% од пациентите се чувствуваат подобро за 2-3 недели.
- Антипсихотичниот третман може да се прекине кога ефектите од литиумот ќе станат сосема видливи.
- Валпроат (ннд-**B**) и карбамазепин (ннд-**D**) се алтернативни средства на литиумот.
- Констатирано е дека долготрајната терапија со литиум го намалува ризикот од самоубиство кај биполарното растројство (ннд-**C**).
- Пред да се започне со третманот, треба да се направат следниве испитувања:
  - Седиментација на еритроцити
  - Крвна слика (литиумот често предизвикува бенигни леукоцитози, со леукоцити од 11-15x10^9/L), кое може да маскира инфекција
  - ЕКГ
  - Тест на функцијата на тироидната жлезда (ако е зголемена, литиумот е контраиндициран)
  - Тест на присуство на протеини во урината (при протеинурија, литиумот е контраиндициран)
  - Електролитен статус (Na^+, K^+) и креатинин (функцијата на бубрезите)
  - Клиренс на креатинин во случај на сомнение или потврдена бубрежна дисфункција
  - Тест на бременост ако бременоста не е исклучена
  - Телесна тежина

Следење

- Да се следи функцијата на тироидната жлезда еднаш годишно, но и секогаш кога има клиничко сомневање за хипотироидизам. Кај жените постари од 40 години функцијата на тироидеата треба да се проверува два пати годишно. Појавата на хипотироидизам е 2-5% кај пациентите коишто земаат терапија со литиум.
- При сомнение на бубрежна слабост се одредуваат креатинин и клиренсот на креатининот (литиумот не предизвикува бубрежна слабост).
- Литиумот може да предизвика промени во ЕКГ: реверзибилен Т-бран аплатиран или инверзен, ретко синусна депресија и аритмија.

Концентрации на плазмата

- За дејствување, потребен е серум со концентрација од 0.8-1.2 mmol/L. Кај постарите пациенти пониските концентрации се доволни.
- Концентрацијата на плазма се одредува со испитување на примерок земен 12 часа по последната доза на литиум.
- Во почетокот на третманот еднаш неделно сѐ додека пациентот не се стекне со стабилна состојба (две мерења треба да дадат иста концентрација).
- Ако дозирањето се смени, концентрацијата да се провери по една недела.
- Кај третманот на манијата, кога дозите на литиум се големи, концентрацијата треба да се следи секој втор ден.
- Ако има сомнение за интоксикација.
- Кај некои ризични состојби третманот со литиум треба да се прекине и да се испита концентрацијата (треска, гастроентеритис, породување, хируршки интервенции, дехидрирање, бессознание).
- Нивоата на литиум треба да се испитуваат редовно:
  - Ако пациентот се лекува со диуретици;
  - За време на намалено земање на сол или диети (недостатокот на натриум може да предизвика интоксикација со литиум);
  - За време на терапијата со НСАИЛ.
- Пациентот и неговата фамилија треба да се запознати со знаците на интоксикација и како промената на односот на вода и сол во телото може да влијае врз отстранување на литиумот.
- Нивоата на литиум не треба редовно да се проверуваат во стабилни животни ситуации, но пациентот треба да е редовен во клиничкото следење на состојбата.

Алгоритам 1: БАР депресија

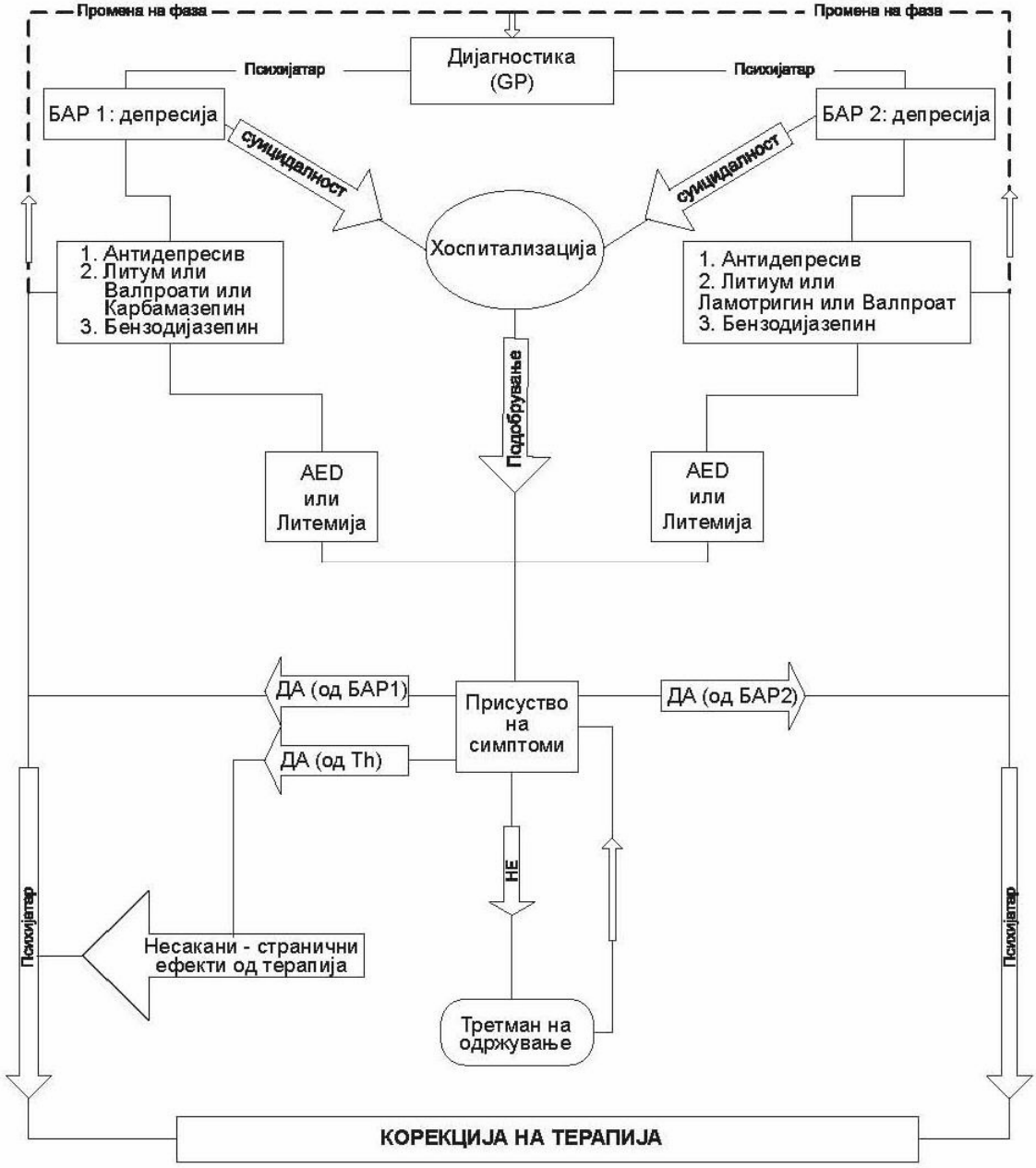

Легенда:
1. AED = анти епилептичен лек
2. БАР = Биполарно афективно растројство
3. Th = терапија
4. GP = лекар по општа пракса

Алгоритам 2: БАР манија

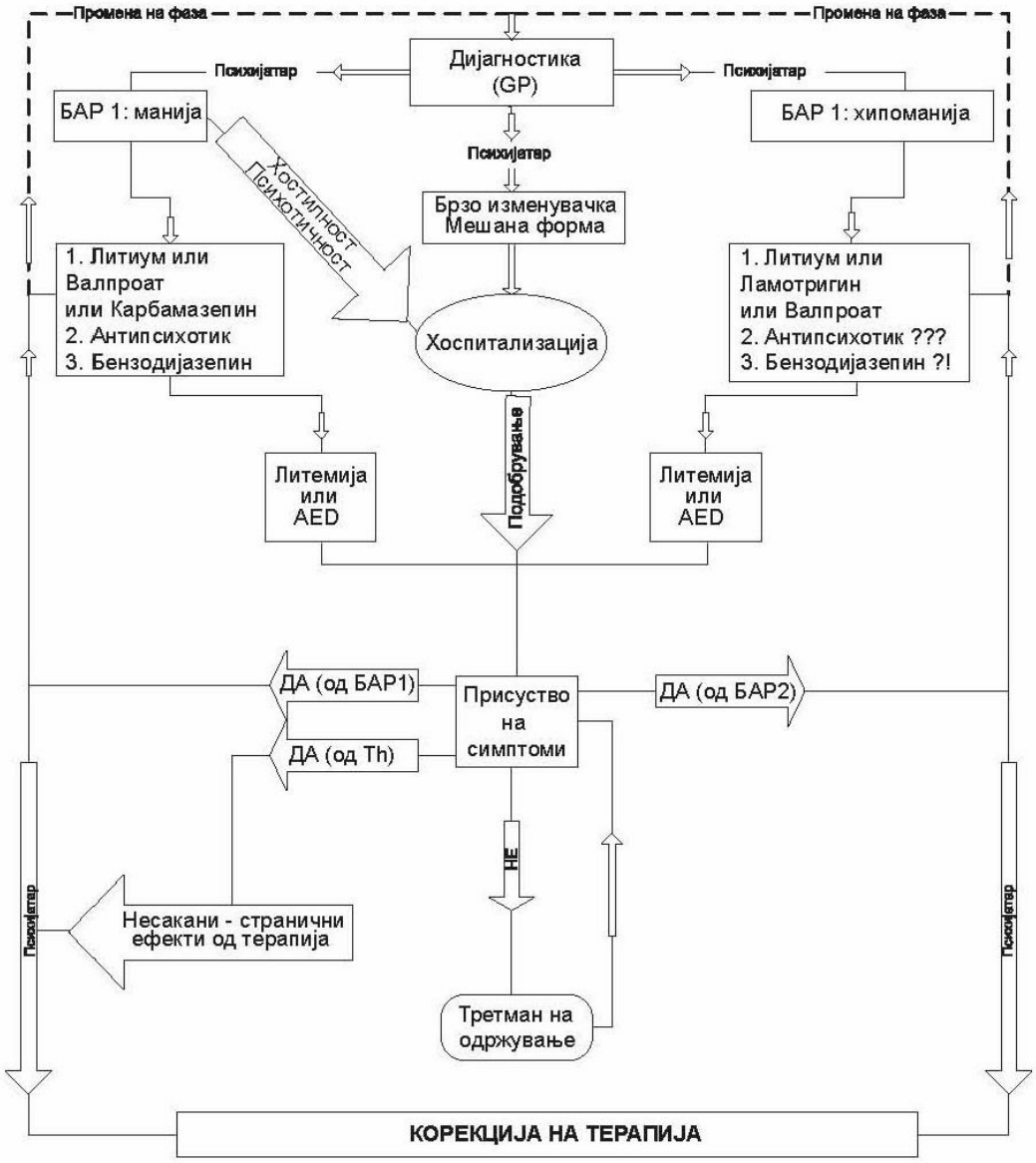

Легенда:
1. AED = анти епилептичен лек
2. БАР = Биполарно афективно растројство
3. Th = терапија
4. GP = лекар по општа пракса

3336.

Врз основа на член 114-а од Законот за здравствената заштита ("Службен весник на Република Македонија", бр. 38/91, 46/93, 55/95, 10/04, 84/05, 111/05, 65/06, 5/07, 77/08, 67/09 и 88/10), министерот за здравство донесе

У П А Т С Т В О
ЗА НАЧИНОТ НА ВРШЕЊЕ НА ЗДРАВСТВЕНАТА ДЕЈНОСТ КОЈА СЕ ОДНЕСУВА НА СКРИНИНГОТ НА КОЛОРЕКТАЛЕН КАРЦИНОМ

Член 1

Со ова упатство се пропишува начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на скринингот на колоректален карцином.

Член 2

Начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на Скринингот на колоректален карцином е даден во Прилог 1, кој е составен дел на ова упатство.

Член 3

За секој поединечен случај, по сопствена оценка, докторот може да отстапи од одредбите на ова упатство во секоја фаза од третманот на пациентот, со соодветно образложение за потребата за отстапување и со проценка за натамошниот тек на третманот.

Потребата за отстапување и оценката од став 1 на овој член од страна на докторот соодветно се документира во медицинското досие на пациентот.

Член 4

Ова упатство влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“, а ќе се применува една година од денот на неговото влегување во сила.

Бр. 10-10297/3
6 декември 2010 година
Скопје

Министер,
д-р **Бујар Османи,** с.р.

Скрининг на колоректален карцином

ЦЕЛИ НА УПАТСТВАТА

- Да се набројат униформни и конзистентни препораки за скрининг на колоректален канцер, кои се базираат врз докази;
- Да се помага на институциите коишто ја обезбедуваат здравствената грижа и на пациентите во имплементирање на скринингот на колоректалниот канцер, со крајна цел намалување на инциденцијата, морбидитетот и морталитетот од колоректалниот канцер;
- Да му се помогне на лекарот-практичар (од ПЗЗ), а исто така и на пациентот во донесување одлуки околу соодветната здравствена грижа во специфични здравствени установи.

ДЕФИНИЦИЈА

- Скрининг на колоректален канцер претставува секундарна превенција и има за цел откривање на прекурсорите на колоректалниот канцер (аденоми) и колоректален канцер во ран асимптоматски стадиум кај здрава популација.

Симптоматски пациенти

- Симптоматските лица не се цел на скринингот. Такви лица треба да се упатат за изведување дијагностички процедури.

Асимптоматски лица

- Кај асимптоматските пациенти коишто се согласуваат да учествуваат во скрининг програмата треба да се одреди нивото на ризик.

СТРАТИФИКАЦИЈА НА РИЗИКОТ

Пред да се донесе одлука како најдобро да се изведе скринингот и кога да се започне со него, лекарот-практичар треба да го одреди индивидуалниот степен-ниво на ризик базиран врз возраста, личната и фамилијарната историја (1). Неколку прашања треба да помогнат да се одреди дали пациентот можеби има зголемен ризик за колоректален канцер (6):

- Дали некогаш сте имале колоректален канцер или аденоматозен полип?
- Дали сте имале воспалително цревно заболување (ВЦЗ) (улцерозен колитис или Кронова болест)?
- Дали некој член од фамилијата имал колоректален канцер или аденоматозен полип?
- Ако е одговорот позитивен, дали тоа биле роднини од прво колено (РПК) (родители, близнак, или деца) и на која возраст канцерот или аденоматозниот полип биле дијагностицирани?

Низок ризик

- Пациенти на возраст под 50 години
- Без лична историја за колоректални аденоми или колоректален канцер или воспалителна цревна болест
- Без фамилијарна историја за колоректален канцер

Просечен ризик

- Возраст од 50 години и повеќе
- Без лична историја за колоректални аденоми или канцер или пак воспалителна цревна болест
- Да нема фамилијарна историја за колоректален канцер
- Индивидуи со афектирани роднини подалечни од прво колено треба да се означат дека се со просечен ризик

Умерен-среден ризик

- Еден или повеќе роднини од прво колено (родител, близнак, деца) со колоректален канцер
- Лична историја за колоректален аденоматозен полип или канцер

Висок ризик

- Јасна фамилијарна историја за колоректален канцер со повеќе афектирани индивидуи но без евиденција за генетски синдром
- Фамилијарна историја за наследен неполипозен колоректален канцер (ХНПКРК или попознат како синдром на Lynch) или фамилијарна аденоматозна полипоза (ФАП - Гарднер или Туркот)
- Лична историја за воспалително цревно заболување (ВЦЗ)

СКРИНИНГ НА ИНДИВИДУИ СО НИЗОК РИЗИК

Околу 10% од случаите со колоректален канцер се јавува кај пациенти на возраст до 50 години. Најголем број од индивидуите се со лична или фамилијарна историја, која го зголемува ризикот. Кај една асимптоматска индивидуа под 50 години без лична или фамилијарна историја, која би го зголемила ризикот за колоректален канцер, нема потврда што би го поткрепила скринингот (не се правени студии на пациенти до 50 години)

- Асимптоматските индивидуи со низок ризик не би требало да имаат колоректален карцином и скринингот не се препорачува (1)
- Индивидуите во оваа група може да го намалат ризикот за развивање колоректален канцер преку стратегијата за примарна превенција (ннд-**C**)

СКРИНИНГ НА ИНДИВИДУИ СО ПРОСЕЧЕН РИЗИК

(Види алгоритам 1)

Околу 70-80% од пациентите со колоректален канцер произлегуваат од оваа група. Лицата со просечен ризик треба да започнат со скринингот од 50 години и да продолжат сè додека да наполнат 74 години. Скринингот кај постари лица од 74 години треба да се препорачува откако клиничар ќе го процени бенефитот од скринингот кај пациентот, врз база на очекуваниот животен век (5-годишната стапка на морталитет) и бројот на коморбидни состојби (1,9).

Има 4 скрининг опции за индивидуите со просечен ризик, и секоја од нив има предности и недостатоци во однос на ефективноста, магнитудата на ефективноста, ризиците и над сè, чинењето (таб.1). Личниот избор и расположливоста, како и пристапот до тестот (варира од материјалните можности на пациентите), исто така ќе влијаат врз одлуката.

- Употребата на кој било скрининг е подобра опција отколку да не се прави
- Доколку едно лице било подложено на скрининг (пример, колоноскопија), понатаму тој да не се прави додека не помине соодветен интервал.

Тест на фекално окултно крвавење (ФОКТ)

- Треба да се употребува тестот базиран на Гвајак. Доколку тестот е позитивен, треба како следен чекор да се препорача колоноскопија. Доколку колоноскопијата е негативна, тогаш наредниот скрининг тест не е потребен во наредните 10 години.
- Резултатите од големи студии за скрининг со окултно фекално крвавење покажуваат намалување на смртноста од колоректален канцер (ннд-А), но ваков скрининг резултира со голем број колоноскопии направени на скринираната популација. Чинењето-ефективноста на скринингот е контроверзна. Само околу 50% од оние што се поканети може да се очекува дека ќе го направат скринингот (ннд-В).

ПОВРЗАНИ ДОКАЗИ

- Единечен ФОКТ во комбинација со ректално туше НЕ СЕ препорачува како скрининг опција.
- Доколку ФОКТ е позитивен, пациентот треба да се испрати на колоноскопија.
- Доколку пациентот има ректално крвавење, да не се прави ФОКТ, туку на пациентот да му се препорача дијагностичка евалуација.
- Доказите покажуваат дека диетата и рестрикцијата на лекови (вклучувајќи и аскорбинска киселина) немаат значајно влијание врз резултатите на ФОКТ. Сепак, постојат докази дека витамин Ц во доза од 250 мг/ден може да има влијание врз резултатите на ФОКТ.
- Во земјите на Западна Европа, се изведува. ФОКТ СЕНСА наместо помалку сензитивниот ФОКТ со Гвајак реагенс (т.н. ФОКТ 2).
- Постојат други скрининг модалитети за тестирање на примероци на столица ФОКТ со имунохемиско тестирање, кое исто така е со поголема сензитивност од ФОКТ со Гвајак реагенс (6), и тестирање на ДНК во цел волумен на еден фекален испразнок (6).

Други скрининг модалитети

- Флексибилна сигмоидоскопија на секои 5 години (може во комбинација со ФОКТ еднаш годишно или на две години). Колоноскопијата се препорачува како нареден тест за пациенти со патолошки резултати.
- Двојно контрастна иригографија (ДКИ) на секои 5 години. Кај пациенти со патолошки резултати на иригографија* се препорачува колоноскопија.
- Колоноскопија на секои 10 години. Доколку колоноскопијата е негативна, понатамошен скрининг не е потребен во наредните 10 години.
- КТ колонографијата (т.н. виртуелна колоноскопија) се наметнува како ветувачка опција за скрининг на колоректален канцер*.
- Се препорачува индивидуите со просечен ризик да бидат охрабрувани да учествуваат во организиран популациски скрининг програм за да се добие максимална стапка на партиципација, а со тоа и висока стапка на детекција на колоректалниот канцер.

Табела 1.Карактеристики на изведба на разните видови опции за скрининг на КРК

Скрининг	Предности	Негативности	Сензитивност	Специфичност
ФОКТ	• Лесен, сигурен, евтин, погоден и едноставен за изведување • Сигурни докази од рандомизирани и контролирани студии за намалување на морталитетот од скринингот	• Потребно е учество на пациентот за комплетирање на тестот (собирање примероци од столица) • Пациентот може да смета дека тестот е непријатен за изведување • Нема директна визуелизација на колоректумот • Може да не се видат многу полипи	30-50% за карциноми (еднократен ФОКТ)	98-99%
Флексибилна сигмоидоскопија	• Обично добро се толерира без седација • Умерено чини • Доволно докази за редукција на морталитетот со скринингот	• Бара подготовка на цревото • Пациентот може да смета дека тестот не е пријатен • Постои мал ризик од крвавење и перфорација • Се прегледува само мал дел од колонот	50-70% од напреднатите аденоми и карциноми	
Двојно контрастна иригографија	• Се гледа цел колоректум • Седација не е потребна • Релативно сигурна	• Бара подготовка на цревото • Изложеност на радијација • Пациентот може да смета дека е некомфорен и оптоварувачки • Нема контролирани студии за евалуација на неговата ефикасност за скрининг на КРК	48% за поголеми аденоми (>1 см) 55 - 85% за карциноми	85% за карциноми
Колоноскопија	• Директна визуелизација на цел колоректум • Можност за отстранување на аденомите во исто време • Намалување на морталитетот од КРК во студиите со ФОКТ што се припишува на follow-up дијагностички колоноскопии	• Бара подготовка на колонот • Треба пациентот да се допрати до дома и да се советува да не оди на работа тој ден • Мал ризик од крвавење и перфорација • Пациентот може да смета дека прегледот го оптоварува и дека е некомфорен	90% за полипи >1 см 90% за карциноми	99%.

ПОВРЗАНИ ДОКАЗИ

- Ректалното туше често е вклучено како дел од физикалниот преглед но НЕ СЕ препорачува како скрининг тест за колоректален канцер
- Карциноембриогеничниот антиген НЕ СЕ препорачува како скрининг тест за колоректален канцер
- Ригидната сигмоидоскопија НЕ СЕ препорачува како средство за скрининг на колоректален канцер

СКРИНИНГ НА ИНДИВИДУИ СО УМЕРЕНО ЗГОЛЕМЕН РИЗИК
(Види алгоритам 2)

Кон оваа група припаѓаат пациентите коишто имаат:

- Роднина од прво колено (близнак, родител или дете) со колоректален карцином (1) или аденом (б) дијагностициран на возраст под 60 години или две или повеќе роднини од прво колено со дијагностициран колоректален канцер на која било возраст (да не е наследен синдром)
- Колоноскопија на секоја 5-та година, почнувајќи од 40 години возраст, или 10 години порано од возраста на најмладиот дијагностициран член од фамилијата со колоректален канцер, независно дали е прв заболен
- Еден роднина од прво колено (1) или две роднини од второ колено (б) заболен/и од колоректален канцер (1) или аденом (б) на возраст од 60 години или постар
- Скринингот се изведува исто како кај пациенти со просечен ризик но со започнување на 40 години возраст.

СКРИНИНГ НА ИНДИВИДУИ СО ВИСОК РИЗИК
(Види алгоритам 3)

Пациенти со фамилијарна историја за хередитарен неполипозен колоректален канцер (ХНПКР)

Индивидуи со фамилијарна историја за хередитарен неполипозен колоректален карцином (ХНПКР или Lynch синдром) припаѓаат во групата со висок ризик за добивање колоректален канцер во текот на животот и изнесува и до 80%. Две третини од тие канцери се јавуваат во проксималните партии на колонот, и тоа кај помладата возраст (просечно околу 45-тата година)

- Кај такви индивидуи е неопходно генетско тестирање (1,2)
- Колоноскопија на секоја или секоја втора година почнувајќи од 20 години возраст или 10 години порано од возраста на најмладиот член на фамилијата со докажана болест независно дали е прво дијагностициран (1,2)
- Лекарот треба да се сомнева и за други канцери, кои исто така се јавуваат со зголемена честота, како оваријалниот, желудочниот и уретералниот.

Пациенти со фамилијарна историја на аденоматозна полипоза (ФАП)

Лица со фамилијарна историја за класичен тип на фамилијарна аденоматозна

полипоза (ФАП-Гарднер, Туркот) спаѓаат исто така во групата со висок ризик за добивање колоректален канцер. Кај нив може да започне развивањето на мултипли бенигни колоректални аденоми рано во тинејџерските години. Просечната возраст на која едно такво лице развива колоректален канцер е 40-та година.

- Кај такви лица се неопходни советување и генетско тестирање
- Флексибилна сигмоидоскопија (бидејќи класичната ФАП речиси секогаш го зафаќа ректосигмоидниот колон) секоја година, почнувајќи помеѓу 10 и 12 години возраст и да се продолжи до возраст помеѓу 35-та и 40-та година, ако е негативна
- Кај атенуираните форми на ФАП има предоминација на тумори на десната страна на колонот поради што се неопходни тотални колоноскопии
- Поради честотата на дуоденални и гастрични полипи, неопходно е и правење горнодигестивна ендоскопија во периодот кога пациентот треба да подлежи на колектомија.

Пациенти со лична историја за воспалителни цревни заболувања (ВЦЗ)

Пациенти со лична историја за воспалителни цревни заболувања (ВЦЗ) треба да бидат свесни дека долгогодишната историја за ВЦЗ, која го зафаќа колонот го зголемува ризикот за појава на колоректален канцер (8). Поради тоа се советува:

- скрининг колоноскопија на 8-10 години по почетокот на болеста
- регуларна контролна колоноскопија годишно или секоја втора година, започнувајќи 8-10 години по почетокот на панколитис или Кронова болест, или 12-15 години по почетокот на левостранколитис.

НАДЗОР НА ИНДИВИДУИ СО ЛИЧНА ИСТОРИЈА ЗА КОЛОРЕКТАЛЕН КАНЦЕР ИЛИ АДЕНОМАТОЗНИ ПОЛИПИ
(Види алгоритам 4)

Лица со еден или два мали аденоми (<1 cm)

- Колоноскопски надзор 5 години после иницијалната полипектомија
- Ако е наодот нормален да се повтори најдоцна до 5 години

Лица со големи аденоми (>1cm), мултипли аденоми (3 или повеќе) или тежок степен на дисплазија или вилозни промени

- Контролна колоноскопија во период од 3 години по иницијалната полипектомија
- Ако сигмоидоскопијата е негативна да се повтори во период од 3 години

Лична историја за куративна тераписка ресекција поради колоректален канцер

- Контролна колоноскопија во период од 1 година по ресекцијата на канцерот
- Ако е нормален наодот, повторна колоноскопија во период од 3 години
- Ако е нормален наодот на третата година, контролна колоноскопија на секоја 5-та година
- Ендоскопистите може да го скратат контролниот период доколку на контрол-

ните колоноскопии се откријат еден/повеќе метахрони иницијални полипи, видот на аденомите на хистопатолошка обработка (дисплазија од среден степен, вилозитети).

ПОВРЗАНИ ДОКАЗИ

- Присуство на неоплазми во дисталниот колон го зголемува ризикот од напредната неоплазија во проксималниот колон; меѓутоа, околу 50% од пациентите со проксимално напреднати неоплазми немаат дистални полипи (ннд-**A**).
- Потенцијалната корист на диеталните влакна во превенција на колоректални аденоми и карциноми не е евидентна во рандомизирани контролирани студии со 2-4 години следење (ннд-**C**).
- Консумација на големи количини лук се чини дека е асоцирана со намален ризик за ларингеален, желудочен, колоректален и ендометријален канцер и аденоматозни колоректални полипи, но не постојат докази од контролирани студии (nnd-**D**).
- Дневен внес со храната на 1 г калциум може да има умерен протективен ефект врз развојот на колоректалните аденоматозни полипи, но доказите се недоволни за да се препорача општа употреба на калциумски додатоци за превенција на колоректален канцер (ннд- **C**).
- Антиоксидантните додатоци не можат да бидат препорачани за превенција на гастроинтестинален канцер. Потенцијалниот превентивен ефект на селенот треба понатаму да се испитува (ннд-**A**).

Алгоритам 1. Скрининг за колоректален канцер

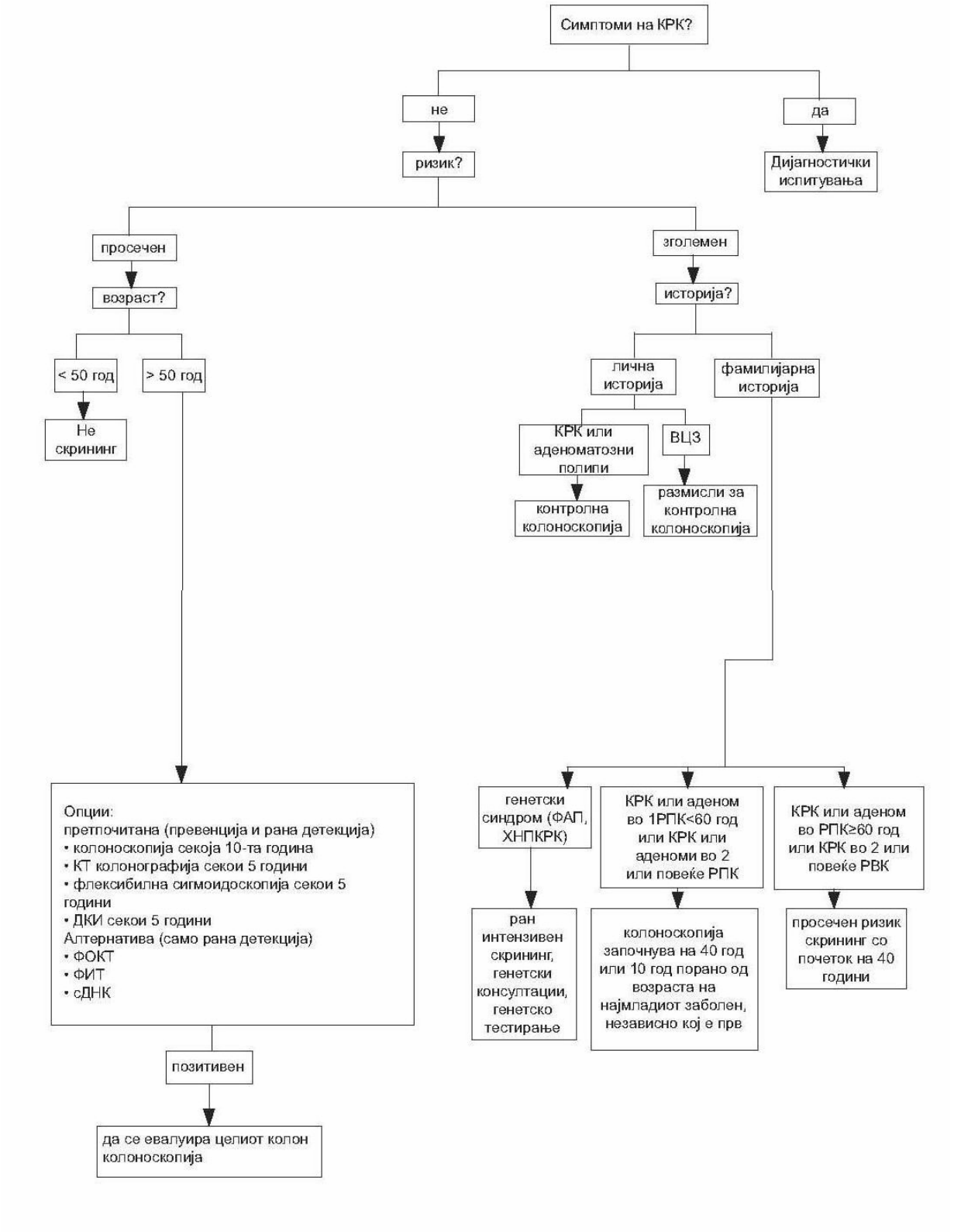

Алгоритам 2: Скрининг на лице со умерено зголемен ризик за колоректален карцином

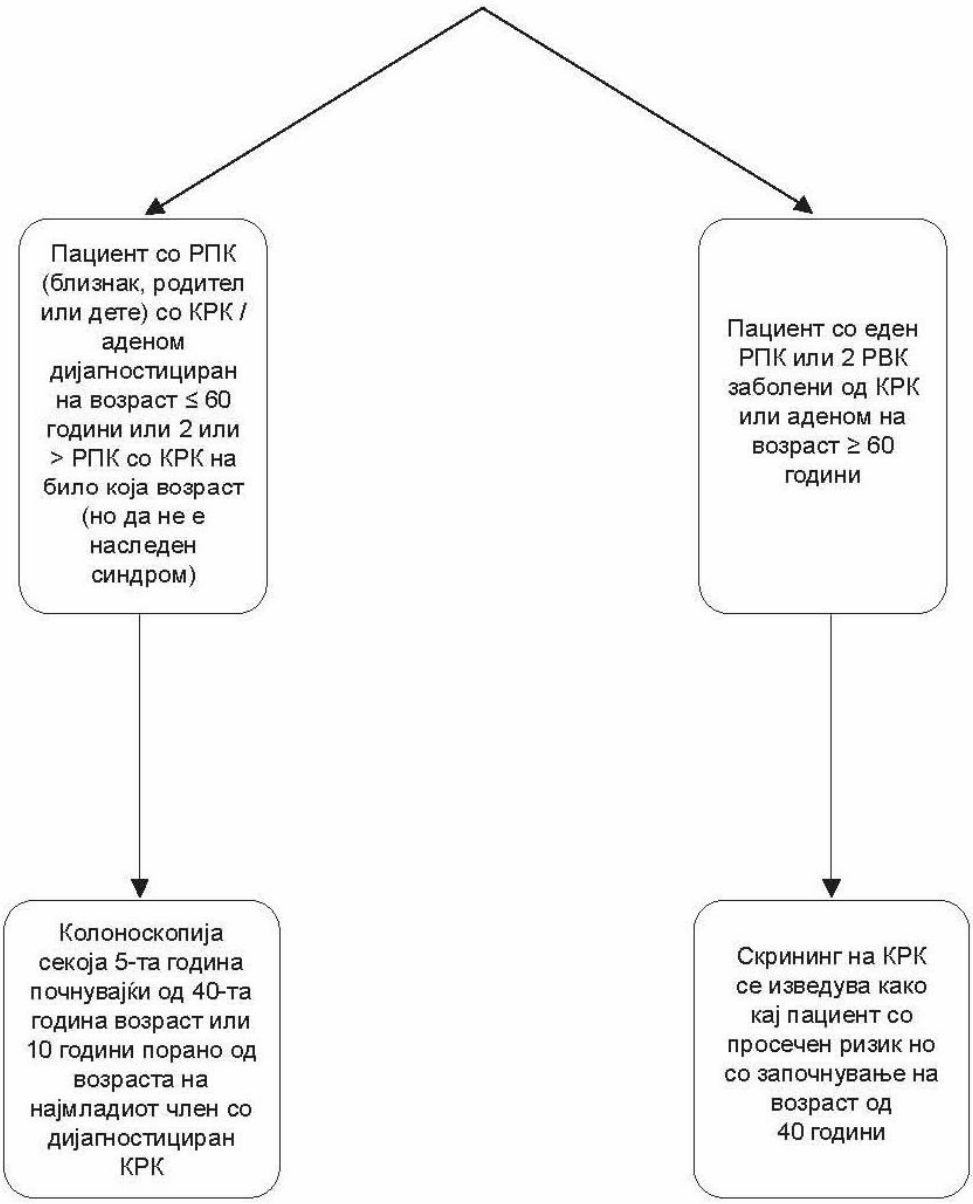

Алгоритам 3: Скрининг на лица со висок ризик за колоректален карцином

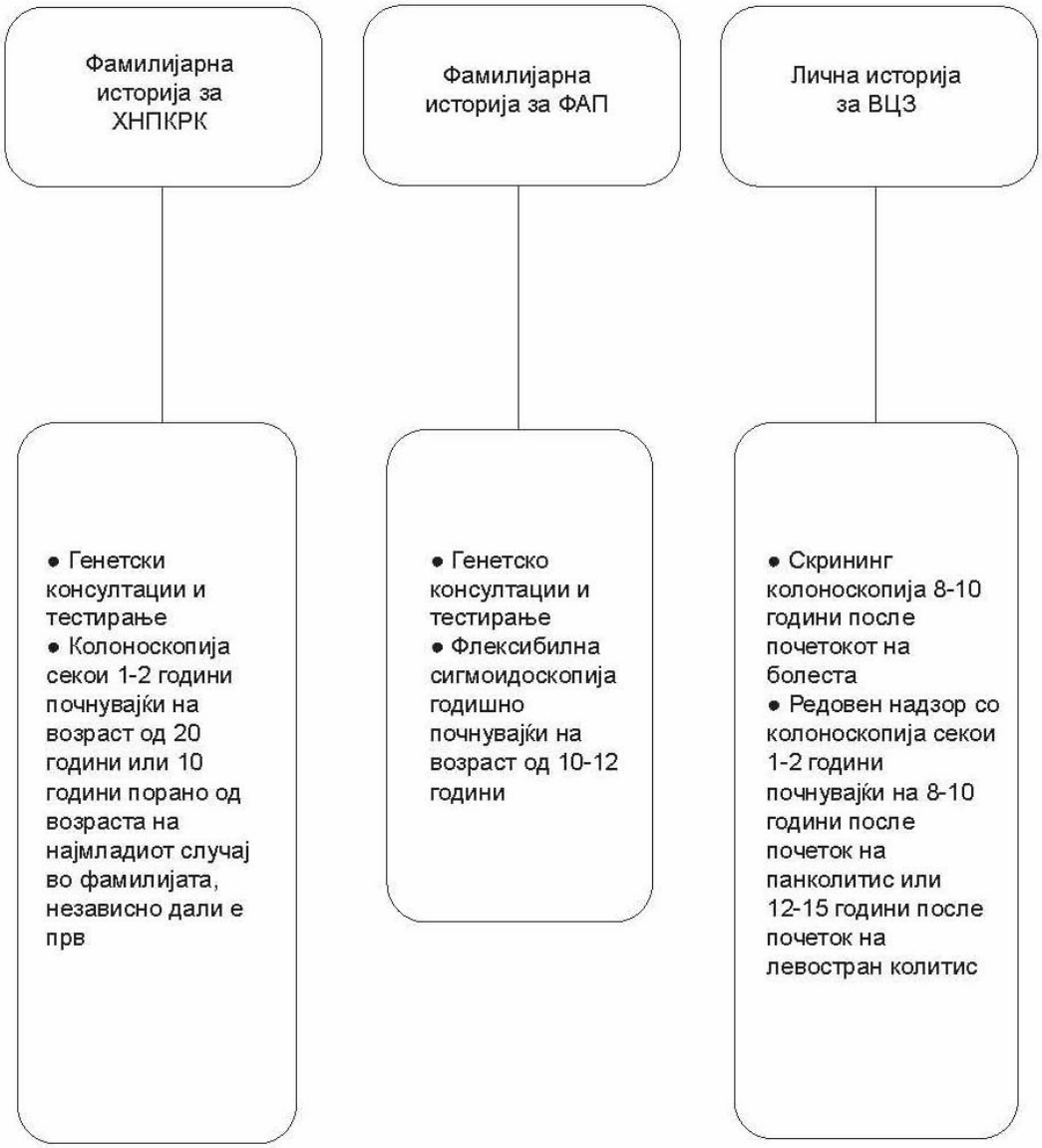

Алгоритам 4: Надзор на лица со лична историја за колоректален канцер/полипи

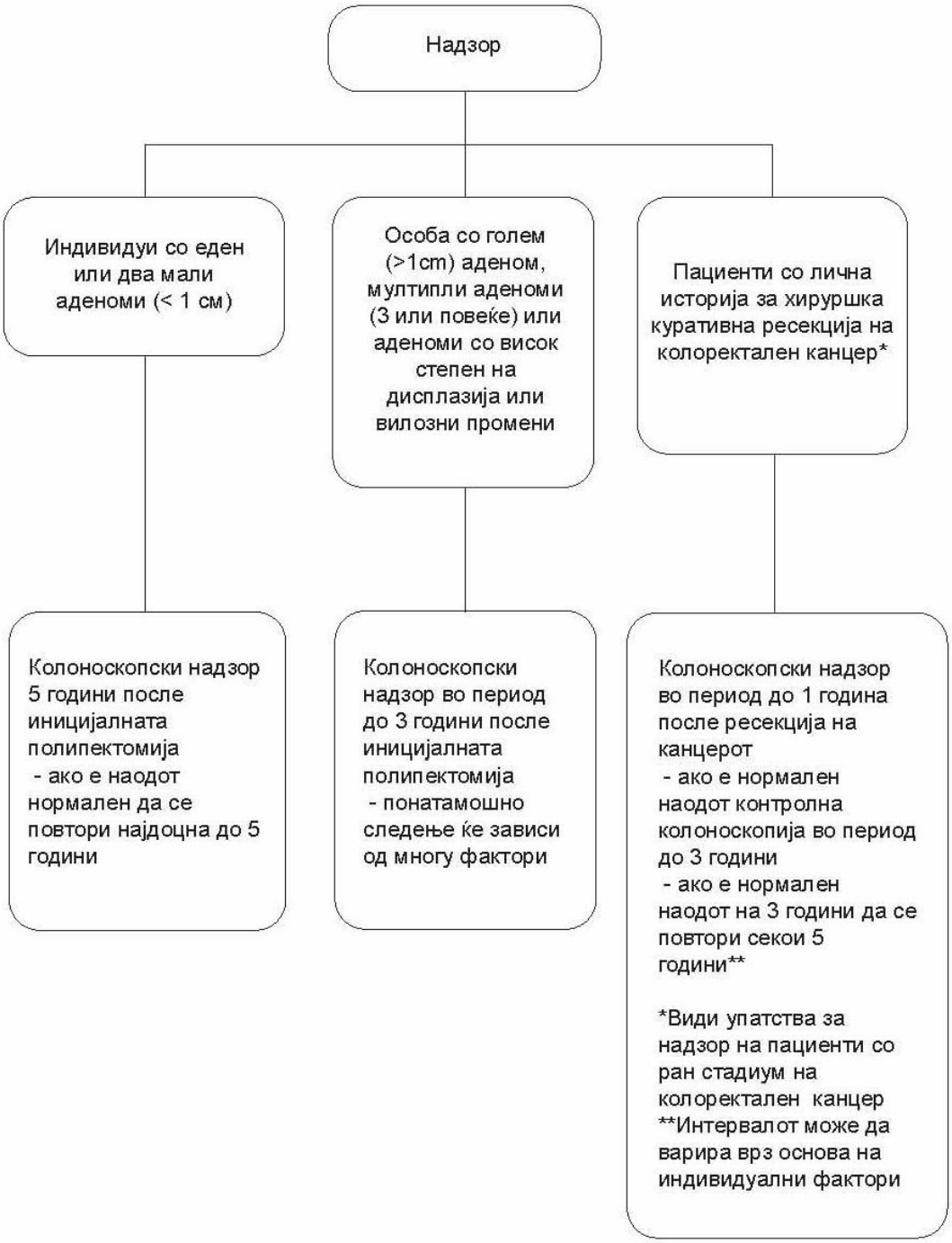

3337.

Врз основа на член 114-а од Законот за здравствената заштита ("Службен весник на Република Македонија", бр. 38/91, 46/93, 55/95, 10/04, 84/05, 111/05, 65/06, 5/07, 77/08, 67/09 и 88/10), министерот за здравство донесе

У П А Т С Т В О
ЗА НАЧИНОТ НА ВРШЕЊЕ НА ЗДРАВСТВЕНАТА ДЕЈНОСТ КОЈА СЕ ОДНЕСУВА НА ТРЕТМАНОТ НА ВИРУСНИТЕ ХЕПАТИТИСИ

Член 1

Со ова упатство се пропишува начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на третманот на вирусните хепатитиси.

Член 2

Начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на Третманот на вирусните хепатитиси е даден во Прилог 1, кој е составен дел на ова упатство.

Член 3

За секој поединечен случај, по сопствена оценка, докторот може да отстапи од одредбите на ова упатство во секоја фаза од третманот на пациентот, со соодветно образложение за потребата за отстапување и со проценка за натамошниот тек на третманот.

Потребата за отстапување и оценката од став 1 на овој член од страна на докторот соодветно се документира во медицинското досие на пациентот.

Член 4

Ова упатство влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“, а ќе се применува една година од денот на неговото влегување во сила.

Бр. 10-10297/4
6 декември 2010 година
Скопје

Министер,
д-р **Бујар Османи,** с.р.

Третман на вирусните хепатитиси

ОСНОВНИ ПРАВИЛА

- Хепатитис А и Е најдобро може да се превенираат со соодветна хигиена на храната и водата за пиење, особено во високоризични земји.
- Хепатитис Б и Ц може да се превенираат со засилени мерки на грижа кај професиите со висок ризик и сексуалното однесување. Многу важен поединечен фактор на ризик за хепатитис Ц е интравенската зависност од дрога.
- Профилакса со вакцинација за хепатитис А е индицирана пред патување во високоризични земји.
- Вакцинација за хепатитис Б е индицирана кај високоризични професии (ннд-**В**) и за ризични групи.

ОСНОВНИ ПРИНЦИПИ ЗА ДИЈАГНОЗА

- При сомнение за акутен вирусен хепатитис, треба да се направат следниве тестови: ИгМ антитела кон вирусот на хепатитис А (anti-HAV IgM), HBsAg, ИгМ антитела кон хепатитис Б core антигенот (анти-HbcIgM) и анти-ХЦВ тест.
- Ако клинички благ хепатитис е придружен со симптоми сугестивни за мононуклеоза (температура, лимфаденопатија, спленомегалија, горнореспираторни симптоми), индицирани се следниве дополнителни тестови: брз тест за мононуклеоза или анти-ЕБВ и анти-ЦМВ тест.

ХЕПАТИТИС А

Инкубациски период

- 15 до 50 дена

Начин на пренесување

- Обично феко-орално

Клиничка слика

- Акутен почеток
- Намален апетит и гадење се иницијални симптоми
- Температура
- Жолтица

Лабораториски тестови

- АЛТ и АСТ во серумот се покачени.
- Етиолошка дијагноза се прави преку детерминирање на анти ХАВ ИгМ во серум.
- Вкупните антитела може да се одредат за да ја детерминираат потребата од профилакса. Позитивен тест за тотални антитела (а негативен за ИгМ антитела) е знак на претходна инфекција, која штити од повторна инфекција.
- Види сл. 1.

Профилакса

- Избегнување на сомнителна храна (полжави и друга морска храна) при патување во високоризични земји.
- Краткорочно, 80% заштита може да се постигне со гамаглобулин (за кратки патувања, кои траат помалку од 1 до 2 месеци). Дозата е 2 ml i.m. за возрасни и 0,02 - 0,04 ml/kg за деца.
- Оние што престојуваат долг период или патуваат често во високоризични земји би требало да се вакцинираат.
  - Деца на 15 и повеќе години и возрасни примаат две дози на вакцина Havrix1440 ELISA-U/ml, 1 ml), дадени на 0, 6-12 (месеци).
  - Деца од 1 до 15 години примаат половина од дозата за возрасни (0,5 ml) дадени на 0, и 6-12 (месеци).
  - Epaxal вакцина се дава во иста доза за возрасни и деца над 2 години.
- Хепатитис А + Б комбинирана вакцина
  - Се дава во три дози на 0, 1, 6 (месеци).
  - Сепаратна вакцина е на располагање за деца под 16-годишна возраст.
- Хепатитис А профилакса се препорачува секогаш за туристи коишто патуваат во тропските земји, во Африка и во земјите на Среден Исток околу Медитеранот. За балтичките земји, Русија и во земјите од поранешната Источна Европа, профилакса се препорачува доколку престојот е над еден месец или доколку се спроведуваат повторувани патувања.

Контагиозност

- Една недела по појавата на жолтица, вирусот не се излачува повеќе во фецесот.
- Нема долготрајно носителство на вирусот.

Тек на болеста и следење

- Болеста е самоограничувачка (self - limiting) и нема на располагање специфична терапија.
- Нивото на серумската АЛТ би требало да се следи неделно сè додека таа не почне да паѓа.

ХЕПАТИТИС Б

Период на инкубација

- 1-6 месеци

Начин на инфекција

- Парентерален (игли користени кај и.в. зависници од дрога, крвни продукти)
- Сексуален контакт
- Перинатална трансмисија

Следниве групи треба да се тестираат за ХБВ инфекција:

- лица родени во хиперендемски региони
- хомосексуалци,
- лица што кога било употребиле дрога по парентерален пат,
- пациенти на хемодијализа,
- лица со ХИВ инфекција,
- бремени жени,
- членови на семејство, членови на домаќинство и сексуални партнери на ХБВ-инфицирани лица.

Треба да се направи тестирање за HBsAg и анти-HBs, а серонегативните лица треба да се вакцинираат **(I)**.[1]

Клиничка слика

- Слична на хепатитис А, но со побавен почеток
- Зглобни симптоми кај 10-20% од пациентите
- Кожни симптоми
- Концентрацијата на црнодробните трансаминази побавно се качува отколку кај хепатитис А.

Лабораториска дијагноза

- Зголемени АСТ и АЛТ во серумот. (види Анекс 1)
- Специфична дијагноза се врши со одредување на HBsAg и анти-HBc ИгМ.

1 Препораката се содржи во упатството на NGC за хроничен хепатитис Б. За нивото на доказите, види табела 2

- За проценка на инфективноста, треба да се одреди присуството на хепатитис Б е-антиген (HBeAg). (Ако резултатот е позитивен, пациентот веројатно има активен хепатитис и болеста е многу позаразна, со оглед дека вирусот активно се размножува).
- Види Табела 1.

Табела 1. Толкување на серологијата на вирусот на хепатитис Б

	HBsAg	Анти-HBs	Анти-HBc	Анти-HBc	HBeAg	Анти-HBe
1. Негативен кај околу 10-15% од лицата со минатата историја на инфекција. Кај тие случаи, анти-HBc е единствен маркер за минатата инфекција 2. Прв тест што станува позитивен (дури пред клиничките симптоми) 3. При егзацербација на хронична инфекција, анти-HBc IgM може повторно да стане позитивен						
Неинфицирани	–	–	–			
Вакцинирани	–	+	–			
Природен имунитет	–	+[1)]	+			+
Акутна инфекција						
• Рана	+[2)]	–	–	–	+/–	
• Доцна	+	–	+	+++	+	
Носител						
• Инфективен	+	–	+	+/–[3)]	+	–
• Помалку инфективен	+	–	+	–	–	+

Профилакса

- Избегнување на високоризично однесување (незаштитен сексуален однос со потенцијален вирусоносител, употреба на нечисти инјекциони игли).
- Избегнување на крвен контакт во професии што вклучуваат контакт со човечка крв.

Вакцинација на ризични групи

- Целни групи
  - Новороденчиња чиишто родители се HBsAg позитивни (ннд-**А**). Ако мајката е носител, детето треба да добие исто така, пред првата вакцинација, доза на анти-хепатитис Б имуноглобулин (125 IU).
  - Лица што живеат со HBsAg-носители или со пациенти со акутна хепатитис Б инфекција.
  - Сексуални партнери на HBsAg-носители и сексуални партнери на пациенти со акутна хепатитис Б инфекција.
  - Лица со крваречки нарушувања што имаат потреба од редовен третман со крвни продукти.

- И.в. зависници од дрога, нивните сексуални партнери и другите што живеат во истото домаќинство. Особено е важно да се вакцинираат новороденчиња од мајки што користат дрога и.в.
- Лица вклучени во проституција.
- По повреди од убод со игла и изложеност на крв, во согласност со проценката на ризикот, потребна е профилакса така што случајот не може да биде упатен во професионална здравствена заштита.
- Здравствени работници што планираат работа во ендемски подрачја.

- Вакцинација против хепатитис Б може, исто така, да се разгледува при индивидуални случаи за лица, кои, поради нивната работа, се со зголемен ризик од контакт со крв. Вакцинација, исто така, треба да се има предвид за оние што се под грижа на вакви лица. На пример:
  - Бабици, орални хирурзи и одреден лабораториски персонал.
  - Персонал што работи во единици за хемодијализа третирајќи пациент што е HBsAg носител. Другите пациенти во таков центар.
  - Персонал во детски центар што се грижи за дете коешто е HBsAg носител.
  - Другите деца во таков центар.
  - Кој било што е вклучен во згрижувањето на и.в. зависник од дрога.
- Администрација на вакцината
  - Хепатитис Б вакцина 1.0 мл и.м. (0.5 мл за деца).
  - Дозата се повторува на 1 и 6 месеци. По успешната иницијална вакцинација, обично не се потребни бустер инјекции.
  - Околу 10% од вакцинираните не добиваат доволен имунитет. Ако ризикот од изложеност на вирусот е висок и долготраен, присуството на имунитет треба да се потврди серолошки околу 2 месеца по третата инјекција (ннд-**B**). Ако нема одговор на антитела, се даваат три дополнителни дози во интервал од два месеца и присуството на имунитет се потврдува серолошки околу 2 месеца по третата инјекција. Ако сè уште нема одговор на антителата, ризикот од експозиција треба да се намали, на пример, со промена на работното место.

Имуна профилакса по изложеност на вирусот

- Анти-хепатитис Б имуноглобулинот треба да им се дава на новороденчињата од HBsAg позитивни мајки (+ хепатитис Б вакцинација)(ннд-**A**).

Дејствување по изложеност на инфицирана крв

- За детални инструкции види член 1.

Контагиозност

- Повеќето пациенти со хепатитис Б инфекција оздравуваат; меѓутоа, мал процент (<5%) од возрасните пациенти остануваат носители на вирусот (во нордиските земји).
- Одредувањето на HBeAg е од помош во проценката на инфективноста на HBsAg позитивни пациенти.

Текот на акутна болест и следење

- Повеќето случаи се самолимитирачки.
- Во активната фаза на болеста се мониторираат еднаш неделно: серумската АЛТ, протромбинското време и, ако е потребно, концентрациите на преалбуминот и билирубинот, сè дури не почнат да се враќаат на нормала.
- HBsAg треба да се одреди три месеци по почетокот на болеста.

Хроничен стадиум на болеста

- Ако HBsAg остане позитивен 6 месеци по почетокот на болеста, веројатно пациентот ќе стане хепатитис Б носител. Состојбата на носителство се потврдува со позитивен тест за HBsAg по 12 месеци.
- HBeAg-позитивни пациенти со висока серумска ХБВ ДНК, но нормална АЛТ, треба да се мониторираат во интервали од 3 до 6 месеци. (алгоритам 3). Многу почест мониторинг треба да се спроведе ако нивото на АЛТ стане покачено. Пациенти што ќе останат HBeAg -позитивни со ниво на ХБВ ДНК поголемо од 20 000 IU/ml, по период од 3 до 6 месеци на елевирана АЛТ повеќе од 2 пати над горната граница на нормалата, треба да бидат разгледани за црнодробна биопсија и антивирусна терапија (алгоритам 3).
- HBeAg-позитивни пациенти со перзистентно нормална АЛТ треба да се тестираат за АЛТ на 3-6 месечни интервали. АЛТ заедно со ХБВ ДНК мора да се тестираат почесто кога нивото на АЛТ ќе стане покачено. Статусот на HBeAg треба да се проверува секои 6-12 месеци. (**III**) Пациенти што ќе останат HBeAg позитивни со ниво на ХБВ ДНК>20 000 IU/ml, по 3-6 месечен период на елевирана АЛТ меѓу 1-2 х горна нормална граница, или што ќе останат HBeAg позитивни со ниво на ХБВ ДНК>20 000 IU/ml и се постари од 40 години, треба да се разгледаат за црнодробна биопсија, а треба да се смета на терапија ако биопсијата покаже умерена/тешка инфламација или значајна фиброза. (III)[2]
- Пациенти што ќе останат HBeAg позитивни со ниво на HBV DNA 20 000 IU/ml, по 3-6 месечен период на елевирана АЛТ 2 х горна нормална граница, треба да се разгледаат за терапија. (**III**)[3]
- HBeAg-негативни пациенти со нормална АЛТ и HBV ДНК<2000 IU/ml
  треба да се тестираат за АЛТ секои 3 месеци за време на првата година, за да се провери дека се тие навистина во „состојба на инактивно носителство", а потоа секои 6-12 месеци. (**III**)[4]
- Тестирање и почест мониторинг на ХБВ ДНК треба да се прават ако АЛТ или АСТ растат над нормалната граница. (**III**)[5]
- Ризикот од хепатом е зголемен кај хроничен хепатитис Б.

2 Исто како 1
3 Исто како 1
4 Исто како 1
5 Исто како 1

ХЕПАТИТИС Ц

- Најчест тип на хепатитис во многу земји.
- Повеќето случаи на посттрансфузионен нон-А-нон-Б хепатитис се предизвикани од хепатитис Ц. Има околу 500 милиони носители на хепатитис Ц.

Период на инкубација

- 20-120 дена

Начин на инфекција

- Парентерален како и за хепатитис Б, но инфективноста е многу пониска. Извори за експозиција вклучуваат интравенско уживање на дрога, тетоважа, крвна трансфузија и секс без заштита со партнер позитивен на хепатитис Ц. Меѓутоа, шансата да се добие вирусот преку незаштитен секс е прилично ниска, а се смета дека безбеден секс не е апсолутно неопходен кај долготрајни врски.
- Хепатитис Ц беше честа причина за трансфузионен хепатитис пред воведувањето скрининг на крвните продукти за хепатитис Ц.
- Постојат пациенти што се здобиваат со хепатитис Ц без да примат кога било крвна трансфузија или да припаѓаат на која било ризична група.

Клиничка слика

- Клиничката презентација обично е блага. Само околу 25% од инфицираните лица развиваат жолтица; во споредба со 50% од оние инфицирани со хепатитис Б. Некои пациенти остануваат асимптоматски.
- Екстрахепатични манифестации, како есенцијална криоглобулинемија, гломерулонефритис, автоимун тироидитис, Сјогренов синдром и porphyria cutanea tarda се соопштени кај пациенти со хроничен хепатитис Ц.

Лабораториска дијагноза

- Флуктуирачки концентрации на хепатичната трансминаза (АЛТ) се честа и честопати единствена манифестација на хепатитис Ц. Концентрациите периодично можат да се вратат на нормалата.
- Серумското ниво на АЛТ и АСТ ретко надминува 800 U/L.
- Специфична дијагноза се поставува со одредување антитела кон хепатитис Ц и со РНК (HCV RNA).[6]
- Антителата може да се откријат 10 недели по експозицијата.
- ХЦВ РНК обично е позитивна на почетокот на симптомите.

Контагиозност

- Мнозинството пациенти со антитела се исто така носители на вирусот и можат да ја шират инфекцијата.

6 Тестот е достапен во Македонија

Текот на болеста и следење

- Алкохолот го предиспонира пациентот за компликации од хепатитис Ц.
- Акутната фаза често е поблага од хепатитис Б, но болеста почесто станува хронична (во 50-80% од пациентите).
- Тестирањето на трансаминазите не е од помош во акутната фаза затоа што тие флуктуираат. Меѓутоа, мониторингот е важен ако се предвидува консултација со специјалист.
- Просечното време од примарната инфекција до црнодробна болест е: хроничен хепатитис 13 години, активен хепатитис 18 години, цироза 21 година и хепатом 28 години. Некои пациенти (20-30%) развиваат цироза на црниот дроб поскоро, за 5-7.5 години од почетокот на болеста.

ДЕЛТА АГЕНС (ХЕПАТИТИС Д)

- Се јавува како суперинфекција асоцирана со хепатитис Б.
- Предизвикан од вирус сателит што може да инфицира само HBsAg позитивно лице (двата вируса може да се стекнат при иста експозиција).
- Вообичаен за и.в. зависници од дрога и хепатитис Б носители.
- Текот на болеста може да биде фулминантен.
- Специфична дијагноза може да се постави со одредување серумски антитела кон ХДВ и, ако е потребно, со докажување на ХДВ РНК.
- Терапија со интерферон се испробува (ннд-**В**).

ТРЕТМАН НА ХЕПАТИТИС И ИНДИКАЦИИ ЗА СПЕЦИЈАЛИСТИЧКА КОНСУЛТАЦИЈА

Акутен хепатитис

- Тежината се проценува преку одредување на серумскиот албумин и протромбинското време. Болеста е блага ако протромбинското време е над 40% и ако серумскиот албумин е над 30 g/L.
- Антивирусна терапија не е од помош во акутната фаза.

Хроничен хепатитис Б

- Со терапија со интерферон алфа (4-6 месеци), HBeAg се губи од серумот во 35% од пациентите (ннд-**А**). Наместо интерферонот, можат да се користат орално ламивудин, телбивудин[7] или адефовир[8] . Кај интравенски корисници на дрога, пред терапијата е потребна трајна апстиненција подолго од една година.
- Пациенти со HBeAg-позитивен хроничен хепатитис Б, АЛТ повисока од 2 пати од нормалата или умерен/тежок хепатитис на биопсија, а DNA>20 000 IU/ml, треба да се предвидат за терапија.(I) [9]

7 Делумно недостапно во Р. Македонија
8 Недостапно во Р. Македонија
9 Исто како 1

- Терапијата треба да се одложи за 3 до 6 месеци кај лица со компензирана црнодробна болест, за да се одреди дали ќе се појави спонтана HBeAg сероконверзија. (**II-2**) [10]
- Пациенти со иктерични скокови на АЛТ треба веднаш да се лекуваат. (**III**)[11]
- Терапијата може да се почне со еден од 6 одобрени антивирусни лекови, но се претпочитаат пегИФН-алфа, адефовир или ентекавир[12].(**I**)[13]
- АЛТ перзистентно нормална или минимално покачена (2 пати од нормалата). Кај овие пациенти главно не треба да се почне терапија. (**I**)[14]
- Црнодробна биопсија може да се има предвид кај пациенти со флуктуирачки или минимално покачени вредности на АЛТ, особено кај оние над 40 години возраст. (**II-3**)[15]
- Терапија може да почне ако во црнодробната биопсија има тешка некроинфламација или значајна фиброза. (**I**)[16]
- Деца со покачена АЛТ повеќе од 2 пати од нормалата. Овие пациенти треба да се предвидат за терапија, ако АЛТ остане зголемена на тоа ниво подолго од 6 месеци.(**I**)[17]
- Пациенти со HBeAg-негативен хроничен хепатитис Б (серумска HBVDNA>20 000 IU/ml, и АЛТ2х над нормалата) треба да се предвидат за терапија.(**I**)[18]
- Црнодробна биопсија може да се има предвид кај HBeAg-негативни пациенти со пониско ниво на HBVDNA(2000-20 000 IU/ml) и гранично нормални или минимално покачени вредности на АЛТ. (**II-2**)[19]
- Терапија може да започне ако во биопсијата има умерена/тешка инфламација или значајна фиброза. (**I**)[20]

Хроничен хепатитис Ц

- Серумската АЛТ останува покачена 6 месеци по почетокот на симптомите; меѓутоа, нормална АЛТ не ја исклучува можноста од хроничен хепатитис.
- Податок за генотип на вирусот е важен водич за тераписките решенија. Терапијата е поефикасна за генотип 2 или 3 отколку за генотип 1 и 4.
- Пациенти со позитивен тест за HCV RNA и постојано покачена АЛТ поверојатно имаат благ хроничен хепатитис, така што тераписките одлуки може да се направат без црнодробна биопсија кај генотип 2 и 3.

10 Исто како 1
11 Исто како 1
12 Недостапно во Р. Македонија
13 Исто како 1
14 Исто како 1
15 Исто како 1
16 Исто како 1
17 Исто како 1
18 Исто како 1
19 Исто како 1
20 Исто како 1

- Црнодробна биопсија е индицирана кај пациенти со сомнение за некоја друга црнодробна болест покрај HCV хепатитис.
- Терапијата се состои од комбинација на интерферон алфа или пегилиран интерферон алфа (**ннд А**) и рибавирин (**ннд А**) за 12-72 недели кај генотип 1 и 4, а за генотип 2 и 3 за 12-48 недели. Времетраењето на терапијата е одредено од одговорот. Ефикасноста на терапијата се мониторира со HCV-PCR тест.
- Терапијата се прекинува ако нема одговор најдоцна за 24 недели (HCV RNA сè уште позитивен).
- Со комбинираната терапија, вирусот се ерадицира од крвта во околу 50-90% од пациентите.
- Контраиндикации за антивирусна терапија се: декомпензирана цироза, тешка црнодробна дисфункција, цитопенија, имуносупресивни состојби, ХИВ позитивитет, злоупотреба на алкохол или дрога, тешка депресија, автоимуна болест, тешка генерализирана болест и бременост.
- Со оглед на тератогениот ефект на рибавиринот, во текот на целиот третман и уште 6 месеци по терапијата треба да се врши сигурна контрола на бременоста.
- Може да се смета на трансплантација на црниот дроб кај напредната цироза, доколку нема контраиндикации.

СПОСОБНОСТ ЗА РАБОТА

- Во акутната фаза во согласност со општите принципи, на пример, пациентот може да се врати на работа веднаш штом општата состојба тоа ќе го дозволи.
- Хроничното вирусоносителство не треба да го спречи лицето да работи.

ПОВРЗАНИ ДОКАЗИ

Кохранови прегледи

- Изгледа дека рибавиринот сам нема сигнификантен корисен ефект на вирусолошкиот одговор и црнодробниот морбидитет кај хроничниот хепатитис Ц, во споредба со плацебо или без терапија, но може привремено да го подобри биохемискиот и хистолошкиот одговор (ннд-**B**).
- Поради лошиот квалитет на расположливите студии, нема доволен доказ за ефикасноста на хепатитис Б вакцинацијата при ризикот за хепатитис Б на деца или возрасни коишто претходно не биле изложени на хепатитис Б или чијашто изложеност не е позната. Според анализите коишто се ограничени со учесници достапни за следење, изгледа дека вакцинацијата е ефикасна (ннд-**D**).

Упатство од National Guideline Clearinghouse

Табела 2. Квалитет на докази врз кои се базирани препораките преземени од упатството за хепатитис Б од National Guideline Clearinghouse

Степен	Дефиниција
I	Рандомизирани контролирани студии
II-1	Контролирани студии без рандомизација
II-2	Кохорт или case-контролирани аналитични студии
II-3	Мултипни временски серии, драматични неконтролирани експерименти
III	Експертски мислења, дескриптивна епидемиологија

А Н Е К С 1

ПРОЦЕНКА НА ПАЦИЕНТ СО АБНОРМАЛНИ ЦРНОДРОБНИ ТЕСТОВИ

МБД упатства
18. 5.2007

- Основни правила
- Причини за покачени концентрации на АСТ или АЛТ
- Лесен пораст (<3х над горната референтна граница), отсуство на симптоми
- Значаен пораст на АЛТ (>3х над горната референтна вредност)

ОСНОВНИ ПРАВИЛА

- Да се идентификуваат пациенти со црнодробна или билијарна болест, кои бараат специфична терапија (хроничен вирусен хепатитис, автоимун хепатитис, хемохроматоза, Вилсонова болест, билијарна опструкција).
- Следење на пациенти со лесно абнормални резултати и тие да се упатат за биопсија на црниот дроб ако црнодробните тестови останат абнормални за повеќе од 6 месеци или се влошат за време на следењето.
- АСТ и АЛТ се осетливи показатели за црнодробна оштета. Алкалната фосфатаза е покачена кај холестаза, но исто така и кај болести на коските.

ПРИЧИНИ ЗА ЗГОЛЕМЕНИ КОНЦЕНТРАЦИИ НА АСТ ИЛИ АЛТ

- Обезност или дијабетес (стеатоза и стеатохепатитис)
- Токсична хепатоцелуларна оштета (алкохол, анаболни стероиди, лекови, хербални производи)
- Срцева слабост (црнодробна конгестија)
- Билијарна опструкција
- Акутен и хроничен хепатитис
- Тумори на црниот дроб
- АСТ е покачена и кај некроза на миокардот

ЛЕСЕН ПОРАСТ (<3Х НАД ГОРНАТА РЕФЕРЕНТНА ВРЕДНОСТ), БЕЗ СИМПТОМИ

Иницијални испитувања
- АЛТ, алкална фосфатаза, гГТ, билирубин, гликемија, липиди
- Протромбинско време, албумин
- Се препорачува исто така горноабдоминална ултрасонографија

- Ако нивото на трансаминазите остане покачено, по следење од 4-12 недели треба да се провери следново:
  - HBsAg, анти-ХЦВ, ИгГ, ИгМ, ИгА, антимазномускулни антитела, митохондријални антитела, серумско железо, серумски феритин, трансглутаминазни антитела.

Сомнение за **алкохолна болест на црниот дроб** постои ако:

- Дневниот внес на алкохол е >40 гр за жени, >60 гр за мажи
- Односот АСТ/АЛТ >1.5, покачен МЦВ, покачена гГТ
- Нормализација на нивото на ензимите по 2 недели апстиненција, а МЦВ и гГТ се нормализираат побавно
- Ако вредностите се зголемени подолго од 3 месеци или постојат знаци за нарушена црнодробна функција, како што се снижено ниво на коагулационите фактори (абнормално тромбопластинско време), албумин или преалбумин, за проценка на тежината на црнодробната оштета може да се направи биопсија на црниот дроб. Резултатот од биопсијата не влијае врз третманот на алкохолната болест, но може да помогне во исклучувањето на други хронични црнодробни болести.
- Ако постои суспекција за оштета предизвикана од лек, лекот треба да се прекине. Придружен иктерус е знак за сериозна црнодробна оштета предизвикана од лекот. Ако концентрацијата на АЛТ е само лесно покачена (2-3 пати над горната нормална вредност), употребата на некои лекови (на пр. статини) може да продолжи ако црнодробните функционални тестови се мониторираат на 1-3 месечни интервали.

Стеатоза на црниот дроб е сугерирана од

- Значајна дебелина (>БМИ)
- НИДДМ
- Ултрасонографски светол ехогеничен црн дроб.
- Црнодробна биопсија е индицирана ако нивото на трансаминазите остане покачено за повеќе од 6 месеци (АЛТ>3 х од горната граница на референтната вредност; заради диференцијална дијагноза меѓу стеатозата и стеатохепатитот, кој има посериозна прогноза).

Билијарна опструкција се сугерира при

- Епигастрична колика
- Покачена алкална фосфатаза во серумот
- Покачена амилаза во серумот
- Горноабдоминалната ултрасонографија открива калкули, опструкција на билијарното стебло (дилатирани жолчни канали), црнодробни или панкреатични тумори и комплициран панкреатитис.

Запамети ги ретките (но чести) болести што може да се лекуваат

- Хроничен автоимун хепатитис (АЛТ обично повисока од АЛТ, високо ниво на

ИгГ во серумот, позитивни антинуклеарни антитела и анти-мазномускулни антитела)
- Хроничен вирусен хепатитис (HBsAg, ХБВ ДНК, анти-ХЦВ антитела, ХЦВ РНК)
- Хемохроматоза (серумско железо, трансферин, сатурација на трансферинот >60%, феритин)
- Вилсонова болест (ниска концентрација на церулоплазмин).

ЗНАЧАЈНО ПОКАЧЕНА АЛТ (>3 Х ОД ГРАНИЦАТА НА РЕФЕРЕНТНАТА ВРЕДНОСТ)

- Ако нема симптоми, повтори ги тестовите по 1-2 недели и во исто време направи тестови за да се одреди етиологијата (види погоре).
- Ако серумската АЛТ не паѓа за време на следење од 6 месеци, планирај црнодробна биопсија.
- Ако пациентот има симптоми, како замор, чешање, жолтица или анорексија, упати го во болница.
- За испитување на жолтица види 2, а за покачена серумска алкална фосфатаза види 3а.

Автор: Pekka Pikkarainen Article ID: ebm 00213 (009.012) © 2009 Duodecim Medical Publications

Табела 1. Толкување на серологијата на вирусот на хепатитис Б

	HBsAg	Анти-HBs	Анти-HBc	Анти-HBc	HBeAg	Анти-ХБе
1. Негативен кај околу 10-15% од лицата со минатa историја на инфекција. Кај тие случаи, анти-HBc е единствен маркер за минатa инфекција 2. Прв тест што станува позитивен (дури пред клиничките симптоми) 3. При егзацербација на хронична инфекција, анти-HBc ИгМ може повторно да стане позитивен						
Неинфицирани	–	–	–			
Вакцинирани	–	+	–			
Природен имунитет	–	+[1)]	+			+
Акутна инфекција						
• Рана	+[2)]	–	–	–	+/–	
• Доцна	+	–	+	+++	+	
Носител						
• Инфективен	+	–	+	+/–[3)]	+	–
• Помалку инфективен	+	–	+	–	–	+

Алгоритам 1: Пристап кон пациент со лесен пораст на трансаминазите

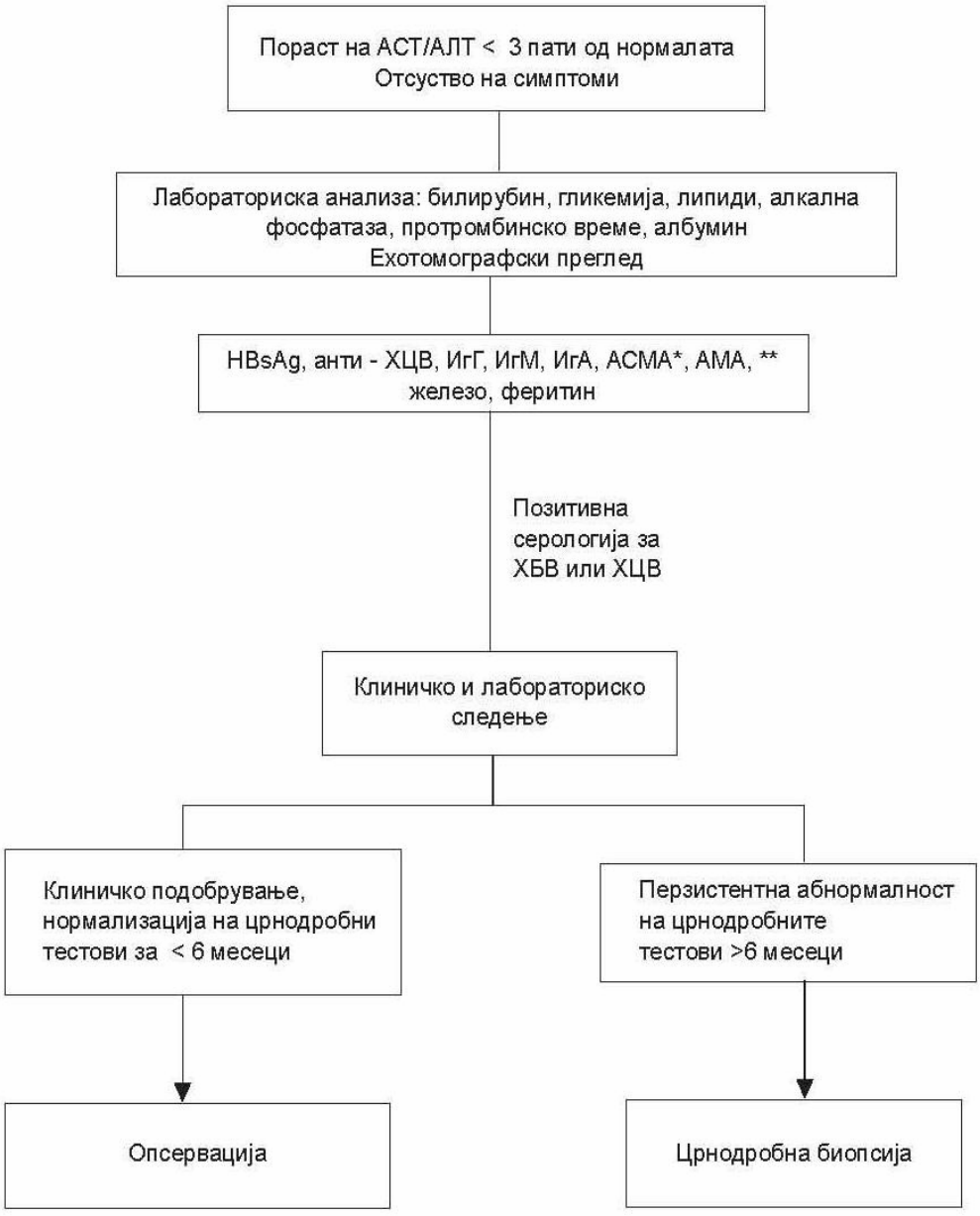

* АСМА - антиглаткомускулни антитела
** АМА - антимитохондријални антитела

Алгоритам 2: Пристап кон пациент со висок пораст на трансаминазите

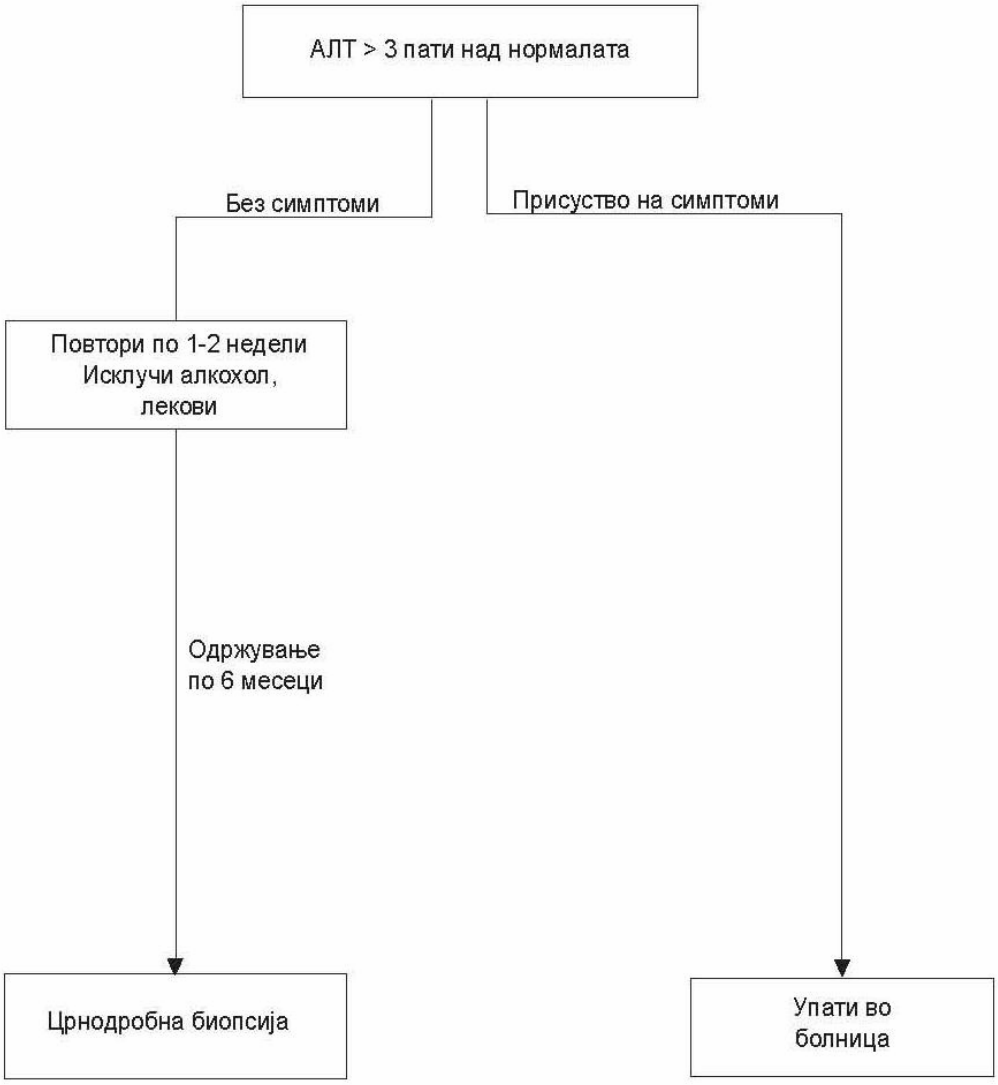

АЛТ - аланин
аминотрансфераза

Алгоритам 3: Водење на хронична ХБВ инфекција

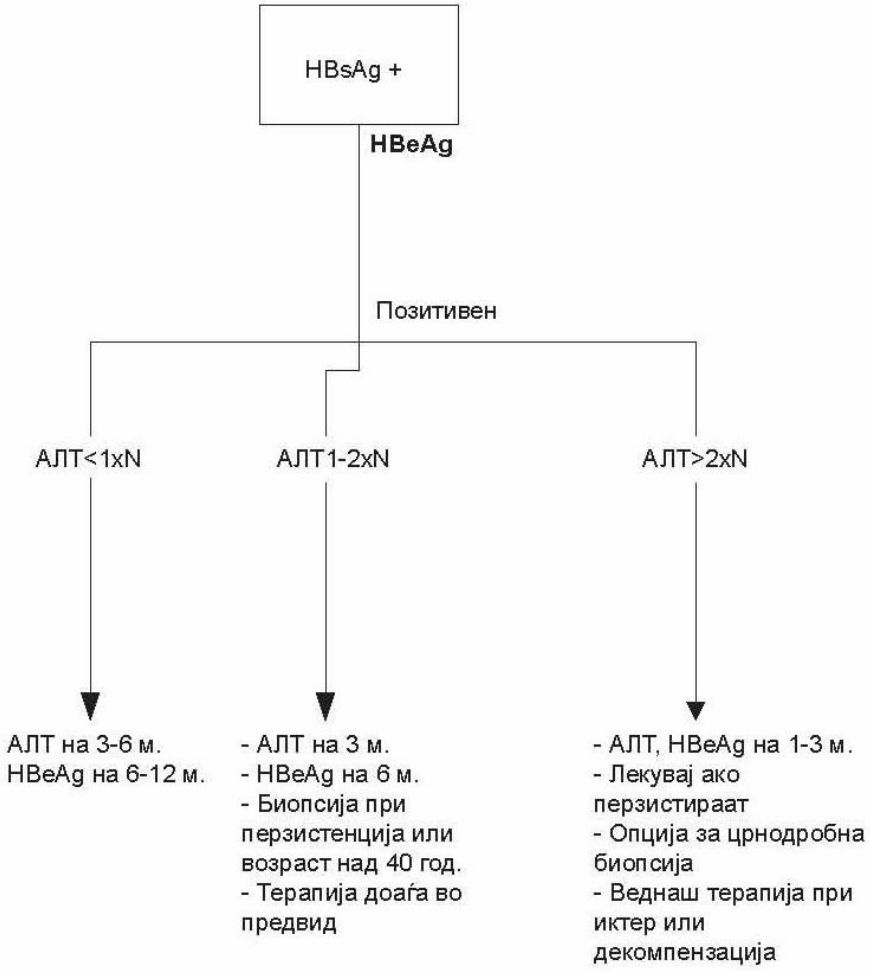

Алгоритам 4: Водење на хронична ХБВ инфекција

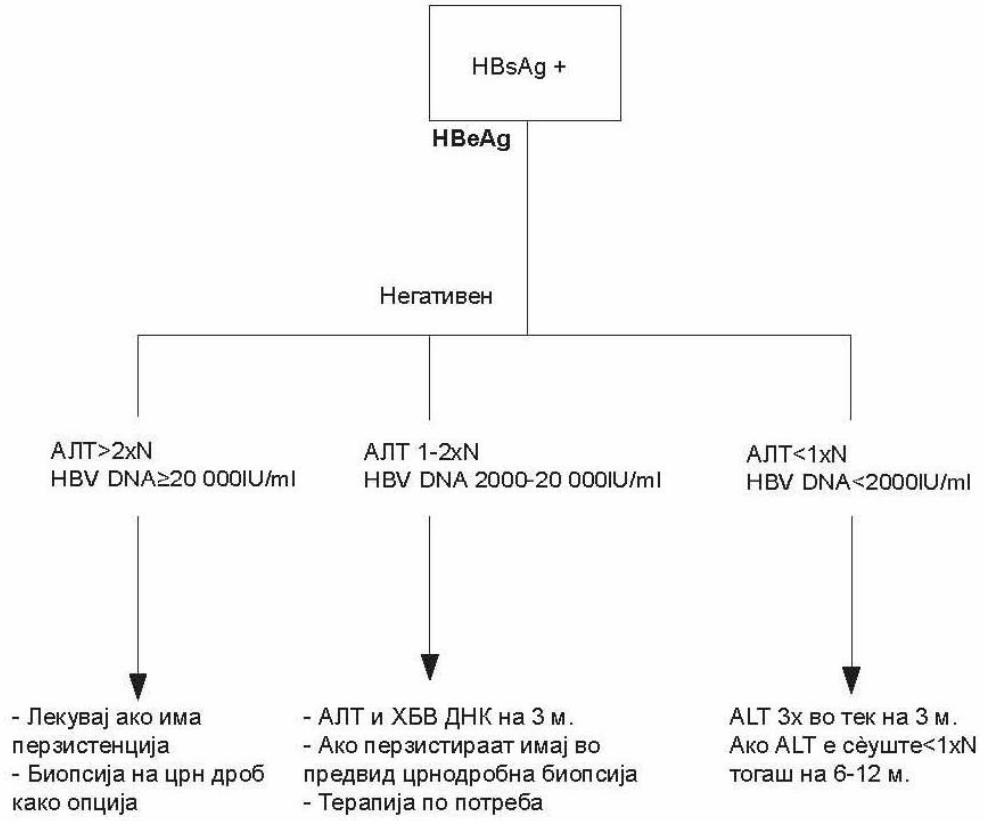

3338.

Врз основа на член 114-а од Законот за здравствената заштита ("Службен весник на Република Македонија", бр. 38/91, 46/93, 55/95, 10/04, 84/05, 111/05, 65/06, 5/07, 77/08, 67/09 и 88/10), министерот за здравство донесе

У П А Т С Т В О
ЗА НАЧИНОТ НА ВРШЕЊЕ НА ЗДРАВСТВЕНАТА ДЕЈНОСТ КОЈА СЕ ОДНЕСУВА НА ТРЕТМАНОТ НА ХРОНИЧНАТА КОРОНАРНА АРТЕРИСКА БОЛЕСТ

Член 1

Со ова упатство се пропишува начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на третманот на хроничната коронарна артериска болест.

Член 2

Начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на Третманот на хроничната коронарна артериска болест е даден во Прилог 1, кој е составен дел на ова упатство.

Член 3

За секој поединечен случај, по сопствена оценка, докторот може да отстапи од одредбите на ова упатство во секоја фаза од третманот на пациентот, со соодветно образложение за потребата за отстапување и со проценка за натамошниот тек на третманот.

Потребата за отстапување и оценката од став 1 на овој член од страна на докторот соодветно се документира во медицинското досие на пациентот.

Член 4

Ова упатство влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“, а ќе се применува една година од денот на неговото влегување во сила.

Бр. 10-10297/5
6 декември 2010 година
Скопје

Министер,
д-р **Бујар Османи,** с.р.

Третман на хроничната коронарна артериска болест

ОСНОВНИ ПРАВИЛА

- Анамнезата, физикалниот наод и некои основни испитувања вообичаено се доволни за клиничка дијагноза на стабилна ангина пекторис (АПс).
- Дијагнозата често се потврдува врз основа на поволен одговор на медикаментозна терапија.
- За потврдување на дијагнозата и планирање на натамошниот третман, иницијална неинвазивна стратегија подразбира примена на коронарен стрес тест (КСТ), миокардна перфузиона томосцинтиграфија (МПС) или стрес ехокардиографија.
- Коронарниот стрес тест дава податоци за толеранцијата на напор, хемодинамскиот одговор, симптомите и ST-сегмент промените. Миокардната перфузиона томосцинтиграфија и стрес ехокардиографијата се алтернативни иследувања, кога КСТ не може да биде изведен, е неинтерпретабилен или последователно по КСТ кога дијагнозата останува нејасна.
- Покрајнивната улога во иницијалната проценка, МПС и стрес ехокардиографијата даваат податок и за екстензивноста и локализацијата на исхемијата.
- Ехокардиографијата и другите неинвазивни иследувања (магнетна резонанца) даваат податок за левокоморната функција.
- Тешка новооткриена или прогресивна - нестабилна ангина пекторис често бара итна хоспитализација и понекогаш ангиопластика или реваскуларизација.
- Третманот на хронична КАБ вклучува проценка на вкупниот ризик, третманот на ризик-факторите е каузален (причински) третман.
- Основната терапија за повеќето пациенти се состои од нитрати, аспирин, бета-блокатори, АКЕ инхибитори и статини.

ДЕФИНИЦИЈА

- Во хронична коронарна артериска болест (хронична КАБ) спаѓаат следниве групи пациенти:
  - пациенти со прележан миокарден инфаркт,
  - пациенти по миокардна реваскуларизација со:
    - перкутана коронарна интервенција (ПКИ), или
    - хируршка миокардна реваскуларизација (аорто-коронарен бајпас – АКБП);
  - пациенти со ангиографски докажана КАБ и
  - пациенти кај кои со неинвазивни дијагностички процедури е добиен реален-доказ за миокардна исхемија, кои се без симптоми-асимптоматски или со симптоми и знаци на стабилна ангина пекторис, клинички синдром којшто се одликува со нелагодност во градите, вратот, рамото, грбот или раката, типично провоцирана од напор или емоционален стрес, а се смирува со нитроглицерин.
- За да се смета дека пациентот има АПс, нужно е:
  - симптомите да се стабилни во последните 60 дена;
  - во тој период да нема промена во честотата, траењето, провоцирачките фактори и начинот на смирување на болката;
  - да нема докази за скорешна миокардна повреда.

ДИЈАГНОЗА И РИЗИК СТРАТИФИКАЦИЈА

Почетни дијагностичко-прогностички испитувања

Анамнеза:

- Одлики на **градна болка** типична за стабилна ангина пекторис:
  - Квалитет: притисок, стегање, печење, гушење;
  - Локализација: ретростернална, епигастрична, долна вилица;
  - Пропагација: врат, долна вилица, рамо, двете раце, епигастриум, субстернално;
  - Траење: најчесто 2-10 минути, но не подолго од 20 минути;
  - Провоцирачки фактори: физички напор, психички стрес, големо количество • храна, изложување на ладно;
  - Начин на смирување: со одмор или НТГ.
  - **Придружни симптоми**: страв, потење, забрзана срцева работа. Само половина од пациентите имаат типична презентација. Анамнезата за градна болка е потипична за дијагноза кај мажи отколку кај жени на возраст <50 години. Веројатноста за КАБ кај мажи на возраст >55 години со типична градна болка е 90%.
  - Податок за застапеност на **ризик-фактори** за КАБ.
  - Податок за можни **неатерогени причини** (пр. аортна стеноза).
  - Податок за симптоми на **системска атеросклероза** (клаудикации, ТИА, шумови).
  - Податок за минати и/или актуелни заболувања и коморбидитети.

Важно! Можни се разни форми на атипична симптоматологија:

- Асимптоматски пациенти: жени, болни со дијабет, неуропатии, возрасни пациенти.
- Диспнеа при напор може да биде презентирачки симптом наместо градната болка.
- Други форми на клиничка презентација на хронична КАБ се: колапс при напор, аритмии, нестабилна ангина, акутна или хронична срцева слабост, миокарден инфаркт и ненадејна срцева смрт.

Табела 1. Клиничка класификација на градна болка

Тип на градна болка	**Одлики**
Типична ангина	*Исполнува 3 од наведените карактеристики:* • Субстернална градна болка (со одреден квалитет и времетраење) • Провоцирана со напор или стрес • Смирувачка со одмор и/или нитроглицерин
Атипична ангина	*Исполнува 2 од наведените карактеристики*
Некардијална градна болка	*Исполнува 1 или ниедна од наведените карактеристики*

Модифицирано од Diamond-1983г.

- Одлики на атипична градна болка, која не упатува на КАБ:
  - се појавува и во одмор,
  - толеранцијата на напор е добра и покрај болката,
  - трае со часови и денови,
  - поврзана е со дишење или движење на градниот кош,
  - има остар карактер,
  - лоцирана е латерално во предел на срцевиот врв,
  - може да се чувствува на допир,
  - се доживува како палпитации или повремени предвремени удари,
  - лоцирана е во горниот абдомен или под левиот ребрен лак,
  - не се смирува со НТГ во тек на неколку минути.

Табела 2. Градација на ангина пекторис (CCSC) според Канадското кардиоваскуларно здружение за степенот на функционална онеспособеност на пациентот

Класа на АП	Појава на АП	Толеранција на напор
CCS -класа 1	Само при ексцесивен напор	≥120 W
CCS -класа 2	При брзо одење или одење по нагорнина	80-120 W
CCS -класа 3	При одење по рамно со нормална брзина	20-80 W
CCS -класа 4	Во мир, при зборување или облекување	<20 W

Физикален преглед:

Физикалниот наод кај пациент со хронична КАБ е најчесто нормален доколку нема некое придружно заболување или нарушување.

- Физикалниот наод **вон епизода на градна болка** може да идентификува присуство на:
  - систолни шумови: пациентите со КАБ често имаат придружена каротидна болест или генерализирана атеросклеротична болест. Аортна стеноза исто така често е придружена со КАБ;
  - парадоксално цепење на II срцев тон или со срцева палпација детектирано присуство на ЛКХ[1]. Пациент со ЛКХ може да добие градна болка дури и при лесна КАБ;
  - бледило како последица на анемија.
- Физикалниот наод **за време на градна болка** може да идентификува појава на:
  - трет/четврт срцев тон, како и појава на белодробни 'ркалки како транзиторни знаци за срцева слабост, која може да се појави по продолжен исхемичен напад;
  - шум на митрална регургитација (поради исхемија на папиларен мускул); парадоксално цепење на II срцев тон.

Напомена! Физикалниот преглед има за цел да идентификува: појава на левокоморна дисфункција како последица на миокардна исхемија, како и евентуално постоење на друго срцево или несрцево заболување, кое може да резултира со појава на градна болка.

1 ЛКХ - левокоморна хипертрофија

Табела 3. Состојби коишто провоцираат или влошуваат исхемија од неатерогено потекло (во отсуство на значајна КАБ): ACC/AHA.

Зголемена кислородна побарувачка	Намалено кислородно снабдување
Несрцеви: • Хипертермија • Хипертиреоидизам • Симпатомиметична токсичност (кокаин) • Артериска хипертензија • Анксиозност • А-В фистула	**Несрцеви:** • Анемија • Хипооксемија (пневмонија, астма, ХОББ, ПАХ, апнеа во сон) • Симпатомиметична токсичност (кокаин) • Хипервискозност • Полицитемија
Срцеви: • Хипертрофична кардиомиопатија • Аортна стеноза • Дилататива кардиомиопатија • Тахикардија (преткоморна, коморна)	**Срцеви:** • Аортна стеноза • Хипертрофична кардиомиопатија

Легенда: ХОББ - хронична обструктивна белодробна болест; ПАХ - пулмонална артериска хипертензија; А-В артерио-венска

Основни лабораториски испитувања[2]

- **Треба да се прави кај сите пациенти:**
  - Липиден статус: вкупен холестерол, HDL -холестерол, LDL -холестерол, триглицериди (ннд[3]-**B**); гликемија (ннд-**B**); полна крвна слика, вклучително и Ле (ннд-**B**) во дијагноза и во прогноза); креатинин (ннд-**C**).
- **Треба да се прави кај пациенти кај кои врз основа на клиничка евалуација е индицирано:**
  - маркери на миокардно оштетување (ако постојат индиции за АКС [4]) (ннд-**A**)
  - функција на тиреоидна жлезда (ннд-**C**).
- **Умно е да се прави:**
  - OGTT (орален гликоза толеранс тест) (ннд-**B**)(се препорачува кај сите пациенти со прележан миокарден инфаркт без докажана шеќерна болест, доколку постои сомнеж за метаболички синдром).
- **Би можело да се прави:**
  - HsCRP (високо сензитивен Ц реактивен протеин) (ннд -**B**);

2 ограничено достапни во Р Македонија (се однесува на анализите со ниво на препорака: би можело да се прави

3 ннд=ниво на доказ

4 АКС акутен коронарен синдром

- LpA, Apo A, Apo B (ннд-**B**);
- хомоцистеин (ннд-**B**) ;
- Hgb A1C (ннд-**B**) ;
- NT-BMP (натриуретичен пептид) (ннд-**B**).

Рендгенографија на срце и бели дробови

- Вообичаено е нормална кај пациенти со хронична КАБ.
- Индицирана е за потребите на диференцијална дијагноза: срцева слабост (СС) (ннд-**C**), валвуларна болест (валвуларни калцификати), перикардит, дисекција на аорта или белодробно заболување (ннд-**B**).

- **Треба да се прави:**
  - При сомнеж за СС, (ннд-**C**) патолошки наод при срцева аускултација, или сомнеж за белодробна болест (ннд-**B**).

Електрокардиограм (ЕКГ)

- Вообичаено во мирување е нормален (кај 30-50% од пациентите).
- Можно е присуство на:
  - патолошки Q забец (претходен МИ)
  - ST-T бран абнормалности (се сензитивни но неспецифични)
  - лесно продолжен PR интервал (<240 мс)
  - знаци за ЛКХ
  - блок на лева гранка.
- За време на градна болка кај >50% од пациентите доаѓа до појава на ST - сегмент депресија, која е реверзибилна и е силен доказ за КАБ.
- Кај пациенти со ST-T абнормалности во мирување, за време на градна болка- може да дојде до нормализирање, т.н. псевдонормализација.

- **Треба да се прави кај сите пациенти:**
  - вон епизода на градна болка за иницијална евалуација (ннд-**C**) во цел на дијагноза и во прогноза);
  - за време на епизода на градна болка (ннд-**B**).

Проценка на ризик за постоење на КАБ и појава на идни несакани срцеви збиднувања

- Врз основа на основните испитувања се проценува клиничката веројатност за постоење на КАБ, така што пациентите се стратификуваат во три групи:
  - Пациенти со ниска веројатност (<10%) за постоење на КАБ;
  - Пациенти со умерена веројатност (10-90%) за постоење на КАБ;
  - Пациенти со висока веројатност (>90%) за постоење на КАБ и појава на идни несакани срцеви збиднувања, што ја одредува понатамошната дијагностичко-терапевтска процедура.

- Основни карактеристики врз основа на кои се врши ризик стратификација:
  - Левокоморна функција (изразена преку истисната фракција-ИФ);
  - Анатомска распространетост на КАБ (број на зафатени коронарни крвни садови);
  - Стабилност/нестабилност на атеросклеротичната плака (влошување на клиничките симптоми);
  - Општа состојба на пациентот и присуството на несрцеви заболувања.
- Ризик стратификација може да се врши и врз основа на клинички показатели, што е дадено во Табела 4.

Табела 4. Проценка на непосреден ризик за смрт или нефатален миокарден инфаркт кај пациентите, врз основа на наодите од основните испитувања.
едно од наведеното:

Висок ризик	**Умерен ризик**	**Низок ризик**
Присуство на најмалку едно од наведеното: • Продолжителна градна болка (>20 мин), која се уште трае • Белодробен едем • Динамични ST -сегмент промени ≥1 мм • АР со нова MR • АР со хипотензија	*Присуство на најмалку едно од наведеното:* • Продолжителна градна болка (>20 мин), во моментот нема • АР ноќе • АР со динамични ST - сегментпромени • Новопојавена АР (CCSC-III ,IV) • Патолошки Q, ST - депр. ≤1мм • Возраст >65	*Присуство на најмалку едно од наведеното:* • Зголемена честота, тежина, времетраење наАР • АР со низок праг • АР de novo • (2 недели-2 месеци)

Легенда: АР - ангина пекторис, MR - митрална регургитација, CCSC - класификација според Канадското кардио-васкуларно здружение.

Дополнителни дијагностичко-прогностички испитувања

Се преземаат заради дијагноза, ризик стратификација и прогноза на болни со ХКАБ, како и детектирање на други причини за градна болка.

Коронарен стрес тест (КСТ)

Коронарен стрес тест се изведува заради потврда на дијагнозата и/или проценка на тежината на болеста.

Препораки за примена на КСТ како почетно испитување за поставување дијагноза на хронична КАБ кај симптоматски пациенти:

- **Треба да се прави кај:**
  - Симптоматски пациенти со умерена преттест-веројатност за КАБ (проценета врз основа на возраст, пол и симптоми), кои имаат интерпретабилен ЕКГ (вклучувајќи ги оние со блок на десна гранка и ST-сегмент депресија <1мм) и можат да се оптоварат со напор (ннд- **B**)

- **Умно е да се прави кај:**
  - Пациенти со сомнеж за вазоспастична ангина (ннд- **C**).

- **Би можело да се прави кај:**
  - Пациенти со ≥1мм ST-сегмент депресија на базален ЕКГ, или кои се на терапија со дигоксин (ннд-**B**)
  - Пациенти со ниска преттест-веројатност за КАБ (проценета врз основа на возраст, пол и симптоми). (ннд-**B**)

- **Не се препорачува кај:**
  - Пациенти со ЕКГ абнормалности:
    - WPW облик на ЕКГ (ннд-**B**)
    - Ритам на електростимулатор (pacemaker) (ннд-**B**)
    - ≥1 мм ST-сегмент депресија во мир (ннд-**B**)
    - Блок на лева гранка (ннд-B)
  - Пациенти со потврдена КАБ (како пациенти со претходен МИ или ангиографски докажана КАБ). Но, кај овие пациенти КСТ има улога во проценка на функционален капацитет и прогноза. (ннд-**B**)

Препораки за примена на КСТ како почетно испитување за поставување дијагноза на хронична КАБ кај асимптоматски пациенти:

- **Умно е да се прави кај:**
  - Асимптоматски пациенти со дијабет, кои планираат интензивна физичка активност. (ннд-**C**)

- **Би можело да се прави кај:**
  - Пациенти со бројни ризик-фактори (ХТА, ХЛП, дијабет, пушење, семејна оптовареност), со цел да послужи како терапевтски водич за редукција на ризик–фактори.
  - Евалуација на асимптоматски мажи >45 години и жени >55 години, кои:
    - планираат да отпочнат интензивна физичка активност, особено ако воделе седантерен живот
    - се занимаваат со професии при кои влијаат врз јавната безбедност
    - имаат висок ризик за КАБ врз основа на постоење друга болест (ПВБ и/или хронична бубрежна болест).

- **Не се препорачува како:**
  - Рутински скрининг кај асимптоматски пациенти.

Препораки за примена на КСТ заради ризик стратификација и прогноза на болни со хронична КАБ:

- **Треба да се прави кај:**
  - Сите пациенти без значајни патолошки промени на ЕК-грамот во мир (кои се подложени на иницијална евалуација) (ннд-**B**)
  - Пациенти со сомнеж за КАБ или позната КАБ, кои биле претходно евалуирани, а кај кои дошло до значајни промени во симптоматологијата. (ннд-**C**)

- **Умно е да се прави кај:**
  - Пациенти по реваскуларизација (ПКИ или хируршка) кај кои доаѓа до влошување на симптоматскиот статус. (ннд-**B**)

- **Би можело да се прави кај:**
  - Пациенти со патолошки ЕК-грам во мир од типот на:
    - WPW синдром (ннд-**B**)
    - Ритам на електростимулатор (pacemaker) (ннд-**B**)
    - ≥1мм ST-сегмент депресија (ннд-**B**)
    - Блок на лева гранка. (ннд-**B**)
  - Рутинска периодична реевалуација во отсуство на клинички промени, со цел да послужат за водење на медикаментозниот третман. (ннд-**C**)

- **Не се препорачува кај:**
  - Пациенти со сериозни коморбидитети, кои го намалуваат преживувањето или индикацијата на реваскуларизација (ннд-**C**)
  - Високоризични пациенти со нестабилна ангина. (ннд-**C**)

Препораки за примена на КСТ кај пациенти по реваскуларизација:

- **Умно е да се прави кај:**
  - Пациенти по реваскуларизација (ПКИ или хируршка) кај кои доаѓа до влошување на симптоматскиот статус (ннд-**B**)
  - Пациенти по реваскуларизација (ПКИ или хируршка), во склоп на рехабилитацијата, за планирање на степенот на физичка активност. (ннд-**B**)

- **Би можело да се прави кај:**
  - Детекција на рестеноза кај селектирани високоризични асимптоматски пациенти во тек на првите 12 месеци по ПКИ (ннд-**B**)

- Рутинска периодична реевалуација кај селектирани високоризични асимптоматски пациенти со цел детекција на рестеноза, графт оклузија, некомплетна реваскуларизација и прогресија на КАБ. (ннд-**B**)

Не се препорачува кај:

- Локализација на исхемија при планирање на ПКИ интервенција (ннд-**B**)
- Рутинско периодично мониторирање на асимптоматски пациенти по ПКИ или АКБП без специфична индикација. (ннд-**B**)

Табела 5. Веројатност за КАБ кај симптоматски пациенти, базирано врз возраст, пол, класификација на симптомите и коригирана според резултатите од КСТ (ACC/AHA)

Возраст	Типична ангина		Атипична ангина		Неангинозна градна болка	
	мажи	жени	мажи	жени	мажи	жени
30-39	69,7	25,8	21,8	4,2	5,2	0,8
40-49	87,3	55,2	46,1	13,3	14,1	2,8
50-59	92,0	79,4	58,9	32,4	21,5	8,4
60-69	94,3	90,1	67,1	54,4	28,1	18,6

Доколку се додаде нивото на ST-сегмент депресија при КСТ, се добива следниов ризик за КАБ:

Возраст	ST-депресија (мм)	Типична ангина		Атипична ангина		Неангинозна градна болка		Асимптоматски пациенти	
		мажи	жени	мажи	жени	мажи	жени	мажи	жени
30-39	0.0-0,4	25	7	6	1	1	<1	<1	<1
	0,5-0,9	68	24	21	4	5	1	2	4
	1,0-1,4	83	42	38	9	10	2	4	<
	1,5-1,9	91	59	55	15	19	3	7	1
	2,0-2,4	96	79	76	33	39	8	18	3
	>2,5	99	93	92	63	68	24	43	11
40-49	0-0,4	61	22	16	3	4	1	1	<1
	0,5-0,9	86	53	44	12	13	3	5	1
	1,0-1,4	94	72	64	25	26	6	11	2
	1,5-1,9	97	84	78	39	41	11	20	4
	2,0-2,4	99	93	91	63	65	24	39	10
	>2,5	>99	98	97	86	87	53	69	28
50-59	0-0,4	73	47	25	10	6	2	2	1
	0,5-0,9	91	78	57	31	20	8	9	3
	1,0-1,4	96	89	75	50	37	16	19	7
	1,5-1,9	98	94	86	67	53	28	31	12
	2,0-2,4	99	98	94	84	75	50	54	27
	>2,5	>99	99	98	95	91	78	81	56
60-69	0-0,4	79	69	32	21	8	5	3	2
	0,5-0,9	94	90	65	52	26	17	11	7
	1,0-1,4	97	95	81	72	45	33	23	15
	1,5-1,9	99	98	89	83	62	49	37	25
	2,0-2,4	99	99	96	93	81	72	61	47
	>2,5	>99	99	98	98	94	90	85	76

Радионуклидни методи на визуелизација - МПС и стрес ехокардиографија

Најдобро проценети методи на визуелизација, кои комбинираат оптоварување на пациентот, се стрес ехокардиографија и миокардна перфузиона сцинтиграфија. Можат да применуваат оптоварување со напор или фармаколошко оптоварување, а се користат во дијагностички и во прогностички цели. Методите имаат предност над класичниот КСТ во смисла на повисока сензитивност, квантификација и локализација на регијата на исхемија, како и моќ да даде информација и во услови на патолошки ЕКГ во мир и кај пациенти коишто не можат да бидат оптоварени со напор. Тие имаат предности кај пациентите по реваскуларизација (споредено со КСТ), бидејќи даваат информација за локализацијата на исхемијата во услови на позната КАБ и кај ангиографски интермедиерна лезија. Исто така, доказот на исхемија, односно нејзино отсуство (во услови на потврдена КАБ), дава прогностичка информација за идните несакани збиднувања. Двете методи даваат податоци и за левокоморната функција како во мир, така и, што е особено важно, при напор.

Препораки за примена на радионуклидните методи на визуелизација и стрес ехокардиографијата со оптоварување со напор, како почетно испитување со цел дијагностицирање на хронична КАБ кај пациенти коишто можат да бидат оптоварени со напор:

- **Треба да се прави кај:**
  - Пациенти со умерена преттест-веројатност за КАБ, кои имаат патолошки базален ЕКГ:
    - WPW облик на ЕКГ (ннд-**B**)
    - ≥1 мм ST-сегмент депресија во мир (ннд-**B**)
  - Пациенти со неодреден КСТ, но кои постигнале добра толеранција на напор, кои немаат висока веројатност за КАБ и кај кои дијагнозата сè уште не е потврдена. (ннд-**B**)

- **Умно е да се прави како:**
  - Оптоварување со напор кај пациенти со претходна реваскуларизација (ПКИ или АКБП) кај кои е важна локацијата на исхемијата (ннд-**B**)
  - Алтернатива на КСТ во услови кога опремата, обученоста на персоналот и цената тоа го дозволуваат (ннд-**B**)
  - Алтернатива на КСТ кај пациенти со ниска преттест-веројатност за КАБ (жени или пациенти со атипична градна болка) (ннд-**B**)
  - Проценка на функционалната тежина на интермедиерна лезија по СК (ннд-**C**)
  - Локализација на исхемијата при планирана реваскуларизација кај пациенти со претходна СК (ннд-**B**)
  - Проценка на миокардната животоспособност. (ннд-**B**)

- **Би можело да се прави:**
  - Како почетно иследување кај пациенти со нормален базален ЕКГ, кои можат да бидат оптоварени со напор и не примаат дигоксин (ннд–**B**)
  - Како почетно иследување кај пациенти со ниска или висока преттест-веројатност за КАБ со патолошки базален ЕКГ од типот на:
    - WPW синдром (ннд-**B**)
    - >1мм ST-сегмент депресија (ннд-**B**)
  - Како почетно иследување кај пациенти со ниска или висока преттест-веројатност за КАБ со патолошки базален ЕКГ од типот на:
    - ритам на електростимулатор (ннд-**C**)
    - блок на лева гранка. (ннд-**B**)

Препораки за примена на радионуклидните методи на визуелизација и стрес ехокардиографијата со фармаколошко оптоварување како почетно испитување во дијагноза на КАБ кај пациенти коишто не можат да бидат оптоварени или да постигнат адекватно оптоварување со напор:

- **Треба да се прави како:**
  - Фармаколошко оптоварување (аденозин, дипиридамол) кај пациенти со умерена преттест- веројатност за КАБ, кои имаат патолошки базален ЕКГ:
    - Ритам на електростимулатор (pacemaker) (ннд-**C**)
    - Блок на лева гранка (ннд-**B**)
  - Фармаколошко оптоварување (аденозин, дипиридамол, добутамин) кај пациенти со умерена преттест-веројатност за КАБ, кои имаат патолошки базален ЕКГ:
    - Употреба на дигоксин со > 1 мм ST-сегмент депресија (ннд-**B**)
    - ЛКХ со > 1 мм ST-сегмент депресија на базален ЕКГ (ннд-**B**)
  - Фармаколошко оптоварување (аденозин, дипиридамол, добутамин) кај пациенти со неодреден КСТ, кои не постигнале соодветно ниво на оптоварување, кои не можат да бидат оптоварени со напор и кај кои дијагнозата сè уште не е потврдена. (ннд-**B**)

- **Умно е да се прави:**
  - Како фармаколошко оптоварување кај пациенти со претходна реваскуларизација (ПКИ или АКБП) кај кои е важна локацијата на исхемијата (ннд-**B**)
  - Како алтернатива на оптоварување со напор (КСТ) во услови кога опремата, обученоста на персоналот и цената тоа го дозволуваат (ннд-**B**)
  - Како алтернатива на КСТ кај пациенти со ниска преттест-веројатност за КАБ (жени или пациенти со атипична градна болка) (ннд-**B**)
  - За проценка на функционалната тежина на интермедиерна лезија по СК (ннд- **C**)

- За локализација на исхемијата при планирана реваскуларизација кај пациенти со претходна СК (ннд-**B**)
- За проценка на миокардна животоспособност. (ннд-**B**)

- **Би можело да се прави како:**
  - Фармаколошко оптоварување или добутаминска ехокардиографија кај пациенти со ниска или висока веројатност за КАБ во отсуство на блок на лева гранка или ритам на електростимулатор (pacemaker) (ннд-**B**)
  - Фармаколошко оптоварување кај пациенти со ниска или висока веројатност за КАБ при постоење на блок на лева гранка (ннд-**B**) или ритам на електростимулатор (pacemaker) (ннд-**C**)
  - Добутаминска ехокардиографија кај пациенти со блок на лева гранка. (ннд-**C**)

Препораки за примена на радионуклидните методи на визуелизација и стрес ехокардиографија како почетно испитување за дијагноза и ризик стратификација кај асимптоматски пациенти:

- **Би можело да се прави како:**
  - Оптоварување со напор кај асимптоматски пациенти со тешки коронарни калцификати на ЕВСТ, кои може да се оптоварат, а имаат патолошки базален ЕКГ:
    - WPW облик на ЕК-грам (ннд-**C**)
    - >1 мм ST-сегмент депресија во мир (ннд-**C**)
  - Оптоварување со напор кај асимптоматски пациенти со умерен или висок ризик за КАБ, кои имаат високоризични професии (ннд-**B**)
  - Фармаколошко оптоварување (аденозин, дипиридамол), кај пациенти со висок коронарен калциумски скор со абнормалности по тип на:
    - Ритам на електростимулатор (pacemaker) (ннд-**C**)
    - Блок на лева гранка (ннд-**C**)
  - Фармаколошко оптоварување (аденозин, дипиридамол), кај асимптоматски пациенти со умерен или висок ризик за КАБ коишто имаат високоризични професии (ннд-**C**)
  - Фармаколошко оптоварување (аденозин, дипиридамол), или добутаминска ехокардиографија кај пациенти со можна исхемија на амбулаторен ЕКГ-мониторинг или со висок калциумски скор кај пациенти коишто не можат да се оптоварат со напор. (ннд-**C**)

- **Не се препорачува:**
  - Оптоварување со напор или фармаколошко оптоварување или добутаминска ехокардиографија кај асимптоматски пациенти со нормален базален ЕКГ, кои не примаат дигоксин (ннд-**C**)
  - Фармаколошко оптоварување или добутаминска ехокардиографија кај асимптоматски пациенти, кои може да се оптоварат со напор, не примаат дигоксин, немаат блок на лева гранка, ниту ритам на електростимулатор. (ннд-**C**)

Препораки за примена на радионуклидните методи на визуелизација и стрес ехокардиографија по КСТ за дијагноза и ризик стратификација на КАБ кај асимптоматски пациенти:

- **Би можело да се прави:**
  - Оптоварување со напор кај асимптоматски пациенти со умерен или висок Duke Treadmill ризик-скор (ннд-**C**)
  - Фармаколошко оптоварување (аденозин или дипиридамол) или добутаминска ехокардиографија кај асимптоматски пациенти со претходен неинтерпретирачки КСТ (ннд-**C**)

- **Не се препорачува:**
  - Фармаколошко или оптоварување со напор или стрес ехокардиографија кај асимптоматски пациенти со низок Duke Treadmil ризик–скор. (ннд-**C**)

Препораки за примена на радионуклидните методи на визуелизација и стрес ехокардиографија како почетно иследување во ризик стратификација на болни со хронична КАБ, кои можат да се оптоварат со напор:

- **Треба да се прави:**
  - За да се одредат распространетоста, тежината и локализацијата на болеста, кај пациенти без блок на лева гранка или ритам на електростимулатор (pacemaker), а кои имаат патолошки ЕКГ во мир (блок на десна гранка, >1мм ST-сегмент депресија, или употребуваат дигоксин-состојби коишто спречуваат точна интерпретација на ЕКГ промените при напор) (ннд-**C**)
  - Кај пациенти со неодреден КСТ, а со умерена или висока веројатност за КАБ. (ннд-**B**)

- **Умно е да се прави:**
  - Кај пациенти со влошување на симптомите по реваскуларизација (ннд-**B**)
  - Како алтернатива на КСТ во услови кога цената, опремата и обученоста на персоналот тоа го овозможуваат. (ннд-**B**)

- **Не се препорачува:**
  - Оптоварување со напор кај пациенти со патолошки ЕКГ по типот на блок на лева гранка, ритам на електростимулатор или WPW (ннд-**C**)
  - Која било од методите на визуелизација кај пациенти со тешки коморбидитети, кои го ограничуваат преживувањето. (ннд-**C**)

Препораки за примена на радионуклидните методи на визуелизација и стрес ехокардиографија како почетно иследување во ризик стратификација на болни со хронична КАБ, кои не можат да се оптоварат со напор:

- **Треба да се прави:**
  - Кај сите пациенти коишто не можат да бидат оптоварени со напор (ннд-**B**)
  - Фармаколошко оптоварување со аденозин или дипиридамол, заради одредување на распространетоста, тежината и локализацијата на болеста, кај пациенти со блок на лева гранка или ритам на електростимулатор (pacemaker). (ннд-**C**)

- **Умно е да се прави:**
  - Во сите ситуации како алтернатива на КСТ во услови кога цената, опремата и обученоста на персоналот тоа го овозможуваат. (ннд-**B**)

- **Би можело да се прави:**
  - Добутаминска ехокардиографија кај пациенти со блок на лева гранка. (ннд-**C**)

- **Не се препорачува:**
  - Фармаколошко оптоварување кај пациенти со тешки коморбидитети, кои го ограничуваат преживувањето. (ннд-**C**)

Препораки за примена на радионуклидните методи на визуелизација и стрес ехокардиографија како почетно иследување во ризик стратификација на асимптоматски пациенти:

- **Би можело да се прави:**
  - Оптоварување со напор кај асимптоматски пациенти со висок калциумски скор на ЕВСТ, кои можат да се оптоварат со напор, а имаат едно од следново:
    - WPW облик на ЕКГ (ннд-**C**)
    - <1 мм ST-сегмент депресија во мир (ннд-**C**)
  - Оптоварување со напор кај асимптоматски пациенти коишто имаат високоризични професии (ннд–**B**)
  - Фармаколошко оптоварување со вазодилататори кај пациенти со висок калциумски скор на ЕВСТ, но со патолошки базален ЕКГ:
    - Ритам на електростимулатор (pacemaker) (ннд-**C**)
    - Блок на лева гранка (ннд-**C**)
  - Фармаколошко оптоварување кај пациенти со можна исхемија на амбулаторно ЕКГ-мониторирање и/или висок калциумски скор на ЕВСТ кај пациенти коишто не можат да се оптоварат со напор. (ннд-**C**)

- **Не се препорачува:**
  - Оптоварување со напор кај асимптоматски пациенти со блок на лева гранка (ннд-**C**)
  - Која било од методите на визуелизација како почетно испитување кај асимптоматски пациенти со нормален ЕК-грам, кои не примаат дигоксин (ннд-**C**)
  - Фармаколошко оптоварување или добутаминска ехокардиографија кај

асимптоматски пациенти, кои можат да се оптоварат со напор, немаат блок на лева гранка или ритам на електростимулатор (ннд-**С**).

Препораки за примена на радионуклидните методи на визуелизација и стрес ехокардиографија по КСТ во ризик стратификација на асимптоматски пациенти:

- **Би можело да се прави како:**
  - Оптоварување со напор кај асимптоматски пациенти коишто имале умерен или висок Duke Treadmil скор (ннд-**С**)
  - Фармаколошко оптоварување кај асимптоматски пациенти со претходно неинтерпретирачки ЕКГ при КСТ (ннд-**С**).

- **Не се препорачува:**
  - Која било од методите на визуелизација кај асимптоматски пациенти со низок Duke Treadmil скор (ннд-**С**).

Ехокардиографија/радионуклидна вентрикулографија

Дводимензионална и доплер ехокардиографија имаат улога во потврдување или исклучување на валвуларна срцева болест или хипертрофична кардиомиопатија како причина за симптомите и во проценка на ЛК функција. Се проценува: глобалната левокоморна функција, сегментните абнормалности на sидното движење, исхемична митрална регургитација, ЛК аневризма или интракавитарни тромби.

Препораки за примена на ехокардиографија/радионуклидна вентрикулографија заради дијагностицирање на КАБ:

- **Треба да се прави кај:**
  - Пациенти со патолошки наод при аускултација, кој сугерира валвуларна срцева болест или хипертрофична кардиомиопатија (ннд-**В**)
  - Пациент со сомнеж за срцева слабост (ннд-**В**)
  - Пациент со претходен миокарден инфаркт (ннд-**В**)
  - Пациент со блок на лева гранка, патолошки Q забец, други значајни патолошки промени на ЕКГ, ЕКГ-знаци за ЛК хипертрофија (ннд-**С**).

- **Умно е да се прави кај:**
  - Пациенти со клик или шум којшто сугерира ПВМ (ннд-**С**).

- **Не се препорачува кај:**
  - Пациенти со нормален ЕКГ, без претходен МИ, без знаци коишто сугерираат срцева слабост, валвуларна болест или хипертрофична кардиомиопатија (ннд-**С**).

Препораки за примена на ехокардиографија/радионуклидна вентрикулографија за ризик стратификација и прогноза на болните со хронична КАБ заради проценка на левокоморната функција во мирување:

- **Треба да се прави кај:**
  - Пациенти со сомнеж за срцева слабост, патолошки наод при аускултација, патолошки ЕКГ, претходен МИ, патолошки Q забец, блок на гранка, значајни ST-сегмент промени (ннд-**B**)
  - Пациенти со артериска хипертензија (ннд-**B**)
  - Пациенти со систолен шум којшто сугерира митрална регургитација за проценка на етиологија и тежина (ннд-**C**)
  - Пациенти со комплексни коморни аритмии (ннд-**B**).

- **Умно е да се прави кај:**
  - Пациенти со нормален ЕКГ во мир, без претходен МИ, кои не се сметаат за кандидати за СК (ннд-**C**).

- **Не се препорачува:**
  - Периодична реевалуација на ЛК функција кај стабилен пациент (ннд-**C**)
  - Пациенти со нормален ЕКГ, без претходен МИ и без симптоми и знаци на срцева слабост (ннд-**B**).

Континуирано ЕКГ-мониторирање

- **Се изведува како:**
  - Амбулаторно мониторирање по методот на Холтер, при амбулантско водење на болни, и
  - Мониторирање во единиците за интензивна нега, при болничко лекување на болни со хронична КАБ.
  - Може да детектира асимптоматска исхемија (ST-депресија).
  - Асимптоматска исхемија е почеста од симптоматската исхемија, но не е безопасна (ннд-**B**).
  - Асимптоматската исхемија има исто клиничко значење како симптоматската исхемија. Во дијагноза на исхемија, нејзиното значење е ограничено на ризик стратификација на пациенти со нестабилна ангина.

Препораки за изведување на амбулаторно 24-часовно ЕКГ мониторирање по Холтер:

- **Треба да се прави кај:**
  - Сомнеж за аритмија (ннд-**B**).

• **Умно е да се прави кај:**

• Сомнеж за вазоспастична ангина (ннд-**С**).

Неинвазивни методи за проценка на коронарна калцификација и коронарна анатомија

Два современи модалитети на овие техники се: EBCT (ultra fast electron beam CT) и MDCT (multidetector or multislice CT). Тие овозможуваат надминување на основниот проблем на компјутеризираната томографија, а тоа е малата просторна резолуција (spatial resolution) и артефактите поради движење (motion artefact). Методите се вредни во детекција на коронарниот калциум и квантификација на коронарната калцификација (еден од најстарите е Агатстон скорот). Постојат номограми за интерпретација на вредностите на калциум скорот, бидејќи тој има различно прогностичко значење во зависност од полот, возраста и расата. Калциум скорот повеќе корелира со изразеноста на коронарната атеросклероза (плаки), отколку со локацијата и тежината на стенозата. EBCT и/или MDCT изведена со контраст овозможува неинвазивен приказ на коронарните артерии. Има докажана дијагностичка вредност во детекција на КАБ (16, 64 slice MDCT), но засега недостасуваат информации за прогностичката вредност на резултатите од овие иследувања.

Препораки за примена на СТ ангиографија за дијагноза и ризик стратификација и прогноза на болните со хронична КАБ:

• **Би можело да се прави кај:**

Пациенти со ниска преттест-веројатност за КАБ со неодреден КСТ и/или наод од радионуклидните методи на визуелизација и стрес ехокардиографија (ннд-**С**)

Табела 6. Збирни препораки за бројни неинвазивни иследувања во евалуација на болните со стабилна ангина

Дијагностички тест	За дијагноза		За прогноза	
	Класа на препорака	Ниво на доказ	Класа на препорака	Ниво на доказ
Лабораториски анализи				
· Крвна слика, креатинин	I	C	I	B
· гликемија	I	B	I	B
· липиден профил	I	B	I	B
· Хс СРП, хомоцистеин, лп (а), апоА, апоВ	IIb	B	IIb	B
Електрокардиограм				
· Иницијална евалуација	I	C	I	C
· Во тек на епизода на градна болка	I	B		
· Рутинско периодично снимање	IIb	C	IIb	C
Амбулаторно ЕКГ мониторирање				
· Сомнеж за аритмија	I	B		
· Сомнеж за вазоспастична ангина	IIa	C		
· Сомнеж за ангина со нормален КСТ	IIa	C		
Рендгенографијана срце и бел дроб				
· Сомнеж за СС или патолошки аускултаторен наод	I	B	I	B
· Сомнеж за значајна белодробна болест	I	B		
Ехокардиографија				
· Сомнеж за СС, патолошки аускултаторен наод, патолошки ЕК-грам, Q забец, блок на гранка, ST-сегмент денивелација,	I	B	I	B
· Стар MI,	I	C	I	B
· Дијабет или ХТА			I	B/C
· Пациент со умерен/среден ризик без друга можност за одредување на ЛК ф-ја			IIa	C

КСТ				
· Прв избор за иницијална евалуација (освен при патолошки ЕК-грам или неможност на оптоварување со напор)	I	B	I	B
· Пациент со позната КАВ и значајно влошување во симптоматологијата			I	B
· Рутинско периодично тестирање при позната дијагноза кај стабилен пациент	IIb	C	IIb	C
МПС со КСТ и СТРЕС ЕХО				
· Прв избор за иницијална евалуација кај пациент со патолошки ЕКГ, кој може да се оптовари со напор	I	B	I	B
· Пациент со неодреден КСТ, кој може адекватно да се оптовари	I	B	I	B
· Појава на АП по реваскуларизација	IIa	B	IIa	B
· Идентификација на локација на исхемија при планирана реваскуларизација	IIa	B		
· Проценка на функционално значење на интермедиерна лезија по СК	IIa	C		
Фармаколошки МПС и СТРЕС ЕХО				
· Прв избор за иницијална евалуација кај пациент со патолошки ЕКГ и неможност на оптоварување со напор	I	B	I	B
· Пациент со инконклузивен КСТ, кој не може адекватно да се оптовари со напор	I	B	I	B
· Проценка на миокардна животоспособност	IIa	B		
· Останати индикации како за МПС со напор, каде што локалните услови претпочитаат фармаколошко оптоварување	IIa	B	IIa	B
Неинвазивна СТ ангиографија				
· Ниска веројатност за КАВ и позитивен или неодреден КСТ	IIb	C		

Неинвазивна ризик стратификација

- Врз основа на податоци добиени од неинвазивни иследувања се врши ризик стратификација во три ризични групи:

- **Високоризични пациенти (3% годишен морталитет)**
  - Тешка ЛК дисфункција во мир (ИФ<35%)
  - Високоризичен Треадмил скор (≥ -11)
  - Тешка ЛК дисфункција во напор (ИФ<35%)
  - Со напор индуциран голем перфузионен дефект (особено антериорно)
  - Со напор индуцирани мултипни перфузиони дефекти од умерен степен
  - Голем фиксен перфузионен дефект, проширена ЛК или зголемена белодробна задршка
  - Со напор индуциран умерен перфузионен дефект со ЛК проширување и зголемена белодробна задршка
  - Патолошко sидно движење во повеќе од 2 сегмента при ниска доза на добутамин или ниска фреквенца
  - Доказ за екстензивна исхемија со стрес ехо.

- **Умерено ризични пациенти (1-3% годишен морталитет)**
  - Лесна/умерена ЛК дисфункција во мир (ИФ 35-49%)
  - Интермедиерен Treadmil скор (од -11 до +5)
  - Со напор индуциран умерен перфузионен дефект
  - Ограничена исхемија и нарушено sидно движење при висока доза на добутамин.

- **Нискоризични пациенти (1% годишен морталитет)**
  - Нискоризичен Treadmil скор (>/=5)
  - Нормален или мал перфузионен дефект во мир или напор
  - Нормално sидно движење (стрес ехо).

Инвазивна дијагноза, ризик стратификација и прогноза

- **Коронарна ангиографија (КА) и лева вентрикулографија**

  - Коронарната артериографија има за цел проценка на анатомијата на коронарните артерии и на бројот, тежината и локацијата на коронарните стенози.
  - Во услови на значајна стеноза во исто време може да се спроведе и терапевтска процедура: балон ангиопластика и по потреба, имплантација на ендоваскуларна протеза.

Препораки за примена на КА заради дијагноза на КАБ:

- **Треба да се направи кај:**
  - Тешка стабилна ангина (класа III според CCSC), со висока преттест-веројатност за КАБ, особено кога симптомите неадекватно реагираат на медикаментозен третман (ннд-**B**)
  - Пациенти коишто преживеале ненадејна срцева смрт (ннд-**B**)
  - Пациенти со сериозни коморни аритмии (ннд-**C**)
  - Пациенти претходно третирани со миокардна реваскуларизација (ПКИ или АКБП), кои повторно развиле рана појава на умерена или тешка ангина пекторис (ннд-**C**)
  - Пациенти со сомнеж за вазоспастична ангина (ннд-**B**)
  - ST-сегмент депресија 1,5-2мм, која се појавила на ниско ниво или низок пулс/притисок продукт во тек на КСТ
  - Значаен перфузионен дефект на МПС иследување или на стрес ехокардиографија, индикативен за миокардна исхемија.
  - Останати индикации:
    - Срцева слабост од непозната етиологија (барање етиолошки причинител)
    - Заедно со инвазивна проценка на валвуларна срцева болест
    - Проценка пред срцева трансплантација. [6]

- **Умно е да се прави кај:**
  - Пациенти со несигурна дијагноза по неинвазивно испитување, со конфликтни наоди од неинвазивните методи, а кои се со умерен или висок ризик за КАБ (ннд-**C**)
  - Пациенти со висок ризик за рестеноза по ПКИ или АКБП изведена врз прогностички значајна регија – артерија (ннд-**C**)
  - Пациенти коишто не можат да бидат подложени на неинвазивно иследување поради болест, онеспособеност или патолошка угоеност (ннд-**C**)
  - Пациенти со професија што бара сигурна дијагноза (ннд-**C**)
  - Пациенти кај кои поради возраста (млада возраст), или врз основа на неинвазивни иследувања, или останати клинички параметри постои сомнеж за неатеросклеротична причина за миокардна исхемија (ннд-**C**)
  - Пациенти со висока преттест-веројатност за болест на главното стебло или тросадовна болест (ннд-**C**).

- **Би можело да се прави кај:**
  - Коронарна артериографија комбинирана со интракоронарен ацетил холински тест доколку артериограмот е визуелно нормален за да се процени ендотелно зависната проточна резерва и да се исклучи коронарен вазоспазам (вазоспастична ангина) (ннд-**C**)

6 недостапни во Р. Македонија

- Коронарна артериографија комбинирана со интраваскуларен ултразвук (IVUS со цел да се процени коронарна проточна резерва (Syndroma X) (ннд-**С**)
- Пациенти со повторувачки хоспитализации поради градна болка, кај кои дефинитивна дијагноза е нужна (ннд-**С**)
- Пациенти со силна желба за дефинитивна дијагноза и ниска веројатност за КАБ (ннд-**С**).

- **Не се препорачува кај:**
  - Пациенти со значајни коморбидитети кај кои ризикот од КА е поголем од корисноста на процедурата (ннд-**С**)
  - Пациенти со силна лична желба за дефинитивна дијагноза и ниска веројатност за КАБ (ннд-**С**).

Препораки за примена на КА за ризик стратификација и прогноза:
Кај пациенти со хронична стабилна ангина пекторис:

- **Треба да се прави кај:**
  - Пациенти со високоризичен наод од неинвазивните иследувања независно од тежината на АП (ннд-**В**)
  - Пациенти со класа III и IV АПс, и покрај оптимална медикаментозна терапија (ннд-**В**)
  - Пациенти со стабилна ангина, кои се подготвуваат за мајорна несрцева операција, особено васкуларна (аортна аневризма, феморален бајпас, каротидна ендартеректомија) (ннд-**В**)

- **Умно е да се прави кај:**
  - Пациенти со инконклузивни или конфликтни наоди од неинвазивните иследувања (ннд-**С**)
  - Пациенти со висок ризик за рестеноза по ПКИ или АКБП изведени во прогностички значајна регија (ннд-**С**)
  - Пациенти со значајна ЛК дисфункција (ЕФ 45%), ангина од класа I или II и исхемија којашто не ги исполнува критериумите на висок ризик од неинвазивните иследувања (ннд-**С**).

- **Би можело да се прави кај:**
  - Пациенти со класа I и II ангина, очувана ЛК функција (ИФ>45%) и исхемија којашто не ги исполнува критериумите на висок ризик од неинвазивните иследувања (ннд-**С**)
  - Пациенти со класа III и IV ангина, која со медикаментозна терапија се подобрила во класа I и II (ннд-**С**)
  - Пациенти со класа I и II ангина, но со изразени несакани ефекти на медикаментозната терапија (ннд-**С**).

- **Не треба да се прави кај:**
  - Пациенти со класа I и II ангина кои имаат добар одговор на медикаментозна терапија и кои немаат доказ за исхемија со неинвазивни иследувања (ннд-**C**)
  - Пациенти кои не сакаат реваскуларизација (ннд-**C**)

Кај пациенти со претходна реваскуларизација:

- **Треба да се прави кај:**
  - Кај пациенти коишто развиваат АП по ПКИ (ннд-**C**)
  - Брза и рана појава на АП по АКБП (ннд-**C**)
  - По АКБП, кога стабилна ангина се развива по интервал над 5 години, особено ако со неинвазивни иследувања се добие доказ за исхемија (ннд-**B**).

Кај асимптоматски пациенти:

- **Умно е да се прави кај:**
  - Пациенти кај кои со неинвазивни иследувања е најдено дека се високоризични пациенти (ннд-**C**).

- **Би можело да се прави кај:**
  - Пациенти кај кои не се добил соодветен одговор по неинвазивни иследувања (ннд-**C**)
  - Пациенти со клинички карактеристики коишто сугерираат висока веројатност за тешка КАБ (ннд-**C**).

- **Не се препорачува кај:**
  - Пациенти коишто одбиваат реваскуларизација (ннд-**C**).

ТЕРАПЕВТСКИ ТРЕТМАН

Цели на терапевтскиот третман

1. Подобрување на прогнозата преку превенирање на МИ и смрт. Примарни цели на третманот се редуцирање на инциденцата на тромботични збиднувања и превенција на развој на коморна дисфункција.
2. Намалување на морбидитетот (намалување или целосно отсуство на симптомите на градна болка). Ова се постигнува преку мерки и активности чијашто цел е:
   - редукција на прогресијата на плаката
   - стабилизирање на плаката
   - превенција на тромбоза во услови на ендотелна дисфункција и руптура на плака.

Нефармаколошки третман

- Подразбира преземање мерки и активности, како и примена на медикаменти што имаат за цел:
  - Коригирање на модифицирачките ризик–фактори, кои имаат проатерогено дејство, присутни кај пациентот (пр.: редукција на телесна тежина, прекин на пушење, регулирање на крвниот притисок, регулирање на шеќерната болест).
  - Коригирање на модифицирачките ризик–фактори, кои имаат антиатерогено дејство (пр.: примена на соодветен вид исхрана-DASH диета, умерен внес на алкохол, умерен внес на сол, редовна умерена физичка активност).
- **Општ третман:** едукација на пациентот, семејството и поширокаата околина (на работното место), за природата и прогнозата на болеста, потребата од редукција на ризик-факторите, потребата од регуларна физичка активност, хигиено-диететскиот режим, медикаментозниот третман, формите на самопомош и барање лекарска помош при акутен атак на градна болка, како и сите останати информации што ќе ги побара пациентот или семејството.
- **Третман на акутен атак на градна болка**
  - Совет: да ја прекине активноста што ја предизвикала градната болка, да употреби сублингвален нитрат за акутно ослободување од градна болка.
  - Доколку болката не се смири со одмор, со сублингвален НТГ и трае 10-20 минути, да побара лекарска помош.
  - Пациентот се советува за потенцијалните несакани ефекти на НТГ и начин на справување при нивна примена.
  - Пациентот се советува и за превентивната примена на НТГ (пред планирана ексцесивна активност).
- **Пушење:** пациентот треба да се советува (инсистира) да прекине со пушење.
- **Диететски режим** (исхрана и алкохол): пациентот се советува да прифати медитеранска диета (DASH), диета богата со овошје, зеленчук, риба, влакнеста храна, како и совет за редукција на телесната тежина, доколку пациентот е натхранет или здебелен.
- **Алкохол:** умерена консумација е дозволена, додека ексцесивна консумација е штетна.
- **Омега 3 масни киселини** се препорачуваат барем еднаш неделно (особено кај високоризични пациенти, оние што прележале миокарден инфаркт). Корисноста од нивната примена е непотврдена кај нискоризични пациенти со стабилна АП.
- **Витамини и антиоксиданси:** се покажа дека нивната примена не води до редукција на кардиоваскуларниот ризик кај пациентите со хронична КАБ. Тие не се препорачуваат кај овие пациенти.
- **Соодветна контрола на другите ризик-фактори:** хипертензија, дијабет.
- **Физичка активност:** се препорачува соодветно на можностите на пациентот. Коронарен стрес тест може да послужи како водич за препорачување на ниво-

то на физичка активност.

- **Физиолошки фактори:** препорачани се активности чијашто цел е редукција на стрес (како значаен фактор којшто провоцира акутен атак на градна болка).
- **Управување со моторно возило:** дозволено е управување со приватно моторно возило, но стресни ситуации во сообраќајот треба да се избегнуваат.
- **Вработеност, т.е. враќање на работното место:** пациентите секогаш треба да бидат охрабрувани да се вратат на работното место, со извесни модификации доколку е тоа нужно.
- **Сексуална активност:** сексуалниот акт може да тригерира градна болка. Тој е дозволен, но без премногу физички и емоционални барања.
  - НТГ пред активноста може да биде советуван.
  - Употребата на phosphodiesterasa инхибитори (силденафил-вијагра) не е забранета, тие можат безбедно да бидат применети, но не кај пациенти коишто примаат долгодејствувачки нитрати. Се објаснува несаканата интеракција меѓу овие два лека.
- **Анемија, хипертиреоидизам:** треба да бидат коригирани доколку се дијагностицираат.

Табела 7. Цели во модификацијата на ризик-факторите и постапки за нивно постигнување

Цел	Интервенции и препораки
Пушење: Целосно прекинување (класа I, ннд - **A**)	Охрабрување на пациентот и семејството да прекине да пуши. По потреба и употреба на никотинска заместителна терапија. Правило на 5А: прашај, советувај, процени, помогни, организирај **ask, advise, access, assist, arrange.**
Телесна тежина: Индекс на телесна маса - ИТМ: 18.5-24.9 kg/m^2 (класа I, ннд - **A**) и/или обем на струк: мажи < 102 cm; жени < 88 cm (класа I, ннд-**B**) мажи < 100 cm; жени < 90 cm (класа IIa, ннд-**B**)	Мерење на ИТМ и обем на струк. Физичка активност, редукција на внес на храна, DASH диета (богата со свежо овошје и зеленчук, житарки и незаситени масти, риба).
Физичка активност 30-60 мин 5-7 пати неделно (класа I, ннд-**B**)	Давање препораки за вид и честота на физичка активност: аеробна, 5-7 пати неделно 30-60 минути одење, трчање или возење велосипед. Вежби на отпор 2 пати неделно (класа IIб, ннд-**C**). Нагла и интензивна физичка активност не се препорачува.
КП: < 140/90 mmHg (85mmHg - *Кохранови прегледи*) < 130/80 mmHg (кај болни со ДМ, КАБ, СС) < 120/80 mmHg (при нефропатија со протеинурија) (класа I, ннд - **A**)	Модификација на животен стил (класа I, ннд-**B**) Медикаментозна терапија (класа I, ннд-**C**)
ДМ тип I: ХбА1ц 6.2-7.5% Гл-гладно 5.1-6.5 Гл-постпрандијална 7.6-9.0 Гл-предвечера 6.0-7.5	Соодветна диета Хипогликемична терапија Третман на останати ризици (класа I, ннд-**B**)
ДМ тип II: ХбА1ц 6.2-7.5% Гл - гладно 6.1-7.0 Гл - постпрандијално 7.6-9.0	Соодветна диета Хипогликемична терапија Третман на останати ризици (класа I, ннд-**B**)

Вкупен холестерол <4,5 mmol/L кај пациенти со ХКАБ (*Кохранови прегледи)* **ЛДЛ-холестерол** < 4.9 mmol/L-пациенти без ризик-фактори < 4.1 mmol/L-пациенти со 1 ризик-фактор <3,4 mmol/L-пациенти со ДМ или >2 ризика < 2.6 o mmol/L-пациенти со ХКАБ (Класа I, ннд - **A**) <1,6-1,8 mmol/L-пациенти со КАБ (Класа IIa, ннд -**A**) **нон-ХДЛ-холестерол** < 5.1mmol/L-пациенти без ризик-фактори < 4.9mmol/L-пациенти со 1 ризик-фактор < 4.1mmol/L-пациенти со ДМ или >2 ризика < 3.4mmol/L-пациенти со КАБ (класа I, ннд-**B**) <2,6mmol/L-пациенти со ХКАБ (класа IIa, ннд-**B**) Хол/ХДЛ хол однос <4,0 (*Кохранови прегледи*) **ХДЛ-холестерол** жени >1.1 mmol/L мажи >0,9 mmol/L >1,0 (*Кохранови прегледи*) **Триглицериди** < 1.7 mmol/L (<2,0 *Кохранови прегледи*)	Диететска терапија (намален внес на заситени масти и холестерол <200mg/d) (класа I, ннд-**B)** Додавање растителни стероли и вискозни влакна (класа IIa, ннд - **A)** Дневна физичка активност (класа I, ннд-**B)** Редукција на ТТ (класа I, ннд-**B)** Зголемена употреба на омега 3 масни киселини (класа IIб, ннд-**B)** Антилипемици (статини, ниацин, фибрати)

Легенда: КП - крвен притисок; ДМ- дијабетес меллитус; ХбА1ц - гликозилиран хемоглобин; СС = срцева слабост; КАБ - коронарна артериска болест; Гл - гликемија; ТТ - телесна тежина; ИТМ - индекс на телесна маса.

Фармаколошки третман

- Има за цел редукција на морталитетот (смртноста) и морбидитетот (појава на МИ), редукција на појавата на епизоди на АП, а со тоа подобрување на квалитетот на живот на овие пациенти.

Препораки за фармакотерапија на пациенти со хронична КАБ:

Медикаменти коишто ја подобруваат прогнозата:

- **Антитромботични агенси**
  - Аспирин (75-150 mg/дневно) кај сите пациенти без специфични контраиндикации (гастроинтестинално крвавење, алергија или интолеранција кон аспирин) (класа I, ннд-**A**)
  - Клопидогрел 75 mg/дневно, како алтернатива на аспирин кај пациенти коишто не можат да примаат аспирин (класа IIa, ннд-**B**)
  - Антикоагуланси (варфарин или тромбин инхибитори) како алтернатива или во комбинација со аспирин може да се дадат кај одредени високоризични пациенти (пр. пост-МИ) (класа IIб)
  - Дипиридамол не се препорачува за антитромботичен третман кај пациенти со стабилна ангина поради слабиот антитромботичен ефект, а високиот ризик за влошување на симптомите на градна болка поради феноменот на кражба (класа III).
- **Антилипемици**
  - Статини кај сите пациенти со КАБ (класа I, ннд-**A**)
  - Високи дози статини кај високоризични пациенти со потврдена КАБ (класа IIa, ннд-**B**)
  - Фибрати кај пациенти со низок ХДЛ и високи Тг со дијабет или метаболички синдром (класа IIб, ннд-**B**)
  - Фибрати или никотинска киселина како додаток на статини кај високоризични пациенти со низок ХДЛ и високи Тг (класа IIб, ннд-**C**).
- **АКЕ инхибитори**
  - Кај пациенти со коинцидентни индикации за АКЕ инхибитори (хипертензија, срцева слабост) (класа I, ннд А)
  - Кај сите пациенти со АП и потврдена КАБ (класа IIa, ннд-**B**).
- **Бета-блокатори**
  - Кај пациенти по МИ или со срцева слабост (класа I, ннд-**A**).

Препораки за примена на медикаменти за подобрување на прогнозата кај пациенти со КАБ:

- **Треба да се даде:**
  - Аспирин 75mg/дневно кај сите пациенти во отсуство на контраиндикации (ннд-**A**)
  - Статини кај сите пациенти со КАБ (ннд-**A**)

- АКЕ-инхибитори кај сите пациенти со КАБ, кои имаат артериска хипертензија, срцева слабост, ЛК дисфункција, стар ИМ со ЛК дисфункција и дијабет (ннд-**А**)
- Орални бета-блокатори во отсуство на контраиндикации кај пациенти со стар ИМ или СС (ннд-**А**).

- **Умно е да се даде:**
  - АКЕ инхибитори кај сите пациенти со АП и потврдена КАБ (ннд-**В**)
  - Клопидогрел кога аспиринот е контраиндициран (ннд-**В**)
  - Висока доза статини кај високоризични пациенти со потврдена КАБ (ннд-**В**).

- **Би можело да се даде:**
  - Фибрати кај пациенти со низок ХДЛ и високи Тг со дијабет или метаболички синдром (ннд-**В**)
  - Фибрати или никотинска киселина како додаток на статини кај високоризични пациенти со низок ХДЛ и високи Тг (ннд-**С**).

Медикаменти коишто ги редуцираат симптомите и исхемијата

- **Нитрати**
  - Краткодејствувачки (за акутно ослободување од градна болка и/или за ситуациона профилакса) (класа I, ннд-**С**)
  - Долгодејствувачки нитрати (за превенција на градна болка) (класа I, ннд-**С**)
- **Бета-блокатори** (класа I, ннд-**А**)
- **Калциум канал-блокатори** (класа I, ннд-**А**)
- **Активатори на калиумови канали** (класа I, ннд-**С**)
- **Инхибитори на синусниот јазол**[7] (класа IIа, ннд-**В**)
- **Метаболички агенси** (класа IIб, ннд-**В**)

Препораки за примена на медикаменти за редуцирање на симптомите и исхемијата кај пациенти со стабилна ангина:

- **Треба да се даде:**
  - Кратко (брзо) дејствувачки нитрати за акутно смирување на градна болка и/или ситуациона профилакса (ннд-**В**)
  - Орални бета-блокатори (се претпочитаат селективни бета1 блокатори) (ннд-**А**)
  - Калциум канал-блокатори како монотерапија, во ситуации на интолеранција кон бета-блокатори или недоволна контрола на симптомите со бета-блокатори, се препорачуваат како монотерапија (ннд-**А**), долгодејствувачки нитрати (ннд-**С**), или никорандил[7] (ннд-**С**)
  - Додавање дихидропиридински калциум канал-блокатори при инсуфициентност на бета-блокаторите како монотераппија (ннд-**В**).

- **Умно е да се даде:**
  - Инхибитори на синусниот јазол, при интолеранција кон бета-блокатори (ннд-**В**)
  - Долгодејствувачки нитрат или никорандил[7] како замена на калциум

7 недостапни во Р. Македонија

канал-блокатор како монотерапија или комбиниран со бета-блокатор при нејзин неуспех (ннд-**C**).

- **Би можело да се даде:**
  - Метаболички агенси[7] доколку се достапни како дополнителна терапија или замена при нетолеранција на конвенционалната терапија (ннд-**B**).

Табела 8. Медикаменти за редукција на симптоми и исхемија

Медикамент	Дејство	Карактеристики	Препорака
Краткодејствувачки нитрати	Венодилатација, ↓дијастолно полнење, ↓интракардијален притисок, ↑субендокардна перфузија	Сублингвална администрација Ситуациона профилакса	**класа I** ннд-**C**
Долгодејствувачки нитрати	Венодилатација, ↓дијастолно полнење и интракардијален притисок, ↑субендокардна перфузија	Орална/трансдермална администрација Одржување на „nitrate free" период	**класа I** ннд-**C**
Бета-блокатори	↓O2 побарувачка, срцева фреквенца, контрактилност и КП	↓несакани ефекти со Б1селективни блокатори Титрирање на доза Докажан ефект во редукција на симптоми и подобрена толеранција на напор Влошува вазоспастична ангина	**класа I** ннд - **A**
Калциум канал-блокатори	Хетерогена класа: системска и коронарна вазодилатација ↓миокардна контрактилност, СФ и А-В спроводливост (верапамил и дилтиазем)	Докажан ефект во редукција на симптоми и подобрена толеранција на напор Ефикасност споредлива со бета-блокаторите Потврдена ефикасност при вазоспастична ангина	**класа I** ннд - **A**
Активатори на калиумовите канали	Отворање на калиумови канали „nitrate like" вазодилататорен ефект	↓ смртност, МИ и хоспитализации поради АП Ограничено достапен	**класа I** ннд-**C**
Инхибитори на синусниот јазол	↓ СФ	Ефикасност споредлива со бета-блокатори во редукција на симптоми	**класа IIa** ннд-**B**
Метаболички агенси	↑ гликозна утилизација пропорционална на метаболизмот на масни киселини	Ограничени хемодинамски ефекти Ограничена достапност	**класа IIб** ннд-**B**

Специфичности во медикаментозниот третман на посебни поттипови на КАБ: Синдром икс (SYNDROMA X)

Препораки за медикаментозен третман за подобрување на симптомите:

- **Треба да се даде:**
  - Нитрати, бета-блокатори и калциум канал–блокатори, сами или во комбинација (ннд-**B**)
  - Статини кај пациенти со ХЛП (ннд-**B**)
  - АКЕ инхибитори кај пациенти со артериска хипертензија (ннд-**C**).

- **Умно е да се даде:**
  - Обид за третман со останати антиангинални медикаменти (никорандил и метаболички активни медикаменти) (ннд-**C**).

- **Би можело да се даде:**
  - Аминофилин при континуирана болка присутна при примање комплетна терапија од класа I (ннд-**C**)
  - Имипрамин[7] при континуирана болка присутна при примање комплетна терапија од класа I (ннд-**C**).

Вазоспастична ангина

Препораки за медикаментозен третман за подобрување на симптомите:

- **Треба да се даде:**
  - Калциум канал-блокатори и доколку е нужно, нитрати (ннд-**B**).

Асимптоматски пациенти

- **Треба да се дадат:**
  - Аспирин (во отсуство на контраиндикации) кај пациенти со претходен МИ;
  - Статини кај пациенти со сомнеж за КАБ или со документирана КАБ со ниво на ЛДЛ Хол 3.4 mmol/L, со целна вредност 2.6 mmol/L;
  - АКЕ-инхибитори кај сите пациенти со КАБ коишто имаат дијабет и/или ЛК систолна дисфункција;
  - Бета-блокатори (во отсуство на контраиндикации) кај пациенти со претходен МИ.
- **Умно е да се дадат:**
  - Аспирин (во отсуство на контраиндикации) кај пациенти без претходен МИ;
  - Бета-блокатори (во отсуство на контраиндикации) кај пациенти без претходен МИ;
  - АКЕ-инхибитори кај сите пациенти со КАБ коишто имаат дијабет и/или ЛК систолна дисфункција;
  - Антилипемици кај пациенти со сомнеж за КАБ или со документирана КАБ со ниво на ЛДЛ Хол 3.4 mmol/L, со целна вредност 2.6 mmol/L.

Иницијалниот третман на пациент со хронична КАБ подразбира:

А = Аспирин и антиангинална терапија
Б = Бета-блокатори и крвен притисок
Ц = Пушење и холестерол
Д = Диета и дијабет
Е = Едукација и вежба

Медикаменти во третман на хронична КАБ

- **Аспирин**
  - Индикации: кај пациенти со хронична КАБ
  - Доза: 75-150mg/d (100-250mg/дневно Кохранови прегледи)
  - Ефекти врз клиничкиот статус: редукција на тоталниот кардио-васкуларен ризик. Се препорачува за сите пациенти со КАБ, освен доколку не е контраиндициран. Тоталната корист од аспиринот се зголемува со зголемување на ризикот од КАБ (ннд-**А**).

- **Клопидогрел**
  - Индикации: кај пациенти со хронична КАБ, со преосетливост на аспирин.
  - Клинички ефекти: редукција на тоталниот кардио-васкуларен ризик, особено по имплантација на стент, но нема јасен доказ за подобрување на прогнозата кај хронична КАБ (ннд-**В**) (Кохранови прегледи).

- **АКЕ инхибитори**
  - АКЕ инхибиторите имаат кардиоваскуларно протективно дејство, кое е независно од нивното антихипертензивно дејство.
  - Индикации: АКЕ инхибиторите треба да се користат во рутинска секундарна превенција кај пациентите со прележан миокарден инфаркт, систолна левокоморна дисфункција, дијабет и која било форма на атеросклеротична васкуларна болест (Кохранови прегледи).Кај пациентите со ХКАБ, АКЕ инхибиторите водат до намалување на морбидитетот и збиднувањата коишто се последица на исхемична срцева слабост.

- **Бета-блокатори**
  - Препорачани се како почетен третман кај сите пациенти со хронична КАБ, освен при постоење на контраиндикации.
  - Клинички ефекти: сите бета-блокатори се подеднакво ефикасни при ангина пекторис. Тоа се антиангинални лекови коишто ја редуцираат појавата на градна болка, како во мирување така и при напор, со што водат до подобрување на толеранцијата на напор, преку намалување на миокардната кислородна консумација, со намалување на срцевата фреквенца (оптимално до 50-60мин). Имаат докажано кардиопротективно дејство, намалувајќи ја

појавата на несакани срцеви збиднувања, морталитетот и морбидитетот кај болните со хронична КАБ. Особено ја подобруваат прогнозата кај пациентите со прележан миокарден инфаркт кај кои водат до намалување на ризикот за реинфаркт и ненадејна срцева смрт. Лек од прв избор се кај пациентите со ХКАБ и аритмии. (Кохранови прегледи)[7]

- **Калциум антагонисти**
  - Препорачани се како иницијален третман кај пациенти со ангинозна болка при хронична КАБ, кои не можат да примаат бета-блокатори (ннд- **Б**).
  - Клинички ефекти: калциум-антагонистите се подеднакво ефикасни во купирање на градната болка како и бета-блокаторите кај пациентите со хронична КАБ. Поефикасни се во купирање на епизодите на градна болка кај пациентите со вазоспастична ангина од бета-блокаторите. Краткодејствувачките, брзоослободувачки форми на калциум-антагонисти го зголемуваат ризикот од несакани срцеви збиднувања, срцева смрт, срцева слабост и МИ, поради што тие не се препорачуваат за употреба. Долгодејствувачките, бавноослободувачки форми на калциум-антагонисти се ефикасни во ослободување од симптоми кај пациентите со хронична стабилна ангина, но нема доволно докази за нивно кардиопротективно дејство.
    - Недихидропиридинските калциум-антагонисти (верапамил и дилтиазем) се препорачуваат доколку пациентот нема левокоморна слабост.
    - Дихидропиридинските деривати (амлодипин, фелодипин, исрадипин, нисолдипин)[7] можат да се комбинираат со бета-блокаторите.
      Амлодипин и фелодипин можат да се употребуваат и кај пациентите со срцева слабост (Кохранови прегледи).

- **Нитрати**
  - Претставуваат антиангинални лекови, кои се препорачуваат како почетен третман кај пациенти со ангинозна болка при хронична КАБ, кои не можат да примаат бета-блокатори или калциум- антагонисти.
  - Клинички ефекти: тоа се антиангинални препарати, кои ослободуваат од симптоми на градна болка, ја зголемуваат толеранцијата на напор, но немаат докажано кардиопротективно дејство.
  - Краткодејствувачки нитрати служат за брзо ослободување од градна болка, се користат при градна болка појавена во мирување или при напор, како и превентивно неколку минути пред планирано оптоварување.
  - Долгодејствувачки нитрати имаат долгорочен антиисхемичен ефект. Се даваат во времето кога симптомите се најчести (дневен интервал) во доза од 20-40-60 мг. Нитратни лепенки може да се користат за третман на ноќни ангинозни напади. Поради развивање толеранција, треба да се прави пауза во нивната администрација.

Напомена во однос на примена на комбинирана терапија:

- **При непостигнат оптимален терапевтски ефект, б-блокаторите се комбинираат со бавноослободувачките дихидропиридини (нифедипин), или со новата генерација долгодејствувачки дихидропиридини (амлодипин и фелодипин).**
- **Крајна внимателност, а по можност избегнување на примената на комбинација на б-блокатори со недихидропиридински калциум- антагонисти (верапамил и дилтиазем), поради заемно потенцирање на дејството, и потенцирање на несаканите ефекти врз ритамот и спроведувањето.**
- **При непостигнат оптимален терапевтски ефект, б-блокаторите се комбинираат со долгодејствувачки нитрати, што доведува до поуспешен третман отколку на б-блокаторите или нитратите поединечно.**
- **Калциум-антагонистите може да се комбинираат со нитрати, кога применети како монотерапија кај пациенти коишто не можат да примаат бета-блокатори не доведуваат до купирање на градната болка.**
- **Комбинација на дихидропиридински калциум-антагонист и долгодејствувачки нитрат има заемно потенцирачко дејство врз периферната вазодилатација и рефлексната активација на барорецепторите.**
- **Не се препорачува истовремена заедничка употреба на дихидропиридински и недихидропиридински калциум-антагонисти.**

- **Антилипемична терапија**
  Антилипемиците се препорачани лекови од прв ред во третман на пациентите со хронична КАБ поради нивното докажано кардиопротективно дејство, дејство во подобрување на ендотелната дисфункција, антиинфламаторно и антитромбогено дејство.

- **Целни вредности на липидните фракции кај пациенти со хронична КАБ:**
  - ЛДЛ -холестерол:<2,6 mmol/L (умно е да биде 1,6-1,8mmol/L)
  - нон-ХДЛ= вкупен холестерол - ХДЛ-холестерол<3,4 mmol/L
  - ХДЛ-холестерол:>1,1 mmol/L
  - Тг<1,7 mmol/L

- **Мерки и активности за постигнување на целните вредности:**
  Според препораките на ACC/AHA за корекција на липидниот статус кај пациентите со хронична КАБ, и заради лекување и секундарна превенција од несакани срцеви збиднувања, препорачани се следниве постапки:
  - Кај пациенти со ЛДЛ-холестерол >2,6 mmol/L, давање терапија за намалување на ЛДЛ-холестеролот <2.6 ммол/, умно е 1,6-1,8mmol/L;
  - Кај пациенти со ЛДЛ-холестерол од 2.6-3.4 mmol/L, препорачано е:
    - Примена на хигиено-диететски мерки и/или
    - Медикаментозна терапија.
  - Кај пациенти со ЛДЛ-холестерол <2.6 mmol/L, а Тг<1,7 mmol/L, се советува поставување секундарна терапевтска цел: постигнување целно ниво на нон-

ХДЛ-холестерол <3.4 mmol/L, со:
- Примена на хигиено-диететски мерки и/или
- Зголемување на дозата на статини (но да не се доведе ЛДЛ-холестеролот <1.3 mmol/L) и/или
- Примена на комбинирана терапија на статини со никотинска киселина или фибрати.

- Кај пациенти со ЛДЛ-холестерол <2.6 mmol/L, Тг <1.7 mmol/L, и ХДЛ-холестерол <1.0 mmol/L се препорачува:
  - Примена на хигиено-диететски мерки и/или
  - Зголемување на дозата на статини (но да не се доведе ЛДЛ-холестеролот <1.3 mmol/L) и/или
  - Примена на комбинирана терапија на статини со никотинска киселина или фибрати.

- **Типови на антилипемични средства:**
  - **HMG CoA редуктаза инхибитори (статини)**
    - *Индикации за примена кај пациенти со хронична КАБ:*
      - ЛДЛ-холестерол >2.6 mmol/L, како изолирано нарушување;
      - ЛДЛ-холестерол >2.6 mmol/L и Тг >1.7 mmol/L;
      - ЛДЛ-холестерол >2.6 mmol/L и ХДЛ - холестерол <1.0 mmol/L;
      - Нарушување на сите три липидни фракции;
      - Во комбинација со ниацин или фибрати кај пациенти кај кои само со статини е постигнато целно ниво на ЛДЛ-холестерол, но не и на Тг и ХДЛ-холестеролот.
  - **Никотинска киселина**
    - *Индикации за примена кај пациенти со хронична КАБ:*
      - Покачување на нивото на ХДЛ-холестерол >1.0 mmol/L, или намалување на нивото на Тг<1.7 mmol/L.
  - **Секвестранти на жолчни киселини**
    - *Индикации за примена кај пациенти со хронична КАБ:*
      - Намалување на ЛДЛ-холестерол < 2.6 mmol/L, кај пациенти со вредност >3.4 mmol/L, само во случаи кога Тг >2.2 mmol/L. Се дава во комбинација со статини кога само со нив како со монотерапија не е постигнато целното ниво.
  - **Фибратна киселина (фибрати)**
    - *Индикации за примена кај пациенти со хронична КАБ:*
      - Зголемување на нивото на ХДЛ-холестерол >1.0 mmol/L, или намалување на нивото на Тг< 1.7 mmol/L. Се даваат во комбинација со статини кај кои е постигната целната вредност на ЛДЛ-холестеролот, а сè уште не е постигната целната вредност на ХДЛ-холестеролот и Тг.

Напомена!
- **Примена на антилипемична терапија е апсолутно индицирана кај пациенти со хронична КАБ, доколку нивото на ЛДЛ-холестерол >3,4 mmol/L.**

- **Медикаменти од избор се статините.**
- **Цел е нивото на ЛДЛ кај овие пациенти да се доведе <2,6 mmol/L.**
- **Потребно е регуларно следење на ефектите од лекот и појавата на несакани ефекти. За таа цел, липидниот статус се проверува 6-8 недели по отпочнувањето на терапијата или по промена на дозата на лекот. По постигнувањето на целната вредност, а во отсуство на несакани ефекти, проверката се прави на 12 месеци.**
- **Кај пациенти со хронична КАБ, а во отсуство на несакани ефекти, статините се применуваат цел живот.**

Понови медикаменти

- **Активатори на калиумовите канали[7]**
  - Никорандил е главен претставник од оваа група, има двоен механизам на дејство, претставува активатор на калиумовите канали и има „nitrate like" ефекти. Вообичаена доза за антиангинален ефект е 20 mg, но хронично давање може да доведе до толеранција. Во моментов не е позната вкрстена толеранција со нитрати.
- **Инхибитори на синусниот јазол[7]**
  - Дејствуваат намалувајќи ја срцевата фреквенца преку селективна директна инхибиција на синусниот јазол, со негативно хронотропно дејство во мир и при напор, што се покажало дека води до редукција на ангинозните симптоми. Ivabradine е главен претставник од оваа група. Trimetazidine и ranolazine претставуваат метаболички, антиангинални медикаменти, бидејќи нивното примарно дејство не е преку редукција на срцевата фреквенција или крвниот притисок. Може да се применуваат во комбинација со хемодинамски активни медикаменти.
- **Метаболички агенси[7]**
  - Дејствуваат зголемувајќи ја гликозната утилизација во корелација со метаболизмот на масните киселини.

Миокардна реваскуларизација - реваскуларизационен третман

- **Индикации за реваскуларизација:**
  - Кога и покрај оптимална медикаментозна терапија не е можна контрола на симптомите, на задоволство на пациентот.
  - Кога резултатите од неинвазивните иследувања покажуваат значајна регија на загрозен миокард.
  - Кога постои висока веројатност за успех при прифатлив ризик од морбидитет и морталитет.
  - Кога пациентот претпочита интервентен, наспроти медикаментозен третман и е целосно информиран за ризикот од постапката.

- **Критериуми за избор на метод на реваскуларизација:**
  - Ризик од пери-процедурален морбидитет и морталитет.
  - Веројатност за успех, вклучително и фактори како што е техничката погодност на лезијата за ангиопластика или хируршки бајпас.
  - Ризик од рестеноза или графт оклузија.
  - Комплетност на реваскуларизацијата. Ако се размислува за ПКИ, дали таа ќе обезбеди комплетна реваскуларизација, или најмалку на исто рамниште како АКБП?
  - Дијабетичната состојба.
  - Локалното искуство (на болницата) со ПКИ/АКБП.
  - Желбата на пациентот.

- **Контраиндикации за реваскуларизација:**
  - Пациенти со едно или двосадовна болест без значајна проксимална стеноза на LAD, кои се со лесни симптоми или без симптоми, а не примиле адекватна медикаментозна терапија или немаат манифестна исхемија или имаат мала регија на исхемија (при неинвазивни иследувања).
  - Гранична (50%-70%) коронарна стеноза во не LMN локација, без манифестна исхемија на неинвазивните иследувања.
  - Незначајна (50%) коронарна стеноза.
  - Високоризична процедура (10-15% ризик за морталитет), освен доколку очекуваната корист во преживувањето го надминува ризикот, или пациентот има исклучително лош квалитет на живот.

Препораки за реваскуларизација заради подобрување на прогнозата кај пациенти со стабилна ангина

- **Треба да се прави кај:**
  - АКБП кај значајна болест на главното стебло или еквивалент (остиална или проксимална стеноза на LAD и Cx) (ннд-**A**)
  - АКБП кај значајна проксимална стеноза на три главни КА, особено кај пациенти со ЛК дисфункција или со рана или екстензивна исхемија на функционалните тестови (ннд-**A**)
  - АКБП кај едно или двосадовна КАБ со високостепена стеноза на проксималната ЛАД, со исхемија на функционалните тестови (ннд-**A**)
  - АКБП кај значајна КАБ проследена со ЛК дисфункција и доказ за очувана животоспособност при функционалните тестови (ннд-**B**).
- **Умно е да се прави кај:**
  - АКБП кај едно или двосадовна КАБ без значајна проксимална стеноза на ЛАД кај пациенти коишто преживеале НСС[8] или одржлива КТ[9] (ннд-**B**)
  - АКБП кај значајна тросадовна КАБ кај пациенти со шшеќерна болест со доказ за исхемија при функционалните тестови (ннд-**C**)

8 нсс=ненадејна срцева смрт
9 одржлива КТ - коронарна тахикардија

- ПКИ или АКБП кај пациенти со исхемија на функционалните тестови и доказ за чести епизоди на исхемија во текот на секојдневните активности (ннд-**C**).

Препораки за реваскуларизација заради подобрување на симптомите кај пациенти со стабилна ангина

- **Треба да се прави кај:**
  - АКБП кај повеќесадовна КАБ при КА погодни за хируршко премостување (реваскуларизација) кај пациенти со умерено до тешки симптоми, кои не може да се контролираат со медикаментозна терапија, кај кои ризикот од операцијата не ја надминува потенцијалната корист (ннд-**A**)
  - ПКИ при едносадовна КАБ при КА погодна за ПКИ процедура (реваскуларизација), кај пациенти со умерени до тешки симптоми, кои не може да се контролираат со медикаментозна терапија, кај кои ризикот од процедурата не ја надминува потенцијалната корист (ннд-**A**)
  - ПКИ кај повеќесадовна КАБ во отсуство на високоризична анатомија на КА, погодни за ПКИ процедура, кај пациенти со умерени до тешки симптоми, кои не може да се контролираат со медикаментозна терапија, кај кои ризикот од процедурата не ја надминува потенцијалната корист (ннд-**A**).

- **Умно е да се прави кај:**
  - ПКИ кај едносадовна КАБ кај КА погодни за ПКИ процедура кај пациенти со лесни до умерени симптоми, кои за пациентот сепак се неприфатливи, кај кој ризикот од процедурата не ја надминува потенцијалната корист (ннд-**A**)
  - АКБП кај едносадовна КАБ кај КА погодни за хируршко премостување, кај пациенти со умерени до тешки симптоми, кои не можат да се контролираат со медикаментозна терапија, кај кои ризикот од процедурата не ја надминува потенцијалната корист (ннд-**A**)
  - АКБП кај повеќесадовна КАБ при КА погодни за хируршко премостување (реваскуларизација) кај пациенти со лесни до умерени симптоми, кои за пациентот сепак се неприфатливи, кај кој ризикот од процедурата не ја надминува потенцијалната корист (ннд-**A**)
  - ПКИ кај повеќесадовна КАБ кај КА погодни за ПКИ процедура кај пациенти со лесни до умерени симптоми, кои за пациентот сепак се неприфатливи, кај кој ризикот од процедурата не ја надминува потенцијалната корист (ннд-**A**).

- **Би можело да се прави:**
  - АКБП при едносадовна болест погодна за хируршка реваскуларизација, кај пациенти со лесни до умерени симптоми, кои се за нив неприфатливи, кај кои оперативниот ризик не е поголем од проценетиот годишен морталитет (ннд-**B**).

Се изведува на два начина:

- **Перкутани коронарни интервентни процедури (ПКИ) (дилатација и/или вградување ендоваскуларни протези);**
- **Хируршка миокардна реваскуларизација (аорто-коронарен бајпас-АКБП).**

СЛЕДЕЊЕ НА ПАЦИЕНТИ СО ХРОНИЧНА КАБ

- По почетната проценка и вклучувањето на пациентот во лекување според усвоениот алгоритам, се препорачува прва контрола по 1 месец.
- Натамошните контроли се на 4 месеци во текот на првата година и на 6 месеци во наредните години во услови на клинички стабилна состојба на пациентот.
- При контролите се врши:
  - **Ревизија на податоци од анамнезата:** промена во квалитетот на симптомите, редукција на ризик-факторите.
  - **Се регистрираат промени во физикалниот наод.**
  - **Се следат промени во електрокардиограмот** во мирување.

    Препораки за изведување ЕК-грам во мирување:
    - **Треба да се прави:**
      - Кај сите пациенти кај кои има развој на симптоматологија (ннд-**B**).
    - **Би можело да се прави:**
      - ЕКГ во мир за рутинска реевалуација (ннд-**C** како за дијагноза така и за прогноза).
  - **Се изведуваат лабораториски анализи** (според состојбата на пациентот и спецификите на применуваната терапија).

    Препораки за изведување лабораториски анализи:
    - **Умно е да се прави:**
      - Липиден профил и гликемија на гладно на годишно ниво (ннд-**C**).
  - **Се изведува КСТ**

    Препораки за изведување КСТ:
    - **Треба да се прави:**
      - Кај сите пациенти со позната КАБ и значајно влошување на симптоматологијата (ннд-**B**).
    - **Би можело да се прави:**
      - За рутинско следење во отсуство на промена во клиничката состојба (ннд-**C**).
- Секоја промена на состојбата бара повторна проценка на ризикот кај конкретниот пациент.
- Успешен третман подразбира комплетна елиминација на ангинозната болка и враќање на пациентот кон нормални активности со функционален капацитет од класа I, постигнат со минимални несакани ефекти од фармаколошкиот третман.

ПОВРЗАНИ ДОКАЗИ

- ЦРП има независна вредност како предиктор на ризикот од КАБ, но заклучувачки докази за неговата улога во проценката на ризик недостасуваат (ннд-**C**).
- Нискогликемична диета може лесно да ги редуцира тоталниот холестерол и ХбА1ц, но доказите се недоволни за ваквите диети да се препорачаат заради подобрување на ризик-факторите за КАБ (ннд-**C**).
- Диететски или суплементи на омега 3 масти и вклучување на риба во исхраната (најмалку еднаш неделно) покажуваат позитивни ефекти во секундарната превенција, така што тоа може да се земе предвид, иако не постојат јасни докази дека тоа влијае врз прогнозата (ннд-**C**).
- Хормон заместителната терапија не дава предност ниту во примарната ниту во секундарната превенција, поради што таа не се препорачува во рутинска примена, а пациентките коишто веќе ја применуваат се препорачува да ја прекинат.
- Ниту антиоксидантна терапија со витамин Е, ниту терапија со витамините А и Ц немаат корисен ефект во примарната и во секундарната превенција.
- Фолната киселина, како и Б6 и Б12, го намалува нивото на хомоцистеин. Но, намалувањето на хомоцистеинот нема корисен ефект во секундарната превенција.

Алгоритам 1: Иницијална проценка на пациент со градна болка

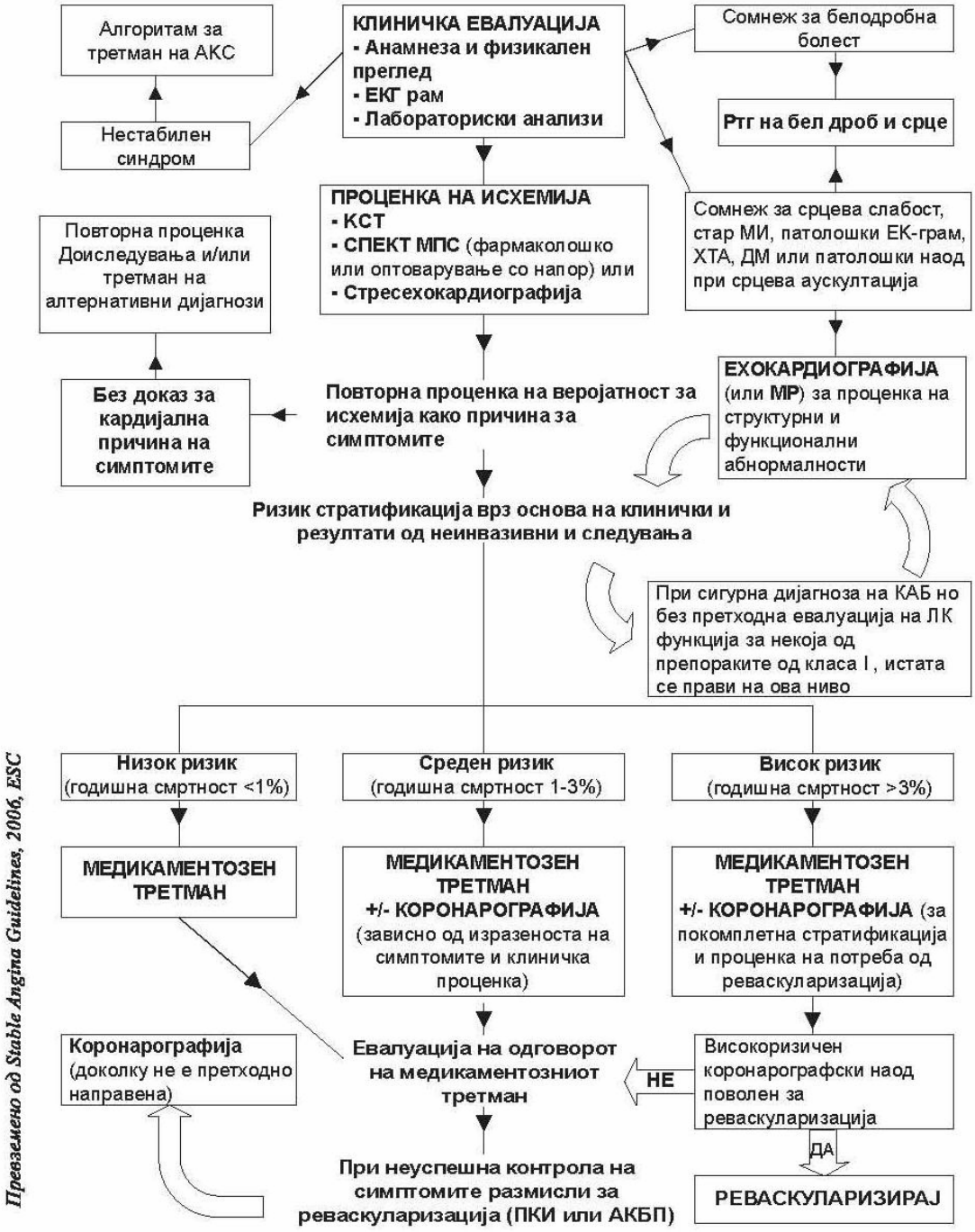

Алгоритам 2: Медикаментозен третман на пациент со хронична коронарна артериска болест

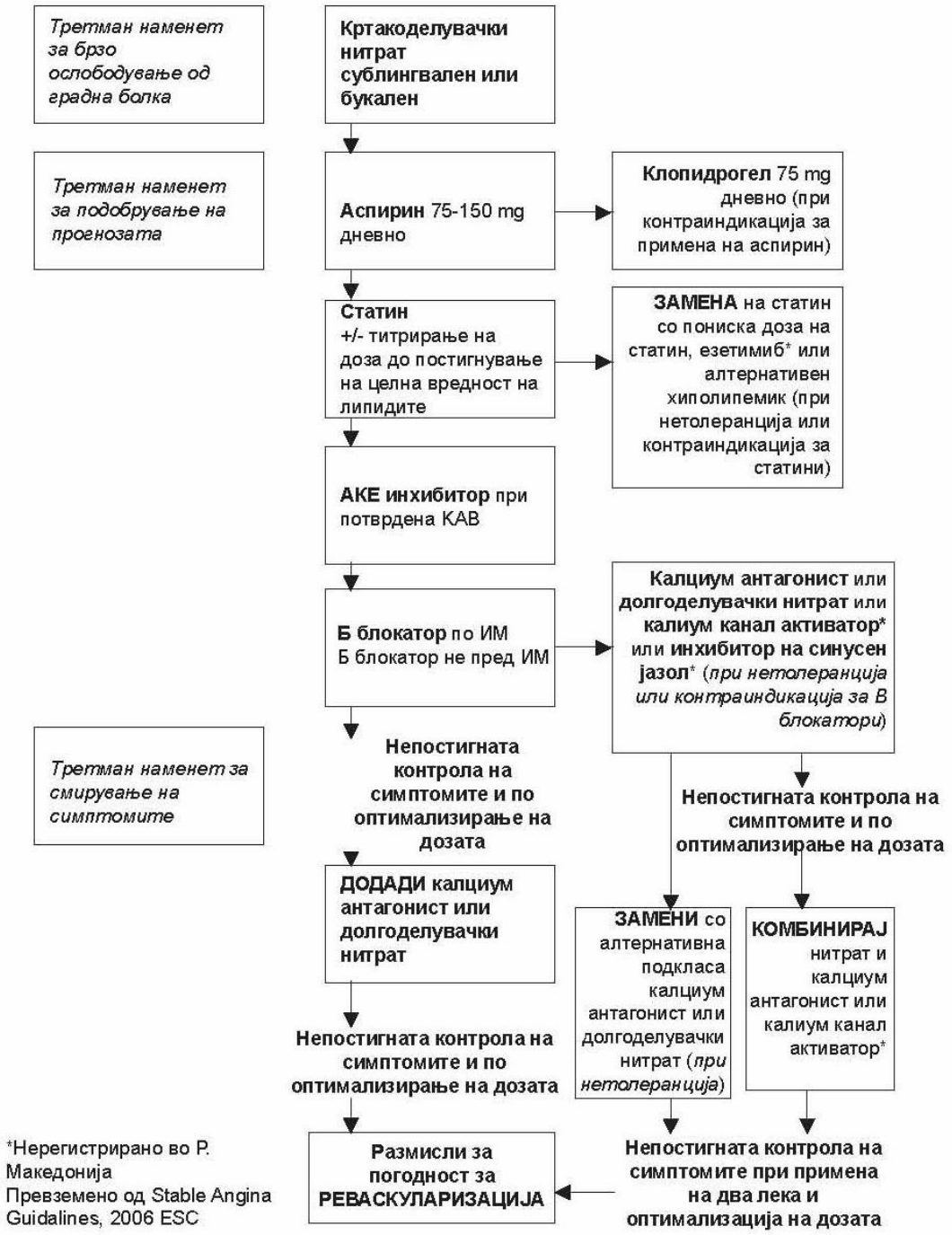

3339.

Врз основа на член 114-а од Законот за здравствената заштита ("Службен весник на Република Македонија" бр. 38/91, 46/93, 55/95, 10/04, 84/05, 111/05, 65/06, 5/07, 77/08, 67/09 и 88/10), министерот за здравство донесе

У П А Т С Т В О
ЗА НАЧИНОТ НА ВРШЕЊЕ НА ЗДРАВСТВЕНАТА ДЕЈНОСТ КОЈА СЕ ОДНЕСУВА НА ТРЕТМАНОТ НА ХРОНИЧНАТА СРЦЕВА СЛАБОСТ (ХСС)

Член 1

Со ова упатство се пропишува начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на третманот на хроничната срцева слабост (ХСС).

Член 2

Начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на Третманот на хроничната срцева слабост (ХСС) е даден во Прилог 1, кој е составен дел на ова упатство.

Член 3

За секој поединечен случај, по сопствена оценка, докторот може да отстапи од одредбите на ова упатство во секоја фаза од третманот на пациентот, со соодветно образложение за потребата за отстапување и со проценка за натамошниот тек на третманот.

Потребата за отстапување и оценката од став 1 на овој член од страна на докторот соодветно се документира во медицинското досие на пациентот.

Член 4

Ова упатство влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“, а ќе се применува една година од денот на неговото влегување во сила.

Бр. 10-10297/6
6 декември 2010 година
Скопје

Министер,
д-р **Бујар Османи,** с.р.

Третман на хроничната срцева слабост (ХСС)

ЦЕЛ

- Дијагностицирај ја причината за срцевата слабост и лекувај ја каде што е можно.
- Направи процена на изразеноста на болеста и идентификувај ги егзацербирачките фактори.
- Млади пациенти и пациенти во неопределена состојба мора да бидат упатени на ехокардиографски преглед.
- Биди свесен за постоењето на лекови и инвазивни интервенции, кои ја подобруваат прогнозата.
- Избегнувај лажно позитивна дијагноза поставена врз основа на постоењето на неспецифични симптоми.

ОСНОВНИ ПРАВИЛА

- Препознај ги болеста и егзацербирачките фактори.
- Состојбата е често прогресивна и прогнозата е лоша доколку не се лекува.
- Систолната срцева слабост може да биде асимптоматска или симптомите може да бидат лесни.
- Корелацијата меѓу истисната (ејекционата) фракција, односно левокоморната систолна пумпна сила и функционалниот капацитет на пациентот може да биде слаба.
- Третманот би требало да биде насочен секогаш кон причините: артериска хипертензија, миокардна исхемија, валвуларна болест итн.
- Ехокардиографијата е индицирана со цел да се детерминираат причината и изразеноста на болеста.
- Неколку придружни болести може да постојат, кои можат да ги комплицираат дијагнозата и третманот.
- Лекувањето на артериската хипертензија и коронарната артериска болест е важно во примарната превенција на болеста. Во секундарната превенција на болеста, АКЕ-инхибиторите се најважна група лекови и тие можат да бидат употребени за лекување на асимптоматски пациенти и пациенти со висок ризик.

ДЕФИНИЦИЈА

- Хронична срцева слабост е патофизиолошка состојба во која поради абнормална срцева пумпна функција, периферните ткива не добиваат доволно крв за да ги задоволат своите метаболички потреби.
- За дефиниција на една состојба како срцева слабост треба да бидат исполнети следниве критериуми:
  - Симптоми типични за срцева слабост (недостаток на воздух во мир или при физички напор, слабост, замор, отоци на глуждовите)
  - Знаци типични за срцева слабост (тахикардија, тахипнеа, белодробни 'ркалки, плеврална ефузија, зголемен југуларен венски притисок, периферни отоци, хепатомегалија)
  - Објективни знаци за структурни или функционални абнормалности на срцето во мир (кардиомегалија, трет срцев тон, срцеви шумови, абнормалности на ехокардиограм, зголемена концентрација на натриуретични пептиди).

ЕТИОЛОГИЈА

- Коронарната срцева болест и /или хипертензијата се причини за срцева слабост во 80% случаи;
- Систолна дисфункција;
  - Исхемично срцево заболување;
  - Хипертензија (почеста причина за дијастолна дисфункција);
  - Валвуларни болести;
  - Кардиомиопатии:
    - Семејни/генетски или несемејни/негенетски (вклучувајќи го миокардитот)
    - Хипертрофична, дилатациона, рестриктивна, аритмогена деснокоморна
  - Преткоморна фибрилација со брз коморен одговор, опстојувачка тахикардија;
  - Други причини
    - Ендокрини: дијабетес мелитус, хипер и хипотироидизам, Cushing синдром, адренална инсуфициенција, акромегалија, феохромоцитом;
    - Нутриционi: згоеност, кахексија, дефицит на тиамин, селен;
    - Инфилтративни: саркоидоза, амилоидоза, хемохроматоза, болести на сврзно ткиво;
    - Токсини: алкохол, лекови, кокаин, тешки метали (жива, кобалт, арсен);
    - Лекови: бета-блокатори, калциум-антагонисти, антиаритмици, цитотоксични агенси;
    - Други: Chagas-ова болест, ХИВ инфекција, перипартална кардиомиопатија, изразена хронична бубрежна болест.
- Дијастолна дисфункција
  - Левокоморна хипертрофија придружена со хипертензија и напредната возраст;
  - Исхемично срцево заболување;
  - Амилоидоза, перикардит и други ретки состојби, кои доведуваат до рестриктивна кардиомиопатија;
- Десносрцева слабост;
  - Вистинска десносрцева слабост често е предизвикана од белодробно заболување со покачен белодробен артериски притисок. Пациенти со хронична опструктивна белодробна болест често имаат едновремено и хронично срцево заболување;
- Левосрцева слабост може постепено да води кон белодробна хипертензија и десносрцева слабост.

Напомена! Срцева слабост не треба никогаш да биде дефинитивна дијагноза, секогаш треба да се трага по етиологијата.

ЕГЗАЦЕРБИРАЧКИ ИЛИ ПРЕЦИПИТИРАЧКИ ФАКТОРИ

- Тешки инфекции, особено белодробни инфекции;
- Анемија;

- Хипер или хипотироидизам;
- Брзи или бавни срцеви ритми (преткоморна фибрилација);
- Високоволуменски инфузии (кристалоидни раствори или крв);
- Употреба на нестероидни антиревматици, особено при оштетена бубрежна функција;
- Употреба на лекови коишто ја намалуваат миокардната контрактилност (verapamil, бета-блокатори и нивни комбинации);
- Неупотреба на лекови од страна на пациентот;
- Прекумерна телесна тежина;
- Ендокринолошки абнормалности (на пр. дијабетес мелитус, хипертиреоидизам и хипотиреоидизам);
- Прекумерна употреба на алкохол и сол;
- Хипертензија;
- Асимптоматски миокарден инфаркт, нестабилна ангина пекторис;
- Белодробна емболија.

СИМПТОМИ

- Општа слабост, недостаток на воздух и намален капацитет за физичка активност;
- Диспнеа при вообичаени активности (NYHA II) е неспецифичен симптом, кој може да биде последица на хронично срцево заболување, прекумерна телесна тежина или немање кондиција на пациентот;
- Диспнеа и кашлање при хоризонтална позиција на телото (ортопнеа) се појавуваат само при умерена или тешка срцева слабост;
- Зголемување на телесната тежина и невоочлив едем се сензитивни но неспецифични знаци за срцева слабост, ако се појават независно еден од друг. Но, кога и двата се присутни имаат клиничко значење, особено при мониторирање на терапевтскиот одговор;
- Појава на едем на долните екстремитети;
- Необјаснета конфузија, променет ментален статус;
- Абдоминални симптоми, поради асцит или хепатомегалија;
- Губењето на апетитот е придружено само со напредна срцева слабост (кардијална кахексија).

ФИЗИКАЛЕН ПРЕГЛЕД

Клиничките знаци на срцевата слабост (Табела 1) треба да бидат проценувани со внимателна клиничка процена, која вклучува опсервација, палпација и аускултација.

- Тахикардија (90 удари/минута), ако не употребува бета-блокатори во терапија;
- Тахипнеа (20 /минута);
- Значајно покачен југуларен венски притисок (ЈВП), односно може да се забележат југуларни пулсации кога пациентот е во седечка положба.

Знакот е специфичен во случаи кога пациентот нема белодробно заболување. Овој знак е придружен со тешка срцева слабост. Поумерено покачен ЈВП (8 cm) се гледа кај пациент во полуседечка положба. Позитивен хепатојугуларен рефлекс е од помош во носење на конечната одлука. Но, постои голема интеропсерверска варијабилност поради која тестот недоволно се употребува;

- S3 (присуство на трет срцев тон при аускултација) кај пациенти над 40- годишна возраст е специфичен знак, кој сугерира постоење на декомпензирана срцева слабост;
- Митрална регургитација без постоење на валвуларна болест;
- Зголемено срце (на палпација);
- Асцит, хепатомегалија, позитивен хепатојугуларен рефлекс;
- Белодробни 'ркалки коишто сугерираат белодробен застој се неспецифичен знак, кој може да биде асоциран со тешко белодробно заболување;
- Невоочлив едем на долните екстремитети може да биде исто така предизвикан од други состојби;
- Едем на долни екстремитети, во отсуство на венска слабост;
- Намалени пулсации на периферни артерии.

Напомена! Бидејќи знаците и симптомите се неспецифични, дијагнозата на срцева слабост треба да се базира врз објективни тестови, вообичаено ехокардиографија.

Табела 1. Клучни моменти во клиничкиот преглед на пациенти со срцева слабост

Изглед	Раздвиженост, нутриционен статус, телесна тежина
Пулс	Брзина, ритам и карактер
Оптоварување со течност	Југуларен венски притисок, периферни отоци (глуждови и сакрум), хепатомегалија, асцит
Бели дробови	Брзина на движење, ркалки, плеврална ефузија
Срце	Поместување на врвот, галопен ритам, трет срцев тон (S3), шумови коишто укажуваат на постоење на валвуларна дисфункција

ИНИЦИЈАЛНИ ИСПИТУВАЊА (ВИДИ АЛГОРИТАМ 1)

Детална анамнеза и детален физикален преглед

1.Прашања што треба да се постават за да се детерминира тежината на болеста

- Конфузија;
- Покачување на телесна тежина во блиско минато;
- Степен на лимитираност на физичката активност.

2.Прашања што треба да се постават за да се детерминира етиологијата на болеста:

- Позитивни срцеви фактори на ризик (пушење, дијабет, хиперлипидемија, позитивна семејна анамнеза, машки пол, конгенитално срцево заболување);
- Анамнеза на хипертензија;
- Анамнеза за болки во градите (податок за дијагностицирана коронарна артериска болест/периферна васкуларна болест);
- Палпитации;
- Ревматска треска;
- Бактериски ендокардит;
- Неодамнешни патувања во странство;
- Тапа повреда на градниот кош;
- Постпартален период;
- Анемија;
- Симптоми за тироидна дисфункција;
- Употреба на алкохол;
- Неодамнешна вирусна инфекција;
- Податок за ХИВ позитивност.

Електрокардиографија

- Електрокардиограм треба да се направи кај секој пациент со сомнеж за постоење на срцева слабост.
- Електрокардиографски нарушувања се вообичаени кај пациенти со сомнеж за постоење на срцева слабост (Табела 2).
- Може да има знаци за прележан инфаркт или исхемија, што укажува и на причината за срцева слабост.
- Хипертрофија (левокоморна хипертрофија, левопреткоморна хипертрофија) и блок на лева гранка на His-овиот сноп.
- Аритмиите и преткоморната фибрилација можат да се однесуваат како егзацербирачки фактори.

Напомена! Нормален електрокардиограм сугерира дека дијагнозата на срцева слабост е крајно неверојатна (10%).

Табела 2. Вообичаени електрокардиографски нарушувања при постоење на срцева слабост

Нарушување	Причина	Што треба да се преземе
Синус тахикардија	Декомпензирана СС, анемија, фебрилност, тиреотоксикоза	Клиничка процена Лабораториски испитувања
Синус брадикардија	Бета-блокада, digoxin, антиаритмици, хипотиреоидизам, болест на синусен јазол (SSSy)	Евалуација на лековите Лабораториски испитувања
Преткоморна тахикардија/ флатер/ фибрилација	Хипертиреоидизам, инфекција, митрална валвуларна болест, декомпензирана срцева слабост, инфаркт	Забавување на ПК спроведување, терапевтска конверзија, електроконверзија, катетер аблација, антикоагулација
Коморни аритмии	Исхемија, инфаркт, кардиомиопатија, миокардит, хипокалемија, хипомагнеземија Digoxin токсичност	Лабораториски испитувања, КСТ, испитување на перфузија, коронарна ангиографија, електрофизиологија, ICD
Исхемија/инфаркт	Коронарна артериска болест	Ехокардиографија, тропонини, коронарна ангиографија, реваскуларизација
Q забец	Инфаркт, ХКМП, БЛГ, преексцитација	Ехокардиографија, коронарна ангиографија
ЛК хипертрофија	Хипертензија, болест на аортна валвула, ХКМП	Ехокардиографија/ доплер
ПК блок	Инфаркт, интоксикација со лекови, миокардит, саркоидоза, Лајмова болест	Евалуација на лековите, електростимулатор, системско заболување
Ниска волтажа	Гојност, емфизем, перикардна ефузија, амилоидоза	Ехокардиографија, рендгенографија
Должина на QRS комплекс од > 120 ms со морфологија на БЛГ	Електрична и механичка дисинхронија	Ехокардиографија, срцева ресинхронизирана терапија

СС = срцева слабост; ПК = преткоморно-коморен; ЛК = левокоморна; КМП = кардиомиопатија; ICD = имплантиран кардиовертер-дефибрилатор ХКМП = хипертрофична кардиомиопатија; КСТ = коронарен стрес тест; БЛГ = блок на лева гранка на His-овиот сноп.

Рендгенографија на граден кош

- Рендгенографијата е суштинска компонента во диференцијалната дијагноза на срцевата слабост. Дозволува процена на белодробната конгестија и може да ги идентификува важните белодробни и торакални причини на диспнеата.
- Рендгенографијата (во две проекции) е корисна за идентификување на кардиомегалија, белодробна конгестија и плеврална акумулација на течност и може да идентификува присуство на белодробна болест или инфекција како причини или како дополнителни фактори за појавата на диспнеата (Табела 3).
- Рендгенографија на граден кош се препорачува рано во дијагностичкиот алгоритам со цел да се најде позитивен доказ за присуство на хронична срцева слабост и со цел да се испитаат други потенцијални причини за недостаток на воздух (ннд-**B**).[1]

1 ннд=Ниво на доказ

- Кардиомегалија (систолна дисфункција). Калкулирано во ml/m^2 или со кардиоторакален индекс (КТ индекс поголем од 0.5 е патолошки). Вообичаено нема добра корелација меѓу големината на срцето и функцијата на левата комора. Варијациите во големината на срцето повеќе се одраз на состојбата на десната комора. Особено при акутна срцева слабост, срцето има нормална големина.
- Белодробна венска конгестија, интерстицијален едем, Kerley–еви Б линии, билатерална плеврална ефузија. Интерпретација на умерена васкуларна конгестија на изолирана рендгенографија на граден кош е тешка и недоволна за поставување дијагноза. При умерена срцева слабост рендгенографијата на градниот кош е недоволно сензитивна и нејзината интерпретација може да води кон погрешна дијагноза. Нејасните промени на рендгенографијата на градниот кош треба да се гледаат во контекст на комплетната клиничка слика.

Напомена! Кардиомегалија може да биде отсутна не само при акутна туку и при хронична срцева слабост.

Табела 3. Вообичаени рендгенографски промени при постоење на срцева слабост

Промени	Причина	Што треба да се преземе
Кардиомегалија	Дилатирана ЛК, ДК или преткомори Перикардна ефузија	Ехокардиографија/доплер
Коморна хипертрофија	Хипертензија, аортна стеноза, ХКМП	Ехокардиографија/доплер
Нормален наод на белите дробови	Белодробна конгестија не е веројатна	Преоцени ја дијагнозата Сериозна белодробна болест не е веројатна
Белодробна венска конгестија	Зголемен ЛК притисок на полнење	Постоењето на ЛК СС е потврдено
Интерстицијален едем	Зголемен ЛК притисок на полнење	Постоењето на ЛК СС е потврдено
Плеврална ефузија	Зголемен ЛК притисок на полнење СС е веројатна ако ефузијата е билатерална Белодробна инфекција, хирургија или малигна ефузија	Размисли за несрцева етиологија ако е голема (обилна) Ако е голема (обилна) размисли за дијагностички или терапевтски центри
Kerley–еви Б линии	Зголемен лимфатичен притисок	Митрална стеноза или хронична СС
Зголемена транспарентност на белите дробови	Емфизем или белодробна емболија	Спирална КТ, спирометрија, ехокардиографија
Белодробна инфекција	Пневмонија може да е секундарна на белодробна конгестија	Лекувај ги инфекцијата и СС
Белодробна инфилтрација	Системска болест	Работи на дијагнозата

ЛК = лева комора; ДК = десна комора; ХКМП = хипертрофична кардиомиопатија; СС = срцева слабост; КТ = компјутеризирана томографија

- **Лабораториски тестови**[2]
  - Треба рутински да се проверат: базични хематолошки тестови, серум–калиум, натриум, креатинин, ALT (аланин трансфераза), гликоза, CRP (C-реактивен протеин), седимент на урина и серум слободен T4 или TSH за диференцијална дијагноза.
  - Дополнителни лабораториски испитувања се потребни согласно со клиничката слика (Табела 4). Хипонатремија и бубрежна слабост индицираат лоша прогноза. Преткоморната фибрилација и срцевата слабост можат да бидат единствен симптом на тиреотоксикоза кај постар пациент. Покачена концентрација на ALT сугерира хепатална конгестија. Срцевите ензими при декомпензирана срцева слабост често се лесно покачени.
  - Натриуретски пептиди (ANP, BNP, NT-proBNP)[3]
    - Преткоморниот натриуретски пептид (ANP) и мозочниот натриуретски пептид (BNP) се ослободуваат како одговор на преткоморно и коморно растегнување.
    - BNP, кој се синтетизира во коморите, е посоодветен за дијагноза на срцева слабост затоа што е постабилен и поспецифичен од ANP, кој се синтетизира во преткоморите.
    - Плазма концентрациите на натриуретичните пептиди се корисни биомаркери за дијагноза на срцева слабост и за третман на пациенти со веќе дијагностицирана срцева слабост. Постојат докази за нивна употреба во дијагнозата, проценатa на изразеноста, во одлуката за хоспитализација/отпуштање од болница и идентификацијата на пациенти со ризик од појава на срцеви збиднувања. Нормалната концентрација кај нелекуван пациент има висока негативна предиктивна вредност, со што дијагнозата на срцева слабост може да се отфрли како причина за симптомите. Ова може да има важна улога особено во примарната здравствена заштита. Високо ниво на натриуретичните пептиди и покрај оптималната терапија укажува на лоша прогноза.
    - Ако постои сомнеж дека срцевата слабост е причина за присутната диспнеа, натриуретичните пептиди се клинички корисни за да го „отфрлат" постоењето на систолна срцева слабост.
    - Нормален BNP (100μg/L) има висока негативна предиктивна вредност (дијагнозата за срцева слабост може да се отфрли со 95% сигурност).
    - Значајно зголемени плазма-концентрации сугерираат постоење на срцева слабост.
    - Плазма-концентрации коишто се наоѓаат лесно над горната референтна граница формираат „сива зона" со големи можности за грешка.
    - Лесно зголемени вредности на BNP можат да се сретнат при: астма, белодробен емболизам и ХОББ, кои го зголемуваат левокоморниот притисок. Лесно зголемување се среќава и при: аортна стеноза, левокоморна хипертрофија, миокардна исхемија, тахикардија, бубрежна дисфункција, црнодробна ци-

2 Повеќето од лабораториските тестови се тешко достапни или не се достапни во сите здравствени установи

3 Тешко достапни во Р. Македонија

роза, сепса, инфекција, повисока возраст, женски пол и хиперволемија од кое било потекло. Преткоморната фибрилација го зголемува ANP и го прави бескорисен за процена. Преткоморната фибрилација, исто така, влијае и врз одредувањето на BNP. Гојноста и лекувањето може да ги намалат вредностите на натриуретичните пептиди.

- Зголемените BNP и ANP концентрации ја рефлектираат изразеноста на срцевата слабост и лошата прогноза. Многу високи концентрации на BNP имаат прогностичко значење за изразеноста на болеста и зголемениот морталитет.
- Како придонес на дијагнозата, BNP исто така се користи и за мониторирање на прогресијата на болеста.
- Заклучок: BNP не е соодветен за скрининг; нормалните концентрации го исклучуваат постоењето на срцева слабост, а многу високи концентрации имаат прогностичко значење за изразеноста на болеста, но во мониторирањето на болеста, BNP има само дополнителна улога.
- Одредување на нивото на мозочниот натриуретски пептид (BNP) или NT-proBNP и/или правење електрокардиограм би требало да се изведе, со цел да се утврди потребата од ехокардиографија кај пациенти со сомнеж за срцева слабост (ннд-**B**).

- Спирометријата е базично испитување за диспнеата. Јасно абнормални резултати укажуваат на постоење на белодробно заболување. Пациенти со ХОББ имаат честопати придружна КАБ и срцева слабост.

Табела 4. Вообичаени лабораториски нарушувања при постоење на срцева слабост

Промени	Причина	Што треба да се преземе
Зголемен серум креатинин(> 150 µmol/L)	Бубрежна болест Употреба на АКЕИ/АРБ или алдостерон-блокатори	Калкулирај ја брзината на ГФ Размисли за намалување на АКЕИ/АРБ или употребата на алдостерон-блокатори Провери ги калиумот и уреата
Анемија (< 13 g/dL кај мажи, < 12 g/dL кај жени)	Хронична СС, хемодилуција, губиток на железо или негова слаба утилизација, бубрежна слабост, хронична болест	Работи на дијагнозата Размисли за третман
Хипонатремија (< 135 mmol/L)	Хронична СС, хемодилуција, ослободување на АВП, диуретици	Размисли за рестрикција на внес на течности, намалување на дозата на диуретици Ултрафилтрација, вазопресин-антагонисти
Хипернатремија (> 150 mmol/L)	Хипергликемија Дехидратација	Процени го внесот на течности Работи на дијагнозата
Хипокалемија (< 3.5 mmol/L)	Диуретици, секундарен хипералдостеронизам	Ризик од аритмии Размисли за суплементи на калиум, АКЕИ/АРБ или употребата на алдостерон-блокатори
Хиперкалемија (> 5.5 mmol/L)	Бубрежна слабост, суплементи на калиум, ренин-ангиотензин-алдостерон систем блокатори	Прекини ја терапијата со штедачи на калиум (АКЕИ/АРБ и алдостерон блокатори) Процени ги бубрежната функција и pH Ризик од брадикарија
Хипергликемија (> 6.5 mmol/L)	Дијабетес, инсулин резистенција	Евалуирај ја хидратацијата, третирај ја гликозната интолеранција
Хиперурикемија (> 500 µmol/L)	Третман со диуретици, гихт, малигнитет	Alopurinol Намалување на употреба на диуретици
BNP > 400 pg/mL, NT-proBNP > 2000 pg/mL	Зголемен коморен ѕиден стрес	СС е веројатна Индикација за ехо Размисли за третман
BNP < 100 pg/mL, NT-proBNP < 400 pg/mL	Нормален ѕиден стрес	Реевалуација на дијагнозата СС е неверојатна
Висок албумин (> 45 g/L)	Дехидратација, миелом	Рехидратација
Низок албумин (< 30 g/L)	Слаба нутриција, бубрежен губиток	Работи на дијагнозата

Зголемени трансаминази	Дисфункција на црн дроб Десносрцева слабост Интоксикација со лекови	Работи на дијагнозата Конгестија на црн дроб Евалуација на терапијата
Зголемени тропонини	Миоцитна некроза Пролонгирана исхемија, изразена СС, миокардит, сепса, бубрежна слабост, белодробен емболизам	Евалуирај ја кривата на пораст (слабо покачување е типично за изразена СС) Коронарна ангиографија Евалуација за реваскуларизација
Абнормални тестови на тиреоидна функција	Хипер/хипотиреоидизам Amiodarone	Третирај ја тиреоидната абнормалност
Уринализа	Протеинурија, гликозурија, бактерии	Работи на дијагнозата Исклучи инфекција
INR > 2.5	Зголемена доза на антикоагулантна терапија Конгестија на црниот дроб	Евалуација на дозата на антикоагулантната терапија Процена на функцијата на црниот дроб Процена на дозата на антикоагулантната терапија
CRP > 10 mg/L, неутрофилна леукоцитоза	Инфекција, инфламација	Работи на дијагнозата

ГФ = гломеруларна филтрација; СС = срцева слабост; АКЕИ = ангиотензин конвертирачки ензим инхибитор; АРБ = ангиотензин рецептор блокатор; АВП = аргинин вазопресин; BNP = натриуретички пептид; INR = international normalized ratio; CRP - C-реактивен протеин.

Ехокардиографија[4]

- Називот ехокардиографија се однесува на сите срцеви ултразвучни техники за визуелизација, вклучувајќи пулсен и континуиран доплер, колор доплер и ткивен доплер.
- Важно и објективно иследување за процена на присуство и тежина на срцевата слабост. Често со ехокардиографија се открива и причината за срцева слабост.
- Според упатствата, ехокардиографија треба да се направи кај сите пациенти со клиничка дијагноза на срцева слабост. Размислувањето е на место во ситуации кога можните нови информации коишто би се добиле со ехокардиографија не би ја промениле веќе донесената одлука за третманот.
- Со ехокардиографија, исто така, може да се направи разлика помеѓу систолна и дијастолна срцева слабост: при систолна дисфункција ЛКИФ[5] е помала од 40%, при дијастолна дисфункција ЛКИФ е нормална. Интерпретирањето на дијастолната дисфункција со ехокардиографија може да биде проблематично.
- Асимптоматска срцева слабост на која е потребно лекување може да биде детектирана со ехокардиографија, на пример по миокарден инфаркт.
- Со ехокардиографија може да се процени и систолниот притисок на десната комора. Систолниот притисок е одраз на притисокот во белодробните артерии, што е од големо значење при дијагноза на белодробна емболија.
- Ехокардиографија треба да се направи кај сите помлади пациенти со срцева слабост, како и кај сите пациенти со нејасна дијагноза или етиологија. Дури и кога дијагнозата на срцева слабост е потврдена, ехокардиографија може да се направи за да се определи степенот на систолна функција на срцето (NYHA класификацијата е одраз на комплетниот функционален капацитет на пациентот).
- Најпрактичното мерење на коморната функција за разликување меѓу пациентите со систолна дисфункција и пациентите со сочувана систолна функција е мерењето на ЛКИФ (нормална 45-50%). Оваа гранична (cut-off) вредност е арбитрарна. Во Табелата 5 се дадени најчестите ехокардиографски абнормалности при срцева слабост.

Напомена! Во практиката ехокардиографско иследување не може да им биде овозможено на сите пациенти со суспектна срцева слабост. Ехокардиографијата треба да биде резервирана за пациенти коишто имаат клинички потврдена срцева слабост и чијшто третман може да зависи од ехокардиографскиот наод.

4 Тешко достапни во Р. Македонија

5 ЛКИФ= левокоморна истисна (ежекциона) фракција

Табела 5. Вообичаени ехокардиографски абнормалности при постоење на срцева слабост

Промени	Абнормалност	Клинички импликации
ЛКИФ	Редуцирана (< 45-50%)	Систолна дисфункција
ЛК функција, глобална и фокална	Акинезија, хипокинезија, дискинезија	Миокарден инфаркт/исхемија Кардиомиопатија, миокардит
Крајно-дијастолен дијаметар	Зголемен (> 55-60 mm)	Волуменско оптоварување Веројатна срцева слабост
Крајно-систолен дијаметар	Зголемен (> 45 mm)	Волуменско оптоварување Веројатна срцева слабост
Фракционо скратување	Редуцирано (< 25%)	Систолна дисфункција
Големина на лева преткомора	Зголемена (>40 mm)	Зголемен притисок на полнење Дисфункција на митралната валвула Преткоморна фибрилација
Левокоморна дебелина	Хипертрофија (> 11-12 mm)	Хипертензија, аортна стеноза, Хипертрофична кардиомиопатија
Валвуларна структура и функција	Валвуларна стеноза или регургитација (особено аортна стеноза и митрална регургитација)	Може да биде примарна причина за срцевата слабост или компликувачки фактор Процени ги градиентите и регургитантната фракција Процени ги хемодинамските последици Размисли за хируршки третман
Профил на проток над митралното устие	Абнормалности на записот за раното или доцното дијастолно полнење	Индицира дијастолна дисфункција и сугерира механизам
Врвната брзина на трикуспидната регургитација	Зголемена (>3 m/s)	Зголемен деснокоморен систолен притисок Сомнеж за постоење на белодробна хипертензија
Перикард	Ефузија, хемоперикард, здебелување	Размисли за тампонада, уремија, малигнитет, системско заболување, акутен или хроничен перикардит, констриктивен перикардит
VTI на ниво на аортна валвула	Редуцирано (< 15 cm)	Намален ударен волумен
Инфериорна вена кава	Дилатиран ретроградeн проток	Зголемен деснопреткоморен притисок Деснокоморна дисфункција Конгестија на црн дроб

VTI=Velocity time integral

ДИЈАГНОСТИЧКИ КРИТЕРИУМИ

1. **Диспнеа или слабост или обете при одење на рамно.**
2. **Коморен галоп или срцева фреквенција над 90 удари/минута или обете ако срцевата фреквенција не е забавена под дејство на медикаменти).**
3. **Зголемен југуларен венски притисок или венска конгестија на рендгенографија на граден кош, или обете.**
4. **Значајно зголемено срце на рендгенографија на граден кош.**

- Ако пациент којшто не е под терапија има три од четирите горенаведени симптоми или знаци, тогаш присуството на срцева слабост е високо веројатно. Болеста што придонесла за срцева слабост треба да биде идентификувана.
- Критериумите за дијагноза на срцева слабост според Европското кардиолошко здружение се дадени во Табела 6.

Табела 6.
Дијагноза на срцева слабост - поедноставен дијаграм

Неопходно	Не оди во прилог	Оди во прилог	Мора да се исклучи
Знаци и симптоми на срцева слабост: диспнеа, малаксаност, оток на глуждови	Нормален електрокардиограм	Одговор кон терапија	Буврежно заболување, анемија
Срцева дисфункција (вообичаено детектирана со ехокардиографија)	Нормален рендгенграм на граден кош	Кардиомегалија или белодробна конгестија на рендгенграм на граден кош	Белодробно заболување (рендгенографија на граден кош, белодробни функционални тестови)
	Нормална толеранција на напор при стрес-тест	Намалена толеранција на напор при стрес-тест	
	Нормална концентрација на плазма ANP, BNP	Зголемена концентрација на плазма ANP, BNP	

ANP = натриуретички пептид; BNP = натриуретички пептид

ПРОБЛЕМИ СО ДИЈАГНОЗАТА

- Гореспоменатите четири традиционални критериуми се специфични и превенираат лажно позитивна дијагноза, што е вообичаено. Совпаѓање на мислењата меѓу докторите за присуството на третиот срцев тон (S3), и во однос на проценатa на југуларниот венски притисок, е мало, со што се намалуваат клиничката вредност и корисност на овие опсервации.
- Отсуство на поединечен симптом или знак не значи и дека пациентот нема срцева слабост; најспецифичните знаци не се сензитивни и се јавуваат само при напредната и нелекувана срцева слабост.
- Срцева слабост којашто треба да се лекува може да биде асимптоматска и видлива само со ултразвук.

За процена на ефикасност на третманот, повеќе сензитивни (и истовремено повеќе неспецифични) критериуми може да се користат, особено во однос на постоењето на каква било нивна промена:

- Диспнеа при напор, ноќно кашлање
- Белодробни 'ркалки, пораст на телесна тежина, отоци на нозете, конгестија на црн дроб.

Проблеми со диференцијалната дијагноза се предизвикани од:

- Зголемена телесна тежина, особено кај жените; истовремено ја прави интерпретацијата на рендгенографијата на градниот кош потешка
- Физичка неактивност и отсуство на физичка подготвеност
- Венска инсуфициенција или имобилизација: може да предизвика отоци на нозете (позитивниот ефект на диуретската терапија не ја потврдува дијагнозата на срцева слабост)
- Белодробна болест: ХОББ и со напор-индуцирана астма
- Асимптоматска КАБ со диспнеа при напор како главен симптом (важно!)
- Неколку егзацербирачки фактори претходно набројани
- Дијастолна дисфункција со диспнеа при напор како главен симптом со нормална големина на срцето на рендгенографија
- Повторувачки белодробни емболии.

Ако дијагнозата не е сигурна, размисли за:

- Одредување на ANP или BNP
- Консултација со кардиолог
- Ехокардиографија
- Намалување на лекови.

СОСТОЈБИ КАЈ КОИ ТРЕБА ВЕДНАШ ДА СЕ ПРЕПОРАЧА БОЛНИЧКО ЛЕКУВАЊЕ

- Клинички или електрокардиографски знаци за акутна миокардна исхемија;
- Белодробен едем или тежок респираторен дистрес;
- Компликација со друга тешка болест (пр.: пневмонија);
- Анасарка (генерализиран едем);
- Симптоматска хипотензија или синкопа;
- Срцева слабост рефрактерна на терапија препорачана амбулантски;
- Тромбемболиска компликација, која бара интервенција;
- Решавање клинички значајни аритмии;
- Хиперкалемија;
- Несоработка со пациентот за амбулантско водење и лекување.

НАТАМОШНИ ИСПИТУВАЊА[6]

- Етиологијата на срцевата слабост треба секогаш да се идентификува уште во иницијалната фаза. Други третмани, покрај фармаколошката терапија, треба да бидат достапни, како на пример: коронарна реваскуларизација или валвуларна хирургија.
- Натамошните испитувања најчесто се индицирани за определување на етиологијата на срцевата слабост. Кои од нив ќе се препорачаат е одлука на кардиологот:
  - Трансезофагеална ехокардиографија - се препорачува кај пациенти кај кои постои неадекватен трансторакален ехо-прозорец (гојност, вентилирани пациенти), при комплицирани срцеви мани, сомнеж за ендокардит, конгенитални срцеви заболувања или со цел да се отфрли постоење на тромб во левиот преткоморен апендикс при преткоморна фибрилација.
  - Стрес-ехокардиографија (добутамин или со оптоварување) - се користи како метод за детектирање исхемија како причина за коморна дисфункција и за проценување на миокардната животоспособност при постоење на изразена хипокинезија или акинезија. Може да биде корисна за идентификација на миокардно зашеметување (stunning), хибернација и во зависност од симптомите на срцева слабост, постоење на валвуларни абнормалности. Кај пациентите со срцева слабост стрес-ехокардиографијата може да има помала сензитивност и специфичност како резултат на ЛК дилатација или присуство на блок на гранка.

Натамошни неинвазивни тестови со визуелизација

Кај пациенти кај кои ехокардиографијата во мирување не обезбедила адекватни информации и кај пациенти со сомнеж за постоење на КАБ, натамошните неинвазивни тестови со визуелизација може да ги вклучат: магнетната резонанца, компјутеризираната томографија или радионуклидните тестови.

6 Повеќето од дополнителните испитувања се тешко достапни или не се достапни во сите здравствени установи

- Магнетна резонанца на срце - претставува најточен и најрепродуктибилен метод за мерење на срцеви волумени, глобална функција, регионално sидно движење, дебелина на sид, миокардна маса и тумори, срцеви валвули, конгенитални дефектии перикардна болест. Стана златен стандард за точност и репродуцибилност за процена на волумени, маса и sидни движења. Користењето парамагнетни контрасти, како што е гадолиниум, може да обезбеди докази за постоење на воспаление, инфилтрација и лузна кај пациенти со инфаркт, миокардит, перикардит, кардиомиопатии и инфилтративни болести. Ограничувањата ги вклучуваат: цената на чинење, достапноста, пациенти со дисритмии или имплантирани помагала и неподносливоста.
- Компјутеризирана томографија (КТ) на срце - кај пациенти со срцева слабост, неинвазивната дијагноза на коронарната анатомија би можела да биде од корист и да помогне во одлуката за коронарна ангиографија. За КТ ангиографија може да се размислува при постоење на ниска или средна преттестверојатност за КАБ и при неубедливи резултати од стрес-тест или стрес визуелизационен (imaging) тест. Демонстрацијата на атеросклерозата на КТ скен го потврдува постоењето на КАБ, но неопходно не зборува и за исхемија.
- Радионуклидна вентрикулографија - претставува релативно прецизен метод за одредување на ЛКИФ и најчесто се користи во контекст на миокардна перфузија, обезбедувајќи информации за животоспособност и исхемија. Има ограничувачка вредност за процена на волумени или суптилни индекси на систолна и дијастолна функција.
- Белодробни функционални тестови - мерење на белодробната функција има ограничена вредност за дијагнозата на срцева слабост. Како и да е, овие тестови се корисни за демонстрирање или отфрлање на респираторните причини за недостатокот на воздух или за проценатa на потенцијалниот придонес на белодробните болести на диспнеата на пациентот. Рутинската спирометрија ја евалуира изразеноста на опструктивната белодробна болест. Постоење на белодробна конгестија може да има влијание врз резултатите од тестот. Крвните гасови се нормални при добро компензирана хронична срцева слабост. Намалување на артериското кислородно заситување треба да води кон барање на други дијагнози.
- Стрес-тест - корисен е во објективната евалуација на капацитетот на подносливоста на напор и симптомите коишто се јавуваат при напор како што се диспнеата и малаксаноста. Шестминутниот тест на одење е едноставен, репродуктибилен, достапен и често употребуван тест за процена на субмаксималниот функционален капацитет и за евалуација на одговорот на интервенции. Нормален максимален стрес- тест кај пациент којшто не прима терапија за срцева слабост исклучува дијагноза на симптоматска срцева слабост. Може да се употребува или велосипед или подвижна (treadmil) трака со модификуван протокол за срцева слабост, што подразбира бавно зголемување на оптоварувањето. За време на оптоварувањето се претпочита употреба на гасни анализи затоа што обезбедува високо репродуктибилни мерења на ограничувањата на оптоварувањето, увид во диференцијацијата меѓу срце-

вата и респираторната причина на диспнеата, процена на вентилаторната ефикасност и носи прогностички информации. Максималната кислородна потрошувачка (peak VO2) и аеробниот праг (treshold) се корисни индикатори на функционалниот капацитет на пациентот, а максималниот VO2 и кривата на односот VE/VCO2 (вентилаторен одговор на оптоварување) се од виока прогностичка вредност. Максималната вредност на односот на измената на гасови е корисен индекс на степенот на достигнатата анаеробиоза (способност за клеточно опстојување во анаеробни услови).

- Амбулаторно електрокардиографско мониторирање (Холтер) - е корисно за пациенти чиишто симптоми сугерираат постоење на аритмии (палпитации, синкопа) и за мониторирање на коморна фреквенција кај пациенти со преткоморна фибрилација. Може да ги детектира и квантификува природата, честотата и траењето на преткоморните и коморните аритмиии и асимптоматските епизоди на исхемија, кои би можеле да бидат одговорни за симптомите или да ги егзацербираат кај пациентите со срцева слабост. Епизодите на симптоматски, неопстојувачки коморни тахикардии се чести кај пациентите со срцева слабост и се поврзани со лоша прогноза.

Срцева катетеризација

Срцева катетеризација е непотребна за рутинска дијагноза и лекување на пациентите со срцева слабост. Инвазивните испитувања често се употребуваат со цел да се утврди етиологијата, да се добијат прогностички информации и ако се размислува за миокардна реваскуларизација.

- Коронарна ангиографија
  - Треба да се изведе кај пациентите со срцева слабост, кои имаат ангина или значајна исхемија, освен ако не може да им се изведе реваскуларизација од кој било вид (класа I, ннд-**B**).
  - Се препорачува кај пациенти со висок ризик за КАБ, без контраиндикации со цел да се востанови дијагноза и се планира стратегија на третман (класа I, ннд-**C**).
  - Се препорачува кај пациенти со срцева слабост и како доказ за значајна валвуларна болест (класа I, ннд-**C**).
  - Треба да се размисли за нејзина примена кај пациентите со срцева слабост коишто имаат анамнеза за ангина при напор или сомнеж за исхемична ЛК дисфункција, по срцев застој и кај оние со повеќе ризик-фактори за КАБ (класа I, ннд-**C**).
  - Би можела ургентно да се примени кај селектирани пациенти со изразена срцева слабост (шок или акутен белодробен едем) и кај пациенти коишто адекватно не одговараат на третман.
  - Коронарна ангиографија и ЛК вентрикулографија се исто така индицирани кај пациенти со рефрактерна срцева слабост од непознато потекло и
  - Кај пациенти со доказ за постоење на изразена митрална регургитација или болест на аортна валвула, кои се потенцијално хируршки коригибилни (класа IIa, ннд-**C**).

- Десносрцева катетеризација - обезбедува вредни хемодинамски информации за притисоците на полнење, васкуларната резистенција и минутниот волумен. Нејзината улога во клиничката практика за дијагноза на срцевата слабост е ограничена. Претставува база за класификацијата по Forrester и е најточен метод за хемодинамска евалуација на пациенти коишто се рефрактерни на третман, пред срцева трансплантација или за евалуација на третман при клиничките истражувања. Мониторирање на хемодинамските параметри со помош на пулмонален артериски катетер (PAC) би можело да се размисли кај хоспитализирани пациенти со кардиоген/некардиоген шок или кај оние пациенти што се рефрактерни на соодветниот третман. Како и да е, користењето на PAC не покажало дека ја подобрува прогнозата.
- Ендомиокардна биопсија - со нејзина помош можат да се дијагностицираат специфични миокардни нарушувања. Клиничката одлука мора да биде направена врз основа на достапни студии на клинички случаи и експертски мислења. Во најновата публикувана заедничка изјава на AHA/ACC/ESC за индикациите на ендомиокардната биопсија се сугерира дека за изведување на процедурата треба да се размисли кај пациенти со акутна или фулминантна срцева слабост од непозната етиологија, чија состојба бргу се влошува со коморни аритмии и/или преткоморно-коморен блок, или кај пациенти коишто не одговараат на конвенционална терапија за срцева слабост. Примената на ендомиокардна биопсија може да биде предмет на размислување и при хронична срцева слабост со сомнеж за инфилтративен процес како што е: амилоид, саркоид, хемохроматоза, како и при еозинофилен миокардит и рестриктивна кардиомиопатија од непознато потекло.

ДИЈАСТОЛНА ДИСФУНКЦИЈА

- Кај мажите типична клиничка комбинација е присуство на коронарна артериска болест придружена со систолна срцева слабост, додека кај жените покачениот крвен притисок типично е придружен со левокоморна дијастолна дисфункција.
- Дијастолната дисфункција вообичаено е поврзана со систолна дисфункција. Може, како и да е, понекогаш да се јави и како независен ентитет: ЛКИФ останува речиси нормална (45-50%), но дијастолата е нарушена така што ЛК активно не ја повлекува крвта и поради тоа недоволно се полни.
- Може да биде детектирана единствено со ехокардиографија.
- Дијастолна дисфункција е суспектна кога диспнеата е главен симптом и кога
  - Големината на срцето е нормална или речиси нормална.
  - Електрокардиограмот покажува знаци за левокоморна хипертрофија.
  - Пациентот е постар (>75 години) и има исхемично срцево заболување или хипертензија.
- Главна диференцијално-дијагностичка дилема за дијастолна дисфункција е исхемијата, која истовремено е и причина за дијастолна дисфункција.

- Лекувањето е слично како при систолна дисфункција.
  - Диуретиците се основни при постоење на задршка на течности. Ексцесивната дехидратација ќе води кон егзацербација на симптоми.
  - Намалување на брзата фреквенција со бета-блокатори, со намера да се продолжи дијастолата.
  - Одржување на синусен ритам и преткоморната функција би можеле да бидат исклучително важни и треба да се обезбедуваат на кој било начин.
  - Ангитензин рецептор блокаторот цандесартан бил корисен за пациентите со дијастолна дисфункција вклучени во студијата CHARM.
- Терапијата со лекови на дијастолната дисфункција не ги подобрува симптомите и прогнозата така како што е при третманот на систолната дисфункција.

ТЕЖИНА НА СРЦЕВАТА СЛАБОСТ

- Клиничкиот наод и симптомите не корелираат со ЛКИФ, која, пак, од своја страна ја детерминира прогнозата кај пациентот. Ехокардиографијата иследување коешто дава објективен наод за систолниот капацитет на срцето.
- Се користи и вербална експресија, односно клиничка симптоматска дескрипција: без симптоми, лесна (кога пациентите можат да се движат наоколу без сериозно ограничување со појава на диспнеа или малаксаност), тешка (пациенти со изразени симптоми, кои често бараат лекарска помош) и средно изразена (за преостанатите) срцева слабост.
- Вообичаено се користат две класификации (Табела 7) за тежината на срцевата слабост. Едната се потпира врз симптомите и капацитетот на оптоварување (New York Heart Association - NYHA функционална класификација). NYHA класификацијата се покажала клинички корисна. Најновите класификации се потпираат врз обете, структурата на срцето и симптомите (Табела 7). Во контекст на миокардниот инфаркт, за тежината на срцевата слабост се користат две други класификации: Killip и Forrester класификација (Табела 8).
- NYHA (New York Heart Association) класификацијата го опишува вкупниот функционален капацитет кај пациентот. При New York Heart Association III и IV прогнозата е лоша и сите форми на лекување треба да се применат.
- Левокоморна истисна фракција (ЛКИФ):
  - ЛКИФ под 25% вообичаено значи тешка дисфункција (кореспондира со NYHA класа III и IV). Главна цел на терапијата е намалување на симптомите, особено белодробниот едем.
  - ЛКИФ над 45% вообичаено ја отфрла дијагнозата на систолна дисфункција, но не и на дијастолна дисфункција.

Табела 7. Класификација на срцевата слабост според структурните абнормалности (ACC/AHA), или според симптомите поврзани со функционалниот капацитет (NYHA)

ACC/AHA стадиуми на срцева слабост	NYHA функционална класификација
Стадиуми на срцева слабост базирани врз структурата и оштетеноста на срцевиот мускул	Тежина базирана врз симптоми и физичка активност
Стадиум A: Постои висок ризик за развој на срцева слабост. Не се идентификуваат структурни или функционални абнормалности, нема знаци или симптоми.	Класа I: Нема ограничување на физичката активност. Вообичаената физичка активност не предизвикува неподнослива слабост, палпитации или диспнеа.
Стадиум B: Развиена структурна болест на срцето, која е силно поврзана со развој на срцева слабост, но без знаци или симптоми.	Класа II: Лесно ограничување на физичката активност. Нема симптоми во мир, но вообичаена физичка активност доведува до слабост, палпитации, или диспнеа.
Стадиум C: Симптоматска срцева слабост поврзана со структурна болест на срцето.	Класа III: Значајно ограничување на физичката активност. Нема симптоми во мир, но помалку од вообичаена физичка активност доведува до слабост, палпитации или диспнеа.
Стадиум D: Напредната структурна болест на срцето и изразени симптоми на срцева слабост во мир и покрај максималната терапија.	Класа IV: Неспособни да изведат каква било физичка активност без тегоби. Симптомите се појавуваат во мир. Ако се преземе каква било активност, тегобите се зголемуваат.

ACC = American College of Cardiology; AHA = American Heart Association;

Табела 8. Две класификации на тежината на срцевата слабост во контекст на акутен миокарден инфаркт (АМИ)

Killip класификација	Forrester класификација
Дизајнирана да обезбеди клиничка процена на изразеноста на циркулаторните нарушувања во третманот на АМИ	Дизајнирана да го опише клиничкиот и хемодинамски статус во АМИ
Стадиум I: Нема срцева слабост. Нема клинички знаци за срцева декомпензација.	1. Нормална перфузија и пулмонален капиларен притисок (PCWP).
Стадиум II: Срцева слабост. Дијагностичките критериуми вклучуваат 'ркалки, S3 галоп и белодробна венска хипертензија. Белодробна конгестија со влажни 'ркалки во долната половина на белодробните полиња.	2. Нарушена перфузија и низок пулмонален капиларен притисок (хиповолемија).
Стадиум III: Изразена срцева слабост. Вистински белодробен едем со 'ркалки низ белодробните полиња.	3. Речиси нормална перфузија и висок пулмонален капиларен притисок (белодробен едем).
Стадиум IV: Кардиоген шок. Знаците вклучуваат хипотензија (КПс од < 90 mmHg) и знаци за периферна вазоконстрикција како што се: олигурија, цијаноза и потење.	4. Нарушена перфузија и висок пулмонален капиларен притисок (кардиоген шок).

ПРОГНОЗА

- Одредувањето на прогнозата кај срцевата слабост е комплексно. Мора да се земат предвид: различната етиологија, возраста, честите придружни болести, варијациите во индивидуалната прогресија и исходот (ненадејна *vs.* прогресивна смрт). Влијанието врз прогнозата на специфичните третмани кај индивидуален пациент со срцева слабост често е тешко за предвидување. Параметрите што најчесто се цитираат како независни предвидувачи на прогнозата се дадени во Табела 9.

Табела 9. Состојби поврзани со лоша прогноза кај пациенти со срцева слабост

Демографски	Клинички	Електро-физиолошки	Функционални при напор	Лабораторија	Визуелизација
Повисока возраст*	Хипотензија*	Тахикардија Q запци	Редуцирана работа, низок максимален VO2*	Изразито високи вредности на BNP/NT про BNP*	Ниска ЛКИФ*
Исхемична етиологија*	NYHA функционална класа III-IV*	Широк QRS*		Хипонатремија*	
Реанимирана ненадејна срцева смрт*	Претходна хоспитализација поради срцева слабост*	ЛК хипертрофија Комплексни коморни аритмии*		Зголемен тропонин* Зголемени биомаркери, неврохуморална активација*	
Слаба комплијанса	Тахикардија	Мала варијабилност на срцевата фреквенција Преткоморна фибрилација	Мала дистанца при 6-минутен тест на одење	Зголемен креатинин/уреа	Зголемени ЛК волумени
Бубрежна дисфункција	Белодробни ‘ркалки	Т-бран алтернанса	Висока крива на VE/VCO2	Зголемен билирубин Анемија	Низок срцев индекс
Дијабетес	Аортна стеноза		Периодично дишење	Зголемена мокрачна киселина	Висок ЛК притисок на полнење
Анемија	Мал индекс на телесна маса				Рестриктивен тип на дијастолно нарушување, белодробна хипертензија
ХОББ	Нарушувања на дишење при спиење				Нарушена деснокоморна функција
Депресија					

*значаен (силен) претскажувач

ПРИНЦИПИ НА ЛЕКУВАЊЕ

- Модификација на однесувањето: регуларна физичка активност, избегнување на пораст на телесната тежина. Редукција на внес на сол, умерен внес на алкохол. При изразена срцева слабост треба да биде ограничен внесот на течности (1.5-2 L), како и нивото на физичката активност.
- Секогаш кога е можно причината на срцевата слабост треба да се лекува, како на пр.: реваскуларизација, валвуларна хирургија, востановување на синусен ритам.
- Факторите на егзацербација и започнување на срцевата слабост треба да се препознаат и лекуваат.
- Мора да се земат предвид другите придружни болести; најчесто присутни се бубрежната слабост и ХОББ.
- Потребно е давање соодветни лекови со доволна доза.
- АКЕ-инхибиторите и/или бета-блокаторите ја подобруваат прогнозата на систолната срцева слабост. Повеќето од овие пациенти се со прележан миокарден инфаркт. Дури и кај асимптоматските пациенти прогнозата ќе се подобри и манифестациите на болеста ќе се намалат.
- Негата треба да биде доверена на медицинска сестра специјализирана за срце со цел да го контролира третманот со лекови и да ги регистрира промените на состојбата на пациентот.
- Контрола на преткоморната фибрилација
- Непотребна тахикардија го оштетува миокардот. Особено дијастолната дисфункција се влошува со скратување на дијастолата, што може да доведе и до акутен белодробен едем.
- Одржување синусен ритам може да биде успешно со Amiodarone; другите лекови за одржување (Група IA, IC) не се сигурни. Amiodarone, исто така, ќе го спречи брзиот коморен одговор при преткоморна фибрилација.
- Катетер аблацијата и/или преткоморно-коморната електростимулација може да биде искористена заради одржување синусен ритам.
- Економичната контрола на срцевата фреквенција при преткоморна фибрилација треба да се обезбеди со Холтер мониторирање, ако е потребно: срцева фреквенција во мир од 60-80 удари/мин и при оптоварување 110-115 удари/мин.

ЦЕЛИ НА ЛЕКУВАЊЕТО ПРИ СРЦЕВА СЛАБОСТ (види Алгоритам 2)

- Целта на дијагнозата и лекувањето на срцевата слабост не се разликуваат од која било друга состојба, имено, да доведе до намалување на морбидитетот и морталитетот (Табела 10). Со оглед на тоа што годишната смртност од срцева слабост е многу висока, нагласокот е особено ставен на крајниот исход во клиничките студии. Како и да е, за многу пациенти и особено за возрасните, можноста да се води независен живот, ослободен од изразени симптоми и избегнување на хоспитализации се цели коишто во некои случаи би можеле

да бидат еквивалентни на желбата за продолжување на животот. Превенцијата на срцевата слабост или нејзината прогресија останува суштински дел од лекувањето.

- Алгоритам 2 обезбедува стратегија за третман со лекови и помагала кај пациенти со симптоматска срцева слабост и систолна дисфункција. Суштински е да се детектираат и размисли за третман на вообичаените срцеви и несрцеви придружни заболувања.
- АКЕ-инхибиторите или ангиотензин рецептор блокаторите и адекватната доза на бета-блокаторите би требало да бидат препишувани на сите пациенти коишто имаат намалена ЛКИФ (< 40-45%), вклучувајќи ги асимптоматските пациенти со цел да се подобри прогнозата.
  - АКЕ-инхибиторите ја подобруваат прогнозата при лесна, средно и силно изразена срцева слабост, како и кај срцева слабост којашто се должи на миокарден инфаркт, дури и кај асимптоматски пациенти.
  - Рестрикција на сол или диуретиците го зголемуваат ефектот на АКЕ инхибиторите.
  - Одговорот на терапијата е бавен.
  - Зголемената вредност на креатининот во почетокот на третманот не е специфична контраиндикација за употреба на АКЕ-инхибиторите.
- Бета-блокаторите, кога се даваат соодветно, ја подобруваат прогнозата кај пациентите коишто толерираат намалување на ефектите на симпатичкиот нервен систем. Особено пациенти со исхемично срцево заболување ќе имаат корист од бета-блокатори.
- Диуретиците се прва линија на симптоматски третман на белодробен и периферни едеми. Одговорот на терапијата е брз. Иницијалната доза е вообичаено поголема од онаа за одржување која треба да биде минимализирана.
  - Диуретиците на Henle-овата јамка (loop) се повеќе ефикасни од тиазидните диуретици и нивната комбинирана терапија може да биде користена во рефрактерните случаи на волуменско оптоварување.
- Digoxin-от е индициран за оптимизирање на коморната фреквенција при преткоморна фибрилација.
- Нитратите може да се комбинираат со други лекови кај пациенти со симптоматска срцева слабост.
- Калциум-канал блокаторите amlodipine и felodipine може да се користат кај пациенти со придружна хипертензија.
- Гореспоменатите лекови се комбинираат индивидуално кај секој пациент.
- Дури и повремената употреба на нестероидните антиинфламаторни лекови би требало да се избегнува кога се работи за бубрежна болест.

Табела 10. Цели на третманот на хронична срцева слабост

1. Прогноза	Намалување на морталитетот
2. Морбидитет	Ослободување на симптоми и знаци Подобрување на квалитетот на живеење Елиминирање на едеми и задршка на течност Зголемување на капацитетот на оптоварување Намалување на слабост и недостаток на воздух Намалување на потребата за хоспитализација Обезбедување на палијативна нега
3. Превенција	Појава на миокардно оштетување Прогресија на миокардно оштетување Ремоделирање на миокардот Повторна појава на симптоми и акумулација на течност Хоспитализација

НЕФАРМАКОЛОШКИ ТРЕТМАН НА СРЦЕВАТА СЛАБОСТ

- **Прифаќање на лекувањето** - доброто прифаќање на лекувањето се покажало дека ги намалува морбидитетот и морталитетот и го подобрува квалитетот на живеењето. За таа цел се препорачува (класа I, ннд-**C**):
  - Да се покани член на семејството да земе учество во едукативните програми и одлуките што се однесуваат на третманот и грижата за пациентот.
  - Пациентите треба да знаат за нивниот третман, особено за позитивните и несаканите ефекти на лековите и за тоа како лековите треба да се земаат и титрираат. Ова може да биде тешко да се изведе кај пациенти со когнитивна дисфункција.
  - Пациентите треба да бидат свесни дека позитивните ефекти од терапијата може да се јават подоцна и да немаат нереални очекувања во однос на почетниот одговор на третманот. Мора да се објасни дека несаканите ефекти се најчесто транзиторни и дека можат да поминат месеци за повторно титрирање и процена на комплетните ефекти на лекот.
  - Интервенции за подобрување на прифаќањето на третманот се препорачуваат, кои треба да претставуваат цел на здравствените работници.
- **Препознавање на симптоми** - симптомите на влошување на срцевата слабост можат значајно да варираат. Пациентите и/или оние што се грижат за нив треба да научат да ги препознаат симптомите на влошување и да преземат соодветни мерки. За таа цел се препорачува (класа I, ннд-**C**):
- **Примена на флексибилна доза на диуретиците**, која ќе се заснова врз симптомите и балансот на течности, но во рамките на максималните препорачани дози и само откако претходно ќе се дадат детални инструкции и ќе се примени едукација.
- **Мониторирање на телесната тежина** - зголемувањето на телесната тежина често е поврзано со влошување на срцевата слабост и задршка на течности.

Пациентите треба да се свесни дека влошување може да настапи и без зголемување на телесната тежина. За таа цел се препорачува (класа I, ннд-**C**):

- Пациентите треба да ја мерат телесната тежина регуларно со цел да ги мониторираат промените, најдобро како дел од дневната рутина. Во случај на ненадеен пораст на телесната тежина >2 kg во 3 дена, пациентите може да ја зголемат дозата на диуретиците и треба да го известат здравствениот тим којшто се грижи за нив. Ризикот од празнењето на течности како резултат на претерана употреба на диуретици мора да биде објаснет.

- **Диета и исхрана** - се препорачува рестрикција на внес на сол кај симптоматска срцева слабост со цел да се превенира задршка на течности. Иако не постојат специфични препораки, претеран внес на сол треба да се избегнува. Пациентите би требало да се едуцираат околу количеството на сол што се содржи во вообичаената храна (класа IIa, ннд-**C**).
- **Внес на течност** - би можело да се размисли за рестрикција на внес на течност од 1.5-2 L/дневно кај пациенти со изразени симптоми на срцева слабост, особено при хипонатремија. Рутинско ограничување на течност кај сите пациенти со лесни до умерено изразени симптоми не се покажува како клинички корисно (класа IIb, ннд-**C**).
- **Алкохол** - може да има негативен инотропен ефект и може да биде поврзано со зголемување на крвниот притисок и ризикот од аритмии. Претераната употреба може да биде штетна. За таа цел се препорачува:
  - Внесот на алкохол да биде ограничен на 10-20 g/дневно (1-2 чаши вино/дневно) (класа IIa, ннд-**C**)
  - Пациенти со сомнеж за алкохолно предизвикана кардиомиопатија мора комплетно да апстинираат од внес на алкохол (класа I, ннд-**C**).
- **Намалување на телесната тежина** - би требало да се размисли за намалување на телесната тежина кај дебелите индивидуи (индекс на телесна маса од >30 kg/m^2) со срцева слабост со цел да се превенира прогресијата на болеста, да се намалат симптомите и да се подобри квалитетот на живеење (класа IIa, ннд-**C**). При умерена до изразена срцева слабост, намалување на телесната тежина не би требало рутински да се препорачува затоа што несаканиот губиток на телесната тежина и анорексијата се вообичаени проблеми.
- **Несакан губиток на телесната тежина** - клиничка и субклиничка малнутриција кај пациенти со изразена срцева слабост се вообичаени. Патофизиологијата на срцевата кахексија при срцева слабост е комплексна и комплетно необјаснета, но нарушениот метаболизам, слабиот внес на храна, намалениот нутриционен внес, конгестијата на жолчката и воспалителните механизми може да се важни фактори. Срцевата кахексија е важен претскажувач на намаленото преживување. За таа цел се препорачува (класа I, ннд-**C**):
  - Ако намалувањето на телесната тежина за последните 6 месеци е 6% од претходната стабилна телесна тежина без знаци за задршка на течност, пациентот се дефинира како кахектичен. Нутритивниот статус на пациентот треба внимателно да се процени.

- **Пушење** - познато е како ризик-фактор за кардиоваскуларни заболувања. Нема проспективни студии коишто ги евалуирале ефектите на престанокот на пушење кај пациентите со срцева слабост. Опсервационите студии ја поддржуваат врската меѓу престанокот на пушењето и намалениот морбидитет и морталитет. За таа цел се препорачува (класа I, ннд-**C**):
  - Пациентите да примат поддршка и совет и да бидат мотивирани да престанат да пушат.
- **Имунизација** - би требало да се размисли за пнеумококна вакцинација и годишна вакцина против грип кај пациенти со симптоматска срцева слабост коишто немаат контраиндикации (класа IIa, ннд-**C**).
- **Активност и физички тренинг** - физичката неактивност е вообичаена кај пациентите со симптоматска срцева слабост и придонесува за нејзина прогресија. Регуларен, иницијално надгледуван, физички тренинг на отпорност и издржливост ја подобрува автономната контрола преку зголемување на вагусниот тонус и намалување на симпатичката активност, ги подобрува мускулната сила, вазодилататорниот капацитет и ендотелната дисфункција и го намалува оксидативниот стрес. Неколку систематички прегледи и метаанализи на мали студии покажаа дека физичкото кондиционирање со физички тренинг ги намалува морталитетот и хоспитализациите кога ќе се спореди само со вообичаена грижа, ја подобрува поднесливоста на напор и го подобрува квалитетот на живеење. Срцеви рехабилитациони програми по кардиоваскуларно збиднување или епизода на декомпензација претставуваат ефикасна опција на третман кај пациенти со срцева слабост. За таа цел се препорачува:
  - Регуларна, умерена дневна активност кај сите пациенти со срцева слабост (класа I, ннд-**B**)
  - Физички тренинг за сите стабилни хронични пациенти со срцева слабост. Нема докази дека физичкиот тренинг би требало да биде ограничен за која било група на пациенти со срцева слабост (етиологија, NYHA класа, ЛКИФ, или лекови). Програмите за физички тренинг најверојатно имаат слични ефекти, без оглед дали се одвиваат во болници или дома (класа I, ннд-**A**).
- **Сексуална активност** - сексуалните проблеми врзани за кардиоваскуларните заболувања, третманот со лекови (бета-блокатори) или психолошките проблеми како што се слабост и депресија, се вообичаени кај пациентите со срцева слабост. Постојат ограничени докази за влијанието на сексуалната активност врз клиничкиот статус на пациентите со лесни или умерени симптоми. Има извештаи за лесно зголемување на ризикот од декомпензација предизвикан од сексуалната активност кај пациентите со NYHA III-IV. Кардиоваскуларни симптоми, како што се диспнеа, палпитации или ангина, за време на сексот ретко се јавуваат кај пациенти коишто не чувствуваат слични симптоми при умерено ниво на физичко оптоварување.
  - Пациентите може да се советуваат да користат сублингвален нитроглицерин како профилакса од диспнеа или градна болка за време на сексуалната активност.

- Phosphodiesterase 5 (PDE5) инхибиторите (како sildenafil) го намалуваат белодробниот притисок, но моментално не се препорачуваат за пациентите со напредната срцева слабост. Тие никогаш не треба да бидат користени со нитратните препарати (класа III, ннд-**B**).
- Се советува индивидуализирано советување на обата машки и женски пациенти и нивните партнери (класа I, ннд-**C**).

- **Бременост и контрацепција** - може да доведе до влошување на срцевата слабост, како резултат на пораст на крвниот волумен и пораст на минутниот волумен, како и значаен пораст на екстраваскуларната течност. Важно е дека многу лекови што се користат во третманот на срцева слабост се контраиндицирани за време на бременоста. Ризикот од бременост се смета за поголем од ризикот од употреба на контрацептивни средства.
  - Се препорачува жените со срцева слабост да дискутираат за контрацепцијата и да ја планираат бременоста со лекарот, со цел да бидат соодветно информирани за потенцијалните ризици пред да донесат одлука.
- **Патување** - големи надморски височини (>1500 m) и патувања во многу топли и влажни краишта би требало да не се дозволуваат кај симптоматските пациенти. Планирано патување би требало да се дискутира со тимот за срцева слабост. Како правило, за долги патувања се претпочита патување со авион.
- **Нарушување на спиењето** - пациентите со симптоматска срцева слабост често имаат нарушувања на дишењето врзани со спиење (централна или опструктивна апнеа во сон, sleep-apnea). Овие нарушувања може да се поврзани со зголемен морбидитет и морталитет. За таа цел се препорачува:
  - Намалување на телесната тежина кај пациенти со изразено прекумерна телесна тежина, прекин на пушење и апстиненција од алкохол можат да го намалат ризикот (класа I, ннд-**C**).
  - Би требало да се размисли за третман со континуиран позитивен притисок (CPAP) на опструктивна апнеа во сон (sleep-apnea) документирана со полисонографија (класа IIa, ннд-**C**).
- **Депресија и нарушувања на однесувањето** - најдено е дека преваленцијата на клинички значајната депресија кај пациентите со срцева слабост е околу 20% и дека може да биде повисока кај пациенти коишто се испитувани со повеќе сензитивни инструменти и кај оние со понапредната срцева слабост. Депресијата е поврзана со зголемен морбидитет и морталитет. За таа цел се препорачува (класа IIa, ннд-**C**):
  - Постојат ограничени докази за скринингот и начините за процена, како и за ефикасноста на психолошките и фармаколошките интервенции кај пациентите со срцева слабост. Како и да е, би требало да се размисли за скрининг за депресија и започнување соодветен третман на пациенти со сугестивни симптоми.

ФАРМАКОЛОШКИ ТРЕТМАН НА СРЦЕВАТА СЛАБОСТ
Ангиотензин конвертирачки ензим (АКЕ) инхибитори

- АКЕ инхибиторите (АКЕИ) треба да бидат препишани кај сите пациенти со срцева слабост (ЛКИФ ≤ 40%), односно кај пациентите во сите функционални класи по NYHA како резултат на левокоморна систолна дисфункција (класа I, ннд-**А**). Третманот со АКЕИ ги подобрува коморната функција и квалитетот на живеење на пациентите, ги намалува хоспитализациите поради влошување на срцевата слабост и го подобрува преживувањето (ннд-**А**). Кај хоспитализираните пациенти, третманот со АКЕИ треба да започне пред напуштањето на болницата. Најголемиот ефект се јавува во првите 90 дена и пациентите со најниска ЛКИФ имаат најмногу корист.
- АКЕИ се користат и профилактички кај асимптоматска срцева слабост кога пациентот има кардиоваскуларни ризик-фактори (ннд-**А**).
- Специјални индикации за терапија со АКЕИ се валвуларна инсуфициенција и хипертензија, дури и при нормална ЛКИФ. Валвуларната стеноза е конвенционална контраиндикација. Како и да е, повеќето пациенти со аортна стеноза може да ги толерираат АКЕИ ако лекот е започнат со ниска доза и пациентите се мониторираат за ортостатски проблеми.
- Контраиндикации за примена на АКЕИ се: анамнеза за ангионевротски едем и постојна билатерална стеноза на реналните артерии. Внимание треба да се обрне, односно да се бара мислење од специјалист доколку постојат: значајна хиперкалемија (K^+>5.0 mmol/L), значајна бубрежна дисфункција (креатинин >221 μmol/L), значајна аортна стеноза и симптоматска или асимптоматска хипотензија (систолен крвен притисок <90 mmHg).

Како да се користат АКЕИ кај срцева слабост:

- Започнување со третман:
  - Провери ги бубрежната функција и електролитите во серум;
  - Повторна проверка на бубрежната функција и електролитите во серум, во рамки на 1-2 недели од започнување со лекувањето.
- Титрирање на дози:
  - Дозата на АКЕИ се зголемува од почетната доза до целната доза по 2-4 недели (Табела 11). Не зголемувај ја дозата ако значајно дојде до влошување на бубрежната функција или се појави хиперкалемија. Се проверуваат бубрежната функција и електролитите во серум во рамки на 1-4 недели од зголемувањето на дозата. Побрза титрација до целната доза може да се изведе кај пациентите во болница или доколку пациентот интензивно се следи и доколку подносливоста кон лекот тоа го дозволува.
  - За постигнување максимално намалување на морталитетот, дозата треба да се титрира до целната доза (во согласност со резултатите од последните студии), освен во случаи кога постои лимитираност поради несаканите ефекти (ннд-**А**).

- Повторно провери ги бубрежната функција и серум електролитите за 1, 3 и 6 месеци по достигнување на целната доза и 6 месеци потоа.
- Медицинска сестра специјализирана за срцева слабост може да помогне при едукацијата на пациентите, нивното следење (лично, по телефон), мониторирање на биохемиските анализи и титрирањето на лекот.

Потенцијални несакани ефекти:

- Најважни несакани ефекти од АКЕИ се: кашлицата (20%), хипотензијата, хиперкалемијата и ангиоедемот, кои може да се појават дури и неколку месеци по започнувањето на терапијата.
  - За време на третманот, концентрацијата на калиумот во серумот треба да остане под вредноста 5.5 mmol/L и на креатининот под 220-250 μmol/L. Концентрациите на калиумот и креатининот во серум треба често да се проверуваат на почетокот на терапијата; кај изразена срцева слабост во рамки на една недела од започнување на лекувањето.
  - Мало зголемување (< 20%) на концентрацијата на креатининот во серум може да се очекува и е незначајно. Зголемување од 30% може да се толерира ако не продолжи натаму. Бубрежна слабост (со протеинурија) и пораст на креатининот во серум се специјални индикации, но можатда бидат и контраиндикации за АКЕИ. Во вакви случаи, електролитниот баланс и креатининот во серум мора да се мониторираат особено во иницијалната фаза. Изразен пораст на концентрацијата на креатининот во серум може да биде предизвикан било со диуретици или со АКЕИ, и особено со комбинација на овие два лека. Ако изразена срцева болест има потреба од терапија со АКЕИ и концентрацијата на креатининот во серум расте изразено, првин треба да бидат намалени дозите на диуретиците, а потоа, ако е потребно, да се намали дозата или да се прекине со давање на АКЕИ. Голем пораст на креатининот во серумот може понекогаш да зборува за стеноза на реналната артерија. Да се проверат и нефротоксичните лекови како што се нестероидните антиинфламаторни лекови. Пораст на креатининот до 50% од базалната вредност или до апсолутна концентрација од 265 μmol/L(~ 3 mg/dL) е прифатлив. Ако креатининот порасне над 265 μmol/L (~ 3.0 mg/dL), но под 310 μmol/L (~ 3.5 mg/dL), подели ја дозата на АКЕИ на половина и мониторирај ги лабораториските наоди од крвта. Ако креатининот порасне до 310 μmol/L \ (~ 3.5 mg/dL) или погоре, прекини со давање на АКЕИ веднаш и мониторирај ги лабораториските наоди од крвта.
- Бубрежна слабост, диуретици коишто штедат калиум и spironolactone, особено го зголемуваат ризикот од хиперкалемија. При хиперкалемија прекини ги првин овие лекови. Ако калиумот се покачи над 5.5 μmol/L, подели ја дозата на АКЕИ на половина и мониторирај ги лабораториските наоди од крвта. Ако калиумот се покачи над 6.0 mmol/L, прекини со давање на АКЕИ веднаш и мониторирај ги лабораториските наоди од крвта.
- Ризикот од хипокалемија предизвикана од употреба на диуретици е намален поради истовремената употреба на АКЕИ.

- Да се процени и гломеруларната филтрација особено кај возрасни жени коишто се ниски по раст.
- Симптоматската хипотензија е честа и вообичаено се подобрува со време, така што пациентите треба да се успокојуваат. Доколку хипотензијата предизвикува вртоглавица, „лебдеење" и/или конфузија, размисли дали има потреба од давање хипотензивни лекови (нитрати, калциум-антагонисти и други вазодилататори, но не и АРБ/бета-блокатори /алдостерон-антагонисти). Ако нема знаци за конгестија (едеми, 'ркалки), размисли за намалување на дозата на диуретици. Ако ова не го разрешува проблемот, барај совет од специјалист.

  Асимптоматската хипотензија не бара интервенција. Систолниот притисок може да се дозволи да падне до 90 mmHg, доколку пациентот остане асимптоматски. Пациенти коишто се под терапија со диуретици се чувствителни кон АКЕИ и можат да манифестираат иницијална хипотензивна реакција. При тешка срцева слабост дозата на одржување на АКЕИ, според клиничките студии, е претежно висока: 20 mg дневно за enalapril (често и повисока). Но, и помали дози коишто се толерираат од страна на пациентите може да дадат корист.
- Ако АКЕИ предизвикуваат вознемирувачка кашлица, префрли го пациентот на ангиотензин рецептор блокатор (АРБ).
- За време на бременоста, лекот се менува.
- Интеракција со лекови на која треба да се внимава:
  - K^+ суплементи/ диуретици, штедачи на K^+.
  - Супституенти со „малку сол", но со висока содржина на K^+.

Совети за пациентот:

- Дај му пишан совет и објасни ја очекуваната корист од третманот, кој треба да доведе до подобрување на симптомите, да го спречи влошувањето на срцевата слабост што ќе води до хоспитализација и ќе го продолжи животот.
- Симптомите се подобруваат во рамки на неколку недели до неколку месеци од започнувањето на третманот.
- Советувај го пациентот да ги пријави несаканите ефекти, како што се: вртоглавица/симптоматска хипотензија, кашлица (види во горниот текст за тоа како да се надминат).
- Советувај го пациентот да ги избегнува нестероидните антиинфламаторни антиревматици, кои не се препишани од лекар и супституенти за сол коишто содржат калиум (K^+).

Табела 11. Препорачани дози за АКЕИ – почетна доза и целна доза

АКЕ инхибитор	Почетна доза/ден	Целна доза/ден
Captropril	6.25 mg (три пати на ден)	25-50 mg (три пати на ден)
Enalapril	2.5 mg (два пати на ден)	10-20 mg (два пати на ден)
Lisinopril	2.5-5 mg (еднаш на ден)	20-35 mg (еднаш на ден)
Ramipril	2.5 mg (еднаш на ден)	5 mg (два пати на ден)
Trandolapril	0.5 mg (еднаш на ден)	4 mg (еднаш на ден)

Ангиотензин рецептор блокатори (АРБ)

- Ангиотензин рецептор блокатори (АРБ) се препорачуваат освен ако не се контраиндицирани или не се поднесуваат, кај пациенти со срцева слабост и ЛКИФ ≤ 40%, кои остануваат со симптоми и покрај оптималниот третман со АКЕИ и бета-блокатори, освен ако не земаат истовремено алдостерон-антагонисти. Третманот со АРБ ги подобрува коморната функција и квалитетот на живеење на пациентите и ги намалува хоспитализациите поради влошување на срцевата слабост (класа I, ннд-**A**).
- Третманот го намалува ризикот од смрт од кардиоваскуларни заболувања (класа IIa, ннд-**B**).
- Ангиотензин рецептор блокатори (АРБ) се препорачуваат како алтернативен третман кај пациенти коишто не ги поднесуваат АКЕИ. Кај овие пациенти, АРБ го намалува ризикот од смрт од кардиоваскуларни заболувања или ги намалува хоспитализациите поради влошување на срцевата слабост. Кај хоспитализираните пациенти, третманот со АРБ би требало да се започне пред испуштање од болница (класа I, ннд-**A**).
- Пациенти на кои треба да им бидат дадени АРБ (индикациите се базирани врз резултатите добиени од пациенти вклучени во рандомизираните студии).
  - ЛКИФ ≤ 40% и други.
  - Како алтернатива кај пациенти со лесни до изразени симптоми (NYHA функционална класа II-IV) коишто не ги поднесуваат АКЕИ.
  - Или кај пациенти со перзистентни симптоми (NYHA функционална класа II-IV), и покрај третманот со АКЕИ и бета-блокатори.
  - АРБ можат да предизвикаат влошување на бубрежната функција, хиперкалемија и симптоматска хипотензија со честота слична како кај АКЕИ. Тие не предизвикуваат кашлица.
- Контраиндикации за примена на АРБ се:
  - Идентични како за АКЕИ, освен ангиоедемот.
  - Пациенти коишто примаат АКЕИ и алтостерон-антагонисти.
  - АРБ би требало да бидат користени само кај пациенти со соодветна бубрежна функција и нормална концентрација на калиумот во серум; сериско мониторирање на електролитите во серум и бубрежната функција се задолжителни, особено ако АРБ се користат заедно со АКЕИ.

Како да се користат АРБ кај срцева слабост (Табела 12):

- Започнување со третман:
- Провери ги бубрежната функција и електролитите во серум;
- Почетна доза: било candesartan[7] од 4-8 mg еднаш дневно или valsartan од 40 mg два пати дневно.
- Повторно провери ги бубрежната функција и електролитите во серум во рамки на 1 недела од започнување со лекувањето.

Титрирање на дози:

- Размисли за зголемување на дозата по 2-4 недели. Немој да ја зголемуваш дозата ако постои влошување на бубрежната функција или хиперкалемија. Повторно провери ги бубрежната функција и електролитите во серум по 1 до 4 недели од зголемувањето на дозата.
- Во отсуство на гореспоменативе проблеми, обиди се да ја достигнеш целната доза базирана врз докази (evidence based target dose) - candesartan од 32 mg еднаш дневно или valsartan од 160 mg два пати дневно - или до максималната поднослива доза (Табела 12).
- Повторно провери ги бубрежната функција и електролитите во серум за 1, 3 и 6 месеци по достигнување на дозата на одржување и 6 месеци потоа.
- Медицинска сестра специјализирана за срцева слабост може да помогне при едукацијата на пациентите, нивното следење (лично, по телефон), мониторирање на биохемиските анализи и титрирањето на лекот.

Потенцијални несакани ефекти се идентични како кај АКЕИ, освен кашлицата.

- Интеракција со лекови на која треба да се внимава:
- K^+ суплементи/ диуретици-штедачи на K^+.
- Супституенти со „малку сол", но со висока содржина на K^+.

Совети за пациентот:

- Дај му пишан совет и објасни ја очекуваната корист од третманот којшто треба да доведе до подобрување на симптомите, да го спречи влошувањето на срцевата слабост што ќе води до хоспитализација и ќе го продолжи животот.
- Симптомите се подобруваат во рамки на неколку недели до неколку месеци од започнувањето на третманот.
- Советувај го пациентот да ги пријави несаканите ефекти, како што се: вртоглавица/симптоматска хипотензија.
- Советувај го пациентот да ги избегнува нестероидните антиинфламаторни антиревматици, кои не се препишани од лекар и супституенти за сол коишто содржат калиум (K+).

7 Недостапен во Р. Македонија

Табела 12. Препорачани дози за АРБ – почетна доза и целна доза

АКЕ инхибитор	Почетна доза/ден	Целна доза/ден
Candesartan	4 или 8 mg (еднаш дневно)	32 mg (еднаш дневно)
Valsartan	40 mg (два пати на ден)	160 mg (два пати на ден)

Диуретици

- Диуретиците се препорачуваат кај пациенти со срцева слабост и клинички знаци или симптоми на конгестија (класа I, ннд-**B**).
- Конвенционалните диуретици, во споредба со плацебо кај пациентите со хронична срцева слабост, се чини дека ги намалуваат ризикот од смрт и влошувањето на болеста. Споредени со контролна активна група, диуретиците се чини дека го подобруваат капацитетот на оптоварување (ннд-**B**).

Како да се користат диуретиците кај срцева слабост:

- Започнување со третман:
  - Провери ги бубрежната функција и електролитите во серум.
  - Се започнува со тиазиден диуретик ако има лесна задршка на течности.
  - На повеќето пациенти почесто им се препишуваат диуретици на Henle-овата јамка (loop diuretic) отколку тиазидни диуретици поради повисоката ефикасност на индуцираната диуреза и натриуреза.

Дозирање на диуретиците (Табела 13).

- Започни со ниска доза и зголемувај ја сé до појава на клиничко подобрување на симптомите и знаците на конгестија.
- Ако серум креатининот е над 180-200 μmol/L или брзината на гломеруларната филтрација (GFR) е под 30 ml/min, треба да се користи furosemide. Максимална доза на hydrochlortiazide е 50 mg и не треба да се надминува. Ако е потребна повисока доза, треба да се препорача furosemide. Ако е потребно, дозата на furosemide може да се покачува.
- При многу изразена задршка на течности, треба да се комбинираат тиазидни диуретици и furosemide.
- Дозите треба да се адаптираат, особено по востановување на сува телесна тежина, со цел да се избегне ризикот од бубрежна дисфункција и дехидратација. Целта е да се одржува „сува тежина" со најниска достигната доза.
- Во амбулантски услови би требало пациентите да се охрабруваат да ги адаптираат дозите на диуретиците сами според дневното мерење на телесната тежина и присуството на други знаци на задршка на течности (отоци, диспнеа). Постоење само на едеми на нозете не претставувареален индикатор. Потребна е едукација на пациентите.

Потенцијални несакани ефекти:

- Сите диуретици имаат тенденција лесно да ја покачат концентрацијата на серум креатинин и уреа. Поизразено покачување на овие концентрации може да е показател на дехидратација, поради внес на ексцесивна доза. Во ваков случај, пациентот ќе се жали на замор и ортостатска хипотензија, што е најважен несакан ефект на диуретската терапија. Пациент со срцево страдање често се чувствува подобро ако е лесно хиперволемичен. Поради тоа пациентите често самостојно ја намалуваат дозата на диуретици.
- Провери ја концентрацијата на калиум и натриум во серум на 2 недели, 3 месеци и една година. Ако постои бубрежна слабост, потребна е почеста контрола.
- Практични совети при појава на несакани ефекти се дадени во Табела 14.

Диуретици и АКЕИ /ангиотензин рецептор-блокатори (АРБ)/алдостерон- антагонисти:

- Волуменското оптоварување и хипонатремијата поради ексцесивната диуреза може да го зголемат ризикот од хипотензија и бубрежна дисфункција при терапија со АКЕИ и АРБ.
- Ако со диуретиците се користат АКЕИ /АРБ/алдостерон-антагонисти, вообичаено не е потребно да се додава калиум.
- Сериозна хиперкалемија може да се појави доколку се користат во комбинација диуретици коишто штедат калиум, вклучително алдостерон-антагонисти и АКЕИ /АРБ. Диуретици коишто штедат калиум-неалдостеронски антагонисти треба да се избегнуваат. Комбинација на алдостерон-антагонисти и АКЕИ /АРБ треба да се користи само под внимателна супервизија.

Табела 13. Дози на диуретици кај пациенти со срцева слабост

Диуретик	Почетна доза (mg)		Вообичаена дневна доза (mg)	
Диуретици на Henle-ова јамка*				
· Furosemide	20-40		40-240	
· Bumetanide[8]	0.5-1.0		1-5	
· Torasemide	5-10		10-20	
Тиазидни диуретици**				
· Bendroflumenthiaside[9]	2.5		2.5-10	
· Hydroclorthiazide	25		12.5-100	
· Metalozone	2.5		2.5-10	
· Indapamide	2.5		2.5-5	
Диуретици коишто штедат K^+***	+АКЕИ/АРБ	-АКЕИ/АРБ	+АКЕИ/АРБ	-АКЕИ/АРБ
· Spirinolactone/	12.5-25	50	50	100-200
eplerenone[10]	2.5	5	20	40
· Amiloride	25	50	100	200
· Triamterene				

* Дозите можеби ќе има потреба да се адаптираат според волуменското оптоварување/ тежината; ексцесивните дози може да предизвикаат бубрежна дисфункција и ототоксичност.

** Не користи тиазидни диуретици ако гломеруларната филтрација (GFR) е под 30 ml/min, освен ако се препишани во комбинација со диуретици на Henle-ова јамка.

***Aldosterone би требало секогаш да се претпочита во однос на другите диуретици коишто штедат калиум.

8 Недостапен во Р. Македонија
9 Недостапен во Р. Македонија
10 Недостапен во Р. Македонија

Табела 14. Практични размислувања во третманот на срцева слабост со диуретици на Henle-овата јамка

Проблеми	Сугестии за надминување
Хипокалемија/хипомагнеземија	• Зголеми ја дозата на АКЕИ/АРБ • Додај алдостерон-антагонист • Обезбеди суплементи со калиум • Обезбеди суплементи со магнезиум
Хипонатремија*	• Рестрикција на течност • Прекини ги тиазидните диуретици или додај диуретици на Henle-ова јамка, ако е можно • Намали ја дозата/прекини со диуретици на Henle-ова јамка, ако е можно • Додај интравенска поддршка со инотропни лекови • Размисли за ултрафилтрација
Хиперурикемија/гихт**	• Размисли за давање на аллопуринол • За симптоматски гихт користи colchicine за ослободување од болка • Избегнувај НСАИЛ
Хиповолемија/дехидратација	• Процени го волуменскиот статус • Размисли за намалување на дозата на диуретиците
Недоволен одговор или резистенција на диуретици	• Провери ги прифаќањето на лекувањето и внесот на течност • Зголеми ја дозата на диуретици • Размисли за менување на furosemide со bumetanide или toresamide • Додај алдостерон-антагонист • Комбинирај ги диуретиците на Henle-ова јамка со тиазиди/metolazone • Давај ги диуретиците на Henle-ова јамка двапати на ден или на празен стомак • Размисли за краткотрајна интравенска инфузија со диуретици на Henle-ова јамка
Бубрежна слабост (ексцесивен пораст на уреа и/или креатинин)	• Провери дали постои хиповолемија/дехидратација • Исклучи ги од употреба другите нефротоксични лекови, како на пр.: НСАИЛ, trimethoprim • Воздржи се од давање алдостерон-антагонист • Ако се користи комбинација на диуретици на Henle-ова јамка и тиазидни диуретици, прекини ги тиазидните диуретици • Размисли за намалување на дозата на АКЕИ/АРБ • Размисли за ултрафилтрација

* Изразена срцева слабост секогаш е придружена со лесна хипонатремија (130-135 mmol/L), што е знак за лоша прогноза. Не треба да се коригира со додаток на сол, туку со рестрикција на внес на течности.

** Хиперурикемија и гихт вообичаено се јавуваат кај дебели мажи и жени со бубрежна слабост, особено кога дозата на диуретиците е многу голема.

НСАИЛ = неселективни антиинфламаторни лекови.

Алдостерон-антагонисти

- За додавка на алдостерон-антагонисти треба да се размисли, освен ако не се контраиндицирани или не се поднесуваат, кај сите пациенти со ЛКИФ ≤ 35% и присуство на изразени симптоми за срцева слабост, односно коишто се во NYHA функционална класа III или IV, во отсуство на хиперкалемија и значајна бубрежна дисфункција. Алдостерон-антагонистите ги намалуваат хоспитализациите поради влошување на срцевата слабост и го подобруваат преживувањето кога ќе се додадат на постојната терапија, вклучувајќи ги и АКЕИ. Кај хоспитализираните пациенти коишто ги исполнуваат овие критериуми, третманот со алдостерон-антагонисти треба да започне пред напуштање на болницата (класа I, ннд-**A**).
- Spironolactone од 25 mg/дневно ги намалува морталитетот и хоспитализациите кај пациенти со конгестивна срцева слабост, кои се под терапија со АКЕИ и диуретици на Henle-ова јамка (ннд-**A**).
- Spironolactone (12.5-25mg) или некои други алдостерон-антагонисти (eplerenone) можат исто така да бидат додадени во терапијата на срцева слабост. Концентрацијата на калиум во серум мора да се мониторира.
- Пациенти на кои би требало да им бидат дадени АРБ (индикациите се базирани врз резултатите добиени од рандомизираните студии)
  - ЛКИФ ≤ 35%.
  - Умерени до изразени симптоми на срцева слабост (NYHA функционална класа III или IV).
  - Оптимална доза на бета-блокатори и АКЕИ или на АРБ (но не заедно АКЕИ и АРБ).
- Контраиндикации се: концентрација на калиум во серум од >5.0 mmol/L, концентрација на креатинин во серум од >220 μmol/L (~μ2.5 mg/dL), истовремено давање диуретици коишто штедат калиум и суплементи на калиум, комбинација на АКЕИ и АРБ.

Како да се користи spironolactone (или eplerenone) кај срцева слабост (Табела 13):

- Започнување со третман со spironolactone (или eplerenone):
  - Провери ги бубрежната функција и електролитите во серум.
  - Почетна доза: spironolactone од 25mg еднаш дневно (или eplerenone од 25mg еднаш дневно).
  - Повторно провери ги бубрежната функција и електролитите во серум во рамки на 1 и 4 недели од започнување со лекувањето.
- Титрирање на дози:
  - Размисли за зголемување на дозата по 4-8 недели. Немој да ја зголемуваш дозата ако постои влошување на бубрежната функција или хиперкалемија. Повторно провери ги бубрежната функција и електролитите во серум по 1 до 4 недели од зголемувањето на дозата.
  - Во отсуство на гореспоменативе проблеми, обиди се да ја достигнеш целната доза којашто е базирана врз докази (evidence-based target dose) - spironolactone од 50 mg еднаш дневно или eplerenone од 50 mg еднаш дневно - или до максималната поднослива доза (Табела 13).

- Повторно провери ги бубрежната функција и електролитите во серум за 1, 2, 3 и 6 месеци по достигнување на дозата на одржување и 6 месеци потоа.
- Медицинска сестра специјализирана за срцева слабост може да помогне при едукацијата на пациентите, нивното следење (лично, по телефон), мониторирање на биохемиските анализи и титрирањето на лекот.

Потенцијални несакани ефекти:

- Хиперкалемија - ако калиумот се покачи од >5.5 mmol/L, преполови ја дозата на spironolactone (или eplerenone), на пр.: 25 mg секој втор ден и мониторирај ги анализите на крвта. Ако калиумот се покачи од >6.0 mmol/L, прекини го spironolactone (или eplerenone) веднаш и мониторирај ги анализите на крвта; можеби ќе биде потребен специфичен третман за хиперкалемија.
- Влошувачка бубрежна функција - ако креатининот се покачи од >220 μmol/L (>2.5 mg/dL), преполови ја дозата на spironolactone (или eplerenone), на пр.: 25 mg секој втор ден и мониторирај ги анализите на крвта. Ако креатининот се покачи од >310 μmol/L (>3.5 mg/dL), прекини го spironolactone (или eplerenone) веднаш и мониторирај ги анализите на крвта; можеби ќе биде потребен специфичен третман за бубрежната дисфункција.
- Чувствителност на градите и/или нивно зголемување - замени го spironolactone со eplerenone.
- Интеракција со лекови на која треба да се внимава:
  - K^+ суплементи/ диуретици-штедачи на K^+.
  - АКЕИ, АРБ, НСАИЛ (избегнувај ги, освен ако не се од суштинско значење).
  - Супституенти со „малку сол", но со висока содржина на K^+.

Совети за пациентот:

- Дај му пишан совет и објасни ја очекуваната корист од третманот, кој треба да доведе до подобрување на симптомите, да го спречи влошувањето на срцевата слабост што ќе води до хоспитализација и ќе го продолжи животот.
- Симптомите се подобруваат во рамки на неколку недели до неколку месеци од започнувањето на третманот.
- Советувај го пациентот да ги пријави несаканите ефекти, како што се: вртоглавица/симптоматска хипотензија.
- Советувај го пациентот да ги избегнува нестероидните антиинфламаторни антиревматици, кои не се препишани од лекар и супституенти за сол коишто содржат калиум (K^+).
- Ако се појави дијареа или повраќање, пациентот треба да го прекине spironolactone и да го контактира својот лекар.

Бета-адренергични блокатори

- Бета-блокаторите, доколку не се контраиндицирани или не се толерираат добро, треба да бидат препишани кај сите пациенти со симптоматска срцева слабост и ЛКИФ ≤ 40%. Третманот со бета-блокатори ги подобрува коморната функција и квалитетот на живеење на пациентите, ги намалува хо-

спитализациите поради влошување на срцевата слабост и го подобрува преживувањето. Доколку е можно, кај хоспитализираните пациенти, третманот со бета-блокатори треба да започне внимателно пред напуштањето на болницата (класа I, ннд-**A**).

- Бета-блокаторите се ефективни во намалување на вкупниот морталитет кај исхемична и неисхемична конгестивна срцева слабост. Постојат недоволни податоци за процена на различната ефективност меѓу различни бета-блокатори (ннд-**A**).
- Бета-блокаторите заедно со АКЕ-инхибиторите ги подобруваат симптомите (мерени со NYHA класа) кај пациентите со хронична срцева слабост (ннд-**A**).
- Бета-блокаторите се препорачуваат кај сите пациенти со срцева слабост, независно од етиологијата. Мора да бидат користени адекватни дози.
- На кои пациенти треба да им бидат препишани бета-блокаторите? (Индикациите се базирани врз резултатите добиени од пациенти вклучени во рандомизираните студии.)
  - ЛКИФ ≤ 40%.
  - Лесни до изразени симптоми (NYHA функционална класа II-IV); пациенти со асимптоматска ЛК систолна дисфункција по акутен миокарден инфаркт.
  - Оптимална доза на АКЕИ и/или АРБ (и алдостерон–антагонист, ако е индициран).
  - Пациентите треба да бидат клинички стабилни (на пр. да нема скорешна промена на дозата на диуретиците). Внимателно, пред напуштање на болницата, можно е започнување третман кај скорешно декомпензиран пациент кај кого има подобрување од примена на претходен третман, кај пациенти коишто не се зависни од интравенски дадени инотропни лекови и коишто можат да бидат опсервирани во болница најмалку 24 часа од започнување на третманот со бета-блокатори.
- Контраиндикации за примена на бета-блокатори се: астма (ХОББ не е контраиндикација), срцев блок од втор или трет степен, болест на синусен јазол (во отсуство на постојан pacemaker), синус-брадикардија (<60 удари/минута), хипотензија (<90 mmHg).
- Внимание/барање совет од специјалист:
  - При изразена (NYHA функционална класа IV) срцева слабост.
  - Моментална или неодамнешна (<4 недели) егзацербација на срцевата слабост, на пр.: хоспитализација поради влошување на срцевата слабост.

Како да се користат бета-блокаторите кај срцева слабост:

- Започнување со третман:
  - Почетна доза (види Табела 16) под супервизија во амбулантски услови;
  - Можно е внимателно започнување третман кај скорешно декомпензиран пациент пред напуштање на болницата.
- Титрирање на дози:
  - Дозата се зголемува во интервали од по неколку недели, а пациентот треба да биде мониториран од медицински персонал. Употребата на високи

дози ја подобрува прогнозата, но во практиката, високи дози често водат кон проблем поради брадикардијата.

- Пациентите треба да доаѓаат на контроли кај лекар на 2-4 недели поради потребата од титрирање на бета-блокаторот (кај некои пациенти е потребна забавена брзина на титрацијата). Не зголемувај ја дозата при контролата ако постојат знаци за влошување на срцевата слабост, симптоматска хипотензија (на пр. вртоглавица) или значајна брадикардија (пулс <50 удари/минута).
- Во отсуство на гореспоменативе проблеми, дуплирај ја дозата на бета-блокаторот при секоја лекарска контрола (на двонеделен интервал) сé до исполнување на целната доза, која е базирана врз докази (evidence-based target dose), види Табела 15.
- При секоја лекарска контрола, мониторирај ги срцевата фреквенција, крвниот притисок и клиничкиот статус (на пр.: симптоми, знаци - особено оние за конгестија, телесната тежина).
- За одговор кон терапија, потребни се најмалку 1-2 месеци. На почетокот може да биде зголемена потребата од диуретици (за да се обезбедат услови за примена на бета-блокаторите).
- Постојат докази за ефектот на metopropol, cavedilol, bisopropol и nebivolol. Не постои доказ за ефект на други бета-блокатори. Терапијата со cavedilol можеби дава најголема корист. Ги намалува и морбидитетот и морталитетот независно од тоа дали основното срцево страдање е исхемично или не. Неселективниот бета-блокатор – carvedilol може да ги влоши симптомите на астма.
- Кај возрасните (>75-80 години) користа од бета-блокаторите е помала, а несаканите ефекти се почести.
- Провери ги уреата во крвта, креатининот и електролитите за 1-2 недели од започнувањето и 1-2 недели од целната титрација на бета-блокаторите.
- Прекини го лекот при појава на несакани ефекти.
- Медицинска сестра специјализирана за срцева слабост може да помогне при едукацијата на пациентите, нивното следење (лично, по телефон), мониторирање на биохемиските анализи и титрирање на лекот.

Потенцијални несакани ефекти:

- Симптоматска хипотензија - често се подобрува со тек на време; Доколку хипотензијата предизвикува вртоглавица, „лебдеење" и/или конфузија, размисли дали има потреба од давање нитрати, калциум- антагонисти и други вазодилататори (ова не се однесува на АКЕИ /АРБ). Ако нема знаци за конгестија (едеми, 'ркалки), размисли за намалување на дозата на диуретици. Ако ова не го разрешува проблемот, барај совет од специјалист. Асимптоматската хипотензија не бара интервенција.
- Ексцесивна брадикардија - сними електрокардиограм (или амбулаторно мониторирање каде што е индицирано) за да се исклучи постоење на срцев блок. Дозата на бета-блокаторот можеби ќе треба да се намали или лекот да се

исклучи. Ако срцевата фреквенција е <50 удари/минута и симптомите се влошуваат, намали ја дозата на бета-блокаторот на половина или, ако постои изразено влошување, прекини го бета-блокаторот (ретко е потребно). Размисли за потребата од други лекови коишто ја забавуваат срцевата фреквенција, како на пр.: digoxin, amiodarone, diltiazem/verapamil (diltiazem-от и verapamil-от се генерално контраиндицирани кај пациенти со срцева слабост). Евентуално побарај совет од специјалист.

- Влошување на симптоми/знаци (на пр. диспнеа, слабост, едем, зголемување на телесната тежина) - зголеми ја дозата на диуретици (често е само времена мерка) и продолжи со бета-блокаторот (често со пониска доза), ако е можно. Ако постои изразена слабост (и/или брадикардија), намали ја дозата на бета-блокаторот на половина. Контролирај го пациентот на 1-2 недели. Ако не настапи подобрување, барај совет од специјалист. Ако постои изразено влошување, прекини го бета-блокаторот (ретко е потребно) и побарај совет од специјалист.
- Интеракција со лекови на која треба да се внимава:
  - Diltiazem и verapamil се контраиндицирани кај пациенти со срцева слабост.
  - Digoxin, amiodarone.

Совети за пациентот:

- Дај му пишан совет и објасни ја очекуваната корист од третманот, кој треба да доведе до подобрување на симптомите, да го спречи влошувањето на срцевата слабост што ќе води до хоспитализација и ќе го продолжи животот.
- Симптомите се подобруваат во рамките на неколку недели до неколку месеци од започнувањето на третманот.
- Советувај го пациентот да ги пријави несаканите ефекти, како што се: вртоглавица/симптоматска хипотензија, кашлица (види во горниот текст за тоа како да се надминат).
- Советувај го пациентот да ги избегнува нестероидните антиинфламаторни антиревматици, кои не се препишани од лекар и супституенти за сол коишсодржат калиум (K^+).

Табела 15. Препорачани дози за бета-блокатори – почетна и целна доза

Препарат	Почетна доза/ден	Целна доза/ден
Metoprolol succinate	12.5-25 mg (еднаш на ден)	200 mg (еднаш на ден)
Carvedilol	3.125 mg (два пати на ден)	25-50 mg (два пати на ден)
Bisoprolol	1.25 mg (еднаш на ден)	10 mg (еднаш на ден)
Nebivolol	1.25 mg (еднаш на ден)	10 mg (еднаш на ден)

Hydralazine[11] и isosorbide dinitrate (H-ISDN)

- Кај пациенти со симптоми и ЛКИФ ≤ 40%, како алтернатива може да се користи комбинација на H-ISDN, доколку постои неподносливост кон обата лек АКЕИ и АРБ (постоење на бубрежна дисфункција или хиперкалемија) (ннд-А). Би требало да се размисли за додавка на комбинацијата на H-ISDN кај пациенти со перзистентни симптоми, и покрај третманот со АКЕИ, бета-блокатори, АРБ или алдостерон- антагонисти. Третманот кај овие пациенти може да го намали ризикот од смрт (класа IIa, ннд-**B**).
- Ги намалува хоспитализациите поради влошување на срцевата слабост (класа IIa, ннд-**B**).
- Ги подобрува коморната функција и капацитетот на оптоварување (класа IIa, ннд-**A**).
- Пациенти на кои би требало да им бидат дадени H-ISDN. (Индикациите се базирани врз резултатите добиени од пациентите вклучени во рандомизираните студии.)
  - Како алтернатива на АКЕИ/АРБ кога постои неподносливост кон обата лека.
  - Како додатна терапија на АКЕИ, доколку постои неподносливост на АРБ или алдостерон-антагонистите.
  - Доказите се најсилни кај пациентите коишто за себе велат дека се Афроамериканци.
- Контраиндикации се: симптоматска хипотензија, лупус синдром, изразена бубрежна слабост (можеби ќе биде потребно намалување на дозата).

Како да се користат hydralazine и isosorbide dinitrate кај срцева слабост:

- Започнување со третман:
  - Почетна доза: hydralazine од 37.5 mg и ISDN 20 mg три пати дневно.
- Титрирање на дози:
  - Размисли за зголемување на дозата по 2-4 недели. Немој да ја зголемуваш дозата ако постои симптоматска хипотензија.
  - Ако лековите се поднесуваат, обиди се да ја достигнеш целната доза базирана врз докази (evidence-based target dose) - hydralazine од 75 mg и ISDN 40 mg три пати дневно - или до максималната поднослива доза.

11 Недостапен во Р. Македонија

Потенцијални несакани ефекти:

- Симптоматска хипотензија (пр.: вртоглавица) - често се подобрува со тек на време; размисли за намалување на дозите на другите хипотензивни лекови (ова не се однесува на АКЕИ/АРБ/бета-блокатори/алдостерон-антагонисти). Асимптоматската хипотензија не бара интервенција.
- Артралгија/мускулни болки, болки во зглобовите или отоци, перикардит/плеврит, кожен раш или грозница - размисли за со лекови предизвикан, сличен на лупус синдром (lupus like syndrome), провери АНА, прекини со H-ISDN.

Digoxin

- Кај пациенти со симптоматска срцева слабост и преткоморна фибрилација (ПФ), digoxin-от може да биде користен за забавување на брзата коморна фреквенција. Кај пациенти со ПФ и ЛКИФ ≤ 40% би требало да се користи за контрола на срцевата фреквенција како додавка или пред да бидат дадени бета-блокатори (класа I, ннд-**C**).
- Кај пациентите коишто се во синусен ритам со симптоматска систолна дисфункција и ЛКИФ ≤ 40 %, третманот со digoxin (како додавка на АКЕИ) ги подобрува коморната функција и квалитетот на живеење на пациентите, ги намалува хоспитализациите поради влошување на срцевата слабост, но нема ефект врз преживувањето (класа IIa, ннд-**B**).
- Digoxin-от би требало да се додаде во терапија кај пациенти со срцева слабост и синусен ритам, кои се сé уште со симптоми по давање на оптимална терапија (ннд-**A**).
- Пациенти со срцева слабост на кои би требало да им биде даден digoxin (Индикациите се базирани врз резултатите добиени од пациентите вклучени во рандомизираните студии):

Преткоморна фибрилација.

- Со коморна фреквенција во мир од 80 удари/минута, при оптоварување од 110-120 удари/минута.
- Синусен ритам.
- ЛК систолна дисфункција (ЛКИФ ≤ 40%).
- Умерени до изразени симптоми (NYHA функционална класа II-IV).
- Оптимална доза на АКЕИ и/или АРБ, бета-блокатори и алдостерон-антагонисти, ако се индицирани.
- Контраиндикации се: срцев блок од втор или трет степен (во отсуство на постојан pacemaker), внимание при сомнеж за болест на синусен јазол, преексцитациски синдром, претходен доказ за постоење на нетолерантност кон digoxin.

Како да се користи digoxin кај срцева слабост:

- Започнување со третман:
  - Почетна доза: доза на оптоварување за digoxin генерално не е потребна кај стабилни пациенти во синусен ритам. Единечна дневна доза на одржување од 0.25 mg вообичаено се дава кај возрасни со нормална бубрежна функција. Кај постари пациенти и кај оние со нарушена бубрежна функција, би требало да се користи намалена доза од 0.125 mg или 0.0625 mg еднаш дневно.
  - Концентрацијата на digoxin[12] би требало да се провери рано за време на хроничната терапија кај пациентите со добра бубрежна функција. Можеби ќе треба да помине подолго време за достигнување стабилна концентрација на digoxin во крвта кај оние со нарушена бубрежна функција.
  - Нема докази дека регуларното мерење на концентрацијата на digoxin во крвта води до подобра прогноза. Терапевтската серумска концентрација би требало да биде меѓу 0.5 и 0.9 ng/ml.
  - Одредени лекови може да ја зголемат концентрацијата на digoxin во серум (amiodarone, diltiazem, verapamil, одредени антибиотици, quinidine).

Потенцијални несакани ефекти:

- Сино-преткоморен блок и преткоморно-коморен блок.
- Преткоморни и коморни аритмии, особено во присуство на хипокалемија (digoxin-специфични Fab[13] антитело фрагменти би требало да се земат предвид при коморни аритмии предизвикани од токсичност на лекот).
- Симптомите на digoxin токсичност вклучуваат: конфузија, губиток на апетит, гадење, брадиаритмии и губиток на гледање во боја. Доколку постои сомнеж за токсичност, треба да се одреди нивото на креатинин во серум (и GFR кај возрасни жени), заедно со концентрацијата на digoxin-от. Според резултатите од студиите, digoxin-от е најкорисен кога концентрацијата е во рамки на 0.5-0.9 ng/ml. Честотата на несакани ефекти се зголемува кога концентрацијата се зголемува над 0.9 ng/ml.
- Digoxin концентрациите би требало да се мониторираат барем во ситуации кога промените во дозата на другите лекови би можеле да влијаат врз концентрациите на digoxin-от.

Антикоагулантна терапија и аспирин

- Warfarin[14] (или алтернативни орални антикоагулантни лекови), доколку не е контраиндициран, се препорачува кај пациенти со срцева слабост и присутна перманентна, перзистентна или пароксизмална преткоморна фибрилација (класа I, ннд-**A**).
- Антикоагулантна терапија исто така се препорачува кај пациенти со тромби во срцето детектирани со методи за визуелизација или со доказ за системска емболизација (класа I, ннд-**C**).

12 Недостапен во Р. Македонија
13 Недостапен во Р. Македонија
14 Недостапен во Р. Македонија

- Кардиомегалија со преткоморна фибрилација е индикација за антикоагулација.
- Дури и кога нема преткоморна фибрилација, кај пациенти со кардиомегалија и лоша ЛКИФ (30-35%), зголемен е ризикот од тромбемболија. Но, не постои консензус за третман со Warfarin. Кога се размислува за антикоагулантна терапија, би требало да се процени вкупниот ризик на пациентот од тромбемболиски компликации.
- Антикоагулантната терапија кај пациенти со левокоморна систолна дисфункција во синусен ритам и без анамнеза за левокоморен тромб, мозочен удар или артериски емболуси, се јавува како поефикасна отколку аспиринот во подобрување на кардиоваскуларниот исход или намалување на смртноста (ннд-**B**).
- Аспирин во доза од 50-100 mg за сите пациенти со коронарна артериска болест или со дијабетес тип 2.

HMG CoA reductase инхибитори (статини)

- Кај возрасните пациенти со хронична срцева слабост и систолна дисфункција предизвикана од коронарна артериска болест (КАБ), размисли за терапија со статини, со цел да се намалат хоспитализации од кардиоваскуларни збиднувања (класа IIb, ннд-**B**).

ЗАКЛУЧОК ЗА КОРИСТЕЊЕТО НА ГЛАВНИТЕ КЛАСИ НА ЛЕКОВИ ВО ТРЕТМАНОТ НА СРЦЕВА СЛАБОСТ

Заклучокот за користење на главните класи на лекови за контрола на срцевата слабост е даден во Табела 16. Освен ако не се контраиндицирани, сите пациенти со левокоморна систолна дисфункција би требало да започнат со АКЕ-инхибитори и бета-блокатори (и диуретици во повеќето случаи). За оние што остануваат со симптоми, може да се размисли за додавка на АРБ (candersatan или valsartan). Ако болеста прогредира до класа IV, spironolactone (или eplerenone) би требало да се додаде. Во овој случај, АРБ би требало да се прекине затоа што тоа се вообичаени несакани ефекти, во смисла на нарушување на бубрежната функција или нарушувања на концентрациите со калиум, ако се земаат истовремено три лека, кои го блокираат ренин-ангиотензин системот.

Табела 16. Фармаколошки третман кај пациенти со срцева слабост зависно од NYHA класата

Класа	Препиши
NYHA I	АКЕ-инхибитори Бета-блокатори
NYHA II-III	АКЕ-инхибитори Бета-блокатори АРБ (candesartan или valsartan) (започнувањето бара мислење од специјалист!)
NYHA III-IV	АКЕ-инхибитори Бета-блокатори Spironolactone (или eplerenone) (започнувањето бара мислење од специјалист!)

Напомена! Сигурноста и ефикасноста на комбинацијата на АКЕ-инхибиторите, АРБ и алдостерон-блокаторите се небезбедни и користењето на овие три лека во комбинација не се препорачува.

ТРЕТМАН НА ПАЦИЕНТИ СО СРЦЕВА СЛАБОСТ И СОЧУВАНА ЛЕВОКОМОРНА ИСТИСНА ФРАКЦИЈА (ЛКИФ)

- Ниеден третман засега не се покажа како убедувачки во намалувањето на морбидитетот и морталитетот на пациентите со сочувана ЛКИФ. Диуретиците се користат за контрола на задршката на натриумот и водата и за да се изгубат недостатокот на воздух и едемите. Соодветен третман на хипертензијата и миокардната исхемија се смета дека е важен, впрочем како и контролата на коморната фреквенција кај пациентите со преткоморна фибрилација.

ИНТЕРВЕНТНИ ПРОЦЕДУРИ

- **Реваскуларизација на пациенти со срцева слабост**
  - Коронарна бајпас графт хирургија и перкутана коронарна интервенција треба да се земат предвид кај селектирани пациенти со КАБ и срцева слабост. Одлуката за избор на процедурата треба да биде базирана врз внимателна евалуација на придружните заболувања, процедуралниот ризик, коронарната анатомија и доказот за големината на животоспособен миокард во делот што треба да биде реваскуларизиран, левокоморната функција и присуството на хемодинамски значајна валвуларна болест.
- **Детекција на животоспособен миокард**
  - Со оглед на тоа што животоспособниот миокард може да биде цел на реваскуларизација, неговата детекција треба да се земе предвид во дијагностичката процедура на пациентите со срцева слабост. Неколку модалитети за визуелизација со споредлива дијагностичка точност може да се употребат со цел да се детектира дисфункционален но животоспособен миокард (добутамин ехокардиографија, нуклеарна визуелизација со SPECT и/или PET, MR со добутамин и/или контрастно средство, КТ со контрастно средство).

- **Имплантација на електростимулатор (pacemaker)**
  - Вообичаените индикации за имплантација, кои важат за пациенти со нормална левокоморна функција, се применуваат и кај пациентите со срцева слабост. Кај пациентите со срцева слабост и синусен ритам, одржувањето на нормалниот хронотропен одговор и координацијата на преткоморната и коморната контракција со DDD електростимулатор (pacemaker) може особено да бидат важни.
  - Кај пациентите со срцева слабост и истовремена индикација за постојана електростимулација (имплантација за прв пат или надградување на конвенционалниот pacemaker) и симптоми од NYHA функционална класа II-IV, ниска ЛКИФ ≤ 35% или левокоморна дилатација, треба да се размисли за ресинхронизирана терапија со функција на pacemaker (CRT-P). Кај овие пациенти, употребата на деснокоморна електростимулација може да ја влоши состојбата и да предизвика зголемување на диссинхронизацијата (класа IIa, ннд-**C**).
- **Имплантација на кардиовертер/дефибрилатор**
  - Имплантација на кардиовертер-дефибрилатор се препорачува како секундарна превенција со цел да се продолжи животот кај пациентите со сегашни или претходни симптоми на срцева слабост и намалена ЛКИФ, кои имаат анамнеза за срцев застој, коморна фибрилација или хемодинамски нестабилна коморна тахикардија (класа I, ннд-**A**).
  - Имплантација на кардиовертер-дефибрилатор се препорачува како примарна превенција од ненадејна срцева смрт, со цел да се намали вкупниот морталитет кај пациенти со неисхемична дилатациона кардиомиопатија или исхемична болест на срцето најмалку 40 дена од акутниот миокарден инфаркт, ЛКИФ ≤ 35% и симптоми од NYHA функционална класа II или III, додека примаат хронична оптимална терапија, и кои имаат реални очекувања за преживување во добар функционален статус од повеќе од 1 година (класа I, ннд-**A**).
- **Ресинхронизирана терапија (CRT)**
  - Кај пациенти со намалена ЛВИФ (≤ 35%) и пролонгирање на QRS комплексот (≥ 120 ms) во NYHA III-IV функционална класа, кои имаат симптоми и покрај оптималната терапија, се препорачува ресинхронизирана терапија со или без кардиовертер-дефибрилатор, со цел да се намалат морбидитетот и морталитетот (класа I, ннд-**A**).
  - Кај пациенти со намалена ЛВИФ (≤ 35%), пролонгирање на WRS комплексот (≥ 120 ms) и преткоморна фибрилација, кои имаат симптоми од NYHA III-IV функционална класа и покрај оптималната терапија, умно е да се препорача ресинхронизирана терапија со или без кардиовертер-дефибрилатор (класа IIa, ннд-**B**).
  - Кај пациенти со намалена ЛВИФ (≤ 35%), кои имаат симптоми од NYHA III-IV функционална класа, кои примаат оптимална препорачана терапија и кои се често зависни од коморна електростимулација, умно е да се препорача ресинхронизирана терапија (класа IIa, ннд-**C**).

- **Валвуларна хирургија**
  - Валвуларната срцева болест може да биде етиолошки фактор за појава на срцева слабост или важен фактор на влошување, кој бара специфичен третман.
  - Иако присуството на срцева слабост е важен ризик-фактор за зголемена пери и постоперативна смртност, хирургијата може да се размисли кај пациенти со симптоми и слаба левокоморна функција.
  - Пред хируршката интервенција, задолжителна е примена на оптимална терапија за срцевата слабост и придружната состојба. Итна хируршка интервенција, доколку е можно, треба да се избегнува.
  - Специфични препораки во однос на примената на хируршките интервенции кај пациенти со валвуларни срцеви болести и срцева слабост е тешко да се обезбедат. Одлуката треба да се донесе врз основа на клиничка и ехокардиографска процена со внимание врз кардиоваскуларните и некардиоваскуларните придружни болести. Одлуката за примена на хируршка интервенција кај пациенти со хемодинамски значајна аортна стеноза, аортна регургитација или митрална регургитација бара внимателно земање предвид на мотивацијата на пациентот, биолошката возраст и ризичниот профил.
- **Аортна валвуларна хирургија**
  - Се препорачува кај соодветни пациенти со симптоми на срцева слабост и присутна изразена стеноза на аортната валвула (класа I, ннд-**C**).
  - Се препорачува кај пациенти без симптоми со изразена аортна стеноза и нарушена ЛКИФ (<50%) (класа I, ннд-**C**).
  - Може да се размислува кај пациенти со изразена намалена валвуларна ареа и левокоморна дисфункција (класа IIb, ннд-**C**).
  - Се препорачува кај сите соодветни пациенти со изразена аортна регургитација, кои имаат симптоми на срцева слабост (класа I, ннд-**B**).
  - Се препорачува кај пациенти без симптоми со изразена аортна регургитација и умерено нарушена ЛКИФ (≤ 50%) (класа IIa, ннд-**C**).
- **Митрална валвуларна хирургија**
- Митрална регургитација (МР)
  - Кај пациенти со срцева слабост и изразена митрална валвуларна регургитација, доаѓа до подобрување на симптомите кај селектирани пациенти. Треба да се размисли за хируршка интервенција кај пациенти со изразена МР секогаш кога коронарната реваскуларизација ретставува терапевтски избор. Хируршка реконструкција на валвулата е атрактивен избор кај внимателно избрани пациенти.
- Органска митрална регургитација
  - Кај пациенти со изразена органска МР, која се должи на структурни абнормалности или оштетување на митралната валвула, развојот на симптомите на срцева слабост е силна индикација за хируршка интервенција.
  - Се препорачува хируршка интервенција кај пациенти со ЛКИФ >30% (реконструкција на валвула ако е можно) (класа I, ннд-**C**).

- Може да се размислува за хируршка интервенција кај пациенти со изразена МР и ЛКИФ <30%; фармаколошки третман треба да биде прв избор. Само ако пациентите остануваат рефрактерни на фармаколошкиот третман и имаат низок ризичен профил, би можело да се размислува за хируршка интервенција (класа IIb, ннд-**C**).

- Функционална митрална регургитација
  - Може да се размислува за хируршка интервенција кај пациенти со изразена функционална МР и изразено намалена левокоморна функција, кои и покрај примената на оптимална фармаколошка терапија остануваат со симптоми (класа IIb, ннд-**B**).
  - Умно е да се размисли за ресинхронизирана терапија кај соодветни пациенти, со оглед на тоа што може да се подобри левокоморната геометрија, диссинхронизацијата на папиларните мускули и може да се намали МР (класа IIa, ннд-**B**).
- Исхемична митрална регургитација
  - Се препорачува хируршка интервенција кај пациенти со изразена МР и ЛКИФ >30% во случаи кога се планира коронарна бајпас хирургија (класа I, ннд-C).
  - Умно е да се размисли за хируршка интервенција кај пациенти со умерена МР кај кои се планира коронарна бајпас хирургија, ако е можна реконструкција (класа IIa, ннд-**B**).
- **Трикуспидна регургитација (ТР)**
  - Функционална ТР е многу честа кај пациентите со срцева слабост со обострана коморна дилатација, систолна дисфункција и белодробна хипертензија. Симптомите на десносрцева слабост со системска конгестија одговараат слабо на агресивна диуретична терапија, што може да ги влоши симптомите како што се слабост и нетолеранција на напор. Хируршка интервенција за изолирана функционална ТР не е индицирана (класа III, ннд-**C**).
- **Левокоморна аневризмектомија**
  - Може да се размислува за левокоморна аневризмектомија кај пациенти со симптоми и голема, дискретна левокоморна аневризма (класа IIb, ннд-**C**).
- **Кардиомиопластика**
  - Кардиомиопластика и парцијална лева вентрикулотомија (Batista операција) не се препорачани за третман на срцева слабост, ниту како алтернатива на срцевата трансплантација (класа III, ннд-**C**).
- **Надворешна коморна реконструкција**
  - Кај пациенти со срцева слабост надворешна коморна реконструкција не се препорачува (класа III, ннд-**C**).
- **Срцева трансплантација**
  - Срцевата трансплантација е прифатлив третман за краен стадиум на срцева слабост. Иако контролирани студии никогаш не се изведени, постои консензус дека трансплантацијата, доколку се применети внимателни селекциони критериуми, значајно ги зголемува преживувањето, капацитетот на оптоварување, враќањето на работа и квалитетот на живеење споредено со конвенционалниот третман (класа I, ннд-**C**).

- **Левокоморни помагала (left ventricular assist devices -LVAD) и вештачко срце**[15]
  - Моменталните индикации за поставување левокоморно помагало и вештачко срце ги вклучуваат премостувањето на периодот до трансплантација и терапијата на пациенти со акутен изразен миокардит (класа IIa, ннд-**C**).
  - Иако искуствата се ограничени, овие помагала можат да се земат предвид за долготрајна употреба кога не се планира дефинитивна процедура (класа IIb, ннд-C).
- **Ултрафилтрација**[16]
  - Умно е да се размисли за ултрафилтрација со цел да се редуцира оптоварување со течност (белодробен и/или периферен едем) кај селектирани пациенти и за да се коригира хипонатремија кај пациенти со симптоми рефрактерни на диуретици (класа IIa, ннд-**B**).
- **Далечинско мониторирање**
  - Далечинското мониторирање може да се дефинира како континуирано собирање на информациите за пациентот и способност да се прегледаат овие информации без пациентот да биде присутен. Собирањето на овие информации може да има потреба од соработка од страна на пациентот поради мерења како телесна тежина, крвен притисок, електрокардиограм или симптоми. Новите имплантибилни помагала обезбедуваат приод до информации како што се: срцева фреквенција, епизоди на аритмии, активност, притисок во срцевите кавитети или торакален отпор, без да има потреба од активно учество на пациентот.
  - Континуираната анализа на овие трендови може да го активира алармниот механизам кога клинички релевантни промени се детектираат, со што се олеснува третманот на пациентот. Иако недокажано, далечинското мониторирање може да ја намали употребата на здравствениот систем низ намалување на хоспитализации поради хронична срцева слабост. Студиите што се во тек ќе ја проценат клиничката корист на ваквиот приод (класа IIb, ннд-**C**).

ТРЕТМАН НА СРЦЕВА СЛАБОСТ КАЈ ВОЗРАСНИ

- Возрасните луѓе често пати имаат истовремено повеќе заболувања што го прави третманот со лекови тежок и предизвикува интеракции.
  - Најчести придружни заболувања се: бубрежна слабост, ХОББ, тип 2 дијабетес, мозочен удар, анемија, когнитивни нарушувања и проблеми со зглобовите поради што е потребна употреба на нестероидни антиинфламаторни лекови.
- Може да е неможно да се имплементираат сите лекови за кои се знае дека ја подобруваат прогнозата со дози коишто се препорачуваат во клиничките упатства. Третманот често е само симптоматски.

15 Недостапен во Р. Македонија
16 Недостапен во Р. Македонија

- Дури и лесно покачување на концентрацијата на креатининот кај возрасна индивидуа мала по раст сугерира намалена гломеруларна филтрација. Во вакви случаи, тиазидите имаат слаб ефект. АКЕ-инхибиторите и АРБ лесно предизвикуваат хиперкалемија и ја влошуваат бубрежната функција. Толеранцијата на digoxin е намалена, што може да предизвика нагласено забавување на срцевата фреквенција при преткоморна фибрилација. Нестероидните антиинфламаторни лекови (вклучително и coxib) натаму ја влошуваат гломеруларната филтрација и предизвикуваат задршка на течности.
- Бета-блокаторите можат да предизвикаат нарушувања во спроведувањето.
- Примарен лек за третман на преткоморна фибрилација може да биде digoxin доколку количеството на физичка активност е ниско.
- Нитратите и другите вазодилататори го зголемуваат ризикот од паѓање кај возрасните лица коишто користат повеќе лекови.

ТРЕТМАН НА РЕЗИСТЕНТНА СРЦЕВА СЛАБОСТ

- Детерминирај дали срцевата слабост, која е резистентна на третман, е резултат на ретенција на течност (влажна и топла кожа) или неадекватен минутен волумен (сува и ладна кожа). Високата интравенска доза на диуретици на Henle-овата јамка е неопходна за решавање на задршката на течност. При состојба на низок минутен волумен на срцето (ладна и сува кожа), често нема задршка на течност и диуретската терапија нема ефект. Пулсот на пациентот е слаб, екстремитетите се ладни, а пациентот е вознемирен и конфузен.
- Идентификувај егзацербирачки фактори и третирај ги: анемија, инфекција, употреба на нестероидни антиинфламаторни лекови. Истовремената бубрежна слабост го комплицира третманот и ја влошува прогнозата.
- Организирај грижа од сестра на повик, во моменти кога е потребна парентерална терапија. Додај тиазиден диуретик и spironolactone. Не додавај сол за корекција на лесната хипонатремија, што е карактеристика на оваа состојба. Рестрикција на внесот на сол е секогаш потребна, често со рестрикција и на внесувањето течности (на пр. на 1500 ml).
- Осигурај се дека дозата на АКЕ-инхибитори е доволна и дека е соодветна контролата на срцевата фреквенција при преткоморна фибрилација.
- Продолжи ја терапијата со бета-блокатори, ако тие покажале во почетокот добар ефект.
- За време на болничкиот третман, може да биде користен levosimendan. Тој е инотропен, вазодилатирачки калциум сензитајзер (интравенски инодилататор), кој се користи за краткотраен третман на изразена срцева слабост. Подолготраен третман се чини е подобар со употреба на dobutamine.
- Пациенти со рефрактерна срцева слабост, кои потенцијално одговараат, треба да бидат испратени за срцева трансплантација (класа I, ннд-**B**).
- Умно е да се размисли за левокоморни помагала како перманентна или „целна" терапија кај висококселектирани пациенти во краен стадиум на рефрактена срцева слабост и проценета едногодишна смртност од над 50% од оние на

фармаколошка терапија (класа IIa, ннд-**B**).

- Други можности за третман на срцевата слабост би требало да се проценат. Бивентрикуларна електростимулација (срцева ресинхронизирана терапија, CRT-P) би можела да се користи за некои пациенти коишто имаат изразена асинхронија на левата комора, многу продолжен QRS комплекс (>150 ms) и левокоморна диссинергија регистрирана со ехокардиографија.
- Разговарај со семејството на пациентот за тежината на состојбата, лимитираните можности за терапија и лошата прогноза.

АРИТМИИ И СРЦЕВА СЛАБОСТ

- **Преткоморна фибрилација (Табела 17)**
  - Преткоморната фибрилација (ПФ) е најчеста аритмија при срцева слабост. Нејзината појава може да води кон влошување на симптомите, зголемување на ризик од тромбемболиски компликации и лоша долготрајна прогноза. ПФ може да се класификува како: орва епизода, пароксизмална, перзистентна или перманентна.
  - Треба да се идентификуваат потенцијалните преципитирачки фактори и придружни болести и ако е можно, да се коригираат (на пр. електролитни нарушувања, хипертиреоидизам, консумирање алкохол, болест на митралната валвула, акутна исхемија, срцева хирургија, акутна белодробна болест, инфекција, неконтролирана хипертензија).
  - Третманот на срцева слабост треба внимателно да се реевалуира и оптимизира.
  - Лекувањето на пациент со срцева слабост и ПФ има три цели: контрола на срцевата фреквенција, корекција на нарушување на ритамот и превенција од тромбемболизам.
  - Повеќето пациенти со срцева слабост и симптоми се лекуваат со бета-блокатори, така што се советува внимателност кога се додава антиаритмичен лек.
- Следниве препораки се применливи кај пациентите со срцева слабост:
- Контрола на срцевата фреквенција за време на преткоморна фибрилација (види го делот за фармаколошки третман)
  - Кај пациенти со срцева слабост и левокоморна дисфункција за контрола на срцевата фреквенција во мир се препорачуваат бета-блокатори или digoxin (класа I, ннд-**B**).
  - За контрола на срцевата фреквенција во мир и при напор, може да се размисли за комбинација на бета-блокатор и digoxin (класа I, ннд-**B**).
  - При левокоморна систолна дисфункција, како иницијален третман на пациенти што се хемодинамски нестабилни се препорачува digoxin (класа I, ннд-**B**).
  - Кај пациенти со срцева слабост и ПФ, кои немаат дополнителни (акцесорни) патишта за контрола на срцевата фреквенција, се препорачува интравенска примена на digoxin или amioradone.
  - Кај пациенти со срцева слабост и сочувана ЛКИФ, за контрола на срцевата

фреквенција во мир и за време на напор, умно е да се размисли за недихидропиридински калциум-антагонист (сам или во комбинација со digoxin) (класа IIa, ннд-**C**).

- За контрола на срцевата фреквенција кога другите мерки не се ефикасни или се контраиндицирани, умно е да се размисли за аблација на преткоморно-коморниот јазол и електростимулација (класа IIa, ннд-**C**).

- Превенција од тромбемболизам (види го делот за фармаколошки третман)
  - За сите пациенти со ПФ, освен ако не постои контраиндикација, се препорачува антитромбоцитна терапија за превенција од тромбемболизам (класа I, ннд-A).
  - Кај пациенти со ПФ, освен ако не постои контраиндикација, кои се со највисок ризик од појава на мозочен удар како што се: претходен тромбемболизам, мозочен удар, транзиторна исхемична атака или системски емболизам, се препорачува хронична антикоагулантна терапија со антагонисти на витамин К, со цел да се достигне целна вредност на интернационалниот нормализиран однос (INR) од 2.0-3.0 (класа I, ннд-**A**).
  - Антикоагулантна терапија се препорачува кај пациенти со 1 умерен ризик-фактор. Такви фактори ги вклучуваат: ≥ 75 години, хипертензија, срцева слабост, нарушена левокоморна функција (ЛКИФ ≤ 35%) и дијабетес мелитус (класа I, ннд-**A**).
  - Кај пациенти со срцева слабост и ПФ, кои немаат ниеден дополнителен ризик-фактор (види ги горенаведените), терапија со аспирин (81-325 mg дневно) или антагонист на витамин К е умно да се даде за примарна превенција од тромбемболизам (класа IIa, ннд-**A**).
- Контрола на ритамот
  - Нема јасни докази дека востановување и одржување на синусен ритам се супериорни над контролата на срцевата фреквенција, со цел да се намалат морбидитетот и морталитетот кај пациентите со перзистентна ПФ и срцева слабост.
  - Се препорачува електрична кардиоверзија кога брзата коморна фреквенција не реагира веднаш на применетите соодветни фармаколошки мерки и особено кај пациенти кај кои ПФ предизвикува миокардна исхемија, симптоматска хипотензија или симптоми на белодробна конгестија. Преципитирачките фактори би требало да се детектираат и третираат. Трансезофагеална ехокардиографија може да биде потребна со цел да се отфрли постоење на тромб (класа I, ннд-**C**).
  - Кај пациенти кај кои е потребна итна примена на кардиоверзија поради хемодинамска нестабилност, со цел да се превенира тромбемболизам, се препорачува следниов приод:
    - Ако ПФ трае ≥ 48 часа или ако не се знае колку траела, треба да се даде heparin како интравенски болус по што се продолжува со континуирана инфузија. Субкутан нискомолекуларен heparin претставува прифатлива алтернатива. Може да биде потребна трансезофагеална ехокардиографија (класа I, ннд-**C**).

- Кај пациенти со ПФ и срцева слабост и/или намалена левокоморна функција, антиаритмичната терапија за одржување на синусен ритам треба да биде ограничена на употреба на amiodarone (класа I, ннд-**C**).
- Давање на интравенски amiodarone е умен избор за фармаколошка кардиоверзија на ПФ, особено кога брзо востановување на синусен ритам не е потребно. Пациентите треба да примаат антикоагулантна терапија.
- Умно е да се размисли за примена на инвазивни, катетер-аблативни процедури (изолација на пулмонална вена) кај рефрактерни пациенти, но кои не се евалуирани во клинички студии (класа IIa, ннд-**C**).

- **Коморни аритмии**
  - Коморните аритмии (КА) се чести кај пациентите со срцева слабост, особено кај оние со дилатирана лева комора и намалена ЛКИФ. Амбулаторното електрокардиографско мониторирање детектира предвремени коморни комплекси кај речиси сите пациенти со срцева слабост и епизоди на асимптоматска, неопстојувачка коморна тахикардија (КТ) се честа појава. Комплексна КА е поврзана со лоша прогноза.
  - Врз основа на најновите докази, вклучително и најновите упатства на ACC/AHA/ESC за лекување на КА и ненадејна срцева смрт, следниве препораки се особено применливи за пациентите со срцева слабост и КА:
    - Суштински е да се детектираат и ако е можно да се коригираат сите потенцијални фактори коишто преципитираат КА. Кај пациенти со висок ризик се препорачува евалуација за КАБ и потенцијалот за реваскуларизација (класа I, ннд-**C**).
    - Не се препорачува рутинско, профилактичко користење на антиаритмични лекови кај пациенти со асимптоматски, неопстојувачки КА. Кај пациенти со срцева слабост класа Ic лекови не треба да се користат (класа III, ннд-**B**).
- Пациенти со срцева слабост и симптоматски КА (види го делот за хирургија и помагала).
  - Имплантација на кардиовертер/дефибрилатор се препорачува кај пациенти коишто преживеале коморна фибрилација (КФ) или имале анамнеза за хемодинамски нестабилна КТ или КТ со синкопа, се со намалена ЛКИФ (<40%), примаат оптимална фармаколошка терапија и имаат очекувано преживување од >1 година (класа I, ннд-**A**).
  - Amiodarone се препорачува кај пациенти со имплантиран кардиовертер /дефибрилатор, кои и покрај оптимална терапија и натаму имаат симптоматска КА (класа I, ннд-**C**).
  - Би можело да се размисли за употреба на amiodarone кај пациенти со срцева слабост и имплантиран кардиовертер /дефибрилатор, кои и покрај оптимална терапија и натаму имаат симптоматска КА со чести шокови од дефибрилаторот (класа IIb, ннд-**C**).
  - Би можело да се размисли за електрофизиолошка евалуација и катетер аблација кај пациенти со срцева слабост и сериозни КА рефрактерни на терапија (класа IIb, ннд-**C**).

Табела 17. Третман на пациенти со срцева слабост и преткоморна фибрилација (ПФ)

Општи препораки • Треба да се идентификуваат преципитирачките фактори и придружни заболувања. • Треба да се оптимизира третманот на срцева слабост.
Контрола на ритам • Итна електрична кардиоверзија се препорачува за пациенти со нова појава на ПФ и миокардна исхемија, симптоматска хипотензија или симптоми на белодробна конгестија или брз коморен одговор, кој не се контролира со соодветен фармаколошки третман.
Контрола на срцева фреквенција • Се препорачува digoxin сам или во комбинација со бета-блокатор.
Превенција од тромбемболизам • Се препорачува антитромбоцитна терапија, доколку не е контраиндицирана. • Оптималниот приод треба да се базира врз ризик стратификација: кај пациенти со висок ризик од појава на мозочен удар (претходен удар, ТИА или системска емболизација) се препорачува употреба на орална антикоагулантна терапија со антагонисти на витамин К.

ВОДЕЊЕ НА ПАЦИЕНТИТЕ СО СРЦЕВА СЛАБОСТ

- Базичните информации за болеста, терапијата со лекови и факторите на влошување (егзацербирачки фактори) на болеста се напишани за лична употреба на пациентот и објектите за третман.
- Кардиолошка сестра треба да биде дел од синџирот за грижа околу пациентот: ова ќе ги намали егзацербациите (влошувањата) коишто бараат хоспитализација, ќе го подобри квалитетот на живеење на пациентот и ќе го намали морталитетот.
- Најважни егзацербирачки фактори се: ексцесивен внес на течности, сол, нестероидни антиинфламаторни лекови и неоптимална преткоморна фибрилација.
- Инструкции се потребни кога настапува егзацербација на срцевата слабост и исто така кога е ексцесивна дехидратацијата.
- Најважните знаци и симптоми треба да бидат мониторирани: телесна тежина, диспнеа и отоци.
- Ексцесивна дехидратација предизвикува слабост и ортостатска хипотензија.
- Самостојно адаптирање на дозата на диуретикот (furosemide): пораст на телесната тежина за 1-2 kg бара зголемување на дозата на диуретикот.
- Потребно е ограничување на внес на сол, дури и ако серум концентрацијата на натриум е ниска: таа не се коригира со додавање на сол, туку со ограничување на внес на течности.

- Потребна е дозиера за реално давање на терапијата со лекови.
- Запомни дека е можна егзацербација на болеста.

СЛЕДЕЊЕ НА ПАЦИЕНТИТЕ СО СРЦЕВА СЛАБОСТ

- Чести контролни прегледи се индицирани на почетокот на лекувањето. Подоцна, состојбата на пациентот и неговите проблеми ја детерминираат фреквенцијата на контролни прегледи.
- На контролните прегледи прашај го пациентот за неговите симптоми, но имај ја на ум ниската специфичност на симптомите што се високо сензитивни. Рендгенографијата на граден кош, особено латерална проекција, не е индицирана на секој контролен преглед. Внимателно земена анамнеза и физикален преглед при контрола даваат многу повеќе податоци од рендгенографијата на граден кош. BNP може да се користи за мониторирање на прогресот на болеста (ннд-**B**).
- Консултација со кардиолог и ехокардиографија се индицирани ако нема одговор на лекувањето или ако дијагнозата е несигурна.
- Дозата на диуретиците коишто се препишуваат од кардиологот во болницата треба често да биде намалена кога ќе се подобри состојбата на пациентот.
- Важен дел од третманот е грижата водена од кардиолошка сестра, организирана како домашна посета, особено за пациенти со тешка срцева слабост. Вработувањето на специјализираната кардиолошка сестра ќе ја намали потребата од хоспитализации и ќе го подобри квалитетот на животот.
- Треба да се размисли за следење (вклучително и на телефонските повици) на пациентите по излегување од болница или кај оние со стабилна срцева слабост од страна на тренирана сестра за болни со срцева слабост. Сестрите треба да бидат оспособени да ја променат дозата на диуретиците и да препорачаат итен медицински контакт (ннд-**A**).

Алгоритам 1: Дијагностички алгоритам за хронична срцева слабост

Кратенки: ЕКГ - електрокардиографија, Ртг - рентгенографија,
BNP или NTproBNP - натриуретични пептиди

Алгоритам 2: Третман на пациенти со хронична срцева слабост

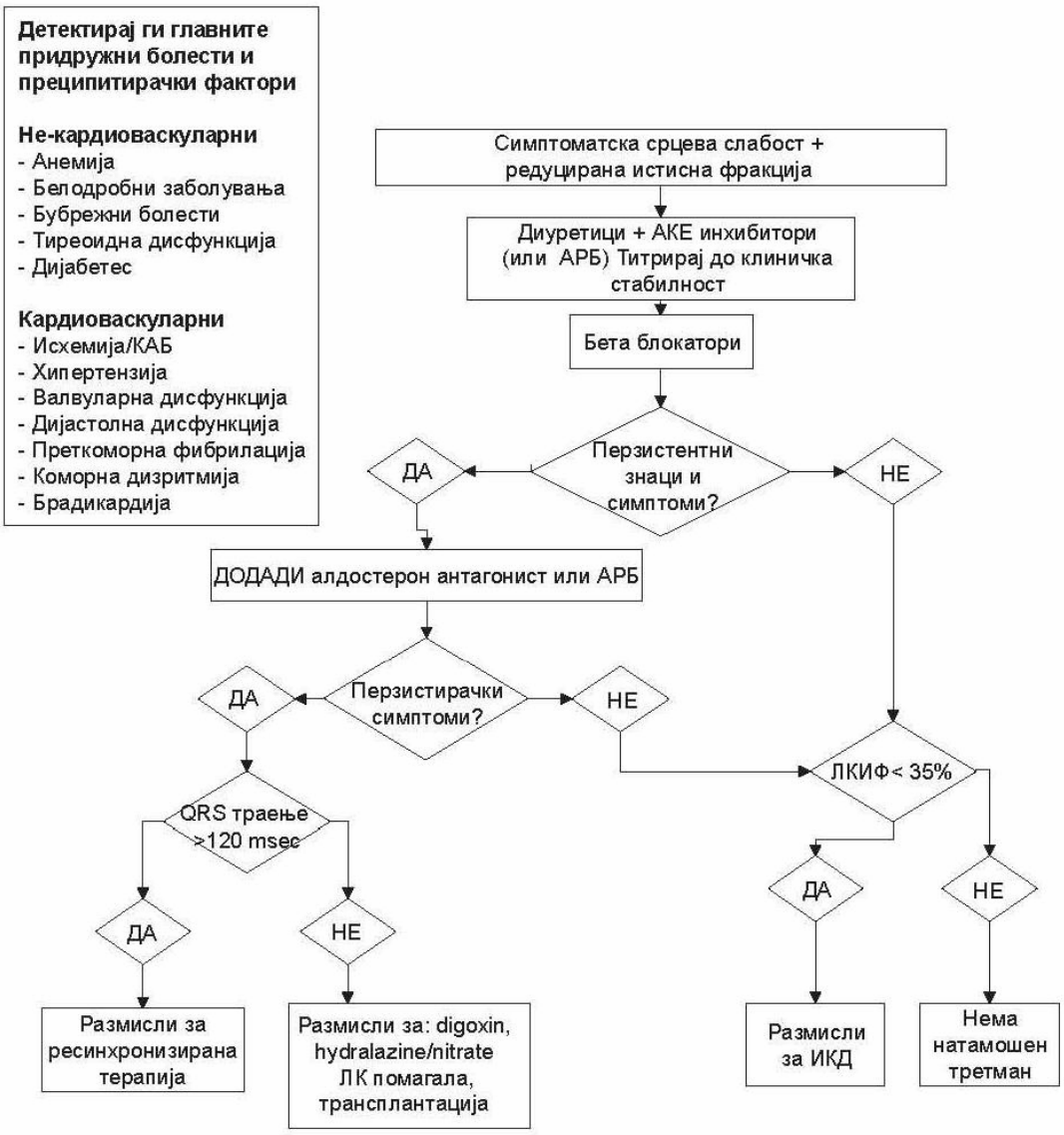

Кратенки:
АКЕ - ангиотензин конвертирачки ензим инхибитор
АРБ - ангиотензин рецептор блокатор
ЛКИФ - левокоморна истисна фракција
ИКД - имплантибилен кардиовертер/дефибрилатор
КАБ - коронарна артериска болест

3340.

Врз основа на член 114-а од Законот за здравствената заштита ("Службен весник на Република Македонија" бр. 38/91, 46/93, 55/95, 10/04, 84/05, 111/05, 65/06, 5/07, 77/08, 67/09 и 88/10), министерот за здравство донесе

У П А Т С Т В О
ЗА НАЧИНОТ НА ВРШЕЊЕ НА ЗДРАВСТВЕНАТА ДЕЈНОСТ КОЈА СЕ ОДНЕСУВА НА ТЕРАПИЈАТА НА ХРОНИЧНА БУБРЕЖНА БОЛЕСТ

Член 1

Со ова упатство се пропишува начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на терапијата на хронична бубрежна болест.

Член 2

Начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на Терапијата на хронична бубрежна болест е даден во Прилог 1, кој е составен дел на ова упатство.

Член 3

За секој поединечен случај, по сопствена оценка, докторот може да отстапи од одредбите на ова упатство во секоја фаза од третманот на пациентот, со соодветно образложение за потребата за отстапување и со проценка за натамошниот тек на третманот.

Потребата за отстапување и оценката од став 1 на овој член од страна на докторот соодветно се документира во медицинското досие на пациентот.

Член 4

Ова упатство влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“, а ќе се применува една година од денот на неговото влегување во сила.

Бр. 10-10297/7
6 декември 2010 година
Скопје

Министер,
д-р **Бујар Османи,** с.р.

Терапија на хронична бубрежна болест

ТЕРАПЕВТСКИ ПРИОДИ ЗА ЗАБАВУВАЊЕ НА ПРОГРЕСИЈАТА НА БУБРЕЖНАТА БОЛЕСТ

- Третман на хипертензија
- Превенција на хиперпаратироидизмот
  - Диета
  - Лекови
- Третман на хиперлипидемија (ннд-**B**)
- Избегнување на токсични агенси
- Активно третирање на инфекции
- Избегнување на пушење
- Контрола на електролитниот баланс
- Гликемиска контрола кај дијабетични пациенти

ТРЕТМАН НА ХИПЕРТЕНЗИЈАТА

- Третирањето на хипертензијата е од големо значење бидејќи овозможува забавување на прогресијата на реналната болест.
- Целта е нормотензија (130/80 mmHg).
- Може да се употребува најголемиот дел од вообичаените антихипертензивни лекови (диуретици, бета-блокатори, блокатори на калциумските канали, АКЕ инхибитори, ангиотензин рецептор- блокатори).
- Тијазидните диуретици најчесто се неефективни доколку серумскиот креатинин е над 200 μmol/L. Во тој случај се препорачуваат диуретиците на Хенлеовата петелка. Диуретици-калиум штедачи можат да доведат до хиперкалемија. Поради тоа, нивната употреба треба да биде внимателна и комбинација со АКЕ инхибитори или ангиотензин рецептор-блокатори треба да се избегнува.
- АКЕ инхибитори и ангиотензин рецептор-блокатори се вообичаено соодветни како примарни лекови. Тие можат да се комбинираат со диуретици и други погоренаведени лекови. АКЕ инхибиторите ја намалуваат протеинуријата (ннд-**A**) и ја забавуваат прогресијата на бубрежната слабост (ннд-**A**).
- Доколку пациентот има само еден бубрег, билатерална ренална артериска стеноза (често се случува во асоцијација со периферна облитерантна атеросклероза) или конгестивна срцева слабост, препорачана е внимателна употреба на АКЕ инхибитори или ангиотензин рецептор-блокатори.
- Пред третманот со АКЕ инхибитори или ангиотензин рецептор- блокатори, треба да се измерат концентрациите на серумскиот креатинин, серумскиот калиум и серумскиот натриум и тестовите треба да се повторуваат на 2 до 4 недели по почетокот на третманот. Понекогаш, со започнување на терапијата се открива умерено покачување на креатининот (20% од основната вредност). Тоа не пречи во продолжувањето на терапијата; сепак, неопходно е внимателно мониторирање.

- Почетни дози на АКЕ инхибитори:
  - Captopril 12.5 mg x 1
  - Enalapril 5 – 10 mg x 1
  - Lisinopril 5 -10 mg x 1
  - Perindopril 2 – 4 mg x 1[1]
  - Ramipril 2.5 mg x 1
  - Quinapril 5 – 10 mg x 1[2]
  - Cilazapril 1 mg x 1[3]

ПРЕВЕНЦИЈА НА ХИПЕРПАРАТИРОИДИЗМОТ

Бубрежната слабост вообичаено е асоцирана со ниски вредности на серумски калциум, високи вредности на серумски фосфор (фосфатна ретенција) и секундарен хиперпаратироидизам.

Диетален третман

- Подразбира рестрикција во внес на протеин (ннд-**А**) и фосфати.
- Вообичаено дозволена горна граница за протеински внес е 0.6- 0.8 g/kg ТТ/ 24 часа.
- Во практика, употребата на млечни продукти треба да се редуцира. Тоа треба да започне при умерена бубрежна слабост (серумски креатинин 150μmol/l).
- Третманот е иницран од клинички специјалист.

Третман со лекови

- Калциум карбонатот го врзува фосфатот во храната, инхибира апсорпција на фосфати и го зголемува внесот на калциумот. Започнувањето терапија со калциум карбонат е најдобро кога концентрацијата на серумскиот фосфат ја надминува високо нормалната граница или кога серумскиот калциум е под долната нормална граница.
  - Дозата е 0.5-1.0 g на калциум карбонат за време на јадење.
- Калциум ацетатот[4] го врзува фосфатот нешто поефективно отколку калциум карбонатот.
- Лековите коишто интерферираат со лачењето киселини во желудникот водат до редукција на ефектот на калциум карбонатот. Sevelamer[5] и Lanthanum[6] carbonate се фосфор-врзувачи коишто не содржат калциум.
- Доколку перзистира хипокалцемија и концентрацијата на серумскиот фосфат е нормална, можат да се употребат аналози на витамин Д. Целта е контрола на хиперпаратироидизмот. Ова бара внимателно мониторирање на серумскиот калциум и серумскиот PTH (паратхормон).
  - Иницијалната доза на калцитриол или алфакалцидол е 0.25 μг/24часа.

1 Делумно недостапен во Р. Македонија
2 Делумно недостапен во Р. Македонија
3 Делумно недостапен во Р. Македонија
4 Недостапен во Р. Македонија
5 Делумно недостапен во Р. Македонија
6 Недостапен во Р. Македонија

- Калцимиметиците (цинакалцет[7]) ја инхибираат секрецијата на PTH (ннд-**B**) преку зголемување на сензитивноста на паратиреоидните калциумски рецептори за екстрацелуларниот калциум.

МОНИТОРИРАЊЕ НА ДИЕТА И ТРЕТМАН СО ЛЕКОВИ

- Се мониторираат следниве параметри: серумски калциум (се препорачува јонизиран калциум, вкупниот серумски калциум не е веродостоен), серумски фосфат, серумски PTH, серумски креатинин, серумска уреа, ацидо-базен баланс.
- Целите на третманот се одржување концентрации на јонизиран серумски калциум меѓу 1.15 и 1.30 mmol/L, вкупниот серумски калциум меѓу 2.20 и 2.50 mmol/L и серумскиот фосфат меѓу 0.8 и 1.5 mmol/L.
- CaxP продуктот не треба да надминува 5.5 (mmol/L) бидејќи тие вредности го вклучуваат ризикот од појава на мекоткивни калцификати.

НАРУШУВАЊА ВО ЕЛЕКТРОЛИТНИОТ И ВОДЕНИОТ БАЛАНС

- Препорачан внес на течности е 2-3 литри/24 часа.
- Внесот на сол вообичаено е рестриктивен од 3-5 g/24 часа. Доколку е неопходно, може да се даде диуретик на Хенлеовата петелка.
- Внесот на калиум е рестриктивен, доколку е неопходен. Повремено се употребуваат смолски јонски разменувачи (polystyrene sulphonate).[8]
- Секогаш треба да се мисли за ризикот од хиперкалемија асоцирана со употреба на АКЕ инхибитори, ангиотензин рецептор-блокатори, диуретици-калиум штедачи или нестероидни антиинфламаторни лекови, а особено при различна комбинација на овие препарати.
- Едемите се третираат со рестрикција на внесот на сол и со диуретици на Хенлеовата петелка.

ТРЕТМАН НА АЦИДОЗАТА

- Ацидозата треба да биде коригирана доколку концентрацијата на серумскиот бикарбонат е пониска од 18 mmol/L, или кога опаѓа под 15 mmol/L.
- Лекови на избор е калциум карбонат 2-6 g/24 часа, понекогаш исто така и натриум бикарбонат 1-6 g/24 часа.
- Целта е одржување стандардни концентрации на бикарбонат 20 mmol/L и базен ексцес 5.

7 Недостапен во Р. Македонија
8 Недостапен во Р. Македонија

ТРЕТМАН НА ХИПЕРЛИПИДЕМИЈАТА

- Предност во исхраната имаат полузаситените масти.
- Третманот на хиперлипидемијата може да ја забави прогресијата на бубрежната слабост (ннд-**C**). Механизмот е непознат; можна е акцелерација на гломерулосклерозата настаната од хиперлипидемијата.
- Статини (ннд-**C**) и фибрати можат да се употребуваат. При дозирањето мора да се има предвид намалената бубрежна функција. Меѓутоа, дозата на флувастатин, аторвастатин и езетимиб[9] не треба да се редуцира (види Анекс 2).

ТРЕТМАН НА АНЕМИЈАТА

- Намалената продукција на еритропоетин во бубрезите е главна причина за бубрежна анемија. Анемијата може да биде коригирана со егзоген еритропоетин (ннд-**A**). Еритропоетин може да им се даде на пациенти коишто се на дијализен третман или на пациенти со умерен степен на бубрежна слабост. Начинот на апликација е интравенски или субкутано. Потребната доза широко варира, како и фреквентноста на давањето (одеднаш на секоја втора недела до три пати неделно).
- Важно е да се обезбеди суплементација со железо, кое се дава орално или интравенски.
- Концентрацијата на железо се мониторира со мерење на серумски феритин (таргет 200-600μmol/l) и трансферинска сатурација (таргет 20%).
- Со егзоген еритропоетин, вредноста на хемоглобинот вообичаено е повисока од 110-120 g/l. (1)
- Познавањето на вредностите на серумскиот еритропоетин не е потребно кога се донесува одлука за третманот.

ИЗБЕГНУВАЊЕ ТОКСИЧНИ АГЕНСИ

- Целта е да се избегнуваат сите егзогени агенси со потенцијална бубрежна токсичност.
- Пред сè, нефротоксичните лекови треба да се избегнуваат, така што дозата на лековите треба да биде приспособена според нивото на реналната функција.
- Во практика, најзначајни нефротоксични агенси се:
  - Аминогликозиди - треба да се избегнуваат; други антибиотици се приспособуваат
  - Нестероидни антиинфламаторни лекови
  - Препарати на злато
  - Хидралазин
  - Диуретици -калиум штедачи (треба да се избегнуваат)
  - Радиолошки контрастни стредства (пациентите треба да се адекватно хидрирани пред радиолошки интервенции; дијабетичните пациенти имаат потреба од висока претпазливост: метформин треба да се избегнува).

9 Недостапен во Р. Македонија

МОНИТОРИРАЊЕ НА ИНФЕКЦИИ

- Инфекциите често ја влошуваат хроничната бубрежна слабост. Причината може да е инфекцијата сама за себе, дехидратацијата или хипертензијата, или спротивниот ефект на лековите (нестероидни антиинфламатори или антибиотици).
- Пациентите треба да се упатуваат во болница.

ПУШЕЊЕ

- Кардиоваскуларните болести се најчестата причина за смрт кај пациентите со хронична бубрежна слабост. Поради тоа, тие пациенти треба да го избегнуваат пушењето. Очигледно, пушењето исто така ја забрзува прогресијата на хроничната бубрежна болест.

СЛЕДЕЊЕ

- Кај стабилни пациенти со бавна прогресија на бубрежната болест, следењето може да биде на 6 до 12 месечни интервали. Најчесто е можно да се изведуваат интермедијарни контроли во здравствени центри или локални болници за пациенти коишто се следат надвор од универзитетски болници.
- На контролните визити треба да се нотираат следниве симптоми и знаци: замор, гадење, губиток на апетит, намалување на тежината, диспнеа, јадеж, мускулни крампи, хипертензија, едеми и изменета состојба на кожата.

ТРЕТМАНИ ИНИЦИРАНИ ВО БОЛНИЦА

- Еритропоетин, парентерално железо
- Витамин Д, parikalcitol[10] , cinakalcet[11], sevelamer[12]
- Фармакотерапија за хиперлипидемија
- Диетални совети

ПОВРЗАНИ ДОКАЗИ
29. 8.2008

Кохранови систематски прегледи

- Профилактичката примена на назален mupirocin[13] се покажа дека ја намалува тунел-инфекцијата на излезните места, но и преоперативната интравенска антибиотска профилакса го намалува раниот перитонитис кај перитонеалната дијализа. Антимикробни интервенции не се покажало дека го намалуваат ризикот од промена или отстранување на катетери (ннд-**B**).

10 Недостапен во Р. Македонија
11 Недостапен во Р. Македонија
12 Делумно недостапен во Р. Македонија
13 Недостапен во Р. Македонија

- Не постојат докази за предности на кои било интервенции асоцирани со катетери, кои го намалуваат ризикот од перитонитис кај пациенти на перитонеална дијализа (ннд-**C**).
- Статините го намалуваат холестеролот кај дијализните пациенти слично на општата популација, барем за кратко време. Безбедното препишување бара подетални истражувања (ннд-**A**).
- Протеинската рестрикција веројатно е неефикасна во забавувањето на прогресијата на хроничната бубрежна болест до терминална фаза кај деца (ннд-**C**).
- Ниската концентрација на хемоглобин (Hb) (120 g/l) кај пациенти со хронична бубрежна болест се покажа дека не е асоцирана со зголемен морталитет во споредба со повисоки концентрации на Hb (133 g/l). Пониски концентрации на Hb се покажа дека се асоцирани со зголемен ризик за конвулзии, но со редуциран ризик од појава на хипертензија (ннд-**B**).

Други резимирани докази

- Синтетска мембрана, стандардна бикарбонатна дијализа е најдобар метод на хемодијализа. Испорака на Y-сетови е подобро отколку nonY-сетови, за континуирана амбулаторна перитонеална дијализа (ннд-**A**).
- Комбинацијата на трандолаприл и лозартан се покажала дека го одложува развојот на терминална бубрежна слабост споредено со други лекови, само кај пациенти со недијабетична бубрежна болест (ннд-**A**).
- Домашната хемодијализа (1) може да биде поефективна алтернатива за селектирани пациенти со терминална бубрежна слабост (ннд-**C**).
- Севеламерот[14] се покажа дека ја намалува калцификацијата на коронарните крвни садови и аортата и го намалува LDL холестеролот во споредба со калциумовите соли кај пациенти со терминална бубрежна слабост (ннд-**B**).

14 Делумно недостапен во Р. Македонија

А Н Е К С 1

ПОКАЧЕН СЕРУМСКИ КРЕАТИНИН МБД УПАТСТВА 28.8.2006

- Референтни вредности и интерпретација
- Причини за пораст на серумскиот креатинин
- Како да се постапи во случај на инцидентен пораст на серумскиот креатинин или како резултат на скрининг
- Испитувања
- Следење
- Акутна бубрежна слабост
- Поврзани докази

РЕФЕРЕНТНИ ВРЕДНОСТИ И ИНТЕРПРЕТАЦИЈА

- Кај жени под 95 µmol/L
- Кај мажи под 105 µmol/L
- Референтните вредности кај деца варираат зависно од возраста.
- Продукцијата на креатининот корелира со мускулната маса. Концентрација на креатинин од 135 µmol/L кај мускулест маж не значи задолжително бубрежна слабост. Меѓутоа, концентрација на креатинин од 200-300 µmol/L кај слаба жена може да укажува на напредната бубрежна слабост.
- Формулата на Cockroft-Gault најчесто се употребува за приближно да се калкулира креатинин клиренсот. Таа се базира врз плазма креатининската концентрација и дава добра проценка на гломеруларната филтрациска стапка. Во формулата, возраста се изразува во години а телесната тежина во килограми.
- Жени: Ccr = 1.04 × (140 – возраст) × тежина / плазма креатинин (µmol/L)
- Мажи: Ccr = 1.23 × (140 – возраст) × тежина / плазма креатинин (µmol/L)
- Гломеруларната филтрациска стапка, исто така, може да се одреди со помош на концентрацијата на цистатин-Ц, која е независна од мускулната маса.
- Кога бубрежната функција ќе се намали на околу половина, серумскиот креатинин расте над нормалните вредности и понатаму континуирано се покачува како што прогредира бубрежното оштетување.
- Кај напредната бубрежна слабост, екстрареналниот креатинин клиренс и тубуларната секреција на креатинин оневозможуваат понатаму серумскиот креатинин да биде линеарен и доверлив индикатор за бубрежната слабост.

ПРИЧИНИ ЗА ПОКАЧЕН СЕРУМСКИ КРЕАТИНИН

- Причината може да биде акутна или хронична бубрежна слабост или хронична состојба којашто станала акутна.
- Етиологијата и на акутната и на хроничната состојба може да биде или преренална (хиповолемија, срцева слабост), ренална (бубрежна болест) или постренална (опструкција на уринарниот тракт).

Индикации за мерење на серумскиот креатинин

- Сомнение за болест на уринарниот тракт на ниво на бубрези (пиелонефрит, епидемиска нефропатија).
- Основна процена на пациент со хипертензија.
- За да се открие дали се зафатени бубрезите кај системско заболување, како на пр. системски лупус еритематодес.
- Сомнение за компликации на други органи, кои се резултат на преегзистирачко заболување, како на пример дијабетот.
- Тешко болен пациент со нејасна дијагноза.

КАКО ДА СЕ ПОСТАПИ ВО СЛУЧАЈ НА ИНЦИДЕНТЕН ПОРАСТ НА СЕРУМСКИОТ КРЕАТИНИН ИЛИ КАКО РЕЗУЛТАТ НА СКРИНИНГ

1. Провери дали е претходно мерен серумскиот креатинин, како и лековите што пациентот ги користи и можните заболувања.
2. Провери дали пациентот употребува лекови коишто ја засегаат бубрежната функција
   - Аналгетици, освен парацетамолот
   - Антибиотици: пеницилин и деривати на цефалоспоринот, аминогликозиди, ванкомицин, триметоприм, амфотерицин Б
   - Антитуберкулотици: рифампицин, изонијазид
   - Антиревматици: ауротиомалат, пенициламин
   - Инхибитори на конвертирачкиот ензим на ангиотензинот, блокатори на рецепторите на ангиотензинот
   - Литиум
   - Alopurinol
   - Цитотоксични лекови
   - Циклоспорин (ннд-**А**)

ИСПИТУВАЊА

- Клинички испитувања
  - Крвен притисок
  - Аускултација на срце
  - Периферен пулс
  - Палпација на абдомен
  - Палпација на простата и мерење на резидуалната урина
  - Пребоеност на кожа

- Основни лабораториски испитувања
  - Крвна слика, седиментација (системски заболувања, миелом)
  - Електролити (натриум, калиум, калциум, фосфати)
  - Гликемија
  - Уринарен тест со трака
  - Протеини во урината
  - Крв во урина
  - Инфекција во урина (види Анекс 1 на Упатство за лекување на инфекции на уринарниот тракт)
  - Глукоза во урина: пациентот може да има дијабет
- Радиолошки техники
  - Ехоренографија е основното радиолошко испитување
    - Големина и структура на бубрезите?
    - Хидронефроза?
- Болнички испитувања
  - Потребата за испитувања во болница е базирана врз наодите од основните испитувања. Болничките испитувања вклучуваат:
    - Испитување на реналната циркулација (доплер реноrафија, ренална ангиографија)
    - Други радиолошки испитувања на уринарниот тракт (КТ скен, MRI)
    - Биопсија на бубрег
    - Исклучување на мултипен миелом (протеински фракции во серумот и урината, испитување на коскена срцевина)

СЛЕДЕЊЕ

- Честотата на контролните прегледи зависи од основното бубрежно заболување.
- Кај хронична бубрежна слабост, серумскиот креатинин треба да се одредува во интервали од неколку месеци, најмалку два пати годишно.

АКУТНА БУБРЕЖНА СЛАБОСТ

- При сомнение за акутна бубрежна слабост, упати итно до болница.
- Најчести причини:
  - Крвавење, тешка дехидратација
    - Хипотензивен пациент во лоша општа состојба
  - Шок
    - Кардиоген циркулаторен шок
    - Септичен шок
  - Акутно бубрежно оштетување
    - Нефротоксини: агенси коишто се консумираат од алкохоличари, нефротоксични лекови
    - Рабдомиолиза

- Нефрит: акутен гломерулонефрит, акутен пиелонефрит
- Епидемиска нефропатија
- Оклузија на ренална артерија или вена
- Опструкција на уринарниот тракт
- Хипертрофија на простата
- Тумор во регијата на уровезика или пелвисот

ПОВРЗАНИ ДОКАЗИ

1. Кохранови прегледи
2. Jukka Mustonen. Article ID: ebm00222 (010.002). © 2007 Duodecim Medical Publications LTD

ПОКАЧЕН СЕРУМСКИ КРЕАТИНИН - ПОВРЗАНИ ДОКАЗИ

24.1.2007

Кохранови прегледи

Врз основа на студии на бројни пациенти, веројатноста за уролошки канцер кај пациенти со макроскопска хематурија е толку висока што пациентите со макроскопска хематурија треба да се подложат на уролошка проценка.

1. Editors. Article ID: rel00103 (010.002). © 2007 Kustanus Os Duodecim

А Н Е К С 2

ЛИПИДИ КАЈ ХРОНИЧНА БУБРЕЖНА БОЛЕСТ

РАЗЛИЧНИ ХИПОЛИПЕМИЦИ КАЈ БУБРЕЖНА БОЛЕСТ

Заклучоци базирани на докази

19.08.2007

Ниво на доказ = B

Намалувањето на липидите со помош на лекови, особено HMG-CoA редуктаза инхибитори, се покажа ефикасно кај пациенти со бубрежна болест.

Систематичен преглед (1), вклучувајќи 154 студии со вкупно 3065 субјекти, беше даден како извадок во DARE. Кај пациенти со нефротски синдром беа нотирани најголеми и најконзистентни редукции во липопротеин со ниска густина – холестерол со HMG-CoA редуктаза инхибитори. Слични резултати за LDL беа забележани и кај бубрежни болни со трансплантиран графт, кај пациенти со бубрежна инсуфициенција, на хемодијализа и на континуирана амбулаторна перитонеална дијализа. Аналозите на фибричната киселина имаа помали ефекти врз LDL кај трансплантирани бубрежни болни, кај пациенти со бубрежна инсуфициенција, на хемо и перитонеална дијализа. Аналозите на фибричната киселина имаа помал ефект врз LDL, но доведоа до поголеми редукции на триглицеридите кај пациенти со нефротски синдром, на хемо и перитонеална дијализа.

Коментар: квалитетот на доказот е понизок поради неговата индиректност (споредбата меѓу различни хиполипемични лекови не беше базирана врз рандомизирани, контролирани студии).

РЕФЕРЕНЦИ

1. Massy ZA, Ma JZ, Louis TA, Kasiske BL. Lipid-lowering therapy in patients with renal disease. Kidney Int 1995 Jul;48(1):188-98. PubMed DARE
2. Editors. Article ID: evd01775 (010.021). © 2008 Duodecim Medical Publications Ltd

СТАТИНИ ВО УЛОГА НА ПОДОБРУВАЊЕ НА РЕНАЛНИОТ ИСХОД

Заклучоци базирани на докази

12.06.2008

Нов труд

Ниво на доказ = C

Статините можат да имаат извесен мал ефект врз забавувањето на стапката на губиток на бубрежната функција, особено кај пациентите со кардиоваскуларни заболувања.

Систематичен преглед (1), вклучувајќи 27 студии со вкупно 39 704 субјекти, беше даден како апстракт во DARE. Студиите вклучуваа пациенти со кардиоваскуларни болести (КВБ), гломерулонефрит, дијабет, хипертензија, хиперлипидемија и општи пациенти. Студии со пациенти со терминална бубрежна болест беа исклучени. Вклучените студии ги испитуваа: аторвастатинот, правастатинот, флувастатинот, симвастатинот, ловастатинот и церивастатинот. Општо земено, промената на средните разлики за eGFR беше статистички значајна (1.22 ml/min годишно побавна прогресија кај оние што добиваа статини; 95% CI 0.44 до 2.00). Имаше значителна хетерогеност (I-квадрат 96%). Ефектот на статините остана статистички значаен со помал тераписки ефект само кога беа анализирани студии со повисок квалитет. Во анализа на подгрупите, бенефитот од терапијата со статини беше статистички значаен во студиите на учесници со КВБ (0.93 ml/min годишно побавна стапка во однос на контролните субјекти; 95% CI 0.10-1.76), но не беше значаен во студиите каде што учествуваа пациенти со дијабетично и хипертензивно бубрежно заболување или гломерулонефрит. Немаше значајни разлики меѓу групата што примаше статини и контролната група во однос на стапката на промена на протеинуријата (редукција на средните разлики – 0.37 g/24h, 95% CI – 0.75 до 0.02) или албуминурија (редукција на средните разлики – 0.02 g/24h, 95% CI – 0.06 до 0.02); беше најдена значајна хетерогеност (I-квадрат 83% и 93% респективно).

Коментар: квалитетот на докази е намален поради квалитетот на студиите (нејасно криење на распределбата и повеќе од 20% случаи изгубени при следењето) и поради неконзистентноста (варијабилност во резултатите меѓу студиите).'

РЕФЕРЕНЦИ

1. Sandhu S, Wiebe N, Fried LF, Tonelli M. Statins for improving renal outcomes: a meta-analysis. J Am Soc Nephrol. 2006;17(7):2006-16. (DARE-12006002842 1)
2. Article ID: evd06049. © 2008 Duodecim Medical Publications Ltd

ЕФЕКТИ ОД РЕДУКЦИЈАТА НА ЛИПИДИТЕ КАЈ БУБРЕЖНА БОЛЕСТ

Заклучоци базирани на докази
13.10.2004

Ниво на доказ = C
Редукцијата на липиди може да ја сочува гломеруларната филтрациска стапка и може да ја намали протеинуријата кај пациенти со бубрежна болест.

Метаанализа (1) вклучувајќи 13 студии со вкупно 404 субјекти со ренално заболување (10 рандомизирани контролирани студии, n=347, 2 рандомизирани

вкрстени студии, n=40, и 1 контролирана студија, n=17) беше дадена како апстракт во DARE. Специфичните третмани вклучени во прегледот беа: симвастатин, правастатин, ловастатин, гемфиброзил, пробукол и флувастатин. Статусот на болеста на учесниците вклучуваше дијабет и гломерулонефрит.

Средниот измерен ефект на хиполипемичната терапија врз промената на гломеруларната филтрациска стапка (ГФР) беше 0.156 ml/min на месец (модел на фиксни ефекти; 95% CI: 0.026, 0.285, p=0.008). Во регресионата анализа, ефектот на терапијата врз ГФР не корелираше со процентот на промена во холестеролот, типот на хиполипемикот, или причината за бубрежна болест.

Средниот измерен ефект врз промената на уринарната протеинска или албуминска екскреција беше -0.283 (модел на фиксни ефекти) средната измерена средина беше -0.249 (95% CI: 0.562, +0.064, p=0.077).

Коментар: Квалитетот на докази е намален поради непрецизни резултати (лимитиран обем на студии за секоја споредба) и поради лимитираност во квалитетот на студиите.
Резимето на докази е поврзано со следниве упатства: Терапија на хронична бубрежна болест

РЕФЕРЕНЦИ

1. Fried L F, Orchard T J, Kasiske B L. Effect of lipid reduction on the progression of renal disease: a meta-analysis. Kidney International 2001;59(1):260-269 (DARE-12001000305 1)
2. Article ID: evd04602. © 2007 Duodecim Medical Publications Ltd

Алгоритам базиран на упатство за откривање и терапија на хронична бубрежна болест

Хроничната бубрежна болест (ХББ) се дели по стадиуми според калкулрана GFR (ККК) по формулата на Кокрофт Голт:
ККК (маж)=1.23 x (140 - возраст) x тежина/плазмакреатинин (micromol/l)
ККК (жени)=1.04 x (140-возраст) x тежина/плазмакреатинин (micromol/l)

Класификација на ХББ според калкулираната GFR (Кокрофт Голт)

Стадиум	ККК	Опис
1	>89	Бубрежно оштетување со нормална или зголмена GFR
2	60-89	Бубрежно оштетување со лесно намалена GFR
3	30-59	Умерено намалена GFR
4	15-29	Тешко намалена GFR
5	<15	или Етаблирана бубрежна слабост
	РЗТ	(ренална заместителна терапија)

Ст. 1 и 2 мора да се придружени со хематурија или протеинурија за да се класифицираат како ХББ

Над 40 години калкулираната GFR нормално се намалува со стапка од 1 ml/min/годишно

Квантификација на протеинуријата

На секој пациент кој има позитивен протеин на уринарна тест лента (1+) или повеќе, треба да му се измери 24 часовна протеинурија.

Тест лента	24ч. протеин (g/24ч.)
Негативен	< 0,15
Траги	0,15-0,45
1+ или 2+	0,45-4,5

Потребни информации во писмото за упатување до нефролог

Минимум информации потребни при упатување до нефролог:
- Листа на датуми и резултати од претходни мерења на бубрежна функција да се процени стабилноста
- Минатата медикална и фармаколошка историја
- Крвен притисок
- Резултати од тест/траки и протеинурија доколку имало повеќе од 1+ на траката
- Крвна слика, калциум, фосфор, албумин
- Ехоренографија (доколку има)

Резимиран водич за бубрежна болест

ККК треба да се калкулира еднаш годишно кај сите пациенти од ризичните групи:
- Васкуларни болести (коронарна срцева болест, мозочен удар, периферна васкуларна болест)
- Срцева слабост
- Пациенти на АКЕ-i или ARB
- Хипертензија
- Дијабет
- Ретентна уровезика (бенигна простатична хиперплазија)
- Рекурентни уринарни инфекции
- Метаболни нарушувања кои предизвикуваат рекурентни бубрежни калкули
- Неврогена уровезика и пациенти со хируршка уринарна диверзија
- Пациенти кои се на долготрајна терапија со NSAIL (нестероидни антиинфламаторни лекови) (>12 месеци)

Безбедна употреба на АКЕ-i и ARB

- Провери ККК и калиум по 2 недели од започнување или промена на доза
- Пад на GFR<15% е прифатлив
- Доколку GFR се намали за > 15%, прекини ги АКЕ-i и АРБ и барај совет од нефролог
- Доколку калиумот е >6 mmol/l, прекини ги АКЕ-i и АРБ. Почни диета со низок калиум и повторно вклучи АКЕ-i и ARB кога ќе се нормализира калиумот
- Ако GFR се намалила за 5-15%, повторно провери ККК по 2 до 3 недели за да бидеш сигурен дека намалувањето не прогредира

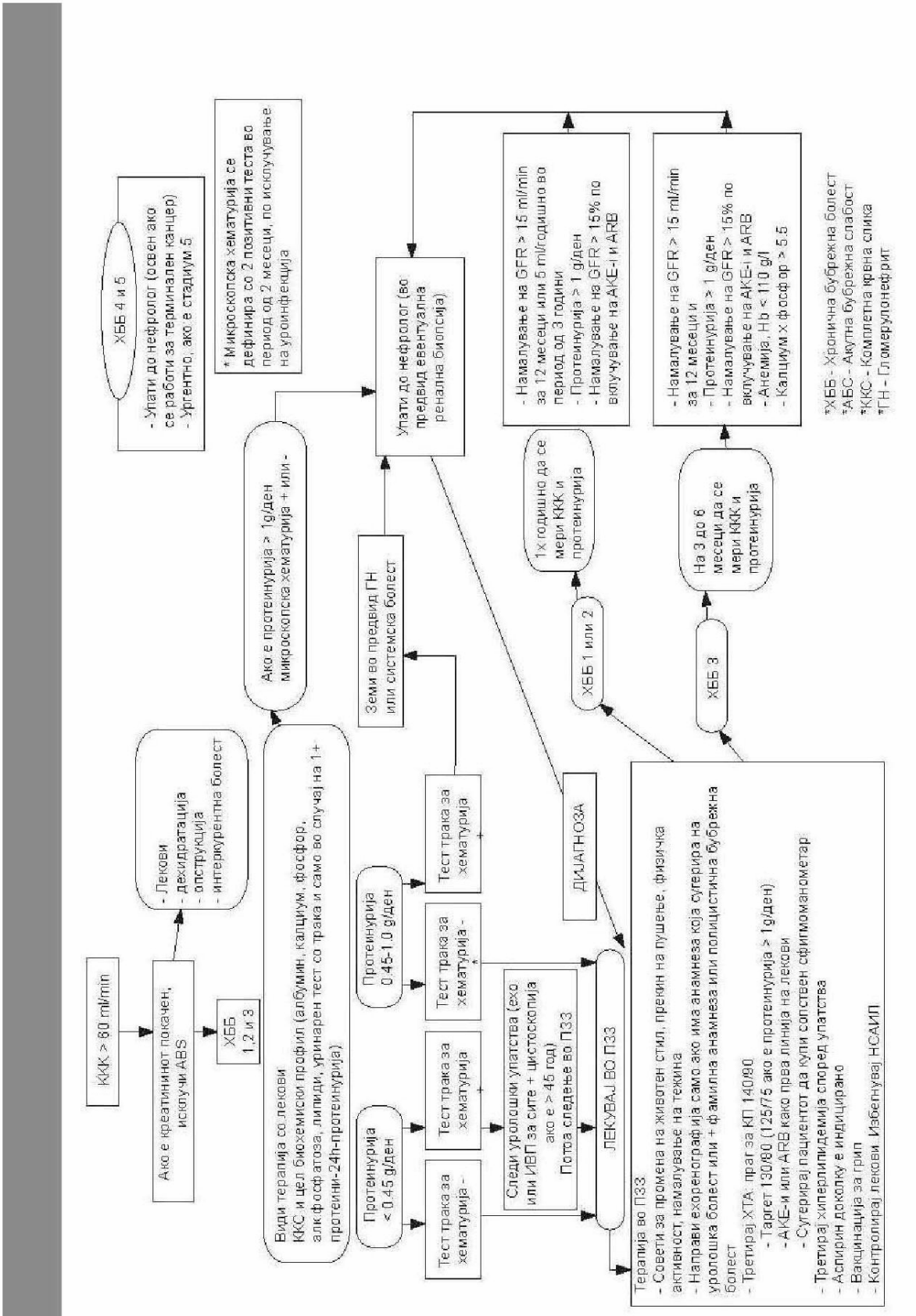
ХББ 4 и 5
- Упати до нефролог (освен ако се работи за терминален канцер)
- Ургентно, ако е стадиум 5
* Микроскопска хематурија се дефинира со 2 позитивни теста во период од 2 месеци, по исклучување на уроинфекција
КФК > 60 ml/min
Ако е креатининот покачен, исклучи ABS
- Лекови
- дехидратација
- опструкција
- интеркурентна болест
ХББ 1,2 и 3
Види терапија со лекови
ККС и цел биохемиски профил (албумин, калциум, фосфор, алк.фосфатоза, липиди, уринарен тест со трака и само во случај на 1+ протеини-24h-протеинурија)
Ако е протеинурија > 1g/ден или микроскопска хематурија + или -
Упати до нефролог (во предвид евентуална реална биопсија)
Земи во предвид ГН или системска болест
Протеинурија < 0.45 g/ден
Протеинурија 0.45-1.0 g/ден
Тест трака за хематурија -
Тест трака за хематурија +
Тест трака за хематурија -
Тест трака за хематурија +
Следи уролошки упатства (ехо или ИВП за сите + цистоскопија ако е > 45 год)
Пота следење во ПЗЗ
ЛЕКУВАЈ ВО ПЗЗ
ДИЈАГНОЗА
- Намалување на GFR > 15 ml/min за 12 месеци или 5 ml/годишно во период од 3 години
- Протеинурија > 1 g/ден
- Намалување на GFR > 15% по вклучување на АКЕ-i и ARB
1x годишно да се мери ККК и протеинурија
ХББ 1 или 2
- Намалување на GFR > 15 ml/min за 12 месеци и
- Протеинурија > 1 g/ден
- Намалување на GFR > 15% по вклучување на АКЕ-i и ARB
- Анемија, Hb < 110 g/l
- Калциум x фосфор > 5.5
На 3 до 6 месеци да се мери ККК и протеинурија
ХББ 3
Терапија во ПЗЗ
- Совети за промена на животен стил, престин на пушење, физичка активност, намалување на тежина
- Направи ехоренографија само ако има анамнеза која сугерира на уролошка болест или + фамилна анамнеза или полицистична бубрежна болест
- Третирај ХТА: праг за КП 140/90
- Таргет 130/80 (125/75 ако е протеинурија > 1g/ден)
- АКЕ-и или ARB како прва линија на лекови
- Сугерирај пациентот да купи сопствен сфигмоманометар
- Третирај хиперлипидемија според упатства
- Аспирин доколку е индицирано
- Вакцинација за грип
- Контролирај лекови. Избегнувај НСАИП
*ХББ - Хронична бубрежна болест
*АБС - Акутна бубрежна слабост
*ККС - Комплетна крвна слика
*ГН – Гломерулонефрит

3341.

Врз основа на член 114-а од Законот за здравствената заштита ("Службен весник на Република Македонија" бр. 38/91, 46/93, 55/95, 10/04, 84/05, 111/05, 65/06, 5/07, 77/08, 67/09 и 88/10), министерот за здравство донесе

У П А Т С Т В О
ЗА НАЧИНОТ НА ВРШЕЊЕ НА ЗДРАВСТВЕНАТА ДЕЈНОСТ КОЈА СЕ ОДНЕСУВА НА ЛЕКУВАЊЕТО НА ИНФЕКЦИИТЕ НА УРИНАРНИОТ ТРАКТ

Член 1

Со ова упатство се пропишува начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на лекувањето на инфекциите на уринарниот тракт.

Член 2

Начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на Лекувањето на инфекциите на уринарниот тракт е даден во Прилог 1, кој е составен дел на ова упатство.

Член 3

За секој поединечен случај, по сопствена оценка, докторот може да отстапи од одредбите на ова упатство во секоја фаза од третманот на пациентот, со соодветно образложение за потребата за отстапување и со проценка за натамошниот тек на третманот.

Потребата за отстапување и оценката од став 1 на овој член од страна на докторот соодветно се документира во медицинското досие на пациентот.

Член 4

Ова упатство влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“, а ќе се применува една година од денот на неговото влегување во сила.

Бр. 10-10297/8
6 декември 2010 година
Скопје

Министер,
д-р **Бујар Османи,** с.р.

Лекување на инфекциите на уринарниот тракт

ОСНОВНИ ПРАВИЛА

- Инфекција на уринарниот тракт (ИУТ) се лекува според нивото на инфекцијата.
- Цистит кај здрава жена може да се лекува без испитување на урината.
- Во сите други случаи, сомнение за ИУТ бара изведување уринокултура. Треба да се препишат антибиотици емпириски, додека се чека резултатот од уринокултурата.
- Диференцијалната дијагноза треба да ја вклучи можноста за сексуално преносливи болести.
- Кај мажи и деца, една епизода на ИУТ е индикација за понатамошни испитувања.
- Кај трудници, деца и пациенти со пиелонефрит, излекувањето на инфекцијата мора да се потврди со уринокултура 3-7 дена по завршувањето на терапијата.
- Кај пациенти коишто и понатаму имаат симптоми, уринокултура мора да се направи што е можно побргу по прекинувањето на терапијата.
- Опструкцијата во уринирањето мора да се идентификува навреме и да се лекува адекватно.

УРЕТРАЛЕН СИНДРОМ

- Дисурија, зголемена фреквенција на уринирање и ургентност, без бактериурија.
- Ако пациентот има пиурија но нема бактериурија, треба да се направат примероци за испитување за хламидија, особено кај млади пациенти.
- Доколку нема инфекција, се врши гинеколошка проценка, или пациентот се упатува на уролог (може да помогне правењето цистоскопија и/или уретерална дилатација - кај интерстицијален циститис).
- Терапијата со естрогени може да им помогне на жени во постменопауза.
- Кај некои пациенти може да помогне давањето оксибутинин[1] или толтеродин[2] при терапија на рекурентни симптоми.
- 85% од пациентите ќе закрепнат со тек на време.

АСИМПТОМАТСКА БАКТЕРИУРИЈА

- Се јавува кај помалку од 0.5% мажи, 1-4% девојчиња, 5-10% жени.
- Напредната возраст и функционален инвалидитет ја зголемуваат преваленцијата на асимптоматската бактериурија, и во установи со долгорочна медицинска нега се јавува кај 30% од мажите и 50% од жените.
- Асимптоматската бактериурија треба да се испитува и третира само кај бремени жени (ннд-**B**)
- Скринингот и лекувањето не се неопходни кај жени со дијабетес (ннд-**B**).

Асимптоматска бактериурија кај постари:

- Нема потреба да се испитува или лекува.
- Пиурија е присутна во речиси 90% од пациентите, па според тоа пиуријата не може да се земе како дијагностички маркер за ИУТ.
- Асимптоматската бактериурија не го редуцира преживувањето, и нејзиното лекување не го редуцира морталитетот или појавата на ИУТ.
- Ерадикацијата на бактериуријата нема одраз врз силината на уринарната инконтиненција.

АКУТЕН ЦИСТИТ

- Escerichia coli е предизвикувач во речиси 80% од нехоспиталните ИУТ.
- Други патогени:
  - Staphylococcus saprophyticus, особено кај млади жени
  - Enterococci и Klebsiella species
  - Поретко, Pseudomonas и Proteus species
  - Доколку жена се презентира со знаци и симптоми коишто јасно укажуваат дека се работи за акутен некомплициран цистит, не е индицирано собирање на урина за испитување.

1 Недостапен во Р. Македонија
2 Недостапен во Р. Македонија

- Во сите други случаи кога постои сомнение за ИУТ, мора да се направи уринокултура (види Анекс 1: Упатство за анализа на урина и уринокултура).
- Едноставни тестови (реагенс-траки, броење на партикли) може да се употребат за да се потврди дијагнозата на клинички нејасните случаи.
- Траењето на терапијата е 3-5 дена; краткотрајната терапија е ефективна доколку симптомите не траеле долго (ннд-**A**)
- Кога се избира антибиотик од прв ред (Табела 1), статусот на локална резистентност мора да се има предвид – особено кога се работи за триметоприм.
- Ако пациентот има аномалии на уринарниот тракт или празнењето на мочното бабуле е отежнато поради други причини (на пр. дијабетична невропатија), траењето на терапијата треба да е 5-7 дена.

АКУТЕН ПИЕЛОНЕФРИТ

- Сомнение за инфекција на ниво на бубрег треба да се постави кога пациентот се презентира со температура, болки во слабините или лумбално, а CRP е 40 mg/l. Уринарните симптоми може да се отсутни. Единствениот симптом кај постари пациенти може да биде влошување на општото здравје.
- Возрасен пациент во добра општа состојба не мора да се хоспитализира.
  - Флуорокинолони перорално.
  - Траењето на терапијата е 10 дена.
  - Контролен преглед секогаш треба да се закаже 3-7 дена по завршувањето на терапијата.
- За време на бременост, терапијата на пиелонефритот мора да биде индицирана хоспитално.
  - Cefuroxime 0,75-1,5 g три пати дневно и.в.
  - Ceftriaxone е исто така ефикасен доколку се дава интрамускулно и може да биде лек од прв избор кај пациенти коишто ќе имаат корист од дозирање еднаш дневно или од интрамускулна администрација.
  - Последователна терапија со цефалоспорини од прва генерација перорално; на пр. Cefalexin 500 mg 4 пати дневно во период од 10 дена.

Табела 1. Избор на лекови кај возрасни со акутна инфекција на уринарен тракт (ИУТ) во примарна здравствена заштита

	Лек	Доза	Забелешка
Цистит	Trimethroprim[3]	160 mg два пати дневно 3 дена; или 300 mg еднаш дневно 3 дена	Мора да се почитуваат локалните протоколи во однос на бактериската сензитивност
	Nitrofurantoin[4]	75 mg два пати дневно 5 дена	· Не кај бубрежна слабост (серум креат. > 160 µmol/L или ГФР < 50 ml/min) · Обично ефективен кај мултирезистентна E.Coli и Klebsiella spp.
	Pivmecillinam[5]	200 mg три пати на ден 3 дена; или 400 mg два пати дневно три дена	
	Levofloxacin[6]	250 mg еднократно	· Особено каде што еднократно давање е од корист или во случаи на рекурентни ИУТ (релапс во период од 4 недели) · При ИУТ кај мажи, траењето на терапијата е 7 дена · Редукција на доза кај бубрежна слабост
	Norfloxacin	800 mg еднократно	
	Ofloxacin[7]	400 mg еднократно	
	Ciprofloxacin	500 mg еднократно	
Кај посебни состојби	Cealexin[8]	500 mg два пати дневно 5 дена	Ако гореспоменатите се контраиндицирани
	Cefadroxil	1 g еднаш дневно 5 дена	
	Co-trimoxazole	160/800 mg два пати дневно 3 дена	Особено каде што нивото на инфекцијата не е јасно идентифицирано
	Amoxicilin	500 mg три пати дневно 5 дена	Особено кај ентерококни инфекции
Пиелонефрит	Levofloxacin	250 mg еднаш дневно перорално	Терапијата трае 10 дена
	Norfloxacin	400 mg два пати дневно перорално	
	Ofloxacin	200 mg два пати дневно перорално	
	Ciprofloxacin	500 mg два пати дневно перорално	
	Cefuroxime	750 mg три пати дневно 10 дена и.в.	· Кога терапијата со таблети не е можна · Да се продолжи со флуорокинолон, прва генерација на цефалоспорини или cotrimoxazole перорално
	Co-trimoxazole	160/800 mg два пати дневно 10 дена	· Ако сензитивноста на сојот е потврдена или флуорокинолони се контраиндицирани

3, 5,6,7,8 Недостапен во Р. Македонија, 4 Делумно достапен во Р. Македонија

УРИНАРНА ИНФЕКЦИЈА КАЈ МАЖ

- Хиперплазијата на простатата е предиспонирачка состојба за инфекции.
  - Треба да се палпира простатата и да се одредува количеството на резидуалната урина (количеството на резидуална урина не корелира со присуството на бактериурија). Доколку е индицирано, исто така треба да се одредат и серумски PSA и креатинин.
- Циститот мора да се третира со антибиотик, на пр. со trimethorpim или fluroquinolone; траењето на терапијата е 7 дена.
- Не можат да се постигнат ефикасни концентрации во простатата со nitrofurantoin или pivmecillinam.
- Кај фебрилни ИУТ, флуорокинолоните се лек на избор.
- Доколку фебрилната инфекција е асоцирана со акутен бактериски простатит, траењето на терапијата треба да биде 2 недели. Кај хроничен простатит, траењето на терапијата е 4-6 недели зависно од одговорот.
- По завршување на фебрилната инфекција, треба да се консултира уролог.
- Контролен преглед треба да се закаже 3-7 дена по завршувањето на терапијата.

ЦИСТИТ ЗА ВРЕМЕ НА БРЕМЕНОСТ

- Траењето на терапијата е 5 дена; ерадикацијата на инфекцијата мора да биде потврдена со уринокултура.
- Асимптоматската бактериурија (ннд-**С**) мора да се лекува и следи како кај цистит (зголемен ризик од пиелонефрит и прематурно породување).
  - Pivmecillinam 200 mg три пати дневно
    - Pivmecillinam-от ја намалува серумската концентрација на карнитин и затоа треба да се избегнуваат повторувани кури со mecillinam во бременоста
  - Nitrofurantoin 75 mg два пати дневно
  - Прва генерација на цефалоспорини (на пр. cefadroxil 500 mg два пати дневно; или cefalexin 500 mg три пати дневно)
  - Amoxicillin (500 mg три пати дневно) може да се препише доколку е потврдена сензитивноста кај етиолошкиот агенс.
  - Профилакса со Nitrofurantoin доаѓа предвид кај рекурентни ИУТ.
  - Пиелонефрит, види погоре.

ИНФЕКЦИИ НА УРИНАРНИОТ ТРАКТ КАЈ ПАЦИЕНТИ ВО УСТАНОВИ СО ДОЛГОРОЧНА МЕДИЦИНСКА НЕГА

- Поради разноличноста на етиолошките агенси и нивната променлива сензитивност кон антибиотиците, терапијата мора да се базира врз резултатите од уринокултурата.
  - E. coli е предизвикувач кај околу половина од случаите.
  - Pseudomonas, enterococci, staphylococci и candida се сите многу почести отколку во примарната здравствена заштита.
- Асимптоматската бактериурија е честа кај овие пациенти, а уринокултури се индицирани само тогаш кога е направена одлука, базирана врз клиничките

сиптоми и знаци, да се лекува ИУТ со антибиотици.
- Терапијата треба да се состои од антибиотици со тесен спектрум.

РЕКУРЕНТНИ УРИНАРНИ ИНФЕКЦИИ

- Истиот вид: 1-3 недели по претходната инфекција (релапс).
- Нов вид: 1-2 месеци по претходната инфекција (реинфекција).
- Се покажало дека пиењето сок од црвена боровинка (брусница) (ннд-**C**) ја редуцира рекурентноста на ИУТ кај пременопаузални жени (3,7).
- Кај постменопаузални жени, се покажало дека тописката апликација на вагинални естрогени ја редуцира рекурентноста на ИУТ (ннд-**C**).
- Општи превентивни мерки (нема докази)
  - Обилна диуреза (повеќе од 2 литра некалорични течности на ден)
  - Често празнење на мочниот меур (на 3-часовни интервали во текот на денот и по полов однос)
  - Лекување на опстипација
  - Добра хигиена
  - Витамин С за да се зголеми киселоста на уринатa
  - Избегнување на изложување на студ
  - Профилакса со лекови по половиот однос доколку е индицирано
    - Еднократно давање на trimetxoprim 100-300 mg или nitrofurantoin 50-75 mg
    - Втора линија на лекови: norfloxacin 200 mg, ofloxacin 100 mg, ciprofloxacin 100-250 mg или co-trimoxazole 80/400 mg (ннд-**A**)
- Пациентот сам може да започне со 3-дневно лекување откако ќе настапи дисурија (trimetrphim, nitrofurantoin).
- Пациентите со тенденција за чести повторувани инфекции (барем три инфекции годишно) треба да се лекуваат профилактично 6 месеци.
  - Trimethoprim 100mg или nitrofurantoin 50-75 mg навечер
  - Втора линија на лекови: methenamine hippurate (ннд-**C**) 1g два пати дневно; или norfloxacin 200 mg еднаш дневно (или три пати неделно, навечер); или друг флуорокинолон.
- Доколку се поврати инфекцијата по прекинувањето на профилаксата, треба да се препише нова кура на профилактичка терапија во траење од 6-12 месеци.

ПОВРЗАНИ ИЗВОРИ

- Кохранови прегледи

А Н Е К С 1

АНАЛИЗА НА УРИНАТА И УРИНОКУЛТУРА

МЗД Упатства
6.2.2007

- Основни правила
- Избор на испитувања според болеста за која се сомнева
- Тестирање за уринарни партикли од ренално потекло
- Други стандардни испитувања
- Избор на испитувања
- Информирање и упатства за пациентите
- Собирање на примерокот на урина
- Складирање и транспорт на примерокот на урина

ОСНОВНИ ПРАВИЛА

- Рутинската анализа на урината се состои од хемиска анализа (тест со тест-трака) и броење на партиклите (стандардно или диференцијално броење на партиклите во урината), кое се изведува или со микроскоп (броење на елементите во седиментот на урина или броење во видно поле) или со користење на автоматизирани методи.
  - Сензитивноста на тест-траките со мултипни реагенси е приближно 2–3 ќелии/видно поле за леукоцити и 1–2 ќелии по видно поле за еритроцити.
- Бактериската култура (уринокултура) се бара кога постои сомневање за инфекција на уринарниот тракт. Во некои посебни случаи, може да се бара да се засадат специјални култури од локалната микробиолошка лабораторија. Како дополнение, бацилот на туберкулозата, хламидиите и гонококите, меѓу останатите, не растат во вообичаена култура (за нив постојат специфични методи за тестирање).
- Примерок на урина за цитолошки испитувања (испитување во патохистолошка лабораторија)
  - Примерокот на урина мора да биде колку што може посвеж (вториот утрински примерок, односно урина што се задржала во уровезиката 2–3 часа)
  - Ако примерокот не може да се достави до лабораторијата во тек на два часа, треба да се центрифугира и седиментот да се фиксира со 50% алкохол.
- За тоа кои испитувања ќе се направат, се избира според болеста за која постои сомневање. Изведувањето на испитувањата треба да се договори на локално ниво.

ИЗБОР НА ИСПИТУВАЊА СПОРЕД БОЛЕСТА ЗА КОЈА ПОСТОИ СОМНЕВАЊЕ

Сомневање за инфекција на уринарниот тракт (ИУТ), бактериурија и пиурија

- Дијагнозата за рекурентен акутен цистит кај инаку здрава жена треба да се заснова врз препознавање на симптомите, така што лабораториските инвестигации не се неопходни (1). Во некои други случаи, секогаш е потребно да се засади уринокултура, види (1).
- Брзиот тест се користи за да се утврди присуство на пиурија и/или бактериурија, било со хемиски скрининг (леукоцити и нитрити) или со стандардно броење на партикли.
  - Сензитивноста на брзото тестирање во одредување на бактериуријата кај пациент со дисурија е само околу 50–60% во споредба со сензитивноста од бактериската култура (позитивен тест за нитрити или леукоцити; сам тестот со нитрити е само 20–50%), ако се земе како значаен дури и сосем мал раст на уропатогени (од 10^3 бактерии/мл).
  - Staphylococcus saprophyticus и некои типови ентерококи не продуцираат нитрити. Типот на консумирана храна од пациентот или иритацијата на уровезиката (кратко време на престој на урината во уровезиката) не се секогаш погодни за продукција на нитрити кај инфекции предизвикани и од некои други бактерии.
  - Сензитивноста на броењето на партикли споредено со уринокултурата е слична на она со тест-трака со реагенси, но со автоматизираното броење резултатите се попрецизни.
  - Висок внес на витамин Ц ќе даде лажно негативни резултати за бројот на леукоцити со реагенси.
  - Секое одложување на транспорт на примерокот на урина ќе доведе до деструкција на леукоцитите и резултатот од броењето на партиклите ќе биде лажно понизок.
- Дијагностицирањето на ИУТ кај мали деца (2) вклучува верификација на присуство на пиурија (хемиска анализа) следена од уринокултура, што е најдобро да се добие со примерок на урина земен со пункција на уровезиката.
- Нема јасен консензус за клиничката значајност на бројот на уропатогените и габичките, види (10).
- Бактериски раст од среден млаз на урина кај пациент со симптоми:
  - Над 10^5 бактерии/ml со само еден специес укажува на очигледна инфекција
  - 10^4–10^5 бактерии/ml со 1–2 различни специеси укажува на веројатна инфекција
  - 10^3–10^4 бактерии/ml со 1–2 различни специеси може да биде значаен раст ако пациентот има дисурија и ако собирањето на примерокот на урината е правилно (E. coli и Staphylococcus saprophyticus).
- Дури и значителен бактериски раст може да се должи на позитивниот резултат од уринокултура треба да се контролира ако:
  - пациентот е без симптоми и бројот на партикли под микроскоп е негативен
  - примерокот содржи три или повеќе специеси на бактерии (мешана флора).

- Евалуацијата на резултатите од културата бара да се земат предвид: времето на престојот на урината во уровезиката (дали урината била помалку или повеќе од 4 часа во уровезиката), методот и успешноста на собирање на примерокот (види подолу) заедно со извештајот за бројот на бактерии од микробиолошката лабораторија.
- Етиологијата на пиуријата може да биде и друга, а не само микробна инфекција, на пример, гломерулонефритис (3) или интерстицијален цистит.

Табела 1. Клинички значајни ограничувања за концентрација на уропатогени и габички

Клиничка презентација или тип на примерок	**Граници на значајна концентрација (микроби/мл)**
Клиничкото значење и обемот на бактериските раст може многу да зависат од начинот на собирање на урината и од состојбата на пациентот и затоа границите изнесени во заградите во табелата се само за водење.	
· Асимптоматска бактериурија · Сомневање за ИУТ (нема податоци за квалитетот на примерокот земен од среден млаз)	10^5
Примерок земен со катетер кај пациент од женски пол	10^4
Примерок земен со катетер кај пациент од машки пол	10^3
Пациент со симптоми со сомневање за ИУТ и добар квалитет на примерок на урина земен од среден млаз	10^3
Примерок земен со пункција на уровезиката, квантитативна култура	10^2
Примерок земен со пункција на уровезиката, обогатена култура	Нема граница

СОМНЕВАЊЕ ЗА ХЕМАТУРИЈА

- Хематуријата (4) може да биде предизвикана од:
  - системска болест (на пример, крвавечка дијатеза)
  - болест на бубрезите или дисталниот уринарен тракт
  - артефакт (менструација).
  - Се тестира хемиски со траки со реагенс, кој се базира врз псевдопероксидазната активност на хемот. Сензитивноста е клинички адекватна. Хемот од миоглобинот се детектира, исто така, со тест-трака (рабдомиолиза).
- Хематуријата треба да се оценува од нов свеж примерок на урина со броење на партикли.

ТЕСТИРАЊЕ ЗА УРИНАРНИ ПАРТИКЛИ ОД РЕНАЛНО ПОТЕКЛО

- Микроскопското или автоматското броење на примерок на урина ќе даде само груба проценка за уринарни партикли од ренално потекло.
  - Броењето на партиклите го вклучува вкупниот број цилиндри и бројот на малите епителни ќелии, кои ги вклучуваат тубуларните епителни ќелии и ќелиите на транзициониот епител на дисталниот уринарен тракт.
- Нефролошкото диференцијално броење се изведува со микроскопирање на уринарниот седимент и ги диференцира со повеќе детали тубуларните ќелии и оние што потекнуваат од транзициониот епител и ги идентификува разните типови цилиндри. Покрај тоа, леукоцитите (и гранулоцитите и лимфоцитите) и еритроцитите можат да бидат од бубрежно потекло.
- Морфологијата на еритроцитите се испитува само во специјализирани лаборатории. Еритроцитите коишто имаат бубрежно потекло се дисморфични.
- Горната граница на нормална вредност за возрасен од прва утринска урина по гладување (микроскопирање на седиментот, според Финска стандардизација[54]
  - Жени: 3–4 гранулоцити, 1–2 епителни ќелии, 1–2 еритроцити во видно поле
  - Мажи: 1–2 гранулоцити, 1–2 еритроцити во видно поле
  - Не треба да има цилиндри.

Сомневање за протеинурија

- Реналните болести обично се асоцирани со протеинурија.
- Скрининг се прави со користење на тест-трака со мултипли реагенси, кои го детектираат албуминот од концентрација 0.2 g/l или повеќе.
- Посензитивни методи се потребни за детекција на микроалбуминурија асоцирана со дијабет или хипертензија (најмалку 10 mg/l албумин би требало да се детектира): се мери од урина собрана во тек на ноќта или од еден ран утрински примерок (однос на албумин во урина/ креатинин во урина).
- Екскрецијата на имуноглобулински лесни вериги кај миелом не може да се детектира со тест-трака со реагенс. Миеломот се дијагностицира со фракционирање на серумските или уринарните протеини (електрофореза).

ДРУГИ СТАНДАРДНИ ИНВЕСТИГАЦИИ

- Детектирање на зголемена концентрација на **глукоза во уринатa** со тест-трака со реагенс е особено корисно кога е потребна дијагноза кај болно дете или стари лица вон работното време. Глукозата во крвта секогаш треба да се проверува ако пациентот покаже позитивен тест со трака за глукозурија.
- **Кетонски тела** можат да бидат детектирани со тест-трака со реагенс, кој ќе покаже позитивен наод веќе по гладување од 12 часа. Кога се мониторира дијабетична кетоза, хидроксибутиратот може да се мери во плазмата или во лабораторија или во центар за згрижување.

9 Македонската стандардизација е идентична

- **pH на урината** е физиолошки меѓу 5 и 9. Подесување на pH може да се направи кај некои пациенти со ренални калкули и кога е потребно забрзување на елиминацијата на некои лекови.
- Мерењето на **специфичната тежина и концентрацијата на креатинин** (со некои понови тест-траки со реагенси) може да даде убедливи информации за уринарната концентрирачка способност на бубрезите:
  - дилуирана урина: специфична тежина 1.000–1.005
  - изотонична урина: специфична тежина 1.010–1.015
  - концентрирана урина: специфична тежина 1.020 или повеќе.
- Осмолалноста ќе даде најдобра процена на концентрирачката способност.

ИЗБОР НА ИНВЕСТИГАЦИИ

- Назначувањето на секој тест треба да биде индивидуализирано.
- Порано применуваното степенесто одредување на фазите, каде што хемиската анализа водеше до анализа на седиментот - броење на партиклите само ако иницијалниот хемиски скрининг бил позитивен за еритроцити, леукоцити или протеини, главно е напуштено.
- Класификација:
  - Сомневање за ИУТ
    - Без никакви инвестигации (инаку здрав пациент од женски пол) или хемиска анализа/броење на партикли и уринокултура (можно специјални култури).
  - Надвор од работно време (дежурство): хемиска анализа се изведува како тест на самото место и примерокот за култура се става или во Петриеви садови и слајдови за инкубација, или примерокот се чува во фрижидер во текот на ноќта за култивирање следното утро.
  - Друго освен сомневање за ИУТ
    - Хемиска анализа и
    - Броење на партикли (диференцијално) во зависност од клиничката потреба за точност.

ВОДЕЊЕ НА ПАЦИЕНТОТ

- Главните проблеми со примероците на урина се поврзани со нивното собирање, полнењето на садовите и транспортот. На пациентот треба да му се дадат усни и писмени инструкции (во кои се јасно истакнати и деталите за локалните контакти и работното време на лабораторијата). Поделбата на обврските и процедурите што се однесуваат на давањето упатство и водењето на пациентите треба да бидат јасно договорени во институциите коишто ја нудат здравствената заштита.
- Примерок на концентрирана урина
  - Гладување преку ноќ (ако може да се изведе) ќе обезбеди добра

концентрација на урината. Пациентот може да пие, најмногу чаша вода наутро. Само пациенти што се јасно дехидрирани можат да пијат повеќе. Дилуираниот примерок ќе даде лажно негативни резултати.
  - Да се откријат дури и минорни абнормалности во составот на урината, концентриран утрински примерок треба да се даде ако акутните симптоми кај пациентот не го попречуваат ова. Ако пациентот се јавува вон работното време - дежурство (иритација на уровезиката, абдоминална болка, акутна хематурија итн.), примерокот не се зема во одредено време, а варијациите во диурезата треба да се земат предвид кога се интерпретираат резултатите (екскрецијата на вода од 20–50 ml/ч во текот на ноќта може да се зголеми до 200 ml/ч или дури до 500 ml/ч во текот на денот, и дилуцијата што резултира ќе ја спречи детекцијата на партикли или протеини).
- Физичка активност
  - Ортостатската протеинурија и протеинуријата предизвикана од физичка активност може да се избегнат со собирање примерок на утринска урина по одмор преку ноќ.
- Време на престој на урината во уровезиката
  - За да се осигура бактериски раст, урината треба да има престој во уровезиката од 4–6 часа пред да се собере примерокот (за E. coli, траењето на ќелискиот циклус е приближно 2 часа).
  - Понекогаш вториот утрински примерок на урина (собран во лабораторијата) може да биде попрактичен.
  - Примероците што биле пократко време од 4 часа треба да се прифатат од пациенти со дисурија. Ова треба да се има предвид кога се анализираат резултатите.
- Лекови
  - Лабораторијата треба да добие информација за секој актуелно или претходно применет антимикробен лек, за да се помогне при тестирањето на сензитивноста на култивираните уропатогени.

СОБИРАЊЕ НА ПРИМЕРОЦИТЕ

- Примерок од среден млаз на урина (дадени инструкции) ќе ја намали микробиолошката контаминација од надворешните гениталии.
- Примерокот за кламидија треба да биде примерок на урина од „првиот млаз" (собран не порано од 2 часа по последното мокрење).
- Примерок од мало дете треба да се собере со употреба на тегла за собирање на примерокот, која се прилепува до предниот sид внатре во нокширчето на детето со „blue tac" или слично. Примерок од доенче може да се собере во атхезивна кеса. Сепак, овој примерок е веродостоен само во исклучување на ИУТ.
- ИУТ кај доенче треба да се потврди со примерок земен со пункција на уровезиката. Катетеризација „внатре-и-надвор" може да внесе бактериска колонизација во уровезиката на детето.

- Најдобриот начин за собирање примерок од пациент со траен катетер е со инсерција на нов катетер и оставање на примерокот на урина да истече во садот за собирање. Ако примерокот се собира од врвот на трајниот катетер кога се менува кесата, треба да се дозволи прво уринатa да истече надвор од садот за собирање, така што можните позитивни резултати да не ја одразуваат колонизацијата на катетерот. Од супрапубичен перкутан катетер, примерокот најдобро може да се земе со пункција на катетерот низ точката специјално конструирана за оваа цел.
- Специјални примероци урина се собираат и од цистостома или во тек на цистоскопија.
- Методот, времето и успехот од собирањето на примерокот урина, времето на последното мокрење (повеќе или помалку од 4 часа) и можната примена на антимикробни лекови треба да бидат индицирани во (компјутеризираниот) формулар за упат, за да се олесни интерпретацијата на резултатите. Треба да се има на ум дека особено резултатите од уринокултурата ќе се оценуваат во релација со квалитетот на примерокот.

СКЛАДИРАЊЕ И ТРАНСПОРТ НА ПРИМЕРОКОТ УРИНА

- Садот добиен од лабораторијата се користи за собирање на примерокот, кој потоа се префрла во сад за транспорт (садови за собирање урина најдени дома не треба да се користат).
  - За тестирање со тест-трака со реагенси, не се неопходни специјални садови добиени од лабораторија.
  - Примерокот на урина од тегличката за собирање треба да се протресе пред да се префрли во епруветите и пред тестирањето.
  - Ракувањето со примерокот од пункција на уровезиката треба да ги следи локалните упатства од лабораторијата.
- Хемиската анализа (тест-трака со реагенси) се изведува во самата здравствена установа како кога примерокот ќе достигне собна температура (+20°C). За ова обично треба околу 15–30 минути по собирањето на примерокот.
- Примерокот треба да се складира на +4°C (во фрижидер или разладна кутија). Може алтернативно да се употребат и транспортни туби – епруветите со презервативи, како што ќе се договори со лабораторијата, за да се дозволи примерокот да се чува на собна температура. Неговото тестирање не се изведува веднаш. Фрижидер е обично доволен за транспорт внатре во една зграда.
- Примерокот за тестирање со трака со реагенси може да се чува без презерватив 8 часа на собна температура и 72 часа во фрижидер.
- Примерокот за микроскопско испитување треба да се транспортира до лабораторијата во тек на 2 часа, за да се осигура дека микроскопското испитување ќе се направи во тек на 4 часа по собирањето на примерокот (доколку не се употребат презервативи).
- Примерокот за микробиолошко испитување треба да се засади колку што може побргу, бидејќи времето до прелиминарните резултати од културата е

18–24 часа (богат бактериски раст е препознатлив во пократко време, слаб раст ќе се појави во тек на 48 часа). Бактериското типизирање и тестот за сензитивност ќе бараат дополнителни 24–72 часа.

- Примерокот за бактериска култура може да се чува во фрижидер до 24 часа; 48 часа ако се чува во епрувети коишто содржат презерватив за Pseudomonas aeruginosa само 24 часа).
- Примерокот од пункција на уровезика треба да се култивира веднаш или во шише со крвна култура (обогатена подлога) или со ставање неколку капки чоколаден агар. Овие примероци веднаш се транспортираат до лабораторијата.

Алгоритам 1: Анализа на уринита во дијагностиката на инфекциите на уринарниот тракт

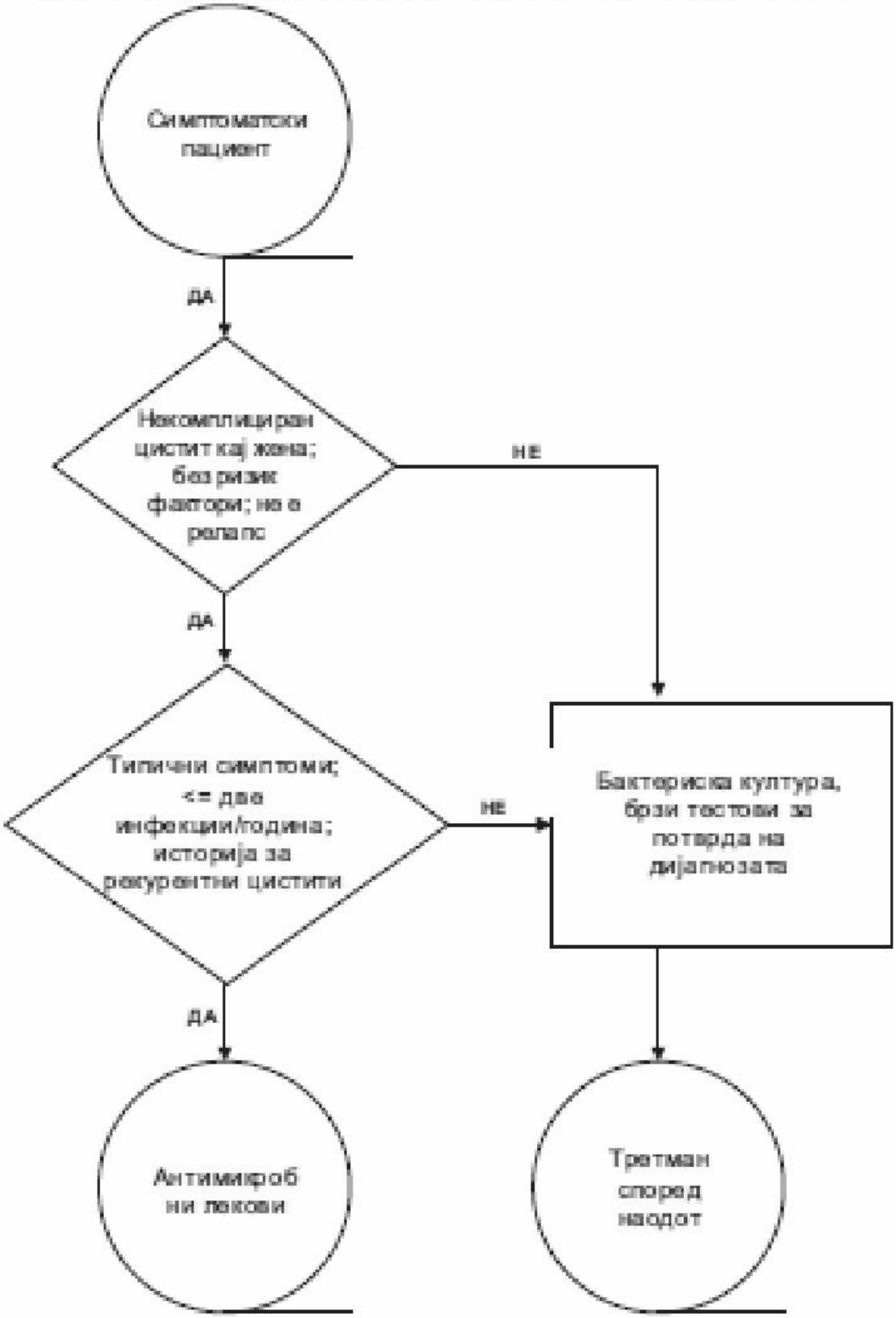

3342.

Врз основа на член 114-а од Законот за здравствената заштита ("Службен весник на Република Македонија", бр. 38/91, 46/93, 55/95, 10/04, 84/05, 111/05, 65/06, 5/07, 77/08, 67/09 и 88/10), министерот за здравство донесе

У П А Т С Т В О
ЗА НАЧИНОТ НА ВРШЕЊЕ НА ЗДРАВСТВЕНАТА ДЕЈНОСТ КОЈА СЕ ОДНЕСУВА НА ТРЕТМАНОТ НА ЦЕРЕБРАЛНИОТ ИНФАРКТ (ИСХЕМИЧЕН МОЗОЧЕН УДАР)

Член 1

Со ова упатство се пропишува начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на третманот на церебралниот инфаркт (исхемичен мозочен удар).

Член 2

Начинот на вршење на здравствената дејност која се однесува на Третманот на церебралниот инфаркт (исхемичен мозочен удар) е даден во Прилог 1, кој е составен дел на ова упатство.

Член 3

За секој поединечен случај, по сопствена оценка, докторот може да отстапи од одредбите на ова упатство во секоја фаза од третманот на пациентот, со соодветно образложение за потребата за отстапување и со проценка за натамошниот тек на третманот.

Потребата за отстапување и оценката од став 1 на овој член од страна на докторот соодветно се документира во медицинското досие на пациентот.

Член 4

Ова упатство влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“, а ќе се применува една година од денот на неговото влегување во сила.

Бр. 10-10297/9
6 декември 2010 година
Скопје

Министер,
д-р **Бујар Османи,** с.р.

Третман на церебралниот инфаркт (исхемичен мозочен удар)

ЕПИДЕМИОЛОГИЈА

- Церебралниот инфаркт чини, апроксимативно, 75% од сите мозочни удари. Еден од три пациенти припаѓа на возрасната популација, која е работоспособна.

ЕТИОЛОГИЈА

- Атеросклерозата на големите крвни садови е причина за церебралниот инфаркт кај речиси една половина од сите исхемии. Микроангиопатијата и кардиогената емболија, секоја од нив, одделно, претставуваат една четвртина од причините што учествуваат во настанувањето на церебралниот инфаркт. Нивните пропорции варираат во зависност од возрасната припадност на болниот.
- Најчестите ризик-фактори за церебралниот инфаркт се: напредната возраст, хипертензијата, дијабетот, хиперхолестеролемијата, пушењето, познатите растројства на церебралната циркулација и други васкуларни болести.
- Апроксимативно, еден од четири церебрални инфаркти (со извесни варијации во возраста) се должи на кардиогена емболија, каде што етиолошката причина е: атријалната фибрилација, миокардниот инфаркт, срцевата слабост, валвуларниот-митрален пролапс, ендокардитот, атријалниот миксом и артефицијалната валвула. Кај пациентите постари од 80 години, атријалната фибрилација се јавува како причина во еден вон четири случаи со церебрален инфаркт.
- Кај младите пациенти артериосклерозата ретко доведува до церебрален инфаркт. Кај нив, инфарктот настанува поради артериска дисекција или парадоксен емболизам, кој е во врска со хередитарен или стекнат протромботичен статус, особено кај пациентите со патент форамен овале.
- Скринингот на протромботичниот статус би требало да биде препорачан, особено кај младите пациенти, ако церебралната емболија е со потенцијално венско потекло.
- Мигрената со аура може да биде сигнификантен предиктор, особено кај пушачите и кај жените коишто се под контрацепциска или хормонска терапија.

- Употребата на недозволени лекови/дроги е сигнификантен ризик-фактор за церебрален инфаркт. Други тригерирачки фактори се: дехидратацијата, оперативниот третман, бременоста, имобилизацијата, лекувањето или прекинот на антикоагулациската терапија, акутниот внес на алкохол и акутната инфекција.

КЛИНИЧКА МАНИФЕСТАЦИЈА

- Генерално, церебралниот инфаркт доведува до акутна хемиплегија и/или сензитивни нарушувања и впечатлив говорен дефицит. Но, може да се манифестира и со хемипареза, спуштена уста, визуелни нарушувања и нарушување во движењата на булбусите, дисфагија, вертиго, отежнато одржување рамнотежа или тетраплегија. Акутниот невропсихолошки дефицит, како диспраксија, губиток на памтењето или конфузност, исто така, може да биде дел од сликата на церебралниот инфаркт.
- **Каротиден (хемисферален) инфаркт**: неговата типична манифестација е со хемипареза и/или сензитивни нарушувања, често пати придружени со пареза на долната гранка на n. facialis.
  - Оклузија на a. cerebri media е најчестата состојба, а парализата е најизразена на горниот екстремитет.
  - Оклузија на a. cerebri anterior, која е поретка состојба, доведува до парализа, која главно го инволвира долниот екстремитет и создава уринарна инконтиненција.
  - Инфаркт во доминантната хемисфера често го засега говорот, со нарушувања и во експресивната и во рецептивната сфера, идентично како и во читањето и пишувањето.
  - Инфаркт во недоминантната хемисфера може да вклучи нарушување во временската ориентација и во околината, анозогнозија и игнорирање на одземената страна на телото (neglect fenomen).
- **Вертебробазиларен инфаркт** (инфаркт во мозочното стебло): се манифестира, типично, со акутна и тешка вртоглавица, гадење, диплопија, дисфагија, дисартрија, сензитивни нарушувања, парализа на контралатералните екстремитети. Симптомите настануваат поради прогресивна (често пати траејќи и по неколку дена) оклузија на a. vertebralis, a. basilaris и церебеларните артерии. Хомонимната хемианопсија без парализа е најчестата феноменологија, како резултат на оклузија на a. cerebri posterior.
- **Лакунарни инфаркти:** тоа се мали инфаркти коишто настануваат поради оклузија на малите терминални артерии. Нивната локализација е или супкортикална или во базалните ганглии или во мозочното стебло. Најчестата причина за настанување на лакунарните инфаркти е хипертензијата. Во другите причини спаѓаат: дијабетот (тип 2), васкулитот и хиперхомоцистеинемијата. Клиничката слика е често типична, со појава на: евидентна, често флуктуирачка хемипареза или хемихипестезија, потоа атаксија со хемипареза или дисартрија со clumsy hand syndrome (синдром на невешта рака).

- **Тромбоза на венски синус**: може да настане во текот на бременоста или пуерпериумот поради третман со хормонска терапија, при дехидратација, кај коагулопатиите или поради присуство на малигном. При тромбозата на венскиот синус се јавуваат симптоми на покачен интракранијален притисок: главоболка, нарушување на свеста или, пак, напади коишто може да бидат поставени во врска со нарушената свест, идентично како и настанатите парализи, кои не соодветствуваат на артериските васкуларни подрачја.
- Церебралниот инфаркт ретко вклучува главоболка, особено ретко во иницијалната фаза. Големиот инфаркт може да доведе до зголемен интракранијален притисок, главоболка, гадење и нарушена свест.

ДИЈАГНОСТИЧКИ ПОСТАПКИ

- Дали состојбата настанала поради дистурбанции во церебралната циркулација или поради некоја друга болест (мозочен тумор, хроничен субдурален хематом, епилепсија, мигрена, мултипна склероза, енцефалитис итн.)?
- Дали пациентот страда од исхемично растројство или од хеморагија? Двете состојби треба да се диференцираат со помош на компјутеризирана томографија на мозокот (КТМ).
- Ако состојбата е инфаркт, дали оклузијата настанала поради емболија?
  - Акутниот почеток, губитокот на свеста, епилептичните напади и анамнезата за потенцијално, кардијално, емболично нарушување, може да упатуваат на кардиогена емболија. На КТМ може да се види промената, како хеморагичен инфаркт или мултипли инфаркти. Треба да се испита дали претходно била употребувана антикоагулациска терапија.
- Дали настапила реканализација? Дали состојбата на пациентот во текот на испитувањата е стабилна, прогресивна или рекурентна?
  - Инфарктот се смета дека е прогресивен ако каротидните симптоми прогредираат во тек на 24 часа, или вертебробазиларните симптоми во тек на 48 часа. Нестабилната фаза вообичаено перзистира додека крвните садови се сè уште субоклудирани, односно се воспоставува реканализацијата, спонтано или преку тромболиза. Подобрувањето на состојбата секогаш не значи и редуциран ризик.
- Други причини?
  - Вратната болка, Хорнер синдромот или траумата на вратот, кои му претходат на инфарктот, упатуваат на каротидна дисекција, во кој случај антикоагулациската терапија мора да биде застапена (ннд-**D**)[1].
  - Автоимуната болест може да упатува на васкулит, на кој одговара терапија во согласност со неговата етиологија.
  - Претходна венска тромбоза или абортуси кај младите пациенти може да упатуваат на хередитарна коагулопатија.

1 Ннд = ниво на доказ

ТРЕТМАН

- Сите претходно самозгрижени пациенти треба да се упатат на понатамошна грижа од страна на специјалистички тим во специјализирана установа, во соодветно одделение за нега на болни со цереброваскуларен инсулт.
- Грижата и негата во одделот за цереброваскуларни болести ја намалуваат смртноста и ги зголемуваат шансите на болниот повторно да се здобие со независност (ннд-**A**).
- **Општ третман:**
  - Дишните патишта треба да бидат проодни, што се постигнува со асистенција на артефицијален орален „airway" или со интубација на болниот. Ако се присутни проблеми со вентилацијата или оксигенацијата, оксигенската терапија треба да се спроведува уште во приемното одделение и треба да биде континуирана.
  - Интравенските раствори секогаш треба да се даваат во текот на акутната фаза. Медикаментите не треба да се даваат per os. Треба да се спроведат континуиран електрокардиограм (ЕКГ) и мониторирање на крвниот притисок.
- **Мозочен едем:**
  - Едемот, кој како придружна компликација на церебралниот инфаркт го загрозува животот на пациентот, може да се третира со: редукција на температурата, контрола на гликемијата, внес на осмотски препарати, превенција на немирот и епилептичните напади, одржување на оптимален гасен статус или, кај најтешките случаи, ако пациентите се под 60 години, третман со хемикраниотомија.
- **Телесна температура:**
  - Редукцијата на температурата е најефикасниот невропротективен третман кај церебралната исхемија. Високата температура го зголемува исхемичното оштетување, ги поттикнува крвавењето и процесот на отекување на мозокот и доведува до зголемување на смртноста. Целта е да се постигне нормална телесна температура.
- **Крвен притисок:**
  - Церебралниот инфаркт често е следен со акутно, реактивно зголемени вредности на крвниот притисок, кои се дел од одбранбениот механизам, и затоа, генерално, неговото намалување во првите 48 часа не се препорачува.
  - Ако дијастолниот притисок е под 120mmHg, а систолниот под 220mmHg, не се препорачува внес на антихипертензивен медикамент. Меѓутоа, ако е администрирана тромболитична или антикоагулациска терапија, горната граница треба да биде околу 185/110mmHg.
  - Антихипертензивите од прв ред се: интравенски labetalol[2] или enalapril. Вазодилататорите или други лекови коишто доведуваат до нагол пад на крвниот притисок треба да се избегнуваат (***да не се внесува соџвакан nifedipin***) (ннд-**C**).

2 Недостапно во Р. Македонија

- Ако систолниот притисок надминува 220mmHg, треба да се редуцира во текот на акутната фаза, но и во која било друга фаза од заболувањето - секогаш кога е потребно, гледано од кардиоваскуларен аспект.
- Потенцијалните симптоми на срцевата слабост мора да се третираат.

- **Аритмии:**
  - Пациентите со церебрален инфаркт, за време на акутната фаза, често страдаат од аритмија или миокардна исхемија вклучувајќи ги СТ-промените на ЕКГ-от. Овие промени упатуваат на миокардно оштетување и индицирани се бета-блокатори.
- **Третман на гликемијата и воспоставување баланс со течности:**
  - Хипергликемијата треба да се третира, но не брутално (>8mmol/L) во акутната фаза; хипергликемијата ја влошува церебралната исхемија и го зголемува морталитетот.
  - Зголемениот хематокрит укажува на дехидратација, која треба да се коригира со интравенски течности. Најголемиот дел од болните со церебрален инфаркт се дехидрирани на приемот, што ја компромитира прогнозата.
- **Превенција од пневмонија:**
  - Ризикот за аспирирање е голем, течности можат да се внесуваат per os, но само по внимателно испитување на актот на голтање. Во профилактички цели, треба да се внесат антибиотици по интравенски пат кај сите оние случаи каде што постои голема веројатност за возможна аспирација: секој пациент којшто повратил, потоа ако болниот е најден во лежечка положба за подолг временски период или е во состојба на изгубена/нарушена свест.
- **Превенција на длабока венска тромбоза и пулмонална емболија:**
  - Нискомолекуларни хепарини: dalteparin 2500IE еднаш или два пати дневно, субкутано, или enoxaparin 40mg еднаш или два пати дневно, субкутано (ннд-**А**).
- **Антикоагулациска терапија:**
  - Рутинска употреба на антикоагулантна терапија (нефракциониран хепарин, нискомолекуларни хепарини, хепариноиди, орални антикоагулантни медикаменти, директни тромбин инхибитори и средствата што го врзуваат фибриногенот) не се препорачува како третман на акутен исхемичен мозочен удар (ннд-**А**)[3].
  - Антикоагулантни средства не се препорачуваат во третманот на болните со акутен исхемичен мозочен удар во прогресија (ннд-**А**)[4].

3 Користено е упатство од Scottish Intercollegiate Guidelines Network: Management of patient with stroke or TIA: assessment, investigation, immediate management and secondary prevention, published December 2008, www.sign.ac.uk

4 Користено е упатство од Scottish Intercollegiate Guidelines Network: Management of patient with stroke or TIA: assessment, investigation, immediate management and secondary prevention, published December 2008, www.sign.ac.uk

- Пациентите со исхемичен мозочен удар или транзиторна исхемична атака (ТИА), кои се во атријална фибрилација, треба да се третираат со warfarin[5] (таргет INR 2.0-3.0) (ннд-**A**)[6].
- Кај пациентите со атријална фибрилација, која го следи исхемичниот мозочен удар, може да се внесе warfarin порано кај минорниот мозочен удар или ТИА, но би требало третманот да се одложи за 2 недели од почетокот на симптомите кај болните со мајорен мозочен удар (ннд-**C**)[7].
- Антикоагулантната терапија не се препорачува во превенцијата на рекурентен исхемичен мозочен удар кај болните коишто прележале некардиоемболичен мозочен удар (ннд-**A**)[8].
- Болните со церебрална венска тромбоза треба да бидат третирани со интравенски внес на нефракциониран хепарин или субкутан внес на нискомолекуларен хепарин, а потоа треба да следува терапија со warfarin (ннд-**C**)[9].
- На болните со екстракранијална цервикална артериска дисекција им се препорачува третман со антикоагулациска терапија од три до шест месеци или третман со антиагрегациска терапија (ннд-**D**)[10].
- Warfarin се внесува само 2 дена подоцна откако започнал третманот со хепарин и вообичаено се продолжува во период од 6 месеци кај болните со дисекција на каротидната артерија. Третманот на кардиогениот емболизам продолжува сè додека е присутен изворот на емболии.
- Ако антикоагулациската терапија е препишана поради дисекција, а контролните испитувања (сонографија или магнетна ангиографија) покажале комплетно отворени артерии или, пак, комплетно оклудирани артерии, warfarin-от се заменува со аспирин. Во останатите случаи warfarin-от се продолжува. Во исклучителни случаи би требало да се консултира васкуларен хирург.
- Поддршката за внес на антикоагулациска терапија бара разгледување на контраиндикациите и индикациите.

5 Недостапно во Р. Македонија

6 Користено е упатство од Scottish Intercollegiate Guidelines Network: Management of patient with stroke or TIA: assessment, investigation, immediate management and secondary prevention, published December 2008, www.sign.ac.uk

7 Користено е упатство од Scottish Intercollegiate Guidelines Network: Management of patient with stroke or TIA: assessment, investigation, immediate management and secondary prevention, published December 2008, www.sign.ac.uk

8 Користено е упатство од Scottish Intercollegiate Guidelines Network: Management of patient with stroke or TIA: assessment, investigation, immediate management and secondary prevention, published December 2008, www.sign.ac.uk

9 Користено е упатство од Scottish Intercollegiate Guidelines Network: Management of patient with stroke or TIA: assessment, investigation, immediate management and secondary prevention, published December 2008, www.sign.ac.uk

10 Користено е упатство од Scottish Intercollegiate Guidelines Network: Management of patient with stroke or TIA: assessment, investigation, immediate management and secondary prevention, published December 2008, www.sign.ac.uk

- **Тромболиза со ткивен пласминоген активатор (rt-PA)** (ннд-**A**):
  - Во 2002 година, тромболизата со rt-PA беше одобрена во земјите на Европската унија за третман на исхемичниот инсулт, ако се аплицира во првите три часа од почетокот на првите симптоми и по детални селекциски критериуми. Меѓутоа, нов податок во врска со ефектот и безбедноста со rt-PA го поддржува неговиот внес во третманот на исхемичниот мозочен удар во периодот и до 4,5 часа по почетокот на симптомите, но без дополнителни испитувања.
  - Поинакви критериуми на селекција, како и порастегнат тераписки „time window", се применуваат кај оклузијата на базиларната артерија.
  - Центрите коишто го нудат овој начин на третман имаат внесено релевантни упатства-водичи, кои се имплементирани во единиците за ургентни состојби.
- **Рехабилитација:**
  - Се вклучува во најраната фаза и е најефективна ако е дадена од страна на мултидисциплинарен тим на одделот за цереброваскуларни болести. Мобилизирањето на пациентите се извршува постепено, по нестабилната фаза.
- Секундарната превенција од повторен церебрален инфаркт се започнува во акутната фаза, откако поодделните ризик-фактори ќе бидат разгледани:
  - Намалувањето на крвниот притисок е најефикасниот третман и се чини дека дијабетичарите извлекуваат најголема корист од тоа.
  - АЦЕ-инхибиторите и АТ-рецептор-антагонистите се внесуваат во профилактички цели, независно од нивниот антихипертензивен ефект.
  - Статините се индицирани кај симптоматската артериопатија, независно од вредностите на холестеролот на пациентот.

ПОВРЗАНИ ДОКАЗИ

- **Фармакотерапија:**
  - Ancrod може да биде еден од медикаментите коишто ветуваат во третманот на акутниот церебрален инфаркт, но податокот е сè уште слаб за дефинитивен заклучок (ннд-**C**).
  - Антикоагулациските медикаменти имаат слична ефикасност како аспиринот во третманот на акутниот церебрален инфаркт, но со повеќе несакани ефекти (ннд-**A**).
  - Аспиринот (160-300mg/ден) внесен во првите 48 часа од почетокот на веројатен церебрален инфаркт го редуцира ризикот од ран рекурентен инфаркт и го подобрува крајниот исход (ннд-**A**).
  - Калциум-антагонистите се без бенефит кај пациентите со акутен церебрален инфаркт (ннд-**A**).
  - Ургентната антикоагулациска терапија кај пациентите со акутен церебрален инфаркт не е поврзана со крајниот краткорочен или долгорочен бенефит (ннд-**A**).

- Антикоагулациските медикаменти го редуцираат ризикот од рекурентен инфаркт за две третини кај пациентите со неревматична атријална фибрилација. Тие се поефективни отколку аспиринот или indobufen (ннд-**A**).
- Екстрактот од гинко билоба може да биде со извесен бенефит во третманот на акутен церебрален инфаркт, но сè уште недостасува доказ од добро дизајнирани и квалитетни студии (ннд-**D**).
- Кортикостероидите се без ефект во третманот на пациентите со претпоставен акутен церебрален инфаркт (ннд-**B**).
- Интравенски внесениот глицерол може да не биде од корист во третманот на акутен церебрален инфаркт, што се однесува до морталитетот или функционалниот краен исход (ннд-**C**).
- Naftiodrofuryl-от е без ефект во третманот на акутниот церебрален исхемичен или хеморагичен инфаркт (ннд-**A**).
- Инсуфициентни се податоците коишто го поддржуваат рутинскиот внес на manitol-от во третманот на акутниот исхемичен инсулт (ннд-**D**).
- Piracetam-от е без бенефит во третманот на акутниот исхемичен инсулт (ннд-**A**).
- Намалувањето на крвниот притисок кај акутниот исхемичен инсулт може да резултира без каков било ефект во преживувањето или функционалниот исход (ннд-**C**).
- Tiklopidin-от и clopidogrel-от имаат лесно но сигнификантно поголем ефект отколку аспиринот во превенцијата на сериозен васкуларен инцидент кај високоризични индивидуи (а особено кај пациенти со ТИА/исхемичен инсулт). Clopidrogel-от и аспирин+dipyridamol-от се исто така ефективни во редуцирањето на ризикот од рекурентен инсулт. Ризикот од поголем хеморагичен инцидент, како што е интрацеребралната хеморагија, е понизок при третманот со clopidrogel (ннд-**A**).

- **Останати терапевтски мерки:**
  - Акупунктурата останува без јасен ефект во третманот и во акутната и во хроничната фаза на церебралниот инфаркт (ннд-**B**).
  - Додатната хипербарична оксигенска терапија е веројатно без ефект во третманот на акутниот церебрален инфаркт (ннд-**C**).
  - Сè уште се инсуфициентни доказите од рандомизирани студии во врска со примената на физички методи во превенирањето длабоки венски тромбози кај акутниот церебрален инфаркт (ннд-**D**).
  - ЕМГ-биофидбек е веројатно несуперирорен во однос на стандардната физиотерапија во заздравувањето на моторната функција по мозочниот удар (ннд-**C**).
  - Нанесените стимулирачки фактори се чини дека имаат ограничен ефект на мозочниот удар и ако доказот е инсуфициентен (ннд-**D**).
  - Рехабилитацијата на одот со помош на електромеханички справи во комбинација со физиотерапија може да биде поефективна отколку рехабилитацијата без такви справи по мозочен удар (ннд-**C**).
  - Информациите што активно им се даваат на пациентите коишто преживеа-

ле мозочен удар, како и на оние лица што се грижат за нив, се чини дека ги зголемуваат нивните знаења за мозочниот удар и можат да учествуваат во намалувањето на степенот на депресијата (ннд-**B**).

- Психотерапијата се чини дека има мал но сигнификантен ефект во подобрувањето на расположението, како и во превенцијата од депресија кај пациентите по мозочниот удар, во случај кога антидепресивите не учествуваат во превенција на депресијата или во подобрувањето на психичкото закрепнување (ннд-**B**).
- Не постои разлика во ефикасноста меѓу многу раната (во првите 24 часа) и конвенционалната мобилизација (ннд-**B**).
- Сè уште не постои доказ којшто ќе ја поддржи рутинската употреба на физичката или фармаколошката стратегија во редуцирањето на телесната температура на болните со акутен мозочен удар (ннд-**D**).

- **Останати поврзани докази:**
  - Во согласност со симулациски модел, од 0,4 до 4% од популацијата што преживеала мозочен удар, теоретски, би имала бенефит од alteplase (ннд-**C**).
  - Аспиринот го зголемува ризикот од хеморагичен мозочен инфаркт (12/10000 случаи), но тоа е неспоредливо во однос на неговиот корисен ефект врз вкупниот морталитет и врз мозочниот удар (ннд-**A**).
  - Раната антикоагулациска терапија во текот на првите 48 часа е неефективна кај акутниот кардиоемболичен мозочен удар (ннд-**A**).
  - Третманот со интравенски (и.в.) rt-PA може да има помалку поволен исход кај болните со мозочен удар на возраст од 80 години или постари, отколку кај помладите пациенти (ннд-**C**).

А Н Е К С 1

ФАСТ (FAST – Face Arm Speech test)
Скрининг тестот се користи за (лесно) препознавање на мозочен удар и ТИА:

Facial weakness (фацијална слабост): Дали пациентот може да се насмее? Дали неговата усна е спуштена, дали долниот очен капак е спуштен?
Arm weakness (слабост на раката): Дали пациентот може да ги подигне двете раце?
Speech weakness (говорни тегоби): Дали пациентот може да зборува јасно и дали може да го разбере туѓиот говор?
Test three symptoms (тестирај ги трите симптоми)!

Табела 1: Третман на зголемен крвен притисок на болен со акутен церебрален инфаркт,кој не е кандидат за тромболиза со rt-PA

Вредности на крвниот притисок (mmHg)	Третман
Систола **< 220** или Дијастола **<120**	Третирај го притисокот само ако се присутни: аортна дисекција, акутен миокарден инфаркт, пулмонален едем, хипертензивна енцефалопатија. (**третирај**: симптоми и компликации на церебрален инфаркт)
Систола **>220** или Дијастола **>120**	**Labetalol**[11] 10-20mg и.в. во тек на 1-2мин (повтори или дуплирај на секои 10мин; max. доза 300 mg) или **Nicardipine**[12] 5 mg/hr и.в. инфузија како иницијална доза; титрирај до посакуваниот ефект зголемувајќи 2,5 mg/hr на секои 5мин до max. 15mg/hr. (**ЦЕЛ:** редуцирај до 15% од вредноста)
Дијастола **>140**	**Nitroprusside** 0,5µg/kg/min и.в.инфузија како иницијална доза со континуиран мониторинг на крвниот притисок (**ЦЕЛ:** редуцирај 10%, најмногу 15% од вредноста)

11 Недостапно во Р. Македонија
12 Недостапно во Р. Македонија

Алгоритам 1: Постапки при суспектен мозочен удар

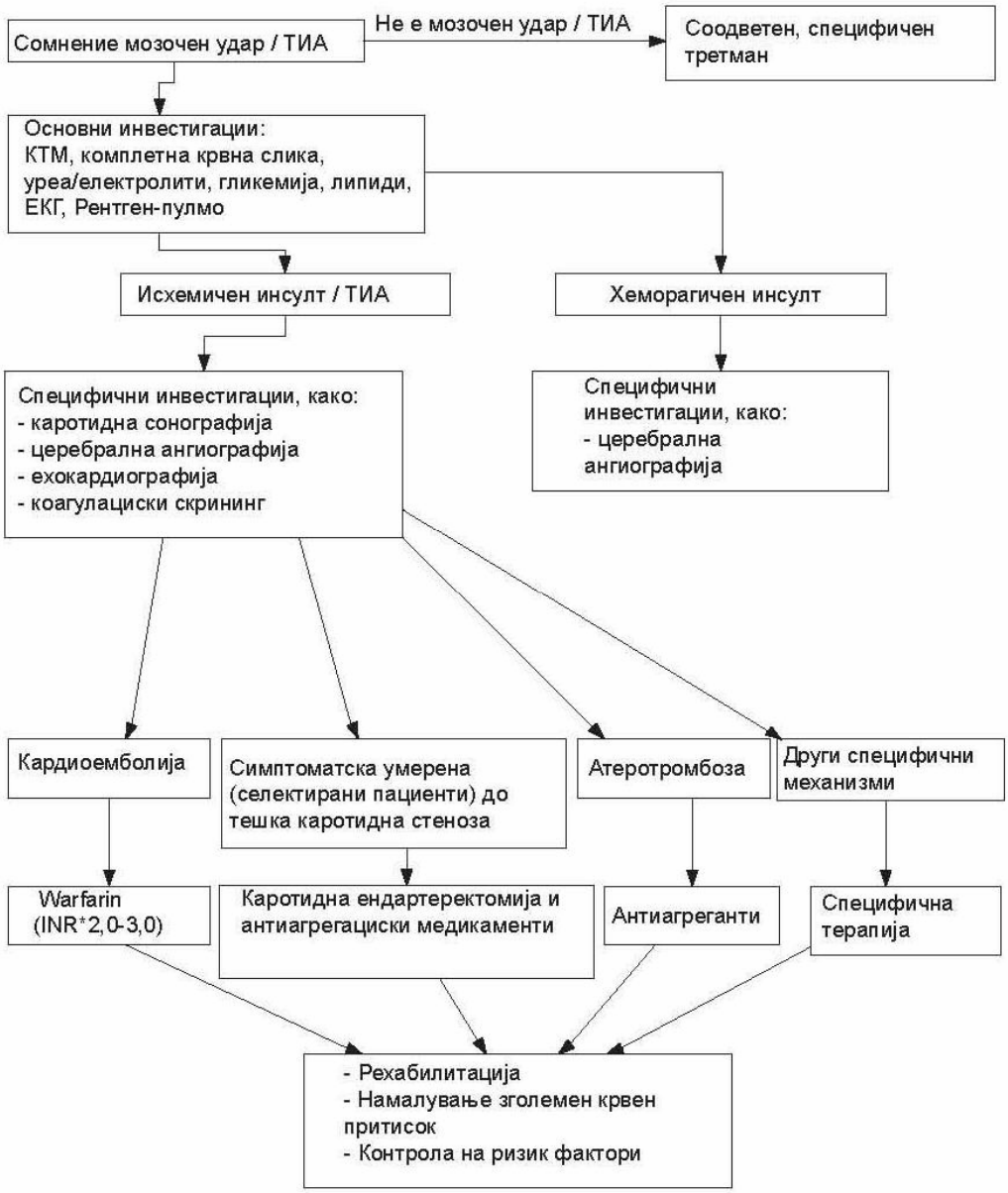

*INR=International Normalised Ratio

Алгоритам 2а: Амбулантски скрининг (дијагноза и иницијален третман на исхемичен инсулт)

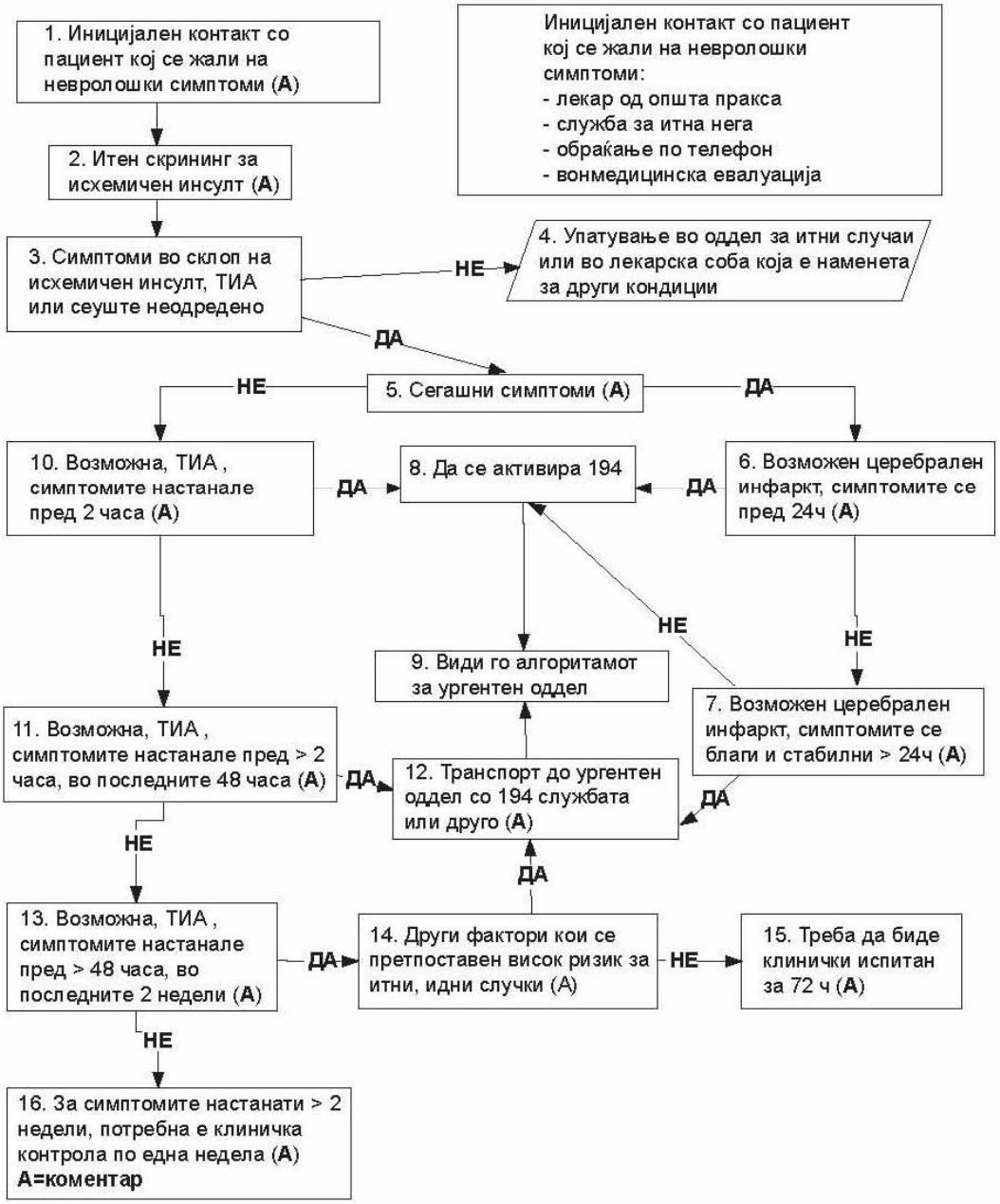

Алгоритам 2б: Третман на исхемичен инсулт во ургентен оддел (УО)

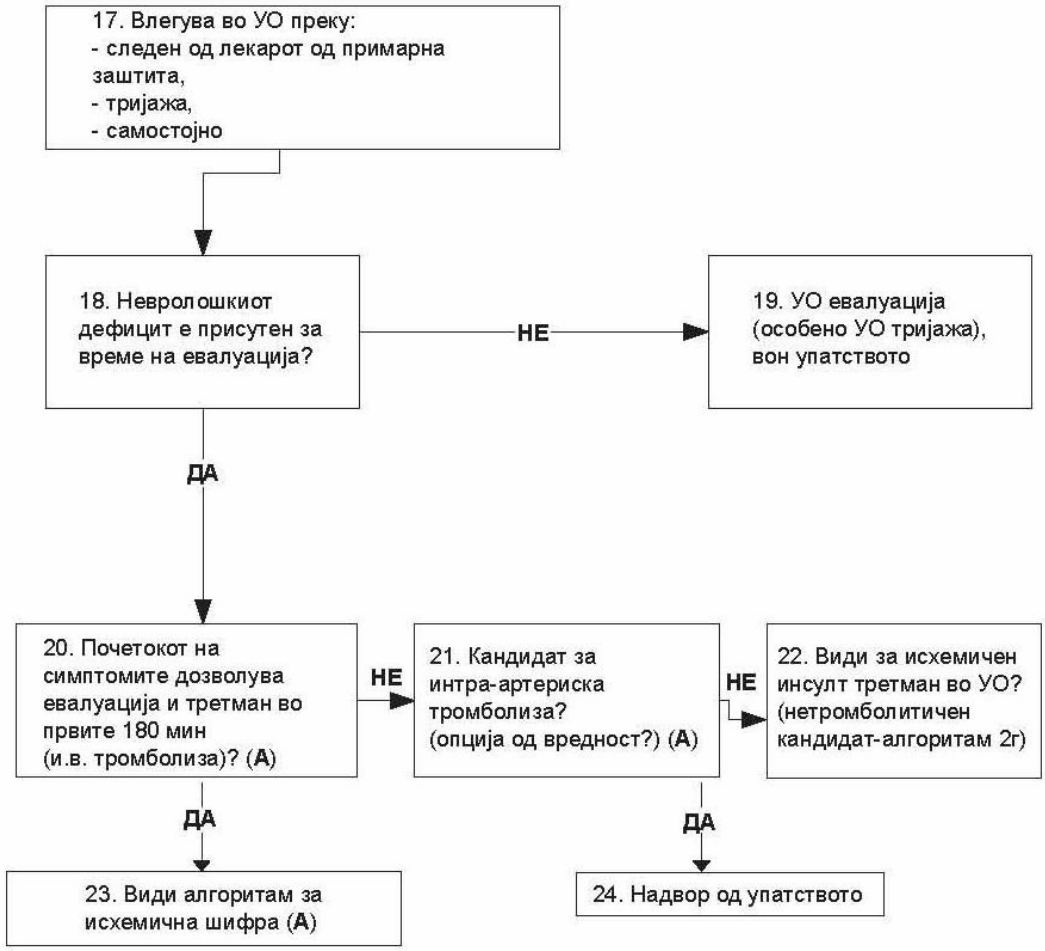

23. Целта на шифрирање на исхемичен инсулт е брза евалуација и администрирање на rt-PA кај иследувани кандидати. Од почетокот на симптомите до третманот треба да е во рамките на 180 минути, а "door to drug" да е до 60 минути според препораките наNational Institute of Health.

Алгоритам 2в: Шифрирање/препознавање/одредување исхемичен инсулт

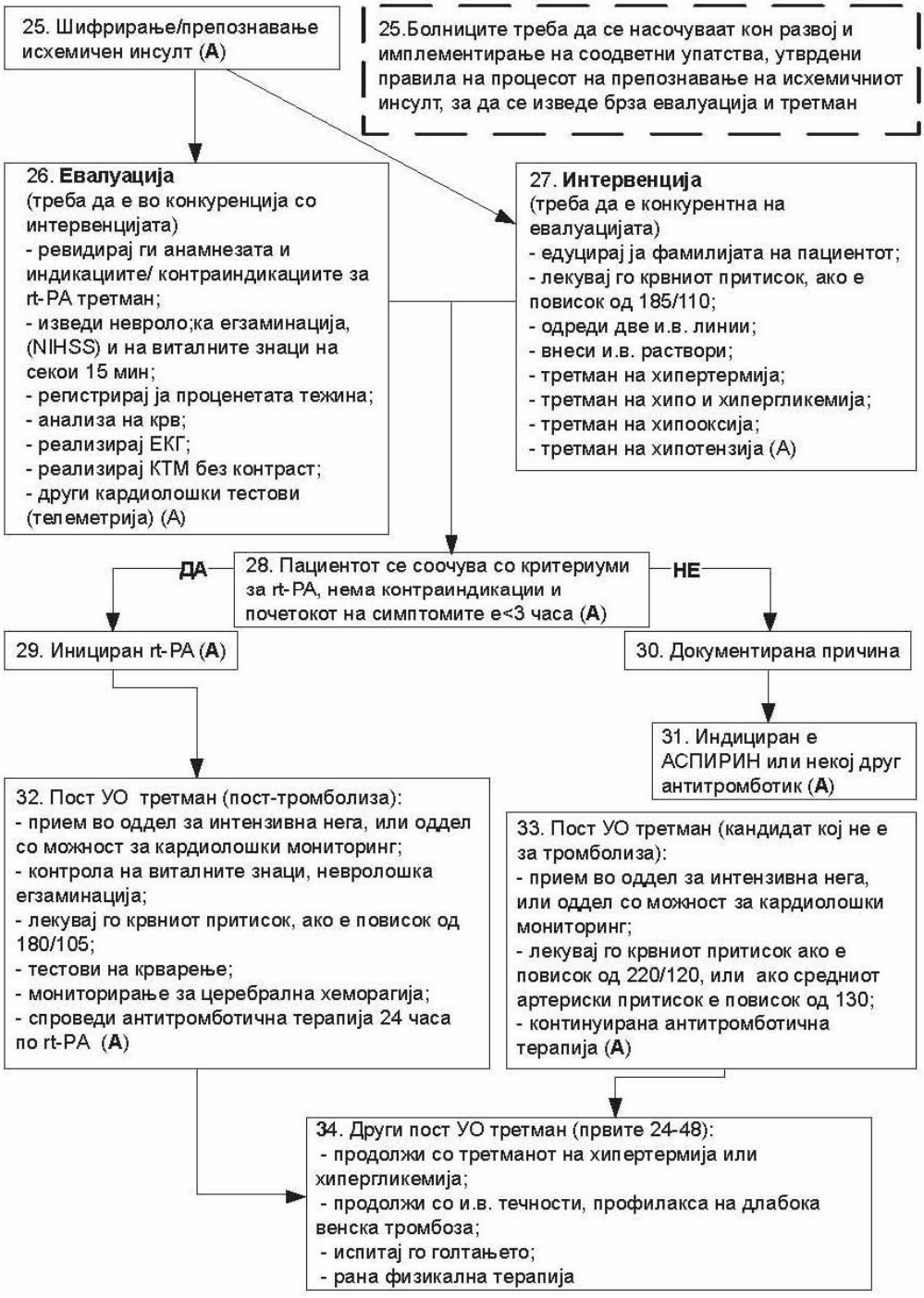

Алгоритам 2г: Третман на исхемичен инсулт во ургентен оддел (пациент кој не е за тромболиза)

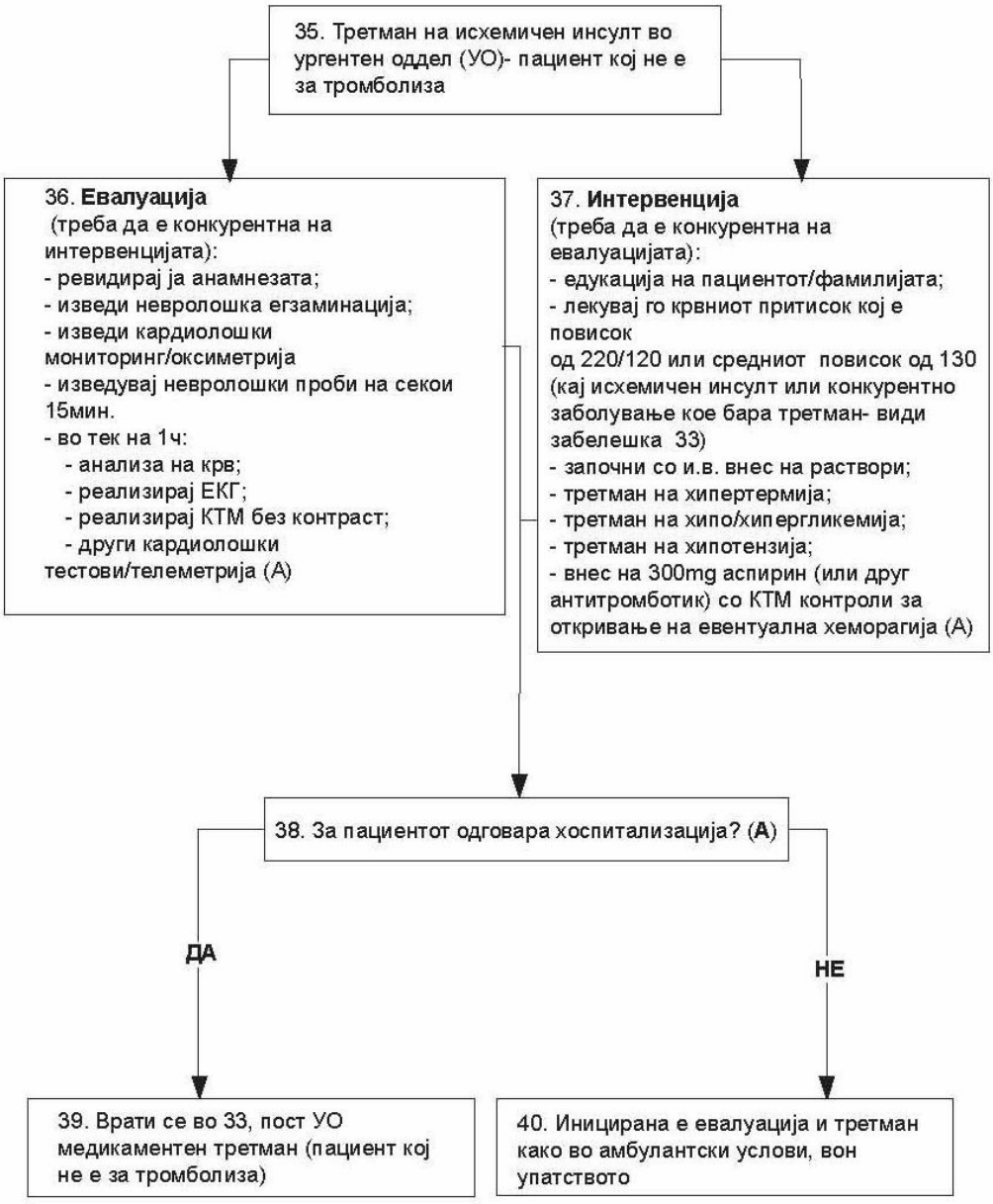

Алгоритам 3а: Скрининг на процедурата на голтање (третман на пациент со мозочен удар: идентификација и третман на дисфагија)

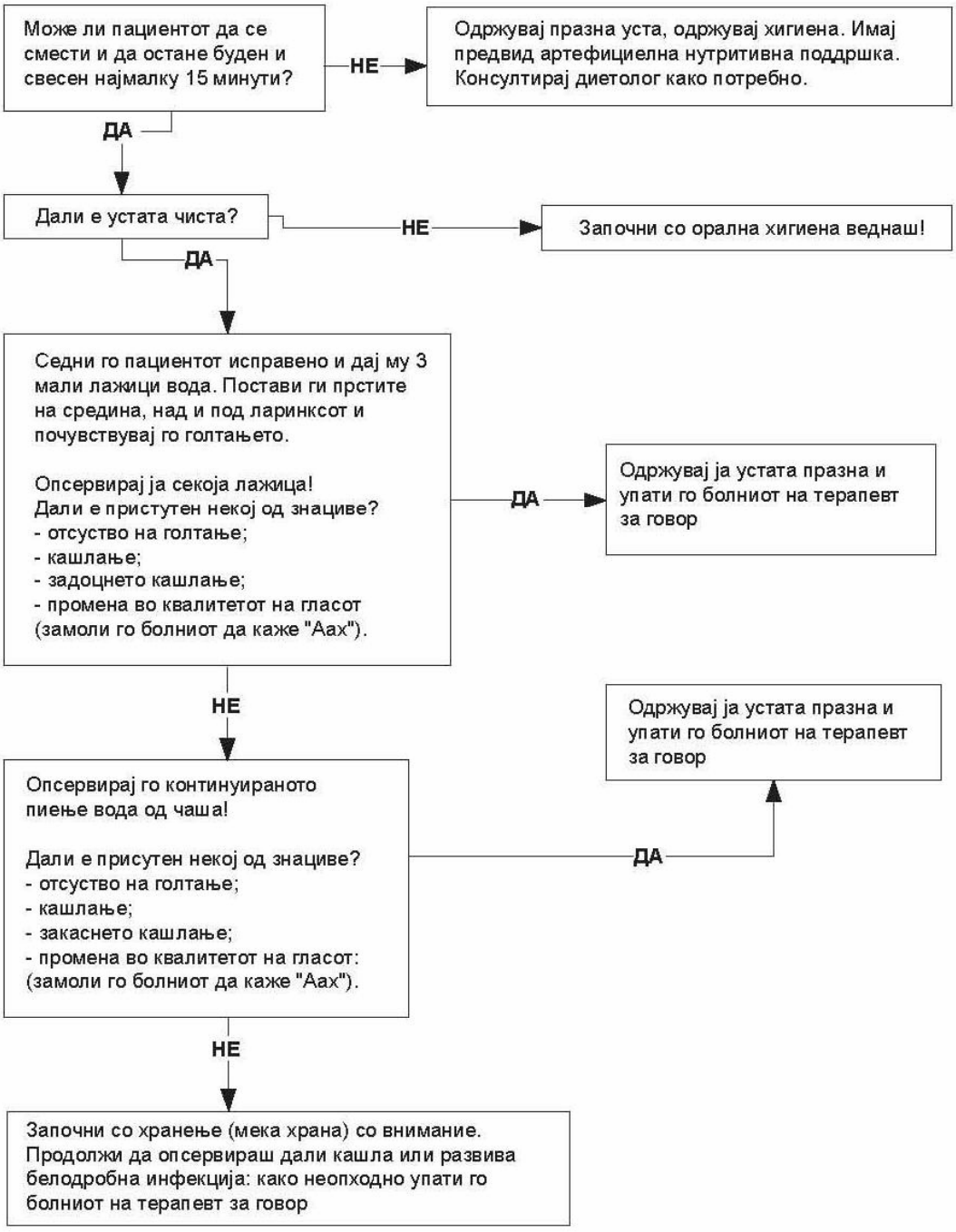

Алгоритам 3б: Скрининг на процедурата на голтање
(третман на пациент со мозочен удар: идентификација и третман на дисфагија)

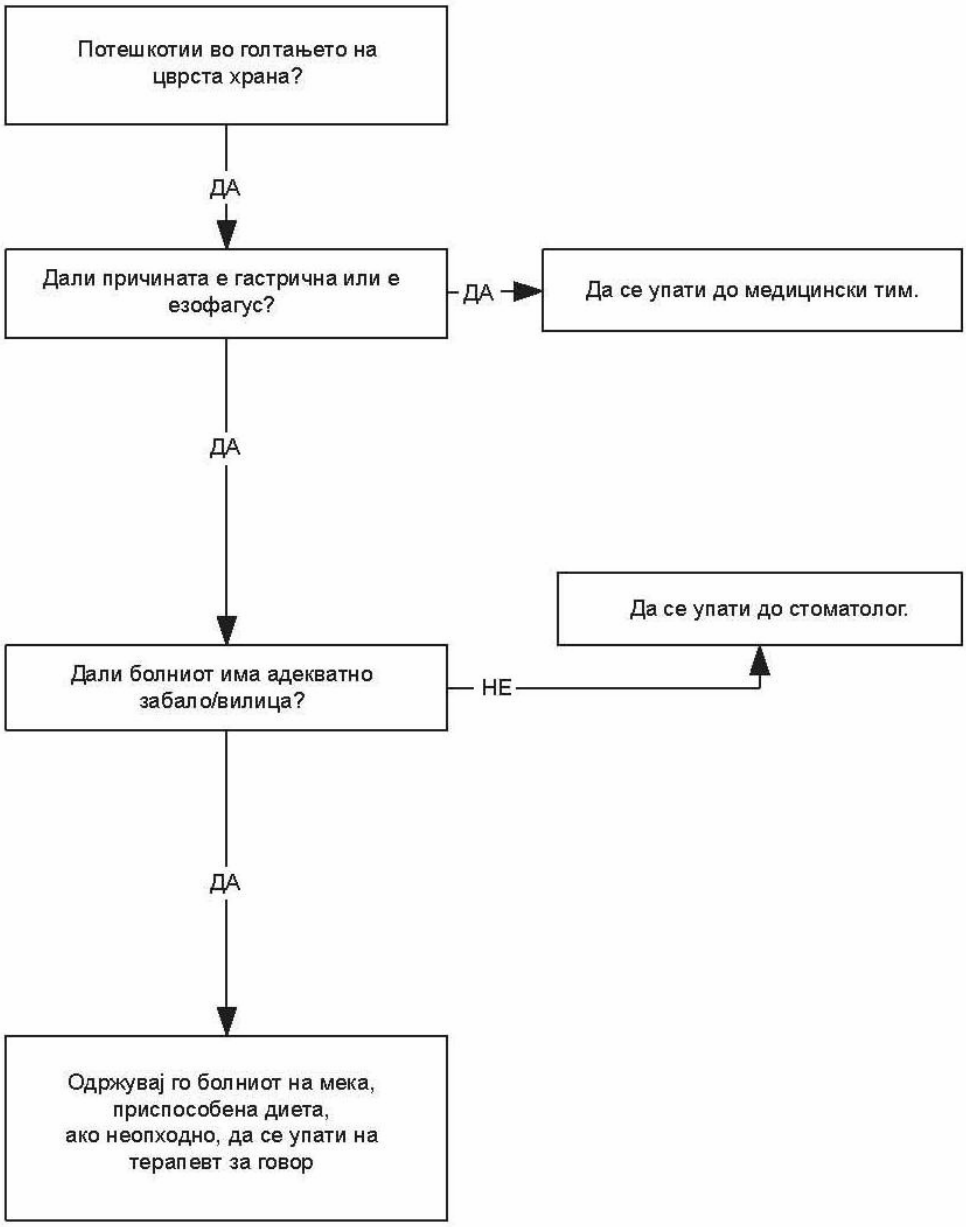

Алгоритам 4: Водење грижа/хигиена на устата

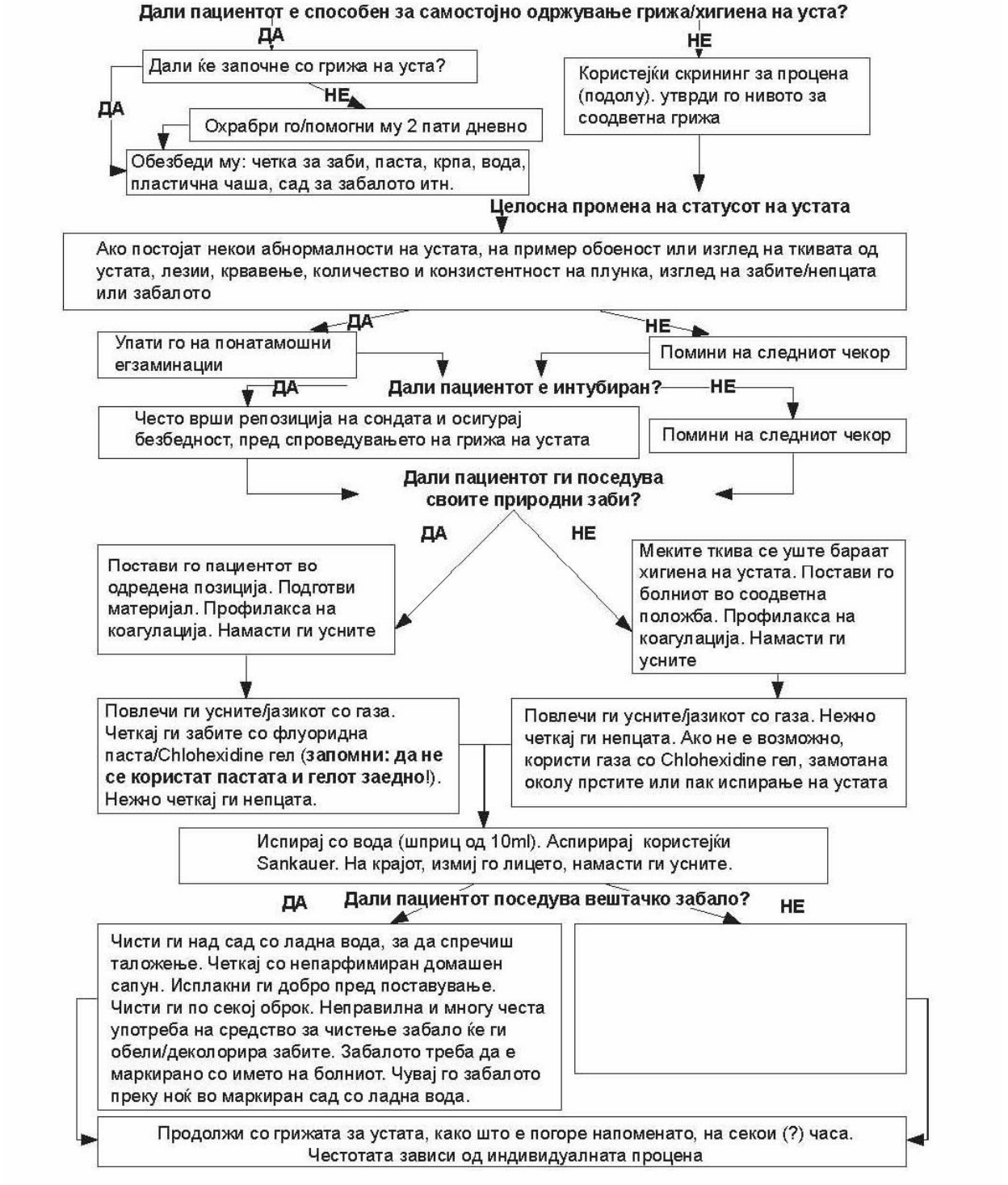

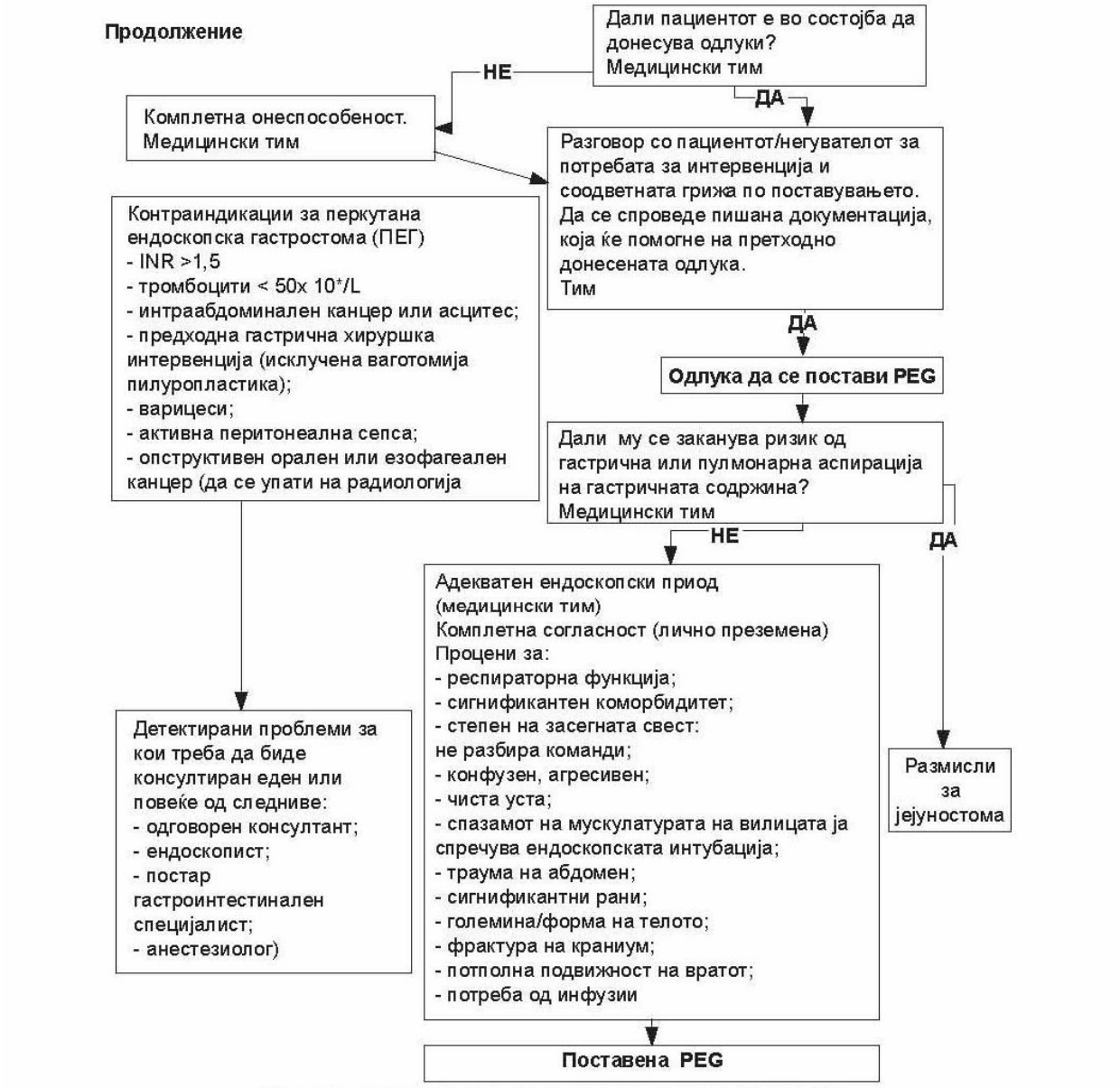
Продолжение
Дали пациентот е во состојба да донесува одлуки? Медицински тим
НЕ
ДА
Комплетна онеспособеност. Медицински тим
Разговор со пациентот/негувателот за потребата за интервенција и соодветната грижа по поставувањето. Да се спроведе пишана документација, која ќе помогне на претходно донесената одлука. Тим
Контраиндикации за перкутана ендоскопска гастростома (ПЕГ)
- INR >1,5
- тромбоцити < 50x 10*/L
- интраабдоминален канцер или асцитес;
- предходна гастрична хируршка интервенција (исклучена ваготомија пилуропластика);
- варицеси;
- активна перитонеална сепса;
- опструктивен орален или езофагеален канцер (да се упати на радиологија
ДА
Одлука да се постави PEG
Дали му се заканува ризик од гастрична или пулмонарна аспирација на гастричната содржина? Медицински тим
НЕ
ДА
Адекватен ендоскопски приод (медицински тим)
Комплетна согласност (лично преземена)
Процени за:
- респираторна функција;
- сигнификантен коморбидитет;
- степен на засегната свест:
не разбира команди;
- конфузен, агресивен;
- чиста уста;
- спазамот на мускулатурата на вилицата ја спречува ендоскопската интубација;
- траума на абдомен;
- сигнификантни рани;
- големина/форма на телото;
- фрактура на краниум;
- потполна подвижност на вратот;
- потреба од инфузии
Детектирани проблеми за кои треба да биде консултиран еден или повеќе од следниве:
- одговорен консултант;
- ендоскопист;
- постар гастроинтестинален специјалист;
- анестезиолог)
Размисли за јејуностома
Поставена PEG
Ако се востанови дека пациентот не е во состојба за ПЕГ, размисли/процени за други форми на нутритивна поддршка или палијативен третман
Членови на тимот од заедницата/општината:
- општ лекар;
- патронажна сестра;
- диетолог;
- терапевт за говор
Тим:
- општ лекар за консултација;
- сестринска екипа/патронажна сестра;
- диетолог;
- терапевт за говор;
- пациент;
- негувател;
- тутор одговорен за правата на благосостојба на болниот;
- психијатар/психолог, соц. работник

Алгоритам 5: Процена на способноста на болен за поставување на PEG сонда

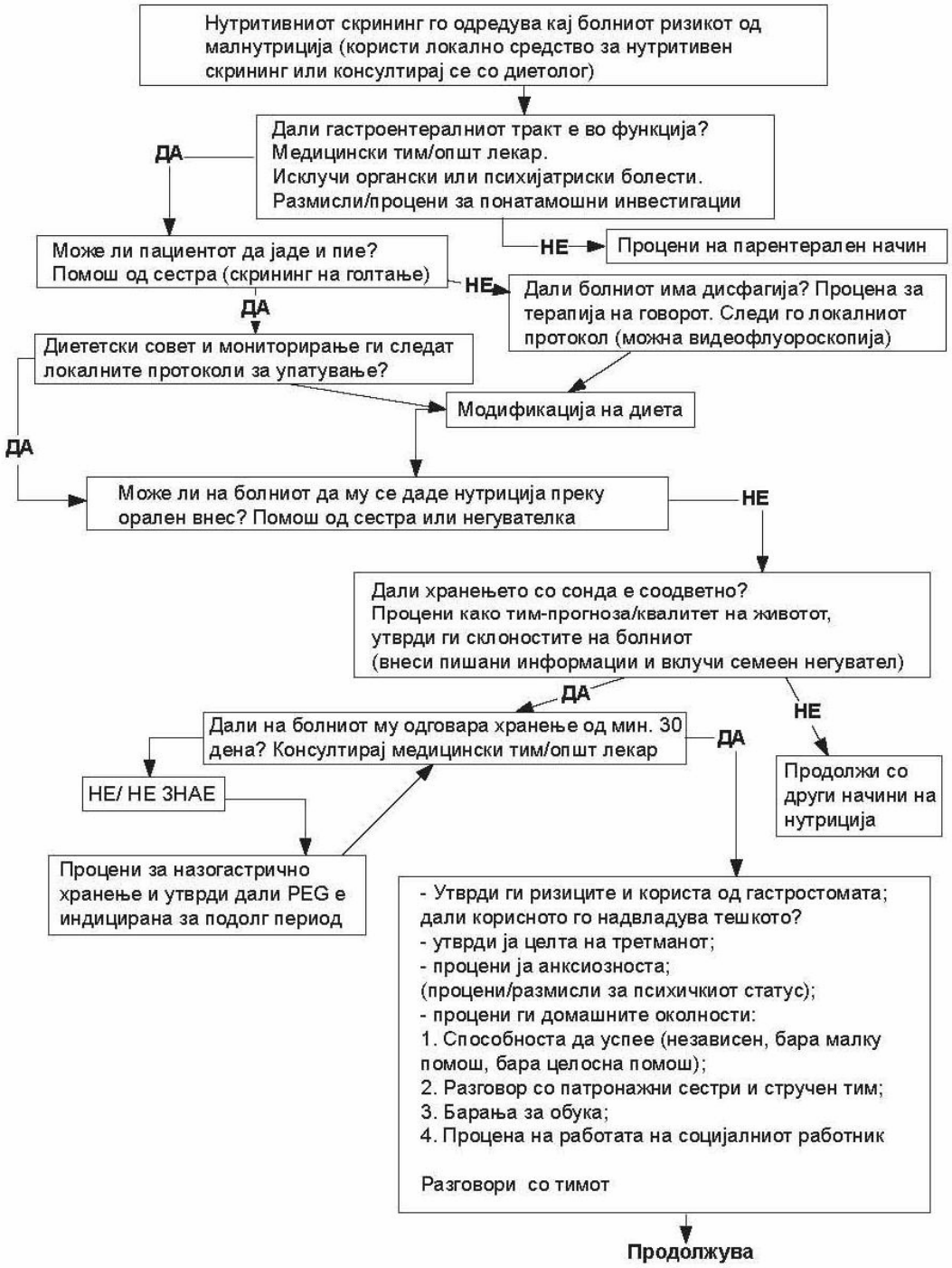

Алгоритам 6: Мониторирање пациент со ентерална сонда, за хранење во домашни услови, по исписот од болница (за диетологот)

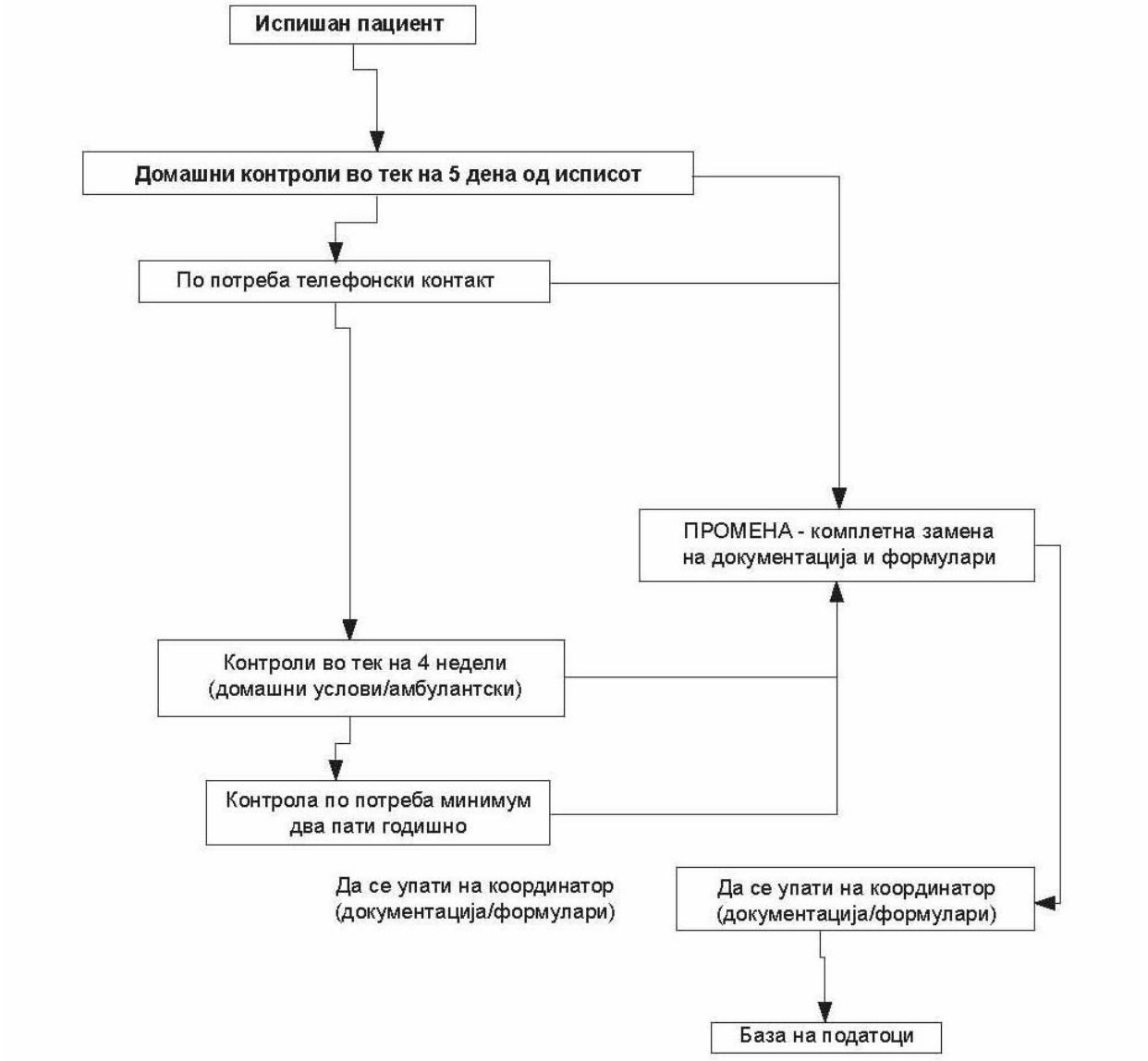

КОМИСИЈА ЗА ХАРТИИ ОД ВРЕДНОСТ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

3343.

Врз основа на член 2, член 9, член 27 и член 184 од Законот за хартии од вредност („Службен весник на Република Македонија“ бр. 95/2005, 25/2007 и 57/2010), Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија, на седницата одржана на ден 26.11.2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е
ЗА ОДБИВАЊЕ НА БАРАЊЕТО ЗА ДАВАЊЕ ОДОБРЕНИЕ ЗА ЗГОЛЕМУВАЊЕ НА ОСНОВНАТА ГЛАВНИНА СО ЕМИСИЈА НА ОБИЧНИ АКЦИИ ПО ПАТ НА ПРИВАТНА ПОНУДА

1. Се одбива Барањето бр. 02-100-200-1239 од 11.11.2010 година за давање одобрение за зголемување на почетниот капитал (основната главнина) на Комерцијална Банка АД Скопје со емисија на обични акции по пат на приватна понуда-VI (шеста) емисија, поднесено до Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија на 11.11.2010 година.

2. Ова решение влегува во сила со денот на донесувањето.

3. Ова решение ќе се објави во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. УП 1 Број 07-145 Комисија за хартии од вредност
26 ноември 2010 година на Република Македонија
Скопје Претседател,
Марина Наќева Кавракова, с.р.

3344.

Врз основа на член 232-а од Законот за хартии од вредност („Службен весник на РМ“ број 95/2005, 25/2007, 7/2008 и 57/2010), член 13, член 19, член 26, член 53 став 2, член 59 и член 65 од Законот за прекршоците („Службен весник на РМ“ број 62/2006 и Одлука на Уставен суд од 9.12.2009 година „Сл. весник на РМ“ 157/2009), а во врска со член 2 став 1 точка 45, член 158 став 3 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност и член 4 од Правилникот за времето и начинот на обелоденување ценовно чувствителни информации („Службен весник на Република Македонија“ 110/2006), Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија постапувајќи по барањето за поведување прекршочна постапка бр.08-1504/1 од 16.6.2010 година против Гранит АД Скопје, на седницата одржана на ден 26.11.2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е

1. Се утврдува дека правното лице Градежно друштво Гранит АД Скопје (целосен назив), Гранит АД Скопје (скратен назив), со седиште ул. „Вељко Влаховиќ“ број 8 Скопје, ЕМБС 405261, единствен даночен број 4030996123112, сметка број 300000000416263, депонентна банка: Комерцијална банка АД Скопје, е виновно, сторило прекршок со несторување, при тоа не ги исполнило обврските како акционерско друштво со посебни обврски за известување кои се однесуваат на доставување известувања за ценовно чувствителни информации односно за склучен Договор за регистриран залог ОДУ бр.983/09 од 21-12-2009 година и Договор за хипотека ОДУ бр.982/09 од 21-12-2009 година над имот сопственост на друштвото за одобрување на рамковен кредит (објавени во „Службен весник на Република Македонија“ бр.157/2009) до Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија и не ја има известено јавноста во законски предвидениот рок, согласно со одредбите на член 2 став 1 точка 45, член 158 став 3 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност и член 4 од Правилникот за времето и начинот на обелоденување ценовно чувствителни информации.

2. Непостапувањето согласно со член 158 став 3 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност претставува прекршок од член 242 став 1 точките 5 и 6 од Законот за хартии од вредност.

3. На акционерското друштво со посебни обврски за известување од точка 1 на ова решение: за стореният прекршок од член 242 став 1 точка 5 и за стореният прекршок од член 242 став 1 точка 6, од Законот за хартии од вредност му се изрекува единствена санкција опомена.

4. Се задолжува Гранит АД Скопје во рок од 30 дена по приемот на ова решение да постапи согласно со одредбите на член 158 став 3 и член 160 став 1 на Законот за хартии од вредност во врска со точка 1 на ова решение.

5. Ова решение ќе се објави во „Службен весник на РМ“.

Бр. 08-УП1/152 Комисија за хартии од вредност
26 ноември 2010 година на Република Македонија
Скопје Претседател,
Марина Наќева-Кавракова, с.р.

3345.

Врз основа на член 232-а од Законот за хартии од вредност („Службен весник на РМ“ број 95/2005, 25/2007, 7/2008 и 57/2010), член 13, член 19, член 26, член 53 став 2, член 59 и член 65 од Законот за прекршоците („Службен весник на РМ“ број 62/2006 и Одлука на Уставен суд од 9.12.2009 година „Сл. весник на РМ“ број 157/2009), а во врска со член 2 став 1 точка 45, член 158 став 3 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност и член 4 од Правилникот за времето и начинот на обелоденување ценовно чувствителни информации („Службен весник на Република Македонија“ бр.110/2006), Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија постапувајќи по барањето за поведување прекршочна постапка бр.08-1505/1 од 16.06.2010 година против Мода АД Свети Николе, на седницата одржана на ден 26.11.2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е

1. Се утврдува дека правното лице Акционерско друштво за производство на конфекциско производство Мода Свети Николе (целосен назив), Мода АД Свети Николе (скратен назив), со седиште ул.„Маршал Тито“ број 79 Свети Николе, ЕМБС 4043642, единствен даночен број 4025996101620, сметка број 3001800000-1676, депонентна банка: Комерцијална банка АД Скопје, е виновно, сторило прекршок со несторување, при тоа не ги исполнило обврските како акционерско друштво со посебни обврски за известување кои се однесуваат на доставување известувања за ценовно чувствителни информации односно за склучен Договор за залог на недвижен имот со својство на извршна испра-

ва, солемнизиран со нотарски акт ОДУ бр. 372/09 од 1.09.2009 година со кој е заснована заложно право од прв ред во корист на заложниот доверител Комерцијална банка АД Скопје – Филијала Штип заради обезбедување парично побарување во износ од 700.000 евра (објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр.122/2009) до Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија и не ја има известено јавноста во законски предвидениот рок, согласно со одредбите на член 2 став 1 точка 45, член 158 став 3 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност и член 4 од Правилникот за времето и начинот на обелоденување ценовно чувствителни информации.

2. Непостапувањето согласно член 158 став 3 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност претставува прекршок од член 242 став 1 точките 5 и 6 од Законот за хартии од вредност.

3. На акционерското друштво со посебни обврски за известување од точка 1 на ова решение: за стореният прекршок од член 242 став 1 точка 5 и за стореният прекршок од член 242 став 1 точка 6, од Законот за хартии од вредност му се изрекува единствена санкција опомена.

4. Се задолжува Мода АД Свети Николе во рок од 30 дена по приемот на ова решение да постапи согласно со одредбите на член 158 став 3 и член 160 став 1 на Законот за хартии од вредност во врска со точка 1 на ова решение.

5. Ова решение ќе се објави во „Службен весник на РМ“.

Број 08-УП1/153 Комисија за хартии од вредност на
26 ноември 2010 година Република Македонија
Скопје Претседател,
Марина Наќева-Кавракова, с.р.

_____

3346.

Врз основа на член 232-а од Законот за хартии од вредност („Службен весник на РМ“ број 95/2005, 25/2007, 7/2008 и 57/2010), член 13, член 19,член 26, член 53 став 2, член 59 и член 65 од Законот за прекршоците („Службен весник на РМ“ број 62/2006 и Одлука на Уставен суд од 9.12.2009 година Сл. Весник 157/2009), а во врска со член 2 став 1 точка 45, член 158 став 3 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност, Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија постапувајќи по барањето за поведување прекршочна постапка бр.08-1506/1 од 16.6.2010 година против Акционерско друштво за осигурување и реосигурување КЈУБИ Македонија АД Скопје, на седницата одржана на ден 26.11.2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е

1. Се утврдува дека правното лице акционерско друштво за осигурување и реосигурување КЈУБИ Македонија АД Скопје (целосен назив), Осигурување КЈУБИ Македонија АД Скопје (скратен назив), со седиште ул. „11 Октомври“ број 15, Скопје, ЕМБС 4067037, единствен даночен број 4030974258740, сметка број 30000000463960, депонентна банка: Комерцијална банка АД Скопје, е виновно, сторило прекршок со несторување, при тоа не ги исполнило обврските како акционерско друштво со посебни обврски за известување кои се однесуваат на доставување известувања за ценовно чувствителни информации, односно за заснован залог-хипотека од прв ред на сопствен недвижен имот во корист на заложниот доверител Про Кредит банка АД Скопје во износ од 330.000 евра, според нотарски акт ОДУ бр. 397/09 од 8.10.2009 година (објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр.128/2009) до Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија и не ја има известено јавноста во законски предвидениот рок, согласно со одредбите на член 2 став 1 точка 45, член 158 став 3 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност и член 4 од Правилникот за времето и начинот на обелоденување ценовно чувствителни информации.

2. Непостапувањето согласно член 158 став 3 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност претставува прекршок од член 242 став 1 точките 5 и 6 од Законот за хартии од вредност.

3. На акционерското друштво со посебни обврски за известување од точка 1 на ова решение: за стореният прекршок од член 242 став 1 точка 5 и за стореният прекршок од член 242 став 1 точка 6, од Законот за хартии од вредност му се изрекува единствена санкција опомена.

4. Ова решение ќе се објави во „Службен весник на РМ“.

Број 08-УП1/154 Комисија за хартии од вредност на
26 ноември 2010 година Република Македонија
Скопје Претседател,
Марина Наќева-Кавракова, с.р.

_____

3347.

Врз основа на член 232-а од Законот за хартии од вредност („Службен весник на РМ“ број 95/2005, 25/2007, 7/2008 и 57/2010), член 13, член 15, член 26, член 53 став 2, член 59 и член 64 од Законот за прекршоците („Службен весник на РМ“ број 62/2006 и Одлука на Уставен суд од 9.12.2009 година „Сл. весник на РМ“ бр. 157/2009), а во врска со член 154 став 1,член 155 став 1 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност, Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија постапувајќи по барањето за поведување прекршочна постапка бр.07-3365/1 од 22.12.2009 година против Промет и услуги ТУТУН АД Скопје, на седницата одржана на ден 26.11.2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е

1. Се утврдува дека Промет и услуги ТУТУН АД Скопје (целосен назив), ТУТУН АД Скопје (скратен назив), седиште: бул. „Кочо Рацин“ број 97, Скопје, општина Центар, со ЕМБС: 5176093 и единствен даночен број: 4030956262446, е виновно односно сторило прекршок со несторување, при тоа не ги исполнило обврските како акционерско друштво со посебни обврски за известување кои се однесуваат на доставувањето до Комисијата за хартии од вредност на годишен извештај за неговите финансиски резултати, правниот статус и работењето за 2008 во 2009 година; објавување на резиме на ревидиран годишен извештај заедно со мислење на овластениот ревизор и доставувањето на примерок од својот годишен, тримесечен и тековен извештај во законски предвидените рокови, регулирани со одредбите на член 154 став 1, член 155 став 1 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност, што претставува прекршок од член 242 став 1 точките 1, 2 и 6 на Законот за хартии од вредност.

2. На акционерското друштво со посебни обврски за известување од точка 1 на ова решение: за стореният прекршок од член 242 став 1 точка 1, за стореният прекршок од член 242 став 1 точка 2 и за стореният прекршок од член 242 став 1 точка 6 од Законот за хартии од вредност му се изрекува единствена санкција глоба, во висина од 4.000 евра во денарска противвредност по среден курс на Народна банка на Република Македонија на денот на донесувањето на решението, односно 246.015,20 денари.

3. Промет и услуги ТУТУН АД Скопје е должно да ја плати глобата од точка 2 на ова решение во рок од 8 дена од денот на правосилноста на ова решение на следната уплатна сметка 840-5306-глоби за сторени прекршоци од области во надлежност на Комисијата за хартии од вредност со приходна шифра 722133.

4. Неплатената глоба или ненавремено платената глоба ќе се наплати по присилен пат.

5. Се задолжува Промет и услуги ТУТУН АД Скопје во рок од 30 дена по приемот на ова решение да постапи согласно со одредбите член 154 став 1, член 155 став 1 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност.

6. Ова решение ќе се објави во „Службен весник на РМ“.

Број 07-УП1/155 Комисија за хартии од вредност на
26 ноември 2010 година Република Македонија
Скопје Претседател,
Марина Наќева-Кавракова, с.р.

3348.

Врз основа на член 232-а од Законот за хартии од вредност („Службен весник на РМ“ број 95/2005, 25/2007, 7/2008 и 57/2010), член 13, член 15, член 26, член 53 став 2, член 59 и член 64 од Законот за прекршоците („Службен весник на РМ“ број 62/2006 и Одлука на Уставен суд од 9.12.2009 година „Сл. весник на РМ“ бр. 157/2009), а во врска со член 154 став 1,член 155 став 1 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност, Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија постапувајќи по барањето за поведување прекршочна постапка бр.07-3363/1 од 22.12.2009 година против АД за производство на метални и електромашински производи ПРОЛУКС Велес, на седницата одржана на ден 26.11.2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е

1. Се утврдува дека АД за производство на метални и електромашински производи ПРОЛУКС Велес (целосен назив), ПРОЛУКС АД ВЕЛЕС (скратен назив), седиште: ул. „Васа Кошулчева“ бб, Велес, со ЕМБС: 5220998 и единствен даночен број: 4021989106203, е виновно односно сторило прекршок со несторување, при тоа не ги исполнило обврските како акционерско друштво со посебни обврски за известување кои се однесуваат на доставувањето до Комисијата за хартии од вредност на годишен извештај за неговите финансиски резултати, правниот статус и работењето за 2008 во 2009 година; објавување на резиме на ревидиран годишен извештај заедно со мислење на овластениот ревизор и доставувањето на примерок од својот годишен, тримесечен и тековен извештај во законски предвидените рокови, регулирани со одредбите на член 154 став 1, член 155 став 1 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност, што претставува прекршок од член 242 став 1 точките 1, 2 и 6 на Законот за хартии од вредност.

2. На акционерското друштво со посебни обврски за известување од точка 1 на ова решение: за стореният прекршок од член 242 став 1 точка 1, за стореният прекршок од член 242 став 1 точка 2 и за стореният прекршок од член 242 став 1 точка 6 од Законот за хартии од вредност му се изрекува единствена санкција глоба, во висина од 4.000 евра во денарска противвредност по среден курс на Народна банка на Република Македонија на денот на донесувањето на решението, односно 246.015,20 денари.

3. АД за производство на метални и електромашински производи ПРОЛУКС Велес е должно да ја плати глобата од точка 2 на ова решение во рок од 8 дена од денот на правосилноста на ова решение на следната уплатна сметка 840-5306-глоби за сторени прекршоци од области во надлежност на Комисијата за хартии од вредност со приходна шифра 722133.

4. Неплатената глоба или ненавремено платената глоба ќе се наплати по присилен пат.

5. Се задолжува АД за производство на метални и електромашински производи ПРОЛУКС Велес во рок од 30 дена по приемот на ова решение да постапи согласно со одредбите член 154 став 1, член 155 став 1 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност.

6. Ова решение ќе се објави во „Службен весник на РМ“.

Број 07-УП1/156 Комисија за хартии од вредност на
26 ноември 2010 година Република Македонија
Скопје Претседател,
Марина Наќева-Кавракова, с.р.

3349.

Врз основа на член 232-а од Законот за хартии од вредност („Службен весник на РМ“ број 95/2005, 25/2007, 7/2008 и 57/2010), член 13, член 15, член 26, член 53 став 2, член 59 и член 64 од Законот за прекршоците („Службен весник на РМ“ број 62/2006 и Одлука на Уставен суд од 9.12.2009 година „Сл. весник на РМ“ бр. 157/2009), а во врска со член 154 став 1,член 155 став 1 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност, Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија постапувајќи по барањето за поведување прекршочна постапка бр.07-3366/1 од 22.12.2009 година против АД за примарна и финална обработка на дрво ОГРАЖДЕН Берово, на седницата одржана на ден 26.11.2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е

1. Се утврдува дека ад за примарна и финална обработка на дрво ОГРАЖДЕН Берово (целосен назив), ОГРАЖДЕН АД Берово (скратен назив), седиште: ул. „Борис Кидрич“ број 54, Берово, со ЕМБС: 4114230 и единствен даночен број: 4001996102824, е виновно односно сторило прекршок со несторување, при тоа не ги исполнило обврските како акционерско друштво со посебни обврски за известување кои се однесуваат на доставувањето до Комисијата за хартии од вредност на годишен извештај за неговите финансиски резултати, правниот статус и

работењето за 2008 во 2009 година; објавување на резиме на ревидиран годишен извештај заедно со мислење на овластениот ревизор и доставувањето на примерок од својот годишен, тримесечен и тековен извештај во законски предвидените рокови, регулирани со одредбите на член 154 став 1, член 155 став 1 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност, што претставува прекршок од член 242 став 1 точките 1, 2 и 6 на Законот за хартии од вредност.

2. На акционерското друштво со посебни обврски за известување од точка 1 на ова решение: за стореniот прекршок од член 242 став 1 точка 1, за стореniот прекршок од член 242 став 1 точка 2 и за стореniот прекршок од член 242 став 1 точка 6 од Законот за хартии од вредност му се изрекува единствена санкција глоба, во висина од 4.000 евра во денарска противвредност по среден курс на Народна банка на Република Македонија на денот на донесувањето на решението, односно 246.015,20 денари.

3. АД за примарна и финална обработка на дрво ОГРАЖДЕН Берово е должно да ја плати глобата од точка 2 на ова решение во рок од 8 дена од денот на правосилноста на ова решение на следната уплатна сметка 840-5306-глоби за сторени прекршоци од области во надлежност на Комисијата за хартии од вредност со приходна шифра 722133.

4. Неплатената глоба или ненавремено платената глоба ќе се наплати по присилен пат.

5. Се задолжува АД за примарна и финална обработка на дрво ОГРАЖДЕН Берово во рок од 30 дена по приемот на ова решение да постапи согласно со одредбите член 154 став 1, член 155 став 1 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност.

6. Ова решение ќе се објави во „Службен весник на РМ“.

Број 07-УП1/157 Комисија за хартии од вредност на
26 ноември 2010 година Република Македонија
Скопје Претседател,
Марина Наќева-Кавракова, с.р.

3350.

Врз основа на член 232-а од Законот за хартии од вредност („Службен весник на РМ“ број 95/2005, 25/2007, 7/2008 и 57/2010), член 13, член 15, член 26, член 53 став 2, член 59 и член 64 од Законот за прекршоците („Службен весник на РМ“ број 62/2006 и Одлука на Уставен суд од 09-12-2009 година „Сл. весник на РМ“ бр. 157/2009), а во врска со член 154 став 1,член 155 став 1 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност, Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија постапувајќи по Барањето за поведување прекршочна постапка бр.07-3372/1 од 22.12.2009 година против Живинарска фарма „БЕЛИМБЕГОВО“ Акционерско друштво Скопје, на седницата одржана на ден 26.11.2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е

1. Се утврдува дека Живинарска фарма „БЕЛИМБЕГОВО“ Акционерско друштво Скопје (целосен назив), Белимбегово АД Скопје (скратен назив), седиште: Илинден, Скопје, со ЕМБС: 4055241 и единствен даночен број: 4030991136437, е виновно односно сторило прекршок со несторување, при тоа не ги исполнило обврските како акционерско друштво со посебни обврски за известување кои се однесуваат на доставувањето до Комисијата за хартии од вредност на годишен извештај за неговите финансиски резултати, правниот статус и работењето за 2009 година; објавување на резиме на ревидиран годишен извештај заедно со мислење на овластениот ревизор и доставувањето на примерок од својот годишен, тримесечен и тековен извештај во законски предвидените рокови, регулирани со одредбите на член 154 став 1, член 155 став 1 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност, што претставува прекршок од член 242 став 1 точките 1, 2 и 6 на Законот за хартии од вредност.

2. На акционерското друштво со посебни обврски за известување од точка 1 на ова решение : за стореniот прекршок од член 242 став 1 точка 1, за стореniот прекршок од член 242 став 1 точка 2 и за стореniот прекршок од член 242 став 1 точка 6 од Законот за хартии од вредност му се изрекува единствена санкција глоба, во висина од 4.000 евра односно 246.015,20 денари во денарска противвредност по среден курс на Народна банка на Република Македонија на денот на донесувањето на решението.

3. Живинарска фарма „БЕЛИМБЕГОВО“ Акционерско друштво Скопје е должно да ја плати глобата од точка 2 на ова решение во рок од 8 дена од денот на правосилноста на ова решение на следната уплатна сметка 840-5306-глоби за сторени прекршоци од области во надлежност на Комисијата за хартии од вредност со приходна шифра 722133.

4. Неплатената глоба или ненавремено платената глоба ќе се наплати по присилен пат.

5. Се задолжува Живинарска фарма „БЕЛИМБЕГОВО“ Акционерско друштво Скопје, во рок од 30 дена по приемот на ова решение да постапи согласно со одредбите на член 154 став 1, член 155 став 1 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност.

6. Ова решение ќе се објави во „Службен весник на РМ“.

Број 07-УП1/158 Комисија за хартии од вредност
26 ноември 2010 година на Република Македонија
Скопје Претседател,
Марина Наќева-Кавракова, с.р.

3351.

Врз основа на член 232-а од Законот за хартии од вредност („Службен весник на РМ“ број 95/2005, 25/2007, 7/2008 и 57/2010), член 13, член 15, член 26, член 53 став 2, член 59 и член 64 од Законот за прекршоците („Службен весник на РМ“ број 62/2006 и Одлука на Уставен суд од 09-12-2009 година „Сл. весник на РМ“ бр. 157/2009), а во врска со член 2, член 158 став 3 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност, Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија постапувајќи по барањето за поведување прекршочна постапка бр.08-1507/1 од 16.06.2010 година против Внатрешен и меѓународен транспорт, шпедиција и производство МЛАЗ АД Богданци, на седницата одржана на ден 26.11.2010 година, донесе

Р Е Ш Е Н И Е

1. Се утврдува дека Внатрешен и меѓународен транспорт, шпедиција и производство МЛАЗ АД Богданци (целосен назив), Млаз АД Богданци (скратен назив), седиште: „Маршал Тито“ број 160, Богданци, со

ЕМБС: 4057651 и единствен даночен број: 4034005003-71, сметка број 300100000008858, депонентна банка Комерцијална банка АД Скопје, е виновно односно сторило прекршок со несторување, при тоа не ги исполнило обврските како акционерско друштво со посебни обврски за известување кои се однесуваат на доставување известувања за ценовно чувствителни информации, основање на две нови друштва Млаз-Патнички ДООЕЛ Богданци и Млаз Шпедиција ДООЕЛ Богданци за чие формирање се користат средства на друштвото, до Комисијата за хартии од вредност на Република Македонија и не ја има известено јавноста во законски предвидениот рок, согласно со одредбите на член 2 став 1 точка 45, член 158 став 3 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност и член 4 од Правилникот за времето и начинот на обелоденување на ценовно чувствителни информации.

2. Непостапувањето согласно член 158 став 3 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност претставува прекршок од член 242 став 1 точките 5 и 6 од Законот за хартии од вредност.

3. На акционерското друштво со посебни обврски за известување од точка 1 на ова решение: за стореният прекршок од член 242 став 1 точките 5 и 6 од Законот за хартии од вредност му се изрекува единствена санкција глоба, во висина од 4.000 евра во денарска противвредност по среден курс на Народна банка на Република Македонија на денот на донесувањето на решението, односно 246.015,20 денари.

4. Внатрешен и меѓународен транспорт, шпедиција и производство МЛАЗ АД Богданци е должно да ја плати глобата од точка 3 на ова решение во рок од 8 дена од денот на правосилноста на ова решение на следната уплатна сметка 840-5306-глоби за сторени прекршоци од области во надлежност на Комисијата за хартии од вредност со приходна шифра 722133.

5. Неплатената глоба или ненавремено платената глоба ќе се наплати по присилен пат.

6. Се задолжува Внатрешен и меѓународен транспорт, шпедиција и производство МЛАЗ АД Богданци во рок од 30 дена по приемот на ова решение да постапи согласно со одредбите на член 158 став 3 и член 160 став 1 од Законот за хартии од вредност во врска со точка 1 на ова Решение.

7. Ова решение ќе се објави во „Службен весник на РМ“.

Број 08-УП1/159 Комисија за хартии од вредност
26 ноември 2010 година на Република Македонија
Скопје Претседател,
Марина Наќева-Кавракова, с.р.

АГЕНЦИЈА ЗА КАТАСТАР НА НЕДВИЖНОСТИ

3352.

Врз основа на член 152 став 1 од Законот за катастар на недвижности („Службен весник на РМ” бр. 40/2008), директорот на Агенцијата за катастар на недвижности, донесе

Р Е Ш Е Н И Е
ЗА СТАПУВАЊЕ ВО ПРИМЕНА НА ВОСТАНОВЕН КАТАСТАР НА НЕДВИЖНОСТИ

Стапува во примена востановениот катастар на недвижности за дел од катастарската општина Боговиње - Општина Боговиње.

Катастарот на недвижности ќе се применува од 10-тиот ден од денот на објавувањето на ова решение во „Службен весник на Република Македонија”.

Со денот на стапување во примена на востановениот катастар на недвижности од став 1 од ова решение, престанува да се применува катастарот на земјиште за дел од КО Боговиње, востановен според Законот за премер и катастар на земјиштето („Службен весник на СРМ” бр. 34/72 и 13/78).

Бр. 09-17020/1
2 декември 2010 година Директор,
Скопје **Љупчо Георгиевски**, с.р.

3353.

Врз основа на член 152 став 1 од Законот за катастар на недвижности („Службен весник на РМ” бр. 40/2008), директорот на Агенцијата за катастар на недвижности, донесе

Р Е Ш Е Н И Е
ЗА СТАПУВАЊЕ ВО ПРИМЕНА НА ВОСТАНОВЕН КАТАСТАР НА НЕДВИЖНОСТИ

Стапува во примена востановениот катастар на недвижности за катастарската општина Трново - Општина Гостивар.

Катастарот на недвижности ќе се применува од 10-тиот ден од денот на објавувањето на ова решение во „Службен весник на Република Македонија”.

Со денот на стапување во примена на востановениот катастар на недвижности од став 1 од ова решение, престанува да се применува катастарот на земјиште за КО Трново, востановен според Законот за премер и катастар на земјиштето („Службен весник на СРМ” бр. 34/72 и 13/78).

Бр. 09-17021/1
2 декември 2010 година Директор,
Скопје **Љупчо Георгиевски**, с.р.

АГЕНЦИЈА ЗА СУПЕРВИЗИЈА НА ОСИГУРУВАЊЕ

3354.

Врз основа на членот 158-s точка 1) и член 74 став (5) од Законот за супервизија на осигурување („Службен весник на Република Македонија” бр.27/02, 84/02, 98/02, 33/04, 88/05, 79/07, 08/08, 88/08, 56/09 и 67/10), Советот на експерти на Агенцијата за супервизија на осигурување, донесе

П Р А В И Л Н И К
ЗА МИНИМАЛНИТЕ СТАНДАРДИ ЗА ПРЕСМЕТКА НА ТЕХНИЧКИТЕ РЕЗЕРВИ

ОПШТИ ОДРЕДБИ

Член 1

Со овој правилник се пропишуваат минималните стандарди за пресметка на техничките резерви на друштвата за осигурување и реосигурување (во натамошниот текст: Друштво).

ДЕФИНИЦИЈА НА ПОИМИТЕ

Член 2

За потребите на овој правилник се користат следните поими:

1) Закон - Закон за супервизија на осигурувањето (Службен весник на РМ бр. 27/2002, 84/2002, 98/2002, 33/2004, 88/2005, 79/2007, 08/2008 и 88/2008, 56/2009 и 67/2010),

2) Агенција - Агенција за супервизија на осигурување на Република Македонија,

3) Друштво - друштво за осигурување или друштво за реосигурување кое има добиено дозвола за вршење работи на осигурување, односно реосигурување од страна на Агенцијата,

4) Овластен актуар - лице кое има дозвола за работа како овластен актуар од Агенцијата,

5) Назначен овластен актуар - овластен актуар кој е назначен од Друштвото согласно член 113 став 1 од Законот,

6) Признати актуарски методи - Општо познати актуарски методи кои се во согласност со Законот и со овој правилник,

7) Основа за пресметка на математичка резерва - таблици на веројатност, каматната стапка и трошоците,

8) Бруто полисираната премија за неживотно осигурување ги вклучува сите износи на премија кои се договорени (полисирани) во тековниот пресметковен период, по однос на договорите од сопственото портфолио и применото соосигурување. Бруто полисираната премија за осигурување на живот ги вклучува сите износи на премија кои се наплатени во тековниот пресметковен период, најдолго до една година, по однос на договорите од сопственото портфолио и применото соосигурување.

Финансиските попусти коишто ги дава Друштвото, не се одбивни ставки од бруто полисираната премија.

9) Премија предадена во реосигурување и/или соосигурување – дел од бруто полисираната премија предаден во реосигурување и/или соосигурување,

10) Премија примена од соосигурување – дел од бруто полисираната премија примен од соосигурување,

11) Нето полисирана премија – бруто полисирана премија намалена за делот предаден во реосигурување и/или соосигурување,

12) Техничка премија – дел од бруто полисираната премија наменет за исполнување на обврските од договорите за осигурување,

13) Бруто исплатени штети – надоместок за штети, суми на осигурување и други договорени износи кои Друштвото ги исплатило или има обврска да ги исплати, по однос на штети ликвидирани во пресметковниот период, на осигурениците, односно корисниците на осигурувањето, вклучувајќи ги и директните трошоци за обработка на штети,

14) Бруто исплатени штети-дел од реосигурување и/или соосигурување – делот на реосигурувачот и/или соосигурувачот во бруто исплатените штети,

15) Рентна штета – штета за која надоместокот, сумата на осигурување, односно договорениот износ се исплаќа повеќекратно,

16) Промена на резерва – разлика од вредноста на резервата на крајот од пресметковниот период со вредноста на резервата на почетокот на пресметковниот период,

17) Директни трошоци за обработка на штети - трошоци кои можат да се поврзат директно со обработката на штетите, како што се: надоместоци за адвокати, проценители, лекари, специјални испитувања и слично.

18) Индиректни трошоци за обработка на штети - трошоци кои не можат да се алоцираат со обработката на одделна штета (на пример - плати на вработените во секторите за штети, канцелариски трошоци, трошоци за обработка на податоци и слично).

ТЕХНИЧКИ РЕЗЕРВИ

Член 3

(1) Во однос на севкупните активности на осигурување кое ги врши, Друштвото е должно да издвојува адекватни технички резерви наменети за трајно обезбедување на извршувањето на обврските по договорите за осигурување и евентуални загуби поради ризици кои произлегуваат од работите на осигурување кои ги извршува.

(2) Друштвото е должно да ги формира следните видови на технички резерви:

1. резерви за преносни премии,
2. резерви за бонуси и попусти,
3. резерви за штети,
4. други технички резерви.

(3) Покрај одредбите од став (2) од овој член, Друштвото може да издвојува и еквилизациона резерва во однос на оние класи на осигурување кај кои врз основа на статистички податоци може да се очекува значително отстапување во годишниот износ на настанати штети.

(4) По исклучок на став (3) од овој член, Друштвото е должно да издвојува еквилизациона резерва во однос на класата на осигурување од член 5, точка 14 од Законот.

(5) Друштвото кое врши работи на осигурување на живот, односно работи на осигурување каде се кумулираат средства на штедење или средства за покривање на ризици во подоцнежните години на осигурувањето, со повеќегодишно траење и на кои се применуваат таблици на веројатност и пресметки слични како кај осигурувањето на живот, должно е да формира математичка резерва.

(6) Друштвото кое склучува осигурителни полиси кај кои инвестициониот ризик е на товар на осигуреникот, исто така е должно во однос на тие осигурителни полиси да издвои посебна резерва.

(7) Друштвото е должно да пресметува бруто технички резерви и технички резерви нето од реосигурување и/или соосигурување на последниот ден од тековниот пресметковен период, и тоа на:

- 31 декември од тековната година (годишна пресметка),
- 31 март, 30 јуни и 30 септември од тековната година, и
- на денот на пренос на осигурителното портфолио.

Резерви за преносни премии

Член 4

(1) Резерви за преносни премии се издвојуваат за секој договор за осигурување поединечно, во висина на оној дел од бруто полисираната премија што се пренесува во идниот пресметковен период во сооднос меѓу истечениот осигурителен период и преостанатиот период до истекот на договорот за осигурување.

(2) Минимални стандарди, методи и правила за пресметка на резервите за преносни премии се содржани во Прилогот кон овој правилник и се негов составен дел.

Резерви за бонуси и попусти

Член 5

(1) Резервите за бонуси и попусти се издвојуваат во висина еднаква на сумите кои осигурениците имаат право да ги примат врз основа на:

1. право на учество во добивката, како и други права кои произлегуваат од договорите за осигурување (бонуси),

2. право на делумно намалување на идните премии (попусти), и

3. право на враќање на дел од премијата кој се однесува на неискористениот период од осигурувањето поради предвремен престанок на осигурувањето (откажување).

(2) Резерви за бонуси и попусти се издвојуваат само во однос на групата за осигурување на живот.

(3) По исклучок од член 5, став (2), резерви за бонуси се издвојуваат и за групата на неживотно осигурување, во однос на одделни ризици од класата на осигурување од член 5, точка 1 од Законот.

Резерви за штети

Член 6

(1) Резерви за штети се издвојуваат во висина на проценетите обврски кои Друштвото е должно да ги подмири, врз основа на договорите за осигурување каде што осигуреният настан се појавил до крајот на пресметковниот период, без оглед дали настанот е пријавен, вклучувајќи ги сите трошоци кои произлегуваат од ненавремено извршување на обврските на Друштвото по комплетирани оштетни побарувања.

(2) Резервите за штети, покрај проценетите обврски за настанати и пријавени штети, ги вклучуваат и проценетите обврски за настанати но непријавени штети.

(3) Минимални стандарди, методи и правила за пресметка на резервите за штети се содржани во Прилогот кон овој правилник и се негов составен дел.

Други технички резерви

Член 7

(1) Друштвото треба да издвојува други технички резерви за неистечени ризици.

(2) Минимални стандарди, методи и правила за пресметка на другите технички резерви се содржани во Прилогот кон овој правилник и се негов составен дел.

Еквилизациона резерва

Член 8

(1) Еквилизациона резерва се издвојува заради израмнување на нерамномерното настанување на штети, односно израмнување на каков било технички дефицит или натпросечен годишен коефициент на штети.

(2) Минимални стандарди, методи и правила за пресметка на еквилизационата резерва се содржани во Прилогот кон овој правилник и се негов составен дел.

Математичка резерва

Член 9

(1) Математичка резерва се пресметува во висина на сегашната вредност на проценетите идни обврски на Друштвото кои произлегуваат од договорите за осигурување, намалени за сегашната вредност на идните премии кои треба да се платат врз основа на тие договори.

(2) Математичката резерва се пресметува за следните договори:

а) традиционални договори на осигурување на живот,

б) договори за здравствено осигурување и други договори за осигурување во класи на осигурување кај кои се применуваат таблици на веројатност и пресметки слични како за осигурувањето на живот.

(3) Математичката резерва се пресметува со користење на соодветни актуарски проценки и пресметки, притоа земајќи ги предвид сите идни обврски на Друштвото кои произлегуваат од поединечните договори за осигурување, вклучувајќи го и следното:

1. гарантираните исплати на кои осигурениците имаат право,

2. бонуси на кои осигуреникот има право, поединечно или заедно со други осигуреници, без оглед на видот на тие бонуси,

3. сите права кои осигуреникот може да ги избере врз основа на договорите за осигурување, и

4. трошоци, вклучувајќи провизии.

(4) Минимални стандарди, методи и правила за пресметка на математичката резерва се содржани во Прилогот кон овој правилник и се негов составен дел.

Посебни резерви во однос на договори за осигурување на живот каде инвестиционот ризик е на товар на осигуреникот

Член 10

(1) Друштвото кое склучува договори за осигурување на живот каде инвестиционот ризик е на товар на осигуреникот, е должно да формира посебни резерви за надоместоци осигурани со договорот за осигурување кои се директно поврзани со вредноста на вложувањето.

(2) Во случај кога договорот за осигурување на живот каде инвестиционот ризик е на товар на осигуреникот гарантира одредена сума за исплата, Друштвото е должно да формира математичка резерва за покривање на гарантираните надоместоци (на пример, за покривање на ризик од смрт, за трошоци за вршење на дејноста, гарантирани откупни вредности и слично).

(3) Минимални стандарди, методи и правила за пресметка на посебната резерва во однос на договори за осигурување на живот каде инвестиционот ризик е на товар на осигуреникот, се содржани во Прилогот кон овој правилник и се негов составен дел.

ЗАВРШНИ ОДРЕДБИ

Член 11

Овој правилник влегува во сила со денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 0101-2081/1
11 ноември 2010 година
Скопје

Претседател
на Советот на експерти,
д-р **Климе Попоски**, с.р.

ПРИЛОГ
кон Правилникот за минималните стандарди за пресметка на техничките резерви

1. Минимални стандарди, методи и правила за пресметка на резервите за преносни премии

1.1. Основни одредби

1) Со овие правила се определува начинот и методите за пресметка на бруто резервите за преносни премии и резервите за преносни премии нето од реосигурување и/или соосигурување.
2) Резервите за преносни премии нето од реосигурување и/или соосигурување претставуваат разлика од бруто резервите за преносни премии од сопственото осигурително портфолио и применото соосигурување со резервата за преносни премии предадена во реосигурување и/или соосигурување.
3) Друштвото пресметува бруто резерви за преносни премии и резерви за преносни премии нето од реосигурување и/или соосигурување на последниот ден од тековниот пресметковен период, за оние договори за осигурување каде осигурителното покритие трае и после пресметковниот датум.
4) Бруто резервите за преносни премии, односно резервите за преносни премии нето од реосигурување и/или соосигурување, Друштвото ги пресметува како збир од бруто резервите за преносни премии, односно резервите за преносни премии нето од реосигурување и/или соосигурување по секој договор за осигурување поединечно.
5) Основа за пресметка на бруто резервите за преносни премии е бруто полисираната премија.
6) Основа за пресметка на резервите за преносни премии предадени во или примени од реосигурување и/или соосигурување е предадениот или приемниот реосигурителен односно соосигурителен дел од бруто полисираната премија.
7) За комбинирани договори на осигурување кои вклучуваат ризици од повеќе класи на осигурување, Друштвото пресметува резерви за преносни премии поединечно за секој ризик од опфатените класи на осигурување.
8) Овие правила не се применуваат за оние видови на осигурување за кои се пресметува математичка резерва.

1.2. Методи за пресметка на резервите за преносни премии

1) Поединечната пресметка на резервите за преносни премии за секој договор за осигурување каде ризикот е рамномерно распределен за целото времетраење на истиот, се врши по методот „**про рата темпорис**“ по следната формула:

$$РПП = ОПП \times \frac{t}{T}$$

каде:
РПП - резерви за преносни премии,
ОПП - основа за пресметка на бруто резервите за преносни премии, основа за пресметка на резервите за преносни премии примени од соосигурување, основа за пресметка на резервите за преносни премии предадени во реосигурување или основа за пресметка на резервите за преносни премии предадени во соосигурување, во зависност од договорот за осигурување,
t - број на денови после пресметковниот датум до истекот на договорот за осигурување,
T - вкупен број на денови за кои важи договорот за осигурување.

2) За договорите за осигурување кај кои висината на осигурителното покритие (ризик) се зголемува или намалува линеарно за времетраењето на договорот (осигурување на градба и монтажа на објекти, осигурување од одговорност на изведувачите на градби и монтажи, осигурување на побарувања и слично), резервите за преносни премии се пресметуваат посебно за секој поединечен договор, со користење на следната формула:

$$РПП = ОПП \times \frac{t[2ОП_К \times T - t(ОП_К - ОП_П)]}{T^2(ОП_К + ОП_П)}$$

каде:
РПП - резерви за преносни премии,
ОПП - основа за пресметка на бруто резервите за преносни премии, основа за пресметка на резервите за преносни премии примени од соосигурување, основа за пресметка на резервите за преносни премии предадени во реосигурување или основа за пресметка на резервите за преносни премии предадени во соосигурување, во зависност од договорот за осигурување,
t - број на денови после пресметковниот датум до истекот на договорот за осигурување,
T - вкупен број на денови за кои важи договорот за осигурување,
$ОП_П$ - осигурително покритие на почетокот од осигурувањето,
$ОП_К$ - осигурително покритие на крајот од осигурувањето.

3) При пресметка на резервите за преносни премии кога ризикот е рамномерно распределен, односно се зголемува или намалува линеарно за времетраењето на договорот, доколку Друштвото нема доволно податоци за да го примени методот од точка 1), односно точка 2), може да користи и други признати актуарски методи. Назначениот овластен актуар мора да ги наведе и образложи сите причини и релевантни претпоставки за употребата на тие методи.

4) Во случај на нелинеарно зголемување или намалување на осигурителното покритие за времетраењето на договорот, треба да се примени различен метод од горенаведените, за пресметка на резервите за преносни премии, придружен со објаснување за причините и користените претпоставки од назначениот овластен актуар.

2. Минимални стандарди, методи и правила за пресметка на резервите за штети

2.1. Основни одредби

1) Овие правила го определуваат начинот и методите за пресметка на бруто резервите за штети и резервите за штети нето од реосигурување и/или соосигурување.
2) Друштвото пресметува бруто резерви за штети за сите штетни настани кои потекнуваат од договорите од сопственото портфолио и применото соосигурување.
3) Резервите за штети нето од реосигурување и/или соосигурување Друштвото ги пресметува како разлика од бруто резервите за штети со реосигурителниот и/или соосигурителниот дел од штетата, пресметан врз основа на договорот за реосигурување и/или соосигурување. Доколку во договорот се опфатени повеќе видови на ризици со различно реосигурително и/или соосигурително покритие, резервите за штети нето од реосигурување и/или соосигурување се пресметуваат по видовите на ризици опфатени со договорот.

4) Резервите за штети ги вклучуваат:
   1. Резервите за настанати и пријавени штети и резервите за штети кои се повторно отворени до последниот ден на пресметковниот период, за кои Друштвото ги пресметува потребните износи, со кои би се надоместиле штетите за кои знае до пресметковниот датум,
   2. Резервите за настанати но непријавени штети до последниот ден на пресметковниот период, и резервите за штети кои ќе бидат повторно отворени после пресметковниот период, за кои Друштвото ги пресметува потребните износи, со кои би се надоместиле пријавените и повторно отворените штетни побарувања, за кои Друштвото не знае до пресметковниот датум,
   3. Резерви за трошоци за обработка и решавање на штети.

5) Друштвото ги утврдува резервите за штети по видови на ризици во рамките на секоја од класите на осигурување. Доколку не е во можност да ги утврди на таков начин, Друштвото ги утврдува резервите за штети во рамките на класата на осигурување со актуарско објаснување за причините од страна на назначениот овластен актуар.
6) За договорите за осигурување во коишто обврските кои произлегуваат за Друштвото се изразени во странска валута, Друштвото е должно да го обелодени начинот и времето на конверзија на странската валута во денари при пресметка на резервите за штети.

2.2. Методи за пресметка на бруто резерви за штети

2.2.1. Резерви за настанати и пријавени штети

1) Друштвото врши проценка на очекуваниот износ за надоместок за секоја штета поединечно врз основа на прибраната документација. Доколку нема соодветна документација, се користи мислење на соодветен експерт (проценител, лекар, актуар, адвокат и слично)
2) За договорите за осигурување кои се исплаќаат во облик на рента, се пресметува и резерва за рентна штета со признат актуарски метод, како сегашна вредност на идните обврски за рента. Овие резерви се пресметуваат поединечно за секоја штета пришто се користат дозволени таблици на смртност и каматна стапка не поголема од 5% на годишно ниво. Истата резерва е потребно да се прикаже посебно.
3) Друштвото е должно да пресметува резерви за настанати и пријавени штети имајќи ги предвид сите фактори кои влијаат на очекуваните трошоци кои произлегуваат од преземените обврски. Притоа, Друштвото треба да земе предвид:
   1. Изготвени технички извештаи кои се однесуваат на настанати материјални загуби или медицински извештаи за повреди или болести,
   2. Судски одлуки, било да се конечни или не,
   3. Штети за кои се водат судски постапки според очекуваниот исход,
   4. Затезна камата од судски спорови,
   5. Останати трошоци кои произлегуваат од обработка и исплата на штети.

2.2.2. Резерви за настанати но непријавени штети

1) Резерви за настанати но непријавени штети се пресметуваат врз основа на статистички податоци за број и износ на настанати и пријавени односно исплатени штети, технологијата на обработка и исплата на штети, како и на останатите расположливи податоци или информации.
2) Во зависност од карактеристиките на класата на осигурување, осигурителното портфолио на Друштвото, видовите и квалитетот на расположливите податоци; резервите за настанати но непријавени штети се пресметуваат со користење на еден или комбинација од следните актуарски методи:
   1. Триангулација на штети (Основен Chain Ladder),
   2. Триангулација на штети прилагодена за инфлација (Chain Ladder прилагоден за инфлација),

3. Метод на просечен износ на штета - резервите по овој метод се пресметуваат како производ од проектираниот просечен износ на штета и проектираниот очекуван број на штети,
4. Метод на очекуван коефициент на штета - очекуваниот коефициент на штета се утврдува од страна на Агенцијата,
5. Bornhuetter - Ferguson-ова метода, и
6. Други актуарски методи.

3) Друштвото при пресметката на резервите за настанати но непријавени штети првенствено треба да го применува методот на триангулација на штети (основен или прилагоден на инфлација), освен во случаи кога нема доволно потребни историски податоци. Под потребни историски податоци се сметаат податоци за број и износ на настанати и пријавени односно исплатени штети на годишна основа, најмалку за претходните пет години.
4) По исклучок од претходната точка, за ризици што не се со долга опашка под потребни историски податоци се сметаат податоци за број и износ на настанати и пријавени односно исплатени штети на годишна основа, најмалку за претходните три години

2.2.3. Резерви за повторно отворени штети

1) Повторно отворените штети, за кои Друштвото знае до пресметковниот датум, може да ги евидентира како нови или како развој на постојните. Друштвото е должно начинот на евидентирање на овие штети да го применува доследно и истиот треба да биде обелоденет.
2) Резервите за штети кои се повторно отворени и резервите за штети кои ќе бидат повторно отворени најчесто се третираат како дел од резервите за настанати и пријавени штети и од резервите за настанати но непријавени штети. Посебна анализа е потребна кога резервите за штети кои се повторно отворени, односно резервите за штети кои ќе бидат повторно отворени, претставуваат значителен дел од резервите за настанати и пријавени штети, односно настанати но непријавени штети; или кога постои значително отстапување во нивното настанување.
3) Износот на резервите за штети кои ќе бидат повторно отворени, доколку не се составен дел од резервите за настанати но непријавени штети, се пресметува како производ од просечниот број на повторно отворени штети во претходниот тригодишен период и просечниот износ на исплатени повторно отворени штети во истиот период.

2.2.4. Резерви за трошоци за обработка на штети

1) Трошоците за обработка на штети може да бидат директни и индиректни.
2) Резервите за директни трошоци за обработка на штети можат да бидат интегрален дел од резервите за настанати и пријавени штети односно резервите за настанати но непријавени штети, во зависност од тоа дали во користените статистички податоци за пресметка на истите се содржани и директните трошоци за обработка на штетите. Доколку резервите за директни трошоци се интегрален дел од резервите за настанати и пријавени штети, односно резервите за настанати но непријавени штети, тогаш тоа треба јасно да биде наведено. Во спротивно, или ако истите не се целосно составен дел од резервите за настанати и пријавени штети, односно од резервите за настанати но непријавени штети, треба поединечно да се проценуваат.
3) Друштвото поединечно ги пресметува резервите за директни трошоци за обработка на штети во случај кога нивниот износ е значителен во однос на износот на штетите, или нивниот распоред на појавување е различен од времето на обработка и решавање на штетите. Овие случаи почесто можат да се појават кај осигурувањата од одговорност.
4) Минималниот износ на резервите за индиректни трошоци за обработка на штети се пресметуваат како 0,5% од збирот на резервите за настанати и пријавени штети, резервите за настанати но непријавени штети и резервите за директни трошоци за обработка на штети.

3. Минимални стандарди, методи и правила за пресметка на еквилизационата резерва

3.1. Основни одредби

1) Овие правила поблиску ги определуваат стандардите, критериумите и методите за: пресметка на еквилизационата резерва; пресметка на горната граница на обврската за формирање на оваа резерва; пресметка на износот, како и зголемувањето и намалувањето на оваа резерва; потребните основни податоци за пресметка на годишните коефициенти на штета и стандарните девијации на тие резултати од просечните коефициенти на штета за набљудуваниот период за сите видови неживотно осигурување.

Набљудуван период е периодот за кој се определува коефициентот на штета и стандардната девијација на годишниот коефициент на штета во однос на просечниот коефициент на штета и мора да опфати најмалку пет години. Доколку отстапувањето на годишниот коефициент на штета во однос на просечниот коефициент на штета во тој период е значителен, набљудуваниот период може да биде и подолг од 5 години.
Годишен коефициент на штета за класата на осигурување j во годината i ($ГКШ_{ij}$) претставува количник од настанатите штети и заработената техничка премија во таа година, искажан како децимален број заокружен на четири децимали. Пресметувањето на настанатите штети и заработената техничка премија се врши по следните формули:

Настанати штети (*НШ)* претставува:

$$НШ = БШ – РШ + ПРШ – ПРШР + ПРБ$$

каде:
НШ - настанати штети во набљудуваниот период,
БШ - бруто исплатени штети,
РШ - исплатени штети – дел од реосигурување и/или соосигурување,
ПРШ - промена во резервите за штети (настанати и пријавени, односно настанати но непријавени штети, вклучувајќи ги и директните трошоци),
ПРШР - промена во резервите за штети – дел од реосигурување и/или соосигурување,
ПРБ - промена во резервите за бонуси,

Заработена техничка премија (*ЗТП)* претставува:

$$ЗТП = (БПП – ППР – ППП + ПППР - ПНР) x КТП$$

каде:
ЗТП -заработена техничка премија,
БПП - бруто полисирана премија во набљудуваниот период,
ППР - полисирана премија предадена во реосигурување и/или соосигурување,
ППП - промена на бруто резервите за преносни премии,
ПППР - промена на резервите за преносни премии – дел од реосигурување и/или соосигурување,
ПНР - промена во резервите за неистечени ризици.
КТП - коефициент на техничка премија

1) **Просечен коефициент на штета** (*ПКШ)* во набљудуваниот период претставува аритметичка средина на годишните коефициенти на штета за истиот период.
2) **Техничка премија нето од реосигурување и/или соосигурување** претставува техничката премија од сопственото осигурително портфолио зголемена за техничката премија примена од соосигурување и намалена за техничката премија предадена во реосигурување и/или соосигурување.

3) **Исплатени штети нето од реосигурување и/или соосигурување** се бруто исплатените штети од сопственото портфолио зголемени за бруто исплатените штети по основ на применето соосигурување и намалени за исплатените штети–дел од реосигурување и/или соосигурување.
4) **Тековна година** е периодот од 1 јануари до 31 декември за годината за која се пресметува еквилизациона резерва.

3.2. Метод за пресметка на еквилизационата резерва

Еквилизационата резерва во однос на класата на осигурување од член (5) точка 14), како и за останатите класи на осигурување за кои Друштвото одлучило да издвојува еквилизациона резерва, се пресметува согласно следната методологија:

1) Еквилизационата резерва се пресметува врз основа на стандардното отстапување на годишните коефициенти на штета од просечниот коефициент на штета во набљудуваниот период за секоја класа на неживотно осигурување. Основа за пресметка на еквилизационата резерва е техничката премија нето од реосигурување и/или соосигурување остварена во набљудуваниот период и стандардната девијација.
2) Друштвото ја формира еквилизационата резерва согласно точките 7) , 8) и 9) од ова поглавје доколку стандардната девијација е најмалку 0,05 или годишниот коефициент на штета во набљудуваниот период најмалку еднаш е поголем од 1 (еден) за дадена класа на осигурување.
   Во случај да не се исполнети горните услови за формирање на еквилизационата резерва, износот на оваа резерва на крајот од пресметковниот период е нула.
3) Еквилизационата резерва се пресметува со состојба на ден 31 декември од тековната година (еднаш годишно).
4) Просечниот коефициент на штета (*ПКШ)* и стандардната девијација (*СД*) се пресметуваат со примена на следните формули за секоја класа на осигурување j:

$$ПКШ_j = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} ГКШ_{ij}$$, и

$$СД_{j(ГКШ_{ij})} = \sqrt{\frac{1}{n-1}\sum_{i=1}^{n}(ГКШ_{ij} - ПКШ_j)^2}$$

каде:
j - класа на осигурување (*j* = 1,2,3,.....18),
n - набљудуван период (*i* = 1,2,3,....n),
$ПКШ_j$ - просечен коефициент на штета за класа j во набљудуван период,
$СД_{j(КШ_{ij})}$ - стандардната девијација (отстапување) на примерокот за класата j,
$ГКШ_{ij}$ - годишен коефициент на штета за класата j во годината *i*.

5) Просечниот коефициент на штета и стандардната девијација се искажуваат како децимални броеви, заокружени на четири децимали.
6) Горната граница на обврската за формирање на еквилизационата резерва:
   1. кај осигурувањето на: кредити, гаранции, финансиски загуби и другите осигурувања на имот; претставува производ од трократната стандардна девијација и соодветната техничка премија нето од реосигурување и/или соосигурување остварена во тековната година,

2. кај осигурувањето на: имот од пожар и природни непогоди, шински возила, пловни објекти, воздухоплови, стока во превоз, како и кај општото осигурување од одговорност и осигурувањето од одговорност од употреба на воздухоплови; претставува производ од двократната стандардна девијација и соодветната техничка премија нето од реосигурување и/или соосигурување остварена во тековната година,
3. кај осигурувањето на моторни возила и осигурувањето од одговорност од употреба на моторни возила; претставува производ од 1½ стандардна девијација и соодветната техничка премија нето од реосигурување и/или соосигурување остварена во тековната година,
4. кај осигурувањето: од последици на несреќен случај, од одговорност од употреба на пловни објекти, на правна заштита, на туристичка помош, како и здравственото осигурување; претставува производ од една стандардна девијација и соодветната техничка премија нето од реосигурување и/или соосигурување остварена во тековната година.

7) Друштвото треба при секоја пресметка да ја зголеми вредноста на еквилизационата резерва за 3,5% од горната граница пресметана согласно одредбите од точка 6).
Друштвото треба при секоја пресметка дополнително да ја зголемува еквилизационата резерва за секоја класа на осигурување во која годишниот коефициент на штета е помал од просечниот коефициент на штета за истата класа на осигурување во набљудуваниот период. Дополнителното зголемување на еквилизационата резерва се пресметува како производ на разликата од просечниот коефициент на штета со годишниот коефициент на штета во набљудуваниот период и соодветната техничка премија нето од реосигурување и/или соосигурување остварена во тековната година.
Во случај разликата од просечниот коефициент на штета со годишниот коефициент на штета во набљудуваниот период да биде поголема од 0,07, дополнителното зголемување на еквилизационата резерва се пресметува така што соодветната техничка премија нето од реосигурување и/или соосигурување остварена во тековната година се множи со 0,07.

8) Друштвото треба кај секоја пресметка да ја намали еквилизационата резерва во секоја класа на осигурување во која годишниот коефициент на штета е поголем од просечниот коефициент на штета во набљудуваниот период за истата класа.
Намалувањето на еквилизационата резерва се пресметува како производ на разликата од годишниот коефициент на штета со просечниот коефициент на штета во набљудуваниот период со соодветната техничка премија нето од реосигурување и/или соосигурување остварена во тековната година за дадената класа на осигурување.
Намалувањето на еквилизационата резерва од претходниот став се врши после пресметаното зголемување на еквилизационата резерва по одредбите од точка 7).

9) Доколку при пресметката на еквилизационата резерва се добие дека нејзиниот износ е помал од нула, тогаш се зема дека вредноста на еквилизационата резерва е нула.
Доколку при пресметката на еквилизационата резерва се добие дека нејзиниот износ е поголем од горната граница пресметана согласно точка 6), тогаш се зема дека вредноста на еквилизационата резерва е еднаква на горната граница пресметана согласно точка 6).

10) Пресметката на годишните и просечните коефициенти на штета и стандардната девијација се искажуваат на образецот пКШ, кој е составен дел на овој правилник.
Пресметката на еквилизационата резерва се искажува на образецот пЕР, кој е составен дел на овој правилник.

4. Минимални стандарди, методи и правила за пресметка на други технички резерви

4.1. Основни одредби

1) Овие правила поблиску ги определуваат стандардите, критериумите и методите за пресметка на резервите за неистечени ризици.
2) Резервите за неистечени ризици се издвојуваат со цел да се покријат потенцијалните идни обврски од договорите за осигурување кои не се пресметани во резервите за преносни премии.
3) Резервите за неистечени ризици претставуваат дополнителни износи над резервите за преносни премии.
4) Резервите за неистечени ризици се пресметуваат поединечно, за секоја класа на осигурување.

4.2. Методи за пресметка на резервите за неистечени ризици

1) Резервите за неистечени ризици (РНР) за секоја класа на осигурување одделно се пресметуваат по една од следните формули:

   a) РНР = ОИШ + ОИТШ - РПП,

   каде што:
   ОИШ - очекувани идни штети,
   ОИТШ - очекувани идни трошоци за штети
   РПП - резерви за преносни премии,

   $$КТОШ = ТОШ / ЗТП$$

   КТОШ - коефициент на трошоци за обработка на штети
   ТОШ - трошоци за обработка на штети (директни и индиректни)
   ЗТП – заработена техничка премија

   $$ОИШ = РПП * ГКШ,$$

   $$ОИТШ = РПП * КТОШ,$$

   ГКШ – годишен коефициент на штета

   b) РНР=РПП*(ГКШ -1)

2) Друштвото издвојува резерва за неистечени ризици во износ кој е еднаков на збирот од резервите за неистечени ризици за сите класи на осигурување.
3) Во случај на негативен резултат од претходната точка, резервите за неистечени ризици се зема да бидат еднакви на нула.

5. Минимални стандарди, методи и правила за пресметка на математичката резерва

5.1. Основни одредби

1) Овие правила го определуваат начинот за пресметка на математичката резерва, математичката резерва - дел од реосигурување, дозволените методи, принципи и основи за пресметка на математичката резерва.

2) Математичката резерва нето од реосигурување и/или соосигурување се пресметува како збир од математичката резерва од сопственото осигурително портфолио и математичката резерва од применото соосигурително портфолио намален за математичката резерва пренесена во реосигурување и/или соосигурување.
3) Друштвото е должно да формира математичка резерва за сите договори за осигурување кај кои се кумулираат средства за штедење или средства за покривање на зголемениот ризик во наредните години од осигурителното покритие.
4) Математичката резерва треба да биде доволна за да овозможи исполнување на сите разумно предвидени обврски кои произлегуваат од договорите за осигурување, и тоа за сите склучени договори за осигурување за кои се однесуваат овие правила.

5.2. Принципи за пресметка на математичка резерва

1) Математичката резерва треба да биде пресметана со доволно претпазлива проспективна актуарска пресметка како разлика од сегашната вредност на сите идни обврски дефинирани со условите и договорот за осигурување за секој поединечен договор за осигурување, вклучувајќи ги:
   1. Гарантираните исплати на кои осигурениците имаат право, како и гарантираните откупни вредности,
   2. Бонуси и учество во добивката на кои осигурениците имаат право, поединечно или заедно со други осигуреници, без оглед на видот на тие бонуси,
   3. Сите права кои осигуреникот може да ги има врз основа на условите во договорите за осигурување, и
   4. Сите трошоци, како и провизии

   со сегашната вредност на сите идни обврски на осигуреникот/договорувач на осигурувањето (уплата на премии) по секој од тие договори за осигурување.
2) Доволно претпазливата пресметка треба да ги вклучи сите зголемувања во резервата поради штетните девијации на релевантните чинители во пресметката. При одредување на основата за пресметка треба да се земат сите околности кои можат да имаат влијание на промените и варирањето на податоците. Методот за пресметка на математичката резерва треба да ги земе предвид и вредностите на средствата во кои е вложена истата.
3) Математичката резерва по правило се пресметува поединечно за секој договор за осигурување. Употреба на актуарски пресметки за хомогена група на договори за осигурување може да се користи само ако добиениот резултат е приближно еднаков или поголем отколку при поединечната пресметка.
4) Доколку постои загарантирана откупна вредност, вредноста на математичката резерва за поединечниот договор, во секој момент треба да биде најмалку во висина на загарантираната откупна вредност во тој момент.
5) Доколку Друштвото пресметало негативна вредност на математичката резерва, тогаш Друштвото истата ја искажува како нулта вредност.
6) Во случај на договор за осигурување со учество во добивката, пресметката на математичката резерва може имплицитно во обзир да ги земе идните удели во добивката, според важечкиот метод на распределба на добивката. Основата за пресметката на математичката резерва треба да овозможи остварување на предвиденото учество во добивката.
7) Додатоците за идните трошоци можат да бидат имплицитни или експлицитни, но во секој случај не смеат да бидат помали од разумно проценетите релевантни идни трошоци.
8) Методот на пресметка на математичката резерва не смее да биде подложен на дисконтинуитет од година во година поради произволна промена на методите или основата за пресметка на математичката резерва. Овие барања не важат за промената на каматната стапка како последица од промената на пазарната каматна стапка, или за вистински промени на претпоставките за смртност.

9) За договорите за осигурување во кои обврските на Друштвото се изразени во странска валута, должно е да пресметува математичка резерва во истата валута, и да ја искажува во денари според средниот курс на Народна банка на Република Македонија на пресметковниот датум.
10) Друштвото треба да му овозможи на секој осигуреник/корисник на осигурување, односно договорувач на осигурување увид во основата и употребениот метод на пресметка на математичката резерва, вклучувајќи ја и резервата за учеството во добивката.

5.3. Методи за пресметка на математичката резерва кај осигурување на живот

1) Математичката резерва се пресметува со проспективна нето метода како разлика од:
   1. Сегашната вредност на сите идни обврски кои произлегуваат од договорите за осигурување и дефинираните услови на осигурување во нив, вклучувајќи ги осигурените суми на осигурување и учеството во добивката на кои осигурениците, поединечно или колективно, имаат право; независно како тие учества во добивката се опишани и независно од тоа дали е дадена гаранција за висината на учеството во добивката, со
   2. Сегашната вредност на сите идни уплати на техничка премија.
2) Кај договорите за осигурување каде траењето на осигурувањето е подолго од траењето на плаќање на премија, во пресметката на математичката резерва треба експлицитно да се вклучат идните административни трошоци.
3) Кај основните осигурувања на живот е дозволено намалување на математичката резерва за вистинските неамортизирани трошоци за стекнување (цилмеризација), при што стапката на цилмеризација не може да биде поголема од 3,5 % од договорената сума на осигурување, односно од годишниот износ на рента (во двата случаи не се вклучува добивката). Пресметаниот износ на неамортизираните трошоци за стекнување на осигурувањето треба да се искаже како прилог во финансиските и актуарските извештаи.
4) Техничката премија во пресметката на математичката резерва, дисконтирањето на неамортизираниот трошок за стекнување на осигурувањето, како и дисконтирањето на вредностите на идните обврски се пресметуваат врз основа на иста основа за пресметка на математичката резерва.
5) Техничката премија која се користи во пресметката на математичката резерва, зголемена за дозволениот годишен износ на цилмеризација, во никој случај не смее да биде поголема од 90 % од бруто полисираната премијата наведена во договорот за осигурување за периодот за кој е пресметана техничката премија. Во случај да не е задоволен условот од претходната реченица, во пресметката на математичката резерва наместо техничката премија зголемена за дозволениот износ на цилмеризација се зема 90 % од бруто полисираната премија. Во бруто полисираната премијата од претходните реченици не се вклучуваат доплатоците на основната премија, како што се доплатоци за плаќање на премијата за период помал од една година, фиксни трошоци по полиса и слично.
6) Во случај кога предвидените идни трошоци за постоечките договори за осигурување се поголеми од имплицитно вкалкулираните трошоци во пресметката на математичката резерва (разликата од бруто полисираната премијата и техничката премија која е користена во пресметката на математичката резерва зголемена за дозволениот износ на цилмеризација), Друштвото е должно да формира дополнителна резерва. Износот, како и претпоставките и методите за пресметка на дополнителната резерва се составен дел од актуарскиот извештај во делот на пресметката на математичката резерва.
7) За групни осигурувања заклучени со поединечни договори за осигурување, математичката резерва се пресметува според вистинската пристапна возраст на секој осигуреник.

8) Во случај ако за определени видови договори за осигурување, поради својствата на истите, не е можно да се користи нето проспективната метода за пресметка на математичката резерва, дозволено е користење на други методи согласно горенаведените принципи за пресметка на математичката резерва. Користениот метод, видовите договори и основата за пресметка на математичката резерва се составен дел на актуарскиот извештај.
9) Математичката резерва на денот на пресметката се добива со линеарна интерполација на математичката резерва пресметана на почетокот и на крајот од тековната година на осигурување, и не се коригира за преплатените или заостанатите рати од премијата на тој ден.

5.4. Таблици на веројатност

1) Изборот на таблиците на веројатност кои ќе се применуваат при пресметката на математичката резерва (како таблици на смртност, таблици на заболување, таблици на брачен статус, таблици на откажување од осигурување и слично) треба да биде прудентен. При пресметката треба да се земат предвид сите релевантни трендови во искуството на Друштвото и осигурителната индустрија во целина, очекуваните трендови, планираната политика на преземање во осигурување и сите други очекувани промени кои значајно можат да имаат влијание во резултатот од пресметката.
2) Кај договорите за осигурување кај кои претпоставката за намалување на смртноста ја зголемува математичката резерва, при одредување на смртноста во пресметката на математичката резерва треба да се примени соодветна корекција на идните намалувања на смртноста. Кај осигурувањата на живот кои го покриваат ризикот на смрт и здравствените осигурувања, при одредување на веројатноста на смртност и заболување треба да се земат предвид можните промени на ризикот од веќе познати болести чие влијание не е евидентирано во постоечките таблици на веројатност.
3) При избор на таблици на веројатност за пресметка на математичката резерва, по правило треба да се користат најновите службени таблици на веројатност и други статистички податоци објавени од надлежен орган во Република Македонија. По исклучок, може да се користат и други таблици на веројатност ако со нивна примена се обезбедува исполнување на сите обврски од договорот (вклучувајќи ја и откупната вредност), се обезбедува заштита на интересите на осигурениците или корисниците на осигурувањето, или се добива поголем износ на математичка резерва за целиот период на траење на договорот. Користените таблици на веројатност треба да бидат обелоденети во актуарскиот извештај.

5.5. Каматна стапка

1) Изборот на каматната стапка која се користи при пресметката на математичката резерва мора да се одреди претпазливо и истата треба да овозможи сигурна исплата на осигурената договорена сума на осигурениците. При изборот на каматната стапка треба да се земе предвид сигурноста на депонираните и инвестираните средства од математичката резерва, како и висината на остварениот принос од истите.
2) Каматната стапка која се користи при пресметката на математичка резерва не смее да биде повисока од просечниот принос кој Друштвото го остварило од вложувањата на средствата кои ја покриваат математичката резерва во претходните три години.
3) Агенцијата ќе ја намали каматната стапка во случај на значителен пад на приносот на пазарот на државните хартии од вредност и ќе ја утврди највисоката каматна стапка за наредниот период.

6. Методи за пресметка на математичката резерва во осигурување на живот каде инвестициониот ризик е на товар на осигуреникот

1) За осигурувањата на живот каде инвестициониот ризик е на товар на осигуреникот се пресметува математичка резерва за покривање на ризикот смрт, за трошоците за вршење на дејноста, како и за сите други ризици кои произлегуваат од гарантираните исплати поврзани со доспеаноста, гарантираните откупни вредности или слично. Основните одредби, принципи и методите за пресметка на математичката резерва кај договори за осигурување на живот каде инвестициониот ризик е на товар на осигуреникот, во потполност и соодветно се применуваат и на пресметката на оваа математичка резерва.
2) За осигурувањата на живот каде инвестициониот ризик е на товар на осигуреникот, покрај горенаведената математичка резерва, се формира и посебна резерва за исплата на договорената гарантирана сума директно поврзана за вредноста на вложувањето.
3) Кога исплатата на осигурената сума со договорот за осигурување е директно поврзана со вредноста на единицата од инвестицискиот фонд или за вредноста на имотот содржан во инвестицискиот фонд, посебната резерва за овие исплати треба да биде искажана приближно со вредноста на тие единици или со вредноста на имотот.
4) Кога исплатата на осигурената сума со договорот за осигурување е директно поврзана со индексот на акциите или некоја друга референтна вредност, посебната резерва за овие исплати треба да биде искажана приближно со вредноста на тие единици кои ја претставуваат референтната вредност.
5) Вредноста на посебната резерва од точките 3) и 4) се пресметува како производ на:
   1. Бројот на доделените единици на договорот за осигурување , и
   2. Соодветната вредност на единицата или, во случај единиците да не се одредени, со вредноста на наведената мерка во договорот како еквивалентна на единица вредност на денот на вреднувањето.
6) За осигурувањата на живот каде инвестициониот ризик е на товар на осигуреникот не е дозволено намалување на посебната резерва за вистинските неамортизирани трошоци за стекнување.

Образец **пКШ**

Годишни просечни коефициенти на штета и стандардна девијација

Ред. бр.	Класа на осигурување (j)	Годишен коефициент на штета ($ГКШ_{ij}$) за годината i					Просечен коефициент на штета за разгледуваниот период	Стандардна девијација
		n-4	n-3	n-2	n-1	n	$ПКШ_j$	$СД_j(ГКШ_{ij})$
		1	2	3	4	5	6	7
01	Осигурување од последици на несречен случај - незгода							
02	Здравствено осигурување							
03	Осигурување на моторни возила (каско)							
04	Осигурување на шински возила (каско)							
05	Осигурување на воздухоплови (каско)							
06	Осигурување на пловни објекти (каско)							
07	Осигурување на стока во превоз (карго)							
08	Осигурување на имот од пожар и природни непогоди							
09	Други осигурувања на имот							
10	Осигурување од одговорност од употреба на моторни возила							
11	Осигурување од одговорност од употреба на воздухоплови							
12	Осигурување од одговорност од употреба на пловни објекти							
13	Општо осигурување од одговорност							
14	Осигурување на кредити							
15	Осигурување на гаранции							
16	Осигурување од финансиски загуби							
17	Осигурување на правна заштита							
18	Осигурување на туристичка помош							

Напомена: Во овој образец со годишни коефициенти на штета, секоја наредна година се додава годишниот коефициент на штета од тековната година и, ако е надминат разгледуваниот период од пет години се отстранува најстариот годишен коефициент на штета.

Потоа се пресметува просечен коефициент на штета за разгледуваниот период (колона 6) и стандардната девијација (колона 7).

Доколку заработената техничка премија во некоја година е еднаква на нула (0), тогаш за годишен коефициент на штета за таа година се зема вредност нула (0).

Изготвил

Овластен актуар

Одговорно лице

Образец **пЕР**

Пресметка на еквилизационата резерва

Ред. бр.	Класа на осигурување (j)	Техничка премија-нето од реосигурување и/или соосигурување за тековната година	Стандардна девијација $СД_j(ГКШ_{ij})$	Број на стандардни отстапувања	Горна граница на обврската за формирање на еквилизациона резерва	Просечен коефициент на штета за разгледуваниот период $ПКШj$	Годишен коефициент на штета за тековната година $ГКШj$	Состојба на еквилизационата резерва на почетокот на тековната година	Зголемување на резервата	Дополнително зголемување на резервата	Намалување на резервата	Состојба на резервата на крајот на тековната година
		1	**2**	**3**	**4=1x2x3**	**5**	**6**	**7**	**8=0,035*4**	**9**	**10**	**11=7+8+9-10**
01	Осигурување од последици на несречен случај - незгода			1								0
02	Здравствено осигурување			1								0
03	Осигурување на моторни возила (каско)			1,5								0
04	Осигурување на шински возила (каско)			2								0
05	Осигурување на воздухоплови (каско)			2								0
06	Осигурување на пловни објекти (каско)			2								0
07	Осигурување на стока во превоз (карго)			2								0
08	Осигурување на имот од пожар и природни непогоди			2								0
09	Други осигурувања на имот			3								0
10	Осигурување од одговорност од употреба на моторни возила			1,5								0
11	Осигурување од одговорност од употреба на воздухоплови			2								0
12	Осигурување од одговорност од употреба на пловни објекти			1								0
13	Општо осигурување од одговорност			2								0
14	Осигурување на кредити			3								0
15	Осигурување на гаранции			3								0
16	Осигурување од финансиски загуби			3								0
17	Осигурување на правна заштита			1								0
18	Осигурување на туристичка помош			1								0
ВКУПНО		0	xxx	xxx	xxx	xxx	xxx	0	xxx	xxx	xxx	0

Изготвил

Овластен актуар

Одговорно лице

3355.

Врз основа на член 139, став (2) а во врска со член 138, став (1) од Законот за супервизија на осигурување („Службен весник на РМ“ бр. 27/2002, 84/2002, 98/2002, 33/04, 88/05, 79/07, 8/08, 88/08, 56/09 и 67/10), Советот на експерти на Агенцијата за супервизија на осигурување, донесе

П Р А В И Л Н И К ЗА ПОТРЕБНАТА ДОКУМЕНТАЦИЈА ЗА ДОБИВАЊЕ ЛИЦЕНЦА ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН БРОКЕР

Општи одредби

Член 1

Со овој Правилник се пропишува потребната документација за добивање лиценца за осигурителен брокер од страна на Агенцијата за супервизија на осигурување (во натамошниот текст: Агенцијата) согласно Законот за супервизија на осигурување.

Потребна документација која се приложува кон барањето за добивање лиценца за осигурителен брокер

Член 2

(1) За издавање лиценца за осигурителен брокер до Агенцијата се доставува барање за добивање лиценца за осигурителен брокер на соодветен пропишан образец даден во Прилог 1 од овој Правилник.

(2) Кон барањето од став (1) на овој член лицето ја доставува и следната документација:

1. лична карта или пасош;
2. уверение за положен стручен испит за осигурителен брокер;
3. потврда за стекнато најмалку едногодишно работно искуство во областа на осигурувањето или посредување во осигурувањето;
4. диплома или уверение за завршено средно или друг повисок степен на образование;
5. уверение за неосудуваност издадено од надлежен судски орган во Република Македонија;
6. уверение за неизречена мерка забрана за вршење професија, дејност или должност издадено од надлежен судски орган во Република Македонија;
7. изјава дека лицето не извршувало функција на лице со посебни права и одговорности во друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво или друго правно лице над кое е отворена стечајна постапка;
8. доказ за платен надоместок за издавање лиценца за осигурителен брокер согласно Тарифникот на Агенцијата.

(3) Покрај документацијата од став (2) на овој член, странските државјани до Агенцијата се должни да ја достават и следната документација:

1. потврда за престој и дозвола за работа во Република Македонија; и
2. доказ дека лицето го познава македонскиот јазик и неговото кирилично писмо (странските државјани ова го докажуваат со потврда за знаење на македонски јазик издадена од надлежна институција во РМ).

Одлучување по барањето за добивање лиценца за осигурителен брокер

Член 3

(1) При одлучувањето по барањето од член 2 став (1) од овој Правилник, Агенцијата оценува дали лицето ги исполнува условите предидени во Законот за супервизија на осигурување.

(2) Врз основа на оценката од став (1) на овој член, Агенцијата донесува решение за издавање лиценца за осигурителен брокер во рок од 30 дена од денот на поднесување на барањето со комплетна документација согласно член 224 став (2) од Законот за супервизија на осигурување.

Форма на доставување на документација

Член 4

(1) Документацијата од член 2 став (2) од овој Правилник, која се доставува кон барањето за издавање на лиценца треба да биде во оригинал или копија заверена кај овластено лице (нотар). Доколку документот што треба да се достави е на друг јазик, заедно со оригиналот односно нотарски заверената копија се доставува и превод на македонски јазик, преведен од овластен судски преведувач и заверен кај овластено лице (нотар).

(2) Сите документи, потврди и изјави кои се дел од документацијата која се доставува кон барањето за издавање лиценца не смеат да бидат постари од шест месеци пред денот на поднесувањето на барањето за издавање лиценца.

(3) Потврдата за стекнато најмалку едногодишно работно искуство во областа на осигурувањето или посредување во осигурувањето наведена во член 2 став (2) точка 3 од овој Правилник треба да биде издадена од друштво за осигурување, друштво за застапување во осигурувањето односно осигурително брокерско друштво и во истата треба да бидат наведени податоци за правниот однос меѓу барателот и друштвото (работен однос, договор за застапување или друг правен однос), видови на работи кои ги извршувал барателот и периодот на извршување на истите (почеток и крај на работниот односно друг правен однос).

(4) Агенцијата го разгледува барањето за издавање лиценца од член 2 став (1) од овој Правилник со комплетна документација. Под комплетна документација се подразбира документацијата пропишана со член 2 став (2) од овој Правилник.

Завршни одредби

Член 5

(1) Овој Правилник влегува во сила осум дена од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија”.

Бр. 0101-2081/2
11 ноември 2010 година
Скопје

Претседател
на Советот на експерти,
д-р **Климе Попоски**, с.р.

АГЕНЦИЈА ЗА СУПЕРВИЗИЈА НА ОСИГУРУВАЊЕ

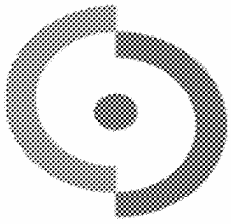

БАРАЊЕ
ЗА ДОБИВАЊЕ ЛИЦЕНЦА ЗА ОСИГУРИТЕЛЕН БРОКЕР

Име и презиме на барателот
Датум и место на раѓање
ЕМБГ Број на лична карта
Државјанство:
Адреса на живеење (од л.к)
Тел: Факс:
E-mail
Занимање:
Степен и назив на стручна подготовка
Вработен

Јас_____(име и презиме на физичкото лице) изјавувам, под целосна морална, материјална и кривична одговорност дека:

1) податоците и информациите што ги содржи ова барање како и целата документација која ја доставувам кон барањето за издавање лиценца за осигурителен брокер, се точни и не содржат фалсификувани податоци и документи.
2) во случај на промена на моите лични (во кои се содржат и адресни) податоци во рок од 3 работни дена од настанувањето на промената ќе ја известам Агенцијата. Во спротивно, секоја достава од страна на Агенцијата до кандидатот се смета дека е уредно извршена на адресата наведена во пријавата;
3) ќе обезбедам почитување на донесените законски и подзаконски акти и супервизорските стандарди од страна на Агенцијата, спроведување на мерките изречени од страна на Агенцијата и ќе ги доставам сите податоци и информации побарани од страна на Агенцијата за вршење ефикасна супервизија.

Согласен/на сум моите лични податоци наведени во ова барање да бидат регистрирани, обработувани, ажурирани и објавувани за потребите на Агенцијата

Запознаен/на сум дека податоците наведени во ова барање се заштитени согласно Законот за заштита на личните податоци и истите ќе се користат согласно важечката законска регулатива.

Во Скопје на _____ година
Потпис на барателот_____

3356.

Врз основа на член 134-г став 4 а во врска со член 134-в став 2 од Законот за супервизија на осигурување („Службен весник на РМ бр. 27/2002, 84/2002, 98/2002, 33/04, 88/05, 79/07, 08/08, 88/08, 56/09 и 67/10), Советот на експерти на Агенцијата за супервизија на осигурување донесе

П Р А В И Л Н И К ЗА ПОТРЕБНАТА ДОКУМЕНТАЦИЈА ЗА ДОБИВАЊЕ ЛИЦЕНЦА ЗА ЗАСТАПНИК ВО ОСИГУРУВАЊЕТО

Општи одредби

Член 1

Со овој Правилник се пропишува потребната документација за добивање лиценца за застапник во осигурувањето од страна на Агенцијата за супервизија на осигурување (во натамошниот текст: Агенцијата) согласно Законот за супервизија на осигурување.

Потребна документација која се приложува кон барањето за добивање лиценца за застапник во осигурувањето

Член 2

(1) За издавање лиценца за застапник во осигурувањето до Агенцијата се доставува барање за добивање лиценца за застапник во осигурувањето на соодветен пропишан образец даден во Прилог 1 од овој Правилник.

(2) Кон барањето од став (1) на овој член лицето ја доставува и следната документација:

1. лична карта или пасош;
2. уверение за положен стручен испит за застапник во осигурувањето;
3. диплома или уверение за завршено средно или друг повисок степен на образование;
4. уверение за неосудуваност издадено од надлежен судски орган во Република Македонија;
5. уверение за неизречена мерка забрана за вршење професија, дејност или должност издадено од надлежен судски орган во Република Македонија;
6. изјава дека лицето не извршувало функција на лице со посебни права и одговорности во друштво за осигурување, осигурително брокерско друштво или друго правно лице над кое е отворена стечајна постапка;
7. договор за застапување во осигурувањето склучен со друштво за осигурување; и
8. доказ за платен надоместок за издавање лиценца за застапник во осигурувањето согласно Тарифникот на Агенцијата.

(3) Покрај документацијата од став 2 на овој член, странските државјани до Агенцијата се должни да ја достават и следната документација:

1. потврда за престој и дозвола за работа во Република Македонија; и
2. доказ дека лицето го познава македонскиот јазик и неговото кирилично писмо (странските државјани ова го докажуваат со потврда за знаење на македонски јазик издадена од надлежна институција во РМ).

Одлучување по барањето за добивање лиценца за застапник во осигурувањето

Член 3

(1) При одлучувањето по барањето од член 2 став (1) од овој Правилник, Агенцијата оценува дали лицето ги исполнува условите предвидени во Законот за супервизија на осигурување.

(2) Врз основа на оценката од став (1) на овој член, Агенцијата донесува решение за издавање лиценца за застапник во осигурувањето во рок од 30 дена од денот на поднесување на барањето со комплетна документација согласно член 224 став 2 од Законот за супервизија на осигурување.

Форма на доставување на документација

Член 4

(1) Документацијата од член 2 став (2) од овој Правилник, која се доставува кон барањето за издавање на лиценца треба да биде во оригинал или копија заверена кај овластено лице (нотар). Доколку документот што треба да се достави е на друг јазик, заедно со оригиналот односно нотарски заверената копија се доставува и превод на македонски јазик, преведен од овластен судски преведувач и заверен кај овластено лице (нотар).

(2) Сите документи, потврди и изјави кои се дел од документацијата која се доставува кон барањето за издавање лиценца не смеат да бидат постари од шест месеци пред денот на поднесувањето на барањето за издавање лиценца.

(3) Агенцијата го разгледува барањето за издавање лиценца од член 2 став (1) од овој Правилник со комплетна документација. Под комплетна документација се подразбира документацијата пропишана со член 2 став (2) од овој Правилник.

Завршни одредби

Член 5

(1) Овој Правилник влегува во сила осум дена од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија".

Бр. 0101-2081/3
11 ноември 2010 година
Скопје

Претседател
на Советот на експерти,
д-р **Климе Попоски**, с.р.

АГЕНЦИЈА ЗА СУПЕРВИЗИЈА НА ОСИГУРУВАЊЕ

БАРАЊЕ
ЗА ДОБИВАЊЕ ЛИЦЕНЦА ЗА ЗАСТАПНИК ВО ОСИГУРУВАЊЕТО

Име и презиме на барателот
Датум и место на раѓање
ЕМБГ
Број на лична карта
Државјанство:
Адреса на живеење (од л.к)
Тел: Факс:
E-mail Занимање:
Степен и назив на стручна подготовка
Вработен

Јас_____(име и презиме на физичкото лице) изјавувам, под целосна морална, материјална и кривична одговорност дека:

1) податоците и информациите што ги содржи ова барање како и целата документација која ја доставувам кон барањето за издавање лиценца за застапник во осигурувањето, се точни и не содржат фалсификувани податоци и документи.
2) во случај на промена на моите лични (во кои се содржат и адресни) податоци во рок од 3 работни дена од настанувањето на промената ќе ја известам Агенцијата. Во спротивно, секоја достава од страна на Агенцијата до кандидатот се смета дека е уредно извршена на адресата наведена во пријавата;
3) ќе обезбедам почитување на донесените законски и подзаконски акти и супервизорските стандарди од страна на Агенцијата, спроведување на мерките изречени од страна на Агенцијата и ќе ги доставам сите податоци и информации побарани од страна на Агенцијата за вршење ефикасна супервизија.

Согласен/на сум моите лични податоци наведени во ова барање да бидат регистрирани, обработувани, ажурирани и објавувани за потребите на Агенцијата

Запознаен/на сум дека податоците наведени во ова барање се заштитени согласно Законот за заштита на личните податоци и истите ќе се користат согласно важечката законска регулатива.

Во Скопје на _____ година
Потпис на барателот_____

ФОНД ЗА ЗДРАВСТВЕНО ОСИГУРУВАЊЕ НА МАКЕДОНИЈА

3357.

Врз основа на член 56, став 1, точка 2 од Законот за здравственото осигурување („Службен весник на Република Македонија“ бр.25/2000, 34/2000, 96/2000, 50/2001, 11/2002, 31/2003, 84/2005, 37/2006, 18/2007, 36/2007, 82/2008, 98/2008, 6/2009, 67/2009 и 50/2010), Управниот одбор на Фондот за здравствено осигурување на Македонија, на седницата одржана на 7 септември 2010 година, донесе

СТАТУТАРНА ОДЛУКА ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ НА СТАТУТОТ НА ФОНДОТ ЗА ЗДРАВСТВЕНО ОСИГУРУВАЊЕ НА МАКЕДОНИЈА

Член 1

Во Статутот на Фондот за здравствено осигурување на Македонија („Службен весник на Република Македонија“ број 85/07) во членот 9 по зборот „членови“ запирката се заменува со точка, а зборовите: до крајот на реченицата се бришат.

Член 2

Во член 15, во ставот 2, зборовите: „или странско“ се бришат.

Член 3

Во член 17, во ставот 1, зборовите: „и во меѓународно јавно гласило“ се бришат.

Член 4

Оваа статутарна одлука влегува во сила осмиот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“, а ќе се објави по добивањето на согласност од Владата на Република Македонија.

Бр. 02-12631/12
7 септември 2010 година
Скопје

Управен одбор
Претседател,
Елена Трпковска, с.р.

КОМОРА НА ИЗВРШИТЕЛИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

3358.

Врз основа на член 34 став 5 од Законот за извршување („Службен весник на РМ” бр. 35/2005, 50/06, 129/06, 8/08, 83/09, 50/10 и 83/10), Комората на извршители на РМ на ден 29.11.2010 година, го донесе следново

Р Е Ш Е Н И Е ЗА ОПРЕДЕЛУВАЊЕ НА ДЕНОТ ЗА ОТПОЧНУВАЊЕ СО РАБОТА НА ИЗВРШИТЕЛОТ

Сузана Гилевска, со живеалиште во Битола на ул. „Цар Самоил” бр. 244, именувана за подрачјето на Основен суд Битола и Основен суд Ресен, датумот 10.12.2010 година, се определува како ден за отпочнување со работа како извршител.

Ова решение влегува во сила со денот на донесувањето, а ќе се достави до извршителот.

Ова решение се објавува во „Службен весник на Република Македонија“.

Образложение

На ден 17.08.2010 година лицето Сузана Гилевска беше именувано за извршител за подрачјето на Основен суд Битола и Основен суд Ресен, поради што Комората на извршители на РМ, врз основа на член 34 став 5 од Законот за извршување („Службен весник на РМ” бр. 35/2005, 50/06, 129/06, 8/08, 83/09, 50/10 и 83/10), одлучи како во изреката на ова решение.

Бр. 01-1772
29 ноември 2010 година
Скопје

Комора на извршители
на Република Македонија
Претседател,
Антонио Коштанов, с.р.

ДИРЕКЦИЈА ЗА ЗАШТИТА НА ЛИЧНИ ПОДАТОЦИ

3359.

Врз основа на член 45-а ставови 2 и 9 од Законот за заштита на личните податоци („Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/05, 103/08 и 124/10), директорот на Дирекцијата за заштита на личните податоци, донесе

П Р А В И Л Н И К ЗА ФОРМАТА И СОДРЖИНАТА НА ПОКАНАТА ЗА ЕДУКАЦИЈА, НАЧИНОТ НА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ЕДУКАЦИЈАТА, КАКО И НАЧИНОТ НА ВОДЕЊЕ НА ЕВИДЕНЦИЈА ЗА СПРОВЕДЕНАТА ЕДУКАЦИЈА

I. ОПШТА ОДРЕДБА

Член 1

Со овој правилник се пропишува формата и содржината на поканата за едукација, начинот на спроведување на едукацијата, како и начинот на водење на евиденција за спроведената едукација.

II. ФОРМА И СОДРЖИНА НА ПОКАНАТА ЗА ЕДУКАЦИЈА

Член 2

(1) На контролорот, односно обработувачот правно лице или физичко лице кои се повикуваат на едукација им се врачуваат покани на образец со формат А4, кои се дадени во прилог број 1 и прилог број 2 и се составен дел на овој правилник.

(2) Поканата за едукација за контролор, односно обработувач правно лице содржи:

- Назив и седиште на правното лице;
- Име и презиме на лицето кое се едуцира;
- Контакт телефон или електронска пошта;
- Предмет на едукација во смисла на член 45-а став 1 од Законот за заштита на личните податоци;
- Датум и место на едукација;
- Место за печат и потпис на инспекторот за заштита на личните податоци и
- Забелешка.

(3) Поканата за едукација за контролор, односно обработувач физичко лице содржи:

- Име и презиме на физичкото лице кое се повикува на едукација;
- Адреса на живеење;
- Контакт телефон или електронска пошта;
- Предмет на едукација во смисла на член 45-а став 1 од Законот за заштита на личните податоци;
- Датум и место на едукација;
- Место за печат и потпис на инспекторот за заштита на личните податоци и
- Забелешка.

(4) Во Поканата од ставовите (2) и (3) на овој член е содржана и напомена дека согласно одредбите на член 45-а став 5 од Законот за заштита на личните податоци, доколку контролорот, односно обработувачот не се јави на едукацијата, ќе се смета дека едукацијата е спроведена.

III. НАЧИН НА СПРОВЕДУВАЊЕ НА ЕДУКАЦИЈАТА

Член 3

(1) Поканата за едукација се предава на контролорот, односно обработувачот при вршењето на инспекцискиот надзор, кога се констатирани неправилности во работењето.

(2) Инспекторот за заштита на личните податоци обезбедува доказ дека прекршителот уредно ја примил поканата за едукација.

(3) Едукацијата ја врши инспекторот за заштита на личните податоци кој ја утврдил потребата од истата врз основа на констатираните неправилности во работењето.

(4) Едукацијата може да се спроведе на еден од следните начини:

а) презентации во печатена или електронска форма;

б) презентирање преку составување на обрасци или

в) тековно објавување на едукативни материјали од областа на заштитата на личните податоци во печатена или електронска форма (списанија, брошури или медиуми).

(5) Во случај на оправдани причини, доколку инспекторот за заштита на личните податоци не е во можност да ја изврши едукацијата, директорот на Дирекцијата за заштита на личните податоци ќе определи друг инспектор за спроведување на едукацијата.

(6) По извршената едукација, лицето кое се едуцира се внесува во евиденцијата за спроведената едукација од страна на инспекторот за заштита на личните податоци.

(7) Инспекторот за заштита на личните податоци задолжително на крајот на тековниот месец доставува месечни извештаи од спроведената едукација до директорот на Дирекцијата за заштита на личните податоци.

IV. ЕВИДЕНЦИЈА ЗА СПРОВЕДЕНАТА ЕДУКАЦИЈА

Член 4

(1) Инспекторот за заштита на личните податоци води евиденција за спроведената едукација во електронска форма, која е дадена во Прилог број 3 и е составен дел од овој правилник.

(2) Евиденцијата за спроведената едукација особено содржи:

- Реден број;
- Број и датум на поканата за едукација;
- Датум и место на едукацијата;
- Учесник на едукацијата;
- Име и презиме на инспекторот за заштита на личните податоци кој ја извршил едукацијата;
- Предмет на едукација во смисла на член 45-а став 1 од Законот за заштита на личните податоци;
- Број и датум на записник врз основа на кој се врши едукацијата и
- Забелешка.

V. ЗАВРШНА ОДРЕДБА

Член 5

Овој правилник влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 02-1580/1
6 декември 2010 година
Скопје

Директор,
Димитар Ѓеорѓиевски, с.р.

Прилог број 1

ПОКАНА ЗА ЕДУКАЦИЈА

До _____

назив на контролорот, односно обработувачот- правно лице

Лицето _____ од контролорот, односно обработувачот _____ _____, со седиште _____, контакт телефон или електронска пошта _____.

Предмет на едукација во смисла на член 45-а став 1 од Законот за заштита на личните податоци: _____ _____ _____ _____ _____.

Забелешка: _____ _____ _____.

Датум:_____

Место:_____

Инспектор за заштита на личните податоци,

М.П. _____

Напомена: Согласно член 45-а став 5 од Законот за заштита на личните, доколку контролорот, односно обработувачот не се јават на едукацијата, ќе се смета дека едукацијата е спроведена.

Прилог број 2

ПОКАНА ЗА ЕДУКАЦИЈА

До _____

име и презиме на физичкото лице

Лицето _____, со адреса на живеење ул. _____, број _____ _____ контакт телефон или електронска пошта _____ _____.

Предмет на едукација во смисла на член 45-а став 1 од Законот за заштита на личните податоци: _____ _____ _____ _____.

Забелешка: _____ _____ _____.

Датум: _____

Место: _____

Инспектор за заштита на личните податоци,

М.П. _____

Напомена: Согласно член 45-а став 5 од Законот за заштита на личните податоци, доколку контролорот, односно обработувачот не се јават на едукацијата, ќе се смета дека едукацијата е спроведена.

Прилог број 3

ЕВИДЕНЦИЈА ЗА СПРОВЕДЕНАТА ЕДУКАЦИЈА

Реден број	1.		
Број и датум на пријавата за едукација	2.		
Датум и место на едукацијата	3.		
Учесник на едукацијата	4.		
Име и презиме на инспекторот за заштита на личните податоци кој ја извршил едукацијата	5.		
Предмет на едукација во смисла на член 45-а став 1 од Законот за заштита на личните податоци	6.		
Број и датум на записник врз основа на кој се врши едукацијата	7.		
Забелешка	8.		

3360.

Врз основа на член 9-б став 5 од Законот за заштита на личните податоци („Службен весник на Република Македонија“ број 7/05, 103/08 и 124/10), директорот на Дирекцијата за заштита на личните податоци, донесе

П Р А В И Л Н И К ЗА СОДРЖИНАТА И ФОРМАТА НА АКТОТ ЗА НАЧИНОТ НА ВРШЕЊЕ НА ВИДЕО НАДЗОР

I. ОПШТИ ОДРЕДБИ

Член 1

Со овој правилник се пропишува содржината и формата на актот за начинот на вршење на видео надзор.

Член 2

Одредбите од овој правилник се применуваат и при обработка на личните податоци преку вршење на видео надзор од страна на обработувачот на збирка на лични податоци.

II. СОДРЖИНА И ФОРМА НА АКТОТ ЗА НАЧИНОТ НА ВРШЕЊЕ НА ВИДЕО НАДЗОР

Содржина на актот

Член 3

Актот за начинот на вршење на видео надзор содржи: правен основ за неговото донесување, наслов на актот, основни одредби со опис на системот за вршење на видео надзор, цел, односно цели на обработка на личните податоци, категории на лични податоци, давање и пренос на лични податоци обработени преку системот за вршење видео надзор, технички и организациски мерки за обезбедување тајност и заштита на обработката на личните податоци преку системот за вршење на видео надзор, овластени лица за обработка на лични податоци преку системот за вршење на видео надзор, изјава за тајност и заштита на обработката на личните податоци преку системот за вршење на видео надзор, рок на чување на снимките од видео надзорот, известување за вршење на видео надзор, технички спецификации на опремата, план каде е поставен системот за вршење на видео надзор и преодни и завршни одредби.

Правен основ

Член 4

Во правниот основ за донесување на актот за начинот на вршење на видео надзор, се наведува членот од Законот за заштита на личните податоци или друг закон кој е основ за донесување на актот, бројот на Службениот весник на Република Македонија каде е објавен законот, кој го донесува актот, како и датумот на неговото донесување.

Наслов на актот

Член 5

Насловот на актот за начинот на вршење на видео надзор е „Правилник за начинот на вршење на видео надзор на _____ (назив на контролорот)“.

Основни одредби со опис на системот за вршење на видео надзор

Член 6

Во основните одредби се утврдува краток опис на содржината на актот за начинот на вршење на видео надзор со опис на системот за вршење на видео надзор.

Цел, односно цели на обработка на личните податоци

Член 7

(1) Во актот за начинот на вршење на видео надзор се утврдува целта, односно целите за обработка на личните податоци преку вршењето на видео надзор во смисла на одредбите од член 9-б став 1 од Законот за заштита на личните податоци.

(2) Контролорот задолжително врши анализа на целта, односно целите за која се поставува видео надзорот пред започнување на процесот за воспоставување на систем за вршење на видео надзор.

(3) Анализата од ставот (2) на овој член ги содржи причините за поставување на видео надзорот со образложение на потребата за исполнување на целта, односно целите во смисла на одредбите од член 9-б став 1 од Законот за заштита на личните податоци, како и опис на недвижните и движните ствари кои ќе се заштитуваат со поставувањето на видео надзор.

(4) Контролорот врши периодична оценка на постигнатите резултатите од системот за вршење видео надзор на секои две години, а особено за:

- понатамошната потреба од користење на системот за вршење на видео надзор;
- целта, односно целите за вршење на видео надзор и
- можните технички решенија за замена на системот за вршење на видео надзор.

(5) Од извршената оценка од став (4) на овој член контролорот изработува извештај кој е составен дел на документацијата за воспоставување на системот на вршење на видео надзор.

(6) Во извештајот од ставот (5) на овој член се внесуваат и статистички показатели за пристапот до снимките направени при вршење на видео надзорот, како и начинот на искористување на снимките.

Категории на лични податоци, давање и пренос на лични податоци обработени преку системот за вршење на видео надзор

Член 8

Во актот за начинот на вршење на видео надзор се определуваат категориите на лични податоци кои што ќе бидат предмет на обработка, можноста за давање на лични податоци на користење, како и преносот на личните податоци обработени преку системот за вршење на видео надзор.

Технички и организациски мерки за обезбедување тајност и заштита на обработката на личните податоци преку системот за вршење на видео надзор

Член 9

(1) Контролорот задолжително ги определува техничките и организациските мерки за обезбедување тајност и заштита на обработката на личните податоци преку системот за вршење на видео надзор, согласно

Правилникот за техничките и организациските мерки за обезбедување тајност и заштита на обработката на личните податоци, со давање на опис за преземените технички и организациски мерки.

(2) За пристапот и увидот до личните податоци обработени преку системот за вршење на видео надзор контролорот задолжително води евиденција, која особено ги содржи следните податоци:

- Име и презиме на овластеното лице;
- Датум и време на пристапување;
- Цел за пристапување;
- Датум и час на направената снимка кон која се пристапува;
- Датум и време, назив и седиште на корисникот на кого му е дадена снимката од видео надзорот;
- Вид на медиумот во кој е содржана снимката од видео надзорот и
- Други податоци согласно член 27 од Правилникот за техничките и организациските мерки за обезбедување тајност и заштита на обработката на личните податоци.

Овластени лица за обработка на лични податоци преку системот за вршење на видео надзор

Член 10

(1) Пристап и увид до личните податоци обработени преку системот за вршење на видео надзор имаат само овластени лица од страна на контролорот.

(2) Овластените лица за обработка на личните податоци преку системот за вршење на видео надзор пред нивното отпочнување со работа своерачно потпишуваат Изјава за тајност и заштита на обработката на личните податоци преку системот за вршење на видео надзор која претставува составен дел на актот за начинот на вршење на видео надзорот.

(3) Образецот на Изјавата од ставот (2) на овој член е составен дел на овој правилник (Образец 1).

Рок на чување на снимките од видео надзорот

Член 11

(1) Снимките направени при вршење на видео надзорот се чуваат до исполнување на целта, односно целите за кои се врши, но не подолго од 30 дена при што истите по истекот на рокот автоматски се бришат од медиумот на кој што се чуваат.

(2) Снимките од видео надзорот може да се чуваат подолг временски период од периодот наведен во ставот (1) на овој член ако е потребно согласно закон, но не подолго до исполнување на целта, односно целите.

Известување за вршење на видео надзор

Член 12

(1) Контролорот на видливо и јасно место истакнува известување дека се врши видео надзор во смисла на одредбите на член 9-а од Законот за заштита на личните податоци кое е составен дел на актот за начинот на вршење на видео надзор.

(2) Образецот на известувањето од ставот (1) на овој член е составен дел на овој правилник (Образец 2).

Технички спецификации на опремата

Член 13

Контролорот задолжително ја определува техничката спецификација на опремата со која ќе се врши видео надзор, особено бројот на камерите, резолуцијата и квалитетот на сликата, видот на камерите, бројот и идентификацијата на работните станици со кои се пристапува до системот за видео надзор, како и бројот и идентификацијата на опремата со која се врши видео надзорот.

План каде е поставен системот за вршење на видео надзор

Член 14

(1) Во Планот каде е поставен системот за вршење на видео надзор графички се прикажува начинот на поставеноста на видео камерите, просторот каде се врши видео надзорот, аголот на покриеност на просторот опфатен со видео надзорот, како и карта со локациите на местата каде што се поставени камерите.

(2) Планот од ставот (1) на овој член треба да претставува составен дел на актот за начинот на вршење на видео надзор.

Преодни и завршни одредби

Член 15

Преодните и завршните одредби се состојат од два члена од кој во првиот се наведува престанокот на важноста на претходниот акт и неговите изменувања и/или дополнувања, доколку такви има, како и архивскиот број и датумот на неговото/нивното донесување, додека во вториот член се утврдува влегувањето во сила на новиот акт и местото на објавување на актот.

III. ЗАВРШНА ОДРЕДБА

Член 16

Овој правилник влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 02-1581/1
6 декември 2010 година
Скопје

Директор,
Димитар Ѓеорѓиевски, с.р.

Образец 1

Врз основа на одредбите од Законот за заштита на личните податоци („Службен весник на Република Македонија" бр. 7/05, 103/08 и 124/10), на ден ....., .20.....година ја давам следната

И З Ј А В А

за тајност и заштита на обработката на личните податоци преку системот за вршење на видео надзор

Јас долупотпишаниот/ната, ..., (име и презиме)

..... во ..... согласно
(работно место) (назив на контролорот(сектор/одделение))

Правилникот за начинот на вршење на видео надзор на ....., се обврзувам дека:
(назив на контролорот)

- ќе ги применувам начелата за заштита на личните податоци при вршењето на видео надзорот;
- ќе ги применувам техничките и организациските мерки за обезбедување тајност и заштита на обработката на личните податоци и ќе ги чувам како доверливи личните податоци, како и мерките за нивна заштита;
- ќе ги применувам техничките и организациските мерки за пристап и увид до личните податоци обработени преку системот за вршење на видео надзор со кој се оневозможува неовластен и неевидентиран пристап и увид до снимките од системот за видео надзор;
- ќе вршам обработка на личните податоци согласно упатствата добиени од контролорот;
- на трети лица надвор од контролорот и на други лица од контролорот нема да издавам било каков личен податок од снимките на видео надзорот или било каков друг личен податок кој ми е достапен и кој сум го дознал или ќе го дознам при вршењето на видео надзорот во контролорот, освен ако со закон поинаку не е предвидено.

Потпис,

Образец 2

ИЗВЕСТУВАЊЕ ЗА ВРШЕЊЕ НА ВИДЕО НАДЗОР

3361.

Врз основа на член 44-а став 4 од Законот за заштита на личните податоци („Службен весник на Република Македонија" бр. 7/05, 103/08 и 124/10), директорот на Дирекцијата за заштита на личните податоци донесе

П Р А В И Л Н И К
ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ПРАВИЛНИКОТ ЗА ОБРАЗЕЦОТ, ФОРМАТА И СОДРЖИНАТА НА ЛЕГИТИМАЦИЈАТА И ЗА НАЧИНОТ НА НЕЈЗИНОТО ИЗДАВАЊЕ И ОДЗЕМАЊЕ

Член 1

Во Правилникот за образецот, формата и содржината на легитимацијата и за начинот на нејзиното издавање и одземање („Службен весник на Република Македонија" бр.143/08), во членот 2 ставовите (2) и (3) се менуваат и гласат:

„(2) На предната страна на легитимацијата е отпечатен меморандумот на Дирекцијата за заштита на личните податоци (во натамошниот текст: Дирекцијата), под него, во средината, испишани се зборовите „ЛЕГИТИМАЦИЈА", под овие зборови на левата страна има место за фотографија на инспекторот за заштита на личните податоци (во натамошниот текст: инспекторот) на кој му се издава легитимацијата со димензии 2 х 2 цм. На десната страна се испишува името и презимето и звањето на инспекторот. Во средината на долниот раб има место за печат, а во долниот десен дел има место за потпис на директорот на Дирекцијата.

(3) На задната страна на легитимацијата е содржан следниот текст: „При вршење на инспекциски надзор инспекторот постапува согласно член 44-в од Законот за заштита на личните податоци". Под текстот на десната страна се испишува регистарскиот број на легитимацијата, а под него на левата страна се испишува дата на издавање на легитимацијата."

Член 2

Во членот 8 во ставот (2) по зборовите „име и презиме на инспекторот" се додаваат зборовите „звањето на инспекторот".

Член 3

Образецот на легитимацијата се заменува со нов образец кој е составен дел на овој правилник.

Член 4

Овој правилник влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија".

Бр.02-1582/1
6 декември 2010 година
Скопје

Директор,
Димитар Ѓеорѓиевски, с.р.

Образец на легитимацијата на инспекторите за заштита на личните податоци

Предна страна

РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

ДИРЕКЦИЈА ЗА ЗАШТИТА НА ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ

Л Е Г И Т И М А Ц И Ј А

Фотографија
2 x 2

_____
име и презиме

_____
звање на инспекторот

М. П. Директор,

_____

Задна страна

При вршење на инспекциски надзор, инспекторот постапува согласно член 44-в од Законот за заштита на личните податоци.

Воден печат

Дата на издавање: _____ Регистарски број:

3362.

Врз основа на член 27 став 5 од Законот за заштита на личните податоци („Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/05, 103/08 и 124/10), директорот на Дирекцијата за заштита на личните податоци донесе

П Р А В И Л Н И К

ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ПРАВИЛНИКОТ ЗА ФОРМАТА И СОДРЖИНАТА НА ОБРАЗЕЦОТ НА ИЗВЕСТУВАЊЕТО ЗА ОБРАБОТКА НА ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ И ЗА НАЧИНОТ НА ИЗВЕСТУВАЊЕТО ВО ЦЕНТРАЛНИОТ РЕГИСТАР НА ЗБИРКИ НА ЛИЧНИ ПОДАТОЦИ

Член 1

Во Правилникот за формата и содржината на образецот на известувањето за обработка на личните податоци и за начинот на известувањето во Централниот регистар на збирки на лични податоци („Службен весник на Република Македонија“ бр.155/08), членот 2 се менува и гласи:

“(1) Образецот на Известувањето, кој е составен од два дела, ги содржи податоците во смисла на член 27 став 2 од Законот за заштита на личните податоци и тоа:

1. Податоци за контролорот

1.1. Правно лице, орган на државната власт или друго тело

- Назив и седиште на контролорот - правно лице, р-ган на државната власт или друго тело;
- Даночен број;
- Жиро сметка;
- Депонент банка;
- Организациска форма;
- Контакт телефон;
- Електронска пошта;
- Факс;
- Веб страница;
- Име и презиме на офицерот за заштита на личните податоци;
- Контакт телефон на офицерот на заштита на личните податоци;
- Електронска пошта на офицерот за заштита на личните податоци;
- Работно место на офицерот за заштита на личните податоци;
- Назив/Име на претставникот доколку го има;
- Седиште/Адреса на живеење на претставникот.

1.2. Физичко лице

- Име и презиме;
- Место и адреса на живеење;
- Податоци за вработување (занимање или функција што ја врши);
- Датум на раѓање;
- Место на раѓање;
- Државјанство.

2. Назив на збирката на лични податоци;

3. Цел или цели на обработката;

4. Правна основа за воспоставување збирка на лични податоци;

5. Категорија или категории на субјектите на личните податоци и лични податоци, односно категории на личните податоци кои се однесуваат на него или нив;

6. Корисниците или категориите на корисници на кои може да им се дадат на користење личните податоци;

7. Рок на чување на личните податоци;

8. Пренос на личните податоци во други држави;

9. Општ опис со кој ќе се овозможи првична оцена на соодветноста на преземените технички и организациски мерки за заштита на личните податоци и на нивната обработка.

(2) Образецот на Известувањето од став (1) на овој член е составен дел на овој правилник.“

Член 2

Во членот 5 ставот (1) се менува и гласи:

„(1) По регистрацијата, контролорот во системот на Централниот регистар ги внесува следните податоци, и тоа особено:

- правно лице, орган на државната власт или друго тело, кое самостојно или заедно со други ги утврдува целите и начинот на обработка на личните податоци: назив и седиште на контролорот - правно лице, орган на државна власт или друго тело; контакт телефон; електронска пошта; факс; веб страница; даночен број; жиро сметка; депонент банка; организациска форма; име и презиме на офицерот за заштита на личните податоци; контакт телефон на офицерот на заштита на личните податоци; електронска пошта на офицерот за заштита на личните податоци и работно место на офицерот за заштита на личните податоци; назив, односно име на претставникот доколку го има и седиште, односно адреса на живеење на претставникот и
- физичко лице: име и презиме; место и адреса на живеење; податоци за вработување (занимање или функција што ја врши); датум на раѓање; место на раѓање и државјанство.“

Член 3

Овој правилник влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 02-1583/1
6 декември 2010 година
Скопје

Директор,
Димитар Ѓеорѓиевски, с.р.

Образец

Врз основа на член 27 став 1 од Законот за заштита на личните податоци („Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/05, 103/08 и 124/10), _____

_____,

назив на контролорот

Ви го доставувам следното

ИЗВЕСТУВАЊЕ ЗА ОБРАБОТКА НА ЛИЧНИ ПОДАТОЦИ

1.	**Податоци за контролорот - правно лице, орган на државната власт или друго тело**	
1.1	Назив	
1.2	Седиште	
1.3	Даночен број	
1.4	Жиро сметка	
1.5	Депонент банка	
1.6	Организациска форма	
1.7	Контакт телефон	
1.8	Електронска пошта	
1.9	Факс	
1.10	Веб страница	
2.	**Офицер за заштита на личните податоци**	
2.1	Име и презиме	
2.2	Контакт телефон	
2.3	Електронска пошта	
2.4	Работно место	
3.	**Претставник (доколку го има)**	
3.1	Назив/Име	
3.2	Седиште/Адреса на живеење	
4.	**Назив на збирката на лични податоци**	
5.	**Цел или цели на обработката**	
6.	**Правна основа за воспоставување збирка на лични податоци**	

7.	**Категорија или категории на субјектите на личните податоци и лични податоци, односно категории на личните податоци кои се однесуваат на него или нив**	
8.	**Корисниците или категориите на корисници на кои може да им се дадат на користење личните податоци**	
9.	**Рок на чување на личните податоци**	
10.	**Пренос на личните податоци во други држави**	
11.	**Општ опис со кој ќе се овозможи првична оцена на соодветноста на преземените технички и организациски мерки за заштита на личните податоци и на нивната обработка**	

_____, _____, 20_____ година
(место) (датум)

Врз основа на член 27 став 1 од Законот за заштита на личните податоци („Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/05, 103/08 и 124/10), _____

_____,

име и презиме на контролорот

Ви го доставувам следното

ИЗВЕСТУВАЊЕ ЗА ОБРАБОТКА НА ЛИЧНИ ПОДАТОЦИ

1.	**Податоци за контролорот - Физичко лице**	
1.1	Име и презиме	
1.2	Место и адреса на живеење	
1.3	Податоци за вработување (занимање или функција што ја врши)	
1.4	Датум на раѓање	
1.5	Место на раѓање	
1.6	Државјанство	
2.	**Назив на збирката на лични податоци**	
3.	**Цел или цели на обработката**	
4.	**Правна основа за воспоставување збирка на лични податоци**	
5.	**Категорија или категории на субјектите на личните податоци и лични податоци, односно категории на личните податоци кои се однесуваат на него или нив**	
6.	**Корисниците или категориите на корисници на кои може да им се дадат на користење личните податоци**	
7.	**Рок на чување на личните податоци**	
8.	**Пренос на личните податоци во други држави**	
9.	**Општ опис со кој ќе се овозможи првична оцена на соодветноста на преземените технички и организациски мерки за заштита на личните податоци и на нивната обработка**	

_____, _____, 20_____ година

(место) (датум)

3363.

Врз основа на член 33-б од Законот за заштита на личните податоци („Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/05, 103/08 и 124/10), директорот на Дирекцијата за заштита на личните податоци, донесе

П Р А В И Л Н И К ЗА ФОРМАТА И СОДРЖИНАТА НА ОБРАЗЕЦОТ ЗА ЕВИДЕНЦИЈАТА НА ИЗВРШЕНИОТ ПРЕНОС НА ЛИЧНИ ПОДАТОЦИ ВО ДРУГИ ДРЖАВИ, КАКО И ЗА НАЧИНОТ НА ВОДЕЊЕ НА ЕВИДЕНЦИЈАТА

I. ОПШТА ОДРЕДБА

Член 1

Со овој правилник се пропишува формата и содржината на образецот за евиденцијата на извршениот пренос на лични податоци во други држави, како и начинот на водење на евиденцијата.

II. ФОРМА И СОДРЖИНА НА ОБРАЗЕЦОТ НА ЕВИДЕНЦИЈАТА НА ИЗВРШЕНИОТ ПРЕНОС НА ЛИЧНИ ПОДАТОЦИ ВО ДРУГИ ДРЖАВИ

Член 2

(1) Образецот на евиденцијата на извршениот пренос на лични податоци во други држави ги содржи следниве податоци:

1. Реден број;
2. Податоци за контролорот кој го врши преносот:
- назив и седиште/име и презиме и адреса на живеење;
- контакт телефон;
- електронска пошта и
- име и презиме на овластеното лице задолжено за пренос на лични податоци.
3. Држава во која ќе се врши преносот;
4. Податоци за примачот на лични податоци во друга држава:
- назив и седиште/име и презиме и адреса на живеење;
- контакт телефон;
- електронска пошта и
- име и презиме на овластеното лице задолжено за пренесените лични податоци.
5. Категории на субјектите на лични податоци чии лични податоци ќе бидат предмет на пренос;
6. Цел или цели на преносот на личните податоци;
7. Категории на личните податоци кои се пренесуваат;
8. Посебни категории на лични податоци кои се пренесуваат;
9. Рок на чување на пренесените лични податоци;
10. Правен основ за пренос на личните податоци;
11. Број и датум на Решение за одобрување на пренос на лични податоци;
12. Општ опис за преземените технички и организациски мерки за заштитата на личните податоци при преносот;
13. Периодика на вршење на преносот;
14. Други информации за извршениот пренос;
15. Забелешка.

(2) Образецот на евиденцијата на извршениот пренос на лични податоци во други држави од став (1) на овој член е составен дел на овој правилник (Образец 1).

III. НАЧИН НА ВОДЕЊЕ НА ЕВИДЕНЦИЈАТА

1. Начин на доставување на Пријавата за пренос на лични податоци во други држави

Член 3

(1) Во Пријавата за пренос на лични податоци во други држави, контролорот задолжително ги внесува податоците наведени во член 2 став (1) на овој правилник.

(2) Пријавата за пренос на лични податоци во други држави, контролорот ја доставува електронски и во хартиена форма до Дирекцијата за заштита на личните податоци (во натамошниот текст: Дирекцијата) во рок од 15 дена пред денот на започнување на преносот на лични податоци во други држави.

(3) Пријавата која се доставува во хартиена форма треба да биде потпишана од страна на контролорот кој врши пренос на лични податоци во друга држава.

(4) Образецот на Пријавата за пренос на лични податоци во други држави од став (1) на овој член е составен дел на овој правилник (Образец 2).

2. Водење на евиденцијата

Член 4

(1) Евиденцијата на извршениот пренос на лични податоци во други држави се води во електронска форма во Дирекцијата.

(2) Во евиденцијата од став (1) на овој член се внесуваат податоците од член 2 став (1) на овој правилник, како и сите промени кои ќе настанат по извршеното запишување.

3. Пријавување на промени во евиденцијата на извршениот пренос на лични податоци во други држави

Член 5

(1) Контролорот за секоја промена на податоците за извршениот пренос, содржани во пријавата за пренос, писмено ја известува Дирекцијата во рок од 15 дена од денот на настанување на промената.

(2) По приемот на известувањето од став (1) на овој член, Дирекцијата веднаш ги ажурира податоците содржани во евиденцијата на извршениот пренос на лични податоци во други држави.

Член 6

Во случај на престанување на својството контролор согласно прописите за заштита на личните податоци, контролорот писмено ја известува Дирекцијата во рок од 15 дена од денот на престанување на својството контролор.

IV. ПРЕОДНИ И ЗАВРШНИ ОДРЕДБИ

Член 7

Со денот на влегувањето во сила на овој правилник престанува да важи Правилникот за формата, содржината и начинот на водење на евиденција за извршен пренос на лични податоци во други држави („Службен весник на Република Македонија“ бр. 111/05) и Правилникот за операциите на обработка на личните податоци што претставуваат посебен ризик за слободите и правата на субјектот на лични податоци („Службен весник на Република Македонија“ бр. 111/05).

Член 8

Овој правилник влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 02-1584/1
6 декември 2010 година
Скопје

Директор,
Димитар Ѓеорѓиевски, с.р.

Образец 1

ОБРАЗЕЦ ЗА ЕВИДЕНЦИЈА НА ИЗВРШЕНИОТ ПРЕНОС НА ЛИЧНИ ПОДАТОЦИ ВО ДРУГИ ДРЖАВИ

1.	**Реден број**	
2.	**Податоци за контролорот кој го врши преносот**	
2.1	Назив и седиште/име и презиме и адреса на живеење	
2.2	Контакт телефон	
2.3	Електронска пошта	
2.4	Име и презиме на овластеното лице задолжено за пренос на лични податоци	
3.	**Држава во кој ќе се врши преносот**	
4.	**Податоци за примачот на лични податоци во друга држава**	
4.1	Назив и седиште/име и презиме и адреса на живеење	
4.2	Контакт телефон	
4.3	Електронска пошта	
4.4	Име и презиме на овластеното лице задолжено за пренесените лични податоци	
5.	**Категории на субјектите на лични податоци чии лични податоци ќе бидат предмет на пренос**	
6.	**Цел или цели на преносот на личните податоци**	
7.	**Категории на лични податоци кои се пренесуваат**	
8.	**Посебни категории на лични податоци кои се пренесуваат**	
9.	**Рок на чување на пренесените лични податоци**	
10.	**Правен основ за пренос на личните податоци**	
11.	**Број и датум на Решение за одобрување на пренос на лични податоци**	
12.	**Општ опис за преземените технички и организациски мерки за заштитата на личните податоци при преносот**	
13.	**Периодика на вршење на преносот**	
14.	**Други информации за извршениот пренос**	
15.	**Забелешка**	

Образец 2

ПРИЈАВА ЗА ПРЕНОС НА ЛИЧНИ ПОДАТОЦИ ВО ДРУГИ ДРЖАВИ

1.	**Податоци за контролорот кој го врши преносот**	
1.1	Назив и седиште/име и презиме и адреса на живеење	
1.2	Контакт телефон	
1.3	Електронска пошта	
1.4	Име и презиме на овластеното лице задолжено за пренос на лични податоци	
2.	**Држава во кој ќе се врши преносот**	
3.	**Податоци за примачот на лични податоци во друга држава**	
3.1	Назив и седиште/име и презиме и адреса на живеење	
3.2	Контакт телефон	
3.3	Електронска пошта	
3.4	Име и презиме на овластеното лице задолжено за пренесените лични податоци	
4.	**Категории на субјектите на лични податоци чии лични податоци ќе бидат предмет на пренос**	
5.	**Цел или цели на преносот на личните податоци**	
6.	**Категории на лични податоци кои се пренесуваат**	
7.	**Посебни категории на лични податоци кои се пренесуваат**	
8.	**Рок на чување на пренесените лични податоци**	
9.	**Правен основ за пренос на личните податоци**	
10.	**Број и датум на Решение за одобрување на пренос на лични податоци**	
11.	**Општ опис за преземените технички и организациски мерки за заштитата на личните податоци при преносот**	
12.	**Периодика на вршење на преносот**	
13.	**Други информации за извршениот пренос**	

_____, _____, 20_____ година
(место) (датум)

М.П. _____
(потпис на функционерот, односно одговорното лице)

3364.

Врз основа на член 44-б став 5 од Законот за заштита на личните податоци („Службен весник на Република Македонија“ бр.7/05, 103/08 и 124/10), директорот на Дирекцијата за заштита на личните податоци донесе

П Р А В И Л Н И К ЗА НАЧИНОТ НА ВРШЕЊЕ НА ИНСПЕКЦИСКИОТ НАДЗОР

I. Општа одредба

Член 1

Со овој правилник се пропишува начинот на вршење на инспекцискиот надзор од страна на инспекторите за заштита на личните податоци (во натамошниот текст: инспектори) кај контролорите, односно обработувачите на збирки на лични податоци.

II. Планирање на инспекцискиот надзор

Член 2

Инспекцискиот надзор се врши согласно Годишната програма за вршење на инспекциски надзор и месечните планови за вршење на инспекциски надзори, донесени од страна на директорот на Дирекцијата за заштита на личните податоци (во натамошниот текст: директор на Дирекцијата).

Член 3

(1) Во функција на планирање на инспекциските надзори, по правило до 31 декември во тековната година се доставува основна листа за проверка до контролорите, односно обработувачите.

(2) По приемот на основната листа за проверка контролорите, односно обработувачите задолжително ја доставуваат пополнетата листа за проверка до Дирекцијата за заштита на личните податоци (во натамошниот текст: Дирекцијата) до 31 јануари наредната година.

(3) Образецот на основната листа за проверка се објавува на веб страницата на Дирекцијата.

Член 4

Годишната програма за вршење на инспекциски надзор и месечните планови за вршење на инспекциски надзори се изработуваат врз основа на следните критериуми:

- анализа на податоците од основната листа за проверка;
- анализа на Годишниот извештај за работата на Дирекцијата за претходната календарска година и други извештаи од извршените инспекциски надзори;
- анализа на статистиките за извршените инспекциски надзори;
- анализа на бројот на поднесени иницијативи за вршење на инспекциски надзор за определени контролори, односно обработувачи;
- анализа на бројот на поднесени барања за утврдување на повреда на правото за заштита на личните податоци и
- анализа на бројот на поднесени претставки и предлози до Дирекцијата.

Член 5

(1) Раководните државни службеници кои раководат со секторите за вршење инспекциски надзори (во натамошниот текст: раководни државни службеници), заедно со инспекторите го изработуваат Предлогот на Годишната програма за вршење на инспекцискиот надзор за наредната календарска година.

(2) Предлогот на Годишната програма за вршење на инспекцискиот надзор, раководните државни службеници го доставуваат до директорот на Дирекцијата, најдоцна до 20 декември во тековната година.

(3) Предлогот на Годишната програма за вршење на инспекцискиот надзор се разгледува на стручниот колегиум во Дирекцијата.

(4) По донесувањето на Годишната програма за вршење на инспекцискиот надзор, истата се објавува на веб страницата на Дирекцијата.

Член 6

(1) Изборот на контролорите, односно обработувачите кои ќе бидат опфатени со месечните планови за вршење на инспекциски надзори се врши од страна на директорот на Дирекцијата по предлог на раководните државни службеници.

(2) Предлогот на месечниот план за вршење на инспекцискиот надзор го изработуваат раководните државни службеници заедно со инспекторите и го доставуваат до директорот на Дирекцијата на одобрување најдоцна до 15ти во тековниот месец за наредниот месец.

Член 7

Месечните планови за вршење на инспекциски надзори содржи: број на инспекциски надзори по контролори односно обработувачи, вид на инспекцискиот надзор, збирки на лични податоци, број на предвидени инспекциски надзори за секој инспектор и период на отпочнување на инспекцискиот надзор.

Член 8

(1) Измени и дополнувања на месечниот план за вршење на инспекциски надзори во однос на збирките на лични податоци и/или периодот на отпочнување на инспекцискиот надзор може да се вршат до денот на отпочнување на инспекцискиот надзор по предлог, односно барање на:

- контролорот, односно обработувачот кај кој се врши инспекцискиот надзор;
- инспекторот кој го врши инспекцискиот надзор;
- раководните државни службеници или
- директорот на Дирекцијата.

(2) Измените и дополнувањата на месечниот план за вршење на инспекцискиот надзор се одобруваат од страна на директорот на Дирекцијата.

III. Начин на вршење на инспекцискиот надзор

Член 9

Заради извршување на инспекцискиот надзор врз контролорите и обработувачите, инспекторот пред започнување на инспекцискиот надзор презема подготвителни активности во зависност од случајот или од контролорот, односно обработувачот и тоа:

1) разгледување на информациите од Централниот регистар на збирки на лични податоци;

2) разгледување на записникот од последниот извршен инспекциски надзор од страна на Дирекцијата и утврдените повреди;

3) разгледување на мислења, укажувања, одобренија и друга кореспонденција за контролорот, односно обработувачот кој е предмет на инспекцискиот надзор;

4) проучување на прописите кои се релевантни за извршување на инспекцискиот надзор и

5) преземање на неопходни технички и организациски мерки за подготвување и реализирање на инспекцискиот надзор.

Член 10

(1) Инспекцискиот надзор може да биде: најавен и ненајавен, а по обем целосен и делумен.

(2) Инспекцискиот надзор се врши во просториите на контролорот, односно обработувачот каде што се обработуваат личните податоци и во просториите на Дирекцијата.

(3) За денот, видот и обемот на вршењето на инспекцискиот надзор, по правило директорот на Дирекцијата или од него овластен раководен државен службеник писмено го известува контролорот, односно обработувачот кај кој се врши инспекцискиот надзор.

(4) По исклучок од ставот (3) на овој член, инспекторот може и преку електронско комуникациска мрежа да го извести контролорот, односно обработувачот кај кој се врши инспекциски надзор.

(5) Во случај од ставот (4) на овој член инспекторот составува службена белешка за известувањето на контролорот, односно обработувачот.

Член 11

(1) Во функција на вршењето на редовниот инспекциски надзор, инспекторот до контролорот, односно обработувачот доставува основна листа за проверка најмалку 30 дена пред отпочнување на инспекцискиот надзор.

(2) Контролорот, односно обработувачот задолжително ја доставува до инспекторот пополнетата основна листа за проверка во рок од 10 дена од денот на приемот на истата.

Член 12

Инспекторот е самостоен во вршењето на инспекцискиот надзор и самостојно одлучува за дејствијата што треба да ги преземе при вршењето на надзорот и мерките кои ќе бидат изречени по извршениот надзор, согласно закон.

Член 13

(1) Секој инспектор по правило самостојно врши инспекциски надзор, а по исклучок кога тоа е предвидено со месечниот план за вршење на инспекцискиот надзор или по предлог на раководниот државен службеник или директорот на Дирекцијата, поради обемот или сложеноста на инспекцискиот надзор, истиот можат да го вршат повеќе инспектори.

(2) При вршење на инспекцискиот надзор од страна на повеќе инспектори се составува еден записник и се донесува едно решение кое се потпишува од сите инспектори што учествувале при надзорот.

Член 14

(1) При вршење на инспекцискиот надзор на предлог на раководните државни службеници, директорот на Дирекцијата може да овласти да учествуваат и други државни службеници од Дирекцијата или надворешни експерти.

(2) Во овластувањето од ставот (1) на овој член се определуваат правата и обврските на државните службеници или надворешните експерти.

Член 15

(1) При вршење на редовниот инспекциски надзор кај контролорот, односно обработувачот секој инспектор користи и составува детална листа за проверка.

(2) Деталната листа за проверка од ставот (1) на овој член по области се одобрува од страна на директорот на Дирекцијата на предлог на раководните државни службеници.

Член 16

По извршениот инспекциски надзор, инспекторот составува записник кој особено содржи: назив и седиште, односно име и презиме и адреса на живеење на контролорот, односно обработувачот каде што е извршен надзорот, време и место на вршење на надзорот, имиња и презимиња на инспекторите, имиња и презимиња на претставниците од контролорот, односно обработувачот кои се присутни при вршењето на надзорот, податоци за добиената документација, наод на состојбата и утврдени повреди.

Член 17

Примерок од записникот и од решението за секој извршен инспекциски надзор, инспекторот задолжително доставува и до раководниот државен службеник и до директорот на Дирекцијата.

Член 18

(1) Во случај на поведување на управен спор по добивање на тужбата, инспекторот кој го извршил инспекцискиот надзор ја разгледува тужбата, изработува одговор и го доставува до надлежниот суд согласно Законот за управните спорови.

(2) Одговорот на тужбата од ставот (1) на овој член, пред доставувањето до надлежниот суд, се разгледува на стручниот колегиум во Дирекцијата.

IV. Инспекциска документација

Член 19

(1) Инспекторот за извршениот инспекциски надзор води инспекциска документација, согласно прописите за архивската граѓа.

(2) Инспекциската документација се составува само за еден инспекциски надзор и ги содржи сите докази (во ракопис, копии или медиуми) за извршениот инспекциски надзор.

(3) Инспекциската документација се подредува од известувањето за вршење на инспекциски надзор се до последниот донесен акт во постапката на инспекциски надзор.

(4) Водењето на инспекциската документација се врши хронолошки според бројот и датумот на прием на предметот за инспекцискиот надзор.

V. Инспекциска евиденција и статистика

Член 20

За поднесените барања за утврдување на повреда на правото на заштита на личните податоци и за иницијативите за вршење на инспекцискиот надзор, во Дирекцијата се води евиденција која особено содржи: име и презиме, адреса на живеење, односно назив и седиште на подносителот на барањето, односно иницијативата, име и презиме на физичкото лице, односно назив на правното лице (контролор, односно обработувач), адреса на живеење, односно седиште на правното лице (контролор, односно обработувач), број за контакт, е-маил, кратка содржина на барањето, односно иницијативата, доставени докази и забелешки.

Член 21

Во Дирекцијата се води евиденција за движење на предметите за инспекциски надзори која особено содржи: реден број; податоци за инспекторот задолжен за предметот; име и презиме, односно назив на правното лице (контролор, односно обработувач); адреса на живеење, односно седиште на правното лице (контролор, односно обработувач); вид и обем на надзор, број на предметот во евиденцијата; број и датум на дописот за дополнување на барањето, иницијативата, односно претставките и предлозите, број и датум на известување и датум до кога контролорот, односно обработувачот треба да се произнесе по барањето, иницијативата, односно по претставките и предлозите (доколку се доставува); број и датум на одговорот на контролорот, односно обработувачот; број и датум на известување за вршење на инспекциски надзор; датум кога е почнат инспекцискиот надзор; датум до кога треба да се состави записникот; број и датум на записникот; број и датум кога е доставен записникот до контролорот, односно обработувачот; дадени укажувања во записникот (да/не); датум до кога треба да се отстранат повредите од укажувањето; број и датум на поканата за едукација; датум кога е спроведена едукацијата и за кои утврдени повреди е едуциран контролорот, односно обработувачот; број на лица што учествувале на едукацијата; датум до кога треба да се достават забелешки по записникот; број и датум на доставата на забелешките; датум до кога треба да се подготви решението; број и датум на решението; број и датум на доставување на решението; датум кога е завршен инспекцискиот надзор; датум кога може да со изврши контролниот инспекциски надзор; број и датум на известувањето до подносителот на барањето, иницијативата, односно претставките и предлозите; датум до кога може да се поднесе тужба за поведување на управен спор до надлежниот суд; број и датум на поднесена тужба до надлежниот суд; број и датум на одговор на тужба до надлежниот суд; како е одлучено по тужбата и забелешки.

Член 22

Во Дирекцијата се води евиденција за прекршочната постапка која особено содржи: податоци за сторителот на прекршокот (име и презиме/назив на правното лице; ЕМБГ/даночен број на правното лице; адреса на живеење/седиште на правното лице; податоци за вработување; број на патна исправа); број и датум на записникот за порамнување; број и датум на секој издаден платен налог (за контролорот, односно обработувачот и за одговорното лице, односно службеното лице кај контролорот, односно обработувачот); податоци за сторениот прекршок (член од Законот за заштита на личните податоци со кој е предвиден прекршокот и глоба предвидена за прекршокот); датум кога е уплатена глобата и износ на глобата; број и датум на барањето за поведување на прекршочна постапка; број и датум на решението на Комисијата за одлучување по прекршок; како е решено по барањето; вид на прекршочна санкција што е изречена; датум до кога може да се поднесе тужба за поведување на управен спор до надлежниот суд; број и датум на поднесена тужба до надлежниот суд; број и датум на одговор на тужба до надлежниот суд; како е одлучено по тужбата и забелешки.

Член 23

(1) Инспекторот по правило води месечна статистика за извршените инспекциски надзори според сектор и регион.

(2) Инспекциската статистика од ставот (1) на овој член особено содржи:

- Број на поднесени барања за утврдување на повреда на правото на заштита на личните податоци;
- Број на поднесени иницијативи за вршење на инспекцискиот надзор;
- Број на препратени барања, иницијативи, односно претставки и предлози до друг орган поради ненадлежност;
- Број на поднесени претставки и предлози;
- Број на планирани инспекциски надзори;
- Број на извршени инспекциски надзори;
- Број на планирани инспекциски надзори според видот;
- Број на извршени инспекциски надзори според видот;
- Број на планирани инспекциски надзори по области;
- Број на извршени инспекциски надзори по области;
- Број на извршени инспекциски надзори по физички и правни лица контролори, односно обработувачи;
- Број на прекинати, односно запрени постапки со заклучок;
- Број на составени записници;
- Број на донесени решенија;
- Број на утврдени повреди според членови на Законот за заштита на личните податоци;
- Број на контролори, односно обработувачи кои не ја известиле Дирекцијата по решение;
- Број на спроведени едукации;
- Број на едуцирани контролори, односно обработувачи;
- Број на доставени известувања до подносителите на барањата, односно иницијативите;
- Број на доставени известувања до подносителите на претставки и предлози;
- Број на составени записници од извршени контролни инспекциски надзори;
- Број на утврдени повреди по кои целосно е постапено, делумно постапено, односно не е постапено во утврдените рокови со решението;
- Број на составени записници за извршено порамнување;
- Број на издадени платни налози;
- Број на прифатени и реализирани порамнувања;
- Вкупен износ на изречена глоба;
- Вкупно наплатена глоба;
- Број на поднесени барања за поведување прекршочна постапка;
- Број на примени тужби за поведен управен спор;
- Број на примени одлуки од надлежниот суд и
- Број на потврдени и одбиени одлуки од надлежниот суд.

(3) Податоците содржани во статистиката се ажурираат до последниот работен ден во месецот.

Член 24

За извршените инспекциски надзори, секторите за инспекциски надзор доставуваат тримесечни, шестмесечни и годишни извештаи до директорот на Дирекцијата.

VI. Преодни и завршни одредби

Член 25

Со денот на влегувањето во сила на овој правилник престанува да важи Правилник за начинот на вршење на инспекцискиот надзор („Службен весник на Република Македонија" бр. 143/08 и 38/09).

Член 26

Овој правилник влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија".

Бр. 02-1585/1
6 декември 2010 година Директор,
Скопје **Димитар Ѓеорѓиевски,** с.р.

3365.

Врз основа на член 23 став 5 од Законот за заштита на личните податоци („Службен весник на Република Македонија“ бр. 7/05, 103/08 и 124/10), директорот на Дирекцијата за заштита на личните податоци донесе

П Р А В И Л Н И К
ЗА ИЗМЕНУВАЊЕ И ДОПОЛНУВАЊЕ НА ПРАВИЛНИКОТ ЗА ТЕХНИЧКИТЕ И ОРГАНИЗАЦИСКИТЕ МЕРКИ ЗА ОБЕЗБЕДУВАЊЕ ТАЈНОСТ И ЗАШТИТА НА ОБРАБОТКАТА НА ЛИЧНИТЕ ПОДАТОЦИ

Член 1

Во Правилникот за техничките и организациските мерки за обезбедување тајност и заштита на обработката на личните податоци („Службен весник на Република Македонија“ бр.38/09) во членот 2 во точката 3 зборовите „телекомуникациска мрежа“ се заменуваат се зборовите „електронско комуникациска мрежа“.

Во точката 6 по зборовите „со кој“ се додаваат зборовите „може да“.

Во точката 10 зборот „збир“ се заменува со зборот „множество“.

Точката 12 се менува и гласи:

„12. Офицер за заштита на личните податоци е лице овластено од контролорот за самостојно и независно вршење на работите во смисла на член 26-а од Законот за заштита на личните податоци“.

Член 2

Во членот 3 по ставот (1) се додава нов став (2) кој гласи:

„Одредбите од членот 25 на овој правилник соодветно се применуваат и при проверката на постапувањето на обработувачот при обработката на личните податоци во смисла на член 26 став 3 од Законот за заштита на личните податоци.“

Член 3

Во членот 4 во алинејата 2 по зборот „друга“ се додава зборот„рачна“.

Член 4

Во член 6 ставот (5) се менува и гласи:

„(5) За документите кои се пренесуваат преку електронско комуникациска мрежа, а содржат посебни категории на лични податоци и/или матичен број на граѓанинот задолжително се применуваат технички и организациски мерки кои се класифицирани на основно, средно и високо ниво.“

Член 5

По членот 9 се додава нов наслов и нов член 9-а кои гласат:

„Пренос на лични податоци во други држави“

Член 9-а

Во случај на хардверско и/или софтверско одржување или на други активности на информацискиот систем може да се врши пренос на лични податоци во други држави само согласно условите утврдени во прописите за заштита на личните податоци“.

Член 6

Во членот 10 став (2) во алинејата 3 зборот „корисниците“ се заменува со зборовите „администраторот на информацискиот систем и на овластените лица“.

Во ставот (3) зборовите „организационата поставеност на“ се бришат.

Член 7

Во членот 11 во точката 2 зборовите „секој корисник“ се заменуваат со зборовите „секое овластено лице“.

Член 8

Во членот 12 во ставот (2) зборовите „секој корисник“ се заменуваат со зборовите „секое овластено лице“.

Член 9

Во членот 13 во ставот (2) зборовите „овластени лица“ се заменуваат со зборовите „лица посебно овластени“.

Во ставот (3) зборовите „овластено лице“ се заменуваат со зборот „лицето“.

По ставот (4) се додаваат два нови става (5) и (6) кои гласат:

„(5) По исклучок од ставот (1) на овој член, серверите на кои се инсталирани софтверски програми за обработка на личните податоци, можат да бидат физички лоцирани, хостирани и администрирани надвор од просториите на контролорот.

(6) Во случајот од ставот (5) на овој член, меѓусебните права и обврски на контролорот и правното, односно физичкото лице кај кое се физички лоцирани, хостирани и администрирани серверите, треба да бидат уредени со договор во писмена форма, кој задолжително ќе содржи технички и организациски мерки за обезбедување тајност и заштита на обработката на личните податоци.“

Член 10

Во членот 14 по ставот (6) се додава нов став (7) кој гласи:

„(7) Контролорот задолжително врши континуирано информирање на овластените лица за непосредните обврски и одговорности за заштита на личните податоци“.

Член 11

По членот 14 се додава нов наслов и нов член 14-а кои гласат:

„Обврски и одговорности на администраторот на информацискиот систем

Член 14-а

(1) Обврските и одговорностите на администраторот на информацискиот систем, контролорот ги дефинира и утврдува во Правилата за определување на обврските и одговорностите на администраторот на информацискиот систем и на овластените лица при користење на документите и информатичко комуникациската опрема.

(2) Контролорот задолжително врши периодична контрола над работата на администраторот на информацискиот систем и изработува извештај за извршената контрола.

(3) Во извештајот од ставот (2) на овој член треба да се содржани констатираните неправилности и предложените мерки за отстранување на тие неправилности“.

Член 12

Во членот 15 во ставот (1) зборовите „секој корисник кој“ се заменуваат со зборовите „секое овластено лице кое“, а зборот „корисниците“ се заменува со зборовите „администраторот на информацискиот систем и на овластените лица“.

Член 13

Во членот 18 во ставот (3) зборовите „секој корисник“ се заменуваат со зборовите „секое овластено лице“.

Член 14

Во членот 19 во ставот (1) зборовите „овластените корисници„ се заменуваат со зборовите „овластените лица“.

Член 15

Во членот 20 во ставот (4) по зборот „член“ се додава зборот „комисиски“.

Член 16

Во членот 21 ставот (3) се менува и гласи:

„(3) Сигурносни копии задолжително се прават секој работен ден и на крајот од работната седмица, а по потреба и секој последен работен ден во месецот.“

По ставот (3) се додаваат два нови става (4) и (5) кои гласат:

„(4) Сигурносните копии задолжително се прават на начин со кој ќе се гарантира постојана можност за реконструирање на личните податоци во состојба во која биле пред да бидат изгубени или уништени.

(5) Контролорот задолжително ја проверува функционалноста на сигурносните копии за вршење на реконструкција на личните податоци согласно ставот (4) на овој член“.

Член 17

Членот 22 се менува и гласи:

„Сигурносните копии се чуваат надвор од просторијата во која се наоѓаат серверите и треба да се физички и криптографски заштитени, заради оневозможување на каква било модификација.“

Член 18

Во членот 23 зборовите „за овластување на одговорно лице за заштита на личните податоци,“ се бришат.

Член 19

Насловот пред членот 24 и членот 24 се бришат.

Член 20

Во членот 25 во ставот (3) по зборот „трето“ се додава зборот „правно“.

Во ставот (6) зборовите „одговорното лице“ се заменува со зборот „офицерот“.

По ставот (7) се додава нов став (8) кој гласи:

„(8) Образецот на извештајот од ставот (4) на овој член е составен дел на овој правилник.“

Член 21

Во членот 26 зборовите „секој корисник кој пристапил“ се заменуваат со зборовите „секое овластено лице кое пристапило“, а зборовите „секој корисник“ се заменуваат со зборовите „секое овластено лице“.

Член 22

Во членот 27 во ставот (3) зборовите „одговорното лице“ се заменуваат со зборот „офицерот“.

Во ставот (4) зборот „десет“ се заменува со зборот „пет“.

Во ставот (5) зборовите „Одговорното лице“ се заменуваат со зборовите „Офицерот“.

Член 23

Членот 31 се менува и гласи:

„(1)Сигурносните копии задолжително се прават секој работен ден, на крајот од работната седмица и секој последен работен ден во месецот.

(2) Сигурносните копии се чуваат надвор од објектот во која се наоѓаат серверите или персоналните компјутери во кои се сместени збирките на лични податоци за кои се прави сигурносна копија.

(3) Сигурносните копии кои се чуваат на друга оддалечена локација од местото каде е сместен информацискиот систем треба да бидат обезбедени со соодветни технички и организациски мерки, согласно документацијата за технички и организациски мерки.

(4) Во случајот од ставот (3) на овој член, меѓусебните права и обврски на контролорот и правното, односно физичкото лице каде се чуваат сигурносните копии, треба да бидат уредени со договор во писмена форма, кој задолжително ќе содржи технички и организациски мерки за обезбедување тајност и заштита на обработката на личните податоци.“

Член 24

Во членот 32 во ставот (2) по зборот „трето“ се додава зборот „правно“.

Член 25

Во насловот пред членот 35 и во членот 35 зборовите „телекомуникациска мрежа“ се заменуваат со зборовите „електронско комуникациска мрежа“.

Член 26

По членот 35 се додава нова глава IV-а, девет нови наслови и девет нови члена 35-а, 35-б, 35-в, 35-г, 35-д, 35-ѓ, 35-е, 35-ж и 35-з кои гласат:

„Глава IV – а. Друга рачна обработка на личните податоци

1. Основно ниво на технички и организациски мерки

Примена

Член 35-а

Одредбите од членовите 3, 5, 6, 7, 10, 12, 14, 15 и 16 соодветно се применуваат и при друга рачна обработка на личните податоци што се дел од постојна збирка на лични податоци или се наменети да бидат дел на збирка на лични податоци.

Пристап до документите

Член 35-б

(1) Пристапот до документите треба биде ограничен само за овластени лица на контролорот.

(2) За пристапувањето до документите задолжително треба да се воспостават механизми за идентификација на овластените лица и за категориите на личните податоци до кои се пристапува.

(3) Доколку е потребен пристап на друго лице до документите тогаш треба да бидат воспоставени соодветни процедури за таа цел во документацијата за техничките и организациските мерки.

Правило „чисто биро“

Член 35- в

Контролорот задолжително го применува правилото „чисто биро“ при обработката на личните податоци содржани во документите за нивна заштита за време на целиот процес на обработка од пристап на неовластени лица.

Чување на документи

Член 35-г

(1) Чувањето на документите треба да се врши на начин со што ќе се применат соодветни механизми за попречување на секое неовластено отворање.

(2) Кога физичките карактеристики на документите не дозволуваат примена на мерките од ставот (1) на овој член, контролорот треба да примени други мерки кои што ќе го спречат секој неовластен пристап до документите.

(3) Ако документите не се чуваат заштитени на начин определен во ставовите (1) и (2) на овој член, тогаш контролорот треба да ги примени сите мерки за нивна заштита за време на целиот процес на обработка од пристап на неовластени лица.

Уништување на документи

Член 35-д

(1) Уништувањето на документите се врши со ситнење или со друг начин, при што истите повторно да не можат да бидат употребливи.

(2) Во случајот од ставот (1) на овој член комисиски се составува записник кој ги содржи сите податоци за целосна идентификација на документот како и за категориите на личните податоци содржани во истиот.

2. Средно ниво на технички и организациски мерки

Контрола

Член 35-ѓ

Одредбите од членовите 23 и 25 соодветно се применуваат и при друга рачна обработка на личните податоци што се дел од постојна збирка на лични податоци или се наменети да бидат дел на збирка на лични податоци.

Начин на чување на документите

Член 35-е

(1) Плакарите (орманите), картотеките или другата опрема за чување на документи задолжително треба да бидат сместени во простории заклучени со соодветни заштитни механизми. Просториите треба да бидат заклучени и за периодот кога документите не се обработуваат од овластените лица.

(2) Кога физичките карактеристики на просториите не дозволуваат примена на мерките од ставот (1) на овој член, контролорот треба да примени други мерки за да се спречи секој неовластен пристап до документите.

3. Високо ниво на технички и организациски мерки

Копирање или умножување на документите

Член 35-ж

(1) Копирањето или умножувањето на документите може да се врши единствено со контрола на овластени лица определени со претходно писмено овластување од страна на контролорот.

(2) Уништувањето на копиите или умножените документи треба да се изврши на начин што ќе оневозможи понатамошно обновување на содржаните лични податоци.

Пренесување на документи

Член 35-з

Во случај на физички пренос на документите контролорот задолжително презема мерки за нивна заштита од неовластен пристап или ракување со личните податоци содржани во документите кои е пренесуваат“.

Член 27

Во целиот текст на Правилникот зборот „корисникот“, „корисник“, односно „корисниците“ во било кој род и број се заменува со зборот „овластеното лице“, „овластено лице“, односно „овластените лица“.

Член 28

Овој правилник влегува во сила наредниот ден од денот на објавувањето во „Службен весник на Република Македонија“.

Бр. 02-1586/1
6 декември 2010 година
Скопје

Директор,
Димитар Ѓеорѓиевски, с.р.

Образец

Извештај од извршената _____ (внатрешна или надворешна) контрола на информацискиот систем и информатичката инфраструктура

1. **Назив и седиште/име и презиме и адреса на живеење на контролорот**

   .....

2. **Информации за збирката на лични податоци врз која е извршена контролата**

   .....

Назив на збирка/и на личните податоци	
Ниво на технички и организациски мерки:	
Начин на обработка на личните податоци:	

3. **Идентификација на контролата**

Датум на започнување:	
Датум на завршување:	
Спроведено од страна на (назив и седиште на правното лице кое врши надворешна контрола):	

4. **Резултати од контролата**

I. Целосно и делумно автоматизирана обработка на личните податоци

Ниво	Мерка на усогласеност	Степен на усогласеност	Констатирани недостатоци	Предложени корективни или дополнителни мерки за отстранување на констатираните недостатоци
Основно	Документација за технички и организациски мерки (член 10)			
Основно	Технички мерки (член 11)			
Основно	Организациски мерки (член 12)			
Основно	Физичка сигурност на информацискиот систем (член 13)			
Основно	Информирање за заштитата на личните податоци (член 14)			
Основно	Обврски и одговорности на администраторот на информацискиот систем (член 14-а)			
Основно	Обврски и одговорности на овластените лица (член 15)			
Основно	Евидентирање на инциденти (член 16)			
Основно	Идентификација и проверка, како и законска обработка на личните податоци (член 17)			
Основно	Контрола на пристап (член 18)			
Основно	Управување со медиуми (член 19)			

Основно	Уништување, бришење или чистење на медиумот (член 20)			
Основно	Сигурносни копии и повторно враќање на зачуваните лични податоци (член 21)			
Основно	Начин на чување на сигурносните копии (член 22)			
Средно	Дополнителни правила за технички и организациски мерки (член 23)			
Средно	Контрола на информацискиот систем и информатичката инфраструктура (член 25)			
Средно	Идентификација и проверка (член 26)			
Средно	Евидентирање на авторизираниот пристап и законска обработка на личните податоци (член 27)			
Средно	Контрола на физички пристап (член 28)			
Средно	Управување со медиуми (член 29)			
Средно	Евидентирање на инциденти (член 30)			
Средно	Сигурносни копии (член 31)			
Средно	Тестирање на информацискиот систем (член 32)			
Високо	Сертификациони постапки (член 33)			
Високо	Пренесување на медиуми (член 34)			
Високо	Пренесување на личните податоци преку електронско комуникациска мрежа (член 35)			

II. Друга рачна обработка на лични податоци што се дел од посебна збирка на лични податоци или се намети да бидат дел од збирка на лични податоци

Ниво	Мерка на усогласеност	Степен на усогласеност	Констатирани недостатоци	Предложени корективни или дополнителни мерки за отстранување на констатираните недостатоци
Основно	Документација за технички и организациски мерки (член 10)			
Основно	Организациски мерки (член 12)			
Основно	Информирање за заштитата на личните податоци (член 14)			
Основно	Обврски и одговорности на овластените лица (член 15)			
Основно	Евидентирање на инциденти (член 16)			
Основно	Пристап до документи и законска обработка на личните податоци (член 35-б)			
Основно	Правило „чисто биро“ (член 35-в)			
Основно	Чување на документи (член 35-г)			
Основно	Уништување на документи (член 35-д)			
Средно	Дополнителни правила за технички и организациски мерки (член 23)			
Средно	Контрола на информацискиот систем и информатичката инфраструктура (член 25)			
Средно	Начин на чување на документите (член 35-е)			
Високо	Копирање или умножување на документите (член 35 - ж)			
Високо	Пренесување на документи (член 35 - з)			

III. Податоци и факти врз основа на кои е изготвен извештајот и се предложени мерките за отстранување на констатираните недостатоци

➢ ➢

IV. Тим кој ја вршел контролата:

Име и презиме	Работно место	Потпис

V. Офицер за заштита на личните податоци кој го примил и ја потврдил содржината на извештајот (и)

Име и презиме	Потпис

VI. Одговорно лице, односно функционер на контролорот, кој е запознаен со содржината на извештајот

Име и презиме	Потпис

_____, _____, 20_____ година М.П.
(место) (датум)

www.slvesnik.com.mk
contact@slvesnik.com.mk

Издавач: ЈП СЛУЖБЕН ВЕСНИК НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА, ц.о.-Скопје бул. "Партизански одреди" бр. 29. Поштенски фах 51.
Директор и одговорен уредник - Тони Трајанов.
Телефон: +389-2-55 12 400.
Телефакс: +389-2-55 12 401.

Претплатата за 2010 година изнесува 9.200,00 денари.
„Службен весник на Република Македонија" излегува по потреба.
Рок за рекламации 15 дена.
Жиро-сметка: 300000000188798.
Депонент на Комерцијална банка, АД - Скопје.
Печат: ГРАФИЧКИ ЦЕНТАР ДООЕЛ, Скопје.

ISSN 0354-1622
2010158